

Наследие слуцкого края

Наследие слуцкого края
Сайт, посвященный истории Слуцкого

ГІСТОРЫКА-ДАКУМЕНТАЛЬНЫЯ ХРОНІКІ ГАРАДОЎ І РАЁНАЎ БЕЛАРУСІ

ШМАТТОМНАЕ ВЫДАННЕ СТВАРАЕЦЦА ПАВОДЛЕ РАШЭННЯ ЎРАДА РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ

Наследие слуцкого края

СЛУЦКІ РАЁН
СЛУЦК

У 2 кнігах

Кніга 1-я

МІНСК
БЕЛТА
2000

Наследие слуцкого края

УДК 947.6
ББК 63.3 (4 Беи)
П 15

РЭДАКЦЫЙНАЯ КАЛЕГІЯ:

Г.К.КІСЯЛЁЎ (галоўны рэдактар выдавецкага цэнтра БЕЛТА),
Я.І.БАРАНОЎСКІ, В.С.ВІДЛОГА, П.Б.ДАЎГУЧЫЦ, З.К.ЛОМАЦЬ,
А.Л.ПЕТРАШКЕВІЧ, А.А.САЙКО, Б.В.УЛЬЯНКА, В.Б.ШАГІМУРАТАЎ

АБ'ЯДНАНАЯ РАЁННАЯ І ГАРАДСКАЯ КАМІСІЯ ПА СТВАРЭННІ
ГІСТОРЫКА-ДАКУМЕНТАЛЬНАЙ ХРОНІКІ:

П.Б.ДАЎГУЧЫЦ (старшыня камісіі), В.Р.СІТНІК (намеснік старшыні), Г.С.БУРАЧКОЎ,
В.С.ВІДЛОГА, Г.І.ГЛУХАЯ, А.У.ЖУК, М.Р.ЗІНІЧ, І.Р.ПІСАРЫК, У.М.ЦІШКЕВІЧ,
В.Б.ШАГІМУРАТАЎ, Т.І.ШАХНОВІЧ

АРГАНІЗАЦЫЙНА-МЕТАДЫЧНЫ ЦЭНТР
ПА ВЫДАННІ ГІСТОРЫКА-ДАКУМЕНТАЛЬНЫХ ХРОНІК ПАМЯЦІ
ДЗЯРЖАЎНАГА КАМІТЭТА РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ ПА ДРУКУ:

Б.В.УЛЬЯНКА (кіраўнік цэнтра), У.І.ЛЕМЯШОНАК (галоўны рэдактар),
М.З.БАШЛАКОЎ (галоўны метадыст), Р.А.ЧАРНАГЛАЗАВА (рэдактар)

Укладальнік
В.С.ВІДЛОГА

Мастак
Э.Э.ЖАКЕВІЧ

Распрацоўка мастацка-тэхнічнага афармлення серыі В.А.РАГАЛЕВІЧА

ISBN 985-6302-27-7

© БЕЛТА, 2000

Наследие слуцкого края

Рака Случ.

35—10 тысяч гадоў таму.	На тэрыторыі Случчыны з'явіліся першыя пасяленні людзей.
1116 г.	Першыя летапісныя звесткі пра Слуцк (Случеск).
1160 г.	Слуцк — цэнтр удзельнага Слуцкага княства.
1205 г.	Упершыню згадваецца Слуцкі Свята-Троіцкі (Трайчанскі) манастыр.
1395—1612 гг.	Слуцкае княства належала літоўскай дынастыі Гедзімінавічаў і іх нашчадкам князям Алелькавічам.

Наследие слуцкого края

Помнік княгіні Соф'і Алелькавіч у Слуцку.

Ліпень 1410 г.	Удзел Слуцкага апалчэння ў Грунвальдскай бітве супраць крыжакоў.
1419 г.	У Слуцку пабудаваны фарны касцёл.
1441 г.	Слуцк атрымаў Магдэбургскае права.
1480 г.	Першыя звесткі пра Грэск.
1502, 1503, 1505, 1506 гг.	Напады крымскіх татар на Слуцк і слуцкія землі.

Наследие слуцкого края

Герб «Пегас», атрыманы Слуцкам у 1652 г. Сучасны герб горада.

1 мая 1585 г. — 19 сакавіка 1612 г.	Жыццё і дзейнасць слуцкай княгіні Соф'і Алелькавіч, прылічанай да ліку святых праваслаўнай царквы.
1612 г.	Пераход Слуцка і Слуцкага княства ва ўладанне князёў Радзівілаў.
1617 г.	Заснаванне ў Слуцку гімназіі — адной са старэйшых навучальных устаноў Беларусі.
1669 г.	Пажар у Слуцку, у выніку якога выгараў цэнтр і гандлёвыя рады горада.
1671 г.	Заснаванне ў горадзе бернардзінскага манастыра.
1672—1705 гг.	У Слуцку працавала друкарня.

Наследие слуцкого края

Касцёл езуітаў у в. Замосце. Помнік архітэктуры XVII ст.

1695 г.	Слуцкае княства перайшло ва ўладанне прынцэсы Нейбургскай.
1715 г.	Пабудаваны касцёл езуітаў.
1736—1844 гг.	Дзейнасць Слуцкай мануфактуры шаўковых паясоў.
1744—1832 гг.	Слуцк і Слуцкае княства ва ўладанні Радзівілаў.
2-я палавіна XVIII ст.	У Слуцку пабудавана Свята-Міхайлаўская царква.

Наследие слуцкого края

Свята-Міхайлаўскі сабор у Слуцку. Помнік архітэктуры XVIII ст.

1751—1760 гг.	**Стварэнне прафесійнага тэатра Радзівілаў у Слуцку.**
1756 г.	**Адкрыццё балетнай школы пры тэатры Радзівілаў.**
1785 г.	**У Слуцку пачала працаваць праваслаўная духоўная семінарыя. Слуцк аб'яўлены цэнтрам праваслаўнай царквы Беларусі, Правабярэжнай Украіны, Літвы і Польшчы.**
1791 г.	**Ліквідацыя Слуцкага княства. Слуцк стаў цэнтрам Случарэцкага павета Навагрудскага ваяводства.**
1793 г.	**Уваходжанне Случчыны ў склад Расійскай імперыі. Слуцк аб'яўлены павятовым цэнтрам Мінскай губерні.**

Наследие слуцкого края

Слуцкі пояс.

Сакавік — лістапад 1794 г.	Удзел случан у паўстанні Тадэвуша Касцюшкі.
Ліпень — пачатак лістапада 1812 г.	Знаходжанне ў Слуцку і яго наваколлі напалеонаўскіх войскаў.
1831 г.	Закончана будаўніцтва ўчастка Маскоўска-Варшаўскай шашы, якая праходзіла праз Слуцк і павет.
1832 г.	Случчына стала ўладаннем князя Л.П.Вітгенштэйна.
1844 г.	Адкрыццё ў горадзе бальніцы.
1872 г.	У в. Чапліцы адкрыта народнае вучылішча.

Наследие слуцкого края

Г. Скрыпнічэнка. З вякоў мінулых.

1889 г.	У Слуцку пабудаваны Свята-Мікалаеўскі сабор.
1896 г.	Пачатак будаўніцтва чыгуначнай лініі Асіповічы — Слуцк.
1897—1924 гг.	У в. Старэва дзейнічаў шклозавод.
1904 г.	Стварэнне ў Слуцку арганізацыі РСДРП. Заснаванне гарадской публічнай бібліятэкі.
18 красавіка 1906 г.	Агульнагарадская палітычная забастоўка.

Наследие слуцкого края

Будынак былога дваранскага сходу. Помнік архітэктуры XIX ст. Цяпер Слуцкі краязнаўчы музей.

1907 г.	Надрукаваны Слуцкі летапіс.
Люты 1908 г.	Выступленне сялян вёскі Заграддзе супраць адміністрацыі і паліцыі.
1917—1920 гг.	Дзейнасць культурна-асветніцкай арганізацыі «Папараць-кветка».
Лістапад 1917 г.	Устанаўленне савецкай улады ў Слуцку і павеце.
Люты—снежань 1918 г.	Акупацыя Случчыны войскамі кайзераўскай Германіі.

Наследие слуцкого края

**Будынак былой мужчынскай гімназіі ў Слуцку.
Помнік архітэктуры XIX ст. Цяпер сярэдняя школа № 1.**

25 сакавіка 1919 г.	Выйшаў першы нумар газеты "Молат і плуг".
10 жніўня 1919 г. — 24 лістапада 1920 г.	Польскія інтэрвенты двойчы акупіравалі Случчыну.
25 красавіка 1920 г.	Расстрэл польскімі акупантамі 14 слуцкіх партызан.
Лістапад — снежань 1920 г.	Дзейнічала рада Случчыны.
17 ліпеня 1924 г.	Утвораны Слуцкі раён з цэнтрам у Слуцку.
1924 г. — ліпень 1927 г.	Слуцк — цэнтр акругі.

Наследие слуцкого края

Капліца Святой Варвары ў Слуцку.

1927 г.	Адкрыццё ў Слуцку педагагічнага тэхнікума.
Чэрвень 1927 г. — ліпень 1930 г.	Слуцкі раён у складзе Бабруйскай акругі.
Красавік 1930 г.	Пачала выдавацца раённая газета «Ленінскі шлях».
1934 г.	Арганізаваны Казловіцкі народны хор.
Чэрвень 1935 г.	Утворана Слуцкая акруга.
Люты 1938 г.	Ліквідавана Слуцкая акруга, Слуцкі раён у складзе Мінскай вобласці.

Наследие слуцкого края

Помнік на брацкай магіле савецкіх воінаў у в. Селішча.

27 верасня 1938 г.	Слуцк — горад абласнога падпарадкавання.
1938 г.	Пачала выходзіць раённая газета «За сацыялістычную Радзіму».
1939 г.	Раён прадстаўлены на Усесаюзнай сельскагаспадарчай выстаўцы ў Маскве.
Чэрвень 1941 г. — чэрвень 1944 г.	Слуцк і Слуцкі раён акупіраваны нямецка-фашысцкімі захопнікамі.
Ліпень 1941 г.	Партызанскі атрад М.І.Жукоўскага разграміў нямецкую камендатуру ў Слуцку.

Наследие слуцкого края

Помнік землякам, якія загінулі ў Вялікую Айчынную вайну. Вёска Заполле.

Ліпень 1941 г. — чэрвень 1944 г.	Дзейнічала Грэскае партыйна-камсамольскае падполле.
Кастрычнік 1941 г.	Масавае знішчэнне яўрэяў (звыш 5 тыс. чал.) у слуцкім гета.
Кастрычнік 1941 г. — сакавік 1943 г.	Дзейнасць Слуцкага антыфашысцкага падполля.
1942—1943 гг.	Дзейнічалі Слуцкі падпольны міжраённы камітэт КП(б)Б і Слуцкі падпольны міжраённы камітэт ЛКСМБ.
Кастрычнік 1942 г.	Масавае знішчэнне мірных жыхароў ва ўрочышчы Гараваха.
Сакавік 1943 г.	Пачалі дзейнічаць Слуцкі і Грэскі падпольныя раённыя камітэты

Наследие слуцкого края

Да чытача

Случчына... Радзіма-маці, зямля нашых бацькоў, дзядоў і прадзедаў, што дзеля цябе жылі, крывёй і духам сваім цябе баранілі. Баранілі, каб на золку ўмывалі цябе крыштальныя росы і сваёй пяшчотай саграваля сонейка, каб бела-ружовым вэлюмам квітнелі вёснамі сады, каб па мурожнай траве бегалі і весела смяяліся дзеці, каб ткаліся нашы сурвэты і паясы, каб складаліся санеты і звінелі песні...

Любая, родная наша зямля! Багатым на розныя падзеі быў векавечны шлях твой, якім прайшлі праз стагоддзі сыны і дочкі твае.

Заўжды найбольшай бядой для ўсіх народаў і цывілізацый былі войны. На жаль, яны і зараз яшчэ застаюцца спадарожнікам чалавечага жыцця. Аднак іх разбуральнае ўздзеянне неаднолькавае ў розных мясцінах. Больш церпяць тыя, хто знаходзіцца на скрыжаванні ваенных шляхоў. Сярод такіх мясцін і ты, наша родная Случчына. Колькі разоў рабавалі цябе, вораг таптаў твой жытні колас і краскі твае? Самая свежая ў нашай памяці і таму, мабыць, самая трагічная для нас Вялікая Айчынная вайна вогненнай віхурай пранеслася над табою, наша родная зямля, знішчаючы ўсё на шляху. Якія страты — матэрыяльныя і духоўныя — панесла ты! Але самае каштоўнае з усяго страчанага — людзі. Разбуранае можна аднавіць, пабудаваць, зноў завараныя і засеяныя палі дадуць новыя ўраджаі, а людскія страты — беззваротныя.

Ідуць гады. Зарубцаваліся, Случчына, раны твае, пакінутыя ваенным ліхалеццем. Каласіцца жыта, узняліся гмахі будынкаў. Але аб мінулым напамінаюць маўклівыя помнікі, што, углядаючыся ў нябесную сінь, нібыта кажуць вуснамі загінуўшых: «Памятайце, памятайце нас! Гэта мы, хто змагаўся за родны край».

Вечная слава загінуўшым у розныя часы за цябе, Случчына, за прадаўжэнне жыцця на зямлі тваёй!

Нізкі паклон усім, хто з пажарышчаў руін уздымаў цябе і сваёй руплівай працай і талентам засяваў і цяпер засявае поле тваёй гісторыі, Случчына!

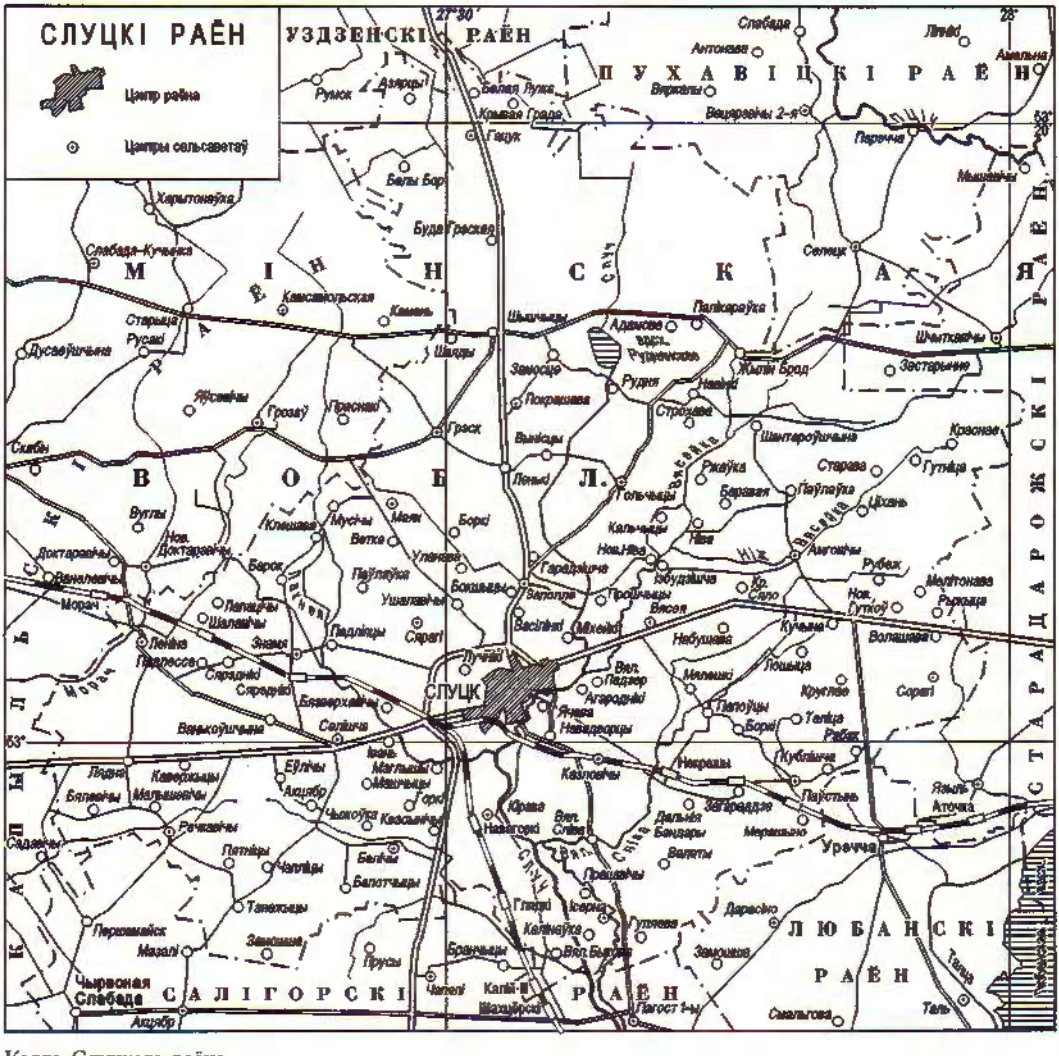
Шаноўны чытач! Кніга, якую ты трымаеш у руках, з'яўляецца своеасаблівай энцыклапедыяй нашага горада і раёна, працягам гісторыка-дакументальных хронік населеных пунктаў Беларусі. Сама яе назва «Памяць» ужо гаворыць аб многім: гэта не проста памяць аб падзеях, людзях, гэта — помнік. Ён напомніць прозвішча кожнага загінуўшага, кожнага, хто ўпісаў і ўпісвае радок у гісторыю нашага краю. Але, на жаль, імёны не ўсіх загінуўшых трапілі ў гэту кнігу. Пошук працягваецца. Няхай жа хроніка Памяці стане вечным агульным помнікам і для іх.

Гісторыка-дакументальная хроніка Случчыны складалася на падставе архіўных дакументаў і матэрыялаў, публікацый у газетах і часопісах, успамінаў удзельнікаў і сведкаў гістарычных падзей.

У пошуку, зборы і апрацоўцы матэрыялаў прымалі ўдзел прадстаўнікі грамадскасці горада Слуцка і Слуцкага раёна, навукоўцы, супрацоўнікі архіваў, музеяў, бібліятэк, пісьменнікі, журналісты, рэдактары выдавецтва «Вышэйшая школа».

У кнізе выкарыстаны матэрыялы і дакументы Нацыянальнага архіва Рэспублікі Беларусь, Нацыянальнага гістарычнага архіва Рэспублікі Беларусь, Цэнтральнага архіва Міністэрства абароны Расіі, Дзяржаўнага архіва кінафотафонадакументаў Рэспублікі Беларусь, Нацыянальнай бібліятэкі Рэспублікі Беларусь, Нацыянальнай бібліятэкі Расіі, Дзяржаўнага архіва Мінскай вобласці і яго філіялаў у Слуцку і Бабруйску, Слуцкага краязнаўчага музея, Слуцкай цэнтральнай гарадской бібліятэкі.

Наследие слуцкого края

Карта Слуцкага раёна.

Слуцк, горад абласнога падпарадкавання, цэнтр Слуцкага раёна, на р. Случ. Чыгуначны вузел. За 105 км на поўдзень ад Мінска. 63 тыс. жыхароў (1999). Асноўныя галіны прамысловасці: харчовая (цукраварафінадны камбінат, хлебазавод, макаронная фабрыка, мясакамбінат, сыраробны камбінат, кансервавы завод, камбінат хлебапрадуктаў, піваварны завод), лёгкая (ільнозавод, фабрыкі пашыву адзення, мастацкіх вырабаў, тэкстыльная), а таксама заводы (аўтарамонтны, «Эмальпосуд», жалезабетонных вырабаў, «Модуль», «Слуцкмэбля» і інш.). Медыцынскае вучылішча, прафесійна-тэхнічнае вучылішча перапрацоўчай прамысловасці, прафесійна-тэхнічнае вучылішча механізацыі сельскай гаспадаркі, вышэйшае прафесійнае вучылішча перапрацоўчай прамысловасці-97, 11 сярэдніх школ, сярэдняя політэхнічная школа, гімназія, дзіцячая музычная, мастацкая і спартыўная школы, цэнтр тэхнічнай і прыкладной творчасці, станцыя юных натуралістаў, цэнтр дзіцячай творчасці, станцыя юных турыстаў, спарткомплекс «Дэльфін», 20 дашкольных устаноў, Дом культуры, кінатэатр «Беларусь», Дом моладзі, маладзёжны цэнтр, цэнтр вольнага часу, парк культуры і адпачынку, 2 бібліятэкі, краязнаўчы музей, філіял абласнога архіва, народны тэатр імя У.Галубка пры Доме культуры, бальніца, 2 дыспансеры, 2 паліклінікі, жаночая і дзіцячая кансультацыі, 2 праваслаўныя царквы, касцёл.

Слуцкі раён — на поўдні Мінскай вобласці, утвораны 17.7.1924 г. У складзе Слуцкай акругі Мінскай вобл., Слуцкай акругі Бабруйскай вобл. (1924–1938), у Мінскай вобл. (1938–1944), у Бабруйскай вобл.

Наследие слуцкого края

(1944 – 1954), з 1954 г. у Мінскай вобл. Плошча раёна 1,9 тыс. кв. км. Колькасць насельніцтва на 1.1.1998 г. — 41 734 жыхары. Населеных пунктаў 210.

У раёне 10 сельскіх Саветаў: Акцябрскі, Амговіцкі, Беліцкі, Бокшыцкі, Вясейскі, Гацукоўскі, Грэскі, Знаменскі, Ісернскі, Казловіцкі, Кіраўскі, Ленінскі, Маяцкі, Паўстынскі, Першамайскі, Покрашаўскі, Рачкавіцкі, Сорагскі, Сяражскі.

Паверхня раёна раўнінная. Большая частка тэрыторыі ў межах Цэнтральнабярэзінскай раўніны. На паўночным захадзе — Капыльская града. Найвышэйшы пункт 212 м (на паўночным усходзе ад в. Шышчыцы Грэскага сельсавета), найменшая адзнака 145 м (урэз р. Случ). Сярэдняя тэмпература ў студзені -6,3, ліпені 18,0 °С. Вегетацыйны перыяд 193 суткі. Ападкаў 580 мм за год. Карысныя выкапні: 2 радовішчы торфу, 2 радовішчы мелу, 3 радовішчы будаўнічых пяскоў, 3 радовішчы пясчана-жвіровага матэрыялу, 3 радовішчы цагельнай сыравіны. На тэрыторыі раёна р. Случ з прытокамі Морач, Лакнея, Вясейка і інш., вадасховішча Рудня: плошча 3,76 кв. км, найбольшая глыбіня 5,7 м. Глебы сельгасугоддзяў: дзярнова-падзолістыя, дзярнова-падзолістыя забалочаныя, дзярновыя і дзярнова-карбанатныя забалочаныя, поймавыя, тарфяна-балотныя. Паводле механічнага складу: сугліністыя (пераважна), супясчаныя, пясчаныя і тарфяныя. 22% тэрыторыі пад лесам, пераважна на паўночным усходзе. Пашыраны хвоя, елка; з лісцевых — вольха, бяроза, дуб, ясень, асіна. З паляўніча-прамысловых жывёл водзяцца лось, дзік, заяц-бяляк, заяц-русак, вавёрка, ліс, воўк, рысь. З ахоўных жывёл і раслін, занесеных у Чырвоную кнігу Беларусі, трапляюцца трохпальцы дзяцел, шэры сараку ш, балотная чарапаха, кадзіла сармацкае, каменяломнік балотны, перацвет веснавы, званочак персікалісты, наперстаўка буйнакветкавая, венерын чаравічак сапраўдны, ятрышнік мужчынскі, касач сібірскі, пылкагалоўнік даўгалісты.

У складзе раёна 27 калгасаў, 3 саўгасы, лясгас, воцатны завод, торфабрыкетны завод «Слуцкі», гандлёва-прамысловае прадпрыемства «Металіст», ТАА «Белінтэрагра», райаграпрамэнерга, 3 будаўнічыя арганізацыі, сельскі будаўнічы камбінат, транспартнае прадпрыемства па бытавому абслугоўванню насельніцтва «Сяльчанка», вучгас ПТВ-209, падсобная гаспадарка раённага аб'яднання «Сельгасхімія», эксперыментальная база «Танежыцы», дапаможная гаспадарка «Крывая града», арэндная сельскагаспадарчае прадпрыемства «Колас», калектыўна-долевая гаспадарка «Селішча» і інш.

Дзейнічаюць раённая бібліятэка з 38 філіяламі, 39 дамоў культуры і клубаў, 3 дзіцячыя музычныя школы, 4 школы мастацтваў, 1 басейн, 1 стадыён, 35 спартыўных залаў, 23 сярэднія школы, 12 базавых (васьмігадовых), 8 пачатковых, 30 дзіцячых садкоў (на пач. 1999 г.). На тэрыторыі раёна знаходзяцца дзіцячыя санаторыі «Случ» і «Сонейка» аб'яднання «Белмяжкалгасздраўніца», 8 бальніц, 35 фельчарска-акушэрскіх пунктаў, 29 помнікаў археалогіі, звыш 200 гістарычных, 4 помнікі архітэктуры.

Па тэрыторыі раёна праходзяць чыгункі Баранавічы — Слуцк — Асіповічы і Слуцк — Салігорск, аўтамабільныя дарогі Масква — Бабруйск — Слуцк — Івацэвічы, Мінск — Слуцк — Мікашэвічы, Асіповічы — Нясвіж — Баранавічы і інш.

Выходзіць раённая газета «Слуцкі край».

Адміністрацыйна-тэрытарыяльны падзел раёна

Акцябрскі сельсавет: вёскі Акцябр, Бязверхавічы, Еўлічы, Машчыцы, Рэтаўшчына, Селішча, Цалевічы; пас. Бязверхавічы.

Амговіцкі сельсавет: вёскі Амговічы, Аступішча, Гутніца, Дворышча, Каліта, Краснае, Кучына, Ляхава, Новы Гуткоў, Падлошыца, Падстарэва, Паўлаўка, Рубеж, Сліўка, Стары Гуткоў, Старэва (дачная), Тарасаўка, Хінолаўка, Хорашава, Ціхань, Чырвоная Старонка.

Беліцкі сельсавет: вёскі Балотчыцы, Белічы, Горкі, Квасынічы, Млынка, Навабелічы, Чыжоўка.

Бокшыцкі сельсавет: вёскі Бокшыцы, Васілінкі, Гарадзішча, Гарохаўка, Забалаць, Загор'е, Заполле, Кухты, Малая Падэра, Малоткава, Міхейкі, Новая Ніва, Прошчыцы, Радзічава, Уланава, Ушаловічы.

Вясейскі сельсавет: вёскі Боркі, Буслаўка, Бярозаўка, Васількова, Вясея, Ізбудзішча, Камора, Краснае Сяло, Ленькі, Ліпнікі, Лошыца, Муравішчына, Мялешкі, Набушава, Папоўцы, Слабада, Таліца.

Гацукоўскі сельсавет: вёскі Азярцы, Белая Лужа, Белы Бор, Буда Грэская, Вежы, Гацук, Залессе, Крывая Града.

Грэскі сельсавет: вёскі Астравок, Вераб'ёва, Грэск, Забелы, Марозы, Прагрэс, Старына, Сцяпкова, Ульянаўка, Швяды, Шышчыцы, Яўладавічы.

Знаменскі сельсавет: вёскі Барок, Ванькоўшчына, Знамя, Лапаціч ы, Сярэднікі; пасёлкі Беларусь, Вішнёўка, Дуброва, Красная Ніва, Малінаўка, Міхайлаўка, Сахалін, Свабодны, Усход (Восток), Хлебны Клін.

Ісернскі сельсавет: вёскі Вялікае Быкава, Гуляева, Ісерна, Малое Быкава, Нежаўка, Панічы; пасёлкі Калінаўка, Малінаўка, Навасёлкі.

Казловіцкі сельсавет: вёскі Агароднікі,

Наследие слуцкого края
Сайт, посвященный истории Слуцкого

Бліжнія Бандары, Валаты, Вялікая Падзер, Вялікая Сліва, Дальнія Бандары, Казловічы, Лесуны, Малая Сліўка, Ячава.

Кіраўскі сельсавет: вёскі Агароднікі, Вялікае Журава, Іванскія Агароднікі, Івань, Кірава, Кляпчаны, Лясішча, Маглышы, Малая Падзер, Навадворцы, Новы Двор, Працавічы, Устрань.

Ленінскі сельсавет: вёскі Заляддзе, Кажушкі, Леніна, Нявязцы, Падлессе, Славінск, Ульянаўка, Цяраспаль, Шалавічы.

Маяцкі сельсавет: вёскі Боркі, Ветка, Клешава, Леткаўшчына, Маяк, Мусічы, Шулякі.

Паўстынскі сельсавет: вёскі Загранддзе, Кублішча, Мерашыно, Паўстынь, Рабак.

Першамайскі сельсавет: вёскі Апаліны, Баравая, Гольчыцы, Жылін Брод, Кальчыцы, Кулікі, Навінкі, Ніва, Палікараўка, Пільня, Ржаўка, Строхава, Таковішча, Шантароўшчына.

Покрашаўскі сельсавет: вёскі Адамова, Ануфравічы, Бабовішчы, Вынісцы, Замосце, Ленькі, Паўлаўка, Покрашава, Рудня.

Рачкавіцкі сельсавет: вёскі Бялевічы, Замошша, Лядна, Малышэвічы, Новыя Рачкавічы, Прыдзіркі, Пятніцы, Рачкавічы, Танежыцы, Чапліцы; пасёлкі Кавержыцы (дачны), Славіна, Чайчыцы, Чапліцы, Юлісіна.

Сорагскі сельсавет: вёскі Аступішча, Волашава, Круглае, Мелітонава, Рыжыца, Сорагі.

Сяражскі сельсавет: вёскі Бранава, Бранавічы, Варкавічы, Качалава, Лучнікі, Падліпцы, Паўлаўка, Сярагі.

Населеныя пункты Слуцкага раёна, якія не існуюць

Амговіцкі сельсавет: вёскі Баравая, Гондарава, Лявішча, Падстарына; пасёлкі Двор, Купішча; хутары Адраджэнне, Вугальнае, Вярбішчына, Харашоўка.

Беліцкі сельсавет: пасёлкі Дзягцяніца, Дубоўка, Копань, Крыніца, Маёўка, Раёўка.

Бокшыцкі сельсавет: вёскі Кулікі, Фаявіца; пасёлкі Веранеўшчына, Засценак, Захараўка, Новае Жыццё, Чырвоная Горка; хутары Вяленічы, Герачкі, Горбава, Дзесяціны, Заселле, Міхейкаўшчына, Навінка, Палопнішча, Паршуціна.

Вясейскі сельсавет: вёскі Баравуха, Жураўка, Малыя Амговічы, Манева, Немча; пасёлак Масткі; хутар Даўганоша.

Гацукоўскі сельсавет: пасёлкі Вежы, Захацінава; хутары Балатны Асавец, Востраў Успалоха, Кучкі, Лісоўшчына, Ляскі, Марцінаў Бор, Пасека, Уздымач, Чарцен.

Грэскі сельсавет: пасёлкі Андрэеўка, Навінкі, Някрасаўка; хутар Сцяпкоўка.

Знаменскі сельсавет: пасёлкі Барок, Волгіна, Краснова, Курганы, Міхайлаўка, Нованікольск, Рэўбарацьба, Чырвоны Прамень; хутары Схабоўшчына, Чарнева.

Ісернскі сельсавет: пасёлкі Акцябр, Высокае, Дубава, Случ; хутары Бранавіцкае, Дуброўка, Маркоўшчына.

Казловіцкі сельсавет: пасёлак Некрашы.

Кіраўскі сельсавет: вёска Новыя Маргі, пасёлак Яноўскі; хутары Агароднікі, Жыгмянтовіча, Кулага, Мікалаеўшчына, Некрашэвіча, Новіка, Яноўка.

Ленінскі сельсавет: вёска Пуцята, пасёлкі Дубкі, Крушнікі, Маргі, Сухаўчыцы, Чырвоная Бяроза.

Маяцкі сельсавет: пасёлкі Камароўка, Курганы, Птушыныя Горы.

Першамайскі сельсавет: вёскі Барок, Беразінец, Бондарава, Вялікі Таковішча, Заплессе, Камяністае, Копань, Крушнік, Ляды, Макавішча, Малы Таковішча, Навіны, Падсадок, Пераходы, Фадзееўка, Хмелішча, Чырвоны Араты; пасёлкі Астравок, Беразінец, Дуброўка, Задоўба, Зара, Кошышча, Краснае, Леніна, Лясніцтва, Ніва, Нівішча; хутары Дубовае, Кабыліна Балота.

Покрашаўскі сельсавет: пасёлкі Пераволока, Старая Смалярня; хутар Пліцнік.

Рачкавіцкі сельсавет: пасёлкі Карамі-ны, Крошня.

Сяражскі сельсавет: вёска Іванаўка; пасёлкі Араты, Выбранецкі, Манькова, Навасельцы, Пралетарый, Прыбытак, Ружа, Спаскі, Чэпечкі; хутары Волгіна, Дзямідава, Культурнага, Кунтыша, Марфін, Пятрулікаў, Смольскі.

Наследие слуцкого края

АД ЧАСОЎ ПЕРШАБЫТНЫХ

1917

ЗЯМЛЯ НАШЫХ ПРОДКАЎ

КАМЕННЫ ВЕК

8500—8300 гадоў да н.э. закончылася ледавіковая эпоха, адбылося змяненне клімату. Ужо не халодныя стэпы і снегавыя прасторы, а зялёныя пушчы аддзялялі адны пасяленні людзей ад другіх. Стужкі рэк злучалі радавыя абшчыны, дапамагалі першабытнаму чалавеку арыентавацца ў лясных масівах. Гэта былі шляхі, прадуманыя самой маці-прыродай. Эпоха каменнага веку, самай першай ступені развіцця чалавека як сацыяльнай істоты, дзеліцца на тры этапы — палеаліт, мезаліт і неаліт. У палеаліце на тэрыторыі сучаснай Беларусі склаліся ўмовы для жыцця першабытнага чалавека. Засяленне Случчыны людзьмі адносіцца да мезаліту — сярэднекаменнага веку. Людзі асталёўваліся па берагах рэк Случ і Лань. Шчыльнасць засялення была нізкая, стаянкі размяшчаліся на краях надпоймавых тэрас, на пясчаных пагорках. Асноўнымі заняткамі старажытнага чалавека былі паляванне, рыбалоўства і збіральніцтва. У мезаліце з'явіліся новыя прылады працы: рагавыя нажы, клінкі, наканечнікі, грубаабабітыя сякеры, кіркі, цёслы, скрабкі, разцы, скоблі. Шырока выкарыстоўваўся лук са стрэламі, драўляныя чаўны, быў прыручаны сабака.

Стаянкі чалавека эпохі мезаліту па сваіх памерах звычайна былі невялікія, у даўжыню складалі 50—100 м. На стаянцы знаходзілася некалькі круглых або авальных жытлаў па 2—4 м у папярочніку, якія заглыбляліся ў грунт на 0,4—0,6 м. Вогнішча распальвалася ў ямцы каля сценкі ці пасярэдзіне жытла.

Каменны век завяршаецца эпохай неаліту, які пачаўся ў 5-м і закончыўся ў пачатку 2-га тысячагоддзя да н.э. У гэты час людзі пачалі выраблять і абпальваць гліняны посуд, удасканаль-

Курганны могільнік каля в. Паўлаўка.

Наследие слуцкого края

ваць каменныя прылады працы. У Слуцкім раёне стаянкі неаліту адкрыты паміж в. Агароднікі Падзерскія і вясковымі могілкамі. Матэрыялы гэтага перыяду знойдзены таксама на тэрыторыі сучаснага Слуцка і калгаса імя Энгельса.

У неаліце гаспадарка адных плямёнаў спецыялізавалася на рыбалоўстве або на земляробстве. На гэтай аснове паглыбляўся грамадскі падзел працы. Усё больш пашыраўся абмен вынікамі працы паміж абшчынамі, родамі і нават плямёнамі.

Мацярынскі род у неаліце набыў сталыя формы, найвышэйшага развіцця дасягнуў родаплемянны лад. Значна ўзрасла колькасць племянных абшчын і родаў. Развівалася племянная форма ўласнасці. Кожная племянная абшчына адрознівалася ад суседняй як матэрыяльнай культурай, так і асаблівасцямі духоўнага жыцця — культамі, уяўленнямі і традыцыямі.

ЭПОХА БРОНЗЫ

Бронзавы век на тэрыторыі Случчыны пачаўся на мяжы 3-га і 2-га тысячагоддзяў да н.э. Аддаленасць ад старажытных цэнтраў металургіі абумовіла больш працяглае карыстанне тут каменнымі прыладамі працы. Шырока ўжываліся ў эпоху бронзы шліфаванне, свідраванне, пілаванне. Важнае месца побач з традыцыйным паляваннем, рыбалоўствам і збіральніцтвам пачалі займаць земляробства і жывёлагадоўля. Гадавалі кароў, авечак, коз, коней, свіней. Невялікія ўчасткі зямлі апрацоўваліся каменнымі і рогавымі матыкамі, жалі крамянёвымі сярпамі, расціралі зерне ручнымі зерняцёркамі. Разнастайным стаў гліняны посуд. Паступова адбываўся пераход да грамадскага падзелу працы. Паміж жывёлаводамі і земляробамі ўстанавіўся рэгулярны абмен прадуктамі. Ва ўжытак усё больш уваходзілі бронзавыя рэчы.

У канцы 3-га — пачатку 2-га тысячагоддзя да н.э. на тэрыторыі Беларусі рассяляюцца плямёны розных культур шнуравой керамікі. Ад таго часу засталіся каменныя прасвідраваныя сякеры, якія знойдзены ў вёсках Вялікая Сліва, Гарадзішча, Кулікі, Маглышы, Рачкавічы, Ржаўка, Цярaспаль, у г. Слуцк. Прылады працы бронзавага веку — крамянёвыя сякеры-кліны, лопасцевыя сякеры, тоўстаабушныя сякеры-кліны і іншыя — трапляліся вучоным у розных кутках Случчыны. Сляды паселішчаў таго часу выяўлены каля в. Агароднікі Падзерскія, у левабярэжжы р. Случ.

Плямёны шнуравой керамікі, узброеныя каменнымі прасвідраванымі

Гарадзішча каля в. Амговічы.

Наследие слуцкого края

баявымі сякерамі, лукамі, дзідамі з крамянёвымі наканечнікамі і кінжаламі, часта вандравалі ў пошуках лепшых лугавін, вадаёмаў. Археалагічныя даследаванні месцаў іх бытавання працягваюцца.

ЭПОХА ЖАЛЕЗА

Случчына ў эпоху ранняга жалезнага веку — адзін з найбольш асвоеных раёнаў Беларусі. Аб тым часе апавядаюць 12 гарадзішчаў, адкрытых вучонымі-археолагамі. Помнікі сведчаць, што слуцкая зямля — пагранічная зона некалькіх археалагічных культур. Магчыма, большасць пасяленняў заснавана носьбітамі мілаградскай культуры, якіх змянілі плямёны культуры штрыхаванай керамікі. Першым, хто звярнуў увагу на гэта, быў беларускі археолаг А.М.Ляўданскі, які ў 1932 г. на выснове разведак і раскопак правёў размежавальную рысу паміж этнакультурамі. У паўднёвай частцы раёна адчуваецца ўплыў зарубінецкай культуры, аднак прамога пранікнення яе носьбітаў у вярхоўі Случы, відаць, не было.

Адным з найбольш яскравых помнікаў ранняга жалезнага веку на Случчыне з'яўляецца гарадзішча каля в. Івань. Упершыню яго раскопкі правялі ў 1929 г. А.М.Ляўданскі і С.А.Дубінскі. У 1979 г., 1981—1983 гг., 1989—1991 гг. даследаванне гарадзішча праводзілася аўтарам гэтага артыкула. На працягу сямі палявых сезонаў было раскрыта 820 м² пляцоўкі пасялення і зроблена прарэзка вала. Як паказалі раскопкі, большая частка культурнага пласта гарадзішча ўтрымлівае матэрыялы ранняга жалезнага веку. Аднак у верхніх пластах сустракаюцца таксама сярэдневяковыя знаходкі.

У ходзе прарэзкі вала ўдалося прасачыць характар першапачатковага пасялення людзей і ўстанавіць этапы рэканструкцыі абарончых пабудоў. Пасяленне было заснавана носьбітамі мілаградскай культуры і не мела штучных умацаванняў. Праз некаторы час імі быў насыпаны П-падобны вал, вышыня якога была 2 м, шырыня — 8 м. Унутры вала знаходзілася драўляная канструкцыя ў выглядзе неапрацаваных бярвён, укладзеных паралельна адно да аднаго, якія прадухілялі апаўзанне насыпу. Знаходкі элементаў ранняй мілаградскай керамікі дазваляюць аднесці час пабудовы першапачатковага вала да VI—IV ст. да н.э. Найбольш прыметны след у жыцці гарадзішча пакінулі носьбіты культуры штрыхаванай керамікі, якія жылі тут у канцы I ст. да н.э. — I ст. н.э. Удалося ўстанавіць дзве рэканструкцыі абарончых

Гарадзішча каля в. Івань.

Наследие слуцкого края

пабудоў. Мілаградскі вал быў дасыпаны пластом зямлі з уключэннем культурных рэштак з пляцоўкі гарадзішча.

У ходзе раскопак паўсюдна на рознай глыбіні былі зафіксаваны хаатычна раскіданыя камяні, часта са слядамі абпалу. Разам з імі ў асобных месцах выяўлена вялікая колькасць камянёў авальнай і круглай формы. Вядома, што падобныя вымасткі шырока распаўсюджваліся на гарадзішчах штрыхаванай керамікі і днепрадзвінскай культуры.

У культурным пласце знойдзены шматлікія вырабы з гліны, жалеза, бронзы, косці і шкла. Рэчавы матэрыял яскрава адлюстроўвае жыццё і побыт гэтага паселішча. Знаходкі прадстаўлены галоўным чынам рэштками гаршкоў з высокім прамым адагнутым наверх венчыкам і акруглым днішчам. Частка фрагментаў мае арнаментацыю ў выглядзе жамчужных і ямачных уціскання, якія нанесены на шыйцы або венчыку. Іншыя вырабы гэтай культуры — вялікія біканічныя праселкі са старанна загладжанай паверхняй.

Самым багатым на знаходкі аказаўся пласт, звязаны з культурай штрыхаванай керамікі. Тут выяўлены два цэлыя і вялікая колькасць рэштак рабрыстых гаршкоў, жалезныя, жніўныя сярпы, жніўныя нажы, наканечнікі коп'яў, кельты з прамавугольнай утулкай, нажы з прамой і гарбатай спінкай, бронзавыя падвескі, пацеркі, шпількі, фібула, пярсцёнкі, шкляныя пацеркі, гліняныя праселкі, тыглі і іншыя рэчы. У ніжніх адкладах культурнага пласта знойдзены шкляная пазалочаная пацерка II ст. да н.э. — I ст. н.э. і тыпова зарубінецкі кельт, які датуецца па чаплінскіх аналагах сярэдзінай I ст. да н.э. — I ст. н.э. Спалучэнне гэтых знаходак дазваляе аднесці час з'яўлення на гарадзішчы носьбітаў культуры штрыхаванай керамікі не раней сярэдзіны I ст. да н.э. У верхніх пластах знойдзена шкляная бочачкападобная пацерка аранжавага колеру, датаваная I ст. н.э.

Некалькі выпадае з гэтай храналагічнай шкалы жалезная шпора, датаваная III—VIII ст. н.э. Гэта знаходка сведчыць аб тым, што пасля I ст. н.э. гарадзішча магло выкарыстоўвацца ў якасці сховішча. Нельга не адзначыць і таго факта, што ў перыяд, звязаны з носьбітамі культуры штрыхаванай керамікі, адчуваецца вялікі ўплыў з поўдня, з арэала зарубінецкай культуры. Аб гэтым сведчаць знаходкі глянцавых місак, шкляных антычных пацерак, сякер-кельтаў і іншых вырабаў. Асаблівую цікавасць прадстаўляюць некалькі фрагментаў ад глянцавага гаршка, на вонкавай паверхні якога нанесены прадрапаны малюнак у выглядзе жаночых постацей, заштрыхаваных трохвугольнікаў, «сцяжкоў» і г.д. Сюжэт, відаць, быў звязаны з культам урадлівасці.

Знойдзеныя на гарадзішчы наканечнікі стрэл, нажы і шыферныя праселкі, датуемыя XII—XIII ст., дазваляюць меркаваць, што і ў сярэднявеччы гарадзішча магло служыць сховішчам для навакольнага насельніцтва. А пазней тут, магчыма, знаходзілася позняе сярэдневяковае паселішча, аб чым можна меркаваць па шматлікіх рэштках шэраглінянага ганчарнага посуду, канцэнтрацыя якога асабліва вялікая ў паўднёва-заходняй частцы гарадзішча.

Па ўсёй верагоднасці, у пачатку I ст. н.э. спыняецца жыццё і на іншых гарадзішчах Случчыны. Ва ўсякім разе і Слуцкае гарадзішча, і гарадзішча каля в. Леніна (Раманава) не маюць знаходак пазней I ст. н.э. Па якіх прычынах замірае жыццё на ўмацаваных паселішчах, пакуль што невядома. Гэта магло быць выклікана або пераходам насельніцтва на селішчы, або адыходам носьбітаў штрыхаванай керамікі ў больш паўночныя раёны. Аднак ніводная з версій пакуль не знаходзіць пацвярджэння.

А.А.Егарэйчанка.

Наследие слуцкого края

У сутоках Случы і Бычка

«Зямля, што добрая маці, прыняўшы ў нетры свае ўсё, ад яе ж рукою чалавека ўзятае, у немачы захоўвае яго для далёкіх нашчадкаў. І тады заступ археолага раскрые нетры і прымусіць іх расказаць аб мінулым», — пісаў яшчэ ў сярэдзіне XIX ст. вядомы беларускі археолаг, краязнавец і этнограф А.М.Семянтоўскі.

Гарадзішча старажытнага Слуцка. Найстарадаўнейшая частка сучаснага Слуцка — гарадзішча, знаходзіцца ў цэнтры горада, непадалёку ад скрыжавання вуліц Леніна і Максіма Багдановіча, у сутоках рэк Случы і Бычка. Яно займае пясчаную выспу памерамі 100х80 м, якая ўзвышаецца над поплавам на 5—7 м.

Першыя насельнікі, што аблюбавалі гэтае месца, з'явіліся тут, відаць, яшчэ ў сярэдзіне 1-га тысячагоддзя да н.э. Ад той далёкай пары дайшлі да нас знаходкі: жалезная сякера-кельт, некалькі гліняных праселкаў і чарапкі грубаляпнога посуду. У старажытнарускі перыяд на гэтым месцы славянскім племенем дрыгавічамі быў заснаваны дзядзінец летапіснага Случаска. У часы Вялікага княства Літоўскага тут размяшчаўся Верхні замак Слуцка. У XIX—пач. XX ст. гарадзішча мела назву Саборная горка, бо на той час тут размяшчаўся сабор Аляксандра Неўскага. У 1930—1940-я гады гарадзішча атрымала назву Бязбожная горка, храм, што знаходзіўся тут, быў узарваны і на яго месцы ўзведзены гарадскі Дом культуры. Зараз амаль уся пляцоўка гарадзішча забудавана і пакрыта асфальтам. Гарадзішча носіць назву Вялікая горка. Гэтае месца іншы раз і сёння называюць Верхні замак Слуцка. Яшчэ захоўваецца паданне пра існаваўшы тут некалі падземны ход, па якім, нібыта, можна было на кані дабрацца з Верхняга замка Слуцка да Капыльскага.

За сотні гадоў, у выніку жыцця і дзейнасці чалавека, на слуцкім гарадзішчы ўтварыўся так званы культурны слой. Ён утрымлівае сляды дзейнасці чалавека: трэскі, косці жывёл, чарапкі бітага посуду і іншыя рэчы. Таўшчыня культурнага слоя ад 3 да 4 м. Па афарбоўцы, шчыльнасці, складзе і гістарычным паходжанні ён падзяляецца на некалькі стратыграфічных напластаванняў. Так, першае напластаванне, што ўтварылася ў XI ст., мае таўшчыню 0,2—0,4 м. Яно цёмна-шэрае, амаль чорнае па афарбоўцы, вельмі шчыльнае, зрэдку ўтрымлівае знаходкі таго часу. Другое напластаванне, што ўтварылася ў XII—XIII ст., мае таўшчыню больш за 3 м. Слой гэтага часу па афарбоўцы карычневаты, вільготны, утрымлівае рэшткі старадаўняй забудовы і шмат знаходак. Трэцяе прыпадае на XIV—XVIII ст. Па афарбоўцы яно светла-шэрага колеру, шчыльнае, утрымлівае мноства чарапкоў посуду. Таў-

Рэшткі сядзібнай забудовы XII ст. на дзядзінцы летапіснага Случаска.

Наследие слуцкого края

шчыня пласта 0,5—1 м. Археалагічныя даследаванні пачаліся яшчэ ў даваенны час. Так, у 1929 г. беларускія археолагі А.М.Ляўданскі і С.А.Дубінскі зрабілі тут невялікі раскоп. Яны сабралі чарапкі ляпнога і ганчарнага посуду, металургічныя шлакі. У 1958 г. і ў 1966 г. беларускімі археолагамі Э.М.Загарульскім і П.Ф.Лысенкам выяўлены восем ярусаў старажытнай забудовы, а таксама сабраны рэчы XII—XIII ст., сярод якіх былі прылады працы, зброя, упрыгажэнні, прадметы побыту.

Значныя раскопкі былі праведзены ў 1985—1986 гг. Л.У.Калядзінскім. У выніку гэтых даследаванняў вывучана планіроўка і забудова слуцкага дзядзінца XII—XIII ст., выяўлены тры вулічныя маставыя і каля 40 пабудоў, сабрана вялікая калекцыя прадметаў, якія характарызуюць матэрыяльную культуру і побыт насельніцтва тагачаснага Слуцка.

Рэшткі гарадской забудовы XIII ст. на дзядзінцы летапіснага Случаска.

Дзядзінец летапіснага Случаска. Краінай гарадоў называлі іншаземныя купцы і вандроўнікі ў XI—XIII ст. Русь. Толькі ў адной Беларусі на той час, згодна з пісьмовымі крыніцамі, было 35 гарадоў, сярод якіх пачэснае месца займаў старажытны Слуцк, першае ўпамінанне пра які ў старажытных летапісах адносіцца да 1116 г., калі кіеўскі князь Уладзімір Манамах напаў на менскага князя Глеба Усяславіча, напярэдадні спаліўшы Случаск і, як гаворыць летапісец, не каяўся аб гэтым.

Натуральна, што ў часы феадальнай раздробленасці такія трагічныя падзеі маглі адбывацца часта. І таму, для бяспекі жыхароў, горад павінен быў мець добрыя ўмацаванні. Тая частка горада, дзе былі такія ўмацаванні, называлася «дзядзінец». Тут пражываў князь з дружынай — сваімі «дзецьмі» (адсюль і такая назва), жыла і яго прыслуга.

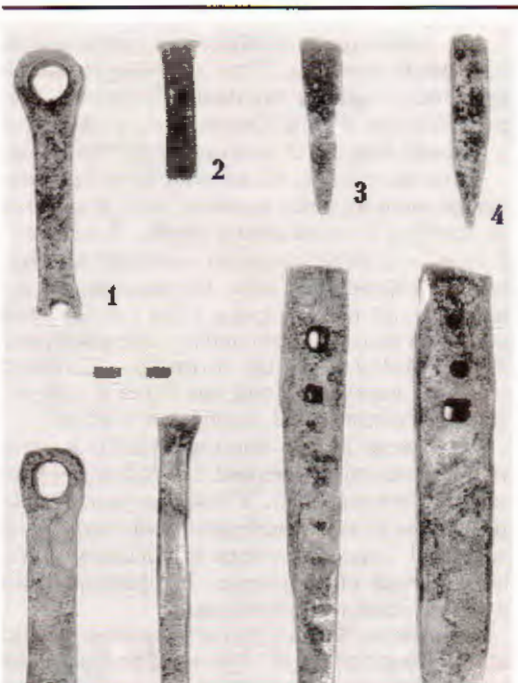
Што ўяўлялі сабой умацаванні Слуцка ў XII—XIII ст.? Па-першае, уся пляцоўка гарадзішча абнесена магутным валам. Ядро вала было з чырвонай шчыльнай гліны, насып — з пяску. Каб пясок не асыпаўся, паверхня вала была задзернавана. Шырыня вала ў аснове больш як 20 м, вышыня каля 6 м. Па грэбені вала ішоў вастракол з дубовых бярвён. Па-за валам выяўлены роў глыбінёй каля 2 м і шырынёй да 25 м, які злучаўся з рэчкай Бычок, на той час яшчэ паўнаводнай.

Калі мінуць гарадскую браму, што стаяла на вале, і ўвайсці на тэрыторыю дзядзінца, то першае, што кінулася б у вочы — гэта драўляныя вулічныя маставыя, якія перасякалі дзядзінец. Яны насцілаліся з дошак, аполкаў ці бярвён. Іх шырыня была каля 2 м. Звычайна такая маставая служыла 20—30 гадоў. На працягу некалькіх стагоддзяў змянілася некалькі такіх маставых.

Уздоўж вуліц месціліся сядзібы, якія ўключалі жытло і некалькі гаспадарчых пабудоў. Сядзібы размяжоўваліся вастраколамі. Яны існавалі двух тыпаў: слупкі ці плашкі, укапаныя ў грунт, або дубовыя калы, што ўбіваліся ў глебу і складалі аснову плятня.

Зрубы жытлаў рабіліся ў чашку з хваёвых бярвён. Ніжні вянок пабудовы, для большай засцярогі ад вільгаці, рабілі з дубу. Каб у хаце было цяплей, шчыліны паміж бярвёнамі канапацілі мохам.

Наследие слуцкого края

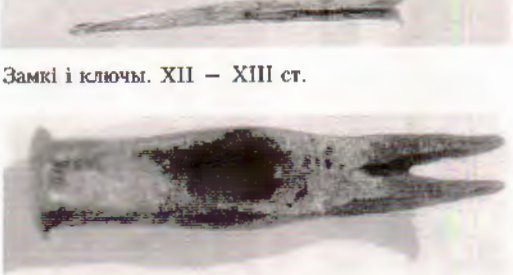
Прылады працы слуцкага каваля XII ст.: 1,5 — цвікарні, 2,6 — зубілы, 3,4 — прабойнікі, 7,8 — цвікарні-зубілы.

Замкі і ключы. XII — XIII ст.

Сякеры. XIII ст.

Малаток-цвікадзёр. XII ст.

Крэсівы: 1 — XI ст., 2—4 — XII—XIII ст.

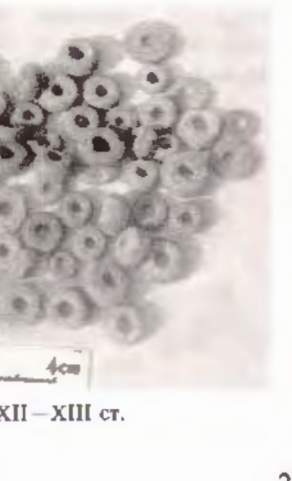
Наследие слуцкого края

Прадметы ваеннай справы XII—XIII ст.: 1,2 — наканечнікі дроцікаў, 3,4 — наканечнікі стрэл, 5 — скрыжаванне мяча, 6 — псалій, 7 — наканечнік рагаціны, 8 — уток кап'я, 9 — цуглі.

Кісцень. XIII ст.

Бронзавая навершніца булавы. XIII ст.

Шыферныя прасліцы. XII—XIII ст.

У некаторых пабудовах захаваліся дзвярныя праёмы. Гэта прамавугольныя вырубкі ў чвэрць таўшчыні бервяна, шырынёй каля 80 см. Знойдзена і некалькі дзвярэй. Адны з іх мелі памеры 86x59 см.

Усе пабудовы, незалежна ад іх прызначэння, мелі падлогу з дошак, што ўсякаліся на ўзроўні 2—3-га вянка зруба. У жытлах, у адным з аддаленых ад увахода вуглоў, стаяла глінабітная печ. Яе памеры па аснове былі прыкладна 1,5x1,5 м. Печ рабілася на слупавым апечку. Дах пабудоў XII—XIII ст. рабілі з дошак. Плошча слуцкіх жытлаў на той час была 9—20 м². Клеці і хлявы мелі плошчу 4—12 м².

У пласце XII ст. былі выяўлены рэшткі кузні. Гэта зруб памерамі 3,4x3,5 м. У кузні мелася печ-каменка. У пласце, што запаўняў гэтую кузню, знойдзена шмат жалезных вырабаў, сярод якіх ёсць прылады металаапрацоўчай вытворчасці, паўфабрыкаты і адходы кавальскай справы.

У пласце XIII ст. былі ўскрыты рэшткі зруба плошчай 16 м². Тут выяўлена вялікае скапленне металургічных шлакаў, жалезных вырабаў.

Рэчы з раскопак слуцкага дзядзінца з'яўляюцца тыповымі для ўсходнеславянскага горада. Яны прадстаўлены вырабамі з чорнага і каляровага металу, косці і дрэва, шкла і бурштыну, каменю і гліны. Сярод іх ёсць прылады працы і рэчы хатняга ўжытку, дэталі транспартных сродкаў і прадметы ваеннай справы, упрыгажэнні і культавыя рэчы.

Так, вырабы з чорнага металу прадстаўлены прыладамі працы: кавадлам, зубіламі, цвікарнямі, прабойнікамі, далотцамі, малаткам-цвікадзёрам, нажамі сталярнымі і касцярэзнымі, свярдзёлкам, разцом такарнага станка, шыламі, сякерамі і г.д.

Прадметы хатняга ўжытку ўключаюць нажы кухонныя і сталовыя, нажніцы шарнірныя і спружынныя, цыліндрычныя замкі, ключы да іх і да ўнутраных замкоў, крэсівы, шпількі-заколкі, спражкі, вушкі катлоў і вёдраў, абручы ад вёдраў і дужкі да іх, патэльні, чапялу, качаргу і інш. Да ліку рэдкіх знаходак адносіцца брытва XII ст. На Беларусі , акрамя Слуцка, знойдзена брытва толькі на раскопках Бярэсця. Цікавасць маюць і знаходкі дэталяў бязмена: абойміца, колцы і гіра вагой шэсць фунтаў.

Даволі разнастайная калекцыя прадметаў узбраення. Гэта наканечнікі рагаціны,

Наследие слуцкого края

дзіды, суліц, стрэлаў. Знойдзены таксама ўток ад кап'я, скрыжаванне мяча, гіра кісценя, бронзавае наверша булавы, кольцы кальчугі, стрэмя ад сядла, шпоры некалькіх тыпаў, падковы, цуглі.

Вырабы з дрэва ўключаюць прылады працы. Гэта дубовыя рыдлёўкі, лапаты для веяння зерня, пранікі, даўбежкі, шавецкая калодка. Драўляны посуд прадстаўлены бандарнымі вырабамі (клёпкі і донцы бочак, вёдраў, бойкі, біклагі, лыжкі, конаўкі) і посудам, зробленым на такарным станку: міскі, талеркі, кубачкі. Знойдзены і скураныя мячы, чаравікі, боты, дыскі ручных жорнаў.

Касцяныя вырабы ўключаюць накладкі на лук і калчан для стрэлаў, гузікі, рукаяткі нажоў, муфты, праколкі. Кераміка прадстаўлена гаршкамі і міскамі. Гаршкі арнаментаваны хвалістым ці лінейным арнаментам. Іх аб'ём 1,5—2,5 л.

Незвычайна мала для Слуцка знойдзена вырабаў з каляровага металу, хаця рэшткі мясцовай вытворчасці ювеліра на слуцкім дзядзінцы знойдзены. Гэта каменная ліцейная формачка для вырабу пацерак. Менавіта такія ўпрыгажэнні былі ўласцівы дрыгавіцкім жанчынам. Сярод нешматлікіх прадметаў з каляровага металу ёсць бранзалеты і пярсцёнкі з бронзавага дроту. Мяркуючы па прастаце іх вырабу, яны маглі быць мясцовага паходжання. Але сустрэты і прывазныя рэчы. Гэта бронзавая падвеска балцкага тыпу, якая паходзіць з зямлі латгалаў, і другая сярэбраная, якая ўласцівa ўжо фіна-угорскім народам. Трапіць у Слуцк яны маглі хутчэй за ўсё гандлёвым шляхам. Такім жа шляхам трапілі ў Слуцк у XII—XIII ст. з Кіева шкляныя бранзалеты, каралі, пярсцёнкі, шкляны посуд. З паўднёвых зямель Русі ў Слуцк трапілі крыжыкі з чырвонага каменю-парфіру. Яны выраблялiся ў Корсуні (Херсанесе), адсюль і іх назва «крыжыкі-карсуньчыкі». Адтуль жа, відаць, прывозіліся ў Слуцк і амфары, у якіх было віно ці аліўкавы алей. З Каўказа паступалі самшытавыя грабяні. З Прыбалтыкі прывозіліся бурштын і вырабы з яго. Знойдзены бурштынавыя пацерка і падвеска.

Насельніцтва Случаска ў XII—XIII ст. займалася металаапрацоўкай, гарбарнашавецкім, касцярэзным, дрэваапрацоўчым, ганчарным, ювелірным, каменячосным рамёствамі.

«Кароль». Шахматная фігурка з косці. XII ст.

«Слон». Шахматная фігурка з косці. XIII ст.

Аб занятку земляробствам сведчаць знаходкі сашніка, сярпоў і гарэлага збожжа (ячмень, каноплі), жорнаў. Відаць, у ваколіцах дзядзінца раслі пладовыя дрэвы, бо ў культурным слоі XII—XIII ст. нярэдка трапляюцца костачкі вішань і сліў.

Шматлікія знаходкі касцей свойскіх жывёл сведчаць пра занятак насельніцтва і жывёлагадоўляй. Тут гадавалі кароў, свіней, авечак, коз, коней.

Аб занятку хатнімі промысламі сведчаць знаходкі трапашак, верацёнаў, прасліц.

Жыхары слуцкага дзядзінца мелі гандлёвыя сувязі як з суседзямі, так і з далёкімі землямі.

Параўнальна багатай была духоўная культура. Знойдзены чатыры шахматныя фігуры: пешкі, ладдзі, слана і караля. Пешка і ладдзя выразаны з дрэва, а слон і кароль — касцяныя. Апошні ўяўляе сабой выяву чалавека шляхетнага выгляду ў дарагім галаўным уборы, які сядзіць на троне. Вышыня фігуркі 6,8 см. Знаходка датуецца пачаткам XII ст. Бліжэйшы аналаг ёй вядомы ў Нарвегіі. На тэрыторыі Усходняй Еўропы гэта пакуль што першая знаходка такога роду.

Аб распаўсюджванні пісьменнасці сярод жыхароў слуцкага дзядзінца сведчаць знаходкі, якімі пісалі на навошчаных дошчачках. Знойдзена днішча бочачкі з выразанай літарай «И».

На дзядзінцы старажытнага Слуцка меўся каменны храм, узведзены, відаць, у сярэдзіне XII ст. Матэрыялам служылі тонкая цэгла і вапняковыя пліты. Змешаная муроўка збліжае яго з храмамі Св.

Наследие слуцкого края

Паліхромная кафля з выявай герба Слуцка. XVII ст.

Курыцельныя люлькі ў выглядзе чаравічкаў. XVII ст.

Міхаіла і Дабравешчання з Віцебска і Барысаглебскай царквой з Навагрудка.

Верхні замак Слуцка. Беларусь у XIV — XVII ст. называлі краінай замкаў. Яны ўзводзіліся амаль праз кожныя 30—40 км. Верхні замак Слуцка ўпершыню згадваецца ў пісьмовых крыніцах у 1409 г. Ён узнік на месцы дзядзінца летапіснага Случаска, меў круглую форму і займаў плошчу 1,5 га. Да Верхняга замка быў перакінуты пад'ёмны мост, за якім размяшчалася замкавая брама. Яна была даволі высокая, мела чатыры ярусы бою, на якіх размяшчаліся гарматы. Над брамай знаходзілася вежа з гадзіннікам. Вежу вянчаў медны шар з выявай арла, пакрыты пазалотай. На тэрыторыі самога замка стаяў палац, узведзены з часаных дубовых брусоў. Плящоўка была абнесена драўлянай сцяной з вежамі, якія ўзвышаліся не толькі над горадам, але і над усёй ваколіцай, што дазваляла паспяхова адбіваць атакі праціўніка.

Культурны слой Верхняга замка мае таўшчыню каля метра і датуецца XIV—XVII ст. У час раскопак тут было знойдзена каля двух дзесяткаў каменных ядраў. Яны акуратна вычасаны з шэрага граніту, адшліфаваныя, гладкія. Іх дыяметр 8,5—13,5 см, вага 1,5—3,5 кг. Керамічныя вырабы гэтага часу прадстаўлены знаходкамі кухоннага посуду, для пітва выкарыстоўваліся кубкі, куфлі, чаркі. Для транспарціроўкі вады ці віна ўжываліся біклагі. Яны былі круглыя, дыяметрам 18—22 см, мелі вузенькае горла і па баках вушкі, праз якія чаплялася вяроўка.

Быў ва ўжытку ў XVI—XVII ст. і шкляны посуд. Гэта кварты, шкляніцы, чаркі. Знойдзена керамічная пячная кафля з геральдычнымі сюжэтамі. На адной з іх маецца выява аднагаловага арла, на грудзях якога змешчаны трохкутны шчыт з відарысам на ім трох паляўнічых ражкоў. Гэта ўласны герб князёў Радзівілаў. Да ліку унікальных знаходак адносіцца кафля з выявай крылатага каня — Пегаса. Гэты сюжэт быў уласцівы выключна для слуцкай кафлі і больш нідзе на Беларусі і за яе межамі невядомы. Магчыма, што выява Пегаса ўжывалася некаторы час як гарадскі герб Слуцка. Кафля з такой выявай мела памеры пласціны 19,5х19,5 см. Тут жа выява трох сумешчаных лацінскіх літар — BRD, што расшыфроўваецца як «Багуслаў Радзівіл дукс» (з лацінскай мовы — князь). Кафля з такім сюжэтам, але паліхромная маецца ў Слуцкім краязнаўчым музеі.

Знойдзены таксама з керамікі: курыльныя люлькі, скарбонкі, свістулькі. Курыльныя люлькі сустрэты як звычайнай формы, так і ў выглядзе жаночага чаравічка. Скарбонкі выраблялі ў выглядзе цыбуліны. Іх аб'ём быў 35—40 см³. З боку мелася шчыліна, праз якую апускаліся дробныя грошы — соліды. Цацкі-свістулькі выраблялі ў выглядзе жывёл і птушак і амаль не адрозніваюцца ад традыцыйных вырабаў сучасных майстроў народных промыслаў.

Вакольны горад і Ніжні замак Слуцка. Вакольны горад летапіснага Случас-

Наследие слуцкого края

ка размяшчаўся на паўночны ўсход ад дзядзінца і аддзяляўся абарончым ровам з вадой. Яго памеры былі 40—80х150 м. Культурны слой тут вельмі пашкоджаны сучаснай забудовай. У час земляных работ трапляліся шкляныя бранзалеты і шыферныя праселкі. У XIV—XVII ст. на месцы вакольнага горада ўзнік Ніжні замак Слуцка. Паводле пісьмовых крыніц, тут размяшчаліся тры палацы, узведзеныя з часанага бруса, і іншыя пабудовы. Абодва замкі абмываліся водамі Случы і Бычка.

Пасад Слуцка — помнік археалогіі канца XVI—XVIII ст., які размяшчаўся на паўднёвы захад ад дзядзінца — Верхняга замка на правым беразе р. Бычок. Культурны слой на пасадзе ў прыбярэжнай палосе рэчкі дасягае тоўшчы да 3—4 м. Слой добра захоўвае рэчы арганічнага паходжання. У час раскопак, што праводзіліся тут у 1985 г. , былі выяўлены рэшткі гарадской забудовы: участак вулічнай маставой, вастраколы, пабудовы XVII ст., сабрана шмат фрагментаў глінянага і шкляного посуду XVII—XVIII ст., кафлі. Знойдзены быў таксама скураны абутак, вырабы з косці (тронкі нажоў, грабяні) і жалеза (нажы, цвікі). Далей ад прыбярэжнай часткі культурны слой памяншаецца да 0,6—0,2 м. У XVIII ст. гэтая частка горада была абнесена ўмацаваннямі і ўвайшла ў склад Старога месца Слуцка.

Абарончая лінія Старога месца Слуцка нагадвала земляны вал, які дугой ахопліваў старую частку горада з усходу, поўначы і захаду і ўпіраўся сваімі канцамі ў Случ. Тут мелася 12 бастыёнаў рознай канфігурацыі і памераў. Перад земляным насыпам знаходзіўся вадзяны роў. Трапіць у Слуцк можна было праз тры брамы, вымураваныя ў вале. Гэта брамы Астроўская, Ільінская (пазней Віленская) і Капыльская. Інвентар Слуцка за 1728 г. дазваляе высветліць памеры слуцкіх умацаванняў таго часу. Шырыня вала ў аснове была 26,6 м, вышыня каля 8 м. Брамы Капыльская і Ільінская мелі памеры ў аснове 25,6х36,6 м, Астроўская — удвая меншыя. Перад брамамі цераз роў былі перакінуты пад'ёмныя масты, перад якімі знаходзіліся яшчэ дадатковыя перадмаставыя ўмацаванні.

Другая частка Слуцка, так званае Новае месца, размяшчалася на левым беразе р. Случ. Цэнтрам абароны Новага месца быў Новы замак, узведзены ў канцы XVI ст. Ён меў форму квадрата з адным равелінам і чатырма бастыёнамі. На вуглах бастыёнаў узвышаліся вежы. Новы замак быў абкружаны вадзяным ровам, што злучаўся з рэчкай цераз спецыяльна схаваны шлюз. Увогуле ж, усё Новае месца Слуцка ўмацоўвалася таксама валам з сямю бастыёнамі і адной брамай — Навамейскай. Агульная ж даўжыня ўсіх гарадскіх умацаванняў Слуцка ў XVIII ст. дасягала каля 4 км. На працягу XVIII ст. Слуцк заставаўся адным з наймагутнейшых умацаванняў Рэчы Паспалітай.

Л.У.Калядзінскі.

Каля вытокаў дзяржаўнасці

У VIII—IX ст. на тэрыторыі сённяшняй Беларусі знаходзілася некалькі славянскіх этнічных аб'яднанняў. Гэта — крывічы, дрыгавічы, радзімічы, палачане. Яны ўяўлялі сабой, у пэўным сэнсе, пачатковыя дзяржаўныя ўтварэнні.

Тэрыторыя сённяшняй Случчыны была заселена дрыгавіцкімі плямёнамі. Вось што гаворыцца аб гэтых людзях у кнізе М.Гайдука «Паратунак» (Мн., 1993): «Як заўважаюць вучоныя (археолагі, мовазнаўцы, гісторыкі і інш.), дрыгавічы ў найбольшай ступені захавалі ў сабе праславянскасць, найменш паддаліся ўплывам іншых народаў і самі не імкнуліся займаць чужыя тэрыторыі. Толькі на поўначы, на рацэ Бярэзіне і верхнім цячэнні Нёмана, яны паступова асімілявалі або выцеснілі на паўночны захад рэдкае там балцкае насельніцтва. Невялікая частка надпрыпяцкіх ды надбужанскіх дрыгавічоў пад час гэтай вандроўкі апынулася ў ваколіцах Салуні (сённяшніх Салонікаў у Грэцыі).

У тыя часы, калі ў «Аповесці мінулых гадоў» летапісец запісаў, што яны «седоша межи Припетью и Двиною и нарекошеся дреговичи», а візантыйскі імператар Канстанцін Багранародны ў сваёй працы «Аб кіраванні імперыяй» (949) занатаваў іх пад назвай «другувітаў», дрыгавічы ўжо

Наследие слуцкого края

былі з'яднаным, шматлюдным, моцным племем. На поўначы яны межавалі з крывічамі і перамяшчаліся з імі па лініі, якую сёння вызначаюць беларускія гарады: Гродна — Наваградак — Менск — Барысаў. Па Дняпры суседзямі дрыгавічоў былі радзімічы. На поўдні да сённяшняга ўкраінскага Чарнігава праз Чарнобыль, Оўруч, Дубровіцу і ўверх па рацэ Гарынь аж да мястэчка Дзеражнога праходзіла мяжа паміж дрыгавічамі і драўлянамі. Ад мястэчка Берасцяное паўз паўночную ўскраіну Ковеля і непадалёку ад вытокаў Прыпяці аж да Уладавы на рацэ Буг, затым (ужо ў Польшчы) ад Уладавы да Радзыня-Падляшскага дрыгавіцкае насельніцтва межавала з валынянамі.

Інтэнсіўнае развіццё гаспадаркі і грамадскага жыцця, пастаянная пагроза знешніх нападаў і, урэшце, уздзеянне суседніх і далёкіх народаў рана прывялі да ўзнікнення зародкаў дзяржаўнасці — племяннога саюза дрыгавічоў. Няма сумнення, што ўзначальваў яго свой уласны дрыгавіцкі княжацкі род і палітычнае жыццё засяроджвалася ў нейкім гарадскім цэнтры. На жаль, звесткі пра першае дрыгавіцкае княства і яго сталіцу не захаваліся. Аднак увесь ход пазнейшых падзей паказвае, што ў дрыгавічоў склалася моцнае самастойнае княства з добра развітай сельскай гаспадаркай, рамяством, унутраным і замежным гандлёвым абменам, моцнай абаронай. Доказаў таго ёсць мноства, найважнейшы з іх — гэта тое, што тэрыторыя дрыгавічоў не была захоплена іншымі плямёнамі, а яе насельнікі не былі зняволены ці выцеснены са сваёй зямлі, як гэта здарылася з іншымі слабейшымі ўнутранай еднасцю плямёнамі. Таксама і ў «Аповесці мінулых гадоў» гаворыцца, што свае княжанні мелі іншыя ўсходнеславянскія плямёны, «а дрыгавічы сваё». І калі шмат пазней у той жа летапіс быў унесены пад 980 годам запіс: «а Тур трымаў уладу ў Тураве, і ад яго празваліся тураўцы», дык ён толькі пацвердзіў існаванне ў дрыгавічоў самастойнага княства, пануючага ў ім княжацкага роду і сталіцы.

Уласную дынастыю дрыгавічы захавалі да 988 г., калі княскі пасад у Тураве вялікі князь кіеўскі Уладзімір аддаў свайму сыну Святаполку. Такім чынам кіеўскі князь намагаўся падпарадкаваць Тураўскае княства цэнтральнай уладзе старажытнарускай дзяржавы, аднак яго старанні закончыліся няўдачай.

Дрыгавіцкая зямля была густа заселена, мела развітую гаспадарку, значную колькасць гарадоў, якія тут паўсталі ў глыбокай старажытнасці і затым пераўтварыліся ў асяродкі гаспадарчага, палітычнага і культурнага жыцця: Бярэсце (сённяшні Брэст), Дарагічын (Драгічын на Бузе), Пінеск (Пінск), Чартарыеск (Чартарыск), Случаск (Слуцк), Клечанск (Клецк), Брагін, Новагарадок (Навагрудак), Валкавыеск (Ваўкавыск), Бельск і інш.

Апошні раз у летапісах племя дрыгавічоў згадваецца пад 1149 г. Але дрыгавіцкая традыцыя, яе выразныя сляды захаваліся да сённяшняга дня ў заходнім рэгіёне».

На месцах рассялення дрыгавічоў (на Прыпяці, Бярэзіне, правабярэжжы Дняпра, у вярхоўях Случы, Арэсы) захаваліся археалагічныя помнікі — гарадзішчы, селішчы, курганныя могільнікі з пахавальным абрадам трупаспалення. Пахавальны інвентар дрыгавічоў не дужа багаты — гліняныя гаршкі, спражкі, крэсіва, сякеры, наканечнікі коп'яў і інш. У жаночых пахаваннях сустракаюцца бронзавыя скроневыя кольцы з заходзячымі канцамі, пярсцёнкі, бранзалеты і інш. Зрэдку ў курганах трапляюцца збудаванні ў выглядзе невысокага драўлянага зруба з дахам. Характэрная племянная адзнака дрыгавічоў — вялікія медныя або сярэбраныя пацеркі, аздобленыя напаянымі на іх паверхню дробнымі па памерах сярэбранымі шарыкамі — зерню. Другая этнічная асаблівасць — скроневыя кольцы — завушніцы з круглага дроту, на якіх замацаваны па тры металічныя пацеркі невялікіх памераў.

Усходнеславянскія плямёны, пра якія ідзе гаворка ў «Аповесці мінулых гадоў», былі, уласна кажучы, не «плямёнамі», а саюзамі сваяцкіх плямёнаў — племяннымі саюзамі. Яны як дзяржаўныя ўтварэнні ўзніклі на базе развіцця прадукцыйных сіл з уласцівымі ім своеасаблівымі этнаграфічнымі прыметамі, асобым моўным дыялектам.

Слуцкая зямля можа ганарыцца сваім мінулым, асобае месца ў якім займае ўтварэнне і існаванне Слуцкага княства. Яно ўзнікла ў складзе Турава-Пінскага княства як удзельнае. Адносіцца гэта падзея да 1160 г.

Наследие слуцкого края

З летапісных крыніц вядома, што да таго часу Слуцкам валодалі кіеўскія, а потым чарнігаўскія князі. Пасля 1160 г. у Слуцку княжылі нашчадкі тураўскага князя Юрыя Яраславіча. Гэта слуцкая дынастыя Рурыкавічаў правіла амаль 200 гадоў. У 1387 г. у грамаце ўпамінаецца слуцкі князь Юрый, апошні з гэтай дынастыі.

Вобраз Слуцкага княства таго часу перадаюць звесткі аб Турава-Пінскім княстве. Узнікненне на дрыгавіцкай зямлі Тураўскага княства адносіцца да канца X ст. Яго найбольш буйныя гарады Пінск, Слуцк, Капыль, Клецк, Давыд-Гарадок, Дубровіца і інш. Ёсць звесткі, што ў Тураве дзейнічала веча, існавала пасада тысяцкага, які ўзначальваў гарадскі полк (апалчэнне). Галоўная ўлада Турава-Пінскага княства належала князю. Да 988 г. адносіцца летапіснае ўпамінанне аб пачатку княжання ў Тураве Святаполка Уладзіміравіча, сына вялікага кіеўскага князя Уладзіміра Святаславіча. Тураўскія князі паводле права атрымання спадчыны, якое дзейнічала тады, траплялі на велікакняжацкі трон у Кіеве.

Тураўская зямля знаходзілася на поўдзень ад Полацкага княства па цячэнні Прыпяці. Прыпяць звязвала Тураў з Кіевам, а яе прытокі адкрывалі шлях з Турава ў межы Полацкай зямлі, на Валынь, у Польшчу. Княства называлі яшчэ Турава-Пінскім, улічваючы, што другім горадам пасля Турава быў Пінск. Але ўсё ж у палітычным і духоўным жыцці цэнтральнае месца адводзілася Тураву. Амаль усе гарады Турава-Пінскага княства былі на рэках: Тураў на Прыпяці, Пінск на Піне, Клецк на Лані, Слуцк на Случы.

Тураўскае княства на працягу першых ста гадоў пасля смерці Яраслава Мудрага (1054) каля сарака гадоў існавала самастойна, 60 гадоў было ў падпарадкаванні Кіева, а ў канцы 50-х гадоў XII ст. канчаткова вылучылася, і ў ім зацвердзілася пастаянная дынастыя князёў.

Але, выйшаўшы з-пад улады кіеўскіх князёў, Турава-Пінскае княства распадаецца на асобныя княствы і ўдзелы. Гэты працэс пачаўся яшчэ ў першай палавіне XII ст. Так, напрыклад, у 1128 г. у летапісах упамінаецца аб Клецкім удзеле. У другой палавіне XII ст. вылучаецца Дубровенскае, незалежным становіцца Пінскае і ў канцы таго ж стагоддзя канчаткова адасабляецца Слуцкае княства. Раздробленая і аслабленая міжусобіцамі Турава-Пінская зямля ў XIII ст. трапляе ў сферу ўплыву то галіцка-валынскіх, то літоўскіх князёў. У залежнасць ад гэтых князёў трапіла тады і Слуцкая зямля.

Падрыхтаваў Я.І.Бараноўскі.

У СКЛАДЗЕ ВЯЛІКАГА КНЯСТВА ЛІТОЎСКАГА І РЭЧЫ ПАСПАЛІТАЙ

XIII ст. азнаменавалася ўтварэннем на тэрыторыі Беларусі Вялікага княства Літоўскага. Адбылося гэта пад уплывам, у першую чаргу, знешніх фактараў: агрэсіі з боку крыжакоў, татара-мангольскіх захопнікаў. У якасці цэнтра фарміравання новай дзяржавы выступіла Наваградская зямля разам з суседняй Літвой. Нездарма першы князь гэтага дзяржаўнага ўтварэння Міндоўг зрабіў Наваградак сталіцай сваёй краіны.

Уваход Слуцкага княства ў склад Вялікага княства Літоўскага адносіцца да XIV ст. У 1395 г. вялікі князь літоўскі Вітаўт адабраў багатае Кіеўскае княства ў Уладзіміра Альгердавіча, брата польскага караля Ягайлы, і ўзамен перадаў гэтаму князю ў спадчыннае ўладанне Слуцкае княства. Так Слуцкае княства стала ўдзельным уладаннем літоўскай велікакняжацкай дынастыі Гедзімінавічаў. Нашчадкі Уладзіміра Альгердавіча — князі Алелькавічы — валодалі княствам да 1612 г.

У грамаце вялікага князя літоўскага Аляксандра (1499) пералічаны найбольш буйныя населеныя пункты княства — г. Слуцк, двары Івань, Пагост, Амговічы, г. Капыль, двары Баслаўцы, Сыравадчыцы, Старыца, Цімкавічы, Скеб'ева, Старое Сяло. У XVI ст. да Слуцкага княства адносіліся таксама

Наследие слуцкого края

Урэчча, Любань, частка Палесся з Петрыкавічамі, або Петрыкавам, Пясочнае, Раманаў, Дарогі (Старыя Дарогі), Ленін (на Случы), Бялевічы, Семежава, Язы, Бранавічы, Лучнікі, Баркавічы, Бязверхавічы, Селішча і інш. Уладанні княства ахоплівалі тэрыторыі сучасных Слуцкага, Капыльскага, Салігорскага, Любанскага, Старадарожскага і частак Уздзенскага, Глускага, Петрыкавіцкага і Жыткавіцкага раёнаў.

Слуцкія князі Алелькавічы падтрымлівалі цесныя сувязі з суседнімі і іншымі княствамі Русі, асабліва маскоўскімі. Але сувязі гэтыя былі не дынастычныя, а палітычныя. Вакол Алелькавічаў, якія кожны раз падкрэслівалі сваё паходжанне ад вялікіх князёў літоўскіх Гедзіміна і Альгерда, групаваліся незадаволеныя вялікімі князямі літоўскімі мясцовыя феадалы.

Слуцк — трэці горад Беларусі, пасля Брэста і Гродна, які набыў у 1441 г. магдэбургскае права. Магдэбургскае права адпавядала старажытным традыцыям самакіравання, якія існавалі, напрыклад, у Полацку, Віцебску і іншых беларускіх гарадах. Адбывалася як бы спалучэнне старажытных традыцый самакіравання з нормамі магдэбургскага права, згодна з якімі замест шматлікіх натуральных павіннасцей гараджане плацілі адзіны грашовы падатак. Яны вызваляліся ад суда і ўлады велікакняжацкіх (каралеўскіх) чыноўнікаў. Гэта ў значнай меры засцерагала ад самавольства маёмасць і эканамічную дзейнасць гараджан.

Старадаўні герб Слуцкага княства і Слуцка «Пагоня».

Справамі горада — рамяством, гандлем — кіравалі самі жыхары, на якіх распаўсюджвалася дзейнасць гарадскога права. Але яны па-ранейшаму падпарадкоўваліся князю і яго адміністрацыі, выконвалі павіннасці на карысць князя. Выбарным органам самакіравання была рада ці магістрат, які збіраў падаткі, выконваў судовыя функцыі, кіраваў грамадскімі работамі, наглядаў за гандлем, прымаў у гарадскую абшчыну новых мяшчан і г.д. Членамі рады маглі быць толькі законнанароджаныя заможныя мяшчане, якія пастаянна пражывалі ў горадзе. Не выбіраліся ў раду іншаземцы, нехрысціяне, ліхвяры, беднякі, калекі. Здаралася, што побач з ратушай (памяшканне, дзе праводзіліся пасяджэнні рады) стыхійна адбываўся і агульны сход гараджан, які нагадваў ранейшае веча. Устанаўленне самакіравання, нягледзячы на яго абмежаванні, паляпшала ўмовы рамеснай і гандлёвай дзейнасці, аслабляла феадальную залежнасць гараджан, якія былі асабіста свабодныя. У Слуцкім княстве на чале адміністрацыі стаяў намеснік слуцкі, а ў горадзе — войт, якога назначаў князь з ліку гараджан.

Да Люблінскай уніі (1569), якая азнаменавала ўтварэнне новай дзяржавы — Рэчы Паспалітай, Слуцкае княства не раз было цэнтрам розных палітычных падзей, тут не раз праходзілі войны, жыхары Случчыны

Наследие слуцкого края

ўцягваліся ў канфлікты паміж феадаламі.

Вядома, што слуцкі князь Алелька Уладзіміравіч разам са Слуцкім палком удзельнічаў у бітве народаў з крыжакамі пад Грунвальдам у 1410 г. Слуцкае апалчэнне было пад сцягам з гербам князёў Алелькавічаў як членаў дынастыі Гедзіміна і Альгерда. У канцы XV — пач. XVI ст. Слуцкае княства ўдзельнічала ў барацьбе мясцовых феадалаў супраць вялікага князя Жыгімонта Кейстутавіча. У 1433 г. гэта паўстанне ахапіла цэнтр Беларусі і Палессе. Гараджане Слуцка падтрымлівалі выступленне за незалежнасць Вялікага княства Літоўскага ад Польшчы. Жыгімонту прыйшлося ў 1434 г. выдаць грамату аб ураўнаванні правоў усіх федалаў, у тым ліку і беларускіх.

Пасля смерці Алелькі (1454) вялікі князь літоўскі Казімір Ягелончык перадаў у пажыццёвае ўладанне Сямёну Алелькавічу Кіеўскае княства (1454—1470), а Міхаіл Алелькавіч атрымаў Слуцкае і княжыў на працягу 1454—1481 гг. У сувязі з тым, што Слуцкае княства суседнічала з Кіеўскім, Чарнігаўскім, Маскоўскім, многія слуцкія князі мелі сваяцкія адносіны з маскоўскімі, кіеўскімі, чарнігаўскімі князямі. Нават маскоўскі вялікі князь Іван III быў дваюрадным братам аднаго са слуцкіх князёў па лініі маці. Па некаторых звестках ім быў слуцкі князь Міхаіл Алелькавіч. Міхаіл Алелькавіч і Іван Гальшанскі, блізкі сваяк Міхаіла Алелькавіча, за спробу змясціць з прастола вялікага князя літоўскага Казіміра Ягелончыка пры дапамозе здрадніка былі схоплены ў красавіку і пакараны смерцю ў жніўні 1481 г. на адной з плошчаў Вільні.

Насельніцтва Слуцкага княства падзялялася ў асноўным на дзве галоўныя групы: сялян і «мяшчан» — жыхароў гарадоў Слуцка, Капыля і сямі мястэчак, якія існавалі ў 1566—1582 гг.: Дарогі, Любань, Петрыкаў, Пясочнае, Ленін, Семежава і Тонва (цяпер Тонава). Мяшчане — жыхары гарадоў — займаліся галоўным чынам рамяством і гандлем.

У пачатку XVI ст. удзельныя княствы былі паступова ліквідаваны, але Слуцкае як адміністрацыйна-тэрытарыяльная адзінка захавалася да 1791 г. У 1507 г. яно ўвайшло ў склад Навагрудскага павета Навагрудскага ваяводства. Яно захавала пэўныя рысы феадальнага ўдзела са сваёй сістэмай кіравання, замкавым судом, апалчэннем з дробных феадалаў (шляхты) і ваеннаслужылых людзей — зямян, выбранцаў, татар і баяр, якія атрымлівалі за сваю ваенную службу зямельныя надзелы ў спадчыннае ўладанне.

У складзе Рэчы Паспалітай Слуцкае княства адстойвала правы сваіх гараджан на выкарыстанне беларускай мовы як дзяржаўнай, вяло барацьбу супраць паланізацыі, падтрымлівала праваслаўную царкву. Барацьба ў той час за «старыну», за незалежнасць Вялікага княства Літоўскага, Рускага і Жамойцкага азначала змаганне за захаванне дзяржаўнасці беларускай мовы. Пры падтрымцы прадстаўнікоў шляхецкага саслоўя шырокае распаўсюджванне ў Вялікім княстве Літоўскім, Рускім і Жамойцкім ў канцы XVI — пач. XVII ст. атрымала дзейнасць брацтваў — нацыянальна-рэлігійных арганізацый праваслаўнага насельніцтва, што ўзніклі ў адказ на польска-каталіцкую палітыку ўрада Рэчы Паспалітай. Буйныя беларускія брацтвы існавалі ў той час у Вільні, Магілёве, Берасці, Слуцку, Менску, Пінску, Барысаве, Оршы, Полацку, Мсціславе і іншых гарадах. Яны сталі сапраўднымі інтэгратарамі беларускага тагачаснага грамадства на базе нацыянальнай ідэі. Пачатковыя сярэднія брацкія школы былі адкрыты ў Вільні, Берасці, Пінску, Слуцку, Менску, Магілёве і многіх іншых гарадах і мястэчках. Брацкія друкарні надрукавалі 127 выданняў, сярод якіх буквары, палемічна-публіцыстычныя творы.

Наследие слуцкого края

Большасць з гэтых кніг напісана на царкоўна-славянскай і беларускай мовах.

Насельніцтва Слуцка, як і многіх іншых гарадоў Беларусі (Магілёў, Віцебск), не прызнала Брэсцкую царкоўную унію (1596). У Слуцку, Капылі і іншых гарадах яна так і не была праведзена. Князі Радзівілы, да якіх у XVII ст. перайшоў горад, самі былі не католікамі, а кальвіністамі. Яны шмат зрабілі для ператварэння Слуцка ў моцную крэпасць. Гэта адбылося ў 30—50-я гады XVII ст. Уся тэрыторыя старога і новага горада была абкружана абарончымі збудаваннямі — земляным валам, ровам з вадой і бастыёнамі. Крэпасць мела сваю артылерыю, а гарнізон дастатковую колькасць агнястрэльнай зброі, боепрыпасаў.

Насельніцтва Слуцкага княства прымала ўдзел і ў барацьбе супраць феадалаў Рэчы Паспалітай. У 1654 г. пасля Пераяслаўскай рады, на якой было прынята рашэнне аб уз'яднанні Украіны з Расіяй, пачалася вайна паміж Расіяй і Рэччу Паспалітай. Рускія войскі перайшлі мяжу і ўступілі на тэрыторыю Украіны і Беларусі. Вясной 1655 г. адна з рускіх армій пад камандаваннем князя А.Н.Трубяцкога наступала ў напрамку Быхаў—Слуцк—Слонім. 2 верасня 1655 г. пачалася аблога Слуцка войскамі Трубяцкога, але 6 верасня яны адышлі на поўдзень у лясы, а затым павярнулі на Нясвіж. Слуцк не быў разбураны ў ходзе ваенных дзеянняў у час вайны 1656—1657 гг., як гэта здаралася з іншымі беларускімі гарадамі.

У перыяд Паўночнай вайны 1700—1721 гг. жыхары горада падвергліся новым выпрабаванням. Адбылося сутыкненне паміж імі і драгунамі літоўскага войска. У горадзе пабываў цар Пётр I. Па яго загадзе зімой 1705—1706 гг. у раёне Слуцка стаялі ўкраінскія казакі Міргарадска-Пераяслаўскага палка. А 11 мая 1706 г., пасля адыходу казакоў, Карл XII без супраціўлення заняў Слуцк. У час Паўночнай вайны насельніцтва Слуцка панесла значныя матэрыяльныя страты.

Слуцк у 1-й палавіне XVIII ст. заставаўся буйным горадам і эканамічным цэнтрам Беларусі. У 1728 г. тут налічвалася 1177 жылых дамоў і 1470 сямей. Пражывала 7,5—8 тыс. чалавек. У горадзе развіваліся рамёствы, гандаль. Усяго ў Слуцку налічваліся 874 рамеснікі 102 прафесій, найбольш значнымі былі гарбары — 39, шаўцы — 112, прадзільшчыцы — 76, пекары — 40, краўцы — 38, кавалі — 36. Рамеснікі

Уезд у Слуцк з паўднёвага боку.

Наследие слуцкого края

былі аб'яднаны ў цэхі для лепшай арганізацыі вытворчасці і збыту тавараў. У 1777 г. у Слуцку было 18 цэхаў, а ў 30—40-я гады XVIII ст. у асобных майстэрнях з'явіліся першыя ў Беларусі мануфактуры.

У гістарычных падзеях 1776—1777 гг. Слуцку належыць значная роля. Якраз у той час Кацярына II і яе верны саюзнік прускі кароль Фрыдрых II прапанавалі польскаму каралю Станіславу Аўгусту Панятоўскаму праект ураўнавання правоў некаталіцкай шляхты з каталіцкай. Для падтрымкі гэтага праекта Кацярына II увяла на тэрыторыю Рэчы Паспалітай свае войскі. У Слуцку сабраліся 266 канфедэратаў на чале з праваслаўным епіскапам з Магілёва Георгіем Канісскім і лідэрам кальвіністаў у Літве і Беларусі генерал-лейтэнантам Тамашам Грабоўскім. У сваім акце канфедэраты патрабавалі ўраўнавання сваіх правоў з правамі каталіцкай шляхты. Яны звярнуліся з просьбай аб дапамозе і заступніцтве да Кацярыны II. Пад націскам Кацярыны II сейм Рэчы Паспалітай прыняў пастанову аб ураўнаванні правоў праваслаўных і пратэстантаў з католікамі. У 1785 г. Слуцк стаў рэлігійным цэнтрам праваслаўнай царквы ў Беларусі, Правабярэжнай Украіне, Літве і Польшчы.

У лістападзе 1791 г. Слуцкае княства — адміністрацыйна-тэрытарыяльная адзінка, якая праіснавала некалькі стагоддзяў, — пастановай сейма была ліквідавана ў сувязі з агульнымі рэформамі дзяржаўнага ладу ў Рэчы Паспалітай. Слуцк стаў цэнтрам Случарэцкага павета Навагрудскага ваяводства. Большая частка тэрыторыі павета, гарады Слуцк і Капыль заставаліся ва ўладанні Дамініка Радзівіла. Павет падзяліўся на сем парафій: Слуцкую, Капыльскую, Цімкавіцкую, Клецкую, Ляхавіцкую, Глускую і Мядзведзіцкую. Адпаведна на сейм выбіраліся два паслы-дэпутаты. У лютым 1792 г. у Слуцку адзін раз сабраўся павятовы сеймік з 219 дэпутатаў, які выбраў уладу павета і суддзяў павятовага суда. З студзеня 1793 г. Слуцк і яго павятовыя землі сталі часткай Расійскай імперыі, а Слуцк ператварыўся з цэнтра княства ў павятовы цэнтр Мінскай губерні.

Я.І.Бараноўскі, В.С.Відлога.

Дакументы сведчаць

З «АПОВЕСЦІ МІНУЛЫХ ГАДОЎ» АБ МІЖУСОБНАЙ БАРАЦЬБЕ, УЗБРОЕНЫХ ПАХОДАХ, ЗАВАЁЎВАННІ НОВЫХ ЗЯМЕЛЬ І РАБАВАННЯХ КНЯЗЁЎ-ФЕАДАЛАЎ

977—1117 гг.

23. В лето 6624 (1116). Приходи Володимер на Глеба; Глеб бо бяше воевал Дреговичи и Случеск пожег, и не каяшеться о сем, ни покаряшеться, но боле противу Володимеру глаголюще, укоряя и. Володимер же, надеяся на бога и на правду, поиде к Меньску с сынъми своими и с Давыдом Святославичем, и Олговичи.

Белоруссия в эпоху феодализма. Мн., 1959. Т. 1. С. 40.

З ПАЦЬЕЎСКАГА ЛЕТАПІСУ АБ ФЕАДАЛЬНАЙ РАЗДРОБЛЕНАСЦІ І МІЖУСОБНАЙ БАРАЦЬБЕ КНЯЗЁЎ У ЗАХОДНІХ ЗЕМЛЯХ РУСІ

1119—1195 гг.

15. В лето 6667 (1159). Том же лете иде Рогъволод Борисовичь от Святослава от Олговича искать собе волости, поем полк Святославль, зане не створиша милости ему братья его, вземше под ним волость его и жизнь его всю; и приехав к Случьску и нача слатися ко Дрьючаном. Дрьючане же ради быша ему, и приездяче к нему вабяхуть и к собе, рекуче «Поеди, княже, не стряпай, ради есме тобе; аче ны ся и с детьми бити за тя, а ради ся бьем за тя».

20. В лето 6670 (1162). В то же лето Рурик Ростиславич и Святополк Юриевич Туровский, и Святослав, и Ярослав Всеволодичи, и Олег Святославич, и Борис Володымерич, и

Наследие слуцкого края

кривский князи, пройдоша ко Слуцку на Володымера Мстиславича, Ростиславля брата; Володымер же видя силу их не хотяше кровопролития, пусти им Слуцк, а сам пойде в Киев к Ростиславу брату, Ростислав же даде ему Триполь и инныя чтыри городы.

Белоруссия в эпоху феодализма. Мн., 1959. Т. 1. С. 59—61.

ЗВЕСТКІ ПРА СТАРАЖЫТНЫ СЛУЧАСК

Слуцк, древний Случеск, расположенный по обеим сторонам реки Случи, главное поселение Дреговичей, существовал еще в X столетии; в XII столетии был уже столицею отдельного княжества. Здесь была вотчина славного рода князей Слуцких и Копыльских, потомков в. кн. Ольгерда. Некоторые их этого рода сидели на киевском столе, другие были князьями Новгорода Великого. Олелько Владимирович, внук Ольгерда, был родоначальником князей Олельковичей-Слуцких. Сын его, рожденный от Настасии, дочери Василия Дмитриевича, в. кн. Московского, а внук великого Витовта, которого дочь София была за Василием, Симеон, был князем киевским, брат его Михаил был князем копыльским и казнен в Вильне в 1482 году по велению короля Казимира, наконец внук Олельки сын Семена киевского, Василий, был князем слуцким. Последним князем слуцким был Юрий Юрьевич, женатый на Екатерине Тенчинской. У них были три сына Юрий, Иван-Семен и Александр. Все они перешли в римскую веру и умерли бездетными. Но оставался двоюродный брат их, князь Юрий Семенович, внук казненного Михаила, умерший в 1586 году и похороненный в слуцком кафедральном соборе. Он был женат на Варваре Кишка. У них была единственная дочь княжна София Юрьевна Олелькович-Слуцкая, вышедшая замуж 1 ноября 1600 года за князя Януша, сына князя Христофора Радзивилла. Она была последнею в роду. Умерла в Слуцке и похоронена в Св. Троицком монастыре, где и теперь лежит в свинцовой раке, над которой надпись: «1617 года марта 19 преставися благоверная София ксенжна Слуцкая Олельковна Юрьевичева, Ольгердова племя, и положена бысть в Слуцку, в монастыре Святое Живоначальное Тройцы». Мощи ее считаются нетленными. В народе сохранилась память этой благочестивой княгини, и в день совершения о ней панихиды, 17 сентября, народ всегда собирается во множестве.

Княгиня София была единственною наследницей Олельковичей.

Поэтому вся Слуцко-Копыльская вотчина перешла во владение Радзивиллов. Вотчина эта одна из богатейших в Белоруссии. Она простиралась слишком на тридцать миль; богато орошенная водами Случи, Лани, Мазы и Оресы, стремящихся с одной стороны к балтийскому морю, а с другой к Припяти и Днепру, она считалась самою плодородною. Пшеница и лен в то уже время произрастали здесь в большом изобилии. В Слуцком и Копыльском княжествах считалось 32 большия имения и семь городов с замками, именно: Слуцк, Копыль, Романов, Старобин, Пясечна, Ленин и Любань.

Князь Януш Радзивилл вместе с Зебржидовским руководил восстанием против Сигизмунда III. Он умер в Черлине в 1620 году, на 41 году жизни, похоронен в Дубинках. В Слуцке он основал евангелическо-реформатский сбор и высшее училище. Его наследник, князь Богуслав, был тоже покровителем кальвинистов. Он устроил в Слуцке сильную крепость, считавшуюся одною из лучших в стране, постоянно содержал четыре полка на свой счет и, когда в 1655 году князь Трубецкой осадил город с большими силами, не смотря на двукратныя нападения не успел взять замка. Слуцк постоянно находился во владении Радзивиллов, хотя Сапеги на правах наследства по женской линии предъявили на него притязание и вели продолжительную тяжбу, окончившуюся едва в 1732 году в пользу Радзивиллов. Последнею владелицею Слуцка из этого рода была княжна Стефания, вышедшая замуж за князя Льва Витгенштейна, почему, после смерти ее, Слуцк перешел в собственность сына их князя Петра Львовича Витгенштейна. В 1846 году Слуцк куплен в казну за 342,821 рубль.

Во все времена владения Слуцком князьями Радзивиллами, последние были постоянными покровителями как реформатского исповедования, так и православия. В этом отношении особенно памятен другой князь Януш, сын князя Христофора, храброго литовского гетмана. Он много жертвовал на поддержание кальвинских сборов и православных церквей, а вторая супруга его, Мария, дочь Василия Лупуллы, господаря Молдавского, в 1669 году завещала 600,000 польских злотых на литовские православные монастыри. Она похоронена в 1661 году в том же Св. Троицком монастыре. В том же склепе находится небольшой гроб с останками неизвестного князя-отрока. По преданию, это был сын кн. Януша и

Наследие слуцкого края

Марии Лупуллы, отравленный нянькою, которая, будучи подкуплена врагами их, разрезала яблоко пополам ножом, которого одна половина была отравлена; одну часть съела сама, а другую, к которой прикоснулось отравленное лезвие, дала ребенку, от чего он и умер. Наследницею князя Януша осталась дочь Мария-Анна, от первого брака с Екатериною Потоцкою. Она вышла замуж за двоюродного брата своего отца, князя Богуслава, последнего из линии Николая Рыжего. У них тоже была одна только дочь, Лудовика-Каролина в супружестве с Лудовиком маркграфом Бранденбургским, после его смерти вступившая в брак с Карлом-Филиппом герцогом Нейбургским. Лудовика-Каролина была последнею из рода Радзивиллов покровительницею кальвинистов и православных. Она подарила слуцкому Преображенскому монастырю остров Кочов в Домоновичах, при кенигсбергском университете учредила двенадцать стипендий для протестантов, посвятивших себя духовному званию. Кроме того много жертвовала на воспитание литовских протестантов в Оксфордском университете, во Франкфурте-на-Одере и в Берлине. После ее смерти в 1695 году Слуцкая вотчина и все другие имения достались единственной дочери ее Елисавете-Софии, в замужестве княгини Зульцбах, и следовательно перешли в чужия руки. Но впоследствии линия Радзивиллов Несвижских и Олыкских выкупила все эти имения, т. е. все бывшее владение княжеств Слуцкого и Копыльского.

Слуцк делится на старый и новый город. В старом, на высокой горе стоял сильно укрепленный замок, называвшийся верхним, потому что у подошвы горы стоял другой, нижний замок. Оба замка были окружены валом. Такой же вал окружал и весь Старый Слуцк с четырьмя воротами: Виленскими, Польскими, Островскими и Уречскими. Новый Слуцк воздвигнут едва в XVII столетии; сейчас же за его пределами заметны следы другого замка, тоже окруженного валом. В Новом Слуцке находится Св. Троицкая церковь, от чего вся эта часть города называется Тройчаны. Наконец есть еще особая часть города, несомненно древнейшая, где находится величественное городище, на котором тоже стоял замок. Здесь же находился древнейший храм, кафедральный собор. Собор и Троицкая церковь истреблены пожаром, но в нынешнем столетии отстроены вновь. Существовали здесь монастыри Св. Ильи и другие. Ныне находится Троицкий монастырь и 8 церквей. Древнейший католический костел фарный. Поэтому-то во время происходивших споров и религиозной борьбы с протестантами сложена песня (в кантычках), в которой между прочим говорится:

Starsza slucka fara
Niż niemiecka wiara,

т.е. слуцкая фара постарше немецкой веры. Фара эта существует и ныне. Был здесь монастырь бернардинов и иезуитская коллегия. Евангелический собор и теперь существует.

Старовольский, в половине XVII столетия, считал Слуцк значительнейшим городом в стране. Не смотря на разные невзгоды, нападения татар, войны с Россией, внутренния междоусобия, Слуцк славился своей торговою и промышленною деятельностью. Самым цветущим для него временем было XVII столетие под опекою Радзивиллов. Кальвинисты постоянно содержали здесь гимназию и большую типографию. Вообще покровительство и защита протестантов были столь сильны, что их единоверцы даже из-за границы приезжали сюда, избегая преследований и ища защиты у Радзивиллов. Так из Шотландии сюда приехало большое число колонистов. Они здесь поселились и своею неутомимою деятельностью и знанием дела много содействовали развитию фабрик, торговли и промышленности. Фабрик было много разных, но в особенности славилась на всю Литву и Польшу фабрика слуцких поясов, составлявших украшение и необходимость для каждого не только магната, но и обыкновенного шляхтича. Поэтому-то эти пояса были доступны всякому от 10 до 50 и 100 дукатов за штуку. Ни одна фабрика не могла сравниться со Слуцкою в отношении отделки, красоты цветов, отличного выбора узоров и прочности. Во многих польских богатых домах и теперь еще можно видеть эти пояса, хранимые как дорогое наследие; в Галиции же, где теперь усвоен польский костюм, заменяющий во всех торжественных случаях, как официальных, так и семейных, форменные мундиры, за слуцкие пояса платят большие деньги. Все слуцкие пояса обозначены вышитыми золотом русскими надписями, или же, на некоторых, словами: Factus est Sluciae.

С упразднением самостоятельного княжества, Слуцк был причислен к Новогрудскому воеводству; уездным городом Минской губернии назначен в 1795 году. Жителей в Слуцке ныне считают около 18 тысяч.

Живописная Россия: Литовское и Белорусское Полесье: Репринтное воспроизведение изд. 1882 г. Мн., 1994. С. 365—367.

Наследие слуцкого края

Радавод князёў слуцкіх

АЛЕЛЬКАВІЧЫ (Алелькі, Слуцкія), беларуска-літоўскі княжацкі род, герб «Пагоня», адна з галін Гедымінавічаў. Прадстаўнікі яго ў XV—XVI ст. займалі ў ВКЛ прывілеяванае становішча, адыгрывалі значную ролю ў грамадскім і дзяржаўным жыцці Беларусі, Украіны, Літвы і Польшчы. Неаднойчы станавіліся ў апазіцыю да вялікіх князёў, выступалі за аб'яднанне літоўска-беларускіх і ўкраінскіх зямель з Маскоўскай дзяржавай, змагаліся з татарамі.

Алелькавіч (Алелька) Аляксандр Уладзіміравіч (?—1454), заснавальнік роду князёў Алелькавічаў, палітычны дзеяч, военачальнік, дыпламат Вялікага княства Літоўскага, удзельны князь слуцкі і капыльскі (з 1394), князь кіеўскі (1441—1454). Другі сын кіеўскага князя Уладзіміра Альгердавіча, адзінакроўнага брата Ягайлы, унук вялікага князя Альгерда. У 1417 г. ажаніўся з Настассяй, маскоўскай княгіняй, дачкой вялікага князя маскоўскага Васіля і Соф'і Вітаўтаўны (дачка Вітаўта). У іх нарадзіліся тры дачкі і сыны — Сямён і Міхаіл. А.Алелька ўдзельнічаў у паходах Вітаўта пад Ноўгарад, у абароне паўднёвых рубяжоў ВКЛ.

Пасля смерці Вітаўта ў 1430 г. разгарэлася ўзброеная барацьба за велікакняжацкі прастол, на які адным з магчымых прэтэндэнтаў быў і князь Алелька. Погляды яго мяняліся: спачатку падтрымліваў Свідрыгайлу, потым Жыгімонта Кейстутавіча, у 1433 г. — зноў Свідрыгайлу, за што Жыгімонт Кейстутавіч арыштаваў яго і пасадзіў у астрог у Кернаве. Жонка Алелькі Настасся разам з сынамі таксама была зняволена ва Уцянах. Пасля забойства Жыгімонта прысягнуў вялікаму князю ВКЛ Казіміру IV, які вярнуў Аляксандру Алелькавічу Слуцк і даў Кіеўскае княства (кіраваў ім аж да самай смерці). А.Алелька асноўныя ўладанні меў у «рускіх» (беларуска-ўкраінскіх) рэгіёнах ВКЛ, падтрымліваў не толькі праваслаўныя цэрквы і манастыры, але і каталіцкія (зацвердзіў прывілей каталіцкага касцёла Св. Мікалая ў Кіеве). Рашуча выказваўся за прызнанне царкоўных і ўладальніцкіх правоў уніяцкага мітрапаліта Ісідора, што з'яўлялася процівагай велікакняжацкай уладзе, якая падтрымлівала кандыдатуру саборнага папы.

Пячатка слуцкага князя Аляксандра Алелькавіча.

Пад апекай Алелькі працавалі розныя кнігапісцы і скрыпторыі. На жаль, звестак пра іх дзейнасць амаль не захавалася. Але на Лаўрышаўскім Евангеллі XIII—XIV ст. выяўлены тэкст яго дару манастыру: «Се язь князь Олександр Володимерович и с своею княгинею московъскою и своими детми дал есмь десятину в св(вя)тей б(о-городи)цы ў Лаврашов манастырь с Турца ў веки». Магчыма, што адзін з кодэксаў, якія ўзніклі ў часы А.Алелькі, пазней быў перапісаны і ўпрыгожаны знакамітым слуцкім дзякам У.Яцкавічам. На думку П.А.Гільтэбранта і А.Л.Міратворцава, у пачатку XV ст. у Слуцку вялося летапісанне. Пра гэта сведчыць знойдзены імі ў Нясвіжскім архіве Радзівілаў у 1867 г. фрагмент старажытнага рукапісу, дзе паведамлялася пра заснаванне Новага «града» ў Слуцку побач са Старым, будаўніцтва ў 1409 г. царквы Св. Багародзіцы ў высокім горадзе на «дытынцу» (у замку). Паводле гісторыка Улашчыка, тэкст гэты хутчэй за ўсё быў напісаны ў пачатку XVI ст., але, магчыма, на аснове летапісных слуцкіх запісаў у пачатку XV ст.

Аляксандр Алелькавіч пахаваны ў Кіева-Пячэрскім манастыры.

Алелькавіч Сямён (1420—3.12.1470). Старэйшы сын Аляксандра, князь кіеўскі. Прэтэндаваў на велікакняжацкі пасад у 1454 г. і 1456 г., шукаў падтрымкі ў Маскве. Аднавіў саборную царкву Кіева-Пячэрскай лаўры. Удава яго, Марыя Гаштольд, атрымала ад вялікага князя Пінскае княства ўзамен за Кіеўскае.

Міхаіл (каля 1425—30.8.1481). Малодшы сын Аляксандра, князь слуцкі і капыльскі. У 1470—1471 гг. намеснік вялікага князя ВКЛ у Вялікім Ноўгарадзе. З мэтай скінуць Ягелонаў і стаць вялікім князем ВКЛ стварыў групоўку магнацкіх родаў. Пры няўдачы меў намер аддзяліць ад ВКЛ усходнія землі

Наследие слуцкого края

Беларусі і Украіны і перайсці з імі пад апеку вялікага князя маскоўскага. За арганізацыю змовы супраць вялікага князя Казіміра IV пакараны смерцю. Пакінуў сына Сямёна, ад якога пайшлі наступныя слуцкія князі.

Васіль (каля 1425—4.6.1495).

Сын Сямёна, князь пінскі.

Сямён (каля 1460—14.11.1505).

Сын Міхаіла, князь слуцкі. У 1502 г. і 1503 г. слуцкія атрады пад яго камандаваннем разбілі нашэсце крымскіх татар на рэках Уза і Прыпяць.

Юрый (1492—17.4.1542).

Сын Сямёна, князь слуцкі. Удзельнік абароны Слуцка ў час Глінскіх мяцяжу 1508 г., бітвы з татарамі ў 1511 г., Аршанскай бітвы 1514 г.

Юрый II (каля 1531—9.11.1578).

Сын Юрыя, слуцкі князь. Удзельнік Лівонскай вайны 1558—1583 гг., узначальваў атрад слуцкіх воінаў з некалькіх тысяч. Жанаты быў з Кацярынай Тэнчыньскай, кракаўскай кашталянкай (дачкой Станіслава), якая пазней выйшла замуж за Крыштафа Мікалая Радзівіла. З Юрыем Алелькавічам мела дзяцей: Юрыя, Яна-Сямёна і Аляксандра.

Пахаваны ў Любліне, у капліцы Св. Станіслава Косткі касцёла езуітаў.

Юрый III (17.8.1559—6.5.1586).

Сын Юрыя Юр'евіча, князь слуцкі, адзін з апошніх Алелькавічаў па мужчынскай лініі. Жанаты з Барбарай Кішчанка, дачкой падляшскага ваяводы, меў з ёю адзіную дачку Соф'ю.

Ян-Сямён (1560 (?)—9.3.1592).

Сын Юрыя Юр'евіча і Кацярыны Тэнчыньскай, ахрышчаны па ўсходнім абрадзе, перайшоў у каталіцызм. У 1586 г. ажаніўся з Соф'яй Мялецкай, дачкой Мікалая, кароннага гетмана і ваяводы падольскіх зямель. Была ў іх дачка, якая памерла ва ўзросце аднаго году ў 1591 г. Памёр у Любліне і як соцый езуітаў пахаваны ў іх люблінскім касцёле ў капліцы Пана Езуса Трыбунальскага, пабудаванай яго маці Кацярынай.

Аляксандр Алелькавіч.

Юрый Алелькавіч.

Аляксандр (?—26.6.1591).

Сын Юрыя Юр'евіча і Кацярыны Тэнчыньскай, не быў жанаты. Памёр у Кракаве, пахаваны ў Слуцку, у царкве манастыра Св. Тройцы.

Соф'я (1.5.1585—19.3.1612).

Дачка Юрыя III і Барбары Кішчанка, апошняя слуцкая княгіня. У 1600 г. выйшла замуж за Януша Радзівіла, падчашага ВКЛ, якому пасля смерці Соф'і пры родах перайшло княства Слуцкае і Капыльскае. Памерла ў Амеляве, была пахавана ў Слуцку, у Свята-Троіцкім манастыры.

Літаратура:

Беларуская энцыклапедыя ў 18 т. Т. 1. Мн., 1996; Грицкевич А.П. Древний город на Случи. Мн., 1985; Каламейска-Сааед М. Партрэты і помнікі старадаўнасці князёў Алелькавічаў у Слуцку. Інвентарызацыя Юзэфа Смаліньскага з 1904 г. Варшава, 1996; Мысліцелі і асветнікі Беларусі: Энцыклапедычны даведнік. Мн., 1995.

Падрыхтавала В.С.Відлога.

Мястэчка Грэск у XVI—XVIII ст.

Да найбольш старажытных паселішчаў Случчыны адносіцца Грэск. Ужо ў часы ранняга жалезнага веку (VIII—VI ст. да н.э.—VIII ст. н.э.) тут існавала ўмацаванае паселішча — гарадзішча. Акрамя гэтага помніка ў ваколіцах Грэска раней знаходзілася і шмат курганоў.

Першыя пісьмовыя звесткі пра Грэск адносяцца да пачатку XVI ст. У 1536 г. Грэск належаў каралеве Боне і быў цэнтрам воласці ў Троцкім ваяводстве. Па загадзе Боны яе служэбнікі збіралі даніну з падданых і рабілі перапіс насельніцтва для будучага падаткаабкладання. Такія дзеянні выклікалі супраціўленне сялян Грэскай воласці, і яны ўзнялі бунт. «И они,

Наследие слуцкого края

милостивая господарыня, жадною мерою прописатися не хотели и слуг моих перебили, а жадного куса у волости писати не дали», — пісаў у лісце да Боны яе намеснік Іван Гарнастай. Мяркуючы па гэтым дакументе, бунт узначальваў нейкі старац, якога Бона раіла Гарнастаю «взяти до казни».

У 2-й палове XVI ст. маёнтак у Грэску належаў Марціну Валадковічу, потым слуцкім князям Алелькавічам, а з канца XVI ст. ён уваходзіць у склад радзівілаўскіх уладанняў. Найбольш ранні вядомы нам інвентар Грэска датуецца вераснем 1509 г. Паводле яго, панскі двор у Грэску меў невялікія памеры. На яго тэрыторыі знаходзіліся два жылыя дамы, тры невялічкія свірны, піўніца (склеп), пякарня, кухня і стайня з адрынай. Сам Грэск у гэты час ужо быў мястэчкам. У ім налічваліся 34 рыначныя і 35 вулічных пляцаў. На рынку знаходзіліся царква і карчма. У мястэчку дзейнічаў млын. Жыхары займаліся у асноўным земляробствам. Большасць з іх мелі па валоцы зямлі (валока = 21,37 га). За валоданне зямлёй местачкоўцы павінны з кожнай валокі плаціць штогод па тры капы грошай (капа = 60 грошай). Сярод жыхароў Грэска было нямала рамеснікаў.

На працягу першай палавіны XVII ст. назіраецца паступовы рост паселішча. У 1654 г. тут налічвалася ўжо 95 двароў. У мястэчку было ўжо шэсць вуліц — Міліцовая, Менская, Раковіч, Тарасовіч, Слуцкая, Крывая. Некаторыя з гэтых вуліц называліся па прозвішчах людзей, якія там жылі. Напрыклад, на Міліцовай жыло некалькі сем'яў з прозвішчамі Міліца, а на вуліцы Тарасовіч былі двары Тарасовічаў. Сярод насельніцтва Грэска было некалькі сем'яў радзівілаўскіх драгунаў і гайдкоў.

У XVIII ст. жыхары Грэска, як і раней, займаліся пераважна земляробствам. Аднак памеры іх зямельных надзелаў скараціліся да паўвалокі. З кожнай валокі местачкоўцы плацілі Радзівілам чынш у 50 злотых. У большасці жыхароў было па два валы, а ў найбольш заможных — яшчэ і па аднаму — два кані. У 1721 г. на 69 двароў прыходзілася 105 валоў і 21 конь. У 1771 г. у мястэчку налічвалася 88 двароў. Усё большая колькасць местачкоўцаў займаецца рамёствамі.

Грэск быў тыповым беларускім мястэчкам. На працягу стагоддзяў ён захоўваў сваю старадаўнюю планіроўку і забудову.

Крыніцы:

1. Археографический сборник документов, относящихся к истории Северо-Западной Руси. Вильно, 1887. Т. 1. С. 41–42.

2. Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь. Ф. 694. Воп. 2. Спр. 1599, 1600, 1603, 1604; Ф. 673. Воп. 4. Спр. 1. Л. 365–369.

В.У.Шаблюк.

Набегі крымскіх татар на Случчыну

Стэпаўцаў (крымскіх татар) асабліва вабілі густа населеныя і багатыя землі Случчыны. У XVI ст. Слуцкае княства займала землі, што ляжалі па верхняй Случы і яе прытоках, а таксама па верхніх прытоках Арэсы. З поўдня да яго прымыкалі палескія балоты, а з поўначы — лясны абшар. На захадзе Слуцкае княства межавала з Клецкім. Слуцк быў важным транспартным вузлом: дарогі і тракты вялі ў бок Клецка, Нясвіжа, Менска, Бабруйска. На поўдні Слуцк быў звязаны сухапутным шляхам з Петрыкавічамі (Петрыкаў) і Мазыром, далей гэты шлях пралягаў на Кіеў.

Напады крымскіх татар адбываліся звычайна ў канцы лета — пачатку восені, калі паспяваў ураджай і людзі, у тым ліку і ваеннаслужылае саслоўе — шляхта, былі заняты яго зборам. Існавала некалькі асноўных маршрутаў, па якіх крымскія татары пранікалі на Случчыну і сумежныя з ёй землі. Адным з іх з'яўляўся так званы Чорны шлях, які пачынаўся паблізу самага Перакопа і далей цягнуўся паміж Дняпром і Бугам. Каля Белай Царквы ён дзяліўся на некалькі напрамкаў. Гэтыя шляхі-адгалінаванні вялі ўглыб Вялікага княства Літоўскага. Татары былі добра знаёмы з тапаграфіяй Палесся, ведалі сухапутныя шляхі, валодалі прыёмамі і сродкамі пераправы цераз рэкі.

Крымскія татары неаднаразова выкарыстоўвалі броды каля Лоевай гары (Лоева). Ад Лоевай гары далейшы маршрут ваяўнічых атрадаў пралягаў на Мазыр, Петрыкавічы, дзе існавала пераправа цераз Прыпяць, і далей на Слуцк. Летапісы і дакументы зафіксавалі выкарыстанне крымцамі гэтага маршруту ў 1505–1521 гг.

Першы напад татар на Случчыну адбыўся ўвосень 1502 г. Слуцкі князь Сямён

Наследие слуцкого края

Міхайлавіч Алелькавіч разам з падольскім ваяводам Янам Бучацкім разбілі атрад крымцаў у колькасці 150 чалавек («Хроніка Літоўская і Жамойцкая» піша пра 1500 крымцаў) і адабралі ўвесь палон.

У наступным, 1503 г., татары двойчы наведвалі слуцкую зямлю. Асабліва небяспечным быў першы напад, які адбыўся ў канцы жніўня. Набег быў імклівы і неспадзяваны. Алелькавіч даведаўся пра набліжэнне татар, убачыўшы іх. Вось аб чым сведчыць «Хроніка Быхаўца»: «Князь жа Семён Міхайлавіч в тот час был в Слуцку и не ведаючы ні о чом, только возривши з города на місто за реку Случ з церкві Святого Юр'я, и увіделі татар скачучих на конях, и мужи и жены імаюча и станаючи...»

За адзін гэты дзень крымцы прайшлі 25 міль (180—190 км) ад месца пераправы на Прыпяці. І вечарам таго ж дня апынуліся каля сцен Слуцка. Яны размясцілі кош[1] каля мястэчка Умаль і пастаянна рабавалі насельніцтва бліжэйшых паселішчаў. Становішча слуцкага князя было надзвычай складанае: у замку знаходзілася толькі невялікая колькасць ратнікаў. У гэтых умовах князь Алелькавіч прыняў рашэнне зачыніцца са сваёй дружынай у замку, тым часам паслаўшы адначасова ганца ў Вільню за дапамогай. Крымцы не маглі авалодаць слуцкім замкам. Спустошыўшы тэрыторыю ад Слуцка да Ішкалдзі і спаліўшы Клецкі замак, з палоннымі і здабычай яны пакінулі Случчыну.

Затое другі напад абярнуўся для крымцаў буйным паражэннем. Калі стэпаўцы вярталіся назад, князь Сямён Алелькавіч, Альбрыхт Гаштаўт і Юрый Неміровіч перахапілі іх ужо за Прыпяццю за мілю ад Давыд-Гарадка. У баі ў крымцаў быў адбіты ўвесь палон са здабычай.

У 1506 г. абаронцам Слуцкага замка прыйшлося вытрымаць самую працяглую за ўвесь час крымскіх нападаў аблогу і штурм. Два крымскія царэвічы, Біціс-Гірэй[2] і Бурнаш, спрабавалі авалодаць слуцкімі ўмацаваннямі. Абарону замка ўзначаліла ўдава князя Сямёна Міхайлавіча — княгіня Настасся. Татары рабілі падмёты, падпальвалі замкавыя сцены, але ўсё было дарэмна. Абаронцы адбілі ўсе атакі насядаўшых ворагаў. Страціўшы надзею захапіць Слуцкі замак, царэвічы знялі аблогу і рушылі далей на паўночны захад, у бок Наваградка, адкуль павярнулі назад, у Крым. У выніку крымскага набегу 1505 г. амаль уся Случчына была спустошана і разрабавана.

На наступны год, не залячыўшы яшчэ раны пасля папярэдняга нападу, Случчына зноў трапіла пад удар татар. Рухаючыся ў бок Клецка і Наваградка, крымскія загоны рабавалі ўсё тое, што траплялася на шляху. Не выключана, што ў 1506 г. татары спрабавалі чарговы раз авалодаць Слуцкам. Пасля катастрофы пад Клецкам слуцкія ратнікі перарэзалі крымцам шлях да адступлення. Асабліва вялікія страты стэпаўцы панеслі паблізу Капыля і на пераправе каля Петрыкавічаў. Рэшткі ацалелых загонаў праследаваліся ажно да Оўруча і Жытоміра. Толькі невялікая іх частка здолела дабрацца да Крыма.

Няўдачай закончылася і спроба асобнага крымскага загона ў 1508 г. пранікнуць з Валыні пад Слуцк. Ротмістр Лукаш Мараўскі з пешым войскам разбіў і прагнаў іх.

Апошні набег крымцаў на землі Слуцкага княства адбыўся ў 1521 г. Пяцітысячнае татарскае войска, пераправіўшыся цераз Дняпро каля Лоевай гары, спаліла Мазыр, а затым рушыла ўглыб беларускіх зямель. Былі разрабаваны абшары паміж Пінскам і Слуцкам. Пасля гэтага нападу паўднёвая частка Случчыны ўяўляла сабой вялікае папялішча.

Абарона Случчыны ад крымскіх набегаў ляжала ў асноўным на мясцовых апалчэнцах. Згодна з попісам войска Вялікага княства Літоўскага 1528 г., харугва слуцкіх князёў налічвала 433 ратнікі. Безумоўна, у выніку буйной выправы крымцаў (у некалькі тысяч вершнікаў) яна адна не ў стане была аказаць належны адпор. І справа хутчэй была не ў колькаснай перавазе нападаўшых. Хуткасць, з якой крымскія татары рабілі свае напады, не давала магчымасці своечасова сабрацца для абароны краю ўсім слуцкім ратнікам. У гэтых умовах надзвычай узрасталі роля і значэнне Слуцкага замка. Замак даваў прытулак жыхарам Слуцка і навакольных сёлаў. На той час ён быў даволі добра ўмацаваны. Невялікі гарнізон меў на ўзбраенні нават

[1]Кош — ваенны лагер татар.

[2]У розных крыніцах сустракаюцца іншыя варыянты напісання гэтага імя.

Наследие слуцкого края

гарматы, страляючы з якіх, случакі нанеслі адчувальны ўрон жывой сіле ворага ў час штурму ў 1505 г. У замку знаходзілася дастатковая для працяглай аблогі колькасць боепрыпасаў і харчоў. Што тычылася насельнікаў аддаленых ад Слуцка месцаў, то ім прыходзілася спадзявацца толькі на саміх сябе, свой спрыт і сілу. Перад пагрозай крымскага палону альбо смерці людзі хаваліся ў густых лясах ці непралазных балотах, куды не маглі дабрацца крымскія загоны.

Калі на Случчыну прыходзілі буйныя аддзелы татарскага войска, слуцкім апалчэнцам дапамагалі вайсковыя адзінкі Вялікага княства Літоўскага (тактыка ратнікаў ВКЛ заключалася ў пераследзе абцяжараных палонам і здабычай ворагаў). У 1502 г. кароль польскі і вялікі князь літоўскі Аляксандр прысылаў на дапамогу Сямёну Алелькавічу войска падольскага ваяводы Яна Бучацкага. Дапамога накіроўвалася случакам і ў 1503 г., але, на жаль, прыбыла тады са значным спазненнем, калі першы напад крымцаў ужо закончыўся. Другі напад, у канцы таго ж года, дзякуючы сумесным намаганням ратнікаў Сямёна Міхайлавіча Алелькавіча, Альбрыхта Марцінавіча Гаштаўта і Юрыя Неміровіча, закончыўся паражэннем татар паблізу Давыд-Гарадка. У 1506 г. апалчэнцы слуцкай княгіні Настассі разам з наваградскімі, менскімі і гарадзенскімі ратнікамі ўдзельнічалі ў пераследзе крымскіх загонаў пасля Клецкай бітвы. У час вайны Маскоўскай дзяржавы з Вялікім княствам Літоўскім у Слуцку і паблізу яго размяшчалася рота наёмнікаў на чале з Лукашам Мараўскім, якая налічвала 230 пехацінцаў і 6 вершнікаў. У час бітвы з татарскім загонам па рацэ Случ у 1508 г. пехацінцы Л.Мараўскага, маючы дасканалае на той час узбраенне і даспехі, смела ўступілі ў бой з конніцай ворага, адкінулі яе і прымусілі ўцякаць. Тады ў пагоню за імі княгіня Настасся паслала конных ратнікаў са Слуцкага замка. У сваю чаргу слуцкая харугва неаднаразова прыходзіла на дапамогу ратнікам з іншых княстваў і ваяводстваў ВКЛ. Зімой 1527 г. слуцкі князь Юрый Сямёнавіч Алелькавіч удзельнічаў разам з іншымі князямі і шляхтай Вялікага княства Літоўскага ў вялікай выправе супраць крымскіх татар, у выніку якой стэпаўцы былі разбіты каля Альшаніцы, пад Кіевам. Частку ўцякаўшых коннікі ВКЛ патапілі ў балотах альбо знішчылі, іншых захапілі ў палон.

З 7 крымскіх нападаў непасрэдна на землі Слуцкага княства 4 закончыліся паражэннем для іх арганізатараў і ўдзельнікаў: у 1502 г., 1503 г., 1506 г. і 1508 г. Але ў 1503 г., 1505 г. і 1521 г. слуцкія ратнікі былі не ў стане абараніць свае землі. Як правіла, случакі дасягалі поспехаў у цесным узаемадзеянні з іншымі харугвамі Вялікага княства Літоўскага. За ўвесь час татарскіх набегаў Слуцкі замак так і застаўся для ворага непрыступным.

У.І.Кананоўіч.

* * *

...Раніцай татарскі кош прачнуўся ад грукату літаўраў. Замітусіліся воі, заскакалі езныя, забегалі сотнікі, збіраючы сваіх людзей у загоны. Віклівыя галасы мулаў клікалі да малітвы.

У Слуцкім замку таксама прачнуліся. Загудзелі ў настылым паветры званы замкавай царквы. Для тысячы вязняў, што трапілі ў татарскую няволю, трывожны гул званоў абудзіў трапяткую надзею на боскую літасць. Мо ўбачыць Бог іхнія пакуты і вызваліць з ардынскага палону.

Праз паўгадзіны татары пагрозлівымі шэрагамі выстраіліся перад замкам. У сонечных промнях ззялі даспехі вояў, зброя, конская вупраж, луналі на ветры хвастатыя бунчукі. Цішыню парушала карканне груганоў, што лёталі над зямлёй, іржанне коней ды трывожны звон клепалаў. У замкавай царкве служылі малебен за выратаванне Слуцка ад ворага. Хвіліну-другую цягнулася нядобрая, нібы перад навальніцай цішыня, маўчанне дзесяткаў тысяч людзей. Раптам па шэрагах татарскага войска, бы вецер на вершалінах у прыціхлым начным лесе, пранеслася лёгкае хваляванне. Ваяўніча завылі трубы. І не ў аднаго з абаронцаў замка халадок жаху прабег па спіне, не ў аднаго трывожна зайшлося сэрца. Але гэта не быў знак да штурму. Уздоўж татарскага войска скакаў на малочна-бялюткім жарабку царэвіч Біціс-Гірэй. Залатыя даспехі і шолам, наверсе якога развявалася пышная сутана, зіхацелі на сонцы. Некалькі нецярплівых абаронцаў, не вытрымаўшы спакусы, схапіліся за лукі і кушы, але адлегласць да татарскага войска стрэлы не адолелі і без карысці пападалі на зямлю. За царэвічам скакала світа, сярод якой вылучаўся не менш

Наследие слуцкого края

багатымі даспехамі царэвічаў брат Бурнос-Гірэй. Следам лавінай імчала адборная тысяча вершнікаў. Татары, убачыўшы свайго вожа, радасна крычалі і махалі шаблямі.

— Уррах-а-а-а-х! Уррах-а-а-ах!

Царэвіч сядзеў на кані нерухома, поўны пагарды да ўсяго, што адбывалася вакол яго. Халодныя вочы з-пад шырокага пляскатага лба абыякава пазіралі на войска. Ніводны мускул не крануўся на царэвічавым твары, быццам не бачыў і не чуў царэвіч вар'яцтва сваіх воінаў. І чым болей татары шалелі, тым болей іх ахоплівала сляпая патрэба крычаць і крычаць, нібы з крыкам яны пазбаўляліся баязлівасці перад смерцю, і да іх прыходзіла смеласць і мужнасць.

Штурм замка пачаўся абстрэлам з катапультаў. Упершыню за папярэднія штурмы татары карысталіся імі. Раней крымчакі болей спадзяваліся на ўдачу. З пагрозлівым грукатам і ляскатам узмахнулі катапульты рычагамі, і ў паветры са страшэнным гудам замільгалі, з добрую цялячую галаву, камяні. Частка камянёў так і не даляцела да замка, пападала ля высокага землянога вала, астатнія глуха забарабанілі па дубовых гароднях. Другі раз татары зарадзілі катапульты меншымі камянямі. Ударылі, заляскалі рычагі, і зноў паветра напоўнілася гудам. Каменны град загрукатаў па сценах. Татары спрытна хапалі з калчаноў хвастатыя стрэлы, клалі іх на лукі і, нацягваючы тугую цеціву аж да самага вуха, рэзка адпускалі яе. Адна за другой сотні стрэлаў спявалі камусьці з абаронцаў замка развітальны спеў з жыццём. Крыклівыя, узброеныя лавіны набліжаліся да гародняў. Віскліваe, у тысячы глотак «а-а-а-а...» каціласа ў паветры. Нягледзячы на тое, што штурмуючых сустрэў рой стрэл, яны перабраліся цераз равы, ускарабкаліся на высокія валы і, прыставіўшы да сцен драбіны, палезлі ўгору. Зверху на штурмуючых паляцелі камяні, бярвенні, палілася гарачая смала, пасыпалася вапна, якая зацярушвала вочы.

Два дзесяткі палонных пад наглядам варты штурхалі да брамы таран. Рыпелі вялікія, у чалавечы рост, драўляныя колы. Случакі адчайна абстрэльвалі таран з лукаў, кушаў і ручніц. Стрэлы і ядры забівалі і нявечылі палонных. На месца забітых вартаўнікі гналі новых нявольнікаў. І таран няўхільна падбіраўся да брамы.

З глухімі выбухамі, у слупах дыму, плявалі ў варожыя рады смяротныя ядры (гарматы) хуфніцы. Ядры збівалі татараў з ног, ламалі ім косці на крывавыя шматкі. Шмат штурмуючых ужо развіталіся з гэтым светам; іхнія целы пакрылі валы. Яшчэ болей бегла і паўзло ад замка параненых, знявечаных, апечаных смалой. Хто сціскаў на бягу рассечанае стрыкусай плячо, хто спрабаваў выдраць з цела стралу, хто поўз па зямлі, цягнучы за сабой перабітыя ногі, і кленчыў дапамогі, хто, схапіўшыся за твар, на якім чорнымі пухлінамі ўздымаліся апёкі, скакаў ад нясцерпнага болю, хто круціўся па зямлі, каб збіць з сябе полымя. Аднак татары не адступалі. Зняважыўшы смерць, зацята лезлі на гародні.

Царэвіч Біціс-Гірэй не шкадаваў воінаў. Смерць і вайна для яго былі такой жа натуральнай з'явай, як дождж восенню ці снег зімой. Не вялікія страты хвалявалі яго, а маруднасць, з якой войска авалодвала замкам. Ужо каторую гадзіну без усякай карысці войска таўчэцца ля сцен. Царэвіч бачыў, як да брамы нарэшце падабраўся таран. Са сцен на яго кідалі камяні, дзежкі са смалою, паходні, пылаючае агнём галлё. Моцныя дубовыя бярвенні і сырыя конскія скуры, якімі быў абшыты таран, не паддаваліся агню. І тут ударылі хуфніцы. Некалькі ядраў прагудзела каля тарана, аднак два трапілі проста ў яго. Ад выбуху паляцелі ў розныя бакі шчэпы дрэва.

Біціс-Гірэй умеў валодаць сабой, але калі ўбачыў ахоплены агнём таран, царэвіч пачаў траціць вытрымку. Незадаволена хмурыў бровы, ноздры ягонага прыплюснутага носа расшырыліся і з усхліпам уцягвалі спякотнае паветра. Ледзьве стрымліваючы сябе, царэвіч адрывістым голасам загадаў выступаць на штурм замка новым загонам. Дзесьці апоўдні некалькі соцень татараў нарэшце ўварваліся на замкавыя сцены. Царэвіч Біціс-Гірэй з палёгкай уздыхнуў: здаецца, імгненне перамогі надышло. Слава табе, вялікі алах, што не мінуў сваёй міласцю. Нарэшце... Але праз паўгадзіны сечы яго воінаў са сцяны выбілі...

Толькі адвячоркам, калі поцемкі апускаліся на зямлю, татары, так і не авалодаўшы замкам, сунялі штурм. Болей чым тры тысячы забітых і параненых — такімі былі іх страты. Седзячы ў сваім шатры, царэвіч Біціс-Гірэй ацэньваў няўдачу. Ён не авалодаў замкам і на гэты раз.

Друкуецца па кн.: Чаропка В. Храм без бога. Мн., 1992. С. 20—23.

Наследие слуцкого края

З Хронікі Быхаўца

Як татары перакопскія зямлю Слуцкую зваявалі

Тою ж восенню (1502 г. — *Рэд.*) прыйшла вестка каралю Аляксандру, што татары, перайшоўшы раку Прыпяць, ваююць па воласцях, і кароль напісаў да князя Сямёна Міхайлавіча Слуцкага, і паслаў яму на дапамогу ваяводзіча падольскага Яна Бучацкага, а з ім дваран сваіх літоўскіх ды рускіх і радцаў нямала. Князь жа Сямён Слуцкі з панам ваяводзічам і з усімі вышэйназванымі дваранамі гналіся за татарамі і дагналі некаторых за Бабруйскам, за шэсць міляў ад горада, на рацэ Ужы. Было іх усяго паўтары сотні, і, дагнаўшы, пабілі іх і назад вярнуліся.

...Тое ж восені месяца жніўня 30 дня нечакана прыйшоў сын цара перакопскага Мэндлі-Кірэя — султан Бітыс-Кірэй — з шасцю тысячамі татараў і найперш з'явіўся пад горадам Слуцкам. Князь Сямён Міхайлавіч тады быў у Слуцку і не ведаў ні пра што, толькі зірнуўшы з замка, з цэрквы святога Юр'я, на месца за ракою Случчу, убачыў, што татары, скачучы на конях, мужчын ды жанчын хапаюць і сцінаюць.

Пабачыўшы тую нягодную паганскую навалу, князь Сямён Міхайлавіч з людзьмі, якія былі з ім у горадзе, вельмі здзівіліся такому нагламу і незаўважанаму іх прыходу: пераправіўшыся цераз Прыпяць, татары ў той жа дзень прайшлі да Слуцка дваццаць пяць міляў, частка з іх у той дзень, мінуўшы Слуцак і прайшоўшы яшчэ пяць міляў, дасталіся да Капыля. Князь жа Сямён не мог вымысліць, што пачаць рабіць, бо людзей з ім на той час у горадзе было вельмі мала, усе былі па сёлах. Татары іх усіх адрэзалі ад горада і ўсе табуны конскія пазабіралі, князь жа толькі з вельмі нешматлікаю сілаю ў горадзе затварыўся і паслаў да караля ў Вільню паведаць пра тое. А царэвіч Бітыс-Кірэй стаў кашом пад Слуцкам за ракою Умаль. Татары ж пайшлі ў загоны на землі навакольныя, і, ідучы, ваявалі каля Клецка ды Нясвіжа і спалілі горад Клецак, і, не дайшоўшы да Новагародка шасці міляў, павярнулі ад Ішкалдзі назад, шмат месцаў ды сёлаў папалілі, і невымоўнае кровапраліцце хрысціянам учынілі, з вялікім палонам і здабыткам сабраліся да Слуцка, і без усякае шкоды ўсе ў цэласці назад вярнуліся.

Кароль жа Аляксандр колькіх дваранаў сваіх паслаў да князя Сямёна ў Слуцак. З'явіўшыся ў Слуцак і даведаўшыся, што татары ў цэласці з зямлі Слуцкае выйшлі, каралёвы паслы вярнуліся ў Літву.

У год 7012 ад пачатку свету, ад Божага нараджэння 1503 прыходзілі тры тысячы татараў і, быўшы пад Слуцкам ды пад Новагародкам і многа зла ўчыніўшы, пайшлі назад іншаю дарогаю, праз Грычынскае балота, у бок Гарадка. А паны-рада Вялікага княства Літоўскага пра тое не ведалі, толькі гетман Станіслаў Пятровіч, празваны Кішка, пан Ольбрахт Гаштольд ды пан Юры Неміровіч ведалі. Да іх прыехаў князь Сямён Міхайлавіч Слуцкі, і, злучыўшыся усе разам, падаліся за татарамі і, пераправіўшыся цераз Прыпяць, дагналі іх за Гарадком, за мілю ад месца, і стачылі з ім бой і з Божаю дапамогаю нашы пабілі татараў, палон увесь вызвалілі і са здабыткам ды з вялікаю славаю назад вярнуліся.

Пра новую навалу татарскую на Вялікае княства Літоўскае

У год 1506 (як сведчыць летапісец, а паводле Кромэр Мехавіта ды іншых мае быць год 1505) прыйшоў царэвіч перакопскі, сын Мэндлі-Кірэя, Махмет-Кірэй-султан з братамі сваімі — Бітыс-Кірэй-султанам ды Бурнаш-султанам — і з усімі сіламі татарскімі. І прыйшлі яны да Дняпра на Лоеву гару, і, там цераз Дняпро, пераправіўшыся, сам Махмет-Кірэй-султан рушыў пад замак Менск у сярэдзіну Літвы, а пад Слуцак паслаў двух братоў сваіх, Бітыс-Кірэй-султана ды Бурнаш-султана. І ў пятніцу, у святы дзень — на ўнебаўзняцце Панны Марыі тыя царэвічы прыйшлі пад Слуцак, у якім была княгіня Анастасся з дзіцяткам Юр'ем Сямёнавічам, і так вакол Слуцка ваявалі ўсе аж да замка, ведаючы, што ў ім толькі княгіня была, і штурмавалі замак, падкопы робячы ды агонь пакладаючы. Але мужна бараніліся случакі, якіх абавязвала шлюбам і просьбаю княгіня Анастасся, каб адзінага дзедзіча свайго ад гвалту паганскага цвёрда баранілі. Мноства татараў пад замкам палегла, бо шмат шляхты ды іншых князёў на той час у княгіні Анастассі ў Слуцку служылі...

Полымя. 1993. № 12. С. 208—210.

Наследие слуцкого края

Паданне пра абарону Слуцка

У паданні адлюстраваны падзеі пачатку XVI ст., калі крымскія татары напалі на Слуцк і іх напад быў адбіты. У летапісе пра гэта гаворыцца так: «И хотяху татаре взяти Случеск, и не могаша, биша бо их града крепко». «Паданне пра абарону Слуцка» было запісана вядомым беларускім пісьменнікам-случаком Язэпам Лявонавічам Дылам, якое пачуў ён ад сваёй бабкі Дамінікі ў Слуцку, казачніцы і захавальніцы народных песенных скарбаў, і перакладзена ім на сучасную беларускую мову.

А і было гэта, сталася ў нас, на Белай Русі!..
Як паўстала на ёй улада княжацкая.
Павялася крыўда над людзьмі,
што раней вольна жылі!
Стала княжацкаю зямля
Разам з лесам, разам з рэкамі, азёрамі...
Так з карысці княжай на сялян
І прыгон самы паўстаў!
І хоць князьмі цэрквы богу будаваліся,
Не было літасці княжай да аратых!..
Угнявілі, відаць, людзі Спаса з Прачыстаю,
І паслана была кара на зямлю нашую...
Па знішчэнні Кыява й Чарнігава
Пачалося найсце татарскае на Слуцак наш...
А вёў татараў на тутэйшую Русь
Купец-здраднік тураўскі...
Князь жа Андрэй Случэскі
Да цесця ў Мінск падаўся...
І калі б дзяцінец-замак Слуцкі
Не Мураш-майстар будаваў,
І калі б абарону яго
Не ваявода Пуцята трымаў,
Быць бы тады бядзе немінучай –
Загінулі б слуцкія людзі!..
Падступілі да сцен дзяцінца ворагі –
Тучай шлюць татары стрэлы доўгія...
А ў адказ ім нашы з самастрэлаў
Пасылаюць свае стрэлы жалезныя, калёныя,
Што нясуць смерць пэўную ворагу...
І хоць татараў ад сцен і адбілі,
Удалося ім пралом у браме зрабіць.
І хоць безліч татараў з таго палягло,
А замест іх новыя перліся...
Пачала тады слабнуць сіла случчан...
Ды якраз у той час Настася, жонка лучніка,
З дзіцем сваім на руках, з малым хлопчыкам,
А за ёю і маткі іншыя з малымі дзецьмі!
Да абаронцаў падышлі-заявіліся,
Імем дзяцей сваіх Наста з маткамі
Перамагчы ворага заклікаць сталі...
І цуд вялікі той час стаўся.
Дух абаронцаў ён узняў удзесяцёра,
А татараў дух з таго заняпаў...
І пагналі нашы ворага лютага
Аж да самага стану іх!
А назаўтра, падпаліўшы дамы горада,
Адышлі татары ад Случэска,
На захад далей пайшлі гвалтаўнікі...
Так Настася, жонка лучніка,
Родны горад уратавала ад ворага,
За што і памяць пра яе паміж нас
Засталася неўміручая!

Жанчына-легенда

Дома княгіні, князёўны ў святліцах
не чахлі –
Дзейсныя, мудрыя, цвёрдыя,
што камяні.
Вось адкуль з'явіцца сімвал
На фрэсцы, на кафлі –
Вобраз жанчыны з мячом вярхом
на кані.
Д.Бічэль-Загнетава.

Жыў у XVI ст. у Слуцку князь Сямён Алелькавіч. І была ў яго прыгажуня-жонка Анастасія. Яны кахалі адзін аднаго. Вера іх была аднолькавая — праваслаўная, мелі агульнага продка — Альгерда; абое ў дзяцінстве прайшлі праз цяжкае выпрабаванне — сіроцтва. Князь Іван Мсціслаўскі, бацька Анастасіі, памёр у 1483 г. Дзяўчынцы тады было не больш за дзесяць гадоў. Прыкладна ў такім жа ўзросце страціў свайго бацьку Міхала Алелькавіча яе будучы муж Сямён. Але смерць гэта была больш жахлівай. Князь Міхал быў прысуджаны да пакарання смерцю за ўдзел у змове супраць вялікага князя літоўскага, караля польскага Казіміра IV. Паклаў ён сваю галаву на плаху. Цудам удалося адмаліць-адплакаць Міхалавай жонцы Ганне Мсціслаўскай у Казіміра IV права на спадчыну сыну. Адшкадаваў кароль Сямёну Міхайлавічу Слуцк і Капыль, частку ўладанняў бацькі.

Да паўналецця сына ціха жыла княгіня-ўдава, памятала, што сям'я яе ў апале. Але надышоў час шукаць Сямёну нявесту. Знатных родаў на Белай Русі шмат. Ды трэба выбраць тую, адзіную, якая здолее зрабіць шчаслівым яе сына, якая ніколі не папракне бацькам-«здраднікам». Успом-

Наследие слуцкого края

ніла княгіня, што ў яе ёсць дзве юныя пляменніцы, дочкі нябожчыка-князя Івана — Ульяна і Анастасія. Абранай Сямёна стала апошняя. Ніколі князь слуцкі не шкадаваў аб гэтым.

У 1492 г. у маладой пары нарадзіўся сын Юрый. Яго нараджэнне яшчэ больш прывязала мужа да жонкі.

Здавалася б, лёс прыгатаваў прыгожай Анастасіі ціхае сямейнае шчасце. Ды, пэўна, і ўвайшло б яе імя ў гісторыю толькі як імя адной з бязлікіх княжацкіх жонак, галоўнае прызначэнне якіх — працягваць род сваіх мужоў, калі б не варожая навала.

Гэта былі крымскія татары. Першая сутычка князя Сямёна Алелькавіча з імі адбылася летам 1502 г.

...Але гэта быў толькі пачатак. 30 жніўня гэтага ж года сын крымскага хана Баты-Гірэй прывёў шасцітысячнае войска да Слуцка. Татары ўзялі горад, але замак, у які кінуліся ратавацца случчане, вытрымаў іх штурм. Татары папалілі і разрабавалі наваколлі Слуцка, Капыля, Койданава, Клецка і Нясвіжа і з багатай здабычаю вярнуліся ў Крым.

Ці не пасля гэтых падзей маладая слуцкая княгіня загадала збройніку выкаваць ёй кальчугу?

Зіма і вясна прайшлі ў напружанай падрыхтоўцы. Інтуіцыя не падманула: новы татарскі набег адбыўся наступным летам. Ворагі палілі Нясвіж, Клецк і Наваградак. Асобныя атрады іх накіраваліся да Мінска і Лагойска. Раптоўна трохтысячны атрад з'явіўся пад Слуцкам. Тут усё было загадзя падрыхтавана для адпору. Праўда, князь Сямён быў у ад'ездзе. Яго месца заняла Анастасія. К.Тарасаў, аўтар кнігі «Памяць пра легенды», піша: «Слуцкая княгіня Анастасія, жонка Сямёна Міхайлавіча, сама ўзначальвала абарону горада і, надзеўшы даспехі, вывела полк супраць татараў у поле».

Быццам былінная Настасся Мікулічна, яна адкінула ворагаў ад свайго горада. А за Прыпяццю, каля Давыд-Гарадка, іх дагнаў падаспеўшы князь Сямён і, як піша летапісец, «идеже погромиша их и полон отъяша».

Заваёўнікі баяліся халадоў, таму набегі свае рабілі летам. Ці не таму палюбіла Анастасія зіму? У гэты час ёй ніхто не перашкаджаў кахаць мужа, выхоўваць сына. У адзін са спакойных месяцаў свайго жыцця слуцкая княгіня нарадзіла другое дзіця, якому далі ваяўнічае імя Аляксандра.

У сярэдзіне жніўня 1505 г. стары знаёмы Баты-Гірэй зноў наведаўся «ў госці» да случан. М.Ткачоў у кнізе «Замкі і людзі» так апісвае гэтыя падзеі: «...Жыхары, атрымаўшы звесткі пра паход татар, добра падрыхтаваліся да абароны. Яны адбілі некалькі штурмаў. Татары рабілі падкопы, спрабавалі ўзарваць умацаванні і падпаліць горад, але жыхары мужна абараняліся. Як адзначалася ў Іпацьеўскім летапісе, «и хотяху татаре взяти Случеск и не могоша, биша бо их из града крепко».

Баты-Гірэй вымушаны быў зняць асаду. Нарабаваўшыся, татары вярнуліся ў Крым. На гэты раз яны пакінулі пасля сябе не толькі разбураныя гарады і вёскі, але і страшную хваробу. На землях Белай Русі ўспыхнула эпідэмія, якая забрала шмат людзей. Захварэў і князь Сямён. Не дапамаглі ні маленні, ні знахарскае майстэрства. Анастасія аўдавела. Усе справы Слуцкага княства лягліна яе плечы, бо сын, спадчыннік Алелькавічаў, быў зусім дзіцем. Будучы яшчэ ў жалобе, княгіні давялося адбіваць чарговы напад татар у ліпені 1506 г. На гэты раз Баты-Гірэй прыйшоў не адзін, а з братам, перакопскім царэвічам Бурнашом. Дваццацітысячнае войска татар неаднаразова хадзіла на штурм, «подметы чинечи и огонь подкладаючи». Са сцен асаджанага Слуцка ўдава князя Сямёна, адзетая ў даспехі, кіравала абаронай. І зноў татары адышлі ні з чым.

Мужнасць і адвага слуцкай княгіні ўразілі яе сучаснікаў. А князь Глінскі нават захапіўся ёю. Звязаць жыццё з яшчэ даволі маладой, прыгожай жанчынай, якая б падзяліла з ім яго славу, было даволі прыцягальна для не маючага жонкі князя Міхала. Да таго ж уладалюбівага Глінскага п'яніла думка пра тое, што ў выпадку згоды абшырныя землі Слуцкага княства пяройдуць яму ва ўладанне. Са слуцкай крэпасцю ў Глінскага былі звязаны і іншыя планы: яму патрэбна была такая цвярдыня, каб выкарыстаць яе ў абарончых мэтах падчас мяцяжу, які ён рыхтаваў супраць Жыгімонта I Старога. У 1508 г., будучы «праездам» у Слуцку, Міхал Глінскі, ужо мяцежнік, пасватаўся. Але яму адмовілі. Чым не задавальняла слуцкую княгіню яго кандыдатура — невядома.

Наследие слуцкого края

Даследчыкі выказваюць розныя меркаванні. Магчыма, Анастасія жадала захаваць вернасць мужу. Яе мог непакоіць і лёс сына, які страчваў усе правы на княства, калі б у яго з'явіўся малодшы брат ад айчыма. Верагодна і тое, што княгіню бянтэжыла паходжанне жаніха. Глінскі быў нашчадкам хана Мамая, сын якога — Мансур пасля паражэння на Куліковым полі ўцёк у Літву. Анастасія магла інстынктыўна адчуваць непрыязь да татар, нават беларускіх. Можа, адмова была выклікана нязгодай з дзеяннямі мяцежніка. Але хутчэй за ўсё Глінскі проста не падабаўся ёй як мужчына. Выходзіць жа замуж без кахання княгіня не жадала.

Як бы там ні было, але Глінскі адчуў сябе абражаным. Ён вырашыў адпомсціць і ўзяць Слуцк сілаю. Двойчы войска князя Міхала падыходзіла да Слуцка, брала горад, штурмавала замак, спрабавала запаліць умацаванні. Але без поспеху. Непрыступная для татар крэпасць не здалася і на міласць іх пераможца. Летапісы пра гэта распавядаюць так: «В сие лето Глинский некто в Литве много зла починил... и Слуцка хоте взяти под Анастасиею княгинею Симеоновою, но не може, только волость ея якоже Татаре поплени и Копыль, и Туров доста и Мозыр».

У гэтым жа 1508 г. недалёка ад Слуцка войска княгіні разбіла яшчэ адзін невялічкі атрад татар.

Час ішоў. Непрыкметна стаў дарослым сын Анастасіі Юрый. І яна перадала яму кіраванне княствам. Але характар у сына быў неспакойны. Маладая гарачая кроў клікала ў бітву. Ужо само слова «татары» дзейнічала на юнака, як чырвоны колер на быка. У 1511 г. Юрый б'е іх пад Кіевам, у 1514 г. — пад Оршай. Маючы ў душы трывогу за сына, княгіня Анастасія спрабавала ўтаймаваць яго, прывязаць да дома жаніцьбаю. Нявестай стала князёўна Алена Радзівіл. Але нават гэта не дапамагло. У часы доўгіх сынавых адлучак маці зноў прымала на сябе ролю слуцкай гаспадыні.

У 1521 г. татары ў апошні раз паспрабавалі авалодаць Слуцкам. Але развеяць міф пра яго непераможнасць ім так і не ўдалося. Гэта здарылася за чатыры гады да смерці княгіні Анастасіі.

Яна паспела яшчэ ўладкаваць лёс дачкі, выдала яе замуж за высакароднага князя, гетмана Канстанціна Астрожскага, удаўца, які ўрачыста абяцаў берагчы і любіць сваю маладую жонку. Гэта была бліскучая партыя для Аляксандры Сямёнаўны. Маці адчула, што выканала ў гэтым жыцці ўсё, што павінна была.

Яна адышла ў нябыт ціха і лагодна, як маюць шчасце памерці толькі людзі з чыстым сумленнем. Гэта быў 1524 г.

Друкуецца са скарачэннямі па кн.: Маслянiцына І.А., Багдзяж М.К. Слава і няслаўе. Мн., 1995. С. 142—147.

Святло далёкай зоркі

...У Мінскім Свята-Духавым кафедральным саборы, справа ад алтара, стаіць свінцовая труна. На труне выбіты словы з Евангелля: «Шчасныя тыя, што плачуць, бо яны суцешацца». Тут пакояцца астанкі маладой і прыгожай жанчыны. У праваслаўныя святцы яе імя было занесена як імя святой. У гісторыю ж яна ўвайшла як апошняя прадстаўніца некалі магутнага магнацкага роду Алелькавічаў. Паданні захавалі для нас чароўны вобраз юнай красуні, што марыла пра ціхае жаночае шчасце і памерла, не зведаўшы яго ў поўнай меры.

Соф'я Слуцкая... Імя знаёмае і незнаёмае адначасова. Жанчына, лёс якой узрушае... Цікава, ці жадала калісьці сама Соф'я такой славы? Ці імкнулася да яе? Пэўна, не.

Маленькая дзяўчынка, дачка князя Юрыя Алелькавіча і прыгажуні Кацярыны Кішка, нарадзілася ў маі 1585 г. Вясновы Слуцк сустрэў гэту падзею царкоўным звонам і птушынымі спевамі. Здавалася, сама прырода дае добры знак нованароджанай. Хто мог думаць у той дзень пра бяду? Тым не менш яна здарылася вельмі хутка. У наступным годзе адзін за адным адышлі ў нябыт маладыя бацькі Соф'і. Шлюбу Юрыя і Кацярыны не споўнілася і года.

На тых часах Слуцкае княства і нават сам горад Слуцк былі падзелены на тры тэрытарыяльныя больш-менш роўныя часткі. У кожнай з іх уладарыў свой князь. Яны не сварыліся паміж сабой, яны даводзіліся адзін аднаму братамі. Гэтак перад смерцю распарадзіўся спадчынай іх

Наследие слуцкого края

Соф'я Слуцкая.

бацька. Ён не хацеў абдзяляць нікога з сыноў. Пасля смерці Юрыя Алелькавіча Соф'я адразу ж стала спадчынніцай трэцяй часткі родавага багацця. Але на працягу літаральна некалькіх гадоў паміраюць і дзядзькі Соф'і — Аляксандр і Ян-Сымон. Дзяцей у іх не было. І таму Соф'я ператвараецца ў самую багатую нявесту Вялікага княства Літоўскага. Праўда, нявесце ўсяго толькі шэсць гадоў. Але гэта не страшна. Хутка ў бок слуцкай спадчыннiцы, дакладней, у бок яе багацяў, пачынаюць накіроўвацца прагныя позіркі рыцараў Вялікага княства Літоўскага. Яны марылі «прыбраць да рук» слуцкія скарбы, распараджацца імі. Але да паўналецця Соф'і абавязак яе апекуна ўзяў на сябе Юрый Хадкевіч. Ён адвёз дзяўчынку ў Вільню, сам жа ад яе імя пачаў кіраваць Слуцкім княствам. Пагаворвалі, што пад час свайго апякунства Юрый Хадкевіч паклаў сабе ў кішэню нямала грошай са спадчыны няшчаснай сіроткі. Калі гэты чалавек памёр, шэфства над дзяўчынкай узяў яго брат Іеранім, які таксама не пазбягаў нажывы.

А як жа жылося маленькай Соф'і ў Хадкевічаў? Князёўна не мела да свайго апекуна ніякіх прэтэнзій наконт задавальнення матэрыяльных патрэб. Яна была апранута і сыта накормлена, аб яе здароўі клапаціліся лепшыя лекары княства, ёй нанялі лепшых настаўнікаў. Але побач з дзяўчынкай не знаходзілася нікога, хто б мог сагрэць сваёй любоўю сэрца сіроткі. Яна была пазбаўлена шчасця і шчырага, сапраўднага сяброўства. Хадкевічам было абыякава ўсё, што датычылася яе пачуццяў.

Магчыма, яшчэ тады Соф'я пацягнулася ўсёй душой да Бога, адзінага, які не адштурхнуў яе. Убачыўшы набожнасць дзяўчынкі, праваслаўныя святары зрабілі ўсё, каб развіць яе рэлігійныя пачуцці. Гэта давала пэўныя гарантыі ўсяму праваслаўнаму насельніцтву Случчыны, якое з усіх сіл супраціўлялася ўвядзенню на землях княства уніі.

Непрыкмета ляцелі гады. Соф'я падрастала і расцвітала непаўторнай, дзіўнай прыгажосцю. Цяпер ужо не толькі Слуцк, які, па ўспамінах сучасніка, маскоўскага дыпламата Карабейнікава, быў «города Менска больши и лутчи», а і Соф'іна краса станавілася для Хадкевічаў выгадным таварам. «Пакупніка» на яго апякун князёўны знайшоў самага вернага — князя Януша Радзівіла. Яго бацьку ён лічыў сваім лепшым сябрам. Жаніх быў маладым (дзевятнаццаць гадоў), выдатнага паходжання, прыемнай знешнасці. Свой клопат аб сіраце Іеранім паўсюль выстаўляў напаказ.

Князёўна пачала з нецярпеннем чакаць вяселля, якое павінна было адбыцца, як толькі яна стане паўналетняй. Становішча нявесты ўсё больш падабаецца ёй, бо Януш, зачараваны прыгажосцю юнай Алелькавіч, становіцца частым госцем у палацы Хадкевічаў. Яго галантныя заляцанні амаль зусім знішчаюць у душы Соф'і непрыемны асадак, выкліканы нярыцарскімі паводзінамі Хадкевіча перад заручынамі.

Але пакуль надышоў тэрмін вяселля, Іеранім пасварыўся з сябрам. Аб'ектам канфлікту стаў нейкі маёнтак, які Хадкевічу вельмі не хацелася ўключаць у спіс нерухомасці, што перадавалася нявесце ў якасці пасагу. Закончылася ж справа тым, што Хадкевіч рашыўся скасаваць заручыны. І зноў думкі Соф'і наконт яе ўласнага лёсу Іераніма не цікавілі.

Аднак Радзівілы былі зусім не тымі людзьмі, з якімі можна было б так абысціся. Яны рашуча заявілі, што не жадаюць адмаўляцца ад багатай і прыгожай нявесты, і падалі ў суд на Хадкевічаў. Рашэнне суда было на карысць Радзівілаў: Іераніма асудзілі да выплаты велізарнай няўстойкі, а ў выпадку адмовы — да пазбаўлення правоў і выгнання.

Гэта вельмі ўдарыла па гонары апекуна Соф'і. Вярнуўшыся ў свой палац пасля таго, як рашэнне суда было абвешчана, Іеранім Хадкевіч загадаў сваім людзям «спусціць з лесвіцы» Януша Радзівіла, які ў гэты час з'явіўся да Соф'і, каб даведац-

Наследие слуцкого края

ца, як яна ставіцца да выбрыкаў апекуна. Наказ Хадкевіча быў выкананы слугамі літаральна. Пасля такой абразы Радзівілы пачалі збіраць войска, каб сілаю захапіць Соф'ю. На заклік бацькі Януша, віленскага ваяводы і літоўскага гетмана Крыштафа Радзівіла Перуна, адгукнуліся тры сыны Канстанціна Астрожскага, смаленскі ваявода Абрамовіч і шмат шляхціцаў. Сабралася шасцітысячнае войска.

Хадкевіч рыхтаваўся да абароны. Яму ўдалося сабраць 1600 вершнікаў і 600 пехацінцаў. З такім войскам яго ўжо не палохала перспектыва ўзброенай сустрэчы з Радзівіламі. Бо віленскае жытло Іераніма можна было пры неабходнасці з поспехам выкарыстаць ў якасці крэпасці. Адбіцца ад ворагаў насельнікам палаца дапамаглі б таксама і гарматы. Іх было ў Іераніма ажно дваццаць чатыры. Віленцы ў тыя дні жылі як на парахавой бочцы. Усё Вялікае княства Літоўскае з нецярпеннем чакала, чым жа закончацца гэтыя падзеі. Кароль сур'ёзна занепакоіўся. Да ўдзельнікаў віленскай драмы былі накіраваны яго паслы. Кароль заклікаў ваяўнічых магнатаў да міру, але голас цвярозага розуму быў не пачуты.

Перад пагрозай унутранай вайны ў дзяржаве здолелі знайсці агульную мову нават дзеячы розных рэлігійных канфесій, якія варагавалі. Так, напярэдадні падзей уніяцкі мітрапаліт Іпацій Пацей піша ліст настаяцелю Слуцкага праваслаўнага манастыра Ісаю Сабалеўскаму. У лісце гэтым ён заклікае слуцкае духавенства шчыра маліцца за мірнае вырашэнне Віленскай справы і нават прапануе сумесны трохдзённы пост.

Калі ўсё было падрыхтавана да бітвы, здарылася нешта дзіўнае. Вопытны палкаводзец Радзівіл Пярун раптоўна скамандаваў адступленне, так і не пачаўшы ваенных дзеянняў.

Гісторыкі згодны бачыць тут воінскую мудрасць. Радзівіл быццам бы адчуў, што пры такім раскладзе сіл перамога будзе не на яго баку. Ён улічыў таксама і тое, што яму будзе даволі цяжка развярнуць сваё войска на вузкіх вуліцах Вільні і, відаць, таму не захацеў дарэмна губіць цвет рыцарства Беларусі.

Людзі веруючыя трактуюць падзеі інакш. Юнай князёўне Соф'і, чыстай і добрай дзяўчыне, здавалася брыдкай нават сама думка пра тое, што з-за яе адбудзецца кровапраліцце. Яна звярнулася да Бога са шчырым маленнем і прасіла ва ўсявышняга альбо абразуміць тых, хто імкнецца з-за яе пасагу да забойстваў, альбо паслаць ёй смерць. Бог пачуў гэта маленне, і войскі Радзівілаў пакінулі Вільню. Мала таго, Іеранім Хадкевіч і Радзівіл Пярун здолелі, урэшце рэшт, дамовіцца паміж сабою. Па гэтай дамоўленасці Соф'я становіцца жонкай Януша, а Радзівілы абяцалі не прад'яўляць прэтэнзій гэтаму сямейству наконт грошай Соф'і, прысвоеных яе апекунамі раней. Каму дастаўся маёнтак, з-за якога і разгарнуўся канфлікт, — невядома.

Так у пагожы кастрычніцкі дзень 1600 г. апошняя прадстаўніца роду Алелькавічаў уручыла свой лёс маладому рыцару з роду Радзівілаў.

Дарэчы, перад шлюбам яна таксама здолела выставіць жаніху пэўныя ўмовы. Соф'я пажадала, каб яе дзеці, калі Бог дасць іх, былі хрышчаны ў праваслаўе. Дзяўчына вельмі талкова растлумачыла сваё патрабаванне. Род Алелькавічаў заўсёды быў аплотам праваслаўнай веры на Беларусі. Пакуль жывы хаця б адзін прадстаўнік роду, яго духоўная спадчына павінна захоўвацца. Слава Алелькавічаў, якія не здрадзілі адноймы абранай веры, павінна перайсці пасля Соф'і яе дзецям. Януш Радзвіл згадзіўся на такія ўмовы.

...Як жа склалася сямейнае жыццё Януша і Соф'і?.. Адразу пасля шлюбу малады муж накіраваўся на шведскую, а пазней — на маскоўскую войны. Такім быў яго рыцарскі доўг перад каралём і радзімай. Доблесці, праяўленай Янушам Радзівілам на ваеннай ніве, прысвечана паэма яго сучасніка, лацінамоўнага беларускага паэта Саламона Рысінскага «Кірмпенстум».

...А што ж Соф'я? Соф'і даводзіцца падоўгу заставацца адной. Княгіня прысвячае ўсю сябе дабрачыннай дзейнасці. Здаецца, ёй дастаўляе асабістую радасць раздаваць грошы бедным, дапамагаць хворым, апекаваць ганімых адзінаверцаў. Яна шмат ахвяруе на праваслаўныя манастыры і храмы, матэрыяльна падтрымлівае царкоўныя брацтвы, пачынае будаўніцтва некалькіх бальніц для бедных, робіць паломніцтвы па святых мясцінах. Слуцкія цэрквы атрымліваюць ад Соф'і некалькі шыкоўных залатых рыз. Іх княгіня вышывае ўласнымі рукамі.

Наследие слуцкого края

У сваіх маленнях Соф'я просіць Бога хутчэй закончыць вайну, у якой вымушаны прымаць удзел і яе муж. І каб вярнуліся ўсе воіны да сем'яў. Яна бачыць вакол сябе ганенні на праваслаўных беларусаў. Бачыць, як гвалтоўна людзей адной з ёй веры робяць уніятамі. Як у былых храмах незалежнай беларускай царквы пачынаюць весці службу па новай модзе і гэтым пазбаўляюць храмы душы. Соф'і становіцца страшна ад адной толькі думкі, што такі гвалт могуць учыніць і над яе Случчынай.

І кволая маладая жанчына вырашае абараняць да апошняга тых, хто даверыўся ёй. Не, яна не стала бязвольнай лялькай у руках палітыкаў ад духавенства. Яна асэнсавана выбрала свой шлях.

У адзін з кароткачасовых прыездаў мужа Соф'я шчыра дзеліцца з ім сваім болем. Словы яе выклікалі здзіўленне. Аказваецца, Януш зусім нічога не ведае пра духоўныя запатрабаванні сваёй жонкі. Яму ўяўляецца там, на полі бою, што ў родавым палацы яго чакае сціплая, ціхая істота.

Але Соф'я — асоба, сапраўдны палітык і гатовы дыпламат! Януш пачынае ганарыцца сваёй жонкай. Ён абяцае Соф'і зрабіць усё, каб дабіцца каралеўскага рашэння аб забароне гвалтоўнага далучэння случкіх праваслаўных да уніі.

Януш Радзівіл быў рыцарам, словы якога не разыходзіліся са справамі. І хутка Соф'я атрымала каралеўскую грамату, юрыдычны дакумент, які абараняў правы яе адзінаверцаў.

Ці не з гэтых часін яна адчула ўсю паўнату свайго кахання да Януша? Ці не ў час гэтага духоўнага адзінства Соф'і і яе мужа маладая княгіня адзначыла для сябе, што няма на зямлі большага шчасця?

Неўзабаве да першай радасці далучылася другая: Соф'я адчула, што хутка стане маці. З якім спадзяваннем насіла яна пад сэрцам гэтае дзіця кахання! З нецярпеннем чакаў з'яўлення яго і Януш. Але не было дадзена лёсам здзейсніцца гэтым спадзяванням. 19 сакавіка 1612 года княгіня памерла, нарадзіўшы нежывое дзіця.

Увесь Слуцк аплакваў добрую сваю гаспадыню, князь быў няўцешным.

Апошнюю з роду Алелькавічаў пахавалі ў Слуцкім Свята-Троіцкім манастыры. Хутка сярод гараджан папаўзлі чуткі пра дзівосы, якія быццам бы адбываюцца ля труны Соф'і. Няшчасная нябожчыца, якая і сама пры жыцці была хваравітай, пасля смерці стала пазбаўляць ад хваробаў іншых жанчын. Цуду ахвотна паверылі, бо памяталі, як слабой Соф'і ўдалося зрабіць для Слуцка тое, што не кожнаму мужчыне было пад сілу. Але кананізавалі слуцкую княгіню значна пазней, пасля Вялікай Айчыннай вайны. Гэты акт быў сімвалічным, бо ім царква прызнала заслугі перад Богам усяго роду Алелькавічаў, які на працягу стагоддзяў, па сутнасці, быў сям'ёй рыцараў праваслаўя. Апошнім з рыцараў гэтых была кволая жанчына. Яна адышла ў нябыт, завяршаючы справу, пачатую яе продкамі. Апошняя зорка ў сузор'і Алелькавічаў згасла, але так, што святло яе назаўсёды засталося ў чалавечай памяці.

Друкуецца па кн.: Маслянiцына І.А., Багадзяж М.К. Слава і няслаўе. Мн., 1995. С. 173–180.

Да Слуцка

Родны мой горад, ты
слаўны са слаўных
У небе паўночным.
Ты Радзівілаў князёў
дыядэма,
Ты гонар і іх
прыгажосць.
Слуцк, ты багаты
на золата і ўраджаі.
Для гарадоў жа
суседніх —
Сапернік адзіны ты ёсць.
Сад ураджайны,
карміцель багоў
дабрачынны,
Правадыроў пералічым
тваіх,
Святы абавязак кіруе
тваімі сценамі...
Слуцк, пераўзыйдзеш
сябе прыгажосцю
Сваіх перамог.

Аляксандр Бянецкі,
вучань Слуцкай гімназіі.
Слуцк. 1625 г.

(Верш быў напісаны на лацінскай мове)

Фонды Слуцкага краязнаўчага музея.

Наследие слуцкого края

Дакументы сведчаць

ГРАМАТА КНЯЗЯ МІХАІЛА АЛЯКСАНДРАВІЧА БАЯРЫНУ ВАСІЛІЮ ЦАРУ НА ПРАВА КУПЛІ МАЁНТКА ДЛЯ ПЕРАДАЧЫ Ў ДАР МАНАСТЫРУ СВ. ТРОЙЦЫ Ў СЛУЦКУ

20 сакавіка 1445 г.

Мы, кн. Михайло Олександрович, произволили есмо боярину нашему пану Василью Царю купити дворец Ивашка Гридковича на Локней, его купленину, и, купив тот дворец, придати святей троици у Слуцку; а на то есмо дали десь наш лист с нашею печатью, вечно и непорухомо.

Дан у Копыли марта в 20 день.

Белоруссия в эпоху феодализма. Мн., 1959. Т. 1. С. 124.

КОПІЯ ВЫПІСІ АБ ПАДЗЕЛЕ 6 ЛІПЕНЯ 1528 г. ПАМІЖ БРАТАМІ ЮРЫЕМ, ЯНАМ-СЫМОНАМ (СЯМЁНАМ) І АЛЯКСАНДРАМ АЛЕЛЬКАМІ

Раздел совершен между братьями с согласия матери их Екатерины Тенчинской.

Юрий получил: верхний и нижний замок Слуцк и Старое Место; дворы: Ивань, Еловский, Погост, Метявичи, Вына, Заушичи, Прусы, Целевичи, Беличи, Красный; волость Березницкую с Монастырем Морочским и им. в Городенском повете — Весна.

Ян-Сымон: — в Слуцке за рекой «Новое место» с двором при городе — «Новый Двор», двор Омговичи, волость Сковышинскую, Волотынскую и замок Копыль с местом и волостью; дворы: Тимковичи, Савичи, Скиепово, дворец Усово; Томицковичи, место Семеново, из имений Глушково и Дорошково и местечка Дороги получает половину.

В Гродненском повете — Личково.

Александр: в Слуцке получает «Остров» с замковыми селами: Шостаки, Брановичи и двор Басловцы и фольварок Грозово. Дворы: Старица и Свидымский, Быстрицу, Белевичи, Корупатвинский с местечком Себежевским: дворец Душова, Велешино, Еремичи: местечко Дубайское и Язиль и вторую половину имений: Глушкова и Дорошкова и двор Глуск. В Мозырском повете — волость и замок Петриково, двор Колно с местечком Ленином; волости: Добро-Деревскую и Юденовскую. В Ошмянском — Волко-лату. В Минском повете — Семеновичи.

Так как Слуцкий монастырь по воле покойного их отца должен был оставаться в общем подаваньи всех трех братьев, то после смерти теперешнего архимандрита наследники втроем подадуть монастырь новому архимандриту закона греческого, и так должно продолжаться вечно.

За монастырем остаются все угодия, данные ему предшественниками — Олельками.

Также за римско-католическим костелом в Слуцке оставлены все привилегии и побавать его плебанам впредь будут князья все вместе.

Право подаванья монастыря св. Илии и соборной замковой церкви принадлежит Юрию, но все привилегии, обременяющия в их пользу части других братьев, остаются в силе по старому.

На Киево-Печерский монастырь будет отчисляться с Слуцкага мыта по 50 к. грошей лит. ежегодно, т. е. по 16 к. 40 грошей с доли каждого брата.

А когда аренда мыта, находящаяся теперь у евреев, кончится, то ее отдадут мещанам Слуцким, при чем оговорено, что в случае общественных бедствий арендаторам мыта — мещанам, будет сделана уступка.

Касательно шпиталя в «Острове» сделан следующий договор: Юрий будет платить ежегодно на содержание его 50 к. грошей, Семен и Александр будут в натуре давать определенное количество ржи, крупы и проч. Старшаго в шпиталь будут назначать князья по взаимному соглашению.

Три мельницы в Слуцке поделены между тремя братьями с подробными оговорками, как каждый из них должен пользоваться водой, балластом и правом рыбной ловли, чтобы не причинять друг другу вреда.

Пристань с местечком на Немане — «Пясочное» остается в общем владении трех братьев.

В конце в извлечении приведен инвентарь Слуцкий, в котором упоминается, где какие

Наследие слуцкого края
Сайт, посвященный истории Слуцкого

службы находились, так в селах: Пасека, Осовец, Пласток, Тябусы были плебанский службы; в Пуховичах, Редковичах, Шипелевичах, Яминском, Вехшиковичах Тройчанского монастыря: в Терушкове — Ильинскаго: в Мелешкове — Морочанскаго монастыря.

Минская старина (Трайчанский архив). 1913. Вып. 4. Т. XXIV. С. 4—5.

ПІСЬМО КАРАЛЯ СТАФАНА БАТОРЫЯ КНЯЗЮ ЮРЫЮ СЛУЦКАМУ АБ ПЕРАДАЧЫ БАБРУЙСКАГА ПРЫКАМОРКА МІНСКАЙ МЫТНАЙ КАМОРЫ Ў РАСПАРАДЖЭННЕ ЗЕМСКАГА ПАДСКАРБІЯ ВЯЛІКАГА КНЯСТВА ЛІТОЎСКАГА ЛАЎРЫНА ВОЙНЫ

14 красавіка 1577 г.

Стэфан... [Т] кн. Юрю Юрьевичу Олелковича Слуцкому, што перво сего в року, прошлом 1576, будучы есмо у Кнышине а обмышлеваючы пилные потребы Речи Посполитое, панства нашого Вел. кн. Лит., жебы ся завжы слушне отправовати могли з зданьем и намовами некоторых панов — рад нашых того ж панства Вел. кн. Лит., на он час при нас, г[оспо]д[а]ры будучых, мыто новое от товаров людей купецких, через короля е. м. славное памети Жикгимонта-Августа, продка нашого, постановленое, ку скутку прыводячы, в оном панстве нашом Вел. кн. Лит. от людей купецких брати есмо расказали, и то з одного з мытом з старым звыклым подскарбему земскому Вел. кн. Лит., писару нашому, старосте пиньскому, державцы олитскому и квасовскому, пану Лаврыну Войне в справу е. м. дали и поручыли, где ж водле воли и постановенья нашого, г[оспо]д[а]рского, тое мыто новое и старое вжо на иных всих коморах мытных через справец пана подскарбего земского порадком своим отправуеться. Толко маем того ведомость, иж врадник твоей м[и]л[ос]ти бобрыйский воли и постановенью нашому г[оспо]д[а]рскому спротивенье чынечы, у Бобруйску пры коморку, мытного, который там здавна до коморы меньское ест постановлен, справцам пана подскарбего земского ешо и до сих мест не поступуеть и того мыта нового, также и старого от людей купецких выбирати там не допускаеть, а к тому дей справу мытную собе своволне прывлашчаючы, купцов сам отправуеть; зачым ся не толко скарбу нашого великая дееть, ам и потребы жилные речы посполитое, которые ся с приходу того мыта нового отправовати постановили, в затрудненье и омешканье немалое прыходять. Што мы, уважаючы такового спротивенья, врадников твое м[и]л[ос]ти, которые ся в той справе над вомо и расказанье нашое г[оспо]д[а]рскую показають, з ласкою нашою г[оспе]д[а]рскою прыймовати не можем и не хотечы болше шкоды скарбу нашого терпети, напоминаем и приказуем; аж бы твое м[и]л[ос]ть через то тому, што ся от нас, г[оспо]д[а]ра, с порадаю и намовами панов-рад нашых их м[и]л[ос]ть с потребы Речы Посполитое постановило: спротивенья никоторого не чынечы, у Бобруйску прыкоморок мытный, до коморы меньское належачый, справцам пана подскарбечо земского поступили и мыта нашы новое и старое там от вшеляких товаров людей купецких подлуг уставы нашое выбирати и всякое в том шкоды скарбу нашого постерегати, а людей купецких, которые бы не оповедавшыся на коморах мытных и не заплатившы от товаров своих мыт наших, без мыт не упором либо потаемне проездчаючы, справцам пана подскарбечо земского товары их гамовати и упромыту на нас забирати допускати велел; и на то помочы вшелякое водле звыклого в том обычаю додавати казал, вед же штобы твоя м[и]л[ос]ть в справы мытные врадником своим ничым ся устоповати и переказы в том некоторое, яко во властной Речи нашой и пожытку земского чынити не велел для ласки нашое г[оспо]д[а]рское.

Писан у Вроцлавку лет[а] бож[его] нарож[еня] 1577 м[еся]ца апреля 14 дня.

Подпис руки г[оспо]д[а]рское.

Белоруссия в эпоху феодализма. Мн., 1959. Т. 1. С. 157—158.

ДУХОЎНАЕ ЗАВЯШЧАННЕ КНЯЗЯ СЛУЦКАГА ЮРЫЯ ЮР'ЕВІЧА АЛЕЛЬКІ

15 кастрычніка 1578 г.

Тризна предъявила от имени княгини Слуцкой, урожденной гр. Тенчинской, воеводзянки Краковской, вдовы Юрия Юриевича, духовное завещание ее покойного мужа — у нее осталось три сына: Юрий, Семен и Александр. Покойный завещает: 1) похоронить его по православному обряду в Киево-Печерском монастыре, где лежит прах его предков.

2) Ввиду малолетства детей, все имущество передается вдове, которая со временем им и

Наследие слуцкого края

распорядится согласно его воли. (У Слуцких были имения в Литве, «отчистые и матерынскіе» волостями, шляхтой с панцерными боярами, слугами путными, людьми куничными и тяглыми, со всеми вещами ... нажитыми. Слуцкие же владели имениями и в Короне).

3) Сыновей — вдова должна сейчас же отправить за границу для получения, необходимого, людям высоких домов, рыцарского воспитания. К ним должен быть приставлен человек честный, умелый и бывалый. Заграничное воспитание должно продолжаться 2—3 года.

4) Жениться сыновья не должны без согласия матери.

5) По достижении совершеннолетия сыновья должны поделиться следующим образом:

Старший — Юрий получить: замок Слуцкий со Старым городом и им. Иванъ.

Семен — Новый город Слуцк (Заречье с им. Новый Двор под Случью).

Александр — Новый город «Островъ» и двор Новоостровский.

Мыта же со всех городов, как великое — главное, горелочное, мясное, делятся на три равные части и распределяются между 3 сыновьями.

Остальные же имения записываются вдове, т. к. Юрий Юрьевич получил за нею в вено 50 т. зл. пол., т. е. 20 т. коп. грошей лит., а так как Екатерина была всегда хорошей женой, то завещатель прибавляет к этой сумме еще 10 т. зл. пол., т. е. 4 т. коп. гр. лит., и эту сумму записывает на имениях, перешедших к нему от Семена Юрьевича в повете Бельском, на Турце, старом Селе, на Ионвах и Скирмунтове в повете Минском.

Кроме того вдова получает в Слонимском повете им. Озерищи, Ближняя и Промеж в Ковенском, так как эти имения пришлись Слуцким от Горностаевой, дочери Тенчинской.

6) Вдову же свою Олелько поручает опеке Острожского, Вишневицкого и Кишки.

7) Дети, под страхом отеческого проклятия, должны всегда оставаться верными православию. При нарушении воли завещателя, лишаются права на наследство.

8) Служащим по смерти князя должно быть распределено 1000 коп. грошей.

Писано в Новом дворе, 1578 г. 15 Октября.

Минская старина (Трайчанский архив). 1913. Вып. 4. Т. XXIV. С. 2—3.

Гісторыя невядомага партрэта

...У XVI ст. мясцовымі майстрамі былі створаны партрэты слуцкіх князёў. На жаль, не ўсе яны дайшлі да нашага часу. Яшчэ ў пачатку XX ст. у Слуцку захоўваліся (спачатку ў Троіцкім, потым у Івана-Багуслаўскім манастыры, пераведзеным з Грозава) партрэты некалькіх князёў Алелькавічаў (у тым ліку ўсіх апошніх з гэтага роду). Фотаздымкі партрэтаў Алелькі Уладзіміравіча і Юрыя Юр'евіча былі змешчаны ўпершыню ў кнізе «Белоруссия и Литва. Исторические судьбы Северо-Западного края» (СПб., 1890).

У нацыянальным музеі ў Варшаве пад інвентарным нумарам 128854 захоўваецца невядомы дагетуль у Беларусі партрэт слуцкай княгіні Кацярыны, выкананы алеем на палатне. Подпіс пад партрэтам: «Слуцкая Катажына з Тэнчынскіх, нарадзілася каля 1545 г. Нявызначаны польскі мастак 2-й пал. XVI ст.».

Слуцкая княгіня Кацярына, аб якой ідзе размова, паходзіла з даўняга польскага магнацкага роду графаў Тэнчынскіх, прадстаўнікі якога займалі высокія пасады ў Польшчы. Напрыклад, бацька Кацярыны Станіслаў Тэнчынскі быў ваяводам кракаўскім. Нарадзілася Кацярына ў 1544 г. У 14-гадовым узросце яе выдалі замуж за слуцкага князя Юрыя Юр'евіча, хоць яна была каталічка, а ён праваслаўны (гэта часта здаралася сярод магнатаў). У наступным годзе яна нарадзіла першага сына, Юрыя, потым яшчэ двух — Сымона і Аляксандра.

Праваслаўныя слуцкія князі займалі адно з першых месцаў у дзяржаве дзякуючы свайму багаццю і паходжанню. Мужу Кацярыны кароль Стэфан Баторый даў месца ў сенаце Рэчы Паспалітай. Такім чынам, княгіня Кацярына належала да вярхоў пануючага класа.

У 1578 г. князь Юрый Юр'евіч Алелькавіч памёр, і ўдава распараджалася княствамі і іншымі маёнткамі да паўналецця сваіх сыноў. Муж па тастаменту пакінуў княгіні 60 тыс. злотых і ў пажыццёвае ўладанне маёнткі Турэц (Навагрудскі павет), Старое Сяло, Тонвы і Скірмантава (Мінскі павет), а таксама маёнткі

Наследие слуцкого края

Слуцкая княгіня Кацярына. Партрэт невядомага мастака. 1580 г.

ў Бельскім павеце з ваеннаслужылай шляхтай, панцырнымі баярамі, путнымі слугамі і сялянамі (чыншавымі і прыгоннымі). У 1579 г. удава атрымала ад караля яшчэ і багатае Магілёўскае староства.

У час, калі Ватыкан вёў у Літве і Беларусі шырокі наступ, каб акаталічыць насельніцтва, вядомы езуіцкі прапаведнік Пётр Скарга па даручэнні агента рымскага папы Пасевіна прыехаў у Слуцк да княгіні з лістамі ад папы Грыгорыя XIII і ўгаварыў яе перавесці ў каталіцтва сыноў, каб лягчэй было акаталічваць насельніцтва Слуцкага княства. Два малодшыя сыны Кацярыны выехалі ў Рым, дзе і перайшлі ў каталіцтва. Адзін з іх, Аляксандр, у 1580 г. вучыўся ва універсітэце ў баварскім горадзе Інгальштаце. Толькі старэйшы сын Юрый застаўся праваслаўным.

У 1581 г. 37-гадовая багатая ўдава выйшла замуж таксама за багатага ўдаўца, але маладзейшага за яе, гетмана польнага літоўскага, князя Крыштафа Мікалая Радзівіла (1547—1603), які ажаніўся ўжо трэці раз. Радзівіл неўзабаве стаў віленскім ваяводам і вялікім гетманам літоўскім. Княгіня Кацярына мела другім шлюбам яшчэ дваіх дзяцей. Яе сын Крыштаф Радзівіл (1585—1640) быў таксама вялікім гетманам літоўскім, а дачка выйшла замуж за вядомага дзяржаўнага дзеяча Льва Сапегу. Памерла княгіня Кацярына 19 сакавіка 1592 г. у Вільні ва ўзросце 48 гадоў...

Партрэт Кацярыны вытрыманы ў цёмных тонах. Слуцкая княгіня паказана амаль у поўны рост, у багатым і адначасова строгім удовіным адзенні, з вуаллю, крыху спушчанай на твар. Каштоўнасцей амаль няма, толькі пярсцёнкі на пальцах. Мастак пісаў парадны партрэт удавы. На твары княгіні — не толькі смутак, але і гонар, стрыманасць, уладнасць, ганарыстасць. Падкрэслены выпешчаныя рукі, тонкія пальцы арыстакраткі.

На падставе біяграфіі жонкі беларускага магната можна даволі дакладна вызначыць час напісання партрэта — паміж смерцю першага мужа і другім замужжам, г.зн. ад канца 1578 г. да сярэдзіны 1581 г. І лацінскі надпіс на карціне гаворыць: «Год пански 1580. Кацярына, графіня з Тэнчына, божай міласцю княгіня слуцкая, свайго ўзросту 35 гадоў».

Праўда, на карціне княгіня Кацярына мае выгляд больш чым на 35 гадоў. Але адзенне ўдавы і смутак на твары стараць яе. Да таго ж у XVI ст. жанчыны рана выходзілі замуж і рана старыліся.

...Можна з упэўненасцю сказаць, што партрэт 1580 г. быў выкананы ў Слуцку. З дакументаў відаць, што княгіня ў тым годзе не выязджала са Слуцка і займалася справамі па кіраванні княствам, у той час як малодшыя сыны былі за мяжой, а старэйшы — на вайне. Можна таксама з пэўнай доляй верагоднасці меркаваць, што аўтарам партрэта быў адзін з мясцовых, беларускіх мастакоў, паколькі пры дварэ слуцкіх князёў тады складвалася традыцыя маляваць партрэты ў рэалістычным стылі.

А.П.Грыцкевіч.

Помнікі гісторыі і культуры Беларусі. 1976. № 3. С. 25—26.

Наследие слуцкого края

З дыярыуша Еўлашоўскага

Еўлашоўскі (Еўлашэўскі) Фёдар Мікалаевіч, беларускі грамадскі дзеяч і пісьменнік канца XVI – пач. XVII ст., пакінуў з літаратурнай спадчыны дыярыуш — самы ранні помнік мемуарнага жанру ў беларускай літаратуры гэтага часу. Друкуюцца асобныя ўрыўкі, якія тычацца Слуцка.

Року 78, того ж (1578. — *Рэд.*), в листопаде дня 9, в день недельный, умрал княже его милость Юрей Слуцкий, пре[з] велке богатства и скарбы собраные славный пан.

Року того ж 80... ... ... В Слуцку на тот час были 4 докторы: сандомирский Бартолян, краковский Мартин Фоксос, любелский Лаврэнцыуш, слуцкий, тэж старый и добрый. Там се веле панов, пань и розного стану люди были на лекарство зъехали. И яко кому пан бог здарил отправовалисе...

Року 1589, стычня 31... ... Того ж дня княже Семен Слуцкий короля витал пред покоем з орацыею наготованою, а яком ведял, от его милости пана Миколая Криштофа Радивила, воеводы троцкого, написанною. Мел при собе зэ двестя особ ланцужно, але у пана Александра было тэж нас также веле, а вшистко стары слуги ... сивцов болшей, в жалобе по паней виленской. Тэды кроль и панове болшей очи до нас обрацали и кролеви указовано, же то вшистко слудзы небожчика пана виленского, отца его. Аж нам мило было того щастя заживать, бо зкгола и пан и мы вшистцы зналисмы велкон милость од вшистских люди.

...В том року 1595 Наливайко, козак, собравши войско козаков, первей се указоввал на Подолю, у Волощех, кусилсе был и о турецке замки. Потом, врацаючисе до Полски, сплендровал маетности пана Калиновского, мстечисе за обешене некгдысь отца его наливайкового, и еще, снать, от отца Калиновского. Там же заюшоный, шедл до Луцка, в ярмарк, праве, где бискуп, с преднейшими шляхтою выехавши, упоминал и еднал кго за мястэм и купцами. И зложили килка тисячей злотых, а не могло быть без збытков и шкод.

Оттуль, юж лепей заюшоный, удался на Полесе аж до Петрыкович. Юж так своволне все починаючи и вколо обсылаючи, подарки собе давать заказуючы. Яко ж и давано. Одно з Слуцка помешкано было. И прето ж убекгл[у] Слуцк новэмбра 6 дня и был там немало. Заварлисе были на замку з двема сынами, детми малыми пана виленского Яронима Ходкевича. А пан виленский, воевода новгородский пан Скумин и инше панове и шляхта зъехалисе до Клецка. Не ведали, што почать, услышавши, же се и в замэк слуцкий [казакі] добыли юж.

В тым [часе] послал был Наливайко полковника Мартинка, о котором веле трымал, яко ж и был чловек сэрца велкекго, до Копыля с пентюсэт козаков. Которым с прикгоды там, потрафивши гайдуков их [міласці] пана воеводы виленского, впадши до млына и испусту под мястэм, бронили преештя до мяста и так спросне козаков настреляли, и Мартинка забили, же сила их на пляцу [засталося]. А иншие назад се цофнувши, по дродзе и хростох зоставили. А инше, постреленымі юж будучи, в огонь скакали и кгорели, бо были стайне дворовую тут, у того млынка будучую, запалили, же се барзо их мало до Слуцка вротило.

Наливайко, стрвожоный тым нещестем а розумеючи, же затым з Клецка зэбрани панове куситьсе мели, онь у Слуцку зараз тэй же годины, яко тых в Копылю бито, новэмбра 25, а он третего дня, новэмбра 27, з вечора выбравшисе з Слуцка до Омгович, знову ку Полесен вытегнул.

Старажытная беларуская літаратура. Мн., 1990. С. 244, 247, 254, 255—256.

Паход Севярына Налівайкі на Беларусь

Таго году ўкраінскі казацкі атаман Севярын Налівайка з двухтысячным аддзелам хадзіў у багатыя землі Трансільваніі ды Малдавіі. Вяртаючыся, атаман павярнуў на ўладанні польскага канцлера Яна Замойскага ды спустошыў іх. За гэта Замойскі накіраваў на Налівайку вялікае войска рэестравых казакоў гетмана Рыгора Лабады. Вось тады, ратуючыся, Налівайка мусіў кудысьці ўцякаць. Узняўшы 7 тысяч казакоў, ён рушыў на Беларусь.

Ужо ў кастрычніку 1595 г. Налівайка заняў першы беларускі горад — Петрыкаў. Адтуль накіраваўся на Слуцк. Па

Наследие слуцкого края

шляху казакі ўсё рабавалі і чынілі гвалт. Атаман меў сувязь з маскоўскім паслом. Нарабаваўшыся, ён планаваў, відаць, сыходзіць у Маскоўскую дзяржаву.

6 лістапада Налівайка ўвайшоў у Слуцк. Як ён авалодаў гэтым горадам — дасюль застаецца загадкай. Захапіць такую фартэцыю казакам было не пад сілу. Найверагодней, нехта ім адкрыў гарадскую браму, бо Налівайка напісаў ліст мяшчанам, каб упусцілі ў горад.

Прастаяўшы тры тыдні, атаман садраў з мяшчан вялізную суму — 5 тысяч коп літоўскіх грошай, набраў дабра і, прыхапіўшы амаль увесь слуцкі арсенал (12 гармат, 80 гакаўніц, 700 ручніц), пакінуў горад. Казакі пайшлі на Амгавічы, адтуль накіраваліся да Бабруйска, але не дайшлі і павярнулі на багаты і блізкі да мяжы Магілёў...

У.Арлоў, Г.Сагановіч.
Беларуская мінуўшчына. 1995. № 2. С. 15—16.

Вызваленчая барацьба супраць феадалаў Рэчы Паспалітай

У вызваленчай вайне беларускага народа супраць феадалаў Рэчы Паспалітай у сярэдзіне XVII ст. прымалі ўдзел і сяляне прылеглых да Слуцка мясцін. Штуршком да пачатку масавага народнага руху ўлетку 1648 г. на Беларусі было паўстанне ўкраінскага народа супраць гнёту польскіх феадалаў.

Дзеянні казацкіх атрадаў, якія прыйшлі з Украіны, захапілі тэрыторыю паўднёвай і ўсходняй частак Беларусі. Паўстанцы ваявалі і каля Слуцка. Гараджане падтрымлівалі паўстаўшае сялянства. Але хваляванні ў самым горадзе не перараслі ў паўстанне, бо ў Слуцку адсутнічаў гарнізон.

23 жніўня 1648 г. вялікі казацка-сялянскі атрад падышоў да горада і спрабаваў узяць яго. Артылерыйскім агнём атакі былі адбіты. Атрад, узмоцнены сялянамі з прылеглых да Слуцка мясцовасцей, пачаў асаду горада. На чале паўстанцаў быў Іван Сакалоўскі, дробны беларускі шляхціц родам са Случчыны, які ўцёк раней да казакоў і быў прысланы Багданам Хмяльніцкім у Беларусь. У Слуцк для сувязі з жыхарамі горада і для дапамогі ім у падрыхтоўцы паўстання пракрадваліся разведчыкі казакоў. Становішча ў горадзе было напружаным, шырокія масы гараджан чакалі сігналу для выступлення.

Княжацкі намеснік у Слуцку Ян Сасноўскі папрасіў падмацавання ў гетмана польнага літоўскага Януша Радзівіла і падканцлера Казіміра Лявона Сапегі.

Гарадская беднота і сярэднія слаі мяшчан рыхтаваліся да выступлення. Але ў горадзе былі і іншыя групоўкі. Праваслаўнае духавенства і паны-мяшчане займалі хісткую пазіцыю, чакалі далейшага ходу падзей, хаця і ўдзельнічалі ў змове супраць княжацкага намесніка і ўлад.

У поўдзень 23 жніўня ў Слуцк прыбылі тры казакі-парламенцёры з пісьмом ад кіраўніка казацка-сялянскага атрада, што асаджаў горад, Івана Сакалоўскага, які называў сябе гетманам касцёрскім. Ён прапаноўваў слуцкаму намесніку добраахвотна ўпусціць казацка-сялянскі атрад у горад. За гэта казакі абяцалі адплаціць ласкай «хлеб за хлеб оддаты». Іван Сакалоўскі хацеў пазбегнуць страт у час штурму Слуцка.

Аддаўшы пісьмо Сасноўскаму, казакі-парламенцёры сустрэліся са слуцкім пратапопам і перадалі яму другое пісьмо. Адзін з казакоў пайшоў на рынак і сустрэўся з гараджанамі. Пры такіх напружаных абставінах Сасноўскі, чакаўшы падмацавання, уступіў у перагаворы з асаджаўшымі, сілы якіх налічвалі некалькі тысяч чалавек. Ваенныя дзеянні былі прыпынены.

У перагаворах прайшло некалькі дзён. Польны гетман літоўскі Януш Радзівіл (яго фігура выведзена ў рамане Г.Сянкевіча «Патоп» і ў аднайменным фільме) паслаў на падмогу асаджанаму гарнізону Слуцка чатыры харугвы (эскадроны). Акрамя таго, прыбылі яшчэ 6 эскадронаў конніцы. Гэтыя падмацаванні падышлі да горада ноччу патаемна, так што казакі і паўстанцы-сяляне не ведалі аб іх прыбыцці, а спачуваючыя паўстанцам гараджане не паспелі паведаміць ім аб гэтым.

Раніцай Сасноўскі аб'явіў казакам, што спыняе перамір'е і адмаўляецца весці далейшыя перагаворы. Тады казацкія кіраўнікі кінулі свой атрад на штурм

Наследие слуцкого края

гарадскіх умацаванняў. Першая атака асаджаючых, разлічваючы на хуткі поспех, была адбіта з вялікімі стратамі для іх: было забіта 600 чалавек. Другая атака таксама не прынесла поспеху. У трэці раз казакі і сяляне штурмавалі горад, схаваўшыся за вазы, якія перасоўвалі перад сабою (свайго роду штучныя рухомыя крэпасці). Але і гэта атака была адбіта гарнізонам. Казакі і сяляне пацярпелі вялікія страты, загінула больш за тысячу паўстанцаў. Потым Сасноўскі адчыніў гарадскую браму і кінуў на вылазку з горада 600 коннікаў, якія нанеслі значныя страты асаджаючым і прымусілі іх адступіць. Праследаванне казацка-сялянскага атрада прадаўжалася на працягу трох міль літоўскіх (літоўская міля — 7798 км). Нарэшце 3 верасня каля Пагоста (за 36 кіламетраў на поўдзень ад Слуцка) казацкі атрад быў прыціснуты да Случы і вымушаны прыняць бой у неспрыяльных умовах. У баі каля Пагоста загінуў кіраўнік атрада Іван Сакалоўскі (па другіх даных, ён быў цяжка паранены), быў забіты казацкі пісар вайсковы Турчыновіч. У баі загінула звыш 2 тысяч казакоў і сялян і было ўзята нямала палонных. Шляхецкія харугвы праследавалі паўстанцаў да Турава. Знявідзе асады Слуцка дало магчымасць феадалам выслаць атрады для падаўлення сялянскіх паўстанняў у княстве.

Гарадскія вярхі і праваслаўнае духавенства перасталі займаць хісткую пазіцыю і сталі актыўна супрацоўнічаць з феадаламі.

Друкуецца ў перакладзе з кн.: Г р и ц к е в и ч А.П. Древний город на Случи. Мн., 1985. С. 19—20.

З гісторыі слуцкіх выбранцаў

...Впервые слуцкие выбранцы были упомянуты в документе 1619 г., когда в гарнизоне крепости их насчитывалось 97 человек. В 1637 г. Богуславом Радзивиллом было издано распоряжение отобрать по одному выбранцу с каждых 10 волок земли (волока — 21,37 га): «А такого выбрать, чтобы был красивый, стройный, рослый и чтоб имел к службе охоту». Выбирались неженатые люди, каждому из которых давали по полволоки земли, свободной от повинностей и податей. Со своих доходов выбранец должен был вооружиться мушкетом и саблей и обмундироваться. Набор производился следующим образом. Все крестьяне одной или нескольких деревень, не менее чем с 30 волок земли, сходились, и представители магната выбирали из них троих (или соответственно больше) «самых красивых и самых способных». По приказу князя было набрано 150 выбранцев из крестьян. Вербовались также беднейшие земляне (мелкие военно-служилые шляхтичи) и «вольные люди, занимающиеся военною службою, которые, известясь о заводимой для сего колонии, приходя с разных сторон, занимали выделенную землю и за оную исполняли воинские повинности...».

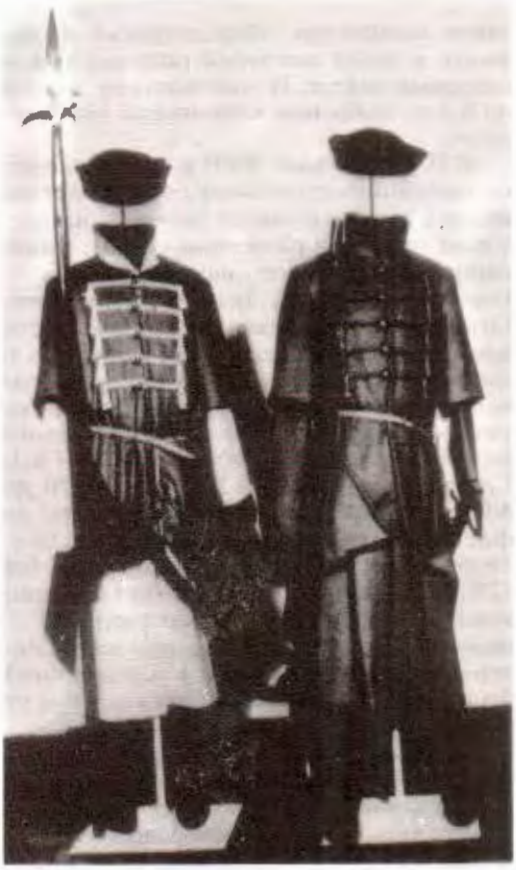
Имеются сведения, что князь приказал женить своих выбранцев на красивых и высоких девушках из крепостных и крестьянок Слуцкого княжества (для чего был также произведен отбор девушек), чтобы иметь в своей пехотной роте рослых и отборных солдат. И впоследствии, вплоть до XX в., выбранцы женились на «выбранках».

В 70—80-х годах XVII в. основная масса выбранцев с семьями была поселена возле Слуцка (к северо-западу и на восток от города) в разоренных в результате войны 1654—1667 гг. шести деревнях — Серяги, Варковичи, Лучники, Брановичи, Огородники и Подеры (причем часть жителей этих дервень была зачислена в выбранцы). Они несли службу в выбранецкой роте (в отдельные периоды в 2 ротах), а также в других частях слуцкого гарнизона (во второй половине XVIII в.). Служили выбранцы в возрасте от 20 до 40 лет, но были и 50-летние солдаты; во флейтисты и барабанщики брали 13—19-летних юношей. Выбранецкой ротой (от 120 до 160 человек) командовали капитан, капитан-лейтенант, поручик и хорунжий — обычно профессиональные офицеры. Унтер-офицерами (изредка и хорунжими) были сами выбранцы. Им давали чины от ефрейторов до подхорунжего.

Земельные участки были переданы выбранцам «в вечность» при условии несения военной службы. Участки эти переходили по наследству по мужской линии или дочери-наследнице и ее мужу-выбранцу...

Наследие слуцкого края

В 70—90-е годы XVIII в. слуцкие выбранцы были разделены на две группы: служилые и чиншевые. Так, в 1779 г. было 119 служилых выбранцев и 128 чиншевых, а в 1792 г. из 286 дымов было 124 служебных и 162 платных (чиншевых). Первые отбывали службу, вторые составляли резерв, заменяли выбывших из строя и платили чинш в казну магната... Права слуцких выбранцев вначале не были закреплены каким-нибудь актом. Это давало возможность администрации магната вводить постепенно новые повинности. Тем не менее выбранцы смогли добиться закрепления их привилегий в грамотах рейнского пфальцграфа (1700 г.), короля Августа II (1720 г.), князя Иеронима Флориана Радзивилла (1747 г.) и короля Станислава Августа Понятовского, подтвердившего королевскую грамоту... Выбранцы и их семьи были подсудны не магнатской администрации в волости, а особому суду военного губернатора Слуцкого княжества. В спорных делах с мещанами и другими горожанами, духовенством и шляхтой они судились в замковом суде Слуцкого княжества.

Форма і зброя слуцкіх выбранцаў. XVIII ст.

После второго раздела Речи Посполитой и присоединения центральной части Белоруссии к России повинности выбранцев несколько увеличились. Вместо военной службы они отбывали сторожевую повинность в пользу помещика. В 1799 г. была введена подводная повинность, работа на строительстве «со своим топором» по 14 дней в году с «дыма» и на кирпичном предприятии — по 6 дней, был введен чинш с «оседлой» (бывшей служебной) волоки по 60 злотых в год, а с «приемной» увеличен до 30 злотых в год вместо 10. Выбранцы в 1801 г. подали прошение об отмене этих повинностей. В июне 1805 г. крестьяне выбранецких деревень подали коллективную жалобу князю Доминику Радзивиллу, настаивая на возвращении их к прежним повинностям и на соблюдении прав, данных им королями и магнатами. Но в 1808 г. Доминик Радзивилл пытался перевести выбранцев (около 300 семей, или 1500 человек) на барщину: каждый хозяин, имевший участок в полволоки, должен был один день в неделю отработать на помещика барщину «пешую или с упряжкой». Выбранцы освобождались лишь от пахоты, боронования, вывоза удобрений, жатвы, молодьбы и сенокоса. От каждой хаты 6 раз в год один мужчина должен был выйти на охрану городских валов, 40 человек от всех шести деревень должны были работать по очереди на строительстве в помещичьем хозяйстве. От каждой хаты нужно было 3 раза в год ездить с подводой, перевезя товары помещика из Слуцка на Сверженьскую пристань на Немане (более 70 км по прямой). Это распоряжение вызвало серьезные волнения выбранцев, отказавшихся выполнять барщинные работы...

Выбранцы решительно отказались работать на помещика, заявив, что они «люди вольные». Делегаты от шести деревень во главе со своими капралами (это были начальники в каждой деревне, должности которых сохранились до середины XIX в.), пришли в Минск, чтобы добиться призна-

Наследие слуцкого края

ния своей свободы и прав на землю. В Минском губернском правлении делегаты заявили, что если выбранцев будут заставлять работать на помещика, то «они пойдут, куда сами пожелают и где смогут сыскать свою Речь Посполиту Польску и хоругвы (т.е. роты)...» Минский губернатор приказал арестовать бунтовщиков и выслать в Слуцк, где провести дознание, «кто их возмутил к неповиновению» и найти наиболее виновных. Земской полиции приказали принудить население выбранецких деревень выйти на барщину. В деревни была направлена полиция. Над выбранцами учинили экзекуцию: у них были отрезаны «солдатские косы», которые они носили на прусский манер (и это возмутило крестьян), наиболее активные участники волнений были жестоко избиты, от чего пятеро из них умерли. Однако и после этого выбранцы отказались выходить на панщину.

Князю пришлось оставить крестьян выбранецких деревень на чиншевой повинности. Выбранцы начали судебный процесс в Радзивиллами, а затем с их наследником князем Л.П.Витгенштейном, отстаивая свои права на волю и землю. Положение выбранцев осложнилось тем, что оригиналы многих документов сгорели во время пожара в 1800 г. Судебный процесс длился десятилетиями в разных инстанциях Российской империи. ...Наконец, в 1834 г. решением Государственного совета (на основании указа сената), которое было утверждено Николаем I, выбранцы (866 душ мужского пола) были признаны вольными, а земли, ими занимаемые, собственностью помещика. Таким образом, официально выбранцы попали в разряд государственных крестьян. Однако и после этого решения выбранцы отказались платить чинш Витгенштейну. Был выдвинут план переселения выбранцев на Украину в причерноморские степи. Но от этого проекта царское правительство отказалось из политических соображений... В 1846 г. город Слуцк и земли 6 выбранецких деревень были выкуплены казной у князя Витгенштейна за 342 921 рубль серебром. В дальнейшем выбранцы разделили судьбу государственных крестьян...

Г р и ц к е в и ч А. П. Материалы из истории слуцких выбранцев как источник по крестьянской генеалогии // Советское славяноведение. М., 1973. № 5. С. 60—64.

Гандлёвыя сувязі Слуцка

Уже в XVI в. Слуцк был связан важными торговыми путями с городами Польши и Литвы. Эти торговые пути сохранили свое значение и в XVII—XVIII вв. Через Слуцк шла дорога Вильно—Киев, которая связывала Украину и Полесье с центром Великого княжества Литовского. Две дороги связывали Слуцк с Брестом и Люблином: через Несвиж и Пинск. Путь через Слуцк связывал Минск с Брестом и Люблином, а также с Волынью (дорога эта так и называлась Слуцкой). Сухопутная дорога шла из Слуцка на Гродно и далее в северную часть Польши. Через Слоним и Волковыск был связан с Бельском. В Кролевец из Слуцка шла сухопутная дорога через Несвиж и Гродно. Кроме сухопутных дорог, Слуцк был связан с Гродно, Литвой, Кролевцем и Гданьском водным путем по Неману (через пристань Песочное на территории Слуцкого княжества)...

Успешному развитию торговли в Слуцке способствовали две ежегодные ярмарки, начинавшиеся одна за две недели перед масленицей, другая — в день «святого Ильи». В 1782 г. привилеем короля Станислава Августа Понятовского в Слуцке была учреждена третья ярмарка, начинавшаяся 1 июня и продолжавшаяся в течение 4 недель.

В 1689 г. в Слуцке насчитывалось 317 торговцев и лиц, занятых в сфере торговли. Вместе с семьями (1585 чел.) они составляли 17—19% населения города (всего в Слуцке было 8500—9000 жителей). В число торговцев входило 160 купцов, в т.ч. 4 купца, занимавшихся одновременно и лавочной торговлей, 2 купца, занимавшихся и пекарским ремеслом, 29 купцов, одновременно занимавшихся шинкарством, 1 купец, занимавшийся лавочной торговлей и шинкарством, 1 купец, бывший одновременно «кабачным» арендатором. Таким образом, чисто купеческой деятельностью занималось 123 человека.

Наследие слуцкого края

Кроме того, в городе было 32 шинкаря, 17 перекупщиков, 41 торговец, 20 маклеров, 2 торговых посредника и 5 арендаторов-откупщиков, также занимавшихся торговлей.

В 1728 г. в Слуцке насчитывалось 353 человека, занятых в сфере торговли.

...В Слуцк часто приезжали купцы из других городов Белоруссии и иноземные купцы.

В XVI—первой половине XVII в. сюда привозили свои товары купцы из Минска, Гродна, Могилева, Бреста, Кобрина. Особенно оживленную торговлю в Слуцке вели могилевские купцы. Предметами ввоза могилевских купцов были «московские товары», а при возвращении из Люблина — западные товары. Продавали они товары широкого потребления, как могилевского производства, так и привозные, а также изделия из мехов. Брестские купцы привозили в Слуцк товары, покупавшиеся ими на Люблинской ярмарке — сталь, котлы, косы, сукно разных сортов, сливы, орехи. Эти товары продавались в Слуцке большими партиями.

Приезжали в этот период и иноземные купцы. Постоянной была торговля со Слуцком виленских купцов... Широко была развита и внешняя торговля Слуцка. Слуцкие купцы торговали в этот период во многих городах Украины, Литвы, Польши. Существовали постоянные торговые связи Слуцка с городами Русского государства.

В 1530—1531 гг. из Слуцка в Люблин было привезено 10 медвежьих шкур, 1 волчья шкура, 24 сорока куничьих мехов, 4 «штуки» воска, 1 камень бобровой струи. Из Люблина в Слуцк было вывезено 2 камня олова, меди — 30 камней и еще за 32 копы грошей, ножей — за 4 копы, 10 коп шапок, 100 поясов, а также другого товара — за 20 коп грошей. В начале 1552 г. в Люблине торговали слуцкие купцы Иван и Богдан Юрковы, в марте 1552 г. — Ярош, в 1553 г. — Сава, Стефан Ивашко, Ярош, а в 1554 г. — Йошко (по данным Книги Люблинской таможни)....

Слуцкие купцы занимали в XVI в. четвертое место среди белорусских купцов по торговым операциям с Люблином (после Могилева, Пинска и Бреста).

В феврале—декабре 1605 г. в Брестской таможне были зарегистрированы 23 поездки слуцких купцов в Люблин и из Люблина. 16 купцов совершили и из Слуцка 10 поездок (27 возов), из Люблина в Слуцк — 13 поездок (43 воза)... Из Слуцка в Люблин вывозились меха — беличьи, лисьи, бобровые (в том числе и меха слуцкой выделки), мыло, сафьян, юфть, полуюфть, замша, обработанные слуцкими ремесленниками кожи. Из Люблина слуцкие купцы везли сукно, полотно, железо, белье, жесть, свинец, проволоку, сталь, медь, купорос, олово, металл для колоколов, ножи, косы, шапки, бумагу, игральные карты, пояса, чулки, сливы, носки, мелкие «крамные» вещи, рис, изюм, анис, семена лука и огурцов. Ассортимент и количество товаров, вывозимых и ввозимых слуцкими купцами через Брест, в 1605 г. по-прежнему был значительным.

Кроме Люблина, купцы из Слуцка ездили в XVI в. в Познань, Гнезно, Варшаву. В книге Люблинской таможни за 1543 г. отмечен проезд слуцкого купца Федора в Варшаву. Во второй половине XVI в. купцы из Слуцка торговали и в других городах Польши — Троуне, Ловиче, Калише, Ленчице, реже в Сандомире, Ярославле, Кракове. На рынках польских городов слуцкие купцы вступали в контакты с купцами других польских городов и стран Западной Европы...

В течение первой половины XVII в. торговля слуцких купцов с польскими городами продолжала играть важную роль в экономической жизни Слуцка. На это указывает создание своеобразной страховой кассы в 1654 г. для купцов, которые становились жертвами разбойничьих нападений во время торговых поездок. Наибольшая ставка взноса в эту страховую кассу вносилась купцами Слуцка, отправлявшимися в польские города, что указывало не только на отдаленность поездки, наибольшую вероятность грабежа на дороге, но и на большую доходность торговли именно в этом направлении.

В XVI—первой половине XVII в. слуцкие купцы ездили со своими товарами в Литву, в Троки. Они торговали в Вильно, его районе и в Принеманье. ... Вывоз товаров из Слуцка был большим по объему и отличался большим удельным весом местных, слуцких изделий. Кроме того, в экспорте Слуцка на запад немаловажное значение имели товары, привозившиеся слуцкими купцами из Русского государства.

Наследие слуцкого края

В XVI — первой половине XVII в. существовали торговые связи Слуцка с украинскими городами и местечками. Судя по записям в книге протоколов слуцкого магистрата, эти связи были давними и постоянными.

Большую роль в торговых связях Слуцка играла торговля товарами, являвшимися предметами ввоза и вывоза в города Русского государства. В XVI в. слуцкие купцы продавали слуцкие и иностранные товары в Москве и Смоленске, ездили и в другие города — Серпейск, Калугу, Севск.

Во второй половине XVII и в XVIII в. основные направления иноземной торговли слуцких купцов сохранились. В этот период в Слуцке часто бывали русские, украинские, литовские, польские, немецкие купцы. ...Слуцкие вели торговлю в городах Польши — Гданьске, Торуне, Гнезно, Ярославле, Ленчице (Великая Польша), Замостье, Варшаве. Часто они бывали в Пруссии и в ее столице — Кролевце. Ездили купцы из Слуцка и в Силезию, в частности на Вроцлавскую ярмарку.

Для безопасности купцы отправлялись в путь караванами, вооружались сами и вооружали своих приказчиков.

...Большое значение для развития торговли Слуцка с Украиной имел универсал Богдана Хмельницкого от 7.5.1656 г., по которому жителям Слуцка разрешалась свободная торговля на Украине.

Торговая деятельность в Слуцке регулировалась не только актами верховной власти Речи Посполитой — королевскими привилеями и постановлениями сейма. Она находилась под строгим контролем князя, его наместников и магистрата, который осуществлял непосредственный надзор за торговой деятельностью в городе.

Слуцкие купцы имели свою организацию. Еще привилеем 1650 г., подтверждавшим магдебургское право городу, было узаконено существование особого купеческого цеха. В него записывались совершеннолетние лица, которые избирали своей профессией лавочную торговлю и торговлю с выездами из города. Как правило, в цех записывались семейные люди.

...Князь устанавливал общий порядок торговли в городе, вводил местные меры, определял места, где проходила торговля. Он прежде всего заботился о доходах княжеской казны. Поэтому князь проводил своеобразную протекционную политику, содействуя косвенным путем повышению доходов горожан Слуцка. Так, Богуслав Радзивилл в 1655 г. постановил, что в течение первых 10 дней со дня приезда иногороднего купца право покупки товаров у него предоставлялось только жителям Слуцка, причем они должны были покупать товары для себя, а не для иногородних. Чужим купцам разрешалось торговать в городе в любое время, но при условии, что они должны были платить все те же сборы в княжескую казну, которые платили слуцкие мещане. ... Контроль торговлей осуществлял городской магистрат. Он устанавливал цены на те или иные изделия, следил, чтобы изделия соответствовали установленным образцам.

...Слуцк был центром большой латифундии, куда свозились сельскохозяйственные продукты со всего княжества. Значительная часть сельскохозяйственных продуктов (в основном зерно) вывозилась на княжеских «витинах» (судах) через принадлежавшую слуцким князьям пристань Песочное вниз по Неману в Кролевец (Кенигсберг) для продажи и дальнейшего вывоза в Западную Европу.

Внешней торговлей занималась небольшая группа наиболее зажиточных купцов Слуцка. Как правило, это были члены нескольких семей городского патрициата (войты, члены магистрата).

Г р и ц к е в и ч А. П. Торговые связи Слуцка с городами Польши и Прибалтики в XVI—XVIII веках и их роль в иноземной торговле города // Журнал «Acta Baltico — Haviса». Том VI, Белосток, 1969. С. 52—73. Друкуецца ў скарачэнні.

Тэатр Радзівілаў у Слуцку

Слуцкі тэатр існаваў адначасова з нясвіжскім. Яго ўладальнікам быў Геранім Фларыян, харунжы літоўскі, бязлітасны прыгоннік, балетаман, уладар цудоўнай капэлы з прафесійных музыкантаў, якая выступала на святы не толькі ў Слуцку, але і ў іншых яго маёнтках, перш за ўсё ў Белай (цяпер Бяла-Падляска, ПНР).

...Пачаткам тэатральных паказаў у Слуцку лічаць 1751 г. Менавіта ў гэты час прыстасоўваліся для тэатральных патрэб то манеж, то даволі цеснае памяшканне

Наследие слуцкого края

збройнай палаты слуцкага замка. У 1752 г. пад тэатр перабудавалі памяшканне былога «суднага дома» на тэрыторыі Старога замка, дзе спектаклі ішлі да 1756 г.

Фарміраванне першай трупы сутыкалася з пэўнымі цяжкасцямі: акцёры, пачуўшы пра дэспатычны нораў князя, які мог хворых артыстаў і музыкантаў падымаць з пасцелі і гнаць на спектаклі, саджаць на гаўптвахту, гвалтам прымушаць да прадаўжэння кантракта, — не жадалі ехаць у Слуцк. Ва ўсякім разе, спроба Л.Шылінга, паверанага князя, наняць у 1751 г. акцёраў у Кёнігсбергу не завяршылася поспехам.

У драматычных спектаклях прымалі ўдзел кадэты, спектакль з іх удзелам адбыўся 2 красавіка 1752 г. Потым пастаноўкі «нямецкіх» камедый сталі з'явай рэгулярнай. Да спектакляў прыцягваліся музыканты, а таксама педагогі кадэцкага корпуса. Напрыклад, «шпрахмістар» Вебер выканаў ролю візіра ў спектаклі, які адбыўся 13 чэрвеня 1753 г., а за год да гэтага капельмайстар Вітман выступіў у ролі «багацея», а спявачка (італьянская «кантатрыча») — «галандскай прастытуткі». Сярод акцёраў, што іграліролі герояў, часта ўпамінаюцца прозвішчы Мараўскага і Ажэльскага. К.Вендорф у лісце да Гераніма Радзівіла ад 28 красавіка 1752 г. паведаміў, што гэтым акцёрам даручаны ролі князёў і што «пан Мараўскі так цудоўна валодае нямецкай мовай, што цяжка адрозніць яго ад немца». Салдаты гарнізона — «гранд-мушкецёры» — абавязковыя ўдзельнікі ўсіх масавых сцэн. Яны ж, у параднай форме, са зброяй служылі «ўпрыгожаннем» залы: іх ставілі навыцяжку каля ложаў у час спектакляў.

Дух прускай казармы лунаў у тэатры, вызначаў яго густ.

Геранім Радзівіл захапіўся і «шатэншпілем» — ценявым тэатрам, удзельнічаць у якім ён загадваў усім акцёрам. Ён лічыў, што такія спектаклі больш даходзяць да публікі, якая не ведала нямецкай мовы. У 1756 г. ён захапіўся і марыянеткамі, якіх паказваў акцёр Гельман са сваёй жонкай. Гэтыя спектаклі спалучаліся з паказам камедый «дэль артэ» і «турэцкіх камедый». Оперныя спектаклі на нямецкай і італьянскай мовах ставіліся, відаць, і раней. Яны выконваліся трупай акцёраў, якіх восенню 1735 г. прывёз у Белую з Вены рэгент П.Марахоўскі. Сярод іх былі балетмайстар, італьянка-«кантатрыча», музыканты — арфіст, лютніст, клавіцымбаліст, а таксама архітэктар і механік для стварэння тэатральных машын. Пазней нанятыя акцёры пераехалі ў Слуцк, дзе ўжо было завершана тэхнічнае абсталяванне новага тэатра. Верагодна, гэтыя акцёры былі ўдзельнікамі спектакля, які глядзеў М.Матушэвіч у Слуцку ў 1755 г. і які ён ашісаў такім чынам: «Там ставілі вельмі цудоўную камедыю, яна ж аперэта, — таму што ў ёй спявалі і яна была вельмі доўгай».

Шматлікія кантракты з акцёрамі прыпадаюць на 1756—1758 гг. Верагодна, у гэты перыяд на сцэне ішлі ўсе віды паказаў. У дагаворы 1756 г. з акцёрам І.Пуцам гаворыцца, што ён павінен «...прафесію сваю выконваць выдатна, без усякіх выкрутак, у час камедый, опер і балетаў, а таксама ва ўсіх выпадках, калі будзе загадана». Разам з Пуцам працавала яго жонка.

У 1756 г. у Слуцк прыбыла новая партыя акцёраў, якіх наняў Шылінг у Гданьску і Вене. Каб суправаджаць іх у свае ўладанні, Геранім Радзівіл выслаў конны эскорт на чале з генералам Я.Вольскім, які на вазах вёз трупу ў Слуцк разам са звярынцам, рабамі-неграмі і нейкімі «цэсарскімі галовамі», закупленымі ў Вене. А.Сайкоўскі прыводзіць каларытны дакумент — ліст Я.Вольскага ад 9 красавіка 1756 г., у якім характарызуецца трупа такім чынам: «Даводжу да ведама, што прыняў цэлую кампанію камедыянтаў: гэта значыць самога майстра з жонкай і другога з той жа групы, а таксама адну дзяўчыну камедыянтку, якая павінна выйсці за другога камедыянта... Штогадовая плата камедыянта з жонкай — 70 дукатаў, а другога і яго каханкі — 48 з усім на ўвесь год». Сярод тых, што прыехалі, былі і «чатыры выдатныя камедыянты, якія былі акцёрамі і ў каралеўскім тэатры». Мяркуючы па «Дыярыушу» Рыбанькі за 1755 г., з 22 па 28 чэрвеня ў слуцкім тэатры было пастаўлена 5 спектакляў, з якіх — тры нямецкія камедыі, адна — італьянская опера і адна «камедыя Марынэта» (?). Тая ж карціна назіралася ў 1756 і 1757 гг.

У 1758 г. у Слуцку быў закладзены трэці «камедыхаўз», які канчаткова завершаны і абсталяваны быў куліснымі машынамі ў верасні 1759 г. Тэатр меў партэр з пакрытымі сукном лаўкамі, абкружаны ложамі. Зала, упрыгожаная

Наследие слуцкого края

люстэркамі, мела неглыбокую сцэну з заслонамі і маляўнічымі, магчыма, тэлярыйнымі дэкарацыямі, нацягнутымі на рамы (мастакамі тэатра ў той час былі дэкаратары Тыц і Тышкевіч). Перад сцэнай было адведзена спецыяльнае месца для аркестра. Абапал тэатра знаходзіліся флігелі, дзе жылі музыканты, спевакі, а таксама размяшчалася балетная школа, якая стварыла першую балетную трупу ў гісторыі Беларусі. Звесткі аб з'яўленні ў Слуцку першага «танцмайстра» адносяцца да 1753 года. Ці ставіліся да гэтага часу балеты, невядома, але венскі запіс у «Дыярыушы» князя Гераніма ад 11 сакавіка 1756 г. сведчыць, што ён запрашае людзей, якія маглі б сур'ёзна арганізаваць балетную справу ў Слуцку: «Я прыняў балетмайстра Пуціні для ўрокаў дамашняга танца, — пісаў князь, — абяцаў яму за гэта 30 дукатаў. Просіцца да мяне яшчэ адзін балетмайстар, але яшчэ не вырашыў прыняць яго, бо мне здалося, што ён не зусім сталы». А калі лічыць, што кантрактамі шэраг драматычных акцёраў і спевакоў быў абавязаны выступаць у балетах, то 1756 г. з'яўляецца годам стварэння прафесійнага балета ў Слуцку.

У гэтым жа годзе па запрашэнні прыехаў з Вены Антоні Пуціні, а, магчыма, і з ім разам у Слуцк прыехаў выдатны французскі танцор і балетмайстар Луі Максіміліян Дзюпрэ, саліст парыжскай Оперы, адзін з пачынальнікаў мужчынскага класічнага танца, настаўнік вядомага Ж.Ж.Навера. Да прыезду ў Слуцк Дзюпрэ меў ужо трыццацігадовы вопыт танцоўшчыка, балетмайстра і лібрэтыста.

Да 1758 г. А.Пуціні і Л.М.Дзюпрэ працавалі разам. Геранім Фларыян даручыў ім у кароткі тэрмін стварыць трупу. Але гэта сутыкнулася з аб'ектыўнымі цяжкасцямі — не было неабходнай колькасці падрыхтаваных выканаўцаў, а без сур'ёзнай падрыхтоўкі трупы нельга было думаць не толькі пра стварэнне дывертысментаў і танцавальных інтэрмедый, але і пра больш складаныя формы, бо ў 60-я гады XVIII ст. балет ужо вылучыўся ў самастойны жанр са сваёй уласнай музычнай драматургіяй і шматактовым дзеяннем.

Л.М.Дзюпрэ і А.Пуціні ў балетную школу набіралі 8—10-гадовых дзяцей з сем'яў слуцкіх мяшчан — падданых князя. Выбіраючы дзяцей, балетмайстры глядзелі, «ці прамыя ў іх ногі і ці далікатная фігура». Балетнай школе выдзеліліпамяшканне для заняткаў і пад дартуары ў адным з флігеляў каля тэатра. Для дзяцей пачаўся цяжкі, знясільваючы час вучобы. Іх вучылі то ў Слуцку, то ў Белай, а потым і ў Нясвіжы. Сярод выбраных былі і будучыя зоркі радзівілаўскага балета — танцоўшчыцы Ражавічаўна, К.Міхневічаўна, танцоры Дыклер і Жукоўскі. Упамінаецца і Антон Лойка — танцор і першы беларускі балетмайстар. Асабліва таленавітай лічылася Кася Міхневічаўна. За ёй асобна наглядаў А.Пуціні. У балетнай школе пачалі навучаць і негрыцянят, дзяцей нявольнікаў, якіх закупіў у Вене князь. Дзяўчынкі не выказвалі прыкметных здольнасцей да танцаў, а два негры — у хрышчэнні Губерт і Войцэх — увайшлі пазней у склад трупы. Танцы выхаванцаў А.Пуціні прывялі ў захапленне К.Вендорфа.

Сярод імён «Рэгістра прыгонных дзяцей, што былі ў навучанні ў А.Пуціні-танцмістра», былі таксама Тэадор, Гназар, Келер, Кулікоўскі, Шымон, Мацей, Бургет, Пятрусь, Гурская Бабка, Зоф'я, Марыся, Лудавіка, Катарына, Гануля (Анулька), Аляксандра, а таксама Воўкавічаўна, Марыся Гераскевічаўна, Разалія Мікалаёўна, сёстры Фрызіна і Тарэса Барасневічаўны, Тэадора Грыгоравічаўна — усе ўраджэнцы Слуцка.

Дзяцей у слуцкай школе прымушалі танцаваць па 6 гадзін у дзень, жорстка каралі за самую нязначную правіннасць (у школе быў карцэр), кармілі бедна, трымалі ў зачыненых дартуарах як зняволеных. Хлопчыкі і дзяўчынкі сустракаліся толькі на занятках. Наглядчыку і наглядчыцы пры «балетніках і балетніцах» дазвалялася ўжываць розгі. Жорсткі дух прускай казармы, такі мілы князю, уводзіўся і ў балетных класах.

На працягу другой паловы 50-х гадоў слуцкі прыгонны балет часта выступаў на нясвіжскай сцэне.

На жаль, пакуль невядомы рэпертуар слуцкага балета ў перыяд з 1756 г. па 1759 г., але, мяркуючы па пераліку матэрыялаў, якія выдаваліся для патрэб балета нейкім Асіноўскім і па назвах касцюмаў, гэта былі балеты чыста пастаральнага плана, у ліку якіх «Балет з Арлекінам», «Венгерскі ба-

Наследие слуцкого края

лет» і «Турэцкі балет». У іншых балетах фігурыравалі танцы нямецкія, швейцарскія і тырольскія (што было ў гусце князя Гераніма), танцы «стралкоў», «садоўнікаў», «чарцей», «трубачыстаў», «кветачніц», «сялянак».

...Пасля смерці князя Гераніма яго нашчадкам трэба было выращыць лёс слуцкай сцэны. Тэатр быў закрыты, а касцюмы і дэкарацыі перададзены ў Нясвіж. Балетную трупу аб'ядналі з нясвіжскай, аб чым сведчыць загад князя, які ён даў у маі 1760 г.: «Капельмайстра Вітмана і балетмайстра Пуціні ўгаварыць працаваць на мяне і разам з хлопчыкамі-танцорамі і дзяўчынкамі-танцоўшчыцамі... прывезці сюды, у Нясвіж». Так была закрыта апошняя старонка ў гісторыі слуцкага камедыхаўза.

Г.Барышаў.

Гісторыя беларускага тэатра. Мн., 1983. Т. 1. С. 190—195.

САЛІСТЫ БАЛЕТА

Жукоўскі [імя невядома, 1746(?), Слуцк — ?], танцоўшчык. З мяшчан. Вучыўся ў балетнай школе Г.Ф.Радзівіла з 1755 г. (у А.Пуціні і Л.М.Дзюпрэ) і танцаваў у яго прыдворным тэатры ў Слуцку. Дэбютаваў у 1758 г. у «Балеце на тры пары» (лібр. і паст. А.Пуціні), а таксама ў Белым (Бяла-Падляска, Польшча). У 1757 г., 1759 г. гастраліраваў у Нясвіжы. З 1760 г. саліст балета Нясвіжскага тэатра М.К.Радзівіла Рыбанькі.

Лойка Антон [1746(?), Слуцк — ?], танцоўшчык і балетмайстар. Па паходжанні беларус. З 1756 г. вучыўся ў Слуцкай балетнай школе Г.Ф.Радзівіла (у А.Пуціні і Л.М.Дзюпрэ), быў салістам мясцовай трупы. З 1760 г. працаваў у прыдворным тэатры Радзівілаў у Нясвіжы (з 1779 г. педагог балетнай школы і балетмайстар). У 1780 г. пасланы К.С.Радзівілам у Італію (Рым, Венецыя) і Аўстрыю (Вена) для азнаямлення з іх балетным мастацтвам. Вярнуўшыся, быў вядучым балетмайстрам (упамінаецца ў дакументах за 1782—1787 гг.). Разам з Г.Петынеці рыхтаваў пастаноўку балета «Арфей у пекле» на лібрэта Ф.Каселі (1784 г.). Працаваў у Нясвіжы з дачкой-балерынай да роспуску балета ў 1790 г.

Міхневіч [1746(?), Слуцк — ?], танцоўшчыца. З 1756 г. вучылася ў Слуцкай балетнай школе Г.Ф.Радзівіла (у А.Пуціні і Л.М.Дзюпрэ), з 1758 г. танцавала ў яго прыдворным тэатры (дэбютавала ў «Балеце на тры пары» ў паст. Пуціні), выступала таксама на гастролях у Белым (цяпер Бяла-Падляска, Польшча) і ў Нясвіжы. Была найбольш таленавітай у трупе, удасканаленню яе майстэрства аддаваў асаблівую ўвагу Пуціні. У 1760 г. салістка балета Нясвіжскага тэатра М.К.Радзівіла Рыбанькі.

Мастакі са Слуцка. XVII—XVIII ст.

Азікавіч Хаім. Упамінаецца ў інвентары 1728 г. У горадзе «меў халупу ўбогую».

Аляксандр багамаз, іканапісец 2-й паловы XVII ст. Упамінаецца ў інвентары за 1683 г.

Бойка Ян, мастак і іканапісец (малер і багамаз). Упамінаецца ў інвентары 1728 г. У горадзе «меў халупу».

Броўка Іван, цясляр. Жыў у Новым горадзе, упамінаецца ў інвентары за 1683 г.

Варапай Тарас, цясляр. Жыў у Новым горадзе, упамінаецца ў інвентары за 1683 г.

Галеўчынец Іван, мастак (малер) 2-й паловы XVII ст. Упамінаецца ў інвентары за 1683 г.

Дзям'ян багамаз, іканапісец. Упамінаецца ў інвентары 1728 г. У горадзе «меў халупу».

Захарый багамаз, іканапісец. Упамінаецца ў інвентары 1728 г. У горадзе «меў халупу ўбогую».

Іван багамаз, іканапісец 2-й паловы XVII ст. Упамінаецца ў інвентары за 1683 г.

Іван дойлід, архітэктар 2-й паловы XVII ст. Жыў на «Востраве» на вуліцы Глухой. Упамінаецца ў інвентары за 1683 г.

Казак Паўла, іканапісец (багамаз) 2-й паловы XVII ст. Упамінаецца ў інвентары за 1683 г.

Карповіч Алесь, цясляр. Жыў на «Востраве», упамінаецца ў інвентары за 1683 г.

Какановіч Кірыла, мастак (малер). Упамінаецца ў інвентары 1728 г. У горадзе «меў дом».

Кулевіч Сцяпан, цясляр. Жыў на «Востраве», упамінаецца ў інвентары за 1683 г.

Майсей, іканапісец і мастак (багамаз і малер). Упамінаецца ў інвентары 1728 г. У горадзе «меў халупу мізэрную».

Наследие слуцкого края

Марціянавіч Васіль, мастак. Вядома яго дзейнасць у 1717, 1749, 1769 гг. Выконваў гравюры і малюнкі для вокладак Евангелля. Прафесійнае майстэрства ўдасканальваў у жывапіснай школе пры Кіева-Пячэрскай лаўры.

Мікалаеўскі, мастак. Упамінаецца ў інвентары 1728 г. Верагодна, быў прызнаным майстрам, бо ў падначаленні «меў двух хлопцаў і двух малераў».

Мянко Тадор, цясляр. Жыў у Старым горадзе. Упамінаецца ў інвентары за 1683 г.

Немец Юрый, майстар 1-й паловы XVII ст., вядомы як «замкавы цясляр князя Крыштофа Радзівіла». Па загаду князя вясной 1631 г. кіраваў рамонтам слуцкай саборнай царквы і званіцы.

Радзівіл Багуслаў (1620—1669), князь, прадстаўнік біржанскай галіны роду Радзівілаў, гаспадар Слуцкага княства. Архітэктар-аматар і малявальшчык. Мецэнат і збіральнік твораў мастацтва. Аўтар замалёвак архітэктурных краявідаў, накідаў, эскізаў архітэктурных элементаў і пабудоў, у тым ліку эскізаў слуцкай Навамейскай брамы, плана і фасада слуцкай ратушы.

Рахлюта Фёдар, цясляр. Жыў у Старым горадзе. Упамінаецца ў інвентары за 1683 г.

Сегал (Сегель) Хаім, беларускі мастак 2-й паловы XVIII ст. (прадзед мастака XX ст. Марка Шагала). Распісваў сінагогі, у т.л. у Капусцянах, Даўгінаве. Найбольш вядомы роспіс халоднай сінагогі ў Магілёве (1760 г.), у якім адлюстравана гісторыя яўрэйскага народа ад старых часоў да прыходу на Беларусь і дзе сустракаліся выявы тагачасных беларускіх краявідаў.

Стэфан малер, мастак. Упамінаецца ў інвентары 1728 г., дзе адзначаецца як домаўладальнік.

Травага (Трывога) Іван, мастак. Вучыўся ў жывапіснай школе пры Кіева-Пячэрскай лаўры ў 1750 г. Стварыў кажбушкі — дапаможнікі для пісання абразоў — з беларускіх, украінскіх і заходнееўрапейскіх старадрукаў.

Чарняўскі Міхалка, мастак. Упамінаецца ў інвентары 1728 г. У горадзе «меў хаціну міззрную».

Шчыпік Андрэй, мастак. Упамінаецца ў інвентары 1628 г. У горадзе «меў халупу ўбогую».

Шчыпік Сцяпан, мастак. Упамінаецца ў інвентары 1728 г. У горадзе «меў халупу».

Якуб багамаз, іканапісец 2-й паловы XVII ст. Упамінаецца ў інвентары за 1683 г.

І.А.Ціткоўскі.

Бібліятэка лацінскай кнігі ў Слуцку

Одним из крупных памятников культуры на территории Белоруссии являлась Слуцкая библиотека Богуслава Радзивилла, существовавшая в первой половине XVII в.

В XVI—XVII вв. Слуцк был частновладельческим городом, с 1612 г. он принадлежал Радзивиллам. В те годы город являлся значительным торговым и религиозно-культурным центром Белоруссии. Численность населения в нём достигала 7,5 тыс. человек. С 1642 г. в Слуцке работала кальвинистская гимназия, где преподавали квалифицированные учителя из Польши, Германии, Моравии. Действовала также школа для мещан.

Богуслав Радзивилл принадлежал к образованным людям своего времени. Длительные путешествия по Европе способствовали собиранию книг. Он располагал богатейшей библиотекой, основой которой послужила коллекция князей Олельковичей, прежних владельцев Слуцка. В 1576—1578 гг. ею пользовался известный историк Мацей Стрыйковский, написавший на основе ее материалов «Хронику польскую, литовскую, жамойтскую и всея Руси» (1582 г.).

Книги собрания в 1668 г. были завещаны Богуславом Радзивиллом дальнему родственнику Фридриху-Вильгельму, курфюрсту Бранденбурга и герцогу Пруссии, с условием хранения их в Кенигсбергской библиотеке герцога. В 1673 г. в Кенигсберге в типографии Фредерика Ройзнера был издан в двух томах «Каталог книг... завещанных библиотеке Богуславом Радзивиллом в 1688 году» (Catalogus librorum quarum libet Facultatum. Celsissimo ac illustrissimo Principe ac Domino Boguslaw Radziwill...).

Так как разысканный нами Каталог ранее не был известен в исторической литературе, считаем необходимым приве-

Наследие слуцкого края

сти здесь некоторые из содержащихся в нем сведений. Составил каталог и снабдил его введением библиотекарь герцога, доктор теологии Мартин Сильвестр Грабе. Во введении говорится, что князь Богуслав Радзивилл подарил герцогу все книги, которые у него остались после разграбления библиотеки шведами. Каталог разделен на две части: книги, отпечатанные форматом в полный лист, и книги в четверть листа. Всего каталог содержит сведения о 371 книге, из них 290 отпечатаны в полный лист, 72 — в четверть листа и 9 — рукописных.

Основную массу изданий — 313 — составили книги на латинском языке науки того времени. На немецком и французском языках было только 44 книги. Данные каталога свидетельствуют о широком распространении произведений авторов, об интересе собирателей к литературе по вопросам медицины. Кроме того, собрание подтверждает наличие научных и культурных связей проживавших в белорусском крае магнатов с Западной Европой.

Собрание Радзивилла включало 15 инкунабул, отпечатанных в Нюрнберге, Венеции, Лионе; 160 названий XVI в. и 196 книг XVII в. Книги этой коллекции издавались в Базеле, Франкфурте, Виттенберге, Цюрихе, Париже, Венеции, Болонье. В слуцкой коллекции находим лишь четыре издания на польском языке и по одной книге, изданной в Праге, Вильно, Киеве.

Для Слуцкой библиотеки характерны светские книги. Около половины всего собрания (176 книг) составляют сочинения античных авторов и книг по истории и философии. Здесь мы находим «Комментарии к Лукиану» Ст.Дидаци (Лион, 1583) на латинском языке, франкфуртское издание Плутарха «О морали» (1580), сочинение Г.Ливия «История с различными примечаниями» (1588).

Эпоха Возрождения — время великих географических открытий. Литература о новых землях была представлена в Слуцкой библиотеке. Здесь мы находим «Описание восточной Индии» в 9 частях, изданное в 1598—1601 гг., «Новый атлас, описание земель» Я.Янсони в шести томах (Амстердам, 1660). Особый интерес для исторической науки Белоруссии представляет книга Себастьяна Мюнстера «Космография» (базельские издания 1572 и 1598 гг.). В «Космографии» приведено описание Польши и Великого княжества Литовского, в состав которого входили и белорусские земли. На карте, приложенной к этому сочинению, впервые было нанесено все Полесье. При этом территория обозначена как сплошные леса, лишь выше безымянного города, соответствующего по положению Орше, показан короткий правый приток Днепра. На карте С.Мюнстера нет ни Припяти, ни болот, ни озер.

Интересовали владельца Слуцкой библиотеки и другие области естествознания. В его собрании мы находим 15 книг по медицине и зоологии. Среди них «Орнитология» Юлиуса Альдрованди, знаменитого естествоиспытателя (Франкфурт, 1588) и его же «Описание животных» (1618).

Пятнадцатым веком датировано сочинение аббата Холи «Медицина теоретическая и практическая» (Венеция, 1492). Обращает на себя внимание сочинение на греческом языке классика античной медицины Клавдия Калена, который пользовался в свое время непререкаемым авторитетом и как врач, и как естествоиспытатель. Назовем также книгу Арнольди Виллановано «Медицинские действия» (Лион, 1586). Интерес для историков науки и медицины представляет семитомная библиография Николай Николи Флорентини «Книги научные и медицинские» (Венеция, 1517).

Развитию геометрии и математики в XVI и XVII вв. содействовали крупные успехи астрономии. Среди сочинений по математике, имевшихся в собрании, следует назвать «Математические произведения» нидерландского математика Симона Стевина, изданного его учеником Альбертом Жирардом в 1634 г. Симон Стевин известен работами в практической геометрии, разработкой теории равновесия твердых и жидких тел. В Слуцкой библиотеке находились и «Очерки геометрии с квадратами и окружностями» Винсетио Грегори (Антверпен, 1647), и «Курс математики» Гаспара Скботти (1661). Владелец коллекции интересовался достижениями астрономии. В его собрании мы находим книгу немецкого астронома и физика Я.Кеплера «Новая астрономия» (Амстердам, 1609).

Наследие слуцкого края

В каталоге Слуцкой библиотеки учтено 10 книг по искусству. Наиболее ранним изданием является «Современная архитектура Бельгии» Корнелия Данкертса (Амстердам, 1631). В библиотеке имелись книги по архитектуре Франции, о скульпторах, архитекторах, о творчестве Леонардо да Винчи.

Имелись также книги представителей рационалистического направления в польской Реформации. Они защищали принцип веротерпимости, выступали за свободу совести, уделяя большое внимание образованию, просвещению, естественнонаучным знаниям. Это книга Фауста Социна «Спор со святым Иисусом Христом» (Краков, 1594), а также книги о его учении.

Из книг по философии следует назвать «Совершенную философию» Фомы Ветули (Потавия, 1589), книгу Ж.Кальвина «Гармония евангелиариев», по-немецки изложенную В.Малерном (Байбель, 1590). Из четырех краковских изданий следует отметить «Описание Польши» Шимона Окольского (1641).

В Слуцкой библиотеке насчитывалось больше 60 книг по философии и 41 книга богословного содержания, в том числе «Литовские требования относительно Евангелия» — виленское издание 1600 г. на латинском языке. В репертуаре инкунабул представлена богословская тематика, от трудов так называемых «отцов церкви» и кончая схоластикой. Среди них — «Вопросы и обсуждения» Николая Паноритани, изданная в Лионе в 1500 г.

В XV в. Библию активно переводят на национальные языки. В Слуцкой библиотеке их было 2 рукописные на немецком языке и 9 печатных. Из них на латыни было только три: лейпцигская (1544), нюрембергская (1530) и цюрихская (1550). Библия Тремели имелась в двух изданиях — краковском (1590) и ганноверском (1603). Библия Себастьяна Кастальоне имелась в базельском издании 1573 г. Была в библиотеке и богемская Библия (Прага, 1549). Французская Библия представлена двумя изданиями 1640 и 1642 гг. Имелась немецкая Библия Лютбери, изданная в Батенберге в 1614 г.

Античная литература представлена сочинениями Геродота, Плутарха, Демосфена, Ливия.

На основе изучения состава библиотеки Радзивилла мы можем заключить, что даже в условиях ограниченного доступа к книжным сокровищам князя его библиотекой могли пользоваться образованные граждане среднего сословия. И таким образом в ту давнюю пору на территорию нынешней Белоруссии могли просачиваться научные знания в области медицины, математики, астрономии, географии и других наук.

В.Цыбуля.

Свитязь. Мн., 1989. С. 200–206.

Слуцкі дыярыуш

У бібліятэцы Чартарыйскіх у Кракаве захоўваецца слуцкая хроніка, якая мае назву «З дыярыуша (дзённіка) горада Слуцка». Гэта апошні твор летапіснага характару ў гісторыі горада. Напісаны ён на польскай мове невядомым аўтарам.

У дзённіку расказваецца пра двухразовую няўдалую асаду Слуцка рускім войскам у верасні 1655 г., пералічваюцца мерапрыемствы, праведзеныя магістратам для забеспячэння насельніцтва прадуктамі харчавання перад асадай. Напрыклад, вось такое: было вырашана перадаць хлеб толькі слуцкім мяшчанам і нікому іншаму. Перад прыходам рускіх войск вакол горада насыпалі вал. 2 верасня войскі князя Трубяцкога падышлі з паўднёвага боку да Слуцка, да Трайчанскага манастыра. Раніцаю 3 верасня яны пачалі абстрэл горада. Абаронцы адказалі агнём. 6 верасня, нічога не дабіўшыся, руская армія зняла асаду і рушыла ў бок Нясвіжа.

Другі раз яна падышла да Слуцка сумесна з атрадам казакоў у 5 тысяч чалавек. Трубяцкой спецыяльным пісьмом прапанаваў жыхарам горада і камандаванню гарнізона здацца, але атрымаў адказ, што не пісьмом, а крывёй трэба здабываць Слуцк. Князь не рызыкнуў на больш рашучыя дзеянні і 30 верасня зняў асаду.

Р о д ч а н к а Р. Слуцкая старасветчына (факты і разважанні). Мн., 1991. С. 40–41.

Наследие слуцкого края

Дакументы сведчаць

РУСКІ ПЕРАКЛАД ГРАМАТЫ КНЯЗЯ ЯНУША РАДЗІВІЛА АД 20 МАЯ 1617 ГОДА АБ ЗАСНАВАННІ Ў СЛУЦКУ ЕВАНГЕЛІСЦКАГА ХРАМА І ВУЧЫЛІШЧА ПРЫ ІМ

Януш Радзивил, князь Биржанский, на Дубинках, в Слуцке и Копыле, подчаший Вел. кн. Литовского, Борисовский Староста.

Извещаем сей нашей фундушевой грамотой всех вообще и каждого из людей, как теперь, так и на будущее время, что желая дабы богослужение Евангелическое, по Сандомирскому положению, поданному нескольким королям и чинам всего государства, как можно более увеличивалось, как в целом отечестве, так преимущественно в княжествах и городах моих, я задумал в своем городе Слуцке построить Евангелический храм для славы Господней, для преподавания и слушания слова Божьяго и для раздачи Св. Таин, усмотрев же для сего удобное место в Новом городе, в Слуцке, на Заречье над рекою Случью — близ развалившейся, уже старой и запущенной церкви (которую под именем св. Георгия славной памяти предшественник мой князь Иван Симеон Олелькович, Слуцкий князь, перенес на более просторное место в улице с гребли, идя от Старого города до Нового двора и оную наделил особой привиллегией), назначил я сие то упомянутое место, тогда пустое и незастроенное, на построение Евангелического храма и училища для обучения христианского юношества, равным образом поручил я г. Юрию Капущевскому, Минскому стольнику, моему Слуцкому старосте, дабы он вывез из ближайших лесов дерева годного для постройки домов и как можно скорее старался выстроить к совершенной выгоде храм и жилище как проповедника, так и помещение училищное; на содержание же проповедника и учителя особой моей грамотой будут назначены средства, в этом я уверяю и даю обещание. На то даю сию мою фундушевую грамоту за подписью моей руки и моей печатью, а также за подписами гг. (печатников) свидетелей, упрошенных мною по статуту княжества Литовского, желая, чтобы она (грамота) была признана имеющей такое же значение, как в трибунальском или земском суде княжества Литовского. Дано в Слуцке 20 мая 1617 г. от р. Хр.

(Далее подпись князя при печати).

Януш Радзивил — подчаший В. кн. Литовского собственноручно.

(Подписи рук свидетелей).

Георгий Зянович собственноручно.

Иван Огинский собственноручно.

Иван Чирленковский собственноручно.

(Внизу сбоку подпись князя Христофора Радзивила).

(Ту грамоту подтвердил, как опекун, Христофор Радзивил).

* * *

Грамота написана на листе серой бумаги, но чернила местами от ветхости выцвели, подлинник хранится в архиве Виленской евангелическо-реформатской коллегии. В начале 1902 года с грамоты снята фотография и в рамке под стеклом вывешена на стене актового зала Слуцкой гимназии.

Историческая записка Слуцкой гимназии с 1617—1901 гг. Составил заслуженный преподаватель Слуцкой гимназии Иван Глебов. Вильна, Типография А.Г.Сыркина. — 1903. С. 169—170. (Приложение № 1).

Фотакопія гістарычнай запіскі... захоўваецца ў фондах Слуцкага краязнаўчага музея.

ІНВЕНТАР ТРАЙЧАНСКАГА МАНАСТЫРА, СКЛАДЗЕНЫ Ў СУВЯЗІ СА СМЕРЦЮ ВАСІЛЕВІЧА АРХІМАНДРЫТА СЛУЦКАГА І ЕПІСКАПА БЕЛАРУСКАГА 28 МАЯ 1678 г.

Монастырския владения начинаются за Ильинскими воротами, перейдя мостик. Сам монастырь обнесен деревянной изгородью (высоким заметом). Ворота монастырския с двумя башнями (все деревянное) и пустой церковью св. Никиты.

Собственно ворот двое: одни — заперты, другия — открыты, но имеют все нужныя приспособления для запора. В надворотной церкви сложены старые иконы. Входя через врата во двор, по левую руку имеется каменный «скарбец» с подвалом — «пивницей»; 5 деревянных жилых помещений: в одном — находится трапезная. Дом архимандрита запущен, имеет мезонин, куда ведет винтовая лестница, кругом дома веранда. Один дом предназначался для гостей. За этими постройками — до реки расположены сады, цветники, имеется специаль-

Наследие слуцкого края

ный «сливовый сад», в инвентаре отмечены 3 виноградных лозы: в саду — прудок. Убранства в домах очень мало: несколько диванов, 1 кровать, скамья и столы. В архимандричьих покоях висят латинские карты: Рима, Константинополя, Аугсбурга и Гамбурга, несколько гравюр, 3 образа на холсте, под распятием «pertoria» Петра Могилы. Окна, частью с деревянными рамами, частью с свинцовой оправой. Печи кафельныя (изразцовыя) зеленыя и разноцветныя.

На дворе находится колодец и компас на деревянном столбе.

Против ворот — деревянная церковь Благовещения: красивой архитектуры и окрашенная, в ней книг и утвари много и он в большом порядке, описаны особо. Далее — каменный Троицкий храм, который почти готов, алтарь еще реставрируется. Против храма разрушившийся навес для извести. Между этими Церквями стоит колокольня с 1 большим, 1 средним и 2 малыми колоколами: на земле же лежит разбитый большой колокол.

Затем следует описание хозяйственных построек: сараев, конюшен, хлевов (один из них построен по прусски), бани, бровара, дома для работников.

На гумне сарай, крытый соломой, в скирдах 40 коп ярицы и 60 коп ячменя. Имеются озероды. Скота и лошадей не показано, хотя отмечены всякие мелочи, напр., что имеется пила, несколько топоров и долот.

В местечке Тройчанах имеется 80 плацов, 95 моргов и 4 застенка, там же монастырский шпиталь и сказано, что все плацы заняты, но так как в списке домохозяев упомянуто лишь 26 лиц, то следует думать, что эти лица владели несколькими плацами одновременно. Это следует из того, что в описании податей отмечено: с плацов полагается плата: в год 1 злотый и 12 грошей и 3 гроша записаных: летом с плаца — на сельския работы следует по 3 дня в неделю; а с пустых плацов, «кто держит» — по 2 в неделю, по 12 грошей и 3 гр. записаных.

С застенков получается по 15 грошей.

С моргов вносят по 7 1/4 гр. и обязаны сжать копу ржи.

В числе жителей Тройчан, владеющих то целыми, то 1/2 плацами, имеется жид Пушман, арендатор корчмы, платящий 150 зл. и починяющий корчму на свой счет; затем Жук, Казаченок, Пушкаревич и др. Занято 8 полных плацов и 18 половинных.

Рыбачить монастырь может по одному берегу Случи двумя рыбаками, начиная от монастыря до села Клепчан.

В городе 2 плаца: один в темном ряду, купленный Скочкевичем, другой — на «Казимержу», купленный епископом. Кроме того, за Локнеей волок 8, за которыя платять по 6 зл. и 20 грошей, да несколько рабочих на своем хлебе.

Принимая, что 10 зл. = 4 копам (см. завещание Олельки № 9) и что копа = 60 грошам, получается, что 1 зл. = 24 грошам.

Отсюда делаем расчет доходности монастыря в 1678 г. с Тройчан:

с 1 плаца корчмы поступает	150 зл.
с 15 полных жилых плацов	24 зл. 9 гр.
с 64 полных нежилых плацов	40 зл.
с 95 моргов около	29 зл.
с волок около	54 зл.

с платой за плацы под крамами, вероятно, поступало свыше 300 зл., не считая даровых рабочих рук, которых в день монастырь имел около 40 в летние месяцы, пока длились полевыя работы.

Минская старина (Трайчанский архив), 1913. Вып. 4. Т. XXIV. С. 72—74.

Слуцк у гады Паўночнай вайны

В период Северной войны 1700—1721 гг. жители города подверглись новым испытаниям. В январе 1705 г. в Слуцк вошли драгуны литовского войска и потребовали от горожан 13 тысяч злотых на выплату жалованья солдатам. 13 января 1705 г. на рыночной площади драгуны напали на горожан. По сигналу набата на площади собрались вооруженные мушкетами и саблями жители города и в течение двух часов вели бой с солдатами литовского войска. Под натиском горожан несколько десятков солдат отступили в один из домов, где их осадили горожане. Комендант крепости (а она подчинялась не государству, а рейнскому пфальцграфу), как лицо нейтральное, выслал для прекращения боя шесть рот гарнизона, которым с трудом удалось разъединить враждующие стороны. В результате боя 1 горожанин был

Наследие слуцкого края

убит и 19 ранено, из них двое впоследствии умерло. Было убито около полутора десятков солдат, а их оружие и амуницию горожане забрали как трофеи. Литовское войско отошло от Слуцка.

В ходе Северной войны русский царь Петр I ввел на территорию Белоруссии войска, чтобы помочь своему союзнику польскому королю Августу II в борьбе против войск шведов и их ставленника Станислава Лещинского. Зимой 1705—1706 гг. по приказу Петра I в районе Слуцка стояли украинские казаки Миргородского и Переяславского полков, нападая на отдельные отряды противника. В результате военных действий в Польше союзник Петра I Август II бежал в Саксонию, где он был курфюрстом (князем). Шведская армия короля Карла XII после пребывания в Саксонии начала наступление в Белоруссии. Русская армия отошла из Гродно к Киеву. Ушли и казацкие полки. Шведские солдаты грабили население, сжигали деревни.

11 мая 1706 г., после отхода казаков Карл XII без сопротивления занял Слуцк. Он не штурмовал город, так как был дальним родственником рейнского пфальцграфа (из одного рода Виттельсбахов). На население была наложена контрибуция. Шведы забрали из крепости пушки, а те, что не смогли взять, затопили в самых глубоких местах реки. На следующий день шведское войско оставило город — ушло в Польшу, а затем в Саксонию.

Петр I продолжал вести войну. Русские войска удерживали отдельные города и местности на территории Речи Посполитой — в Белоруссии, на Украине и в Польше. В августе 1707 г. в Слуцке стояла пехота армии Б.Шереметева. Слуцк служил базой снабжения русских войск. Здесь был организован провиантский магазин (склад), куда свозились продукты и фураж, которые собирали на Случчине и в окружающих районах.

В начале 1708 г. русские войска оставили Слуцк и ушли на восток. Войско Карла XII вернулось в Белоруссию. В январе —феврале 1708 г. в Слуцке разместились отряды союзника Петра I, литовского войска во главе с Князевичем. 5 марта ночью внезапно напало 15 полков литовского войска Крышпина, подчиненного королю Станиславу Лещинскому. Войско Князевича было наголову разбито, а сам он попал в плен. Слуцк был разграблен.

В апреле и мае 1708 г. город снова занят шведскими войсками. На жителей города наложена «вторая шведская контрибуция», которую шведы немедленно взыскали. Летом Карл XII пошел на Могилев, а оттуда на Украину, где 27 июня 1709 г. потерпел полное поражение под Полтавой.

Во время Северной войны население Слуцка понесло значительный материальный ущерб, хотя и не такой, как горожане многих других городов Белоруссии. Часть жителей Слуцка и Слуцкого княжества бежала за Днепр, под Киев, на Украину, особенно много в 1709—1710 гг.

Несмотря на разорение, в 1-й половине XVIII в. Слуцк оставался крупным по тому времени экономическим центром Белоруссии.

Друкуецца па кн.: Г р и ц к е в и ч А. П. Древний город на Случи. Мн., 1985. С. 23—24.

Аб знаходжанні цара Пятра I у Слуцку ў гады Паўночнай вайны

«...Отправляя армию к южным границам, Петр не имел деятельного плана компании. Составление его стало предметом забот конзилии, состоявшейся в Слуцке 12—13 апреля 1711 г. На военном совете присутствовало кроме Петра два военных (Шереметьев и генерал Алларт) и два гражданских лица (канцлер Головкин и посол в Польше князь Григорий Долгоруков). В соответствии с выработанным планом Петр велел Шереметьеву не позже 20 мая достичь Днестра, имея трехмесячный запас продовольствия. Указ Петра заканчивался словами: «Сие все исполнить, не отпуская времени, ибо ежели умедлим, то все потеряем».

* * *

«Немало невзгод на пути из Москвы в действующую армию выпало на долю царя, а также его спутников в апреле—мае 1711 г. Екатерина в письме Меншикову из Слуцка объясняла задержку ответа «злым пу-

Наследие слуцкого края

тем, которы... до здешнего места имели, так и за болезнию господина контр-адмирала». Кстати, болезнь «контр-адмирала», т.е. Петра, по заключению медиков, «случилась от студеного воздуха и от трудного пути».

То же самое сообщил и Макаров Ф.М. Апраксину, но уже в следующем отрезке пути. Кабинет-секретарь, как и Екатерина, оказался неисправным корреспондентом «ради двух причин: первое, что от злого пути нимало себе не имели времени, ибо от Слуцка до Луцка с 60 миль ехал, и не было такова дня, в которой бы по горло в воде на переправах не были», вторая причина — болезнь царя».

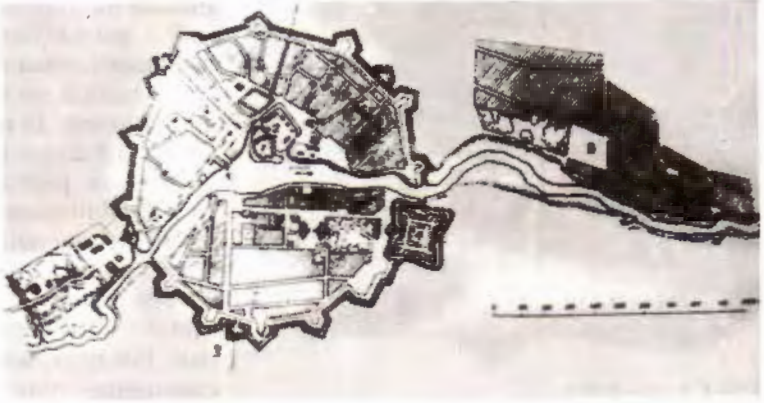
Друкуецца па кн.: Павленко Н.И. Птенцы гнезда Петрова. М., 1984. С. 79, 81.

У СКЛАДЗЕ РАСІЙСКАЙ ІМПЕРЫІ

У канцы XVIII ст. Случчына ў выніку другога і трэцяга падзелаў Рэчы Паспалітай адышла да Расійскай імперыі. Істотных змен, якія б маглі паўплываць на агульны ход народнагаспадарчага жыцця, не адбылося. Так было на працягу першага паўстагоддзя. Тое ж прыгоннае права, якое абаранялася цяпер усёй сілай магутнай дзяржавы, і значыць тое ж гаротнае становішча працоўнага люду, тая ж рабская праца на карысць памешчыкаў. Агульны фон гаспадарчага жыцця Случчыны нават пабляк у тое пяцідзесяцігоддзе.

Прымітыўнай заставалася «аграномія» сельскагаспадарчай працы, заснаваная на векавых забабонах: гарох можна сеяць у панядзелак, пятніцу і суботу, «каб яго не з'елі рамакі». Ведалі, што трэба сеяць на святую Ілью, што лён трэба сеяць у дзень святой Алены і г. д. Праўда, прагрэс прабіваў сабе шлях. Укаранялася трохпольная сістэма земляробства, у некаторых памешчыкаў Слуцкага павета пачалі дзейнічаць конныя заводы, развівацца танкарунная авечкагадоўля і гадоўля ўкраінскай буйной рагатай жывёлы.

Уключэнне беларускіх зямель у склад Расійскай імперыі азначала ўсталяванне на гэтых мясцінах новага тэрытарыяльна-адміністрацыйнага падзелу. Былі ўтвораны Полацкая (з 1802 г. Віцебская), Магілёўская, Мінская і Гродзенская губерні. У сваю чаргу губерні падзяляліся на паветы, кожны прыблізна па 20—30 тыс. чалавек падатковага або рэвізскага насельніцтва. Паветы складаліся з валасцей. Дата ўзнікнення Слуцкага павета — 23 красавіка 1793 г. Ён займаў тэрыторыю сённяшніх Слуцкага, Капыльскага, Нясвіжскага, Клецкага, а таксама большай часткі Салігорскага, Ганцавіцкага і Ляхавіцкага раёнаў.

План Слуцка. Канец XVIII ст.

Наследие слуцкого края

На Случчыне, як і ў час Рэчы Паспалітай, працягвалася прадваранская палітыка. У тое першае пяцідзесяцігоддзе ўласна шляхта падзялялася на ваколічную, чыншавую і неаселую. Ваколічная шляхта сялілася асобнымі засценкамі, адрубамі, валодала зямлёй і рэдка — сялянамі. Чыншавая, без сялян, арандавала зямлю ў памешчыкаў, дзяржавы ці духавенства. Неаселая шляхта займалася дробнымі промысламі, наймалася на гаспадарча-адміністрацыйныя пасады, батрачыла. Па свайму сацыяльна-эканамічнаму становішчу яна паступова збліжалася з працоўным сялянствам, страчвала былыя фармальна-юрыдычныя пазіцыі (вызваленне ад рэкруцкіх набораў, падушнага падатку і г.д.).

Асноўная маса памешчыцкіх сялян карысталася зямельным надзелам, які на рубяжы XVIII—XIX ст. складаўся прыблізна з дзвюх аднолькавых частак: цяглай і прыёмнай доляў. За цяглую сяляне адбывалі прыгон, за прыёмную — плацілі грашовы аброк. У

Герб Слуцка. 1795 г.

працэсе пашырэння фальварачна-паншчыннай гаспадаркі абедзве часткі надзелаў спалучаліся, і з сялян сталі спаганяць, у асноўным, адработачныя павіннасці.

Хоць памеры паншчыны фіксаваліся інвентарамі, памешчыкі пастаянна парушалі іх як у форме павелічэння падатковай павіннасці, так і ў форме ўскладання паншчыны на ўсё новыя катэгорыі насельніцтва. Гэта сустракала супраціўленне. Напярэдадні адмены прыгоннага права антыфеадальныя выступленні сялян адбыліся ў вёсках Агароднікі, Бранавічы, Варкавічы, Лучнікі, Сярагі, Падзеры. Яны завяршыліся толькі 7 лютага 1834 г., калі цар Мікалай I зацвердзіў рашэнне аб прызнанні жыхароў гэтых вёсак, так званых выбранцаў, вольнымі людзьмі, але павіннымі плаціць за карыстанне зямлёй чынш.

Сельская гаспадарка не забяспечвала селяніна Случчыны. Сялянская worная зямля не давала дастатковага збожжа для пракорму. Яго недахоп часткова пакрываўся бульбай. Вядома, пры такіх умовах самы нязначны неўраджай ставіў многіх вясковых жыхароў перад праблемай выжывання. Менавіта таму многія з іх ішлі зімой на дапаможныя заработкі. Галоўным з іх было возніцтва, потым нарыхтоўка дроў, лясных матэрыялаў, дубовай кары. Случане цяслярылі, будавалі баржы, займаліся пілаваннем лесу, вырабам гонты. Іншыя накіроўваліся арцелямі, з сякерай і рыдлёўкай, з убогім знешнім выглядам, часам за сотні вёрст у пошуках лепшай долі.

Імкненне да вызвалення ад прыгонніцкага ўціску ўсё больш станавілася адметнай рысаю сялянскага руху. Прадстаўнікі мясцовай улады на Случчыне ўсё часцей адзначалі ў сваіх паведамленнях, што падбухторшчыкамі сялян да выступленняў станавіліся прадстаўнікі разначыннай інтэлігенцыі. Расла колькасць арыштаваных «за сачыненне просьбаў сялянам на сваіх

Наследие слуцкого края

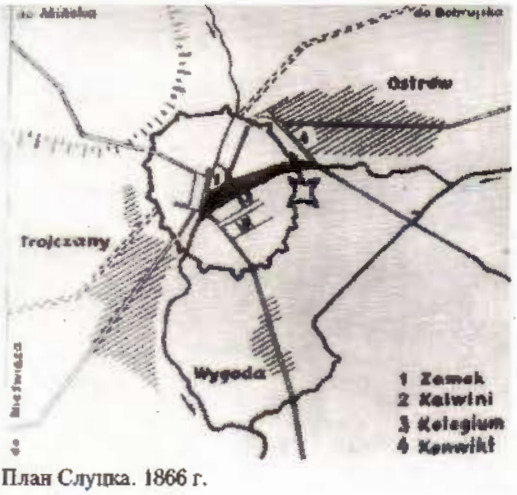
уладальнікаў». Калі раней найбольш пашыранай формай супраціўлення прыгонніцтву была адмова ад выканання павіннасцей, што выклікалася, звычайна, павелічэннем памераў панщчыны, або аброку, то ў 40-х—50-х гадах повадам для большасці выступленняў служылі чуткі пра свабоду, якія распаўсюджваліся сярод сялян, гарадской беднаты.

19 лютага 1861 г. Аляксандр II падпісаў адобраныя Дзяржаўным Саветам «Палажэнні», якія складаліся з «Агульнага палажэння», «Мясцовых палажэнняў» і дадатковых правіл, а таксама Маніфест аб адмене прыгоннага права.

У Мінскай губерні землеўпарадкаванне праводзілася па «Мясцовых палажэннях». У Слуцкім павеце за сялянамі захоўваліся прысядзібныя і палявыя надзелы, якімі яны карысталіся да рэформы. Адрэзкі дапускаліся толькі ў тых выпадках, калі памер сялянскага надзелу перавышаў устаноўлены інвентаром або калі пасля рэфармавання заставалася менш як 1/3 часткі асушаных зямель. Аднак памешчыкі павінны былі выплаціць сялянам за пабудовы, якія знаходзіліся на адрэзанай зямлі. Сялянскі надзел нельга было зменшыць больш як на 1/6.

Паводле «Палажэння» селянін мог звярнацца ў дзяржаўныя ўстановы, заключаць гандлёвыя і іншыя здзелкі, пераязджаць у горад, запісвацца ў саслоўі мяшчан і купцоў, паступаць на службу ці ў навучальную ўстанову (Нарысы гісторыі Беларусі. Мн., 1994. С. 303). Сяляне аб'ядноўваліся ў абшчыны, атрымлівалі права займацца промысламі і гандлем, неслі адказнасць за выплату падаткаў, мірскіх збораў, а таксама за рэкруцкія павіннасці. Паводле «Палажэнняў 19 лютага» ўся зямля маёнткаў абвяшчалася ўласнасцю памешчыка. Пры раздзеле зямлі землеўладальнікі выбіралі сабе лепшыя ўчасткі, лясы заставаліся ў распараджэнні памешчыкаў. Сяляне апынуліся ў такіх умовах, пры якіх нельга было самастойна весці сваю гаспадарку.

На асобных умовах адмянялася прыгоннае права для дваровых людзей. Яны вызваляліся праз два гады пасля апублікавання Маніфеста, без зямельнага надзелу, фактычна ж ператвараліся ў батракоў. Наогул пасля рэформы 1861 г. сяляне трапілі з адной кабалы ў другую, эканамічна яшчэ больш жорсткую. А ўсе цэнтральныя і мясцовыя органы для правядзення рэформы складаліся з памешчыкаў (дваран) і абаранялі свае інтарэсы. Незадаволенасць сялян зямельнай рэформай прыводзіла нярэдка да бунтаў. Для іх уціхамірвання царскі ўрад уводзіў у асобныя маёнткі войскі. У рапарце ўпраўляючага Слуцкімі маёнткамі К.Вагнера Галоўнаму ўпраўленню маёнткамі адзначаецца, што ў маёнтку Горкі арандатар увёў «в деревне казаков по 2 чел. на одну избу и переводит их произвольно на постой из одной деревни в другую». Сяляне маёнтка Шастакоў В.А.Чэркас, С.К.Чэркас і К.С.Новік аб'явілі байкот увядзенню статутных грамат. За гэта кожны з іх быў пакараны 20 розгамі і штрафам у 5 рублёў серабром. Арганізаванае супраціўленне па-

План Слуцка. 1866 г.

Наследие слуцкого края

мешчыку К.Вайніловічу аказалі сяляне маёнтка Макраны. Каля 500 чалавек адмовіліся выплаціць штраф за самавольны выпас жывёлы ў вёсцы Навасёлкі. Селянін І.Сянкевіч з жонкай Фёклай збілі паліцэйскага ўрадніка Андрушкевіча. Сяляне Р.Верабей, Р.Камандантаў былі арыштаваны. Але раніцай, калі іх спрабавалі адправіць з Кіявіцкага валаснога ўпраўлення ў слуцкую турму, каля 40 сялян напалі на фурманку і вызвалілі аднавяскоўцаў.

З адменай прыгоннага права значна палепшыліся ўмовы для развіцця сельскагаспадарчай прамысловасці. На змену натуральнай феадальнай сельскай гаспадарцы прыйшлі таварна-грашовыя адносіны. У 2-й палове XIX ст. далейшае развіццё атрымалі дробныя прадпрыемствы па перапрацоўцы мясцовай сыравіны, а сярод мяшчан і сялян — саматужныя промыслы. Вінакурныя заводы былі ў Рачкавічах, Рудні, Красным Радкове, Івані, Клярмонтах, мукамольныя і крупяныя — у Слуцку, лесаапрацоўчыя прадпрыемствы — у Старэве, Любянцы, Кучыне, Вераб'ёве. У 1897—1925 гг. у вёсцы Старэва дзейнічаў шклозавод. У 1908 г. на міжнароднай выстаўцы ў Марселі (Францыя) крышталёвы посуд і лямпы, выраблены на заводзе, былі ўдастоены вышэйшай узнагароды — Гран-пры.

Пашырэнне таварна-грашовых адносін, рост прамысловасці, класавая дыферэнцыяцыя ўнеслі істотныя змены ў матэрыяльную культуру беларусаў, перш за ўсё яны закранулі традыцыйную планіроўку сялянскага двара і жылога комплексу, сельскагаспадарчую тэхніку. Са з'яўленнем новых відаў прылад працы, мэблі, посуду і іншых прадметаў хатняга ўжытку, а таксама мастацкіх вырабаў у быт случан, як і іншых жыхароў Беларусі, паступова ўваходзілі і прамысловыя рэчы паўсядзённага карыстання.

У 1869 г. у Слуцку дзейнічалі 6 гарбарных, 2 цагельныя і 3 ганчарныя заводы, якія выпускалі прадукцыі на суму 3850 рублёў. У той жа час у павеце працавала 17 гарбарных, 14 вінакурных, 1 смаляны, 15 ганчарных, 1 суконны, 1 цукраварны і 4 цагельныя заводы, кошт вырабу якіх складаў 151 814 рублёў.

Усё дарослае насельніцтва Слуцка складала 9875 чалавек, у тым ліку дваране — 856, духавенства — 177, купцы — 246, мяшчане — 7180 чалавек. У павеце пражывала 128 541 чалавек, у тым ліку дваран — 9356, духавенства — 445, купцоў — 72, мяшчан — 11 104 чалавекі.

Рыначная плошча ў Слуцку. Пачатак XX ст.

Наследие слуцкого края

Тое, што тагачасныя статыстычныя звесткі называлі фабрыкамі і заводамі, у пераважнай частцы былі больш развітымі рамеснымі майстэрнямі. У сярэднім на кожную такую фабрыку і завод прыпадала 5—6 рабочых.

У канцы XIX ст. у павеце налічвалася 4850 рамеснікаў. Сярод іх: хлебнікі, булачнікі, мяснікі, кандытары, шаўцы, краўцы, капялюшнікі, ткачы, друкары, печнікі, цесляры, бондары, слесары, кавалі, меднікі, ружэйнікі, гадзіншчыкі, рэзчыкі, рымары, фатографы, рамізнікі і інш.

Колькасць рамеснікаў паменшылася па той прычыне, што многія з іх з-за невялікай заработнай платы перайшлі ў іншыя губерні, некаторыя нават адправіліся ў Амерыку.

Тагачасны случанін, прыстасоўваючыся да рынку, імкнуўся атрымаць найбольшую колькасць даброт за сваю працу. Калі яму не хапала хлеба, ён лёгка яго купляў, таму што цераз Случчыну праходзілі гандлёвыя шляхі, па якіх правозіліся масы таннага збожжа.

Водныя шляхі, як і раней, выкарыстоўваліся для перавозак. У межах Мінскай губерні па шматлікіх яе рэках тавары сцягваліся да Прыпяці, Случы, Верхняга Нёмана, Бярэзіны і Дняпра. У 1846 г. у Слуцку пабудавана першая паштовая станцыя. Праз горад прайшла адметная для таго часу Маскоўска-Варшаўская шаша, якая значна палепшыла гандлёвыя сувязі Случчыны з іншымі эканамічнымі і культурнымі цэнтрамі Беларусі, Расійскай імперыі.

Сістэма школьнай адукацыі Беларусі ў XIX—пачатку XX ст. была часткай расійскай, у якую ўваходзілі: элементарныя пачатковыя школы, класічныя і ваенныя гімназіі, кадэцкія карпусы, ліцэі, інстытуты, універсітэты, акадэміі і інш. Сістэма рыхтавала спецыялістаў для абслугоўвання дзяржавы ў сферы адміністрацыйнага і ваеннага кіравання, культуры, ідэалогіі. На тэрыторыі Случчыны, у адпаведнасці з яе статусам, дзейнічалі пачатковыя, сярэднія і няпоўнасярэднія школы, прыватныя і дзяржаўныя жаночыя вучылішчы, духоўныя вучылішчы і інш. Царкоўнапрыходскія школы яшчэ нараджаліся. У пачатку XX ст., асабліва пасля рэвалюцыі 1905 г., з'явілася значная колькасць школ, асабліва сярэдніх, дзякуючы адкрыццю прыватных гімназій. У 1912 г. на 1000 жыхароў Мінскай губерні прыпадала 51,3 навучэнца.

У 1803 г. у складзе чатырох факультэтаў — маральных і палітычных навук, фізіка-матэматычнага, медыцынскага, літаратурнага і вольных мастацтваў — утвараецца Віленскі універ-

Кірмаш у Слуцку. Пачатак XX ст.

Наследие слуцкого края

Лірнікі на слуцкім базары. Пачатак XX ст.

сітэт. Ён з'яўляўся цэнтрам Віленскай навучальнай акругі, куды ўваходзіла і Беларусь, распрацоўваў для яе школ навучальныя праграмы, падручнікі. Адукацыя, атрыманая ў яго сценах, не саступала той, якую давалі лепшыя тагачасныя універсітэты Еўропы. Сярод яго першых выпускнікоў ураджэнцы Случчыны: Каржанеўскі Іосіф (медыцынскі факультэт), Шэмеш Адам (жывапісец-партрэтыст і мастацтвазнавец) і інш. Іншыя маладыя случане атрымлівалі дыпломы пасля заканчэння Маскоўскага (Белабоцкі Браніслаў, Цэраскі Вітольд), Пецярбургскага (Слупскі Аляксандр), Кіеўскага (Плуг Адам), Дэрпцкага (Залескі Браніслаў) універсітэтаў, Віленскай медыка-хірургічнай акадэміі (Равіч Іосіф). Значная іх частка прайшла праз Слуцкую гімназію. На жаль, з-за незапатрабаванасці іх ведаў мясцовымі ўладамі іх праца праходзіла за межамі роднай зямлі.

Беларусь, якая не мела тады вышэйшай школы, магла пасылаць у той час у Пецярбургскі і Маскоўскі універсітэты, з назначэннем казённых стыпендый, толькі 50 добранадзейных выхаванцаў.

Падаўленне паўстання 1863—1864 гг. і масавыя рэпрэсіі да яго ўдзельнікаў, жорсткі рэжым выключных законаў, фактычная забарона беларускага друку надоўга затрымалі развіццё нацыянальнага і ў цэлым вызваленчага руху. Апошні з'явіўся ў перыяд другой рэвалюцыйнай сітуацыі, калі ў барацьбу ўступіла новае пакаленне рэвалюцыйных дэмакратаў.

Перадавая беларуская моладзь, найперш з ліку навучэнцаў, уключылася ў дзейнасць расійскіх народніцкіх арганізацый: «Зямля і воля», «Народная воля», «Чорны перадзел». У навучальных установах Пецярбурга, Масквы, Кіева і іншых гарадоў утвараліся гурткі студэнтаў-беларусаў. Падпольна, на гектографе, яны выдалі адозвы «Да беларускай моладзі», «Да беларускай інтэлігенцыі» і інш.

У публікацыях упершыню абвяшчалася існаванне самастойнага беларускага этнасу, давалася тэарэтычнае абгрунтаванне гэтага тэзіса. У іх змяшчаўся пратэст супраць паланізацыі і русіфікацыі.

Маладзёжны рух існаваў і на Случчыне. Нацыянальна-вызваленчыя ідэі падтрымлівалі навучэнцы гімназій, у тым ліку і Слуцкай. У пачатку 70-х гадоў яе навучэнцы атрымлівалі з Пецярбурга і Масквы працы Маркса, Ласаля, Дарвіна, некаторых расійскіх рэвалюцыйных дзеячаў. У 1863 г. са Слуцкай гімназіі быў выключаны 281 навучэнец за рэвалюцыйную дзейнасць.

Уступленне Случчыны ў першае дзесяцігоддзе новага веку было бурлівым. Вясной 1905 г. утвараецца слуцкая арганізацыя Расійскай сацыял-дэмакратычнай рабочай партыі. У 1905—1908 гг. адбыліся сялянскія хваляванні ў вёсках Слуцкага павета. Прайшлі мітынгі, дэманстрацыі, забастоўкі па ўсёй Случчыне.

У вёсцы працягваліся выступленні сялян, звязаныя з пазямельнымі адносінамі сялян і памешчыкаў (захопы ворнай зямлі, лугоў і пашаў, барацьба за сервітуты, супраціўленне пры размежаванні зямель, патравы, высечкі лесу і г. д.). Самавольныя высечкі былі ў 1905 г. у Вялікай Духаўшчыне, Бялевічах. Сяляне Сноўскай воласці

Наследие слуцкого края

ўкралі гатовыя дровы з участкаў Гусакоўскай лясной дачы. Байкатавалася выкананне судовых рашэнняў, пастаноў і распараджэнняў розных адміністрацыйных устаноў. У 1908 г. успыхнула паўстанне ў вёсцы Заграддзе, паўстанне задушылі рэгулярныя войскі. Былі забіты браты Фама і Ціхан Ганчары, Міхаіл Ясінскі, Сцяпан Дробыш і іншыя. Шмат было параненых.

Пралетарыят, які перайшоў да адкрытай палітычнай барацьбы з царызмам, вызначаўся як галоўная сіла знішчэння царскага самадзяржаўя, ператварэння Расійскай імперыі ў дэмакратычную рэспубліку, ліквідацыі памешчыцкага землеўладання, ажыццяўлення нацыямі права на самавызначэнне. Такія патрабаванні вызначалі бліжэйшыя мэты бальшавіцкіх арганізацый. Да іх прымыкалі мясцовыя арганізацыі Бунда, сацыялістаў-рэвалюцыянераў, Беларускай сацыялістычнай грамады і інш.

Палітычнае жыццё Случчыны ў час першай расійскай рэвалюцыі перадае рапарт слуцкага павятовага спраўніка мінскаму губернатару ад 30 лістапада 1905 г.: «В городе Слуцке, как и в некоторых других поселениях уезда (Копыль, Клецк, Ляховичи), имеются местные группы социал-демократической и социал-революционной партий. Организация «Бунда» насчитывает здесь в своих рядах значительное число чинов из рабочей еврейской молодежи. До 17 октября чуть ли не ежедневно этими организациями устраивались в Слуцке демонстрации, сопровождавшиеся нарушением общественной тишины и спокойствия, криками и залпами револьверных выстрелов. Партийная молодежь вела себя вызывающе, стесняла движение по тротуарам в центре города, ежедневно с 6—7 часов пополудни и до поздней ночи, наполняя улицы толпами своих сочленов и причиняя постоянное беспокойство жителям.

Все это, разумеется, вызывало неудовольствие элементов населения, не причастных к движению, давало почву мнениям о необходимости применения сильных мер к обузданию своеволия партийной молодежи. Высказывались мнения, что единственной такою мерою могло бы быть расквартирование в городе казаков, как легкоподвижной и наилучшей для подавления уличных беспорядков части войск.

В целях пресечения этих беспорядков неуклонно применялись такие меры, как разъяснения толпе демонстрантов, задержание праздношатающихся и иногородних, высылка их на ра-

Царква і Троіцкі манастыр у Слуцку. Пачатак XX ст.

Наследие слуцкого края

боту по месту приписки и привлечение к судебной или административной ответственности.

Такие меры вызывали, в свою очередь, со стороны партий против полиции всевозможные обвинения, вплоть до инсинуаций в печати с преувеличением и искажением фактов, как, например, корреспонденция из Слуцка в № 140—142 «Нашей жизни» на тему о том, что в городе бьют и бьют (полиция и войска)».

Па-свойму ўвайшла ў жыццё Случчыны знакамітая сталыпінская рэформа. З мэтай інтэнсіфікацыі сельскай гаспадаркі, павышэння культуры земляробства і жывёлагадоўлі, іх тэхнічнай аснашчанасці ў Мінскай губерні землеўпарадкавальнымі камісіямі і земствамі былі прыняты меры па ўзмацненні аграномічнай, зоатэхнічнай і ветэрынарнай справы, арганізацыі продажу і арэнды сельскагаспадарчых прылад і машын, стварэнню складаў для насення, вывазу племянной жывёлы.

Пашырылася навукова-даследчая і асветніцкая дзейнасць Мінскай балотнай станцыі, адкрытай у 1911 г. Пры ёй дзейнічалі рэгіянальныя трохмесячныя сельскагаспадарчыя курсы, задачай якіх з'яўлялася падрыхтоўка спецыялістаў па вырошчванні кармавых раслін, асушэнні балот і лугаводстве. З 1911 г. па 1914 г. у Мінскай губерні вырасла колькасць зернеачышчальных пунктаў і пракатных станцый. На Случчыне пры дапамозе губернскага земства рабіліся пэўныя захады па арганізацыі вогнеўстойлівага будаўніцтва, ствараліся майстэрні па вырабе чарапіцы, цэглы і інш. матэрыялаў у мэтах барацьбы са спусташальнымі пажарамі, якія былі нярэдкімі гасцямі Случчыны і суправаджаліся вынішчэннем цэлых вёсак. Аб тэмпах і маштабах гэтай работы сведчаць затраты Мінскага губернскага земства, якія ў тыя гады выраслі з 22 тыс. да 150 тыс. рублёў.

У гады Першай сусветнай вайны Случчына ўпершыню стала прыфрантавым краем. У Слуцку размяшчаліся штабы спачатку 3-й, а потым 2-й рускай армій. Вайна абвастрыла яе эканамічнае і дэмаграфічнае становішча. З 1914 па 1917 год тут было мабілізавана больш за палову працаздольнага мужчынскага насельніцтва.

У крытычнае становішча трапілі і многія памешчыцкія гаспадаркі. Пасяўныя плошчы на прыватнаўласніцкіх землях да пачатку 1917 г. скараціліся амаль на 70 працэнтаў.

Велізарныя страты несла жыццё ад бясконцых рэквізіцый на патрэбы фронту: коней, буйной рагатай жывёлы, збожжа, мукі, фуражу. Тысячы людзей адрываліся на фартыфікацыйныя работы, ахову чыгунак, мастоў.

З пачаткам вайны былі адменены ўсе абмежаванні на працяг рабочага дня, выкарыстанне жаночай і дзіцячай працы, на выхадныя і святочныя дні.

Вуліца Шашэйная (цяпер вуліца Леніна) у Слуцку. Пачатак XX ст.

Наследие слуцкого края

У той жа час змяншэнне заробку ў 1915 г. склала болей як 11 працэнтаў. Іх узровень захоўваўся толькі на прадпрыемствах па вырабе ваеннай прадукцыі.

Населеныя пункты Случчыны перапоўнілі патокі бежанцаў з Гродзенскай, Віленскай губерняў. У пачатку 1916 г. іх колькасць у Мінскай губерні склала 157 тыс. чалавек. Многія з іх апынуліся амаль на вуліцы — на ўскраіне лесу, на падводах, каля вогнішчаў для абагрэву і прыгатавання ежы. Случане дапамагалі жыллём, вопраткай, лекамі. На Случчыне працавала медыцынская камісія, створаная штабам рускай арміі для правядзення прафілактыкі заразных захворванняў. Дзякуючы прынятым мерам бежанскі рух быў узяты пад арганізацыйны і санітарны кантроль, значная частка «навасёлаў» была адпраўлена па чыгунцы цераз Мінск, Асіповічы, Оршу далей на ўсход, у глыб Расіі.

Слуцк і жыхары павета ўспрынялі вестку аб складанні Мікалаем II з сябе ўлады як нешта доўгачаканае. Пераконваюць у гэтым успаміны І.Р.Басінкевіча, ураджэнца г. Слуцка, яго жыхара ў 1917—1918 гг.: «Напачатку лютага 1917 г. з палітычных партый у г. Слуцку была толькі арганізацыя Бунда, аб'ядноўваўшая некалькі дзесяткаў рамеснікаў. Ад іншых партый — бальшавікоў, меншавікоў, эсэраў былі толькі адзіночкі, галоўным чынам, ад ваенных. Вуліцы горада, звычайна ціхія і мала чым адметныя, сталі шматлюднымі і прынялі незвычайны для вачэй выгляд. На кожным кроку можна было сустрэць афіцэраў і генералаў размешчанага ў Слуцку штаба 2-й царскай арміі. Мала было салдат. Найбольш рэвалюцыйныя пяхотныя часці знаходзіліся ў раёне Нясвіжа, бліжэй да акопаў.

Успамінаю першы мітынг на базарнай плошчы, непадалёку ад базара. Ён быў скліканы па ініцыятыве меншавікоў і эсэраў са штаба арміі. Была нядзеля. Сонечная веснавая раніца. У горад наехала шмат сялян з навакольных вёсак. Каля трыбуны, па-скораму зробленай з дошак, стаяла група афіцэраў, гімназістаў — сынкоў мясцовай буржуазіі і памешчыкаў. З'яўляецца першы аратар. Невялікага росту, каржакаваты, у салдацкай шынелі, з нашыўкамі на пагонах. Гэта быў Збарскі — член партыі эсэраў. Ён заклікаў да вернасці Часоваму ўраду, гаварыў аб неабходнасці весці вайну «да перамогі» і неадкладна пачаць наступленне на фронце, каб дапамагчы саюзнікам. Са злобнай нянавісцю ён абрушыўся на бальшавікоў, называю-

Лагер бежанцаў у Слуцку. 1915 г.

Наследие слуцкого края

чы іх нямецкімі шпіёнамі, здраднікамі радзімы. Выступае другі аратар, меншавік, ваенны доктар Лабенз. Ён таксама заклікае падтрымаць Часовы ўрад і ваяваць да пераможнага канца.

Яшчэ адзін афіцэр падымаецца на трыбуну. Гэта — ваенны доктар Крэйнес. Ніхто з прысутных на мітынгу не сумняваўся, што ён нічога новага не скажа. Але з першых жа слоў аратара стала ясна, што выступае прадстаўнік бальшавікоў, той партыі, якая сумела заваяваць сімпатыі рабочых, бяднейшых сялян і салдат. Горача і натхнёна, з вялікай даказальнасцю тав. Крэйнес раскрываў здрадніцкую, антынародную палітыку Часовага ўрада, гаварыў аб неабходнасці пакончыць з вайною, перадаць фабрыкі і заводы рабочым, зямлю — сялянам. Група афіцэраў і контррэвалюцыйна настроеных гімназістаў спрабавала спыніць яго прамову выкрыкамі: «Далоў, нямецкі шпіён, здраднік радзімы». Потым рэакцыянеры кінуліся да аратара, каб сцягнуць яго з трыбуны. З вялікімі намаганнямі Крэйнес закончыў сваю прамову».

Восенню 1917 г. на Случчыне пачаўся пераход улады з рук органаў Часовага ўрада ў рукі мясцовых Саветаў рабочых, сялянскіх і салдацкіх дэпутатаў.

Я.І.Бараноўскі, Б.В.Ульянка.

По дарозе ад Мінска да Слуцка

По дороге к Слуцку нам пришлось ехать с опытным евреем Янкелем... Отъехавши на далекое расстояние от Минска, мы встречали несколько еврейских буд, наполненных всеми возрастами евреев. Некоторые их них были прилично одетые, а другие в обыкновенных своих грязных будничных костюмах. Спрашиваю Янкеля, куда собрались его соплеменники? Да надо полагать, отвечал он, что это еврейская свадьба. У нас иногда случается так, что если жених из одного города, а невеста из другого, то съезжаются поезды жениха и невесты на пол-пути, чтобы каждому из них не было обидно при свадебных издержках, — и венчаются где либо возле корчмы или просто на открытом поле, под балдахином. Жених привозит свои закуски, со стороны невесты тоже идет угощение, ну, и веселятся день-другой, пока выгрузят из буд все съедомое. Что же, говорю ему, и раввина с собой берут? Да, если он родственник или хороший знакомый жениху или невесте, а то и без него дело обходится. У нас обряд венчания свадеб может совершить каждый еврей.

Мы ехали с Янкелем в самую рабочую летнюю пору и потому на полях, засеянных хлебом, постоянно встречали народ, занятый уборкой посевов, — и чем ближе подъезжали к Слуцкому уезду, тем хлеб попадался рослый и зернистый. Янкель говорил, что Слуцкий уезд вообще хлебороднее других уездов Минской губернии, и мужики ничего себе, живут хорошо. Когда были господские, то жались и скрывали свои деньги во избежание лишних на них налогов от владельцев, а теперь начали скот покупать и лишнюю землю засевать.

Слуцкий уезд лежит в западной части губернии. Пространство его 141,57 кв. км. (6850 кв. верст) по месторасположению своему площадь может быть подразделена на две части: северную и южную. Северная, небольшая, представляет холмистую полосу, составляющую водораздел между системами рек: Немана и Припяти. Южная часть входит в состав так называемого Минского полесья. Почва в северной части преимущественно суглинистая, отчасти глинистая и супесчаная с глинистою подпочвою; на юге же песчаная и местами суглинистая. Площадь уезда орошается двумя системами рек: Немана и Припети. Болота и непроходимые болотистые леса южной части Слуцкого уезда служат продолжением Пинских. В отношении лесов, которые сосредотачиваются в южной части, уезд принадлежит к неособенно обильным. Жителей 163 954 душ. Жители размещаются в разных поселках. По роду занятий жителей уезд принадлежит к числу таких, в которых развиты одни сельские промыслы. Кроме хлеба, в значительном количестве раз-

Наследие слуцкого края

водят лен, который также служит предметом сбыта.

По хлебородию своему Слуцкий уезд считается лучшим. Поверхность его с северо-западной части возвышена, а в южной болотиста и низменна. Почва первой плодородна, а потому сторона эта более населена, имея прекрасные луга по верховьям разлива рек; а южная часть представляет полесье с редким населением. Главная река Случь с притоками Морочь и Лань, приток Припети. Верховья реки Щары и других притоков Немана имеют богатые луга. Поверхность уезда делится московско-варшавским шоссе, на две противоположные местности. Сторона от шоссе принадлежит к низменным, а северная к плодородным. Самое шоссе проходит по более населенным местностям. По пути к Слуцку нам попадались казенные фермы, а также конфискованные и секвестрованные имения. Последние мы и прежде встречали, проезжая другие уезды Минской губернии, и потому я с Янкелем повел о них речь. А что, говорю ему, есть хорошие из этих имений. «Да как тебе, барин, сказать, были между ими хорошие имения; да теперь стали плохи. Когда паны жили в них и труд был обязательный, а не вольно-наемный, помещики и благодушествовали в них; а потом, как пришлось нанимать народ для обработки полей, пошло иное дело. ...Имения эти погубила последняя польская завируха. Ты слыхал ли, барин, о податках, собиравших в былые времена на пресловутое повстанье? ...Правда, сначала паны, отуманенные отчизной, сами совали эти податки без расчету, а когда нечего было давать, а пресловутый фонд начал требовать этих податков, что называется с ножом к горлу, то дело пошло иное. У кого были лишние деньги, тем еще ничего, кое-как отделывались от этих тяжких налогов; а у кого их не было, должны были спускать за ничто все, что было в наличности; лес, скот и разную движимость, а теперь сочтите-ка когда в такое имение вламывалась банда; тут уж много не разсуждай, а что есть в печи, все на стол мечи. Как бы ни было хорошо устроено имение, но оно не могло выдержать тех расходов, какие требовались на разные податки да на угощение банд. Ну, а потом последовала конфискация и секвестр имений, принадлежащих лицам, участвовавшим в повстаньи. Это уже привело к окончательному разорению землевладельцев и их имений.

Мы приехали на станцию и расположились с Янкелем пить чай. Пока прислуга хлопотала с самоваром, я вышел из комнаты и пошел вдоль небольшого селения. Жар был нестерпимый. На улицах села как будто все вымерло, не было видно ни одного живого существа, и только подходя к концу села, я услышал ленивый лай собаки, а вслед за сим выскочила из ворот группа мальчиков и девочек в одних рубашенках, запачканных до нельзя. Это были единственные хозяева деревни, за отлучкою отцов и матерей их на полевые работы. Выйдя за деревню, я присел на дороге у густо-раскинувшейся березы. Нужно сказать, что в западном крае большая часть дорог обставлена высоко-растущими деревьями, под которыми всякому путнику, во время жаров и летнего зноя, приятно отдохнуть.

Друкуецца па кн.: В о и н о в Ф.Д. Путевые заметки ст. советника Ф.Д.Воинова. СПб., 1891. С. 31—34.

Айчынная вайна 1812 года

У ноч на 12(24) чэрвеня 1812 г. без абвяшчэння вайны французская армія пераправілася цераз пагранічны Нёман. Напалеон спадзяваўся разбіць рускія войскі ў прыгранічных раёнах і прымусіць Расію заключыць ганебны мір. У пачатку вайны рускае камандаванне на нарадзе ў Дрысенскім лагеры прыняло рашэнне не ўступаць у рашаючую бітву да аб'яднання 1-й і 2-й армій. Армія Барклая дэ Толі адыходзіла праз Вільню — Свянцяны — Дрысу — Полацк на Віцебск. Для прыкрыцця Пецярбургскага напрамку ў Дрысенскім лагеры быў пакінуты корпус П.Х.Вітгенштэйна. 2-я армія, якая адступала ў напрамку Ваўкавыск — Слонім — Навагрудак — Нясвіж — Слуцк — Бабруйск — Магілёў, апынулася ў асабліва цяжкім становішчы.

Адступаючы, рускія войскі ўпарта супраціўляліся, праявілі мужнасць і адвагу. У чэрвені — ліпені на тэрыторыі Беларусі адбыліся баі часцей 1-й і 2-й армій з напалеонаўскімі войскамі каля в. Вораны,

Наследие слуцкого края

Закрэўшчына, Гудзявічы Гродзенскай губерні, пад мястэчкамі Вішнева, Карэлічы Віленскай губерні, паблізу мястэчак Мір і Раманава Мінскай губерні і ў іншых месцах.

* * *

Другая армія князя Баграціёна прыбыла 1-га ліпеня ў Слуцк, дзе атрымана было паведамленне аб тым, што непрыяцельскія раз'езды з'явіліся ў Свіслачы, за 40 вёрст ад Бабруйска. Гэта быў корпус Пажаля, якога Даву паслаў з Мінска, а сам пайшоў на Магілёў. Баграціён вырашыў таксама ісці прама да Магілёва, спадзеючыся папярэдзіць непрыяцеля. Раздзяліўшы армію на дзве калоны, ён паслаў Раеўскага з 7-м корпусам і некалькімі кавалерыйскімі палкамі, каб атакаваць ворага, у выніку заняцця ім Бабруйскай дарогі. Сам жа з корпусам Барадзіна і 2-га Кірасірскага дывізіёна ішоў у адным маршы за Раеўскім для падтрымкі Платава, які пры Раманаве адбіў авангард караля Вестфальскага, у якім было 7 палкоў конніцы, і ўзяў у яго ў палон 16 афіцэраў і 300 чал. ніжэйшых чыноў. Абозы, параненыя і хворыя былі адпраўлены ў Мазыр.

Далей Раманава непрыяцель не праследаваў 2-й арміі.

Літаратура:

Война русского народа с Наполеоном. 1812. СПб., 1910. С. 47.

* * *

Во время Отечественной войны 1812 г. на территории Белоруссии происходили бои между русскими войсками и французскими армиями. Наполеон, собрав большие силы, значительно превышавшие численность русских войск, вел наступление. 2-я русская армия отступала, чтобы объединить свои силы с 1-й. Ее фланг прикрывал летучий отряд, которым командовал М.И.Платов.

М.І.Платаў.

1(13) июля 1812 г. 4-й французский кавалерийский корпус генерала В.Н.Латур-Мобура занял Несвиж. 2-я русская армия отступила на Слуцк, а сам Багратион был уже в городе. Он приказал арьергарду остановиться в местечке Романово (ныне Ленино) и задержать французские войска. Частями из донских казаков и кавалерии Васильчикова командовал генерал Платов. 2(14) июля 1812 г. 7 полков французской армии — кавалерийская дивизия Каменьского, бригада вестфальских гусар Гамерштайна, кирасиры, пехота и артиллерия — атаковали русские войска. Платов принял бой. Казаки отбили атаку и контратаковали. Они отогнали врага на 5 верст. Части французского корпуса получили подкрепление и остановили казаков, которые вернулись в Романово. Платов приказал сжечь мост через Марочь, этим укрепил свою оборону. Латур-Мобур бросил в бой 3 кавалерийские дивизии. Тогда в действие вступил весь арьергард. От ураганного огня пушек и фланговых атак казаков противник нес большие потери. Больше часа продолжалась битва. Французский корпус вынужден был отойти к местечку Тимковичи. Победа была полной. В этом бою отличился командир 1-го батальона Ахтырского гусарского полка подполковник Денис Васильевич Давыдов.

Битва под Романовым дала возможность 2-й армии отдохнуть в Слуцке и затем отойти к Бобруйску и дальше на восток.

Слуцк был занят французскими частями в середине июля 1812 г. Захватчики реквизировали у населения для армии продукты питания и фураж. Во главе администрации стоял генерал, который руководил всеми делами в уезде. Основной обязанностью местной администрации было собирать подати с населения, реквизировать продукты и фураж и обеспечивать ими французскую армию.

При отступлении французской армии в начале ноября 1812 г. дивизия, которая стояла возле Слуцка, отошла к Борисову, куда стягивались силы захватчиков. Слуцк был занят без боя русскими войсками корпуса Эртеля.

Друкуецца па кн.: Г р и ц к е в и ч А. П. Древний город на Случи. Мн., 1985. С. 32.

Наследие слуцкого края

* * *

... — Итак, мы в восьми верстах от Слуцка, а французы уже в Несвиже...

Багратион коротко подумал о чем-то и, словно передвинув одну мысль на место другой, продолжал говорить:

— Что ж? Так и должно быть. Однако и нам свои меры взять необходимо. Господа генералы Платов и Васильчиков! После славной победы вашей под Миром полную на вас имею надежду. Матвей Иваныч! Ларивон Васильич! Французы на хвосте у нас к Бобруйску ползут. Арьергарда долг — крепче прикрывать армию. Смотрите, други: коль скоро от Романова отойдете, — весь обоз армии сгинет. Нельзя скоро отходить! Через ночь войска в Уречьи будут. А вам и завтра и послезавтра весь день надлежит у Романова держаться. И лишь третьего июля близ вечера дозволяю отойти на Слуцк. Хоть вся сила адова ринет на вас, — ни шагу!

...Прикрывая отступление Второй армии, Платов и Васильчиков разбили второго июля у местечка Романово передовой кавалерийский отряд маршала Даву под начальством генерала Пшепендовского. Это было второе крупное арьергардное дело армии Багратиона, не менее блестящее, чем первое — под Миром, но еще более значительное по результатам. Теперь армия могла без опасения двигаться на Бобруйск, а оттуда к Могилеву. А до боя под Романовым каждый шаг ее сопровождался риском быть настигнутой и окруженной. Багратион вздохнул свободно.

Друкуецца са скарачэннямі па кн.: Голубов С. Багратион. М., 1947. С. 54, 58.

Аб тым, як прадавалі Слуцк

Царское правительство стремилось купить у помещиков частновладельческие города Белоруссии, так как в России таких городов не было: все были государственными. Еще в указе Екатерины II от 3 мая 1793 года о властях в Минской губернии говорилось о намерении правительства купить у помещиков Слуцк.

Началась длительная канцелярская переписка. Еще в мае 1800 г. в город приехал минский губернатор З.Э.Корнеев с чиновниками, чтобы вести переговоры и оценить его. Но три опекуна малолетнего Доминика Радзивилла нарочно в Слуцк не приехали. Они сами взялись за оценку, долго подсчитывая все доходы с города. Наконец, опекуны предложили правительству продать Слуцк за 3736 тысяч злотых (560 400 рублей). Сенат Российской империи 20 октября 1803 года принял указ о покупке Слуцка государством.

В 1806 г. в Слуцк приезжал губернский стряпчий (помощник прокурора) и вместе со слуцким городничим осмотрели город. Они (а вслед за ними и губернатор) считали, что город покупать не надо, ибо жители его бедные, дома старые и государство не получит необходимой прибыли. Тогда Д.Радзивилл обратился к министру внутренних дел А.Б.Куракину с просьбой отложить срок выплаты большого радзивилловского долга казне на 15 лет и предложил купить у него город. Куракин подал докладную записку царю, что следует согласиться с предложением Радзивилла по политическим мотивам: все уездные города в Белоруссии должны быть государственными, а не помещичьими.

Но и на этот раз покупка Слуцка не произошла. Д.Радзивилл был сторонником Наполеона. Он выехал за границу и поступил на службу к французскому императору. В 1812 г. участвовал в войне против России, а в ноябре 1813 г. умер от ран во Франции. Но еще летом 1813 г. на все имения Радзивилла был наложен секвестр (временное запрещение пользования собственностью), они были взяты в управление государственными властями. Однако царским указом от 24 февраля 1814 г. секвестр был снят, и все радзивилловские имения были поделены между его родственниками — Антонием Радзивиллом, получившим Несвиж, Мир и много других владений, и дочерью Д.Радзивилла — Стефанией (1809—1832), получившей Слуцк, Копыль и другие имения. Над ней и ее владениями из-за ее малолетства была установлена опека. Однако радзивилловские долги были такими большими, что царским указом от 6 апреля 1815 г. создали специальную комиссию с правом юридических решений.

Вопрос о покупке Слуцка правительством после Отечественной войны 1812 г.

Наследие слуцкого края

некоторое время не поднимался. Только в 20-х годах XIX в. министерство финансов предложило купить Слуцк в счет радзивилловских долгов. Дальнейший ход этому делу дали выступления жителей города против попытки закрепощения мещан помещичьей администрацией и введения новых податей. Слуцкие мещане добивались окончательного освобождения от помещичьей власти. Через своего адвоката они в 1812 г. подали в радзивилловскую комиссию документ, где изложили свои претензии. 29 декабря 1821 г. комиссия признала слуцких мещан свободными людьми, но землю Слуцка — помещичьей. Горожане, как и раньше, вынуждены были выполнять повинности. В 1822 г. они подали апелляцию в сенат, желая получить и городскую землю. Потянулись долгие годы разбирательства дела.

Наконец комитет министров царской России принял решение купить Слуцк с околицами. Николай I утвердил это решение 7 февраля 1828 г. Для оценки стоимости города и окрестностей в Слуцк была направлена комиссия министерства финансов с представителем помещицы. Были рассмотрены многочисленные документы, приложены статистические сведения, составлен обзор юридических документов и старинных грамот за несколько столетий.

Однако и в 1828 г. продажа Слуцка не состоялась. Хотя министерская комиссия и оценила город и его окрестности со всеми доходами в 616 375 рублей 83 копейки серебром, правительство сочло эту сумму высокой и не утвердило.

Стефанией Радзивилл занялся царский двор. Императрица выдала ее в 1829 г. замуж за молодого графа Льва (Людвига) Витгенштейна (с 1834 г. — князя), сына русского генерал-фельдмаршала. Между мужем и женою был заключен договор, по которому в случае смерти одного из них все имущество становилось собственностью оставшегося в живых.

Указом сената от 30 июня 1831 г. Слуцк со всеми помещичьими доходами был закреплен за С.Радзивилл-Витгенштейн, а мещане окончательно признаны вольными людьми.

В 1832 г. 23-летняя владелица Слуцка умерла, и ее муж после уплаты долгов стал владельцем города и других ее имений. В 1834 г. Л.Витгенштейн выплатил долги умершей жены и проект покупки Слуцка был сдан в архив.

Новый толчок этому делу дало окончание судебного спора выбранцев в 1834 г. Когда проект переселения выбранцев на Украину был отклонен правительством, оно предложило помещику продать государству земли выбранецких деревень. Витгенштейн согласился в 1834 г. продать земли вместе со Слуцком за 417 738 рублей 331/3 копейки серебром, но виленский военный губернатор Ф.Я.Миркович, который вел переговоры, снизил цену до 342 821 рубля 662/3 копейки серебром. Снова пошли переписка и переговоры, пока Витгенштейн не согласился на эту сумму.

Торги тянулись до 10 декабря 1846 г., когда по положению комитета министров царской России, утвержденному Николаем I, Слуцк, его околицы и земля выбранецких деревень были куплены правительством за 342 821 рубль серебром. В апреле 1847 г. состоялась передача города государственным властям на месте.

Так закончилась более чем пятидесятилетняя история покупки уездного города Слуцка царским правительством.

Друкуецца па кн.: Г р и ц к е в и ч А.П. Древний город на Случи. Мн., 1985. С. 33—35.

Паўстанне 1863 года

Революционно-демократическое движение в Белоруссии в 60-х годах XIX века являлось составной частью общероссийской борьбы против царизма. Оно было тесно связано с польским национально-освободительным движением. В России сложилась и развивалась революционная ситуация. Программа национально-освободительной борьбы в Белоруссии и Литве предусматривала буржуазно-демократические свободы, равноправие всех граждан, республиканскую форму правления, независимость края.

В Слуцке, как и в некоторых других городах Белоруссии, в 1861—1862 гг. происходили тайные сходки сторонников освободительного движения, накопление оружия и продуктов питания для буду-

Наследие слуцкого края

щих повстанческих отрядов, пение недозволенных гимнов и песен. Минский гражданский губернатор 7 февраля 1862 г. доносил виленскому генерал-губернатору, что «революционный дух» больше всего «проявляется в Слуцком, Новогрудском и Минском уездах». Начались диверсионные действия: неизвестные уничтожали телеграфные столбы, линии. Подозревали в этом слуцких гимназистов. Начались репрессии и высылка жителей из города.

В 1862—1863 гг. происходили волнения учеников Слуцкой гимназии. Гимназисты составляли рукописные прокломации и расклеивали их в городе, тренировались в стрельбе.

В Белоруссии и Литве восстание против царизма готовил Литовский провинциальный комитет, который создал местные революционные организации: гродненскую (возглавлял Калиновский), минскую (Антон Трусов). Минская организация имела связь со Слуцком.

1 февраля 1863 г. подпольное временное провинциальное правительство Литвы и Белоруссии во главе с Кастусем Калиновским обратилось к населению с манифестом о восстании против царизма. В манифесте провозглашалась демократическая программа. В каждую губернию революционное правительство назначило военных начальников, которые одновременно возглавили наиболее крупные повстанческие отряды.

Царские власти усилили репрессии. В Слуцке в феврале 1863 г. были произведены аресты. Значительную часть арестованных выслали из города. Началось массовое исключение учеников из гимназии. В 1863 г. было исключено или «демонстративно подали прошение об увольнении их из гимназии» 281 человек. Около 30 гимназистов старших классов приняли участие в вооруженной борьбе против царизма.

Виленский генерал-губернатор распоряжением от 22 февраля 1863 г. объявил Слуцк и уезд на военном положении. Вся полнота власти была передана военному начальнику, командиру 33-го Донского казачьего полка полковнику Астахову.

В конце февраля 1863 г. в уезде начали действовать повстанцы. Сюда с запада дошел отряд Р.Рогинского. Царские войска смогли достать и разбить его уже в Мозырском уезде.

Слуцкие повстанцы начали действовать весною 1863 г. В уезде образовалось четыре отряда общей численностью до 500 человек. На подавление повстанцев были брошены большие силы. В уезде, кроме казаков, действовали части 31-й пехотной дивизии, штаб которой разместили в Слуцке.

21 апреля 1863 г. возле деревни Озеричи часть Великолукского полка разбила отряд повстанцев в 120 человек во главе с Вендорфом и военным руководителем отряда бывшим штабс-капитаном В.Машевским. Во время боя было убито 3 повстанца, в том числе Машевский, 14 ранено, 35 взято в плен.

Еще один бой произошел 26 июня возле деревни Мокраны. Здесь рота Черниговского полка с 80 казаками разбила отряд повстанцев Нарбута из 80 человек. В Слуцком уезде действовали отряды Лукашевича, Хмаровича, Юндзилла. Летом 1863 г. они также были разбиты царскими войсками.

Зимой 1864 года царские власти раскрыли подпольную революционную организацию Минской губернии. Было арестовано 80 человек, среди них начальники организации Слуцкого уезда — учитель математики Слуцкой гимназии Миладовский, которого сослали в Томск, и Могильницкий. Захваченных в боях повстанцев судил военный суд. Их осуждали на каторжные работы в рудниках или крепостях — бессрочно или на 12, 10, 8 лет. Имущество их конфисковывали. У крестьян и мещан Слуцка, участвовавших в восстании 1863 г., было конфисковано имущество, они были высланы в арестантские роты на 2—4 года. Часть повстанцев или просто подозреваемых лиц была выселена в Сибирь или «далекие губернии». Всего из города было выселено более 400 человек.

Царизму удалось подавить восстание, но, несмотря на репрессии, в Белоруссии, в том числе и среди слуцкой интеллигенции, учеников Слуцкой гимназии, продолжали распространяться революционно-освободительные идеи.

Друкуецца па кн.: Г р и ц к е в и ч А.П. Древний город на Случи. Мн., 1985. С. 36—39.

Наследие слуцкого края

Дакументы сведчаць

РАПАРТ КІРАЎНІКА СЛУЦКІМІ МАЁНТКАМІ АБ ЗНАХОДЖАННІ Ў ІМ КАЗАКОЎ І ЖОРСТКАЙ ЭКСПЛУАТАЦЫІ СЯЛЯН АРАНДАТАРАМІ

17 жніўня 1861 г.

Получив указание е. св. князя и Главного управления имениями о том, чтобы не допускать ввода в княжеские имения войск и полиции, после возвращения в Слуцк я предупредил об этом арендаторов, чтобы по всем вопросам они обращались к Управлению имениями и только через него добивались удовлетворения. Почти все арендаторы не уклоняются от этого и только в крайнем случае обращаются через Управление к посреднику, хотя поскольку возможно, взаимные недоразумения разрешаются на месте.

Однако я сталкиваюсь с нарушителями этого условия, самовольно идущими к беспорядкам. В им. Горки давно имеются злоупотребления: ограничивались только расчетами с крестьянами, злоупотребления со стороны имения приостановлены. В настоящее время арендатор ввел в деревни казаков по 2 чел. на одну избу и переводит их произвольно на постой из одной деревни в другую, так что крестьяне действительно начали роптать и жаловаться. А когда эти жалобы дошли до меня и когда я убедился в том, что вымышленного бунта нет, я попросил командира полка удалить казаков, что и произошло.

Но через несколько дней пани Околова от имени своего мужа подала заявление посреднику и полиции о том, что у нее крестьяне бунтуют и порядок нарушен. На проверку прибыл посредник, затем исправник, которые, не найдя ни бунта, ни недоимок барщины, осмотрели лишь по жалобам крестьян хлеб, выдаваемый из имения слугам, и признали его несоответствующим и негодным. Если этим закончится все дело, было бы еще ничего. Но мне кажется, что здесь будет больше скандалов, которые ни к чему иному не приведут, кроме раздражения крестьян и вмешательства властей.

Второй скандалисткой является пани Булгаринова. Как это видно из прилагаемого отношения посредника, арендаторша, не взирая ни на что, велела 2 раза сечь крестьян за опоздание на работу и за медлительность в работе. После первого случая посредник взял с нее обязательство не нарушать правил, а во втором случае послал отношение администрации, после чего был выслан контролер для удовлетворения крестьян. Но когда в тот же день в Радков прибыл и сам посредник, он занимался и эти делом, и хотя он обязал, чтобы арендаторша заплатила (каждому) наказанному крестьянину по 2 руб. серебром, однако крестьяне от денег этих отказались и намеревались жаловаться высшим властям, но этого до сих пор не сделали, а посредник своего решения не отменил. Подобные действия отрицательно влияют на налаживание взаимоотношений в будущем, а т. к. без решения Главиого управления в подобных случаях не знаю, как поступать, считаю своей обязанностью Вам об этом доложить и просить распоряжения.

Управляющий слуцкими имениями К.Вагнер.

Крестьянское движение в Белоруссии после отмены крепостного права (1861—1862 гг.). Мн., 1959. С. 322—323.

РАПАРТ АКАНОМА СЛУЦКІХ МАЁНТКАЎ АБ СКЛАДАННІ СТАТУТНЫХ ГРАМАТ І АДМОВЕ СЯЛЯН МАЁНТКАЎ ЖЫЦІНА І ПАДАРЭССЕ БАБРУЙСКАГА ПАВЕТА ПАДПІСАЦЬ ГРАМАТЫ

6 студзеня 1862 г.

Представляя уставные грамоты им. Житино и Подоресье с дальнейшими приложениями, согласно указанному на обороте перечню, имею честь пояснить, что основой для определения земельного надела каждому хозяину были землемерные инвентари, а количество выгона показано соответственно ведомости землемерного отдела и что земельный надел определен согласно инструкции Главного управления имений. Ссылки на это, сделанные главным землемером вельможным [паном] Ивашкевичем, имеются на каждой грамоте.

В расчете издельной работы и оценке общей повинности, из которой состоит постоянный оброк, учитывались последние замечания, сделанные Главным управлением, что подробно объяснено в примечаниях, приложенных к уставным грамотам.

Крестьяне указанных имений в настоящее время не желают приступить к заключению каких-либо добровольных соглашений. Но есть надежда на то, что в скором времени по

Наследие слуцкого края
Сайт, посвященный истории Слуцкого

примеру других волостей изменят свое мнение и сами потребуют соглашений. Так именно было в Лахвенских и Ленинских имениях. В настоящее время они (крестьяне) сами изъявляют желание заключить добровольные соглашения, и с этой целью я спешу в Лахву и беру с собой грамоты, которые я думал отправить в Главное управление имениями.

С арендаторами Житина и Подореся окончательных соглашений не заключено. Но после возвращения из Лахвы я сразу же за это возьмусь и полученные обязательства вместе с расчетами дохода буду иметь честь представить Главному управлению имениями.

Управляющий К.Вагнер.

Крестьянское движение в Белоруссии после отмены крепостного права (1861—1862 гг.). Мн., 1959. С. 340.

ДАНЯСЕННЕ МІРАВОГА ПАСРЭДНІКА 2-га ЎЧАСТКА СЛУЦКАГА ПАВЕТА АБ АДМОВЕ СЯЛЯН МАЁНТКА ШАСТАКІ ПАДПІСАЦЬ АКТ АБ УВЯДЗЕННІ СТАТУТНЫХ ГРАМАТ

Красавік 1862 г.

Вчерашнего числа при проверке и введении в действие уставной грамоты им. Шостаков помещика Константина Ксаверьевича Войниловича требуемо было мною на основании ст. 49 Правил о поряд[ке] прив[едения] в дейст[вие] Полож[ения] о кресть[янах] подписание акта 6 уполномоченными временнообязанными крестьянами, избранными для сего Шостаковским сельским обществом, а именно: Сымоном Казимировым Черкасом, Прокопом Ивановым Гнецько, Николаем Даниловым Борисом, Иваном Степановым Черкасом, Сымоном Герасимовым Черкасом и Иваном Кристофоровым Сапешкою. Но уполномоченные от подписи акта отказались, а то в присутствии 3 добросовестных посторонних свидетелей Бенедыка Яковлева Луцицкого, Степана Мойсеева Кончика и Якуба Иванова Крайника, помещиков Константина и Иосифа Войниловичей, помещиков Гурского и Шабловского, волостного старшины и целого мирского Шостаковского общества. Главными подстрекателями к неисполнению определенного Положением подписания поверочного акта были помощник старосты Викентий Антонов Черкас, Сымон Казимиров Черкас и Костак Степанов Новик, они гласно в присутствии моем и упомянутых выше лиц объявили, что громада не хочет никаких подписей и их уполномоченные акта не подпишут, не взирая на объяснения необходимости повиновения закону. Это было исполнено уполномоченными публично перед целым обществом, а потому, сообразив все обстоятельства дела, весьма вредные для прочих селений, где еще не поверены уставные грамоты, и могущие стать дурным примером для всех временнообязанных крестьян, решаю: 1) главных зачинщиков явного неповиновения закону: Викентия Антонова Черкаса и Сымона Казимирова Черкаса по силе 154 ст. Общего полож[ения], как изобличенных в возбуждении крестьян к исполнению возложенных на них сил Положением обязанностей, передать суду и наказанию на основании св[ода] зак[онов] 1857 г., том XV, книга I, ст. 295 и последующих и 2) Костака Степанова Новика за ответы дерзкие и совет, данный мне, чтобы всю громаду послать в острог, не отдавать под суд поодиночке, по силе ст. 29 и 32 Положения о губ[ернских] и уездн[ых] по кресть-ян[ским] дел[ам] учрежд[ениях], наказать розгами в волостном правлении 20 ударами и взыскать штраф 5 руб. серебром в пользу суммы Шостаковского сельского общества; об исполнении сего решения просить находящегося лично в им. Шостаках становог. пристава со вручением ему копии решения; предписать тимковицкому старшине исполнить сие же решение, а о происшествии уведомить точас г-на начальника губернии.

Мировой посредник Мержеевский.

Крестьянское движение в Белоруссии после отмены крепостного права (1861—1862 гг.). Мн., 1959. С. 355—356.

ПАСТАНОВА СЛУЦКАГА ПАВЯТОВАГА МІРАВОГА З'ЕЗДА АБ ДЗЕЙНАСЦІ ВАЙНІЛОВІЦКАГА ВАЛАСНОГА СТАРШЫНІ

12 чэрвеня 1862 г.

Слуцкому уездному мировому съезду докладывано: мировой посредник 4-го уч. Пилявский в отзыве от 12 сего июня за № 201 донес, что войниловицкий волостной старшина Андрей Король, прибыв в Сейловицкую волостную канцелярию во время сборов крестьян дер. Кучиновщины и Сейлович, занятых выбором уполномоченных для проверки уставных грамот, стал их уговаривать, чтобы этого не делали, что им все представлено в ложном виде и что выборы, ими производимы[е], не имеют никакого основания, за какой поступок

Наследие слуцкого края
Сайт, посвященный истории Слуцкого

сказанный старшина посредником Пилявским временно удален от должности, а на место его назначен старшиною кандидат его Михаил Петрович Комлач, и засим просит съезд на основании 122 ст. Общего положения окончательно отрешить сказанного старшину от должности.

Постановлено: как подстрекательство волости (является) важным преступлением, то съезд на основании 122 ст. Общего положения, высочайше утвержденного в 19 день февраля 1861 г., о крестьянах, вышедших из крепостной зависимости, полагает окончательно отрешить от должности старшину Андрея Короля с назначением к заступлению его места кандидата его Михаила Петрова Комлача, если он избран в эту должность по ст. 118 того же Положения, о чем представить на утверждение г-ну начальнику губернии и уведомить мирового посредника.

Подлинный за подписом предводителя дворянства, всех мировых посредников и скрепою секретаря.

Крестьянское движение в Белоруссии после отмены крепостного права (1861—1862 гг.). Мн., 1959. С. 362—363.

ДАНЯСЕННЕ МІНСКАГА ГУБЕРНАТАРА Ў ДЭПАРТАМЕНТ ПАЛІЦЫІ АБ СУПРАЦІЎЛЕННІ СЯЛЯН ВЁСКІ НАВАСЁЛКІ КІЯВІЦКАЙ ВОЛАСЦІ СЛУЦКАГА ПАВЕТА СУДОВАМУ ПРЫСТАВУ І ПАЛІЦЫІ

18 студзеня 1889 г.

Крестьяне Слуцкого у. Киевичской вол. д. Новоселок вели спор с владельцем им. Мокраны помещиком Ксаверием Войниловичем о пастбищной земле в уроч. Тарфовое болото, пространством 125 дес. Спор этот разрешен всеми инстанциями по крестьянским делам и спорная земля признана за помещиком. Принесенная крестьянами всеподданнейшая жалоба по высочайшему повелению от 28 апреля 1883 г. оставлена без последствий, об этом объявлено поверенным крестьян Григорию Коменданту и Иосифу Толкачу под расписку 24 сентября 1883 г.

Решением Слуцкого съезда мировых судей от 4 сентября 1887 г. присуждено было ко взысканию с 77 человек крестьян д. Новоселок в пользу помещика Войниловича за самовольную пастьбу скота в упомянутом урочище 56 р. 80 коп. При приведении в исполнение этого решения 25 февраля 1888 г. крестьяне деревни Новоселок оказали сопротивление судебному приставу Масловскому, который обратился за содействием к местной полиции и несмотря на оказанное его 12 марта 1888 г. содействие, крестьяне толпою до 500 человек мужчин и женщин упорно отказывались от уплаты денег и к описи имущества не допустили. При этом один из толпы крестьянин Иосиф Сенкевич с женою Феклою нанесли побои полицейскому уряднику Андрушкевичу. Составленный об этом акт с указанием главных зачинщиков сопротивления передан был товарищу прокурора для возбуждения преследования, а сим, последним, предложен судебному следователю для производства предварительного следствия по признакам 27 ст. Улож[ения] о нак[азаниях].

31 декабря 1888 г. по распоряжению судебного следователя арестованы были при Киевичском волостном правлении для доставления в Слуцкий тюремный замок крестьяне д. Новоселок Григорий Воробей и Григорий Комендантов, но в этот день по случаю позднего времени не могли быть отправлены и оставлены на ночлег в арестантском помещении при Киевичском волостном правлении, 1-го сего января утром, когда были выведены упомянутые арестанты для отправки их на поводе в г. Слуцк, явившаяся толпа крестьян около 40 человек насильно отняла арестованных и увела домой.

Для производства дознания о насильном освобождении из под ареста Воробья и Комендантова и для принятия мер к доставлению их в Слуцкий тюремный замок 4 января прибыл в волостное правление слуцкий уездный исправник, где получил сообщение судебного следователя с повестками на имя подсудимых в числе 8 человек о явке их к следователю в г. Слуцк на 9 января, между тем, двое из обвиняемых, а именно: Семен Воробей и Степан Клыга явились в волостное правление за получением паспортов и здесь же были задержаны и доставлены в г. Слуцк. Затем исправник отправился в д. Новоселки для выдачи повесток остальным обвиняемым, но не нашел их в деревне, так как они скрылись до прибытия исправника, а потому, оставив повестки местному полицейскому сотскому, исправник поручил ему вручить повестки по принадлежности вызываемых по явке их в деревню. После сего 9 января добровольно явились в Слуцк в полицейское управление освобож-

Наследие слуцкого края

денный толпою один из главных виновных Григорий Воробей и другой вызываемый Михаил Корушун, которые вместе с задержанными в волостном правлении Семеном Воробьем и Степаном Клыгой заключены в тюремный замок до распоряжения судебного следователя.

Дознание же о насильном освобождении из-под ареста Григория Воробья и Григория Коменданта передано товарищу прокурора по Слуцкому у.

О чем на основании циркуляра от 20 сентября 1888 г. за № 2501 имею честь довести до сведения Департамента полиции и присовокупить, что о немедленном розыске и доставлении судебному следователю остальных четырех обвиняемых крестьян мною вместе с сим предписано слуцкому уездному исправнику.

Губернатор ген.-майор кн. Трубецкой

Белоруссия в эпоху капитализма. Мн., 1983. Т. 1. С. 252—253.

СПІС ЗЕМЛЕЎЛАДАЛЬНІКАЎ СЛУЦКАГА ПАВЕТА МІНСКАЙ ГУБЕРНІ

Фамилия, имя,отчество, звание и вероисповедование владельца	название имения	к-во десятин	волости и стана
1	2	3	4
Андрусевич Филипп Иванов, дв. Р.-К.	Ост. Барки	21	Греской, 3
Балванович Иван Григорьев, дв. Пр.	Ур. Липники	20	Царевской, 1
Барановский Федор Иванов, дв. Пр.	–	30	–
Барановский Демьян Иванов, дв. Пр.	Ур. Новые Морги	10	–
Барановский Александр и Константин Ивановы, дв. Пр.	З.Чайчицы	20	Чаплицкой, 1
Баранцевич Антон саверьев,дв. Р.-К.	Ост. Борки	13	Греской, 3
Баранцевич Василий Антонов,дв. Р.-К.	–	7	–
Бересневич Антон Михайлов,дв. Р.-К.	З.Чайчицы	19	Чаплицкой, 1
Билина Валериян Петров,дв. Р.-К.	З.Степкова	15	Греской, 3
Брановицкая Елисавета Павловна, мещ. Пр.	Ур. Новые Морги	53/4	Царевской, 1
Беркулунд Готхард Карлов, кап. гвар. Лют.	Замость	5950	Греской, 3
Ванькович Яков Осипов, дв. Р.- К.	Ур. Новые Морги	22	Царевской, 1
Волчанинов Валериан Глебович, от. рот. Пр.	Покрашево	767	Греской, 3
Вощинин Дмитрий Сергеев, кол. ас. Пр.	Полавковичи	250	Слуцкой, 1
Гавриkович Елена Иванова, дв. Пр.	Ост. Борки	24	Греской, 3
Генриц Вильгельм Александров, полк. Реф.	Староселье	216	–
Гладковская Цезария Францева,дв. Р.-К.	Ф.Чайчицы	54	Чаплицкой, 1
Говосович Иосиф Павлов,мещ. Р.- К.	Ур. Староселье	24	Греской, 3
Гогенлоге Мария Львовна, княг. Лют.	Им. Басловцы	2507	Романова, 3
	Докторовичи	3356	–
	Лятковщина	262	–
	Маньков	825	–
	Манкувок	647	–
	Бокшицы	825	Слуцкой, 1
	Прощицы	1233	–
	Беляны	29	–
	Болотчицы	1243	Чаплицкой, 1
	Чаплицы	2529	–
	Целевичи	609	–
	Горки	554	Царевской, 1
	Забродье	405	–
	Ивань	3332	–
	Миклашевщина	804	–
	Некраши	1754	–
	Прусы	1407	–
	Слива	1334	–
	Новый Двор	1604	–
	Гольчицы	3885	Греской, 3
	Ушаловичи	603	–
Гриневский Осип Каетанов, мещ. Р.-К.	Ф. Маковищи	6	–

Наследие слуцкого края

1	2	3	4
Гузовский Матвей Гаврилов, мещ. Пр.	Ост. Борки	35	–
Гуринович Василий Игнатьев, дв. Пр.	Ур. Липники	30	Царевской, 1
Гурин Григорий Яковлев, дв. Пр.	–	20	–
Доманский Лев Михайлов,дв. Р.- К.	Белевичи	1177	Чаплицкой, 1
Доманский Адам Михайлов, дв. Р.- К.	Чижевичи	678	Романовская, 1
Дубинский Иван Денисов, мещ. Пр.	Фрузоновщина	80	Слуцкой, 1
Душевский Иосиф Анзельмов,кр. Р.- К.	Заст. Степковка	9	Греской, 3
Душевский Казимир Викентьев, кр. Р.-К.	–	5	–
Ермолович Иосиф Викентьев, кр. Р.-К.	Ост. Борки	60	–
Забродский Иван Самуилович, дв. Пр.	Ур. Новые Морги	10	Царевской, 1
Залеский Карл Францев, поруч. Р.-К.	Королево	264	Чаплицкой, 1
	Генриполь	135	–
	Рачкевичи	1755	–
Золотой Иван Яковлев, кр. Пр.	Д. Квасыничи	4	Царевской, 1
Золотой Иосиф Бонифациев, кр. Пр.	Ур. Новые Морги	6	Царевской, 1
Искрицкий Андрей Федоров, ст. сов. Пр.	Беличи	750	–
Клекель Адам Петров, зан. унт.-оф. Р.-К.	С. Белевичи	17	Чаплицкой, 1
Клихновские Александр и Николай Андреевы, мещ. Р.-К.	Ост. Борки	8	Греской, 3
Ковалевский Эдмунд Казимиров, дв. Р.-К.	–	13	–
Колесник Гавриил Яковлев, кр. Пр.	С. Белевичи	89	Чаплицкой, 1
Кондратович Станислав Викентьев, дв. Р.-К	Весея	250	Слуцкой, 1
Корбут Петр Иванов, кр. Пр.	Ур. Новые Морги	20	Царевской, 1
Корзун Александр Матвеев, дв. Р.-К.	Ост. Борки	10	Греской, 1
Коркозевич Нарцыз Игнатьев, дв. Р.-К.	Заст. Малая Млынка	360	Царевской,1
	Заст. Большая Млынка	448	–
Мороз Иван Иосифов, кр. Пр.	Ф. Староселье	7	Греской, 3
Наркевич-Иодко Витольд Александров, дв. Р.-К.	Им. Слобода	80	Слуцкой, 1
Некрашевич Никодим Лукич, дв. Пр.	Ур. Новые Морги	18	Царевской, 1
Некрашевич Григорий Фомич, дв. Пр.	Ур. Новинки	26	–
Некрашевич Степан Петров, дв. Пр.	–	19	–
Некрашевич Антон Семенов,дв. Пр.	–	19	–
Неронский Сильвестр Иванов, дв. Пр.	Ур. Липники	20	–
Околов Константин Монардов,дв. Р.-К.	Тересполь	576	Романовской, 3
Околов Адам Алозиев, дв. Р.-К.	Ф. Домбровка	187	Царевской, 1
Олехнович Михаил Васильев, кр. Р.К.	Ур. Новинки	8 1/2	–
Олехнович Адам Васильев, кр. Р.-К.	–	8 1/2	–
Олехнович Мирослав Федоров,мещ. Р.-К.	–	12 1/2	–
Олехнович Иван Федоров,мещ. Р.-К.	–	12 1/2	–
Петницкий Николай Адамов, мещ. Р.-К.	Ок. Остров «Борки»	10	Греской, 3
Понтус Адам и Иван Васильевы, мещ. Пр.	Ост. Борки	42	–
Прушинский онстантин онстантинов, дв. Р.-К.	Мазоли	1009	Чаплицкой
Пятницкий Карл Станиславов, мещ. Р.-К.	Д. Квасыничи	23	Царевской, 1
Радзивил Антон Вильгельмов, князь,Р.-К.	Им. Греск	15837 1/2	Греской, 3
	Старжина с Грескою лесною дачею		
Радюкевич Григорий Федоров, кр. Пр.	Остров Борки	16	Греской, 3
Рассудовский Густав Фаддеев, дв. Р.-К.	Курганы	263	Романовской, 3
Рассудовский Мечислав Фаддеев, дв. Р.-К.	Ваньковщина	500	–
	Ф. Гора	33	Чаплицкой, 1
Рытвинский Андрей Адамов, кр. Р.-К.	Ф. Степковка	6	Греской, 3
Рудковская Елисавета Викентьева, кр. Р.-К.	Ур. Новинки		Царевской, 1

Наследие слуцкого края

1	2	3	4
Севастиянов Василий Дмитриев, ст. сов. Пр.	Хорошовка	99	Слуцкой, 1
	Заст. Лес-Фара или Шантаровщизна	62	Греской, 3
Суприновская Антонина Михайлова, дв. Р.-К.	Вороиково	19	–
Сыцько Августин Игнатьев, дв. Р.-К.	Остров Борки	15	–
Сыцько Константин Арнольдов, дв. Р.-К.	–	19	–
Турчинович Петр Осипов, кр. Пр.	Д. Квасыничи	22	Царевской, 1
	Ур. Н.Морги	3	–
Узловский Марк Францев, тит. сов. Р.-К.	Борки	2897	Чаплицкой, 1
Хоцяновский Иван Геронимович, кр. Р.-К.	Ост. Борки	4	Греской, 3
Цвирко Франц Иосифов, дв. Р.-К.	Заст. Степковка	5	–
Цишкевич Петр Емельянов, кр. Пр.	Ур. при им. Покрашево	20	–
Шпаковские Мечислав Ромуальдов и мал. Кондрат Станиславов, дв. Р.-К.	Ковержицы	863	Чаплицкой, 1
Шпилевский Станислав Иосифов, дв. Р.-К.	Чайчицы	36	–
Шпилевский Франц Павлов, дв. Р.-К.	Зас. Глядки	176	Царевской, 1
	Шабуики	150	–
	Кулеши	261	–
Шпилевский Михаил Игнатьев, дв. Р.-К.	Заст. Чайчицы	45	Чаплицкой,1
Шпилевский Владислав Антонов, дв. Р.-К.	Заст. Чайчицы	45	Чаплицкой, 1

1. В список включены землевладельцы пяти волостей Слуцкого уезда, а всего в состав его в то время входило 23 волости.

2. Значение сокращений, имеющихся в тексте –

Д. – деревня
Дв. – дворянин
З., зас., заст. – застенок
Им. – имение
Кап. гв. – капитан гвардии
Княг. – княгиня
Кол. ас. – колежский асессор
Кр. – крестьянин
Лют. – лютеранин
Мещ. – мещанин
От. рот. – отставной ротмистр
Ост. – остров
Полк. – полковник
Поруч. – поручик
Пр. – православный
Р.-К. – римско-католический
Реф. – реформатор
С. – село
Ст. сов. – статский советник
Тит. сов. – титулованный советник
Унт. оф. – унтер-офицер
Ур. – урочище.

Список землевладельцев Минской губернии. Мн., 1889. С. 379–418.

Падрыхтавала В.С.Відлога.

З РАПАРТА СЛУЦКАГА ПАВЯТОВАГА СПРАЎНІКА МІНСКАМУ ГУБЕРНАТАРУ АБ ЗАБАСТОЎЦЫ КРАЎЦОЎ У СЛУЦКУ

5 кастрычніка 1901 г.

Сакрэтна.

30 прошлого сентября рабочие и подмастерья мужских портных гор. Слуцка, работавшие поштучно, прекратили работу в мастерских своих хозяев, потребовали от последних

Наследие слуцкого края

увеличения сдельной платы и пока не пришли со своими мастерами к соглашению, не явились в мастерские, что продолжалось два дня, т. е. до 2 числа текущего октября.

По этому делу мною немедленно было произведено лично самое тщательное дознание, которым установлено, что забастовка в этом случае была вызвана недостаточностью заработной платы, так как при существовавшей до сего времени поштучной плате рабочий при самом усиленном труде не мог выработать до рубля в сутки и что участие в ней принимали только рабочие, получавшие плату поштучно, годичные же рабочие оставались на своих местах и работали безостановочно...

По удовлетворении хозяевами требования рабочих с добавлением платы, все они второго числа октября явились на свои места и начали работу...

Уездный исправник (подпись).

Документы и материалы по истории Белоруссии. Мн., 1953. Т. 3. С. 321—322.

З ПРАШЭННЯ СЯЛЯН в. ЧАПЯЛІ СЛУЦКАГА ПАВЕТА Ў ДЗЯРЖАЎНУЮ ДУМУ АБ СВАВОЛЬСТВЕ ПАМЕШЧЫКАЎ

5 мая 1905 г.

...Выражая нашу преданность матери-России, просим господ членов Государственной думы услышать наши слезы, которые не могут быть оставленными ни на одну минуту нашей жизни, и наши страдания, лишающие нас минутного отдыха от труда, и влекущие большой вред для здоровья. Земля наша, состоящая под нашим владением по выкупному акту первой казенной комиссии, обманным правом захвачена помещиком Игнатием Коркозовичем, а также бывшее совместное пастбище для скота таким же правом осталось по наследству Богдану Коркозовичу, из этого упомянутого пастбища Богдан Коркозович часть продает (120 дес.) и просит по 160 руб. [за] десятину, отказывая нам, надеясь причинить большой вред. На вышеупомянутой земле состоящей в совместном пользовании крестьян с помещиком, оставшейся обманным правом в пользу помещика Богдана Коркозовича, в настоящее время построено им. Богдановка. Сенокос, находящийся в собственном владении крестьян дер. Чепели, который находится в кругу упомянутого пастбища на расстоянии трех верст от деревни, мы пустили в пастбище. Прогона на это пастбище никак нету, так что коров и лошадей утром и вечером гоняем по протяжении дороги через засеянные поля, по границе соседей земли застенка Млынки, имеющей один сажень ширины, и тем самым наносим соседям вред. Соседи наводят оценку и предают нас суду за неимение прогона для скота. Помещик Богдан Коркозович ограничил носильно спорное пастбище Коновали и ежедневно ведет с нами драку, забирает скот наш и держит, пока не уплатишь, даже у некоторых из нас [забирает] последнюю одежду...

Второе им. Чепели, принадлежащее Игнатию Коркозовичу, ныне перешедшее по наследству дочери его Софии Видицкой, расположено в 5—10 шагах от деревни, так что для рогатого скота сараи построены в 5-ти шагах от крестьянских заборов. Идя, помещичий скот ломает наши заборы, а наших свиней, так как [их] невозможно удержать, то бьют с ружья и затравливают собаками, даже разъяренные собаки вытаскивают из наших сараев овец и свиней.

В настоящее время помещица София Видицкая этим имением не владеет, а пустила в арендное содержание на 9 лет какому-то слуцкому мещанину Гуцайту, так что мы, крестьяне, теперь остаемся без наследства, когда мы причиним какой-нибудь убыток Гуцайту, то он нас предает суду, а если он нам сделает какой убыток, то мы не знаем на кого даже жаловаться; некоторые говорят будто бы, что он, Гуцайт, обманным образом взял в аренду это имение...

...Покорнейше просим господ членов Государственной думы вникнуть в наше дело и распорядиться, как можно. Просим мы вас, назначьте местное дознание, землеустроительную комиссию и просим вас.., объявите нам через волостное правление про наше прошение.

В том и подписуемся поверенные крестьяне дер. Чепелей, за Петра Бобко как неграмотного по его личной просьбе и сам за себя расписался

Филипп Петрович.

Документы и материалы по истории Белоруссии. Мн., 1953. Т. 3. С. 234—235.

Наследие слуцкого края

З ПАВЕДАМЛЕННЯ ГАЗЕТЫ «ВПЕРЕД» ПРА ЗАБАСТОЎКУ І ДЭМАНСТРАЦЫЮ ВУЧНЯЎ У СЛУЦКУ

18 мая 1905 г.

...Ученики средних школ продолжают энергично отстаивать свои права и требовать необходимых реформ: они не желают продолжать учиться в «атмосфере бесправия». Они объединяются, подают петиции, бастуют, но петиции их звучат теперь не просьбой, а требованием и сопровождаются угрозами, что «в случае неудовлетворения их требования, учащиеся оставляют за собой право оказать на правительство воздействие способом по их усмотрению».

...Подобная же петиция, сопровождаемая угрозами, была составлена и в маленьком и глухом гор. Слуцке. Подача петиции сопровождалась общей демонстративной забастовкой всех средних школ города. Даже малые дети решили сами выступить на защиту своих прав, не надеясь уже больше на помощь своих отцов.

ДАНЯСЕННЕ МІНСКАГА ГУБЕРНАТАРА Ў ДЭПАРТАМЕНТ ПАЛІЦЫІ АБ ЗАБАСТОЎЦЫ РАБОЧЫХ НА СТАРЭЎСКІМ ЛЕСАПІЛЬНЫМ І ШКЛЯНЫМ ЗАВОДАХ

9 жніўня 1905 г.

Сообщаю Департаменту полиции, что со 2 сего августа забастовали рабочие на Старевском Бобруйского у. лесопильном и стекольном заводах, предъявив к владельцу требования об улучшении их быта. Положение дела не внушает никаких опасений, т. к. владелец заводов надеется на миролюбивое разрешение требований стачечников.

И. д. губернатора Курлов

Правитель канцелярии Зарин

Революционное движение в Белоруссии 1905—1907 гг. Мн., 1955. С. 213.

З ДАНЯСЕННЯ МІНСКАГА ГУБЕРНАТАРА МІНІСТРУ ЎНУТРАНЫХ СПРАЎ АБ ХВАЛЯВАННЯХ СЯЛЯН

3 кастрычніка 1905 г.

8 августа крестьянами с. Белевичи Чаплицкой вол. Слуцкого у. произведена была самовольная пастьба скота в лесу наследников Ф.Даманского; в настоящее время крестьяне ожидают судебного решения.

В Слуцком у. оказано сопротивление полиции крестьянами дер. Гусаков Клецкой вол., причем толпа крестьян заявила исправнику и земскому начальнику, что, считая захваченную землю своею, они никоим образом не уступят ее обратно, а равно не выдадут и зачинщиков и, таким образом, судебное решение по сему делу не может быть выполнено.

В том же уезде, в дер. Цыганах, 21 сентября также при приведении в исполнение указа Сената о размежевании земель с помещиком Новицким оказано полиции вооруженное сопротивление в лице исправника, земского начальника, пристава и урядника, причем последним двум нанесены удары палками.

Мною посылаются для содействия гражданским властям войска, и о результатах мною будет донесено дополнительно по каждому случаю в отдельности.

И. д. губернатора Курлов.

Правитель канцелярии Зарин.

Документы и материалы по истории Белоруссии. Мн., 1953. Т. 3. С. 515.

ТЭЛЕГРАМА ПРАКУРОРА МІНСКАГА АКРУГОВАГА СУДА МІНІСТРУ ЮСТЫЦЫІ АБ УСЕАГУЛЬНАЙ ЗАБАСТОЎЦЫ Ў СЛУЦКУ

14 кастрычніка 1905 г.

Товарищ прокурора Васильев телеграфирует: Слуцке гимназии и городе общая забастовка, товарищ прокурора Грек вследствие забастовки ж.д. и ямщиков не может выехать Новогрудок, товарищ прокурора Богдановский Мозыре на съезде, почему отложатся дела участием.

Прокурор Бибиков.

Революционное движение в Белоруссии 1905—1907 гг. Мн., 1955. С. 276.

Наследие слуцкого края

ПРАДСТАЎЛЕННЕ ПРАКУРОРА МІНСКАГА АКРУГОВАГА СУДА ПРАКУРОРУ ВІЛЕНСКАЙ СУДОВАЙ ПАЛАТЫ АБ ЗАБАСТОЎЦЫ НАВУЧЭНЦАЎ ГІМНАЗІІ, УСЕАГУЛЬНАЙ ЗАБАСТОЎЦЫ І ДЭМАНСТРАЦЫІ РАБОЧЫХ У СЛУЦКУ

27 кастрычніка 1905 г.

В дополнение к телеграмме от 14 сего октября имею честь донести в.п. следующее:

11 сего октября в Слуцкой гимназии произошли беспорядки, ближайшим поводом к которым послужил обыск, произведенный директором Якушевичем у одного из учеников в стенах гимназии. Раздраженные этим обстоятельством ученики 5-го, 6-го, 7-го кл. вышли на коридор и, обступив директора, криками, угрозами и бранью выражали ему свое неудовольствие по поводу произведенного обыска. Во время последовавших затем объяснений между гимназистами и учебным начальством некоторыми из числа гимназистов произведены были револьверные выстрелы в потолок. На состоявшейся тогда же с разрешения директора сходке решено было в виде протеста объявить однодневную забастовку. В тот же вечер состоялось заседание педагогического совета, на котором все гимназисты 5-го, 6-го, 7-го кл. были исключены из гимназии, причем родителям было предоставлено право подавать вновь прошения о приеме.

12 октября утром толпа исключенных вломилась в здание гимназии и насильно прекратила занятия в 4 младших классах, после чего стало известно, что из гимназии исключены на тех же основаниях и ученики 8-го кл., выразившие свое сочувствие забастовке.

13 октября утром к гимназии подошла толпа посторонних лиц в числе нескольких сот человек и, остановившись перед зданием гимназии, произвела демонстрацию, сопровождающуюся криками: «Ура, долой самодержавие!». Т.к., несмотря на троекратное предупреждение полиции, толпа не расходилась, то демонстранты были разогнаны прикладами. После этого в городе по настоянию местных социал-демократов была объявлена всеобщая забастовка. Среди гимназистов крайнее раздражение, настроение же в городе тревожное. Здание гимназии охраняется нарядом полиции и воинским патрулем.

Из числа участников демонстрации перед гимназией никто не был задержан.

И. д. прокурора Минского окружного суда Зубков

Секретарь Савойский

Революционное движение в Белоруссии 1905—1907 гг. Мн., 1955. С. 296—297.

З ДАНЯСЕННЯ МІНСКАГА ГУБЕРНАТАРА Ў ДЭПАРТАМЕНТ ПАЛІЦЫІ АБ МАСАВЫХ ЗАБАСТОЎКАХ І ДЭМАНСТРАЦЫЯХ У СЛУЦКУ

2 лістапада 1905 г.

11 октября с.г. в гор. Слуцке после большой перемены ученики классической гимназии прекратили занятия и спокойно разошлись по домам. На следующий день забастовавшие гимназисты, узнав, что в младших классах продолжаются занятия, ворвались в здание гимназии, разломали входную дверь и, прекратив занятия, заставили учащихся разойтись. На сходках, устроенных сначала в помещении гимназии, а затем и во дворе ее, на коих присутствовали и посторонние, постановлено было не приступать к урокам впредь до обратного приема в гимназию уволенных учеников.

13 октября в городе началась всеобщая забастовка, к коей примкнули торговые и промышленные заведения, рабочие всех мастерских и 2 паровых мельниц. Появившаяся на одной из улиц толпа стачечников с пением и криками направилась к городскому училищу, но при появлении воинского патруля разошлась. Вслед за тем, собравшись вновь и увеличившись до 1000 человек, забастовщики совместно с учащимися произвели перед зданием гимназии демонстрацию, сопровождавшуюся криками «ура» и бросанием вверх шапок; на требование полиции разойтись толпа отвечала криками: «Стреляйте, все равно не уйдем». После неудавшейся попытки проникнуть внутрь гимназии толпа была рассеяна военным патрулем, охранявшим входы в гимназию, причем задержано было 20 человек демонстрантов. В момент рассеяния толпы до 15 учеников ворвались в коридор гимназии и кем-то из них разбит был флакон с хлористым водородом.

Подобные демонстрации устраивались в разных частях города в течение целого дня и были своевременно рассеиваемы полицией и военным патрулем, причем сопротивление

Наследие слуцкого края

оказываемо не было; у магазина Коркозовича, что на Шоссейной ул., брошена была коробка с воспламенившимся порохом, давшим много дыма.

14 октября с утра началась обычная жизнь; движение извозчиков и дилижансов восстановилось, торговля открылась, и незначительная часть рабочих приступила к работам. К вечеру того же числа в городе началось брожение: на улицах собрались толпы, кое-где раздавались револьверные выстрелы и произносилось «ура». Поддерживавший порядок патруль предупреждал всякие попытки к демонстрациям, тем не менее собравшейся толпою подростков выбиты были стекла в квартире содержательницы частного пансиона Адамович, что было проделано и на следующий день. В 9 ч. вечера вызванный для усиления полиции урядник Кулак, стоявший на посту по Шоссейной ул., подвергся нападению со стороны неизвестных лиц, открывших по нем огонь из револьверов, и пока подоспели городовой и патруль, злоумышленники успели скрыться. Пострадавшему оказана была медицинская помощь и пули извлечены; жизнь его не находится в опасности.

15 и 16 октября прошли без особых инцидентов, хотя собравшиеся на улицах толпы забастовщиков пытались устроить демонстрацию, но своевременно были предупреждаемы.

18 октября, когда разнеслись вести о высочайшем манифесте 17 октября, по улицам города началось усиленное движение: раздалось пение «Марсельезы» и рабочих песен; в разных местах ораторами произносились антиправительственные речи, причем в некоторых группах высказывалось недовольство конституцией и призывался пролетариат к открытой борьбе против капитала и буржуазии. Такие демонстрации с факельными шествиями продолжались до поздней ночи.

19 октября, как и накануне, на улицах появились толпы народа, преимущественно рабочего класса, распевавшие «Марсельезу» и местами останавливавшиеся для выслушивания ораторов, произносивших зажигательные речи. По учебным заведениям, которые продолжали занятия, ходили эмиссары и требовали прекращения уроков.

20, 21 и 22 октября в гор. Слуцке толпою молодежи при участии рабочих был устроен ряд противоправительственных демонстраций. При движении толпы произносились зажигательные речи, заканчивавшиеся криками: «Долой самодержавие», «Долой Государственную думу», «Долой русскую конституцию», «Да здравствует демократическая республика», при этом горели огни и бросались ракеты. Независимо от того 22 октября с самого утра началось усиленное движение по улицам, и среди образовавшейся толпы выброшено было 2 красных знамени и несколько такого же цвета флагов. Сплотившись у знамен, ораторы произносили противоправительственные речи, призывающие собравшихся к ниспровержению существующего государственного строя и к открытой борьбе против правительства.

Предъявленные полицией к толпе требования разойтись демонстрантами не были исполнены, но когда полиция при содействии войск стала действовать силою, толпа быстро рассеялась, хотя были попытки вновь собраться.

Революционное движение в Белоруссии 1905—1907 гг. Мн., 1955. С. 300—302.

З РАПАРТА СЛУЦКАГА ПАВЯТОВАГА СПРАЎНІКА МІНСКАМУ ГУБЕРНАТАРУ АБ ЗАБАСТОЎЦЫ ПАШТОВА-ТЭЛЕГРАФНЫХ СЛУЖАЧЫХ У ПАВЕЦЕ

9 снежня 1905 г.

Во исполнение циркулярного предписания от 28 ноября с. г. за № 11028 доношу в.п., что произведенный обследованием забастовочного движения в среде почтово-телеграфных служащих по Слуцкому у. выявлены следующие данные.

В Слуцкой почтово-телеграфной конторе и в почтово-телеграфных отделениях в Сеннице, Мацкевичах, Любенце, Синявке, Русиновичах, Ляховичах-Ганцевичах, Сторобине, Грозове, Копыле и Тимковичах почтовые операции не прекращались вовсе, как удостоверил начальник Слуцкой почтово-телеграфной конторы в отношении от 4 сего декабря за № 2844.

Донесениями чиновников полиции также установлено, что в перечисленных пунктах забастовка не имела места; прекращен был лишь прием телеграмм с 15 ноября по 1 декабря по вине забастовавших в других пунктах, главным образом в Минске, где отказывали в приеме поступавших отсюда депеш.

Революционное движение в Белоруссии 1905—1907 гг. Мн., 1955. С. 371—372.

Наследие слуцкого края

З ДАНЯСЕННЯ МІНСКАГА ГУБЕРНАТАРА Ў МІНІСТЭРСТВА ЎНУТРАНЫХ СПРАЎ АБ РЭВАЛЮЦЫЙНЫМ РУХУ Ў МІНСКАЙ ГУБЕРНІ З 1 ПА 18 СНЕЖНЯ 1905 г.

19 снежня 1905 г.

Слуцкий у. В уезде аграрные беспорядки развиваются чрезвычайно быстро... Порубки производятся в им. Шостках Вайниловича, близ мест. Копыля и там же в окрестных помещичьих имениях; в имении кн. Радзивиллов и в имении Доманских крестьянами с. Белевичи Чаплицкой вол., где исправнику удалось арестовать зачинщиков и препроводить в г. Слуцк с помощью вызванной роты, но при этом положение было настолько серьезно, что арестованных приходилось охранять цепью солдат от пытавшейся освободить их рассвирепевшей толпы крестьян. Судебная власть отказывается выезжать на место без достаточного количества войск. Во всем уезде идет сильная пропаганда и движение разрастается, остановить же его без войск является невозможным, самовольные рубки все увеличиваются и распространяются. Так, в настоящее время рубят крестьяне дер. Великой Духовщины, в лесах владельца Болтуця, на фольв. Надея Юльяна Жолнаркевича; крестьяне дер. Большие и Малые Мицкевичи рубят леса в им. Мещкевичи, а крестьяне Сновской вол. похищают готовые дрова из участков Гусаковской лесной дачи. Разгоняются рабочие, батраки; в им. Быховщине и фольв. Вильковщине владельцев Жолнаркевичей, в им. Целевичи Чаплицкой вол. Владислава Шпилевского также начались самовольные порубки и начинают страдать имения кн. Радзивилла близ гор. Несвижа.

В самом гор. Слуцке, заштатном гор. Несвиже, в еврейских местечках опять замечается сильное волнение и подъем духа у революционеров.

Революционное движение в Белоруссии 1905—1907 гг. Мн., 1955. С. 422—424.

З ДАНЯСЕННЯ НАЧАЛЬНІКА МІНСКАЙ ГУБЕРНСКАЙ ЖАНДАРСКАЙ УПРАВЫ Ў ДЭПАРТАМЕНТ ПАЛІЦЫІ АБ ЗАБАСТОЎЦЫ РАБОЧЫХ ШКЛЯНОГА ЗАВОДА Ў ПАСЁЛКУ СТАРЭВА

12 лістапада 1907 г.

В дополнение к записке моей от 2-го сего ноября за № 10422 имею честь донести, что в пос. Старево Горковской вол. Бобруйского у. на стекольном заводе купцов Клецкина и Файберга рабочие числом до 100 чел. прекратили работы и предъявили к владельцам завода требование об увеличении заработной платы.

Забастовка эта продолжалась 4 дня и кончилась 27-го октября, когда рабочие после соглашения с администрацией завода вновь приступили к работам.

Произведенным по сему делу негласным расследованием добыты некоторые основания, что на второй и третий день этой забастовки на заводе появились агитаторы из Слуцка и Баранович, но обстоятельство это, а равно и личности агитаторов, еще вполне не выявлены.

По получении положительных сведений, об этом мною будет донесено дополнительно.

Полковник (подпись)

Документы и материалы по истории Белоруссии. Мн., 1953. Т. 3. С. 457.

РАПАРТ СЛУЦКАГА ПАВЯТОВАГА СПРАЎНІКА Ў ДЭПАРТАМЕНТ ПАЛІЦЫІ АБ ХВАЛЯВАННЯХ СЯЛЯН ВЁСКІ ЗАГРАДДЗЕ ЦАРАЎСКАЙ ВОЛАСЦІ

14 лютага 1908 г.

На основании циркуляра от 14 января за № 63246, доношу, что 5-го сего февраля, при производстве волостными властями, с содействием полиции и в присутствии Земского Начальника, описи имущества жителей застенка Заградье, Царевской волости, на пополнение недоимки сборов, от уплаты которых крестьяне упорно отказывались в течении уже нескольких лет — жителями застенка оказано полиции вооруженное сопротивление толпою около ста человек. После неисполнения требования разойтись и законных предупреждений — когда на стражу из толпы посыпались камни и колья, а затем и выстрелы — залпом стражи убито крестьян четверо и ранено семеро. Толпа разогнана и опись имущества недоимщиков произведена в тот же день, причем некоторыми крестьянами уплачена часть недоимки добровольно.

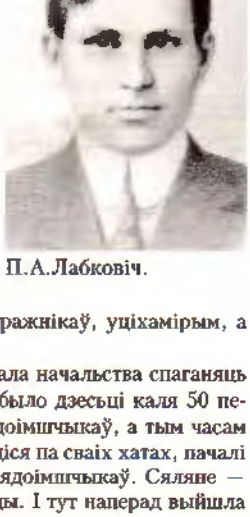
Наследие слуцкого края

14 человек главных виновников переданы судебной власти, февраля 6 дня 1908 года.

Которая приступила к производству следствия.

Подпись: Уездный Исправник (прозвішча неразборліва).

Фонды Слуцкага краязнаўчага музея. Фотакопія.

П.А.Лабковіч.

З успамінаў удзельніка паўстання Паўла Адамавіча Лабковіча

Пасля першай рускай рэвалюцыі валасныя чыноўнікі і памешчыкі пачалі яшчэ больш прыгнятаць сялян рознымі падаткамі і зборамі. Урадлівыя надзелы даставаліся нямногім, беднякам у асноўным выдзяляліся няўдобіцы, дзе акрамя моху і буячніку нічога не расло. Карысці з той зямелькі яны не мелі, а мірскі збор плаціць трэба было. Сяляне не раз гаварылі валасному начальству, што гэта здзекі з людзей, але тыя і слухаць не хацелі. Грозіліся: «...адмовіцеся плаціць — прышлём стражнікаў, уціхамірым, а зачыншчыкаў у Сібір адправім па этапе».

І вось аднойчы, у шэры зімовы ранак у вёску з воласці прыехала начальства спаганяць нядоімку. Сяляне сабраліся на вуліцы. Разам з начальствам прыбыло дзесьці каля 50 пешых і конных стражнікаў, каб сілай канфіскаваць маёмасць у нядоімшчыкаў, а тым часам у Слуцку ўжо былі аб'яўлены таргі. Стражнікі загадалі ўсім разысціся па сваіх хатах, пачалі пагражаць зброяй. Тым часам спраўнік пачаў апісваць маёмасць нядоімшчыкаў. Сяляне — хто з калом у руках, хто з каменем — сцяной сталі упоперак вуліцы. І тут наперад выйшла бойкая на язык, смелая сялянка Марыя Кобель. Падышла ад акалодачнага і ўрадніка і загаварыла: «...дзеткі нашы пухнуць з голаду, а вы ўсё паліхаеце беднага мужыка ды прыйшлі кулямі частаваць. Досыць цярпець крывасмокаў...». Ухапіла Марыя кол і пайшла на стражнікаў. Мужчыны ўзялі з яе прыклад. Палкамі, каменнем білі па конях, па аголеных шашках. І такая смеласць ахапіла усіх сялян! Тут стражнікі пачалі страляць. Спачатку ўгору. Мой брат Антон крыкнуў: «Не бойцеся, яны пужаюць! У нас страляць не адважацца!»

Зноў мы сталі на шляху стражнікаў. Вельмі ж ужо злосць узяла за галечу, у якой мы жылі, за тое, што супраць бяззбройных сялян паслалі войска. Ніхто не думаў, што па людзях пачнуць страляць. І раптам ураднік Мікалай Ешман даў каманду: «Па бунтаўшчыках — агонь!» Засвісталі кулі. Пачуліся крыкі і енкі. Усе кінуліся бегчы назад, збіваць адзін аднаго з ног. Я ўбачыў, як амаль побач упалі мёртвымі браты Фама і Ціхон Ганчары. Напярэдадні яны закрылі ўрадніка ў свінушнік, калі той паспрабаваў канфіскаваць маёмасць. Цяпер ураднік першы адкрыў па іх агонь. Забілі і Паўла Юрчэню, які, убачыўшы, што збіваюць прыкладамі яго бацьку, пачаў выломліваць з плоту штыкеціну. Застрэлілі Сеўрыка, Міхаіла Ясінскага і Сцяпана Дробыша. Шмат было параненых.

Помнік у гонар выступлення сялян у 1908 г. у в. Заграддзе.

Наследие слуцкого края

Мяне таксама паранілі. Куля перабіла руку вышэй локця. Так і застаўся інвалідам на ўсё жыццё.

Праз год дзесьці ў Вільні прайшоў суд. Але судзілі не тых, што стралялі, а сялян-«бунтаўшчыкоў», усяго 16 чалавек. Некаторых апраўдалі, некаторым далі ад аднаго да двух гадоў турмы. На судзе ўсплылі абуральчыя факты самаўпраўства валаснога спраўніка, яго несправядлівасці да сялян. Але ён аказаўся беспакараным. Мяне апраўдалі — была скідка на маладыя гады. Мне ў той час было гадоў семнаццаць.

З РАПАРТА СЛУЦКАГА ПАВЯТОВАГА СПРАЎНІКА МІНСКАМУ ГУБЕРНАТАРУ

12 снежня 1912 г.

«Имею честь доложить

Вашему Превосходительству, что в Слуцком уезде общественный порядок поддерживается, и благосостояние жителей представляется обеспеченным.

Народонаселение уезда составляют преимущественно белорусы, и в уезде числится жителей обоего пола 284 780, в том числе: христиан 242 154, магометан 811, евреев 41 815.

В числе поселений уезд включает два города: уездный Слуцк и заштатный Несвиж, 13 местечек и 1882 деревни и поселка, а всего 1895.

Выдающиеся преступления бывают очень редко, а преобладают преимущественно кражи. Арестантов содержится в тюрьме в настоящее время 125 человек местных и пересыльных 2 человека.

Учебные заведения существуют следующие: в городе Слуцке: мужская классическая гимназия — 420 учащихся; женская гимназия — 370; уездное духовное училище — 132; городское училище — 252; коммерческое училище — 268; приходское женское училище — 45; приходское мужское — 69; церковноприходская школа — 72; еврейское частное женское училище — 153; еврейское частное мужское — 80; еврейское начальное училище — 120; Талмуд-тора — 100 учащихся.

В уезде: 2-х классных училищ — 4; народных училищ — 32; земских училищ — 126; церковноприходских училищ — 32.

В Слуцком уезде больниц имеется 5 (из них 2 сгорели) из них: одна в г. Слуцке, одна в м. Клецк, одна в м. Копыль, одна в м. Синявка и одна в м. Старобин (в двух последних сгорели). Приемных покоев в уезде 2. Врачей, кроме состоящих на государственной службе, т. е. уездного, городового и 5 земских, есть еще 6 вольнопрактикующих врачей, из коих 3 в городе Слуцке и три в уезде. Фельдшеров 43, из них в городе Слуцке 8, в городе Несвиже 3 и в уезде 32 и вольнопрактикующих 22. Два ветеринарных врача; ветеринарных фельдшеров 6 и 23 повивальных бабок, из них в гор. Слуцке 10, в городе Несвиже 3 и в уезде 10.

Для призрения бедных в городе Слуцке имеются: попечительный о бедных комитет Императорского человеколюбивого общества; еврейская богадельня и столовая с ночлежным приютом.

Главное занятие населения составляет хлебопашество, но крестьяне занимаются и кустарным промыслом, выделывая для продажи хозяйственные орудия, телеги, решета, деревянную посуду и проч.

Предметами сбыта на торговых пунктах здесь, как в местности земледельческой, являются преимущественно зерно, скот и хозяйственные произведения. А ввозятся сюда мануфактурные товары и предметы первой необходимости, как соль, сахар, чай, металлические изделия, машины, галантерейные товары и проч.

Промышленных заведений зарегистрировано в уезде 83, но особенно значительных не имеется, а в числе их находятся винокуренные заводы, паровые мельницы, лесопилки, один стекольный завод, столярные, сыроварные, кожевенные, гончарные и др. обделывающие местные продукты.

Ископаемыми уезд не изобилует и из этого царства здесь добывается для промысла только гончарная глина и известковый камень.

Главными центрами сбыта здесь имеются гор. Слуцк и Несвиж, а также местечко Копыль, Клецк и Ляховичи, перевозка же транспортов производится главным образом по шоссе и старому тракту и железнодорожным станциям Ляховичи, Городея, Старые Дороги и Уречье».

Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь. Ф. 295. Воп. 1. Спр. 8116. Л. 28—30.

Наследие слуцкого края

З ТЛУМАЧАЛЬНАЙ ЗАПІСКІ ДА ГРАШОВАЙ СПРАВАЗДАЧЫ СЛУЦКАЙ ПАВЯТОВАЙ ЗЕМСКАЙ УПРАВЫ ЗА 1912 г.

Представляя очередному Уездному Земскому Собранию созыва 1913 года денежный отчет о состоянии и движении всех находящихся в распоряжении Уезднаго Земства капиталов и сумм за 1912 год — первый год деятельности реформированного Слуцкого Земства. Уездная Земская Управа имеет честь доложить, что для более удобнаго пользования им он разделен на 2 части: 1) отчет по уездному земскому сбору и специальным капиталам, представляющий собою обороты счетов главной книги с сохранением технических терминов и с пояснительным к ним текстом и 2) приложения к отчету в пояснение оборотов специальных сумм и капиталов и отчет по выполнению уездной земской сметы 1912 г. с сбором земскаго бюджета.

Хотя во всех отдельных счетах имеется пояснительный текст, тем не менее Управа предлагает вниманию Собрания настоящую объяснительную записку, содержащую объяснения по тем счетам, по которым имеющийся при них пояснительный текст и приложения во 2-ой части не исчерпывают их содержания.

Счет № 1. Как видно из этого счета, Уездная Земская Управа приступила к своим финансовым операциям, имея на 1 января 1912 г. средств, полученных от упраздненной Уездной Управы по делам земскаго хозяйства:

Наличных денег и % бумаг	1521 р. 62 к.
Товаров в складах с.-х. машин	1782 р. 74 к.
Недвижимаго и движимаго имущества	103198 р. 85 к.
Долгов за сметами будущих лет	6121 р. 59 к.
Итого:	112624 р. 80 к.
В то же время состояло обязательств:	
Долгов разным лицам и Губернскому Земству	6121 р. 59 к.
Сумм разных лиц и учреждений	750 р. — к.
Доходов, поступавших за счет будущих лет	260 р. — к.
Специальных капиталов	105493 р. 21 к.
Итого:	112624 р. 80 к.

Таким образом, переданные Земству обязательства вполне покрывались полученными средствами. Такое благоприятное финансовое положение новаго Земства объясняется тем, что оно вступило на путь самостоятельнаго существования, имея в своем балансе вполне устойчивый актив, т. е. средства с отсутствием крупных и обременительных долгов.

Председатель Управы Ивануха
Члены
Варнавин
Новицкий
Бухгалтер И.Турчинский

Денежный отчет Слуцкой Уездной Земской Управы за 1912 год. Слуцк, 1913. С. 33.

РАПАРТ СЛУЦКАГА ПАВЯТОВАГА СПРАЎНІКА МІНСКАМУ ГУБЕРНАТАРУ АБ ЗАХОПЕ БЕЖАНЦАМІ СЕНА, ЖЫТА І АЎСА Ў МАЁНТКУ МОХАРТЫ СЛУЦКАГА ПАВЕТА

15 верасня 1915 г.

Пристав 13-го участка варшавской полиции сего числа донес мне, что 14 сего сентября в 11 час. утра в им. Мохорты Слуцкой вол., принадлежащем дворянину Ждановичу, проходящими беженцами, около 500 чел. мужчин и женщин Слонимского у. Гродненской губ., был произведен с разрушением деревянного сарая грабеж сена в количестве около 2000 пуд. и немолотого овса и ржи около 1000 пуд. Все отрабленное увезено беженцами. На месте было 6 чел. городовых варшавской полиции, которым, несмотря на их приказания и увещевания не трогать сена и овса до приезда помещика, не удалось остановить беспорядки. Беженцы в самой грубой форме отказались исполнить требования городовых и, когда последние пытались преградить беженцам доступ к сараю, то они, имея в руках топоры и колья, окружили городовых и угрожали их избить, если будут препятствовать брать сено и овес, но так как городовые не уступали дерзким требованиям и угрозам беженцев и отстаивали интересы помещика, то озлобленные беженцы набросились на городового Дво-

Наследие слуцкого края

рака и, окружив его вплотную кольцом, угрожали ему убийством и нанесли при этом удар кулаком в грудь. После этого Дворак вынул из ножен шашку и стал ею отмахиваться от нападающих, но эта мера не воздействовала и беженцы плотнее сдавливали его кольцом. Тогда последний, видя неминуемую опасность быть избитым или убитым, вынул для самозащиты револьвер и произвел последовательно три выстрела над головами нападающих, не с целью в них стрелять, а лишь этой крайней мерой остановить беженцев от грабежа, причем одним из выстрелов нечаянно ранил беженца по фамилии Кондратия Метечко в плечо, которому фельдшером из команды городовых была тут же на месте сделана перевязка, и им же раненый был отведен в слуцкую земскую больницу. По заключению земского врача этой больницы, рану можно отнести к разряду легких.

Об изложенном доношу в. п.

Слуцкий уездный исправник Савич

С подлинным верно: за правителя канцелярии минского губернат. [подпись]

Документы и материалы по истории Белоруссии. Мн., 1953. Т. 3. С. 874.

Старэйшая школа Беларусі

ЗАСНАВАННЕ КАЛЬВІНІСЦКАГА ВУЧЫЛІШЧА

Месца для школы было выбрана зручнае і маляўнічае (цяпер гэта вуліца Камсамольская, 7). У той час побач са школай размяшчаўся княжацкі парк (сучасная тэрыторыя гарадской кацельні). Над рэчкай быў пасаджаны сад, а ў ім пабудаваны дом для настаўнікаў. Ад дзён заснавання школы, акрамя месца ды двух дубоў-волатаў, нічога не захавалася, бо першыя школьныя памяшканні былі драўлянымі. Дубы ж, якія былі пасаджаны ў той час ці крыху пазней, і сёння растуць на тэрыторыі школы. Іх захавалі і пры будаўніцтве новага будынка ў 1980 годзе.

Ёсць падставы меркаваць, што заняткі пачаліся з восені 1617 года, хоць новы будынак школы і не быў яшчэ ўведзены. У адным дакуменце, напісаным у 1623 годзе, сустракаем запіс: «Школка: два пакоі, печ і вокны патрабуюць паправы (рамонту), гэтак жа і дах спарахнелы». Таму можна сцвярджаць, што школа спачатку працавала ў нейкім старым будынку і што воля князя аб будаўніцтве школы не была выканана і праз шэсць гадоў пасля выдачы ім граматы. Калі быў пабудаваны першы новы будынак школы, мы дакладна не ведаем. Але вядома, што ён быў драўляны і прыгожы.

...Па выніках работы Слуцкага кальвінісцкага вучылішча за 1617—1630 гады можна меркаваць, што яно адразу пачало працаваць на высокім узроўні. Так, праз 7—8 гадоў пасля пачатку заняткаў вучні ўжо маглі пісаць на лацінскай мове неблагія вершы. Гэта яркае сведчанне таго, што выкладчыкі нядрэнна рыхтавалі сваіх выхаванцаў. У 1625 годзе ў Любчы Слуцкае вучылішча выдала на лацінскай мове зборнік вершаў.

...Дзве крыніцы фінансавання і двайное падпарадкаванне школы прывялі да таго, што з 1628 года тут дзейнічалі два статуты. З аднаго боку быў статут евангелічных вучылішчаў, выконваць які патрабаваў сінод, і з другога — статут Слуцкай школы, выдадзены на лацінскай мове ў Любчы ў 1628 годзе. Сінодскі статут меў амаль манастырскі характар. Статут, выдадзены ў Любчы, вызначаўся свецкай накіраванасцю.

Якім жа з іх кіраваліся рэктар і настаўнікі? Думаецца, і адным, і другім. Зразумела, евангелічны статут стаяў (афіцыйна) на першым месцы, бо быў зацверджаны сінодам і ўхвалены князем. Але ж князем быў ухвалены і статут Слуцкай школы; і хоць ён не быў зацверджаны, аднак яго выдалі друкарскім спосабам. Два статуты, безумоўна, выпрацавалі і рэгламентавалі жыццё школы, парадкі і сістэму навучання, якія і далі падставы называць гімназію «Слуцкімі Афінамі», «узорнай Слуцкай гімназіяй».

Евангелічны статут вызначаў кожны крок выхаванцаў згодна з тымі мэтамі, дзеля якіх было ўтворана вучылішча. Той, хто канчаў навучанне, павінны быў стаць прапаведнікам кальвінісцкага веравучэння, а некаторыя (пазней, калі была ўтворана гімназія) накіроўваліся ва універсітэты. Рэктар гэтай навучальнай установы і выкладчыкі абавязаны былі весці набож-

Наследие слуцкого края

нае жыццё, каб падаваць «добры прыклад» вучням. Яны не павінны былі патураць ім, але ў той жа час і не абыходзіцца сурова і жорстка. Выкладчыкам забаранялася пакідаць сцены школы да таго часу, пакуль у ёй заставаўся хоць бы адзін вучань. Кожную суботу настаўнікі і рэктар праглядалі ў вучняў дзённікі, сачылі, каб усё належнае там было запісана. У час канікулаў настаўнікі працавалі са слабымі вучнямі па дзве гадзіны ў дзень. Выкладчыкі коратка перадавалі сваім выхаванцам сутнасць таго, што трэба было вывучыць, а апошнія запісвалі заданні ў асобныя сшыткі. Настаўнікі імкнуліся не перагружаць выхаванцаў, не даваць ім многа матэрыялаў для завучвання.

Аднак станоўчыя бакі педагагічнай дзейнасці былі магчымы не столькі з-за патрабаванняў статута, колькі ў выніку імкнення выкладчыцкага калектыву ажыццяўляць свае прагрэсіўныя намеры ў працэсе навучання і выхавання.

Настаўнік гімназіі за якую-небудзь правіннасць спачатку абкладваўся грашовым штрафам, а затым яму выносілася вымова ад імя абшчыны. Ролю назіральнікаў і выхавальнікаў выконвалі вучні старэйшых класаў. Гэты парадак захоўваўся да XIX стагоддзя.

ПЕРАЎТВАРЭННЕ ВУЧЫЛІШЧА Ў ГІМНАЗІЮ

У 1620 годзе Януш VI Радзівіл завяшчаў свайму брату Хрыстафору адкрыць у Слуцку гімназію (на аснове вучылішча). Хрыстафор Радзівіл выканаў яго волю. Спецыяльнай граматай ён абвясціў у 1630 годзе аб адкрыцці ў Слуцку грамадскай гімназіі.

У XVII—XVIII ст. курс навучання ў гімназіі быў то 10, то 8, то 6 гадоў. Вучні размяркоўваліся па трох класах (у некаторыя перыяды існавалі IV і V класы): III (малодшы клас), II і I (самы старэйшы). У кожным класе тэрмін навучання быў разлічаны на два гады. Спосаб навучання быў класны, а не прадметны. На кожны клас прыходзілася па аднаму настаўніку.

У той час у Слуцкай гімназіі выкладаліся наступныя прадметы: Закон Божы, мовы (польская, лацінская, грэчаская, нямецкая), этыка, рыторыка, гісторыя, заканадаўства і матэматыка. Для тых, хто рыхтаваўся да прапаведніцкай дзейнасці, чыталася яшчэ старажытнаяўрэйская мова. Выкладанне вялося на польскай мове, але ў старэйшых класах прывучалі свае думкі выказваць па-лацінску. Урокі праводзіліся кожны дзень, за выключэннем нядзелі і свят, з 9 да 11 гадзін раніцы і з адной да 3—4 гадзін дня... Кожнае паўгоддзе праводзіліся публічныя экзамены, на якіх прысутнічалі прадстаўнікі вышэйшых улад, мясцовага грамадства і бацькі вучняў. (Заўважым: так было і ў школе Коменскага.) ...Пасля экзамену ганаровыя асобы, што прысутнічалі на ім, заносілі свае прозвішчы ў спецыяльны альбом. Ён вёўся ў Слуцкай гімназіі на працягу 142 гадоў і фактычна з'яўляўся яго рукапіснай гісторыяй: сюды запісвалі ўсе важныя падзеі з жыцця гэтай навучальнай установы, асоб, якія працавалі тут у якасці рэктараў і выкладчыкаў, а таксама тых, хто скончыў школу.

У пачатку навучальнага года праводзіліся ўступныя іспыты, у выніку якіх гімназія штогод папаўнялася новымі вучнямі (ад 10 да 25, бывала і менш). Той, хто канчаў курс гімназіі, меў даволі грунтоўныя для свайго часу веды. Паступова Слуцкая гімназія заваявала сабе славу далёка за межамі Беларусі. Педагогі лічылі за гонар узначальваць яе.

КАЛЬВІНІСЦКАЯ НАВУЧАЛЬНАЯ ЎСТАНОВА Ў 1775—1826 ГАДАХ

Пасля першага раздзелу Рэчы Паспалітай польскі ўрад увёў шэраг рэформ. Была створана спецыяльная адукацыйная камісія з найбольш адукаваных людзей тагачаснай Польшчы.

Кальвінісцкія вучылішчы і гімназіі ад нагляду камісіі ўхіліліся, але дух часу зрабіў сваю справу: літоўскі сінод, якому падпарадкоўвалася Слуцкая гімназія і які яе часткова фінансаваў, стварыў сваю Адукацыйную камісію. У яе склад увайшлі тры свецкія і тры духоўныя асобы.

Для кіраўніцтва сінод выдаў камісіі інструкцыю. Згодна з гэтай інструкцыяй, у гімназіі заставаліся тры класы, але раілася змяніць парадак выкладання прадметаў. У першым і другім класах павінны былі паперманна працаваць два настаўнікі ў залежнасці ад таго, хто з іх будзе адчуваць больш здольным да выкладання тых ці іншых навук. Такім чынам, камісія вырашыла ліквідаваць «пакласны» метад вы-

Наследие слуцкого края

кладання, калі адзін выкладчык вёў у класе ўсе прадметы. Гэта павінна было палепшыць якасць вучнёўскіх ведаў.

Кожны дзень на ўроках адводзілася па шэсць гадзін: тры раніцай і тры пасля абеду. Многія рэлігійныя святы ў гімназіі не адзначаліся. У гэтыя дні павінны былі праводзіцца заняткі.

Кола навук, якія вывучаліся ў гімназіі, пашыралася... Было ўведзена чыстапісанне і пачаткі геаграфіі, геаметрыя, трыганаметрыя і пачаткі фізікі.

...Рэформа гімназіі, распачатая ў 1775 годзе, завяршылася к 1778 году. З гэтага часу кальвінісцкая гімназія пачала называцца публічным евангелічным вучылішчам. Закончаны сярэдняй адукацыі з 1778 года яно не давала. У той перыяд пры Берлінскім, Лейдэнскім і іншых універсітэтах былі адкрыты акадэмічныя гімназіі. Выпускнікі Слуцкага і іншых евангелічных вучылішчаў спачатку займаліся ў акадэмічных гімназіях, а потым ва універсітэтах.

У канцы XVIII стагоддзя адбылася важная гістарычная падзея ў жыцці Слуцка: у 1793 годзе па другому падзелу Рэчы Паспалітай ён быў далучаны да Расіі. У той час у горадзе існавалі дзве навучальныя ўстановы: кальвінісцкае і каталіцкае павятовае вучылішчы.

У 1802 годзе ў Расіі было ўтворана міністэрства асветы. У гэтым жа годзе ўпершыню ў курс Слуцкага вучылішча ўключылі рускую мову (па дзве гадзіны на тыдзень у кожным класе). З 1803 года вучылішча пачало падпарадкоўвацца Віленскаму універсітэту.

...З 1809 года Слуцкая евангелічная навучальная ўстанова стала называцца «публічным павятовым вучылішчам». Сярод вучняў наглядаецца змяншэнне колькасці асоб кальвінісцкага веравызнання. У гэты перыяд вучылішча фінансавалася з дзвюх крыніц: з фондаў сінода і міністэрства асветы. Такім чынам, вучылішча, якое да 1809 года было прыватнай навучальнай установай, паступова пачало ператварацца ў звычайную ўрадавую навучальную ўстанову. Змена назвы «евангелічнае вучылішча» на «павятовае» змяніла і крыніцы фінансавання. Вучылішча ўтрымлівалася ў асноўным на сродкі дзяржавы...

ГІМНАЗІЯ Ў 1827—1863 ГАДАХ

У 1824 годзе была закрыта Кейданская (у Літве) кальвінісцкая гімназія. Кальвіністы Беларусі і Літвы такім чынам страцілі апошнюю сваю сярэднюю навучальную ўстанову. Віленскі кальвінісцкі сінод і слуцкае дваранства звярнуліся да міністра асветы Расіі з просьбай пераўтварыць Слуцкае павятовае вучылішча ў гімназію. Па прадстаўленню міністра цар дазволіў гэта зрабіць. Так, амаль праз паўстагоддзя кальвінісцкая навучальная ўстанова зноў стала гімназіяй. Яна ў той час складалася з трох класаў павятовага вучылішча і трох гімназісцкіх класаў.

...У 1829 годзе пачалося будаўніцтва мураванага будынка гімназіі, у якім зараз размяшчаюцца майстэрня і музей слуцкай сярэдняй школы № 1. Яно працягвалася да 1840 года, бо не было сродкаў.

Яшчэ ў пачатку XIX стагоддзя Слуцкая кальвінісцкая навучальная ўстанова пачала страчваць свой рэфарматарскі характар. У гэты перыяд на некаторы час у ёй узмацняецца польска-каталіцкі ўплыў. Спрадвеку выкладанне тут вялося на польскай мове. У вучылішчы вялікае месца займала вывучэнне рыторыкі і паэзіі, якія фактычна з'яўляліся курсамі польскай мовы і гісторыі польскай літаратуры. Аб моцным польскім уплыве ў сценах вучылішча сведчыць і той факт, што выкладчык польскай мовы лічыўся старшым, а рускай — малодшым.

Паступова ў сценах гімназіі пачала разгортвацца барацьба паміж прадстаўнікамі польскай і рускай культур. Яна дасягнула свайго кульмінацыйнага пункту ў 1862—1863 гадах. Прычыны гэтай барацьбы зразумелыя. Пасля далучэння Слуцка і яго акругі да Расіі на «новых землях» руская культура сутыкнулася з польскай. Прыхільнікі польскай культуры лічылі Слуцк сваім горадам. Беларуская мова і культура ў разлік не прымаліся. Узмацненне каталіцкага ўплыву ў кальвінісцкай навучальнай установе тлумачылася і тым, што колькасць кальвіністаў у краі значна паменшылася, а значыць, стала менш іх дзяцей у вучылішчы. Гэтыя месцы занялі дзеці польскіх магнатаў і аналячанай шляхты. (Далучэнне Слуцка і яго акругі да Расіі не адразу вызвалілі Случчыну ад польскага ўплыву, бо доўга яшчэ многія маёнткі

Наследие слуцкого края

Случчыны і іншых рэгіёнаў Беларусі заставаліся ў руках польскіх магнатаў.) Акрамя таго, узмацненне польскага ўплыву ў гімназіі было своеасаблівай рэакцыяй прыхільнікаў польскай культуры на царскую палітыку русіфікацыі, якую яно праводзіла ў Беларусі.

У 1809—1836 гадах Слуцкая навучальная ўстанова двойчы рэфармавалася: уводзіліся новыя прадметы, упершыню быў прызначаны свецкі дырэктар; паступова школа пачала пераходзіць з польскай на рускую мову выкладання. Прыхільнікі польскай культуры вялі то тайную, то адкрытую барацьбу супраць рэформ. Аб гэтым сведчаць многія факты. Вось адзін з іх: 24 верасня 1833 года вучні-каталікі ў час богаслужэння ў касцёле ўхіліліся ад паўтарэння малітвы, у якой заключалася маленне аб здароўі і мнагалецці «яго імператарскай вялікасці і ўсяго аўгусцейшага дома.

...Вышэйшае начальства прыняло рашэнне рэфармаваць школу. Сутнасць гэтай рэформы заключалася ў тым, каб Слуцкую гімназію яшчэ больш наблізіць да ўрадавых навучальных устаноў.

У справу ўмяшаўся нават сам цар. Міністр асветы Уараў падаў тады ў камітэт міністраў спецыяльную запіску аб пераўтварэнні Слуцкай гімназіі. Цар 3 ліпеня 1855 года на гэтай справе наклаў рэзалюцыю: «Слуцкую гімназію па ўладкаванню наблізіць да іншых гімназій у заходніх губернях, прызначыўшы ў яе асобнага свецкага дырэктара з прызначэннем яму 600 рублёў у год і 150 рублёў серабром на кватэру і канцылярскія прыпасы».

...На падставе рашэння цара на гімназію быў распаўсюджаны статут 1828 года, якім кіраваліся ў той час навучальныя ўстановы... Беларуская акруга абавязала выкладчыкаў гімназіі «ўсе навукі выкладаць на рускай мове і па рускіх кніжках». Пераход на рускую мову адбываўся павольна.

...У перыяд паміж 1835 і 1863 гадамі ў жыцці гімназіі адбываліся і іншыя пераўтварэнні, бо рэформа 1836 года была не поўнай. У гэты перыяд увялі плату за навучанне, якая паступова павялічвалася. Таму лік гімназістаў з простых людзей змяншаўся, а з панскіх — павялічваўся.

...У асяроддзі выкладчыкаў барацьба паміж прыхільнікамі польскай культуры, з аднаго боку, і рускай з другога — знайшла сваё адлюстраванне нават у пратаколах пасяджэнняў педагагічнага савета.

27 сакавіка 1862 года педагагічны савет, абмяркоўваючы чарговы праект статута агульнаадукацыйных навучальных устаноў, у першым пункце рашэння выказаў патрабаванне: «увесці ў народныя вучылішчы і настаўніцкія інстытуты Жмудзі і ўласна Літвы навучанне чытанню і пісьму на польскай і літоўскай мовах, а ў заходніх губернях — на польскай, прадстаўляючы гэта жаданню мясцовых жыхароў». (Пад мясцовымі жыхарамі члены педсавета, што галасавалі, мелі на ўвазе польскіх паноў і апалячаных беларусаў.)

У другім пункце было запісана: «Выратаваўчыя і цудоўныя пастановы новага

Новы будынак Слуцкай гімназіі. Архітэктар К.Падчашынскі.

Наследие слуцкого края

праекту па мясцовых умовах Остзейскага краю не распаўсюджвающца на Дэрпцкую акругу. Чаму ж Віленская навучальная акруга... пазбегла такога лёсу?».

Формула «Выратаваўчыя і цудоўныя пастановы новага праекту» — гэта ўсяго толькі дымавая заслона слуцкіх педагогаў, за якой хаваецца ўзмоцненая русіфікатарская палітыка царызму ў Беларусі. Калі эстонцам і многім іншым так званым «інародцам» у нейкай меры дазвалялася пры навучанні дзяцей карыстацца роднай мовай, то беларусы і ўкраінцы былі пазбаўлены такой магчымасці. Парадаксальна, але факт: самыя блізкія па крыві да рускага народа беларусы і ўкраінцы ставіліся царызмам у самыя цяжкія ўмовы. Пазней рэакцыйны міністр асветы Д.А.Талстой у пункце трэцім сваіх правіл «О мерах к образованию населяющих Россию инородцев» беларусаў, украінцаў і некаторыя іншыя народы аднёс да групы «народаў, якія дастаткова абруселі». Дзякуючы гэтых народаў Талстой патрабаваў вучыць толькі на рускай мове. Гэты ж міністр-рэакцыянер сфармуляваў тады такую думку: «Канчатковай мэтай адукацыі ўсіх іншародцаў, якія жывуць у межах нашай айчыны, бясспрэчна, павінна быць абрусенне іх і зліццё з рускім народам».

Друкуецца са скарачэннямі па кн.: Родчанка Р.В. Старэйшая школа Беларусі. Мн., 1985. С. 6—10, 17—19, 23—25, 27—29, 30, 31—33.

СТАТУТ СЛУЦКАЙ ШКОЛЫ. СА «ЗВАРОТУ ДА ЧЫТАЧА»

У 1628 годзе ў Любчы на лацінскай мове быў выдадзены статут Слуцкай школы. Аўтары яго — педагогі-гуманісты Рэйнгальд Адамі, Андрэй Музоніус і А.Дабранскі, якія выкладалі ў гэтай установе.

...У гэтай школе ёсць усё, што неабходна для дасягнення найвышэйшай ступені ўдасканалення. Тое, што іншым ліцэям здабыло славу і значэнне, ёсць у дастатку і ў нас. Чысціня неба, урадлівасць глебы, багацце лясоў, садоў, рэк, лугоў у гэтым ласкавым клімаце настолькі вялікія, што можна падумаць, бышцам шчодрымі рукамі самой прыроды, музамі і грацыямі ўсё гэта ад самага пачатку было выхавана і ўпрыгожана. Да гэтага трэба дадаць таленавітасць жыхароў..., якая ні ў чым не саступае харству і замілаванню мясцовасці. Вельмі чалавечныя іх адносіны да чужаземцаў... І яны гатовы ў любы час і ў любым месцы прыйсці на дапамогу як вучням, так і настаўнікам. Гэтую гуманнасць насельніцтва яшчэ больш дапаўняюць іншыя незлічоныя годнасці, якімі добрае неба абдарыла гэты край. У такіх умовах лёгка развіваюцца вялікія таленты, а ім часцей за ўсё спадарожнічаюць бязлітасныя багіні Галеча або Беднасць...

У школе ажыццяўляецца рух наперад не толькі для знешніх даброт жыцця, але, галоўным чынам, да ўнутранага, духоўнага развіцця. Да гэтага заклікае стараннасць вучоных: яны трывала стаяць на дазорнай школьнай вежы, пастаянна рупліва і зорка сочаць за бестурботнай і санлівай моладдзю, клапоцячыся аб яе карысці... Прыходзьце ж усе, каму дарагая радзіма, хто правільна ацэньвае мэтанакіраванасць сваіх учынкаў! Нікому не зыкрыты шлях! Адчынены дзверы, што вядуць да нашых грацый і муз, для ўсіх сумленных і шчырых людзей. Узрост, становішча, веравызнанне не маюць для нас ніякай розніцы. Месца на гэтых школьных зэдлях прадстаўляецца бедняку не менш, чым прыхільніку Рэфармацыі. І ўрэшце, хай нікога не адштурхне ад нашага парога разыходжанне ў рэлігіі, хай не адарве ад валодання даступным шчасцем з-за беспадстаўнага страху... Мы ўжо даўно навучаны вопытам, што рэлігія — прадмет пераканання, а не насілля, і што замахваюцца на нябесныя замкі з безразважнай дзёрзкасцю тыя, хто распаўсюджвае зман сваёй веры на свядомасць і на закон.

Друкуецца ў перакладзе на беларускую мову паводле кн.: Антология педагогической мысли Белорусской ССР. Мн., 1986. С. 95.

З гісторыі Слуцкай гімназіі

У фондах Слуцкага краязнаўчага музея захоўваецца брашура «Справаздача аб стане Слуцкай гімназіі ў 1901/02 навучальным годзе». Складальнікам яе з'яўляецца сакратар педсавета Ф.І.Гейнцэ, а выдадзена яна ў друкарні Я.Х.Яброва ў 1903 г. у Слуцку.

У справаздачным навучальным годзе гімназія складалася з 8 нармальных класаў і падрыхтоўчага. Апошні быў адкрыты з дазволу Міністэрства народнай адукацыі ў 1898 г. і ўтрымліваўся за кошт сумы збору з навучэнцаў (45 руб. у год з вучня) і субсідый ад Слуцкага гарадскога ўпраўлення. Астатнія класы ўтрымліваліся на сумы з Дзяржаўнага казначэйства і са

Наследие слуцкого края

збору за навучанне. Узначальваў гімназію дырэктар — стацкі саветнік Міхаіл Міхайлавіч Іваноўскі, які выкладаў лацінскую мову, быў класным кіраўніком, старшынёй гаспадарчага камітэта і праўлення Таварыства дапамогі вучням гімназіі, якія жывуць у нястачы, сябрам старшыні Слуцкага камітэта апякунства і членам Мінскага епархіяльнага вучылішчнага савета. У штаце гімназіі было 19 настаўнікаў, 3 памочнікі класных настаўнікаў, доктар А.В.Більдзюкевіч, дантыст І.Эпштэйн, 2 пісьмаводы.

У той час месца размяшчэння гімназіі было своеасаблівым гарадком: 5 жылых пабудоў, двухпавярховы мураваны будынак і халодныя прыбудовы. Усе класы, апрача гімнастычнага і падрыхтоўчага, размяшчаліся ў мураваным, апошнія два — у драўляным будынках, тут жа былі канцылярыя і карцэр. Са справаздачы відаць, што будынак не зусім адпавядаў патрабаванням сярэдняй навучальнай установы, бо не было асобнага памяшкання для бібліятэкі, пакоя для захавання верхняй вопраткі, памяшкання для прыёму бацькоў вучняў, асобных класаў для малявання. Вельмі малы клас для заняткаў фізікай. Выкладчыкі жылі ў дамах на тэрыторыі гімназіі. Вучні — хто дома, а хто на кватэрах.

Пры гімназіі былі бібліятэкі — фундаментальная (8217 экзэмпляраў) і 9 вучнёўскіх (3308 тамоў). Літаратура набывалася штогод. Якія ж набыткі лічыліся самымі каштоўнымі? Гэта — Поўны збор прамоў у рускім перакладзе Цыцэрона, творы ў вершах і прозе В.А.Жукоўскага, «Юнацкія гады Пушкіна», «Расія ў канцы XIX ст.» і іншыя. Для бібліятэкі выпісваліся газеты і часопісы — «Фізіялагічныя запіскі», «Рускі архіў», «Веснік доследнай фізікі», «Пытанні філасофіі і псіхалогіі», «Веснік выхавання», «Мінскія губернскія ведамасці» і іншыя. Усяго 27 назваў.

У 1902 г. у гімназіі навучалася 250 чалавек. Для вучняў былі зацверджаны стыпендыі: барона Нолькіна — 100 руб., Настассі Пратапопавай — 20 руб., стацкага саветніка Пратапопава — 66 руб., Вольгі Багушэўскай — 72 руб., імператара Аляксандра — 20 руб. Вывучаліся наступныя прадметы: руская, лацінская, грэчаская, нямецкая, французская мовы, руская славеснасць, логіка, Закон Божы, матэматыка і касмаграфія, геаметрыя і трыганаметрыя, гісторыя і геаграфія, музыка, спевы, маляванне і чыстапісанне. Яўрэйскія дзеці вывучалі Закон яўрэйскай веры.

У актавай зале праводзіліся літаратурныя, вакальна-музычныя вечары, чытанне па светлавых малюнках, урачыстае ўручэнне атэстатаў сталасці. Два разы ў год, у добрае надвор'е, вучні разам з настаўнікамі пад гукі аркестра накіроўваліся на прагулкі па шашы ў напрамку да станцыі Ляхавічы.

Са справаздачы відаць, што школа мела на сваё ўтрыманне 42 997 руб. З іх казначэйствам было адпушчана больш за 26 тысяч, а ахвяраванні прыватных асоб і розных таварыстваў складалі больш як 3 тысячы руб. Грошы прызначаліся на рамонт будынкаў, афармленне класаў, набыццё інвентару,

Жаночая гімназія. Пачатак XX ст.

Наследие слуцкого края

выдачу ўзнагарод і стыпендый, аплату працы ніжэйшым служачым, урачу.

Асобнай главой вылучана справаздача аб стане народных чытанняў пры гімназіі. Усяго за год іх праведзена 14, прысутнічала 3839 чалавек. У гімназіі былі 33 калекцыі светлавых карцін для чытання па брашурах, зацверджаных Камісіяй па наладжванні народных чытанняў. Сярод іх — «Императрица Екатерина II Великая», «Народная война 1812 года», «Начало христианства на Руси и Св. Владимир», «Великий пост», «Белорусский край», «Полтава. Поэма Пушкина», «Краткий очерк о жизни и деятельности генералиссимуса русской армии гр. Суворова» і іншыя. Чытанні праводзілі настаўнікі І.А.Глебаў, В.А.Берсянёў, М.Н.Туманаў, Ф.І.Гейнцэ, Я.В.Васільеў, В.С.Львовіч і В.С.Вагін. Плата за наведванне чытанняў не бралася.

Падрыхтавала В.С.Відлога.

Дакументы сведчаць

НОВЫЯ СТЫПЕНДЫІ Ў СЛУЦКАЙ ГІМНАЗІІ

1) Капитал в 500 руб., находящийся в 4% бумагах, пожертвованный бывшим и. д. инспектора Слуцкой гимназии, статским советником Н.Д.Протопоповым, в память 25-летия царствования в Бозе почившего Государя Императора Александра II, на стипендию имени Анастасии Протопоповой. Высочайшее соизволение на учреждение стипендии последовало 4 июня 1880 года, причем Его Императорскому Величеству благоугодно было повелеть благодарить жертвователя. Положение о стипендии было утверждено управляющим министерством народного просвещения 9 июня 1880 года.

2) Находящийся в 4% бумагах капитал в 500 руб., собранный служащими и учащимися в Слуцкой гимназии, в память избавления драгоценной жизни в Бозе почившего Государя Императора Александра II 19 ноября 1879 года. Высочайшее соизволение на такую стипендию последовало 29 ноября 1880 г., причем Государю Императору благоугодно было повелеть: «благодарить жертвователей». Проект положения о стипендии утвержден управляющим министерством народного просвещения 3 декабря 1880 года.

3—4) Две стипендии на капиталы, завещанные отставным лейб-гвардии Литовского полка полковником Карлом Станиславовичем бароном фон-Нолькеном, в 1000 руб. по акту, состоявшемуся в Варшаве 15—27 июля 1848 г., и на капитал в 2000 руб. по завещанию в Эмсе 25 июля—6 августа 1868 года. Высочайшее соизволение на учреждение стипендий имени барона Карла фон-Нолькена последовало 22 апреля 1880 года. Положение о стипендии утверждено управляющим министерством народного просвещения 27 апреля 1880 года.

5) Капитал в 1400 руб., собранный в 1881 году на пожертвования чиновников г. Слуцка и некоторых дворян Слуцкого уезда, на стипендии имени б. и. д. инспектора Слуцкой гимназии, статского советника Николая Даниловича Протопопова. Высочайшее соизволение последовало 5 декабря 1881 года, и положение о стипендии было утверждено министром народного просвещения 15 ноября 1883 года.

6) Капитал в 500 руб., собранный служащими в Слуцкой гимназии, с тем, чтобы проценты с него, в виде премии, были выдаваемы один раз в год тому из учеников VIII и VII классов Слуцкой гимназии, кто на особую тему патриотического содержания представит лучшее сочинение по русской словесности или русской истории, в память Священного Коронования Их Императорских Величеств 15 мая 1883 года. Высочайшее соизволение на учреждение таковой премии последовало 10 июля 1883 года. Положение о стипендии утверждено министром народного просвещения 6 января 1886 года, на основании Высочайшего повеления, от 30 декабря 1885 года.

Историческая записка о Слуцкой гимназии... Составил Иван Глебов. Вильно, 1903. С. 156—157.

ДАНЯСЕННЕ КІРАЎНІКА ВІЛЕНСКАЙ НАВУЧАЛЬНАЙ АКРУГІ Ў МІНІСТЭРСТВА НАРОДНАЙ АСВЕТЫ АБ СТАНОВІШЧЫ Ў СЛУЦКАЙ ГІМНАЗІІ

15 красавіка 1906 г.

Директор Слуцкой гимназии донес Управлению учебного округа, что бывшая в этой гимназии ученическая демонстрация произошла при следующей обстановке:

Наследие слуцкого края

Еще с утра 16 марта, на первых двух уроках, было заметно выжидательное и неспокойное настроение учеников некоторых классов; на переменах перед третьим уроком из VI класса вышла группа учеников, к которым примкнули преимущественно евреи из других классов; эта группа, загородив нижний коридор, сосредоточилась у лестницы, ведущей на второй этаж. Ученик VI класса Баранчик Иван внезапно развернул надетый на палку черный флаг, длиною 11/2 аршина и шириною в аршин, с красными каймами и полосой по диагонали; на этой полосе черными буквами было напечатано: «Долой смертную казнь», а на самом флаге белыми буквами: «Память павшим борцам за свободу». Раздалось громкое пение революционного марша: «Вы жертвою пали в борьбе роковой» со стороны учеников, сгруппировавшихся у флага. И. об. инспектора Пряникова, удерживая учеников, хлынувших с другого конца нижнего коридора, немедленно послал к директору служителя на верхний этаж в учительскую комнату, у дверей которой стоял директор, наблюдая в то же время за порядком в актовом зале. Спускаясь по лестнице и с трудом направляя скучившихся на ней учеников по классам, директор пришел в нижний коридор уже после того, как ученик VII класса Ратнер успел прокричать следующие слова: «Товарищи, мы протестуем против смертной казни Шмидта, Пулихова и прочих, против всяких стеснений свободы... Да здравствует русское революционное движение». Эти слова были подхвачены криком «Ура» и пением демонстрантов. Громкие приказания директора ученикам прекратить пение и идти по классам были заглушены еще более громким пением демонстрантов и шумом, поднятым любопытствующими учениками; тем не менее ученики не решились противиться настоянию директора, поддержанному г. Пряниковым, и после непродолжительного колебания и суматохи, разошлись по классам, куда немедленно направились и приглашенные директором через помощника классных наставников преподаватели. Вся описанная сцена длилась не более пяти минут. В коридоре осталась небольшая группа учеников V и VI классов, которая активно противодействовала демонстрантам и не хотела теперь вступать с ними, в виду их буйной несдержанности, в какие-либо объяснения. В VI классе демонстранты-евреи и Баранчик еще продолжали петь марш; директор вместе с преподавателем г. Шабаком вошел туда, заставив прекратить пение и направив на места учеников Кохановича, Барановского и Петрашкевича Владислава, противившихся демонстрации. При их входе Гецов, Иохельсон, Слободский и Баранчик начали громко говорить: «подлецы, изменники, черносотенцы», но те дали им в приличном виде дружный отпор, и только присутствие директора не позволило разгореться крупной перебранке. Замечательно то, что ученики VI класса Барановский и Петрашкевич Владислав, которые за участие в октябрьских беспорядках прошлого года были 14 января сего года подвергнуты выговору директора, 16 марта оказались настойчивыми противниками демонстрации. Вообще, об этой демонстрации, подготовленной, по словам председателя комитета родителей г. Костецкого, уволенными из Минской гимназии учениками (из таковых к директору являлся еще 11 марта с просьбою о принятии в VIII класс Фрумкин, которому директор отказал), накануне знала довольно малочисленная группа учеников, не более 30-ти; прочие из склонных к подобным демонстрациям в другое время, может быть, и примкнулись бы к певшим революционный марш 16 марта, но теперь, будучи обижены, что их не спросили раньше, не поддержали демонстрантов, которые остались в одиночестве. Как только был водворен порядок на 3-м уроке, директор немедленно пригласил г. Костецкого для ознакомления с происшедшим и отца ученика VII класса Ратнера; в конце 3-го урока явился Ратнер, которому был сдан на руки сын его; затем были приглашены родители прочих демонстрантов, опрошенных директором в присутствии г. Пряникова при родителях. Вина каждого из демонстрантов тут же была доказана и подтверждалась их сознанием; некоторые пытались оправдаться стихийным увлечением, но вместе с тем заявляли, что считали своим нравственным долгом выразить протест против смертной казни; другие, как Ратнер, Карпман Бенециан и Пупко Исаак, старались умалить свою вину: Ратнер говорил, что произнес слова: «Да здравствует русское революционное движение», лишь потому, что на него пал жребий на ученической сходке, бывшей накануне; Карпман Бенециан заявлял, будто он не пел марша, а только стоял возле певших, и будто упомянутая сходка имела место в гимназии на коридоре в конце большой перемены; Пупко Исаак, пытавшийся доказать свое алиби, прямо лгал: он был замечен г. Пряниковым в числе демонстрантов; кроме того, классный наставник г. Барбье, дежуривший 16 марта на верхнем коридоре у I и IV классов, видел, как Пупко и Исаак, возвратившись в свой класс вместе с Карпманом Эммануилом, продолжал сам петь революционный марш и подстрекал к тому других. Что же касается учеников VII класса Ратнера Самсона и Карпмана Бенециана, то они, по наблюдениям директора и г. Пряникова, были главными ру-

Наследие слуцкого края

ководителями агитации между учениками, относились к ученическим обязанностям, как и прочие демонстранты, небрежно, часто опаздывали, иногда манкировали уроками, постоянно выходили из класса, заводя какие-то секретные разговоры с выходившими, видимо по предварительному уговору, из других классов, а на уроках занимались безцеремонно то писанием записочек к соседям, то чтением посторонних книг. Об изложенных дефектах их поведения было своевременно сообщено их родителям. Кроме того, Карпман Бенецыан, как сообщил директору, отношением от 16 минувшего марта, за № 1027, Слуцкий уездный исправник, являвшийся в гимназию по приглашению директора во время четвертого урока 16 того же марта, был задержан 11 марта в 9 часов вечера полицейскими надзирателями города Слуцка на тайной сходке в доме Деревенского с другими 14-ю молодыми людьми и, по выяснению личности, освобожден с привлечением к ответственности по пункту 1-му обязательных постановлений Начальника губернии от 10 декабря 1905 года. После опроса 14 учеников, замеченных на коридоре директором и г. Пряниковым у флага, который по приказанию директора, был взят у лестницы и отнесен служителю в комнату инспектора, в 21/2 часа пополудни началось экстренное заседание педагогического совета, а в 8 часов вечера г. Костецкий созвал на заседание комитета родителей.

В последующие дни, особенно 17 и 18 марта, среди учеников была замечена агитация: даже ученики VIII класса волновались, постоянно отпрашивались выйти с урока и заходили на переменах в другие классы; усиленный надзор за агитировавшими доставил много хлопот инспекции и директору. Тем не менее благоразумие одержало верх: агитаторы не встретили поддержки у более спокойных товарищей, и до самого роспуска на пасхальные вакации после уроков 24 марта порядок учения в гимназии, хотя и не без усилий со стороны педагогического персонала, был соблюден. Проявлялись отдельные случаи нарушения порядка, но после принятия соответствующих мер порядок был немедленно восстановлен. В IV классе на перемене 20 марта ученик Гродзицкий незаметно для преподавателя Даляка швырнул в классную доску хлопушку со взрывчатой смесью, которая произвела сильный треск на подобие пистолетного выстрела; в III классе, по вине дежурного ученика Тельшовта и по сговору прочих учеников, были уничтожены 22 марта тетради по рисованию; виноватые, по обнаружении их, подвергнуты взысканиям. Вообще, с 14 января по 24 марта учение не прекращалось, 3-я четверть учебного года, продленная до 23 марта, с прибавлением к ней первой недели великого поста, дала достаточный материал для оценки успехов учеников; курсы предметов, положенные по программе, пройдены от начала года более, чем на половину, а по некоторым предметам близятся к концу.

Фонды Слуцкага краязнаўчага музея. Копія.

Слуцкая духоўная семінарыя

Слуцкая духоўная семінарыя была заснавана паводле ўказа Кацярыны II ад 15.5.1785 г. На ўтрыманне гэтай установы з расійскай казны штогод адпускалася 2000 рублёў асігнацыямі. Дзякуючы намаганням епіскапа Віктара Садкоўскага заняткі пачаліся ўжо 15.9.1785 г., праўда, толькі ў двух, ніжэйшых, класах, якія мелі назвы «низшаго и высшаго грамматических».

Першыя гады дзейнасці семінарыі былі нялёгкімі па розных прычынах. Нежаданне свяшчэннаслужыцеляў адпраўляць сваіх дзяцей у семінарыю ўскладняла камплектаванне класаў. Як правіла, бедныя святары не маглі аплаціць навучанне сваіх дзяцей у семінарыі, не хацелі пазбаўляць сваю сям'ю лішняга работніка, ды і на вучобу ў семінарыі глядзелі, як на муштру. Таму з кансісторыі адпраўляліся ў аддаленыя прыходы «нарочные», якія прымусам забіралі дзяцей святароў і везлі іх у семінарыю.

Да 1798 г. семінарыя не мела свайго будынка. Семінарысты займаліся ў трапезнай Слуцкага Троіцкага манастыра, некалькі класаў адначасова. Не хапала вопытных і дастаткова падрыхтаваных настаўнікаў.

Пад час паўстання Т.Касцюшкі, 18.4.1789 г., епіскап В.Садкоўскі быў арыштаваны, у ліпені 1790 г. семінарыя прыпыніла работу. Толькі праз два з палавінай гады, пасля вызвалення В.Садкоўскага, дакладней, 8.1.1793 г., заняткі былі адноўлены. З 13.4.1793 г. епархія перайменавана ў Мінскую, гэту ж назву атрымала і семінарыя, хоць да 1840 г. яна заставалася ў Слуцку.

Праз штрафы і пагрозы адхілення ад свяшчэннаслужэння і высылкі дзяцей у

Наследие слуцкого края

салдаты за непаслушэнства, а таксама арганізацыю ў семінарыі казённакоштных вакансій, новы епіскап Іоў Пацёмкін дабіўся таго, што колькасць вучняў семінарыі значна павялічылася і дасягнула ўжо ў 1800 г. 80 чалавек; вучні цяпер своечасова вярталіся з вакацый. Атрымалі магчымасць вучыцца ў семінарыі дзеці псаломшчыкаў і сіроты духоўнага звання, для падрыхтоўкі якіх былі адкрыты «заправныя» класы з элементарнымі курсамі лацінскай, польскай, рускай граматы. У той жа час «праздные» дзеці святароў, якія не жадалі вучыцца, былі прызначаны на псаломшчыцкія месцы.

Клапаціўся Іоў і аб правільным ходзе навучальнага працэсу ў семінарыі. Так, у 1799 г. ён выдаў распараджэнне (аналагічнае выдаў яшчэ В.Садкоўскі ў 1787 г.), якое абавязвала святароў пад пагрозай пазбаўлення месца і штрафаў навучаць дзяцей перад паступленнем у семінарыю асновам польскай і рускай моў. Паступова былі адкрыты і вышэйшыя класы: у 1803 г. — філасофскі і ў 1806 г. — багаслоўскі. У выніку завяршылася ўпарадкаванне семінарыі і яна стала «полною» з усімі класамі. Фактычна семінарыя сумяшчала курсы ніжэйшай і сярэдняй духоўнай школы. Былі пабудаваны і першыя семінарскія будынкі: у 1798 г. «училищный» дом для класаў, а ў 1799 г. «сиротский» дом для пражывання «казённых» вучняў.

Палепшылася матэрыяльнае становішча навучальнай установы: з 1799 г. адпускалася з казны на семінарыю ўжо па 3000 рублёў асігнацыямі, а з 1807 г. — па 6000 рублёў. Тым не менш умовы быту вучняў і настаўнікаў семінарыі з прычыны хуткага росту іх колькасці аставаліся цяжкімі. У 1800 г. на поўнае ўтрыманне казённакоштнага вучня ў год траціла толькі 35 рублёў. Таму новы архірэй Мінскай епархіі архіепіскап Серафім (Глагалеўскі) многа зрабіў для паляпшэння матэрыяльнага побыту вучняў і настаўнікаў з мэтай спыніць як ухіленне вучняў ад вучобы, так і пераход настаўнікаў на свецкую, больш аплачваемую службу. Ён павялічыў колькасць казённакоштных вакансій для вучняў, прымусіў Дзятловецкі манастыр пастаўляць значную колькасць разнастайных прадуктаў харчавання настаўнікам і вучням.

Усё гэта дало магчымасць мірнаму працвітанню і шырокаму развіццю семінарыі, але вайна 1812 г. прывяла яе да поўнага разарэння. Французы пад час вайны 3 тыдні жылі ў семінарскіх будынках. У выніку гэтыя будынкі хоць і захаваліся, але былі значна пашкоджаны, бібліятэка разрабавана і часткова спалена, семінарскі архіў страчаны. Аднак 20.2.1813 г. семінарыя была адноўлена, адрамантаваны найбольш пашкоджаныя памяшканні. Але на прывядзенне семінарыі ў ранейшы парадак спатрэбіліся гады.

Канчатковае аднаўленне супала з поўным і карэнным пераўтварэннем семінарыі, якое адбылося 20 верасня 1817 г. — на падставе зацверджанага імператарам даклада асобага камітэта ад 1807 г. аб пераўтварэнні ўвогуле ўсіх семінарый. Семінарыя распалася на тры духоўна-вучэбныя ўстановы: уласна семінарыю, павятовае і прыходское вучылішчы. Да семінарыі адышлі чатыры старэйшыя класы ранейшай змешанай школы: піітыка, рыторыка (зліліся ў адзін), філасофія і багаслоўе; з двух граматычных класаў утварылася павятовае, а з двух «заправных» — прыходскае вучылішчы. Курс семінарскага навучання быў размеркаваны так: два гады прызначаліся для славесных навук, да якіх дадавалася ўсеагульная гісторыя; два гады — для філасофскіх навук, з дабаўленнем матэматыкі і фізікі, і два гады — для класа багаслоўскіх навук, а таксама царкоўнай гісторыі. Па трох асноўных групах навук семінарскага курса і самі класы, дзе яны выкладаліся, называліся: вышэйшае аддзяленне, або багаслоўскі клас, сярэдняе, або філасофскі, і ніжэйшае, або клас славеснасці. Акрамя гэтых дысцыплін вучні вывучалі і мовы — грэчаскую, французскую, нямецкую, яўрэйскую і польскую. Выкладанне галоўных навук вялося на лацінскай мове. Праверка і ацэнка вучнёўскіх ведаў праводзілася шляхам экзаменаў, якіх было два на год: адзін — у другой палавіне снежня, а другі — гадавы, пасля якога праводзіўся і агульны публічны, на якім прысутнічалі госці і архірэі.

14.9.1840 г. семінарыя пераехала ў Мінск. У Слуцку ж засталося толькі мужчынскае духоўнае вучылішча, якое існавала да пачатку XX ст.

Сярод выпускнікоў семінарыі былі вядомыя вучоныя, краязнаўцы, гісторыкі, дзяржаўныя дзеячы. Так, І.П.Барычэўскі-Тарнава зарэкамендаваў сябе як археолаг,

Наследие слуцкого края

гісторык, этнограф, фальклярыст, быў членам савета міністра шляхоў зносін, рэдактарам 5-га тома выдання «Акты Заходняй Расіі», аўтар шэрагу публікацый і артыкулаў па розных галінах ведаў; адзін з першых пачаў вывучаць гісторыю і старажытнасці народаў Вялікага княства Літоўскага. І.А.Гашкевіч — дырэктар Азіяцкага дэпартамента, першы расійскі консул у Японіі, адзін з першых іншаземцаў, якому дазволілі наведаць унутраную Японію, даследчык Японіі і Кітая, адзін з сааўтараў першага ў Расіі «Японска-рускага слоўніка», адзначанага медалём Пецярбургскай АН і Дзямідаўскай прэміяй; яго імем названы заліў у Паўночнай Карэі і невядомыя раней віды насякомых (першым іх апісаў). Ф.І.Салаўевіч — пракурор «Белорусской коллегии» пад час уз'яднання уніятаў з праваслаўнай царквой.

С.М.Васовіч.

З гісторыі музычнага жыцця

Якім было музычнае жыццё Слуцка ў сярэдзіне мінулага стагоддзя? Мяркуючы па артыкуле Аляксандра Жалезняка (Аляксандра Баліцкага) «Мінская губерня ў музычных адносінах», апублікаваным у 49, 50 і 52 нумарах часопіса «Рух музычны» за 1858 год, — гэта жыццё не было такім ужо і бедным.

...Што ж датычыцца Слуцка, то ў яго ваколіцах найбольш славіўся Пётра Карафа-Корбут. «Гэта быў музыка вышэйшага разраду. Іграў на ўсіх інструментах і многа пісаў. Некаторыя яго кампазіцыі друкаваліся. Пераважна гэта былі танцы, паланезы, мазуркі, англезы. У свой час яны карысталіся поспехам. А некаторыя з іх — і цяпер».

Сярод слуцкіх музыкантаў Жалязняк называе надзвычай здольнага гітарыста Кароля Стрэлку, які вучыўся ў самога Джульяні, выпускніка Пражскай кансерваторыі, чэха родам Яна Каляшоўскага, настаўнікаў ігры на скрыпцы і фартэпіяна Антона Лінкевіча і Францішка Лапату, флейтыста, віяланчэліста і мастака Яна Гесе. У рэпертуары настаўніка гісторыі Слуцкай гімназіі віяланчэліста Мікалая Бакушэўсага былі «амаль усе творы Ромберга, Серве, Пляцці, Шуберта». Мясцовыя і прыезджыя артысты давалі ў Слуцку сольныя канцэрты. Сярод гастралёраў названы і дзеці В.Дуніна-Марцінкевіча Міраслаў і Каміла.

У іншых карэспандэнцыях для варшаўскага часопіса «Рух музычны» А.Жалязняк паведамляў аб выступленнях у Мінску і Слуцку К.Трапянскага, які выканаў на скрыпцы і кларнеце творы Шуберта, Аляб'ева і Давіда.

Друкуецца па кн.: Мальдзіс А. Таямніцы старажытных сховішчаў. Мн., 1974. С. 136—137.

Скарбы продкаў

Упершыню прозвішча Бергеля сустрэлася мне год з дзесяць назад у брашуры беларускага пісьменніка-ліберала Аляксандра Ельскага. Называлася яна «Паведамленне пра бібліятэку Юльяна Бергеля, пастара ў Слуцку». Брашура пісалася ў 1883 г. Ельскі падрабязна апісвае і падарожжа са свайго маёнтка Замосце ў Слуцк, якое зрабіў ён з дачкой Аляксандрай, жонкай вядомага этнографа З.Глогера, і вонкавы выгляд Слуцка, і гісторыю горада. ...Але найбольшай славутасцю Слуцка Ельскі лічыў бібліятэку Бергеля, у якой захоўваліся рэдкія выданні — усяго каля тысячы тамоў. Асабліва ганарыўся Бергель сваімі рукапісамі, напрыклад, успамінамі аб пакаранні смерцю Казіміра Лышчынскага, якія ў 1690 г. накідаў на паперу цесць беларускага філосафа-атэіста.

Спачатку брашура Ельскага звярнула маю ўвагу зусім не з поваду бібліятэкі Бергеля. Тысяча тамоў? У XIX ст. у Беларусі былі прыватныя бібліятэкі куды большыя!..

Імя ж Бергеля тады выклікала зусім іншыя асацыяцыі: адкуль у яго рукі трапіла такая бібліятэка? Ці не прысвоіў

Наследие слуцкого края

ён пасля 1863 г. сабе бібліятэку вядомай Слуцкай кальвінісцкай гімназіі?

Але працы віленскага даследчыка гісторыі пратэстанцкіх бібліятэк Вацлава Гізберта-Студніцкага неўзабаве рэабілітавалі ў маіх вачах Бергеля.

Апісваючы зборы бібліятэкі Віленскага сінода, Вацлаў Студніцкі паведамляў, што пачатак кнігазбору Слуцкай гімназіі паклаў у XVII ст. Андрэй Дабранскі. Усе свае зберажэнні ён траціў на рэдкія выданні. Пасля яго смерці, у 1640 г., гэты прыватны збор, ацэнены ў баснаслоўную суму 5000 злотых, быў набыты Багуславам Радзівілам для Слуцкай гімназіі. Гімназічная бібліятэка папаўнялася ў XVIII ст., але асаблівы яе росквіт наступіў у першай палове XIX ст., калі сюды па розных прычынах былі перавезены унікальныя бібліятэкі Віленскага сінода і Кейданскай гімназіі. Прыбаўляліся і прыватныя падарункі. Так, у 1829 г. Юрый Аколаў ахвяраваў бібліятэцы звыш 1000 тамоў, частка якіх паходзіла са збораў Браніцкай, сястры польскага караля Станіслава Аўгуста Панятоўскага.

Аднак, працягвае Студніцкі, пасля 1863 г., калі адзіная ў Беларусі і Літве кальвінісцкая гімназія перайшла ў рукі ўрада, усю гімназічную бібліятэку сінод забраў са Слуцка і перавёз у Вільню. Больш таго, у другой палове XIX ст. сінадальныя зборы папаўняліся за кошт прыватнага збору Бергеля. Такім чынам, мае падазрэнні па адрасу слуцкага пастыра аказаліся беспадстаўнымі. І яго імя згубіла для мяне асаблівую цікавасць.

Прайшоў час. І раптам неяк у Львове мне выпадкова трапілі ў рукі тры вельмі цікавыя крыніцы.

Першая — рахунак слуцкай друкарні, зроблены для князя Радзівіла ў 1687 г. Там былі (у скарочаным выглядзе) пералічаны назвы твораў, якія выйшлі ў Слуцку ў 1673—1679 гг., указана колькасць экземпляраў, кошт друку, цана і г. д. Прытым з 23 назваў толькі тры былі вядомы такому дасведчанаму бібліёграфу, як І.Палькоўскі. А вось хто хаваецца, скажам, за наступнымі запісамі: «Тэорый рускіх» — экз. 80, «Дзённікаў» — 2020, «Школак» — 3091, «Працэсаў» — 1006, «Гаспадароў» — 1000, «Формулак» — 414, «Табліц гарызантальных» — 100, «Аб злучэнні рэк» — 640, «Хрысціянскіх заўваг» — 250, «Лемантароў» — 3389?! На якой мове ўсё гэта друкавалася? І ці не тояцца тут невядомыя сёння творы старажытнай беларускай літаратуры?

У артыкуле Юзафа Корвіна «Пастар Юльян Бергель і яго бібліятэка ў Слуцку», надрукаваным у XII томе часопіса «Тыгоднік ілюстраваны» за 1881 г., паведамлялася, што ў пакоі Бергеля, чалавека энцыклапедычнай адукацыі, усе сцены застаўлены кніжнымі паліцамі. Тут былі такія рэдкія кнігі, як «Кодэкс Юстыніяна» 1480 г. выдання, любчанскія старадрукі XVII ст. на лацінскай і польскай мовах (напрыклад, «Меч нябеснага арсенала на пахаванні Яна Пуцяты» Міхаіла Мацісевіча, Любча, 1649 г.; «Хрысціянская смерць Яроша Еўлашэўскага» Яна Зыгровіча, Любча, 1619 г., і інш.). Корвін пісаў, што па просьбе Ю.Крашэўскага ён занатоўваў назвы найбольш рэдкіх кніг. Некаторыя з іх былі невядомы нават такому славутаму бібліёграфу, як К.Эстрэйхер.

У 3-м томе часопіса «Бібліётыка Варшаўска» за 1885 г. пісалася: «Бібліятэка, што заставалася пасля пастара мясцовага збору Ю.Бергеля, які памёр 2 месяцы назад у Слуцку, перайшла ва ўласнасць горада Слуцка, публічна запісаная ўладальнікам у тастаменце. Пра гэта пісалі ўжо штодзённыя газеты. Як запэўніваюць відавочцы, у выдатным зборы рэдкіх кніг, размешчаным у 12 каменных шафах у касцельным бабінцы і належным чынам упарадкаваным, быў камплект старадаўніх любчанскіх, ракаўскіх, торуньскіх, слуцкіх, нясвіжскіх, астрожскіх, брэсцкіх, іўеўскіх, упіцкіх, кейданскіх, заблудаўскіх, супрасльскіх, кнышанскіх, луцкіх, віленскіх, пачаеўскіх і іншых друкаў. Да таго ж разнастайны збор многіх цікавых старых рукапісаў».

Відаць, Бергель збіраў не бібліятэку ўвогуле, а бібліятэку ўсходнеславянскіх старадрукаў. Магчыма, меў і тыя, што пералічаны ў рахунку Слуцкай друкарні.

І быў патрыётам, бо завяшчаў свае багацці роднаму гораду.

Друкуецца са скарачэннямі па кн.: Мальдзіс А. Таямніцы старажытных сховішчаў. Мн., 1974. С. 22—25.

Наследие слуцкого края

Жамчужына майстэрства

Слуцкія паясы... Жамчужына высокага майстэрства беларускіх ткачоў, гонар беларускага дэкаратыўна-прыкладнога мастацтва. Далёка за межамі Слуцка былі вядомы яны і славіліся сваёй прыгажосцю ўжо ў 2-й палавіне XVIII ст.

У тыя далёкія гады за р. Случ па вуліцы Сенатарскай, у невялікім двухпавярховым будынку і заснаваў князь Міхаіл Казімір Радзівіл фабрыку паясоў — персіярню. Для работы на ёй князь прывёз персаў і туркаў. Праз некаторы час мясцовыя маладыя рабочыя Ян Гадоўскі і Томас Хаецкі былі накіраваны ў г. Станіслаў (цяпер г. Івана-Франкоўск, Украіна) для навучання. У той час горад славіўся вытворчасцю паясоў. Адтуль было завезена і абсталяванне для фабрыкі — 28 станкоў. Пазней тут працавала каля 60 чалавек. Праз 10—15 гадоў на фабрыку прыйшлі ў асноўным мясцовыя жыхары — гараджане са Слуцка і Нясвіжа, сяляне з вёсак. Да нашых дзён дайшлі іх імёны — Іосіф Барсук, Міхаіл Баранцэвіч, Лойка, Канчыла і іншыя.

Асаблівага росквіту фабрыка дасягнула ў тую пару, калі яе ўпраўляючым стаў таленавіты майстар Ян Маджарскі, які пераехаў у Беларусь у 1757 г. і кіраваў мануфактурай да 1776 г. Менавіта пры ім узнік той тып пояса, які атрымаў назву слуцкага.

У адной з даўніх калыханак спяваецца:

Пайшоў Лёнік у лясок,
Знайшоў сабе паясок
Слуцкае работы...

Для слуцкага пояса характэрны высокая якасць і непаўторнасць. Яны ткаліся з шаўковых, сярэбраных і залатых нітак. Даўжыня пояса была ад 3 да 4 метраў, шырыня ад 20 да 30 сантыметраў. Паясы, вытканыя з золата і серабра, пракатваліся на спецыяльных катках, якія тайна па частках былі прывезены Янам Маджарскім з Канстанцінопаля (пазней іх устройства было асвоена слуцкімі майстрамі). Паясы ўпрыгожваліся шыкоўным арнаментам: поле звычайна запаўнялася папярэчнымі палоскамі альбо лускавым малюнкам, канцы — гірляндамі з кветак і лісця. Сустракаліся і такія паясы, канцы якіх абшываліся махрамі. З часам слуцкі пояс набыў гарманічныя суадносіны частак. Выпрацавалася выразная структура арнаменту, усё часцей у яго пачалі ўключацца кветкі мясцовай флоры — гваздзікі, валошкі, незабудкі, жалуды і дубовае лісце. Так мянялася ўсходняя стылізацыя і арнаментацыя пояса, набывала рэалістычныя рысы. На абодвух канцах пояса была метка на лацінскай мове ці кірыліцы: «Мяне зрабілі ў Слуцку», «Зроблены ў Слуцку», «Слуцк», «Во градзе Слуцку». Калі мануфактурай кіраваў сын Яна Маджарскага, з'явіўся надпіс «Лео Маджарскі». У слуцкага пояса звычайна адзін бок быў святлейшы, а другі цямнейшы, ці зусім чорны. Гэта давала магчымасць насіць яго на абодва бакі. Такі пояс называлі двухбаковым (двухліцавым). А былі яшчэ чатырохбаковыя. У год выпускалася звычайна да 200 паясоў. Каштавалі яны дорага: ад 5 да 50 чырвоных злотых, а пасля далучэння Беларусі да Расіі 50—100 рублёў. Слуцкія паясы былі раскошай і абавязковым упрыгожаннем касцюма магната і багатага шляхціца.

Вялікай папулярнасцю карысталіся шаўковыя паясы сярод беларускай, польскай шляхецкай знаці, казацкай старшыны, насілі іх на верхнім адзенні: па стане, вышэй стану, або ніжэй, туга ці свабодна завязваліся вузлом, канцы аднолькавай даўжыні спускаліся па баках. Карысталіся імі ў самых розных выпадках жыцця. Былі яны святочнымі, будзённымі, вясельнымі і жалобнымі. У гэтым і заключалася своеасаблівасць майстэрства Слуцкай персіярні. Попыт на слуцкія паясы быў такі вялікі, што выклікаў з'яўленне падобных персіярняў у розных частках Рэчы Паспалітай — у Кабылках, Ліпкаве, Кракаве і інш. гарадах. Але ўсе гэтыя прадпрыемствы знаходзіліся пад моцным уплывам Слуцкай фабрыкі і іх паясы звычайна ішлі пад назвай «слуцкі». Растучы попыт на паясы прыцягнуў увагу купцоў і прамыслоўцаў. Вытворчасцю паясоў тыпу «слуцкіх» заняліся шаўкаткацкія прадпрыемствы Францыі. Такія паясы стала выпускаць фабрыка ў Ліёне.

У Слуцку фабрыка праіснавала да 1846 г. Але ў апошні час прадукцыя яе змянілася. Пасля Яна Маджарскага ўпраўляючым стаў яго сын Леан. У гады яго

Наследие слуцкого края

кіравання вытворчасць спачатку развівалася, але рэформы 90-х гадоў XVIII ст. у Рэчы Паспалітай адбіліся як на становішчы самога Леана Маджарскага, так і на прадукцыі. Пасля далучэння Беларусі да Расіі ў пачатку XIX ст. было забаронена насіць кафтаны (кунтушы). У сувязі з гэтым адпала неабходнасць у слуцкіх паясах. Іх вытворчасць скараціласа, а фабрыка пачала выпускаць узорыстыя і залатныя тканіны ў асноўным для патрэб царквы. Так страцілі паясы сваё практычнае значэнне.

У 1807 г. Леан Маджарскі перастаў арандаваць Слуцкую фабрыку і яна пачала прыходзіць у заняпад. У час вайны 1812 г. фабрыка была зусім разрабавана, потым пачаў працаваць толькі адзін станок. Арэнда пераходзіла з рук у рукі, і ў 1846 г. па загадзе князя Л.Вітгенштэйна мануфактура была зачынена. Аднак мастацкая каштоўнасць слуцкіх паясоў засталася нязменнай. У XIX ст. яны становяцца прадметам збору сярод аматараў-антыквараў, пачынаецца навуковае збіранне і іх вывучэнне як вырабаў мастацкага ткацтва. На паясы зноў з'явіўся попыт.

Самая багатая калекцыя слуцкіх паясоў мелася ў Нясвіжы, у князёў Радзівілаў. Пазней гэта калекцыя з 32 паясоў была перададзена ў Беларускую дзяржаўную карцінную галерэю. У гады Вялікай Айчыннай вайны яна страчана. Цяпер буйнейшыя калекцыі слуцкіх паясоў знаходзяцца ў Маскве ў Гістарычным музеі, у Санкт-Пецярбургу ў Эрмітажы і ў Расійскім этнаграфічным музеі, шмат іх на Украіне, у Літве, Польшчы і інш. краінах. І зусім мала засталося ў Беларусі. Экспануюцца слуцкія паясы ў музеях Мінска, Гродна, Маладзечна і ў Слуцку.

Крыніцы:

1. Грицкевич А.П. Древний город на Случи. Мн., 1985.
2. Якуніна Л.І. Слуцкія паясы. Мн., 1960.

В.С.Відлога.

ЗАЛАТОЙ СПРАВЫ МАЙСТРЫ

Баранцэвіч Міхаіл, ткач слуцкіх паясоў.

Барсукі (Случчына — ?), беларускія майстры мастацкага ткацтва Слуцкай мануфактуры, 2-я палавіна XVIII — 1-я палавіна XIX ст.

Іосіф, майстар-ткач. У 1750-я гады вучыўся майстэрству ў Я.Маджарскага.

Васіль, у 2-й палавіне XVIII ст. галоўны майстар Слуцкай мануфактуры.

Фама, кіраўнік Слуцкай мануфактуры ў 1807 — 1844 гг. Пры ім акрамя слуцкіх паясоў ствараліся ўзорыстыя і залататканыя тканіны.

Гадоўскі Ян, ткач. Майстэрству ткацтва ўсходніх паясоў вучыўся ў г. Станіслаў, куды быў пасланы князем Радзівілам. Сумесна з Т.Хаецкім творча перапрацавалі арнамент пояса і ўвялі ў яго элементы беларускага расліннага арнамента.

Канчыла, ткач.

Лойка, ткач.

Маджарскія, майстры-ткачы і арандатары Слуцкай фабрыкі князёў Радзівілаў.

Я н, вытворчасць паясоў пачаў у 1740-я гады ў г. Станіслаў. У сярэдзіне 1750-х гадоў запрошаны князем М.К.Радзівілам кіраваць арганізаванай у Слуцку фабрыкай паясоў, у 1776 — 1778 гг. арандатар фабрыкі.

Л е а н, сын Яна. Арандаваў фабрыку ў 1778 — 1807 гг. У 1792 г. на 48 ручных станках працавала каля 100 чалавек, за год выпускалася да 200 залататканых паясоў.

Хаецкі Томас, ткач. Майстэрству ткацтва разам з Я.Гадоўскім вучыўся ў г. Станіслаў.

СЛУЦКІЯ ТКАЧЫХІ

Ад родных ніў, ад роднай хаты
У панскі двор дзеля красы
Яны, бяздольныя, узяты
Ткаць залатыя паясы.
І цягам доўгія часіны,
Дзявочыя забыўшы сны,
Свае шырокія тканіны
На лад персідскі ткуць яны.
А за сцяной смяецца поле,
Зіяе неба з-за акна, —
І думкі мкнуцца мімаволі
Туды, дзе расцвіла вясна;
Дзе блішча збожжа ў яснай далі,
Сінеюць міла васількі,
Халодным срэбрам зззяюць хвалі
Між гор ліючайся ракі;
Цямнее край зубчаты бора...
І тчэ, забыўшыся, рука,
Заміж персідскага ўзора,
Цвяток радзімы васількa.

М.Багдановіч, 1912 г.

Наследие слуцкого края

Першыя аптэкі

Упершыню пра аптэкі ўпамінаецца ў летапісах XV ст. У Расіі аптэчная справа пачала развівацца пры Іване IV. Але першая аптэка абслугоўвала толькі цара і яго блізкіх. У 1672 г. у Маскве была адкрыта аптэка, якая стала «прадаваць спірты, гарэлкі і ўсялякія лякарствы людзям». Гэта была, як многія лічылі, першая агульнадаступная аптэка. Але ў фондах Нацыянальнага архіва Рэспублікі Беларусь знаходзяцца матэрыялы, якія сведчаць, што такая аптэка ў Беларусі з'явілася амаль на тры дзесяцігоддзі раней, чым у Маскве. І з'явілася яна ў Слуцку. У архіве ў адной са спраў ёсць выпіска з актавай кнігі Слуцкага гарадскога суда, дзе засведчана грамата князя Багуслава Радзівіла кандыдату медыцыны Крыштофу Вінклеру, аптэкару і цырульніку Маціяшу Валяр'яну Ботлігеру ад 29 студзеня 1648 г. на абсталяванне аптэкі ў горадзе Слуцку.

У той час Слуцк быў даволі буйным горадам і, атрымаўшы яго ва ўладанне, Багуслаў Радзівіл даў гараджанам шэраг прывілеяў. У горадзе былі ўведзены штотыднёвыя рынкі, абсталявана аптэка «для паратавання здароўя людскога».

Грамата і іншыя дакументы сведчаць, што Радзівілам быў набыты для аптэкі за 700 злотых дом з зямельным участкам у цэнтры горада на Ілынскай вуліцы, насупраць гасцінага двара і перададзены ў пажыццёвае карыстанне аптэкарам Вінклеру і Ботлігеру. Аптэкары вызваляліся ад нясення гарадскіх і замкавых павіннасцей. Крамнікам з гэтага часу забаранялася прадаваць у сваіх крамах аптэчныя тавары і атруту, акрамя малярскіх фарбаў. Не дазвалялася ствараць аптэкі іншым асобам.

Слуцкаму гарадскому ўпраўленню прапанавалася прытрымлівацца ўстаноўленага ў грамаце парадку. Вінклер з Ботлігерам трымалі аптэку з 1648 г. па 1652 г. Затым Ботлігер, у сувязі з выездам са Слуцка, уступіў сваю частку аптэкі Вінклеру за 3640 злотых. Пасля гэтага аптэка, дом, маёмасць перайшлі ў поўнае валоданне Вінклера. У снежні 1668 г. ён звярнуўся да Радзівіла з просьбай пабудаваць новае памяшканне для аптэкі.

Вінклер загадваў аптэкай да канца свайго жыцця, завяршаўшы яе пасля смерці разам з усімі лякарствамі, інструментамі і аптэкарскімі кнігамі Слуцкай евангелісцкай лютэранскай царкве. Пастаяннага загадчыка не было. Яна перыядычна здавалася ў арэнду розным асобам. Акрамя правізара пры аптэцы былі 1—2 вучні.

Сярод знойдзеных у архіве спраў ёсць пералік лякарстваў, інструментаў і аптэкарскага посуду, акты агляду, кантракты на здачу аптэкі ў арэнду і г. д.

Цікавай з'яўляецца кніга аптэкі, у якой пералічваюцца медыкаменты, аптэкарскія інструменты, звесткі аб іх колькасці, а таксама спіс літаратуры па медыцыне і фармакалогіі.

У маі 1843 г. будынак аптэкі згарэў. Яна размяшчалася ў наёмных памяшканнях.

У 80-я гады XIX ст. аптэка адпускала лякарствы на 3 тысячы рэцэптаў у год, не лічачы ручны продаж, а ў асобныя гады колькасць водпуску лякарстваў па рэцэптах даходзіла да 4 тысяч.

Акрамя агульнадаступнай аптэкі ў 1746 г. у Слуцку была адкрыта прыдворная аптэка, якая абслугоўвала толькі князя, яго сям'ю і блізкіх. Усе матэрыялы для аптэкі адпускаліся з казны князя. Аптэкару ў год плацілі 616 злотых 20 грошаў, акрамя таго яму яшчэ ішла плата натурай.

Аўтобус у Слуцку

Да пачатку інтэнсіўнага чыгуначнага будаўніцтва ў XIX ст. такія гарады, як Бабруйск і нават Мінск, нічым не пераўзыходзілі Слуцка. Але Слуцку не пашанцавала: да 1915 г. чыгункі яго абыходзілі. У Мінску ж яшчэ ў 1874 г. стварыўся чыгуначны вузел, што спрыяла шпаркаму развіццю горада.

З-за адсутнасці чыгункі Слуцк перажываў значныя цяжкасці з прывозам і вывазам тавараў. Ролю грузавога транспарту выконвалі слуцкія «балаголы» на сваіх біцюгах, запрэжаных у велічэзныя кары (павозкі). Пасажыру, які выязджаў са Слуцка, патрэбна было ехаць па шашы да бліжэйшай чыгуначнай станцыі на ўсход — да Старых Дарог, або на захад да станцыі Ляхавічы. Да першай станцыі было 48 вёрстаў, а да другой — 73. Маскоўска-Варшаўская шаша была пабудавана адной з пер-

Наследие слуцкого края

Аўтамабільны рух у Слуцку. Пачатак XX ст.

шых у Расійскай імперыі яшчэ ў 1830 г. Яна будавалася са здробненага каменю, прыкатанага катком, але нічым не склеенага. Вядома, пад жалезнымі шынамі на шашы хутка ўтвараліся каляіны, асабліва ў час веснавога разводдзя. Пасажыраў вазілі на конных дыліжансах. Так адбывалася да 1909 г., пакуль адна камерцыйная кампанія не выкарыстала гэтых абставін для куплі ў Германіі на заводзе «Бэнц і Даймлер» трох аўтобусаў.

Дзякуючы гэтаму ў Слуцку была створана цэнтральная станцыя з аўтобусным гаражом. Тэхнічны стан аўтобусаў быў даволі прымітыўны. Перш за ўсё — шыны былі не пнеўматычныя, а проста вобад, з налітай гумавай масай. Ужо ад першага рэйса на ёй з'яўляліся трэшчыны. У аўтобусе вельмі трасло, хоць і былі рысоры. Спіцы ў колах былі дубовыя, насаджаныя часта, і пад цяжарам кузава ў сухое надвор'е моцна рыпелі. Не было карданнага вала і дыферэнцыяльнай каробкі. Матор прыводзіў у рух трансмісію, на якой былі насаджаны дзве малыя зубчаткі. Ад гэтых зубчатак рух перадаваўся ланцугом Галя на вялікія зубчаткі, наглуха змацаваныя з заднімі коламі. Кузаў быў перагароджаны на тры кабіны: пярэдняя для двух шафёраў, за ёй другая — для васьмі пасажыраў 1-га класа, трэцяя кабіна — для дваццаці пасажыраў 2-га класа. Пасажыры 3-га класа ехалі на даху, абгароджаным парэнчамі. На дах таксама грузілі і багаж пасажыраў. Праезд у кабіне 1-га класа каштаваў 2 рублі 20 капеек, 2-га — 1 рубель 80 капеек, 3-га класа — 1 рубель (да станцыі Старыя Дарогі). Рэальна гэты кошт выражаўся ў тым, што рубель мог зарабіць за дзень толькі кваліфікаваны рабочы.

Пазней сталі прыбываць большыя аўтобусы з коламі, літымі са сталі. Кампанія праіснавала да восені 1915 г.

Н.Маглыш.

Прамысловыя прадпрыемствы дарэвалюцыйнай Случчыны

Вытокі прамысловасці Случчыны адносяцца да глыбокай старажытнасці, калі ў нашых продкаў з'явіліся і з цягам часу ўдасканальваліся прылады працы, з дапамогай якіх ажыццяўлялася перапрацоўка прыроднай сыравіны. У натуральнай гаспадарцы існавалі хатнія промыслы: сваімі сіламі сяляне выраблялі розныя віды прадукцыі для патрэб сваёй жа гаспадаркі. З развіццём абмену частка вырабаў з мясцовай сыравіны паступала і на продаж, аддавалася землеўладальніку ў выглядзе натуральнага аброку. Былі пашыраны і адыходныя промыслы. Найбольш распаўсюджаны былі лесанарыхтоўкі, на якіх сяляне займаліся цэлымі вёскамі і нават валасцямі. Да найбольш старажытных промыслаў беларускіх сялян адносіцца перапрацоўка драўніны: смалакурэнне, выганка дзёгцю, выраб драўнянага вугалю

Наследие слуцкого края

і паташу. На Случчыне сяляне займаліся апрацоўкай скуры для абутковай вытворчасці (у горадзе), у вёсках — для пашыву адзення (кушнерскі промысел). Выраблялі таксама хамуты, сёдлы, лейцы, сядзёлкі і інш. Займаліся таксама апрацоўкай ільну і пянькі, вырабам сукнаў для верхняга адзення.

У дарэформенай Случчыне рамяство было сялянскім, вотчынным і мяшчанскім. У горадзе і мястэчках пераважала мяшчанскае цэхавае рамяство. Па развіцці рамяства ў 1800 г. Слуцк быў другім горадам у Мінскай губерні. 30% насельніцтва складалі рамеснікі — 479 чалавек, у тым ліку майстроў — 194, падмайстроў — 157, вучняў — 128. Найбольшую колькасць сярод рамеснікаў прадстаўлялі: 84 шаўцы, 75 ткачоў, 52 кушняры, 50 пекараў, 43 краўцы, 36 гарбароў. Значная частка насельніцтва займалася гандлем. У горадзе ў той час было 75 купцоў.

З пачатку XIX ст. пад уплывам росту капіталістычных адносін і канкурэнцыі мануфактурнай і фабрычнай вытворчасці рамесніцкія цэхі пачалі распадацца. З 1860 г. да 1900 г. паскорыўся працэс перарастання рамяства ў дробнакапіталістычную вытворчасць, асабліва ў сілікатнабудаўнічай і дрэваапрацоўчай. У гэтыя часы ўсё большую сілу набывалі мануфактуры — прадпрыемствы, заснаваныя на падзеле працы і ручной рамеснай тэхніцы.

Першыя прадпрыемствы мануфактурнага тыпу ўзніклі ў пачатку XVIII ст. Амаль усе яны былі вотчынныя, пераважная большасць іх рабочых — прыгонныя. Сярод найбольшых — мануфактура шаўковых паясоў у Слуцку.

У Слуцкім павеце ў XIX і пачатку XX ст. працавала 9 прадпрыемстваў, на якіх было занята не менш чым 50 рабочых. Сярод іх:

Акімаўскі завод сельскагаспадарчага інвентару. Дзейнічаў з 1907 г. у маёнтку Акімаўскае. Выпрабляў дробны сельскагаспадарчы інвентар. Збываў прадукцыю па ўсёй Беларусі. У 1921 г. рэарганізаваны ў сельскагаспадарчую майстэрню.

Бабаўнянская суконная мануфактура. Дзейнічала ў 1769—1806 гг. у мястэчку Бабоўня (цяпер Капыльскі раён). У 1797 г. працавала 110 прыгонных. Было 6 майстроў. У 1800 г. выпрабляла сукны, байку, вігонь. Недахоп сыравіны і нізкая якасць прадукцыі прывялі да закрыцця прадпрыемства.

Дзяніскавіцкая лесапільна-бандарная мануфактура. Дзейнічала ў 1910—1914 гг. у маёнтку Дзяніскавічы (цяпер вёска ў Ганцавіцкім раёне). Працавала 148 рабочых.

Ельненскі шклозавод. Дзейнічаў у 1897—1916 гг. у в. Ельня (цяпер Ганцавіцкі раён). Выпускаў аконнае і люстраное шкло. У 1900 г. працавалі 42 рабочыя, у 1916 г. — 63, выпушчана высакаякасных вырабаў на 120 тыс. руб.

Іванскі цукровы завод. Дзейнічаў у 1838—1881 гг. у маёнтку Івань (цяпер вёска ў раёне). Цукар вараблялі з буракоў, якія вырошчвалі ў маёнтку і суседніх вёсках. У 1877 г. устаноўлены паравы рухавік. Дзейнічалі 2 гідраўлічныя прэсы, цёрка. У 1861—1862 гг. за суткі перапрацоўвалася 700 пудоў буракоў, выхад цукру складаў 4%. У 1868 г. працавала 105 рабочых. Заработная плата іх складала 8 руб. у месяц. Прадукцыю збывалі ў Мінску і Слуцку. У 1878 г. узоры вырабаў завода былі выстаўлены ў Мінскім губернскім музеі. У 1882 г. у яго будынках быў адкрыты броварны завод.

Ляхавіцкая цукерачная фабрыка. Дзейнічала ў м. Ляхавічы (цяпер г. Ляхавічы Брэсцкай вобл.). Мела аддзяленні: варыльнае, карамельнае, сушыльнае, упаковачнае. Працавала больш за 50 чалавек. У час 1-й сусветнай вайны разбурана немцамі, была адноўлена ў савецкі час. Пасля Вялікай Айчыннай вайны пераабсталявана ў кансервавы завод.

Мураваная коркавая фабрыка. Дзейнічала ў 1893—1913 гг. у маёнтку Мураванка. Працавала 140—199 рабочых. Мела 2 лакамабілі. Выпускала коркавыя вырабы і ізаляцыйны матэрыял.

Слуцкая мануфактура шаўковых паясоў (1736—1844 гг.). Належала князям Радзівілам і Віттенштэйнам. Выпускала да 200 паясоў у год. Выпрабляла таксама шаўковыя пакрывалы і махры, залатыя і сярэбраныя галуны, падвязкі, стужкі, нашыўкі, габелены, дываны. У 1793 г. было 29 станкоў, працавала 60 майстроў. З 1832 г. выпрабляліся царкоўныя рызы. У пачатку XIX ст. мануфактура заняпала. Працаваў толькі адзін станок.

Старэўскі шклозавод. Дзейнічаў у 1897—1925 гг. у в. Старэва Бабруйскага павета (цяпер вёска ў Слуцкім раёне). У 1913—1916 гг. належаў «Таварыству Старэўскага хрустальнага і лесапільнага заво-

Наследие слуцкого края

даў». Выраблялiся лямпы дутыя і прасаваныя, лямпавае шкло, чарнiлiцы, бутэлькі, слоікі, хрустальныя вырабы. У 1910 г. меў паравыя рухавік і кацёл. Працавала 108 рабочых. У 1908 г. на міжнароднай выстаўцы ў Марселі (Францыя) хрустальны посуд і лямпы, выраблены на заводзе, былі ўдастоены вышэйшай узнагароды. Пад уплывам амерыканскага мастака па шкле Луі Камфара Цiфані завод выпрабляў разнастайныя рэчы з пакрыццём серабрыстай плёнкай (бакалы, кілішкі, вазы для кветак, цукарніцы і інш.). Працавалі мясцовыя майстры, сярод якіх былі нашчадкі ўрэцкага роду гравіроўшчыкаў XVIII ст. Рымашэўскіх — Іосіф Іванавіч са сваім сынам, а таксама чэхі, немцы, бельгійцы.

* * *

У Случкім павеце налічвалася 38 прадпрыемстваў, на якіх працавала менш чым 50 чалавек.

Бабаўнянскае вінакурнае ў маёнтку Бабоўня ў 1900—1914 гг. (цяпер вёска ў Капыльскім раёне). Меўся паравы рухавік, працавала 8 рабочых.

Будскае лесапільнае ў вёсцы Буды ў 1905—1914 гг. Меўся паравы рухавік, працавала 40 чалавек

Вераб'ёўскае лесапільнае, ва ўрочышчы Вераб'ёва. Дзейнічала ў 1908—1913 гг. Меўся паравы рухавік, працавала 35 рабочых.

Востраўскае лесапільнае ў маёнтку Востраў. Дзейнічала ў 1906—1913 гг. Меўся паравы рухавік, працавала 27 рабочых.

Грушаўскае вінакурнае ў в. Грушаўка ў 1875—1914 гг. (цяпер вёска ў Ляхавіцкім раёне). Меўся паравы рухавік, працавала 7 рабочых.

Доктаравіцкае вінакурнае ў маёнтку Доктаравічы ў 1898—1913 гг. (цяпер вёска ў Капыльскім раёне). Меўся паравы рухавік, працавала 7 рабочых. У 1910 г. было выпушчана 30 тыс. вёдзер прадукцыі.

Дунайчыцкае вінакурнае ў маёнтку Дунайчыцы ў 1895—1913 гг. (цяпер вёска ў Клецкім раёне). Меўся паравы рухавік, працавала 7 рабочых.

Іванскае вінакурнае ў маёнтку Івань у 1894—1913 гг. Меўся паравы рухавік, працавала 11 рабочых.

Каралінскае вінакурнае ў маёнтку Каралін у 1907—1913 гг. (цяпер вёска ў Нясвіжскім раёне). Меўся паравы рухавік, працавала 8 рабочых.

Вырабы Старэўскага шклозавода і Урэцкай шкляной мануфактуры, якія захоўваюцца ў Слуцкім краязнаўчым музеі.

Клярмонцкае вінакурнае ў маёнтку Клярмонты ў 1867—1913 гг. Меўся паравы рухавік, працавала 12 рабочых.

Краснарадкаўскае вінакурнае ў маёнтку Красны Радкаў у 1894—1913 гг. Меўся паравы рухавік, працавала 8 рабочых.

Круговіцкае лесапільнае ў вёсцы Круговічы ў 1888—1898 гг. (цяпер вёска Вялікія Круговічы ў Ганцавіцкім раёне). Меўся паравы рухавік, працавала 18 рабочых.

Кунцаўшчынскае вінакурнае ў маёнтку Кунцаўшчына ў 1883—1913 гг. (цяпер вёска ў Клецкім раёне). Меўся паравы рухавік, працавала 19 рабочых.

Кучынскае лесапільнае на хутары Кучын у Бабруйскім павеце ў 1897—1903 гг. (цяпер у межах пасёлка Кучын у Слуцкім раёне). Меўся паравы рухавік, працавала 35 рабочых.

Любянецкае лесапільнае ў маёнтку Любянец у 1900—1913 гг. Меўся паравы рухавік, працавала 20 рабочых.

Мяцявіцкае вінакурнае ў маёнтку Мяцявічы ў 1879—1913 гг. (цяпер вёска ў Салігорскім раёне). Меўся паравы рухавік, працавала 9 рабочых.

Нясвіжскае дывановае ў м. Нясвіж у 1752—1780 гг. Працавала 30 рабочых.

Нясвіжскае спіртавое ў г. Нясвіж у 1897—1900 гг. У 1900 г. выпусціла 35 тысяч вёдзер прадукцыі.

Нясвіжская друкарня ў г. Нясвіж у 1897—1913 гг.

Наследие слуцкого края

Пагосцкае вінакурнае ў маёнтку Пагост у 1902—1913 гг. (цяпер вёска ў Салігорскім раёне). Меўся паравы рухавік, працавала 8 рабочых.

Паласнянскае суконнае ў засценку Паласня ў 1736—1890 гг. (цяпер вёска ў Стаўбцоўскім раёне). Працавала 30 рабочых.

Пернаўшчынскае вінакурнае ў маёнтку Пернаўшчынскае (Пупцаўшчынскае) у 1892—1893 гг.

Радзівілімонцкае вінакурнае ў в. Радзівілімонты ў 1870—1913 гг. (да 1969 г. вёска ў Клецкім раёне). Меўся паравы рухавік, працавала 7 рабочых.

Рачкавіцкае вінакурнае ў маёнтку Рачкавічы ў 1891—1913 гг. Меўся паравы рухавік, працавала 12 рабочых.

Руднянскае вінакурнае ў маёнтку Рудня ў 1901—1913 гг. Меўся паравы рухавік, працавала 8 рабочых.

Слуцкае мукамольнае ў Слуцку ў 1884—1905 гг. Меўся паравы рухавік, працавала 17 рабочых. Уладальнік — купец Лацэнберг. У 1896 г. вышушчана 150 тыс. пудоў мукі.

Слуцкае мукамольнае ў Слуцку ў 1896—1914 гг. Меўся лакамабіль, працавала 15 рабочых. Уладальнік — купец Лянда. У 1913 г. вышушчана 110 тыс. пудоў мукі.

Слуцкае мукамольнае ў Слуцку ў 1900—1914 гг. Мелася 6 паставаў, працавала 15 рабочых. Уладальнік — купец Гутцайт. У 1913 г. вышушчана 350 тыс. пудоў мукі.

Слуцкае спіртаачышчальнае ў Слуцку ў 1897—1908 гг. Меўся паравы рухавік, працавала 39 рабочых.

Слуцкае суконнае ў Слуцку ў 1738—1823 гг. Працавала 30 рабочых. Уладальнік — князь Радзівіл.

Слуцкае суконнае ў Слуцку ў 1828 г. Працавала 35 рабочых. У гэтым жа годзе было вышушчана 5 тыс. аршынаў сукна. Уладальнік — купец Каменамосцкі.

Слуцкая друкарня ў Слуцку. Канец XVI ст. Уладальнікі — кальвіністы.

Слуцкая друкарня ў Слуцку ў 1877—1898 гг. Уладальнік — мешчанін Яброў.

Слуцкая друкарня ў Слуцку ў 1895—1913 гг. Працавала 5 рабочых. Уладальнік — дваранін Тамашоў.

Старыцкае вінакурнае ў маёнтку Старыца ў 1902—1914 гг. (цяпер вёска ў Капыльскім раёне). Меўся паравы рухавік, працавала 11 рабочых.

Старэўскае лесапільнае ў в. Старэва ў 1897—1913 гг. Меўся лакамабіль, працавала 35 рабочых.

Тучанскае вінакурнае ў в. Туча ў 1840—1914 гг. (цяпер вёска ў Клецкім раёне). Меўся паравы рухавік, працавала 6 рабочых.

Цімкавіцкае вінакурнае ў маёнтку Цімкавічы ў 1876—1914 гг. (цяпер вёска ў Капыльскім раёне). Меўся паравы рухавік, працавала 6 рабочых.

Выкарыстаны матэрыял з кн.: Прамысловыя прадпрыемствы дарэвалюцыйнай Беларусі. Мн., 1988.

Падрыхтавала В.С.Відлога.

Знакамітыя землякі

БЕЛАБЛОЦКІ Браніслаў, рэвалюцыянер, сацыёлаг, літаратурны крытык, перакладчык. Нарадзіўся ў 1861 г. у в. Астрашын Слуцкага павета. Закончыў Мінскую гімназію. Вучыўся на юрыдычным факультэце Пецярбургскага універсітэта і адначасова ў Пецярбургскай Акадэміі мастацтваў. Удзельнічаў у рабоце гурткоў «Народнай волі». З 1882 г. у Варшаве супрацоўнічаў з дзеячамі польскай рэвалюцыйнай партыі «Пралетарыят», вёў рэвалюцыйную прапаганду. Друкаваўся ў газеце «Przegląd Tygodniowy» («Штотыднёвы агляд») і часопісе «Ateneum» («Атэнэум»). У літаратурна-крытычных творах падкрэсліваў класавы характар літаратуры, патрабаваў рэалістычнага адлюстравання жыцця працоўных. У сацыялагічных даследаваннях крытыкаваў так званую арганічную тэорыю грамадства Г.Спенсера, лічыў, што рухальнай сілай развіцця грамадства з'яўляюцца сацыяльныя супярэчнасці. Адзін з перакладчыкаў «Капітала» К.Маркса на польскую мову. Памёр 14.4.1888 г.

ГРАТКОЎСКІ Табіяш (?—1822), паэт, педагог. Вядома, што нарадзіўся на Случчыне. Закончыў Слуцкую гімназію. Потым прадоўжыў вучобу ў Кёнігсбергскім і Лейдэнскім (Нідэрланды) універсітэтах. У 1758 г. карабель, на якім ён плыў з Антверпена ў Гданьск, пацярпеў крушэнне. Выратаваўшыся і вярнуўшыся ў Слуцк, апісаў гэтае здарэнне ў паэме «Марское падарожжа» (1760). З 1761 г. быў рэктарам Слуцкай гімназіі.

Наследие слуцкого края

КАРЖАНЕЎСКІ Іосіф Іванавіч, беларускі вучоны ў галіне хірургіі і інфекцыйных хвароб, доктар медыцыны (1829), прафесар (1835). Нарадзіўся ў Слуцку 19.3.1806 г. Закончыў Нясвіжскую гімназію, потым медыцынскі факультэт Віленскага універсітэта і там працаваў. У 1831 г. пакінуў службу і накіраваўся ў Брэст-Літоўск і Віцебск, дзе прымаў удзел у барацьбе з халерай. У 1832 г. працаваў памочнікам прозектара хірургічнай клінікі Віленскай медыка-хірургічнай акадэміі. У 1837—1839 гг. практыкаваў у лепшых універсітэцкіх клініках за мяжой і па вяртанні ў 1840 г. прызначаны экстраардынарным прафесарам і дырэктарам акадэмічнай клінікі. Пасля закрыцця акадэміі ў 1843 г. застаўся па-за штатам і займаўся практычнай дзейнасцю па хірургіі ў Вільні. З'яўляўся аўтарам шэрагу навуковых прац па пытаннях лячэння сыпнога тыфу, пераломаў, артапедыі, дэсмургіі. Памёр 21.5.1870 г.

МЛАДЗЕЦКІ Іпаліт Іосіфавіч, удзельнік рэвалюцыйнага руху ў Расіі канца 70—пачатку 80-х гадоў. XIX ст. Нарадзіўся ў лістападзе 1855 г. у Слуцку ў сям'і дробнага гандляра. Вучыўся ў Слуцкай гімназіі, але быў выключаны з вышускнога класа. Зарабляў на жыццё прыватнымі ўрокамі, быў пісьмаводам. Па палітычных поглядах Іпаліт Іосіфавіч Младзецкі далучаўся да рэвалюцыянераў-нарадавольцаў. Летам 1879 г. пераехаў у Пецярбург, дзе зблізіўся з нарадавольцамі, але ў арганізацыю не быў прыняты, бо палічылі яго чалавекам выпадковым. У студзені 1880 г. І.І.Младзецкі быў высланы з Пецярбурга ў Мінск, дзе знаходзіўся больш тыдня пад арыштам, але яму ўдалося ўцячы. У хуткім часе зноў з'яўляецца ў Пецярбургу, сустракаецца з адным з кіраўнікоў выканаўчага камітэта «Народнай волі» Міхайлавым і прапануе сябе ў якасці выканаўца тэрарыстычнага акта супраць генерала Лорыс-Мелікава, які ўзначаліў урад у Расіі і быў надзелены дыктатарскімі паўнамоцтвамі. На прапанову Младзецкага нарадавольцы адказ не паспелі даць. А выбар ужо быў зроблены — забіць дыктатара Расіі.

Вечарам 20 лютага 1880 г., калі Лорыс-Мелікаў вяртаўся дамоў, да яго падбег малады чалавек і выстраліў. Але ў гэты момант Лорыс-Мелікаў адхіснуўся і куля праляцела міма. Младзецкі, а гэта быў ён, кінуўся наўцёкі. Яго схапілі.

К.А.Петрусевіч.

Справу І.І.Младзецкага вырашылі вельмі хутка. 21 лютага адбыўся ваенна-акруговы суд, які прыгаварыў яго да смяротнай кары.

Пісьменнік В.Гаршын спрабаваў заступіцца за жыццё Младзецкага. Ён напісаў пісьмо Лорыс-Мелікаву, просячы яго аб літасці. Але ўсё гэта было дарэмным.

22 лютага 1880 г. на Сямёнаўскім плацы прыгавор быў выкананы. І.І.Младзецкі трымаўся па-геройску. Каля шыбеніцы ён выкрыкнуў у натоўп: «Я паміраю за вас».

ПЕТРУСЕВІЧ Казімір Адамавіч, удзельнік I з'езда РСДРП. Член РСДРП з 1898 г. Нарадзіўся 21.2(4.3).1872 г. у в. Новіны Слуцкага павета Мінскай вобласці. Пасля заканчэння юрыдычнага факультэта Кіеўскага універсітэта — памочнік прысяжнага павераната. У рэвалюцыйным руху з 1897 г., член кіеўскага «Саюза барацьбы за вызваленне рабочага класа». За ўдзел у палітычнай дэманстрацыі высланы з Кіева ў Екацярынаслаў, адзін са стваральнікаў екацярынаслаўскага «Саюза барацьбы за вызваленне рабочага класа». За ўдзел у I з'ездзе РСДРП на 2 гады пасаджаны ў турму і на 5 гадоў сасланы ў Валагодскую губерню З 1906 г. у Мінску, адвакат, абараняў Я.Коласа, якога судзілі за ўдзел у арганізацыі з'езда беларускіх настаўнікаў. У пачатку 1920-х гадоў у Варшаве, з 1923 г. у Вільні, прафесар універсітэта, адвакат, на судовым працэсе 56-і (1928) абараняў членаў Беларускай сялянска-работніцкай грамады, у 1934 г. — М.Танка, зняволенага за рэвалюцыйную дзейнасць. Звольнены з універсітэта за арганізацыю пратэсту па справе Брэсцкага працэсу 1931—1932 гг. над прадстаўнікамі левай апазіцыі парламентарыяў. У 1945—1948 гг. суддзя Вярхоўнага суда ПНР. Памёр 11.8.1949 г.

Наследие слуцкого края

А.А.Пяткевіч.

ПІСЬМЕННІК, ВЫДАВЕЦ І ПЕРАКЛАДЧЫК

У літаратуру ён увайшоў пад псеўданімам Адам Плуг. Сапраўднае ж імя — Антон Антонавіч Пяткевіч. Нарадзіўся 23.10.1823 г. у в. Замосце ў шляхецкай сям'і. У 1831 г. бацька будучага пісьменніка прадаў свой маёнтак і ўся сям'я пераехала жыць у фальварак Жукаў Барок (цяпер Стаўбцоўскі раён), дзе ён служыў у князя Радзівіла падлоўчым.

У 1842 г. Антон Пяткевіч закончыў Слуцкую гімназію і паступіў у Кіеўскі універсітэт. У гімназіі ён напісаў сваё першае апавяданне «Пра тое, як людзі час марнуюць». Пасля вучобы настаўнічаў на Украіне і ў Бесарабіі. Доўгі час жыў у Жытоміры. Там пісьменнік выдаў першы том 6-томнага збору сваіх твораў, а таксама творы ўдзельнікаў паўстання 1863 г. За гэта выданне і за непасрэдны ўдзел у паўстанні Адам Плуг разам з жонкай быў пасаджаны ў астрог.

У 1870-я гады пісьменнік выязджае ў Варшаву, дзе актыўна займаецца літаратурна-асветніцкай дзейнасцю: становіцца членам многіх дабрачынных, навуковых і літаратурных таварыстваў, з'яўляецца адным з арганізатараў беларускага літаратурна-асветніцкага гуртка. У 1879—1890 гг. Адам Плуг працаваў рэдактарам часопіса «Kłosy» («Каласы»), у 1891—1893 гг. галоўным рэдактарам «Вялікай усеагульнай ілюстраванай энцыклапедыі», літаратурным кіраўніком часопіса «Wędrowiec» («Вандроўнік», 1894—1899), уваходзіў у склад рэдакцыі газеты «Kurjer Warszawski» («Варшаўскі веснік», 1899—1903). Варшавяне за беларускі акцэнт лічылі Антона Антонавіча «прышлым», хоць і пісаў ён у большасці на польскай мове. Але ёсць звесткі, што пісьменнік не цураўся і беларускай мовы, ведаў яе і любіў. Напрыклад, апавяданне «Кручаная баба», у аснову якога пакладзены бытавы вясковы анекдот, напісана на беларускай мове.

Вядомы беларускі літаратуразнавец Адам Мальдзіс у кнізе «Падарожжа ў XIX стагоддзе» піша: «Але нават у тым выпадку, калі б Адам Плуг наогул не пісаў па-беларуску, яго імя ўсё роўна варта нашай памяці, бо ён нарадзіўся на беларускай зямлі, узнімаў у польскай літаратуры беларускую тэматыку, папулярызаваў здабыткі маладой беларускай літаратуры і сябраваў з яе вядучым прадстаўніком Дуніным-Марцінкевічам».

Адам Плуг быў патрыётам свайго роднага краю. У сваёй аповесці «Споведзь. Урывак з жыцця майго сябра» ён пісаў: «Я заўсёды буду ўздыхаць па Палессі... па тых адвечных пушчах, балотах і пясках, лугах і азёрах».

Большасць твораў пісьменніка звязана з Беларуссю і ў сваёй творчасці ён часта абапіраўся на яе фальклор. Прыкладам служыць выдадзены ў 1856 г. зборнік «Каласы роднай нівы». Асобныя раманы А.Плуга геаграфічна прывязаны да Случчыны (раман «Нянька», 1857), на беларускіх паданнях і ўражаннях маладосці напісаны вершаваныя гутаркі «Жукаў Барок» (1849), «Родная песенька» (1856) і інш.

У лепшых сваіх творах «Афіцыяліст», «Бакалаўры», «Сарока» пісьменнік малюе рэалістычную карціну тагачаснага жыцця, аддае вялікую ўвагу апісанню беларускіх краявідаў. Адам Плуг напісаў шэраг артыкулаў і нарысаў пра культурнае жыццё Беларусі: «Некалькі ўражанняў з падарожжа на Літву», «Уладзіслаў Сыракомля», «Манюшка ў Мінску» і інш. Займаўся пісьменнік не толькі выдавецтвам, але і перакладамі на польскую мову. Адзін з першых ён пераклаў творы Дуніна-Марцінкевіча, Г.Гейнэ, В.Гюго, А.Мюсэ, А.Пушкіна, У.Шэкспіра. І ўсё ж асноўным заняткам пісьменніка была выдавецкая праца. Памёр 2.11.1903 г.

Крыніцы:

1. Исторический вестник. Т. XIV. СПб., 1903.
2. Мальдзіс А. Падарожжа ў XIX стагоддзе. Мн., 1969.
3. Энцыклапедыя літаратуры і мастацтва Беларусі. Мн., 1987.

Падрыхтавала В.С.Відлога.

Наследие слуцкого края

Апавяданне А.Плуга «Кручаная баба»

Жыў на свеце адзін гаспадар, ды такі бедны — ажно страх, ніхай Бог крыя; але працавіты, справядлівы, цвярозы і калі б ня жонка, дык бы шчаслівы; на нішчасце ў жонцы яго цэлае ліхо сядзело, як гэта, ня тут кажучы, часценька і бывае ў людзей...

Во гэтае ж цэлае ліхо і сядзело ў жонцы, але і была ж яна шэльмай з пад цёмнай зоркі! Не кажу ўжо таго, што грызла яго, бытцам соль у воку, што сакатала яму ў дзень і ў ноч над галавою, на гэта ж бабы і родзюцца. Але глаўнае: ніякага сакрэту, крый Божэ, утрымаць ні магла. Што толькі муж зрабіў, што толькі пастанавіў зрабіць, нават што памысліў, яна ўжо ўсё ведала ды зараз жа бегла ад хаты ў хату ды ўсім аб гэтым сакатала, дабаўляючы ў чатыры разы больш, чым папраўдзі было. Гэтак і сама мужу прынасіла навіны ды малола ўсялякія брэдні: пры сакатлівасці сваёй была яна і надзвычай легкавернай.

Здарылося неяк адзін раз, што гаспадар наш, аручы поле, пусціў валоў пасвіцца на мяжы, а сам пад кусцікам прылёг крыху адпачыць. Глядзіць, ажно надыходзіць нейкі дзядок з вялікім гаршчком пад палою сярмягі ды з рыдлёўкай у руцэ. Гаспадар ляжыць бы мёртвы, толькі вочы, бытцам рак, вытарашчыў ды вушы наставіў, як заяц. Вось дзядок выкапаў ямку, паставіў у ёй гаршчок дый пайшоў закапываць, кладзючы лапатай хрэсты і балмочучы: «Той хай зможэ ўзяць усе грошы, хто тут узложыць сем галоў». Закапаў, пашэптаў ды і пайшоў.

Гаспадар з гэткаго дзіва прызадумаўся моцна, а затым стаў чухаць галаву. «Гэй, — і думае сабе, — скуль бы мне ўзяць гэтыя сем галоў? Вось калі б гэтак жонка мая мела іх і семдзесят сем, дык не пажалеў бы іх, а ў яе толькі адна галава, ды і тая дурная. Як бы тутака парадзіць?».

Доўга гэтак думаў, лежаўшы дагары пузам ды лічучы хмаркі на небе, а над ім лётала цьма авадней. Як толькі які з авадней сядзе яму на нос, ён зараз яго ухопіць, адарве галоўку авадню, саломку ў хвосцік, пусціць яго ды смяецца вясёла, гледзючы, як авадзень ляціць бы ашалелы, высока-высока, пакуль ня прападзе пад небам. Шмат галоў ужо адарваў, многа саломак ужо ўсадзіў авадням, думаючы ўсё аб сямі галавах; ажно неяк добрая думка ўвайшла яму ў галаву. Скочыў на ногі дыў давай лавіць авадней: злавіўшы іх сем, пайшоў туды, дзе дзядок закапаў свае грошы, выкапаў іх з зямлі, а кідаючы ў яму адна за другой галавы, якія адарваў авадням, прыгаварываў: «Вось адна галава, вось і другая галава!» І гэтак ажно да сямі. Кінуўшы ўсе, забраў гаршчок, дзе былі адны дукаты-чырвонцы, схаваў пад палу світкі і шчасліва ўцёк да хаты. Здурэўшы з радасці, сказаў жонцы аб сваім шчасці, а як прыпомніў сабе, што зрабіў глупства, кажучы аб гэтым жонцы, падумаў сабе: «А ліха ж яе мацеры! Селі пяцігорцы макам, кабыла порах з'ела! Што я нарабіў? Як цяпер на гэта парадзіць?»

Думаў дый выдумаў. Пайшоў у мястэчка, накупіў пірагоў больш за чатыры капы дый прынёс у хату. Капу рассыпаў на дварэ, капу кінуў на страху, панатыкаў крыху ў плецень, дый рэшту ўзяў у хату, шыбкі ў вакнах пабіў, а пірагі параскідаў па ўслонах ды па палу. Жонкі не было ў хаце, апаведала яна ўжо ў другім канцы сяла, як гэта муж яе чатыры катлы грашэй знайшоў, чаму, вядома, ніхто веры і не даваў. Аблітая потам, прыбегаець яна ў хату; глядзіць, цэлы двор усланы пірагамі, пірагі на страсе, пірагі ў плетню, а хата з пабітымі шыбкамі ў вакнах.

— Што гэта? — пытаецца з дзівам.

— Ці ты не бачыла, — адказвае ёй муж, — як ішла хмара з пірагамі замест граду? Збірай хуценька, каб суседзі не бачылі.

Пазбіралі ўсё дый у клеці. Жонка зараз жа пабегла з хаты ў хату дый давай апаведаць людзям, як над іх падворкам лопнула хмара з пірагамі, каторых і назбіралі поўную клець. Варочаецца баба дамоў, ажно па дарозе сустрачаець мужа з гаццю на рыбы, ды вось дзіва, у гаці чатыры шчукі ды два маладыя зайцы.

— Што гэта? — ізноў пытаецца.

— А што, — адказвае муж, — паставіў я гаць на рыбы, а Бог даў рыбы ды зайцоў.

— Ов-ва! — крыкнула жонка. — Вось дзіво так дзіво!

Зараз і пабегла хваліцца ў сяле, што муж злавіў гаццю ў рэчцы дзесяць шчук ды пяць зайцоў. Вярнуўшыся позна ўвечэр, бачыць, што мужа німа ў хаце; урэшця прыбегае ён мокры ад поту, бытцам рудая мыш, а ў руцэ трымае здор сала.

— Што гэта? — пытае ў яго жонка.

— Маўчы дурная! — кажэ ёй муж на

Наследие слуцкого края

вуха: — Пан улез у клець дый краў сало, я, дагнаўшы, адабраў ды шэльму выхвастаў, як сабаку. Ды глядзі ж мне, не расказывай нікому, бо была бы бяда!

Прайшоў адзін тыдзень, другі, гаспадар пабіў сваю жонку за нейкае там ліха. Злуючы на яго, жонка і кажэ:

— Пачэкай жэ, гадзюка! Пайду я да пана, усё чыста скажу, як ты знайшоў грошы.

— Ідзі к чортавай мацеры!

Яна тыкі і пабегла. Пан прысылае за мужыком. Калі яго спыталіся аб знойдзеных грашах, здрыгануў ён плечыма, пачаў хрэсціцца ды клясціся, адказваючы:

— Далібог ані чуў, ані бачыў!

— Хлусіць, паночку, брэшэць! — крычала заўзятая баба. — Знайшоў, далібог знайшоў, у той самы дзень, як хмара ішла з пірагамі.

— Ашалела баба! — кажэ здзіўлены пан.

— Скруцілася, паночку! — адказаў муж, уздыхаючы.

— Сам ён скруціўся! — дзіка крыкнула баба. — Знайшоў, далібог, знайшоў, у той самы дзень, як два зайцы да чатыры шчукі у гаць улезлі.

— Што табе, баба, упілася ці ашалела? — пытаўся пан ад смеху, трымаючыся за пузо, каб не лопнуць.

— Кручаная, паночку! — сказаў муж, ламаючы рукі. — Вось і доля мая, доля нешчасная!

— Сам ты кручаны! — крычала, бытцам ашалеўшы, баба, грозючы свайму мужу кулакамі: — Знайшоў, паночку, каб я счарнела, як зямля, калі не праўда! Знайшоў у той самы дзень, выбачай паночак, як пан сало краў!

— Нешчасная мая доля, горкае мае жыццё! — крыкнуў мужык са страхам.

А пан, смяючыся, як ніколі ў жыццю, прыказаў бабу звясці да студні ды выліць ёй колькі вёдзер на галаву, каб ёй глузды прыўраціць.

Сноў. 1849.

РАВІЧ Іосіф Іпалітавіч, вучоны-ветэрынар, педагог. Сапраўднае прозвішча Гіршовіч Мойша. Нарадзіўся 16.4.1822 г. у Слуцку. У 1850 г. закончыў курс ветэрынарнага аддзялення са ступенню ветэрынара. У 1856 г. абараніў дысертацыю, атрымаў званне магістра ветэрынарных навук. Па выніках конкурсу ў 1859 г. быў прызначаны прыватдацэнтам акадэміі на кафедры зоапаталогіі і зоафізіялогіі, а ў наступным годзе накіраваны на 2 гады на вучобу за мяжу. Пасля вяртання быў выбраны экстраардынарным, а ў 1867 г. ардынарным прафесарам. У 1871 г. узначаліў створаны па яго ініцыятыве часопіс «Архив ветеринарных наук». У 1872 г. прызначаны загадчыкам ветэрынарнага аддзялення акадэміі. Галоўныя навуковыя працы: «Агульная зоапаталогія» (1861), «Курс вучэння пра павальныя і заразныя хваробы свойскай жывёлы», «Поўны курс іпалогіі» і інш. Шэраг яго артыкулаў надрукаваны ў тагачасным перыядычным друку. Памёр 9(21).9.1875 г.

СЕЎРУК Леанід Сафоніевіч, педагог, аўтар шэрагу падручнікаў па прыродазнаўстве. Нарадзіўся ў 1870(?) г. у засценку Сорагі Слуцкага павета. У 1885 г. з залатым медалём закончыў Слуцкую гімназію і паступіў у Пецярбургскі універсітэт. Пасля яго заканчэння працаваў выкладчыкам у Пецярбургскім сіроцкім інстытуце. Многія складзеныя ім падручнікі ў дарэвалюцыйны час перавыдаваліся па некалькі разоў. Склаў кніжку па батаніцы на беларускай мове, аказваў матэрыяльную дапамогу выдавецкай суполцы «Загляне сонца і ў наша аконца». Менавіта Л.Сеўрук, якому некалі аказваў матэрыяльную дапамогу настаўнік Слуцкай гімназіі М.Д.Прата-попаў, са сваімі сябрамі прывёз з Пецярбурга і паставіў на слуцкіх могілках помнік настаўніку з эпітафіяй «Подзвігам была твая дзейнасць. Настаўніку-чалавеку».

СЛУПСКІ Аляксандр Іванавіч, беларускі і рускі літаратар, гісторык і археолаг. Нарадзіўся 16.4.1864 г. у Слуцку. Закончыў Мінскую гімназію, Пецярбургскі універсітэт (1887). У «Паўночна-заходнім календары» на 1888 год апублікаваў гістарычны нарыс «Ізяслаўль і Тураў...». Пад яго рэдакцыяй у Мінску выдадзены «Паўночна-заходні каляндар» на 1892 г. і 1893 г., дзе А.І.Слупскі змясціў і свой народны каляндар, складзены на аснове народных прыкмет беларусаў, тэкстаў беларускіх абрадавых песень і прыказак, а таксама свае артыкулы «Гісторыя Мінска» і «Легенда пра Магілёў». У 1880—1890-я гады друкаваў гісторыка-краязнаўчыя і літаратурна-крытычныя артыкулы ў перыядычных выданнях Мінска.

Наследие слуцкого края

У артыкуле «Стары Мінск» (газ. «Минский листок», 5.5.1895) прывёў біяграфічныя звесткі пра В.Дуніна-Марцінкевіча. З 1893 г. працаваў на Урале. У 1901—1905 гг. — член Пермскай губернскай архіўнай камісіі. Вывучаў архітэктуру і археалогію Паўночнага Урала («Архітэктурныя помнікі Салікамска», 1902, «Падземныя хады Салікамска», 1904, «Да пытання аб маскоўскім і наўгародскім уплыве ў архітэктурных помніках Салікамска і Чэрдыні», 1905). Памёр на Урале каля 1907 г.

ТАЯМНІЧЫ АЎТАР

У польскім горадзе Гнезна, што ля Познані, нехта Б.І.К. выдаў у 1905 годзе ананімныя «Успаміны аб Слуцку». Ва ўступным слове сказана, што ўспаміны напісаны ўраджэнцам Слуцка, высокім царскім чыноўнікам, імя якога было нямецкім, душа ж — «літоўскай» (г.зн. беларускай). Апошнія гады свайго жыцця гэты чыноўнік правёў у горадзе, звязаным з імем Міцкевіча (г.зн. у Навагрудку або ў Вільні), дзе ў 1886 годзе і ўзнавіў па памяці падзеі паўвекавой даўнасці.

«Нямецкае імя» аўтара «Успамінаў аб Слуцку» расшыфравана ў часопісе «Пшэводнік бібліёграфічны». Гэта быў барон Сталь, або Стаэль. Нягледзячы на сваё арыстакратычнае паходжанне і пасаду слуцкага гараднічага, ён прытрымліваўся даволі перадавых поглядаў, спачуваў беларускім сялянам і выступаў за тое, каб вызваліць іх ад прыгону.

Барон Сталь расказвае аб гістарычным мінулым Слуцка і яго стане ў пачатку XIX стагоддзя. «Першымі жыхарамі Слуцка і ўсяго гэтага краю былі русіны беларускага племені, набожныя, сумленныя і працавітыя». У 1116 годзе горад цалкам спалілі наезнікі. Потым, у XV стагоддзі, сюды прыйшлі першыя палякі і літоўцы. Каля 1750 года Ян Маджарскі заснаваў тут майстэрню, у якой ткаліся слуцкія паясы.

У пачатку мінулага стагоддзя горад меў каля 7000 жыхароў і належаў буйному магнату князю Вітгенштэйну. У Слуцку было тады ўсяго 15 мураваных будынкаў. Сярод іх вылучаліся праваслаўная семінарыя, кальвінская гімназія і царква святой Тройцы на Трайчанах, пры якой у свой час перапісваліся кнігі, накіраваныя супраць акаталічвання. Цікава, што абліччы святых на царкоўных абразах былі падобны да твараў мясцовых сялян. Успаміны Сталя пацвярджаюць меркаванне некаторых даследчыкаў, што ў пачатку XIX стагоддзя беларускай мовай шырока карысталася духавенства, асабліва уніяцкае. Велікодная цырымонія ў Слуцку, гаворыцца ва ўспамінах, завяршалася «казаннем кс. Шантыра на народнай беларускай мове; сяляне слухалі тое казанне з вялікай увагай».

У пачатку мінулага стагоддзя Слуцк жыў даволі інтэнсіўным эканамічным і культурным жыццём. Праз чатыры брамы горада вёўся гандаль з Вільняй, Гародняй, Кіевам і Масквой. У партыкулярным доме быў тэатр, дзе выступала трупа Клакоцкага. Мясцовы цырульнік Зэлік арганізаваў музычную капэлу і нават напісаў для яе марш. А шавец Болбут хадзіў па святах з батлейкай.

...Сталь цытуе словы модных сярод слуцкай моладзі макаранічных песенак. Польскія словы ў іх пераплятаюцца з беларускімі:

Ой, на моры, на акрэнце
Панна з туркем у карты грае
І, граючы, ліст пісае.

А вось і чыста беларускі тэкст. Злодзей у карчме падае раду сваім кампаньёнам наступнай прынеўкай:

А кароўку-астрарожку
Выведзіце на дарожку.
Правядзіце за гару, за гару,
А я вас даганю, даганю.

У заключэнне мемуарыст расказвае аб падарожжах у Мазыр, Навагрудак і Слонім...

Да «Успамінаў аб Слуцку» прыкладзены бібліяграфічны нарыс пра Людвіка Развадоўскага. Магістр філасофіі, выпускнік Віленскага універсітэта, ён адкрыў у Балочыцах ля Слуцка сялянскую школу. Пасля смерці Развадоўскага (1869) застаўся рукапіс «Філасофія паводле сістэмы Канта», які пры жыцці Сталя захоўваўся ў Слуцкай гімназіі.

Друкуецца па кн.: Мальдзіс А. Падарожжа ў XIX стагоддзе. Мн., 1969. С. 186—188.

ЦЭРАСКІ Вітольд Карлавіч (9.5.1849—29.5.1925), астраном, педагог. Нарадзіўся ў Слуцку ў сям'і настаўніка геаграфіі. Бацька яго памёр, пакінуўшы

Наследие слуцкого края

В.К.Цэраскі.

М.М.Чудоўскі.

А.Ф.Чэскі.

сям'ю ў складаным матэрыяльным становішчы. Дзякуючы намаганням маці Цэраскі пасля заканчэння Слуцкай гімназіі, дзе ён паказаў выдатныя вынікі і схільнасць да дакладных і прыродазнаўчых навук, асабліва да астраноміі, паступіў на вучобу ў Маскоўскі універсітэт. Ужо з 2-га семестра ён працаваў ва універсітэцкай абсерваторыі назіральнікам. Закончыў універсітэт у 1871 г. і быў залічаны на пасаду пазаштатнага асістэнта, а з 1878 г. — астранома абсерваторыі. У 1882 г. Цэраскі абараніў дысертацыю на ступень магістра астраноміі і пачаў выкладаць гэты прадмет у Маскоўскім універсітэце. У 1883 г. практыкаваўся ў абсерваторыях Германіі, слухаў лекцыі нямецкага прыродазнаўца Гельмгольца і іншых вучоных. У 1887 г. абараніў у Пецярбургскім універсітэце ступень доктара астраноміі, а ў 1889 г. стаў прафесарам. Праз год Цэраскі прызначаны дырэктарам астранамічнай абсерваторыі Маскоўскага універсітэта і працаваў на гэтай пасадзе да 1916 г. Член-карэспандэнт Расійскай АН (1914) і член многіх астранамічных таварыстваў Расіі. З-за пагаршэння здароўя Цэраскі пакінуў работу ў абсерваторыі і пераехаў у Крым, дзе яго і застала Кастрычніцкая рэвалюцыя. Не маючы падтрымкі з боку ўлад, Цэраскі апынуўся ў вялікай нястачы і існаваў выключна за кошт невялікіх дапамог ад сяброў з-за мяжы. У 1922 г. яму назначылі дзяржаўную пенсію. У 1923 г. ён пераехаў да сына ў Падмаскоўе. У маі 1924 г. навуковая грамадскасць Расіі шырока адзначыла 75-годдзе Цэраскага, які да апошніх дзён не спыняў навуковай дзейнасці.

Цэраскі быў адным з пачынальнікаў інструментальнай фотаметрыі і заснавальнікам маскоўскай школы фотаметрыстаў, ён распрацаваў методыку фотаметрычных назіранняў і дамогся высокай для свайго часу дакладнасці вызначэння бляску зорак. На працягу 1875—1903 гг. ён дакладна вымераў бляск больш як 500 зорак, адным з першых вызначыў у 1903 г. зорную велічыню Сонца. У 1885 г. ён адкрыў існаванне т.зв. серабрыстых воблакаў, якія свецяцца, і сумесна з А.А.Белапольскім устанавіў, што яны знаходзяцца на вялікай вышыні над Зямлёй (каля 80 км). Па яго ініцыятыве з 1895 г. распачата сістэматычнае фатаграфаванне неба з мэтай адшукання і даследавання пераменных зорак на атрыманых фотаздымках. У 1895 г. на аснове доследаў з плаўленнем металаў у фокусе ўвагнутага люстэрка Цэраскі ўпершыню ўстанавіў ніжнюю мяжу тэмпературы Сонца 3500 °С. Цікавіўся гісторыяй астраноміі, асабліва XVI і XVII ст., спецыяльна наведаў мясціны, дзе жылі і працавалі М.Капернік (апублікаваў пра яго артыкул) і Ц.Браге. Лекцыі Цэраскага як вучонага і педагога вызначаліся высокім прафесіяналізмам і даходлівасцю. Ён па-бацькоўску ставіўся да сваіх вучняў, быў спагадлівым да людзей.

ЧУДОЎСКІ Мікалай Мікалаевіч, рэвалюцыянер, адзін з арганізатараў сацыял-дэмакратычнай групы РСДРП у 1905 г. у Слуцку. Нарадзіўся ў 1885 г. у Слуцку ў сям'і выкладчыка гімназіі. Закончыў Слуцкую гімназію, вучыўся ў Юр'еўскім (Тарту) універсітэце, з якога быў выключаны за ўдзел у рэвалюцыйным руху студэнтаў. У 1904—1905 гг. у Рызе ўдзельнічаў у баявых дружынах, у Мінску прымаў удзел у дэманстрацыях супраць курлоўскага расстрэлу, у Слуцку займаўся рэвалюцыйнай дзейнасцю. У 1907 г. у Германіі, член сацыял-дэмакратычнай партыі, у 1914 г. у гру-

Наследие слуцкого края

пе «Спартак», супрацоўнічаў з нямецкімі рэвалюцыянерамі Р.Люксембург, К.Ліб-кнехтам, К.Цэткін. Пасля Кастрычніцкай рэвалюцыі вярнуўся на радзіму, прымаў удзел ва ўстанаўленні ўлады ў Літве, Беларусі, на Кубані, у Растове, Баку. Працаваў у Маскве ў Камісарыяце знешняга гандлю. Узнагароджаны ордэнам Чырвонага Сцяга, медалямі. Памёр у 1966 г.

ЧЭСКІ Аляксандр Фёдаравіч, актыўны ўдзельнік рэвалюцыі 1905—1907 гг. Нарадзіўся ў Слуцку. Закончыў Слуцкую гімназію, вучыўся ў Маскоўскім універсітэце на прыродазнаўчым факультэце. Зарэкамендаваў сябе таленавітым хімікам. Удзельнічаў у падрыхтоўцы баявых дружын, непасрэдна праводзіў інструктаж па ваенна-баявой справе. У 1906 г. член Маскоўскага ваенна-тэхнічнага бюро РСДРП, працаваў сумесна з рэвалюцыянерамі М.Праабражэнскім і П.Штэрнбергам. У 1907 г. у Пецярбургу арганізаваў інструктарскую школу-лабараторыю, якая ў хуткім часе пераводзіцца ў Каакалу (Фінляндыя), займаецца зброевай справай. Арыштаваны і ў 1908 г. змешчаны ў Трубецкі бастыён Петрапаўлаўскай крэпасці, дзе і памёр яшчэ да пачатку суда ў сакавіку 1909 г.

Мастакі XIX ст. — нашы землякі

ВЯРОЎСКІ Васілій, іканапісец. Нарадзіўся ў Слуцку. Распісваў у XIX ст. Слуцкі праваслаўны сабор, які па знешнім выглядзе нечым нагадваў славуты Ісакіеўскі сабор у Пецярбургу. Па расказах відавочцаў, малюнкі былі выкананы з вялікім майстэрствам, на высокім прафесійным узроўні. На жаль, спадчына яго не захавалася.

ЗАЛЕСКІ Браніслаў Францавіч, беларускі і польскі мастак, пісьменнік. Нарадзіўся ў 1819 г. у маёнтку Рачкавічы Слуцкага павета. Першапачатковую агульную і мастацкую адукацыю, магчыма, атрымаў у Вільні. У 1840 г. закончыў гістарычны факультэт Дэрпцкага універсітэта. За ўдзел у нелегальных рэвалюцыйных гуртках быў арыштаваны і ў 1847 г. сасланы ў Арэнбург, потым у Хіву, Туркестан. У ссылцы пасябраваў з Т.Р.Шаўчэнкам. Разам з ім удзельнічаў у экспедыцыях па Аральскім краі і ў горы Каратау. З 1856 г. жыў у Рачкавічах, падарожнічаў па Беларусі. У пачатку 1860-х гадоў эмігрыраваў за мяжу, падтрымліваў паўстанне К.Каліноўскага. Член-карэспандэнт Кракаўскай акадэміі навук (1873). Жыў у Парыжы, Дрэздэне, Рыме. Пахаваны ў Ментане.

Аўтар жывапісных і графічных пейзажаў, сюжэтна-тэматычных кампазіцый, прадстаўнік акадэмічнага кірунку. Свае малюнкі змяшчаў у «Віленскім альбоме». Стварыў шэраг малюнкаў пра паўстанне 1863—1864 гг. («Серакоўскі ў турме» і інш.). Выпусціў ілюстраванае (22 афорты) выданне «Жыццё кіргізскіх стэпаў». Стварыў афорты «Калізей у Рыме» (1864), «Від Сан-Мало».

Аўтар шэрагу публіцыстычных твораў і мемуараў, у тым ліку: «Польскія выгнанніки ў Арэнбургу» (1866), «Адмена прыгоннiцтва ў Літве» (1868), «З жыцця літвінкі» (пра мастачку А.Скірмунт, 1876). Захавалася яго перапіска з Т.Р.Шаўчэнкам, перапісваўся з А.І.Герцэнам. Памёр 2.1.1880 г.

Урыўкі з лістоў Б.Ф.Залескага да ўкраінскага паэта Т.Р.Шаўчэнкі

18 верасня 1856 г.

«...Што мне сказаць табе сёння? Я шэсць тыдняў жыву ўжо сярод сваіх, дыхаю родным паветрам, гляджу на родныя лугі і лясочкі, на ўсё дарагое і на твары сяброў і блізкіх, даражэй за ўсё — я шчаслівы, як не быў шчаслівы ніколі, але хіба я магу гаварыць аб гэтым шчасці табе, беднаму пакутніку? Гэта азначала б здалёку паказваць хлеб галоднаму. Ах, дружа мой! Як бы мне хацелася падаць і табе гэтага ж хлеба! Бачыць і цябе на мілай радзіме — сярод сваіх, якіх ты так шчыра любіш...».

«Маці мая ... гаворыць, што хацела б пацалаваць цябе, як роднага свайго. Усе мае любяць цябе шчыра і калі Бог дазволіць табе развітацца таксама з зауральскім стэпам, то па дарозе на радзіму заязджай, дружа, у мой куток; не багата, але шчыра (лісты Б.Залескі пісаў па-руску, але слова «шчыра» напісана ім самім. — *А.М.) і ўсім сэрцам сустрэнуць цябе...».*

2 сакавіка 1857 г.

«...Летам, магчыма, я здзейсню падарожжа па Віліі — «маці літоўскіх рэк», з алоўкам і мальбертам. Ствараецца для

Наследие слуцкого края

гэтага прыватная экспедыцыя, якая мяркуе зрабіць апісанне ракі ў яе гістарычных, археалагічных, тапаграфічных і іншых адносінах. Мяне запрашаюць для складання альбома краявідаў...».

Канец мая 1857 г.

«...Жыццё ў вёсцы ва ўсіх адносінах надзіва цудоўнае, я даўно, вельмі даўно не бачыў падобнай вясны, не пражыў такога мая, як цяпер. Як цудоўна спяваюць салаўі! Як пахнуць гаі! Садок у Рачкавічах так квітнее, што на дрэвах не ўбачыш лісціка — усё напоўнена жыццём і любоўю, і чалавек бліжэй да прыроды, і неяк бліжэй да вялікага Бога, грудзі становяцца цяплейшымі і сэрца як быццам мацней б'ецца... Я ўзяў з сабою шмат арэнбургскіх эскізаў і думаў тады, што іх выкарыстаю, але пражыўшы вясну ў цудоўнай Літве, я бачу, што не дакрануся да іх. Малюю і вывучаю нашы дрэвы. Я, дружа мой, не магу стварыць «Блуднага сына», напрыклад, але б мне хацелася вывучыць гэты куток зямлі — для мяне святы і, у крайнім выпадку, на некалькіх малюнках красу яго паказаць...

Калі заехаць у Рачкавічы не дазволяць табе акалічнасці, то я прыеду ў Пецярбург, а пасля калі-небудзь, накіроўваючыся пакланіцца старому Кіеву і Дняпру, ты заедзеш і ў мой куточак, памолімся ў «Восточной браме», і старыя мае са слязамі бласлаўляць цябе будуць...».

2 чэрвеня 1859 г.

«...Я жанюся, мой мілы Тарасе... Нявеста мая, гадоў 25-ці».

Дадае, што Алена Скірмунт некалькі гадоў жыла за мяжой, вучылася жывапісу, і абое збіраюцца з'ездзіць за мяжу разам — «любавацца творамі мастацтва і вучыцца».

Згаданы ліст стаў апошнім, пасланым Залескім Шаўчэнку з Рачкавічаў. Правільней, апошнім з тых, што захаваліся. Перапіска, бадай, працягвалася і пасля гэтага, хоць, магчыма, не так рэгулярна. І прычына не толькі ў тым, што Залескі часта выязджаў з Рачкавічаў. І ў 1857—1859 гадах Браніслаў Францавіч некаторы час жыў і ў Дараве непадалёку ад Баранавічаў, і ў Мінску, і пад Гроднам. Тым не менш, ён пастаянна вяртаўся ў Рачкавічы. Па-ранейшаму цешыў сябе надзеяй — абавязкова наведаецца любы Тарас сюды, дзе яго даўно чакаюць як самага дарагога і блізкага чалавека. Гэтым спадзяваннем заканчваецца і пісьмо ад 2 чэрвеня 1859 года: «Лісты твае знойдуць мяне заўсёды, дзе б я ні быў, калі іх адрасаваць будзеш праз Слуцк у маёнтак Рачкавічы».

Друкуецца па кн.: Марціновіч А. Хто мы, адкуль мы... Мн., 1996. Кн. 1. С. 452, 454—456, 463—464.

КАРСАЛІН Кандрат Ільіч, нарадзіўся 9.3.1809 г. у Слуцку ў небагатай мяшчанскай сям'і. Пэўнай адукацыі ў дзяцінстве не атрымаў. З 12 гадоў захапіўся іканапісам, у 14 гадоў — ён ужо памочнік у мясцовых іканапісцаў, працаваў разам з імі над іканастасамі для гарадскіх цэркваў. Акрамя абразоў, пачаў займацца партрэтным жывапісам. Першыя прафесійныя парады ў асваенні партрэтнага мастацтва ён атрымаў ад Т.Гесэ, выкладчыка малявання мясцовай гімназіі.

У 1830 г. Карсалін пакінуў Слуцк і пераехаў у г. Арол. Тут ён займаўся галоўным чынам партрэтным жывапісам. Выстаўляў свае творы на гарадской выстаўцы 1835 г. З 1838 г. — слухач Пецярбургскай Акадэміі мастацтваў, а ў 1839 г. за «Аўтапартрэт» і «Мужчынскі партрэт» атрымаў званне пазакласнага мастака. Савет акадэміі прапанаваў яму працу мастака пры Рускай духоўнай місіі ў Пекіне. У Кітаі Карсалін прабыў каля трох гадоў. З-за хваробы, не дапрацаваўшы абумоўлены тэрмін, вярнуўся ў Расію. Спачатку жыў у Іркуцку, а ў пачатку 1850-х гадоў прыехаў у Санкт-Пецярбург. 6.10.1855 г. савет акадэміі за партрэт обер-свяшчэнніка арміі і флоту Кутневіча, які быў напісаны з натуры, прысвоіў яму званне акадэміка партрэтнага жывапісу. Пазней ён стаў членам савета акадэміі.

На працягу 1854—1867 гг. мастак стварыў шмат абразоў і іканастасаў, пісаў карціны на біблейскія сюжэты. Займаўся пейзажным жывапісам. Вядомы твор гэтага жанру — «Від на загарадны палац у ваколіцах Пекіна» (1860).

У 1879—1883 гг. К.Карсалін жыў у Слуцку. Верагодна, што ў апошнія гады свайго жыцця, як і ў ранні перыяд творчасці, пісаў партрэты жыхароў Слуцка і абразы. Дата смерці невядома.

КРАНІКОЎСКІ, іканапісец. Напісаў абразы для іканастаса Слуцкага Свята-Мікалаеўскага сабора.

СТРАЛКОЎСКІ Павел, іканапісец 2-й палавіны XIX ст. Вядома, што жыў ён

Наследие слуцкого края

на «Востраве». У Слуцкім Свята-Міхайлаўскім саборы знаходзяцца яго творы, якія былі напісаны ў 1889 г.: абразы Найсвяцейшай Багародзіцы і Святой Тройцы.

ТАРАСЕВІЧ Адам, іканапісец 1-й паловы XIX ст. У 1825 г. напісаў абразы для іканастаса саборнай царквы Свята-Ільінскага манастыра ў Слуцку.

ШЭМЕШ Адам, жывапісец і мастацтвазнавец. Нарадзіўся ў 1808 г. у Слуцкім павеце. Творчасць звязана з мастацкім жыццём Беларусі і Літвы. Мастацкую адукацыю атрымаў у Віленскім універсітэце (1826—1831). За антыўрадавую дзейнасць ён высланы ў Расію. У 1846 г. вярнуўся ў Мінск, з 1852 г. жыў у Вільні. Вядомы як партрэтыст (аўтапартрэт, партрэты У.Сыракомлі, С.Манюшкі, І.Янушкевіча, Е.Фялінскай і інш.). Стварыў кампазіцыі на рэлігійныя тэмы, па непацверджаных звестках — на гістарычныя і бытавыя. Рабіў ілюстрацыі да твораў А.Міцкевіча, прымаў удзел у афармленні драматургічных пастановак В.Дуніна-Марцінкевіча. Аўтар «Успамінаў пра Віленскую мастацкую школу», «Успамінаў пра Дамеля» і інш., апублікаваных у віленскім часопісе «Атэнэум».

І.Ціткоўскі, В.Відлога.

Шляхі жыцця праходзілі праз Слуцк

ГРАФ БАНДЫНЭЛІ

1840 год... На адыходзе лета ў радавітай памешчыцкай сям'і Рышарда і Караліны Абуховічаў нарадзіўся хлопчык, будучы пісьменнік. Маёнтак іх быў у Калацічах, што непадалёку ад Глуска. Калі Альгерд падрос, бацькі аддалі вучыцца яго ў Слуцкую гімназію. Але бацькам, відаць, хацелася, каб іх сын атрымаў адукацыю за мяжой, таму і адправілі Альгерда за навукай у Швейцарыю. Пасля Жэневы быў Парыж. Юнак быў здольны да навук — ён добра валодаў французскай, англійскай, італьянскай, нямецкай і іспанскай мовамі.

У Францыі Альгерд прабыў нядоўга. Яго вяртанне ў родную Беларусь супала з рэзкім узмацненнем сялянскага руху, выкліканага грабежніцкім характарам рэформы 1861 г. У многіх паветах Гродзенскай, Магілёўскай, Віцебскай, Мінскай і іншых губерняў сяляне адмаўляліся плаціць аброк, адрабляць паншчыну, падпісваць устаўныя граматы. У выніку ўсё гэта вылілася ў магутнае паўстанне 1863—1864 гг., якім у Беларусі і Літве кіраваў беларускі рэвалюцыянер-дэмакрат Кастусь Каліноўскі. Па сваіх поглядах, адносінах да сялян Абуховіч не мог заставацца ў баку ад гэтых падзей. І яшчэ... «ён быў нашчадак славутай рэвалюцыйнымі традыцыямі сям'і». Сотні змагароў загінулі ў баях, многія былі кінуты ў турмы, сасланы на катаргу, у Сібір быў высланы і Альгерд Абуховіч.

Тытулаваны памешчык, катаржанін, мужыцкі пісьменнік — ён стаў «белай варонай у сваім асяроддзі, якое яго выракла, аб'явіла вар'ятам». І ў асабістым жыцці было мала радасці. Аб чым і піша Абуховіч у сваіх празаічных «Мемуарах» у раздзеле «Мая жонка»: «...яна была асоба гожая, вельмі мілая і ветлівая з людзьмі. Вартая лепшай долі...». Праз няпоўных сем гадоў сумеснага жыцця ў Пецярбургу ад сухотаў памерла жонка Абуховіча. Засталася глуханямая дачка, якую ўзяла да сябе гадаваць, там жа ў Пецярбургу, цётка.

Апошнія гады жыцця Альгерд Абуховіч правёў у Слуцку, працаваў рэпетытарам. Тут жа ў 1894 г. ён і напісаў свае «Мемуары» — празаічны твор біяграфічнага характару. У іх склад увайшло дванаццаць своеасаблівых па жанры і невялічкіх па аб'ёме раздзелаў. Пра гэты твор вядомы літаратуразнавец Адам Мальдзіс пісаў, што «мемуары Абуховіча напісаны яркай, сакавітай мовай... Яны

А.Р.Абуховіч.

Наследие слуцкого края

стаяць ля вытокаў мастацкай прозы». Акрамя «Мемуараў» на сённяшні дзень вядомы верш «Дума», байкі «Ваўкалак», «Воўк і лісіца», «Суд», «Старшына». На жаль, спадчына пісьменніка дрэнна захавалася. У друку Абуховіч падпісваўся Граф Бандынэлі. Як псеўданім ён выкарыстоўваў дзявочае прозвішча сваёй бабулі, якая была графіняй з Італіі.

На мастацкае развіццё беларускай літаратуры другой палавіны XIX ст. уплыў зрабіла яе ўзаемадзеянне з іншымі літаратурамі. Менавіта ў гэты час выраслa колькасць перакладаў на беларускую мову. Вялікі ўклад у гэту справу зрабіў і Альгерд Абуховіч, які своеасаблівую ўвагу аддаваў перакладам. Здольны і вельмі працавіты, на мову сялян ён пераклаў творы Петраркі, Гётэ, Шылера, Гюго, Байрана, Пушкіна, Лермантава, Міцкевіча, Сыракомлі і іншых. Некалькі гадоў таму ў Польшчы адшукаліся ў перакладзе Абуховіча дзве байкі Крылова.

А што ж знешне ўяўляў сабой пісьменнік? Па словаапісанні мастак Міхаіл Вецік стварыў партрэт А.Абуховіча, а мастак Ф.Янушкевіч у сваім палатне «Паўстанне 1863 года» адлюстраваў вобраз пісьменніка (карціна знаходзіцца ў Слуцкім краязнаўчым музеі) як паўстанца. Памёр 10.8.1898 г.

В.С.Відлога.

Помнік А.Р.Абуховічу на слуцкіх могілках.

З творчасці А.Р.Абуховіча

СТАРШЫНА

Хоць які парадак дай,
Адно тое, братка, знай,
Што крутнёю ўсё пакруціш
І найлепшэ збаламуціш.
Льва-манарха воўк прасіў,
Каб вайтом яго зрабіў.
Бо авечкі скрозь у бязладдзі,
Шкодзяць вельмі ў панскім садзе.
Ды і самі прападаюць,
Бо, як жыць, яны не знаюць.
І ліса за ім прасіла
(Яе жонка льва любіла).
Воўк з лісіцаю звязаўся
І, як можна, так стараўся:
Дзе прасілі, дзе ўздыхнулі,
Дзе гасцінца падаткнулі,
Каб дабіцца да медалі,
І плацілі, і прасілі, і стагналі...
Леў гаворыць: — Ходзяць толкі,
Што авец з'ядаюць воўкі.
І сазваць сказаў народ
На звярыны вольны сход,
Паспытаць усіх звярат:
— Воўк ці добры, ці ён гад?
Чыны важна ўсе прыйшлі,
Усё начальства тут было.
Ды прычыны не знайшлі,
Зла аб воўку не чутно:
Пад судом ён, бач, не быў
І з начальствам добра жыў,
Дык медаль пан войт надзеў
На авечы цэлы хлеў.
А авечкі што сказалі? —
Іх на сход зусім не звалі,
А ўпісана ў пратаколе,
Што «авечкам дана воля».

СУД

Там, дзе пушча, за прасёлкам,
Калісь ліс жыў з шэрым воўкам
І, як весць людская кажа,
Жыло згодна племя ўража;
Ды да часу.
Хутка сварка там пайшла:
Укрыўдзіў нечым ліс ваўка.
Дайшло дзела да суда.

Наследие слуцкого края

Можа, праўда, можа, не, —
Адвакаты — два сабакі на судзе.
Кожны брэша, на праціўніка вядзе.
А суддзёю быў глушэц,
Ён разумны ці глупец,
Тое трудна разгадаць,
Адно толькі, як чуваць,
Што рашыў ён дзела так:
Выгнаў з суду ўсіх сабак,
А воўк з лісам плоцяць штраф.
Воўк — бо хлусіць ён напрасна,
Ліс — бо злодзей.
Гэта ясна:
Круцялёў чым разбіраць,
Лепш абодвух пакараць.

АРЦЕМІЙ (?—1570), рускі царкоўны дзеяч і публіцыст, прадстаўнік рэлігійнага вальнадумства, прыхільнік несцяжацеляў. З 1536 г. манах у Парфір'евай пустыні каля Кірыла-Белазерскага манастыра, у 1551 г. ігумен Тройца-Сергіева манастыра, у 1554 г. абвінавачаны ў ерасі, адлучаны ад царквы і сасланы ў Салавецкі манастыр. Каля 1554—1555 гг. уцёк у Вялікае княства Літоўскае. Спачатку жыў у Віцебску, потым у Слуцку пры двары князя Юрыя Алелькі. Займаўся літаратурнай дзейнасцю, вёў барацьбу супраць каталіцызму і лютэранства ў абарону праваслаўя. Асабіста быў знаёмы з С.Будным, К.Каладынскім, І.Зарэцкім. Арцемій аўтар 16 пасланняў, 9 з якіх напісаны ў Слуцку. Зарэкамендаваў сябе таленавітым публіцыстам, адстойваў ідэі духоўнага самаўдасканалення, чалавекалюбства, разумнага пераканання, любові да «кожнага слова», цярпімасці да «ератыкоў».

АСКЕРКА Міхаіл Андрэевіч (1836, Мінск—28.4.1864), удзельнік паўстання 1863—1864 гг. Вучыўся ў Слуцкай гімназіі. Пасля яе заканчэння паступіў на медыцынскі факультэт Маскоўскага універсітэта, потым працаваў у Магілёве урачом. У 1862 г. пакінуў дзяржаўную службу, удзельнічаў у стварэнні рэвалюцыйных арганізацый у Магілёўскай губерні. Належаў да партыі «чырвоных», трымаў сувязь з віленскім паўстанцкім цэнтрам, з К.Каліноўскім. Як камісар Магілёўскага ваяводства разам з Л.Звяждоўскім узначаліў узброенае паўстанне. Летам 1863 г. прызначаны камісарам Мінскага ваяводства. Па заданні К.Каліноўскага ў кастрычніку разам з І.Ямантам рэарганізаваў паўстанцкую адміністрацыю на Міншчыне. Ратуючыся ад рэпрэсій, выехаў у Пецярбург. Арыштаваны 22.10.1863 г. на ст. Востраў Пскоўскай губерні. Расстраляны ў Магілёве па прыгаворы ваеннага суда.

АСКЕРКА Сцяпан Міхаіл (12.9.1712, Навагрудчына—?), эканаміст, юрыст. Вучыўся ў Слуцкай гімназіі. Працягваў адукацыю ў Кёнігсбергу і Берліне, але з-за ганенняў езуітаў на яго бацькоў вымушаны вярнуцца на радзіму і прыняць каталіцкую веру. З 1733 г. зноў у Прусіі, саветнік юстыцыі караля Фрыдрыха II. У 1760 г. напісаў эканамічны трактат «Неабавязковы план хутчэйшага асваення абложных зямель Брандэнбургскай маркі» (захоўваецца ў Расійскай нацыянальнай бібліятэцы ў Санкт-Пецярбургу), які ў 1995 г. выдадзены ў беларускім перакладзе. Упершыню ўвёў у навуковы ўжытак слова «план».

АСТРОЖСКІ Канстанцін (Васіль) Канстанцінавіч (1527, Тураў—21.3.1608), палітычны і культурны дзеяч Вялікага княства Літоўскага, магнат, абаронца праваслаўя. Яго маці Аляксандра паходзіла з дома слуцкіх князёў Алелькавічаў, бацька — Канстанцін Іванавіч — найвышэйшы гетман Вялікага княства Літоўскага. К.Астрожскі атрымаў добрую хатнюю адукацыю, з 1540 г. выконваў розныя гаспадарскія даручэнні («службы»), з 1550 г. — староста ўладзімірскі, маршалак валынскай шляхты, з 1559 г. і да канца жыцця — кіеўскі ваявода, валодаў землямі на Валыні, Кіеўшчыне, Падоллі, Галіччыне. З'яўляўся заснавальнікам школ у Слуцку, Тураве (1572), школы і друкарні ў Астрогу, дзе знаходзіўся яго радавы маёнтак, і інш. месцах. Падтрымліваў дзеячаў беларускай, рускай і ўкраінскай культуры. Пад яго апекай знаходзіліся многія праваслаўныя брацтвы на Беларусі, у Літве і на Украіне. Варожа ставіўся да сялянска-казацкіх выступленняў Касінскага і Налівайкі. Адзін з ініцыятараў канфедэрацыі праваслаўных і пратэстантаў у 1599 г. у Вільні супраць каталіцкай царквы.

АЧАПОЎСКІ Станіслаў Уладзіміравіч (22.2.1878, в. Ёдчыцы былога Слуцкага павета—1945, Краснадар), вучоны, доктар медыцынскіх навук, хірург, акуліст. У 1896 г. закончыў Слуцкую гімназію з залатым медалём, потым Ваенна-медыцынскую акадэмію. Працаваў у Краснадарскай вайсковай бальніцы (пазней —

Наследие слуцкого края

краявой). За сваю практыку зрабіў 35 тысяч аперацый. Краснадарская краявая бальніца носіць яго імя. Тут яму пастаўлены помнік.

БАРТАШЭВІЧ Антоній (1723, Віленшчына — 1768), педагог, доктар філасофіі. Выкладаў граматыку, рыторыку і гісторыю ў езуіцкім калегіуме ў Слуцку.

БЕЛАБОЦКІ (магчыма, БЕЛАБЛОЦКІ) Андрэй (да праваслаўнага хрышчэння **Ян**) **Хрыстафоравіч** (2-я палавіна XVII — пачатак XVIII ст.), усходнеславянскі паэт і філосаф. Закончыў Слуцкую кальвінісцкую гімназію, вучыўся ў Францыі, Італіі, Іспаніі, дзе авалодаў многімі мовамі. Быў кальвінісцкім прапаведнікам у Слуцку, настаўнікам у Магілёве. З прычыны ганенняў езуітамі вымушаны быў пераехаць у Смаленск, потым у Маскву, дзе прыняў праваслаўнае веравызнанне. Як перакладчык з лацінскай мовы з пасольствам Ф.Галавіна наведаў Кітай. Галоўны паэтычны твор — паэма «Пентатэугум, або Пяць кніг кароткіх», напісаны на стараславянскай мове, у якой адчуваецца ўплыў беларускай. Пісаў філасофскія трактаты, рабіў пераклады.

БЖАЗОЎСКІ Тадэвуш (24.10.1749, Польшча — 1820, Полацк), дзеяч каталіцкай царквы, генерал ордэна езуітаў, педагог. Вучыўся ў езуіцкіх школах у Слуцку і Нясвіжы, закончыў Віленскую духоўную семінарыю. Быў настаўнікам, займаўся перакладамі, стаў вядомы як прапаведнік.

БРЖАЗОЎСКІ Антон Рыгоравіч (20.12.1870, былы Бабруйскі павет, цяпер Любанскі раён — 10.2.1961, Куйбышаў), вучоны, хірург, педагог. У 1889 г. закончыў Слуцкую гімназію, потым медыцынскі факультэт Маскоўскага універсітэта. У 1922 г. прыват-дацэнт Саратаўскага універсітэта, прафесар шпітальнай хірургічнай клінікі Астраханскага медыцынскага інстытута. Выдадзены яго працы «Рак і барацьба з ім», «Курс прыватнай хірургіі» і інш.

БРЭТЦАР Якуб (1690 — 11.8.1733), жывапісец. Працаваў на Беларусі. У 1715 — 1717 гг. жыў у Слуцку, дзе зрабіў размалёўку інтэр'ера касцёла езуітаў.

ВАЙНІЛОВІЧ Антоній (1773 — 1885), маршалак шляхты Слуцкага павета.

ВАЙНІЛОВІЧ Тадэвуш (1804 — 1878), маршалак шляхты Слуцкага павета. Пахаваны на слуцкіх могілках.

ВАЙНІЛОВІЧ Эдвард Адам (13.10.1847, Сляпянка, цяпер у межах Мінска — 16.6.1928), гаспадарчы і палітычны дзеяч Беларусі. Адзін з самых багатых памешчыкаў у Мінскай губерні (маёнткі Савічы, Пузаў Цімкавіцкай воласці Слуцкага павета і інш.). У 1865 г. закончыў Слуцкую гімназію, у 1869 г. — Пецярбургскі тэхнічны інстытут, працаваў інжынерам, займаўся сельскай гаспадаркай. З 1878 г. быў членам, віцэ-старшынёй Мінскага таварыства сельскай гаспадаркі, у 1906 г. — членам Дзяржаўнага савета Расійскай імперыі. На працягу 35 гадоў быў ганаровым суддзёй Слуцкага павета. У доме Э.Вайніловіча ў Слуцку праходзіў 1-ы беларускі з'езд Случчыны (1920). За свае сродкі ў Мінску пабудаваў касцёл св. Сымона і Алены, так званы Чырвоны касцёл.

ВАЛІЦКІ Аляксандр (1826, Вільня — 1893), удзельнік грамадскага і культурнага руху на Беларусі ў 1860-я гады. Закончыў Слуцкую гімназію, Маскоўскі (па іншых звестках Харкаўскі) універсітэт. Вучыўся музыцы ў Слуцку і Вільні, выступаў у канцэртах як спявак, выконваў песні С.Манюшкі. У Мінску заснаваў кнігарню, быў хавальнікам фондаў бібліятэкі і архіва М.Радзівіла ў Нясвіжы.

ВАПЛЕР (ВЕПЛЕР) Андрэй (? — ?), музыкант, капельмайстар і кампазітар XVIII ст. Каля 1736 г. паступіў на службу ў прыдворную капэлу князя М.К.Радзівіла Рыбанькі ў Нясвіжы. У 1740 — 1750-я гады працаваў у аркестры князя Г.Ф.Радзівіла ў Слуцку. Выязджаў з аркестрам у Белае (цяпер Бяла-Падляска, Польшча) і Нясвіж.

ВАШЧАНКА Максім Ярмалініч (2-я палавіна XVII ст. — 1708), беларускі гравёр па медзі, друкар. Адзін з заснавальнікаў Магілёўскай школы гравюры. Вучыўся ў Віленскай езуіцкай акадэміі, дзе атрымаў ступень бакалаўра філасофіі і вольных мастацтваў, званне магістра навук. Друкарская дзейнасць звязана са Слуцкам. Выканаў медзярыты для кніг «Манархія Турэцкая, апісаная Рыко» (1678), «Акафісты і каноны» (1693), якія былі выдадзены ў Слуцку.

ВІТМАН Францішак (Франц), музыкант і капельмайстар XVIII ст. У 1749 — 1760 гг. капельмайстар прыдворнага аркестра князя Г.Ф.Радзівіла ў Слуцку і Белым

Наследие слуцкого края

(цяпер Бяла-Падляска, Польшча). У Слуцку выступаў у драматычных спектаклях, вядома, што выконваў ролю Багацея ў адной з п'ес, пастаўленай у 1752 г. У 1756 г. выязджаў з групай музыкантаў у Нясвіж, у 1760 г. быў запрошаны М.К.Радзівілам Рыбанькай узначаліць Нясвіжскую капэлу.

ВІХЕРТ Ян (2.7.1737, Беларусь — 1791), драматург і педагог. У 1756—1758 гг. вучыўся ў Слуцкай езуіцкай калегіі. Выкладаў рыторыку ў Бабруйскай і Полацкай езуіцкіх калегіях, аўтар трагедый на польскай мове.

ГАЎСМАН Міхаіл Антонавіч (1817—1889), беларускі гісторык, краязнавец, археолаг. Калекцыяніраваў прадметы старажытнасці, археалагічных раскопак, побыту беларусаў, пячаткі, медалі. Быў у Слуцку з археалагічнай экспедыцыяй. У 1877—1878 гг. апублікаваў шэраг гістарыка-краязнаўчых нарысаў, у тым ліку і пра Слуцк, аўтар рукапіснага нарыса «Гістарычны вопіс губернскага горада Мінска і губерні» (вядомы як «Рукапіс Гаўсманскі»).

ГЕСЭ Тамаш (Іван Хрыстафоравіч), мастак-партрэтыст і педагог. Выхаванец мастацкай школы, вучань Я.Рустэма. На працягу 1837—1868 гг. (мáгчыма, з 1834) працаваў выкладчыкам малявання ў Слуцкай мужчынскай гімназіі. У сярэдзіне 1830-х гадоў пад яго кіраўніцтвам рабіў першыя крокі па асваенні партрэтнага мастацтва К.Карсалін — будучы акадэмік партрэтнага жывапісу.

ДАЛЕНГА-ХАДАКОЎСКІ Зарыян Якаўлевіч (сапраўднае **ЧАРНОЦКІ Адам**, 24.12.1784, в. Гайна Лагойскага раёна — 17.11.1825, Цвярская губерня), славянаznавец, пачынальнік беларускай, польскай, рускай і ўкраінскай археалогіі, фальклярыстыкі, этнаграфіі і дыялекталогіі. Пачатковае навучанне праходзіў у хатняга настаўніка ў м. Лецяшын на Случчыне, потым два гады вучыўся ў Слуцкім каталіцкім вучылішчы. З усіх навук, што выкладаліся тут, больш за ўсё любіў гісторыю і геаграфію, захапляўся кнігамі па старажытнай гісторыі. У 1801 г. закончыў вучылішча і пераехаў у Мінск. Падарожнічаў па Польшчы, Галіцыі, Палессі, жыў у Расіі. З'яўляўся членам-карэспандэнтам варшаўскага Таварыства сяброў навук (1819), членам пецярбургскага Вольнага таварыства аматараў расійскай славеснасці (1819), маскоўскага Таварыства гісторыі і старажытнасцей расійскіх (1820).

ДАЎКША Эдуардас Якубас (1836, Літва — 1890), літоўскі пісьменнік-дэмакрат. У 1851 г. закончыў Слуцкую гімназію. Ад імя літоўскага народа выступаў на жалобным мітынгу пры пахаванні беларускага і польскага пісьменніка У.Сыракомлі ў 1862 г.

ДЗЮПРЭ Луі Максіміліян (?—?), танцоўшчык, балетмайстар, педагог. Адзін з заснавальнікаў мужчынскага сцэнічнага танца. Вучыўся ў Французскай акадэміі мастацтваў, саліст «Каралеўскай акадэміі» ў Парыжы. Гастраліраваў у Лондане, Варшаве, Дрэздэне, Вене. У 1756 г. запрошаны Г.Ф.Радзівілам у яго прыдворны тэатр у Слуцку, разам з А.Пуціні стаў стваральнікам мясцовага балета. У 1756—1758 гг. выкладаў у Слуцкай балетнай школе, выступаў у Слуцку і ў Белым (цяпер Бяла-Падляска, Польшча). Пазней пераехаў у Нясвіж.

ЕЛЬСКІ Аляксандр Карлавіч (псеўд. Бацян з-над Пцічы, Літвін-грамадзянін; 16.6.1834—10.9.1916), беларускі пісьменнік, гісторык, этнограф, краязнавец, перакладчык, публіцыст. Нарадзіўся ў в. Дудзічы Ігуменскага павета (цяпер Пухавіцкі раён). Некаторы час жыў у Слуцку. Падрабязна апісваў вонкавы выгляд і гісторыю горада. Найбольшай славутасцю Слуцка лічыў бібліятэку Бергеля, у якой захоўваліся рэдкія выданні — усяго каля тысячы тамоў. Выйшла яго брашура «Напамін пра бібліятэку Юльяна Бергеля, пастара ў Слуцку». Выдаў «Гістарычныя звесткі пра радзівілаўскую ткальню паясоў у Слуцку» (1893), «Гістарычныя звесткі пра фабрыку шкла і аздобленых люстэрак у радзівілаўскім Урэччы на Літве» (1899).

ІЛЬІН Уладзімір Мікалаевіч (1891, Украіна — 1974, Парыж), вучоны, прыватдацэнт Кіеўскага універсітэта, выкладаў гісторыка-філасофскія дысцыпліны, літургіку ў рускім праваслаўным Багаслоўскім інстытуце св. Дзіянісія. З 1919 г. у эміграцыі, выкладаў у Канстанцінопалі, Берліне, з 1925 г. у Парыжы. Закончыў Слуцкую гімназію.

КАЗАЧЫНСКІ Эмануіл (Міхаіл) Аляксандравіч (каля 1700, м. Ямпаль на

Наследие слуцкого края

Украіне — 1755, Слуцк), царкоўны дзеяч, літаратар, педагог. Закончыў Маскоўскую славяна-грэка-лацінскую акадэмію, шмат падарожнічаў па Заходняй Еўропе. Працаваў выкладчыкам у школах Кіева (1720—1733), у Сербіі, дзе заснаваў школу і займаўся літаратурнай дзейнасцю. Вярнуўся ў Кіеў і пастрыгся ў манахі. У верасні 1748 г. прыехаў у Слуцк, заняў пасаду архімандрыта. У жніўні 1749 г. у Кіеве ў Сафійскім саборы адбыўся спецыяльны малебен у гонар прызначэння Казачынскага на пасаду слуцкага архімандрыта і замежнага намесніка кіеўскага мітрапаліта. У Слуцку паспяхова вёў барацьбу з езуітамі, заваяваў давер да сябе і павагу з боку князя Г.Радзівіла. У час жыцця і дзейнасці ў Слуцку (1748—1755) Казачынскі напісаў некалькі твораў, у тым ліку «Респос...».

КАПІЕВІЧ (КАПІЕЎСКІ) Ілья Фёдаравіч (каля 1651, Брэстчына ці Случчына — 1714, Мсціслаўшчына), пісьменнік, перакладчык, кнігавыдавец, асветнік, энцыклапедыст. Закончыў Слуцкую кальвінісцкую школу, дзе атрымаў добрыя веды і вывучыў замежныя мовы. Зведаў ганенне езуітаў, вымушаны быў выехаць у Галандыю. У 1697 г. у час прыбыцця ў Галандыю расійскага пасольства пад кіраўніцтвам Пятра I быў кандыдатам-пастырам пры Амстэрдамскім саборы. Як знавец многіх моў быў настаўнікам Пятра I і іншых удзельнікаў пасольства. Актыўны прыхільнік пятроўскіх рэформаў, вітаў імкненне славянскіх народаў да аб'яднання. Склаў і выдаў каля 20 кніг, у т. л. «Введение краткое во всякую историю», «Грамматика латинская», «Прытчи Езоповы», «Святцы, или Календарь», «Руководение в грамматику славено-российскую» і інш.

КАРПОВІЧ Пётр Уладзіміравіч (3.10.1874, Гомель — 1917), рэвалюцыянер-тэрарыст. Закончыў Слуцкую гімназію, Маскоўскі і Юр'еўскі універсітэты. У 1896—1898 гг. вёў рэвалюцыйную агітацыю ў Гомелі, зблізіўся потым з эсэрамі. У 1901 г. смяротна параніў міністра асветы М.П.Багалепава за рэпрэсіі супраць рэвалюцыйнага студэнцтва. Асуджаны на 20 гадоў катаргі. У 1907 г. уцёк за мяжу, ад рэвалюцыйнага руху адышоў. Загінуў у 1917 г., вяртаючыся з Англіі ў Расію на параходзе, які падарваўся на міне.

КАРПОВІЧ Станіслаў (24.2.1864 — 16.6.1921, Польшча), педагог, грамадскі дзеяч, асветнік. Нарадзіўся ў в. Хацішча каля Баранавіч. Вучыўся ў Слуцкай гімназіі. Пасля займаўся самаадукацыяй, распрацаваў асновы самаадукацыі і склаў дапаможнік «Што чытаць». Працаваў настаўнікам. У 1892 г. пераехаў у Варшаву, дзе ўзначаліў маладзёжныя гурткі самаадукацыі, супрацоўнічаў з мясцовымі выданнямі, друкаваў свае артыкулы. Заснаваў у Варшаве кнігарню, а ў хуткім часе і ўласнае выдавецтва нот і школьнай літаратуры. Яго асноўныя творы па асвеце моладзі: «Навука аб выхаванні», «Скарбы чалавецтва», «Наша літаратура для моладзі» і інш.

КАРЫЦКІ Міхал [7.9.1714, в. Дзітрыкі Лідскага павета — 10.3.1781, г. Мінск (паводле іншых звестак у 1784 або 1791)], грамадскі дзеяч, паэт і педагог. У 1733 г. закончыў Слуцкую семінарыю, вучыўся ў Віленскай акадэміі на курсе філасофіі. Атрымаў званне доктара філасофіі, выкладаў у калегіумах Мінска і Драгічына, у Віленскай акадэміі. Быў рэктарам Мінскай ваяводскай школы. Найбольш вядомы яго творы «Дэматас і Дафніс», «Казка», «Птушыны сейм» і інш.

КЕРСНІЦКІ Анастаз Людвік (1678, Гальшаны Ашмянскага павета — 1733), педагог, каталіцкі публіцыст на Беларусі. Вучыўся ў Вільні і Пінску. Выкладаў у езуіцкіх калегіумах у Слуцку, Гродне, Варшаве, а таксама ў Віленскай акадэміі. Сучаснікі за красамоўства называлі яго Перыклам. Вядомы як непрымірымы праціўнік культуры гуманізму і ідэалогіі рэфармацыйнага руху. Заклікаў падданых цярпець нягоды і праводзіў ідэю боскага ўмяшання ў дзейнасць людзей. Найбольш значныя творы: «Ключ да скарбаў сардэчных» (выдадзены ў Слуцку ў 1723; у Вільні ў 1725) і «Вольны голас нядзельных прамоў» (Варшава, 1727).

КЛАКОЦКІ Казімір Крыштоф (каля 1625, Міншчына — 1684), дзяржаўны дзеяч Вялікага княства Літоўскага, заснавальнік друкарні, збіральнік кніг. У 1663 г. па пратэкцыі князя Б.Радзівіла стаў губернатарам Слуцкага і Капыльскага княстваў. Вучыўся ў акадэміі ў Арлеане. Па яго ініцыятыве ў 1665 г. у Слуцку была заснавана друкарня для патрэб мясцовых кальвіністаў. Для гэтай друкарні ён набыў у Варшаве неабходнае абсталяванне, і з 1672 г. тут пачалося выданне кніг. Найбольш

Наследие слуцкого края

інтэнсіўная друкарская дзейнасць прыпадае на 1673—1678 гг., калі пасля смерці Б.Радзівіла (1669) Клакоцкі як апякун непаўналетняй дачкі Радзівіла Людвікі Караліны набыў значную самастойнасць. Вядомы 29 выданняў Слуцкай друкарні, частка з якіх мела на тытульных лістах надпіс «Gypis stucensibus» або «Drukarnia Słucka» («Слуцкая друкарня»).

У Клакоцкага была цудоўная ўласная бібліятэка, якую ён збіраў на працягу свайго жыцця. Тут меліся рэлігійныя, навуковыя, гістарычныя, юрыдычныя выданні на польскай, французскай, нямецкай, лацінскай мовах; кнігі паступалі з Круляўца, Гданьска, Франкфурта-на-Одэры. Былі сярод іх і апісанні падарожжаў. Пасля смерці рукапісы з гэтага збору сын ахвяраваў бібліятэцы Слуцкага езуіцкага калегіума, але яны пазней былі адпраўлены ў Вільню, а адтуль трапілі ў Галоўны архіў старажытных актаў у Варшаве.

КЛЕЙНБАРТ Леў Максімавіч (15.10.1875, Капыль—20.11.1950), рускі крытык і публіцыст. Закончыў Слуцкую гімназію ў 1896 г. Да рэвалюцыі супрацоўнічаў у часопісах «Образование», «Мир божий», «Современный мир» (Пецярбург), кіраваў літаратурнымі студыямі. Друкаваўся з 1902 г. Напісаў «Нарысы народнай літаратуры», «Нарысы рабочай журналістыкі», кнігу «Маладая Беларусь». Садзейнічаў выхаду ў свет зборніка вершаў Я.Купалы «Шляхам жыцця».

КНЯЖЭВІЧ Гжэгаж (Рыгор) (1737, Беларусь—?), перакладчык, гісторык, эканаміст, матэматык. Выкладаў паэтыку, рыторыку і гісторыю ў Слуцкай гімназіі. Напісаў падручнік па матэматыцы і кнігу аб громаадводах.

КНЯЗЬНІН Францішак Дыянізы (1750, Віцебская губерня—25.8.1807), польскі паэт, драматург, перакладчык. У 1764 г. закончыў клас рыторыкі ў Віцебскай езуіцкай калегіі, у 1764—1770 гг. вучыўся ў Полацку, Нясвіжы і Слуцку. З 1770 г. у Варшаве. Пісаў паэмы, ідыліі, элегіі, оды, байкі. Цікавіўся беларускім фальклорам і выкарыстоўваў яго ў сваіх творах, збіраў беларускія прыказкі, перакладаў заходнееўрапейскую паэзію.

КРАСОЎСКІ Антон Якаўлевіч [1822(?), м. Грозаў Слуцкага павета—1898, Пецярбург], рускі вучоны ў галіне акушэрства і гінекалогіі, заснавальнік навуковага акушэрства і гінекалогіі ў Расіі, прафесар (1858). Закончыў Слуцкую гімназію.

КУЛАКОЎСКІ Генрых (?—?), вучоны ў галіне медыцыны, прафесар, заснавальнік першай у Расіі клінікі па хваробах скуры. Вядома, што жыў у Слуцку і ў 1825 г. закончыў Слуцкую гімназію.

МУЖЫЛОЎСКІ Андрэй (у манастве Антоній; 1580-я гады—1640-я гады), пісьменнік-палеміст, рэлігійны дзеяч. Біяграфічных звестак амаль не захавалася, але вядома, што ён быў прэсвітэрам, а з канца 1620-х гадоў слуцкім пратапопам, жыў у Слуцку, прымаў актыўны ўдзел у арганізацыі паездкі на Украіну і Беларусь іерусалімскага патрыярха Феафана, у выніку тут была адноўлена праваслаўная іерархія.

МУЗОНІЙ Андрэй [XVII ст., Італія (?)—?], педагог. Біяграфічных звестак няма. Вядома, што выкладаў у Слуцкай школе разам з Адамам Рэйнальдам, Андрэем Дабжанскім. Утрох склалі статут школы, расклад заняткаў, праграму. Статут выдадзены ў 1628 г. у Любчы.

НАБАРОЎСКІ (НЕБАРОЎСКІ) Даніла (1573, Кракаў—1640), паэт, урач, перакладчык, дыпламат. Вучыўся ва універсітэтах Вітэнберга (Германія), Базеля (Швейцарыя), Арлеана (Францыя). Слухаў лекцыі Галілея ў Падуі (Італія), быў прыхільнікам яго вучэння. У Слуцку жыў, верагодна, пасля 1602 г. Напісаў два медыцынскія трактаты, рабіў пераклады на польскую мову. У вершах і вершаваных пісьмах са Слуцка і іншых мясцін паказаў сацыяльныя супярэчнасці на Беларусі ў XVI—XVII ст. Высмейваў рэакцыйную шляхту, езуітаў, духавенства.

НЕЗАБІТОЎСКІ Станіслаў Ян (1641, Навагрудчына—1717), беларускі мемуарыст. Служыў у Б.Радзівіла і кіраваў яго адміністрацыяй у Слуцкім княстве. Доўгі час жыў у Слуцку. Неаднаразова выбіраўся дэпутатам сесіі Трыбунала Вялікага княства Літоўскага. Выконваючы абавязкі адміністратара, зрабіў шэраг паездак па Беларусі, Літве, Польшчы, Прусіі і Сілезіі. У 1682—1700 гг. сістэматычна вёў дзённік, у які запісваў свае назіранні, факты, апісваў падзеі на Случчыне і Навагрудчыне гэтага перыяду. Дыярыуш (дзённік) з'яўляецца багатай крыніцай для вывучэння жыцця, звычаяў і культуры шляхты Вялікага княства Літоўскага. Пасля сябе

Наследие слуцкого края

пакінуў вялікую эпісталярную спадчыну (больш за 600 лістоў ад розных асоб), якая зберагаецца ў Нацыянальнай бібліятэцы ў Варшаве (архіў Радзівілаў).

НЕПАКАЙЧЫЦКІ Артур Адамавіч (1813, Мінская губ. — ?), генерал ад інфантэрыі (вышэйшы генеральскі чын у пяхотным войску), начальнік штаба Паўднёва-Дунайскай арміі, герой руска-турэцкай вайны. Вучыўся ў Слуцкай гімназіі.

НЯШКОЎСКІ Іван, доктар медыцынскіх навук. Вядома, што ў 1851 г. закончыў Слуцкую гімназію.

ПАПРОЦКІ Францішак (1723, Беларусь — 1790), выдавец, перакладчык, географ, гісторык і педагог. Вучыўся ў Слуцкім езуіцкім калегіуме, у Польшчы. Выкладаў філасофію, гісторыю і геаграфію ў Варшаве і Віленскай акадэміі. Выдаў «Палітычныя каляндарыкі», «Віленскія календары», аўтар падручніка па геаграфіі «Еўропа — найлепшая частка свету», энцыклапедычных даведнікаў «Дамашнія весці аб Польскім Каралеўстве», «Дамашнія весці аб Вялікім княстве Літоўскім» і інш.

ПАЎЛОВІЧ Эдвард Баніфацы Францавіч (псеўд. Эдвард з-над Свіцязі, Ясенчык; 7.6.1825 — 10.2.1909), мемуарыст, мастак, асветнік. Нарадзіўся ў мястэчку Тургелі (цяпер Літва). Вучыўся ў Слуцкай гімназіі, пасля яе заканчэння ў Пецярбургскай Акадэміі мастацтваў. Працаваў выкладчыкам у Навагрудку, актыўны ўдзельнік культурна-грамадскага жыцця Літвы, Беларусі, Польшчы і Украіны, удзельнік паўстання 1863 — 1864 гг. Вядомы мемуарныя творы «Успаміны з-над Вілii і Нёмана», «Успаміны. Навагрудак — турма — выгнанне», «З падарожжа па Літве» і інш. Як мастак працаваў пераважна ў жанры партрэта, рабіў замалёўкі Навагрудка і яго ваколіц, маляваў абразы. Яго архіў, у т.л. перапіска з жыхарамі Беларусі, зберагаецца ў бібліятэцы Польскай АН (Вроцлаў).

ПАЧОБУТ-АДЛЯНІЦКІ Марцін (30.9.1728, в. Сламянцы Гродзенскага павета — 20.2.1810, Вільня), беларускі асветнік, астраном. Вучыўся ў Гродне, уступіў насуперак волі бацькоў у ордэн езуітаў, дзесьці ў 1747 г. паступіў у Слуцкую педагагічную семінарыю.

ПАШАКОЎСКІ (Пашкоўскі) Ян (1684, Літва — 3.6.1757, Нясвіж), педагог, выдавец. Пасля заканчэння Віленскай акадэміі выкладаў там філасофію, граматыку і тэалогію. З 1736 г. працаваў выкладчыкам у Слуцку, потым стаў рэктарам Нясвіжскай езуіцкай калегіі, адначасова быў выхавальнікам сыноў М.К.Радзівіла Рыбанькі. Шмат падарожнічаў. Пісаў трактаты і сачыненні багаслоўскага характару, выдаў 20 «Палітычных каляндарыкаў».

РЫСІНСКІ Саламон Фёдаравіч [1560(?) — 13.11.1625], філосаф, паэт, педагог, вучоны-фальклярыст і этнограф. Нарадзіўся ў в. Рысін на Полаччыне (цяпер Себежскі раён Пскоўскай вобласці). Працаваў настаўнікам у аддаленых вёсках. Невядома, у якім узросце і ў якасці каго ўпершыню трапіў за мяжу. У адным са сваіх лістоў ён паведамляў, што ў 1582 г. прыбыў у Лейпцыг, дзе меў зносіны з вучонымі. У наступныя гады, да 1587 г., жыў у вёсках паўднёвай Польшчы, настаўнічаў у Гданьску, вандраваў, працуючы выхавацелем шляхецкіх дзяцей, па гарадах Германіі. У 1585 — 1586 гг. знаходзіўся ў Альтдорфе з сынамі польскага дыпламата Я.Бучынскага. Пасля 1600 г. служыў у князёў Радзівілаў. Праца прыдворным паэтам і выхавацелем княжацкіх дзяцей знайшла адлюстраванне ў яго творчасці. У вершаванай форме ён апісваў ваенныя паходы Радзівілаў, складаў эпітафіі для членаў княжацкай сям'і і некаторых знатных асоб, займаўся перакладамі. Пераклаў псалмы Давіда на польскую мову (першыя радкі перададзены на старасловянскай мове).

З творчасці Саламона Рысінскага

ЭПІТАФІЯ САФІІ АЛЕЛЬЧЫЦ, КНЯГІНІ СЛУЦКАЙ, ПАХАВАНАЙ У СЛУЦКІМ МАНАСТЫРЫ Ў 1612 г.

О! Ненадежной судьбы мановение неоспоримо!
О! Никому не избегнуть плачевного жизни конца!
Смерть презирает и прадедов честь, и родителей дело,
Племени блеск уважать не умеет и разума мощь.
Кучей сокровищ пренебрегает и золотом ярким,
Тирской парчи одеяние ценное ей нипочем
Юности цвет иль прекрасные годы ее не задержат,
Как не взволнует и богу подобная дев красота.
Славные брачные узы — клочок для нее лишь дешевый,

Наследие слуцкого края

Сердце печальное мужа-вдовца — лишь насмешки предмет.
Смехом жестокая хлещет, злословить, унизить умеет
Полубожественный замок, обитель полулюдей.
Вот она топчет, бесчестная, землю с радостным плясом,
Выдрав добычу из княжьей груди, и победой горда.
О! Приносящая счастье душа, изобилье достоинств
Тех, что лелеет Юнона и в женщины теле растит,
Звездочка! Ты сохранилась в созвездии Слуцком едина
Между литовскими славой ярчайшая первая дочь!
Разве ты менее рыцарь, чем гордый супруг твой великий?
Сила какая, нагрянув нежданно, тебя унесла?
Многие солнца с супругом тебе проводить предстояло,
Нестора долгие дни полагалось по жребию жить,
Шло тебе клады считать, драгоценность сокровищ отцовских,
Ими делиться с тобой и порадовать жаждал супруг.
И полагалось отцом его сделать детишек прелестных.
В доме ж осиротевшем покинула ты одного.
Если б страдальцу осталась надежда наследника рода,
Меньше бы мучило бедствие, грустно терзала печаль.
Горестно сердце заныло двойной неутешною болью,
Слезы соленой росой увлажнили морщины ланит.
Небу угодно иначе: коль с неба падают звезды,
Разве не скажешь: «чудесно», безумному лишь невдомек.
Луч суетливо врываясь и вспыхнув мерцающим светом,
Матери гасит светло, и гаснет в утробе дитя.
Смерть, свирепея, с размаху косой ударяет жестоко,
Мать и потомство убить для нее еще больший триумф.
Ах! Замолчи, быстролетная, смехом грядущим пытаешь,
Пусть и отсюда потащишь останки замученных жертв,
Вечно ли смехом позволено будет тебе наслаждаться?
Слезы, лицо оросившие, бог милостивый сотрет!
Сломлено не было мужество князя ни вражеским строем,
Ядрами, сталью, огнем и угрозами он не сражен,
Меч не поверг или копий ужасных нещадные жала,
Тлением не испугала, в глазах промелькнувшая смерть.
Хворь испытанием на ложе его не сломила.
Разве печали враждебная сила доспехи пронзит?
Вот же, когда собирается силы героя ослабить,
Темная мощь Либитины ведь зря раздувает свой гнев.

Друкуецца па кн.: П о р е ц к и й Я.И. Соломон Рысинский. Конец XVI — начало XVII века. Мн., 1983. С. 67—68.

СКАНДРАКОЎ Сяргей Вячаслававіч (9.10.1876, г. Мглін Бранскай вобласці — 2.8.1953), вучоны, журналіст. Вучыўся ў Слуцкай гімназіі, закончыў Маскоўскі сельскагаспадарчы інстытут. Працаваў дырэктарам аграномічнай станцыі ў Цэнтральным бюро краязнаўства, Беларускім навукова-даследчым інстытуце сельскай і лясной гаспадаркі. З 1931 г. на педагагічнай рабоце ў Расіі, Казахстане, у гарадах Беларусі. Быў добра знаёмы з Я.Купалам і Я.Коласам.

СМАКОЎСКІ Вінцэнт (?—?), жывапісец і скульптар. Вучыўся ў Віленскім універсітэце і Пецярбургскай Акадэміі мастацтваў. Працаваў у Віленскім універсітэце. У 1826 г. выкладаў маляванне ў Слуцку.

СТРЫЙКОЎСКІ Мацей [1547(?), Польшча — 1593(?)], гісторык і паэт. Пачатковую адукацыю атрымаў у парафіяльнай школе, вучыўся ў Кракаўскім універсітэце, атрымаў званне бакалаўра. З 1570 г. жыў на Беларусі — у Слуцку, Сямячыцах, — потым у Літве. Пісаў на польскай і лацінскай мовах. Аўтар вершаванай хронікі «Ганец цноты...» (1574), прысвечанай гісторыі Польшчы і Вялікага княства Літоўскага, антытурэцкага гістарычнага твора «Пра вольнасць Кароны Польскай і Вялікага княства Літоўскага...» (1575), шэрагу вершаў і паэм. Сярод яго твораў асобнае месца займае празаічна-вершаваная хроніка «Пра пачатак, паходжанне, мужнасць, рыцарскія і грамадзянскія справы славутага народа літоўскага, жамойцкага і рускага» (1575—78; надрукавана ў Варшаве), прысвечаная князю Юрыю Слуцкаму. Яна ахоплівае перыяд ад легендарных часоў да ўтварэння Вялікага княства Літоўскага.

Наследие слуцкого края

СЯРЖАНІН Іван Мікалаевіч (1898, Любань — 1973, Мінск), беларускі вучоны ў галіне заалогіі пазваночных жывёл. Член-карэспандэнт АН БССР, доктар біялагічных навук, прафесар. Заслужаны дзеяч навукі БССР. Вучыўся ў Слуцкай гімназіі.

ТУПТАЛА Даніла Савіч (РАСТОЎСКІ Дзмітрый; снежань 1651, Кіеўская вобласць — 1709, Растоў), рускі царкоўны дзеяч і пісьменнік. Упершыню ў Слуцк іераманах Дзмітрый наведаўся ў жніўні 1677 г. Потым жыў у Вільні. У кастрычніку зноў вярнуўся ў Слуцк і пасяліўся ў келлі Праабражэнскага брацкага манастыра. Тут вывучаў лацінскую і польскую мовы, выступаў з пропаведзямі ў Старцавіцкім, Грозаўскім манастырах. Сваімі поглядамі падтрымліваў беларускага епіскапа Феадосія Васілевіча (былы архімандрыт Слуцкага Троіцкага манастыра) у яго імкненні зрабіць беларускую царкву аўтакефальнай. Аб гэты сведчыць і двухрадкоўе, якое Дзмітрый напісаў і выразаў на верхняй дошцы зруба калодзежа:

«Почто нам въ Самарію за водой ходити,
Егда и зде, въ Случеске, лепо её пити?».

Гэты калодзеж быў выкапаны самім Дзмітрыем на тэрыторыі Трайчанскага манастыра. У радках верша закладзены вялікі сэнс — імкненне слуцкіх царкоўнікаў і іх кіраўніка епіскапа Васілевіча да незалежнасці, а з другога боку — вада ў Слуцку такая ж святая, як і ў Самарыі. (Самарыя — горад у Палесціне, куды веруючыя людзі хадзілі за святой вадой.) Дз.Растоўскі быў стараннікам рэформаў Пятра I, але і праціўнікам умяшання дзяржавы ў царкоўныя справы. У Слуцку ён прабыў да 1679 г. У сваім дзённіку (дыярыушы) апісаў Слуцк.

ТЫЦ Ян Фрэдэрык (?, Саксонія — ?), нямецкі мастак-жывапісец і штукатур. Вядома, што быў нейкі час дырэктарам радзівілаўскіх тэатраў у Слуцку і Нясвіжы.

ТЫШКЕВІЧ (? — ?), жывапісец радзівілаўскіх тэатраў у Слуцку і Нясвіжы.

ТЫШКЕВІЧ Яўстафій Піевіч (18.4.1814, Лагойск — 8.9.1873), беларускі археолаг, гісторык, этнограф і краязнавец, адзін з заснавальнікаў беларускай археалогіі. Ганаровы член Пецярбургскай і Стакгольмскай акадэмій навук, Лонданскага археалагічнага інстытута. У 1855 г. заснаваў Віленскі музей старажытнасцей, якому перадаў калекцыі ўласных збораў, арганізаваў і ўзначаліў Віленскую археалагічную камісію. Правёў раскопкі курганоў у розных паветах, раскапаў таксама некалькі курганоў пад Слуцкам, дзе выявіў жаночыя ўпрыгожанні. Акрамя вывучэння курганоў вучоны зрабіў і апісанне старажытнага замка ў Слуцку.

ЦЫБУЛЬСКІ Стафан, мастак-жывапісец. Вучыўся ў Гданьску ў Якуба Веслы. Працаваў у радзівілаўскіх маёнтках, у т.л. у 1772, 1775, 1779, 1789 гг. — у Слуцку. Для Радзівілаў пісаў і капіраваў партрэты, стварыў алтарныя карціны. У 1859 г. напісаў партрэт Г.К.Радзівіл.

ЧАРНОЦКІ Напалеон Казіміравіч [13.7.1866, маёнтак Нача-Брындзоўская Слуцкага павета (цяпер Ляхавіцкі раён) — 14.2.1937, Лідскі павет], публіцыст і перакладчык. У 1887 г. закончыў Слуцкую гімназію, быў членам самаадукацыйнага гуртка ў Слуцку. Сумесна з гурткоўцамі пераклаў на беларускую мову брашуру «Дзядзька Антон», якая гектаграфічным спосабам была выдадзена ў Слуцку, у 1885 г. і ў 1892 г. у Тыльзіце. У 1894 г. закончыў медыцынскі факультэт Маскоўскага універсітэта. Пераклаў на польскую мову апавяданне У.Караленкі «У дрэннай кампаніі», на беларускую мову п'есы «Сватанне» А.Чэхава і «Пашыліся ў дурні» М.Крапіўніцкага, аўтар брашуры «Як будзе з зямлёю», пісаў пра творчасць Я.Коласа.

ШПІЛЕЎСКІ Павел Міхайлавіч [псеўданімы Драўлянскі, Знаёмы чалавек, Барон Ікс; 31.10(12.11).1823 — 17(29).10.1861], беларускі этнограф, пісьменнік, публіцыст і тэатральны крытык. Нарадзіўся ў в. Шыпілавічы Бабруйскага павета ў сям'і святара. З 1837 г. вучыўся ў Мінскай духоўнай семінарыі, якая да 1840 г. знаходзілася ў Слуцку. Затым закончыў Пецярбургскую духоўную акадэмію са званнем кандыдата багаслоўя. Працаваў у Варшаве, Пецярбургу, быў знаёмы з М.А.Дабралюбавым. Аўтар нарысаў і артыкулаў «Беларускія народныя павер'і» (1846—1852), «Даследаванне пра ваўкалакаў» (1853), «Падарожжа па Палессі і Беларускім краі» (1853—1855) і інш.

Падрыхтавала В.С.Відлога.

Наследие слуцкого края

1917

1941

НА КРУТЫМ ПАВАРОЦЕ ГІСТОРЫІ

УСТАНАЎЛЕННЕ САВЕЦКАЙ УЛАДЫ

Рэвалюцыйныя падзеі на Беларусі развіваліся пад уплывам спецыфічных умоў, што склаліся ў ходзе 1-й сусветнай вайны. Беларусь падзялялася лініяй фронту на заходнюю і ўсходнюю часткі, паміж якімі ўсе сувязі былі спынены. Слуцк і ўвесь Слуцкі павет аказаліся ў прыфрантавой паласе. Лінія фронту, якая праходзіла за Ляхавічамі, захавалася да лютага 1918 г. У Слуцку і акрузе бальшавікі, сацыялісты-рэвалюцыянеры, меншавікі з ліку салдат і афіцэраў Заходняга фронту праводзілі сярод насельніцтва значную агітацыйную работу. У выніку ў пачатку сакавіка 1917 г. рэвалюцыйна настроеныя рабочыя і салдаты арганізавалі ў Слуцку Савет рабочых і салдацкіх дэпутатаў. Асноўную частку дэпутатаў складалі беспартыйныя, якія не мелі цвёрдых пазіцый і знаходзіліся пад уплывам некаторых партый, у прыватнасці меншавікоў. Гэта адбілася на рашэнні Слуцкага Савета рабочых і салдацкіх дэпутатаў, прынятага ў дні красавіцкага крызісу 1917 г., які падтрымаў згодніцкую пазіцыю Петраградскага Савета ў адносінах да Часовага ўрада. Бальшавікі ж Случчыны праводзілі агітацыйна-прапагандысцкую і арганізацыйную

На адной з вуліц Слуцка пасля паведамлення аб перамозе Кастрычніцкай рэвалюцыі.

Наследие слуцкого края

Я.Л.Аскольдаў (Калмановіч).

работу сярод насельніцтва павета і салдат, што ўрэшце ўмацавала іх пазіцыі ў Савеце. У ліпені ў горадзе арганізавалася самастойная балышавіцкая арганізацыя.

Рэгулярна ў памяшканні гарадскога клуба, які размяшчаўся ў былым будынку Дваранскага сходу (цяпер будынак краязнаўчага музея), адбываліся мітынгі, пасля якіх аб'яўляўся запіс у партыю балышавікоў. Запісваліся салдаты, моладзь, працаўнікі горада. З цягам часу дала плён агітацыйная работа балышавікоў і ў сельскай мясцовасці. Слуцкі павет з'яўляўся адным з першых у Беларусі па колькасці сялянскіх выступленняў супраць памешчыкаў. Уплыў балышавікоў на сялян узрастаў. І калі ў ліпені 1917 г. праходзіў сялянскі з'езд, работай яго кіравала Слуцкая арганізацыя балышавікоў. На з'ездзе было прынята рашэнне аб утварэнні павятовых зямельных камітэтаў і Савета сялянскіх дэпутатаў.

У гэты час у Петраградзе адбыліся падзеі, якія знайшлі водгук і на Беларусі: ліпеньскі расстрэл дэманстрантаў. Па Беларусі, не абмінаючы Слуцка, пракацілася хваля сходаў, дзе выказваўся недавер Часоваму ўраду. Крызіс у краіне паглыбляўся і нежыццяздольнасць урада была відавочная.

У канцы жніўня адданыя генералу Карнілаву часці з фронту рушылі на Петраград, каб скінуць Часовы ўрад, ліквідаваць Саветы і ўстанавіць ваенную дыктатуру. Для барацьбы з карнілаўшчынай пры Саветах былі сфарміраваны ваенна-рэвалюцыйныя камітэты і чырвонагвардзейскія атрады. У выніку рашучых дзеянняў рэвалюцыйных сіл змова Карнілава была ліквідавана.

Слуцкая арганізацыя балышавікоў у выніку гэтых падзей значна выраслa. У верасні яна налічвала ўжо 200 членаў партыі. Балышавікі Случчыны прымалі актыўны ўдзел у арганізацыі партыйнага цэнтра Беларусі і Заходняга фронту. На нарадзе дэлегатаў Заходняй вобласці і фронту, якая адбылася 1—3 верасня, былі прадстаўнікі Слуцкай партыйнай арганізацыі.

У час перавыбараў, што праходзілі ў другой палавіне верасня, фракцыя балышавікоў складала ў Слуцкім Савеце больш за палавіну дэпутатаў. Слуцк стаў другім у Беларусі горадам пасля Мінска, дзе Савет стаў балышавіцкім яшчэ да Кастрычніцкай рэвалюцыі. Старшынёй Савета выбралі Івана Ксенафонтавіча Ксенафонтава, члена РСДРП з 1903 г., старшыню Слуцкага камітэта партыі балышавікоў. Вялікую работу сярод працоўных праводзілі балышавікі І.Крэйнес, Хірын, Я.Аскольдаў (Калмановіч) і інш.

З 15 па 18 верасня 1917 г. у Мінску праходзіла абласная канферэнцыя РСДРП(б). На ёй прысутнічалі 67 дэлегатаў, сярод якіх былі 2 дэлегаты ад Слуцкай балышавіцкай арганізацыі.

Да восені эканамічны крызіс на Беларусі яшчэ больш паглыбіўся, што пацягнула за сабой новую хвалю забастовак, якая не абмінула і Слуцкага павета. Больш за 2 тыдні баставалі рабочыя Старэўскага шкляного завода (на той час Бабруйскі павет), сяляне самавольна захоплівалі памешчыцкія землі і пасевы. Супраць забастоўшчыкаў было накіравана нават войска, гэта выклікала яшчэ большае супраціўленне сялян. Сялянская беднота поўнасцю перайшла на бок рабочага кла-

Наследие слуцкого края

са. Бальшавікі Слуцка актыўна выступалі за дэмакратычныя і сацыялістычныя пераўтварэнні. У гэты час актыўную работу ў горадзе праводзілі бальшавікі І.Крэйнес, Я.Аскольдаў (Калмановіч), І.Багдановіч і інш.

5 кастрычніка 1917 г. у Мінску адбылася II Надзвычайная Паўночна-Заходняя абласная канферэнцыя РСДРП(б). У яе рабоце прынялі ўдзел і дэлегаты ад Слуцкай партыйнай арганізацыі. Канферэнцыя лічыла бліжэйшай задачай устанаўленне савецкай улады і прапанавала мясцовым арганізацыям партыі бальшавікоў забяспечыць выбранне дэлегатаў на I Усерасійскі з'езд Саветаў рабочых і салдацкіх дэпутатаў. Пасля канферэнцыі 14 кастрычніка ў Слуцку адбыўся сход членаў РСДРП(б), на якім была прынята рэзалюцыя аб перадачы ўлады ў краіне Саветам.

Рабочыя горада і салдаты гарнізона пад кіраўніцтвам Слуцкага камітэта партыі бальшавікоў пачалі падрыхтоўку да ўзброенага паўстання.

16 кастрычніка ў Мінску праходзіла канферэнцыя Савета Заходняй вобласці, у рабоце якой прынялі ўдзел і дэлегаты ад Слуцкага Савета. На II Усерасійскім з'ездзе Саветаў 2 дэлегаты-бальшавікі ад Слуцка перадалі патрабаванні сваіх выбаршчыкаў аб пераходзе ўсёй улады Саветам як у цэнтры, так і на месцах.

24 кастрычніка ў Петраградзе пачалося ўзброенае паўстанне. Да раніцы наступнага дня Часовы ўрад быў звергнуты. Вестка аб гэтым была атрымана ў Слуцку раніцай 26 кастрычніка, і адразу адбылося экстраннае пасяджэнне Савета рабочых і салдацкіх дэпутатаў. Большасцю галасоў была прынята прапанаваная бальшавікамі і падтрыманая дэпутатамі-салдатамі рэзалюцыя: «...цалкам і поўнасцю прызнаць і падтрымаць Савецкі ўрад на чале з У.І.Леніным». Меншавікі і эсэры, якія не пагадзіліся з гэтай рэзалюцыяй, выйшлі са складу Савета. Дэпутаты Савета звярнуліся да працоўных горада і павета, да салдат падтрымаць Савецкі ўрад. Члены Савета былі накіраваны ў вайсковыя часці, дзе правялі сходы. Салдаты прымалі рэзалюцыі аб падтрымцы новага рэвалюцыйнага ўрада. Мітынгі і сходы працоўных адбыліся на прадпрыемствах горада, дзе таксама прымаліся рэзалюцыі аб падтрымцы Савецкага ўрада. Па горадзе была распаўсюджана адозва «Да грамадзян Расіі», напісаная Леніным, якая заканчвалася заклікам: «Няхай жыве рэвалюцыя рабочых, салдат і сялян!», а таксама тэксты дэкрэтаў Савецкага ўрада і заклік Слуцкага Савета аб падтрымцы Саўнаркома.

У хуткім часе ў горадзе быў створаны Ваенна-рэвалюцыйны камітэт пад кіраўніцтвам бальшавікоў, які ўзяў уладу ў свае рукі. У нядзелю, 29 кастрычніка 1917 г., на базарнай плошчы адбыўся агульнагарадскі мітынг, удзельнікі якога аб'явілі аб пераходзе ўсёй улады ў Слуцку да Ваенна-рэвалюцыйнага камітэта. Пасля мітынгу чырвонаармейцы занялі пошту, тэлеграф, памяшканні павятовай управы, міліцыі. Замест камісара Часовага ўрада Р.Астроўскага камісарам горада быў прызначаны матрос Балтыйскага флоту Пётр Барцэвіч. Пачаў стварацца атрад Чырвонай гвардыі. За некалькі дзён у яго запісалася каля сотні добраахвотнікаў.

У першыя дні існавання Савецкай улады ў горадзе быў ліквідаваны так званы Камітэт выратавання радзімы і рэвалюцыі, афіцэры, якія ўваходзілі ў яго, былі раззброены і адпраўлены ў Сібір.

Савецкая ўлада на Случчыне, такім чынам, была ўстаноўлена мірным шляхам. Гэта стала магчымым таму, што сілы контррэвалюцыі былі невялікімі, Слуцкі Савет стаў бальшавіцкім яшчэ да кастрычніцкіх падзей, 2-я армія была пад моцным уплывам бальшавікоў, сяляне падтрымалі рэвалюцыю.

Наследие слуцкого края

У ГАДЫ ГРАМАДЗЯНСКАЙ ВАЙНЫ І ІНТЭРВЕНЦЫІ

СУПРАЦЬ ЛЕГІЯНЕРАЎ ДОЎБАР-МУСНІЦКАГА

Пасля ўстанаўлення савецкай улады Слуцкі Савет прыступіў да гаспадарчага будаўніцтва. Пад кантроль бралі памешчыцкія маёнткі, землі, лясы. Першыя крокі дзейнасці ўлады былі нялёгкімі: не хапала кваліфікаваных кадраў для ажыццяўлення нават самых простых сацыялістычных мерапрыемстваў, многія дзеянні ўлады байкатаваліся, пашыраліся спекуляцыя, п'янства, грабяжы маёнткаў, распаўсюджваліся розныя чуткі. Для прадухілення гэтых негатыўных з'яў Ваенна-рэвалюцыйны камітэт Заходняга фронту даў указанне ніжэйшым ВРК без суда і следства расстрэльваць усіх пагромшчыкаў і марадзёраў, прыцягваць да адказнасці парушальнікаў парадку. Гэта, безумоўна, адкрывала шляхі для злоўжыванняў уладай, беспадстаўных рэпрэсій. Становішча

Члены бальшавіцкага камітэта ў 1918 г.: Багдановіч, Басінкевіч, Цымбал.

ўскладнялася тым, што антысавецкую лінію праводзіла камандаванне 1-га польскага корпуса генерала Доўбар-Мусніцкага.

12 студзеня 1918 г. Доўбар-Мусніцкі афіцыйна аб'явіў вайну Савецкай Расіі. З гэтага моманту тэрыторыя, на якой знаходзіліся часці польскага корпуса — Рагачоў, Жлобін, Бабруйск, — фактычна аказалася пад акупацыяй. Пасля ўзяцця Бабруйска легіянеры накіраваліся на Мінск і Слуцк. У Слуцкім павеце па рашэнні Савета рабочых і салдацкіх дэпутатаў была аб'яўлена ўсеагульная мабілізацыя, сфарміраваны баявыя дружыны Чырвонай гвардыі. Камітэт аб'явіў павет у стане аблогі. Спешна эвакуіраваліся з горада савецкія ўстановы і іх супрацоўнікі.

Слуцкі атрад Чырвонай гвардыі, у якім на пачатку студзеня 1918 г. налічвалася 100 чалавек, узначаліў член ВРК ураджэнец горада Якаў Аскольдаў (Калмановіч). Атрад Аскольдава выступіў насустрач легіянерам корпуса. Па дарозе ў атрад уліваліся добраахвотнікі. Праз некалькі дзён колькасць яго байцоў вырасла амаль удвая. Упарты бой паміж атрадам чырвонагвардзейцаў і легіянерамі Доўбар-Мусніцкага адбыўся 24 студзеня каля чыгуначнай станцыі Ясень (паміж Асіповічамі і Бабруйскам). Перавага аказалася на баку легіянераў. У выніку атрад вымушаны быў адступіць да Слуцка. У лютым легіянеры занялі горад, пачалі арыштоўваць людзей, якія падтрымлівалі Савецкую ўладу.

У ГАДЫ ІНТЭРВЕНЦЫІ

16 лютага 1918 г. скончыўся тэрмін перамір'я паміж Германіяй і Савецкай Расіяй. 18 лютага германскія войскі пачалі наступленне па ўсім рускагерманскім фронце. Праз некалькі дзён Слуцк занялі германскія войскі, легіянеры здалі горад без бою.

3 сакавіка 1918 г. паміж Савецкай Расіяй, Германіяй і яе саюзнікамі быў заключаны Брэсцкі мір. Згодна з яго

Наследие слуцкого края

ўмовамі пад германскай акупацыяй апынулася большая частка Беларусі, у тым ліку і Слуцк. Акупанты адмянілі усе дэкрэты савецкай улады, пачала аднаўляцца памешчыцкая ўласнасць на зямлю, закрываліся прадпрыемствы, абсталяванне і сыравіна вывозіліся ў Германію, заработная плата рабочых паменшылася, а кошт на прадукты харчавання павялічыўся. Цяжкая ноша акупацыйнага парадку выклікала супраціўленне жыхароў горада і павета. Вясной 1918 г. у Слуцку быў арганізаваны падпольны бальшавіцкі камітэт, старшынёй якога стаў А.М.Вендраў, сакратаром Басінкевіч. У склад камітэта ўвайшлі Багдановіч і Цымбал. Спачатку падпольная арганізацыя бальшавікоў налічвала 15 чалавек, а да канца года ў яе радах было ўжо 50 камуністаў. На барацьбу з германскімі акупантамі разам з рабочымі паднялося сялянства павета. Паступова выступленні сялян выліліся ва ўзброеную партызанскую барацьбу. Смелы налёт зрабілі слуцкія партызаны на артылерыйскую батарэю акупантаў у в. Лютавічы. Слуцкі партызанскі атрад дзейнічаў да канца 1918 г.

Між тым у Германіі пачалася буржуазна-дэмакратычная рэвалюцыя. Савецкі ўрад, выкарыстаўшы новыя ваенна-палітычныя абставіны, 13 лістапада 1918 г. ануляваў Брэсцкі мірны дагавор з Германіяй. Чырвоная армія перайшла ў наступленне супраць германскіх войскаў па ўсім фронце. Падпольны бальшавіцкі камітэт у Слуцку прыняў на сябе абавязкі Ваенна-рэвалюцыйнага камітэта. Узначаліў ВРК А.М.Вендраў. Немцы яшчэ былі на Случчыне, калі ВРК вырашыў выйсці з падполля і ўзяць уладу ў горадзе ў свае рукі. Да каменданта горада, нямецкага генерала, быў накіраваны прадстаўнік рэўкома для перагавораў аб перадачы ўлады. У выніку камендант падпісаў указ аб вывадзе часцей германскага войска з горада. 8 снежня 1918 г. у Слуцк увайшлі часці 17-й стралковай дывізіі, а праз два дні прыбыў камуністычны атрад на чале з І.І.Ланге. Слуцкі рэўком быў рэарганізаваны. Старшынёй яго стаў І.І.Ланге, які прабыў у горадзе да канца студзеня 1919 г. Потым яго накіравалі ў Гомель. На чале ВРК стаў Трафімаў.

На І з'ездзе Камуністычнай партыі бальшавікоў Беларусі, дзе было аб'яўлена аб утварэнні БССР, прысутнічалі і дэлегаты са Слуцка А.М.Вендраў і Р.Нэймарк. З 1 студзеня 1919 г. Слуцк у складзе БССР, а з 27 лютага 1919 — у складзе Літоўска-Беларускай ССР.

12 красавіка 1919 г. у Слуцку была створана камсамольская арганізацыя з 25 чалавек. Узначаліў яе павятовы камітэт камсамола на чале са старшынёй І.Равічам і сакратаром А.Шэйнманам. У склад камітэта ўвайшлі Л.Нэйман, Дарасінскі, Новік, М.Шэйнман, Л.Розаў і інш. У маі адбыўся 1-ы павятовы з'езд камсамола, на якім ад ячэек горада і валасцей прысутнічалі 70 дэлегатаў.

У канцы лютага 1919 г. войскі Польшчы пачалі наступленне ў напрамку Вільня — Ліда — Маладзечна, Баранавічы — Мінск, Кобрын — Пінск. У сакавіку польскае войска прарвалася на Слуцкім напрамку. У горадзе быў сфарміраваны атрад камуністаў, які не даў магчымасці ворагу захапіць горад. Пасля гэтага Слуцкая, Бабруйская і Навагрудская каравульныя роты былі аб'яднаны ў Слуцкі зводны добраахвотніцкі батальён і адпраўлены на Заходні фронт. У красавіку і маі 1919 г. са Слуцка на фронт была адпраўлена яшчэ значная частка камуністаў.

Калі ў ліпені 1919 г. інтэрвенты пачалі новае наступленне, Слуцкі камітэт партыі бальшавікоў аб'явіў новую мабілізацыю. З жыхароў горада і павета быў сфарміраваны батальён, які разам з чырвонаармейцамі абараняў подступы да горада, але часцям 8-й чырвонаармейскай дывізіі, якая трымала абарону на захад ад Слуцка, давялося адступіць, і 10 жніўня 1919 г.,

Наследие слуцкого края

І.І.Бачко.

М.В.Юшкевіч.

пасля двухдзённага бою на рыначнай плошчы, інтэрвенты захапілі горад. Пачалі аднаўляцца былыя парадкі: вярталіся памешчыкам маёнткі, капіталістам — фабрыкі і заводы, быў уведзены каменданцкі час, пачаў дзейнічаць ваенна-палявы суд і г.д.

Барацьбу супраць ворага ўзначаліла Слуцкая падпольная бальшавіцкая арганізацыя. Быў створаны яе падпольны камітэт, які ўзначалілі І.І.Бачко і М.В.Юшкевіч. Адначасова дзейнічала і падпольная камсамольская арганізацыя. У вёсках павета пачалі стварацца падпольныя бальшавіцкія ячэйкі, партызанскія атрады. Партызанская барацьба з кожным днём разгаралася. У пачатку красавіка ў горадзе праходзіла павятовая нарада, на якую сабралася група падпольшчыкаў і партызан, каб абмеркаваць падрыхтоўку паўстання ў час наступлення Чырвонай арміі. Але жандарам стала вядома месца правядзення нарады, і ўсе яе ўдзельнікі былі арыштаваны. 24 красавіка адбыўся ваенна-палявы суд, які прыгаварыў 14 чалавек да пакарання смерцю, 12 партызан — да катаржных работ, 9 чалавек — да 10 гадоў зняволення. Пакаранне смерцю адбылося публічна 25 красавіка на гарадскіх могілках.

Жандары лічылі, што з супраціўленнем пакончана, але напады партызан, наадварот, рабіліся ўсё больш частымі, яны псавалі тэлефонную сувязь, чыгуначныя камунікацыі і г.д.

Чырвоная армія набліжалася да Беларусі. Узнікла патрэба ў каардынацыі дзеяння армейскіх часцей і партызан. У пачатку чэрвеня 1920 г. М.Юшкевіч быў накіраваны ў Смаленск у штаб Заходняга фронту. Там ён атрымаў інструкцыі, як дзейнічаць партызанам пры падыходзе часцей Чырвонай арміі да Слуцка. Пасля яго вяртання падпольны павятовы камітэт партыі бальшавікоў пачаў рыхтаваць 2-ю павятовую канферэнцыю, якая адбылася 12 чэрвеня. Праходзіла яна ў полі каля в. Варкавічы. Удзельнікі канферэнцыі прынялі рашэнне: пры набліжэнні Чырвонай арміі напасці на варожыя фарміраванні, не даць спаліць горад пры адступленні.

Калі пачалося ліпеньскае наступленне Чырвонай арміі ў Беларусі, партызаны рушылі да Слуцка. Усю ноч з 14 на 15 ліпеня праз горад спешна адступалі польскія войскі. Яны падпалілі памяшканне камерцыйнага вучылішча, мост цераз раку Случ, жылыя дамы, узарвалі вакзал і ўчасткі чыгункі.

Раніцай 15 чэрвеня ў горад увайшлі часці 6-й брыгады 2-й чырвонаармейскай дывізіі. У той жа дзень быў створаны часовы павятовы Ваенна-рэвалюцыйны камітэт на чале з І.Бачко, з 21 чэрвеня дзейнічаў пастаянны рэўком на чале са старшынёй С.А.Несцерам, з канца чэрвеня яго змяніў І.Уладзіміраў.

31 ліпеня 1920 г. у Мінску зноў была абвешчана БССР. У яе склад увайшоў Слуцк і павет. Случане прыступілі да мірнай працы, але яна была нядоўгай. Войскі Польшчы, атрымаўшы новыя падмацаванні з краін Антанты, перайшлі ў контрнаступленне. Чырвоная армія вымушана была адступіць. У кароткі тэрмін фронт з-пад Варшавы перамясціўся да Мінска. 17-я дывізія 16-й арміі Заходняга фронту 5 кастрычніка адышла на лінію Грэск — Бранава — Селішча — Пагост. Слуцк абаранялі 49-я і 55-я брыгады гэтай дывізіі. Аднак пасля вулічных баёў 11 кастрычніка 1920 г.

Наследие слуцкого края

Слуцк зноў быў заняты польскімі акупантамі.

Як Польшча, так і Савецкая Расія не мелі магчымасці працягваць вайну, і 12 кастрычніка ў Рызе быў заключаны дагавор аб перамір'і, пачаліся перагаворы аб міры. У выніку перагавораў Заходняя Украіна і Заходняя Беларусь адышлі да Польшчы. Ваенныя дзеянні спыніліся ў 24 гадзіны 18 кастрычніка. Устанавілася нейтральная зона. У гэты час не без удзелу Польшчы і Найвышэйшай рады БНР рыхтавалася яшчэ адна акцыя, якая ў пэўных колах атрымала назву «Слуцкае паўстанне».

Перад адыходам польскага войска Найвышэйшая рада рашыла сфарміраваць вайсковыя атрады, каб аказаць узброенае супраціўленне Чырвонай арміі, якая павінна была заняць горад і павет на падставе дагавора аб перамір'і. 15—16 лістапада 1920 г., калі польскія войскі былі яшчэ ў Слуцку, па ініцыятыве суддзі Пракулевіча адбыўся з'езд, на якім прысутнічала 127 чалавек. З'езд вырашыў сфарміраваць брыгаду з двух палкоў. Была выбрана таксама Слуцкая рада з 17 чалавек і выказаны пратэст супраць уступлення ў межы павета, адпаведна з умовамі перамір'я, часцей Чырвонай арміі. Удзельнікі з'езда не пратэставалі супраць акупацыі Заходняй Беларусі Польшчай, а наадварот, выступалі за перадачу ёй Слуцкага павета, патрабавалі пакінуць яго ў межах Польшчы.

14 лістапада ў Рызе было падпісана пагадненне аб вывадзе войскаў інтэрвентаў з савецкай тэрыторыі. Аднак польскія акупанты пакінулі Слуцк толькі 24 лістапада, а 29 лістапада 1920 г. часці Чырвонай арміі ўвайшлі ў горад. У гэты час створаная слуцкая брыгада разам з Радай Случчыны адышла ў нейтральную зону. Пасля 28 снежня палкі Слуцкай брыгады склалі зброю і былі інтэрніраваны.

18 сакавіка 1921 г. быў падпісаны савецка-польскі Рыжскі мірны дагавор, па ўмовах якога заходнія часткі Украіны і Беларусі адышлі да Польшчы. 6 паветаў Мінскай губерні, у тым ліку і Слуцкі, засталіся ў складзе БССР. Да 1939 г. дзяржаўная граніца БССР з Польшчай праходзіла за 30—40 км на захад і паўднёвы захад ад Слуцка.

У 1922 г. паўсюдна ў БССР абмяркоўвалася пытанне аб стварэнні Саюза Савецкіх Сацыялістычных Рэспублік — СССР. 7 снежня ў Слуцку адбыўся 6-ы павятовы з'езд Саветаў, які падтрымаў праект стварэння новай формы саюзнай дзяржавы. 30 снежня 1922 г. у Маскве на I Усебеларускім з'ездзе Саветаў былі прыняты дэкларацыя аб стварэнні СССР і Саюзны дагавор, БССР увайшла ў склад СССР. У ліку дэлегатаў на з'ездзе прысутнічаў старшыня Слуцкага павятовага выканкома М.В.Уладзіміраў.

Чырвонаармейцы — удзельнікі вызвалення Слуцка ад польскіх акупантаў на адной з вуліц горада. Ліпень 1920 г.

Наследие слуцкого края

ГАСПАДАРЧАЕ БУДАЎНІЦТВА

Пасля грамадзянскай вайны і замежнай інтэрвенцыі перад працоўнымі горада і павета паўсталі складаныя і цяжкія задачы. Трэба было аднаўляць разбураную гаспадарку, будаваць новае жыццё. Спроба бальшавіцкай партыі перайсці да сацыялістычнага метаду гаспадарання ў форме ваеннага камунізму прывяла да эканамічнага крызісу, які дапоўніўся крызісам палітычным. У вайну эканоміка прыйшла ў заняпад, панавалі беспрацоўе, бандытызм. У выніку паліўнага крызісу многія прадпрыемствы не працавалі, сур'ёзныя разбурэнні былі ў чыгуначнай гаспадарцы. Старэўскі шклозавод, напрыклад, не працаваў па 4—6 месяцаў, поўнасцю была разабрана вузкакалейка Слуцк—Ляхавічы. Як выратавання, людзі чакалі каардынальных перамен. Вынікам іх з'явілася новая эканамічная палітыка. З 1922 г. у Слуцку пачала наладжвацца работа невялікіх прамысловых прадпрыемстваў, што дало магчымасць паступова ліквідаваць беспрацоўе. У 1923 г. у горадзе была пабудавана невялікая прыватная маслабойня, працавалі 3 млыны, некалькі майстэрань. Значная ўвага надавалася развіццю дробнай вытворчасці, промыслам. Адкрыліся швейныя, слясарныя, шавецкія і дрэваапрацоўчыя майстэрні, пякарні, лаўкі — усё гэта спрыяла хуткаму росту вытворчасці і тавараабароту. У 1924 г. у горадзе арганізаваны арцелі «Чырвоная зорка», «Чырвоны работнік», імя Крупскай. Яны аб'ядноўвалі саматужнікаў — металістаў, бляхароў, рымароў, швейнікаў, пекараў.

У 1924—1925 гг. на базе прыватнага млына Мышалава быў створаны завод па выпуску абознага абсталявання «Аб'яднаны металіст», які ў 1930-я гады атрымаў назву «Пралетарый» (цяпер — вытворчае металаапрацоўчае аб'яднанне).

Са студзеня 1925 г. пачаў працаваць гарбарны завод, пры ім — шавецкая майстэрня, была адкрыта невялікая каўбасная фабрыка. Майстэрні бляхароў і кавалёў былі рэарганізаваны ў сельскагаспадарчыя. Пазней яны былі сканцэнтраваны на вул. Камсамольскай і склалі аснову ліцейна-механічнага завода, які з часам пераўтварыўся ў сучасны завод «Эмальпосуд». У строй была ўведзена электрастанцыя.

У сувязі з аднаўленнем прамысловасці выросла патрэба ў кваліфікаваных рабочых. Для гэтага была адкрыта прафесійна-тэхнічная школа з вытворчымі майстэрнямі двух кірун-

Святочная дэманстрацыя ў Слуцку 7 лістапада 1922 г.

Наследие слуцкого края

каў — падрыхтоўка металістаў і дрэваапрацоўшчыкаў. У горадзе аднавілі будынак былога камерцыйнага вучылішча, у якім размясціліся школа-сямігодка, камітэты прафсаюзаў і Дом культуры. Сталі ўпарадкоўвацца вуліцы. У 1924 г. адкрылася аўтобусная лінія Слуцк — Цімкавічы.

У ліпені 1924 г. у БССР было ўведзена новае адміністрацыйна-тэрытарыяльнае дзяленне, па якім Слуцк з цэнтра павета (у яго ўваходзіла 16 валасцей) стаў цэнтрам акругі, куды ўвайшло 7 раёнаў: Слуцкі, Грэскі, Старадарожскі, Старобінскі, Любанскі, Чырвонаслабодскі і Капыльскі. Колькасць сельскіх Саветаў у іх — 88, колькасць насельніцтва ў акрузе — 273 146 чалавек. Слуцкі раён быў утвораны 17 ліпеня 1924 г. Паводле перапісу 1923 г. у горадзе пражывала 13 708, у 1927 г. — 15 988 чалавек.

У снежні 1924 г. у Слуцку адбылася першая акруговая канферэнцыя Камуністычнай партыі, на якой быў выбраны акруговы камітэт.

Значныя перамены адбыліся ў сельскай гаспадарцы, якая пасля ваеннага ліхалецця знаходзілася ў заняпадзе. Адным з першых крокаў улады была замена харчовай і сыравіннай раскладкі натуральным падаткам. Сяляне прынялі яго станоўча, бо пасля выплаты падатку яны маглі распараджацца рэшткамі прадукцыі, прадаваць яе на рынку. Аднаўленне сельскагаспадарчай вытворчасці ў гэты перыяд адбывалася на базе дробных сялянскіх гаспадарак. У 1923 г. быў прыняты Зямельны кодэкс БССР, які замацаваў нацыяналізацыю ўсёй зямлі. Становішча сельскай беднаты палепшылася. Гэтаму спрыяла ліквідацыя памешчыцкага землеўладання, падзел зямлі паміж беззямельнымі і малазямельнымі, падатковая і сацыяльная палітыка Савецкай дзяржавы, яе дапамога. Значная частка малазямельных узнялася да ўзроўню сераднякоў. Усе гэтыя змены склалі ўмовы для развіцця розных формаў кааперацыі ў вёсцы: таварыстваў па апрацоўцы зямлі, камун, сельскагаспадарчых арцелей.

У красавіку 1921 г. у в. Пуцяты арганізавалася першая камуна — імя К.Маркса. Стваралася яна на матэрыяльнай базе памешчыцкага маёнтка. Першымі камунарамі Случчыны былі Пётр Кашанскі, Даніла Атліванчык, Міхаіл Турбан, Фёдар Цяцерскі і Мікалай Каманскі. Кіраўніком камуны выбралі Пятра Сільвестравіча Кашан-

Агульны выгляд тэрыторыі ліцейна-механічнага завода. 1924 г. (цяпер завод «Эмальпосуд»).

Наследие слуцкого края

П.С.Кашанскі.

скага. У 1925 г. камуна была рэарганізавана ў калгас імя К.Маркса, які меў 140 гектараў сельгасугоддзяў, у т.л. 80 гектараў ворнай зямлі. У калгаснай гаспадарцы налічвалася 15 кароў, 11 коней, 45 галоў свіней; з інвентару — 8 плугоў, 12 барон, касілка, конная малатарня, жняярка.

У 1921 г. пад Слуцкам арганізаваўся саўгас «Пралетарый». Ён узнік, як і камуна, на матэрыяльнай базе памешчыцкага маёнтка Сузоўчыцы. У тым жа годзе, што і камуна, ён быў таксама рэарганізаваны ў калгас. Першым старшынёй яго стаў Васілій Захаравіч Корж. У 1926 г. дзве гаспадаркі аб'ядналіся ў адзін калгас — імя К.Маркса. Агульная плошча іх склала 410 гектараў зямлі, у т.л. 280 га ворнай. У аб'яднаны калгас уваходзілі 32 сялянскія гаспадаркі.

Да пачатку масавай калектывізацыі ў Слуцкім раёне было 14 калектыўных гаспадарак. У 1925 г. былі арганізаваны калгасы імя Вінічэўскага Казловіцкага, «Вольны труд» Беліцкага, «Прагрэс» Сярэдніцкага, «Чырвоны Кастрычнік» Велікасліўскага, «1 Мая» Прошчыцкага сельсаветаў. Актывізаваўся калгасны рух на Случчыне ў 1927—1928 гг.

У прамысловасці за кароткі час новая эканамічная палітыка дазволіла дабіцца аднаўлення вытворчасці, стабілізаваць эканоміку і фінансы, палепшыць матэрыяльнае становішча працоўных. Значныя змены адбыліся ў сельскай гаспадарцы. Да 1925 г. у асноўным адноўлены даваенныя пасяўныя плошчы, ураджайнасць і валавы збор сельскагаспадарчых культур дасягнулі даваеннага ўзроўню, добрыя вынікі былі і ў жывёлаводаў. Склаліся спрыяльныя ўмовы для далейшага развіцця прамысловасці і сельскай гаспадаркі.

У горадзе разгарнулася будаўніцтва новых прадпрыемстваў. У 1926 г. пабудавана новая электрастанцыя, што дало магчымасць электрыфікаваць поўнас-

Аўтамабілі 5-га дарожнага ўчастка. Слуцк. 1927 г.

Наследие слуцкого края

цю гарадскія ўскраіны і прыгарадныя вёскі. Пачалося масавае пераабсталяванне прадпрыемстваў. Новыя станкі атрымалі заводы: мукамольныя «Прагрэс» і «Эканоміка», цагельны. Павялічыўся выпуск прадукцыі на гарбарным заводзе, саматужна-рамесных прадпрыемствах — швейнай, панчошнай, дрэваапрацоўчай, у картанажнай прамысловасці. У 1929 г. адкрылася мармеладная фабрыка, пры якой з 1933 г. пачаў працаваць вінаробны цэх, быў рэканструяваны мукамольны завод «Прагрэс», які стаў даваць у суткі да 50 т мукі. Развіваліся прамысловыя арцелі. Усё гэта спрыяла росту праслойкі рабочых і служачых.

У 1930 г. на базе старой маслабойні і млына створаны плодаагароднінны прадпрыемства і арцель па вырабе мэблі — сталоў, кушэтак, канцылярскіх шафаў і матрацаў. Былі пабудаваны новыя прадпрыемствы — рамонтна-механічны завод, масласыразавод, завод па вырабе дахоўкі.

Развіццё калгасаў паставіла перад прамысловасцю новыя задачы. На ўскраіне горада адкрылася машынна-трактарная майстэрня, дзе працавалі 50 чалавек. Тут шліфаваліся каленчатыя валы трактарных рухавікоў, цыліндры блокаў, выпускаліся некаторыя дэталі сельскагаспадарчых машын. У канцы года была арганізавана машынна-трактарная станцыя (МТС). У в. Вялікая Сліва дзейнічалі трохмесячныя курсы трактарыстаў, на якіх займаліся 42 чалавекі.

У 1934 г. на 7-м акруговым з'ездзе Саветаў былі адзначаны вялікія поспехі працоўных горада і раёна. Валавая прадукцыя прамысловых прадпрыемстваў выросла ў 1931 — 1934 гг. на 48%, павялічылася колькасць рабочых на 256%, калгасы раёна аб'ядноўвалі 79% сялянскіх двароў. За гэтыя гады значна змянілася і аблічча горада. У сярэдзіне 1930-х гадоў на месцы рынку быў разбіты сквер, замошчаны вуліцы Пралетарская, Ленінская, Калгасная, Сацыялістычная і іншыя. Горад быў радыёфікаваны. У 1936 г. на добраўпарадкаванне Слуцка выдаткаваны 1 мільён рублёў. У 1938 — 1940-я гады пачаў ажыццяўляцца план генеральнай рэканструкцыі горада. Паводле перапісу 1939 г. у Слуцку пражывала 21 947 чалавек.

Удзельнікі 3-й Слуцкай акруговай канферэнцыі КП(б)Б. 1926 г.

Наследие слуцкого края

Новая электрастанцыя магутнасцю 1600 кВт уступіла ў строй у пачатку 1940-х гадоў, былі пабудаваны мясакамбінат, аўтамайстэрня, торфазавод, працягнута чыгуначная лінія Слуцк — Цімкавічы, пабудаваны Дом Саветаў. У горадзе налічвалася 17 прадуктовых і 15 прамтаварных магазінаў.

У раёне дзейнічалі 93 калгасы, плошча зямель якіх складала 98 393 гектары, 40 калгасаў былі ўдзельнікамі Усесаюзнай сельскагаспадарчай выстаўкі, а ў 1939 г. на ёй быў прадстаўлены ўвесь раён. У калгасах налічвалася каля 20 тысяч галоў буйной рагатай жывёлы, каля 9 тысяч коней. У раёне працавалі 3 МТС, якія мелі 150 трактароў і камбайнаў. У 1938 г. сярэдняя ўраджайнасць зерневых склала звыш 10 цэнтнераў з гектара, бульбы — 150, ільну — 4 ц з гектара. Для таго часу гэта былі добрыя паказчыкі.

КУЛЬТУРНАЕ РАЗВІЦЦЁ

Добрыя змены адбыліся і ў культурным жыцці Случчыны. З 1929 г. у горадзе працавала цэнтральная бібліятэка, 8 рабочых клубаў і пры іх бібліятэкі, клуб піянераў, два кінатэатры. З 1936 г. у горадзе дзейнічаў калгаснасаўгасны тэатр, у рэпертуары якога былі спектаклі вядомых драматургаў: А.Астроўскага «Позняе каханне» і «Не ўсё кату масленіца», М.Горкага «Васа Жалязнова», К.Крапівы «Хто смяецца апошнім» і інш. Рэжысёрам тэатра быў А.Ф.Аржанаў. Поспехам карысталіся ў гледачоў артысты К.Ф.Мамыкіна, Л.М.Марцьянава, Г.М.Мітрына, В.Г.Гецаў і інш.

З 1938 г. да 1941 г. тры разы на тыдзень выходзіла раённая газета «За сацыялістычную Радзіму». А да гэтага, з лістапада 1921 г. да студзеня 1922 г., выходзіла мясцовая газета «Плуг і молат» (тыраж 800 экзэмпляраў), са снежня 1924 г. да лютага 1926 г. — два разы на тыдзень — газета «Вясковы будаўнік», з красавіка 1930 г. — раённая газета «Ленінскі шлях», з 1935 г. да 1938 г. — замест раённай выпускалася акруговая газета «Праўда на рубяжы».

Пачынаючы з 1920-х гадоў, забяспечвалася ўсеагульная адукацыя, праводзілася работа па ліквідацыі непісьменнасці, падрыхтоўцы кадраў. У 1922 г. у рэспубліцы была праведзена рэформа школьнай сістэмы. Асноўную дзевяцігадовую замяніла сямігадовая працоўная агульнаадукацыйная школа. Аднак узнікалі складанасці са сродкамі і кадрамі. У гэты перыяд у Слуцку адкрылася прафесійна-тэхнічная школа, былі наладжаны агульнаадукацыйныя курсы, на якіх

Дзіцячыя яслі калгаса імя Дзяржынскага. 1936 г.

Наследие слуцкого края

у 1923 г. чытаў лекцыі Якуб Колас. У 1924 г. дзейнічалі 2 тэхнікумы — сельскагаспадарчы і будаўнічы, пункты ліквідацыі малапісьменнасці і непісьменнасці, дзе займаліся 215 чалавек. З 1926 г. працавалі 2 вячэрнія школы для дарослых, з 1927 г. педагагічныя кадры рыхтаваў педтэхнікум, пазней перайменаваны ў педвучылішча. Да 1934 г. у раёне былі 34 няпоўныя сярэднія школы (сямігодкі), дзе займаліся 17 835 дзяцей. У 1939 г. у горадзе дзейнічала 14 школ, сярод іх 4 сярэднія з колькасцю вучняў 4053 чалавекі, працавала 5 дзіцячых садоў на 400 месцаў. Раслі выдаткаванні сродкаў на ўтрыманне навуковых устаноў, у 1939 г. яны склалі 2,2 млн. руб.

На пачатку 1938 г. у БССР было ўведзена новае адміністрацыйна-тэрытарыяльнае дзяленне: замест акругоў арганізаваны вобласці. У сувязі з гэтым Слуцкая акруга была ліквідавана, а Слуцкі раён увайшоў у склад Мінскай вобласці, Слуцк стаў горадам абласнога падпарадкавання.

ДА ГІСТОРЫІ ПАЛІТЫЧНЫХ РЭПРЭСІЙ

1930-я гады — час складаны і супярэчлівы. У гісторыю Савецкай Беларусі яны ўвайшлі як адны з найбольш цяжкіх і змрочных. З аднаго боку, жыццё праходзіла ў мірных умовах і характарызавалася самаадданай працай народа, сацыяльна-эканамічным і грамадска-палітычным развіццём у кірунку пабудовы сацыялізму, з другога — вялася жорсткая барацьба з лепшымі прадстаўнікамі інтэлігенцыі, рабочага класа, сялянства, нават з апорай улады: партыйнымі і савецкімі работнікамі, кіраўніцтвам арміі. Праяўленнем сталінскай дыктатуры з'явілася барацьба з так званым нацыянал-дэмакратызмам, якая праходзіла ў канцы 1920-х — пачатку 1930-х гадоў. Адным з вынікаў яе з'явілася «выяўленне» ў 1931 г. фактаў нацыянал-дэмакратызму ў Слуцкім педагагічным тэхнікуме, якія праявіліся ў зместах куплетаў і вершаў пра негатыўныя бакі жыцця.

Абвінавачванне ў прыналежнасці да так званых нацдэмаўскіх, контрэвалюцыйных, антысавецкіх арганізацый «Саюз вызвалення Беларусі» (СВБ), Беларускай сацыялістычнай грамады было прад'яўлена 184 чалавекам. Па гэтых справах праходзілі ўраджэнцы Слуцкага павета і Слуцка: П.Я.Жаўрыд, рэдактар газеты «Звязда» (расстраляны), Я.Л.Дыла, былы нарком працы і пісьменнік, вучоны сакратар Інбелкульта (зняволены на 5 гадоў і высланы за межы Беларусі), Ю.П.Гаўрук, пісьменнік (зняволены на 10 гадоў), А.В.Карачун, журналіст (зняволены на 5 гадоў) і іншыя.

Яшчэ большы размах пачаў набіраць пошук «ворагаў народа» ў час і пасля маскоўскага працэсу над членамі так званага паралельнага антысавецкага трацкісцкага цэнтра ў 1937 г. У цэнтральнай і мясцовай прэсе з'явіліся артыкулы аб выкрыванні «ворагаў народа», заклікі да пільнасці, бо «...вораг умела маскіруецца, праводзячы сваю гнусную работу...». У чэрвені гэтага года ў слуцкай акруговай газеце «Праўда на рубяжы» была змешчана падборка матэрыялаў «працоўныя акругі аднадушна патрабуюць расстрэлу фашысцкіх шпіёнаў». Рэзалюцыі такога зместу былі прыняты ўдзельнікамі сходаў і мітынгаў у арцелях імя Молатава і «Пралетарый», калектывах бальніцы і школ.

Усё часцей і часцей пачалі выяўляць «ворагаў народа» на Случчыне. 29 ліпеня 1937 г. на пленуме ЦК КП(б)Б быў выключаны, затым арыштаваны, а ў 1938 г. расстраляны старшыня акруговага выканаўчага камітэта К.М.Жалудоў, які абвінавачваўся ў прыналежнасці да «антысавецкай тэрарыстычнай дыверсійна-шкодніцкай арганізацыі правых». У шкоднай дзейнасці былі абвінавачаны і старшыня раённага выканкома Адамчук, сакратар акруговага і раённага камітэтаў камсамола

Наследие слуцкого края

Галкоўскі і Коган, член акруговага суда Вішнеўскі. Была арыштавана вялікая колькасць святароў, работнікаў чыгункі (14 чыгуначнікаў расстраляны). Хваля арыштаў пракацілася па вёсцы. Так, без суда і следства былі расстраляны калгаснікі А.І.Лясун, А.К.Жываглод і шмат іншых бязвінных людзей, якія быццам бы вялі антысавецкую прапаганду.

Жыццё народа ў гэты перыяд праходзіла ва ўмовах ўсталявання культу асобы І.В.Сталіна, узмацнення адміністрацыйна-камандная сістэмы. Безумоўна, гэта наклала адбітак на ўсе бакі грамадска-палітычнага, сацыяльна-эканамічнага і культурнага жыцця. Аднак праца случан давала свой плён. У пачатку 1940-х гадоў былі дасягнуты новыя рубяжы ў сацыяльна-эканамічным развіцці.

Крыніцы:

1. Грицкевич А.П. Древний город на Случи. Мн., 1985.

2. Жук А. Трыццаць сёмы... // Шлях Ільіча, 1991. № 81–83.

3. Нарысы гісторыі Беларусі. Ч. 2. Мн., 1995.

4. Праўда на рубяжы. 1937. 31 сак.

В.С.Відлога.

Дакументы сведчаць

ПАСТАНОВА СЛУЦКАГА ПАВЯТОВАГА СЯЛЯНСКАГА З'ЕЗДА АБ СТВАРЭННІ ВАЛАСНЫХ ЗЯМЕЛЬНЫХ КАМІТЭТАЎ І ПАВЯТОВАГА САВЕТА СЯЛЯНСКІХ ДЭПУТАТАЎ

2(15) ліпеня 1917 г.

1. Волостные земельные комитеты образовать в каждой волости.

2. Образовать Совет крестьянских депутатов Слуцкого уезда из 50 чел. (по 2 от каждой волости), которые должны быть выбраны крестьянским населением каждой волости и командированы 9 июля 1917 года в гор. Слуцк для избрания исполкома из 3 лиц.

Эти 3 лица должны постоянно находиться в Слуцке. Совет крестьянских депутатов и его исполком должны по-прежнему работать совместно с Советом солдацких, рабочих депутатов и его исполкомом, но в исполкоме Совета солдатских, рабочих и крестьянских депутатов специально крестьянским вопросом должны ведать исключительно 3 постоянных представителя от крестьян.

Вестник Минского губернского комиссариата. 1917. 8(21) июля.

З РЭЗАЛЮЦЫІ АГУЛЬНАГА СХОДУ ЧЛЕНАЎ РСДРП(б) СЛУЦКА

14(27) кастрычніка 1917 г.

...Измученному народу нужен мир, хлеб и свобода. Буржуазно-соглашательная власть не могла удовлетворить этих требований, а поэтому мы, революционные рабочие, солдаты и крестьяне, требуем:

1) Передачи власти революционной демократии в лице Советов.

2) Немедленной передачи всех земель без выкупа земельным комиссиям и Советам крестьянских депутатов впредь до решения Учредительного собрания и снабжения беднейших крестьян инвентарем.

3) Введения рабочего контроля над производством и распределением продуктов производства, контроля над банками и национализации важнейших отраслей промышленности, обложения крупных капиталов и имуществ, конфискации военных прибылей.

4) Объявления тайных договоров недействительными и предложения всем воюющим государствам всеобщего мира.

5) Обеспечения прав наций, населяющих Россию, на самоопределение и отмены репрессивных мер против Финляндии и Украины.

6) Превращения репрессий против революционной демократии и её организации, отмены смертной казни, смены контрреволюционного командного состава.

7) Выборность комиссаров и других должностных лиц местными организациями.

8) Всеобщего вооружения рабочих.

9) Роспуска Государственной думы и Государственного Совета и немедленный созыв Учредительного собрания.

Наследие слуцкого края

10) Уничтожения всех сословных преимуществ, чинов их орденов и полного равноправия граждан.

11) Введения 8-часового рабочего дня, всестороннего социального страхования.

Буревестник. 1917. 14(27) окт.

Слуцкі Савет рабочых і салдацкіх дэпутатаў

З успамінаў П.Варкуева, члена Слуцкага Савета ў 1917 г.

У 1917 г. я быў салдатам аўтамабільнай каманды пры штабе 2-й дзеючай арміі, які ў той час знаходзіўся ў Слуцку. Пасля ліпеньскіх падзей 1917 г. у Петраградзе мы разгарнулі вялікую работу сярод салдат гарнізона па растлумачэнні і падтрымцы Красавіцкіх тэзісаў У.І.Леніна аб перарастанні буржуазна-дэмакратычнай рэвалюцыі ў сацыялістычную. У большасці воінскіх часцей былі арганізаваны партыйныя ячэйкі і групы, у рабоце якіх мне прыходзілася прымаць непасрэдны ўдзел.

Калі 15 кастрычніка (7 лістапада) залпы «Аўроры» апавясцілі свет аб перамозе Кастрычніцкай сацыялістычнай рэвалюцыі, неадкладна быў скліканы Слуцкі Савет, які аднагалосна прыняў рашэнне цалкам і поўнасцю падтрымліваць Савет Народных Камісараў на чале з У.І.Леніным. Мы, члены Савета, пасля гэтага накіраваліся да салдат і правялі сярод іх сходы. Салдаты выносілі рэзалюцыі аб падтрымцы новага рэвалюцыйнага ўрада.

Слуцкі Савет неадкладна выпусціў адозву аб падтрымцы новага ўрада, да якой далучыліся ўсе воінскія часці. Але памятаю такі выпадак. На другі дзень пасля выпуску адозвы раніцой, калі ў Савеце мы былі ўдвух з Ксенафонтавым, да будынка пад'ехала казацкая сотня. Казакі заявілі, што яны не падтрымліваюць пераварот у Петраградзе. Пасля доўгай гутаркі настрой большасці казакаў змяніўся, і яны паехалі ў сваю часць, заявіўшы, што будуць займаць нейтральнае становішча.

Памятаю яшчэ адзін выпадак. На II Усерасійскі з'езд Саветаў у Петраград ад Слуцка былі пасланы 2 дэлегаты-бальшавікі. Калі яны ехалі назад, то ў Магілёве ва вакзале выступілі на мітынгу перад салдатамі і паведамілі аб звяржэнні Часовага ўрада і перамозе рэвалюцыі. Прадстаўнікі Магілёўскага Савета арыштавалі нашых дэлегатаў, бо Савет іх быў меншавіцкім. Пасяджэнне Слуцкага Савета камандзіравала мяне ў Магілёў з мандатам, у якім патрабавала вызвалення нашых людзей. Гэта выканаў я паспяхова.

Фонды Слуцкага краязнаўчага музея.

Першы ваенком Слуцкага павета

Васемнаццацігадовым юнаком Ціхан Цярэнцьевіч Карака паступіў працаваць на Вярхуцінскі лесазавод. Ад цямна да цямна цягаў цяжкія бярвенні, а за гэта атрымліваў грашы.

...1906 год. Рэвалюцыя ішла на спад. Але паўстанні сялян, забастоўкі рабочых у краіне працягваліся. Хваля рэвалюцыйных падзей дакацілася і да закінутага ў глухамані Вярхуцінскага лесазавода. Рабочыя забасталі. Некалькі дзён на лесазаводзе ніхто не выйшаў на работу. Далучыўся да забастоўшчыкаў і Ціхан Карака.

Царскія жандары жорстка расправіліся з бастуючымі. Многія былі арыштаваны, а яшчэ больш звольнены з работы. Апынуўся за варотамі і Ціхан Карака.

1-я сусветная вайна застала Ціхана Цярэнцьевіча ў царскай арміі. Ён удзельнічаў у баях ва Усходняй Прусіі. За мужнасць і гераізм, праяўленыя ў баях, Караку ўзнагародзілі Георгіеўскім крыжам. Але хутка руская армія папала ў акружэнне. Разам з тысячамі салдат Ціхан Цярэнцьевіч аказаўся ў палоне. Пачаліся жудасныя дні. Палонных салдат не лічылі за людзей, утрымлівалі пад адкрытым небам у ямах, абнесеных калючым дротам. Іх збівалі да смерці, усяляк здзекаваліся. У лагеры, дзе знаходзіўся Ціхан Цярэнцьевіч, з 25 тысяч палонных праз год засталася палавіна. Астатнія загінулі ад набояў і хвароб.

Два разы ўцякаў Ціхан Цярэнцьевіч з нямецкага палону, і два разы яго лавілі і варочалі назад. Толькі на трэці раз уцёк увянчаўся поспехам.

Наследие слуцкого края

Ц.Ц.Карака.

У 1917 г. Ціхана Цярэнцьевіча выбралі старшынёй палкавога камітэта ў г. Мазыры. Да гэтага часу ён зарэкамендаваў сябе як актыўны прапагандыст бальшавіцкіх ідэй у салдацкіх масах.

1917 г. стаўся памятным для Ц.Каракі і тым, што па даручэнні Слуцкага рэўкома ён арганізоўваў атрады Чырвонай гвардыі.

Люты 1918 г. Слуцк часова акупіравалі часці польскага корпуса Доўбар-Мусніцкага. Ціхана Цярэнцьевіча Караку пакінулі ў Слуцку для падпольнай работы. Неўзабаве яго арыштавалі і кінулі ў турму, адкуль ён уцёк і зноў узяўся за падпольную работу па арганізацыі партызанскага атрада.

Летам 1918 г. у в. Ісерна і сумежных вёсках Карака сфарміраваў узброены атрад з 250 чалавек. У чаканні заданняў партызаны знаходзіліся па дамах. Але вось надышоў час рашучых дзеянняў. У снежні 1918 г. атрад са зброяй у руках выступіў супраць акупантаў, дапамог рэгулярным часцям Чырвонай арміі вызваліць Слуцк.

Пасля выгнання акупантаў Ц.Караку прызначылі першым ваенным камісарам Слуцкага павета. Ён праводзіў мабілізацыі ў рады Чырвонай арміі, змагаўся з дэзерцірамі.

Але падзеі тых гадоў на Беларусі былі вельмі складанымі. Вясной 1919 г. палякі, пачаўшы наступленне на маладую рэспубліку, захапілі Слуцк. Ціхан Цярэнцьевіч стварыў баявую групу партызан. Група нападала на акупантаў, адбівала ў іх нарабаванае дабро. Так, на станцыі Слуцк партызаны адбілі ў палякаў 11 вагонаў з хлебам і пагналі іх на ўсход. Неўзабаве Ціхан Цярэнцьевіч пайшоў на фронт. Каля трох гадоў змагаўся ён за вызваленне маладой савецкай рэспублікі.

У 1927—1948 гг. Ц.Ц.Карака працаваў на розных участках савецкай і гаспадарчай работы. У 1927 г. ён з'яўляўся старшынёй Пагосцкага сельгаставарыства, потым — старшынёй калгаса «Батрак» Амговіцкага сельсавета, пазней працаваў у Покрашаўскай МТС. Ужо ва ўзросце 60 гадоў яго прызначылі загадчыкам хаты-чытальні, дзе працаваў ён да 1954 г. Апошнія гады Ц.Ц.Карака пражыў у сваёй роднай в. Ісерна.

А.Пыка.

Зары насустрач

З успамінаў М.І.Караля

КАРОЛЬ Міхаіл Іосіфавіч, удзельнік трох войнаў: 1-й сусветнай, грамадзянскай і Вялікай Айчыннай. Нарадзіўся ў 1896 г. у в. Лядна. У 1918 г. чырвонагвардзеец Слуцкага атрада, член партыі бальшавікоў. У грамадзянскую вайну змагаўся на Туркестанскім фронце. У гады Вялікай Айчыннай вайны — камісар асобнага кулямётна-артылерыйскага батальёна. Пасля вучобы працаваў у Беларускім інстытуце народнай гаспадаркі, дацэнт кафедры гісторыі КПСС гэтага інстытута, кандыдат гістарычных навук. Памёр у 1970 г.

Мы стояли, вытянувшись, не сводя глаз с командира учебной команды конных разведчиков поручика Протопопова. Набычившись, он шел вдоль строя. На голенищах его хромовых сапог сияло холодное солнце. Ржали кони, гремела артиллерийская канонада. Пахло дымом и порохом.

Протопопов приблизился ко мне и стал молча натягивать на правую руку лайковую перчатку. Я вздрогнул, весь напрягся. Вся учебная команда знала: если Протопопов натягивает перчатку — ожидай беды.

Офицерский кулак ударил меня в челюсть. Я пошатнулся, но устоял на ногах. Солдаты недовольно загудели. Протопопов замахнулся второй раз.

Я перехватил руку поручика, и не успели солдаты опомниться, как Протопопов, по-бабьи взвизгнув, грохнулся на землю. Подняв его за грудь, я еще раз саданул ему между глаз. Строй онемел.

Наследие слуцкого края

Протопопов подхватился с земли и, вобрав голову в плечи, кинулся в сторону офицерской землянки.

Я ринулся к лошадям. Наперерез мне кинулись унтер-офицеры и фельдфебель...

В тюремной камере слышалось бормотание, всхлипывание. Кто-то закричал во сне. Люди ворочались, стонали. Я лежал с открытыми глазами, смотрел, как по серому потолку ползало желтое пятно света, которое пробивалось через решетку. На пятне отражались тени от ветвей дерева, росшего где-то за каменной стеной на улице.

Бухали тяжелые шаги надзирателя в коридоре. Вспомнилось перекошенное лицо Протопопова, его истерический крик: «Сгною! Расстреляю! Повешу!» Снова наплыла и завладела мной ярость на этого гнилозубого дворянского сынка. Я не жалел, что выбил ему два зуба, которые он принес следователю трибунала в качестве вещественного доказательства. Я знал, что царский суд меня за это по головке не погладит, все, на что я мог надеяться, — это расстрел. Шла империалистическая война. Если свободолюбивые солдаты не погибали на фронте, они попадали под безжалостный приговор военного трибунала.

Меня почему-то поместили в камеру, где сидели большевики, эсеры и анархисты. Что мне здесь делать? Неужели меня также считают политическим?

Пятно на потолке бледнело, исчезали на нем тени подвижных веток. Реже гремел коваными сапогами надзиратель в коридоре. Светало.

Как теперь на моей Слутчине? В нашей деревушке Лядно? Может, в этот самый час мать тупает по хате, разжигая щепки в печи, чтобы поставить туда черный чугунок с картошкой. Если, конечно, осталась еще картошка... Жива ли мать...

Припомнилось, как я, восьмилетний мальчишка, собирался на заработки. На востоке только начало светлеть небо. На всю деревню горланят петухи. Мать стоит на подгнившем крылечке и крестит меня: «Иди, сынок, иди. Пусть тебе Бог поможет». Но Бог не помог. Из стада коров, которое я пас, волк зарезал телку кулака-соседа. Едва живого вырвали меня односельчане из его рук...

...Мне четырнадцать лет. Я уже бывалый батрак у зажиточного крестьянина Ильи Гутько в деревне Невязцы. Тяжелая

М.І.Кароль.

до черных кругов в глазах работа. Год... второй...

В августе 1915 года меня одевают в военную форму. И вот он, Западный фронт. Окопы. Огонь и смерть. Всюду убитые, искалеченные, истекающие кровью солдаты... Опустошенные поля и деревни...

...С улицы через решетку долетели винтовочные выстрелы. Камера мгновенно проснулась, загудела. От могучих взрывов вздрогнули стены. Заключенные замолчали. Выстрелы слышались уже совсем рядом. И вдруг повисла глухая тишина. По тюремному коридору пробежал надзиратель. Подошвы его сапог гремели, будто пистолетные выстрелы.

— Что-то стряслось, — сказал мой сосед.

— Анархия — мать порядка, — спокойно ответил ему матрос и зевнул. — Надзиратель в гальюн подался. С перепугу.

В камере нервно засмеялись. В коридоре грохнул выстрел, затупали десятки ног.

— Полундра! — взревел матрос. — Братки, это за нами! Хватай все, что можно! Будем защищаться!

Все вскочили на ноги. Остался сидеть на нарах только один мой сосед. Он дрожащими пальцами крутил цигарку.

Коридор стонал от криков и топота. Загремел засов камеры. Двери широко открылись. В камеру влетел матрос и солдат с винтовками.

— Товарищи! Революция! — крикнули оба и кинулись нас обнимать. — Свернули царю шею!

С минуту мы стояли онемевшие, ошарашенные этой новостью.

Вдоль жилых заборов, приплюснутых хаток серошинельная солдатская масса двинулась к станции Молодечно. Сжимая

Наследие слуцкого края

только что полученные винтовки, мы, бывшие заключенные-смертники, вместе со всеми бежали по узким улочкам. Революционные солдаты и матросы только что окончили аресты реакционных, монархически настроенных царских офицеров и генералов. Воинские части Западного фронта захлестнула волна митингов. Эсеры тянули свою песню, меньшевики свою, анархисты опровергали и тех и других, выставляя свои лозунги. Солдаты же шли за большевиками, боролись с ненавистными офицерами, учились в своих комитетах самоуправлению. События надвигались грозно, неумолимо.

— На сходку-у!..

Блестели на солнце штыки. Сверкали глаза. Толпа гудела, бурлила.

— Тих-ха-а!

Многоголосое гудение постепенно стихло. Над толпой поплыл махорочный дым.

— Граждане свободной России! — взвился чей-то писклявый голосок. — Наша Родина в опасности. Те, у кого есть гражданская совесть, кому дороги завоевания революции, должны не жалея жизни бороться! Бороться до последнего дыхания...

Толпа взорвалась.

— Снова воевать?! Да гори оно гаром!

— Этот крикун крутит языком, как собака хвостом!

— Иди сам, очкарик, повоюй! Увидишь, как война людей жрет, а кровью запивает!

— Товарищи! Меньшевики и эсеры продали нас! Долой войну! Что она нам даст, кроме смерти?..

Последний крик поразил меня до глубины души. Я оглянулся. Это кричал мой сосед по нарам Никита Суворов.

Через несколько дней мы ехали на фронт. Меньшевики и эсеры, которые сидели в Советах, во многих местах захватили фронтовые комитеты, предали народ. Временное правительство мгновенно использовало это.

Снова окопы. Ревели орудия. Шрапнель целовала огненными поцелуями голубое небо. Как злые цепные собаки, тявкали пулеметы. Мы застывали над телами погибших, молча снимали шапки.

Юго-Западный фронт напрягся в ожидании великих событий.

— Керенский приехал! — молнией пронеслось по окопам.

— Ента хто таков?

— Главный над Временным правительством.

— А-а...

На массовом митинге Керенский призвал защищать революционную Россию до последней капли крови, до последнего солдата. По его словам, каждый солдат и офицер должны идти в наступление и отдать свои жизни за Временное правительство.

— Правильна-а! — заревел рядом со мной здоровенный фельдфебель. — Живота своего за гражданина министра не пожалеем!

— Ідзі плюнь свайму міністру ў вочы, ды не кажы, што я паслаў, — насмешливо осадил его усатый солдат — мой земляк белорус.

Вокруг засмеялись, начали крутить цигарки. Интерес к Керенскому угасал на глазах.

Вечером мы были на собрании в лейб-гвардии Кексгольском полку. Выступал солдат — большевик Лопатин.

— Солдаты! Я только что вернулся из Петрограда, где участвовал во Всероссийской конференции фронтовых и тыловых военных организаций РСДРП(б), — Лопатин на минуту умолк, откашлялся. — На конференции, товарищи, выступал Владимир Ильич Ленин...

— Вот что Ильич просил передать вам. — Лопатин поднес к глазам бумажку. — Чужая земля нам не нужна. У нас достаточно своей земли. Солдаты! Объединяйтесь сами крепче и тесней сливайтесь с рабочими и крестьянами. Ясно? — Лопатин обвел взглядом притихших солдат. — А еще Ленин призывает вас не отдавать своей вооруженной силы разным прихвостням. Только тогда народ получит землю и избавиться от помещиков. Слышали? Оружие нельзя выпускать. Оно нам потребуется для защиты новой социалистической революции... Керенский опять приказал начать наступление. Мы должны его сорвать. Как сказал Ильич, нам не нужна чужая земля...

И сразу на опушке леса, где размещался полк, заметались грозные лозунги. Взлетали и падали тяжелыми камнями проклятия, адресованные офицерам и Временному правительству.

Солдаты бушевали.

...Над окопами висела глухая тишина.

Наследие онуйкого края

Мы молча переглядывались, дымили цигарками. Только что все весело смеялись, добродушно подтрунивали один над другим. Теперь наше беззаботное веселье уступило место какому-то напряженному состоянию. Это не были боязнь, растерянность или малодушие — это была психологическая подготовка к будущему серьезному делу.

Командир батареи штабс-капитан Нечаев взглянул на часы и нервно подошел к тяжелому орудию.

— Готовьсь! Сейчас начнется!

Мы лениво поднялись, заняли свои места. Командир батареи, не сводя глаз с часов, начал медленно поднимать руку.

— Огонь!

Никто не шевельнулся.

Молчала и соседняя батарея. Штабс-капитан побелел, начал губами ловить воздух.

— Б-бунт?! Р-расстреляю! Всех под трибунал! Предатели!

Мы молча повернулись к нему спиной, полезли в карманы за махоркой. С соседней батареи долетел разъяренный голос офицера:

— Морды раскровяню-у! Скоты-ы!

— Тише, тише, господин офицер, — ответил ему спокойный хриплый голос. — А то вот с этой штуковины как жахну, так родичей своих вспомнить не успеете. Некогда будет.

Мы засмеялись.

Задуманное Керенским новое наступление провалилось. Солдаты пошли за большевиками.

* * *

В Слуцке по дороге шагала колонна солдат. Впереди — рядовой с черной густой бородой. На рукаве его была красная повязка. Офицеры, которые проходили мимо, иронически улыбались.

Возле хлебной лавки стояла унылая очередь. Некоторые сидели на табуретках, принесенных с собой. В центре города я остановился возле солдатской толпы. Человек в рыжем сюртуке стоял на импровизированной трибуне и что-то выкрикивал.

— Граненым штыком в глотку кайзеру! — донеслось до меня.

«Старая песня», — подумал я, но все же протиснулся поближе к оратору. А тот говорил о революции, о счастье народа, о свободе. Весь полный самовлюбленности, он готов был так говорить часами.

* * *

Бездонное чистое небо нависло над головой, будто перевернутое озеро. Оно светилось холодной голубизной. Я отошел от окна. В помещении Совдепа было накурено. Дым медленно прогибался под потолком. Ежеминутно хлопала дверь. Иван Ксенофонтов, член Военно-революционного комитета 2-й армии Западного фронта, сидел за столом и охрипшим от усталости голосом беседовал с посетителями. Вскоре они вышли. Я глянул в ту сторону. Ксенофонтов спал, сидя за столом.

Внезапно громыхнула смежная дверь.

— Ур-ра-а!

Ксенофонтов вскочил, невольно схватился за маузер. На пороге стоял телеграфист.

— Революция! В Питере — социалистическая революция! Временное правительство арестовано.

— Наконец, — спокойно сказал Ксенофонтов. — Но все же так кричать мне над ухом не следует. Революция должна была свершиться. Товарищи! Поднимайте членов Совдепа. Будем восстанавливать нашу власть по всему Слуцкому уезду...

Большевики-армейцы составляли основное ядро Слуцкого комитета РСДРП(б). Иван Ксенофонтов вступил в партию еще в 1903 г. Сам бывший солдат, он хорошо знал жизнь, очень отзывчиво реагировал на просьбы товарищей, спокойно и убедительно давал ответы на волнующие вопросы. Из революционных солдат старой армии, которых репрессировало Временное правительство за политическую неблагонадежность, Ксенофонтов неутомимо создавал Красную гвардию. В один из ее отрядов вступил и я со своими друзьями-фронтовиками Тимофеем Махуном, Степаном Лебедем и Федором Лобаном.

Этой же ночью Иван Ксенофонтов издал приказ о переходе всей власти в руки Советов. Слуцкий отряд Красной гвардии через несколько часов после этого двинулся на железнодорожную станцию. Она была захвачена без единого выстрела. Оставив там для охраны несколько десятков человек, мы направились на почту, захватили телеграф. В Минский Совет полетела те-

Наследие слуцкого края

леграмма: «Слуцкий Совет взял власть в свои руки». Тем временем мы уже окружили здание воинского начальника и арестовали офицеров. На рассвете красногвардейцы контролировали все значительные объекты города. Полицейские, жандармы и урядники бежали.

Взошло солнце. По улицам сновали солдаты с красными флажками на штыках. Люди выходили из своих домов и долго не могли понять, что произошло. У одних весть о социалистической революции вызывала радостную улыбку на лицах, другие же кривились, будто от полынной настойки, и поспешно закрывались на замки и запоры.

Над зданием Слуцкого комитета РСДРП(б) и Совета рабочих и солдацких депутатов полыхал красный флаг. На объединенном заседании выступил Иван Ксенофонтов.

— Товарищи! — взволнованно говорил он. — Я предлагаю одобрить решение второго Всероссийского съезда Советов. Мы должны высказать свою поддержку Совету Народных Комиссаров во главе с Владимиром Ильичем Лениным.

Ответом ему были дружные аплодисменты.

— Друзья! — продолжал Ксенофонтов. — Предлагаю на 28 октября созвать съезд крестьянских депутатов Слуцкого уезда. Крестьяне не должны стоять в стороне от революции. Давайте обсудим, как нам лучше провести этот съезд. Надо выделить проверенных членов нашей партии для организаторской работы среди крестьян...

Съезд крестьянских депутатов заявил, что он признает только Советскую власть во главе с Советом Народных Комиссаров и единогласно обещал ему полную поддержку.

Закрепление Советской власти в крупнейших городах и населенных пунктах Беларуси вызвало яростное сопротивление контрреволюции. Один из штабов этих контрреволюционных сил назывался «Комитетом спасения Родины и революции». Он сформировался 27 октября 1917 года в Минске и опирался на реакционные части, которые находились на стороне Временного правительства: батальоны ударников, батальон георгиевских кавалеров, национальный польский корпус Довбор-Мусницкого. Самой же надежной у «комитета спасения» была Кавказская дивизия. Ее еще называли «дикой дивизией».

Мы сидели на лавках и слушали, как Иван Ксенофонтов разговаривал по телефону. Положив трубку, он начал рассказывать:

— Из Минска неплохие вести. Разогнан меньшевистско-эсеровский «комитет спасения» и арестованы его главари. Взят под стражу комиссар фронта, распущен меньшевистско-эсеровский фронтовой комитет. Главнокомандующий Западным фронтом генерал Балуев получил по шапке. Вместо него назначен большевик Каменщиков.

— Значит, штаб Западного фронта в наших руках? — спросил кто-то.

— Да, — кивнул головой Ксенофонтов. — Нам поставлена задача — срывать продвижение реакционных воинских частей через станцию Слуцк на Минск, Москву, Петроград.

Друкуецца са скарачэннямі па кн.: В борьбе за Советскую власть. Мн., 1967. С. 141—159.

За шчасце простага чалавека

З успамінаў І.Р.Басінкевіча

БАСІНКЕВІЧ Ісак Раманавіч, нарадзіўся ў 1899 г. у Слуцку. Удзельнік рэвалюцыйных падзей, член партыі бальшавікоў з 1917 г. Агітатар сярод салдат Заходняга фронту. У 1918 г. сакратар Слуцкага падпольнага камітэта партыі. З 1919 г. па 1923 г. у радах Чырвонай Арміі. Пасля працаваў у апараце ЦК УКП(б), інструктарам ТАСС, у Прафвыдавецтве. У гады Вялікай Айчыннай вайны на фронце, палітработнік. Жыў у Маскве.

На долю Слуцкой партийной организации после Октябрьской социалистической революции выпали серьезные испытания. На отдельных моментах борьбы с внешними и внутренними врагами я и остановлюсь, попытаюсь с помощью документов и по памяти восстановить картину тех дней.

В начале 1918 года войска корпуса под командованием генерала Довбор-Мусницкого, расположенные в Могилеве и Бобруйске, подняли мятеж против Советской власти: разгоняли Советы, арестовывали большевиков и сочувствующих им трудя-

Наследие слуцкого края

щихся, творили расправу над тысячами белорусов. Этот корпус в Первую мировую войну как польское национальное соединение входил в состав царской армии.

Мятежные войска, находившиеся в Бобруйске, двинулись к станции Осиповичи, поставив перед собой цель захватить этот важный железнодорожный узел, а потом занять Слуцк, который по тому времени являлся важнейшей житницей Беларуси. Создалось крайне напряженное положение. Ведь на западе нам угрожали немецкие войска. А тут еще мятеж корпуса — как нож в спину.

Учитывая сложность обстановки, Слуцкий Совет рабочих, крестьянских и солдацких депутатов переименовал себя в Военно-революционный комитет. Было принято решение двинуться навстречу мятежным войскам, то есть не обороняться, а наступать. Приходилось рассчитывать на местные силы, так как Красная Армия еще не была создана, а на войска, расположенные вблизи города, надежда была слабая.

Военно-революционный комитет оповестил население о грозящей опасности и призвал трудящихся уезда к оружию. Везде прошли митинги и собрания, призывавшие к защите завоеваний Октября, к разгрому мятежников.

Сразу же откликнулись добровольцы. Был сформирован отряд из трехсот человек. Командование принял один из руководителей Военно-революционного комитета, большевик Яков Аскольдов. Основное ядро отряда составили бывшие солдаты царской армии, охранявшие Военно-революционный комитет. Велико было желание солдат, прошедших через окопы всей империалистической войны, вернуться домой, к семьям. Но вместе с тем они понимали, что только при полной победе революции можно будет получить землю и мирно ее обрабатывать. И солдаты добровольно пошли на борьбу с мятежниками. Плечом к плечу с ними стали молодые случане и пожилые рабочие города. Отряд двинулся навстречу врагу. По пути следования в него вливались новые добровольцы из местечек Уречье, Верхутино, Старые Дороги. Под ружье становились деревенские парни из бедноты.

Первый бой с контрреволюционными войсками Довбор-Мусницкого разгорелся 24 января 1918 года под станцией Ясень. Со стороны мятежников в нем участвовало 1500 солдат и офицеров всех родов войск. Под красным знаменем стояло 500 революционных бойцов.

Наступали красногвардейцы, мятежники оборонялись. Бой был упорным и кровопролитным. Несмотря на численное превосходство противника, отряду удалось выбить мятежников с занимаемых позиций, захватить станцию Ясень. И все же силы были неравные. Противник подтянул подкрепления и перешел в контрнаступление. До последнего патрона отстреливались пулеметчики, ученик Слуцкого коммерческого училища тов. Прищепа и другие бойцы. Но слишком большие были потери отряда. Отдельные группы его стали пробиваться через леса и овраги в сторону Орши.

Между тем мятежные войска, рассеяв наш красногвардейский отряд, заняли станцию Осиповичи, а затем вступили в Слуцк. Коммунистам пришлось уйти в глубокое подполье.

Начались массовые обыски и аресты. Враги знали, что оказавший им упорное сопротивление отряд сформировался в Слуцке. Поэтому они применяли к заключенным самые утонченные пытки. Из деревянного здания во дворе мужской гимназии, где располагалась дефензива, на весь квартал разносились стоны и крики истязуемых. Но никто не выдал членов комитета, коммунистов. Отдельные товарищи были схвачены просто случайно, при облавах. Вел допрос и руководил истязаниями полковник Войнилович. Иногда он показывался на улицах. В нем быстро узнали помещика, который владел имениями в Слуцком уезде. Не случайно свирепствовал Войнилович, он хотел вернуть реквизированные в итоге революции имущество и земли.

Беларусь была лакомым куском и для немцев. Они никому не хотели уступать ее. И вот из района Баранович, где проходила линия фронта, на восток двинулись кайзеровские солдаты. Легионеры Довбор-Мусницкого не сопротивлялись. Они рассчитывали разделить власть с германскими оккупантами и восстановить буржуазный порядок. Однако немцы приказали полякам сдать оружие.

По городу был расклеен приказ, в котором говорилось: «Жители города при встрече с немецкими офицерами обязаны

Наследие слуцкого края

приветствовать их снятием головного убора и поклоном». Многие граждане, особенно молодежь, не хотели сносить такого унижения и не выполняли приказа. За это они подвергались арестам и жестоким избиениям.

Через некоторое время война террора несколько спала. Оккупанты, видимо, считали, что в основном с операцией по вылавливанию неблагонадежных справились их предшественники — легионеры.

Скрывавшиеся подпольщики начали показываться на улицах. Возобновились встречи, восстановились прерванные связи, партийная работа наладилась.

Вскоре был организован Слуцкий подпольный большевистский комитет. Его секретарем товарищи избрали меня. Основное внимание комитет сосредоточил на создании в городе и уезде большевистской организации, на формировании партизанских отрядов в деревнях, на разложении и подрыве боеспособности немецкой армии.

На первых порах подпольная организация насчитывала всего пятнадцать человек. Но все это были боевые, преданные делу революции люди, готовые, если это потребуется, отдать и жизнь для торжества ленинских идей. Такие, как Иосиф Богданович, который значительную часть времени проводил в разъездах, восстанавливал связи между подпольщиками в уезде, организовал вместе с другими товарищами партизанские отряды в Копыле, Клецке, Тимковичах и прилегающих к ним деревнях.

Собрания подпольщиков проводились каждый раз на новом месте. Только в кузнице, расположенной в глубине одного из дворов по Копыльской улице, провели несколько собраний. Уж очень удобное и укромное было место. Днем здесь шумело пламя, гремел молот о наковальню, а вечером собирались подпольщики.

Протоколы или какие-нибудь записи по условиям конспирации не велись. Все откладывалось в памяти. Организация охраны собраний была поручена члену подпольного комитета столяру Водоносову.

Много мы поработали с немецкими солдатами. Стоит немецкий часовой на посту или сидит на завалинке, греется на солнышке, и тут к нему подсаживается большевистский агитатор, угощает папиросой, завязывает разговор. Потом, смотря по настроению солдата, агитатор говорит об оккупации, о том, что немцы находятся на чужой земле, а белорусы борются за землю и волю, за раскрепощение трудового человека, о возможной революции в Германии. Немецкие солдаты охотно беседовали с агитаторами, многие из которых хорошо знали немецкий язык. Да и воевать немцам уже здорово надоело. А возраст солдат, находившихся в Слуцке, в основном был солидный — император Вильгельм «подскреб» все имевшиеся резервы.

Одновременно среди немецких солдат распространялись листовки и литература на немецком языке. В них был призыв к немцам покинуть пределы нашей страны. Получали мы печатную продукцию в Минске, туда ездили наши товарищи. Явочная квартира находилась на углу улиц Немиги и Раковской. В одной половине дома размещалась фотография, куда заходило много людей, в том числе и немецкие офицеры, а в другой — хранилась литература. Здесь бессменно дежурил представитель ЦК партии А.М.Криницкий (Бамте), который и отпускал агитационный материал. Поддерживали мы связь и с другим представителем большевистского центра в Беларуси — Ш.Ш.Ходошем.

Численность Слуцкой подпольной организации постепенно росла. Каждый кандидат должен был иметь не менее двух рекомендаций членов комитета (конечно, устных), а такие рекомендации давались после тщательной проверки. Опорные партийные группы создавались также в местечках и многих деревнях уезда.

Вскоре возник вопрос о создании для приезжающих подпольщиков явочной квартиры. С этой целью на базаре открыли мануфактурную лавку. «Продавцом» по поручению подпольного комитета стала тов. Вендрова, жена члена подпольной организации. «Покупателями» были в основном представители подпольных ячеек. В лавке между тюками мануфактуры хранились литература и оружие. Ими в основном и интересовались наши покупатели.

Оружием обеспечивали нас... немцы. Да, да сами немецкие солдаты. Деморализованные и распропагандированные нашими агитаторами, они продавали винтовки и пистолеты. Была даже установлена твердая такса: винтовка — 10 рублей, пистолет — 15, пулемет — 25 рублей царс-

Наследие слуцкого края

кими деньгами. Все купленное оружие переправлялось партизанам.

Наконец комитет получил радостную весть: начался отход немецких войск из Беларуси. Красная Армия стремительно продвигалась вперед. Учитывая обстановку, подпольный большевистский комитет взял на себя функции Военно-революционного комитета.

Вскоре наступающая Красная Армия заняла станцию Уречье — последний опорный пункт немцев на ближних подступах к Слуцку.

Немцы начали спешно готовиться к отходу. Военно-революционный комитет решил выйти из подполья. Необходимо было послать своего представителя к коменданту города, немецкому генералу для переговоров о передаче власти большевикам. Выбор пал на Иосифа Бакаляра, человека исключительной выдержки и спокойствия, к тому же хорошо владевшего немецким языком.

Генерал жил в особняке местного богача. Там он и принял нашего представителя. Немец был мрачен. Еще бы! Приди к нему большевик немножечко раньше, так он бы быстро упрятал его в кутузку. А сейчас нельзя. Положение изменилось. Немецкие солдаты отказывались повиноваться офицерам. А Красная Армия уже близко.

Все же генерал овладел собой и пригласил «гостя» присесть. Немца волновал вопрос, что делать с запасами продовольствия, скопившегося на складах в Слуцке. Вывезти в Германию его не успели. А просто так расставаться с добром не хотелось. Вот генерал неожиданно и предложил:

— А не купит ли Военно-революционный комитет у немецкого командования пшеничную муку, сахар и мясные консервы? У нас продовольствия много, очень много.

Решил пойти на сделку генерал, захотел нажиться сам. Иосиф Бакаляр понимал, в чем тут дело, а поэтому ответил, что торговых функций Военно-революционный комитет на него не возлагал. Да и денег, мол, нет таких, чтобы купить большую партию продовольствия.

Генерал попробовал убеждать, упрашивать нашего представителя. Говорил, что продаст все по самой низкой цене. Но убедившись, что ничего у него не получится, перешел к основному вопросу — о передаче власти большевикам. После долгих колебаний генерал издал приказ о выводе немецких войск из Слуцка. Его набрали в нашей бывшей типографии и ночью расклеили по городу. Утром все жители знали о свершившейся перемене.

Не все, конечно, радовались. Особенно волновались помещики, которых было немало в уезде. Жестокостью и насилием они отличились и в то время, когда город был захвачен легионерами Довбор-Мусницкого, и при немцах. Каждое имение было контрреволюционным гнездом, на которое опирались оккупанты.

...Последний день пребывания немцев в Слуцке. Вдоль шоссе выстроился длинный обоз — это помещики покидали свои имения. Они устремлялись на запад, в буржуазную Польшу. Верхом на лошадях обоз сопровождали вооруженные помещичьи сынки.

Военно-революционный комитет постановил не пропустить в Польшу лютых врагов революции, тех, кто оставил в Слуцком уезде свой черный след. Партизанским отрядам был отдан соответствующий приказ...

Морозным декабрьским утром 1918 года немцы в панике покинули город.

На трибуне, установленной на центральной улице, собрались все члены Военно-революционного комитета. Они вместе с ликующими жителями Слуцка приветствовали вступление в город частей Красной Армии. Начался митинг — первый легальный митинг после долгих месяцев немецкой оккупации.

Друкуецца па кн.: В борьбе за Советскую власть. Мн., 1967. С. 131—137.

Чэкіст з Васілінак

Бераўліва захоўваецца ў краязнаўчым музеі невялічкая кніжачка Паўла Яўгенава «Обелиск в Раифе», на адвароце вокладкі якой старанна напісана кожнае слова: «Краеведческому музею г. Слуцка от членов совета музея чекистов Раифской средней школы в память о Вашем земляке Ф.К.Копко, погибшем в Раифе в июне 1918 года за упрочение Советской власти в Татарии, 12.11.1979».

Непадалёку ад Казані ёсць в. Раіф, дзе стаіць помнік з імёнамі, сярод якіх і імя

Наследие слуцкого края

Ф.К.Копка.

нашага земляка — Фёдара Канстанцінавіча Копка.

Нарадзіўся Фёдар у в. Васілінкі ў 1896 г. Дзяцінства было як і ва ўсіх сельскіх хлапчукоў таго часу. Кемлівы і жвавы, ён добра закончыў Слуцкую гімназію. У 1914 г. паехаў у Вільню за больш грунтоўнымі ведамі. Паступіў у хіміка-тэхнічнае вучылішча, якое рыхтавала тэхнікаў і інжынераў для цукровых заводаў. Пазнаёміўся і пасябраваў там са сваім аднагодкам Пятром Лаўрыновічам. А калі ў 1915 г. вучылішча было эвакуіравана ў Казань, сябры сталі як родныя браты — трымаліся заўжды разам. Нават апраналіся аднолькава. Характарамі яны дапаўнялі адзін аднаго. Пятрок быў маўклівы і стрыманы, а хударлявы і рослы Федзя — гаваркі, рухавы, любіў спяваць пад гітару.

Пасля Лютаўскай рэвалюцыі пазнаёміліся сябры са сваім земляком з Ліды балышавіком Акельніцкім. Ён даручыў Фёдару і Пятру распаўсюджваць бальшавіцкую літаратуру, а пазней уцягнуў у работу мясцовай ЧК. Так і сталі сябры чэкістамі. Становішча ў Казані ў той час было напружаным. Ажывілася контррэвалюцыя, пачаўся сабатаж. Фёдару і Пятру ўдавалася пранікаць у самыя патаемныя месцы, дзе пляліся ніці змовы. Стала вядома пра падпольную арганізацыю белагвардзейскіх афіцэраў. Былі і іншыя контррэвалюцыйныя арганізацыі. Адной з іх кіраваў генерал Папоў.

Нітачку, якая вяла да ворага рэвалюцыі, намацаў Фёдар. Ён высачыў гаспадыню дома, дзе збіраліся змоўшчыкі. У зручны момант зрабілі налёт на явачную кватэру. Групу арыштавалі, але кіраўніка яе сярод арыштаваных не аказалася. Даведаліся, што быццам бы ён уцёк у Свіяжск, але і там яго не знайшлі. Мясцовыя людзі падказалі: трэба пашукаць яго ў Раіфскім манастыры. Аператыўная група, у складзе якой былі сябры, направілася ў Раіф. Каля гадзіны ехалі цягніком. Вечарэла. Пайшоў дождж. Калі выйшлі з цягніка, зусім сцямнела. Змрочна і насцярожана сустрэў іх манастыр, які здалёк быў падобны на крэпасць.

Пакуль чэкісты рабілі допыт, кіраўнікі духавенства арганізавалі змову. Распаўсюдзілі навокал чуткі, што манастыр грабяць бандыты. З навакольных вёсак пачалі збягацца людзі. Фёдар адразу зразумеў, у чым справа. Ён выйшаў у двор і пачаў тлумачыць, што яны не бандыты і ніхто не збіраецца рабаваць манастырскія каштоўнасці. Паказаў свой дакумент. Разгубіліся мясцовыя жыхары, але багацеі з крыкам «Бі бандыта» накінуліся на Фёдара. Вядомы на ўсю вёску хуліган стукнуў жалезнымі віламі па галаве. Хлынула кроў і Копка паваліўся на зямлю. Астатніх членаў групы раззброілі і кінулі ў манастырскую старожку, каб назаўтра адправіць у Казань і высветліць, сапраўды гэта бандыты ці не. Не прайшло і гадзіны, як каля манастыра з'явіліся ўзброеныя людзі. Сярод іх былі і афіцэры. Дазнаўшыся, дзе зачынены чэкісты і чырвонаармейцы, загадалі манахам вывесці іх. У гэты час каля манастыра быў ужо велізарны натоўп — чалавек каля пяці соцень. Ніякія спробы ўгаварыць гэты натоўп адкласці расправу да высвятлення сапраўдных мэт чэкістаў не ўдаваліся. Хто крычаў «расстраляць», хто — «пачакаць, у Казань іх». Натоўп гудзеў, як патрывожаны пчаліны рой.

Усіх членаў групы расстралялі па адным прама там, каля манастырскай сцяны. Расстралялі і Фёдара, якога вывалаклі з манастырскай бальніцы. Потым пакідалі трупы ў яму, аблілі газай і падпалілі.

Праз некалькі дзён бандытаў злавілі. А 26 чэрвеня 1918 г. Казань праводзіла ў апошні шлях барацьбітоў, сярод якіх быў і наш зямляк Фёдар Копка і яго верны сябар Пётр Лаўрыновіч.

В.С.Відлога.

Наследие слуцкого края

Камсамольцы ў падполлі

З успамінаў Я.Сініцкага, аднаго з першых камсамольцаў Слуцка

Пустынны улицы городка. Редко-редко встречаются прохожие. К маленькому домику на самом краю города, крадучись, подбираются тени. Это мы — комсомольцы — собираемся на тайное собрание. Знаем — «судный день сегодня», ушли старики-родители Барона в синагогу и можно нам свое обсудить.

За обеденным столом, на котором были разбросаны карты и несколько польских марок, один за другим появляются наши ребята: Лившиц, Нейман, Синицкий, Мазе, Барон, Берковский, Галкин, Скакальский...

Стукнула дверь. Входит невысокого роста человек. Все нетерпеливо всматриваемся в смуглое энергичное лицо.

— Здравствуйте, товарищи!

Так тепло прозвучало, это давно не слыханное, близкое, дорогое слово «товарищи»! Оно сразу же подбодрило нас, сильней горячих речей подбодрило...

Это пришел член подпольного комитета коммунистической партии. Тихим голосом говорил он о положении на фронте, развернул картину подпольной организации...

Первое время собирались где и как попало. Но уже через пару недель стали собираться регулярно. Принялись на работу. Приходилось выслеживать польских контрразведчиков. Нужно было знать их, чтобы предохранить организацию от провала.

Бывало, притаившись, лежишь на чердаке и смотришь сквозь узкую щелку. Дом напротив — дефензива. Всех входящих и выходящих внимательно оглядываешь, записываешь отличительные признаки в книжку.

Холодно... Долго тянется белая, зимняя ночь. Глаз устает. Лежать тоже очень неудобно. Но сознание исполнения долга дает новые силы, новую энергию. А утром бежишь в комитет передать свои наблюдения.

И так каждый день и каждую ночь...

Охотно брались наши ребята и за распространение какого-нибудь слуха, подрывающего доверие к польским властям.

Но главная наша работа — это распространение прокламаций.

Раздали однажды нам новенькие прокламации. Получив пачку, я пошел в свой район: Угол Романовской и Подвальной. Быстро оглядываюсь — нет ли «блестящих пуговиц»? Вытаскиваю одну прокламацию и прикрепляю к забору кнопками. Оглядываюсь — и понес! В другом переулке то же самое.

А когда не остается в кармане ни одного листика — медленно иду назад. Вот смотрю — белеют на стенах «мои» прокламации.

На утро собирается народ, у этих самых мной прикрепленных листков, прочитывают, спорят...

В апреле 20 года жандармерией было накрыто совещание представителей партизанских отрядов Слуцкого уезда. Пошли аресты и у нас — были арестованы Нейман, Лившиц, Галкин, Скакальский...

Но не надолго: 10 мая Красная Армия была уже в Слуцке. Растворились двери тюрьмы. Слуцкий комсомол начал свою новую работу.

Фонды Слуцкага краязнаўчага музея.

Дакументы сведчаць

ДАКЛАД СТАРШЫНІ СЛУЦКАГА ПАДРАЁННАГА КАМІТЭТА КП(б)Б ВЕНДРАВА АБ ДЗЕЙНАСЦІ КАМІТЭТА

25 лютага 1919 г.

Докладчиком выступает т. Вендров, который указывает, что комитет партии организовался из пяти человек еще в подполье в июне месяце. Несмотря на все препятствия, которые комитет встречал как со стороны немецких властей, так и со стороны несознательного населения, комитет партии сразу приступил к организационной работе. Комитет партии прежде всего начал распространять литературу и организовывать ячейки на месте. Удалось организовать ячейки в Копыле, Пагосте, дер. Михейки и еще во многих других, так что к приходу советскних властей в ячейках состояло более 500 человек, которые в нужный момент могли выступить с оружием в руках. К приходу советских властей была также организова-

Наследие слуцкого края

на городская партия в 50 человек. Комитет партии в подполье созывал несколько раз уездные конференции и посылал своих делегатов в Минск на районные конференции. Перед самым приходом советских войск, когда еще немецкие войска были в г. Слуцке, комитет партии организовал ревком, принял власть от немцев, не дав захватить власть организованному Бундом совету. После ухода немецких войск комитет партии приложил все усилия для организации власти на местах, действуя через ячейки и рассылая своих активных работников по волостям. Когда власть была уже организована, то комитет партии приступил к организации волостных и деревенских ячеек, где таковых еще не было.

Борьба за Советскую власть в Белоруссии. 1918—1920 гг.: Сб. документов и материалов. Мн., 1968. Т. 1. С. 536.

ДАКЛАД АБ ПАРТЫЙНЫМ І САВЕЦКІМ БУДАЎНІЦТВЕ Ў СЛУЦКІМ ПАВЕЦЕ ЗА СНЕЖАНЬ 1918—САКАВІК 1919 гг.

10 красавіка 1919 г.

8 декабря 1918 г. в 2 часа дня батальон 153-го стрелкового полка вступил в г. Слуцк.

Еще до этого Слуцкой подпольной организацией партии коммунистов был создан ревком, куда вошел также и один представитель от партии Поалей-Цион. Во главе ревкома стоял председатель комитета партии коммунистов т. Вендров. Ревком еще 7 декабря заставил немецкие власти выпустить объявление, что вся власть в городе и уезде переходит к ревкому, что помешало взять власть организованному партией Бунда совету.

10 декабря в Слуцк прнехал московский коммунистический отряд в составе 26 человек во главе с т. Ланге для организации власти в Слуцком уезде. В связи с этим ревком был организован, в состав его вошли многие члены московского отряда, члены местной партии коммунистов, представитель же партии Поалей-Цион не был допущен. Председателем ревкома был избран т. Ланге. Ревком сразу же приступил к организации различных отделов и к утверждению волостных и сельских ревкомов, создаваемых или коммунистическими ячейками, где таковые были, или же просто гражданами, стоящими на платформе Советской власти. 12 декабря на буржуазию г. Слуцка наложена была контрибуция а 500 тыс. руб., необходимых на первое время для организации Советской власти.

На 15 декабря 1918 г. была назначена I уездная конференция партии коммунистов. Но среди населения всего уезда было столько желания ознакомиться со строительством Советской власти, что явились на конференцию не только представители коммунистических ячеек, но и представители всех волостных и деревенских ревкомов, а где еще не было таковых, то являлись просто представители от деревень. Ввиду этого была открыта не конференция, а I крестьянский съезд Слуцкого уезда.

На повестку дня было поставлено много вопросов, но центральное место из них заняли текущий момент и организационные вопросы, ввиду того, что все представители, а также посылающие их были совершенно незнакомы со строительством Советской власти. На съезде кулацкого элемента почти совершенно не было, а если были отдельные кулачки, то открыто выступать они не смели, а было подано две или три записки вроде: «На каком основании ревком, не избранный всем населением уезда, захватил власть в свои руки?» Съезд выбрал 20 представителей, из которых некоторые вошли в состав членов уездного ревкома, а остальные заняли ответственные должности в различных отделах.

20 декабря состоялся II крестьянский съезд, на котором выяснилось, что власть на местах везде уже организована, и были намечены первые шаги дальнейшей деятельности на местах. Между прочим, на съезде поднимали вопрос о печальном финансовом положении на местах. Съезд по этому вопросу постановил обложить уездную буржуазию и кулачество налогом. После II съезда т. Ланге, согласно данной задаче, из центра отправился с московским отрядом в Гомель; председателем ревкома был избран т. Трофимов.

За период организации Советской власти с 8 декабря до половины января 1919 г., когда все ответственные партийные работники были заняты организационной работой и партийная работа стояла на недостаточной высоте, не было установлено очередных партийных собраний, не было постоянного секретаря партии, работа в ячейках тоже стояла не на должной высоте.

На 12 января 1919 г. была назначена I уездная конференция партии коммунистов. На конференцию съехалось 35 делегатов от 216 членов ячейки. Многие волостные и деревенские ячейки не были представлены, поэтому конференция приняла совещательный характер. Первое место занял организационный вопрос. Было решено более активно поставить

Наследие слуцкого края

работу в ячейках, организовать ячейки там, где таковых еще не имеется, подготовиться к выборам Советов.

После партийного совещания приступили к проведению в жизнь принятых постановлений. Посылались ответственные партийные работники в уезд для организации ячеек, ячейки стали регистрироваться в подрайонном комитете партии. Были назначены очередные партийные собрания по субботам. 20 января все ответственные работники разъехались по волостям для выборов волостных Советов, к 23 января во всех волостях прошли выборы волостных Советов и исполкомов.

На 26 января был назначен уездный съезд Советов. От каждой волости явилось по 8 делегатов от городских профессиональных союзов. Перед открытием съезда было созвано фракционное совещание коммунистов, где был составлен кандидатский список членов исполкома. На съезде список прошел почти целиком, поэтому в исполком прошли только коммунисты. На съезде был также намечен план дальнейшей работы.

После выборов Советов все органы Советской власти приступили к практической работе. Приступила к работе по выкачиванию излишков хлеба у крестьян особо-закупочная комиссия, присланная из Минска. Эта комиссия, приехав с диктаторскими полномочиями и миллионами, совершенно парализовала действия местного продовольственного аппарата. Повышение цен на хлеб, как, пример, на рожь до 70 руб., привело к тому, что кулаки начали припрятывать хлеб в надежде на еще большее повышение цен. Потом опять установление твердых цен окончательно подорвало авторитет закупочной комиссии. Несмотря на все это, местные органы власти оказывали всякое содействие закупочной комиссии, и излишки продуктов выкачивались и выкачиваются.

29 января был объявлен чрезвычайный революционный налог: 1 млн. на город и 2 1/2 млн. на уезд. При обложении старались совершенно не затронуть даже середняков. На места посылались ответственные работники для проведения налога.

25 февраля 1919 г. была создана уездная конференция партии коммунистов, которая была названа первой, так как 12 января было совещание. На конференцию явилось 97 представителей от 23 деревенских и волостных ячеек, в которых насчитывается до 1 тыс. членов. На конференции выяснилось, что организационная работа налаживается везде, волостные партийные комитеты организовали много деревенских ячеек, которые еще не зарегистрированы. Некоторые волостные ячейки открыли партийные клубы, но чувствуется острая нужда в литературе и средствах. На съезде было высказано пожелание открыть партийную школу при уездном комитете партии.

12 марта 1919 г. началась мобилизация трех годов, которая начала проходить успешно. Но еще в первых числах марта проходили слухи о приближении польских белогвардейцев. Наконец в половине марта получили официальные сведения, что польские белогвардейские банды грабят в районе Синявка – Клецк – Несвиж. Среди населения создалось тревожное настроение, в некоторых волостях вспыхнули кулацкие восстания. Ввиду этого был создан Реввоенсовет, город был объявлен сначала на военном, а потом на осадном положении. Все власти оставались на местах, было эвакуировано только казначейство да погружены в вагоны склады продкома и некоторые ценности. Агенты же закупочной комиссии, бросив все свои склады, бежали. Вся реальная сила г. Слуцка, караульная рота, рота ЧК и рота, присланная из Бобруйска, были отправлены на фронт, куда отправились и некоторые ответственные работники. Были посланы также отряды из коммунистов для усмирения кулацких восстаний.

К 20 марта все уже было ликвидировано и опять приступили к нормальной работе. Но все-таки перед исполкомом стояло много ответственных задач: отражение польских банд и усмирение кулацких восстаний: мобилизация, которая еще не кончилась; взимание чрезвычайного налога, который несколько затормозился; выкачивание хлеба. Ввиду всего этого и массы назревших практических вопросов на 30 марта был назначен II деловой съезд советов. Но еще до съезда мобилизация прошла вполне удовлетворительно, без всяких эксцессов и применения реальной силы. Съезд 30 марта носил чисто деловой характер, была разрешена масса практических вопросов. После съезда все вошло в нормальную колею. Чрезвычайный налог начал поступать более интенсивно. С города уже собрано более 900 тыс., с волостей также постепенно поступает чрезвычайный революционный налог.

Со времени прихода Советской власти в Слуцком уезде прошло более 300 митингов в волостях и деревнях при участии партийных работников. В самом городе митингов было 40.

Наследие слуцкого края

Но очень мало читалось лекций, так как нет для этого достаточно сил. К настоящему времени в Слуцком уезде имеется 16 зарегистрированых волостных и деревенских ячеек, в которых насчитывается 200 членов; кроме того, имеется много деревенских ячеек, незарегистрированных ввиду чисто технических обстоятельств.

В городской партии имеется 139 членов и 40 сочувствующих, но на последнем партийном собрании решено приступить в ближайшем будущем к перерегистрации городской партии.

(Подпись неразборчива, автор не установлен.)

Борьба за Советскую власть в Белоруссии. 1918—1919 гг.: Сб. документов и материалов. Мн., 1968. Т. 1. С. 545—549.

З ПРАТАКОЛА І-й ДЭЛЕГАЦКАЙ НАРАДЫ КАМУНІСТАЎ МІНСКАЙ ГУБЕРНІ

13 красавіка 1919 г.

Доклад представителя Слуцкого у.

Слуцк занят советскими войсками 8 декабря. Образован ревком. Прибыл отряд коммунистов, который совместно с местными товарищами стоит у власти. Организуются ячейки. Со времени прихода советских войск было устроено свыше 300 митингов и лекций. Существует 16 ячеек, представляющих 200 членов. Проявляющих же инициативу и активную работу всего 7 ячеек. Неналаженность партийной работы объясняется сильной занятостью партийных работников в советских органах. Мобилизуются коммунистические силы для агитации в деревне по проведению земельной реформы.

Борьба за Советскую власть в Белоруссии. 1918—1920 гг.: Сб. документов и материалов. Мн., 1971. Т. 2. С. 65.

З ПРАТАКОЛА АГУЛЬНАГА СХОДУ МАЁНТКА ВАНЬКОЎШЧЫНА СЛУЦКАГА ПАВЕТА АД 24 ЧЭРВЕНЯ 1919 г.

Заслухаўшы даклад нашых таварышаў аб тым, што наша доблесная Чырвоная Армія мае патрэбу ў хлебе, усе аднагалосна пастанавілі сабраць усё, што можна, і паслаць неадкладна для нашых дарагіх братоў праз прадстаўнікоў брацкага з'езда. Няхай ведаюць таварышы, якія абараняюць нашу свабоду, што мы іх не забываем і абяцаем ніколі не забыць і дапамагаць будзем, чым толькі магчыма, няхай гэта маленькая колькасць — 12 пудоў хлеба — паслужыць ім парукай да неадкладнай і хуткай перамогі над нашымі ворагамі.

Шлях Ільіча. 1973. 22 лют.

АБ'ЯВА ПОЛЬСКАГА КАМІСАРА СЛУЦКАГА ПАВЕТА АБ АДНАЎЛЕННІ ПРЫВАТНАЙ УЛАСНАСЦІ ПАМЕШЧЫКАЎ І КАПІТАЛІСТАЎ

1 верасня 1919 г., Слуцк

Согласно распоряжению заместителя Генерального комиссара восточных земель объявляется к всеобщему сведению:

1. Все распоряжения и декреты большевистских властей, касающиеся частной собственности, сим упраздняются. Право собственности вполне восстанавливается.

2. Комитеты, возникшие в период большевистского правительства, управляющие делами земельного и лесного хозяйства, со дня объявления сего лишаются права вмешательства в дела частной земельной собственности. С момента передачи имений эти комитеты упраздняются. Профессиональные организации сельскохозяйственных рабочих могут образоваться на основе устава, утвержденного властью.

3. Всякая частная собственность, как захваченная, так и находящаяся случайно не у законных владельцев, должна быть немедленно возвращена.

4. Владельцы имений и их юридические заместители обязаны до 10 сентября принять во владение имения, которые должны быть им переданы Ликвидационной Комиссией бывшего Управления частных имуществ (национализированных) после составления соответствующих актов.

5. Имения, которые до 10 сентября с. г. не будут приняты их законными владельцами без серьезных причин, остаются в администрации государственного управления и могут быть сданы в аренду на текущий хозяйственный год.

И.Черноцкий И. д. комиссара Слуцкого уезда

Белоруссия в борьбе против польских захватчиков в 1919—1920 гг. Мн., 1940. С. 157.

Наследие слуцкого края

Еўліцкая камсамольская ячэйка

З успамінаў І.С.Чымбурга, камсамольца 1920-х гадоў

У нашай вёсцы камсамольская ячэйка была арганізавана ў канцы лета 1920 г. амаль перад самым прыходам польскіх акупантаў. Сход адбыўся ў другой палавіне дня на полі непадалёку ад вёскі. Перад пачаткам сходу моладзі я і Аляксандр Казак сустрэліся з прадстаўнікамі Слуцкага павятовага камітэта камсамола і ўдакладнілі месца правядзення сходу, вызначылі, каго патрэбна на яго запрашаць. І вось у пэўны час сабралася больш за 15 чалавек. Нам расказалі аб задачах камсамола і хто можа быць прыняты ў яго рады. У гэты дзень уступілі ў камсамол Аляксандр Казак, я, Пётр Доўбік, Іван Бародзіч і інш. Старшынёй ячэйкі выбралі Сашу Казака, а сакратаром мяне. У канцы сходу аб'явілі, што ў хуткім часе ў Слуцку будзе праходзіць камсамольскі сход, на якім нам выдадуць камсамольскія білеты. Аднак ён не адбыўся, бо горад занялі польскія акупанты.

Бандыты Булак-Балаховіча распускалі чуткі, што калі вернецца Чырвоная армія, то ўсіх юнакоў прызыўнога ўзросту расстраляюць за тое, што знаходзіліся яны на акупіраванай тэрыторыі. Мы хадзілі па вёсках і хутарах і супакойвалі насельніцтва, угаворвалі не верыць гэтым плёткам і не падтрымліваць бандытаў. Трэба адзначыць, што тыя, хто нам паверылі, засталіся дома і не пайшлі ў банды, а хто пайшоў, потым шкадавалі аб гэтым. Пасля вызвалення Случчыны ад палякаў у нашу ячэйку ўступілі яшчэ некалькі чалавек. У пачатку 1921 г. я паехаў на вучобу ў Слуцк, а Сашу Казака накіравалі на работу ў Старобін, дзе ён быў забіты кулакамі. Але наша ячэйка працягвала дзейнічаць — быў адкрыты клуб, дзе стаў працаваць драматычны гурток (былі падрыхтаваны пастаноўкі: «Паўлінка» Янкі Купалы, «Жаніцьба» М.Гогаля і інш.), чыталіся лекцыі. І з кожным разам наведвальнікаў у клубе станавілася ўсё больш і больш.

Фонды Слуцкага краязнаўчага музея.

Юнацтва неспакойнае маё

З успамінаў Віктара Дзмітрыевіча Арцішэўскага, члена Слуцкага акруговага камітэта камсамола ў 1921—1925 гг., байца Слуцкай роты асобага назначэння

Восенню 1920 г. я вярнуўся ў свой родны Слуцк. У гэтыя дні ў памяшканні клуба Крэйнеса поўным ходам ішла рэгістрацыя камсамольцаў. Побач з клубам абаснаваўся павятовы гарадскі камітэт камсамола. Калі камсамольская арганізацыя поўнасцю сфарміравалася, я стаў працаваць інструктарам па арганізацыі ячэек камсамола ў Цараўскай, Старобінскай і Пагосцкай валасцях. У павеце было яшчэ шмат бандытаў (асабліва Булак-Балаховіча), а кулакі бачылі ў нас, камсамольцах, сваіх заклятых ворагаў. Жыццё наша было неспакойнае, таму спаць прыходзілася са зброяй.

Пасля III з'езда камсамола быў узяты курс на вучобу камсамольцаў — маладой краіне патрабаваліся добрыя кадры. Многіх камсамольцаў накіравалі на вучобу ў ваенныя школы, рабфакі, партшколы. Камітэт камсамола накіраваў на вучобу ў Мінск і мяне. У 1921 г. закончыў я партшколу і пачаў працаваць інструктарам акруговага камітэта ў Грэскай, Грозаўскай, Любанскай і Цімкавіцкай валасцях нашага павета.

Нам, інструктарам, шмат даводзілася хадзіць пешшу ад вёскі да вёскі. Мы дапамагалі ячэйкам наладжваць работу ў камсамольскіх справах, арганізоўваць мерапрыемствы для моладзі, дапамагаць камбедам, праводзілі прапагандысцкую і растлумачальную работу і г. д. Вялікая ўвага ў гэты час надавалася абароне эканамічных і прававых інтарэсаў рабочай моладзі, бо ў рэспубліцы было яшчэ беспрацоўе, панавалі голад і тыф, заможныя сяляне эксплуатавалі батракоў, якія працавалі без выхадных, за маленькую плату. Пры нашым камітэце камсамола быў спецыяльны аддзел — эканамічны. Доўгі час ім загадваў Рафаіл Шандаровіч.

Непадалёку ад клуба Крэйнеса ў нас, камсамольцаў, быў свой клуб, дзе разучвалі мы песні, ставілі пастаноўкі,

Наследие слуцкого края

праводзілі палітсуды, дыспуты, слухалі лекцыі, гулялі ў шашкі і шахматы, чыталі газеты і часопісы, праводзілі сходы. Цяга моладзі да ведаў была вялікая. Клубам загадваў Меер Шэйнман.

Слуцкія камсамольцы вялі барацьбу за лепшую частку яўрэйскай працоўнай моладзі, якая знаходзілася пад уплывам арганізацыі Югенд-Бунд, а многія былі і членамі яе. Работа ў гэтым кірунку была вельмі складанай, але з часам многія з яўрэяў-бундаўцаў атрымалі камсамольскія білеты.

Непадалёку ад Слуцка праходзіла дзяржаўная граніца з Польшчай. Памежная ахова была яшчэ слабай, пагранатрады толькі пачалі фарміравацца. Пры такіх абставінах праз граніцу пранікалі розныя банды і кантрабандысты. Было неспакойна. У барацьбе з гэтымі з'явамі камсамол прымаў актыўны ўдзел. Сярод нас пільнасцю і кемлівасцю вылучаўся Мікалай Мурашка. Ворагі ўжо зналі яго і ў сваю чаргу сачылі за ім. І вось аднойчы, у адну з летніх начэй, ім удалося выманіць Мікалая з хаты, і за горадам яго забілі. Сябра нашлі мы толькі назаўтра. Пахавалі яго з ушанаваннямі на ўскраіне горада каля Падвальнай вуліцы. На жаль, забойцы знойдзены не былі.

На адным з пасяджэнняў ЦК камсамола было прынята рашэнне аб шэфстве над Ваенна-марскім флотам. Жаданне служыць у ім было вялікае ў нашых хлопцаў, аднак са Слуцка трэба было адабраць толькі чатырох чалавек з вясковых ячэек. Гэту справу даручылі мне. Шкада, але прозвішчы кандыдатаў я ўжо не памятаю. А ў хуткім часе камсамольцы вёсак і горада сабралі зерне, грошы, абутак, і ўсё гэта было адпраўлена ў якасці падарунка падшэфнаму флоту.

У 1924 г. наша камсамольская арганізацыя пачала актыўна разгортваць работу па фізкультуры і спорце. У нас была свая спартыўная пляцоўка на вуліцы Бульварнай. Мы наладжвалі спаборніцтвы, фізкультурныя шэсці, паказальныя выступленні. Аднойчы летам было шэсце з удзелам 500 чалавек у спартыўнай форме. Наша работа ў гэтым кірунку была адзначана Вышэйшым саветам фізкультуры Беларусі — Слуцку было выдзелена месца з рашаючым голасам на пленуме Чырвонага спартыўнага інтэрнацыянала ў Маскве. Дэлегатаў ад Беларусі было 5 чалавек з рашаючым голасам і некалькі з дарадчым.

У пачатку 1925 г. мяне накіравалі на работу сакратаром Старадарожскага райкома камсамола, потым мая камсамольская работа прадоўжылася яшчэ ў Віцебску.

Фонды Слуцкага краязнаўчага музея.

У агні баёў народжаны

Люты 1919 г. У Слуцку склалася невялікая, але актыўная група моладзі, з ліку навучэнцаў і маладых рабочых. У хуткім часе яна атрымала статут і праграму камсамола.

У пачатку сакавіка ў Слуцк з Мінска прыехаў інструктар ЦК Камуністычнага саюза моладзі Літвы і Беларусі Карабанаў. Мэта яго прыезду — падрыхтаваць усё для стварэння камсамольскай арганізацыі. Ініцыятыўная група складалася з 6—7 чалавек. У групу уваходзілі Міхаіл і Абрам Шэйнманы. У красавіку 1919 г. у Слуцк прыехаў з Мінска член ЦК КСМ Літвы і Беларусі Альпяровіч. У партыйным клубе ініцыятыўнай групай быў скліканы арганізацыйны гарадскі сход моладзі. Ён адбыўся 12 красавіка. Альпяровіч расказаў аб створаным у кастрычніку 1918 г. у Маскве Камуністычным саюзе моладзі, аб дзейнасці яго мясцовых арганізацый у гарадах і вёсках, аб праграме, задачах, мэтах, статуце камсамола. Затым ён прапанаваў стварыць у Слуцку мясцовую арганізацыю камсамола.

Пасля даклада і выступленняў некаторых удзельнікаў сходу ў камсамол запісалася 25 чалавек. Гэта былі навучэнцы, маладыя рабочыя. На сходзе выказвалася думка аб неабходнасці прыцягнення ў камсамол усёй рэвалюцыйна настроенай моладзі. Гарачым прыхільнікам уступлення моладзі ў камсамол быў Леў Разоўскі.

Потым адбыўся першы арганізацыйны агульнагарадскі сход моладзі, дзе быў выбраны павятовы камітэт камсамола (адзіны для горада і павета). У яго склад увайшлі: І.Равіч — старшыня, Абрам Шэйнман — сакратар камітэта камсамола да ліпеня 1919 г., навучэнец, Дарасінскі — друкар, Леў

Наследие слуцкого края

Разоўскі — навучэнец, Леў Нэйман — фатограф, Міхаіл Шэйнман — навучэнец, які з чэрвеня 1919 г. стаў сакратаром камітэта камсамола. У чэрвені Абрам Шэйнман па камандзіроўцы ЦК КСМ Літвы і Беларусі быў накіраваны на вучобу ў Цэнтральную партыйную школу.

Камітэт камсамола не меў ніводнага платнага ці вызваленага работніка.

Так пачала сваё існаванне ў Слуцку мясцовая арганізацыя Расійскага Камуністычнага Саюза Моладзі.

З дапамогай падраённага камітэта РКП(б) павятовы камітэт КСМ атрымаў у цэнтры горада невялікае памяшканне, дзе была арганізавана чытальня. У тым жа памяшканні знаходзіўся і камітэт камсамола. Прапаганда вялася і ў клубе прафсаюзаў, і ў школе, і ў мясцовай газеце «Плуг і молат». Работай камсамола цікавіўся падраённы камітэт РКП(б), у прыватнасці старшыня камітэта І.І.Бачко, сакратар камітэта М. Юшкевіч.

Павятовы камітэт Камуністычнага саюза моладзі вырашыў пачаць работу сярод сялянскай моладзі павета. У камітэт камсамола прыходзілі хадакі з вёсак за інструкцыямі і літаратурай.

У канцы мая 1919 г. пры ўдзеле падраённага камітэта партыі і рэўкома павятовы камітэт камсамола склікаў першы Слуцкі павятовы з'езд рэвалюцыйнай рабоча-сялянскай моладзі. У рабоце з'езда прымала ўдзел каля 70 прадстаўнікоў моладзі ад камсамольскіх ячэек горада і большасці валасцей павета. Пасяджэнне з'езда праходзіла ў зале партыйнага клуба (цяпер памяшканне краязнаўчага музея). На з'ездзе абмяркоўвалася пытанне аб задачах саюза моладзі. Выбралі павятовы камітэт камсамола, старшынёй яго стаў Равіч, сакратаром Разоўскі.

Пасля з'езда ў многіх месцах узніклі камсамольскія арганізацыі. Яны імкнуліся звязацца з павятовым камітэтам камсамола. Але акупацыя павета палякамі спыніла работу па стварэнні шырокай сеткі камсамольскіх арганізацый.

В.С.Відлога.

Баявая маладосць

З успамінаў дэлегата 1-га Слуцкага павятовага з'езда камсамола Івана Навумавіча Крыцкага

У сакавіку 1919 г. павятовым камітэтам партыі сумесна з прадстаўнікамі ЦК камсамола Беларусі была створана ў Слуцку ініцыятыўная група, на якую ўскладалася работа па аб'яднанні моладзі ў камсамольскія арганізацыі, растлумачэнне задач камсамола, а таксама падрыхтоўка павятовага з'езда камсамола. Памяць захавала прозвішчы таварышаў, якія ў яе ўваходзілі. Гэта — браты А.М. і М.М.Шэйнманы, Н.М.Дарасінскі і інш.

Вялікая работа была праведзена гэтай групай сярод працоўнай моладзі горада і сялянскай у вёсцы. Было вырашана пытанне і аб падрыхтоўцы першага павятовага з'езда рабоча-сялянскай моладзі. Гэты з'езд быў прызначаны на 12 красавіка 1919 г.

У памяшканні партыйнага клуба сабраліся дэлегаты з горада і розных канцоў павета. Ад ЦК камсамола Беларусі прысутнічалі прадстаўнікі — Вераб'ёў і Гальперын. Асноўным на з'ездзе быў даклад аб задачах Расійскага Камуністычнага Саюза Моладзі. У ім гаварылася аб статуце і праграме камсамола, паказаны шляхі, па якіх павінна накіроўвацца работа камсамола. З вялікай увагай слухалі дэлегаты аб бягучым моманце, заслуханы былі і выступленні з месцаў. Аднагалосна прынята рашэнне аб стварэнні павятовага камітэта камсамола, быў выбраны першы павятовы камітэт. У яго склад увайшлі браты Шэйманы.

Камсамол набіраў сілы ў сваёй рабоце, арганізоўваліся камсамольскія ячэйкі. Многія камсамольцы добраахвотна ішлі ў Чырвоную армію і змагаліся на розных франтах.

Наступіла лета 1919 г. Сіламі імперыялістаў рыхтаваўся трэці паход Антанты. На захадзе спешна фарміраваліся сілы буржуазнай Польшчы, на поўдні камплектавалася армія барона Урангеля. Антанта забяспечвала іх усім неабходным. Часовая перавага польскай арміі, выступіўшай на лінію фронту, прывяла да таго, што нашым войскам прыйшлося адступіць. Слуцк быў акупіраваны. Гэта была паўторная акупацыя. Цяжка ўспамінаць той час, калі Польшча наводзіла на нашай зямлі свае парадкі. Разам з польскай арміяй у свае маёнткі вярталіся і памешчыкі. Аднавілі сваю дзейнасць буржуазныя нацыяналісты.

Наследие слуцкого края

Крывавыя сляды пакінула за сабой афіцэрская рота, якая праходзіла па вёсках Слуцкага павета ў складзе польскай арміі.

Першымі ахвярамі польскага тэрору ў горадзе сталі Юрый Ферапонтаў і Эразм Сухаміль. 15 жніўня 1919 г. па ўсім горадзе былі расклеены аб'явы: «Военный суд, созданный по приказу начальника гарнизона за № 1256 от 14 августа 1919 года, приговорил к расстрелу коммунистов и членов чрезвычайки Ферапонтова Юрия и Сухомиля Эразма. Приговор приведен в исполнение». Ніхто не ведаў месца расстрэлу гэтых таварышаў. Маці Юрыя Ферапонтава доўгі час шукала месца расстрэлу сына, каб перапахаваць яго.

У такіх складаных і цяжкіх умовах прыходзілася партыйным і камсамольскім арганізацыям працаваць у падполлі. У павеце рыхтавалася ўзброенае паўстанне, ствараліся партызанскія атрады. Падпольнаму парткамітэту ўдалося арганізаваць камсамольскую групу сярод польскіх салдат Слуцкай каравульнай роты. У гэту роту добраахвотна ўступіў камсамолец Аляксандр Камінскі. На яго ўскладалася задача праводзіць рэвалюцыйную работу сярод польскіх салдат.

Усю зіму вялася напружаная работа. І вось ранняй вясной, у адну ноч, на ўсіх вуліцах горада з'явіліся заклікі да працоўных арганізаваць рашучую барацьбу з польскімі акупантамі. Многія зразумелі, што гэта дзейнічае партыйнае падполле. З'яўленне заклікаў насцярожыла і палякаў. З вечара да раніцы ў горадзе забараняўся ўсякі рух на вуліцах. Жандармерыя была кінута на пошукі падпольшчыкаў. З дапамогай правакатараў ім удалося схапіць першую групу з васьмі чалавек. А крыху пазней з дапамогай здраднікаў Бадзяка і Панамарова польскія жандары арыштавалі групу слуцкіх партызан і групу польскіх салдат з каравульнай роты. Сярод іх былі і камсамольцы. Палякамі была арыштавана таксама група камсамольцаў — Скальскі, Галкін, Ліўшыц, Шэйнман і інш. Але з імі ворагі не паспелі расправіцца, выратаваў прыход Чырвонай арміі.

Фонды Слуцкага краязнаўчага музея.

Дакументы сведчаць

ЗАГАД СЛУЦКАГА ЧАСОВАГА ПАВЯТОВАГА РЭЎКОМА АБ АДНАЎЛЕННІ САВЕЦКАЙ УЛАДЫ Ў ГОРАДЗЕ І ПАВЕЦЕ І ЎСТАНАЎЛЕННІ РЭВАЛЮЦЫЙНАГА ПАРАДКУ

15 ліпеня 1920 г.

С 15 сего июля власть в гор. Слуцке и Слуцком уезде принадлежит уездному временному Военно-революционному комитету, выдвинутому подпольной организацией коммунистов совместно с председателем оперирующих в районе гор. Слуцка воинских частей.

Граждане города и уезда подчиняются распоряжениям Военно-революционного комитета. Всем гражданам вменяется в обязанность оказывать содействие проходящим воинским частям, соблюдая полное спокойствие, поддерживать революционный порядок.

За разъяснениями, справками и с жалобами обращаться в Военревком, гостиница «Бристоль», верхний этаж.

Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь. Ф. 8. Воп. 1. Спр. 34. Л. 37.

ПРАТАКОЛ ПАСЯДЖЭННЯ СЛУЦКАГА ПАВЯТОВАГА ВАЕННА-РЭВАЛЮЦЫЙНАГА КАМІТЭТА АД 16 ЛІПЕНЯ 1920 г.

Слушали:	Постановили:
Об организации некоторых подотделов	1) Поручить тов. Файнштейну организовать типографию. 2) Открыть электрическую станцию, оставив ее в заведовании бывшего хозяина, гражданина Сикорского, и назначить для наблюдения за ходом работ на ней тов. Богдаева.
Об организации жилищного отдела	Открыть жилищный отдел и назначить заведующим его тов. Скрипко.

Председатель военревкома Бочко
Члены: М.Юшкевич
Ф.Бодухин
Секретарь Ахрамович

Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь. Ф. 8. Воп. 1. Спр. 34. Л. 31.

Наследие слуцкого края

З ЦЫРКУЛЯРА ЗЯМЕЛЬНАГА АДДЗЕЛА СЛУЦКАГА ПАВЯТОВАГА РЭЎКОМА ПА АХОВЕ ЛЕСУ

20 ліпеня 1920 г.

Уездный земельный отдел предписывает приступить к немедленному исполнению и руководству нижеследующего.

1. Впредь до назначения лесничих принять все зависящие меры к охранению лесов; както от самовольной рубки, расхищений заготовленных лесных материалов, пастьба скота на сенокосах и пахотных участках, на культурах и молодняках.

2. Предотвратить захваты и уничтожение сена на корню и уже убранного, а также яровых и озимых хлебов.

3. Немедленно принять все возможные меры к прекращению лесных пожаров, уничтожающих леса республики, для чего вменить в обязанность председателям сельских комитетов при возникновении пожаров в соседних к селениям лесах высылать народ для тушения их.

4. Виновные в неисполнении и уклонении от сего будут преданы военно-революционному суду.

Ревкомам Слуцкому, Царевскому, Гресскому и Грозовскому предписывается оказывать полное содействие образовавшимся уже Слуцкому и Грескому лесничествам и посланным в них лесничим.

Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь. Ф. 518. Воп. 1. Спр. 1. Л. 2.

ЗАГАД № 6 СЛУЦКАГА ПАВЯТОВАГА ВАЕННА-РЭВАЛЮЦЫЙНАГА КАМІТЭТА

22 ліпеня 1920 г., Слуцк

Магутным ударам Рабоча-Сялянскай Арміі банды белай Польшчы і аб'яднанай буржуазіі ўсяго свету выбіты з межаў Слуцкага павета, а разам з імі ўцякла буржуазія, як памешчыкі, фабрыканты і капіталісты, якія пакінулі засеяныя збожжам маёнткі і сядзібы на волю лёсу.

Таварышы сяляне! Цяпер гэта ўсё з'яўляецца народным здабыткам, які не павінен гінуць не ўбраным з палеткаў.

Рабоча-Сялянскую Чырвоную Армію неабходна забяспечыць дастатковым харчаваннем.

Польскія разбойнікі пры сваім адступленні спалілі цэлыя гарады і вёскі, пакінуўшы сотні тысяч абяздоленых сялян і рабочых, якія таксама просяць вашай дапамогі. А таму абавязак кожнага добрасумленнага грамадзяніна Савецкай Расіі прыкласці ўсе намаганні да таго, каб не засталося ніводнага коласа не ўбраным у жытніцу Рабоча-Сялянскай Расіі.

Слуцкі Павятовы Ваенна-Рэвалюцыйны Камітэт ускладае зняцце ўраджаю, прыцягваючы як рэальную сілу грамадзян навакольных вёсак добраахвотна, і там, дзе з'яўляецца неабходнасць, у парадку працоўнай павіннасці.

У валасцях, у якіх назначаны ўпаўнаважаныя ад Апрадкамдзіва і Апрадкамбрыга, Валрэўкомам загадваецца аказваць ім усялякае садзейнічанне, камандзіруючы ў іх распараджэнне сваіх прадстаўнікоў для больш узмоцненай і паспяховай работы.

Аб ходзе работ па ўборцы збожжа перыядычна, не менш аднаго раза ў тыдзень, прадстаўляць звесткі ў Паветрэўком.

За невыкананне гэтага загаду Валрэўкомы, сельсаветы і грамадзяне, не аказаўшыя садзейнічання па ўборцы ўраджаю, будуць карацца па законах Ваенна-Рэвалюцыйнага часу.

Старшыня Слуцкага Ваенна-Рэвалюцыйнага Камітэта Несцер

Тав. старшыні Уладзіміраў

Сакратар В.Ахрамовіч

Шлях Ільіча. 1968. 29 чэрв.

ДАКЛАДНАЯ ЗАПІСКА СТАРШЫНІ СЛУЦКАГА ПАВЯТОВАГА ВАЕНРЭЎКОМА НЕСЦЕРА Ў МІНСКІ ГУБРЭЎКОМ АБ СТАНОВІШЧЫ Ў ПАВЕЦЕ

22 ліпеня 1920 г.

Доношу:

1. Г.Слуцк был взят красными войсками 15 сего июля в 9 час. утра, и в тот же день был организован временный военно-революционный комитет в составе: председателя тов. Бочко, членов тов. Юшкевича, Ахрамовича и председателя от военного ведомства тов. Бадухина, а затем и представителя от подива 2-й тов. Масловского, который в этом составе и продолжал

Наследие слуцкого края

работать до приезда члена уездревкома тов. Нестера — 18 сего июля. По прибытии тов. Нестера ревком продолжил работу в прежнем составе до прибытия тов. Синевича к месту назначения, который и явился 20 сего июля вечером, после чего и было приступлено к назначению постоянного ревкома. Постановлением партийно-организационной тройки по уезду был назначен уездревком в следующем составе: председатель тов. Нестер, члены тов. Синевич, Бочко, Юшкевич и врид военкома тов. Чиж.

2. 21 сего июля состоялось заседание ревкома с участием двух представителей соварм 16-й, назначенных членами ревкома по Слуцкому у., тов. Владимирова и тов. Кротова, заявивших о том, что они являются единовременными полномочными представителями при организации Слуцкого уездревкома, ссылаясь на свои мандаты, выданные совармом 16-й.

Основываясь на строгой централизации и дисциплине, в заседании ревкома 21 сего июля за № 9 пришли к заключению, что назначенный ревком в заседании партийно-организационной тройки, назначенной согласно мандатов ЦК КП(б) ЛиБ и губревкома на имя тов. Нестера и Синевича (протокол № 3), остается в своем составе и впредь до выяснения совармом 16-й тов. Владимиров и Кротов входят в ревком с правом решающего голоса и ведут работу по указанию ревкома; тов. Владимиров назначен завотуправ, а тов. Кротов уездвоенкомом.

3. С начала деятельности ревкома 15 сего июля последним было немедленно обращено самое серьезное внимание на установление Советской власти в городе и уезде, на организацию волревкомов, отделов уездревкома и реализацию урожая. Немедленно было приступлено к исправлению уничтоженных мостов, восстановлению телеграфной связи, снабжению продовольствием проходящих воинских частей и урегулированию жизни, для чего ревкомом были изданы соответствующие приказы за № 1—6.

4. Не застав на месте достаточного количества опытных партийных и советских работников, я вынужден приступить к работе с тем незначительным количеством работников, которые находились в распоряжении ревкома.

Охватывая в настоящее время всю организационную работу, должен констатировать, что работая в уездном масштабе при таком скудном составе необходимых работников, быстро справиться с возложенными на меня колоссальными задачами по проведению в жизнь принципов Советской власти и линии поведения центра, является осуществлением вышеизложенного весьма трудным условием, так как те 2—3 товарища, присланные из губцентра, считаю безусловно недостаточной силой для сохранения линии поведения при установлении Советской власти, ибо местные, главным образом партийные, работники настолько слабы и малочисленны, что на них надеяться главным образом на первое время не приходится.

5. Принимая во внимание, что организация г. Несвижа представляет собой также важный пункт и выделение туда необходимого кадра опытных и надежных работников и руководителей является неотложной необходимостью, я полагаю, что, кроме представителей соварма 16-й тов. Владимирова и других, выделить не представляется возможным для проведения советской и партийной работы в г. Несвиже, который уже начинает самостийничать.

6. Во всей работе ревкома с начала его деятельности принимал деятельное участие неофициальным членом ревкома представитель политотдела 2-й дивизии тов. Масловский, который за это время сделал колоссальную работу как партийно-политическую, так и ровно и организационную советскую, проявив себя в этой работе как вполне сознательный и дисциплинированный товарищ, обладающий организационными способностями и сохранивший в своей работе твердую линию поведения центра. Тов. Масловский является старым подпольным партийным работником с 1904 г.

Принимая во внимание изложенное и учитывая в первое время еще некоторых отделов ревкома (организацию рабочих, привлечение к работе специалистов и полную тактичную утилизацию их сил, организацию партийно-просветительной работы, в частности устройство партийной школы, как лектор), для проведения всей этой работы я не имею подходящих товарищей, кроме указанного тов. Масловского, почти единственного товарища, могущего справиться с этой работой, почему мною и предлагается поручить таковую ему, а потому со своей стороны настаиваю перед Минским губревкомом немедленно возбудить ходатайство перед позапом, в ведении которого находится 2-я дивизия, о временном откомандировании из дивизии и оставлении в Слуцком ревкоме тов. Масловского.

7. Касаясь общего финансового положения уезда, то за полным отсутствием советских денежных знаков вести в дальнейшем работу невозможно, почему необходимо срочно отпустить ссуду в 10 млн. руб. и такую же сумму для изъятия польских марок, каковая опера-

Наследие слуцкого края

ция будет проведена в Слуцком у. по установленному курсу приказом Минского губревкома за № 5. Финансовый отдел организован 21 сего июля и завотделом сего числа командируется в г. Минск за получением денежных знаков и инструкций.

8. Необходимо указать на полное отсутствие продовольствия в г. Слуцке, что до сих пор еще армией не организован райпродком и что все имевшиеся в кооперативах запасы продовольствия употреблены для удовлетворения проходящих воинских частей, почему прошу спешно снестись с опродкомарм 16-й тов. Рейнгольдом о скорейшем урегулировании и налаживании продовольственного вопроса, так как даже больницы и тюрьма имеют продовольствия на 1—2 дня, не говоря уже об удовлетворении военкома и милиции продовольствием.

9. Здравотдел организован, медикаменты отсутствуют, даже касторовое масло; дизентерия развивается, имеется масса больных красноармейцев и населения города и уезда. Необходимо принять срочные меры и снабдить на первое время хотя бы минимальным количеством медикаментов и дезинфекционными средствами. Все меры к прекращению дизентерии принимаются.

В заключение изложенного добавлю следующее: для того, чтобы двинуть полным ходом работу в отделах уревкома и волревкомах уезда, необходимо принять меры к достаточному снабжению канцелярскими принадлежностями (прислать хотя бы две машинки для ревкома) и, кроме того, достаточным количеством печатной бумаги, так как отсутствие таковой не дает возможности своевременно печатать и распространять на местах приказы, воззвания и пр., что крайне необходимо в первое время делать в повседневной работе ревкома в целом.

Приложение 9 протоколов заседания ревкома и 5 приказов ревкома.

О последующем прошу мне сообщить и дать указания.

Председатель Слуцкого уездного военно-революционного комитета Нестер.

Борьба за Советскую власть в Белоруссии. 1918—1920 гг.: Сб. документов и материалов. Мн., 1971. Т. 2. С. 394—398.

ПАВЕДАМЛЕННІ ПАГОСЦКАГА ВАЛРЭЎКОМА СЛУЦКАМУ ПАВЕТРЭЎКОМУ АБ ДАПАМОЗЕ НАСЕЛЬНІЦТВА ВОЛАСЦІ ЧЫРВОНАЙ АРМІІ

24 ліпеня 1920 г.

При сем препровождается добровольно собранное пожертвование в пользу Красной Армии: печеного хлеба 8 пудов 30 фунтов, сала свиного 9,5 фунта, сыра 10 фунтов, вес нетто; картофеля 4 пуда 30 фунтов, вес брутто; 1 рубаха, 2 куска холста и 20 фунтов ржи, вес брутто. Мешки просили возвратить и в получении выдать квитанцию.

26 ліпеня 1920 г.

При сем препровождается печеного хлеба 4 пуда 20 фунтов, сыра 34 фунта и сала с колбасами 11 фунтов, добровольно пожертвованных гражданами Погостской вол. В получении выдать квитанцию.

23 жніўня 1920 г.

При сем препровождается добровольно пожертвованное гражданами Погостской вол. в пользу Красной Армии: ржи 1 пуд 14 фунтов, 34 фунта ячменя, 27 фунтов овса, 150 шт. яиц, 20 арш. полотна, 9 рубах нательных старых и также 9 кальсон, 1 фуражка и деньгами 874 руб. На получение выдать квитанцию.

Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь. Ф. 595. Воп. 1. Спр. 9. Л. 22, 26, 49.

ПАВЕДАМЛЕННЕ АБ ПАДАРУНКУ ЧЫРВОНАЙ АРМІІ ВАГОНА ХЛЕБА СЯЛЯНАМІ ВЁСКІ НАВАСЕЛЛЕ (НАВАСЁЛКІ) СЛУЦКАГА ПАВЕТА

11 жніўня 1920 г.

Дер. Новоселье Слуцкого уезда поднесла в виде подарка Красной Армии целый вагон с хлебом. Крестьяне подвезли хлеб к станции и передали его этапному коменданту.

Революционные комитеты БССР... (июль—декабрь 1920 г.): Сб. документов и материалов. Мн., 1957. С. 153.

Наследие слуцкого края

ЗАГАД № 3 СЛУЦКАГА ЧАСОВАГА ВАЕННА-РЭВАЛЮЦЫЙНАГА КАМІТЭТА ПА ЗЯМЕЛЬНЫМ АДДЗЕЛЕ

1. Временный Военно-Революционный Комитет объявляет, что все земли (помещичьи, церковные и монастырские) не трудового пользования, а также трудовые хозяйства, владельцы коих ушли с поляками, национализированы. Владельцы, если таковые остались, никакого отношения к хозяйству больше не имеют.

2. Все леса, как казенные, так и частные, поступают в распоряжение Республики.

3. Все укрытое из имений помещиками имущество, хотя бы под разными предлогами (спрятанное у кого бы то ни было, даренное, условно розданное, заложенное, проданное и пр.), должно быть немедленно возвращено лицами, принявшими на хранение, купившими и пр. в соответствующие имения.

Виновные в неисполнении сего будут преданы Военно-Революционному суду.

4. Воспрещаются: самоуправство, захваты как имущества национализированного, так и трудового, уничтоженне посевов и сена на корню и убираемого, пастьба скота по угодьям, для этого не предназначенным, в том числе и в молодых лесах, разборка и разлом всяких построек и расхищение заготовленных лесных материалов.

Виновные в неисполнении сего будут преданы Военно-Революционному Суду.

5. Борьба с начинавшимися лесными пожарами, а также предупреждение пожаров возлагается на все окрестное население и Волостные Ревкомы.

6. Всякая рубка леса воспрещается до 1 сентября с.г. и только лицам, пострадавшим от пожара, лес будет выдан немедленно, причем им надлежит обратиться в Лесной Подотдел, имея при себе удостоверение от Волостных Ревкомов о количестве потребного им леса.

Председатель Слуцкого Временного Военно-Революционного Комитета

Заведующий Земельным отделом

Секретарь

Зональны дзяржаўны архіў у г. Бабруйск. Ф. 335. Воп. 1. Спр. 2. Л. 3.

ДАКЛАД СЛУЦКАГА ПАВЯТОВАГА РЭЎКОМА АБ ДЗЕЙНАСЦІ З 13 ПА 20 ЖНІЎНЯ

20 жніўня 1920 г.

Волревкомы Слуцкого уезда сконструировались полностью и, кроме организованных ранее отделов управления, военного, земельно-продовольственного и народообраза, выделили комиссии: хозяйственную, по оказанию натуральной помощи семьям красноармейцев и комиссию по оказанию помощи пострадавшим от контрреволюции. Приступили к работе волкомтруды, заканчивающие в настоящее время учет рабочей силы и гужевого транспорта. Члены волревкомов утверждены отделом управления совместно с предревкомами. В большинстве случаев это — в прошлом советские работники, пережившие в тяжелых условиях польскую акупацию; часть из них принимало участие в подпольной работе и организации партизанских отрядов, часть же ничем активно не проявила себя, а назначена лишь потому, что других, более активных работников, не имеется.

Антисоветских выступлений за отчетное время не было, ровно не замечалось антисоветской агитации.

Отдел управления

Ведет неустанно работу по информированию и инструктированию волревкомов, проверяет на местах деятельность последних и своевременное выполнение ими распоряжений и приказов, исходящих из центра, устраивая периодические тщательные ревизии. В целях объединения деятельности волревкомов и предвыборной кампании Советов рабочих и крестьянских депутатов отдел управления созывает на 25 августа уездную конференцию представителей волревкомов, уездных отделов и профсоюзов.

Уездный отдел управления, состоящий из подотделов общего, информационно-инструкторского, актов гражданских записей, справочного и пропускного бюро, развивает интенсивную деятельность во всех административных и организационных областях. Разосланы им распоряжения об организации волостных подотделов актов записей гражданского состояния. Вместе с тем опубликованы и распространены воззвания об отделении церкви от государства.

Уездвоенком(ат) и комдезертир

Личный состав военком(ата) остается прежний (92 человека). З 13 по 20 августа по мобилизации явилось 2908 человек; из них принято 1817, освобождено по негодности к воен-

Наследие слуцкого края

ной службе 711, уволено в отпуск по болезни — 320, послано на испытание — 60. Командного состава явилось: быв. офицеров — 2, быв. унтерофицеров и подпрапорщиков — 83 и быв. чиновников — 3. Поступило добровольцев 4 человека, освидетельствовалось красноармейцев разных частей 61 и 1, находящийся в отпуске по болезни.

Отдан приказ о мобилизации (лиц рождения) 1889 и 1900 гг., ведется перерегистрация медицинского персонала и регистрация зубных врачей и дантистов. Собираются статистические данные о количестве лошадей в уезде.

За истекшую неделю на довольствии состояло еженедельно в среднем 2000 человек. Продукты получаются из райпродкома аккуратно, за исключением сахара, чая, спичек, мыла и табака. Командированный в Минск уполномоченный Военревкома за получением денег таковых не привез за отсутствием их в губвоенкоме. В кассе военкома(та) имеется в настоящее время 56 261 руб. 54 коп.

Производится прием артиллерийско-инженерного имущества, сдаваемого местным населением и учреждениями, производится регистрация охотничьих винтовок и ружей, также выдача удостоверений на право держания таковых; приступлено к мобилизации велосипедов.

На складе военкома(та) имеется: шаровар старых — 4 пары, рубах нательных — 1, кальсон — 1 пара, матрацев — 2, ранцев — 1, патронташей — 1, вещевых мешков — 1 (холщевый), кожаных — 1, фляг — 1, хомутов — 1, уздечек — 1, мундштуков — 1, запасных вещей к обозу (мешков — 114, бочек — 1 и рогож — 34).

С 13 по 20 августа на пересыльном пункте находился на довольствии 1731 мобилизованный красноармеец, отправляющийся оттуда в части войск и на испытание.

Разосланы инструкции всем волостным Ревкомам о мерах борьбы с дезертирством. Дезертир явился 1, двое задержано. Приняты меры к изъятию у населения оружия, снаряжения и казенного имущества.

Милиция, уголовный розыск и политбюро

В связи с происходящей мобилизацией и скоплением поэтому в Слуцке большого количества людей со всего уезда милиции приходится напрягать все свои усилия для соблюдения надлежащего порядка. Особых случаев нарушения революционного порядка не наблюдалось. Милицией выполнялось значительное количество нарядов по поставке обывательских подвод как для нужд командированных по срочным служебным делам сотрудников советских учреждений, ровно для перевозки мобилизованных.

Районы милиции в уезде, в зависимости от отшедших из Слуцкого уезда в Барановичский и Несвижский уезды 10 волостей, реорганизованы и определены в следующем виде: 1-й район в Старобине, обнимающий волости Старобинскую, Милковичскую, Погостскую и Царевскую, 2-й район в селе Заостровечье с волостями: Круговичская, Заостровечская и Вызнянская; 3-й район в местечке Грозове с волостями: Грозовская, Гресская, Слуцкая и Пуковская и 4-й район в местечке Ленино с волостями: Киевичская, Быстрицкая, Ленинская и Чаплицкая. Штат командного состава и милиционеров в этих районах частью пополнен, частью же пополняется. За отчетное время дел по уголовным преступлениям зарегистрировано 24, из них грабежей — 1, краж — 11, тайного винокурения — 1, присвоения и растраты — 3, нанесения побоев — 2, спекуляций — 1, пожаров — 1 и случаев убийств — 1. По перечисленным делам задержаны 16 человек, из коих 3 перечислены за политбюро, по 4 производится дознание, а остальные освобождены с подпиской о неотлучке, и дела о них переданы в бюро народных судей для привлечения к ответственности. По политбюро зарегистрировано 28 человек, из коих освобождено — 11, передано в губчека — 2, передано в особый отдел 57-й дивизии — 2, отправлено по месту совершения преступления — 3. В настоящее время за политбюро числится (вместе с числившимися ранее) 50 человек.

Уездздрав

Проводится в жизнь постановление отдела здравоохранения от 16 августа о сдаче аптекарскими магазинами всех без исключения медикаментов и перевязочного материала, за исключением препаратов, имеющих исключительно хозяйственное значение. В 1-ю советскую аптеку назначены в помощь управляющему 2 ассистента. Согласно постановлению уездревкома от 9 августа, организована санитарная комиссия из представителей Ревкома, военкомата, милиции, коммунотдела и профсоюзов по борьбе с антисанитарным состоянием города; выработана для означенной комиссии соответствующая инструкция.

Создана комиссия из представителей уездздрава, компартии, земотдела и профсоюзов

Наследие слуцкого края

для устройства домов отдыха в непосредственной близости от города. В первую очередь постановлено открыть таковой дом на 25 человек в имении Ивань.

Народообраз

Кроме переезда в новые, более приспособленные помещения 3 детских очагов, намечается открытие в срочном порядке детского дома III Интернационала для обслуживания детей красноармейцев (по типу самоуправляющейся коммуны). Выясняются способы ремонта школьных помещений. Работу тормозит неясность вопроса об отсрочках учащих и учащихся. Подыскано помещение для библиотеки. Утвержден приказ о возвращении книг из бывших библиотек отделу народного образования. В проекте — организация дома трудового крестьянина. Интенсивно работает театр с целью проведения «Недели Запфронта»: проведено 5 концертов, 6 спектаклей и одно кабаре. Принимаются меры к открытию музыкальной школы, найдено помещение, разрабатывается устав. Организован финансовый отдел; ожидаются образцы книг и смет.

Земотдел

Лесной подотдел занят подготовительными работами к предстоящему открытию сезона лесных разработок и отпуска леса. Разъяснен порядок отпуска всем вообще гражданам строевого леса и дров. Выясняется потребность граждан всего уезда в строевом и дровяном лесе. Выяснен порядок удовлетворения советских имений топливом и строевым материалом. Предотвращены расхищение и продажа на рынке заготовленных в лесах дров. Предприняты меры к обеспечению гор. Слуцка и окрестностей лесом, для чего возбуждено ходатайство о присоединении к Слуцкому уезду близлежащих лесистых волостей Бобруйского и Игуменского уездов. Установлен порядок удовлетворения сельских школ дровами. Издано распоряжение лесничим о производстве учета заготовленных в лесах материалов. Выработана такса на дрова и строевой лес.

Ветеринарный подотдел принял меры к приобретению медикаментов. Затребованы от пунктовых ветеринарных фельдшеров описи имеющегося на пунктах имущества, инструментов и медикаментов. Установлен надзор за передвигающимися в уезде гуртами скота. Отдано распоряжение ветеринарным фельдшерам о надзоре за убиваемым скотом, провозимым мясом. В проекте — открытие 4-го ветеринарно-фельдшерского пункта. Собираются сведения о количестве скота и о состоянии животноводства в Слуцком уезде. Обследованы некоторые деревни Царевской волости, где падеж скота принял большие размеры, и даны указания об уходе за больными животными и принятии мер для предупреждения заноса болезни в другие поселения. Для получения инструкций по борьбе с эпидемией скота командирован в Минск уполномоченный ветеринарного подотдела.

Юридический подотдел выработал и разослал всем волземотделам инструкцию о порядке ведения и направления земельных дел. Приняты меры к скорейшему и справедливому разрешению споров о земле и имуществе. Проводится регистрация и учет специалистов сельского хозяйства.

Политический подотдел ведет подготовительные работы по организации артелей и общественных запашек под озимь; с этой целью посланы в уезд 5 инструкторов для ознакомления крестьянства с тезисами земельной политики Советской власти.

При политическом подотделе работает уездкомиссия по оказанию помощи семьям красноармейцев.

Получены сведения с мест об уборке хлебов. Хлеб за малыми исключениями весь убран. В некоторых местах не убраны горох и вика. Производится по мере возможности засолка огурцов, хотя вследствие летней засухи урожаи на огородах слабы. Во многих имениях началась молотьба ржи как для посева, так и для извлечения излишков по требованиям райпродкома. Самым важным вопросом момента является запашка и засев озимых полей; для выполнения этой важной задачи разосланы циркуляры и приказы губземотдела, указывающие способы разрешения означенной задачи.

Работа земотдела тормозится мобилизацией в имениях советских работников, которых приходится отрывать от дела и направлять в Минск для регистрации.

Социальное обеспечение

Подотдел помощи жертвам контрреволюции обследовал через своих агентов, посланных на места, 10 волостей, обследование остальных 5 вол(остей) уезда подходит к концу.

Приняты энергичные меры по оказанию помощи пострадавшим. Местными волостями и населением спешно оказывается помощь пострадавшим путем трудовой повинности, заго-

Наследие слуцкого края

товляется и вывозится отпущенный пострадавшим лес на постройку домов, убирается их урожай, запахивается земля и т.д.

Ощущается острая нужда в живом и мертвом инвентаре. Для оказания первоначальной помощи необходимо спешно приобрести: 750 лошадей, 300 коров, 720 плугов, 1500 телег. Составлена смета на 154 000 000 руб., включая сюда 11 700 000 руб. для оказания помощи пострадавшим гор. Слуцка.

Бедствия и разрушения по Слуцку выражаются в следующих цифрах: сгорели вокзал, коммерческое училище, деревянное здание при быв. мужской гимназии, 2 дома с постройками быв. земства, Георгиевская церковь, общественная баня, 2 моста через р. Случь и частные строения: каменных домов — 11, деревянных — 39, сараев и амбаров — 18; расхищено движимое имущество у 43 владельцев.

Пострадавшие как в Слуцке, так и в уезде размещаются по частным домам зажиточных. Тем не менее проектируется постройка бараков для пострадавших от пожаров, каковая к осени будет закончена. 468 пострадавших крайне нуждаются в обуви, белье и одежде.

Собираются сведения о нуждающихся семьях красноармейцев как находившихся во время польской оккупации в рядах Красной Армии, так и мобилизованных в настоящее время. Полученные списки, доставляемые агентами (у)собеса, спешно рассматриваются на предмет назначения денежного пайка. От губсобеса получено аванса для раздачи пайка 3 000 000 руб. За отчетный период выдано проезжающим беженцам 3466 фунтов хлеба. Для детей бедноты Слуцка отпускается ежедневно продуктов питания на 600 человек.

Райпродком

Выработана и разослана форма отчетности мельниц. Приняты меры к доставке на склад райпродкома со всех паровых мельниц полученных за помол фунтов. Поступило с мельниц 1353 пуда 32 фунта. Предписано райконтролерам и владельцам паровых мельниц представить сведения о количестве дров, потребных для мельниц на 6 месяцев. Выполняется наряд губпродкомиссии по хлебной неделе. Приняты меры к учету огородов, сельских хозяйств. Заготовлено 99 голов скота, из коих 50 отправлено в Минск. Остаток поступит на удовлетворение потребности гарнизона. Закончена постройка сушилки и приступлено к сушке фруктов.

Совнархоз

Кожевенная секция собрала и передала в выделку яловых кож — 56, подъяловиков — 16, телячьих 88, конских — 16, всего — 176. Подотдел снабжения выдал разным лицам по ордерам соответствующих учреждений 65 пудов железа, 24 пуда гвоздей, 27 пудов проволоки, 2 десятичных весов и др. Технико-статистический подотдел занят заданиями военкома(та) по составлению планов и смет, и для этой цели командирован в распоряжение военкомата инженер. При полиграфическом подотделе оборудованы: переплетная мастерская, портняжная, шапочная, сапожная и заготовочная. Работа тормозится из-за отсутствия из центра инструкций.

Коммунотдел

Заключено 25 договоров с гражданами на городские сады и прочие земли на условиях, выработанных эксплуатационной комиссией; организована трудовая земледельческая артель на монастырской земле; обследовано 5 фольварков в окрестностях города; приняты меры к частичному ремонту городского пожарного обоза, при котором организован добровольческий отряд из 170 человек; произведена очистка ассенизационным обозом в 8 учреждениях, а ровно очистка Красной площади. Выдано 29 ордеров частным гражданам на занятие 40 комнат, военным лицам — 19 ордеров на 20 комнат; подысканы и отведены помещения для 6 советских учреждений.

Укомтруд

Работа в волостях постепенно налаживается. 5 волкомтрудов: Грозовский, Киевичский, Гресский, Муканский и Древский закончили учет рабочей силы и гужевого транспорта, остальные волкомтруды таковой учет производят. Отпущена за истекшую неделю 371 подвода, отправлено на работы 358 человек. Ведутся подготовительные работы по учету строительных рабочих, металлистов и железнодорожников.

Уездагентство

За отчетную неделю полученная литература разбита на библиотеки и распределена следующим образом: компартии — 128 экз., совпрофсоюзу — 77 экз., показательной библиотеке при уездагентстве — 190 экз. и учреждениям по специальным вопросам — 19 экз.; итого — 414 экз. Газет получено 4278 экз.: отпущено волостям — 3456 экз., местным учреждениям и организациям — 612 и расклеено — 410. Расклеено плакатов: 15 в Слуцке, в

Наследие слуцкого края

волостях — 12. Воззваний расклеено в Слуцке 30, отправлено в волостные Ревкомы 150. Получено сообщение из Старобинской волости об открытии 4 изб-читален.

Рабоче-крестьянская инспекция

Кроме текущей работы по проверке и утверждению отчетов подотчетных отделов, деятельность инспекции выразилась в следующем: разработан и рассылается всем отделам, согласно декрету, инструкция для сведения и руководства о предоставлении денежных документов на утверждение, о приглашении представителей отдела инспекции для участия в комиссиях и заседаниях распорядительных управлений.

10 сего августа была произведена ревизия деятельности и денежных сумм(у) собеса. Во всех подотделах работа идет нормально. Ведется планомерная работа по оказанию помощи жертвам контрреволюции. Необходимо, чтобы соприкасающиеся отделы пошли навстречу во всем для выполнения плана, намеченного этой комиссией.

18 и 19 августа была проведена ревизия Совнархоза. В общем, как видно, работа не налажена, например, райлесконторой до сего времени не достигнуто никаких результатов в заготовке дров и строительного материала для нужд уезда. В укоже продолжается еще учет кож и на складе пока имеется небольшое количество. То же самое надо сказать и по отношению к подотделу утилизации. Технико-статистическое бюро выработало проекты переноса электрической станции, устройства сыроварни и мастерских, но ни один из этих проектов еще не осуществился. Главная причина неналаженности работы в этом важнейшем органе, по мнению инспекций, — отсутствие главы и энергичных, живых работников.

По требованию военкома(та) командирован сотрудник для участия в комиссии по осмотру зданий для выяснения потребного ремонта.

Для утверждения счетов отделу приходится затрудняться, так как нет ни нормированных цен на предметы, которые обнаруживают тенденцию к неограниченному росту, ни норм оплаты труда, которые устанавливаются отделами произвольно.

Планомерность и продуктивность работы в отделе Рабоче-крестьянской инспекции на протяжении этой недели тормозилась главным образом недостаточностью помещений и мебели.

Революционные комитеты БССР... (июль—декабрь 1920 г.): Сб. материалов и документов. Мн., 1957. С. 84—91.

ПАВЕДАМЛЕННЕ АБ МЕРАПРЫЕМСТВАХ САВЕЦКАЙ УЛАДЫ Ў СЛУЦКІМ ПАВЕЦЕ

30 верасня 1920 г.

Во всех 18 волостях Слуцкого у. организованы волревкомы. Проводится учет транспортных средств. Выдано денежных пайков семьям красноармейцев 534 185 руб. Оказывается помощь пострадавшим от контрреволюции. Производится выдача бесплатных детских обедов. До последнего времени выдано свыше 6 тыс. детских обедов. В волостях Слуцкого у. открыто 65 библиотек. Была проведена уездная партийная конференция, на которой было представлено 15 ячеек с числом членов 138 человек. За истекший месяц была проведена «Неделя Запфронта», несколько субботников и больших концертов-митингов.

Звязда. 1920. 30 вер.

З ЗАПІСУ РАЗМОВЫ ПА ПРАМЫМ ПРОВАДЗЕ ГАЛОЎНАКАМАНДУЮЧАГА ЎСІМІ ЎЗБРОЕНЫМІ СІЛАМІ РЭСПУБЛІКІ С.С.КАМЕНЕВА З КАМАНДУЮЧЫМ ЗАХОДНІМ ФРОНТАМ М.М.ТУХАЧЭЎСКІМ АБ ХОДЗЕ АПЕРАЦЫІ СУПРАЦЬ БАНД БУЛАК-БАЛАХОВІЧА

24 лістапада 1920 г.

0 гадз. 35 мін.

Главком: Здравствуйте, Михаил Николаевич. Что скажете?

Тухачевский: Здравствуйте, Сергей Сергеевич. Дело в следующем. Операция против Балаховича в общем закончилась, 1-й дивизии, примерно в составе около 500 штыков и сабель при 6 орудиях, удалось прорваться в районе Капличи в направлении на Калки. Командарм 16-й утверждает, что все три дивизии отпущены нами в виде жалких остатков, и я того же мнения. Однако в Слуцке и его районе, который поляки ни за что не хотят ос-

Наследие слуцкого края

тавить, производится мобилизация и набор добровольцев для Балаховича, что, конечно, опять пополнит его кадры. 10-я Кубанская кавдивизия преследует остатки 1-й дивизии, а главные силы 16-й армии будут перегруппированы на слуцкое направление... В общем поляки очень нагло поддерживают Балаховича и банды, я считаю, что нужно принять решительные шаги против них, благо они составляют сейчас единственный наш фронт...

Расійскі дзяржаўны ваенны архіў. Ф. 104. Воп. 4. Спр. 516. Л. 6.

Беларуская справа пад час польскай акупацыі 1919—1920 гг.

Абапіраючыся на ваенную і палітычную падтрымку Антанты, увесну 1919 г. польскія легіёны рушылі на Беларусь. Не сустракаючы сур'ёзнага супраціўлення з боку бальшавіцкіх войскаў, палякі ўвосень выйшлі на лінію Дзвінск — р. Заходняя Дзвіна — Лепель — р. Бярэзіна — р. Прыпяць і авалодалі большай часткай беларускіх зямель. У выніку польскай інтэрвенцыі фактычна спыніла сваё існаванне Літоўска-Беларуская ССР. 22 красавіка 1919 г. кіраўнік Польскай дзяржавы Пілсудскі звярнуўся з адозвай «Да жыхароў колішняга Вялікага княства Літоўскага», у якой запэўніваў беларускі народ, што польскія жаўнеры прыйшлі на Беларусь дзеля яе вызвалення ад бальшавізму і што беларусам будзе дадзена магчымасць «а без ніякага гвалту ці націску з боку Польшчы вырашаць свае ўнутраныя нацыянальныя і рэлігійныя справы». У крывадушнасці гэтых слоў беларускі народ хутка змог пераканацца. На захопленай тэрыторыі ўсталяваўся жорсткі акупацыйны рэжым. Былі разагнаны мясцовыя органы самакіравання — сялянскія рады, раззброены аддзелы самааховы і народнай міліцыі, якія баранілі беларускія вёскі і мястэчкі ад польскіх банд з канца 1918 г. перад адыходам нямецкіх войскаў. У той жа час польскія ўлады не перашкаджалі ўзнаўленню земстваў на Беларусі, бо тыя, у адрозненні ад сялянскіх рад, не закраналі эканамічных інтарэсаў тутэйшых польскіх памешчыкаў, стаялі на антыбеларускіх пазіцыях і выступалі супраць беларускай дзяржаўнасці.

Польская акупацыя выклікала масавае супраціўленне беларускага народа: стыхійна ствараліся партызанскія аддзелы, выбухалі антыпольскія выступленні і паўстанні. Учынены палякамі тэрор прыводзіў да крайняй радыкалізацыі народных мас, што давала добрую глебу для распаўсюджвання бальшавіцкай прапаганды. Нельга аспрэчваць той факт, што значная доля партызанскіх аддзелаў і падпольных груповак ці непасрэдна кіравалася, ці знаходзілася пад уплывам бальшавікоў.

Напярэдадні польскай акупацыі беларускі нацыянальны рух з-за палітычных рознагалоссяў быў расколаты і раз'яднаны. Яго палітычны цэнтр — Рада БНР — ужо з канца 1918 г. не ўяўляў сабою цэласнай арганізацыйнай структуры і фактычна існаваў толькі на паперы. Старшыня кабінета міністраў БНР Антон Луцкевіч у гэты час быў у Парыжы, а пасля — у Варшаве, дзе дыпламатычнымі захадамі дамагаўся ад сусветнага супольніцтва, і найперш ад Польшчы, прызнання Беларусі як суверэннай дзяржавы. Але з-за пазіцыі польскага ўрада і незацікаўленасці вядучых еўрапейскіх краін і ЗША ў беларускім пытанні, беларускі прэм'ер, нічога не дамогшыся, аказаўся ў палітычнай ізаляцыі. Пад уплывам красавіцкай заявы многія беларускія дзеячы пайшлі на супрацоўніцтва з палякамі, спадзеючыся з іх дапамогай здзейсніць ідэю незалежнасці Беларусі. Яны забылі, аднак, адну аксіёму: ніводны акупант яшчэ нікому добраахвотна волю не дараваў. Усе намаганні польскіх улад былі скіраваны на задушэнне беларускага нацыянальнага руху...

Ужо на трэці дзень акупацыі Мінска палякамі (10.8.1919) тут быў утвораны прадстаўнічы орган беларускіх арганізацый — Часовы беларускі нацыянальны камітэт (ЧБНК). Аснову яго склалі тыя беларускія дзеячы, што раней працавалі пры савецкай уладзе: А.Грыневіч, Х.Бандарчык, Я.Лёсік, І.Луцэвіч (Янка Купала), С.Рак-Міхайлоўскі і інш. Да іх далучылася прадстаўніцтва Беларускай хрысціянска-дэмакратычнай злучнасці (БХДЗ).

Паводле свайго статута, ЧБНК ставіў за мэту згуртаванне ўсіх беларускіх арганізацый Міншчыны дзеля падняцця нацыянальнай самасвядомасці, духоўнай і матэрыяльнай культуры беларускага народа...

Наследие слуцкого края

Важным этапам у дзейнасці ЧБНК стала стварэнне ў снежні 1919 г. арганізацыйна-інструктарскага аддзела на чале з Трафімавым. Аддзел рыхтаваў і накіроўваў у воласць і паветы інструктараў (рэзідэнтаў) з мэтай арганізацыі ў беларускіх школах культурна-асветных гурткоў, чытальняў, кааператываў. Лік іх быў нясталы і даходзіў часам да 32 чалавек. Большасць інструктараў — сябры партыі беларускіх эсэраў альбо Беларускай камуністычнай арганізацыі. Заўважым, што нярэдка, прыкрываючыся афіцыйным мандатам ЧБНК, яны займаліся арганізацыяй на месцах паўстанцкіх аддзелаў і падпольных груповак, за што часам арыштоўваліся польскай жандармерыяй. Дзякуючы працы інструктараў, камітэт змог развіць сваю дзейнасць на ўсю Міншчыну.

Ліст Ю.Лістапада старшыні Беларускай цэнтральнай школьнай рады Сымону Рак-Міхайлоўскаму

1 лістапада 1919 г.

Паважаны Пане Старшыня!

Ужо тры дні, як я прыехаў дадому. Па дарозе з Менска да Слуцка я прыпыняўся ў вёсках і абгаварваў школьную справу і раздаваў газеты.

Прыехаўшы ў Слуцак, я пайшоў да пана Начальніка павету, ён даў мне паперу, каб ніхто мне не шкодзіў, і сам выказаў, што ён рад усімі сіламі памагаць беларусам. Пан Школьны інспектар тэж добра аднёсся да мяне.

Пан Асвяцімскі вельмі рад, што Вы паслалі працаўніка па школьных справах.

Што датычыць пана Абрамовіча, то ён, прачытаўшы Ваша пісьмо, спужаўся, бо ён да гэтага часу яшчэ і не думаў працаваць на карысць Беларусі. Сядзіць сабе ў польскай канцылярыі і запісвае ўхадзячыя і выходзячыя паперы. Ён кажа, што ў Слуцкім павеце людзі не хочуць адчыняць беларускія школы. Усё тое, што я пачуў ад Абрамовіча, паказвае, што ён зусім не беларус, а паляк, бо пасля службы ходзіць па Слуцку ў польскіх галунах (пагонах).

Тым часам я, не слухаючы пана Абрамовіча, пайшоў па бліжэйшых вёсках ад Слуцка, каб даведацца, у якім стане знаходзяцца вясковыя школы. Я даведаўся, што з адзінаццаці вясковых школ Слуцкай воласці адчынена толькі адна школа расейская. Што датычыць беларускіх школ, то ні адзін настаўнік пра іх нічога не ведаў, а прыгаворы падаюць, каб адчыніць хоць якую школу. Наогул сказаць, амаль што не ўсе школы падалі заявы, каб адчыніць расейскую школу з польскай моваю.

Я за гэтыя два дні пабываў у дзвюх вёсках на бацькоўскіх сходах і вытлумачыў ім добра пра школьную справу, дык яны ўсе, як адзін, згадзіліся адчыніць беларускую школу. На сходах было больш як 100 бацькоў. Толькі напісалі ў прыгаворы такую згоду, што пачнуць вучыць па-беларуску тады, калі будуць прысланы ім беларускія падручнікі.

Я на кожным шагу тлумачу ўсім, як блізкім, так і далёкім людзям, пра Беларускую школьную справу і з усіх бакоў чую прыхільнасць, але, як ім дасюль не было вядома ўсё гэта, дык я прасіў бы Вас, каб Вы паклапаціліся аб тым, каб можна было па ўсіх вёсках зрабіць другія сходы, на якіх быў бы прадстаўнік-беларус, і я спадзяюся, што на гэтых сходах галасавалі за беларускую школу.

Вось усё тое, што я паспеў за гэтыя тры дні зрабіць і даведацца. Цяперачы я Вас прашу, Пане Старшыня Школьнай Рады Меншчыны, каб Вы назначылі мяне назаўсёды рэзідэнтам Беларускіх школ Случчыны, бо тыя, на каго Вы так спадзяваліся, нават і не думаюць аб сваіх абавязках, гэта я кажу пра Абрамовіча.

Прычым, калі я толькі буду часова рэзідэнтам, дык я застануся ў разбітага карыта, бо школы ўсе будуць заняты, і я застануся без куска хлеба. Працую дзень і ноч, каб як зрабіць лепей і больш адчыніць беларускіх школ. Прысылайце ўсе пастановы і інструкцыі і беларускіх падручнікаў. Яшчэ кажу, што школ вельмі мала адчынена, прыгаворы пададзены і чакаюць рэзалюцыі начальства.

З пашанай Ю. Лістапад.

Пішыце як найхутчэй.

Яшчэ, пане Старшыня, дабаўлю.

У мяне надта шмат знаёмых настаўнікаў вясковых школ. Яны даведаліся, што я прыехаў з Менска, гэтыя тры вечары чалавек па дзесяць прыходзілі даведацца пра школы. Ім я растлумачыў, як належыць быць, і ні адзін з іх не мае нічога процію і кожны згаджаецца ўвесці ў сва-

Наследие слуцкого края

ёй школе беларускую мову. Толькі яны просяць, каб атрымаць адкуль-небудзь беларускіх падручнікаў і рады пабываць на курсах Беларусазнаўства, якія ў хуткім часе адчыняцца ў Слуцку.

У нас у Слуцку няма яшчэ ні школьнае павятовае рады, ні нацыянальнага камітэту. Гэтымі днямі ўжо выбярэм, бо будзе сход, здаецца, сёння ўвечары па гэтых пытаннях.

Працаўнікоў-беларусаў у нас надта мала. Людзі добрыя і спрыяючыя Беларусі, гэта Асвяцімскі, Петрашкевіч, старшыня Беларускага гуртка Бараноўскі, а на Абрамовіча яны тэж маюць невялікую надзею. Што будзе зроблена мною за гэты тыдзень, дык я напішу, і як адчыняцца беларускія школы, то напішу, дзе і колькі іх будзе.

Юрка Лістапад.

Ліст Андрэя Бараноўскага кіраўніку інструктарска-арганізацыйнага аддзела Часовага беларускага нацыянальнага камітэта Яўсею Трахімаву (Трафімаву)

Таварыш Трафімай!

Хаця яшчэ мая праца не дала вялікіх знакаў, але ўсяк-такі, дзякуючы таму, што едзе чалавек, пасылаю а сабе маленькую вестку. З прыездам у Слуцк я звярнуў увагу на арганізацыю павятовае Школьнае Рады Случчыны. Не маю магчымасці склікаць сход беларусаў, мною заложана часовая рада, паперу а зацвярджанні якой пры гэтым пасылаю. Аб гэтым жа мною паслана папера і Павятоваму старасце. Уважна прашу найскарэй зацвердзіць раду, даць ёй датычачыя яе дырэктывы і выслаць усё гэта чэраз падаўца гэтага, нашага сябра Русака, бо, здаецца, праца будзе. Быў ужо на павеці. Агульнае ўражанне вельмі добрае. Сялянства, пачуўшы словы праўды, ідзе насустрач з адчыненай душой. У кожным слове іх чутна скарга на палякаў.

У вёсцы Ліпнікі Цараўскае воласці вучыцель ужо даўно пачаў знаёміць дзяцей з беларускай мовай, і сам чалавек вельмі спрыяючы беларускаму руху, але зазначыць у пратаколе а звароце школы з расейскай на беларускую не здарылася дзеля таго, што школа топнуе яшчэ трох вёсак і склікаць сход было немажліва. Тут я залажыў культурна-прасветны гурток «Вясковая Зорка», статут якой прывязу на зацвярджанне. На каляды устрайваюць беларускія ігрышчы. Ставіць будуць «Антося Лата» і «Па дарозе жыцця». Гурток мае на мэце пашыраць сведамасць па суседніх вёсках, дзе будзе закладаць чытальні. У вёсках Паўстынь і Валаты Цараўскае воласці і ў вёсцы Ісерна Пагоскай воласці ўдалося звярнуць расейскія школы на беларускія.

Прашу паведаміць Раду, што дзеля школ беларускіх наш гурток выдае кнігі бясплатна. У вёсцы Заграддзе Цараўскае воласці залажыўся беларускі кааператыў «Гаспадар», пры якім мною заложана беларуская чытальня. Сялянства вельмі цікавіцца палітыкай, аб чым прыходзіцца гаварыць нямала. Прывязу многа дакументаў. Не малое значэнне мае чытанне вершаў. Газета расходзіцца добра. Нават у самых далёкіх вёсках здаралася знаходзіць нумары «Беларусі». У прадмесці м. Слуцка — Остраў — заснавана беларуская чытальня «Бацькаўшчына».

Будзь ласкаў, напішы, што дзеецца ў Менску наогул і асабіста ў нашых палітычных колах. Сялянства выносіць поўнае незадавальненне а здарэнні з Радаю. Прывязу дакументы. З Русаком гавары аб усім. Гэта пэўны наш працаўнік ува ўсіх кірунках.

Будзь здароў, дзядзька Трафімаў, паважаючы Вас

Андрэй Бараноўскі.

P.S. Прашу, чэраз Русака напішы, якія абавязкі школьнага рэзідэнта і ці магу я ці школьная рада рэкамендаваць на Слуцкі павет рэзідэнта і якая яму пенсія. А.Б.

Ліст Я.Станкевіча ў Беларускую цэнтральную школьную раду

На курсы з 30-га сакавіка занятак адбіваецца нармальна. У адносінах да акупацыйнай улады слухачы дзержацца добра, аніякіх самых малых парушэнняў, загадаў ці нядобраспадзяванняў не было, і я пэўны, што і не будзе.

На 1 ліпеня сёлета назначаны ў Слуцку польскія неабавязковыя курсы для вучыцялёў усіх школ — маскоўскіх, беларускіх, польскіх. Мэта курсаў быўшых цяпер русіфікатараў — прыгатаваць ра-

Наследие слуцкого края

зам і паланізатараў, хоць бы ў маскоўскіх школах. Вучыцельства, нават лепшае, дрыжачы за кусок хлеба, думае ўсё ісці на гэтыя курсы. Але быць на дваіх курсах цяжка і амаль немагчыма. Дзеля гэтага на просьбу вучыцялёў уведзена на нашых курсах і польская мова, каторай вучу я.

Склад слухачоў наогул робіць добрае ўражанне. Вучыцялёў ёсць болей за 200, рэшта студэнты, гімназісты і інш. Усіх каля 350. Каб прымаць, дык набралася недзе чалавек яшчэ 300, а кажуць, што і болей. Стыхійна йдуць на беларускія курсы. Дзеля гэтага стараемся зрабіць другую змену.

Падмога на 10 марак у дзень выдаецца ўсім вучыцялём, што запісаліся да 30-га красавіка ўключна.

Але лектары, лектары!!! Я ніколі не спадзяваўся, каб маглі інтэлігентныя людзі так нягодна чытаць, як чытаюць Жаўрыд гісторыю беларускай літаратуры і Петрашкевіч геаграфію Беларусі. Жаўрыд чытае так нягодна, што яго лекцыя дае адзін пэўны мінус. Што да Петрашкевіча, дык тут мінуса пакуль што няма, але і аб карысці можна сумнявацца. Петрашкевіч заўсёды пачынае лекцыю ад слоў: «Паважаныя слухачы...» — і, прачытаўшы прафесарскім тонам мінут 15—25 (максімум!), канчае лекцыю. Мае ўвагі не памагаюць. Адказ у яго адзін: на такі вялікі ўрок, як 50 мінут, не хапае матэрыялу! Трэба ратаваць палажэнне. На курсы сабраўся ўвесь цвет вялікай слуцкай інтэлігенцыі, ад гімназістаў і студэнтаў да былога гарадскога галавы і яго жонкі. Пастаўлена на карту справа беларускага руху ў Случчыне.

Усё зрабіце, каб як-та прыехалі лектар гісторыі Ігнатоўскі, лектар пяяння Чарняўскі альбо Тэраўскі.

Увага! Яшчэ да майго прыезду Школьная Рада Случчыны пастанавіла выплачваць лектарам па 40 марак за гадзіну.

Калі няма лепшага лектара геаграфіі, дык неяк прагаруем з Петрашкевічам, але, канешне, прышліце з гэтым вучыцелем Мамчыцам адну вялікую карту Беларусі і на продаж, колькі можаце. Зрабіце, што можаце, каб прыслаць на курсы другога лектара літаратуры, калі гэта зрабіць немагчыма, дык прышліце на мой адрас 2 рукапісныя сшыткі гісторыі беларускай літаратуры Максіма Гарэцкага. Гэта можа паправіць хоць трохі лекцыі Жаўрыда. Маецца (а тут кнігі прадаюцца добра) для продажы каапératыўная кнігарня «Процераб», нядаўна тут закладзеная.

6.5.1920 г.
Кіраўнік курсаў беларусазнаўства
Янка Станкевіч.

Друкуецца паводле публікацый у часопісе «Спадчына» № 6 за 1994 г.

Слуцк. 1920—1921 гг.

З успамінаў Дзмітрыя Лаўрэнцьевіча Юр'ева, былога члена Слуцкага павятовага рэўкома

Гражданская война подходила к концу. Основные силы интервентов и белогвардейцев были разгромлены. Полки 22-й бригады 8-й дивизии получили приказ дислоцироваться в Слуцком уезде. Находившиеся здесь поляки отошли на новую границу западнее линии Тимковичи—Копыль. Штаб 22-й бригады разместился в Слуцке. Официально складывалась мирная обстановка на границе с Польшей. В действительности поляки формировали на своей территории бандитские отряды и даже целые войсковые соединения (Савенков, Булак-Балахович) и с ведома Пилсудского эти банды переходили советскую границу, открывали военные действия. Положение в уезде было сложным. Существующая мелкая промышленность была разорена, а продразверстка на селе вызывала недовольство крестьян.

Вскоре после прибытия в Слуцк 22-й бригады меня ввели в состав Слуцкого уездного ревкома. При распределении обязанностей был утвержден заместитель председателя ревкома, которому было поручено заведование отделом управления. В этот период главной задачей этого отдела было восстановление Советской власти в уезде. В течение ноября 1920 г. во всех волостях были созданы ревкомы, а в селах — сельсоветы. Их возглавляли представители местных большевистских орга-

Наследие слуцкого края

низаций, а по ряду волостей председателями были назначены представители воинских частей.

Январь 1921 г. В эти дни в городе и уезде проходили партийные собрания, на которых обсуждалась роль профессиональных союзов в хозяйственной жизни страны. В Слуцке профсоюзная дискуссия проходила не так бурно, как в больших рабочих центрах. Фигурировали две платформы: ленинская и троцкистская. Помню, на одном из таких собраний я докладывал о ленинских установках в профсоюзном движении, а секретарь укома Ахманов выступил с защитой тезисов Троцкого. Бурным было обсуждение, но коммунисты проголосовали за ленинскую платформу.

Восстанавливая хозяйство, приходилось еще крепко держаться за винтовку. Поэтому систематически проводились военные учения. Кронштадтское восстание воскресило надежды контрреволюционных элементов в уезде. В дни, когда проходил X съезд Коммунистической партии в Слуцке средь белого дня была попытка восстания. На базарной площади города вооруженная толпа, в которой были и бывшие гимназисты, открыла стрельбу, разогнала толпу на рынке и направилась к зданию ревкома. Однако отряд особого отдела милиции быстро ликвидировал этот мятеж.

В начале октября 1921 г. состоялась уездная партийная конференция. На ней большое внимание было уделено земельному вопросу. К этому времени в уезде малоземельные крестьяне дополнительно получили 42 тысячи десятин земли. Коллективы и коммуны находились в зачаточном состоянии. Их земельный клин не превышал 500 десятин. Основным орудием были борона да соха. Присутствующие делегаты на конференции с большим вниманием слушали выступления представителей ЦК Белоруссии о развитии сельского хозяйства в преломлении новой экономической политики. Но каково же было их изумление, когда информация представителей свелась к тому, что надо форсировать организацию крестьянства в коммуны. Мне как председателю посевного комитета пришлось выступать против такой линии в земельном вопросе, как преждевременной, не отвечающей принятым решениям X съезда партии. Сплошная организация крестьянства в коммуны в тот период звучала красивым лозунгом, но оторванным от действительности.

В середине октября 1921 г. в Минске состоялась X партийная конференция. Наша делегация оказалась единственной, которая не разделяла точку зрения присутствующих по земельному вопросу. Тогда по предложению Кнорина, секретаря ЦБ Коммунистической партии Белоруссии, в повестку дня был включен наш содоклад. Его сделать наша делегация поручила мне. И хотя партконференция приняла тезисы ЦБ, но осуществить их не смогла. Только спустя десять лет — это уже только в 1930-е годы — утвердился на селе колхозный строй, а опыт создания коммун не имел успеха, и они были преобразованы в колхозы.

Установив Советскую власть, вплотную подошли к осуществлению культурной революции. Не хватало учителей, а также письменных принадлежностей, учебников. Были случаи, когда снабжение бумагой, перьями, карандашами шло за счет контрабанды, отобранной пограничниками. Многие школы требовали капитального ремонта. В дореволюционном Слуцке были мужская и женская гимназии, коммерческое и духовное училища. Большинство учителей этих заведений продолжали работать в советских средних школах, названных школами 2-й ступени. Тогда вместо учитель вошло в употребление название школьный работник — сокращенно «шкраб». На уездном съезде Советов обсуждался доклад о народном образовании. К тому времени вместо отдела управления на меня возложили обязанности заведования отделом народного образования.

В июне в Слуцке работали Белорусские курсы учителей, на которых присутствовало около 200 человек. Эти курсы посетил поэт Якуб Колас. Его выступления всегда проходили оживленно и интересно. О посещении Слуцка он написал в одном из номеров газеты «Советская Белоруссия»: «Слуцк — тихий и небольшой городок...», но природа и люди напоминают ему «...здесь Белорусский дух, здесь Белорусью пахнет». Такими словами заканчивался его небольшой очерк. На память с ним сфотографировалась группа учителей и работников народного образования, к сожалению фотография у меня не сохранилась.

Наследие слуцкого края

Нічыпар Бянько.

Сцяпан Красуцкі.

В городе существовал драматический кружок. Он состоял из местной интеллигенции. В небольшом театре кружковцы дважды в месяц показывали пьесы дореволюционного репертуара. В связи с этим меня критиковали и критиковали справедливо, ведь на самом деле современный репертуар отсутствовал.

Многогранная работа в уезде требовала большого количества грамотных людей. С этой целью была создана в Слуцке партийная школа. Здесь в течение шести месяцев работники волостей пополняли свои знания.

В период моей работы в Слуцке вместе со мной работали: Юшкевич — секретарь укома, Владимиров — председатель ревкома, а позже уисполкома, Танхилевич — секретарь укома после Юшкевича, Аскольдов и Бауман — работники аппарата укома, Козлас — председатель продовольственной комиссии, Пассаманик — зав. отделом здравоохранения, Синюк — секретарь ревкома, позже уисполкома, Чиж — зав. земельным отделом, Борисов — председатель Тимковичского волревкома и др.

... На 2-м Всебелорусском съезде Советов меня избрали членом Белорусского ЦИК от Слуцкого уезда. С 1922 года стал работать в ПУРе (политуправление Реввоенсовета Красной Армии) и, естественно, сменил место жительства: из Слуцка переехал в Москву.

Фонды Слуцкага краязнаўчага музея.

26 слуцкіх партызан

Жыхарам горада добра знаёмы вуліцы 14 Слуцкіх партызан і Камсамольская. Яны звязаны адзінымі падзеямі 1920 г. Пасля Кастрычніцкай рэвалюцыі ў Слуцку была ўстаноўлена савецкая ўлада. Але неўзабаве Случчыну акупіравалі палякі. Народ падняўся на барацьбу з захопнікамі. Кіраваў падпольным і партызанскім рухам падпольны камітэт КП(б)Б на чале з І.Бачко і М.Юшкевічам.

У красавіку 1920 г. палякам удалося арыштаваць 26 падпольшчыкаў і партызан, якія сабраліся на нараду. 14 красавіка польскі ваенна-палявы суд прыгаварыў да расстрэлу 14 чалавек. 12 партызан былі прыгавораны да катаржных работ. Патрыётаў расстралялі на гарадскіх могілках. Апошнімі словамі іх былі: «Мы памром, але прыйдзе Чырвоная армія і прагоніць вас! Нас заменяць тысячы новых байцоў».

Пасля вызвалення Слуцка астанкі 14 слуцкіх партызан былі перанесены на вуліцу Шырокую, самую прыгожую ў горадзе, і там пахаваны. Патрыёты былі маладыя, камсамольскага ўзросту. Вуліцу Шырокую перайменавалі ў Камсамольскую. А вуліца Кладбішчанская, па якой вялі іх у апошні шлях туды, дзе яны былі расстраляны, перайменавана ў вуліцу 14 Слуцкіх партызан.

У 1926 г. на брацкай магіле герояў-партызан быў пастаўлены гранітны помнік. Вось прозвішчы загінуўшых:

БЫЧЭНКА Міхаіл.
БЯНЬКО Нічыпар.
ГРАЧУК Яфім.
КРАСУЦКІ Сцяпан.
ЕМЯЛЬЯНЧЫК Міхаіл.
КАМІНСКІ Аляксандр, польскі салдат-камуніст.
РЭУТОВІЧ Міхаіл.
САЛАДУХА Пётр.
СІМАНОВІЧ Яўхім (Антон) Іванавіч, нарадзіўся каля 1894 г. у в. Агароднікі ў сям'і сялян. Служыў у царскай арміі. Пасля Кастрычніцкай рэвалюцыі служыў у Чырвонай гвардыі і органах Надзвычайнай камісіі.

З успамінаў брата Я.Сімановіча Антона Іванавіча

Пасля Кастрычніцкай рэвалюцыі мой брат Яўхім вярнуўся на радзіму і працаваў у ВЧК. Мы жылі ў цёткі, бо бацькоў

Наследие слуцкого края

ужо не было, яны памерлі. У час польскай акупацыі Яўхім прымаў актыўны ўдзел у барацьбе супраць ворага, вёў падпольную работу. Мне часта прыходзілася дапамагаць яму: выконваў розныя даручэнні, расклейваў лістоўкі і г.д. Я быў малодшы і вучыўся яшчэ ў гарадскім пачатковым вучылішчы. Пашпарта ў мяне яшчэ не было, была даведка. І калі Яўхім выходзіў у горад, то карыстаўся ёй. Таму і на судзе ён праходзіў як Антон. Антонам ён значыцца і ў спіску расстраляных. Арыштавалі брата на сходцы ў хаце Салавейчыка. Калі ўварваліся жандары, Яўхім стрэліў і выскачыў на двор, дабег да вуліцы Чырвонаармейскай, але ворагі дагналі яго і арыштавалі. А 25 красавіка брата з іншымі барацьбітамі расстралялі.

СЦЕПАНОВІЧ Пётр.

ЦІШКЕВІЧ Максім.

ЦІШКЕВІЧ Мікалай.

ЦІШКЕВІЧ Міхаіл, нарадзіўся ў 1900 г. у м. Грэск.

ЯРМАЛІЦКІ Пётр, польскі салдат-камуніст.

* * *

Асуджаныя на катаржныя работы 12 партызан былі вывезены ў Польшчу ў турму Дон-Корн у Познані. Са 120 чалавек, што былі ў гэтай турме, 60 памерлі, іншыя захварэлі на сухоты. Сярод памерлых былі 3 партызаны са Слуцка. Астатніх, зусіх хворых, пасля 17-месячнай катаргі абмянялі на польскіх контрэвалюцыянераў і прывезлі ў Беларусь. Але здароўе многіх было падарвана. На жаль, далейшы лёс многіх з іх невядомы.

ГЛАДКІ Аляксандр Максімавіч, нарадзіўся ў в. Саўкова Слуцкага пав. (цяпер Капыльскі р-н) у 1902 г. Асуджаны на 10 гадоў катаргі. Памёр у 1952 г.

ДВАРЭЦКІ Якуб, прыгавораны да 3 гадоў турмы.

ЖУРАЎСКІ Цімафей, прыгавораны да 10 гадоў катаргі. Памёр у турме.

КІМЛАЧ Максім, прыгавораны да 4 гадоў катаргі.

КРАСУЦКІ Пётр, прыгавораны да 10 гадоў катаргі.

КУХАРЧЫК Міхаіл, прыгавораны да 10 гадоў катаргі. Пасля абмену вучыўся два месяцы ў Цэнтральнай партыйнай школе Беларусі, пісаў вершы, марыў напісаць пра партызан, але цяжка захварэў і ў 1921 г. памёр. Пахаваны ў Мінску.

ЛЁСІК Мітрафан, прыгавораны да 10 гадоў катаргі.

МЯЦЕЛЬСКІ Васіль Уладзіміравіч, нарадзіўся ў 1901 г. у м. Грэск у сям'і селяніна. Асуджаны на 10 гадоў катаргі. У 1925 г. закончыў Мінскі політэхнічны інстытут, працаваў навуковым супрацоўнікам.

Пётр Саладуха.

Я.І.Сімановіч.

Мікалай Цішкевіч.

Міхаіл Цішкевіч.

З успамінаў В.У.Мяцельскага

У час польскай акупацыі я ўдзельнічаў у падпольнай рабоце супраць палякаў. У Слуцку з падпольнага камітэта я ведаў толькі Міхаіла Кухарчыка. Праз яго меў сувязь з Янам Сімановічам і Сямёнам Чыжом. У воласці ствараліся падпольныя партызанскія атрады. У красавіку 1920 г. як арганізатар грэскіх партызан быў выкліканы на нараду ў Слуцк. Сабраліся ў невялікім доміку. Мы яшчэ не паспелі адкрыць нараду, як у домік імгненна ўварваліся ці то жандары, ці то польскія жаўнеры і ўсіх нас схапілі. Добра памятаю толькі бойку. Нас хтосьці выдаў.

Мне было 19 гадоў. Мая сястра Ульяна Казубовіч (потым загінула ў фашысцкіх засценках) казала, што бацька прадставіў на мяне даведку, у якой быў дадзены ўзрост менш за 18 гадоў, таму я быў прыгавораны да катаржных работ на 10 гадоў.

Наследие слуцкого края

С.А.Чыж.

Нас вывезлі ў Польшчу ў турму Дон-Корн у Познані.

Пасля заключэння мірнага дагавора з Польшчай мы пісалі ў Чырвоны Крыж заяву з указаннем прозвішчаў усіх палітзняволеных. Неўзабаве да нас прыехаў прадстаўнік Чырвонага Крыжа, прывёз прадукты і крыху грошай. Пазней усіх нас, хто застаўся жывым, накіравалі ў Варшаву. Там мы прабылі некалькі дзён у лагеры, потым былі адпраўлены ў Беларусь. Нас сустракала дэлегацыя на чале з сакратаром ЦК КП(б)Б В.Кнорыным. У 1921 г. па пуцёўцы ЦК камсамола Беларусі я паступіў на падрыхтоўчае аддзяленне Мінскага політэхнічнага інстытута.

СІМАНОВІЧ Іван (Ян), прыгавораны да 4 гадоў катаргі. Памёр у 1920 г. у турме.

СЯМІДЗЕЛАЎ Аляксандр, прыгавораны да 10 гадоў катаргі.

ТЫШКЕВІЧ Сцяпан, прыгавораны да 3 гадоў турмы.

ЧЫЖ Сямён, прыгавораны да 10 гадоў катаргі.

В.С.Відлога.

Дакументы сведчаць

АБВЕСТКА ПОЛЬСКАГА ПАЛКОЎНІКА І КАМАНДЗІРА АКРУГОВАГА ЭТАПУ ШЭМЕТА АБ РАССТРЭЛЕ І ПРЫГАВОРЫ ДА ТУРЭМНАГА ЗАКЛЮЧЭННЯ СЛУЦКІХ ПАРТЫЗАН*

Жаўнеры: Ярмаліцкі Пётра, Емяльянчык Міхась, Камінскі Аляксандр і прыватныя асобы: Сімановіч Антось, Бычэнка Міхась, Грачук Яўхім, Красуцкі Сцяпан, Саладуха Пётра, Рэутовіч Міхась, Тышкевіч Максім, Тышкевіч Міхась, Тышкевіч Мікалай, Сцепановіч Пётра і Бенько Нічыпар пастановаю палявога суда камандзіра акругового этапа Менска-Літоўскага, дня 24 красавіка 1920 г. за здраду і змову супроць войска польскага прысуджаны да кары смерцю праз расстрэл. І гэты прыгавор, праз дзве гадзіны пасля абвяшчэння, 25 красавіка, а 10-й гадзіне раніцы ў Слуцку быў выкананы.

Пастановаю гэтага ж суда за такія ж учынкі прыгавораны да 10 год катаргі:

Жаўнеры: Гладкі Аляксандр, Красуцкі Пётр і прыватныя асобы: Сімановіч Ян, Мяцельскі Васіль, Чыж Сямён, Кухарчык Міхась, Жураўскі Цімох, Семідзелаў Аляксандр і Лёсік Мітрафан.

За тое, што ведаў аб гэтай змове і здрадзе і не паведаміў начальству, Кімлач Максім прыгавораны гэтым жа судом на 4 гады катаргі.

Дварэцкі Якуб і Тышкевіч Сцяпан за тое, што схавалі карабіны без дазволу ўлады, прыгавораны гэтым жа судом да 3 гадоў турмы кожны.

Шэмет, палкоўнік і камандзір акругового этапа.

Фонды Слуцкага краязнаўчага музея.

Чатырнаццаць слуцкіх партызан

Патанулі ў дыме веснавыя далі,
Родны край імглою апавіў туман.
За Радзіму-маці сэрцы аддавалі
Чатырнаццаць слаўных слуцкіх партызан.

Узнялася ціха баявая песня,
Яе горда слухаў навакольны люд.
Чужаніца люты над магілай цеснай
Прачытаў паўстанцам свой ліхі прысуд.

Вы не плачце горка, родныя матулі:
Як арлы, стаялі мужныя сыны;
Родныя прасторы бачылі і чулі:
Білі па-геройску ворагаў яны.

Ведае Айчына пра сыноў адданых,
На магіле помнік памяць апячэ.
Услаўляюць песні слуцкіх партызанаў,
Ды ў матулі слёзы на шчацэ...

Андрэй Лешчанка.

*Падобныя абвесткі ў красавіку 1920 г. былі парасклейваны па ўсёй Беларусі. Некаторыя прозвішчы ў дакуменце адрозніваюцца ад іх правільнага напісання.

Наследие слуцкого края

У барацьбе супраць захопнікаў

З успамінаў П.Н.Грыцкевіча

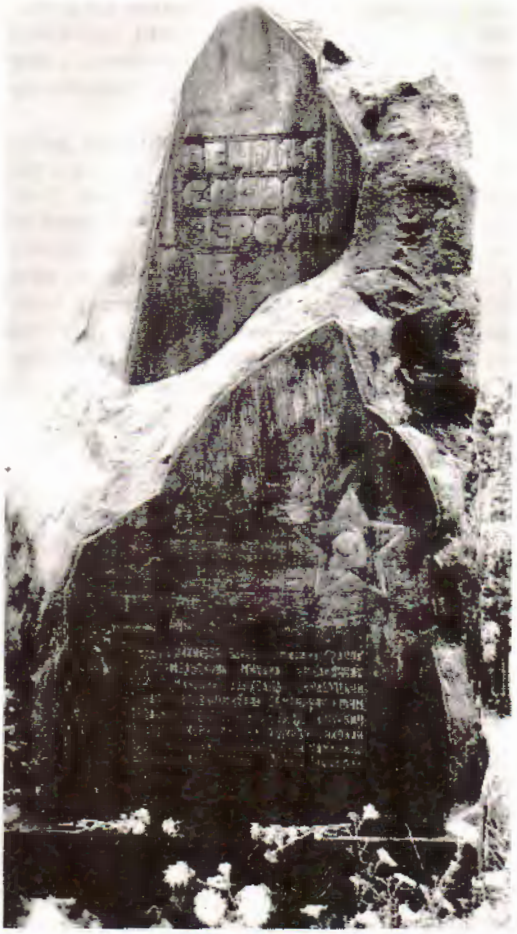
ГРЫЦКЕВІЧ Пётр Навумавіч, нарадзіўся ў 1897 г. у в. Варкавічы Слуцкага павета. У 1912 г. закончыў Лучнікоўскае двухкласнае і прадоўжыў вучобу ў Слуцкім вучылішчы. З 1916 г. па 1917 г. у царскай арміі. Пасля Кастрычніцкай рэвалюцыі вярнуўся ў родную вёску, дзе працаваў сакратаром валаснога рэўкома. У 1918 г. здаў экзамен на званне настаўніка народнай школы. У гады польскай акупацыі (1919—1920) — член валасной падпольнай партыйнай ячэйкі, партызан Слуцкага партызанскага атрада. Удзельнік абедзвюх падпольных слуцкіх павятовых канферэнцый. З 1920 г. член Камуністычнай партыі. Прымаў удзел у вызваленні Слуцка ад польскіх акупантаў.

Дэлегат X, XII, XIV з'ездаў КП(б)Б. Быў членам ЦВК БССР. З 1921 г. па 1941 г. на партыйнай і педагагічнай рабоце ў Слуцку і Мінску. З пачатку Вялікай Айчыннай вайны на фронце: камісар асобнага сапёрнага батальёна. Загінуў на Заходнім фронце на пераправе цераз Дняпро каля в. Салаўёва ў кастрычніку 1941 г.

Десятого августа 1919 года поляки заняли Слуцк. Для нелегальной работы в городе была оставлена группа партийцев и создан уездный подпольный комитет Коммунистической партии. В деревнях Слуцкого уезда начали создаваться подпольные большевистские ячейки. Осенью 1919 года и в нашей деревне Варковичах организовалась волостная ячейка партии. Нас было всего несколько человек. Руководил нами член уездного комитета Иван Иванович Бочко. Наша волостная ячейка охватывала деревни: Варковичи, Лучники,

Помнік 14 слуцкім партызанам. 1926 г. Знішчаны ў гады Вялікай Айчыннай вайны.

Помнік 14 слуцкім партызанам. Пастаўлены на вул. Камсамольскай у 1970 г. замест знішчанага.

Наследие слуцкого края

П.Н.Грыцкевіч.

Серяги, Безверховичи, Подлипцы, Ушаловичи, Василинки, Бокшицы, Браново. Мы призывали население не давать наглым захватчикам ни продовольствия, ни денег, ни людей для работы. Наши призывы находили живой отклик у крестьян, которые уже испытали все ужасы хозяйничания польских панов.

На окраине Слуцка в маленьком домике девушка-коммунистка печатала на пишущей машинке воззвания, листовки. Члены ячейки расклеивали эти воззвания на видных местах в окружающих деревнях, разбрасывали листовки и в городе, особенно по базарным дням. Волостная ячейка поднимала и организовывала крестьян на вооруженную борьбу против поляков.

Как мы работали? Сперва мы находили надежных людей. Мы объясняли такому надежному человеку наши задачи, затем давали ему винтовку, обязывали хорошо спрятать ее и быть готовым в любую минуту выступить. Таким образом в Варковичах и Серягах организовался партизанский отряд — 28 партизан, вооруженных винтовками и имевших к ним по нескольку десятков патронов. Желающих уйти в партизаны в окрестных деревнях было много, но на всех не хватало оружия.

В начале 1920 года в Слуцке состоялась 1-я уездная подпольная конференция большевиков. Она проходила в доме на углу Болотной и Копыльской улиц. Съехались представители со всего уезда. К тому времени почти во всех волостях уже существовали подпольные ячейки. На конференции все делегаты заявили, что крестьяне поддержат открытое выступление против оккупантов. Один из партизан-партийцев говорил на конференции:

— Народ подготовлен. Дайте только приказ, мы соберем крестьян и возьмем Слуцк.

Уездная конференция дала указание усилить работу по подрыву тыла польской армии. Делегаты вернулись в свои отряды, и с весны 1920 года участились случаи порчи военного имущества оккупантов, разрушения железнодорожных путей, взрыва мостов.

Помню, наш отряд получил задание повредить телеграфную линию. Нам удалось перерезать провода и повалить столбы на расстоянии двух-трех километров. Польское командование прислало в Варковичи карательную экспедицию. Каратели забрали у крестьян скот, дочиста ограбили деревню и наложили большую контрибуцию. Это вызвало возмущение крестьян не только в Варковичах, но и в других деревнях.

В апреле 1920 года в Слуцке произошел большой провал. В домике сторожихи театра Соловейчика шло уездное совещание партизан. О нем пронюхали жандармы. Сторожка была окружена, и участники собрания арестованы.

Мы, в Варковичах, узнали об этом на другой день. Уездный комитет партии предложил отряду быть наготове. Боясь провала, мы предложили партизанам вместе с молодежью уйти в воробьевские леса. Партизаны перешли на нелегальное положение, спали не дома, а на гумнах и в лесу.

После слуцкого провала нашей ячейке было поручено перенести оружие в более надежное место. На потайном складе в Слуцке были запрятаны винтовки, патроны, бомбы, литература. И вот однажды ночью человек десять коммунистов и партизан направились в Слуцк и всю ночь переносили свой опасный груз. Оружие и литература были спрятаны по деревням, в огородах, на гумнах. Польские власти считали, что они покончили со слуцкими большевиками. Но уже к 1 мая почти по всему уезду и по городу были расклеены воззвания коммунистической партии и разбросана литература.

В июне 1920 г. состоялась 2-я Слуцкая уездная конференция большевиков. Место для нее было выбрано километрах в пяти от Слуцка, на болоте. Кругом, во ржи, стояла охрана: несколько партизан, вооруженных винтовками. На конференции

Наследие слуцкого края

присутствовал представитель ЦК Коммунистической партии Литвы и Белоруссии.

Поздно ночью, поодиночке собрались в указанное место человек двадцать делегатов от волостных партийных организаций. Далеко от места сбора встречали их члены уездного комитета и надежные партизаны. На конференции стоял вопрос о подготовке к открытому выступлению против поляков при приближении Красной Армии к Слуцку. Мы уже знали, что на Украине конница Буденного гонит поляков. Недаром оккупанты с таким озлоблением и остервенением набрасывались на крестьянство, отыскивали партизан, подвергая уничтожению целые деревни.

На случай выступления мы заранее заготовили из материи красные звездочки, чтобы иметь в этот момент отличительные знаки. Звездочки хранились на гумне, под соломой.

Когда началось июльское наступление Красной Армии, из уездного комитета пришел Бочко и предложил отряду немедленно собраться.

— Ну, товарищи, мы двигаемся на Слуцк, нужно выбить оттуда поляков и защитить город от полного разрушения, — сказал он.

Партизаны вышли на улицу с винтовками и выстроились в колонну. Крестьяне, женщины, дети плакали от радости, целовали и обнимали партизан. Матери говорили сыновьям: «Идите, сынки, бить поляков, чтобы они больше не вернулись!»

Наш отряд под командой Бочко вошел в Лучники. Здесь мы убили полицейских и солтыса и направились к Слуцку. Оккупанты жгли и разрушали город. Население попряталось на чердаки и в подвалы. Всю ночь с 14 на 15 июля через город спешно отступали польские части, все грабя и поджигая на своем пути. Они подожгли коммерческое училище — трехэтажное здание. Был взорван и подожжен вокзал, разрушены пути. Некоторые дома были облиты смолой и подожжены. Расположившись на другом берегу, враг начал обстреливать горящие кварталы.

Огнем было уничтожено более 150 домов по улицам Володарского, Комсомольской и Юрьевской, жертвами огня становились и люди.

Увидев партизан на улицах города и узнав от своей разведки и подходе частей Красной Армии, польские войска отступили к Пинску. Наш отряд занял учреждения, железнодорожную станцию. Был выделен начальник по охране складов. В город вступили части 2-й дивизии. Впереди шел броневик. Красноармейцев и партизан радостно встречали, ликование охватило всех трудящихся Слуцка. Мы не могли продвигаться вперед: нас обнимали, слезы радости катились по лицам.

2-я дивизия двинулась дальше преследовать отступающего врага. Партизаны к ней присоединились. Члены уездной партийной организации отправились по волостям Слуцкого уезда для организации ревкомов.

Друкуецца па кн.: Белоруссия в борьбе против польских захватчиков в 1919—1920 гг. Мн., 1940. С. 133—137.

Варкавіцкая ячэйка дзейнічала

З успамінаў М.К.Шыловіча, удзельніка барацьбы з польскімі акупантамі ў 1919—1920 гг.

ШЫЛОВІЧ Міхаіл Кузьміч, нарадзіўся ў в. Варкавічы ў 1900 г., член КПСС з 1920 г., вучыўся ў Маскве ў Пятроўскай (Ціміразеўскай) акадэміі (1925), абараніў кандыдацкую дысертацыю (1937), удзельнік Вялікай Айчыннай вайны. Узнагароджаны ордэнамі Чырвонай Зоркі, Айчыннай вайны 1-й ступені, Працоўнага Чырвонага Сцяга, медалямі. Працаваў і жыў у Маскве.

У канцы жніўня 1919 г. да мяне ў вёску наведаўся Міхаіл Юшкевіч, якога я добра ведаў па гімназіі, і прапанаваў прыняць удзел у рабоце падпольнай камуністычнай арганізацыі супраць польскіх захопнікаў. Пры гэтым сказаў, што ў Варкавічах ужо дзейнічае падпольная камуністычная ячэйка, а яе арганізатарам з'яўляецца Іван Цімафеевіч Валетка. Я даў згоду. Усяго ў Варкавіцкай ячэйцы было восем чалавек, акрамя мяне: Іван Цімафеевіч Валетка, Дзмітрый Цімафеевіч Валетка, Хрысанф Лаўрэнцьевіч Дубалека, Пётр Навумавіч Грыцкевіч, Дзмітрый Навумавіч Грыцкевіч, Іван Мікалаевіч Басалыга, Пётр Іванавіч Лістапад, Рыгор Мацвеевіч Чуйко. У сусед-

Наследие слуцкого края

няй в. Сярагі таксама была падпольная ячэйка, арганізатарам і кіраўніком якой быў А.І.Шклярэўскі. Павятовую падпольную камуністычную арганізацыю ўзначальваў камітэт у складзе старшыні І.І.Бачко, сакратара М.В.Юшкевіча і члена У.Баглаева.

Камітэт арганізаваў барацьбу супраць ворагаў, а таксама друкаванне і распаўсюджванне лістовак. Помню, найбольш масавым і актыўным было распаўсюджванне іх у пачатку красавіка 1920 г. перад Вялікаднём. Да нас у вёску з горада лістоўкі дастаўляў В.В.Паповіч. Але у тым жа месяцы польскай дэфензіве ўдалося напасці на след Слуцкай падпольнай арганізацыі. Была арыштавана машыністка Маня Ярха, зроблены аблавы на многіх явачных кватэрах. М.В.Юшкевіч прапанаваў на гэты час камітэту перабрацца ў Варкавічы. Явачнай кватэрай фактычна тут стала старое гумно, да якога было зручна дабірацца, асабліва ноччу.

У многіх вёсках павета былі створаны партызанскія атрады, якія ажыццяўлялі дыверсіі — рвалі тэлефонную сувязь, грамілі паліцэйскія ўчасткі, падпальвалі склады і масты і г.д. Так, на мінскім гасцінцы паміж вёскамі Васілінкі і Хранова, варкавіцкімі і сяражскімі партызанамі на вялікай адлегласці былі зрэзаны тэлеграфныя слупы, правады.

У канцы мая М.В.Юшкевіч быў накіраваны павятовым падпольным камітэтам для асабістай сувязі і атрымання дырэктыў у штаб Заходняга фронту. Пасля вяртання ён мне сказаў, што ў бліжэйшы час патрэбна правесці 2-ю павятовую канферэнцыю і выбраць для яе прывядзення месца. Разам з ім мы агледзелі месца ў 2 км на захад ад вёскі, на забалочаным лузе. Канферэнцыя была прызначана на першую палавіну чэрвеня. І вось настаў той дзень. Сабраліся члены падпольнага павятовага камітэта і прадстаўнікі ваенных партыйных арганізацый. Удзел прынялі і камуністы партыйных ячэек вёсак Варкавічы і Сярагі. Праходзіла канферэнцыя пад аховай мясцовых партызан. М.В.Юшкевіч расказаў прысутным аб сваім наведванні штаба, паснаёміў з атрыманымі там інструкцыямі, расказаў, якімі павінны быць дзеянні партызан пры падыходзе Чырвонай арміі.

Хутка пасля канферэнцыі па даручэнні Юшкевіча мною са Слуцка ў Варкавічы быў дастаўлены сцяг, які знаходзіўся ў Баглаева. На чырвоным палотнішчы былі нашыты чорнымі літарамі словы «Смерць паразітам». Крыху пазней на часовае захоўванне мне былі перададзены чырвоныя зорачкі. З Жукава ў Варкавічы Дз.Грыцкевічам і І.Басалыгам былі дастаўлены вінтоўкі, а Дз.Валетка і Х.Дубалека прывезлі тры скрынкі патронаў.

У пачатку ліпеня 1920 г. польскія акупанты асабліва лютавалі ў сувязі са сваімі няўдачамі на фронце. Палілі вёскі, адбіралі ў насельніцтва коней, забівалі людзей і г.д. Нам, партызанам, быў дадзены загад — знаходзіцца ў баявой гатоўнасці, несці ўзброеную ахову вёскі ў начны час, а пры спробе падпаліць яе даць адпор. Ноччу з 14 на 15 ліпеня ў многіх месцах віднеліся сполахі пажараў, у Слуцку — таксама. Назаўтра да нас прыскакаў на кані сувязны Ваданосаў і перадаў, каб мы накіроўваліся ў Слуцк. Хуценька прышылі мы на левыя рукавы зорачкі і, узброеныя, накіраваліся ў горад. Набліжаліся да горада часці Чырвонай арміі, партызаны захапілі станцыю і другія ўстановы. Вораг спешна адступаў. У гэты ж самы дзень у гасцініцы «Брыстоль» быў арганізаваны рэвалюцыйны камітэт на чале з І.І.Бачко.

Гэта было ў дваццатым

...15 ліпеня 1920 года 1-ы і 23-ы аўтабронеатрады, сфарміраваныя ў Петраградзе напярэдадні Кастрычніцкага ўзброенага паўстання, прайшлі тысячы кіламетраў франтавымі дарогамі па Украіне, Паўночным Каўказе, лясах і балотах Пскоўшчыны, падышлі да ракі Случ. Мост цераз раку быў спалены.

Аляксандр Манахаў і Мікалай Сяргееў вылезлі з машын, памыліся, прыселі, пачалі абдумваць, як фарсіраваць раку.

Падышоў селянін з суседняй вёскі. Ён і паказаў драўляны мост, па якім чырвоныя байцы маглі прайсці на браневіках.

Зараўлі маторы, браневікі папаўзлі поплавам. З вёскі навыперадкі беглі хлапчукі.

— А ну, хлопцы, падсабляйце! — весе-

Наследие слуцкого края

ла гукнуў Аляксандр Манахаў, загадаўшы дзецям кідаць усялякае ламачча на мост. Работа кіпела. Аляксандр скінуў прамаслены камбінезон, працаваў у адной цяльняшцы (памяць аб Балтыцы, дзе служыў матросам на кананерцы).

Браневікі пачалі асцярожна перапраўляцца на другі бераг, а селянін ішоў наперадзе, рукамі паказваў вадзіцелю, як лепей праехаць. Хлапчукі весела пасаблялі сталёвым машынам і запіхвалі за шчокі перасыпаны тытунём, прапахлы машынным маслам сіняваты цукар — частунак дзядзькі ў «паласатай кашулі».

Зноў знаёмы гасцінец. Апусцелі вуліцы Слуцка. Дзе ж вораг?.. За ўзгоркам жаўцеў пыл: вораг адступаў. У бінокль было відаць, як пагойдваліся гарматы: атакаваць у лоб нельга — можна было напароцца на агонь артылерыі.

Прынялі рашэнне: дзвюм машынам абысці калону з левага флангу, машыне Манахава — з правага, а ў раёне вёскі Бязверхавічы ўдарыць з двух бакоў.

— Па машынах! — прагучала каманда.

Бранявік Манахава звярнуў управа і пакаціўся па пыльным прасёлку. Абапал даспявала збажына, у небе не змаўкалі жаўранкі. Аляксандр адкрыў люк машыны, з асалодай уздыхнуў водар палеткаў. Голас вадзіцеля Мікалая Самета вывеў яго з задумення.

— Таварыш камандзір, бачу калону.

— Я таксама бачу, — адказаў Манахаў, закрываючы люк машыны і кладучы далоні на рукаяткі кулямёта.

А па гасцінцы кіламетры на два расцягнулася чужая, варожая пяхота, кавалерыя, абозы — пілсудчыкі везлі нарабаванае барахло.

Задрыжаў у руках Манахава «максім», па сталёвым корпусе машыны градам забарабанілі стрэляныя гільзы. А на гасцінцы ўсчаўся вэрхал: коні ўздыбіліся, пачалі перакульваць павозкі, вырывацца з рук жаўнераў, кідацца ў поле. Салдаты падалі ў дарожны пыл, вялі беспарадкавы агонь па браневіку, а бранявік біў і біў з кулямёта бясконцымі чэргамі.

Захапіўшыся боем, Манахаў не заўважыў, як пілсудчыкі павярнулі ў яго бок гарматы. Зусім побач разарваліся снарады, па машыне забарабанілі асколкі. Прамым

Аляксандр Манахаў.

М.М.Сяргееў.

пападаннем снарада развярнула матор, шыбанула полымя. Экіпаж пакінуў машыну, стаў адпаўзаць у жыта.

Калі рассеяўся дым і пыл, Манахаў ляжаў ніцма, па яго шырокай спіне расплывалася чырвоная пляма. Асколак снарада скасіў байца напавал. Сябры падхапілі камандзіра, вынеслі з поля бою. З другога боку нарастала яшчэ больш частая страляніна — гэта падышлі два другія браневікі: яны завяршылі разгром калоны.

М.Сяргееў пісаў у сваіх успамінах: «Хавалі Манахава на другі дзень, 16 ліпеня 1920 года. Паставілі труну з целам нябожчыка на бранявік «Вораг капіталу», які папрасілі ў камандавання суседняга, 1-га аўтабронеатрада. Гэта быў той самы легендарны бранявік, з якога 3 красавіка 1917 года, пасля вяртання з эміграцыі, Уладзімір Ільіч Ленін выступаў перад рабочымі, салдатамі і матросамі на Фінляндскім вакзале. Цяпер на ім везлі ў апошні час баявога таварыша. Тым красавіцкім днём семнаццатага года ён таксама быў на вакзале, слухаў Ільіча, пакляўся выканаць яго запаветы і загінуў як герой рэвалюцыі...

Іграў палкавы аркестр, уздоўж вуліцы Шасейнай (цяпер вуліца імя У.І.Леніна) стаялі сотні гараджан. Многія плакалі. Жалобны картэж накіраваўся да гарадскога саду, дзе Манахава і пахавалі. Пазней мне стала вядома, што па рашэнні гарадскіх улад сад назвалі імем героя. На другі дзень наш бронеатрад працягваў наступленне ў бок Баранавіч...

М.Кутнявецкі.

Літаратура і мастацтва. 1970. 20 лют.

Наследие слуцкого края

Падзеі на Случчыне ў 1920 г.

(Слуцкае паўстанне)

КАНЕЦ САВЕЦКА-ПОЛЬСКАЙ ВАЙНЫ 1919—1920 гг.

Слуцкае паўстанне адбылося ў самым канцы грамадзянскай вайны ў лістападзе—снежні 1920 года. У гэты час яшчэ не скончылася савецка-польская вайна. 12 кастрычніка 1920 года ў сталіцы Латвіі Рызе быў заключаны дагавор аб перамір'і і прэлімінарных (папярэдніх. — *А.Г.*) умовах міру паміж РСФСР і УССР, з аднаго боку, і Польшчай — з другога. Але фармальна стан вайны яшчэ працягваўся. А ў сталіцы Латвіі працягваліся перагаворы, каб заключыць канчатковы мір.

Кіраўнік савецкай расійска-ўкраінскай дэлегацыі ў Рызе А.А.Іофэ не дапусціў прадстаўніка БССР А.Чарвякова да перагавораў, сказаўшы яму, што калі спатрэбіцца, то савецкі бок перадасць усю тагачасную тэрыторыю Беларусі (шэсць паветаў былой Мінскай губерні — да Барысава, Бабруйска і Мазыра ўключна) Польшчы. І сапраўды, А.Іофэ, згодна з інструкцыяй урада РСФСР, пранаваў Польшчы гэтую тэрыторыю, каб толькі спыніць наступленне польскіх войск на ўсход. Аднак старшыня польскай дэлегацыі Ян Домбскі адмовіўся ад гэтага падарунка, бо Польшча лічыла немэтазгодным уключаць вялікую (разам з Заходняй Беларуссю) тэрыторыю з беларускім насельніцтвам у склад Польскай дзяржавы.

Паводле дагавора ад 12 кастрычніка 1920 года Заходняя Беларусь перадавалася Польшчы. Дзяржаўная мяжа вызначалася па Заходняй Дзвіне, потым праходзіла на захад ад Ветрына, Ушачаў, Бягомля, Плешчаніц, Заслаўя, Негарэлага, Капыля, Цімкавічаў, Семежава, Вызны (цяпер Чырвоная Слабада), Старобіна і Турава. За гэтую лінію павінны былі адысці польскія войскі пасля ратыфікацыі (зацвярджэння) дагавора аб перамір'і.

Аднак, паводле дагавора, ваенныя дзеянні спыняліся толькі праз шэсць дзён пасля падпісання дагавора, гэта значыць 18 кастрычніка. А за гэты час польскія войскі ўзмацнілі тэмп наступлення, якое працягвалася пасля паражэння савецкіх армій пад Варшавай у жніўні 1920 года. У сярэдзіне кастрычніка 1920 года польскія войскі наступалі ўжо на ўсход ад дзяржаўнай граніцы. Яны 15 кастрычніка часова занялі Мінск, 11 кастрычніка — Слуцк і прасунуліся на ўсход ад яго на 25 кіламетраў. На поўдні захапілі Тураў.

Паводле ўмоў перамір'я, савецкія войскі пасля спынення ваенных дзеянняў, гэта значыць у 24 гадзіне 18 кастрычніка, павінны былі яшчэ адысці ад лініі фронту на 15 кіламетраў, каб стварыць нейтральную зону.

Такім чынам, значная частка тагачаснай БССР была або ў зоне польскай акупацыі («другая польская акупацыя», першая была ў 1919—ліпені 1920 года), або ў нейтральнай зоне і не кантралявалася савецкай уладай. Але па ўмовах перамір'я польскія войскі пасля ратыфікацыі дагавора павінны былі адысці, у сваю чаргу, за лінію дзяржаўнай граніцы.

НАЦЫЯНАЛЬНА-ВЫЗВАЛЕНЧЫ РУХ НА СЛУЧЧЫНЕ

Слуцк і Слуцкі павет былі асяродкам дзейнасці беларускага нацыянальнага руху. Тут і раней была моцная нацыянальна-вызваленчая традыцыя, якая падтрымліваліся ідэямі незалежнай Беларускай Народнай Рэспублікі. Яшчэ ў 1918 годзе ў Слуцку быў створаны Беларускі нацыянальны камітэт, адкрыта беларуская гімназія. Частка інтэлігенцыі займала актыўныя патрыятычныя пазіцыі.

Трэба адзначыць і палітычную пазіцыю беларускага сялянства, якое было падманута палітыкай бальшавікоў у аграрным пытанні. Як гэта ні парадаксальна гучыць, аграрная палітыка, у тым ліку і ў галіне падаткаабкладання, якую праводзілі нямецкія (у 1918 годзе) і польскія акупанты (у 1919—1920 гг.) была не такой жорсткай, як палітыка ваеннага камунізму з амаль поўнай канфіскацыяй ураджаю і жывёлы (харчразвёрстка). Усе гэтыя абставіны толькі абвастралі сітуацыю і незадаволенасць беларускага сялянства, якое не прызвычаілася да гэтай палітыкі савецкай улады. Сялянства Случчыны таксама займала патрыятычныя пазіцыі.

Асноўнай сілай Слуцкага паўстання было сялянства. А актыўным элементам, які

Наследие слуцкого края

падняў сялянства на барацьбу за нацыянальную незалежнасць і супраць сацыяльнага прыгнёту, была свядомая беларуская нацыянальная інтэлігенцыя. З лета 1920 года ў Слуцку дзейнічаў камітэт партыі беларускіх сацыялістаў-рэвалюцыянераў (эсэраў), якая не мела аніякага дачынення да расійскай партыі асэраў, бо выйшла з Беларускай сацыялістычнай грамады.

Адразу пасля заняцца Слуцка ў кастрычніку 1920 года польскімі войскамі («другая польская акупацыя») Беларускі нацыянальны камітэт узнавіў сваю дзейнасць. Аднак сярод беларускіх нацыянальных дзеячаў у Слуцку не было адзінства. Тут існавалі групы розных палітычных поглядаў.

Адна з гэтых груп, схільная да супрацоўніцтва з польскімі ўладамі, 2 лістапада 1920 года арганізавала сход («прадстаўнікоў горада» і двух чалавек з вёскі), на якім да старога складу камітэта было дададзена яшчэ сем сяброў. Але стары склад камітэта, у які ўваходзілі ў асноўным беларускія эсэры, не прызнаў паўнамоцтваў некаторых абраных членаў, абвінаваціўшы іх у тым, што яны «русіфікатары».

Нават старшыня Беларускага нацыянальнага камітэта ў Слуцку лекар А.Паўлюкевіч быў абвінавачаны ў тым, што ён дрэнна гаворыць па-беларуску, а дагэтуль наогул пагардліва ставіўся «да ўсяго беларускага». Гэтая групоўка дзеячаў у камітэце арыентавалася на супрацоўніцтва з польскімі ўладамі і генералам Булак-Балаховічам, да якога беларускія эсэры ставіліся непрыхільна.

Гэта рознагалоссе адмоўна адбілася на далейшым ходзе падзей, бо быў страчаны час для лепшай арганізацыі беларускага войска.

Польскія вайсковыя ўлады даволі позна, толькі ў лістападзе 1920 года, перадалі цывільную ўладу ў Слуцку і павеце Беларускаму нацыянальнаму камітэту. У горадзе былі паднятыя бел-чырвона-белыя сцягі Беларускай Народнай Рэспублікі. Адміністрацыя і гаспадарка перадаваліся ў рукі беларусаў. Але польскія вайсковыя ўлады не дазволілі стварыць нацыянальнае войска, спасылаючыся на ўмовы Рыжскага дагавора. Толькі пачала фарміравацца беларуская міліцыя з пяці тысяч чалавек: 500 чынных, астатнія — у рэзерве міліцыі.

У валасцях Слуцкага павета замест прызначаных польскімі ўладамі войтаў былі створаны беларускія камітэты. Потым такія ж камітэты былі створаны ў вёсках замест прызначаных польскімі ўладамі солтысаў. Такім чынам была выкарыстана дэмакратычная форма мясцовага самакіравання.

З'ЕЗД СЛУЧЧЫНЫ І РАДА СЛУЧЧЫНЫ

Прадстаўнікі беларускіх эсэраў у Слуцку і на Случчыне займалі незалежныя пазіцыі ў дачыненні як да Польшчы, так і да Расіі. Яны вырашылі склікаць з'езд Случчыны, каб устанавіць легальную ўладу. Былі праведзены выбары на з'езд: па пяць прадстаўнікоў ад кожнай воласці і па аднаму прадстаўніку ад беларускіх культурна-асветніцкіх гурткоў, якія існавалі ў горадзе і ў вёсцы.

Першы беларускі з'езд Случчыны адбыўся 14—15 лістапада 1920 года ў Слуцку ў вялікай зале дома Э.Вайніловіча, фундатара Чырвонага касцёла ў Менску. На з'езд сабралася 107 прадстаўнікоў горада Слуцка і 15 валасцей Слуцкага павета з правам пастанаўляючага голасу і 10 прадстаўнікоў — з правам дарадчага.

Кіравалі з'ездам беларускія эсэры. Старшынёй з'езда быў абраны Васіль Русак, а віцэ-старшынёй — Уладзімір Пракулевіч.

14 лістапада з'езд прыняў рэзалюцыю, у якой вітаў Найвышэйшую раду Беларускай Народнай Рэспублікі і заявіў катэгарычна пратэст супраць савецкай улады ў Беларусі «як чужацкай». У рэзалюцыі змяшчаўся заклік «да ўсяго свету і Лігі Нацый аб дапамозе ў стварэнні нашай вайсковай сілы». Асноўным зместам гэтай рэзалюцыі было рашэнне падняць паўстанне «супраць акупацыі» за «незалежную Беларусь».

З'езд Случчыны выбраў раду Случчыны Беларускай Народнай Рэспублікі ў складзе 17 чалавек на чале з У.Пракулевічам, даверыў ёй цывільную ўладу і даручыў арганізацыю нацыянальнага войска. Рада Случчыны лічылася часовым урадавым органам аж да ўтварэння выбранага органа на Беларусі.

На з'ездзе былі абвешчаны патрыятычныя лозунгі, якія адлюстравалі інтарэсы беларускага народа: аб «вольнай, незалежнай дэмакратычнай Беларускай Народнай

Наследие слуцкого края

Рэспубліцы ў яе этнаграфічных граніцах», аб беларускай арміі і беларускім устаноўчым сойме, аб братэрстве ўсіх славянскіх народаў.

Ад 16 лістапада пачалі сваю дзейнасць рада Случчыны з 17 сяброў і яе прэзідыум з пяці чалавек. Старшынёй рады быў абраны Уладзімір Пракулевіч. У складзе рады было восем беларускіх эсэраў — У.Пракулевіч, В.Русак, Асвяцімскі і іншыя. Да іх прымыкалі спачуваючыя ім, такія, як Ю.Лістапад. Другой групай у радзе Случчыны былі прыхільнікі Булак-Балаховіча — А.Паўлюкевіч, паручнік Мацэля і іншыя. Урэшце былі і прадстаўнікі «нейтральных груп».

Першачарговай справай рады Случчыны з'яўлялася фарміраванне войска, дзеля чаго была створана вайсковая тройка з сяброў рады — П.Жаўрыда, капітана Анцыповіча і паручніка Мацэлі, якія спешна пачалі збіраць узброеныя атрады. Іншыя сябры рады займаліся арганізацыяй розных цывільных устаноў.

Слуцкая рада 21 лістапада выдала дэкларацыю, якая заклікала сялянства на барацьбу за «незалежную Беларусь у яе этнаграфічных граніцах» і за «інтарэсы сялянства».

Пры актыўнай патрыятычнай падтрымцы сялянства і гараджан Слуцка рада Случчыны за тры дні сфарміравала з добраахвотнікаў «1-ю Слуцкую брыгаду стральцоў войск Беларускай Народнай Рэспублікі» ў складзе двух палкоў: 1-га Слуцкага і 2-га Грозаўскага.

Фарміраванне войска рабілася паспешна, бо, паводле ўмоў прэлімінарнага мірнага дагавора, польскія войскі павінны былі хутка адысці за лінію граніцы. Вывад польскіх войск пачаўся толькі пасля падпісання спецыяльнага пагаданення (14 лістапада) — з 22 лістапада. У раёне Слуцка гэты адвод войск адбываўся ў апошняй дэкадзе лістапада 1920 года.

24 лістапада 1920 года польскія войскі пакінулі Слуцк. 29 лістапада савецкія часці выйшлі на новую для іх дэмаркацыйную лінію: мястэчка Вызна — мястэчка Леніна, заняўшы горад Слуцк. Паміж дзяржаўнай граніцай і дэмаркацыйнай лініяй савецкіх войск утварылася 15-кіламетровая нейтральная паласа. Такая ж 15-кіламетровая нейтральная зона была і на польскім баку. Дэмаркацыйныя лініі і нейтральная зона існавалі да падпісання канчатковага мірнага дагавора ў сакавіку 1921 года.

Слуцкая брыгада разам з радай Случчыны адышла на захад, у мястэчка Семежава, якое знаходзілася ў нейтральнай зоне (прыкладна ў 8-мі кіламетрах ад граніцы). Тут да канца лістапада 1-ы Слуцкі полк быў сфарміраваны, а фарміраванне 2-га Грозаўскага палка ўжо амаль закончылася.

Колькасны склад Слуцкай брыгады, як сведчыла гродзенская газета «Беларускае слова» (27 лістапада 1920 года), складаў чатыры тысячы чалавек. Лічба ж дзесяць тысяч улічвала і рэзерв, разам з брыгадай.

На ўсіх зброі не хапала. У пачатку паўстання ў Слуцкай брыгадзе налічвалася ўсяго 300 карабінаў, якія былі перададзены польскімі ўладамі, і 500 вінтовак, што прынеслі самі паўстанцы. Потым, праўда, выявілася, што польскія карабіны былі перададзены са збітымі прыцэламі і для баёў аказаліся непрыдатнымі.

Пасля пачатку паўстання праз Беларускую вайсковую камісію ў Польшчы брыгадзе былі перададзены яшчэ вінтоўкі і кулямёты. Частка зброі была атрымана ад дэзерціраў або ўзята ў баях як трафеі. Усяго ў снежні 1920 года брыгада мела ўжо 2000 вінтовак і дзесяць кулямётаў. Аднак зброі на ўсіх не хапала. Артылерыі ў паўстанцаў наогул не было. Забеспячэнне спачатку, дзякуючы добраахвотным ахвяраванням сялян, было наладжана добра, але потым, па меры скарачэння тэрыторыі пад іх кантролем, пачало пагаршацца.

Камандзірам брыгады рада Случчыны прызначыла аднаго са сваіх сяброў — капітана Анцыповіча. Камандзірам 1-га Слуцкага палка быў прызначаны капітан генеральнага штаба рускай арміі П.Чайка (ураджэнец Случчыны), які да другой польскай акупацыі працаваў на пасадзе памочніка ваеннага кіраўніка Слуцкага павятовага ваенкамата. Камандзірам 2-га Грозаўскага палка стаў капітан Семянюк, які з лютага 1920 года быў камандзірам першага беларускага партызанскага атрада (створанага Беларускай вайсковай камісіяй у Мінску).

Брыгада была пяхотнай, палкі яе падзяляліся на батальёны і роты. У яе складзе знаходзіліся конны атрад, палкавыя абозы і зброевая майстэрня. Быў сфарміраваны і асобны ад брыгады атрад

Наследие слуцкого края

з дзвюх рот. У палках былі створаны свае штабы. Арганізаваны штаб брыгады, аддзелы разведкі і контрразведкі пры ім, а таксама палявы шпіталь і вайсковы суд.

ПАЎСТАННЕ

У канцы лістапада 1920 года 1-ы Слуцкі полк заняў ужо франтавы ўчастак ад мястэчка Семежава да мястэчка Вызна, працягласцю прыкладна 20 кіламетраў.

Баявыя дзеянні слуцкіх паўстанцаў пачаліся 27 лістапада 1920 года. У гэты дзень падраздзяленні 1-га Слуцкага палка рабілі налёты на размяшчэнне часцей 8-й дывізіі Чырвонай Арміі, на яе палявыя каравулы і заставы на дэмаркацыйнай лініі. У наступныя дні паўтараліся безупынныя атакі з нейтральнай зоны не толькі на фронце 1-га Слуцкага палка, але і на ўчастку размяшчэння 2-га Грозаўскага палка. Гэтыя атакі былі асабліва моцныя на фронце Капыль — Цімкавічы — Вызна, ужо працягласцю 60 кіламетраў.

Тады камандаванне 16-й арміі савецкіх войск вырашыла ачысціць нейтральную зону ад паўстанцаў. Польскія ўлады далі дазвол на ўваход 4 снежня савецкіх войск у зону на тры дні. Такім чынам, і польскія ўлады адносіліся адмоўна да паўстанцаў.

Аднак гэтая карная аперацыя Чырвонай Арміі дала мізэрны вынік: было затрымана каля 50 дэзерціраў і 15 перабежчыкаў. Камандаванне Слуцкай брыгады, карыстаючыся падтрымкай мясцовага насельніцтва, вывела свае асноўныя сілы з-пад удару чырвоных войск. Толькі ў раёне Семежава частка атрадаў паўстанцаў была разбіта і 7 снежня перайшла польскую граніцу. Пры гэтым польскія ўлады раззброілі 30 афіцэраў і 400 салдат Слуцкай брыгады.

У гэты час у кіраўніцтве паўстанцаў рознагалоссі прывялі да змены камандавання брыгадай. Камандзір 1-га Слуцкага палка капітан П.Чайка быў арыштаваны па абвінавачванні ў здрадзе. Ён спрабаваў перадаць пакет з сакрэтнымі дакументамі на савецкі бок. Здолеў збегчы з-пад арышту ў Слуцк. Аднак там ён быў таксама арыштаваны за здраду і пасля прыгавору ваенна-палявога суда чырвоных расстраляны.

Рада Случчыны сабралася на надзвычайнае пасяджэнне і пастанавіла змяніць камандзіра брыгады і начальніка контрразведкі. Камандзірам 1-й Слуцкай брыгады 3 снежня 1920 года быў прызначаны штабс-капітан Антон Сокал-Кутылоўскі, а камандзірам 1-га палка — палкоўнік Гаўрыловіч. Камандзіру брыгады рада Случчыны часова перадала дыктатарскія паўнамоцтвы.

Пасля вяртання з нейтральнай зоны на дэмаркацыйную лінію савецкіх часцей паўстанцы зноў пачалі нападаць на перадавыя часці Чырвонай Арміі. Звычайна гэта былі

Сяг 1-га Слуцкага палка. Злева направа: Лявон Вітан-Дубейкаўскі, невядомая, Антон Сокал-Кутылоўскі. Вільня. 1921 г.

Наследие слуцкого края

начныя налёты. Так, у ноч на 10 снежня быў зроблены напад на вёскі Крывасёлкі і Навасёлкі, у ноч на 12-е — на вёску Старынь. Потым паўстанцы зрабілі спробу адцясніць перадавыя часці Чырвонай Арміі з займаемых ёю пазіцый. Быў распачаты наступ на мастэчкі Семежава і Вызна.

У ноч на 13 снежня паўстанцы зноў занялі Семежава, але потым з боем адышлі. Штаб Слуцкай брыгады перамясціўся ў вёску Морач (у 20-ці кіламетрах на захад ад Вызны). У наступных баях у ноч на 18 снежня атрады паўстанцаў зноў занялі Семежава, а ў наступную ноч — Вызна і пасунуліся на ўсход ад яе.

Сабраўшы значныя сілы, раніцай 19 снежня войскі Чырвонай Арміі пачалі свой наступ, каб ліквідаваць узброенае паўстанне. У гэты ж дзень чырвонымі было адбіта мястэчка Вызна. Паўстанцы пачалі адыходзіць на захад да вёскі Смолічы (у 10-ці кіламетрах на захад ад Вызны). 20 снежня яны былі выцеснены да ракі Морач. У той жа дзень чырвоныя выбілі іх і з Семежава.

Зноў польская дэлегацыя ў Рызе дала савецкай згоду на ўвядзенне савецкіх войск у нейтральную зону, нават на польскай тэрыторыі, каб праследаваць паўстанцаў і там.

Штаб Слуцкай брыгады вымушаны быў перабрацца ў вёску Заастравечча (Клецкі раён) каля ракі Лань, за якой стаялі польскія войскі. Сюды збіраліся часці паўстанцаў, якім было нанесена паражэнне. Рада Случчыны прыняла рашэнне перайсці праз Лань.

Перад самым адыходам 1-ы Слуцкі полк за ўдзел у баях атрымаў ад рады палкавы сцяг залацістага колеру. На ім быў надпіс: першы Слуцкі полк Беларускай Народнай Рэспублікі.

Пасля пераходу на тэрыторыю, кантралюемую польскімі войскамі, салдаты Слуцкай брыгады былі раззброены і інтэрніраваны спачатку ў часовым лагеры ў мястэчку Сіняўка (Клецкі раён), потым у лагеры ў Беластоку, а пасля гэтага ў лагеры ў Дарагуску. Яны былі вызвалены з лагера толькі ў маі 1921 года (пасля падпісання канчатковага расійска-польскага мірнага дагавора ў Рызе, у сакавіку 1921 года).

Але са складу брыгады адзін батальён (каля 400 чалавек) на чале са сваімі афіцэрамі застаўся ў нейтральнай зоне для працягу ваенных дзеянняў партызанскага характару асобнымі групамі. Яны працягвалі барацьбу яшчэ доўгі час.

Анатоль Грыцкевіч.

Слуцкі край. 1992. № 93—96.

Гісторыя газетным радком

Газета «Молат», 1917, № 5

Агульны сход Слуцкай арганізацыі РСДРП(б), пасля заслухоўвання даклада аб бягучым моманце, вынес рэзалюцыю, у якой патрабуе перадачы ўлады рэвалюцыйнаму пралетарыяту і бяднейшаму сялянству, перавыбараў Саветаў, захавання на сваіх пастах рэвалюцыйных камітэтаў, якія забяспечаны паўнатой улады ў барацьбе з контррэвалюцыяй, узбраення рабочых, змены контррэвалюцыйнага камандна-га саставу і замены яго выбарным, перадачы зямель памешчыкаў валасным камітэтам і Саветам...

Газета «Плуг і молат», 1919, 17 ліпеня

У сувязі з ажыўленнем баявых дзеянняў на нашым фронце, буржуазія і яе ахвосце распускаюць правакацыйныя і контррэвалюцыйныя чуткі, якія адбіваюцца на абароне Чырвонага фронту. Нашы ворагі — памешчыкі, якія ідуць адбіраць зямлю ў сялян, і капіталісты, якія ідуць адбіраць заводы, фабрыкі і жыццё ў рабочых, імкнуцца да адной мэты: унесці паніку ў нашы рады, раз'яднаць нас, а потым нанесці нам рашучы ўдар. Слуцкі павятовы выканаўчы камітэт, вамі ж выбраны, звяртаецца да вас з заклікам: Не верце гэтым правакацыйным чуткам!

Таварышы, Слуцкі павятовы выканаўчы камітэт заклікае вас пільна сачыць за ўсімі правакатарамі і контррэвалюцыянерамі. Арыштоўвайце іх і накіроўвайце ў Надзвычайную Камісію. Абараняйце вашы правы, вашы інтарэсы, ваша жыццё... Савецкая ўлада моцная і непераможная.

* * *

На ўсходзе мы прагналі Калчака! На поўдні б'ём дзянікінскія банды! Чарга за

Наследие слуцкого края

польскімі легіянерамі! Рабочыя і сяляне! За зброю і — на фронт!

... Мы адкрыта заяўляем усім цёмным сілам, што ў рабочых і сялян хопіць сіл, каб задушыць нікчэмныя рэшткі буржуазіі і яе прыхвасняў. Рабочыя і сяляне ў жорсткай барацьбе са сваімі ворагамі выкавалі волю да перамогі. У той момант, калі абараняюцца правы ўсіх працоўных, калі мы ўступілі ў апошні і рашучы бой, ніякай літасці белагвардзейцам!

Таварышы, Слуцкі павятовы выканаўчы камітэт заклікае вас пільна сачыць за ўсімі правакатарамі і контррэвалюцыянерамі. Арыштоўвайце іх і накіроўвайце ў Надзвычайную камісію. Ахоўвайце вашы правы, вашы інтарэсы, ваша жыццё.

Няхай жыве рабоча-сялянскае права!

Няхай жыве Савецкая ўлада!

Слуцкі павятовы выканаўчы камітэт.

• • •

Адчуваецца недахоп урачоў, медыкаментаў... За чэрвень месяц дэзінфекцыйным атрадам прадэзінфікавана ў Слуцку пасля хваробы тыфам і воспай 77 кватэр, аб'ёмам 477 кубічных сажняў... Атрымана 5000 воспенных прышчэпак, якія размеркаваны па павеце...

• • •

ПРАТАКОЛ АБ'ЯДНАНАГА СХОДУ ПРАЛЕТАРСКІХ АРГАНІЗАЦЫЙ гор.СЛУЦКА

Заслухаўшы даклад аб бягучым моманце і ўлічваючы цяжкае становішча Слуцкага павету, а таксама пагрозу белагвардзейскіх банд гораду, сход членаў пралетарскіх арганізацый гор. Слуцка прызнае безумоўна неабходным падрыхтавацца да адпору белагвардзейшчыне, а таму пастанаўляе:

Неадкладна прыступіць да работы па арганізацыі баявой адзінкі з усіх здольных насіць зброю членаў пралетарскіх арганізацый горада.

Кожны, хто ўхіляецца ў такі цяжкі момант ад выканання гэтай пастановы, лічыцца дэзерцірам з усімі вынікамі.

Усе на барацьбу з белагвардзейшчынай!

Усе на работу па ўмацаванню заваёў рэвалюцыі!

Прэзідыум Выканкама

ПАРТЫЙНАЯ РАБОТА І РАБОТА СЯРОД МОЛАДЗІ СЛУЦКАГА ПАВЕТУ

У павеце ідзе арганізацыйная работа. Утварыліся групы адказных партыйных і савецкіх работнікаў, якія наладжваюць савецкі механізм. Камітэтам Слуцкай арганізацыі рассылаюцца інструктары і многія адказныя работнікі для наладжвання мітынгаў і арганізацыі ячэек па вёсках і валасцях. Сярод моладзі ідэі камунізму сустракаюць значна больш водгукаў. Саюзы моладзі робяць самае добрае ўражанне сваімі высокімі ідэаламі і самаахвяраваннем. Усяго ячэек Саюза Моладзі ў Слуцкім павеце ёсць каля 20 з 400 членамі, прычым лік ячэек расце...

Газета «Советская Белоруссия», 1920, 30 верасня

СООБЩЕНИЕ ОБ ОКАЗАНИИ ПОМОЩИ СЕМЬЯМ КРАСНОАРМЕЙЦЕВ В СЛУЦКОМ УЕЗДЕ

В Слуцком уезде по оказанию помощи семьям красноармейцев всю неделю работало 265 подвод и 578 рабочих. Вспаханы и засеяны поля 577 семей красноармейцев.

Газета «Вясковы будаўнік», 1924, № 1

ЯЧЭЙКА ХАРЧАВІКОЎ

Наша ячэйка налічвае 9 членаў. У сваёй рабоце ячэйка ўзяла правільны курс на работу сярод рабочай моладзі саюзаў. Сходы ячэйкі наведваюць беспартыйныя маладыя рабочыя. Іх бывае 20—30 і больш чалавек.

Асабліва жыва абмяркоўваюцца пытанні, якія закранаюць жыццё і быт рабочага падлетка.

Моладзь раскачалася. Будзем чакаць далейшых вынікаў. Бюро ячэйкі ўважліва сочыць за ўсімі рухамі і ўсё гэта ўлічвае.

Газета «Вясковы будаўнік», 1924, № 2

ЗА ВУЧОБУ

З наступленнем зімы наш камсамол дзейна ўзяўся за арганізацыю вучобы. Гэта работа набывае асабліва важнае значэнне ў сувязі з тым, што больш палавіны нашай арганізацыі складаюць навічкі. Уся вучоба павінна ўключаць тры асноўныя моманты: 1) ліквідацыя непісьменнасці і

Наследие слуцкого края

Б.В.Алешка.

М.Д.Алешка.

малапісьменнасці, 2) палітычная, 3) сельскагаспадарчая адукацыя камсамольцаў.

Лозунг VI з'езда РЛКСМ — «Да XI Міжнароднага юнацкага дня ніводнага непісьменнага камсамольца» — павінен быць выканан.

• • •

ЗМЫЧКА ГОРАДА З ВЁСКАЙ

Гарадская ячэйка шэфствуе над ячэйкай вёскі Шулякі. Спачатку вясковая ячэйка была зусім малалікая. Агульнымі намаганнамі работа шулякоўскай ячэйкі наладзілася. Яна напалавіну выросла за лік батрацкай і бядняцкай моладзі не толькі вёскі Шулякі, але і бліжэйшай вёскі Хранова. Дрэнна толькі адно — ячэйка не мае свайго клуба, і заняткі прыходзіцца праводзіць на прыватных кватэрах. Але ўсё ж мы спадзяёмся, што з нашай дапамогай шулякоўская ячэйка яшчэ больш вырасце, умацуецца і ў свой час будзе заслужана насіць імя ленінскай.

Т.Санюта.

Удзельнікі 1-й сусветнай і грамадзянскай войнаў, рэвалюцыйных падзей на Случчыне

Камісія па падрыхтоўцы хронікі «Памяць» правяла вялікую работу па пошуку ўдзельнікаў 1-й сусветнай і грамадзянскай войнаў, рэвалюцыйных падзей на Случчыне. Людзі адышлі з жыцця, а дакументаў захавалася мала ці наогул адсутнічаюць. Але з выхадам у свет кнігі «Памяць» не закончваецца пошукавая работа. Безумоўна, будуць новыя адкрыцці, з'явяцца і новыя імёны.

АДЗЯРЫХА Дзмітрый Фёдаравіч, н. у в. Навабелічы, баец 25-й Чапаеўскай дывізіі.

АЛЕШКА Барыс Васільевіч, н. у в. Балотчыцы.

АЛЕШКА Лявонцій Цімафеевіч, н. у 1885 у в. Балотчыцы.

АЛЕШКА Мікалай Дарафеевіч, н. у 1897 у в. Балотчыцы.

АЛЕШКА Нічыпар Мікалаевіч, н. у 1887 у в. Балотчыцы, змагаўся ў 150-м Атаманскім палку пад Дзвінскам, Рыгай, у Літве, дзе быў паранены. У грамадзянскую вайну — кулямётчык 220-га Івана-Вазнясенскага палка 25-й Чапаеўскай дывізіі.

БАГЛАЕВА Аляксандра Іосіфаўна, н. у 1896.

БАНДАРЭВІЧ Якаў, н. у в. Вясея.

БАРДАЧЭЎСКІ Афанасій Іванавіч, н. у 1900 у в. Сярагі.

БАРКОЎСКІ Аляксандр.

БАРОДЗІЧ Гаўрыла.

БАРОДЗІЧ Макар Апісімавіч, н. у 1898 у в. Белічы.

БАРЦЭВІЧ Пётр Паўлавіч, н. у в. Кухты, удзельнік грамадзянскай вайны. У 1917 салдат Слуцкай каравульнай роты, у 1919 начальнік участка міліцыі, у перыяд польскай акупацыі змагаўся ў палку чырвоных камісараў на фронце.

БАСАЛЫГА Дзмітрый Яўхімавіч, н. у в. Сярагі, удзельнік барацьбы з польскімі акупантамі на Случчыне ў 1919—1920. У 1922 старшыня сельсавета, актыўны ўдзельнік калектывізацыі.

БАСАЛЫГА Іван Мікалаевіч, н. у в. Варкавічы.

БАЧКО Іван Іванавіч, н. у 1898 у в. Лапацічы.

БЕРАСНЁЎ Памфіл Емяльянавіч.

БОГДАН Сцяпан Пятровіч, н. у в. Рачкавічы, поўны Георгіеўскі кавалер. Служыў у 99-м пяхотным Іванагародскім палку. У 1914 закончыў школу падпрапаршчыкаў, стаў камандзірам узвода. Узнагароджаны Георгіеўскім крыжам 4-й (1914), 3-й і 2-й (1915), 1-й (1916 за бой каля Смаргоні) ступеней. Памёр у 1964.

БРАНАВЕЦ Пётр Пятровіч.

БУЛАТ Уладзімір.

БУРАК Васіль Мітрафанавіч, н. у 1900 у в. Гольчыцы.

БЫКОЎСКІ Аляксандр Мікалаевіч, н. у 1898 у в. Цалевічы.

БЫКОЎСКІ Іван Мікалаевіч, н. у 1892 у в. Цалевічы.

БЫЧОК Н.А.

БЯЛЬКЕВІЧ, н. у в. Стары Гуткоў.

ВАДАП'ЯН Пётр Данілавіч, н. у в. Старасселле, удзельнік барацьбы з польскімі акупантамі на Случ-

Наследие слуцкого края

чыне, актыўны ўдзельнік арганізацыі калгаса ў в. Шышчыцы. Забіты 9.1.1930. Пахаваны ў Слуцку на гарадскіх могілках.

ВАЙЦАХОВІЧ Цімафей Сяргеевіч, н. у 1896 у в. Цараўцы. Памёр у 1985.

ВАЛЕТКА Дзмітрый Цімафеевіч, н. у в. Варкавічы.

ВАЛЕТКА Іван Цімафеевіч, н. у в. Варкавічы.

ВАРАБ'ЁЎ Пётр.

ВЕНДРАЎ А.М., н. у Слуцку, старшыня РВК у 1918, дэлегат I з'езда КП(б)Б, удзельнік барацьбы з польскімі акупантамі на Случчыне ў 1919–1920.

ВІЧЫК М., н. у Слуцку, загінуў на Паўднёвым фронце ў баях з Урангелем.

ВІШНЯКОЎ Рыгор Сцяпанавіч, н. у 1896 у Саратаўскай губ.

ГАНЧАР Рыгор.

ГАРБАЦЭВІЧ Дзям'ян Пятровіч, н. у в. Чыжоўка.

ГАРБАЦЭВІЧ Фядос Пятровіч, н. у в. Чыжоўка.

ГАРБАШЭВІЧ Аляксандр.

ГАРКАВЫ Антон Іосіфавіч, н. у 1897 у в. Бялевічы.

ГАЎРУК Павел Сямёнавіч, н. у 1873 у в. Шалавічы. Памёр у 1946.

З аўтабіяграфіі вядомага беларускага пісьменніка і перакладчыка Юрыя Паўлавіча Гаўрука

Бацька мой, Павел Сямёнавіч, сялянскага паходжання, з вёскі Шалавічы, кіламетраў дваццаць ад Слуцка... Апроч бацькі ў дзеда майго было яшчэ сямёра дзяцей, а ўсяго — пяць сыноў і тры дачкі. Дочкі павыходзілі замуж, а сыны, за выключэннем малодшага Якава, распаўзліся па свеце шукаць свайго шчасця... на дробненькім сялянскім надзеле пракарміцца яны не маглі. Павел Гаўрук быў забраны ў армію і даволі доўга служыў звыштэрмінова, а потым, вярнуўшыся ў Слуцк, прыстаў у прымы да Еўдакіі Максімаўны Маскаленка, маёй маці... У 1914 годзе бацьку мабілізавалі на вайну ратнікам апалчэння, і вярнуўся ён у Слуцк аж у канцы 1917 года пасля Кастрычніцкай рэвалюцыі. У 1915 годзе маці, кінуўшы хату, паехала ў бежанцы да бацькі ў горад Пскоў. Там я вучыўся ў другім класе Пскоўскай гімназіі. Першыя страхі ўлягліся, і ў 1916 годзе, па новай, толькі што пабудаванай чыгунцы ад станцыі Урэчча да Слуцка прывезла мяне маці назад у роднае сяло. Пабывалі ў Слуцку і немцы, далася ў знакі і польская акупацыя з рабункамі, падпаламі і гвалтоўным насаджэннем польскасці...

Друкуецца са скарачэннямі па кн.: Пра час і пра сябе: Аўтабіяграфіі беларускіх пісьменнікаў. Мн., 1966. С. 96–97, 99.

Н.М.Алешка.

А.І.Баглаева.

П.П.Барцэвіч.

С.П. Богдан.

П.П.Бранавец.

А.Гарбашэвіч.

А.І.Гаркавы.

Я.П.Голец.

Наследие слуцкого края

П.П.Грэчыц.

В.І.Гук.

ГІЛЬ Фёдар Мартынавіч, н. у 1898 у в. Бязверхавічы.

ГЛАЗУНОЎ Аляксей Абрамавіч, н. у 1892 у с. Міхайлаўскае.

ГОЛЕЦ Якаў Піліпавіч, н. у 1893 у в. Рачкавічы.

ГРАК Дзмітрый Нічышаравіч, н. у в. Ніва.

ГРАК Тарас, н. у в. Гарадзішча.

ГРЫЦКЕВІЧ Дзмітрый Навумавіч, н. у в. Варкавічы.

ГРЫШКОЎ Арсеній Рыгоравіч, н. у 1901 у м. Грэск.

П.С.Гаўрук з жонкай і сынам Юрыем.

ГРЭЧЫЦ Пётр Пракопавіч, н. у 1894 у в. Танежыцы. Змагаўся на Заходнім фронце, потым быў начальнікам пагранзаставы. Удзельнік Вялікай Айчыннай вайны. Узнагароджаны ордэнамі Леніна, Чырвонага Сцяга, медалямі.

ГУБЧЫК П.І.

ГУЗ Марк Рамановіч, н. у Слуцку.

ГУК Васілій Іванавіч, н. у в. Бокшыцы.

ГУК Рыгор Іванавіч, н. у в. Бокшыцы.

ГУРЫНОВІЧ Лука В., н. у в. Кухты.

ГУРЫНОВІЧ Рыгор Пятровіч, н. у в. Кухты.

ГУТКОЎСКІ Валерый Іосіфавіч, н. у 1895 у в. Гольчыцы, удзельнік грамадзянскай і Вялікай Айчыннай войнаў.

ГУТКОЎСКІ Мікалай Макаравіч, н. у 1886 у в. Забелы.

ДАМАНСКІ Цімафей Іванавіч, н. у 1898 у в. Малая Падзер.

ДЗЕХЦЯРОВІЧ Іван Іосіфавіч, н. у 1895.

ДЗЯРЭЧА Міхаіл Кірылавіч, н. у в. Варкавічы.

ДУБАЛЕКА (КАРАНЕВІЧ) Іван Еўдакімавіч, н. у 1892 у в. Лучнікі. У 1913 быў прызваны на службу на флот. Узнагароджаны Георгіеўскім медалём, Георгіеўскімі крыжамі 4-й і 3-й ступеней.

ДУБАЛЕКА Хрысанф Лаўрэнцьевіч, н. у в. Варкавічы.

ДУБІНА Трафім Ціханавіч, н. у 1898 у в. Ісерна.

ДУБІНА Ціхан, н. у в. Ісерна.

ЕМЯЛЬЯНАЎ Ігнат Міхайлавіч, удзельнік грамадзянскай і Вялікай Айчыннай войнаў. За ўдзел у ліквідацыі банды Каратквіча ўзнагароджаны ордэнам Чырвонага Сцяга. Жыў у Слуцку.

ЖАЛУНОВІЧ, жыхар в. Амговічы.

ЖУК Іван, н. у Слуцку.

ЗАЛОГА Андрэй Васільевіч, н. у 1901 на Брэстчыне, удзельнік Кастрычніцкай рэвалюцыі, грамадзянскай і Вялікай Айчыннай войнаў. Узнагароджаны ордэнам Чырвонага Сцяга. Жыў у Слуцку.

ЗЕНЧЫК Клімянцій Пятровіч, н. у 1898, загінуў.

ЗІНЬКОВІЧ Ігнат Сільвестравіч, н. у 1899 у в. Буда Грэская.

ЗУБАРЫК Аляксандр Тарасавіч, н. у 1895.

ІЛЬІН Фама Іванавіч, н. у 1898 у Варонежскай вобласці, удзельнік грамадзянскай і Вялікай Айчыннай войнаў. Узнагароджаны ордэнамі Леніна, Чырвонага Сцяга, Чырвонай Зоркі. Жыў у Слуцку. Памёр у 1989.

ІЛЬЮКЕВІЧ Іван Мікалаевіч, н. у 1898 у в. Ячава.

КАВАЛЕВІЧ Піліп Цімафеевіч, н. у в. Ніва.

КАЗАК Аляксандр, н. у в. Еўлічы ў 1900.

КАКОЦЬКА Апанас, н. у в. Старцавічы (цяпер в. Знамя).

КАКОЦЬКА Сцяпан Апанасавіч, н. у в. Старцавічы (цяпер в. Знамя).

КАЛБАСНІК Мендзель Пейсахавіч.

КАЛМАНОВІЧ (АСКОЛЬДАЎ) Якаў Лаза-

Наследие слуцкого края

равіч, н. у 1893 у Слуцку. У 1918 камандзір Слуцкага чырвонаармейскага атрада. Узнагароджаны двума ордэнамі Чырвонага Сцяга. Жыў у Маскве.

КАЛМАНОВІЧ Яўгенія Карлаўна, н. у Слуцку.

КАЛЯДКА Мікалай, н. у в. Лясуны.

КАЛЯДКА Самуіл, н. у 1893 у в. Лясуны, загінуў у 1919 у баі з Дзянікіным.

КАЛЯДКА Трафім, н. у 1893 у в. Лясуны.

КАПАЧЭНЯ Павел Яўхімавіч.

КАПЛАН Міхаіл Майсеевіч, н. у 1902 у Слуцку, удзельнік барацьбы з польскімі акупантамі на Случчыне ў 1919–1920. Закончыў Маскоўскі лясны інстытут. У Вялікую Айчынную вайну змагаўся на фронце, прымаў удзел у Сталінградскай бітве. Узнагароджаны ордэнамі і медалямі. Пасля вайны жыў і працаваў у Маскве. Памёр у 1950.

КАПЛАН Хаім Рувінавіч, н. у Слуцку, удзельнік грамадзянскай вайны. Памёр у 1980.

КАРАКА Ціхан Цярэнцьевіч, н. у 1888 у в. Ісерна.

КАРАНЕВІЧ Іван, н. у в. Цараўцы (цяпер в. Кірава).

КАРОЛЬ Данііла Іосіфавіч, н. у 1894 у в. Лядна.

КАРПОВІЧ Павел Антонавіч, н. у 1903 у в. Стары Гуткоў.

КАСЦЮК Пётр Андрэевіч, н. у в. Кальчыцы.

КАХАНОВІЧ Аляксандр Іларыёнавіч, н. у 1891 у Слуцку.

КАХАНОВІЧ Міхаіл Іларыёнавіч, н. у 1896 у Слуцку.

КОЗАК Кузьма Іванавіч.

КОЗІНЦАЎ-ПРАКОПЧЫК Яўгеній Сцяпанавіч, н. у 1889 у в. Калцэвічы Мінскай губ., удзельнік Кастрычніцкай рэвалюцыі і грамадзянскай вайны. Камісар першага працоўнага атрада Балтыйскага флоту. У пачатку Вялікай Айчыннай вайны — упаўнаважаны ЦК КП(б)Б па эвакуацыі прамысловасці і сродкаў вытворчасці сельскай гаспадаркі. Пасля вайны на партыйнай і савецкай рабоце. У 1950–1959 — старшыня Слуцкага гарвыканкома. Узнагароджаны ордэнамі Леніна, Айчыннай вайны 1-й ступені, Працоўнага Чырвонага Сцяга і медалямі. Жыў у Слуцку. Адна з вуліц горада носіць яго імя. Памёр у 1977.

КРАКАСЕВІЧ Іван Васільевіч, н. у 1890 у в. Сярагі.

КРАСУЦКІ Мікалай Пятровіч, н. у в. Васілінкі, удзельнік грамадзянскай і Вялікай Айчыннай войнаў. Узнагароджаны ордэнамі Леніна, Працоўнага Чырвонага Сцяга, чатырма ордэнамі Айчыннай вайны. Палкоўнік. Памёр у 1975.

КРАЎЧЭНЯ Міхаіл, н. у в. Старцавічы (цяпер в. Знамя).

КРУПКО Адам Сцяпанавіч.

КРЫСЬКО Васіль Максімавіч, н. у в. Еўлічы, бацька беларускага пісьменніка В.Віткі. Закатаваны фашыстамі ў студзені 1943.

КРЭЙНЕС Іосіф Вульфавіч, н. у 1891 у Слуцку, удзельнік Кастрычніцкай рэвалюцыі, дэлегат II

І.Е.Дубалека (Караневіч).

І.М.Емяльянаў.

А.В.Залога.

Ф.І.Ільін.

П.Я.Капачэня.

М.М.Каплан.

Я.С.Козінцаў-Пракопчык.

М.П.Красуцкі.

Наследие слуцкого края

І.В.Крэйнес.

К.Я.Лосік.

І.С.Любачка.

А.П.Махлай.

А.І.Кахановіч (сядзіць справа) з сябрамі-землякамі, удзельнікамі 1-й сусветнай вайны.

Усерасійскага з'езда Саветаў у Петраградзе. Загінуў у 1917 у Маскве.

КУНЦЭВІЧ, н. у в. Стары Гуткоў.

ЛАПЕЦ Малаш Міхайлавіч, н. у в. Ніва.

ЛЕАНОВІЧ Л.П., н. у в. Іграева, прымаў удзел у падаўленні паўстання польскіх легіянераў генерала Доўбар-Мусніцкага.

ЛЕМЕШ Ілья Фёдаравіч.

ЛЕМЕШ Рыгор Іванавіч, н. у 1895 у в. Падлессе.

ЛЕШЧАНКА.

ЛЕШЧАНКА Казімір, н. у в. Покрашава, загінуў.

ЛІСТАПАД Пётр Іванавіч, н. у в. Варкавічы.

ЛОСІК Кузьма Якаўлевіч, н. у 1894 у м. Грэск.

ЛЮБАЧКА Іларыён Сямёнавіч.

ЛЯСКАВЕЦ Сямён Дзмітрыевіч, н. у 1893, дэлегат III Усерасійскага з'езда Саветаў.

ЛЯТКОЎСКІ Аляксей Аўдзеевіч, н. у в. Падліпцы.

ЛЯХАВІЦКІ Аляксандр Лук'янавіч, н. у в. Танежыцы, загінуў.

МАГІЛЯВЕЦ Васіль.

МАЛЕЦКІ Андрэй Якаўлевіч, н. у 1887 у в. Вясея.

МАЛІНОЎСКІ Васіль Якаўлевіч, загінуў.

МАРТЫНАЎ Аляксандр Аляксандравіч.

МАРЦІНОВІЧ Ігнат Кузьміч, н. у в. Кальчыцы.

МАХЛАЙ Арцём Пятровіч, н. у 1892 у в. Васілінкі, удзельнік штурму Зімняга палаца, грамадзянскай вайны. З 1913 па 1918 служыў матросам на крэйсеры «Аўрора». З 1918 змагаўся супраць белагвардзейцаў Каледзіна, быў старшынёй атраднага камітэта. Да канца 1919 ваяваў на Паўднёвым фронце на браняносцы «Палтава». Пасля вярнуўся ў родную вёску, прымаў удзел у калектывізацыі. Працаваў у калгасе. Узнагароджаны ордэнам Чырвонага Спяга, медалямі. Памёр у 1978.

МАХУН Цімох.

МІХЕЙКІН Навум Пейсахавіч, н. у Слуцку, загінуў.

МУРАШКА Мікалай Данілавіч, н. у в. Бязверхавічы, загінуў у 1922.

МЯЦЕЛЬСКІ Міхаіл Фаміч.

НЕВАРКА Канстанцін Іванавіч, н. у 1890.

НЭЙМАРК Рафаіл Вольфавіч, н. у 1900 у Слуцку, змагаўся з легіянерамі генерала Доўбар-Мусніцкага. У 1919 г. закатаваны ў палоне.

НЯРОНСКІ Якаў Сафронавіч, н. у 1888 у в. Сярагі.

ПАПОВІЧ Віктар Васільевіч.

ПАСЮКЕВІЧ Мікалай Цімафеевіч, удзельнік савецка-фінляндскай і Вялікай Айчыннай войнаў, узнагароджаны ордэнам Чырвонай Зоркі.

ПРАКАПОВІЧ Рыгор Міхайлавіч.

ПРАТАСЕНЯ Купрыян Андрэевіч, н. у 1884 у в. Вялікае Быкава, на фронце змагаўся да 1917. Удзельнік Лютаўскай і Кастрычніцкай рэвалюцый, барацьбы з польскімі акупантамі на Случчыне ў

Наследие слуцкого края

1919—1920. У гады Вялікай Айчыннай вайны з 1943 змагаўся ў партызанскім атрадзе. Потым працаваў у калгасе.

ПРАТАСЕНЯ Сцяпан, загінуў.

ПРАТАСЕНЯ Фёдар, н. у в. Старцавічы (цяпер в. Знамя).

РАДЗЮК Максім Лукіч, н. у 1895 у в. Лесуны.

РАК Пілін Мікалаевіч, узнагароджаны ордэнам Чырвонага Сцяга.

РАМАНОВІЧ МікалайАнуфрыевіч, загінуў.

РАТНЕР Раіса, н. у Слуцку.

РОСМАН Якаў Герцавіч, н. у Слуцку, загінуў.

РУБІС Ганна Пятроўна, н. у 1893 у в. Раманава (цяпер в. Леніна).

РУДЭНЯ Арцём, н. у в. Балотчыцы, баец 25-й Чапаеўскай дывізіі, загінуў у 1919.

РУСАК Пётр Сцяпанавіч, загінуў.

САВАНОВІЧ Пётр Ксенафонтавіч, н. у 1897 у в. Лучнікі, на фронце з 1916. Закончыў вучэбную радыёкаманду Заходняга фронту і быў радыёінструктарам. У 1917 — радыст Заходняга фронту радыёстанцыі штаба вярхоўнага галоўнакамандуючага М.В.Крыленкі. У 1918 дэлегат Усесаюзнага з'езда работнікаў ваеннага радыётэлеграфа ў Маскве, увайшоў у склад Цэнтральнага савета ваеннага радыётэлеграфа. У сакавіку 1918 ваенны камісар радыётэлеграфа Заходняга фронту. У 1919 пераведзены на Паўднёвы фронт, потым — Туркестанскі. Пасля працаваў у радыёпрамысловасці. Жыў у Маскве.

САЛАВЕЙ Рыгор, за баі з польскімі акупантамі пад Бабруйскам узнагароджаны ордэнам Чырвонага Сцяга.

СІНЯГУБ Іван Данілавіч, н. у 1892 у в. Ячава, удзельнік 1-й сусветнай і грамадзянскай войнаў, арганізатар партызанскай ячэйкі ў Ячаве. Памёр у 1927.

СКІБРА Мікалай Антонавіч, н. у в. Лядна.

СКІБРА Павел Сцяпанавіч, н. у 1880 у в. Лядна.

СУХАМІЛЬ Рамуальд, н. у 1878 у Слуцку.

СУХАМІЛЬ Эрнст Вільгельмавіч, н. у Слуцку, расстраляны палякамі 15.8.1920.

СУЧОК Ф.П.

СЫЦЬКО Савасцьян.

ТАТАРЫНАЎ, камандзір атрада 17-й дывізіі, загінуў каля в. Замошша ў кастрычніку 1920.

ТРАФІМОВІЧ Антон Іванавіч.

УЛАСЕВІЧ М.А.

УСОВІЧ С.К., н. у в. Лядна, у 1-ю сусветную вайну радавы лейб-гвардыі Фінляндскага палка, прымаў удзел у баях каля г. Збараж Каменец-Падольскай губ., быў паранены. З 1918 у радах Чырвонай арміі, удзельнік грамадзянскай вайны, быў тэлефаністам у Авіяпаветрафлоце (1918—1922).

ФЕРАПОНТАЎ Ю.С., н. у Слуцку, расстраляны 15.8.1919 у Слуцку.

М.Д.Мурашка.

Р.В.Нэймарк.

К.А.Пратасеня.

П.М.Рак.

Г.П.Рубіс.

П.К.Савановіч.

Рамуальд Сухаміль.

М.А.Уласевіч.

Наследие слуцкого края

А.Д.Хацько.

П.Дз.Холад.

Ф.Ф.Чуйка.

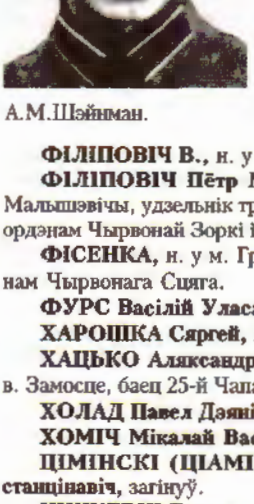
М.У.Чыж.

А.С.Шарэшык.

А.С.Шырын.

А.М.Шэйнман.

Брацкая магіла чырвонаармейцаў у в. Белічы, якія загінулі ў 1920 г.

ФІЛІПОВІЧ В., н. у в. Малышэвічы.

ФІЛІПОВІЧ Пётр Мікітавіч, н. у 1896 у в. Малышэвічы, удзельнік трох войнаў, узнагароджаны ордэнам Чырвонай Зоркі і 8 медалямі. Памёр у 1983.

ФІСЕНКА, н. у м. Грэск, узнагароджаны ордэнам Чырвонага Сцяга.

ФУРС Васілій Уласавіч, н. у 1900.

ХАРОШКА Сяргей, н. у в. Балотчыцы.

ХАЦЬКО Аляксандр Дамінікавіч, н. у 1898 у в. Замосце, баец 25-й Чапаеўскай дывізіі.

ХОЛАД Павел Дзянісавіч, н. у 1893.

ХОМІЧ Мікалай Васільевіч, загінуў.

ЦІМІНСКІ (ЦІАМІНСКІ) Аляксандр Канстанцінавіч, загінуў.

ЦІШКЕВІЧ Раман.

ЦЫБУЛЬКА Павел Нічыпаравіч, н. у 1895 у в. Белічы.

ЦЫБУЛЬКА Пётр Кузьміч, н. у 1880 у в. Белічы.

ЦЫБУЛЬСКІ Васіль Гаўрылавіч, н. у 1898 у в. Белічы, удзельнік Вялікай Айчыннай вайны.

ЧУБРЫК Іван Дзмітрыевіч, н. у 1899, узнагароджаны двума ордэнамі Чырвонай Зоркі. Памёр у 1979.

ЧУЙКА Рыгор Мацвеевіч, н. у в. Варкавічы.

ЧУЙКА Філімон Фёдаравіч, н. у 1897 у в. Сяргі.

ЧУМАКОЎ Іван Рыгоравіч, н. у 1902 на Брэстчыне. Памёр у 1978.

Наследие слуцкого края

ЧЫГІР Аляксей Захаравіч, загінуў.

ЧЫГІР ІванАнуфрыевіч, загінуў.

ЧЫЖ Макар Уладзіміравіч, н. у 1886 у в. Вялікая Сліва. Памёр у 1941.

ЧЫЖ Сямён Аляксандравіч, н. у Слуцку. Памёр у турме ў Польшчы ў 1920.

ЧЫРСКІ Якаў Фёдаравіч, н. у в. Рабак.

ШАПІРА Якаў.

ШАРЭШЫК Аляксандр Самуілавіч, н. у в. Прошчыцы.

ШКЛЯРЭЎСКІ Антон Іванавіч.

ШУМАНСКІ Рыгор Раманавіч.

ШЫЛОВІЧ Міхаіл Кузьміч, н. у 1900 у в. Варкавічы.

ШЫРЫН Андрэй Сцяпанавіч, н. у 1898 у в. Працавічы. Памёр у 1989.

ШЭЙНМАН Абрам Маркавіч, н. у Слуцку, удзельнік Вялікай Айчыннай вайны.

ЭПШТЭЙН Янкель Хаімавіч, н. у Слуцку, загінуў.

ЮРКЕВІЧ Раман Пілішавіч, н. у м. Грэск у 1900.

ЯРОНСКІ Павел Максімавіч, н. у 1896 у в. Малышэвічы, удзельнік Вялікай Айчыннай вайны. Памёр у 1987.

ЯРХА Марыя, н. у Слуцку, удзельніца барацьбы з польскімі акупантамі на Случчыне ў 1919–1920.

«Папараць-кветка»

«Папараць-кветка», беларускае культурна-асветніцкае таварыства на Случчыне ў 1917–1920 гг. Утворана ў верасні 1917 г. па ініцыятыве С.Бусла і Я.Ракуцькі (першы старшыня таварыства) навучэнцамі Слуцкай земскай гімназіі. Мела 3 секцыі: краязнаўчую, літаратурную і драматычна-харавую. Паводле свайго статута ставіла за мэту прапаганду беларускай мовы, культуры і мастацтва. Знаходзілася пад уплывам беларускіх эсэраў (А.Бараноўскі, М.Асвяцімскі, А.Каўпак, П.Жаўрыд і В.Русак уваходзілі ў кіруючае ядро БПС-Р). У час нямецкай і польскай акупацыі праводзіла падпольную работу. Намаганнямі членаў «Папараць-кветкі» ў Мінску былі выдадзены 2 нумары часопіса «Наша каліна». У 1920 у Слуцку члены таварыства заснавалі беларускі кааператыў «Зара», бюро для беспрацоўных, у сакавіку – ліпені спрыялі арганізацыі беларускіх павятовых настаўніцкіх курсаў. У час польскай акупацыі ў мястэчках і вёсках Слуцкага павета былі ўтвораны 8 беларускіх школ, некалькі сельскагаспадарчых і спажывецкіх кааператываў, чытальні, заснаваны філіі-гурткі. У кастрычніку 1917 г. у Слуцку адбылася першая тэатральная вечарына таварыства, на якой была паказана п'еса Я.Купалы «Паўлінка». За час існавання таварыства на Случчыне ставіліся п'есы Ф.Аляхновіча, У.Галубка, К.Каганца і іншыя; адбыліся канцэрты беларускай народнай песні; дэкламацыі вершаў беларускіх паэтаў. У чэрвені – ліпені 1920 г. драматычны гурток таварыства ўзначальваў У.Галубок. Летам 1920 г. таварыства налічвала больш за 300 чалавек. У ліпені дзейнасць «Папараць-кветкі» была прыпынена польскімі акупацыйнымі ўладамі, адноўлена ў лістападзе 1920 г. Члены таварыства прынялі ўдзел у арганізацыі і рабоце беларускага з'езда Случчыны, на якім была абрана Беларуская рада Случчыны. Актывісты «Папараць-кветкі» ўвайшлі ў 1-ю Слуцкую брыгаду войскаў БНР у час Слуцкага паўстання 1920 г. Таварыства спыніла сваю дзейнасць у снежні 1920 г. з усталяваннем на Случчыне савецкай улады*.

ЛІТАРАТУРА:

1. Беларуская справа пад час польскай акупацыі 1919–1920 гг. // Спадчына. 1994. № 6.

2. Лістапад Юрка. Узбіліся на свой шлях // Там жа. 1998. № 1.

Уладзімір Ляхоўскі.

Друкуецца па кн.: Энцыклапедыя гісторыі Беларусі. Мн., 1999. Т. 5. С. 404.

РЭПАРТАЖ УЛАДЗІСЛАВА ГАЛУБКА ПРА ЯГО ПАЕЗДКУ Ў СЛУЦК

З ПАЕЗДКІ Ў СЛУЦАК

Як і ў даўныя часы, Слуцак лічыўся адным з найвыбітнейшых гарадоў Беларусі, так і цяпер у Слуцку грамадзянская справа вельмі бойка пашыраецца і нацыянальная сьвядомасьць паміж сялян і мяшчан далёка вышэй стаіць, чымсь у Менску і па-за межамі яго. [...]

Было 11 ч. ночы, калі я быў ля дзьвярэй Нацыянальнага К-ту.

Беларускі сьцяг і пагоня сьведчылі мне, што тут сяліба слуцкіх беларусаў.

*Паводле алошніх архіўных звестак таварыства «Папараць-кветка» дзейнічала да 1922 г.

Наследие слуцкого края

Сяргей Бусел.

Увайшоўшы ў памяшканьне К-ту, у чытальні я ўбачыў вялікі партрэт Я.Купалы, нарысованы вядомым слуцкім мастаком, Праатцавым, і шмат плякатаў нацыянальнага характару. Усё гэта сьведчыла, што тут працуюць беларусы.

Назаўтра пазнаёміўся з працоўнікамі К-ту, а праз некалькі дзён, убачыў і жыцьцё іх. Аказалася — усе яны безработные і жывуць у вельмі цяжкім становішчы. Працаўнікоў досыць вялікі лік, і, на радасьць, між імі ёсьць два юрысты і археалёг.

Штадня раніцаю ўсе яны зьяўляюцца ў К-т і працуюць, а праца разнахарактарная: выдача кніжак і газэт у чытальню, выдача справак аб ваеннапалонных (задарма), дапамога сялянам у справах юрыдычных і ў справах вызваленьня беларусаў з вастрогу, статыстыка безработных, грашовая дапамога безработным, справа тэатральная, хоральная і інш. Поруч з мужчынскім пэрсоналам удзел у працы прымаюць кабеты і паненкі, каторые гэтак сама бязупыннa працуюць у К-це.

Пры мне быў скарбоначны збор для безработных.

Случчане вельмі прыхільна аднесьліся, і такім чынам сабралі нешта больш за 2000 р.

Раздаваць меліся каталіком, праваслаўным беларусам і жыдом — усім тым, хто зарэгістраваўся ў К-це.

Праца слуцкіх беларусаў вельмі цяжкая, праходзіць пры холадзе і голадзе; ні дроў на апал К-ту ні грошаў ніадкуль ня маюць. Усе тые грошы, каторые зьмятаюць з усіх куткоў, выдаюць за арэнду памяшканьня К-ту (300 руб. у месяц) і на ўтрыманьне некалькіх вучняў гімназістаў (беларусаў), каторые, будучы сіратамі, ня маюць мажлівасьці плаціць за право навукі.

Польская ўлада добра наглядае за беларусамі. Ёсьць і прыхільнікі беларусаў, каторые заўжды стараюцца не перасоліваць; такім зьяўляецца павятовы староста і інш. Слуцкіе беларусы вельмі шануюць іх і рады бываць у іх, верачы ў іх шчырасьць.

У вялікай пашане ў случчан свой тэатр.

У дзень спэктаклю (29 лютага «Праменчык шчасьця») білеты былі раскуплены ўсе. Збор быў 2000—2500 р. Тэатр сам па сабе невялікі — дэкорацыі бедные.

Пьеса ставілася пасьля 3 рэпэтыцый, і праўду кажучы, прайшла нядрэнна. Пэрсонал тэатральны падбіраецца, але брак жаночых сіл. Між іншым пры трупе ёсьць хор, арганізатарам каторага зьяўляецца п. Русак. Хор шмат завучыў песень і часта выступае на сцэне.

Вялікая заслуга п. Русака ў тым, што ён, жывучы пры Слуцку ў вёсцы, запісвае там на ноты песьні і штадня прыходзіць у горад кіраваць хорам.

Запісаных на ноты песень вялікі лік і гэта для тэатру і музыкі беларускай вялікі скарб. Вельмі пажаданым было-б, каб Слуцкіе дзеячы парупіліся аб музэі, і як найхутчэй пачалі-б збор этнаграфічных, археолёгічных і розных гістарычных рэчаў Беларускай зямлі, а Слуцкая зямля гэтым багата.

Гэту справу лёгка можна распачаць, прымаючы пад увагу, што пры Камітэце ёсьць вельмі пажаданы шчыры дзееч К-ту юрыст-археолёг п. Фёдараў, каторы ў імя дарагой бацькаўшчыны не адмовіцца папрацаваць у гэтым кірунку.

Са сьветлымі і дарагамі ўспамінамі я пакінуў Слуцак і лепшых сыноў Бацькаўшчыны.

Беларусь. 1920. 10 сак.

РЭПАРТАЖЫ КАРЭСПАНДЭНТАЎ МІНСКАЙ ГАЗЕТЫ «БЕЛАРУСЬ» СА СЛУЧЧЫНЫ ЗА ЧЭРВЕНЬ 1920 г.

10 чэрвеня

КУРСЫ БЕЛАРУСАЗНАЎСТВА Ў СЛУЦКУ

26-га красавіка сёлетняга году ў Слуцку, для вучыцялёў адчыніліся курсы беларусазнаўства. Вучыцялёў і вучыцялек зьехалася больш за 400 чалавек, з каторых акуратна слухала лекцыі чалавек 350. Апрача вучыцялёў быў невялічкі процэнт на курсах і, так званых, вольных слухачоў —

Наследие слуцкого края

вучняў апошняе клясы сярэдніх школ м. Слуцку (гімназій, рэальнае і камэрцыйнае школы), каторые, згодна з існуючым цяпер правам, могуць быць сапраўднымі вучыцялямі, праслужыўшы, як памочнікі, 3 месяцы пры дазваным вучыцялю. Амаль ня ўсе слухачы былі з Слуцкага пав. І толькі пакрысе было з паветаў Мазырскага, Бабрускага і Баранавіцкага. Склад слухачоў нагул быў добры як з боку пэдагагічнага, так і з беларускага нацыянальнага боку. Відаць было, што людзі запраўды сабраліся, каб пазнаёміцца з сваім родным і скарыстаць з гэтага ў працы на ніве роднае Бацькаўшчыны. На курсах вучыцельскіх беларускае мовы, гісторыі, беларускае літаратуры, польскае мовы, гісторыі Беларусі, геаграфіі Беларусі, пяяньне, тэатр. З лектараў былі Я.Станкевіч, проф. Б.Тарашкевіч, Фр. Аляхновіч, проф. музыкі Іваноўскі і інш. Кіраўніком курсаў быў Я.Станкевіч. Заняткі на курсах адбываліся вельмі акуратна. (...) Для слухачоў быў зроблены інтэрнат у манастырскай будоўлі.

У канцы курсаў быў зроблены экзамен беларускае і польскае мовы. Тыя, што выдзержалі, дасталі пасьведчаньне. Курсы скончыліся 29-га мая.

Перад канчаткам ацец протаіерэй Шамяціла адслужыў малебен, пры гэтым тут жа склалі вельмі добры хор. Пасьля малебну протаіерэй Шамяціла меў па-беларуску да слухачоў і пропаведзь, у каторай сказаў, што Беларусь радзілася ў буру і навальніцу, што яна шмат перацярпела, але выжыла і адраджаецца. Што асабліва цяпер, калі ўсе народы адраджаюцца, павінна і Беларусь адрадзіцца да свайго дзяржаўнага жыцьця. Кожны народ дзяржыцца трыма рэчамі — зямлёю, на каторай жыве, моваю, каторая гамоніць, і верою, што дастаў ён ад продкаў сваіх. Гісторыя Беларускага Народу прайшла ў барацьбе за тры гэтыя рэчы і Беларускі Народ дагэтуль захаваў усе гэтыя сьвятыя для яго рэчы. Мы-ж павінны іх захаваць і перадаць непашкоджанымі новым пакаленьням. Ня ўсе маюць шчасьце працаваць паміж народу. Вучыцялём выпала гэтае шчасьце. Адны з іх увойдуць у Сьвятое, другіе — у Сьвятое Сьвятых свайго народу, але няхай усе помняць, што народ толькі тагды іх прыме, калі яны будуць шчырымі сынамі свайго Беларускага Народу.

Пасьля прамоў курсы скончыліся беларускім гымнам «Не пагаснуць зоркі ў небе, пакуль неба будзе, не загіне край наш родны, пакуль будуць людзі!»

На курсах ня была забыта ім організацыйная праца. Важнейшаю работаю ў гэтым кірунку трэба лічыць арганізаваньне «Беларускага Вучыцельскага коопэратыву Случчыны». (...) Уступная плата 10 мар., паст. — 100 мар. У коопэратыве будуць гмінные (харчавые) і іншые тавары. Адно з галоўных месц зоймуць у іх беларускіе кнігі і пісьменные матэр'ялы і прылады для школ. (...)

Беларускі народны тэатр, каторы ад якогась часу так борзда пашыраецца на Беларусі адбіўся і на курсах у Слуцку. За кароткі час слухачы згулялі ажно тры спэктаклі. Першы раз гулялі «Ня розумам сьцяміў, а сэрцам» — Вясёлага; другі раз «На дарозе жыцьця» і «Антось Лата» — Тараса Гушчы і трэці раз «Бутрым Няміра» і «Янка і Маланка» Фр.Аляхновіча. Апошні спэктакль адбыўся пад рэжысурай самога аўтара (...), каторы прыезджаў з Менску ў Слуцак прачытаць лекцыі аб тэатры.

З працаўнікоў у курсавай адміністрацыі трэба адзначыць сябру Школьнае Рады Случчыны А.Бараноўскага — адзінага мясцовага супрацоўніка ў адміністрацыі. Ён быў загадчыкам гаспадаркі курсаў і шмат палажыў шчырай ідэйнай працы. (...)

В.Я.

22 чэрвеня

ДОПІСЫ З СЛУЧЧЫНЫ

На апошнім пасяджэньні сяброў Беларускага Нацыянальнага Камітэту Случчыны К-т быў падзелен на аддзелы — Адміністрацыйна-арганізацыйны з Юрыст-консульскім Бюро, Школьны, Эконамічкі і Аддзел дапамогі бедным жыхарам і дзецям. Кожным аддзелам кіруе адзін з сяброў прэзідыуму па спэцыяльнасьці. Утворана асобная тэатральная камісія, якая цяпер вядзе рэгістрацыю лепшых тэатральных сіл Слуцку. Дзеля наладжаньня тэатральнай справы, магчыма, што ў хуткім часе выядзе ў Слуцак п. Галубок.

А.Б. [Андрэй Бараноўскі].

24 чэрвеня

БЕЛАРУСКІ ТЭАТР У ПРОВІНЦЫІ

У суботу 26-га чэрвеня ў Слуцак выязджае вядомы беларускі пісьменнік і арты-

Наследие слуцкого края

ста У.Галубок, гдзе думае прабыць 3 тыдні. За гэты час ён мае з'арганізаваць у Слуцку моцную аматарскую трупу і паставіць 5—6 найвыдатнейшых пьес.

24 чэрвеня ў лікі 40 асоб хор Тэраўскага, які, даўшы ў Слуцку 3 канцэрты, выедзе на павет па маршруту — Рамапава, Нясьвіж, Заміры, Менск. Па дарозе ў мястэчках і вялікіх вёсках будзе даваць канцэрты.

Падрыхтаваў У.В.Ляхоўскі.

Мой лёс

З успамінаў А.Ц.Барысаўца

На Случчыне, як і ў многіх іншых раёнах Беларусі, настаўніцтва складае значную частку мясцовай інтэлігенцыі. Да такой катэгорыі вясковых жыхароў амаль паўстагоддзя належаў і Аляксандр Цімафеевіч Барысавец, які нарадзіўся 2 лістапада 1893 г. у в. Бранава Сяражскага сельсавета ў сям'і селяніна-серадняка і пражыў больш за 80 гадоў.

Акрамя мяне бацькі выхоўвалі яшчэ 6 дзяўчынак. Усяго ж у нашай хаце нарадзілася 11 дзяцей. Чацвёра (дзяўчынкі) памерлі ў раннім узросце. Мы жылі ў канцы вёскі, дзе шырокая раўніна з таямнічымі курганамі ўпіралася ў невялікі лясны масіў. Вясной і летам наша наваколле пакрывалася шматкаляровым раслінным дываном, а зімой — бясконцай белай коўдрай.

Званне настаўніка народных вучылішчаў я атрымаў 1 мая 1913 г. пасля заканчэння экстэрнату пры аўтарытэтнай навучальнай установе — Слуцкай гімназіі. Званне давала права не толькі на працу, але і на нашэнне прыгожай настаўніцкай формы. У час 1-й сусветнай вайны служыў у Царыцыне ў 141-м пяхотным палку пісарам. У 1916 г. горад на Волзе наведаў цар Мікалай II. Так здарылася, што ў тыя дні мяне за маю нядрэнную каліграфію прызначылі перапісваць спісы ўзнагароджаных салдат. Цар з'явіўся ў штаб нашага палка неяк раптоўна. Усе сталі спалохана бегаць, а я працягваў спакойна займацца сваёй справай. Тут і адбылася мая сустрэча з Мікалаем. Ён папрасіў мяне прачытаць на памяць малітву «Ойча наш». Калі я скончыў дэкламаваць, цар падзякаваў за маю набожнасць і падарыў мне пазалочаную шкатулку з гавайскімі цыгарамі. З таго часу я яшчэ помню Керанскага, Леніна, Троцкага. Керанскага многія ў арміі паважалі, бо пры ім змяніліся ў лепшы бок адносіны да салдат. Яго аўтарытэт стаў падаць пасля ўвядзення на фронце пакарання смерцю.

Як сёння, бачу будынак першай Слуцкай школы летам 1925 г. Там адбылася мая сустрэча з Канстанцінам Міхайлавічам Міцкевічам (Якубам Коласам), які прыехаў у Слуцк чытаць лекцыі па методыцы на курсах беларусізацыі. Чытаннем урыўкаў са сваіх паэм «Новая зямля» і «Сымон-музыка» Канстанцін Міхайлавіч тонка паэтызаваў манатоннае вясковае жыццё. Ён напаўняў нашы настаўніцкія душы пачуццём нацыянальнай годнасці.

З 1923 г. па 1929 г. я працаваў настаўнікам і загадчыкам Бранаўскай пачатковай школы. Гэта быў час беларусізацыі, якая супала з увядзеннем новых школьных праграм па мове, гісторыі, матэматыцы, фізіцы, спевах, фізкультуры і г.д. У іх скла-

А.Ц.Барысавец (2-і справа) з настаўнікамі. Случчына. 1914 г.

Наследие слуцкого края

данні прымаў удзел і я. Новыя праграмы спалучалі ў сабе тэарэтычныя веды з практычнымі навыкамі, гэта асабліва выяўлялася ў праграмах для вясковых школ, дзе гэтыя ўстановы з'яўляліся цэнтрамі рашэння і рознага роду земляробчых, культурных і выхаваўчых праблем. Некалькі слоў аб зменах наогул у школьнай адукацыі. Адукацыйная сістэма да Кастрычніка мела нямала станоўчага. Наш Слуцкі павет па колькасці школ і ахопе дзяцей быў у Беларусі адным з лепшых. Перад вайной Мінскае губернскае земства выношвала нават план поўнага ахопу дзяцей школай. У пачатку 1920-х гадоў больш за 30% школьных будынкаў у Слуцкім павеце былі разбураны. І вось у гэтых умовах савецкая ўлада прыступіла да ўвядзення ўсеагульнай школьнай адукацыі. Такая задача пры дапамозе саюзнага ўрада была вырашана ў пачатку 1930-х гадоў.

У 1929 г. я пераехаў з сям'ёй у Цараўцы, дзе працаваў дырэктарам мясцовай няпоўнай сярэдняй школы і выкладаў матэматыку ў 5—7 класах гэтай навучальнай установы. У 1920-я гады я нават і дадумацца не мог да таго, што прыйдзе час, калі беларусізацыя стане адной з прычын крымінальнага абвінавачання людзей у «нацыянал-дэмакратызме», скажэнні нацыянальнай палітыкі, у патаемных сувязях з польскай дэфензівай. Амаль кожныя дзверы нядзелі мы выкрэслівалі каго-небудзь з падручнікаў як ворага народа. Настаўніцтва з сімпатыяй адносілася да старшыні ЦВК БССР А.Чарвякова і старшыні СНК БССР М.Галадзеда. Чарвякоў не аднойчы бываў у Слуцку. Усе добра ведалі яго намаганні палепшыць фінансавае становішча настаўнікаў. І тут раптоўна ўрадавае паведамленне аб яго самазабойстве летам 1937 г., пасля якога з раённага цэнтра прыйшоў загад аб вынясенні партрэтаў Чарвякова са школьных памяшканняў. У памяці назаўсёды застаўся прыезд Галадзеда ў Цараўцы на сход, прысвечаны ўтварэнню калгаса. Сяляне не падтрымалі прапановы ўрада БССР аб абагуленні жывёліны, сельскагаспадарчага інвентару. Аб гэтым нават пісала газета «Звязда». Мікалай Мацвеевіч не толькі не абурыўся на вяскоўцаў, а нават паабяцаў дадаткова разгледзець пытанне на пасяджэнні ўрада. Па невядомых нам тады прычынах гэтыя два чалавекі аказаліся ворагамі народа «за вядзенне контррэвалюцыйнай дзейнасці». Самагубствам скончыў жыццё і Мікалай Мацвеевіч. Аднойчы адна наша маладая настаўніца, вяртаючыся зімой у завею з пасяджэння мясцовага метадычнага аб'яднання, нечакана збілася з дарогі і перайшла савецка-польскую мяжу. Палякі вярнулі яе, нядрэнна пакарміўшы, на нашу тэрыторыю, а мясцовыя ўлады прысудзілі ей некалькі гадоў турмы.

У 1930-я гады завяршылася адзяржаўленне школьнай справы на аснове саюзных праграм. У іх беларускай нацыянальнай культуры, нацыянальнаму духоўнаму жыццю, нацыянальным дзеячам усё больш адводзілася перыферыйнае месца. Складаным пытаннем з'яўлялася праблема працягласці агульнай асветы і часу пераходу да асветы прафесійнай. Народны камісарыят асветы СССР вывучаў гэта пытанне ў Заходняй Еўропе і ў Амерыцы, дзе агульная асвета працягвалася амаль 12—13 гадоў. Прыняцце такой сістэмы для СССР было спрэчным, бо вучні, якія заканчвалі сярэднюю агульнаадукацыйную школу, не заўсёды траплялі ў вышэйшыя навучальныя ўстановы. Таму ў аснову рэформы была пакладзена школа-сямігодка. У даваенныя гады аснову адукацыі складалі: дашкольныя ўстановы, чатырохгадовыя пачатковыя школы, сямігадовыя працоўныя школы, школы сялянскай моладзі, школы фабрычна-заводскага вучнёўства, тэхнікумы, вышэйшыя навучальныя ўстановы, навукова-даследчыя кафедры і навукова-даследчыя інстытуты. Безумоўна, у сістэме існавалі і слабыя месцы. Але патрэбен быў час, каб іх ліквідаваць.

Трэба было перажыць Вялікую Айчынную вайну, у час якой я быў сувязным партызанскага атрада, якім камандаваў загадчык Слуцкага райана Змітровіч. Пры абароне Ленінграда загінуў мой старэйшы сын Аляксандар, студэнт аднаго з ленінградскіх ВНУ.

Удзельнічаў у аднаўленні адукацыйнай сістэмы ў пасляваенны перыяд, быў настаўнікам матэматыкі, алгебры, геаметрыі ў Васілінкаўскай НСШ, школе № 1 Слуцка.

Мой настаўніцкі лёс — гэта жыццё і справы маіх шматлікіх вучняў, сярод якіх рабочыя, сяляне, інжынеры, настаўнікі, літаратары, вучоныя, афіцэры і нават адзін генерал.

Запісаў Я.І.Бараноўскі.

Наследие слуцкого края

Каспяровіч на Случчыне*

...У верасні 1922 г. у Слуцкім аддзеле народнай асветы з'явіўся юнак, якому было на той час 22 гады. Накіраванне атрымаў у Наркамаце асветы БССР, дзе сам Усевалад Ігнатоўскі выказаў яму свае пажаданні — стварыць беларускую школу ў павеце. Інспектар сацвыху, па сённяшняй тэрміналогіі — школьны інспектар, такую пасаду атрымаў Каспяровіч. І з незвычайнай энергіяй узяўся за справу.

За тыя паўтара года, што Каспяровіч працаваў на Случчыне, ён зрабіў незвычайна многа, а 1923 год стаўся ці не самым багатым на падзеі як для настаўніцтва, так і для інспектара сацвыху.

Найпершым клопатам было стварэнне матэрыяльнай базы навучання, заключэнне калектыўных дагавораў на частковае ці поўнае ўтрыманне школ насельніцтвам, павышэнне аплаты настаўнікам, забеспячэнне школ падручнікамі, мэбляй, прыладамі, адшукванне сродкаў, прыстасаванне пад школьныя будынкі былых маёнткаў, каб «школы не парыліся ў сялянскіх хатах». Не зусім уласцівая для інспектара праца, але абставіны вымушалі займацца ёй...

Шмат сіл ён прыкладаў для пашырэння беларускай культуры і вывучэння пытанняў краязнаўства, паколькі разумеў, што трэба пачынаць са школы, з настаўнікаў, вучыць іх, дапамагаць, накіроўваць.

У снежні 1922 г. пры Слуцкім АНА была арганізавана камісія беларусазнаўства, якая мела на мэце распрацоўку метадычных пытанняў выкладання беларусазнаўчых дысцыплін у школе, вывучэнне і даследаванне Беларусі, а найперш Слуцкага павета.

За час існавання камісія зрабіла велізарную на той час працу, якая шырока асвятлялася ў друку, найчасцей у газеце «Савецкая Беларусь», куды рэгулярна дасылалі свае допісы мясцовыя карэспандэнты, у тым ліку і інспектар Каспяровіч. Камісар народнай асветы Усевалад Ігнатоўскі пад час наведвання Слуцка ўхваліў працу гэтай камісіі. Яна праводзілася ў двух накірунках: асветнага беларусазнаўства і краязнаўства наогул. У першым накірунку дзейнасць камісіі выявілася ў скліканні сходаў, гарадскіх і павятовых беларусазнаўчых канферэнцый. У краязнаўчым накірунку дзейнасць Слуцкай павятовай камісіі беларусазнаўства выяўлялася ў падрыхтоўцы дакладаў па школьным кнігазнаўстве, выпрацоўцы анкет і праграм, стварэнні музеяў, наладжванні экскурсій і папулярызацыі ідэй краязнаўства. «Усебакова ведаць Случчыну дзеля будавання яе новага жыцця», — такім быў асноўны дэвіз камісіі.

Для выканання гэтых мэт наладзілі цэлы шэраг літаратурных і навуковых лекцый і дакладаў, стварылі лектарскае бюро, арганізавалі гурток самаадукацыі і кароткатэрміновыя курсы.

«Гаворачы аб карыснай дзейнасці камісіі беларусазнаўства, нельга не адзначыць, што ўсю справу арганізацыі камісіі вынес на сабе інспектар школ Слуцкага павета т. Каспяровіч. Кіруючыся заўсёды мэтай уцягнуць настаўніцтва ў жывую творчую працу, ён няспынна склікаў розныя сходы, канферэнцыі, арганізоўваў даклады, лекцыі і наогул гуртаваў настаўніцтва вакол розных навуковых і педагагічна-літаратурных пытанняў. Вынікам яго няспыннай працы мы і бачым ужо акрыяўшы жывы арганізм камісіі беларусазнаўства», — такую ацэнку даў аўтар допісу ў «Савецкую Беларусь» у маі 1923 г.

Значным крокам у распрацоўцы метадычных аспектаў выкладання беларусазнаўчых прадметаў стала павятовая канферэнцыя 15—17 студзеня 1923 г., розгалас аб якой разнёсся па іншых паветах. Асаблівую цікавасць выклікалі інфармацыі з месцаў, у якіх адзначалася, што прадметы беларусазнаўства і выкладання наогул на беларускай мове як вучнямі, так і бацькамі сустракаюцца вельмі прыхільна. Выкладанне прадметаў на роднай мове спрыяе лепшаму засваенню матэрыялу ў параўнанні з выкладаннем па-руску. Школьнікі-небеларусы таксама з ахвотай успрымаюць прадметы беларусазнаўства і часта нават «выпярэджваюць» беларускіх дзетак у гэтым...

На канферэнцыі былі заслуханы выступленні прадстаўнікоў савецкай улады і кампартыі, якія выказалі прыхільныя адносіны да беларусізацыі школы. І настаўніцтва паверыла таму, што, «карыстаючыся роднай мовай, яно здолее падняць куль-

*Мікалай Іванавіч Каспяровіч (9.5.1900, в. Ізабалёва Пухавіцкага раёна — 26.12.1937), беларускі краязнавец, лексікограф, мастацтвазнавец і літаратуразнавец, з 1922 г. інспектар Слуцкага раённага аддзела народнай асветы.

Наследие слуцкого края

туру працоўнага народа, злучыць горад з вёскай і ўсёй сваёй дзейнасцю прыблізіць панаванне камунізму». Але, як паказала жыццё, надзеі былі марнымі. Большасць тых, хто актыўна закладваў падмурак беларусізацыі, былі пазней рэпрэсіраваны, у тым ліку і інспектар Каспяровіч.

Акрамя таго, Каспяровіч загарэўся ідэяй стварэння краязнаўчага музея. «Камісія працерабіла поле існаванню музея радзімазнаўства ў Слуцку», — адзначалася ў газеце. «Сваёй упартасцю ён, дзе толькі мог, разварушваў згуртаванае беларускае настаўніцтва, клічучы іх узяць на сябе ініцыятыву арганізацыі музея», — гэта таксама радкі з допісу. У рэшце рэшт была створана музейная падкамісія пад кіраўніцтвам Каспяровіча.

Перш за ўсё звярнулі ўвагу на ахову помнікаў старасветчыны і мастацтва, якімі была багатая Случчына. З месцаў, дзякуючы разасланым патрабаванням, паступалі звесткі аб старажытнасцях і цікавых з археалагічнага боку мясцовасцях. Ставілася задача збірання і захоўвання тых рэчаў, якія маглі знікнуць. Напрыканцы 1923 г. Слуцкі музей краязнаўства стаў рэальнасцю, а камісія беларусазнаўства была рэарганізавана ў павятовае таварыства краязнаўства.

Але на дасягнутым Каспяровіч не спыніўся. «Трэба абудзіць інструкцыяй і падштурхнуць загадам арганізацыю школьных музеяў радзімазнаўства, грунт для якіх створаны», — пісаў ён у адным з артыкулаў.

Для прыродазнаўчага і гістарычнага вывучэння краю наладжваліся экскурсіі. У шматлікіх паведамленнях адзначалася «няўпыннае старанне», «уважлівыя адносіны» да арганізатара: «Трэба шчырае дзякуй сказаць таварышу Каспяровічу, што ён дабіўся жывой дзейнасці школ павета».

Летам 1923 г. Беларусь рыхтавалася да Усесаюзнай сельскагаспадарчай выстаўкі ў Маскве. Заданне збіраць экспанаты атрымалі Інбелкульт і павятовыя камісіі. Інспектары Каспяровіч і Саковіч тэрмінова выехалі ў экспедыцыю. Было сабрана многа экспанатаў: тканіны, вопратка, прылады працы. Зроблены замалёўкі народнага арнаменту. Значную колькасць экспанатаў далі сямігодкі. Ленінская сямігодка атрымала першую прэмію за падрыхтоўку экспанатаў. Сабраны матэрыял скарысталі для арганізацыі павятовай сельскагаспадарчай выстаўкі з багатым этнаграфічным аддзелам.

У допісе «Случчына на выстаўку» М.Каспяровіч пісаў: «Далейшы збор экспанатаў для другой чарговай адпраўкі ідзе. Згоджан лірнік, які, апрача сваіх духоўных вершаў, спявае і свецкія песні: беларускую «Марсельезу», «Жаніўся верабей» і гэтак далей. Рыхтуецца група валачобнікаў, калядоўшчыкаў і інш., адзежа касца, жняі і г.д. Усе экскурсанты са Случчыны маюць быць адзеты ў нацыянальныя вопраткі (беларускія)».

Намаганнямі Каспяровіча была створана паказальная школа на чале з настаўнікам Грозаўскай сямігодкі І.Пратасевічам. Многа хваляванняў выклікала наладжванне быту, падбор памяшканняў. Узнагародай за ўсё была згода Якуба Коласа выкладаць беларускую мову і методыку. Лепшыя «пісоўныя работы» — сачыненні курсантаў — друкавала газета «Савецкая Беларусь». Пераважная колькасць заняткаў вялася на беларускай мове.

Усхвалявана і радасна праводзілі слухачы свята 11 ліпеня — дзень вызвалення ад польскай акупацыі. Яны хадзілі са спевамі па вуліцах, на мітынг, на адкрыццё помніка ахвярам, а ўвечары ставілі спектакль «Страхі жыцця» Ф.Аляхновіча. Перад спектаклем Якуб Колас чытаў аўдыторыі паэму «Новая зямля», чым вельмі задаволіў курсантаў.

А 29 ліпеня на развітальным вечары ў гонар Якуба Коласа Мікола Каспяровіч вітаў песняра — педагога, які яшчэ ў 1905 г. пачаў барацьбу за прынцып навучання дзяцей на матчынай мове, і аўтара першай і адзінай методыкі роднай мовы, што на той час была падрыхтавана да друку.

«На гэтых курсах, — адзначаў адзін са слухачоў П.Зянюк, — першы раз цвёрда і практычна пастаўлена пытанне аб беларускай мове».

Мікалай Улашчык, малады паплечнік Міколы Каспяровіча, у сваёй «Хроніцы», якая, на жаль, друкуецца яшчэ толькі ва ўрыўках, успамінае пра Каспяровіча як пра надзвычайную асобу. Ён меў шмат талентаў, у тым ліку і «талент дзелавітасці»: «умеў неяк лёгка арганізаваць, «прабіць» самую цяжкую справу». І слуцкія старонкі жыцця Міколы Каспяровіча — лепшы таму доказ.

Аляксандра Гесь.

Чырвоная змена. 2000. 16 сак.

Наследие слуцкого края

Краязнаўчы рух на Случчыне

1920-я гады на Беларусі — час, калі адбываўся незвычайны ўздым і росквіт асветніцтва ва ўсіх галінах навукі і культуры.

Надзвычай шырокі размах набыў і краязнаўчы рух. І гэта не было ініцыятывай «зверху». Наадварот, у розных гарадах і мястэчках Беларусі стыхійна ўзнікалі краязнаўчыя гурткі і таварыствы. Краязнаўчая праца на Случчыне пачалася са стварэннем культурна-асветнага таварыства «Папараць-кветка» ў 1918 г.[1]

Таварыства мела 150 сяброў у г. Слуцк і 2 філіі ў павеце — у вёсках Старыцы, Ліпнікі. Магчыма, звестак пра гэта таварыства ў М.Каспяровіча на той час не было, бо ён называе ў якасці першай краязнаўчай арганізацыі на Случчыне Слуцкую павятовую камісію (1922), якая ў яго на другім месцы пасля Смалярскага гуртка (1918)[2]. Атрымліваецца, што «Папараць-кветка» і Смалярскі гурток утвораны ў адным годзе і з'яўляюцца першымі краязнаўчымі арганізацыямі.

У 1921 г. таварыства «Папараць-кветка» прыпыніла сваю дзейнасць. У гэты час быў арганізаваны Слуцкі павятовы аддзел народнай асветы, які даручыў сябру «Папараць-кветкі» А.Бараноўскаму распачаць працу па збіранні і захаванні рэчаў культурна-краёвага значэння, для чаго адвёў пакой у будынку былой гімназіі. Такім чынам быў пакладзены пачатак заснаванню ў Слуцку краязнаўчага музея[3].

У 1922 г. была заснавана Слуцкая павятовая камісія беларусазнаўства (з 1923 г. Слуцкае павятовае таварыства краязнаўства), якая складалася пераважна з асветнікаў.

За час свайго існавання таварыства прарабіла велізарную працу, якая выклікала водгукі на старонках «Полымя», «Савецкай Беларусі» і інш. Народны камісар народнай асветы У.Ігнатоўскі пад час свайго візіту ў Слуцк ухваліў працу камісіі і даручыў павятоваму аддзелу народнай асветы і надалей дапамагаць пашырэнню гэтай працы, якая адбывалася ў двух напрамках: асветнага беларусазнаўства і краязнаўства ўвогуле[4].

Пра плённую працу слуцкіх краязнаўцаў сведчыць артыкул у «Полымі» за 1923 г. «У Слуцку адчыніўся мясцовы музей», у якім распавядаецца пра унікальныя экспанаты музея, такія, як Берасцейская Біблія, надрукаваная Мікалаем Радзівілам Чорным у XVI ст. Выданне было скуплена каталікамі і спалена ў Вільні (таму кніга — вялікая рэдкасць).

Адным з накірункаў дзейнасці камісіі — скліканне сходаў і беларусазнаўчых канферэнцый. Адна з іх адбылася 15—17 студзеня 1923 г. Бралі ў ёй удзел выкладчыкі беларусазнаўства Слуцкага павета, прадстаўнік Камісарыята асветы, інструктары сацыяльнага выхавання і інш.

Былі абмеркаваны наступныя даклады: пра выкладанне геаграфіі Беларусі, пра метады выкладання гісторыі Беларусі, беларускай мовы.

Канферэнцыя мела водгук у рэспубліканскай прэсе. Часопіс «Полымя» цёпла адклікаецца пра слуцкіх настаўнікаў: «...спакойна, але непарушна цвёрда перакананы ў тым, што робяць вялікую, разумную і карысную працу, і перакананы ў тым, што толькі праз мацярынскую мову, праз радзімазнаўства патрапіць працоўная школа стаць на цвёрды і пэўны грунт...»

Настаўнікі паводзяць сябе годна, не звяртаючы асаблівай увагі на тыя злосныя выпады, якія робяць часта з-за вугла праціўнікі беларушчыны, прыхільнікі старых русіфікатарскіх традыцый — «истинно—русские»[5].

На канферэнцыі настаўнікі таксама абмяркоўвалі праблемы, з якімі сутыкнуліся пры выкладанні новага прадмета — вуснай народнай творчасці. Выкладчык літаратуры Ю.Лістапад так вырашае праблему недахопу падручнікаў: настаўнік з вучнямі сам павінен збіраць фальклор сваёй мясцовасці.

Настаўнікі Случчыны першымі паслалі просьбу ў Наркампрос надрукаваць «падручнік па беларускай народнай славеснасці, а таксама і хрэстаматыю да яго»[6].

У галіне краязнаўства дзейнасць камісіі выявілася ў заслухоўванні дакладаў па школьным краязнаўстве, выпрацоўцы анкет і праграм, пашырэнні музея, наладжванні экскурсій і папулярызацыі ідэй краязнаўства.

З прычыны недастатковай вывучанасці Случчыны камісія наладжвала экспедыцыі для збірання патрэбных матэрыялаў.

Пачаткам «падарожніцкай» дзейнасці трэба лічыць 1923 г., калі была наладжана першая экспедыцыя па вывучэнні і зама-

Наследие слуцкого края

лёўцы народнага арнаменту. Вынікам яе было звыш 200 замалёвак, якія былі прадстаўлены на Усесаюзную сельскагаспадарчую і саматужна-прамысловую выстаўку[7].

Наступныя «падарожы», якія наладжвала Слуцкае акруговае таварыства, уражваюць сваімі лічбамі. За 14 дзён, практычна пехатою, было пройдзена 232 вярсты! За гэтую «падарож» (1927) было сабрана безліч матэрыялу, запісана 150 нумароў фальклору, зроблена 70 фотаздымкаў краявідаў, тыпаў насельніцтва, паселішчаў і розных іншых прадметаў: помнікаў старасветчыны. Справаздачай гэтай вандроўкі з'явіўся артыкул актывістаў слуцкага таварыства У.Мікіцінскага, Р.Пяцэвіча, П.Ажэўскага ў часопісе «Наш край»[8].

Сябрам таварыства ўдалося запісаць шмат старых звычаяў, сярод іх абрад провадаў масленкі ў в. Чапялі: «У сані запрагаюць каня, а ззаду прывязваюць ступку, садзяцца на яе, таўкачом паганяюць. Часам замест ступкі прывязваюць маленькія санкі («сучку»), на якіх едуць з чырвоным сцягам, а часам да санак прывязваюць «ляльку масленкі».

У в. Саковічы быў запісаны унікальны абрад сватання, паводле якога хлопец, перш чым ісці ў сваты, павінен быў наплесці столькі лапцей, колькі душ сям'і ў нявесты.

У в. Дамановічы быў запісаны першабытны спосаб здабывання агню. Гэты ўрачысты абрад адбываўся штогод. З самага ранку ў хатах тушылі агонь. Каля дванаццаці чалавек дзядоў ішлі ў лес, ссякалі ясень пры дапамозе розных прыстасаванняў, трэннем здабывалі агонь, які разносілі па хатах. Такі агонь, лічылася, прыносіў шчасце і адганяў усякую пошасць ад жывёлы. Агонь гэты кабеты імкнуліся захаваць цэлы год.

Улетку 1988 г. было здзейснена чатыры «падарожы» па Случчыне (пешшу 449 і па чыгунцы 18 вёрст), пад час якіх была зроблена 351 замалёўка (узоры народнага арнаменту, схематычныя планы замчышчаў, гарадзішчаў, сядзіб, будоўляў, прыватных і культавых паселішчаў, вёсак, адзення, прылад працы, краявіды і г.д.). У.Мікіцінскі апісаў адно з падарожжаў у «Нашым краі»[9].

Праца Слуцкага краязнаўчага таварыства была рознабаковая. Пра гэта сведчыць таксама грунтоўны артыкул саміх слуцкіх краязнаўцаў, знакамітай «тройцы» — Р.Пяцэвіча, У. Мікіцінскага, П.Ажэўскага — «Краязнаўчы рух на Случчыне», дзе падводзяцца вынікі пяцігадовай дзейнасці таварыства. Розныя накірункі дзейнасці слуцкіх краязнаўцаў часткова пададзены ў назвах раздзелаў гэтага артыкула: «Асвятленне ў друку краязнаўчай дзейнасці», «Падарожніцтва», «Музеябудаўніцтва» і інш.

Да імёнаў слуцкіх краязнаўцаў належыць і імя Рыгора Бахты. І хоць ён з'яўляўся адказным сакратаром часопіса «Рунь», а гэта выданне Свіслацкай краязнаўчай камісіі, усё ж гэта наш зямляк. Гэта адзначае М.Каспяровіч, характарызуючы часопіс «Рунь»: «Пераважная большасць яго матэрыялу належыць аднаму краязнаўцу (Р.Бахце) і паходзіць з радзімы апошняга (Случчыны)...[10] М.Каспяровіч называе часопіс «Рунь» (1924) першым краязнаўчым выданнем на Беларусі. Магчыма, у яго не было іншых звестак, бо нам вядома больш ранняе выданне «Наша каляіна» (1918), выданне Слуцкага культурна-асветнага таварыства «Папараць-кветка».

Вяртаючыся да асобы Р.Бахты, мы адзначым, што гэта быў не толькі краязнаўца, але і пісьменнік, і перакладчык. На жаль, і ў новай Беларускай энцыклапедыі (Т. 2, 1996) няма звестак пра дату і месца нараджэння, як і пра яго работу ў часопісе «Рунь».

У пачатку 1930-х гадоў плённая праца краязнаўцаў Беларусі прыпыняецца. У часопісе «Наш край» пачалі з'яўляцца артыкулы «правільных савецкіх вучоных»: «Супраць контррэвалюцыйных нацдэмаўскіх тэорый у этнаграфіі». З 1931 г. часопіс «Наш край» стаў называцца «Савецкая краіна».

Трагічны лёс напаткаў многіх краязнаўцаў, а потым і іх матэрыялы, адасланыя ў Інбелкульт (яны згарэлі пры пажары ў час Вялікай Айчыннай вайны). Але нават тое, што захавалася для нас тагачасным друкам, уражвае, дае панятце аб велізарнай самаадданай працы, здзейсненай краязнаўцамі. Яны і сёння маюць вялікую каштоўнасць.

КРЫНІЦЫ:

1. Наш край. 1928. № 12.
2. Тамсама. № 2.
3. Тамсама. № 12.
4. Тамсама.
5. Полымя. 1923. № 2.
6. Тамсама.
7. Наш край. 1928. № 12.
8. Тамсама.
9. Тамсама. 1929. № 1.
10. Наш край. 1928. № 6—7.

Н.В.Матыліцкая.

Наследие слуцкого края

Гісторыя Случчыны на старонках часопіса «Наш край»

1926 г. № 2.

У.Мікіцінскі, Р.Пяцэвіч і П.Ажэўскі

ПАДАРОЖ ПА СЛУЧЧЫНЕ

(Матар'ялы краязнаўчай экскурсіі Слуцкага Краязнаўчага Таварыства, якая адбылася ў 1927 годзе на працягу часу з 6—21 ліпня)

...Экскурсія мела сваёй мэтай кароткае абсьледваньне самага глухога закутку Слуцкае акругі — возера Князь з яго ваколіцамі ў прыродна-географічных, грамадзка-эканомічных і культурна-гістарычных адносінах, з беглым вывучэньнем тэрыторыі, па якой адбывалася экскурсія.

За 15 дзён экскурсанты прайшлі пехатой усяго 232 вярсты. У склад экскурсіі ўваходзілі наступныя таварышы: Пяцэвіч Рыгор — старшыня Праўленьня Т-ва, Мікіцінскі Ўсевалад — загадчык музэю, Ажэўскі Піліп — кіраўнік культурна-гістарычнай сэкцыі, Карп Шатэрнік — сябра Т-ва і фотограф-аматар, Нерапеня Сільвестар — сябра Т-ва...

Першая вёска, праз якую праходзілі, — Журава, на рэчцы Лакнеі, сярод невялічкіх узвышшаў, мае досыць прыемны выгляд і адзначаецца добрымі сенажацямі па Лакнеі. Праходзячы каля Цараўцаў, з дарогі заўважылі некалькі курганоў, якія былі абгледжаны пры звароту экскурсіі назад. Далей каля вёскі Квасыніч, сярод жыта заўважылі могілкі, пабудаваныя на вялікіх курганох. У пасёлку «Навабелічы», які пабудованы ў 1922 г. на зямлі б. маёнтку Белічы, спыніліся адпачыць. Пасёлак заселены былымі батракамі маёнтку, якія дасюль яшчэ неабжыліся: ня маюць будоўлі ў поўнай патрэбе, няма садоў, нават гароды не агароджаны і нядобра апрацаваны. Праходзячы праз вёску Млынку, на могілках заўважылі вялікі курган. На млынкоўскіх палёх добрая пшаніца і ячмяні, чаго дасюль не наглядалася.

1926 г. № 8—9.

Я.Зянюк

З КІЕМ ПА РАЁНУ

(Грозава, Слуцкай акругі)

Шмат размоў выклікае паміж сяброў Грозаўскага Краязнаўчага Т-ва экскурсія па раёну, вызначаная плянам управы на ліпень месяц.

Група настаўнікаў у 5 чалавек 22 ліпеня з кіямі ў руках, з торбамі за плячыма, хто босы, хто ў сандалях, рушылі з Грозава...

Сьпяшаемся ў Грэзак. Тут старавечнае замчышча на высокай высьпе паміж раўчука й лагоў, што засталіся на месцы даўнейшага возера, прыцягвае нашу ўвагу. Цяпер вапнякі капаць грашчанам (жых. м. Грэску) забаранілі на «Замку», а раней капалі і выкопвалі з пяску косьці чалавечыя, шаблі, шпоры ды іншыя рэчы, захаваныя тут ад мінулых часоў. Дакопваліся да нейкіх лёхаў, што ідуць у глыбіню. «Падземныя ходы», кажуць аб іх сяляне. Мясцовыя таварышы падносяць нам два чарапы чалавечых галоў, якія вельмі добра захаваліся ў пяску, нават з поўным лікам зубоў. Выгляд выспы псуюць крыху акопы часоў імпэрыялістычнае вайны, схованыя паміж высокіх векавых вязаў. Аглядаем сьляды былых сьцен (там цэглу раней даставалі грашчане), месца былое грэблі й мосту, што быў над ровам для злучэньня з мястэчкам...

Раніцаю бадзёра сыцігаем далей. Аблічылі, аглядзелі, а наш саматканы мастак і замаляваў курганы ў полі паміж вёскамі — Марозы і Забелы. Іх усяго 35, відаць, вайсковага пахаджэньня, завуць іх «Магілкі».

У вёс. Шышчыцах, перш, чым дайсьці да школы, дзе сьнедаць думалі, забрылі ў капліцу, што стаіць пры вёсцы. На сьцяне прыгожага пісьма вобраз «божай маці». Тут-жа запыленая «канпаня» ў куточку. З аднаго боку на ёй вобраз хрыста, на ім надпіс славянскімі літарамі: «року 1791 сен образъ брацкі до цекви насвшеі панны маріи забелскоі в память вѣчную», а на другім баку — «пакланеньне валхвоў» з надпісам «Epiрnania Domini»...

1928 г. № 12.

Р.Пяцэвіч, У.Мікіцінскі, П.Ажэўскі

КРАЯЗНАЎЧЫ РУХ НА СЛУЧЧЫНЕ

(Да пяцігодзьдзя Слуцкага Краязнаўчага Таварыства)

Агульны гістарычны агляд і сучасны стан

Пачатак краязнаўчае працы на Случчыне трэба аднесьці да 1918 году, калі тут

Наследие слуцкого края

заснавалася Культурна-Асьветнае Таварыства «Папараць-кветка». Праца Т-ва хутка пашырылася: яно мела ў самым Слуцку звыш 150 сяброў, апрача таго дзьве філіі на павеце: «Крыніцу» ў Старыцы і «Зорку» ў Ліпнікох. Таварыства выдавала часопіс «Наша Каляіна». Дзейнасьць яго выявілася ў зьбіраньні фольклёру, популярызацыі ведаў пра Беларусь і распаўсюджваньні кніжак на беларускай мове, якіх за кароткі час снаваньня таварыства было пашырана праз філіі звыш 10 000.

У 1921 годзе таварыства «Папараць-кветка» зачынілася. У гэты час быў арганізаваны Слуцкі Павятовы Аддзел Народнае Асьветы, які ставіў сабе мэтай пашырэньне беларускай культуры і вывучэньне пытаньняў краязнаўства. Зараз-жа Аддзел даручыў аднаму з сяброў Таварыства «Папараць-кветка» Андрэю Бараноўскаму распачаць працу па зьбіраньні і захаваньні рэчаў культурна-краёвага значэньня, для чаго адвёў пакой у будынку былой гімназіі і палажыў яму зарплату па стаўцы настаўніка. Такім чынам быў паложаны пачатак заснаваньню ў Слуцку краязнаўчага музэю. Але ў хуткім часе выявілася, што Павятовы Аддзел, які ў тыя часы меў шмат працы, ня можа аддаць належнага часу і сродкаў на пашырэньне чыста краёвай працы, таму ён стаў клапаціцца аб заснаваньні асобнай камісіі, з шырокім удзелам у ёй зацікаўленых асоб, па прынцыпу дабраахвотнасьці. У выніку ўсяго гэтага ў верасьні 1922 г. і была заснавана Слуцкая Павятовая Камісія Беларусазнаўства, пры Павятовым Аддзеле Народнае Асьветы; яна праіснавала год, да верасьня 1923 г., калі і была рэарганізавана ў Слуцкае Павятовае Таварыства Краязнаўства.

Камісія мела мэтаю: 1) апанаваньне ведамі пра Беларусь, якія былі назапашаны да часу заснаваньня камісіі, 2) распрацоўку мэтодычных пытаньняў выкладаньня комплексу ведаў аб Беларусі, гэта значыць, беларусазнаўства ў школах, і 3) вывучэньне і дасьледваньне Беларусі, асабліва былога Слуцкага Павету. Камісія складалася пераважна з асьветнікаў, выкладчыкаў беларусазнаўства ў школах, інспэктароў соцыяльнага выхаваньня і іншых. За час свайго існаваньня яна прарабіла вялізарную, для таго часу, працу, якая выклікала водгукі на старонках «Полымя», «Савецкай Беларусі» і інш. Гэтаму спрыяла тое, што праца камісіі мела сваім прадметам пераважна заданьні сучаснасьці.

Камісар Народнае Асьветы Беларусі Ў.Ігнатоўскі, у часе свайго побыту ў Слуцку, ухваліў працу камісіі і даручыў Павятоваму Аддзелу Народнае Асьветы і надалей дапамагаць пашырэньню гэтай працы. Адбывалася яна ў двух кірунках: асьветнага беларусазнаўства і краязнаўства наогул. У першым кірунку дзейнасьць камісіі выявілася ў скліканьні сходаў і агульнагарадзкіх і павятовых беларусазнаўчых конфэрэнцый. На іх, адпаведна вымаганьням часу і патрэбам асьветнай працы Случчыны, заслухоўваліся даклады, якія мелі

Актыў Слуцкага раённа-гарадскога таварыства краязнаўства. 1928 г. Сядзяць (злева направа): С.Куровіч, Ю.Саляновіч; Т.Бахановіч, Р.Пяцэвіч, К.Касцюк, У.Мікіцінскі, В.Нямковіч; стаяць: К.Пражога, К.Аўгусцінскі, В.Мікіцінскі, П.Кацярыніч, І.Крыцкі, Б.Русак, А.Крываль.

Наследие слуцкого края

дапамагаць выкладчыку беларусазнаўства ў яго школьнай працы: аб творчасьці М.Чарота, аб прозе Гартнага, аб стане Беларусі пасьля Люблінскае вуніі, аб рэволюцыйным руху на Беларусі, а таксама даклады аб спосабах і задачах выкладаньня беларусазнаўства ў школе.

Паваротнымі ў апошняй галіне былі агульна-гарадзкая беларусазнаўчая конфэрэнцыя — 18 кастрычніка 1922 г. і павятовая — 15—17 студзеня 1923 г.

У галіне краязнаўчай дзейнасьць Слуцкай павятовай камісіі беларусазнаўства выявілася ў заслухоўваньні дакладаў па школьным краязнаўстве, выпрацоўцы анкет і програм, пашырэньні музэю, наладжваньні экскурсіі і популярызацыі ідэй краязнаўства. З прычыны адсутнасьці ў Слуцку патрэбных архіваў і бібліотэк, а таксама неабходнасьці ўсебакова ведаць Случчыну, дзеля беспамылковага будаваньня яе новага жыцьця, камісія ўсю сваю ўвагу сконцэнтравала на вывучэньні сучаснага яе становішча ў самых разнастайных галінах. Адпаведна гэтаму на сходах камісіі абмяркоўваліся наступныя даклады: школа на Случчыне, Слуцкія паясы, соцыяльнае выхаваньне на Случчыне, вывучэньне беларускага мастацтва наогул і народнага мастацтва Случчыны, організацыя і плян Слуцкага музэю радзімазнаўства і школьныя радзімазнаўчыя музэі. Кароткі зьмест гэтых дакладаў пазьней друкаваўся ў газэце «Савецкая Беларусь». Для зьбіраньня патрэбных матар'ялаў камісія організоўвала экспэдыцыі. Фактычнае кіраўніцтва Слуцкай павятовай сельска-гаспадарчай выстаўкай з этнографічным аддзелам у 1923 г. наладжана таксама камісіяй беларусазнаўства. Запісваньне фольклёру рабілася настаўнікамі і вучнямі на мясцох, якія прысылаліся ў камісію. Рассылаліся таксама анкеты, на якія атрымоўваліся з месц адказы. Камісіяй організоўваліся экскурсіі з розных месц павету ў Слуцак і са Слуцку на павет. Для пашырэньня музэйнай працы была вылучана асобная падкамісія, якая ў першую чаргу занялася зьбіраньнем і захоўваньнем тых рэчаў, якія маглі зьнікнуць. Пад кіраўніцтвам падкамісіі пачаў засноўвацца шэраг валасных радзімазнаўчых музэяў. Апрача таго падкамісія клапацілася аховаю мясцовых помнікаў старасьветчыны, якімі так багата Случчына. Для пашырэньня пропаганды ідэі і ведаў аб сваім краі было ўтворана асобнае лектарскае бюро камісіі, якое наладзіла шэраг лэкцый у горадзе, а таксама некалькі па розных кірмашох у Слуцку. На ўсім працягу сваёй дзейнасьці камісія трымала моцную сувязь з Павятовым зямельным аддзелам, мясцовым земляробчым тэхнікумам і іншымі ўстановамі, што значна паляпшала яе працу. Аб працы камісіі ў свой час друкавалася ў розных пэрыодычных выданьнях.

У верасьні 1923 г. дзякуючы таму, што пільная патрэба вырашэньня тэрміновых пытаньняў асьветнага краязнаўства была задаволена працай камісіі, яна рэорганізавалася ў навукова-дасьледчую організацыю — Слуцкае Павятовае Таварыства Краязнаўства. Глеба для існаваньня Таварыства была настолькі падрыхтавана, што ў першым месяцы ў склад яго ўвайшло больш за 100 чалавек розных працаўнікоў. Статут Таварыства быў зацьверджаны Аддзелам Народнай Асьветы, і праца, распачатая папярэдняй камісіяй, значна ажывілася. Але хутка падышоў перапынак яе. Да лістапада месяца ўсе асобы, якія стаялі на чале праўленьня, у тым ліку і загадчык музэю, пакінулі Слуцак. Краязнаўчая праца зусім спынілася да вясны 1925 г., калі адбыўся сход зацікаўленых асоб, які і заснаваў Слуцкае Акруговае Таварыства Краязнаўства. Летам праца зноў спынілася і аднавілася толькі 22 лістапада 1925 г., калі зацьверджаны быў АВК сталы статут таварыства, апрацаваны ЦБК. З гэтага часу і да ліквідацыі Слуцкае Акругі дзейнасьць Таварыства была вельмі жвавай, дзякуючы ўважлівым адносінам Акрвыканкому, які дапамагаў таварыству матар'яльнымі сродкамі, асыгноўваючы іх на розныя мэты: экскурсіі, конфэрэнцыю, таксама водпускам сродкаў у каштарысным парадку; так у 1926 годзе было асыгнавана 100 р. на экскурсіі, а ў 1926—1927 бюджэтным годзе адпушчана па каштарысу на ўтрыманьне музэю і на краязнаўчую працу 1000 руб. Апрача гэтага Акрвыканком дапамагаў вярбоўцы сяброў Таварыства, і быў час, калі ўсе працаўнікі яго цалкам уваходзілі ў склад Акруговага Таварыства Краязнаўства. Вынікам гэтага было тое, што ў 1925—26 годзе агульных сходаў Т-ва, на якіх прысутнічала ад 40 да 100 сяброў, было 6, а пасяджэньняў праўленьня 27. Усяго сяброў таварыства лічылася 100 чалавек: бе-

Наследие слуцкого края

ларусоў 60, яўрэяў 35, палякаў 5; партыйных 7, беспартыйных 93. Настаўнікаў — 45, вучняў — 40 і іншых — 15. Сябры таварыства падзяляліся на сэкцыі і вялі працу паводле распрацаванага пляну. Усіх сэкцый было 5: а) музэйная — 32 сяброў, б) прыродна-географічная — 20 сяброў, в) культурна-гістарычная — 21 чалавек, г) этнаграфічна-эканомічная — 27 асоб, д) юнсэкцыя з бягучым лікам асоб; апрача таго працавала слоўнікавая камісія — 37 асоб. На раёнах былі краязнаўчыя гурткі: Чырвона-Слабодзкі, Грозаўскі, Копыльскі і Стара-Дароскі, з агульным лікам 120 сяброў. Гурткі таксама працавалі пры школах-сямігодках: Любаньскай, Пагосцкай, Старобінскай, Ленінскай і пры Слуцкіх агульна-адукацыйных курсах.

На агульных сходах і сходах праўленьня заслухоўваліся даклады і вырашаліся наступныя пытаньні: мэты краязнаўства, пабудова музэю і музэйная праца, гісторыя гор. Слуцку, слоўнікавая праца і праца іншых сэкцый, краязнаўчыя экскурсіі, популярызацыя працы па раёнах праз інструктароў і організаваны плян вывучэньня Капыльскага раёну. Па сэкцыях праца выканана наступная: этнаграфічна-эканомічная сабрала 300 песень і казак Случчыны, кароткі нарыс Случчыны ў этнаграфічным, географічным і эканомічным напрамку, экзэмпляр яго быў адасланы ў Інбелкульт для часопісу «Наш Край». Прыродна-географічная сэкцыя апрацавала 100 відаў расьлін Случчыны, вывучала жывёлы і расьліны Случчыны. Культурна-гістарычная сэкцыя здабыла і перамалявала плян гораду Слуцку 1780 г., агледзела і ўзяла на вучот помнікі старасьветчыны Слуцку, вывучала гісторыю гораду і рэвалюцыйнага руху сярод сялянства ў 1905 г. і таксама вывучала жыцьцё яўрэяў на Случчыне. Музэйная сэкцыя дабілася адводу памяшканьня пад музэй, перавязла архіў Кальвінскага касьцёлу, сабрала і пашырыла бібліотэку, злажыла і распаўсюдзіла адозву па акрузе аб ахвяраваньні музэйных рэчаў. Слоўнікавая камісія сабрала 1000 слоў мясцовай мовы. Акруговае Т-ва мела бюджэт 430 рублёў, якія злажыліся з асыгнаваньняў Інбелкульту 300 рублёў, Акрвыканкому — 100 р. і сяброўскіх узносаў 30 руб. Галоўны выдатак гэтых сродкаў пайшоў на абсталяваньне музэю, 150 р. на Акруговую конфэрэнцыю, якая адбылася 23 і 24 кастрычніка 1926 г. На гэтай конфэрэнцыі, якая праводзілася пры ўдзеле прадстаўніка ЦБК тав. Казака, прысутнічалі 41 дэлегат Т-ва. На ёй абгаварваліся пытаньні: 1) Справаздача Акруговага Праўленьня і двух раённых таварыстваў: Грэскага, Любаньскага і аднаго гуртка пры Пагосцкай сямігодцы. 2) Задачы і мэты краязнаўства і аб далейшай працы па акрузе. 3) Краязнаўства і школа. 4) Выбары Праўленьня. 5) Рознае.

Конфэрэнцыя ўхваліла плян працы Т-ва на 1926—1927 г., які быў вельмі вялікі, не адпавядаў сілам і ўмовам працы і быў выкананы толькі часткова. Плян будаваўся па трох галінах: 1) Організацыя Т-ва. 2) Популярызацыя працы яго. 3) Дэталізацыя самой працы. Па першаму моманту прадбачылася організацыя сэкцыі, наладжваньне пасяджэньняў праўленьня і агульных сходаў, організацыя раённых таварыстваў і гуркоў па сельсаветах і школах. Значная ўвага адводзілася ўцягненьню сяброў у Т-ва, як па Саюзе Працасьветы, так і па іншых. Популярызацыяй працы прадбачылася асьвятленьне перад працоўнымі масамі ідэй краязнаўства на сходах сяброў саюзаў шляхам дакладаў, лекцый, друкаваньнем вестак аб краязнаўчай працы на мясцох у газэтах і пэрыодычных выданьнях, як часопіс «Наш Край», папаўненьне краязнаўчых бібліотэк, выдзеліць лектарскае бюро, прасіць Інбелкульт камандыраваць з цэнтру лектароў па навучна-краязнаўчых пытаньнях, уцягнуць у працу ЛКСМ з мэтаю скарыстаць маладыя, актыўныя сілы дзеля вывучэньня краю.

У напрамку конкрэтызацыі даваліся заданьні праўленьню лікам 7 і кожнай сэкцыі ня менш як па 7. Заданьні былі такога характару, што поўнага выкананьня за год немагчыма было чакаць нават і пры лепшых умовах. Вось напрыклад сьпіс заданьняў прыродна-географічнай сэкцыі: 1) Пабудаваць у Слуцку мэтэоролёгічную станцыю і стала весьці мэтэоролёгічныя і фэнолёгічныя нагляданьні. 2) Злажыць карты расьлінных згуртаваньняў глеб вадазбораў. 3) Паставіць шырока пытаньне аб заснаваньні дасьледчага ботанічнага надзелу. 4) Зьбіраць колекцыі розных жывёл, расьлін у іх зімовым стане. 5) Складаць дэндролёгічную колекцыю мясцовых дрэўных парод. 6) Паставіць на сходах сэкцый і публічна шэраг дакладаў аб флёры, фаўне, клімаце і

Наследие слуцкого края

прыродных асаблівасьцях акругі. 7) Вывучыць і пісьмова злажыць шляхі зносін сухаземных і водных.

А тым часам умовы для працы сталі зьмяняцца к горшаму. У 1927 г. паўстала пытаньне аб ліквідацыі Слуцкай акругі, што выклікала адліў са Слуцку актыўных і працаздольных сяброў. З другога боку пераход на раённае становішча пагражаў і зьмяншэньнем матар'яльных сродкаў. Праца прымала меншы, раённы маштаб; усё гэта не давала магчымасьці шчыра ўзяцца за працу, вынікам чаго мы маем наступную справаздачу 25 верасьня 1927 г. аб дзейнасці Слуцкага Акруговага Т-ва краязнаўства за 1926—1927 гг.

Сяброў Т-ва з 100 зьменшылася на 50, вышлі, як адзначана вышэй, карысныя для працы асобы. Праўда, што партыйнае ядро павялічылася з 7% на 43%. У папярэднім годзе было 7, у гэтым годзе дайшло да 21, ды яшчэ адзін комсамолец, але парыву таго да працы, як раней, ня было. Па нацыянальнасьці сябры падзяляліся наступным чынам: беларусоў — 41, яўрэяў — 9. Па прафэсіі: настаўнікаў — 34, вучняў — 7, інспэктароў нарасьветы — 2, дактароў — 7, загадчыкаў розных устаноў — 3, дзелаводаў — 3.

Праўда, праўленьне працавала старэнна, зрабіўшы за гэты год 35 пасяджэньняў і організаваўшы 1 сталую экскурсію на возера Князь.

Сэкцыі зрабілі наступную працу. Музэйная: прыняла рад крокаў да замацаваньня выдаткаў на ўтрыманьне музэю ў 1927—28 гг. за кошт бюджэту гораду, вынікам чаго было асыгнаваньне па бюджэту 300 р. на памянёную справу. Зроблена аднавярстовая топографічная карта Слуцкага раёну, як прадпасылка да ўсебаковага вывучэньня раёну. Набыты тыповыя ўзоры глеб (у монолітах) з ваколіц воз. Князь. Набыты чучалы птушак ад цімкавіцкага настаўніка Шахлевіча, апрацаваны матар'ялы, набытыя ў экскурсіі, якія ўзбагацілі музэй колекцыямі ботанічнымі, дэндролёгічнымі і геолёгічнымі. Набыты павялічаныя фотоздымкі тыпаў жыхароў Случчыны і фотоздымкі Слуцкага поясу. Прыняты вельмі каштоўныя статыстычныя матар'ялы ад ліквідаванага акруговага Статыстычнага Бюро.

Культурна-гістарычная сэкцыя зьбіралася 4 разы. Былі заслуханы даклады на тэмы: 1) апісаньне гор. Слуцку на аснове пляну 1780 г. 2) Слуцкая старасьветчына, у прыватнасьці Ражэсьцьвенская царква. 3) Аб паншчыне на Случчыне.

Прыродна-географічная сэкцыя зьбіралася 4 разы. Заслуханы даклады аб прыродных фарбах, якія ўжываюцца на Случчыне, і аб зьбіраньні кузурак. Сабрана колекцыя шасьціножак у ліку 82, расьлін — 26, па орнітолёгіі 17 чучал і разаслана анкета аб шляхох зносін.

Грамадзка-эканомічная сэкцыя зьбіралася 2 разы, заслухала даклад на тэму: «Дзяды на Случчыне».

Агульны сход Т-ва ў ліку 25 асоб, які адбыўся 25 верасьня 1927 г., падвёў вынікі працы за мінулы год, рэарганізаваў Слуцкае Акруговае Таварыства ў Слуцкае Раённа-Гарадзкое, адпаведна адміністрацыйнаму прынцыпу краязнаўчага раёнаваньня БССР і злажыў больш сьціслы плян працы на 1927—1928 год. Пры гэтым сход, прыняўшы пад увагу зьмяншэньне краязнаўчых сіл, ня лічыў потрэбным браць стаўку на вялікую колькасць працы, абмежаваўшыся наступным плянам: а) па організацыйных пытаньнях: 1) Весьці працу па ўцягненьні большага ліку сяброў. 2) Даставіць краязнаўчыя бібліотэкі і часопіс «Наш Край» у кожны гурток і весьці нагляд за працай апошніх. 3) Імкнуцца да організацыі гурткоў пры кожным сельсавеце і школе, якая налічвае ня менш 2 настаўнікаў. 4) Клапаціцца аб пабудове мэтэоролёгічнай станцыі. 5) Прыняць удзел у сустрэчы 10-е гадавіны Кастрычнікавае рэволюцыі. 6) Сабраць слоўнікавы матар'ял і адаслаць у Інбелкульт. Вытворчая праца: а) Па музэйнай сэкцыі: 1) Узяць на вучот усю маёмасьць па музэі. 2) Імкнуцца да пашырэньня будынку пад музэй. 3) Даставіць музэйныя рэчы з Цімкавіч. 4) Прыняць крокі да пашырэньня прыродна-географічнай і грамадзка-эканомічнай частак музэю. б) Па прыродна-географічнай сэкцыі: 1) Весьці сталыя метэоролёгічныя і фэнолёгічныя назіраньні. 2) Злажыць раённыя карты для гурткоў. 3) Прыняць удзел у сельска-гаспадарчай выстаўцы. в) Па культурна-гістарычнай сэкцыі: 1) Складьці карту і апісаньне курганоў і помнікаў старасьветчыны раёну. 2) Па грамадзка-эканомічнай сэкцыі: 1) вывучыць прадпрыемствы Случчыны. 2) Сумесна з культурна-гістарычнай сэкцыяй правесьці вывучэньне

Наследие слуцкого края

сучаснага стану так званых Слуцкіх выбранцаў з гістарычным аглядам.

Як ні малы гэты плян, але цалкам выканаць яго не ўдалося, галоўным чынам з прычыны пераарганізацыі акругі, а таксама таварыства і малай зацікаўленасьці сяброў гэтаю справай.

Зрабіла Т-ва да часу 1 лістапада 1928 г. наступнае: 1) Па ўсіх сельсаветах, сямігодках, хатах-чытальнях таварыства разаслала адносьнікі са статутамі аб неабходнасьці заснаваньня гурткоў і аб іх карысьці, з далучэньнем прыкладнага пляну працы. Вынікамі было тое, што краязнаўчая сетка пашырылася. К пачатку 1928 г. яна складалася з раённа-гарадзкога Т-ва і 2 гурткоў пры сямігодках з агульным лікам 100 сяброў. У сучасны момант акрамя раённагарадзкога Т-ва ёсць 9 гурткоў, з якіх 8 пры школах гораду і раёну і адзін пры Кастрычнікаўскім сельсавеце, з агульным лікам сяброў 500 чалавек. Адносна пабудовы мэтэоролёгічнай станцыі, праўленьне клапацілася шмат, але сытуацыя ў гэтым годзе зьмянілася, бо зацікаўленыя ўстановы знайшлі больш карысным пабудаваць гэткую ў саўгасе Мар'іна, на балотах, дзе вядзецца мэліорацыя. Фэнолёгічныя назіраньні вядуцца сыстэматычна і ўстаноўлены вадамерны пункт для назіраньня рэжыму вод. Садоўніцтва вывучаецца шляхам заданьняў вучням школ, але вынікі гэтае працы пакуль што слабыя.

У сэнсе апрацоўкі карты помнікаў старасьветчыны справа стаіць здавальняюча. Атрымана значная колькасць матар'ялаў і ў канцы году будзе складзена трохвярстовая карта. Павялічылася падпіска на часопіс «Наш Край» з пашырэньнем краязнаўчай сеткі. Вядзецца вывучэньне эканомічнага і культурнага становішча раёну.

Павялічэньне музэю ідзе шпаркa. У гэтым годзе набыта значная колькасць матар'ялаў як прыродна-географічнага, так і грамадзка-эканомічнага зьместу. У прыватнасьці апрацаваны 2 гэрбарыі, — адзін дрэўных пародаў, якія рэдка сустракаюцца, другі — звычайных мясцовых расьлін; апрацавана невялічкая дэндролёгічная колекцыя і колекцыя птушыных яек. Набыты 11 моделяй рыбацкіх прылад, якія ўжываюцца на Князь-возеры. Паступілі модэлі ткацкіх прылад; апрацавана больш за 100 фотоздымкаў, якія зьяўляюцца вынікамі падарожы на Князь-возера.

У сучасны момант апрацоўваюцца матар'ялы, набытыя ў часе падарожаў, якіх сёлета адбылося 4, з якіх тры з мэтай вывучэньня свайго раёну і адна па сумежных раёнах.

У сэнсе выкананьня даручэньняў ІБК сабрана некаторая колькасць матар'ялаў аб прыродных фарбах, якія ўжываюцца на Случчыне; сабраны ў нязначным ліку весткі аб фарбаваньні яек-пісанак; зложаны сьпіс паселішч Слуцкага раёну з адзначэньнем націскаў, выканана шмат апытальнікаў аб словах: волаты, ваўкі, асілкі.

Апрача пералічанага, у гэтым годзе Слуцкае Т-ва Краязнаўства прыняла ўдзел у часопісу «Наш Край», надаслаўшы матар'ялы, якія і былі надрукаваны.

Т-ва таксама прыняла ўдзел і ў выстаўцы краязнаўчых фотографій і зарысовак, якая была організавана ЦБК у Менску, на якой экспонавала 90 фотоздымкаў. Сябрам таварыства Ў.Мікіцінскім зложаны нарыс гісторыі Слуцку з часоў дагістарычных і да канца XIX ст., а другім сябрам П.Ажэўскім апрацавана «вясельле на Случчыне». Акрамя пералічанага, адаслана ў ЦБК 150 нумароў фольклёру.

У сучасны момант Таварыства складаецца з 125 сяброў, праўленьне — з 9 асоб. З іх членаў і кандыдатаў КПБ — 13 чал., ЛКСМ — 29, беспартыйных — 83 ч., беларусоў — 103, яўрэяў — 19, расійцаў — 2, іншых — 1, настаўнікаў — 33, політасьветпрацаўнікоў — 2, аграномаў — 2, дактароў — 1, коопэратараў — 1, статыстыкаў — 1, служачых у іншых установах — 1, студэнтаў пэдкурсаў і пэдтэхнікуму — 76.

За гэты час адбылося 5 агульных сходаў, на якіх зачытаны два даклады: 1) Аб вытворчасьці Слуцкае фабрыкі паясоў XVIII ст., 2) Аб падарожы па Случчыне. Апошні сход быў прысьвечаны пытаньням, зьвязаным з 10-гадовым юбілеем краязнаўчага руху на Случчыне і 5-годзьдзем дзейнасці Краязнаўчага Таварыства. Адбылася яшчэ конфэрэнцыя краязнаўчых гурткоў.

Праўленьне працуе, робячы пасяджэньні досыць рэгулярна, амаль штотыднёва, хаця і пры нязначным ліку членаў праўленьня.

Да недахопаў трэба аднесьці слабую працу сэкцый, а таксама неакуратнае наведваньне пасяджэньняў праўленьня некаторымі яго членамі.

Да перашкод адносіцца немагчымасць

Наследие слуцкого края

набыць памяшканьне пад музэй, які ўжо страціў сваё значэньне, набываючы характар складу музэйных рэчаў. Клопаты Праўленьня перад Гарсаветам не даюць ніякіх вынікаў. Збоку асоб, якія стаяць на чале кіруючых органаў, не наглядаецца зацікаўленасьці да спраў краязнаўства.

Зрабіўшы агульны агляд, неабходна спыніцца больш дакладна на асобных момантах з дзейнасьці Таварыства Краязнаўства.

Асьвятленьне ў друку краязнаўчае дзейнасьці на Случчыне

Краязнаўчая дзейнасьць на Случчыне не магла прайсьці неадзначанай. Калі дагэтуль няма значных друкаваных прац, якія змаглі б азнаёміць грамаду з дасягненьнямі ў справе дасьледваньня краіны, то гэтага нельга сказаць у адносінах да асьвятленьня ў друку культурнае дзейнасці організацыі.

Слуцкая павятовая Камісія Беларусазнаўства досыць шырока карысталася друкам, каб гэтым шляхам знаёміць шырокія колы працоўных з краязнаўчай працай і яе вынікамі.

Матар'ялы аб гэтай дзейнасьці (пастановы конфэрэнцыі) былі часткова апублікаваны адным з піонэраў краязнаўчага руху на Случчыне М.Касьпяровічам, у верасьні 1924 г. у № 3—7 «Бюлетэні офіцыяльных загадаў і паведамленьняў Віцебскага аддзелу Нарасьветы». Затым кароткі зьмест дакладаў, якія маюць краязнаўчы характар, друкаваліся ў газэце «Савецкая Беларусь» №№ 116, 150, 151 і інш. за 1923 г. і №№ 105, 197, 198 і інш. за 1924 г., №№ 219 і інш. за 1925 г. Популярызацыя ідэй краязнаўства і працы камісіі рабіліся членамі яе праз пэрыодычны друк. Аб працы камісіі друкавалася ў «Полымі» (Менск 1923 г. № 2 ст. 133), «Савецкай Беларусі» за 1922 г. № 243, 282 і інш. і 1923 г. № 24, 27, 72, 114, 115, 124, 138, 149, 181, 290 і інш. З выхадам у сьвет з 1925 г. спэцыяльнага краязнаўчага часопісу «Наш Край» справа значна паляпшаецца: тут ужо, побач з матар'яламі інформацыйнага характару, пачынаюць прасочвацца невялічкія арыгінальныя працы мясцовых краязнаўцаў. Гэтак у 1926 г. у № 8—9 (11—12), жнівень — верасень, час. «Наш Край» зьмяшчаецца першы артыкул Зянюка (Грозава) «З кіем па раёну» (краязнаўчая падарож па Грэшчыне), затым у № 12 (15) за сьнежань зьмешчана інформацыя аб першай Слуцкай Акруговай Краязнаўчай Конфэрэнцыі і дзейнасьці Таварыства.

1927 г. быў значна бяднейшым, толькі ў № 8—9, жнівень—верасень («Наш Край») была зьмешчана заметка І.Рушкевіча «Рэшткі старасьветчыны». Здабываньне агню ў в. Даманавічах, Старобінскага раёну. 1928 г. у справе зьмяшчэньня матар'ялаў трэба лічыць самым багатым. Гэтак у № 1 (28) «Наш Край» за студзень месяц надрукаваны невялічкі артыкул У.Мікіцінскага «Слуцкі раённы краязнаўчы музэй» (кароткае апісаньне). У № 2 (29) за месяц люты У.Мікіцінскі, Р.Пяцэвіч, П.Ажэўскі — «Падарож па Случчыне». № 3 (30) сакавік У.Мікіцінскі, Р.Пяцэвіч, П.Ажэўскі — «Падарож па Случчыне» (канец). У гэтам-жа нумары, М.Касьпяровіч — «З гісторыі краязнаўства» № 5 (32) май. У.Мікіцінскі — «Аб організацыі групавых падарожаў з мэтай пазнаньня і вывучэньня краю». № 6—7 (33—34) чэрвень—ліпень. — Інформацыя аб дзейнасьці Слуцкага Т-ва Краязнаўства за 5 месяцаў 1928 г.».

Акрамя гэтага за 1925—28 г. было зьмешчана да 40 корэспондэнцый у газ. «Савецкая Беларусь», «Зьвязда», «Вясковы Будаўнік», у якіх адзначалася як краязнаўчая дзейнасць на Случчыне, гэтак і кароткія заметкі краязнаўчага характару.

Падарожніцтва ў дзейнасьці Слуцкага Т-ва Краязнаўства

Падарожніцтва, як спосаб пазнаньня і вывучэньня краю, у дзейнасьці Слуцкага Таварыства Краязнаўства займае досыць пачэснае месца. Пачаткам гэтае дзейнасьці трэба лічыць 1923 г., калі Слуцкая Павятовая Камісія Беларусазнаўства наладзіла першую экспэдыцыю па вывучэньні і зарысоўваньні народнага орнамэнту. На жаль, нам невядомы ні маршрут, ні іншыя падрабязнасьці экспэдыцыі. Вынікам яе было звыш 200 зарысовак, якія прадстаўляліся на Ўсесаюзную сельскагаспадарчую і самату жна-прамысловую выстаўку. Зразумела, што гэтая першая падарож насіла вузкаспэцыяльны характар, але тым часам, побач з выкананьнем спэцыяльнага заданьня азнаёміла ўдзельнікаў з жыцьцём і асаблівасьцямі краіны.

Наследие слуцкого края

У далейшым, з заснаваньнем Акруговага Т-ва Краязнаўства, падарожніцкая справа прымае іншы характар. Тут яна робіцца тэмай спэцыяльнага абгаварэньня, у вініках чаго ёй дадаецца характар асобнага віду дасьледчай працы да ўсебаковага вывучэньня краіны. Так абстаяла справа ў 1926 г., калі Таварыствам было высунута пытаньне аб наладжаньні вялікае падарожы па Случчыне, ласьне ў самую глухую частку акругі на воз. Князь і яго ваколіцы. Адсутнасьць практыкі, навізна справы выклікала жвавую дзейнасьць у гэтым напрамку. Трэба было вызначыць маршрут, каб захапіць больш цікавыя, мала дасьледваныя месцы, азнаёміцца з адпаведнай літаратурай, выпрацаваць шэраг пытаньняў, на якія патрэбна было атрымаць адказ на месцы, правілы для ўдзельнікаў, потым паклапаціцца аб сродках. Але з некаторых прычын і адсутнасьці патрэбнай сумы грошай, падарож не адбылася. Праробленая праца зьявілася тым грунтам, на якім у 1927 г. Т-ва зьдзейсьніла намечаную програму пры дастатковых грашовых сродках. Падарож адбылася пры ўдзеле пяцёх асоб і аднае фурманкі пад прылады і маёмасьць падарожнікаў. Маршрут быў наступны: Слуцак — Журава — Белічы — Млынка — Чапялі — Бранчыцы — Жабіна — Іздрашава — Забродзкія хут. — Кулакі — Стамагілы — Тычыны — Лістападавічы — Старобін — Саковічы — воз. Сьвятое — Мількавічы — Гадзінскія хут. — Махнавічы — Дамановічы — Пісаравічы — Восаў — Князь-Вазерская — Ляхавічы — Пухавічы — Дзякавічы — Пасталы — Буды — Сосны — Сальцо — Юркавічы — Шыпілавічы — Обчынарачэнь — Вакальнае — Цёсава — Пагост — Быкава — Цараўцы — Журава — Слуцак, — працягам 232 вярсты. Заняла падарож 14 дзён. Было сабрана шмат апісальнага матар'ялу, запісана 150 нумароў фольклёру, зроблена 70 фотоздымкаў-краявідаў, тыпаў насельніцтва, паселішчаў, розных будоўлі і помнікаў старасьветчыны. Замалёвана 10 плянаў, сабраны гэрбарыі расьлін, набыты ўзоры глеб і некаторых выкапняў. Кароткае апісаньне падарожы было зьмешчана ў часопісу «Наш Край» (№ 2—3, люты — сакавік 1928 г.). Трэба сказаць, што падарож была старанна падрыхтавана. Аб ёй гаварылася па радыё з Менску, газэта «Савецкая Беларусь» у сваёй рэцэнзіі на № 3 «Наш Край» вельмі цёпла адазвалася аб зьмешчаных матар'ялах.

Набыты вопыт 1927 г. быў пакладзены ў аснову далейшае дзейнасьці Таварыства ў гэтым напрамку. У програму на летні час 1928 г. былі ўведзены 4 падарожы, з якіх тры прызначаліся вывучэньню Слуцкага раёну і адна для азнаямленьня і дасьледваньня часткі тэрыторыі былое Слуцкае акругі.

Намечаныя падарожы адбыліся пешшу на працягу чэрвеня, ліпня і жніўня месяцаў па наступных маршрутах.

Першая падарож (па Слуцкім раёне. Паўночна-ўсходняя частка). Маршрут: Слуцак — Мелешкавічы — Бярозаўка — Папоўцы — Сораг — Міргара — Красная гара — Волашава — Рыжыца — Мелітонава — Вілы — Амговічы — Гутніца — Старэва — Весея — Міхейкі — Слуцак, — працягам 102 в. Патрачана 6 дзён.

Другая падарож (па Слуцкім, Грэскім, Пухавіцкім, Стара-Дароскім раёнах). Маршрут (скарочаны): Слуцак — Васілінкі — Докшыцы — Ушаловічы — Шулякі — Грэск — Маразы — Забелы — Шышчыцы — Замосьце — Вераб'ёва — Вежы — Неспадзянка — Рудзіца — Круглае — Асавец — Шчыткавічы — Леўкі — Дражна — Парэчча — Омельна — Суцін — Жыцін — Крымок — Юравічы — Масеевічы — воз. Скачальскае — Фалічы — Старыя Дарогі — Солан — Горкі — Амговічы — Слуцак, — працягам 267 вёрст. Патрачана 12 дзён.

Трэцяя падарож (па Слуцкім раёне. Паўднёва-ўсходняя частка). Маршрут: Слуцак — Б.-Сьліўскія хут. — Волаты — Саўгас Некрашы — Панічы — Дарасіно — Княжа — Магіла — Урэчча — Слуцак, — працягам 61 вярста. Патрачана 5 дзён.

Чацьвёртая падарож (па Слуцкім раёне. Паўночна-Заходняя частка). Маршрут: Слуцак — Івана Агароднікі — Саўгас Івань — м. Леніна — Шэлавічы — Лапацічы — Сяроднікі — Старцавічы — Падліпцы — Бязьверхавічы — Слуцак, — працягам 46 в. Патрачана 3 дні. Такім чынам чатыры падарожы ў 1928 г. занялі часу 26 дзён.

За гэты тэрмін пройдзена пешшу 449 в. і па чыгунцы 18 в., разам 467 в. Апрача вялікага ліку апісальнага матар'ялу, зроблена 351 замалёўка, з якіх: 265 узораў народнага орнамэнту, 8 схэматычных плянаў замчышч, гарадзішч, сядзіб, будоўляў; 43 краявіды, 22 малюнкі будоўлі прыватных, культавых, заводаў; 7 агульных відаў вёсак, 6 — адзеньня, с.-г. прылад, вопраткі і

Наследие слуцкого края

інш. Набыты некаторыя рэчы для музэю.

З пералічанага відаць, што за час свайго існаваньня Слуцкае Т-ва Краязнаўства шляхам падарожай дасьледвала 699 вёрст тэрыторыі, сабраўшы шмат каштоўных матар'ялаў аб сваім краі.

Музэябудаўніцтва на Случчыне

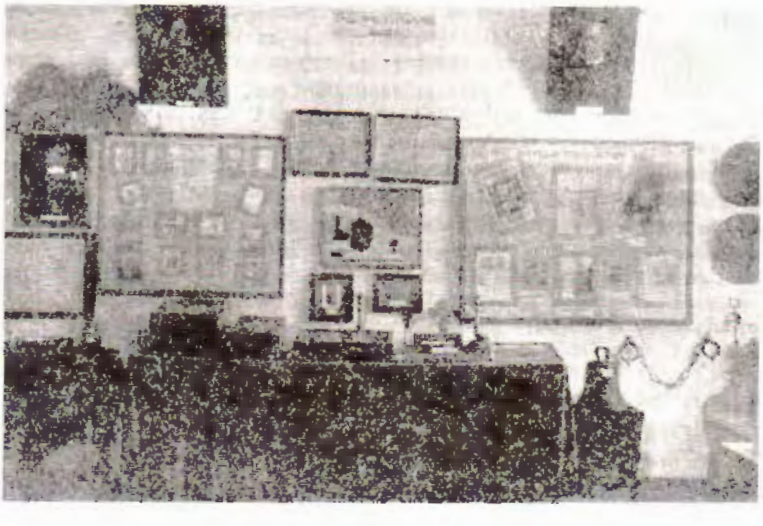
Дзейнасьць у галіне краязнаўчага музэябудаўніцтва распачалася разам з краязнаўчым рухам на Случчыне. Першы камень у гэтай справе быў пакладзены Слуцкай павятовай камісіяй беларусазнаўства ў 1922 г., якая, ня гледзячы на кароткі час свайго існаваньня, шмат зрабіла ў гэтым напрамку. Камісіяй былі абгавораны даклады аб організацыі і пляну Слуцкага музэю радзімазнаўства, а таксама як організаваць школьныя радзімазнаўчыя музэі. Для ажыцьцяўленьня намечанай програмы была складзена асобная камісія, якая і прыступіла да зьбірання матар'ялаў. З 1923 г. працяг дзейнасьці камісіі ў справах музэябудаўніцтва перайшоў да Павятовага Т-ва Краязнаўства. Гэты пэрыод да 1925 г. можна характарызаваць пэрыодам накапленьня багатых каштоўнасьцяй, пераважна гістарычнага і мастацкага характару. Складалася ядро, з якога мелася на ўвазе разгортваньне краёвага музэю. Побач з набыцьцём музэйных экспонатаў, была шырока пастаўлена справа па організацыі бібліотэкі пры музэі. Набыты кніжны скарб складаўся па большасьці з кніжок гістарычнага зьместу і каштоўных старадрукаў. Пад кіраўніцтвам музэйнай падкамісіі быў пакладзены пачатак заснаваньню валасных радзімазнаўчых музэяў, з якіх вядомы ў Грозаве і Леніне 1925 г. трэба лічыць паваротным у справе музэябудаўніцтва. Дзякуючы таму, што галоўная частка музэйнага скарбу складалася з рэчаў, якія маюць агульнадзяржаўнае значэньне, музэй быў пазбаўлены гэтых каштоўнасьцяй, таксама была забрана лепшая частка бібліотэкі. Такія прадметы, як портрэты князей Слуцкіх Алелькавічаў, рукапіснае евангельле XVI ст., епітрахіль і посах XVI ст., срэбная рыза XVI ст., малюнкі вядомага мастака Катарбінскага, — апынуліся ў Менскім Дзяржаўным музэі, а кніжнае багацьце — у Дзяржаўнай Бібліотэцы; засталіся рэчы другараднага і трэцяраднага значэньня, якія і паслужылі для пачатку новага музэябудаўніцтва, разам з заснаваньнем Акруговага Т-ва Краязнаўства. Спадчына, якая засталася ад Павятовага Т-ва Краязнаўства, складалася з 200 музэйных экспонатаў і бібліотэкі з 560 кніжок. Трынаццатага сьнежня 1925 г. на другім агульным сходзе Акруговага Т-ва, прысьвечаным пытаньням організацыйнага характару, быў зачытаны даклад на тэму: краязнаўчы музэй, музэйная праца і першыя крокі ў справе яго складаньня. Думкі, выказаныя дакладчыкам, былі пакладзены ў аснову новага музэябудаўніцтва, па якіх музэй павінен будавацца па прынцыпу 3-х аддзелаў: культурна-гістарычнага, прыродна-географічнага і грамадзка-эканомічнага. Быў узяты напрамак на організацыю музэйнай сэкцыі, у абавязак якой уваходзіла: 1) Распрацоўка пытаньняў у справе зьбіраньня музэйных матар'ялаў. 2) Прыёмка экспонатаў, кніжок, архіўных скарбаў. 3) Апрацоўка і сыстэматыка музэйных матар'ялаў. 4) Складаньне каталёгаў, інвэнтарных опісаў. 5) Выдача кніжок і іншых матар'ялаў для прац сябром Т-ва. 6) Складаньне протоколаў пасяджэньняў і іншых папер, зьвязаных з музэйнай працай. 7) Зьбіраньне выпісак аб сваім краі з розных выданьняў і пэрыодычнага друку. 8) Нагляданьне за парадкам у часы наведваньня і інш.

У музэйную сэкцыю запісалася 32 асобы, пераважна моладзі. Праца была распачата энэргічна: набыта памяшканьне пад музэй, у якое перавезены рэшткі музэйнага і кніжнага матар'ялаў. У справе зьбіраньня экспонатаў быў узяты наступны напрамак: складзена і надрукавана адозва да ўсіх партыйных, савецкіх, грамадзкіх устаноў і грамадзян Слуцкае акругі аб дараваньні матар'ялаў, якія маюць музэйны характар; затым па розных установах разасланы адносьнікі з пералічэньнем тых рэчаў, якія карысна было б атрымаць дзеля адлюстраваньня дзейнасьці ўстаноў. Вынікі атрымаліся досыць здавальняючыя. Таварыству быў адданы архіў Кальвінскае царквы, у якім захоўвалася больш 400 кніжок, пабольшасьці рэлігійнага характару, сярод якіх знайшлося шмат старадрукаў, а таксама некаторая колькасьць рукапісаў, якія адносяцца да гісторыі кальвінізму на Случчыне з паловы XVII ст. Паміж кніжнага багацьця знаходзілася вядомая Кальвінская біблія, надрукованая ў Берасьці 1563 г. Мікалаем Радзівілам Чорным, якая здадзена ў ІБК.

Наследие слуцкого края

Праца ў музэі праходзіла інтэнсыўна: апрацоўваліся гэрбарыі, прыводзілася ў парадак бібліятэка па карткавай сыстэме, складаліся каталёгі. За гэты час музэй павялічыўся на 468 прадметаў і 630 кніжок, так што к 26 кастрычніку, ласьне да дня першай акруговай краязнаўчай конфэрэнцыі, была організавана часовая выстаўка апрацаваных і напалову апрацаваных матар'ялаў. Дзейнасьць музэйнай сэкцыі была адзначана конфэрэнцыяй. Да гэтых часоў трэба аднесьці заснаваньне па акрузе краязнаўчых музэяў у Копылі, Любані, Старых-Дарогах і Старобіне. З 1927 году праца па музэябудаўніцтву ў Слуцку яшчэ больш узмацнілася. Праўленьнем Т-ва былі асыгнаваны 100 руб. на абсталяваньне, каб зрабіць яго даступным да агляду шырокіх мас працоўных. На асыгнаваныя грошы былі заказаны вятрыны, скрынкі, шчыты і некаторая мэбля. Такім чынам к 28 сакавіка, да дня акруговага зьезду Саветаў, музэй быў адчынены раней для агляду дэлегатаў, а потым і для грамады. З гэтага часу праца музэю пачынае ўваходзіць у звычайную калею — ён рэгулярна адчыняецца па два разы на тыдзень для агульнага агляду, праца сэкцыі ня спыняецца, паступленьне экспонатаў пашыраецца. На працягу 1927 г. паступіла 760 розных музэйных рэчаў і 144 тамы літаратуры. Дараваны яны былі наступнымі ўстановамі: 1) Слуцкім Акрвыканкомам — 145 пр.; Слуцкай электрастанцыяй — 14; Акрздравам — 54; Акрземаддзелам — 23; Рабоча-партыйным клюбам — 28; Аграномічным пунктам Слуцкага раёну — 11; Саўгасам Старчыцы — 6; Любаньскім раённым таварыствам краязнаўства — 9; разам 298 прадметаў і 16 прыватнымі асобамі 462 прадметы. Затым паступіла 135 прадметаў ад краязнаўчай падарожы па Случчыне, якія за недахопам сродкаў, нейкі час знаходзіліся не апрацаванымі. Музэй карыстаўся шырокай папулярнасьцю. За час з 23 сакавіка і да 25 верасьня прайшло 7254 гледачы, сярэднім па 150 асоб у музэйны дзень і 12 організаваных экскурсій, з агульным лікам 559 чалавек. Канец 1927 г. прынёс нейкі застой у працы. Ліквідацыя Слуцкай акругі значна адбілася і на справе музэябудаўніцтва; пераход на палажэньне раёну скараціла сродкі Т-ва, дзякуючы чаму прышлося скараціць на адзін дзень агляд музэю, але тым часам павялічэньне яго працягваецца. Спачатку 1928 г. паступіла 317 новых экспонатаў і 11 кніжок краязнаўчае літаратуры. К сучаснаму моманту музэй налічвае 1766 экспонатаў, якія разьмешчаны па трох аддзелах: 1) Культурна-гістарычным — 654 пр. 2) Прыродна-географічным — 859 пр. 3) Грамадзка-эканомічным — 523 пр.

Бібліятэка складаецца з 1354 кніжок, з якіх 255 па Беларусазнаўству і краязнаўству, 260 старадрукаў і 830 рознага зьместу. Ёсьць некаторая колькасьць рукапісаў, якія адносяцца да XVII—XVIII—XIX ст. Негатыўны архіў складаецца з 115 негатываў. Пры музэі ёсьць прэсы для сушкі расьлін, компас і інш. прылады. З пэрыодычнага друку выпісьваецца «Наш Край» і газэта «Савецкая Беларусь».

У адным з залаў Слуцкага музея. Фота з часопіса «Наш край».

Наследие слуцкого края

1929 г. № 1.
Усевалад Мікіцінскі

ДВАНАЦЦАЦЬ ДЗЁН КРАЯЗНАЎЧАГА ВАНДРАВАНЬНЯ

(Матар'ялы з падарожы па Слуцкім, Грэскім, Пухавіцкім і Стара-Дароскім раёнах)

Ад Слуцку да Грэску

...Ад Васілінкаўскіх хутароў даходзім да Бокшыцкіх пасёлкаў. Відаць, што гаспадары жывуць нішто сабе: будова добрая, некаторыя пазаводзілі невялічкія садочкі, у якіх пануючым дрэвам з'яўляецца вішня. Адсюль зьвярнуўшы ўбок, пайшлі на вёску Ушаловічы, да якой і даходзім збожжавымі палямі. Вёска невялічкая, уся ў дрэвах, гэта значна яе прыхарошвае. Характэрнай асаблівасцю трэба лічыць багацьце ўзораў орнамэнту, якімі аздоблены вокны і шчыты на хатах. Тут упяршыню прышлося заўважыць сучасныя мотывы ў аздабленьнях: часта сустракаюцца пяцікутныя зоркі, сярпы, малаткі, усё гэта скампанавана досыць удала.

Шулякі вёска досыць значная, налічвае 103 хаты, з надворнага боку нічым не адзначаецца. Жыхарства жыве бедна з прычыны дрэннае глебы; частка іх аб'яднана ў малочную арцель, якая вырабляе сыры. У Шулякох знаходзіцца сельсавет, школа, прыпынак пошты. Недалёка, на так званым Хрэнаўскім полі, раскідана каля 10 курганоў, у большасьці раскопаных, дзе траплялiся знахадкі каменных малаткоў. У адлегласьці 1 кілёмэтру дарогу прарэзвае невялічкая рачулка, з чыстай вадой і берагамі парослымі алешнікам. Далей праходзім балотлівай нізінай, хмызьнякамі, якія паступова пераходзяць у значны алешнік і бярэзнік. Трохі прайшоўшы, мясцовасьць прымае іншы характар, пераходзячы ў больш узвышаную і пяшчаную. Тут мэтрах у 60 ад дарогі раскідана каля 6 вялікіх курганоў, а ля самае дарогі прытуліўся ветраны млын; значна далей, сярод купін дрэў відаць хутары. Не даходзячы кілёмэтры 4—5 да Грэску, мінуўшы вёску Боркі, знаходзяцца былыя торпараспрацоўкі і цагельня, якія ў сучасны момант не працуюць...

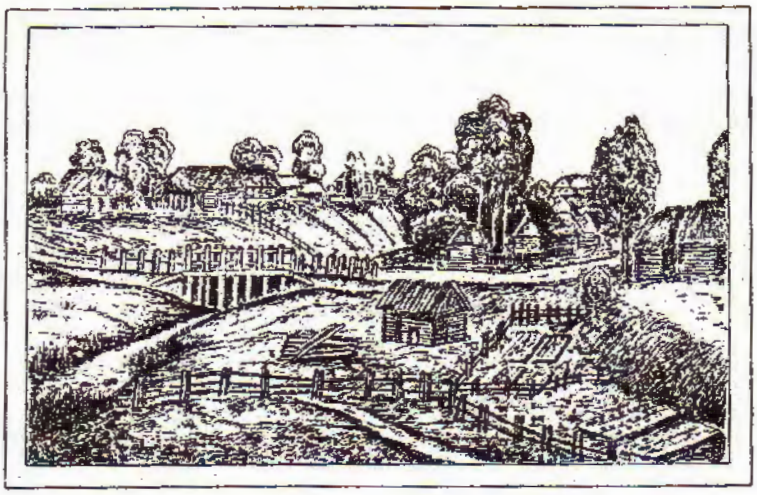
Мястэчка Грэск

...Грэск лічыцца адміністрацыйным і культурным цэнтрам Грэскага раёну Менскай акругі. З надворнага боку ён не падобен да нашых мястэчак, якія маюць свой спэцыфічны твар, гэта хутчэй будзе вялікая вёска. Распаложана мястэчка на значных узгорках, што надае яму харство. Вуліц ёсць 8: Лава, Крывая, Краўцовая, Замагільная, Шышчыцкая, Сьцяпкоўская, Аселіца і Куток. Пры ўваходзе ў мястэчка стаіць ветраны млын. Прайшоўшы троху далей, вуліцу перасякае безназоўны ручай, ад якога, праз мост, дарога досыць крута падымаецца ўгору. Па левы бок маста, над ручаём узвышаецца аграмадная гара, пад назвай «Замчышча». Тут, у далёкім мінулым, стаяў замак, аб якім сярод жыхарства захаваліся розныя паданьні. Прайшоўшы яшчэ троху, да верхавіны ўзгорку, трапляем на вялікую плошчу, дзе пры ўваходе з правага боку знаходзіцца школа і коопэратыў, а з левага — аптэка і амбуляторыя. Наўкол плошчы разьмешчаны: Райком комсамолу, інтэрнат для служачых розных устаноў, пара піўных, другі коопэратыў, райміліцыя і пошта; потым ідуць некалькі прыватных крамак дробнага гандлю. Амаль пасярэдзіне плошчы знаходзіцца царква з каменнай брамай, досыць цікавай архітэктуры. Абнесена царковішча парканам з цэглы і абсаджана вялізарнымі ліпамі. Недалёка царквы стаіць каменная капліца, каля якой знаходзіцца мясная крама. Праз нейкі завулак, або двор, трапляем на другую плошчу, дзе ў вялікім будынку зьмяшчаецца РВК, каля якога ў прыгожым памяшканьні знаходзіцца сельсавет і клюб, які мае бібліотэку і радыё. Прыватныя дамы нічым не адрозьніваюцца ад звычайных сялянскіх хат, крыты яны ў большасці саломай. Двары пазавалены розным сьмецьцем і толькі сям-там пры дварох ёсць невялічкія сады з пладовымі дрэвамі. Насельніцтва ў Грэску налічваецца каля 2000 чалавек, з якіх сямействаў 15 яўрэяў, якія займаюцца дробным гандлем, саматужніцтвам і земляробствам. Беларускае насельніцтва выключна земляробскае; сеюць: жыта, авёс, ячмень, картоплі, але з прычыны дрэннае глебы ўраджаі бываюць нязначныя, што прымушае некаторую частку насельніцтва шукаць пабочнага заробку, асноўным з якіх і зьяўляецца здабыванне вапняку і апальваньне вапны...

Азнаёміўшыся з мястэчкам, накіраваліся для агляду помнікаў старасьветчыны, выдатнейшым з якіх трэба лічыць замчышча. Трэба адзначыць, што Грэск мае сваю

Наследие слуцкого края

значную гісторыю. Першыя весткі аб ім сустракаюцца пад 1558 г., з якіх відаць, што ў гэтыя часы ён належаў да Мартына Валатковіча, прычым паміж апошнім і кн. Слуцкім Юр'ем і Сымонам Алелькавічамі вяліся спрэчкі з прычын захопу Алелькавічамі зямлі Валатковіча ў м. Грэску. У 1570 г. прывілеем караля Жыгімонта Аўгуста Грэск атрымоўвае правы мястэчка, і ў ім засноўваюцца штотыднёвыя таргі. У пачатку XVIII ст., ласьне ў 1723 г., Грэск зьяўляўся маемасьцю кн. Радзівіла-Гітнэра. У часы ўвядзеньня уніі Грэская царква была абернута ў уніяцкую. Яшчэ ў канцы XIX ст. наўкола Грэску і нават на двары папа было шмат курганоў, якія мясцовае насельніцтва зьвязвае з часамі мангольскіх нападаў. Трэба адзначыць, што ў Грэску ўсе гістарычныя паданьні гавораць аб гэтых часох, што сьцьвярджаецца некаторымі знаходкамі, пры частковых раскопках на замчышчы. Але перш, чым гаварыць аб іх, спынімся на апісаньні гэтага выдатнага помніку. Знаходзіцца замчышча ў адлегласьці 150 мэтраў ад моста і мае па верхняй плошчы ў даўжыню 100 мэтраў і шырыню 85 м. Узвышаецца яно над роўнем вады ў ручаі прыблізна мэтраў на 15, абкружана глыбокім і шырокім ровам, дзе працякае ручай, які, злучаючыся з ровамі, забясьпечваў ад подступаў да замку. У сваю чаргу ручай быў зьвязаны з возерам, ад якога засталіся адзнакі ў выглядзе балотца, пад назвай «Азярышча». Знаходзіцца апошняе ў адлегласьці 1 ½ в. ад замчышча. Равы калісьці былі глыбокімі і шырокімі, бо зараз на іх дне і часткова па схілах распаложаны гароды, палеткі і паасобныя сядзібы. Пасярэдзіне замчышча захавалася ўзвышэньне, на якім, мабыць, стаяў замак. Уся плошча замчышча была абкружана нейкімі акопамі ў выглядзе ламаных ліній, якія ў некаторых мясцох добра захаваліся. Да якіх часоў яны адносяцца, — невядома. Схілы замчышча стромкія, акрамя месца з боку моста. На паўночным усходзе засталіся рэшткі нейкіх слупоў і каменьня, як відаць былога моста, па якім замчышча злучалася з тэрыторыяй. Уся паўночна-ўсходняя частка замчышча парасла вялізарнымі грабамі і вязамі, якія выцягнуліся ланцугом. Паўночны бок зрыты значнымі ямамі, з якіх насельніцтва брала вапняк. На замчышчы таксама захаваліся акопы часоў імпэрыялістычнае вайны. Тутэйшыя людзі апавядаюць, што ў даўнія часы на гары стаяў княжыцкі замак, наўкол якога, на нязначнай адлегласьці, былі распаложаны слобады замкавых людзей, прызначаных для абароны замку; апошні быў зьнішчаны ў часы мангольскага нападу. Гэтае паданьне сьцьвярджаецца некаторымі фактычнымі матар'ялами, здабытымі пры капаньні вапняку і досьледамі мясцовага настаўніка-краязнаўцы Сасноўскага. Апошнім у 1927 г. на паўночна-ўсходняй частцы замчышча была раскопана магіла, на якой ляжаў намагільны камень у форме сэрца. У магіле знайшлі добра захаваны касьцяк, галавой на захад. Пры шкілеце ляжаў мэталёвы значок, які, паводле меркаваньняў мясцовых знаўцаў, адносіцца да вайскова-началь-

Мястэчка Грэск. Агульны від з замчышча. Малюнак з часопіса «Наш край».

Наследие слуцкого края

ніцкай адзнакі. Чэрап быў старанна дасьледваны доктарам, які прызнаў яго бязумоўна мангольскім. Сярод касьцякоў, якіх шмат знаходзілі на замчышчы, трапляліся дзіцячыя і жаночыя. Гадоў 6 таму назад сяляне, капаючы вапняк, трапілі на нейкія падземныя лёхі, вылажаныя цэгламі, пры ўваходзе ў якія былі складзены запасы яе, цэглу насельніцтва пазабірала; дасьледваць лёхі пабаяліся, так яны паступова засыпаліся, і месца гэтае цяжка знайсьці. На верхняй плошчы замчышча ў часе раскопваньня наткнуліся на нейкую вузкую, круглую трубу, вымураваную цэглай, мабыць студню, у якую апускалі доўгую жардзіну, але дна не дасталі. Гэтае месца і зараз можна пазнаць па дзьвюх упадзінах, якія кожны год патроху асядаюць.

Гісторыю недалёкага мінулага Грэску лепш за ўсіх памятуе селянін Сямён Вітка, ён самы стары чалавек у мястэчку. Паводле слоў, каля Грэску было шмат лесу. Грэск быў тады нязначным мястэчкам у 100 двароў. На ўсё мястэчка было 10 коняй, зямлю апрацоўвалі на валох. Ён казаў, што выпальваньне вапны вядзецца з даўных часоў, яшчэ дзяды яго бацькоў займаліся гэтым. Пры абшарніку за права выпальваньня вапны плацілі падатку 10 р. у год. У Грэскіх лясох вадзілася шмат зьвярыны, лясы-ж служылі прытулкам хлопцам, якія ўцякалі ад набору ў рэкруты, хаваючыся ў іх ад Пакрава да Раства. Царква не захавала ніякай старажытнасьці, пабудавана яна замест згарэўшае ў 1848 г. З боку архітэктуры досыць цікавая...

Калісьці у Грэску было Краязнаўчае Т-ва ў 48 асоб, старшынёй якога быў тав. Сасноўскі, але паступова праца замірала і, ня гледзячы на гэроічныя меры апошняга, зусім спынілася, існуе цяпер толькі на паперы. Як адзнакі былое дзейнасьці захаваліся пры школе некаторыя музэйныя рэчы і апісальныя матар'ялы. Азнаёміўшыся з мястэчкам і па мажлівасьці дасьледваўшы, зайшлі на разьвітаньне да тав. Сасноўскага, які параіў нам заглянуць у мясьціны, цікавыя з краязнаўчага боку. Такім чынам 26 ліпня а 10 гадзіне раніцы пакінулі Грэск і накіраваліся на Вераб'ёўскія лясы.

Ад Грэску да Вераб'ёўскіх лясоў

Выходзячы з мястэчка, праходзілі каля паравога млына, які не працаваў. Дарога да вёскі Маразоў ідзе сярод розных пасеваў; лясы да якіх мы так імкнуліся, яшчэ далёка, ледзь адзначаюцца на небасхіле сіняй стужкай. Маразы — вёска маленькая, хат 25, але мае сваю асаблівасьць: хаты ў ёй стаяць па адзін бок вуліцы, а гаспадарчыя — насупраць па другі бок. Дамы ў адносінах да вуліцы расплянаваны парознаму, то шчытамі да яе, то бокам. Наступная вёска Забелы ня больш дзьвюх вёрст ад Маразоў. Паміж гэтымі вёскамі ў паўднёва-ўсходнім напрамку, каля дарогі раскідана група курганоў да 40 штук. Забелы — нязначнае паселішча, двароў ня больш 25. У вёсцы ёсьць цікавая з архітэктурнага боку царква, багата аздобленая рознымі орнамэнтамі. Час не дазваляе доўга затрымлівацца ў вёсцы, таму рушым далей у вёску Шышчыцы, да якой і даходзім збожжавымі палямі.

Шышчыцы зьяўляюцца адміністрацыйным пунктам Шышчыцкага сельсавету... Вёска мае дзьве вуліцы, адна з якіх распаложана на ўзгорку, а другая праходзіць часткова па нізіне, дзе працякае маленькая рачулка Жалезьніца, якая ўпадае ў Случ. У часе вясновае павадкі, а таксама пасьля значных дажджоў, яна выходзіць з берагоў, залівае нізінную частку вуліцы, наносячы шмат страт і клопату. Вёска мае двароў каля 105, будова ня дрэнная, хаця сялянства жыве бедна. Вуліцы гразкія, з прэтэнзіяй на брукаваньне, якое выяўляецца ў тым, што сяляне без усякае сыстэмы кідаюць на іх каменьні. Абапал вуліц пракопаны канаўкі, над якімі з розных дручкоў і кавалкаў дошак змайстраваны саматужныя тротуары, небясьпечныя для пешаходаў. Сярод будынкаў кідаецца ў вочы значны лік новых хат, гэта вынікі пажару 1921 году.

Глеба ў сялянства дрэнная — пяшчаная за выключэньнем невялікага кавалку па нізіне ля рэчкі, дзе распаложаны гароды. Сяляне з нецярплівасьцю чакаюць таго часу, калі іх расплянуюць на пасёлкі, а тым часам вёска ўсё расьце і расьце. Неўрадлівая глеба вымагае шукаць пабочных заробкаў, якімі і зьяўляюцца лесарубства і возка. У вёсцы знаходзяцца наступныя ўстановы: сельсавет, 2-х комплектная школа, спажывецкая крама, пажарная дружына. Пры сельсавеце ёсьць ложак для маючых патрэбу пераначаваць, утрымоўваецца ложак чыста, коўдра і падушкі добрыя...

Адзначаюцца Шышчыцы некаторай старасьветчынай: пры ўваходзе ў вёску,

Наследие слуцкого края

збоку Забел, на могілках стаіць старая капліца ў выглядзе 2-х скрынак, з якіх адна меншая, стаіць на большай, з нейкай цыбулінкай замест купалу, але, не зважаючы на простую архітэктуру, яна захоўвае значныя вартасьці ў якасьці вобраза «божай маці», прыгожага пісьма і пераноснага вобраза з подпісам 1791 г. Таксама сяляне апавядаюць, што на значнай адлегласьці ад ручаю Жалезьніцы знаходзяцца рэшткі нейкіх слупоў з жалезнымі ланцугамі і колцамі. Па іх думцы, на гэтым месцы была калісьці прыстань нейкай буйной у мінулым рэчкі.

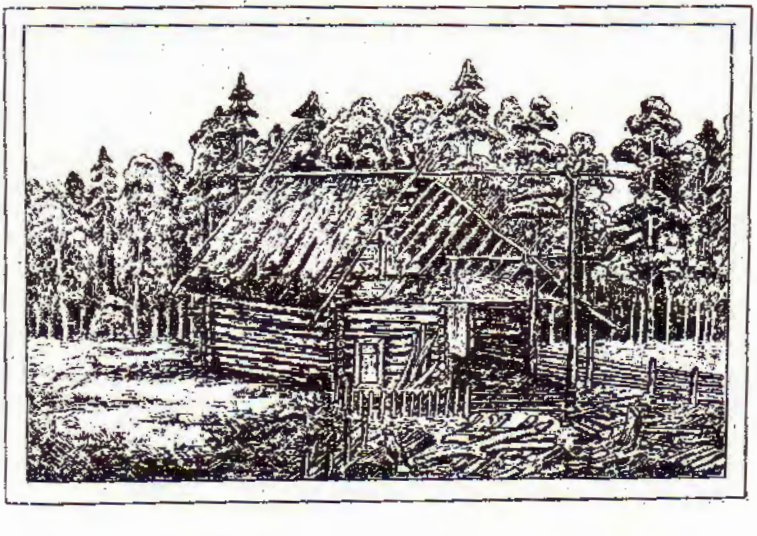
Разьвітаўшыся пабратэрску з працаўнікамі сельсавету, пайшлі далей. Праходзячы праз вёску, заўважаем у аздабленьні хат орнамэнты на сучасныя мотывы, скомпанаваныя з пяцікутных зорак.

У вёску Замосьце ідзем не па дарозе, а па вузкай сьцежцы сярод жытняга мора. Вёска Замосьце, як і Шышчыцы, распаложана на значным узгорку. Мае адну вялікую і тры невялічкія вуліцы. Адна з якіх досыць крута падымаецца ў гору, на якой стаіць касьцёл. Налічвае вёска 124 хаты. Насельніцтва ў пераважнай частцы каталікі, як і ў вакольных засьценках і хутарох. Жыве насельніцтва бедна, глеба пяшчаная, неўрадлівая. Падсобным заробкам для жанчын служыць зьбіраньне грыбоў і ягад, па якія яны ходзяць грамадой вёрст за 10—15, у самыя гушчары грэскіх лясоў. Ягады і грыбы яны праменьваюць у бязьлесных вёсках на лён. Цікава адзначыць, што каміны тут лепяць з гліны, беляць іх і ўтыкаюць дробнымі каменчыкамі. Як касьцёл, так і званіца адзначаюцца простасьцю архітэктуры. Абнесены касьцёл парканам і абсаджаны дрэвамі, каля якіх прыкметна некалькі курганоў. Ад Замосьця да славутых грэскіх лясоў зусім блізка.

Вераб'ёўская пушча

З Замосьця кіруемся на Вежы, дзе ў гушчыні Вераб'ёўскае пушчы, як мядзьведзь у бярлозе, зарыўся ўсім вядомы гр. Міхась Шклярэўскі, аб якім ходзяць самыя фонтастычныя чуткі. Завуць яго дзікім чалавекам; вось туды і ідзем, каб пазнаёміцца з Шклярэўскім...

На другі дзень чуць золак усхапіліся і пайшлі аглядаць Вераб'ёва. Пасёлак невялічкі. Раскінуўся сярод лесу. Тут калісьці была лесапілка, спаленая бандытамі ў 1921 г. Працавала яна вельмі жвава. Ад яе і да ст. Рудзенск была пракладзена вузкакалейка для вывазу лесаматар'ялаў, але ў сучасны момант ад яе нічога не засталося, затое атрымалася добрая дарога. Пасёлак складаецца з памяшканьняў лясьніцтва і пасобных дамоў, у якіх калісьці зьмяшчаліся рабочыя заводу. Пасьля пажару пільні частка рабочых засталася на месцы, заарэндавала зямлю і дамы ад лясьніцтва. Канторa лясьніцтва, а таксама кватэры служачых зьмяшчаюцца ў вялікім будынку, абсажаным наўкол бэзам, тут-жа ёсьць пладовы сад. Каля саду і будоўлі праходзяць прысады, абсаджаныя лісьцьвеніцамі, клёнамі і елкамі. Пасёлкавыя дамкі параскіданы

Хутар Вежы гр. Міхася Шклярэўскага (Грэскі раён). Малюнак з часопіса «Наш край».

Наследие слуцкого края

сярод лесу нібы дачы, даглядаюцца яны, відаць, ня вельмі добра. У кожным доме жыве па некалькі сямействаў. Насельніцтва займаецца земляробствам, хаця ўмовы для гэтага няспрыяючыя з прычыны глыбокіх пяскоў. Апрача земляробства, людзі насьць служыць у лясьніцтве, альбо так ці іначай зьвязана з ім, працуючы ў лесе.

Трэба адзначыць, што некаторыя жыхары жывуць ніштo сабе: маюць сенажаці, трымаюць жывёлы. Праз Вераб'ёва працякае рачулка Жалезьніца. У пасёлку ёсьць смалярня, якая вырабляе смалу і неачышчаны шпігінар.

Лясьніцтва займае плошчу ў 53 000 дзесяцін, пераважна лесу, сярод якога галоўнай пародай з'яўляецца хвоя і елка з падмешкай дубу, бярозы і алешніку.

Агледзеўшы Вераб'ёва, на разьвітаньні з гаспадаром пытаем бліжэйшую дарогу на Вежы, што выклікае з боку апошнага сьмех, бо там жыве ўсім вядомы дзік-Шклярэўскі.

Па прыгожай лясной дарожцы пасунуліся ў Вежы; час праходзіць няпрыкметна, але на скрыжаваньні некалькіх дарог прышлося спыніцца і паразважаць куды ісьці. Параіўшыся паміж сабой, абіраем наўгад прасеку, па якой і пайшлі. Праблыталіся па карэньнях, валежніку і ямах, нечакана наткнуліся на нейкую сядзібу сярод лесу, абкружаную жардзёвым досьць высокім плотам. Спачатку думалі, што гэта нейкі загон для жывёлы, але хутка пераконваемся, што тут жывуць людзі. Падыходзім бліжэй, становімся на бярвеньне, што ляжыць па наш бок, заглядаем у двор. Прысутнасць нашу пачулі сабакі, паднялося выцьцё, з якім яны кінуліся ў дзіркі плоту. На гэты гвалт вышла маладая, прыгожая дзяўчына, якая, супакоіўшы сабак, моўчкі падышла да нас. Вітаемся і пытаем бліжэйшае дарогі на Вежы. Яна зьдзіўлена глядзіць і адказвае, што гэта і ёсьць Вежы. Далей зноў запытаньне: дзе жыве Шклярэўскі? Зноў адказ: тут і жыве! Такім чынам мы неспадзявана трапілі ў самае логава так званага дзікуна. Просім дазволу ўвайсьці ў двор, на што атрымоўваем поўную згоду зусім няпужлівае дзяўчыны. Але трапіць туды не так проста, бо прыбор у фортцы вельмі складанай сістэмы, адным Шклярэўскім вядомай, але нарэшце пры дапамозе маладой гаспадыні ўваходзім у двор. Вось тут ёсьць на што паглядзець! Запраўдны музэй рознай старажытнасьці быту, якой месца ў этнаграфічным музэі. Доўга ня думаючы, прымаемся за справу, валім свае скруткі і торбы на бярвеньне і пачынаем замалёўваць.

Гаспадыня кудысьці пайшла, і мы засталіся адны ў варожым абкружэньні сабак, якія, негасьцінна пазіраючы на нас, бурчэлі.

Раптам пачулі нейкі гоман, адчыніліся вароты і ў двор, як хваля, хлынула стада розных жывёлін: тут было галоў 15 рагатае жывёлы, сьвіньні, авечкі, цяляты і два прыгожыя крутарогія валы. Далей пачынаем агляд «музэю».

Двор, як было заўважана раней, абгароджаны з чатырох бакоў досьць высокім парканам з жэрдак. Трапіўшы ў двор праз фортку, зьдзіўлена глядзіш, чаго тут толькі няма: бярвеньне, дручкі, сукі, калодкі, жэрдкі, хвораст, гной, карыты; усё гэта параскідана па ўсім двары, — адным словам нейкі гармідар. Хата ад двара аддзяляецца нявысокім плотам без форткі, і, каб трапіць у хату, трэба пералазіць праз плот. Сама хата — маленькі зруб з 2 маленечкімі вакенцамі, знаходзіцца пад аднэй страхой з хлевам, у якім ёсьць толькі адна сьценка, адкуль зроблены выхад у лес. Шчытоў у хаце няма, вецер вольна гуляе пад дахам; няма таксама сенцаў.

Заглядаем пад дах, — коміну нідзе ня відаць, замест яго над дзіркай у столі стаіць калода, на якую наўскос пакладзена дошка, прызначаная служыць комінам. Дым і іскры, выходзячы з печы праз дзірку, трапляюць у дошку, па якой выходзяць з хаты. Тут-жа, каля хаты па-за плотам стаіць маленькае, як грыбок, гуменца, каля якога градкі гародзіны, студня, палеткі збожжа і бульбы.

У часе агляду зьявіўся і сам гаспадар, які касіў на балоце траву. Глядзім на яго, шукаючы адзнак дзікуна, але пераконваемся, што гэта звычайны чалавек гадоў за 45, сярэднага росту, досьць плячысты, з загарэлым тварам, з блакітнымі вачыма, якія глядзяць з нейкім сумам. Апрануты ён у звычайную сялянскую вопратку. Тут мы вітаемся, кажам, што прышлі паглядзець яго цікавую гаспадарку. На ўсе запытаньні гаспадар адказвае ахвотна, гаворачы, што жыве бедна, але скардзіцца толькі на тое, што зямля яго параскідана кавалкамі на розных мясцох, што перашкаджае гаспадарцы.

Наследие слуцкого края

Затым гаспадар запрашае ў хату, што нам было і патрэбна. Увайшоўшы, не адразу арыентуешся, вочы разьбягаюцца, усё цікава. Падлога ў хаце земляная, у розных ямінах, хата складаецца з аднаго пакойчыку, значную частку якога займае печка дапатопнага тыпу, комін якой даходзіць толькі да столі, дзе зроблена дзірка, праз якую выходзіць дым.

Не хаціла цэглы! — кажа гаспадар. — Усё ніяк не зьбяруся з грашыма і часам!

Пад печкай выкапана глыбокая яма, у якую Шклярэўскі хавае бульбу на зіму. Каля печкі на жардзінках збудаваны палаці, пад якімі змайстраваны з негабляваных дошак невялічкія дзьверцы ў хлеў да жывёлы. У адным куце стаіць стол і лаўка, на стале парасстаўлена гліняная і драўляная пасуда, сярод якой чаротказая міска ўласнага вырабу. Уся хата пазастаўлена кадушачкамі і цэбрыкамі з жытам. У другім куце прытуліліся маленькія кросенцы, а на жардзінах пад стольлю вісяць маткі нітак. У трэцім куце зьмяшчаюцца жоранцы, на якіх гаспадар сам меле для сябе і жывёлы. Вырабляецца мліва такое грубое, што сьпечаны хлеб рассыпаецца на грудкі, у якіх сустракаюцца неразмолатыя часткі зерняў. У часе гутаркі ўвайшоў у хату хлопчык гадоў 13 — сын Шклярэўскага, якога ён сам выхоўвае. З размовы з Шклярэўскім выяўляецца, што ён прыхільнік натуральнае гаспадаркі, яго прынцып ня купляць таго, што можна зрабіць самому. І запраўды — гэта універсальны чалавек. Ён сам усё вырабляе: аўчыны, з якіх шые кажухі, дубіць скуры, шые боты, тчэ палатно, шые вопратку, вырабляе пасуду, гаспадарчыя прылады і г.д. Купляе ён толькі соль ды сярнічкі, а замест газы ўжывае карчы, якія паліць на прыпечку. Коней Шклярэўскі ня трымае, зямлю апрацоўвае на валох, якія, кажа, больш выносьлівыя і патрабуюць менш дагляду; езьдзіць ён таксама на валох. На запытаньне, што прымушае яго весьці так прымітыўна гаспадарку і жыць жыцьцём першабытнага чалавека, ён адказвае, што так лепш, бо так жылі нашыя дзяды, а я чалавек стары, так няхай усё будзе пастарому...

Аглядаючы гаспадарку, спыняемся на нейкай невядомай для нас прыладзе, якая складаецца з дзьвюх калодак, некалькіх дошак і кліноў. Пытаем аб прызначэньні іх, аказваецца, што гэта алейны завод Шклярэўскага. Тут ён засыпае насеньне паміж дзьвюх дошак, заганяе кліны і зажымае так моцна, што выціскае алей.

Гэта што, — кажа гаспадар, — вось у мяне ёсьць плужок, якога вы зараз нідзе ня сустрэнеце!

І запраўды, — рэч вельмі цікавая! Зрабіла яе сама прырода, а Шклярэўскі дапасаваў да сваіх патрэб. Плужок гэты ня больш, як дубовы сук, адзін канец якога зацёсаны і, к сораму Шклярэўскага, абабіты жалезам; да другога канца, у якасьці ручак, прымацаваны два кіёчкі. Вось і ўся прылада, якая служыць для абгону бульбы.

Але час пакінуць гэты цікавы куток, складаем свае падарожніцкія прылады... Адышлі досыць далёка, а лясны жыхар усё яшчэ махаў рукамі, накіроўваючы нас на адны яму вядомыя сьцежкі праз сухія балотцы і праз канаўкі.

Ідзем пакуль моўчкі, уражаньне засталося вельмі моцнае, выплывае шэраг пытаньняў, на якія стараешся даць адказ, каб зразумець, што прымусіла яго, Шклярэўскага, да такога прымітыўна-першабытнага жыцьця. Адно мы зразумелі, што гэта ня дзікун, які ходзіць у скурах, як нам казалі, а звычайны чалавек, якога нейкая жыццёвая прыгода прымусіла замкнуцца думкамі, схавацца ад людзей, каб у цяжкай працы, сярод лесу і зьвярыны знайсьці супакой.

З гутарак з ім, а таксама паводле слоў сялян вакольных вёсак шмат чаго прышлося даведацца аб яго жыцьці. Родам Шклярэўскі з вёскі Варкавіч, што ля самага Слуцку, дзе ён меў зямлю і хату. Потым раптам кінуў гаспадарку ў Варкавічах, купіў 17 дзесяцін пяску ў лесе. Пасяліўся ён спачатку ў зямлянцы, больш падобнай да нейкай зьвярынай бярлогі. Гаспадарка спачатку была маленькая, але потым, дзякуючы ўпартай працы, пашырылася. Збудаваў сабе з дапамогай людзей хату, у якой і жыве. Людзі апавядаюць шмат дзіўнага і жудаснага пра яго жыцьцё. Кажуць, прыкладам, што ён за нязначныя правіннасьці жорстка караў сваю жонку: распранаў яе і зьвязаную голую саджаў на некаторы час у раскапаны мурашнік. Анэгды, гадоў 10 таму назад, жонка ня вытрымаўшы зьдзеку, уцякла ад яго, пакінуўшы яму малую дзяўчынку і хлопчыка 1 ½ гадоў, а сама са старэйшай дачкой пайшла

Наследие слуцкого края

жыць у Варкавічы. Шклярэўскі сам гадаваў і даглядаў дзяцей. Цяпер дачка выросла ў прыгожую і здаровую дзяўчыну, а хлопчык дапамагае ў гаспадарцы. Шклярэўскі сам вучыць сына грамаце, прычым замест паперы яны крэйдай на завэндзанай столі выводзяць літары і лічбы. Людзі кажуць, што ён скончыў гарадзкое вучылішча...

Падрыхтавала Н.В.Матыліцкая.

З публікацый пра даследаванне Случчыны ў газеце «Савецкая Беларусь»

16 снежня 1928 г.

СЛУЦКАЯ СТАРАСЬВЕТЧЫНА

Мінуўшчына досыць багата адзначыла Слуцкі райён памяткамі сівых часоў, даўнасьць якіх пачынаецца з так званага каменнага веку (нэоліту). Да гэтых часоў адносяцца знаходкі каменных сякер, малаткоў, цеслаў, кліноў. Самую значную колькасьць помнікаў нам пакінуў курганны пэрыяд. Дагэтуль зарэгістравана па райёну да 400 курганоў. Вёскі — Агароднікі, Падзеры, Цараўцы, Гарадзішча, Княжа-Магіла, Нежараўскія хут., вёска Сорагі, ваколіцы Мір-Гары, Краснае Гары, в. Бязьверхавічы, Лесішча, Бранава, Еўлічы, Бакшыцы, Казловічы і інш. групуюць каля сябе цэльныя курганныя могілкі, часамі значныя па ліку пахаваньняў; гэтак каля вёскі Княжа-Магіла знаходзіцца 127 курганоў, а ў ваколіцах Сорагаў — 69. Некаторыя паселішчы атрымалі свае назвы з прысутнасьці таго ці іншага помніку: такімі зьяўляюцца вёскі Курганы, Княжа-Магіла, Гарадзішча. Мясцовае жыхарства шмат апавядае розных паданьняў і лягенд, складзеных наўкол помнікаў; вось прыкладам, курган-вялікан «Княжа-Магіла» (вышынёй 4 мэтры і наўкол 65 мэтраў), па іх думцы, гэта — магіла князя, забітага на вайне, са слоў іншых з рэўнасьці другім князем, тут быццам закопана залатая шапка. Яшчэ зусім нядаўна сяляне насілі ахвяры, драўляныя саблі і стрэльбы, якія вешалі на дрэве.

У мястэчку Леніна (Раманава) з існаваньнем вялікага Замчышча зьвязана імя князя Рамана, які з дружынай рабіў разбойныя напады на праяжджаўшых купцоў. У палове кілёмэтру ад в. Амговіч знаходзіцца гарадзішча, на якім трапляюцца чарапкі глінянае пасуды самай прымітыўнай апрацоўкі. Далей, каля савгасу Івань, ёсьць кальцавы насып «Замачак», у якім, па паданні, зьмяшчаўся стан Пятра 1-га ў часы вайны са швэдамі. Каменныя крыжы захоўваюцца на могілках вёсак Падзеры, Варкавічы і Стэфанаўскіх — каля гораду. Нарэшце, г. Слуцак, якога гісторыя ў 1116 годзе застае ўжо горадам, зьяўляецца сапраўдным музэем гістарычных помнікаў і вартасьцяй. Аграмаднае замчышча ў самым цэнтры гораду, рэшткі цытадэлі, равоў і земляных крэпасных узмацаваньняў кідаюцца ў вочы; але, галоўным чынам, Слуцак захаваў шмат помнікаў архітэктуры, пераважна ў культавых будовах, з якіх 10 помнікаў узяты дзяржавай пад ахову.

Дзяржаўны музэй у Менску, а таксама слуцкі краёвы музэй часткова адлюстроўваюць у сваіх калекцыях культуру старых часоў Случчыны.

У.

25 ліпеня 1929 г.

АРХЕОЛЁГІЧНЫЯ ДОСЬЛЕДЫ НА СЛУЧЧЫНЕ

З 10 па 18 ліпеня ў г. Слуцку і яго ваколіцах працавала археолёгічная экспэдыцыя БАН.

За гэты тэрмін ускрыта 27 курганоў, 2 гарадзішчы, абсочана да 300 курганоў і выкрыта стаянка бронзавага веку.

Асаблівую цікавасьць прадстаўляюць досьледы Слуцкага гарадзішча, з якіх відаць, што апошняе пабудована на невялікім узгорку пры р. Случы і ўтоку ў яе ручая Бычка.

Тоўшча культурнага слою і розныя знаходкі паказалі, што гарадзішча ўзьнікла не пазьней 6—7 веку.

У першы пэрыяд гістарычнага жыцьця яно, акрамя непасрэднага свайго прызначэньня як умацаваньне, служыла месцам культавых абрадаў.

Знойдзены кавалкі лепнае пасуды, косткі і зубы бабра, быка, лася, дзіка і хатніх жывёлін.

Прыблізна ў X—XI ст. гарадзішча было перабудавана падсыпкай краёў і ўмацавана дубовай сьцяной.

У верхнім слоі яскрава выражана культура X—XIII ст.

Наследие слуцкого края

З прадметаў памянёных часоў цікавы шыферныя прасьліцы Балынскага пахаджэньня і рознакаляровыя шкляныя бранзэлеты з Візантыі.

Памянёнае гарадзішча лічылася першапачатковым умацаваньнем г. Слуцку.

Прыблізна к XIII — XIV ст. гарадзішча стала цесным, яго пашырылі, такім чынам узьнік ніжні замак, які захоўвае нязначныя культурныя напластаваньні.

Да падобнага тыпу ў Слуцкім райёне адносяцца гарадзішчы каля вёсак Надзеры і Амговічы.

Усе дасьледаванні курганоў выявілі звычайныя формы пахаваньняў X—XII ст. тыпова Дрыгавіцкія.

Знойдзены гаршкі, жаночыя аздобы, пацеркі сэрдалікавыя, шкляныя, з горнага хрусталю, бронзавыя-філігранавыя, вісочныя кольцы, нажы, пярсьцёнкі.

У Нежароўскіх хутарох, у кургане трапілася цікавая знаходка гаршка з 2 вушкамі і арнамэнтам у выглядзе абручоў. Гэта першая знаходка такога тыпу пасуды на Беларусі. На тых самых Нежароўскіх хутарох выяўлена пахаваньне з адзнакамі трупаспаленьня, што ўвязваецца з ранейшымі гарадзішчамі Случчыны.

Упяршыню на верхавінах Случы, каля вёскі Агароднікаў Падзерскіх, выкрыта стаянка чалавека канца часу бронзы і пачатку жалеза, даўнасьцю тысячы 2 з паловай гадоў назад.

Знойдзены фрагменты арнамэнтаванай пасуды, крамнёвыя стрэлкі, скрабкі і інш.

За час працы экспэдыцыя трымала цесную сувязь з краязнаўчым таварыствам, з якім падзялілася знаходкамі. Аб выніках раскопак праведзены 2 гутаркі-лекцыі.

Са Слуцку экспэдыцыя накіравалася ўніз па Случы да Турава, па маршруту: Івань, Балыпая-Сьліва, пагост і далей.

У.М.

Памяць зямлі

Пісьменнік Ян Скрыган нарадзіўся ў 1905 г. у в. Труханавічы Капыльскага р-на (былы Слуцкі павет), але ўсё жыццё сваёй радзімай лічыў Случчыну.

На маёй радзіме ёсць невялікі гарадок Слуцк. Як і кожны горад з паважанай біяграфіяй, ён меў тое месца, якое было асяродкам эканамічнага і гандлёвага жыцця акругі — рыначны пляц на самай сярэдзіне. Гэта была даволі вялікая, выцягнутая паабапал Маскоўска-Варшаўскай шашы, выбрукаваная плошча і звалася ў нас местам. На адной палавіне яе размяшчаліся будкі гандляроў гузікамі, пернікамі, карункамі ды стужкамі, на другой — стаялі фурманкі з сёл. Тут панаваў тлум, пах конскага поту, ішоў гандаль гуркамі, цыбуляю, садавіною, збожжам, бандарнымі і сталярнымі вырабамі.

Асабліва тлумна і маляўніча было ў кірмашовыя дні, калі цвілі рознымі колерамі дзявочыя даматкаиыя строі і на цвінтары каля сабора хлопцы як мага больш набок збівалі свае шапкі, каб выпусціць чуб. На дарожцы да сабора сядзелі старцы — сляпыя, бязрукія, бязногія, з лямцаватымі бародамі, з тонкімі шыямі, што выцягваліся з перахопленых жычкаю каўняроў зрэбных кашуль, з паднятымі ў неба невідушчымі тварамі. Часамі разам з імі сядзелі і хлапчукі-павадыры і тонкімі дзіцячымі галасамі цягнулі песні, такія балючыя і беспрасветныя, што ад іх разрывалася сэрца.

У 1923 г. на гэтай плошчы, на той палавіне, дзе стаялі фурманкі, каля самай дарогі работнікам сувязі спатрэбілася выкапаць яму пад тэлеграфны слуп. Два чалавекі ламамі ўзадралі брук, пачалі ўзбіваць цвёрдую, стагоддзямі ўтлясканую, конскай жыжкай набрынялую рудую зямлю. Менш як на метровай глыбіні грабары наткнуліся на дамавіну. Каб не чапаць яе, грабары згрэблі з века зямлю, адступілі трошачкі ўбок і паўз яе пачалі прабівацца далей уніз. І якое ж было дзіва, калі пад гэтай труной паказаліся яшчэ дзве: яны ляжалі наўскасяк пад першай, вытыркаючы набрыклымі земляной вільгаццю дошкамі.

І тады здалося цяжкім грахом трывожыць прах продкаў — грабары засыпалі дол і пачалі ўзрываць брук на новым месцы.

Там жа, у Слуцку, на Падвальнай вуліцы, гаспадыня, у якой я стаяў на кватэры, увесну ў кутку свайго саду захацела выкапаць яму, каб схаваць нечыстоты, як гэта было заведзена ў гарадскіх гаспадароў. Рыдлёўка наткнулася на нешта непадаткае і зашархацела: пад першым чорным, урадлівым пластом слуцкай зямлі

Наследие слуцкого края

ляжала вуголле — знак далёкіх, датла вынішчаных пажарам сядзіб. Пасля пачалі пападацца струхлелыя косці, і нарэшце ў кутку гэтага саду быў выкапаны зямлёю забіты ў сваіх пустотах чалавечы чэрап.

Вось гісторыя твая, Беларусь. Па землях тваіх праходзілі з агнём і мячом тэўтонскія рыцары, шведы караля Карла XII, палкі Напалеона; разбуралі і нішчылі цябе свае ж князі ды магнаты, аддаючы твае гарады і сёлы ў пасаг ці прагульваючы ў карты, а пасля адваёўваючы і дзелячы іх зноў між сабою. Не пыталі ў цябе, у народа твайго, з кім жа хоча ён быць, а палілі, спусташалі, знішчалі аж да таго, што ад гарадоў і сёл тваіх не заставалася й знаку. Гэта ж, напэўна, што толькі пасля карэннага вынішчэння, калі ад паселішчаў заставаліся адны папялішчы, можна было на месцы колішніх могілак рабіць базарную плошчу, не баючыся граху перад Богам, а на касцях людзей высаджваць сады. А колькі па землях тваіх прайшло вялікіх і малых войнаў нават на людской памяці ўжо, калі крамсалі і рвалі цела тваё на кавалкі. І кожны прышэлец стараўся скарыць цябе. Колькі ж сыноў тваіх згублена з пахаваннем і без пахавання, невядома кім і калі, колькі сцерлася іх слядоў, колькі іх касцей прыняла і ўкрыла ад гора людскога ты ў зямлі сваёй!..

І я люблю цябе, маці мая. І схіляю галаву перад усімі тваімі папялішчамі. Перад усімі курганамі. Перад магіламі. І тымі старадаўнімі, і ўчарашнімі, што асталіся як памяць найлюцейшага змагання з самай страшнай пачварай — чорнай свастыкай. Гэтыя ахвяры — святыя. Лепшыя людзі твае прынялі смерць, каб жыць нам далей...

* * *

...Я памятаю, як паявіліся легіянеры Доўбар-Мусніцкага, у казакінках з англійскага сукна, аблямаваных смушкаю, на сытых, выкармленых конях і з крывымі шаблямі. Памятаю немцаў васемнаццатага года: яны прыйшлі ў ціхі, пакінуты чырвонымі войскамі горад на саменькім ранку. Іхнія грузавыя машыны з шэразялёнымі салдатамі, што стаялі адзін пры адным за бартамі, прайшлі па галоўнай вуліцы вельмі паволі, дэманструючы сілу; ад шырокіх касак, насунутых на самыя вочы, і ад цесакоў, панадзяваных на вінтоўкі, што пабліскваліцьмяным металам, рабілася жудасна.

Але найбольш раз'юшана і драпежна трымалі сябе жаўнеры Пілсудскага. Лёгка, з нейкай бессаромнай зухаватасцю, яны маглі рабаваць, катаваць, падпальваць і арудаваць бізуном, гаворачы пры гэтым «проша пана», як бы рабілі паслугу. У легіянерах гэтай арміі былі смаркачы гадоў па чатырнаццаць, насілі не вінтоўкі, а карабіны, пад свой рост, і па сваёй блазноце аднолькава лёгка маглі і пагуляць у цацкі і пальнуць з карабіна. У Слуцк пілсудчыкі прыйшлі не мірна, а зрашэціўшы горад кулямі; доўга на вуліцах ад гэтых куль не загойваліся раны на дрэвах і папрабіванымі дзіркамі свяціліся аканіцы. За легіянерскімі спінамі гойсалі булак-балахоўскія банды ў вялікіх авечых шапках і таксама ў заморскіх зялёных сукнах. Па нядзелях, калі было асабліва людна, на пляцы яны гаварылі крыклівыя прамовы і ў гэты ж час, за сотню крокаў ад прамоўцы, рабавалі крамы.

Памятаю нямую сцяну людзей уздоўж Бабруйскай вуліцы, калі вялі на могілкі расстрэльваць чатырнаццаць слуцкіх паўстанцаў. Якая гэта была страшная карціна: вязні ідуць на расстрэл сярод натоўпу, што кідае ім кветкі, і спяваюць «Вы жертвою пали в борьбе роковой». Натоўп маўчыць, і толькі гэтыя кветкі гараць агнём...

* * *

...Гэта быў, можна сказаць, ужо край горада, і называўся ён Калоніяй. Крута спусціўшыся з узгорка, шырокая гарадская вуліца нечакана канчалася і разбівалася на завулкі і вулачкі. Пакручаста яны разбягаліся то ўлева, то ўправа, ішлі то ўздоўж, то ўпоперак, так, што цяжка было разабрацца. Аднак да аднаго будынка, нізкага, шырокага і прасторнага, як гамарня, што рассунуў сабе даволі ладнае месца сярод гэтай мітусні, вёў драўляны тратуар, насланы на тоўстых лежаках. Ён таксама выкручваўся то ўлева, то ўправа, але ясна паказваў, што будынак гэты стаіць тут як бы выпадкова, што ён — гарадскі. Нават двор яго, таксама шырокі і прасторны, быў аслонены маладымі таполямі і абсаджаны кустамі бэзу.

Гэта была наша гімназія. Лепш кажучы, не наша, бо мы былі ў падсуседзях. Мы, рэалісты, не мелі свайго будынка, дый наогул мы не ведалі, што мы за школа. То былі часы першых гадоў рэвалюцыі... Пры кожнай новай уладзе школы ператасоўваліся, мяняліся назвы, ператасоўваліся і вучні. Не

Наследие слуцкого края

ведаю, якія школы на гэты раз былі зліты і як дакладна мы называліся, але займацца нам прыйшлося на Калоніі. Цяпер тут асталявалася новая навучальная ўстанова — Слуцкая беларуская гімназія...

...І як не дзіва, але скончыўшы школу другой ступені, я падаўся ў сельскагаспадарчы тэхнікум. Чаму? Проста ў Слуцку больш не было куды.

Тэхнікум адкрыўся толькі нядаўна, размяшчаўся на Трайчанах, у былых манастырскіх будынках. Ух, якія ў іх былі тоўстыя сцены і якія змрочныя скляпенні! Бывала, калі ідзеш па каменнай падлозе, не замірае глухі, нейкі халодны і жудасны гул. Там жа мы і жылі ў колішніх келлях, мясціліся чалавекі па чатыры, у жалезных чорных круглых грубках па чарзе варылі кашу; калі яна была на сале — пах разносіўся па ўсіх памяшканнях.

Паўз манастыр працякала Случ. На яе беразе, пад вербамі я ўпершыню ўбачыў Якуба Коласа.

На цвінтары былі пахаваны знакамітыя духоўныя асобы, тут расло многа язміну, бэзу. Наогул, увесь бераг быў у зеляніне, начамі спявалі салаўі... Калі стала вядома, што з чацвёртага курса сельскагаспадарчы тэхнікум з Слуцка пераязджае ў Красны Бераг, я не паехаў.

* * *

У газету «Вясковы будаўнік» паслаў свае вершы. І неўзабаве атрымаў запрашэнне з'явіцца ў рэдакцыю. Што ж там такое? З'явіўся. На мяне паглядзелі, пагаварылі. Запрасілі на работу.

У маленькім пакойчыку, на другім паверсе дома на Пралетарскай вуліцы, якраз над кіно «Эдысон», я ўпершыню ўбачыў, як робіцца газета.

...Рэдактар Паўлюк Шукайла арганізаваў слуцкую філію «Маладняка». Часамі мы рабілі калектыўныя чыткі, наладжвалі вечары, і тады збіраліся ўсе маладнякоўцы — Апанас Атава, Язэп Сукала, Іда Чырвань. Паўлюк Шукайла быў чалавек агнявой натуры, добрага, шчырага сэрца, партызанскай зухаватасці і бунтарства. І ў вершах ён прызнаваў толькі бунт і таму адразу пачаў кіраваць нас на футурызм... Шукайла з'ездзіў у Мінск і дамогся, каб выдаць у кніжцы «Маладняка» слуцкіх філіяльцаў. Што ў нас ёсць сілы, і не абы-якія, — запрасіў прыехаць і паглядзець. І аднойчы пад восень прыехалі два знакамітыя пісьменнікі... Абодва маладыя, абодва невысокага росту, у чорных паліто. Памятаю, як яны распраналіся ў вузенькім калідорчыку на кватэры ў Шукайлы, доўга прымайстроўваючы шапкі, бо тыя ўсё падалі, не трымаючыся на кароткіх цвіках.

— О, дык у цябе, браце мой, кватэра нішто сабе, — сказаў Кузьма Чорны, увайшоўшы ў пакой. — Жывеш ты, можна сказаць, як слуцкі князь... Калі ў цябе такая важнецкая гаспадарка ў доме, браце Паўлюк, то, мабыць, і літаратура ў случакоў павінна быць нішто сабе, — сказаў ён, як бы падаючы знак, што можна пачынаць гаворку.

І гаворка пачалася адразу са спрэчак. Шукайла вельмі хацеў паказаць, што і ўсе мы, тутэйшыя маладнякоўцы, яго паслядоўнікі, самыя чыстакроўныя футурысты. Сам сябе ён лічыў правадыром новай плыні ў маштабе ўсяго «Маладняка» і цяпер меў выпадак пахваліцца гасцям, што і мы ў Слуцку не лыкам шыты...

Язэп Пушча сядзеў у крэсле каля стала, склаўшы адна на адну свае прыгожыя рукі. Кузьма Чорны — каля задняй сцяны на канапе; ён сядзеў, адкінуўшы галаву назад і раскінуўшы рукі, як бы проста адпачываў. Ён, здаецца, нават не глядзеў, як ходзіць па пакоі Шукайла, чытаючы свае вершы, жэстыкулюючы і то гнеўна падымаючы голас, то спускаючыся да ледзьве чутнага шэпту. Нічога нельга было разабраць на твары ў Чорнага: думаў ён ці папраўдзе адпачываў, падабаецца яму гэта ці не. Поўны спакой у вачах, у чутачку адстаўленай ніжняй губе, у круглаватым падбародку. І ўсё ж такі па нечым другім, невядомым і нераспазнаным, было відаць, што ён слухае.

Пасля не раз я пераконваўся, як хораша ўмеў слухаць Кузьма... Мы, чалавек колькі, запрошаных сюды для паўнаты аўдыторыі, — маладнякоўка Іда Чырвань, дзяўчына з Надрэчнай вуліцы Стася Шпакоўская (што стала Пушчавай жонкаю), — моўчкі сядзелі па кутках і заміралі ад шчасця, што нам давялося пабыць на такой сапраўднай літаратурнай гаворцы.

...Пасля мы ездзілі ў Мінск на першы з'езд «Маладняка». ...Але ўсё гэта нечакана скончылася. Акругу скасавалі, закрылася і газета. Шукайла паехаў у Расоны сакратаром партыі... Філія сама сабою распалася.

Друкуецца паводле кн.: Скрыган Я. Кругі. Мн., 1975. С. 6—7, 51, 70, 76—77, 83—86.

Наследие слуцкого края

Слуцк 1920-х гадоў

З успамінаў Н.Маліноўскай, жыхаркі Слуцка (запісана ў 1974 г.)

Мне ўжо семдзесят, але я часта ўспамінаю Слуцк 1920-х гадоў, бо з гэтага часу я жыву ў гэтым горадзе. Люблю яго, на маіх вачах ён рос і шырыўся, мужнеў.

Які быў транспарт у Слуцку ў 1920-м? Коні з балаголамі і рамізнікамі. Крыху пазней на вуліцах з'явіўся «фордзік» і яшчэ грузавая машына. Грузавік стаяў у двары школы. І дырэктар прасіў шафёра не прыязджаць на стаянку днём, бо ўсе дзеці выбягалі з класаў на двор глядзець «цуда». У такія дні ўрокі зрываліся.

Першае радыё ў Слуцку было ў памяшканні педтэхнікума. Памятаю, як студэнты хадзілі па ўстановах горада і прапаноўвалі платныя білеты на праслухоўванне апошніх навін. І людзі ішлі, слухалі, запісвалі ў сшыткі ўсё пачутае з навушнікаў і потым расказвалі аб гэтым у калектывах. Я тады працавала ў міліцыі справаводам і сама хадзіла слухаць радыё.

Мне ніколі не забыць адзін момант. Атрымалі ў райвыканкоме часопіс «Агонек». Са старонак на нас глядзелі пяціпавярховыя дамы. Я тады сказала адказнаму работніку райвыканкома:

— Вось бы Слуцку дзесятак такіх дамоў, можна было б засяліць усіх жыхароў.

Ён пранізліва паглядзеў на мяне і сказаў:

— Вы пры сваім розуме? Калі пабудаваць некалькі такіх дамоў, то Слуцк пагрузіцца ў балота...

І вось цяпер мне смешна. Дамы стаяць, аўтобусы ходзяць, а горад не правальваецца ў багну.

Якуб Колас і Случчына

ПАЭТ І НАСТАЎНІК

Летам 1923 г. Канстанцін Міхайлавіч, адмовіўшыся ад законнага адпачынку, прыняў прапанову Наркамата асветы Беларусі паехаць у Слуцк і прачытаць на палітыка-педагагічных курсах методыку і граматыку роднай мовы. З 4 па 29 ліпеня ён прабыў у Слуцку: да 14 ліпеня чытаў методыку, а з 16 ліпеня — граматыку.

Праца на слуцкіх настаўніцкіх курсах захапіла паэта. Курсы былі добра арганізаваны: у гэтым вялікая заслуга загадчыка іх Сяргея Антонавіча Бярозкі.

4 ліпеня Канстанцін Міхайлавіч пачаў чытаць лекцыі. У лісце да сваёй жонкі Марыі Дзмітрыеўны ён дзяліўся незвычайнымі ўражаннямі ад курсаў і расказваў аб сваёй першай лекцыі на іх: «Чытаў я дзве гадзіны: першая гадзіна была адведзена пад граматыку; другая — пад методыку.

Я.Колас (сядзіць другі злева) сярод выкладчыкаў і слухачоў беларускіх настаўніцкіх курсаў у Слуцку. 1921 г.

Наследие слуцкого края

Методыку я пачаў чытаць з сярэдзіны, з таго месца, дзе гутарка ідзе аб тым, як трэба даваць практычныя лекцыі. Такое чытанне выклікана тым, што курсанты даюць практычныя лекцыі і, каб аднавіць у памяці педагагічныя прынцыпы, прыйшлося з гэтага пачаць. Слухалі надзвычайна ўважліва. Я вельмі рад, што захапіў з сабою методыку. Курсы тут пастаўлены надзвычай грунтоўна. Дысцыпліна самая строгая. Курсантаў 150 чалавек, і ходзяць усе да аднаго. Курсы пачынаюцца роўна ў 10 гадзін. Да 12 гадзін практычныя лекцыі, практыкуюць самі курсанты. Кожны дзень даецца 4 лекцыі. А 12-й гадзіне прыходзяць лектары. Чытаюцца лекцыі па 4 гадзіны. У 6 гадзін ідуць гуртковыя заняткі палітычнага зместу. У сем — канферэнцыі наконт пробных лекцый. Заканчваюцца курсы ў 8 гадзін вечара. Курсанты так заняты, што не маюць часу пайсці ў горад. Я паспеў сёння па граматыцы зрабіць дыктоўку. Сшыткаў 70 ужо прагледзеў. Няграматна напісана ў двух. Чатыры напісалі зусім граматна. Большасць — здавальняюча, многа — добра. Раней месяца я ніяк не ўпраўлюся... Сёння ў мяне такое самапачуццё, што я не каюся, прыехаўшы сюды».

Слухачы курсаў не былі аднолькавымі па ўзросце і сацыяльным паходжанні, і па сваіх поглядах. Некаторыя з іх адкрыта выступалі супраць беларускасці. І вось аднойчы адзін з такіх слухачоў, даволі ўжо пажылы чалавек, падыходзіць да Якуба Коласа ды і кажа: «Вось Вы, Канстанцін Міхайлавіч, усё чытаеце і чытаеце нам беларускую мову, гаворыце, каб мы яе вывучалі і любілі, а на ёй не напісалі ніводнага твора, ну... скажам, як «Яўгеній Анегін». Якуб Колас уважліва паглядзеў на яго і сказаў: «Пачакайце!.. Не ўсё адразу... Пройдзе колькі часу, і на нашай мове будуць напісаны выдатныя рэчы!». Потым задумаўся на некалькі хвілін і дадаў: «Не ўсё адразу...»

А назаўтра, 8 ліпеня, на літаратурным вечары Якуб Колас прыступіў да чытання «Новай зямлі». І калі ён пачаў:

«Мой родны кут, як ты мне мілы!
Забыць цябе не маю сілы!» —

слухачы адразу неяк насцярожыліся, а потым усталявалася мёртвая цішыня... Чытанне першага раздзела было закончана. Пачуліся бурныя воплескі. Усе крычалі: «Яшчэ!... Яшчэ!..» Канстанцін Міхайлавіч, уважліва абвёўшы вачыма залу, працягваў, не спяшаючыся:

«Дзень быў святы. Яшчэ ад рання
Блінцы пякліся на сняданне...»

Аб гэтым памятным вечары і сваіх незабыўных уражаннях паэт расказваў у лісце да Марыі Дзмітрыеўны ад 9 ліпеня: «Учора вечарам чытаў першы раз «Новую зямлю». Адзін слухач курсаў, непрыхільнік беларускасці, зазначыў беларусу: «Я не ведаў, што па-беларуску можна так пісаць. Заразжце мяне, калі я не навучуся беларускай мове».

Дом у в. Новы Двор, у якім жыў Я.Колас пад час выкладання на настаўніцкіх курсах у Слуцку.

Наследие слуцкого края

Якуб Колас за час прабывання ў Слуцку прачытаў на курсах усю паэму «Новая зямля». Ды не толькі на курсах чытаў ён яе, але і на агульнагарадскіх вечарах. І ўсюды слухачы з вялікай прыхільнасцю ставіліся да яе.

Як успамінае Язэп Лявонавіч Дыла, на курсах быў яшчэ і такі выпадак. У час адной з лекцый па методыцы роднай мовы Канстанцін Міхайлавіч атрымаў запіску, у якой адзін са слухачоў пытаўся ў яго, чаму да гэтага часу няма падручнікаў па методыцы беларускай мовы. Якуб Колас адказаў, што такі падручнік хутка будзе.

І паэт стрымаў сваё слова. Яго «Методыка роднае мовы» выйшла з друку ў 1926 годзе...

М.Базарэвіч.

Шлях Ільіча. 1972. 2 ліст.

З успамінаў Андрэя Якаўлевіча Лешчанкі, былога настаўніка, жыхара Слуцка

У 1934 годзе ў Мінску адбыўся першы Усебеларускі з'езд настаўнікаў-ударнікаў. Я быў удзельнікам гэтага з'езда ў якасці дэлегата ад настаўнікаў былой Старобіншчыны (цяпер Салігорскі раён). У тыя часы я працаваў дырэктарам пачатковай Равецка-Лескай школы.

Нас, дэлегатаў з'езда, прынялі ў Мінску ветліва, гасцінна. На другі дзень усе сабраліся ў памяшканні Беларускага дзяржаўнага тэатра, дзе і адбыўся з'езд.

У склад рабочага прэзідыума ўваходзілі прадстаўнікі ЦК КПБ і Беларускага ўрада, а таксама дэлегаты з'езда. На з'ездзе прысутнічаў народны паэт рэспублікі Якуб Колас. Ён уваходзіў у склад прэзідыума і сядзеў у другім радзе за сталом. Я.Колас не выступаў у спрэчках, але з цікавасцю сачыў за ходам з'езда. У перапынках паміж пасяджэннямі нас знаёмілі з памятнымі мясцінамі сталіцы. Пабывалі мы і ў Доме пісьменнікаў Беларусі. Там нас ветліва і пачціва сустрэлі стваральнікі беларускай савецкай літаратуры.

Сярод пісьменнікаў быў і Якуб Колас. Ён па-сяброўску і па-бацькоўску прывітаўся з намі і ўступіў у цікавую гутарку.

— Рад вас бачыць, мае калегі, настаўнікі. Расказвайце свае навіны, — пачаў Я.Колас.

Пісьменнік расказаў нам, як ён яшчэ да рэвалюцыі пачынаў сваю настаўніцкую дзейнасць на Палессі. Затым пацікавіўся, хто з нас працуе ў гэтым краі.

— Гэта ўжо не тое Палессе, што было калісьці, — з задавальненнем зазначыў паэт, — але нам трэба правесці там вялікую асветніцкую і культурную работу, каб гэты край стаў перадавым у рэспубліцы.

Я.Колас (сядзіць у 2-м радзе ў цэнтры) сярод удзельнікаў мастацкай самадзейнасці. Слуцк. 1923 г.

Наследие слуцкого края

Я прызнаўся, што настаўнічаю на Старобінщчыне. Колас пацікавіўся, ці ўсе дзеці наведваюць школу, як вучацца, якія ўмовы ў школе для заняткаў, ці хапае падручнікаў.

Былі і яшчэ пытанні да нас. Не забыў пісьменнік запытаць, хто з нас піша вершы або іншыя творы. Я яму прызнаўся, што займаўся крыху імі, калі яшчэ вучыўся ў сямігодцы і педтэхнікуме, а затым стала не да вершаў: работы многа, як школьнай, так і грамадскай.

Якуб Колас станоўча ацаніў такую працу, але рэкамендаваў паглыбляць педагагічныя веды і вывучаць скарбонку нашай мастацкай літаратуры — народныя песні, казкі, прымаўкі, выслоўі і іншыя народныя творы.

З намі, дэлегатамі, гутарылі і іншыя пісьменнікі.

Цёпла развіталіся мы з народным паэтам і запрашалі яго прыехаць ў нашы школы.

З успамінаў Васілія Цімафеевіча Мяцельскага, былога настаўніка Маяцкай сярэдняй школы

1948 год. Канец сакавіка. Мы, сем студэнтаў Мінскага педагагічнага інстытута імя Горкага і нашы выкладчыкі — У.Л.Важнік, У.М.Вярбіла, А.С.Карзон і М.І.Жыркевіч, сабраліся ў Акадэміі навук БССР на першую беларускую дыялекталагічную канферэнцыю.

Калідор другога паверха. Стаім цеснай групкай. З намі Пятро Фёдаравіч Глебка, энергічны, вясёлы. Дасціпна жартуе. Ён адчувае, што нам тут не зусім прывычна. Акадэмія!

Потым чуем:

— Канстанцін Міхайлавіч!

— Канстанцін Міхайлавіч!

Усе прыціхлі, падцягнуліся. Мы не адразу ўцямілі, чаму гэтыя словы аказалі такое ўздзеянне на людзей. Аглянуўся я асцярожна — і ўсё стала ясна: ідзе Якуб Колас. Усе павярнуліся да яго. Вось ён ужо побач, працягвае руку!

— Добры дзень! — гаворыць спакойна, але з вялікім цяплом і задавальненнем. Па чарзе абыходзіць усіх, вітаючыся з кожным.

Мы пасмялелі. Запытаў, ці ўсе сабраліся, выказаў падзяку нам за тое, што прыйшлі, заспяшаўся ў канферэнцзалу. Пайшлі і мы: праз колькі хвілін пачатак канферэнцыі...

Яму было тады 66 гадоў. Паэт хварэў. Але і будучы хворым, прадаўжаючы працу над апошняй, трэцяй, кнігай трылогіі «На ростанях», пішучы і іншыя мастацкія творы, выконваючы навуковую работу, праводзячы вялікую грамадскую работу, адказваючы на тысячы пісем, Якуб Колас знаходзіў час і энергію, каб даць штуршок, пачатак важнейшай справе вывучэння жывой роднай мовы, а значыць і нацыянальнай культуры...

...Мы ўважліва слухалі Якуба Коласа. Ён хутка закончыў выступленне і, сказаўшы пра сваё няважнае здароўе, перадаў старшынства К.К.Крапіве, а сам пакінуў залу.

Канферэнцыя працягвалася. Перад намі выступалі вучоныя, выкладчыкі інстытута, студэнты.

Так ствараліся калгасы

Калгас «Белічы». Цэнтр гаспадаркі — в. Белічы. Арганізаваны ў 1929 г. Тады калгас называўся «Чырвоная перамога». Першым яго старшынёй стаў Барыс Іванавіч Бародзіч. У навакольных вёсках узніклі калгасы «Чырвоны праменнік», «Пражэктар», «Вольная праца», «Нова-Белічы», «Нова-Млынка». У 1946 г. аб'ядналіся тры калгасы: «Чырвоная перамога», «Чырвоны праменнік», «Нова-Белічы». Праз год да іх далучыўся калгас «Пражэктар», а ў 1950 г. — «Вольная праца» і «Нова-Млынка». Так арганізаваўся калгас «Белічы».

Калгас «Гігант». У в. Грэск у 1929 г. быў створаны калгас «Перамога». Спачатку ў яго ўступіла 11 чалавек. Першым старшынёй быў А.Цішкевіч. У 1930 г. у вёсцы арганізавана арцель па нарыхтоўцы вапны. Затым яны аб'ядналіся. У 1950 г. да яго далучыліся невялікія гаспадаркі: «Прагрэс», «Чырвоны партызан», «Камбайн», імя Чапаева, «Радзіма». Аб'яднаную гаспадарку назвалі калгасам «Гігант».

Калгас імя Карла Маркса. Гэта самы старэйшы калгас у раёне. Ён бярэ свой пачатак з камуны імя Карла Маркса, якая была створана ў 1921 г. у в. Пуцяты. Амаль адначасова ў былым памешчыцкім маёнтку Сухаўчыцы быў створаны саўгас. Першым яго дырэктарам быў Бязручкін. У

Наследие слуцкого края

1926 г. камуна стала калгасам імя Карла Маркса, а саўгас — калгасам «Пралетарый». Старшынёй выбралі героя грамадзянскай вайны Васіля Захаравіча Каржа. У 1926 г. яны аб'ядналіся ў адзін — калгас імя Карла Маркса. У 1929 г. да калгаса далучыліся сяляне населеных пунктаў Славінск, Заляддзе, Дубкі і частка сялян з в. Кажушкі. У 1929 г. у в. Леніна створаны калгас імя Леніна. Праз год у в. Кажушкі створаны асобны калгас «Чырвоны араты». Першым старшынёй быў Іосіф Вечар. У гэтым жа годзе ў пасёлках Ульянаўка і Маргі быў створаны калгас «Чырвоная Ульянаўка». Старшынёй выбралі К.Канановіча. У 1933 г. гэтыя гаспадаркі аб'ядналіся ў калгас імя Карла Маркса.

Калгас імя Кірава. У пас. Грады ў 1927 г. была створана арцель імя Вілічэўскага, пазней перайменавана ў калгас «Вольная Беларусь». У 1929 г. у в. Казловічы арганізаваўся калгас «Чырвоная ніва». У 1934 г. яны аб'ядналіся ў адзін калгас імя Кірава. Першым старшынёй стаў Фёдар Ільіч Жываглод.

Калгас імя Красіна. У в. Вялікая Слабада ў 1929 г. быў створаны калгас «Чырвоны працаўнік», у суседніх вёсках — калгасы імя Красіна і «Кастрычнік». У 1933 г. калгасы імя Красіна і «Кастрычнік», а пасля і «Чырвоны працаўнік» аб'ядналіся. Першым старшынёй узбуйненага калгаса быў Антон Папоўскі.

Калгас «Краіна Саветаў». Створаны ў 1930 г. у в. Амговічы. Да яго далучыліся сяляне вёсак Сліўка і Ляхава. Першым старшынёй быў Дзмітрый Тарап. Пазней дробныя калгасы вёсак Амговічы, Ляхава і Сліўка аб'ядналіся ў адзін — «Краіна Саветаў».

Калгас «Маяк». У в. Маяк у 1929 г. была створана сельгасарцель. Спачатку ў яе ўступіла 7 аднаасобных гаспадарак. Пазней у яе аб'ядналіся 50 гаспадарак. У 1930 г. арганізаваны калгасы ў вёсках Дзюдзева, Шулякі, Ветка, Боркі. Пасля аб'яднання новая гаспадарка стала называцца калгас «Маяк».

Калгас «Мір». Арганізаваны ў 1929 г. з сялянскіх гаспадарак вёсак Апаліны, Нівішчы, Навінкі і Пільня. Гэта быў калгас імя Варашылава. Старшынёй выбралі Вячаслава Савіча Тарасевіча. У 1934 г. на палях працаваў адзін трактар. У в. Палікараўка стварылі калгас імя Сталіна. Кіраваць ім даручылі селяніну-бедняку Г.П.Дземідовічу. У гэтым жа годзе ў вёсках Жылін Брод і Шантароўшчына арганізаваўся калгас «8 Сакавіка», у в. Страхава — «Чырвоны гай». Першымі старшынямі калгасаў выбіраліся Н.А.Карповіч і А.Д.Лешчанка. Пазней гаспадаркі аб'ядналіся ў калгас «Мір».

Калгас «Праўда». Створаны ў 1929 г. у в. Балотчыцы. Спачатку ў калгас імя Чапаева ўступіла 12 сем'яў. Узначаліў калгас

Першы трактар у в. Рабак (злева трактарыст А.П.Няронскі). 1930-я гады.

Наследие слуцкого края

былы ўдзельнік грамадзянскай вайны Лявон Цімафеевіч Алешка. Пазней калгас быў перайменаваны ў калгас «Праўда». Першымі кіраўнікамі калгаса былі Завістовіч, Амяльковіч, Галавацкі, Дзяменцьеў.

Калгас «Радзіма». У вёсках Ржаўка і Таколішча ў 1930 г. быў створаны калгас «Чырвоная Ніва» (старшыня П.Н.Палазнік), праз год — у вёсках Жылінка і Ніва — калгасы імя Дзяржынскага, «Пралетарская Ніва» (старшыні В.А.Язвінскі, Д.І.Пісарык). Усе гаспадаркі аб'ядналіся ў калгас «Радзіма».

Калгас імя Тэльмана. У 1929 г. у в. Загарадзе сяляне аб'ядналіся ў кааператыў «1 Жніўня». У 1930 г. у в. Рабак арганізаваўся калгас «Чырвоны бор» (старшыня Сцяпан Арастовіч). У гэтым жа годзе быў створаны калгас у в. Паўстынь (старшыня Васіль Пятровіч Жук), пазней — у вёсках Мерашыно, Кублішча. У 1950 г. гаспадаркі аб'ядналіся ў калгас імя Тэльмана.

Калгас імя Энгельса. «Вольным жыццём» назвалі сяляне в. Падлессе калгас, арганізаваны ў 1930 г. з 9 бядняцкіх гаспадарак. Яго ўзначаліў Рыгор Іванавіч Лемеш. У гэтым жа годзе былі створаны калгасы ў вёсках Шалавічы, Нявязцы, праз два гады — у в. Цяраспаль. Дробныя калгасы аб'ядналіся ў адзін — калгас імя Энгельса.

Фонды Слуцкага краязнаўчага музея.

Развіццё прамысловасці

З успамінаў былога старшыні арцелі «Чырвоны працаўнік» М.Б.Зуніна (запісана ў 1968 г.)

У пачатку 1920-х гадоў у Слуцку акрамя трох млыноў было некалькі майстэрань, многа саматужнікаў. У той час неабходна было працаўладкаваць інвалідаў імперыялістычнай і грамадзянскай войнаў. Савецкі ўрад з гэтай мэтай стаў арганізоўваць арцелі інвалідаў.

Памятаю, у 1924 г. былі арцелі «Чырвоная зорка», «Чырвоны працаўнік», імя Крупскай і інш. У арцелі аб'ядноўваліся таксама саматужнікі: металісты, бляхары, хлебапёкі, рымары. Я быў старшынёй арцелі «Чырвоны працаўнік», а затым — «Чырвоная зорка». Спачатку працавала тут чалавек па 15—20, крыху пазней — больш за сотню. 80% усіх працуючых былі інвалідамі вайны або працы.

Вытворчыя працэсы выконваліся ўручную. У першыя гады арганізацыі ў Слуцку прамысловых арцелей майстры прыносілі ў цэх свае швейныя машыны, шаўцы прыходзілі на работу са сваімі малаткамі і іншым інструментам. Так было прыблізна да 1927—1928 гг. Затым сталі ствараць арцелі прамысловай кааперацыі — швейныя, бляшчаныя, мэблевыя. У Слуцку з'явіліся арцелі вышывальная, вяровачная, харчовая. Выпускалі за дзень па 200—300 кілаграмаў цукерак, да 500 кілаграмаў хлебабулачных вырабаў.

Працаваў у горадзе сельтэрскі завод, які ў летні перыяд даваў за дзень да 140 сіфонаў газіраванай вады (па 20—40 літраў кожны), да 1500 бутэлек безалкагольных напіткаў.

З 1929 г. арцелі прамкааперацыі сталі развівацца. Арцелі інвалідаў існавалі да Вялікай Айчыннай вайны, а арцелі прамкааперацыі — і пасля вайны, пакуль на іх базе не былі створаны дзяржаўныя прадпрыемствы.

Некалькі слоў хачу сказаць аб гісторыі кансервавага завода. Ад многіх старажылаў чуў, што да рэвалюцыі на гэтым месцы быў маслабойны завод. У гады савецкай улады завод рэарганізавалі ў мармеладную фабрыку. З 1933 г. пачаў працаваць вінаробны завод. Крыху пазней адкрыўся пладовавінзавод, а ў 1953 г. на яго базе створаны кансервавы завод.

З успамінаў ветэрана прамысловасці Я.А.Расамахі (запісана ў 1969 г.)

Наш горад славіўся кавалямі і саматужнымі майстэрнямі. Адна з вуліц Слуцка і цяпер называецца Каляснiцкай. Тут пераважна жылі стэльмахі і кавалі. Некаторыя з іх мелі свае невялікія майстэрні па вырабе калёс, кузні.

На тых месцах, дзе цяпер узвышаюцца сучасныя жылыя шматкватэрныя дамы, у першай палавіне дваццатых гадоў стаялі аднапавярховыя драўляныя хаты. У некаторых з іх размяшчаліся майстэрні ці працавалі саматужнікі-адзіночкі. На месцы, дзе цяпер пяціпавярховы дом з магазінам

Наследие слуцкого края

«Вясна», у 1922 г. быў домік, у якім арганізавалі першы на Случчыне калектыў кавалёў з былых беспрацоўных. Майстэрня бляхароў размяшчалася там, дзе сёння трохпавярховы прыгожы будынак Дома сувязі. Побач тады знаходзілася хлебапякарня.

У першай палавіне 1920-х гадоў на тэрыторыі, якая з правага берага р. Случ прылягае да вуліцы Карла Лібкнехта, былі ўтвораны рамонтныя майстэрні: аб'ядналіся саматужнікі-металісты. У майстэрнях рамантавалі галоўным чынам сельгасінвентар і рэчы хатняга ўжытку: конныя малатарні, саламарэзкі, веялкі, плугі, швейныя машыны, прымусы, веласіпеды. У першай пяцігодцы майстэрні мелі такарныя і свідравальныя станкі. Затым абсталяванне папоўнілася вагранкай (спецыяльны агрэгат для плаўкі металу). Пачала развівацца ліцейная вытворчасць. Да 1937 г. майстэрні называліся сельскагаспадарчымі. У іх працавала прыкладна 40—50 чалавек. Вытворчасць майстэрань складалася з ліцейнага і механічнага цэхаў. Летам 1938 г. слуцкія сельскагаспадарчыя майстэрні былі перамешчаны на вуліцу Камсамольскую, дзе раней знаходзіўся гарбарны завод.

Ружовыя пялёсткі

— Шышчыцы! — аб'яўляе кандуктар. — Выходзіць хто?

— Выходзім, — адказвае жанчына з маршчыністым тварам. Асцярожна абапіраючыся на кій, сыходзіць яна з аўтобуса і ідзе праз вуліцу за вёску, дзе на ўзгорку раскінуўся сад калгаса «16 партз'езд».

Сустрэчныя вітаюцца з жанчынай як з добра знаёмай, хоць і жыве яна ў Слуцку. Калгасніцы заўважаюць: «Пайшла Вадап'яніха свайго праведаць. Кожны год так...»

Матрэна Іванаўна ідзе да адзінокай магілы, што прытаілася пад галінастымі яблынямі, і кладзе ля гранітнага помніка (калі гэта ўлетку) букецік чырвоных руж ці палявых кветак. І доўга сядзіць у задуменні. Тут пахаваны чырвоны партызан Пятрусь Вадап'ян, забіты 10 студзеня 1930 г. за справу калектывізацыі вёскі групай кулацкіх агентаў.

Вятры і дажджы за трыццаць гадоў сцерлі пазалоту літар на помніку, і яны ледзь-ледзь прыкметныя. Але час не ў сілах сцерці з памяці жыхароў в. Шышчыцы ўспаміны пра Петруся Вадап'яна.

...Ён прыйшоў у хату Матрэны Іванаўны незадоўга да калектывізацыі. Прынёс чамаданчык, а ў ім загорнуты ў чысты ручнік партрэт Леніна ў рамцы і некалькі кніжак. Ды яшчэ меў пару дужых рук, вясёлы нораў.

Не ігралі музыкі на іх вяселлі, госці не крычалі «горка» маладажонам, але Матрэна і Пятрусь Вадап'яны зажылі дружна, душа ў душу. Таго вяселля не было за што спраўляць. Бацька Петруся яшчэ ў 1910 г. пакінуў сям'ю, падаўся за акіян ў заробкі. З год прысылаў зрэдку «даляры», як гаварылі ў вёсцы, потым і пісьмы перастаў слаць. Прыйшлося маці ісці ў пральню пры Грэскай бальніцы, каб пракарміць трох малых дзяцей. Нявеста Петрусёва таксама была з тых беднякоў, у каго хлеба да каляд не хапае.

Позняй восенню 1929 г. Пятрусь вярнуўся дахаты, калі спявалі ўжо трэція пеўні. Ад парога, не распранаючыся, узрадавана сказаў:

— У калгасе мы ўжо, Матрэна. Запісаўся! Ведаеш, як назвалі? «Колас». Добрая назва, а?

— Назва-то нядрэнная, але ж зярнятак у каласку, мабыць, малавата? — перапытала жонка.

— Дзевяць чалавек уступілі: Уладзімір Корбут, Васіль Пісарык, а Дзяніса Гурыновіча старшынёй выбралі. На вясну «Колас» паўнюткі будзе, вось пабачыш...

— Ой глядзі, Пятруська, точаць на цябе зубы кулакі. Вельмі ўжо гарачы ты.

— Нічога, неяк справімся.

Ён успомніў гады грамадзянскай вайны, партызанскія сцежкі, якія прайшоў са зброяй у руках. За яго галаву немцы ў 1918 г. абяцалі некалькі тысяч марак. Пятрусь уласнаручна забіў тады з засады каменданта нямецкага гарнізона ў Грэску. Люта ваў гад у навакольных вёсках.

З кожным днём рос і мацнеў «Колас». Як член партыйнай ячэйкі Пятрусь часта ездзіў па вёсках, выступаў на сходах, агітаваў сялян у калгас. Дамоў вяртаўся з падпухшымі ад бяссонніцы вачыма, але, як заўсёды, вясёлы.

Наследие слуцкого края

— Эх і жыццё будзе, Матрэна Іванаўна, гадоў праз дзесяць — пятнаццаць. Электрычнасць, радыё — калі ласка. Трэба табе, скажам, у Слуцак — садзіся ў аўтобус і праз паўгадзіны там. Дзеці ў сад пойдуць, у школу.

— Не верыцца, Пятруська, калі гэта і будзе. Мабыць, не дажывём мы да гэтага. Неспакойна ў вёсцы стала. Кулакі зубы паказваюць.

— Дажывём, вось пабачыш.

...Шышчыцкія кулакі рашылі падарваць «Колас» знутры. З дапамогай старшыні сельсавета Віктара Пісарыка, які дзейнічаў у згодзе з кулакамі, у партячэйку прабраўся былы балаховец Іван Вітка.

Аднойчы пасля чарговага сходу Пятрусь выйшаў на вуліцу пакурыць і пачуў у цемры галасы сялян. Яны гучалі гнеўным папрокам.

Дык вось, Пятрок, каго вы пачалі прымаць у ячэйку! Балахоўцаў, кулацкіх сынкоў. Падумаць толькі, Івана Вітку прынялі ў партячэйку! Гэтыя словы, нібы агнём апяклі сэрца камуніста. Праверка пацвердзіла выказванне сялян. Пазней на сходзе пасля прамовы Петруся аб гэтай справе камуністы выказалі свой недавер Вітку. Кулакі затаілі на яго звярыную злосць і чакалі зручнага моманту, каб адпомсціць.

У ноч на 10 студзеня 1930 г. сход ў в. Швяды кончыўся позна. Зноў выступаў перад сялянамі-аднаасобнікамі Пятрусь Вадап'ян. «Колас» папоўніўся яшчэ добрым дзесяткам гаспадарак.

Пасля сходу старшыня сельсавета запрасіў Вадап'яна зайсці павячэраць у хату Паўла Віткі. Дамовіліся потым разам ехаць дамоў у Шышчыцы.

Калі Пятрусь зайшоў у хату, удар сякеры зваліў яго на зямлю... Яшчэ жывога яго кінулі ў калодзеж.

Усю ноч над халоднай магілай камуніста спявала жалобную песню завіруха. Раніцай Петруся дасталі. У левай кішэні гімнасцёркі і знайшлі акрываўленую картку кандыдата ў члены ВКП(б).

Суд пакараў забойцаў. Івана Вітку расстралялі, яго саўдзельнікаў, у тым ліку І.В.Пісарыка, прыгаварылі да розных тэрмінаў зняволення.

...Ён марыў аб зямлі, на якой будзе шмат садоў. Першыя калгаснікі «Коласа» яшчэ восенню 1929 г. заклалі фруктовы сад на плошчы ў дзесяць гектараў. Садзіў дрэўцы і Пятрусь. Таму і пахавалі яго ў садзе, побач з яблынькамі-двухгодкамі. Прыжыліся дрэўцы, глыбока пусцілі карэнне ў зямлю. А колькі такіх садоў вырасла на Случчыне — і не злічыш!

...Мне давялося быць у гэтым садзе летась, у канцы мая. З палеткаў вецер нёс пах падагрэтай сонцам зямлі, маладой траўкі. У блакітным бяздонні не змаўкаў званок вясны і радасці — жаўранак. Праз поле да вёскі роўнай шарэнгай выстраіліся слупы электралініі. Недалёка быў чутны рокат «ДТ-54». А далей, за садам, серабром адлівала роўная стужка асфальтаванага шасэ Мінск—Слуцк, па якім адна за другой імчалі аўтамашыны.

Вецер зрываў з яблынь ружовыя пялёсткі, і яны паволі апускаліся долу. Пад вечар пялёсткі так густа ўслалі зямлю ля помніка, што здавалася, быццам магіла накрыта ружовым палотнішчам.

М.А.Тычына.

Мінская праўда. 1958. 16 мая.

У год масавага калгаснага руху

З успамінаў Героя Сацыялістычнай Працы В.П.Козела, ветэрана калгаснага будаўніцтва на Случчыне

Рух за калектывізацыю сельскай гаспадаркі, які пачаўся ў 1920-я гады, да 1930 г. перарос у суцэльную калектывізацыю. У калгасы следам за беднякамі і батракамі, пайшоў серадняк. Да канца 1930 г. у раёне ў калгасы ўступіла ўжо 1753 сялянскія гаспадаркі, якія мелі больш за 20% усёй зямельнай плошчы раёна. Калгасы сталі стварацца адзін за адным амаль у кожнай вёсцы. Вядома, гэта былі яшчэ слабыя і малалікія калектыўныя гаспадаркі. Многага ў іх не хапала, але яны смела ўступалі ў новае жыццё.

Перыяд гэты быў цяжкі. Чаго толькі не прадпрымалі кулакі, каб перашкодзіць новаму ладу ў вёсцы. Яны запужвалі тых, хто ўступіў у калгас, з-за вугла стралялі ў актывістаў. У снежні 1929 г. арганізаваўся калгас ў в. Кляпчаны. 18 гаспадарак спачатку ўступілі ў яго. Свой калгас мы

Наследие слуцкого края

назвалі «Камбайн». Праўда, гэтай машыны мы тады і ў вочы не бачылі, але верылі — будуць камбайны ў калгасе. А пакуль у гаспадарцы было 12 плугоў, 16 барон і 8 рабочых коней. Вось з гэтага мы пачалі.

Усю зіму 1930 г. рыхтаваліся да веснавых работ. Першая калгасная вясна! Зрабілі пробны выезд у поле. Гэта было сапраўднае свята. Граў духавы аркестр, прыехалі прадстаўнікі з раёна. З канца ў канец праехалі на конях. Я як старшыня ішоў упераднзе, на падводах везлі плугі, бароны. Выехалі ў поле, запрэглі коней у плугі, праверылі збрую і астатні інвентар. Атрымалася добра. Сяўбу ў тую першую калгасную вясну мы правялі паспяхова.

Восенню 1930 г. у калгас уступілі ўсе жыхары в. Кляпчаны. Добрая слава пайшла аб нашай сельскагаспадарчай арцелі.

Жанчына з вёскі Ісерна

КАПАЦЭВІЧ Вольга Цімафееўна, нарадзілася ў в. Ісерна ў сям'і сялян. Грамадскі дзеяч БССР. Змагалася супраць бандаў Булак-Балаховіча. Удзельніца 1-й Усерасійскай сельскагаспадарчай выстаўкі ў Маскве (1923), дэлегатка міжнароднага кангрэса жанчын-камуністак (1924). Намеснік наркома сацыяльнага забеспячэння БССР (1925), член ЦВК БССР (1924—1925). У Вялікую Айчынную вайну партызанская сувязная. Адна з гераінь беларускага хранікальна-дакументальнага фільма «Арліная крыніца» (1966, рэж. В.Сукманаў, сцэнарый А.Вялюгіна) і дакументальнага фільма «Наша біяграфія. Год 1923». Памерла ў 1967 г.

Ёй было трыццаць пяць гадоў. Рухавая, працавітая сялянка, маладая і зграбная — за якую работу ні бралася, усё ў яе атрымлівалася. Ці ведаў хто, што ў хуткім часе яе імя стане вядомым не толькі ў Слуцкім павеце, але і ва ўсёй Беларусі і за яе межамі.

1917 год. Кастрычніцкая рэвалюцыя, устанаўленне савецкай улады... Менавіта гэтыя падзеі змянілі лёс жанчыны. Вольга прымала актыўны ўдзел у новым жыцці: сустракалася з сялянамі і словам заклікала іх умацоўваць Саветы, пераходзіць да калектыўнага вядзення сельскай гаспадаркі, вяла барацьбу з бандытамі. А калі пачалася грамадзянская вайна, змагалася супраць бандаў Булак-Балаховіча. Безумоўна, не кожная жанчына магла адважыцца на такое. З павагай адносіліся землякі да Вольгі. У мірны час пачала займацца сельскай гаспадаркай. І вось надышоў 1923 год. Той дзень запамятала яна на ўсё жыццё. Яе пасылалі ў Маскву на Усерасійскую выстаўку.

Вольгу Цімафееўну Масква сустрэла гасцінна. У першы дзень з ёй доўга гутарылі Н.К.Крупская і К.Цэткін. На выстаўцы далі выступіць. А затым яе правялі да У.І.Леніна, які цёпла прывітаў жынчыну і пачаў распытваць, адкуль яна, якая сям'я, на каго пакінула дзяцей, як

В.Ц.Капацэвіч (у цэнтры) з аднавяскоўцамі.

Наследие слуцкого края

жыццё ў вёсцы. Вольга Цімафееўна ўсё расказала. На развітанне ёй падаравалі хустку, чаравікі, спадніцу, бо была яна ў андараку сялянскім ды ў лапцях. Гэтая паездка выклікала ў Вольгі Цімафееўны новы прыліў сіл і энергіі. Неўзабаве яе выбралі членам ЦВК Беларусі. З сакавіка 1924 г. па май 1925 г. з'яўлялася В.Ц.Капацэвіч супрацоўнікам народнага камісарыята БССР па сацыяльным забеспячэнні.

З 1925 г. па 1932 г. Вольга Цімафееўна працавала старшынёй сялянскага камітэта ўзаемадапамогі і адначасова вяла падрыхтоўчую работу па стварэнні калгасаў. Потым яе выбралі старшынёй калгаса. Многа сіл прыклала яна для ўмацавання гаспадаркі. А колькі было няўдач, цяжкасцей, небяспечных момантаў. Сярод белага дня ворагі спалілі яе хату, не раз з іх боку чуліся пагрозы. Але не змаглі яны звярнуць Вольгу Цімафееўну з выбранага шляху.

Некалькі гадоў перад самай вайной працавала Вольга Цімафееўна загадчыцай птушкафермы. У гады вайны была сувязной партызанскага атрада.

Прайшлі гады, непадалёку ад вёскі шуміць сасновы бор, які калісь, яшчэ ў 1920-я гады, пасадзіла Вольга Цімафееўна з аднавяскоўцамі. Шуміць бор, ускалыхваючы памяць аб мінулым.

В.С.Відлога.

Па жыцці крочылі з песняй

10 красавіка 1921 года адбыўся другі Слуцкі павятовы гарадскі з'езд камсамола. На ім прысутнічаў член бюро ЦК КСМ Беларусі А.М.Крамнеў. У прэзідыуме з'езда камсамола былі выбраны: А.Крамнеў, Вейняровіч — удзельнік грамадзянскай вайны, Пракопчык — з сялянскай моладзі, Павел Штыцко, які загінуў у гады Вялікай Айчыннай вайны.

Камітэт камсамола г. Слуцка і павета, выбраны на з'ездзе, вёў работу па выкананні рашэнняў IV з'езда РКСМ і па ўцягненні моладзі ў камсамол, стварэнні новых камсамольскіх арганізацый. У вёсцы Леніна галоўнымі арганізатарамі камсамола былі І.В.Ярмола, М.Ф.Дарашэвіч і іншыя. У Ленінскую валасную партыйную ячэйку звярнуліся Т.Н.Паляшчук, Г.Хмель, Е.В.Сулкоўская, А.Д.Туравец, П.І.Штыцко з просьбай прыняць іх у члены Камуністычнай партыі. Старшынёй камсамольскай ячэйкі ў в. Леніна быў выбраны М.А.Багдановіч, сакратаром — І.В.Ярмола. Камсамольцы арганізоўвалі вечары, на якіх ставілі рэвалюцыйныя п'ескі, развучвалі і спявалі новыя песні.

Камсамольцы карысталіся ў сялян-беднякоў і сераднякоў вялікай павагай за ўсе тыя мерапрыемствы, якія праводзілі ў той час. Дастаткова прывесці такі прыклад. У 1925 годзе вясковага хлопца Лемеша выбралі намеснікам старшыні Ленінскага сельсавета.

У 1924 годзе па ленінскім закліку ў камсамол уступіла вялікая група моладзі. Гэта У.Лемеш, які цяпер працуе ў Віцебскім ветэрынарным інстытуце, М.А.Торык — цяпер віцэ-адмірал. Першы быў сакратаром Ленінскай камсамольскай арганізацыі, а затым паехаў па камсамольскай пуцёўцы на вучобу. Сакратаром камсамольскай арганізацыі выбралі М.А.Торыка, а ў 1928 годзе ён стаў сакратаром Слуцкага райкома камсамола. Ленінская камсамольская арганізацыя выхавала такіх камсамольцаў, як А.П.Гладкі — цяпер дацэнт, выкладчык другога Ленінградскага інстытута, А.М.Невяроўскі — цяпер палкоўнік і інш.

Камсамол вёў паход за ліквідацыю непісьменнасці. У вышэйшых навучальных установах адкрыліся рабочыя факультэты. Расла сетка школ ФЗН. У 1920 годзе было рамеснае вучылішча ў Слуцку, якое рыхтавала спецыялістаў для прадпрыемстваў горада. У вучылішчы стварылі камсамольскую ячэйку, сакратаром выбралі т. Прыму.

Разам з партыйнай арганізацыяй камсамол горада і раёна актыўна змагаўся за будаўніцтва новай вёскі. Сельскія камсамольцы стваралі камуны, таварыствы па сумеснай апрацоўцы зямлі, рыхтавалі першыя кадры механізатараў. Уся гэтая работа праводзілася ў напружанай класавай барацьбе.

У снежні 1925 года ў Слуцкім раёне было каля 200 камсамольцаў. У Васілінкаўскай камсамольскай арганізацыі яшчэ ў 1922 годзе налічвалася 7 членаў камсамола. Першым сакратаром ячэйкі быў Пётр Басалыга, які працаваў старшынёй сельсавета. Сярод камсамольцаў былі

Наследие слуцкого края

Т.Ц.Шахлевіч.

А.Яцук, П.Маглыш, У.Шарамет, В.Капарыха, Ф.Бурак, Г.Барцэвіч. Збіраліся яны ў доме Паўла Маглыша. Тут абсталявалі чырвоны куток, развесілі плакаты, лозунгі. Кожны тыдзень абавязкова праводзілі камсамольскія сходы. На іх запрашалі моладзь. Камсамольцы арганізавалі палітвучобу, чыталі лекцыі і даклады перад канцэртамі мастацкай самадзейнасці. Кожнаму камсамольцу было даручана падрыхтаваць даклад і выступіць з ім. Арганізоўвалі платныя вечары. Сабраныя сродкі ішлі на абсталяванне клуба. Як пацяплела, камсамольцы зрабілі летні клуб, яны растлумачвалі насельніцтву законы і палітыку Савецкай улады, ЦК камсамола заклікаў камсамольцаў ехаць на новабудоўлі. Са Слуцкага раёна паехалі Пётр Басалыга, Дзям'ян Махлай, Фёдар Бурак і яго жонка Кацярына Бурак.

Першыя камсамольцы Бокшыцкай ячэйкі: Рудзяк, П.П.Басалыга, К.Д.Бурак, А.М.Яцук.

Вялікую ролю адыграў камсамол у барацьбе за калектывізацыю сельскай гаспадаркі і ліквідацыю кулацтва як класа. Першая калектыўная гаспадарка была арганізавана ў вёсцы Пуцята Ленінскага сельсавета на памежчыцкай зямлі. Старшынёй калгаса выбралі члена партыі з 1905 года П.С.Кашанскага.

Райком камсамола паслаў у кожную вёску па групе камсамольцаў для арганізацыі калектыўных гаспадарак. З вёскі Дзюдзева 4 камсамольцы — М.Ф.Мяцельскі, І.П.Кіршчэня, У.Ф.Кірчэня, У.Ф.Мяцельскі паехалі для арганізацыі камуны ў вёску Хранова (цяпер Ветка). 23 лютага 1929 года тут была арганізавана камуна «Чырвоны маяк». Старшынёй яе стаў М.Ф.Мяцельскі, які ў 1927 годзе ўступіў у камсамол.

У вёсцы Ізбудзішча быў арганізаваны калгас «КІМ». Туды накіравалі камсамольцаў з усяго раёна. У вёсцы Немча арганізавалі калгас «Батрак», куды ўвайшлі выключна адны беднякі.

Адначасова працягваўся паход за культуру. У 1929/1930 навучальным годзе камсамол накіраваў у вёску для ліквідацыі непісьменнасці 100 тысяч культармейцаў, а ў наступным годзе — 250 тысяч. У ліку іх у вёску Бокшыцы была паслана Т.Ц.Шахлевіч.

Прамысловасць для калектыўнай сельскай гаспадаркі дала тэхніку. Трэба было падрыхтаваць кваліфікаваных спецыялістаў. За гэту справу ўзяўся камсамол. У калгасе «Колас» (вёска Бокшыцы) з'явіўся першы трактар. На ім працаваў камсамолец Васіль Капарыха.

Гераічная праца савецкіх людзей дала станоўчыя вынікі. За гады даваенных пяцігодак у горадзе і раёне пабудавалі рад буйных прамысловых прадпрыемстваў:

Наследие слуцкого края

электрастанцыю, мясакамбінат, торфазавод, масласырзавод, плодавінзавод, сельгасмайстэрні. Да Вялікай Айчыннай вайны на Случчыне налічвалася 17 прамысловых прадпрыемстваў і 16 прамарцелей. У 1937 годзе прамысловасць горада выпусціла прадукцыі на некалькі мільёнаў рублёў.

Вялікія змены адбываліся ў вёсцы. З году ў год умацоўвалі і развівалі свае гаспадаркі калгасы і МТС. Да вайны ў раёне было 3 МТС і 32 калгасы. Была створана шырокая сетка школ і культурна-асветных устаноў. У Слуцку працавалі педвучылішча, медыцынская школа, 10 агульнаадукацыйных школ і 3 школы рабочай моладзі. У тым, што непазнавальна мянялася жыццё працоўных Случчыны, вялікая роля камсамольцаў. Яны былі на пярэднім краі.

У 1940 годзе раённая камсамольская арганізацыя ўмацавалася арганізацыйна і значна выросла. Яна налічвала ў сваіх радах 1300 юнакоў і дзяўчат. Сакратаром райкома быў т. Парашчанка.

Камсамольцы працягвалі паход за далейшы ўздым прамысловасці і сельскай гаспадаркі, культуры Случчыны.

Шлях Ільіча. 1970. 10 вер.

Гартаю лісткі календара...

...1929 год у Бокшычах быў годам нараджэння новага жыцця. Колішнія панскія землі, раскупленыя кулакамі, былі адабраны і аддадзены пад калгас. На агульным сходзе калгасу далі сімвалічнае імя: «Колас». Няхай красуе, няхай наліваецца.

Першым старшынёй калгаса абралі камуніста Мікалая Цімафеевіча Акуловіча. Членамі першага калгаснага праўлення сталі вясковыя актывісты: Сяргей Ілюкевіч, Сцепаніда Басалыга, Кацярына Бурак, Васіль Гук, Таццяна Шахлевіч, Ляксей Семяновіч, Сцяпан Шарамет, Афрасыня Шарамет — камуністка, член першага жаночага савета. Цяпер гэта ўсё паважаныя і заслужаныя пенсіянеры. А тады... Тады, на першым часе, калгас толькі і трымаўся на моладзі, на камсамольцах. Камсамольцы першыя пайшлі на фермы, першыя селі на трактар, камсамольцы зажыналі першы калгасны сноп.

Васіль Арсенцьевіч Капарыха многа гадоў ужо настаўнічае у сваёй жа Бокшыцкай дзесяцігодцы. А ў тым 1929 годзе ён быў першым камсамольцам-трактарыстам. Першую калгасную баразну араў на амерыканскім «фардзоне». Жанкі баяліся падступіцца да «нячыстае сілы», што сама арала іх палеткі. А тыя, што адважваліся рукой дакрануцца да яе гарачага лба — радыятара, паспешліва хрысціліся...

Ні на адзін крок не адставала ад Васіля Капарыхі і маладзенькая прыезджая настаўніца Таццяна Шахлевіч. Абое хораша спявалі, абое скакалі ўдала, у абаіх быў невычарпальны запас маладой весялосці і энтузіязму — і не дзіва, што вакол іх заўсёды збіралася ўся вясковая моладзь. Не дзіва, што бокшыцкія калгасныя «артысты» неўзабаве сталі вядомыя на ўсю акругу... А пазней, калі Таццяна Цімафееўна і Васіль Арсенцьевіч пажаніліся і абое пачалі ўжо рабіць у школе, захапленне мастацкай самадзейнасцю паступова зрабілася іх другім прызваннем. Абое яны і да гэтага часу, пагадаваўшы ўжо даўно дзяцей, не

Камсамольская дэлегацыя Случчыны на VIII Усебеларускім з'ездзе ЛКСМБ. 5 лютага 1926 г.

Наследие слуцкого края

адступаюць ад маладых: на ўсіх абласных і рэспубліканскіх аглядах славяць яны сваю школу, свой калгас і ўсю Случчыну таксама.

Летапіс калгаса імя Дзяржынскага (гэтак цяпер называецца былы «Колас») захавае для гісторыі не адно слаўнае імя.

У Бокшычах і цяпер яшчэ жывуць чапаеўцы — некалі ўвесь прызыў з Бокшыч трапіў у Чапаеўскую дывізію. І цяпер любяць успамінаць старыя чапаеўскія арлы свайго легендарнага камандзіра. Успамінаюць, як прыязджаў да іх у дывізію Фрунзе, як загадаў ён выдаць усім чапаеўцам каракулевыя папахі... Адна такая папаха-чапаеўка вярнулася нават і ў Бокшычы. Пра яе і цяпер яшчэ ходзіць успамінак.

Былі і аўтараўцы з «Дзяржынскага» — Арцём Пятровіч Махлай і Фёдар Паўлавіч Барцэвіч. У штурме Зімняга прымаў удзел Ціхон Іванавіч Салавей...

...Славутая бокшыцкая племянная конная ферма (сам Будзённы некалькі разоў прыязджаў да вайны і ўручаў дзяржынцам пераходны сцяг) уся да апошняга каня была вывезена ў Германію. Курыную ж ферму немцы ў вайну зжэрлі за некалькі гадзін, толькі пух і пер'е ляцелі па навакольлі.

...У 1953 годзе, калі дробны яшчэ «Колас» аб'яднаўся з «Працаўніком» і «Чырвонымі Васілінкамі», старшынёй калгаса астаўся Антон Іванавіч Козак. Ён прайшоў усю грамадзянскую вайну. Пасля вызвалення Заходняй Беларусі там арганізоўваў калгасы. У Вялікую Айчынную вайну ваяваў пад Сталінградам. Цяпер Антон Іванавіч персанальны пенсіянер. Але ён не ў адстаўцы — пад яго клопатам калгасны сад. У гэтым годзе сад урадзіў як ніколі. Як ніколі ўрадзіла і пшаніца, вымахалі льны, непрыступнай сцяной загарадзіла камбайну дарогу кукуруза. І ўсё гэта на тых землях, на тых колішніх палосках, дзе некалі колас за коласам ганяўся...

Друкуецца паводле кн.: Васілевіч А. Мыс добрай надзеі. Мн., 1977. С. 224—226.

Каля вытокаў самадзейнага тэатра

З успамінаў А.Ярашэвіча, жыхара в. Вялікая Сліва

У 1923 г. я навучаўся ў Цараўскай (цяпер Кіраўская) сямігадовай школе. У вёсцы была хата-чытальня. Загадваў ёй Рыгор Мурашка, які потым стаў вядомым беларускім пісьменнікам. Быў створаны драматычны гурток, які развучваў і ставіў спектаклі. Мы, вучні, таксама хацелі ставіць спектаклі, і настаўнік беларускай мовы Янка Каўпак развучваў з намі дзіцячую п'еску «Пастушок». Аб усім гэтым я расказаў у сваёй в. Вялікая Сліва старэйшым таварышам. Яны загарэліся жаданнем аб тэатральнай дзейнасці. Я звярнуўся да Мурашкі за п'есай, і ён з задавальненнем

Слуцкі драмкалектыў клуба імя Крэйнеса. 1925 г.

Наследие слуцкого края

даў мне п'есу «Модны шляхцюк» М.Чарота.

Калі я прынёс, то радасці моладзі не было канца. Пачаліся рэпетыцыі. Ролі былі перапісаны.

Пасля доўгай і карпатлівай падрыхтоўкі п'еса была гатова для пастаноўкі. І вось у мясцовай школе з сабраных дошак і іншых матэрыялаў была пабудавана сцэна з суфлёрскай будкай. Спектакаль меў нечаканы поспех. Уваход быў платны, за што сабралі звыш паўтоны збожжа, якое прадалі дзяржаве, за грошы купілі бібліятэчку, грым і інш.

Росквіту самадзейнае мастацтва ў Вялікай Сліве дасягнула ў 1927 г. і пазней, калі ў вёсцы з'явіліся студэнты і інтэлігенцыя. У час зімовых і летніх канікул і водпускаў прыязджалі студэнты і інтэлігенцыя і разам з вясковай моладдзю рыхтавалі спектаклі, канцэрты. У рэпертуары былі такія п'есы, як «Пінская шляхта», «Лес шуміць», «Мікітаў лапаць», «Чырвоныя кветкі Беларусі» і іншыя, якія ішлі на сцэне прафесіянальных драматычных калектываў таго часу.

У выніку ўсёй гэтай работы вырас актыў вясковай моладзі. Асабліва трэба вызначыць такіх, як Антон Самусевіч, Яўхім Чыжык, Ганна Тупік, Соня Самусевіч, Аляксандр Курдзюк, Рыгор Лысы і інш.

Сустрэча з С.М.Будзённым

Быў цёплы асенні дзень. Жанчыны з кошыкамі ішлі на палетак. Тут ужо з самага ранку араты падганяў парку коней:

— Но-о, малыя. Пашавельвайцеся хутчэй.

Калгасніцы выбіралі бульбу, якую толькі што выаралі з радкоў. Праз агароды напрасткі імчаліся хлапчукі з расшпіленымі каўнярамі кашуль. Яшчэ здалёк наперабой крычалі:

— Будзённы прыехаў!

— Сямён Міхайлавіч у Бокшыцах!

Жанчыны кінуліся ў вёску. Каля канюшні сабралася многа людзей. Сюды на аўтамашыне прыехаў С.М.Будзённы. Сямён Міхайлавіч прывітаўся, моцна паціскаючы рукі калгаснікам.

— Мы ж толькі з поля, — пачала вінавата адна калгасніца і стала выціраць аб фартух рукі.

— Нічога, нічога. Трэба ганарыцца працавітымі рукамі, — заўважыў Сямён Міхайлавіч.

Завітаў С.М.Будзённы ў Бокшыцы, каб паглядзець конегадоўчую племянную ферму. Старшыня калгаса даў знак конюху Сяргею Крывалю:

— Выводзь, Яфімавіч, на двор жарабцоў. Пакажы, чым ты тут займаешся.

Сяргей Крываль са сваім напарнікам Васілём Кабцэвічам умомант прывязалі да канявязі 12 жарабцоў. Чыстапародныя коні капытамі грэблі зямлю, дугой трымалі шыі.

Легендарны палкаводзец з задавальненнем браўся за грыву кожнага стаенніка, аглядаў коней.

— Для сельскай гаспадаркі выдатныя коні. А вось для кавалерыі цяжкаватыя. Нам бы рысакоў, — заўважыў Сямён Міхайлавіч.

Доўга размаўляў С.М.Будзённы з конюхам Сяргеем Крывалём, раіў, якія пароды коней заводзіць. Было гэта ў 1933 годзе...

У.М.Цішкевіч.

Г.К.Жукаў у Слуцку

ЖУКАЎ Георгій Канстанцінавіч (1896–1974). Маршал Савецкага Саюза, чатыры разы Герой Савецкага Саюза (1939, 1944, 1945, 1956). Лёс Георгія Канстанцінавіча Жукава ў 1940-я гады быў цесна звязаны з Беларускай ваеннай акругай. У 1926–1931 гг. ён выкладаў ваенна-дапрызыўную падрыхтоўку ў БДУ. З 1930 г. камандзір 2-й кавалерыйскай брыгады 7-й дывізіі (штаб у Мінску), у 1933–1937 гг. камандзір 4-й кавалерыйскай дывізіі імя К.Варашылава, якая базіравалася ў Слуцку, потым — 3-га кавалерыйскага корпуса (штаб у Мінску). У 1938–1939 гг. нам. камандуючага войскамі Беларускай асобай ваеннай акругі па кавалерыі.

У 1930-я гады Слуцк знаходзіўся ў памежнай зоне і таму не меў вялікага стратэгічнага значэння. З 1932 г. у Слуцк з Ленінградскай ваеннай акругі была перадыслацыравана 4-я кавалерыйская дывізія, якая ўваходзіла ў састаў 3-га кавалерыйскага кор-

Наследие слуцкого края

пуса Чырвонай Арміі. З 1933 г. па 1937 г. камандзірам дывізіі быў Г.К.Жукаў. Увесь гэты перыяд ён разам з сям'ёй жыў у Слуцку, дзе яго імем названа вуліца і ўстаноўлены помнік.

З успамінаў Г.К.Жукава

... В Слуцк мы попали в период весенней распутицы. На станции была непролазная грязь, и пока добрались до тачанки, жена не раз оставляла свои галоши в грязи. Сидя у меня на плечах, Эра спросила:

— Почему здесь нет тротуара, как у нас в Сокольниках?

Я ей ответил:

— Здесь тоже будет тротуар и красивая площадь, но только позже...

Мне с семьей пришлось временно приютиться в 8-метровой комнате у начальника химслужбы дивизии В.М.Дворцова, который был так любезен, что сам с семьей остался в одной небольшой комнате, уступив нам эту комнатушку. Все мы понимали трудности с жильем, и никто не претендовал на лучшее, пока это «лучшее» мы сами не построили.

Через полчаса я был уже в штабе дивизии, который располагался тут же во дворе. Командира дивизии Г.П.Клеткина в штабе не было: он сообщил, что нездоров и принять меня не может. Я, конечно, понимал его душевное состояние и не настаивал на немедленной встрече.

Помнік Г.К.Жукаву ў Слуцку.

С положением дел меня подробно ознакомили заместитель командира по политической части Николай Альбертович Юнг и начальник штаба дивизии Александр Иванович Вертоградский. Я был признателен им за то, что они сумели все быстро и обстоятельно изложить. Однако мне предстояло главное: самому досконально разобраться в обстановке непосредственно в частях и подразделениях, определить недостатки, найти их причины и вместе с командирами и политработниками наметить пути их ликвидации...

Благодаря усилиям всего личного состава дивизии в 1935 году было завершено строительство: все части получили хорошие квартиры, учебно-материальную базу. Значительно улучшился и конный состав дивизии.

К этому времени были достигнуты неплохие рузельтаты и во всех видах политической и боевой подготовки. Имелись высокие показатели по дисциплине, службе и общей организованности частей и подразделений.

1935 год ознаменовался для нас большими событиями. Во-первых, на инспекторских смотрах все части дивизии получили высокие оценки, в том числе и по самому трудному виду боевой подготовки конницы — по огневой подготовке. Во-вторых, дивизия была награждена за свои успехи в учебе высшей правительственной наградой — орденом Ленина.

Орденами был награжден большой ряд командиров, младших командиров и красноармейцев. Орденом Ленина был награжден и я. Все это волновало меня до глубины души. Я крепко задумался над тем, что мы должны сделать, чтобы еще выше поднять боевую подготовку и общее состояние дивизии...

Большим событием был приезд в дивизию Семена Михайловича Буденного... Для вручения ордена Ленина дивизия была собрана в конном строю на одном из плацев города. Весь личный состав в приподнятом настроении, на флангах каждой части развевались боевые знамена, под которыми старые бойцы ходили в бой с белогвардейцами и белополяками.

В торжественной тишине после встречного марша и рапорта С.М.Буденный поднялся на трибуну. По его знаку подъезжаю с ассистентами, держа боевое знамя

Наследие слуцкого края

дивизии. С.М.Буденный прикрепляет к нему орден Ленина, и мы со знаменем скачем полевым галопом перед строем.

В многотысячном «ура», мощном артиллерийском салюте слышалась самая сердечная благодарность всего личного состава дивизии партии и правительству, отметившим высокой наградой успехи дивизии в учении и боевой подготовке в мирное время.

После объезда строя с кратким словом к дивизии обратился Семен Михайлович. Было заметно его волнение. Да и как же не волноваться! Это выпестованная им дивизия получила самую высокую награду... В заключение состоялось торжественное прохождение частей. После парада у командира дивизии был обед, на котором Семен Михайлович и старые конармейцы вспоминали эпизоды гражданской войны, походы и отважных героев, которым не довелось дожить до наших дней...

Друкуецца са скарачэннямі па кн.: Ж у к о в Г. К. Воспоминания и размышления. М., 1974. Т. 1. С. 130–142.

З успамінаў А.Дз.Фаміна, былога жыхара Слуцка, які служыў у дывізіі пад камандаваннем Г.К.Жукава

Спешна перакінутая дывізія была ў вельмі складаным становішчы. Не было закончана будаўніцтва казармаў, канюшняў. Дывізію праверыў камандуючы войскамі БВА Убарэвіч, які далажыў наркому абароны Варашылаву аб стане спраў. Пасля гэтага і назначылі камдывам Г.К.Жукава, якія пачаў наводзіць адразу ж парадак у палках. У сваіх выступленнях ён заяўляў, што дывізія павінна стаць і будзе перадавой сярод конніцы Чырвонай Арміі. Асабіста мне даводзілася з Жукавым сустракацца многа разоў, асабліва, калі дзяжурыў па палку і суправаджаў яго па казармах і канюшнях. Сустракаўся і пры іншых абставінах. У лютым 1935 г. я быў у яго ў рэзерве ў якасці пасрэдніка, які па трывозе ноччу паднімаў палкі. Былі сустрэчы яшчэ і восенню 1936 г. на гарнізонным стрэльбішчы, дзе праводзілася інспектарская праверка па стральбе з ручной зброі на 3000 м. Я быў дзяжурным і на працягу дня знаходзіўся з Жукавым, выконваў яго распараджэнні. У 1936 г. сталі прысвойваць вайсковыя званні: каму давялося прыбаўляць знакі адрозненя, а каму — убаўляць. Узніклі пытанні, на якія Жукаў смела адказаў: «Я таксама зняў адзін ромб, але буду Маршалам Савецкага Саюза».

З успамінаў В.Ф.Золатавай, жыхаркі Слуцка, маці якой, Фёкла Дзмітрыеўна Скібра, была хатняй работніцай у сям'і Г.К.Жукава

Маці мяне часта брала з сабой да Жукавых. Шмат яго памятаю сама, многае расказвала маці. Жылі Жукавы ў двухпавярховым доме па вул. Талстога. Абстаноўка была простая, як ва ўсіх у той час. У маці быў свой пакой. Старэйшая дачка Жукавых Эра вучылася ў СШ № 1, малодшая, Эла, нарадзілася ў Слуцку. Жонка Г.К.Жукава Аляксандра Дзееўна была вельмі добрая і прыгожая жанчына. Мама мая была ціхая, бясхітрасная, нават саромелася есці разам з сям'ёй Жукавых. Але Георгій Канстанцінавіч папрасіў, каб у час яды яна была заўсёды з імі за адным сталом. Быў ён вясёлы, добры, чулы, строгі, але справядлівы. Ён вельмі хацеў, каб маці ад цёткі забрала мяне да сябе жыць. Але яна саромелася, а я баялася, бо не зусім добрыя поспехі былі па рускай мове. Жукаў нават прапанаваў наняць настаўніка і сам абяцаў плаціць за навучанне. Мама адмовілася.

Георгій Канстанцінавіч любіў ранкам займацца спортам. Бегаў, абліваўся халоднай вадой, выконваў практыкаванні на турніку. Многа часу праводзіў на службе. У вольны час любіў чытаць. У доме было шмат кніг. Хадзіў на прагулкі з сям'ёй, добра фатаграфаваў і яшчэ любіў танцаваць. У старым будынку Дома афіцэраў па суботах і нядзелях збіраліся на вечары адпачынку сем'і ваеннаслужачых. Танцы пачынаў сам Жукаў. Яго любімы танец — вальс. У 1937 г. Г.К.Жукава перавялі ў Мінск. Перад ад'ездам сям'я Жукавых падарыла нам кнігі, фотаздымкі, якія, на жаль, у гады вайны згарэлі.

У той час, калі Жукаў служыў у Слуцку, ён выбіраўся ў мясцовыя партыйныя і савецкія органы. Так, VII з'езд Саветаў раёна ў 1934 г. выбраў яго членам райвыканкома і кандыдатам у члены прэзідыума райвыканкома. У час святкавання 1 Мая і Кастрычніка на цэнтральнай плошчы горада адбываліся ваенныя парады, якімі камандаваў Г.К.Жукаў.

В.С.Відлога.

Наследие слуцкого края

Вернутыя імёны

За невялікую гісторыю існавання Савецкай дзяржавы некалькі дзесяцігоддзяў прыпадаюць на найбольш змрочныя яе часы — перыяд сталінскага таталітарызму. Рэпрэсіі, якія бальшавікі прымянялі спачатку супраць палітычных і ідэалагічных праціўнікаў, паступова перакінуліся на саму партыю, а потым і на ўсё грамадства. Ва ўмовах, калі не тое што адкрытая крытыка існуючых парадкаў, але і простая незадаволенасць імі расцэньваліся як злачынства, калі падаўляліся элементарныя чалавечыя правы, а атмасфера падазронасці і страху ўсё больш ахоплівала грамадства, махавік масавых рэпрэсій набіраў абароты і працаваў, як адладжаны механізм. І ўсё гэта адбывалася на фоне выказванняў аб перамозе сацыялізму, аб клопатах партыі пра чалавека працы і г.д.

Не абмінулі рэпрэсіі і Случчыну. Ніжэй прыводзіцца спіс ураджэнцаў і жыхароў Слуцка і Слуцкага раёна — ахвяр палітычных рэпрэсій. Праз некалькі дзесяткаў гадоў справядлівасць у дачыненні да гэтых людзей была адноўлена: іх рэабілітавалі. Публікацыя гэтага сумнага мартыралога ў кнізе «Памяць» — адзін са шляхоў вяртання з нябыту чэсных імён нашых сучаснікаў. Безумоўна, гэты спіс далёка не поўны: у яго ўвайшлі толькі тыя прозвішчы, што сталі вядомымі стваральнікам кнігі пад час збору і апрацоўкі матэрыялаў для яе. Пошукавая работа ў горадзе і раёне працягваецца.

Ураджэнцы і жыхары Слуцка і Слуцкага раёна, якія падверглісь палітычным рэпрэсіям і пазней былі рэабілітаваны

ГОРАД СЛУЦК

АДАМОВІЧ Антоній, н. у 1890, іераманах-абнаўленец. Арыштаваны 1.4.1933, зняволены на 5 гадоў у ППЛ. Далейшы лёс невядомы.

АДАСЬ Фёдар Сцяпанавіч, н. у 1901, старшы дарожны майстар 13-й дыстанцыі пуці чыгункі. Арыштаваны і расстраляны ў 1937. Рэабілітаваны 19.12.1956.

АПШАР (АНШАР) Майсей Залманавіч, н. у 1888. Асуджаны 17.5.1933 на высылку ў Казахстан тэрмінам на 3 гады. Рэабілітаваны 20.7.1959.

АКУЛІЧ Васіль Фёдаравіч, н. у 1897, шавец арцелі. Прыгавораны 11.10.1938 да ВМП. Расстраляны 31.10.1938. Рэабілітаваны 5.1.1971.

АЛЬФЯРОВІЧ Баніфацый Герасімавіч, н. у 1882, справавод канцылярыі пошты. Асуджаны 7.6.1933, паўторна ў 1934 на пазбаўленне права пражывання ў пэўных населеных пунктах тэрмінам на 3 гады. Рэабілітаваны 31.3.1989.

АНТАШЭЎСКІ Апанас Фёдаравіч, н. 18.12.1887. Упаўнаважаны Камітэта нарыхтовак СНК БССР па Капыльскім р-не Слуцкай акругі. Асуджаны 17.12.1937. Расстраляны 21.1.1938. Рэабілітаваны 21.6.1989.

АРЦЮШЭЎСКІ Канстанцін Фаміч, н. у 1876 у м. Койданава, санітар Слуцкага ветэрынарнага ўчастка. Асуджаны 20.12.1937. Расстраляны 28.12.1937. Рэабілітаваны 17.8.1962.

АС Меер Абрамавіч, н. у 1890, рахункавод торфаарцелі. Асуджаны 26.5.1938. Расстраляны 22.7.1938 у Мінску. Рэабілітаваны 21.12.1959.

АСВЯЦІМСКІ Марк Аляксандравіч (1886–1938). Ураджэнец Слуцка. Пасля Лютаўскай рэвалюцыі ўдзельнік з'ездаў прадстаўнікоў беларускіх нацыянальных арганізацыяй і партый у Мінску ў сакавіку і ліпені 1917, адзін з кіраўнікоў слуцкай павятовай міліцыі пры мясцовым камісарыяце Часовага ўраду. У 1918 сябар партыі беларускіх эсэраў, адзін з кіраўнікоў Слуцкага беларускага нацыянальнага камітэта. У 1919–1920 член ЦК Беларускай партыі сацыялістаў-рэвалюцыянераў (БПС-Р), да 1924 узначальваў яе павятовы камітэт у Слуцку. Удзельнічаў у культурніцкіх акцыях арганізацыі «Папарацькветка». Прыхільнік збліжэння з бальцавікамі. Двойчы, у 1919 і 1921, часова арыштоўваўся ЧК як эсэраўскі актывіст. У 1924, пасля ліквідацыі БПС-Р, адышоў ад палітычнай дзейнасці. У 1930-я гады працаваў эканамістам Гомельскага тлушчкамбіната. Арыштаваны 11.2.1938, па прыгавору «тройкі» расстраляны 1.11.1938. Рэабілітаваны 13.7.1960.

АСІПОВІЧ Іван Васільевіч, н. у 1896, памочнік начальніка сувязі 86-га стралковага палка. Прыгавораны да ВМП 25.7.1921. Расстраляны 27.7.1921. Рэабілітаваны 18.11.1992.

АХРАМОВІЧ Іосіф Людвігавіч, н. у 1889, пячнік. Прыгавораны 28.9.1938 да ВМП. Расстраляны 9.10.1938 у Мінску. Рэабілітаваны 7.5.1958.

АЧАПОЎСКІ Нічыпар Сямёнавіч, н. у 1863, псаломшчык Свята-Міхайлаўскай царквы. Арыштаваны 14.3.1933. Высланы на 3 гады. Лёс невядомы.

БАГДАШЫЦ Пётр Іванавіч, н. у 1889, планавік Слуцкага лесадрэўсаюза. Асуджаны 3.11.1937. Рас-

Наследие слуцкого края

І.П.Баглаеў.

страляны 16.11.1937 у Слуцку. Рэабілітаваны 2.12.1961.

БАГЛАЕЎ Іван Піліпавіч, н. у 1892, удзельнік барацьбы з польскімі акупантамі на Случчыне ў 1919–1920. У 1937 рэпрэсіраваны, у 1938 расстраляны.

БАРАНАЎ Іван Фаміч, н. у 1905 у Магілёве, начальнік 921-га дарожна-эксплуатацыйнага ўчастка. Асуджаны 22.11.1937. Расстраляны 3.12.1937 у Мінску. Рэабілітаваны 25.8.1958.

БАРАНАЎ Фама Сцяпанавіч, н. у 1893 у Заслаўскім р-не, аператар Слуцкай паштовай канторы. Асуджаны 4.6.1933, паўторна 19.2.1934 на пазбаўленне права пражывання ў пэўных населеных пунктах СССР. Рэабілітаваны 31.3.1989.

БАРАНОЎСКАЯ Ганна Паўлаўна, н. у 1907 у в. Машчыцы, мовазнаўца, працавала мал. навуковым супрацоўнікам Інстытута літаратуры і мовы АН БССР. Арыштавана 24.8.1937, прыгаворана 29.10.1937 да ВМП. Рэабілітавана 13.9.1966.

БАРАНОЎСКАЯ Марыя Пятроўна, н. у 1882, хатняя гаспадыня. Асуджана 26.9.1938. Рэабілітавана 31.3.1989.

БАРАНОЎСКІ Лаўрэнцій Фёдаравіч, н. у 1890, калгаснік. Асуджаны 17.5.1933 на высылку ў Казахстан тэрмінам на 3 гады. Рэабілітаваны 20.7.1959.

БАРАНОЎСКІ Мікалай Сямёнавіч, н. у 1912, рабочы будаўнічай канторы. Асуджаны 17.12.1937. Расстраляны 21.1.1938 у Слуцку. Рэабілітаваны 19.12.1956.

БАРТАШЭЎСКІ Аляксандр Эдуардавіч, н. у 1882 у в. Бязверхавічы, цясляр Слуцкага леспрамгаса. Асуджаны 10.3.1938. Расстраляны 7.4.1938 у Мінску. Рэабілітаваны 26.12.1959.

БАТАЛІН Уладзімір Міхайлавіч, н. у 1871, протаіерэй, настаяцель Свята-Міхайлаўскай царквы. Арыштаваны 14.3.1933. Высланы на 3 гады ў Казахстан.

БЕЙНЕР Іосіф Станіслававіч, н. у 1906, брыгадзір 13-й дыстанцыі пуці чыгункі. Расстраляны ў 1937. Рэабілітаваны 19.12.1956.

БЕЛЬСКІ Сяргей Сцяпанавіч, н. у 1900, начальнік чыгуначнай станцыі Слуцк. Асуджаны 15.2.1938. Расстраляны 28.2.1938. Рэабілітаваны 23.4.1957.

БЕРАЗІНСКІ Франц Якаўлевіч, н. у 1880, брыгадзір 13-й дыстанцыі пуці чыгункі. Асуджаны і расстраляны ў 1937. Рэабілітаваны 19.12.1956.

БОНДАРАЎ Ігнат Іванавіч, н. у 1911, брыгадзір 9-га акалодка 13-й дыстанцыі пуці. Асуджаны 14.10.1944 на 8 гадоў пазбаўлення волі і на 3 гады пазбаўлення правоў. Рэабілітаваны 23.6.1964.

БОРТНІК Леанід Мацвеевіч, н. у 1925, вальцоўшчык млына «Прагрэс». Асуджаны 30.11.1944 на 10 гадоў ППЛ і 5 гадоў пазбаўлення правоў. Рэабілітаваны 28.1.1958.

БРЖАЗОЎСКІ Арсеній Пятровіч, н. у 1906, камандзір узвода 11-га сп. Асуджаны 25.11.1939 на 10 гадоў ППЛ. Рэабілітаваны 13.7.1960.

БРОСЕЛЬ Вера Генрыхаўна, н. у 1882 у Пінску, хатняя гаспадыня. Асуджана 18.3.1930 на пазбаўленне права пражывання ў пэўных населеных пунктах тэрмінам на 3 гады. Рэабілітавана двойчы: 13.7.1989 і 29.10.1992.

БРОСЕЛЬ Міхаіл Вікенцьевіч, н. у 1879 у Гродзенскай губ. Асуджаны ў 1930 на 3 гады пазбаўлення волі. Рэабілітаваны двойчы: 13.7.1989 і 29.10.1992.

ВАЙШВІЛА Леанід Якаўлевіч, н. у 1902, дарожны майстар чыгункі. Арыштаваны і расстраляны ў 1937. Рэабілітаваны 19.12.1956.

ВАРАНЕЦКІ Іосіф Рыгоравіч, н. у 1873. Прыгавораны 26.7.1920 да ВМП. Рэабілітаваны 13.11.1992.

ВЕЙГУЛЬ Іосіф Ягоравіч, н. у 1890 у Латвіі, загадчык Слуцкай нафтабазы. Асуджаны 28.9.1938. Расстраляны 9.10.1938. Рэабілітаваны 15.11.1961.

ВІЛЕНЧЫК Меер Міхелевіч, н. у 1905, рабочы па найме. Асуджаны 10.6.1925 на высылку на Урал на 3 гады. 20.1.1928 пазбаўлены права пражывання ў пэўных населеных пунктах тэрмінам на 3 гады. Рэабілітаваны 28.5.1992.

ВІШНЕЎСКАЯ Марыя Фамінічна, н. у 1895 у Польшчы, хатняя гаспадыня. Асуджана 17.12.1937. Расстраляна 22.1.1938 у Слуцку. Рэабілітавана 15.6.1959.

ВІШНЕЎСКІ Іосіф Ігнатавіч, н. у 1891 у Польшчы, член Слуцкага акруговага суда. Асуджаны 17.12.1937. Расстраляны 26.12.1937 у Мінску. Рэабілітаваны 15.6.1959.

ВОЛАТ Соф'я Іванаўна, н. у 1871 у в. Замосце, хатняя гаспадыня. Асуджана 9.12.1937. Расстраляна 22.1.1938 у Слуцку. Рэабілітавана 30.3.1989.

ВОЛКАВА (ВОЛК) Дзіянісія Ксавер'еўна, н. у 1883, піяністка кінатэатра. Расстраляна 29.11.1937 у Слуцку. Рэабілітавана 26.6.1959.

ВУСАЎ Уладзімір Паўлавіч, н. у 1899 у Барысаве, начальнік ДЭУ-921. Асуджаны 1.7.1938. Расстраляны 1.7.1938 у Мінску. Рэабілітаваны 27.2.1958.

ГАПАНОВІЧ Міхаіл Пятровіч, н. у 1904 у в. Сяроднікі, загадчык справаводства аўтатранспартнай

Наследие слуцкого края

П.Я.Жаўрыд.

роты ў Слуцку. Асуджаны 28.11.1937. Расстраляны 11.12.1937 у Слуцку. Рэабілітаваны 28.2.1962.

ГАЎРУК Юрый Паўлавіч, н. у 1905 у Слуцку, дацэнт кафедры мовы і літаратуры Магілёўскага педінстытута. Арыштаваны 8.2.1935. Рэабілітаваны 27.2.1958.

ГАЎРЫЧЭНКА Аляксей Сямёнавіч, н. у 1904 у в. Ямнае Кіраўскага р-на, майстар 2-га прарабскага пункта чыгуначнай ст. Слуцк. Асуджаны 20.11.1937. Расстраляны 10.12.1937. Рэабілітаваны 4.3.1958.

ГАШЭЎСКАЯ Дар'я Сідараўна, н. у 1900 у Бесарабіі, прачка в/ч 6355, якая дыслацыравалася ў Слуцку. Асуджана двойчы: 26.9.1938 на 5 гадоў ППЛ і 11.7.1949. Рэабілітавана 20.3.1989.

ГЕРАСІМОВІЧ Анатоль Дзмітрыевіч, н. у 1911 у в. Устрань. Асуджаны 17.5.1933 на 3 гады ППЛ. Рэабілітаваны 5.3.1960.

ГЕРАСІМОВІЧ Арсеній Дзмітрыевіч, н. у 1913 у в. Устрань. Асуджаны 17.5.1933 на 5 гадоў ППЛ. Рэабілітаваны 5.3.1960.

ГІРЭЛЬ Васіль Васільевіч, н. у 1901, рабочы чыгункі. Арыштаваны і расстраляны ў 1937. Рэабілітаваны 19.12.1956.

ГРОМАЎ (ГРОМ) Васіль Рыгоравіч, н. у 1902 у в. Семурадцы Тураўскага р-на, рабочы камунальнага аддзела Слуцкага гарсавета. Асуджаны 14.10.1937. Расстраляны 26.10.1937 у Мінску. Рэабілітаваны 27.3.1989.

ГРУШЭЎСКІ Уладзімір Лявонцьевіч, н. у 1893, працаваў галоўным бухгалтарам Бабруйскага мясакамбіната. Асуджаны 29.10.1937. Расстраляны 15.11.1937. Рэабілітаваны 21.11.1957.

ГРЫЦКЕВІЧ Іосіф (Іван) Адамавіч, н. у 1895 у Польшчы, загадчык ларка арцелі інвалідаў у Слуцку. Асуджаны 26.5.1938. Расстраляны 22.7.1938 у Мінску. Рэабілітаваны 4.12.1958.

ГУСЕВА Таццяна Сігізмундаўна, н. у 1883 у Мазырскім р-не, повар Слуцкага ваеннага шпіталя. Асуджана 17.12.1937. Расстраляна 21.1.1938 у Слуцку. Рэабілітавана 19.12.1956.

ДАБРАВОЛЬСКІ Аляксандр Мікалаевіч, н. у 1895 у в. Обруб Гродзенскай вобл., завуч слуцкай СШ № 1. Асуджаны 7.12.1937. Расстраляны 23.1.1938 у Слуцку. Рэабілітаваны 9.5.1957.

ДАРАШКЕВІЧ Іосіф Францавіч, н. у 1894, рахункавод. Арыштаваны і расстраляны ў 1937. Рэабілітаваны 19.12.1956.

ДОЎБІК Алена Аляксандраўна, н. у 1892 у в. Грыцэвічы Клецкага р-на, сакратар 2-га ўчастка народнага суда г. Слуцк. Асуджана 17.12.1937. Расстраляна 21.1.1938 у Слуцку. Рэабілітавана 19.12.1956.

ДУБОЎСКІ Фадзей Аляксеевіч, н. у 1889, грузчык чыгуначнай ст. Слуцк. Арыштаваны і расстраляны ў 1937. Рэабілітаваны 19.12.1956.

ДУБОЎСКІ Фёдар Пятровіч, н. у 1898 у в. Барсукі Полацкага пав., упаўнаважаны Слуцкага акруговага АДПУ НКУС БССР. Асуджаны 1.7.1938. Расстраляны 16.9.1938 у Мінску. Рэабілітаваны 8.3.1958.

ЖАЎРЫД Павел Якаўлевіч, н. у 1889 у фальварку Цецяроўка Слуцкага пав., у 1909 закончыў Слуцкую гімназію, у 1917 — Віленскае ваеннае вучылішча. Працаваў юрысконсультам Слуцкага земаддзела, быў арыштаваны за «сувязь з Дзянікіным». Вызваліўся ў 1919 па амністыі і вярнуўся ў Слуцк, дзе яго абралі старшынёй Слуцкага беларускага нацыянальнага камітэта (БНК). Праводзіў актыўную работу па арганізацыі Беларускай рады Случчыны. Быў адным з кіраўнікоў Слуцкага паўстання 1920. Пасля пераехаў у Вільню, дзе прымаў актыўны ўдзел амаль ва ўсіх беларускіх арганізацыях. У 1923 атрымаў грамадзянства БССР і пераехаў у Мінск, дзе ўладкаваўся на працу ў Белсельпрамсаюз, пазней быў карэктарам у Інбелкульце, з 1929 — стыльрэдактарам газеты «Звязда». 18.7.1930 арыштаваны па справе «Саюза вызвалення Беларусі». Асуджаны 10.4.1931 на 3 гады ППЛ. У 1937 асуджаны на 10 гадоў ППЛ. Пакаранне адбываў у Комі АССР. Памёр у лагеры. Рэабілітаваны 10.6.1988.

ЖДАНКО Аляксандр Паўлавіч, н. у 1902 у Слуцку, электраманцёр. Асуджаны 25.10.1938 на 5 гадоў ППЛ. Рэабілітаваны 30.7.1957.

ЖОЛУДАЎ Карнілій Максімавіч, н. у 1892 у Віцебску, старшыня Слуцкага акрвыканкома. Асуджаны 28.6.1938. Расстраляны 28.6.1938 у Мінску. Рэабілітаваны 29.12.1966.

ЗАБЕЛА Фёдар Іванавіч, н. у 1865 у в. Боркі. Асуджаны 8.1.1938. Расстраляны 8.2.1938 у Мінску. Рэабілітаваны 14.4.1989.

ЗАСІМОВІЧ Саваційй, ігумен Слуцкага Свята-Троіцкага манастыра. Арыштаваны 1.4.1933, высланы на 3 гады ў Казахстан. Лёс невядомы.

ЗАХАРЭВІЧ Генадзь, н. у 1868, протаіерэй, з 1926 настаяцель Слуцкага Свята-Успенскага сабора. Арыштаваны 14.3.1933, сасланы ў Казахстан на 3 гады. Лёс невядомы.

ЗАЯЦ Вікенцій Якаўлевіч, н. у 1905 у в. Выніцы, каваль. Асуджаны 5.11.1936. Расстраляны 11.11.1937 ў Слуцку. Рэабілітаваны 20.11.1959.

Наследие слуцкого края

ЗАЯЦ Парфірый Парфір'евіч, н. у 1879, манеўровы машыніст ст. Слуцк. Асуджаны і расстраляны ў 1937. Рэабілітаваны 19.12.1956.

ЗДАНКО Пракоп Яўхімавіч, н. у 1879, дыякан Слуцкага сабора. Асуджаны 20.11.1929 на 3 гады ППЛ. Рэабілітаваны 26.3.1992.

ЗІБЕРТ Вітольд Вячаслававіч, н. у 1895 у Польшчы, тэхнік-наглядчык Слуцкай трыкатажнай фабрыкі. Асуджаны 3.1.1938. Расстраляны 23.1.1938 у Слуцку. Рэабілітаваны 5.5.1988.

ЗІНДА Цыля Ізраілеўна, н. у 1901 у Мінску, справавод Слуцкага рэўкома. Асуджана 23.9.1921 на высылку за межы Беларусі на 1 год. Рэабілітавана 6.6.1992.

ІАСЯЛЕВІЧ Ліза Шлёмаўна, н. у 1906. Асуджана 10.6.1925 на 3 гады высылкі. 21.8.1925 выслана ў Палесціну. Рэабілітавана 28.5.1992.

ІАХЕЛЬСОН Рахіль Іосіфаўна, н. у 1893, артыстка народнага тэатра г. Слуцк. Асуджана 23.9.1921 на высылку за межы Беларусі на 1 год. Рэабілітавана 6.6.1992.

КАБЫЛЕЎСКІ Міхаіл Карлавіч, н. у 1885, да рэвалюцыі служыў у паліцыі. Прыгавораны 25.7.1920 да ВМП. Звестак аб выкананні прыгавору няма. Рэабілітаваны 26.3.1992.

КАЛЯДА Васіль Захаравіч, н. у 1911, машыніст вадакачкі. Асуджаны 27.11.1937. Рэабілітаваны 16.1.1989.

КАМЕНШТЭЙН Саламон Давыдавіч, н. у 1895 у Беластоцкім пав., сакратар Слуцкага акруговага камітэта КП(б)Б. Асуджаны 30.10.1937. Расстраляны 31.10.1937 у Мінску. Рэабілітаваны 14.11.1956.

КАРАЛЕЎСКІ Канстанцін Аляксеевіч, н. у 1907. Арыштаваны 30.6.1937. Асуджаны 19.12.1937 на 10 гадоў ППЛ. Рэабілітаваны 22.4.1957.

КАРАСІК Мойша-Міхель Іцкавіч, н. у 1901 у Асіповічах, бухгалтар слуцкай тарфяной арцелі «Энергія». Асуджаны 26.5.1938. Расстраляны 22.7.1938 у Мінску. Рэабілітаваны 30.3.1989.

КАРАЧУН Аляксандр Васільевіч, н. у 1904, журналіст. Асуджаны 4.11.1933 на 5 гадоў ППЛ з заменай на высылку ў Заходнюю Сібір на той жа тэрмін. Рэабілітаваны 24.8.1956.

КАЎШУЛЬ Анатоль Эрнэставіч, н. у 1908 у Германіі, баец 11-га сп, які дыслацыраваўся ў Слуцку. Асуджаны 28.10.1932 на 10 гадоў ППЛ. Рэабілітаваны 26.5.1992.

КЕДЫШ (КЕНДЫШ) Яўхім Паўлавіч, н. у 1877 у в. Белічы, вартаўнік сяннай базы ў Слуцку. Асуджаны 10.3.1938. Расстраляны 7.4.1938.

КЕНДЫШ Уладзімір Рыгоравіч, н. у 1900 у Польшчы, загадчык канцылярыі Слуцкага райвыканкома. Асуджаны 9.12.1937. Расстраляны 22.1.1938 у Слуцку. Рэабілітаваны 22.9.1958.

КІРЭЕВА Таццяна Паўлаўна, н. у 1925, сакратар Слуцкага райвыканкома. Асуджана 14.8.1945 на 5 гадоў ППЛ з пазбаўленнем правоў тэрмінам на 2 гады. Рэабілітавана 22.7.1969.

КІСЕЛЬ Адольф Мікалаевіч, н. у 1883 у в. Барок, кур'ер Слуцкага гарсавета. Асуджаны 10.11.1933 на 10 гадоў высылкі, якую адбываў у Мінусінску. Памёр у 1949 у Слуцку. Рэабілітаваны 31.5.1989.

КІСЯЛЁЎ Мітрафан Васільевіч, н. у 1906, дзяжурны па чыгуначнай ст. Слуцк. Арыштаваны і расстраляны ў 1937. Рэабілітаваны 19.12.1956.

КІУЛА Венядзікт Сідаравіч, н. у 1864, селянін-аднаасобнік. Асуджаны 14.2.1938. Расстраляны 13.3.1938 у Мінску. Рэабілітаваны 6.5.1989.

КЛІМ Іван Іванавіч, н. у 1903 у Дрысенскім р-не, рабочы. Асуджаны 22.11.1937. Расстраляны 3.12.1937 у Мінску. Рэабілітаваны 25.8.1958.

КЛІМАЎ Абрам Аляксандравіч, н. у 1899 у Пінскім пав., старшыня праўлення Слуцкага жакта. Асуджаны 17.12.1937. Расстраляны 21.1.1938 у Слуцку. Рэабілітаваны 2.6.1958.

КЛІМАЎ Раман Абрамавіч, н. у 1924 у Слуцку, кладаўшчык арцелі «1 Мая». Асуджаны 16.7.1949 на 25 гадоў ППЛ. Рэабілітаваны 19.10.1966.

КЛЯШЭВІЧ Фёдар Васільевіч, н. у 1874 у Слуцку, касір паштовай канторы. Асуджаны двойчы: 7.6.1933 і 19.2.1934 на пазбаўленне права пражывання ў пэўных населеных пунктах СССР тэрмінам на 3 гады. Рэабілітаваны 31.3.1989.

КОБЫЗЕЎ Уладзімір Іванавіч, н. у 1895 у г. Грозны, начальнік дарожнага ўчастка. Асуджаны 19.10.1940 на 8 гадоў ППЛ. Памёр у зняволенні 28.7.1942. Рэабілітаваны 1.6.1965.

КОЗЫР Надзея Ільінічна, н. у 1908 у Літве, касір чыгуначнай ст. Слуцк. Асуджана 27.5.1945 на 10 гадоў ППЛ і 5 гадоў пазбаўлення правоў. Рэабілітавана 29.8.1956.

КОХАН Ігнат Герасімавіч, н. у 1888, іерэй, клірык Слуцкага Свята-Успенскага сабора, арыштаваны 14.3.1933. Высланы ў Паўночны край на 5 гадоў. Лёс невядомы.

КОХАН Іосіф Васільевіч, н. у 1905 у в. Лапацічы, возчык арцелі інвалідаў «Чырвоная Зорка». Асуджаны 21.1.1938. Расстраляны 20.2.1938 у Мінску. Рэабілітаваны 19.5.1961.

КРЫВАДУБСКІ Ігнат Ігнатавіч, н. у 1894, псаломшчык Слуцкага Свята-Успенскага сабора з 1925. Асуджаны на 3 гады зняволены ППЛ. Лёс невядомы.

КУДЗІНОЎСКІ Рыгор Сцяпанавіч, н. у 1860 у засценку Смолева Слуцкага пав. Прыгавораны 27.7.1920 да ВМП. Звестак аб выкананні прыгавору няма. Рэабілітаваны 18.9.1922.

КУЛАН Іван Майсеевіч, н. у 1898 у Ганцавіцкім р-не, вартаўнік Слуцкага гарсавета. Асуджаны 19.3.1952 на высылку ў Краснаярскі край. Рэабілітаваны 7.1.1960.

КУЛІКОЎСКІ Пётр Паліектавіч, н. у 1896 у Слуцку, бляхар. Асуджаны і расстраляны ў 1938.

КУР'ЯНОВІЧ Якаў Фядотавіч, н. у 1891, камендант Слуцкай будаўнічай канторы. Асуджаны

Наследие слуцкого края

26.9.1938. Расстраляны 7.10.1938 у Мінску. Рэабілітаваны 19.7.1958.

ЛАЗАРЭВІЧ Антон Кліменцьевіч, н. у 1882 у Нясвіжы. Асуджаны 14.11.1938 на 8 гадоў зняволення ў ППЛ. Памёр у зняволенні 26.2.1942. Рэабілітаваны 29.1.1959.

ЛАПІЦЬКО Міхаіл Канстанцінавіч, н. у 1896, загадчык склада канторы культтавараў. Асуджаны 11.10.1938. Расстраляны 31.11.1938 у Слуцку. Рэабілітаваны 12.3.1954.

ЛЕШЧАНКА Марцін Людвігавіч, н. у 1884 у в. Замосце, вартаўнік панчошнай фабрыкі. Асуджаны 22.10.1937. Расстраляны 1.11.1937 у Слуцку. Рэабілітаваны 21.7.1958.

ЛІСОЎСКІ Аляксандр Іванавіч, н. у 1872, псаломшчык. Арыштаваны 14.3.1933, зняволены на 3 гады ў ППЛ. Лёс невядомы.

ЛІХАДЗІЕЎСКІ Іосіф Іванавіч, н. у 1909 у в. Гароҳаўка. Асуджаны 12.6.1945 на 10 гадоў ППЛ. Рэабілітаваны 7.4.1960.

ЛОБАН Міхаіл Лявонцьевіч, н. у 1896 у Капыльскім р-не, загадчык базы. Асуджаны 25.9.1938. Расстраляны 7.10.1938. Рэабілітаваны 20.9.1961.

ЛУКАШЭВІЧ Міхаіл Лаўрэнцьевіч, н. у 1870 на Навагрудчыне, святар. Асуджаны 17.6.1927 на пазбаўленне права пражывання ў пэўных населеных пунктах СССР тэрмінам на 3 гады. Рэабілітаваны 21.4.1992.

ЛУК'ЯНЧЫК Мікалай Мікітавіч, н. у 1913 у в. Старцавічы, трактарыст Слуцкага райдараддзела. Асуджаны 15.11.1937. Расстраляны 24.11.1937 у Слуцку. Рэабілітаваны 24.4.1959.

ЛУК'ЯНЧЫК Мікіта Савіч, н. у 1892 у в. Старцавічы, вартаўнік. Асуджаны 5.1.1937. Расстраляны 11.11.1937 у Слуцку. Рэабілітаваны 24.4.1959.

МАГІЛЕНСКІ Янкель Ёселевіч, н. у 1876, касір арцелі. Асуджаны 20.10.1937 на 10 гадоў пазбаўлення волі. Памёр у зняволенні ў 1938. Рэабілітаваны 29.12.1988.

МАНДЗЕЛЬ Матуль Мойшавіч, н. у 1906, токар. Асуджаны 19.6.1925 на высылку на Урал на 3 гады. Рэабілітаваны 28.5.1992.

МАРДВІЛКА Пётр Канстанцінавіч, н. у 1875, царкоўны служка. Арыштаваны 14.3.1933. Сасланы ў Казахстан на 3 гады. Лёс невядомы.

МАРКЕВІЧ Аляксандр Паўлавіч, н. у 1896. Асуджаны 10.11.1929 на 3 гады ППЛ. Рэабілітаваны 2.3.1992.

МАСКАЛЕНКА Гаўрыла Максімавіч, н. у 1885, начальнік аддзела крымінальнага вышуку. Асуджаны 29.10.1921. Вызвалены, але пазбаўлены права займаць адказныя пасады на працягу 2 гадоў. Рэабілітаваны 7.10.1992.

МАСЛАВА Ніна Мацвеєўна, н. у 1920 у Барысаўскім р-не, повар. Асуджана 4.10.1947 на 6 гадоў ППЛ. Рэабілітавана 22.10.1955.

МАСЮК Пракоп Сцяпанавіч, н. у 1899 у в. Папоўцы, рабочы. Асуджаны 20.10.1937 на 10 гадоў ППЛ. Рэабілітаваны 10.1.1959.

МАТАЛЫЦКАЯ Ганна Андрэеўна, н. у 1915. Асуджана 22.7.1935 на высылку за межы рэспублікі. Рэабілітавана 11.7.1962.

МАТАЛЫЦКАЯ Ніна Андрэеўна, н. у 1911, прыбіральшчыца. Асуджана 22.7.1935 на высылку за межы рэспублікі. Рэабілітавана 11.7.1962.

МАЦКЕВІЧ Леанід Канстанцінавіч, н. у 1900 у Чэрвенскім р-не, бухгалтар канторы сувязі ў Слуцку. Асуджаны 21.9.1938. Расстраляны 1.10.1938 у Мінску. Рэабілітаваны 26.5.1958.

МІЛАДОЎСКІ Канстанцін Антонавіч, н. у 1881 у Польшчы, кіяскёр. Асуджаны 27.9.1938. Расстраляны 7.10.1937 у Мінску. Рэабілітаваны 7.1.1958.

МІЛЛЕР Ванда Ігнатаўна, н. у 1899, дырэктар гасцініцы. Асуджана 29.3.1938. Расстраляна 29.10.1938. Рэабілітавана 12.10.1960.

МІРАНОВІЧ Сцефаніда Сцяпанаўна, н. у 1902, краўчыха. Асуджана 9.11.1937. Расстраляна 21.11.1937 у Слуцку. Рэабілітавана 22.10.1959.

МІСЮЧЭНКА Павел Васільевіч, н. у 1911 у Капыльскім р-не, экспедытар. Асуджаны 19.8.1933 на 2 гады ППЛ. Рэабілітаваны 24.8.1956.

МІХАЙЛАЎ Павел Лукашавіч, н. у 1893 у Польшчы, дырэктар інкубацыйнай станцыі. Асуджаны 17.11.1935 на 8 гадоў ППЛ. Рэабілітаваны 16.3.1960.

МЫСЛІЦКІ Іосіф Серафімавіч, н. у 1892 у Капыльскім р-не, шавец інваліднай арцелі. Прыгавораны 3.11.1938 да ВМП. Звестак аб выкананні прыгавору няма. Рэабілітаваны 29.4.1959.

МЫШУК Іван Іванавіч, н. у 1882, рабочы чыгункі. Арыштаваны і расстраляны ў 1937. Рэабілітаваны 19.12.1956.

НІЧЫПЯРОВІЧ Соф'я Сільвестраўна, н. у 1902 у в. Баслаўцы, хатняя гаспадыня. Асуджана 22.9.1938 на 10 гадоў ППЛ. Пасля адбыцця тэрміну пакарання была накіравана на пасяленне ў Краснаярскі край. Рэабілітавана 10.9.1959.

НОВІК МікалайАнуфрыевіч, н. у 1897 у Чырвонаслабодскім р-не, экспедытар. Асуджаны 17.11.1937. Расстраляны 27.11.1937 у Слуцку. Рэабілітаваны 26.10.1962.

НОВІК Яўхім Лаўрэнцьевіч, н. у 1858 на Старобіншчыне, бондар. Асуджаны 8.1.1938. Расстраляны 8.2.1938 ў Мінску. Рэабілітаваны 14.4.1989.

НЯМКОВІЧ Леанід Міхайлавіч, н. у 1910, артыст Слуцкага калгасна-саўгаснага тэатра. Асуджаны 17.12.1937. Расстраляны 21.1.1938 у Слуцку. Рэабілітаваны 29.4.1959.

НЯЧАЙ Міхаіл Аляксандравіч, н. у 1903, бухгалтар. Асуджаны 17.12.1937. Расстраляны 21.1.1938 у Слуцку. Рэабілітаваны 19.12.1956.

ОДЗІН Эдуард Андрэевіч, н. у 1896 у Латвіі, ваеннаслужачы. Асуджаны 26.9.1938. Расстраляны 7.10.1938. Рэабілітаваны 15.3.1963.

Наследие слуцкого края

ПАЛЬЧЫК Пётр Васільевіч, арыштаваны двойчы: у 1932 і 1937. Расстраляны ў 1937 у Слуцку. Рэабілітаваны.

ПАНАМАРОЎ Мікіта Іванавіч, н. у 1910 у Варашылаўградскай вобл., рабочы 116-й аўтарамонтнай майстэрні г. Слуцк. Асуджаны 8.1.1947 да пазбаўлення волі ў ППЛ тэрмінам на 8 гадоў з пазбаўленнем правоў на 3 гады. Рэабілітаваны 14.6.1961.

ПАНЬКО Канстанцін Канстанцінавіч, н. у 1886 у Пінскім пав., святар. Асуджаны 20.9.1938. Расстраляны 1.10.1938. Рэабілітаваны 15.10.1959.

ПАЎЛОВІЧ Іосіф Антонавіч, н. у 1875, пуцявы абходчык. Арыштаваны і расстраляны ў 1937. Рэабілітаваны 19.12.1956.

ПАЎЛЮКЕВІЧ Васіль Фаміч, н. у в. Бліжнія Бандары, урач-педыятр. Рэпрэсіраваны ў 1937. Лёс невядомы.

ПАЎЛЮКЕВІЧ, н. у 1894, калгаснік. Асуджаны 17.5.1933 на 3 гады ППЛ (умоўна). Рэабілітаваны 20.7.1959.

ПАЦЕЙ Дзмітрый Піліцавіч, н. у 1885, брыгадзір на чыгунцы. Арыштаваны і расстраляны ў 1937. Рэабілітаваны 19.12.1956.

ПЕЙГАНОВІЧ Міхаіл Сцяпанавіч, н. у 1889 у Пружанскім пав., раздатчык нафтабазы. Асуджаны 5.11.1937. Расстраляны 11.11.1937 у Слуцку. Рэабілітаваны 4.3.1958.

ПІГУЛЕЎСКІ Віктар Аляксеевіч, н. у 1871, ерэй, клірык Свята-Міхайлаўскай царквы. Арыштаваны 14.3.1933 і выселены ў Казахстан на 3 гады. Лёс невядомы.

ПІСКУНОЎ Фёдар Пятровіч, н. у 1885 у Добрушскім р-не, муляр. Асуджаны 20.11.1940 на 10 гадоў зняволення ў ППЛ. Рэабілітаваны 23.9.1992.

ПЛЫШЭЎСКАЯ Тамара Фёдараўна, н. у 1926 у Любанскім р-не, рахункавод друкарні газеты «За сацыялістычную Радзіму». Асуджана 27.6.1946 на 1 год 6 месяцаў зняволення ў ППЛ. Рэабілітавана 14.10.1957.

ПОНТУС Аляксандр Карлавіч, н. у 1892 у в. Мяынка. Асуджаны 17.12.1937. Расстраляны 21.1.1938 у Слуцку. Рэабілітаваны 29.6.1959.

ПРАКАПОВІЧ Кандрат Трафімавіч, н. у 1867, селянін-аднаасобнік. Асуджаны 20.10.1937 на 10 гадоў ППЛ. Памёр у зняволенні 17.4.1938. Рэабілітаваны 26.12.1959.

ПРАХОРЧЫК Пётр Анісімавіч, н. у 1890, дарожны майстар. Арыштаваны і расстраляны ў 1937. Рэабілітаваны 19.12.1956.

ПУЛЯК Антон Канстанцінавіч, н. у Чырвонаслабодскім р-не, галоўны бухгалтар Слуцкай канторы Белгандлю. Асуджаны 27.12.1937. Расстраляны 24.1.1938 у Слуцку. Рэабілітаваны 12.5.1958.

ПЯТРОЎСКІ Ізраіль Мордухавіч, н. у 1896, загадчык базы. Асуджаны 5.11.1937. Расстраляны 11.11.1937 у Слуцку. Рэабілітаваны 2.7.1957.

РАДЗІЁНАЎ Яўграф Уладзіміравіч, н. у 1905 у Растоўскай вобл., інжынер-будаўнік. Асуджаны 25.12.1945 на 7 гадоў пазбаўлення волі. Рэабілітаваны 2.11.1946.

В.Ф.Паўлюкевіч з жонкай і дзецьмі.

РАЖКОЎСКІ Сцяпан Вацлававіч, н. у 1893 у Нясвіжы. Асуджаны 22.11.1937. Расстраляны 29.11.1937 у Слуцку. Рэабілітаваны 26.6.1959.

РАЖНІЦКІ Іосіф Аляксандравіч, н. у 1883. Арыштаваны 1.8.1941. Асуджаны 28.9.1941 на 10 гадоў зняволення ў ППЛ. Рэабілітаваны 16.6.1992.

РАЧКОЎСКІ Васіль Раманавіч, н. у 1873, псаломшчык Слуцкай Свята-Варварынскай царквы. Арыштаваны 14.3.1933. Высланы за межы БССР на 3 гады. Лёс невядомы.

РЫТВІНСКІ Іван Андрэевіч, н. у 1899 у в. Сцяпноўка Грэскага р-на, галоўны бухгалтар Слуцкай акруговай канторы Белпрамгандлю. Асуджаны 5.11.1937. Расстраляны 11.11.1937 у Слуцку. Рэабілітаваны 29.4.1958.

РЭМІЗАЎ Аляксандр Антонавіч, н. у 1885 у Оршы, служачы паштова-тэлеграфнай канторы. Асуджаны 7.6.1933 і 19.2.1934 на пазбаўленне права пражывання ў пэўных населеных пунктах СССР тэрмінам на 3 гады (умоўна датэрмінова вызвалены). Рэабілітаваны 31.3.1989.

РЭУТ Іван Іосіфавіч, н. у 1887 у Лепелі, інструктар слуцкага УВБР-94. Асуджаны 9.12.1937. Расстраляны 22.1.1938 у Слуцку. Рэабілітаваны 29.4.1958.

САРОКА Іван Нічыпаравіч, н. у 1916 у в. Малышэвічы, шафёр. Асуджаны 7.8.1937 на 8 гадоў зняволення ў ППЛ. Рэабілітаваны 27.3.1989.

САСНОЎСКІ Серафім Францавіч, н. у 1874, сакратар арцелі інвалідаў. Асуджаны 2.11.1938 на высылку ў Казахстан на 5 гадоў. Рэабілітаваны 19.10.1959.

СЛАБОДНІК Ісак Майсеевіч, н. у 1891 у м. Петрыкаў. Асуджаны 18.3.1930 на 3 гады высылкі ў Паўночны край. Рэабілітаваны 12.7.1989 і ў 1992.

СТАШЭНІН Якаў Мікалаевіч, н. у 1898 у с. Дзяніскавічы Слуцкага пав., дзесятнік будканторы. Асуджаны 3.1.1938. Расстраляны 23.1.1938 у Слуцку. Рэабілітаваны 28.3.1958.

Наследие слуцкого края

М.У.Чыж.

СТАШЭНІНА Марыя Антонаўна, н. у 1904 у Бабруйскім пав., загадчыца дзіцячага садка Слуцкага акруговага аддзела НКУС БССР. Асуджана двойчы: 15.8.1938 на 5 гадоў зняволення ў ППЛ і 1.6.1949 да высылкі ў Краснаярскі край. Рэабілітавана 3.4.1956.

СУЧОК Цімафей Іванавіч, н. у 1900 у в. Агароднікі, электраманцёр. Асуджаны 27.9.1938. Расстраляны 7.10.1938. Рэабілітаваны 24.9.1959.

ТРАЦЦЯК Антон Аляксеевіч, н. у 1875 у в. Заракаўцы Капыльскага р-на. Арыштаваны двойчы: 24.7.1935 і 23.8.1937. Расстраляны ў Слуцку 20.10.1937. Рэабілітаваны 30.4.1989.

ТРУХАН Лука Трафімавіч, н. у 1884 у в. Замошша, інкасатар акруговага спажыўсаюза. Асуджаны 2.12.1937 на 10 гадоў зняволення ў ППЛ. Рэабілітаваны 29.4.1957.

ТУРАВЕЦ Вольга Іванаўна, н. у 1900 у Польшчы, загадчыца дзіцячых ясляў. Асуджана 17.12.1937. Расстраляна 22.1.1938 у Слуцку. Рэабілітавана 6.7.1959.

ТУРКО Міхаіл Фёдаравіч, н. у 1900 у Польшчы, грузчык леспрамгаса. Асуджаны 14.11.1933 на высылку ў Паўночны край на 3 гады; 14.11.1938 зноў асуджаны на 8 гадоў зняволення ў ППЛ. Памёр у зняволенні 18.1.1942. Рэабілітаваны 7.1.1960.

УГОРЫЦ-АЛЕКСАНДРОВІЧ Рахіль Беркаўна, н. у 1898 у Віцебску, прадавец. Асуджана 3.9.1929 на 3 гады пазбаўлення права пражывання ў пэўных населеных пунктах СССР. Рэабілітаваны 14.3.1992.

УМІНСКІ Уладзімір Людвігавіч, н. у 1894, пуцявы абходчык. Арыштаваны і расстраляны ў 1937. Рэабілітаваны 19.12.1956.

ХАЦЕНКА Мікалай Пятровіч, н. у 1912 у в. Сярэднікі, цясляр. Асуджаны 9.11.1937. Расстраляны 21.11.1937 у Слуцку. Рэабілітаваны 9.11.1959.

ХАЦЬКО Якаў Іванавіч, н. у 1889 у в. Іванскія Агароднікі, справавод. Асуджаны 30.12.1937. Расстраляны 24.1.1938 у Слуцку. Рэабілітаваны 27.10.1989.

ХВАЛЕБНАЎ Аляксандр Васільевіч, протаіерэй, настаяцель Слуцкай Свята-Васкрасенскай царквы. Арыштаваны 1.7.1927. Высланы ў Марыінскія лагеры. Лёс невядомы.

ХЛЯБЦЭВІЧ Уладзімір Ігнатавіч, н. у 1874, псаломшчык. Арыштаваны 14.3.1933, высланы на 3 гады ў Казахстан. Далейшы лёс невядомы.

ЦЕРНАВЕЦ Васіль Сцяпанавіч, н. у 1886 у Харкаўскай губ., святар. Асуджаны 20.11.1929 на 3 гады зняволення ў ППЛ. Рэабілітаваны 26.3.1992.

ЦЯРНОВІЧ Васіль Сцяпанавіч, н. у 1883. У 1923—1929 гг. служыў пры царкве Слуцкага Свята-Троіцкага манастыра. Асуджаны ў 1929 на 3 гады турэмнага зняволення. Пасля вызвалення ў 1935 зноў быў арыштаваны. У 1943 пачаў служыць, быў настаяцелем царквы ў Халопенічах Крупскага р-на. Лёс невядомы.

ЧЫГІР Вера Аляксееўна, н. у 1923 у в. Малышэвічы, працавала санітаркай 451-га кавалерыйскага палка, які дыслацыраваўся ў Слуцку. Асуджана 21.1.1942 на 10 гадоў зняволення ў ППЛ і 3 гады пазбаўлення правоў. Рэабілітавана 6.2.1957.

ЧЫЖ Міхаіл Уладзіміравіч, н. у 1895 у в. Вялікая Сліва, удзельнік грамадзянскай вайны, рад. 185-га пяхотнага палка. У 1919 начальнік сувязі 71-га стралковага палка. У 1920 член Слуцкага павятовага ваенрэўкома. Працаваў загадчыкам Цэнтральнага аддзела землеўпарадкавання НКЗ Беларусі, загадчыкам земтрэста ў Ленінградзе, намеснікам дырэктара інстытута Дзіправадтранс. Арыштаваны і расстраляны ў 1937. Рэабілітаваны ў 1957.

ШАМЯЦІЛА Барыс Мікалаевіч, н. у 1900 у сям'і святара, царкоўны служка. Асуджаны 10.11.1929 на 3 гады зняволення ў ППЛ. 28.6.1932 пасля адбыцця тэрміну зняволення высланы ў Заходнюю Сібір на 3 гады. Рэабілітаваны 2.3.1992.

ШАМЯЦІЛА Мікалай Іванавіч, н. у 1877 у в. Обрава Пінскага пав. у сям'і святара, закончыў Мінскую духоўную семінарыю, потым Маскоўскую духоўную акадэмію, быў епіскапам у Слуцку. У 1926 знаходзіўся пад следствам АДПУ «за захоўванне і распаўсюджванне» верша антысавецкага зместу, які напісаў С.Ясенін «Послание «евангелисту» Демьяну». Справа была спынена. Другі раз быў арыштаваны Слуцкім ДПУ 13.3.1933. Праходзіў ён па справе контррэвалюцыйнай царкоўна-паўстанцкай арганізацыі, якая быццам бы існавала ў Магілёўскім, Крычаўскім, Чавускім, Слуцкім і іншых раёнах Беларусі. Абвінавачваўся ў арганізацыі і кіраўніцтве слуцкага філіяла гэтай арганізацыі, а таксама правядзенні актыўнай контррэвалюцыйнай агітацыі. Па справе праходзіла 48 чалавек, у тым ліку магілёўскі епіскап Вапчынскі і віцебскі епіскап Поснікаў. 9.6.1933 Шамяціла быў прыгавораны да 8 гадоў ППЛ. Памёр 19.7.1933.

ШАНТЫР Фабіян Гіляравіч, н. у 1887 у Слуцку, беларускі пісьменнік, публіцыст, грамадскі дзеяч. Арыштаваны 17.4.1920. Расстраляны 25.5.1920. Рэабілітаваны 23.3.1992.

Наследие слуцкого края

ШАХНОВІЧ Іван Уласавіч, н. у 1898, тэлеграфіст. Асуджаны 7.6.1933 на пазбаўленне права пражывання ў пэўных населеных пунктах СССР на 3 гады. Рэабілітаваны 31.3.1989.

ШКЛЯР Арцём Нікіфаравіч, н. у 1897 у в. Саўчанкі Верхнядзвінскага р-на, старшыня Слуцкага райвыканкома. Рэпрэсіраваны 15.2.1938. Рэабілітаваны 8.4.1992.

ШКЛЯРОЎСКАЯ Вольга Якаўлеўна, н. у 1878, хатняя гаспадыня. Асуджана 11.10.1938 на 5 гадоў высылкі ў Казахстан. Рэабілітавана 18.1.1961.

ШЫДЛОЎСКІ Іван Міхайлавіч, н. у 1874 у в. Бокшыцы, земляроб. Прыгавораны 23.2.1930 да ВМП. Звестак аб выкананні прыгавору няма. Рэабілітаваны 18.7.1960.

ШЫРЫН Іван Яўхімавіч, н. у 1898 у в. Працавічы, цясляр. Асуджаны 30.10.1937 на 10 гадоў зняволення ў ППЛ. Рэабілітаваны 30.4.1960.

ШЫФМАН Іосіф Аронавіч, н. у 1905 у Слуцку. Асуджаны 10.6.1925 на высылку на Урал на 3 гады. 20.1.1928 пазбаўлены права пражывання ў пэўных населеных пунктах СССР тэрмінам на 3 гады. 18.1.1929 атрымаў дазвол выехаць у Палесціну. Рэабілітаваны 28.5.1992.

ЭНЧЫК Франц Адамавіч, н. у 1882, мулярмаставік. Рэпрэсіраваны ў 1938. Рэабілітаваны ў 1989.

ЮШКЕВІЧ Антон Адольфавіч, н. у 1907 у м. Кублічы Ушацкага р-на, працаваў загадчыкам кніжнага магазіна. Асуджаны 3.1.1938. Расстраляны 23.1.1938 у Слуцку. Рэабілітаваны 14.9.1960.

ЮШКЕВІЧ Міхаіл Вікенцьевіч, н. у 1899 у Слуцку. Арыштаваны ў маі 1937 у Кіеве. Загінуў у лістападзе 1941. Рэабілітаваны.

ЯБРОЎ Гдалія Рафаілавіч, н. у 1906 у Слуцку, рабочы па найме. Асуджаны 19.6.1925 на высылку ў Кіркрай на 3 гады. 21.8.1925 заменена высылкай у Палесціну, куды і выехаў у снежні. Рэабілітаваны 28.5.1992.

ЯНОВІЧ Іван Сямёнавіч, н. у 1906 у в. Малая Слійка, працаваў у Слуцку справаводам аўтатранспартнай роты 4-й сд. Асуджаны 19.12.1937 на 8 гадоў ППЛ. Памёр 7.4.1939. Рэабілітаваны 29.8.1959.

ЯНЧУК Іван Мікалаевіч, н. у 1870 у в. Шабрына Гродзенскай губ., служачы магістрата Слуцка. Прыгавораны 27.7.1920 да ВМП. Звестак аб выкананні прыгавору няма. Рэабілітаваны 18.9.1992.

ЯРХА Віця Майсееўна, н. у 1906 у Слуцку. Асуджана 10.6.1925 на высылку ў Кіркрай на 3 гады, якая была заменена высылкай у Палесціну. Рэабілітавана 21.8.1925.

ЯРШОЎ Іван Фёдаравіч, н. у 1899 у Самарскай губ., адказны за нарыхтоўку торфу на электрастанцыі. Асуджаны 27.12.1937. Расстраляны 24.1.1938 у Слуцку. Рэабілітаваны 19.6.1959.

АКЦЯБРСКІ СЕЛЬСАВЕТ

АБЕЛЕЦ Мацвей Аляксеевіч (Аляксандравіч), н. у 1891 у в. Еўлічы, дзе і пражываў, калгаснік калгаса «Чырвоны шлях». Прыгавораны 17.12.1937 да ВМП. Расстраляны 22.1.1938 у Слуцку. Рэабілітаваны 6.7.1959.

АМБРАЖЭВІЧ Аляксандр Іванавіч, н. у 1897 у в. Бязверхавічы, дзе і пражываў, калгаснік. Прыгавораны 10.10.1937 да ВМП з канфіскацыяй маёмасці. Памёр у зняволенні 15.12.1945. Рэабілітаваны 9.1.1959.

АРАБІН Рыгор Фёдаравіч, н. у 1909 у в. Еўлічы, дзе і пражываў, калгаснік. Прыгавораны 17.12.1937 да ВМП. Расстраляны 22.1.1938 у Слуцку. Рэабілітаваны 6.7.1959.

ВАЙТОВІЧ Максім Мікалаевіч, н. у 1897 у в. Бязверхавічы, дзе і пражываў, брыгадзір у калгасе. Прыгавораны 10.10.1937 да ВМП. Расстраляны 18.10.1937. Рэабілітаваны 9.1.1959.

ВЕЧАР Алена Сцяпанаўна, н. у 1896 у в. Машчыцы, дзе і пражывала, калгасніца. Асуджана 26.9.1937 на 10 гадоў ППЛ. Рэабілітавана 27.7.1963.

ВЕЧАР Аляксандр Іванавіч, н. у 1882 у в. Машчыцы, дзе і пражываў, старшыня калгаса «Памяць Ільіча». Прыгавораны 11.10.1938 да ВМП. Расстраляны 31.10.1938 у Мінску. Рэабілітаваны 10.5.1961.

ВЕЧАР Іван Мікалаевіч, н. у 1888 у в. Машчыцы. Рэпрэсіраваны ў 1930. Рэабілітаваны 3.2.1962.

ВЕЧАР Феафіл Міхайлавіч, н. у 1902 у в. Машчыцы, дзе і пражываў, селянін-аднаасобнік. Асуджаны 17.5.1933 на 5 гадоў ППЛ. Рэабілітаваны 20.7.1959.

БАРАНОЎСКАЯ Ганна, н. у в. Машчыцы. Працавала ў Інстытуце літаратуры і мовы АН БССР. Прыгаворана ў кастрычніку 1937 да ВМП. Рэабілітавана ў 1966.

БАРАНОЎСКІ Аляксей Васільевіч, н. у 1888 у в. Машчыцы. Закончыў Нясвіжскую настаўніцкую семінарыю (1908) і Віленскі настаўніцкі інстытут (1914). З 1908 настаўнічаў у школах Слуцкага пав., удзельнічаў у нацыянальна-культурніцкай працы. Пасля заканчэння Вышэйшых курсаў беларусазнаўства (1924) працаваў інспектарам Аршанскага аддзела народнай адукацыі, выкладчыкам Аршанскага педагагічнага вучылішча. Арыштаваны 6.8.1937, а ўжо 20 кастрычніка засуджаны «за шпіёнскую дзейнасць» камісіяй НКУС і Пракуратурай СССР да расстрэлу. Прысуд выкананы ў Оршы 17.1.1938. Рэабілітаваны 21.1.1960.

У.В.Ляхоўскі.

БАРАНОЎСКІ Аляксей Ільіч, н. у 1891 у в. Машчыцы. Асуджаны 24.10.1937. Памёр у зняволенні 13.11.1941. Рэабілітаваны 23.6.1964.

БАРАНОЎСКІ Андрэй Юльянавіч, н. у 1895 у засценку Вялікія Машчыцы. Закончыў Слуцкую праваслаўную духоўную семінарыю, у 1914 адаў экстэр-

Наследие слуцкого края

нам экзамен на званне настаўніка. У 1919 працаваў у Слуцкім ваенным камісарыяце справаводам. З пачаткам савецка-польскай вайны вясной 1919 разам з павятовым ваенным камісарыятам эвакуіраваўся ў г. Рослаўль Смаленскай губерні. Уступіў у Беларускую партыю сацыялістаў-рэвалюцыянераў. Па заданні партыі вярнуўся на Случчыну, стаў ініцыятарам узнаўлення Слуцкага беларускага нацыянальнага камітэта. Пасля заканчэння Мінскіх беларускіх настаўніцкіх курсаў (1920) выкладаў беларусазнаўства ў слуцкіх школах, у якасці інструктара па нацыянальна-арганізацыйнай і культурна-асветніцкай справах часовага Беларускага нацыянальнага камітэта ў Мінску стварaў у Слуцкім павеце беларускія школы, культурніцкія арганізацыі і кааператывы. Адзін з кіраўнікоў арганізацыі «Папараць-кветка», узначальваў работу яе драматычнага гуртка, быў прыхільнікам супрацоўніцтва з бальшавікамі. Пасля ўзнаўлення ў павеце савецкай улады ў ліпені 1920 загадваў школьным аддзелам Слуцкага рэўкома. У першай палавіне 1920-х гадоў пражываў у Слуцку, працаваў настаўнікам беларусазнаўства, інспектарам акруговага аддзела народнай адукацыі, кіраўніком драматычнай секцыі. У 1921 і 1922 арыштоўваўся. Разам з Міколам Каспяровічам і Алесем Акулікам у 1923 арганізаваў у горадзе 1-ю канферэнцыю па беларусазнаўстве, а ў ліпені — агульнаадукацыйныя курсы, на якіх выкладалі Якуб Колас, Юрка Лістапад і інш. Пасля заканчэння Мінскіх вышэйшых курсаў беларусазнаўства (1924) накіраваны выкладаць у Аб'яднаную беларускую вайсковую школу (АБВШ) у Мінску, адначасова працаваў у ваеннай камісіі Інбелкульта па складанні беларускай вайсковай тэрміналогіі, статутаў і іншай літаратуры. Адзін з удзельнікаў «ліквідацыйнага» з'езда партыі беларускіх эсэраў у 1924. З 1934 па 1938 механік у геадэзічнай майстэрні Наркамата земляробства. Арыштаваны 26.12.1938. Асуджаны камісіяй НКУС і Пракуратурай СССР да ВМП. Расстраляны 1.9.1938 у Мінску. Рэабілітаваны 4.2.1960.

У.В.Ляхоўскі.

БОЛАЗЬ Дзмітрый Георгіевіч, н. у 1899 у в. Бязверхавічы, дзе і пражываў, манцёр-водаправодчык Слуцкай гарбальніцы. Прыгавораны 10.10.1937 да ВМП. Расстраляны 18.10.1937ю Рэабілітаваны 20.6.1959.

БОЛАСЬ Настасся Рыгораўна, н. у 1905 у в. Журава, працавала на сельскай гаспадарцы, пражывала ў в. Селішча. Асуджана 17.5.1933 на пазбаўленне права пражывання ў пэўных населеных пунктах СССР тэрмінам на 3 гады. Рэабілітавана 20.7.1959.

ГАПАНОВІЧ Аляксандр Лукіч, н. у 1903 у в. Еўлічы, калгаснік калгаса «Ботвіна». Асуджаны 28.3.1933 на 10 гадоў ППЛ. Рэабілітаваны 28.5.1963.

ГАПАНОВІЧ Ілья Лукіч, н. у 1897 у в. Еўлічы, калгаснік калгаса «Ботвіна». Асуджаны 28.3.1933 на 10 гадоў ППЛ. Рэабілітаваны 28.5.1963.

ГРЭК Павел Анісімавіч, н. у 1878 у в. Еўлічы, дзе і пражываў, пастух калгаса імя Ільіча. Асуджаны 7.8.1937 на 10 гадоў ППЛ. Рэабілітаваны 10.8.1965.

ДОЎБІК Ісай Іванавіч, н. у 1877 у в. Чалевічы. Прыгавораны 17.12.1937 да ВМП. Расстраляны 21.1.1938 у Слуцку. Рэабілітаваны 28.4.1989.

ДОЎБІК Сцяпан Тарасавіч, н. у 1890, аднаасобнік. Рэпрэсіраваны ў 1939. Рэабілітаваны 19.12.1989.

КАЗАК Арсеній Рыгоравіч, н. у 1902 у в. Еўлічы, дзе і пражываў, калгаснік. Прыгавораны 3.1.1938 да ВМП. Расстраляны 24.1.1938 у Слуцку. Рэабілітаваны 13.3.1959.

КАЗАК Афанасій Рыгоравіч, н. у 1892 у в. Еўлічы, дзе і пражываў, калгаснік. Прыгавораны 8.1.1938 да ВМП. Расстраляны 3.2.1938.

КАЗАК Марыя Мікітаўна, н. у 1899 у в. Еўлічы, дзе і пражывала, хатняя гаспадыня. Прыгавораны 17.12.1937 да ВМП. Расстраляна 21.1.1938 у Слуцку. Рэабілітавана 19.1.1959.

КАЗАК Мікалай Акімавіч, н. у 1896. Рэпрэсіраваны ў ліпені 1936. Рэабілітаваны ў красавіку 1989.

КАЗАК Мітрафан Рыгоравіч, н. у 1871 у в. Еўлічы, дзе і пражываў, пастух. Прыгавораны 17.12.1937 да ВМП. Расстраляны 22.1.1938 у Слуцку. Рэабілітаваны 6.7.1959.

КАЗАК Прохар Іванавіч, н. у 1899 у в. Еўлічы, дзе і пражываў, калгаснік. Прыгавораны 3.1.1938 да ВМП. Расстраляны 24.1.1938 у Слуцку. Рэабілітаваны ў 1959.

КАХАНОВІЧ Павел Антонавіч, н. у 1887 у в. Машчыцы. Рэпрэсіраваны ў 1930. Рэабілітаваны ў 1960.

КОРЖЫЦ Верамей Іванавіч, н. у 1889 у в. Бязверхавічы, дзе і пражываў, селянін-аднаасобнік. Асуджаны 27.11.1937 на 10 гадоў ППЛ. Рэабілітаваны 23.3.1989.

КРЫШТАНОВІЧ Сяргей Конанавіч, н. у 1895 у в. Еўлічы, дзе і пражываў, калгаснік. Прыгавораны 17.12.1937 да ВМП. Расстраляны 22.1.1938 у Слуцку. Рэабілітаваны 6.7.1959.

КУЛЕШ Яўген Пятровіч, н. у 1923 у в. Бязверхавічы, дзе і пражываў, калгаснік. Асуджаны 3.9.1948 на 25 гадоў ППЛ і 5 гадоў пазбаўлення правоў. Рэабілітаваны 13.8.1955.

КУНЦЭВІЧ Ігнат Васільевіч, н. у 1892. Рэпрэсіраваны ў 1930. Рэабілітаваны ў 1960.

ЛЮШЫНСКІ Іван Яўстафіевіч, н. у 1889 у в. Машчыцы, дзе і пражываў, калгаснік. Асуджаны 27.11.1937 на 10 гадоў ППЛ. Рэабілітаваны 31.3.1989.

МАТАЛЫЦКІ Васіль Андрэевіч, н. у 1900 у в. Волгіна, калгаснік, пражываў у в. Селішча. Асуджаны 22.7.1935 на высылку за межы БССР. Рэабілітаваны 11.7.1962.

МІХНЕВІЧ Рыгор Мікітавіч, н. у 1903, калгаснік. Арыштаваны ў 1930. Рэабілітаваны 28.6.1961.

Наследие слуцкого края

МУРАВІЦКІ Аляксандр Юльянавіч, н. у 1886 у в. Селішча, дзе і пражываў, селянін-аднаасобнік. Прыгавораны 23.2.1930 да ВМП. Звестак аб выкананні прыгавору няма. Рэабілітаваны 18.7.1960.

НЯДЗЕЛЬКА Сцяпан Якаўлевіч, н. у 1897 у в. Еўлічы, дзе і пражываў, старшыня калгаса «Чырвоны шлях». Прыгавораны 17.12.1937 да ВМП. Расстраляны 22.1.1938 у Слуцку. Рэабілітаваны 6.7.1959.

РАЖАНЕЦ Фёдар Іванавіч, н. у 1904 у в. Бязверхавічы, дзе і пражываў, чырвонаармеец 4-й сд. Асуджаны 26.9.1940 на 8 гадоў ППЛ. Памёр у зняволенні 31.5.1948. Рэабілітаваны 31.8.1970.

РОГАЛЬ Аляксандр Сямёнавіч, н. у 1892 у в. Еўлічы, дзе і пражываў, калгаснік. Прыгавораны 5.11.1937 да ВМП. Расстраляны 11.11.1937 у Слуцку. Рэабілітаваны 17.12.1959.

САКОВІЧ Несцер Мітрафанавіч, н. у 1895 у в. Еўлічы, дзе і пражываў, калгаснік. Прыгавораны 3.1.1938 да ВМП. Расстраляны 24.1.1938 у Слуцку. Рэабілітаваны 13.3.1954.

СКЛЯР Мікалай Сямёнавіч, н. у 1897 у Польшчы, калгаснік, пражываў у в. Бязверхавічы. Прыгавораны 10.10.1937 да ВМП. Расстраляны 18.10.1937. Рэабілітаваны 10.1.1959.

ФІЛІПОВІЧ Афанасій Аляксеевіч, н. у 1900 у в. Еўлічы, дзе і пражываў, калгаснік. Прыгавораны 17.12.1937 да ВМП. Расстраляны 22.1.1938 у Слуцку. Рэабілітаваны 6.7.1959.

ФІЛІПОВІЧ Ісідар (Сідар) Сямёнавіч, н. у 1884 у в. Еўлічы. Арыштаваны 8.2.1937. Асуджаны 2.9.1937 на 5 гадоў ППЛ. Рэабілітаваны 22.4.1957.

ФІЛІПОВІЧ Канстанцін Ерамеевіч, н. у 1887 у в. Машчыцы. Рэпрэсіраваны ў 1930. Рэабілітаваны ў 1980.

ФЯДЗЮШКА Максім Мікітавіч, н. у 1891 у в. Селішча, дзе і пражываў, дзесятнік Слуцкага дарожнага аддзела. Асуджаны 10.10.1937 на 10 гадоў ППЛ. Рэабілітаваны 22.4.1961.

ЧУХОЛЬСКІ Міхаіл Сафронавіч, н. у 1895 у в. Еўлічы, калгаснік калгаса «Ботвіна». Асуджаны 28.3.1933 на 5 гадоў ППЛ. Рэабілітаваны 28.5.1963.

ЯНКОЎСКАЯ Яўгенія Фёдараўна, н. у 1875 у в. Машчыцы, дзе і пражывала, пенсіянерка. Прыгавораная 14.2.1938 да ВМП. Расстраляна 13.3.1938 у Мінску. Рэабілітавана 10.4.1989.

АМГОВІЦКІ СЕЛЬСАВЕТ

АЛЕШКА Васіль Фёдаравіч, н. у 1897 у в. Вясея, калгаснік калгаса «Краіна Саветаў», пражываў у в. Амговічы. Асуджаны 3.11.1937 на 10 гадоў ППЛ. Рэабілітаваны 17.5.1958.

БАЛАЦЕВІЧ Лявонцій Пятровіч, н. у 1896 у в. Лошыца, працаваў на ўласнай гаспадарцы, пражываў у в. Аступішча. Асуджаны 27.11.1937 на 10 гадоў ППЛ. Рэабілітаваны 29.3.1940.

БЕЛАЗАРОВІЧ Васіль Герасімавіч, н. у 1883 у в. Селішча Старадарожскага р-на, селянін-аднаасобнік, пражываў у в. Хінолаўка. Прыгавораны 27.12.1937 да ВМП. Расстраляны 24.1.1938 у Слуцку. Рэабілітаваны 6.1.1961.

БЕЛАЗАРОВІЧ Канстанцін Герасімавіч, н. у 1879 у в. Хінолаўка, дзе і пражываў, селянін-аднаасобнік. Прыгавораны 27.12.1937 да ВМП. Расстраляны 24.1.1938 у Слуцку. Рэабілітаваны 6.1.1961.

БЕЛАЗАРОВІЧ Раман Мікалаевіч, н. у 1890 у в. Сліўка, дзе і пражываў, калгаснік калгаса «Другая пяцігодка». Прыгавораны 3.1.1938 да ВМП. Расстраляны 23.1.1938 у Слуцку. Рэабілітаваны 23.11.1960.

БЕЛАЗАРОВІЧ Фёдар Мікалаевіч, н. у 1905, селянін-аднаасобнік. Рэпрэсіраваны ў 1938. Рэабілітаваны ў маі 1989.

БРАНАВІЦКІ Капітон Цярэнцьевіч, н. у 1882 на х. Пчольнікі Старадарожскага р-на, калгаснік калгаса «Другая пяцігодка», пражываў у в. Старэва. Прыгавораны 14.10.1937 да ВМП. Расстраляны 24.10.1937. Рэабілітаваны 23.2.1959.

БРАНІШЭЎСКІ Станіслаў Піліпавіч, н. у 1892 у в. Лявішчы. Арыштаваны 22.9.1937. Расстраляны 1.10.1938 у Мінску. Рэабілітаваны 5.3.1959.

ГУТКОЎСКІ Васіль Аляксандравіч, н. у 1900 у в. Старэва, дзе і пражываў, калгаснік калгаса «Другая пяцігодка». Прыгавораны 14.10.1937 да ВМП. Расстраляны 24.10.1937. Рэабілітаваны 23.2.1959.

ДУБОВІК Мацей Фёдаравіч, н. у 1891 у в. Старэва, дзе і пражываў, старшыня калгаса «Другая пяцігодка». Прыгавораны 14.10.1937 да ВМП. Расстраляны 24.10.1937. Рэабілітаваны 23.2.1959.

ЖАЛУНОВІЧ Антон Іосіфавіч, н. у 1893 у м. Капыль, пражываў у в. Каліта, рабочы Кучынскага лесапільнага завода. Асуджаны 11.11.1938 на 10 гадоў ППЛ. Рэабілітаваны 31.3.1989.

ЖАЛУНОВІЧ Цімафей Іосіфавіч, н. у 1896 у м. Капыль, пражываў у в. Хінолаўка, старшыня калгаса «Другая пяцігодка». Прыгавораны 3.1.1938 да ВМП. Расстраляны 23.1.1938 у Слуцку. Рэабілітаваны 23.11.1960.

ЖАЎРЫД Іван Андрэевіч, н. у 1872 у в. Хінолаўка, дзе і пражываў, селянін-аднаасобнік. Прыгавораны 27.12.1937 да ВМП. Расстраляны 24.1.1938 у Слуцку. Рэабілітаваны 6.1.1961.

ЗАБРОДСКІ Васіль Палікарпавіч, н. у 1891 у в. Хорашава, дзе і пражываў, брыгадзір калгаса імя Шміта. Асуджаны 7.12.1937.

ЗАБРОДСКІ Іван Андрэевіч, н. у 1892 у в. Хорашава, дзе і пражываў, калгаснік калгаса імя Шміта. Прыгавораны 7.12.1937 да ВМП. Расстраляны 23.1.1938 у Слуцку. Рэабілітаваны 12.10.1959.

ЗУБОВІЧ Пелагея Пятроўна, н. у 1876 у в. Машчыцы, пражывала ў пас. Рубеж, хатняя гаспадыня. Прыгавораная да ВМП. Расстраляна 24.10.1937 у Слуцку. Рэабілітавана 29.6.1959.

ЗУБОВІЧ Фёдар Яфімавіч, н. у 1898 у в. Старэва, дзе і пражываў, селянін-аднаасобнік. Прыга-

Наследие слуцкого края

вораны 14.10.1937 да ВМП. Расстраляны 24.10.1937. Рэабілітаваны 23.2.1959.

ЗЯНЕВІЧ Іван Фёдаравіч, н. у 1899 у в. Баравая, пражываў у в. Сліўка, вартаўнік канторы «Заготскот». Прыгавораны 3.1.1938 да ВМП. Расстраляны 23.1.1938 у Слуцку. Рэабілітаваны 18.8.1958.

ЛАГВІНОВІЧ Іосіф Цімафеевіч, н. у 1886 у в. Селішча Старадарожскага р-на, пражываў у в. Хінолаўка, селянін-аднаасобнік. Прыгавораны 21.1.1938 да ВМП. Расстраляны 20.2.1938 у Мінску. Рэабілітаваны 16.7.1963.

ЛОМЕЦ (ЛАМЕЦ) Дарафей Мацвеевіч, н. у 1910 у в. Падзер, пражываў у в. Старэва, настаўнік. Прыгавораны 14.10.1937 да ВМП. Расстраляны 24.10.1937. Рэабілітаваны 23.2.1959.

МАКАРЭНЯ Васіль Мікалаевіч, н. у 1900 у в. Амговічы, пражываў на х. Ляхава, нарыхтоўшчык слуцкай канторы нарыхтоўшчыкаў. Прыгавораны 10.10.1937 да ВМП. Расстраляны 18.10. 1937 у Слуцку. Рэабілітаваны 29.4.1989.

МАКАРЭНЯ Рыгор Сідаравіч, н. у 1896 у в. Амговічы, пражываў на х. Ціхань, селянін-аднаасобнік. Прыгавораны 7.12.1937 да ВМП. Расстраляны 23.1.1938 у Слуцку. Рэабілітаваны 12.10.1959.

МАКАРЭНЯ Якаў Мікалаевіч, н. у 1894 у в. Амговічы, пражываў на х. Ціхань, селянін-аднаасобнік. Прыгавораны 10.10.1937 да ВМП. Расстраляны 18.10.1937 у Слуцку. Рэабілітаваны 31.3.1989.

МАКОЎСКІ Вікенцій Міхайлавіч, н. у 1897 у в. Каліта, дзе і пражываў, машыніст МТС. Прыгавораны 17.11.1937 да ВМП. Расстраляны 27.11.1937 у Слуцку. Рэабілітаваны 11.8.1958.

МАКОЎСКІ Рыгор Іосіфавіч, н. у 1899 у в. Каліта, дзе і пражываў, калгаснік калгаса імя К.Лібкнехта. Прыгавораны 17.11.1937 да ВМП. Расстраляны 27.11.1937 у Слуцку. Рэабілітаваны 11.8.1958.

МІРКОЎСКІ Антон Фаміч, н. у 1895. Арыштаваны ў 1938. Рэабілітаваны.

МІСКЕВІЧ Іван Дзмітрыевіч, н. у 1901 у в. Лапацічы, пражываў у в. Каліта, калгаснік калгаса імя К.Лібкнехта. Прыгавораны 20.11.1937 да ВМП. Расстраляны 30.11.1937 у Слуцку. Рэабілітаваны 11.11.1961.

МІХНЕВІЧ Іосіф Іванавіч, н. у 1893 у в. Хорашава, дзе і пражываў, калгаснік калгаса імя Шміта. Прыгавораны 29.3.1938 да ВМП. Расстраляны 25.4.1938 у Мінску. Рэабілітаваны 21.10.1960.

МІХНЕВІЧ Павел Палікарпавіч, н. у 1896 у в. Хорашава, дзе і пражываў, калгаснік калгаса імя Шміта. Прыгавораны 27.11.1937 на 10 гадоў ППЛ. Рэабілітаваны 21.3.1989.

НАРУЦКІ Сцяпан Васільевіч, н. у 1885. Арыштаваны ў 1938. Рэабілітаваны 30.9.1989.

ПЕНЯЗЬ Андрэй Сямёнавіч, н. у 1895. Арыштаваны ў 1937. Рэабілітаваны 16.5.1990.

ПЕНЯЗЬАнуфрый Трафімавіч, н. у 1897. Арыштаваны ў 1938. Рэабілітаваны 30.4.1989.

ПЕНЯЗЬ Гаўрыла Мацвеевіч, н. у в. Паўлаўка. Рэпрэсіраваны ў 1931. Рэабілітаваны ў 1993.

ПЕНЯЗЬ Іван Мінаевіч, н. у 1898 у в. Амговічы, дзе і пражываў, калгаснік калгаса «Краіна Саветаў». Прыгавораны 10.10.1937 да ВМП. Расстраляны 18.10.1937 у Слуцку. Рэабілітаваны 29.4.1989.

ПЕНЯЗЬ Кацярына Адамаўна, н. у в. Паўлаўка. Рэпрэсіравана ў 1931. Рэабілітавана ў 1993.

ПЕНЯЗЬ Мікіта Андрэевіч, н. у 1894 у в. Амговічы, дзе і пражываў, калгаснік калгаса «Краіна Саветаў». Асуджаны 3.11.1937 на 10 гадоў ППЛ. Рэабілітаваны 17.5.1958.

ПЕНЯЗЬ Фёдар Сцяпанавіч, н. у 1900 у в. Амговічы, дзе і пражываў, калгаснік калгаса імя Кірава. Прыгавораны 7.12.1937 да ВМП. Расстраляны 23.1.1938 у Слуцку. Рэабілітаваны 12.10.1959.

САЛАНОВІЧ Дзяніс Сцяпанавіч, н. у 1872 у в. Хінолаўка, дзе і пражываў, селянін-аднаасобнік. Прыгавораны 27.12.1937 да ВМП. Расстраляны 24.1.1938 у Слуцку. Рэабілітаваны 6.1.1961.

СТАСЕВІЧ Афанасій Цімафеевіч, н. у 1897 у в. Хінолаўка, дзе і пражываў, калгаснік калгаса «Другая пяцігодка». Прыгавораны 27.12.1937 да ВМП. Расстраляны 24.1.1938 у Слуцку. Рэабілітаваны 6.1.1961.

СТАСЕВІЧ Карп Мікалаевіч, н. у 1897 у в. Хінолаўка, дзе і пражываў, калгаснік калгаса «Другая пяцігодка». Прыгавораны 27.12.1937 да ВМП. Расстраляны 24.1.1938 у Слуцку. Рэабілітаваны 6.1.1961.

СТАШЭЎСКІ Антон Аляксандравіч, н. у 1898 у в. Каліта, дзе і пражываў, брыгадзір калгаса імя К.Лібкнехта. Прыгавораны 17.11.1937 да ВМП. Расстраляны 27.11.1937 у Слуцку. Рэабілітаваны 11.8.1958.

ТАРАН Дзмітрый Рыгоравіч, н. у 1889 у в. Амговічы, дзе і пражываў, калгаснік калгаса «Краіна Саветаў». Асуджаны 3.11.1937 на 10 гадоў ППЛ. Памёр у зняволенні 24.8.1943. Рэабілітаваны 17.5.1958.

ТАРАН Сяргей Фёдаравіч, н. у 1895 у в. Амговічы, пражываў на х. Ляхава, калгаснік калгаса «Новае жыццё». Прыгавораны 7.12.1937 да ВМП. Расстраляны 23.1.1938 у Слуцку. Рэабілітаваны 12.10.1959.

ЦВІРКО Аляксандр Паўлавіч, н. у 1911, пражываў у в. Старэва. Рэпрэсіраваны ў 1932. Рэабілітаваны ў 1989.

ЦВІРКО Мікалай Пятровіч, н. у 1896 у в. Старэва, дзе і пражываў, калгаснік калгаса «Другая пяцігодка». Прыгавораны 14.10.1937 да ВМП. Расстраляны 24.10.1937 у Слуцку. Рэабілітаваны 23.2.1959.

ШЫДЛОЎСКІ Аляксандр Іванавіч, н. у 1903. Высланы з сям'ёй у 1930. Рэабілітаваны ў 1992.

Наследие слуцкого края

ШЫЯН Усцін Рыгоравіч, н. у 1897 у в. Амговічы, дзе і пражываў, калгаснік калгаса «Краіна Саветаў». Прыгавораны 10.10.1937 да ВМП. Расстраляны 18.10.1937 у Слуцку. Рэабілітаваны 29.10.1989.

БЕЛІЦКІ СЕЛЬСАВЕТ

АМЯЛЬКОВІЧ Іосіф Дамітрыевіч, н. у 1887 у в. Балотчыцы, пражываў у в. Іванскія Агароднікі, рабочы цагельна-чарапічнага завода. Прыгавораны 17.12.1937 да ВМП. Расстраляны 21.1.1938 у Слуцку. Рэабілітаваны 28.6.1961.

АМЯЛЬКОВІЧ Міхаіл Мікалаевіч, н. у 1895 у в. Балотчыцы, дзе і пражываў, селянін-аднаасобнік. Асуджаны 21.9.1938 на 10 гадоў ППЛ. Рэабілітаваны 28.3.1989.

АМЯЛЬКОВІЧ Пётр Дамітрыевіч, н. у 1899 у в. Балотчыцы, дзе і пражываў, цясляр Слуцкай МТС. Прыгавораны 7.12.1937 да ВМП. Расстраляны 21.1.1938 у Слуцку. Рэабілітаваны 28.6.1961.

БАРОДЗІЧ Павел Фёдаравіч, н. у 1902 у в. Горкі. Рэпрэсіраваны ў 1932. Рэабілітаваны ў 1993.

БОЙКА Дзяніс Сцяпанавіч, н. у 1897 у в. Белічы, пражываў у в. Млынка, возчык Слуцкай каменедрабілкі. Прыгавораны 3.1.1938 да ВМП. Расстраляны 23.1.1938 у Слуцку. Рэабілітаваны 12.10.1938.

БОЙКА Пётр Сцяпанавіч, н. у 1872 у в. Белічы, дзе і пражываў, рабочы Слуцкай пякарні. Прыгавораны 24.9.1937 да ВМП. Расстраляны 6.10.1937 у Слуцку. Рэабілітаваны 28.12.1957.

БРАНАВІЦКІ Фёдар Захаравіч, н. у 1897 у в. Млынка, дзе і пражываў, рахункавод калгаса «Новыя Белічы». Асуджаны 7.6.1933 на 3 гады ППЛ. Рэабілітаваны 2.12.1961.

БРУЙ Феадосій Аляксеевіч, н. у 1881 у в. Чыжоўка, дзе і пражываў, конюх калгаса «Вольная праца». Асуджаны 20.10.1937 на 10 гадоў ППЛ. Рэабілітаваны 31.3.1989.

ВАСІЛЕЎСКІ Фама (Томаш) Цімафеевіч, н. у 1896 у в. Млынка, дзе і пражываў, калгаснік калгаса «Новая Млынка». Прыгавораны 20.9.1938 да ВМП. Расстраляны 1.10.1938. Рэабілітаваны 26.11.1960.

ВЕЧАР Іван Андрэевіч, н. у 1870 у в. Млынка, дзе і пражываў, селянін-аднаасобнік. Асуджаны 3.11.1937 на 10 гадоў ППЛ. Рэабілітаваны 20.4.1989.

ГАЎРУК Павел Фёдаравіч, н. у 1895. Рэпрэсіраваны. Рэабілітаваны 16.1.1989.

ДАНІЛЕЦКІ Аляксандр Вячаслававіч, н. у 1899 у Ашмянскім пав., пражываў ў в. Балотчыцы, шавец арцелі «Іскра». Прыгавораны 17.12.1937 да ВМП. Расстраляны 21.1.1938 у Слуцку. Рэабілітаваны 28.6.1961.

ЖУК Аляксандр Вепядзіктавіч, н. у 1899 у в. Балотчыцы, селянін-аднаасобнік. Асуджаны 21.10.1938 на 6 гадоў ППЛ з пазбаўленнем правоў на 3 гады. Рэабілітаваны 30.4.1968.

ІЛЬІНА (МАТАЛЫЦКАЯ) Ганна Андрэеўна, н. у 1915 у в. Балотчыцы. Рэпрэсіравана ў 1935. Рэабілітавана ў 1962.

КАМІНСКАЯ Ганна Мікалаеўна, н. у 1925 у в. Млынка. Асуджана 3.10.1945 на 4 гады ППЛ. Рэабілітавана 24.5.1974.

ЛЮЦЬКО Якаў Кандрацьевіч, н. у 1894. Рэпрэсіраваны ў лютым 1960.

ПАЛЫНЬ Рыгор Аляксандравіч, н. у 1911 у в. Балотчыцы. Рэпрэсіраваны ў 1937. Рэабілітаваны ў 1992.

ПОНТУС Іван Іванавіч, н. у 1875 у в. Малыя Млынкі, селянін-аднаасобнік. Асуджаны 8.8.1927 на 3 гады ППЛ. Рэабілітаваны 14.5.1992.

РЫМАШЭЎСКАЯ Ганна Язэпаўна, пражывала ў в. Балотчыцы. Рэпрэсіравана ў 1932. Рэабілітавана ў 1962.

ШАБЕЦЬКА Аляксей Андрэевіч, н. у 1883. Рэпрэсіраваны ў 1937. Рэабілітаваны ў кастрычніку 1961.

ШПАКОЎСКІ АнтонАнуфрыевіч, н. у 1882 у в. Млынка. Рэпрэсіраваны ў 1930. Рэабілітаваны ў 1993.

ШУМСКІ Іван Вікенцьевіч, н. у 1890. Высланы з сям'ёй у 1935. Рэабілітаваны ў 1992.

БОКШЫЦКІ СЕЛЬСАВЕТ

АЛЬХОВІК Макар Міхайлавіч, н. у 1904 у в. Прошчыцы, калгаснік. Асуджаны 7.3.1933 на 10 гадоў ППЛ. Рэабілітаваны 3.11.1960.

БАРЦЭВІЧ Піліп Мікітавіч, н. у 1871 у в. Бокшыцы, калгаснік калгаса «Чырвоная горка». Асуджаны 27.11.1937 на 10 гадоў ППЛ. Рэабілітаваны 20.1.1962.

БРАНАВІЦКІ Іван Лявонцьевіч, н. у 1902 у засценку Гарохаўка, калгаснік калгаса «Чырвоны ўдарнік». Асуджаны 24.10.1937 на 10 гадоў ППЛ.

ГУК Ціхан Антонавіч, н. у 1903, калгаснік. Рэпрэсіраваны ў кастрычніку 1950. Рэабілітаваны ў снежні 1964.

ГУРЫНОВІЧ Васіль Васільевіч, н. у 1897 у в. Уланава, працаваў у калгасе «Уперад». Асуджаны 24.10.1937 на 10 гадоў ППЛ. Рэабілітаваны 12.12.1939.

ЗАБЭЛА Соф'я Фёдараўна, н. у 1901, пражывала ў в. Гарохаўка. Рэпрэсіравана ў 1933. Рэабілітавана ў 1993.

ЗЕЛЯНКО Ціхан Фёдаравіч, н. у 1900 у в. Бокшыцы, дзе і пражываў, рабочы Слуцкага леспрамгаса. Асуджаны 20.10.1937 на 10 гадоў ППЛ. Памёр у лагеры 22.9.1942. Рэабілітаваны 3.6.1957.

КАЛЯДА Васіль Захаравіч, н. у 1911 у в. Вялікая Сліва, пражываў на х. Васілінкі, машыніст вадакачкі. Асуджаны 27.11.1937 на 10 гадоў ППЛ. Рэабілітаваны 27.3.1989.

КАПАРЫХА Цімафей Гаўрылавіч, н. у 1902 у в. Бокшыцы, дзе і пражываў, калгаснік. Асуджаны

Наследие слуцкого края

24.10.1937 на 10 гадоў ППЛ. Памёр у зняволенні 2.1.1942. Рэабілітаваны 19.9.1959.

КАРСЮК Міхаіл Іванавіч, н. у 1907 у в. Бокшыцы, радавы 146-га сп 48-й сд. Асуджаны 18.12.1944 на 10 гадоў ППЛ з пазбаўленнем правоў на 5 гадоў. Рэабілітаваны 25.11.1980.

КРАСІНСКІ Міхаіл Іванавіч, н. у 1894 у в. Бокшыцы, дзе і пражываў, конюх канторы «Заготскот». Прыгавораны 8.1.1938 да ВМП. Расстраляны 3.2.1938 у Мінску. Рэабілітаваны 19.12.1959.

ЛОПАН Даніла Мікалаевіч, н. у 1885 у в. Саковічы Старобінскага р-на, пражываў у в. Малая Падзер, ветфельчар Слуцкага ветучастка. Прыгавораны 20.12.1937 да ВМП. Расстраляны 28.12.1937. Рэабілітаваны 10.8.1962.

МАХЛАЙ Трафім Пятровіч, н. у 1890 у в. Васілінкі, дзе і пражываў, калгаснік. Асуджаны 24.10.1937 на 10 гадоў ППЛ. 29.3.1940 тэрмін пакарання скарочаны да 5 гадоў. 20.8.1942 зноў асуджаны на 10 гадоў ППЛ. Рэабілітаваны 9.10.1962.

ПАЎЛОЎСКІ Іван Іосіфавіч, н. у 1875 у засценку Бокшыцы, селянін-аднаасобнік. Асуджаны 29.10.1921 на 3 гады ППЛ. Рэабілітаваны 7.10.1992.

ПУЗІНОЎСКАЯ Канстанцыя Францаўна, н. у 1876 на х. Забалаць, дзе і пражывала, сялянка-аднаасобніца. Асуджана 5.2.1922 на 2 гады ППЛ. Рэабілітавана 18.11.1992.

ПУЗІНОЎСКАЯ Яўгенія Францаўна, н. у 1891 на х. Забалаць, дзе і пражывала, сялянка-аднаасобніца. Асуджана 5.2.1922 на 3 гады ППЛ. Рэабілітавана 18.11.1992.

СУХОЦКІ Станіслаў Аляксандравіч, н. у 1894 у в. Гарохаўка, дзе і пражываў, калгаснік калгаса імя Дзяржынскага. Прыгавораны 7.3.1933 да ВМП. Звестак аб выкананні прыгавору няма. Рэабілітаваны 3.11.1960.

УЛАШЧЫК Міхаіл Іосіфавіч, н. у 1903 у засценку Бокшыцы, дзе і пражываў, селянін-аднаасобнік. Асуджаны 29.10.1921 на 1 год ППЛ. Рэабілітаваны 7.10.1992.

УЛАШЧЫК Яўгеній Юльянавіч, н. у 1904. Рэпрэсіраваны ў 1933. Рэабілітаваны ў 1989.

ШУБА Антон Пятровіч, н. у 1899 у в. Гарохаўка, дзе і пражываў, калгаснік. Прыгавораны 7.3.1933 да ВМП. Звестак аб выкананні прыгавору няма. Рэабілітаваны 3.11.1960.

ШУМАНСКІ Іван Сцяпанавіч, н. у 1896 у в. Прошчыцы, дзе і пражываў, калгаснік. Асуджаны 24.10.1937 на 10 гадоў ППЛ. Рэабілітаваны 11.10.1956.

ШУТ Іван Паўлавіч, н. у 1905. Арыштаваны ў 1936. Рэабілітаваны ў 1960.

ЯЦУК Даніла Міхайлавіч, н. у 1894 у в. Васілінкі, дзе і пражываў, калгаснік. Прыгавораны 1.11.1938 да ВМП. Расстраляны 22.11.1938 у Мінску. Рэабілітаваны 19.10.1959.

ВЯСЕЙСКІ СЕЛЬСАВЕТ

БАДЫЛІ Іван Данілавіч (н. у 1862) і **Дар'я Аляксандраўна** (н. у 1873), пражывалі ў в. Мялешкі, высланы ў 1930. Рэабілітаваны ў 1992.

БАЛВАНОВІЧ Рыгор Сцяпанавіч н. у 1891 у в. Набушава, дзе і пражываў, калгаснік. Асуджаны 10.9.1937 на 8 гадоў ППЛ. Рэабілітаваны 6.6.1956.

БАЛВАНОВІЧ Фёдар Фёдаравіч, н. у 1915. Рэпрэсіраваны ў лютым 1934. Рэабілітаваны ў лістападзе 1960.

БАНДАРЭВІЧ Пётр Пятровіч, н. у 1927 у в. Вясея, дзе і пражываў, памочнік трактарыста. Асуджаны 1.9.1945 на 6 гадоў ППЛ. Рэабілітаваны 31.12.1974.

БРЫЦІЧ Міхаіл Рыгоравіч, н. у 1897 у в. Баравуха, дзе і пражываў, калгаснік. Прыгавораны 14.10.1937 да ВМП. Расстраляны 24.10.1937 у Слуцку. Рэабілітаваны 29.6.1959.

ВАЛАТКОВІЧ Ганна Канстанцінаўна, н. у 1901 у в. Болвань Нясвіжскага пав., пражывала ў в. Баравуха, калгасніца. Асуджана 26.10.1937 на 10 гадоў ППЛ. Рэабілітавана 29.6.1959.

ВАЛАТКОВІЧ Фёдар Міхайлавіч, н. у 1898 у в. Мялешкі, пражываў у в. Баравуха, калгаснік. Прыгавораны 14.10.1937 да ВМП. Расстраляны 4.12.1937 у Слуцку. Рэабілітаваны 29.6.1959.

ГУБЧЫК Аляксей Піліпавіч, н. у 1881 у в. Вясея, дзе і пражываў, селянін-аднаасобнік. Рэпрэсіраваны ў 1931. Рэабілітаваны 24.4.1993.

ГУБЧЫК Васіль Аляксеевіч, н. у 1917 у в. Вясея, дзе і пражываў. Рэпрэсіраваны ў 1931. Рэабілітаваны 24.4.1993.

ГУБЧЫК Ева Аляксееўна, н. у 1914 у в. Вясея, дзе і пражывала. Рэпрэсіравана ў 1931. Рэабілітавана 24.4.1993.

ГУБЧЫК Марыя Іванаўна, н. у 1888 у в. Вясея, дзе і пражывала, сялянка-аднаасобніца. Рэпрэсіравана ў 1931. Рэабілітавана 24.4.1993.

ГУРЫНОВІЧ Фядора Фоцеўна, н. у 1888 у засценку Ліпнікі, дзе і пражывала, калгасніца. Прыгавораная 14.2.1938 да ВМП з канфіскацыяй асабістай маёмасці. Расстраляна 13.3.1938 у Мінску. Рэабілітавана 23.5.1959.

ДАШКЕВІЧ Васіль Дзмітрыевіч, н. у 1886 у в. Баравуха, дзе і пражываў, калгаснік. Прыгавораны 14.10.1937 да ВМП. Расстраляны 24.10.1937 у Слуцку. Рэабілітаваны 29.6.1959.

ДУБОВІКІ Антон Антонавіч, Аляксандра Даям'янаўна, Віктар Антонавіч, Павел Антонавіч; пражывалі ў в. Ізбудзішча. Рэпрэсіраваны ў 1930. Рэабілітаваны ў 1993.

ЖАЎРЫД Віктар Якаўлевіч, н. у 1898 у в. Баравуха, дзе і пражываў, калгаснік. Прыгавораны 14.10.1937 да ВМП. Расстраляны 24.10.1937 у Слуцку. Рэабілітаваны 29.6.1959.

ЖАЎРЫД Павел Рыгоравіч, н. у 1908 у в. Боркі. Рэпрэсіраваны ў 1937. Рэабілітаваны ў 1989.

Наследие слуцкого края

ЗАБРОЦКІ Мікалай Віктаравіч, н. у 1903 у в. Набушава, дзе і пражываў, калгаснік. Прыгавораны 25.9.1938 да ВМП. Расстраляны 7.10.1938 у Мінску. Рэабілітаваны 23.4.1957.

ЗУБОВІЧ Пелагея Іванаўна, н. у 1876. Арыштавана ў 1937. Рэабілітавана 29.6.1959.

ЗУБОВІЧ Яўген Іванавіч, н. у 1876. Арыштаваны ў 1937. Рэабілітаваны 29.6.1959.

ІСКРЫЦКІ Цімафей Георгіевіч, н. у 1901 у в. Ліпнікі, дзе і пражываў, селянін-аднаасобнік. Асуджаны 20.6.1929 на 3 гады ППЛ. Рэабілітаваны 14.3.1992.

КАВАЛЬСКІ Вікенцій Лявонцьевіч (Вінцук Лявонавіч), н. у 1897 у в. Набушава, дзе і пражываў, калгаснік. Прыгавораны 5.1.1938 да ВМП. Расстраляны 28.2.1938 у Мінску. Рэабілітаваны 4.2.1958.

КАРАБЕЙКА Аляксандр Маркавіч, н. у 1896 у в. Ізбудзішча, дзе і пражываў, селянін-аднаасобнік. Прыгавораны 23.2.1930 да ВМП. Звестак аб выкананні прыгавору няма. Рэабілітаваны 18.7.1960.

КАРЦЕЛЬ Агаф'я Сямёнаўна, н. у 1916 у в. Папоўцы. Рэабілітавана ў 1961.

КРАЎЧАНКА Адам Мартынавіч, н. у 1879. Арыштаваны ў 1938. Рэабілітаваны 19.4.1989.

МАСКВІНА Аляксандра Іосіфаўна, н. у 1916 у в. Папоўцы. Рэабілітавана.

НЯРОНСКІ Адам Сільвестравіч, н. у 1886 у в. Ліпнікі. Рэпрэсіраваны 10.10.1937. Рэабілітаваны 11.1.1989.

ПАРХІМОВІЧ Сцяпан Сафронавіч, н. у 1898 у в. Мялешкі, пражываў у в. Баравуха, калгаснік. Прыгавораны 14.10.1937 да ВМП. Расстраляны 24.10.1937 у Слуцку.

ПАРХІМОВІЧ Сямён Лявонавіч, н. у 1902 у в. Баравуха, дзе і пражываў, калгаснік. Прыгавораны 14.10.1937 да ВМП. Расстраляны 24.10.1937 у Слуцку. Рэабілітаваны 29.6.1959.

ПЕНЯЗЬ Трафім Анікеевіч, н. у 1889 у в. Амговічы, пражываў у в. Васількова, калгаснік. Асуджаны 20.10.1937 на 10 гадоў ППЛ. Памёр у зняволенні 23.10.1941. Рэабілітаваны 27.2.1960.

ПЕРАГУД Георгій Міхайлавіч, н. у 1900 у в. Мялешкі, пражываў у в. Баравуха, калгаснік. Прыгавораны 14.10.1937 да ВМП. Расстраляны 24.10.1937 у Слуцку. Рэабілітаваны 29.6.1959.

САК Раман Якаўлевіч, н. у 1900 у в. Вясея, дзе і пражываў, сакратар Вясейскага сельсавета. Асуджаны 28.12.1937 на 5 гадоў ППЛ. Рэабілітаваны 14.1.1966.

САСНОЎСКІ Іван Аляксандравіч, н. у 1896 у в. Набушава, дзе і пражываў, калгаснік. Прыгавораны 5.1.1938 да ВМП. Расстраляны 28.2.1938 у Мінску. Рэабілітаваны 4.2.1958.

СТАСЕВІЧ Фёдар Лукіч, н. у 1899 у в. Селішча Старадарожскага р-на, пражываў у в. Васількова, селянін-аднаасобнік. Прыгавораны 7.12.1937 да ВМП. Расстраляны 23.1.1938 у Слуцку. Рэабілітаваны 12.10.1959.

СУЧОК Сямён Кузьміч, н. у 1894, калгаснік. Арыштаваны ў 1938. Рэабілітаваны 16.1.1989.

ХІЛЬКЕВІЧ Арсеній Аляксеевіч, н. у 1899 у в. Бярозаўка, дзе і пражываў, бухгалтар калгаса «Чырвоная Бяроза». Асуджаны 10.10.1937 на 10 гадоў ППЛ. Рэабілітаваны 19.9.1959.

ШТЫЦКО Іван (Іосіф), н. у 1888 у м. Леніна, пражываў у в. Набушава, вартаўнік палявога аэрадрома ў в. Набушава. Прыгавораны 10.10.1937 да ВМП з канфіскацыяй асабістай маёмасці. Расстраляны 15.11.1937 у Бабруйску. Рэабілітаваны 25.4.1959.

ШЫЛОВІЧ Навум Кузьміч, н. у 1899, рабочы саўгаса. Арыштаваны ў 1937. Рэабілітаваны.

ЮШКЕВІЧ Станіслаў Вацлававіч, н. у 1901 у в. Боркі, дзе і пражываў, селянін-аднаасобнік. Прыгавораны 26.7.1920 да ВМП. Звестак аб выкананні прыгавору няма. Рэабілітаваны 20.8.1992.

ГАЦУКОЎСКІ СЕЛЬСАВЕТ

АЛЯКСЕЙЧЫК Аляксандр Паўлавіч, н. у 1931 у в. Гацук. Рэабілітаваны.

ДАВІДОЎСКІ Рыгор Лявонцьевіч, жыў на х. Чарцен. Высланы з сям'ёй у 1929. Рэабілітаваны ў 1993.

ЗАГАРОЎСКІ Канстанцін Герасімавіч, н. у 1881, селянін-аднаасобнік. Рэабілітаваны 10.11.1986.

ЗАГАРОЎСКІ Станіслаў Герасімавіч, н. у 1884 у в. Захацінава, дзе і пражываў, селянін-аднаасобнік. Асуджаны 18.4.1930 на высылку ў Сібір. Рэабілітаваны 10.11.1966.

КАЗЮЧЫЦЫ Мікалай Іванавіч і Марыя Цімафееўна, жылі ў в. Гацук. Рэпрэсіраваны ў 1930. Рэабілітаваны ў 1993.

ГРЭСКІ СЕЛЬСАВЕТ

АКІНЧЫЦ Антон Канстанцінавіч, н. у 1901 у в. Старына, дзе і пражываў, калгаснік. Прыгавораны 8.1.1938 да ВМП. Расстраляны 3.2.1938 у Мінску. Рэабілітаваны 9.8.1959.

ВАРАНОВІЧ Іосіф Андрэевіч, н. у 1896. Рэпрэсіраваны ў сакавіку 1938. Рэабілітаваны ў красавіку 1960.

ВІТКА Аляксандр Апанасавіч, н. у 1900, калгаснік. Рэпрэсіраваны ў 1937. Рэабілітаваны ў снежні 1964.

ГАЛЯС Іван Ільіч, н. у 1899. Расстраляны. Рэабілітаваны 18.1.1962.

ГАНЧАРЫК Канстанцін Пятровіч, н. у 1899. Рэабілітаваны ў красавіку 1960.

ГУТКОЎСКІ Мікалай Макаравіч, н. у 1886 у в. Забелы. Арыштаваны 17.11.1937. Асуджаны 8.2.1938. Расстраляны 8.2.1938. Рэабілітаваны 7.7.1993.

ДУШЭЎСКІ Іосіф Рыгоравіч, н. у 1900 у в. Сцяпкова, дзе і пражываў, селянін-аднаасобнік. Асуджаны 29.10.1937 на 10 гадоў ППЛ. Рэабілітаваны 27.7.1957.

Наследие слуцкого края

Я.Я.Барысавец.

КУДЗЕЛКА Яфім Мікалаевіч, н. у 1902 у в. Грэск, дзе і пражываў, калгаснік. Прыгавораны 26.9.1938 да ВМП. Расстраляны 7.10.1938 у Мінску. Рэабілітаваны 2.2.1978.

ЛОСІК Дзмітрый Іосіфавіч, н. у 1899. Расстраляны 20.2.1938 ва ўрочышчы Курапаты (Мінск). Рэабілітаваны 30.4.1968.

МІХНЕВІЧ Ільля Мікітавіч, н. у 1892 у м. Грэск, дзе і пражываў, селянін-аднаасобнік. Асуджаны 20.10.1937 на 10 гадоў ППЛ. Рэабілітаваны 22.8.1960.

МЯЦЕЛЬСКІ Піліп Уладзіміравіч, н. у 1904, сталяр калгаса. Рэпрэсіраваны ў 1937. Рэабілітаваны ў 1960.

ПІСАРЫК Васіль Сцяпанавіч, н. у 1891 у в. Грэск. Арыштаваны 22.2.1932. Памёр 2.3.1933. Рэабілітаваны 20.11.1989.

ПІСАРЫК Васіль Фёдаравіч, н. у 1923 у в. Грэск. Рэабілітаваны ў 1991.

СІВЕЦ Іосіф Антонавіч, н. у 1905. Рэпрэсіраваны ў кастрычніку 1930. Рэабілітаваны ў жніўні 1978.

СІДАРОВІЧ Піліп Прохаравіч, н. у 1901 у в. Грэск. Рэпрэсіраваны ў 1937. Рэабілітаваны ў 1968.

ЦІШКЕВІЧ Мікалай Кандратавіч, н. у 1894, калгаснік. Рэпрэсіраваны ў верасні 1938. Рэабілітаваны ў верасні 1992.

ЦЭЛЦА Канстанцін Уладзіміравіч, н. у 1881 у в. Грэск. Рэпрэсіраваны ў 1937. Рэабілітаваны.

ШЫБАЙЛА Пётр Лявонцьевіч, н. у 1882, калгаснік. Рэпрэсіраваны ў 1938. Рэабілітаваны ў жніўні 1961.

ЗНАМЕНСКІ СЕЛЬСАВЕТ

АЧАПОЎСКАЯ Алена Міхайлаўна, н. у 1929 у в. Лапацічы. Рэабілітавана ў 1997.

БАРОДЗІЧ Антон Яфімавіч. Рэпрэсіраваны ў верасні 1939. Рэабілітаваны ў сакавіку 1961.

БАРЫСАВЕЦ Якаў Яфімавіч, н. у 1895 на х. Чарнева. Рэпрэсіраваны 9.12.1937. Рэабілітаваны ў 1959.

БАСАЛЫГА Аляксандр Іванавіч, н. у 1899, пражываў у в. Сярэднікі, старшыня калгаса. Рэпрэсіраваны ў 1937. Рэабілітаваны ў 1958.

БАЧКО Яўген Аляксандравіч, н. у 1915 у в. Лапацічы. Рэабілітаваны.

БЕЙНЕР Іосіф Станіслававіч, пражываў на ст. Сярэднікі, працаваў на чыгунцы. Рэпрэсіраваны ў 1937. Рэабілітаваны ў 1956.

ВАСІЛЕНКА Вікенцій Ігнатавіч, н. у 1883 у в. Буслаўка, дзе і пражываў, калгаснік. Асуджаны 3.11.1938 да ВМП. Расстраляны 22.11.1938 у Мінску. Рэабілітаваны 10.5.1961.

ГАПАНОВІЧ Ева Дамінікаўна, калгасніца. Арыштавана ў 1937. Рэабілітавана ў чэрвені 1937.

ГАПАНОВІЧ Марыя Фёдараўна, н. у 1909 у в. Аноўкі Капыльскага р-на, пражывала ў в. Сярэднякі, калгасніца. Асуджана 25.9.1938 на 10 гадоў ППЛ, у 1948 выслана ў Новасібірскую вобл. Рэабілітавана 17.1.1956.

ГАПАНОВІЧ Рыгор Сцяпанавіч, н. у 1892 у в. Сярэднікі, дзе і пражываў, калгаснік. Прыгавораны 22.11.1937 да ВМП. Расстраляны 29.11.1938 у Слуцку. Рэабілітаваны 10.9.1959.

ГАПАНОВІЧ Якаў Пятровіч, н. у 1895. Арыштаваны ў 1933. Рэабілітаваны 5.5.1964.

ГЕРАСІМЕНКА Іван Пятровіч, н. у 1911. Рэпрэсіраваны ў 1937. Рэабілітаваны ў 1989.

ГЕРАСІМОВІЧ Уладзімір Аляксандравіч, н. у 1889 у в. Буслаўка, дзе і пражываў, калгаснік. Асуджаны 24.10.1937 на 10 гадоў ППЛ. Памёр у зняволенні 12.3.1938. Рэабілітаваны 31.12.1960.

ЗАВІСТОВІЧ Баляслаў Іванавіч, н. у 1900 у в. Буслаўка, дзе і пражываў, калгаснік. Прыгавораны 22.9.1938 да ВМП. Расстраляны 3.10.1938. Рэабілітаваны 29.3.1961.

КАРУЛІС Васіль Фёдаравіч, н. у 1904 у в. Сярэднікі, памочнік брыгадзіра трактарнай брыгады Слуцкай МТС. Прыгавораны 25.12.1937 да ВМП. Расстраляны 29.12.1937. Рэабілітаваны 14.1.1960.

КАЧКОЎСКІ Пётр Іосіфавіч, н. у 1899 у в. Лапацічы, дзе і пражываў, брыгадзір калгаса «Пераможца». Прыгавораны 21.1.1938 да ВМП. Расстраляны 28.2.1938 у Мінску. Рэабілітаваны 3.9.1959.

КОЗЕЛ Антон Піліпавіч, н. у 1897 у в. Сярэднікі, пражываў у пас. Чырвоная Ніва, калгаснік. Прыгавораны 9.12.1937 да ВМП. Расстраляны 9.12.1937 у Слуцку. Рэабілітаваны 17.12.1957.

КОЗЕЛ Іван Мікітавіч, н. у 1891 у в. Сярэднікі, дзе і пражываў, нарыхтоўшчык Ленінскага сельпо. Прыгавораны 9.12.1937 да ВМП. Расстраляны 22.1.1938 у Слуцку. Рэабілітаваны 17.12.1957.

КОРБУТ Іван Іосіфавіч, н. у 1891 у в. Ужа Грэскага р-на, пражываў у пас. Міхайлаўка, калгаснік. Прыгавораны 29.11.1937 да ВМП. Расстраляны 11.12.1937 у Слуцку. Рэабілітаваны 25.9.1962.

КУНТЫШ Якаў Ігнатавіч, н. у 1904 у в. Лапацічы. Рэпрэсіраваны ў 1933. Рэабілітаваны ў 1963.

МАТАЛЫЦКІ Аляксей Федасеевіч, н. у 1921 у в. Сярэднікі, дзе і пражываў. Асуджаны 1.3.1944

Наследие слуцкого края

на 15 гадоў катаргі з пазбаўленнем правоў на 5 гадоў, канфіскацыяй маёмасці і пазбаўленнем воінскага звання лейтэнант. Рэабілітаваны 26.12.1967.

МІХАЙЛОЎСКІ Мікалай Мацвеевіч, н. у 1900 у в. Селішча, пражываў на х. Міхайлаўка. Асуджаны 10.11.1929 на 3 гады ППЛ.

МІХНЕВІЧ Пётр Мацвеевіч, н. у 1901, пражываў у в. Лапацічы, аднаасобнік. Рэабілітаваны.

ПАПКО Канстанцін Міхайлавіч, н. у 1893, калгаснік. Арыштаваны ў 1937. Рэабілітаваны 31.3.1992.

ПРАТАСЕВІЧ Кірыла Дарафеевіч, н. у 1898 у в. Селішча, пражываў у пас. Міхайлаўка, селянін-аднаасобнік. Асуджаны 10.11.1929 на 3 гады ППЛ. Рэабілітаваны 2.3.1992.

ПРАТАСЕНЯ Іван Герасімавіч, н. у 1922 у в. Знамя. Рэабілітаваны ў 1991.

ПРАТАСЕНЯ Павел Цімафеевіч, н. у 1907 у в. Старцэвічы, дзе і пражываў, селянін-аднаасобнік. Асуджаны 30.3.1930 на 5 гадоў ППЛ. У кастрычніку 1950 зноў арыштаваны. Рэабілітаваны 11.5.1992.

ПРЫБЫТАК Рыгор Іванавіч, н. у 1902 у в. Старцэвічы, дзе і пражываў, селянін-аднаасобнік. Асуджаны 25.11.1930 на 5 гадоў ППЛ. 16.6.1934, па адбыцці тэрміну пакарання, пазбаўлены права пражываць у Беларусі і пагранічных раёнах тэрмінам на 3 гады. Рэабілітаваны 11.5.1992.

РАГАЛЕВІЧ Ліза Сцяпанаўна, н. у 1926 у в. Барок. Рэабілітавана.

РАЖАНЕЦ Андрэй Мікітавіч, н. у 1883 у в. Старцэвічы, пражываў на х. Чарнева, калгаснік. Асуджаны 3.6.1932 на 10 гадоў ППЛ. Рэабілітаваны 10.11.1963.

РОГАЛЬ Васіль Рыгоравіч, н. у 1898 у в. Еўлічы, пражываў у пас. Вішнёўка, брыгадзір калгаса «Новы свет». Прыгавораны 17.12.1937 да ВМП. Расстраляны 22.1.1938 у Слуцку. Рэабілітаваны 6.7.1959.

РУДКОЎСКІЯ Канстанцін Паўлавіч (н. у 1905) і **Соф'я Паўлаўна** (н. у 1909), пражывалі на х. Чарнева. Высланы ў 1931. Рэабілітаваны ў 1992.

СУМАР Іван Нічыпаравіч, н. у 1902 у в. Старцэвічы, дзе і пражываў, бракоўшчык Слуцкай МТС. Прыгавораны 28.11.1937 да ВМП. Расстраляны 11.12.1937 у Слуцку. Рэабілітаваны 13.9.1961.

ТАДРА Антаніна Якаўлеўна, н. у 1903 у в. Бенькаўцы Навагрудскага пав., пражывала ў в. Ванькоўшчына, калгасніца. Асуджана двойчы: 11.9.1939 на 5 гадоў ППЛ і 1.3.1950 на высылку ў Казахстан. Рэабілітавана 14.8.1956.

УЛАСАВЕЦ Міхаіл Ігнатавіч, н. у 1876 у в. Лапацічы. Рэпрэсіраваны ў 1937. Рэабілітаваны ў 1989.

ХАЦЕНКА Варвара Данілаўна, н. у 1890 у в. Сярэднікі, дзе і пражывала. Прыгавораная 5.11.1937 да ВМП. Расстраляна 11.11.1937 у Слуцку. Рэабілітавана 5.10.1959.

ХАЦЕНКА Раман Якаўлевіч, н. у 1895 у в. Сярэднікі, пражываў у пас. Усход, рахункавод. Прыгавораны 22.11.1937 да ВМП. Расстраляны 29.11.1937 у Слуцку. Рэабілітаваны 18.8.1956.

ШНЭК Якаў Барысавіч, н. у 1887 у в. Знамя. Рэпрэсіраваны ў 1932. Рэабілітаваны ў сакавіку 1993.

ІСЕРНСКІ СЕЛЬСАВЕТ

БУРАК Соф'я Кузьмінічна, н. у 1894 у в. Вялікае Быкава, дзе і пражывала, калгасніца. Асуджана 17.5.1933 на 3 гады ППЛ (умоўна). Рэабілітавана 20.7.1959.

БУРАК Сцяпан Іванавіч, н. у 1896 у в. Вялікае Быкава, дзе і пражываў, калгаснік. Асуджаны 17.5.1933 на 3 гады ППЛ (умоўна). Рэабілітаваны 20.7.1959.

БЫЧАК Ларыён Сцяпанавіч, н. у 1895 у в. Каты, дзе і пражываў, каваль. Прыгавораны 22.8.1937 да ВМП. Расстраляны 2.9.1937 у Слуцку. Рэабілітаваны.

ВАЛАТОВІЧ Міхаіл Рыгоравіч, н. у 1900, пражываў у в. Малое Быкава. Рэпрэсіраваны ў 1933. Рэабілітаваны ў 1989.

ГРАНЮК-БАЛТРАМЕЕЎ Мікалай Кузьміч, н. у 1913 у в. Вялікае Быкава. Арыштаваны 28.12.1932. Асуджаны 17.5.1933 на 3 гады ППЛ. Рэабілітаваны 23.5.1989.

ДУБІНА Іван Акімавіч, н. у 1911, рахункавод калгаса. Асуджаны ў 1938. Рэабілітаваны 27.12.1985.

КАЧУРЫ Фёдар Андрэевіч (н. у 1910) і **Тацяна Лук'янаўна** (н. у 1906), жылі ў в. Вялікае Быкава. Рэпрэсіраваны ў 1930. Рэабілітаваны ў 1993.

КЕРЧЭТЫ Васіль Сцяпанавіч (н. у 1871), **Праскоўя Іванаўна** (н. у 1865), **Ганна Васільеўна** (н. у 1918), жылі ў в. Панічы. Рэпрэсіраваны ў 1931. Рэабілітаваны ў 1993.

КУРДЗЮКІ Апанас Фёдаравіч (н. у 1860), **Алена Людвігаўна, Іван Апанасавіч, Сцяпан Апанасавіч, Уладзімір Апанасавіч**, жылі ў в. Вялікая Сліва. Рэпрэсіраваны ў 1930. Рэабілітаваны ў 1993.

САМУСЕВІЧ Даніла Усцінавіч, н. у 1906 у в. Каты, дзе і пражываў, селянін-аднаасобнік. Прыгавораны 3.1.1938 да ВМП. Расстраляны 23.1.1938 у Слуцку. Рэабілітаваны 29.9.1956.

ТАМКОВІЧ Адам Віктаравіч (Вітольдавіч), н. у 1897 у в. Брончыцы Старобінскага р-на, пражываў у в. Панічы, працаваў на будоўлі. Прыгавораны 25.9.1938 да ВМП. Расстраляны 6.10.1938 у Мінску. Рэабілітаваны 24.5.1961.

ТАРАСЕВІЧ Антон Іванавіч, н. у 1874 у в. Нежаўка, дзе і пражываў, селянін-аднаасобнік. Асуджаны 3.11.1937 на 10 гадоў ППЛ. Памёр у зняволенні 15.5.1938. Рэабілітаваны 21.4.1989.

ЧЫЖ Андрэй Іванавіч, н. у 1903 у в. Быкава. Асуджаны 4.11.1937 на 10 гадоў ППЛ. Рэабілітаваны 30.9.1992.

ЯРАШЭВІЧ Іван Майсеевіч, н. у 1908. Рэпрэсіраваны ў жніўні 1945. Рэабілітаваны ў лютым 1993.

Наследие слуцкого края

ЯРАШЭВІЧ Іван Пракопавіч, н. у 1882. Рэпрэсіраваны ў 1931. Рэабілітаваны ў 1992.

КАЗЛОВІЦКІ СЕЛЬСАВЕТ

ВАСІЛЕВІЧ Андрэй Аляксеевіч, н. у 1901 у в. Казловічы, дзе і пражываў, пуцявы абходчык станцыі Слуцк. Прыгавораны 17.12.1937 да ВМП. Расстраляны 21.12.1938 у Слуцку. Рэабілітаваны 2.11.1959.

ВАСІЛЕВІЧ Дзмітрый Пятровіч, н. у 1898 у в. Бандары, пражываў у в. Казловічы, селянін-аднаасобнік. Асуджаны 17.10.1932 на 5 гадоў ППЛ. Рэабілітаваны 20.2.1960.

ВАСІЛЕВІЧ Іван Емяльянавіч, н. у 1891, селянін-аднаасобнік. Рэпрэсіраваны ў сакавіку 1930. Рэабілітаваны ў жніўні 1989.

ВАСІЛЕВІЧ Лаўрэн Раманавіч, н. у 1889 у в. Казловічы, дзе і пражываў, селянін-аднаасобнік. Асужаны 17.10.1932 на 3 гады ППЛ. Рэабілітаваны 20.2.1960.

ВАСІЛЕВІЧ Нічыпар Канстанцінавіч, н. у 1889 у в. Бандары, дзе і пражываў, калгаснік. Асуджаны 10.10.1937 на 10 гадоў ППЛ. Рэабілітаваны 15.10.1960.

ВАСІЛЕВІЧ Піліп Прохаравіч, н. у 1896 у в. Казловічы, дзе і пражываў, калгаснік. Прыгавораны 10.10.1937 да ВМП. Расстраляны 18.10.1937 у Слуцку. Рэабілітаваны 17.11.1962.

ГАРБУЗ Аляксей Казіміравіч, Рэпрэсіраваны ў 1933. Рэабілітаваны ў 1987.

ГУДКОЎСКІЯ Пётр Канстанцінавіч і Лілія Варфаламееўна, жылі ў в. Вялікая Сліва. Высланы ў 1930. Рэабілітаваны ў 1993.

ГУР Навум Сяргеевіч, н. у 1900 у в. Агароднікі, дзе і пражываў, рахункавод калгаса імя Варашылава. Асуджаны 14.11.1938 на 5 гадоў ППЛ. Рэабілітаваны 20.3.1989.

ДУБІН Захар Апанасавіч, н. у 1892 у в. Ісерна, пражываў у в. Валаты, калгасны вартаўнік. Асуджаны 11.9.1948 на 25 гадоў ППЛ. Рэабілітаваны 23.5.1953.

ЖУК Пётр Дзмітрыевіч, н. у 1896 у в. Казловічы. Рэпрэсіраваны ў 1937. Рэабілітаваны ў 1956.

ЖЫВАГЛОД Аляксандр Канстанцінавіч, н. у 1899 у в. Казловічы, дзе і пражываў, калгаснік. Прыгавораны 10.10.1937 да ВМП. Расстраляны 18.10.1937 у Слуцку. Рэабілітаваны 17.11.1962.

ІГНАТОВІЧ Трафім Піліпавіч, н. у 1898 у в. Бандары, дзе і пражываў, кладаўшчык калгаса імя Кірава. Асуджаны 10.10.1937 на 10 гадоў ППЛ. Рэабілітаваны 15.10.1960.

ІГНАТОВІЧ Яфім Сцяпанавіч, н. у 1900 у в. Бандары, дзе і пражываў, селянін-аднаасобнік. Прыгавораны 10.10.1937 да ВМП. Расстраляны 18.10.1937 у Слуцку. Рэабілітаваны 15.10.1960.

КАЛЯДКА Захар Фёдаравіч, н. у 1901 у в. Ячава, пражываў у в. Лесуны, селянін-аднаасобнік. Прыгавораны 11.10.1938 да ВМП. Расстраляны 31.10.1938 у Слуцку. Рэабілітаваны 18.1.1961.

КАЧУР Антон Васільевіч, н. у 1893 у в. Валаты, дзе і пражываў, калгаснік. Прыгавораны 8.1.1938 да ВМП. Расстраляны 3.2.1938 у Мінску. Рэабілітаваны 16.8.1958.

КАЧУР Раман Іванавіч, н. у 1885 у в. Валаты, дзе і пражываў, селянін-аднаасобнік. Прыгавораны 8.1.1938 да ВМП. Расстраляны 3.2.1938 у Мінску. Рэабілітаваны 16.8.1958.

КРЫВАДУБСКІ ЛеўАнуфрыевіч, н. у 1899, пражываў у в. Лесуны. Рэпрэсіраваны ў 1930. Рэабілітаваны ў 1993.

КУНЦЭВІЧ Вера Антонаўна, н. у 1943 у в. Малая Сліва. Рэабілітавана ў 1997.

КУНЦЭВІЧ Павел Сцяпанавіч, н. у 1908. Рэпрэсіраваны ў красавіку 1937. Рэабілітаваны ў верасні 1989.

ЛАГУН Ілья Цімафеевіч, н. у 1891 у в. Казловічы, дзе і пражываў, калгаснік. Прыгавораны 10.10.1937 да ВМП. Расстраляны 18.10.1937 у Слуцку. Рэабілітаваны 17.11.1962.

ЛАГУН Мікіта Кандратавіч. Рэпрэсіраваны ў 1937. Рэабілітаваны ў 1957.

ЛАГУН Сцяпан Цімафеевіч, н. у 1883 у в. Казловічы, дзе і пражываў, калгаснік. Прыгавораны 10.10.1937 да ВМП. Расстраляны 18.10.1937 у Слуцку. Рэабілітаваны 17.11.1962.

ЛАГУН Сямён Герасімавіч, н. у 1874 у в. Казловічы, дзе і пражываў, селянін-аднаасобнік. Асуджаны 17.10.1932 на 3 гады ППЛ. Рэабілітаваны 20.2.1960.

ЛАГУН Яфім Кандратавіч, н. у 1893. Арыштаваны ў 1937. Рэабілітаваны ў 1957.

ЛЯСУН Сяргей Апанасавіч, н. у 1899 у в. Кляпчаны, пражываў у в. Казловічы, селянін-аднаасобнік. Асуджаны 17.10.1932 на 5 гадоў ППЛ. Рэабілітаваны 20.2.1960.

МАКАРЭНКІ Даніс Сцяпанавіч (н. у 1896) і **Домна Данілаўна,** пражывалі ў в. Дальнія Бандары, аднаасобнікі. Высланы ў 1930. Рэабілітаваны ў 1993.

НОВІК Вольга Яфімаўна, н. у 1923 у в. Бандары. Рэабілітавана.

ПАСЮК Канстанцін Іванавіч, н. у 1923 у в. Казловічы. Рэпрэсіраваны ў 1948. Рэабілітаваны ў 1991.

ПАЦІКАЙЛІК Ілья Ціханавіч, н. у 1900 у в. Агароднікі, дзе і пражываў, манцёр. Асуджаны 27.11.1933 на 10 гадоў ППЛ. Рэабілітаваны 22.6.1965.

ПАЦІКАЙЛІК Майсей Парфенавіч, н. у 1878 у в. Агароднікі, дзе і пражываў, селянін-аднаасобнік. Асуджаны 17.5.1933 на пазбаўленне права пражывання ў пэўных населеных пунктах СССР тэрмінам на 3 гады. Рэабілітаваны 5.3.1960.

РАДЗЮК Васа Кандратаўна, н. у 1898 у в. Лесуны, дзе і пражывала, калгасніца. Асуджана 11.10.1938 на 5 гадоў ППЛ. Рэабілітавана 18.1.1961.

РАДЗЮК Васіль Кандратавіч, н. у 1882 у в. Лесуны, дзе і пражываў, калгаснік. Прыгавораны

Наследие слуцкого края

11.10.1938 да ВМП. Расстраляны 31.10.1938 у Слуцку. Рэабілітаваны 18.1.1961.

РАДЗЮК Герасім Адамавіч, н. у 1893 у в. Лесуны, пражываў у в. Навадворцы. Асуджаны 23.10.1931 на 3 гады ППЛ. Рэабілітаваны 19.9.1991.

РАДЗЮК Лявон Васільевіч, н. у 1907 у в. Лесуны, дзе і пражываў, калгаснік. Асуджаны 11.10.1938 на 10 гадоў ППЛ. Памёр у зняволенні 26.8.1941. Рэабілітаваны 18.1.1961.

САВІЦКІ Васіль Георгіевіч, н. у 1901, аднаасобнік. Рэпрэсіраваны ў 1930. Рэабілітаваны ў чэрвені 1991.

САВІЦКІ Рыгор Фёдаравіч, н. у 1895, аднаасобнік. Рэпрэсіраваны ў 1930. Рэабілітаваны.

САЛЯНСКАЯ Ніна Мікітаўна, н. у 1925 у в. Вялікая Сліва. Рэабілітавана.

САМУСЕВІЧ Дзяніс Іванавіч, н. у 1883, пражываў у в. Вялікая Сліва. Рэпрэсіраваны ў 1941. Рэабілітаваны.

САМУСЕВІЧ Ілья Сямёнавіч, н. у 1891. Рэпрэсіраваны ў сакавіку 1938. Рэабілітаваны ў красавіку 1989.

САМУСЕВІЧ Сяргей Яўсеевіч, н. у 1907 у в. Вялікая Сліва, аднаасобнік. Рэпрэсіраваны ў 1935. Рэабілітаваны ў 1989.

САМУСЕВІЧ Яфрэм Яфімавіч, пражываў у в. Вялікая Сліва. Рэпрэсіраваны ў 1930. Рэабілітаваны ў 1992.

СІНЯГУБ Аляксей Данілавіч, н. у 1895, аднаасобнік. Арыштаваны ў 1933. Рэабілітаваны 10.8.1963.

СЛАВАШЭВІЧ Уладзімір Васільевіч, н. у 1896, аднаасобнік. Арыштаваны ў 1937. Рэабілітаваны 22.8.1989.

СТАТКЕВІЧ Міхаіл Мікалаевіч, н. у 1923 у в. Вялікая Падзер. Рэабілітаваны.

ТАРАСЕВІЧ Сямён Фёдаравіч, н. у 1893. Арыштаваны ў 1930. Рэабілітаваны 16.1.1989.

ТРАФІМОВІЧ Васіль Паўлавіч, н. у 1911 у в. Бандары, пражываў у пас. Орэдзеж Ленінградскай вобл., настаўнік. Расстраляны ў верасні 1937. Рэабілітаваны.

ТРАФІМОВІЧ Галіна Антонаўна, н. у 1932 у в. Бандары. Рэабілітавана ў 1997.

ТРАФІМОВІЧ Георгій Паўлавіч, н. у 1909. Рэабілітаваны ў 1990.

ТРАФІМОВІЧ Іосіф Пракопавіч, н. у 1890 у в. Бандары, дзе і пражываў, калгаснік. Асуджаны 10.10.1937 на 10 гадоў ППЛ. Рэабілітаваны 15.10.1960.

ТРАФІМОВІЧ Лідзія Яфімаўна, н. у 1927 у в. Бандары. Рэабілітавана.

ТРАФІМОВІЧ Максім Пракопавіч, н. у 1904 у в. Бандары, ветэрынарны ўрач. Расстраляны ў верасні 1937. Рэабілітаваны.

ТРАФІМОВІЧ Пётр Іванавіч, н. у 1905. Рэпрэсіраваны ў 1937. Рэабілітаваны ў красавіку 1957.

ТРАФІМОВІЧ Пётр Іванавіч, н. у 1905 у в. Бандары, пражываў у Віцебску. Расстраляны ў верасні 1937. Рэабілітаваны.

ТРАФІМОВІЧ Пракоп Мацвеевіч, н. у 1917 у в. Бандары, пражываў у Ленінградзе, студэнт. Расстраляны ў верасні 1937. Рэабілітаваны.

ТРАФІМОВІЧ Сцяпан Пракопавіч, н. у 1897 у в. Бандары, дзе і пражываў, калгаснік. Асуджаны 10.10.1937 на 10 гадоў ППЛ. Рэабілітаваны 15.10.1960.

ТРАФІМОВІЧ Сямён Паўлавіч, н. у 1913 у в. Бандары, пражываў у пас. Орэдзеж Ленінградскай вобл., настаўнік. Расстраляны ў верасні 1937. Рэабілітаваны.

ШЫЛОВІЧ Іван Антонавіч, н. у 1934 у в. Бандары. Рэабілітаваны ў 1997.

ЧАПУРКА Уладзімір Міхайлавіч, н. у 1891 у в. Агароднікі, дзе і пражываў, калгаснік. Прыгавораны 15.11.1938 да ВМП. Расстраляны 29.11.1938. Рэабілітаваны 23.11.1960.

ЧЫЖ Іван Якімавіч, н. у 1902 у в. Вялікая Сліва, пражываў у Ленінградзе. Расстраляны ў верасні 1937. Рэабілітаваны.

ЧЫЖ Міхаіл Уладзіміравіч, н. у 1895 у в. Вялікая Сліва, пражываў у Ленінградзе. Расстраляны ў верасні 1937. Рэабілітаваны.

КІРАЎСКІ СЕЛЬСАВЕТ

АМЯЛЬКОВІЧ Іосіф Дзмітрыевіч, н. у 1887 у в. Балотчыцы, пражываў у в. Іванскія Агароднікі, рабочы цагельна-чарапічнага завода. Прыгавораны 17.12.1937 да ВМП. Расстраляны 21.12.1938. Рэабілітаваны 28.6.1961.

БАЛОШКА Ульяна Пятроўна, н. у 1900 у в. Кірава, дзе і пражывала, сялянка-аднаасобніца. Асуджана 20.10.1938 на 5 гадоў ППЛ з паражэннем у правах на 3 гады. Рэабілітавана 12.9.1963.

БАРАНОЎСКАЯ Марыя Іванаўна, н. у 1863 у в. Працавічы, дзе і пражывала, працавала на ўласнай гаспадарцы. Асуджана 17.5.1933 на 3 гады ППЛ (умоўна). Рэабілітавана 20.7.1959.

БАЧКО Аўдоцця Рыгораўна. Рэабілітавана ў 1991.

БАЧКО Клаўдзія Аляксееўна. Рэабілітавана ў 1991.

БАЧКО Яўген Аляксеевіч. Рэабілітаваны ў 1991.

БЕРАЗОЎСКІ Станіслаў Адольфавіч, н. у 1901. Рэпрэсіраваны ў 1930. Рэабілітаваны ў 1989.

БОЛАС Настасся Рыгораўна, н. у 1905. Рэпрэсіравана ў маі 1933. Рэабілітавана ў ліпені 1959.

БУРАК Мікалай Іванавіч, н. у 1900 у в. Васілінкі, пражываў у в. Навадворцы, калгаснік. Асуджаны 20.5.1933 на 3 гады ППЛ. Рэабілітаваны 24.5.1958.

ВЕЧАР Ніна Адамаўна, н. у 1914 у в. Навадворцы. Рэпрэсіравана ў 1931. Рэабілітавана ў 1992.

Наследие слуцкого края

ГАРДЗІЕВІЧ Франц Антонавіч, н. у 1889 у в. Новы Двор, дзе і пражываў, калгаснік. Прыгавораны 25.9.1938 да ВМП. Расстраляны 7.10.1938. Рэабілітаваны 15.10.1959.

ГЕРАСІМОВІЧ Мацвей Сямёнавіч, н. у 1887, пражываў ў в. Устрань. Рэпрэсіраваны ў 1932. Рэабілітаваны ў красавіку 1993.

ГЕРАСІМОВІЧ Пракоп Трафімавіч, н. у 1901 у в. Устрань, пражываў у Ленінградзе, ветэрынарны ўрач. Расстраляны ў 1937. Рэабілітаваны.

ГУСЦЯРНІК Сава Данілавіч, н. у 1872 у в. Навадворцы, дзе і пражываў, селянін-аднаасобнік. Асуджаны 16.2.1938 на 3 гады высылкі. Рэабілітаваны ў 1963.

ДАБРЫНЕЎСКАЯ Браніслава Уладзіміраўна, н. у 1901, сялянка-аднаасобніца. Рэпрэсіравана ў 1933. Рэабілітавана ў маі 1964.

ДАВІДОВІЧ Ілья Сцяпанавіч, н. у 1900 у в. Кляпчаны. Рэпрэсіраваны ў 1938. Рэабілітаваны ў 1962.

ДЗЯНІСАВА Алена Кузьмінічна, н. у 1907 у в. Кляпчаны, дзе і пражывала, аднаасобніца. Рэпрэсіравана ў 1930. Рэабілітавана 13.8.1993.

ДЗЯНІСАВА Вера Кузьмінічна, н. у в. Кляпчаны, дзе і пражывала. Рэпрэсіравана ў 1930. Рэабілітавана 13.8.1993.

ДЗЯНІСАВА Ганна Якаўлеўна, н. у в. Кляпчаны, дзе і пражывала, аднаасобніца. Рэпрэсіравана ў 1930. Рэабілітавана 13.8.1993.

ДЗЯНІСАЎ Кузьма Ягоравіч, н. у 1879 у в. Кляпчаны, дзе і пражываў, аднаасобнік. Рэпрэсіраваны ў 1930. Рэабілітаваны 13.8.1993.

ДЗЯНІСАЎ Сцяпан Кузьміч, н. у 1905 у в. Кляпчаны, дзе і пражываў, селянін-аднаасобнік. Рэпрэсіраваны ў 1930. Рэабілітаваны 13.8.1993.

ЕЗАВІТ Емяльян Васільевіч, н. у 1887, калгаснік. Рэпрэсіраваны ў кастрычніку 1937. Рэабілітаваны ў ліпені 1992.

ЖУК Максім Васільевіч, н. у 1899 у в. Працавічы, дзе і пражываў, калгаснік. Асуджаны 17.5.1933 на 3 гады высылкі ў Казахстан. Рэабілітаваны 20.7.1959.

КАДЫШ Міхаіл Анікеевіч, н. у 1869 у в. Навадворцы, дзе і пражываў, калгаснік. Асуджаны 20.5.1933 на пазбаўленне права пражывання ў БССР тэрмінам на 3 гады. Рэабілітаваны 24.5.1958.

КАРОЛІК Фама Яфрэмавіч, н. у 1889 у в. Кляпчаны, дзе і пражываў, брыгадзір калгаса. Прыгавораны 15.10.1938 да ВМП. Расстраляны 6.11.1938. Рэабілітаваны 15.10.1959.

КІСЕЛЬ Нічыпар Андрэевіч, н. у 1899. Рэпрэсіраваны ў 1933. Рэабілітаваны ў 1989.

КОБЕР Ігнат Канстанцінавіч, н. у 1905 у в. Працавічы, дзе і пражываў, калгаснік калгаса «Іскра». Асуджаны 17.5.1933 на 3 гады высылкі ў Казахстан. Рэабілітаваны 20.7.1959.

КОХАН Іван Андрэевіч, н. у 1894 у в. Агароднікі, пражываў у в. Лясішча, селянін-аднаасобнік. Прыгавораны 20.9.1938 да ВМП. Расстраляны 1.10.1938 у Мінску. Рэабілітаваны 12.5.1958.

КОХАН Каленік Нічыпаравіч, н. у 1897 у в. Навадворцы, дзе і пражываў, калгаснік. Асуджаны 20.5.1933 на 3 гады ППЛ. Рэабілітаваны 24.5.1958.

КОХАН Міхаіл Самуілавіч, н. у 1875 у в. Навадворцы, дзе і пражываў, селянін-аднаасобнік. Прыгавораны 16.2.1933 да ВМП з канфіскацыяй маёмасці. Звестак аб выкананні прыгавору няма. Рэабілітаваны 10.8.1964.

КОХАН Нічыпар Іосіфавіч, н. у 1861 у в. Навадворцы, дзе і пражываў, калгаснік. Асуджаны 10.5.1933 на 3 гады ППЛ (умоўна). Рэабілітаваны 24.5.1958.

КУРЫЛЬЧЫК Пётр Фёдаравіч, н. у 1905 у в. Працавічы, дзе і пражываў, працаваў на сваёй гаспадарцы. Асуджаны 17.5.1933 на 3 гады ППЛ. Рэабілітаваны 20.7.1959.

К.Я.Дзянісаў (сядзіць злева) і Г.Я.Дзянісава (сядзіць справа) з сям'ёй.

Наследие слуцкого края

ЛЮЦКО Акім Піліпавіч, н. у 1897 у в. Працавічы, дзе і пражываў, калгаснік. Асуджаны 17.5.1933 на 3 гады высылкі ў Казахстан. Рэабілітаваны 20.7.1959.

ЛЮЦКО Аляксандр Сямёнавіч, н. у 1893 у в. Працавічы, дзе і пражываў, калгаснік. Асуджаны 17.5.1933 на 3 гады высылкі ў Казахстан. Рэабілітаваны 20.7.1959.

ЛЮЦКО Міхаіл Іванавіч, н. у 1903 у в. Працавічы, дзе і пражываў, калгаснік. Асуджаны 17.5.1933 на 3 гады высылкі ў Казахстан. Рэабілітаваны 20.7.1959.

ЛЯСУН Антон Іванавіч, н. у 1898, машыніст вадакачкі. Рэпрэсіраваны ў снежні 1937. Рэабілітаваны ў лістападзе 1960.

ЛЯСУН Дзмітрый Пятровіч, н. у 1890, калгаснік. Рэпрэсіраваны ў жніўні 1938. Рэабілітаваны ў красавіку 1989.

ЛЯСУН Сяргей Апанасавіч, н. у 1899, аднаасобнік. Рэпрэсіраваны ў 1932. Рэабілітаваны ў лютым 1960.

МАГЛЫШ Пётр Мацвеевіч, н. у 1879 у в. Кляпчаны, дзе і пражываў, селянін-аднаасобнік. Рэпрэсіраваны ў 1930. Рэабілітаваны 6.6.1991.

МАГЛЫШ Яфім Пятровіч, н. у 1909 у в. Кляпчаны, дзе і пражываў, селянін-аднаасобнік. Рэпрэсіраваны ў 1930. Рэабілітаваны 6.6.1991.

НОВІК Андрэй Майсеевіч, н. у 1899 у в. Іграева, дзе і пражываў, старшыня калгаса «Слуцк-2». Асуджаны 17.5.1933 на 3 гады высылкі ў Казахстан. Рэабілітаваны 20.7.1959.

НОВІК Андрэй Мікалаевіч, н. у 1899 у с. Доры Мінскага пав., пражываў у в. Новы Двор, калгаснік. Асуджаны 21.10.1937 на 7 гадоў ППЛ і 5 гадоў з пазбаўленнем правоў. Рэабілітаваны 8.9.1965.

НОВІК Вольга Яфімаўна, н. у 1923 у в. Бандары. Рэабілітавана.

ПАЦКАЛІК Аляксандр Цімафеевіч, н. у 1903, ветэрынарны ўрач. Расстраляны ў верасні 1937. Рэабілітаваны.

ПАЦКАЛІК Сяргей Нічыпаравіч, н. у 1900 у в. Навадворцы, дзе і пражываў, калгаснік. Асуджаны 20.5.1933 на 3 гады ППЛ. Рэабілітаваны 24.5.1958.

ПЕКАР Сямён Фёдаравіч, н. у 1902 у в. Абядземль Старобінскага р-на, пражываў у в. Працавічы, калгаснік. Прыгавораны 22.8.1937 да ВМП. Расстраляны 2.9.1937 у Слуцку. Рэабілітаваны 9.1.1987.

ПРАТАСЕНЯ Карней Аляксеевіч, н. у 1897 у в. Быкова, пражываў у в. Працавічы, селянін-аднаасобнік. Асуджаны 17.5.1933 на 3 гады ППЛ (умоўна). Рэабілітаваны 20.7.1959.

ПРЫШЧЭПА Іван Сцяпанавіч, н. у 1897 у в. Іграева, дзе і пражываў, калгаснік. Асуджаны 17.5.1933 на высылку ў Казахстан на 3 гады. Рэабілітаваны 20.7.1959.

САМУСЕВІЧ Ілья Сямёнавіч, н. у 1891. Рэпрэсіраваны ў сакавіку 1938. Рэабілітаваны ў красавіку 1989.

САРАГАВЕЦ Фёдар Клімянцьевіч, н. у 1901 у в. Кляпчаны, дзе і пражываў, калгаснік. Асуджаны 30.6.1949 на 10 гадоў ППЛ з пазбаўленнем правоў на 3 гады. Рэабілітаваны 27.10.1954.

СКРЫННІК Андрэй Майсеевіч, н. у 1888. Рэпрэсіраваны ў студзені 1945. Рэабілітаваны ў ліпені 1992.

СКУЦЭНЯ Сава Мікалаевіч, н. у 1897 у в. Працавічы, дзе і пражываў, калгаснік. Асуджаны 17.5.1933 на высылку ў Казахстан на 3 гады. Рэабілітаваны 20.7.1959.

СКУЦЭНЯ Сямён Сцяпанавіч, н. у 1904 у в. Працавічы, дзе і пражываў, кравец арцелі «Прагрэсіўная праца». Асуджаны 3.11.1937 на 10 гадоў ППЛ. Рэабілітаваны 19.8.1960.

СТАНІЛЕВІЧ Іосіф Пятровіч, н. у 1888 у в. Новы Двор, пражываў у в. Лесішча Слуцкага р-на, вартаўнік. Прыгавораны 31.5.1938 да ВМП. Расстраляны 9.8.1938. Рэабілітаваны 1.10.1957.

ТАЛСТОЙ Яўген Сцяпанавіч, н. у 1915 у в. Навадворцы. Рэпрэсіраваны ў 1937. Рэабілітаваны ў 1992.

ХАЦЬКО-МАРЫН Ігнат Сямёнавіч, н. у 1895 у в. Іванскія Агароднікі, дзе і пражываў, калгаснік. Прыгавораны 30.12.1937 да ВМП. Расстраляны 24.1.1938 у Слуцку. Рэабілітаваны 29.4.1989.

ЧЫЖ Мацвей Нічыпаравіч, н. у 1909, старшыня калгаса. Рэпрэсіраваны ў жніўні 1945. Рэабілітаваны ў чэрвені 1990.

ЧЫПУРКА Уладзімір Міхайлавіч, н. у 1891, калгаснік. Рэпрэсіраваны ў ліпені 1938. Рэабілітаваны ў лістападзе 1960.

ШЧУКА Аляксей Акімавіч, н. у 1907, калгаснік. Рэпрэсіраваны ў 1938. Рэабілітаваны ў маі 1989.

ЯКІМОВІЧ Вольга Васільеўна, н. у 1904, калгасніца. Рэпрэсіравана ў 1938. Рэабілітавана ў маі 1989.

ЯКІМОВІЧ Дзмітрый Рыгоравіч, н. у 1891 у в. Навадворцы, дзе і пражываў, калгаснік. Асуджаны 20.5.1933 на 3 гады ППЛ. Рэабілітаваны 24.5.1958.

ЯКІМОВІЧ Дзмітрый Сямёнавіч, н. у 1891 у в. Навадворцы, дзе і пражываў, калгаснік. Асуджаны 20.5.1933 на пазбаўленне права пражывання ў буйных гарадах тэрмінам на 3 гады. Рэабілітаваны 24.5.1958.

ЯКІМОВІЧ Рыгор Сямёнавіч, н. у 1865 у в. Навадворцы, дзе і пражываў, калгаснік. Асуджаны 20.5.1933 на пазбаўленне права пражывання ў буйных гарадах тэрмінам на 3 гады (умоўна). Рэабілітаваны 24.5.1958.

ЯКІМОВІЧ Цімафей Навумавіч, н. у 1891 у в. Навадворцы, дзе і пражываў, селянін-аднаасобнік. Асуджаны 16.2.1933 на 10 гадоў ППЛ. Памёр у зняволенні 14.12.1940. Рэабілітаваны 10.8.1963.

ЯКІМОВІЧ Цімафей Рыгоравіч, н. у 1898 у в. Навадворцы, бухгалтар Раваніцкага спіртзавода.

Наследие слуцкого края

Прыгавораны 14.12.1937 да ВМП. Расстраляны 11.1.1938 у Магілёве. Рэабілітаваны 25.1.1961.

ЯЛОВА Ніна Адамаўна, н. у 1912 у в. Навадворцы. Рэабілітавана.

ЛЕНІНСКІ СЕЛЬСАВЕТ

АТЛІВАНЧЫК Андрэй Якаўлевіч, н. у 1894 у м. Леніна, дзе і пражываў, калгаснік. Прыгавораны 3.11.1938 да ВМП. Расстраляны 22.11.1938. Рэабілітаваны 25.4.1962.

ВАСІЛЕНКА Андрэй Пятровіч, н. у 1857. Арыштаваны ў 1938. Рэабілітаваны 19.9.1989.

ВАСІЛЕНКА Праскоўя Андрэеўна, н. у 1895 у в. Нявязцы, і двое яе малалетніх дзяцей: **Вера** — 1932 г. н., **Мікалай** — 1935 г. н. Асуджаны 28.9.1938 на 10 гадоў ППЛ. Рэабілітаваны 12.2.1940.

ВЕЧАР Іван Антонавіч, н. у 1912 у в. Кажушкі, дзе і пражываў, калгаснік. Асуджаны 2.6.1936 на 4 гады ППЛ. Рэабілітаваны 22.12.1966.

ВЕЧАР Мечыслаў Антонавіч, н. у 1915 у в. Кажушкі, дзе і пражываў, калгаснік. Асуджаны 2.6.1936 на 6 гадоў ППЛ. Рэабілітаваны 22.12.1966.

ГУЦЬКО Ігнат Пятровіч, н. у 1899 у в. Нявязцы, дзе і пражываў, настаўнік. Асуджаны 10.10.1937 на 10 гадоў ППЛ. Рэабілітаваны 23.7.1960.

ГУЦЬКО Цімафей Ільіч, н. у 1888 у в. Нявязцы, дзе і пражываў, калгаснік. Асуджаны 2.11.1937 на 10 гадоў ППЛ. Рэабілітаваны 31.5.1989.

ДАШКЕВІЧ Станіслаў Станіслававіч, н. у 1897 у в. Кажушкі, дзе і пражываў, калгаснік. Асуджаны 2.6.1936 на 5 гадоў ППЛ. Рэабілітаваны 22.12.1966.

ДЗІЧКОЎСКІ Антон Адамавіч, н. у 1886, загадчык малочнатаварнай фермы калгаса імя Маркса. Арыштаваны ў 1937. Рэабілітаваны 2.6.1988.

ДОЎБІК Аляксандр Сафронавіч, н. у 1921 на х. Сеніца. Рэпрэсіраваны ў 1930. Рэабілітаваны 28.7.1993.

ДОЎБІК Вольга Сафронаўна, н. у 1929 на х. Сеніца. Рэпрэсіравана ў 1930. Рэабілітавана 28.7.1993.

ДОЎБІК Ганна Сафронаўна, н. у 1922 на х. Сеніца. Рэпрэсіравана ў 1930. Рэабілітавана 28.7.1993.

ДОЎБІК Марына, н. у 1845 на х. Сеніца. Рэпрэсіравана ў 1930. Рэабілітавана 28.7.1993.

ДОЎБІК Марыя Сафронаўна, н. у 1925 на х. Сеніца. Рэпрэсіравана ў 1930. Рэабілітавана 28.7.1993.

ДОЎБІК Мікалай Сафронавіч, н. у 1926 на х. Сеніца. Рэпрэсіраваны ў 1930. Рэабілітаваны 28.7.1993.

ДОЎБІК Сафрон Яўтрапавіч, н. у 1891 на х. Сеніца, аднаасобнік. Прыгавораны 3.9.1940 да ВМП. Рэабілітаваны 8.6.1992.

ДОЎБІК Соф'я Андрэеўна, н. у 1886 на х. Сеніца. Рэпрэсіравана ў 1933. Рэабілітавана 19.9.1989.

ДОЎБІК Яўстрат Іванавіч, н. у 1876 на х. Сеніца, аднаасобнік. Рэпрэсіраваны ў 1933. Рэабілітаваны ў 1989.

ДОЎБІК Яфіма Андрэеўна, н. у 1871 на х. Сеніца. Рэпрэсіравана ў 1930. Рэабілітавана 16.11.1992.

ЖАЛЕЙКА Іван Аляксеевіч, н. у 1886 у в. Нявязцы, дзе і пражываў, калгаснік. Прыгавораны 10.10.1937 да ВМП. Рэабілітаваны 28.4.1989.

КАЛЕШКА Іван Мікалаевіч, н. у 1882 у в. Падлессе, дзе і пражываў, вартаўнік. Асуджаны 7.8.1937 на 10 гадоў ППЛ. Памёр у зняволенні ў 1944. Рэабілітаваны 6.1.1961.

КАЛЕШКА Уладзімір Давыдавіч, н. у 1901 у в. Падлессе, дзе і пражываў, настаўнік Баранавіцкай няпоўнай сярэдняй школы. Прыгавораны 28.11.1937 да ВМП. Расстраляны 11.12.1937 у Слуцку. Рэабілітаваны 7.1.1958.

КАНАНОВІЧ Васіль Фёдаравіч, н. у 1894 у в. Нявязцы, дзе і пражываў, калгаснік. Прыгавораны 17.12.1937 да ВМП. Рэабілітаваны 5.4.1989.

КАШАНСКІ Пётр Сільвестравіч, н. у 1891 у в. Леніна, дзе і пражываў, калгаснік. Асуджаны 5.10.1936 на 5 гадоў ППЛ. Рэабілітаваны 15.5.1959.

КУНТЫШ Фёдар Фаміч, н. у 1894. Рэпрэсіраваны ў маі 1933. Рэабілітаваны ў маі 1963.

ЛЕМЕШ Іван Карлавіч, н. у 1889. Рэпрэсіраваны ў 1937. Рэабілітаваны ў студзені 1958.

ЛЕМЕШ Кузьма Кузьміч, н. у 1906 у в. Падлессе, дзе і пражываў, калгаснік. Прыгавораны 9.12.1937 да ВМП. Расстраляны 22.1.1938. Рэабілітаваны 27.9.1963.

ПРАТАСЕНЯ Рыгор Іванавіч, н. у 1899. Рэпрэсіраваны ў 1936. Рэабілітаваны ў жніўні 1957.

СЯРГЕЕЎ Фёдар Мікалаевіч, н. у 1880 у в. Чудзік Ганцавіцкага р-на, пражываў у в. Дубкі, прыёмшчык на млыне калгаса імя К.Маркса. Асуджаны 1.4.1946 на 8 гадоў ППЛ. Рэабілітаваны 10.11.1961.

ТОЛСЦІК Лідзія Акімаўна, н. у 1918 у в. Леніна. Рэабілітавана.

ТУРАВЕЦ Васіль Мікалаевіч, н. у 1891, жыў у в. Леніна. Рэпрэсіраваны ў 1930. Рэабілітаваны.

УЛАСЕВІЧ Якаў Мікалаевіч, н. у 1880 у в. Лапацічы. Рэпрэсіраваны ў 1938. Рэабілітаваны.

ШАХЛЕВІЧ Мікалай Аляксандравіч, н. у 1911. Рэпрэсіраваны ў 1937. Рэабілітаваны ў снежні 1956.

ЯРМАЛІНСКІ Сямён Мацвеевіч, н. у 1886 у в. Нявязцы, дзе і пражываў, аднаасобнік. Рэпрэсіраваны ў 1933. Рэабілітаваны 15.2.1995.

МАЯЦКІ СЕЛЬСАВЕТ

БІЛЬДЗЮКЕВІЧ Аляксандр Іосіфавіч, н. у 1927. Рэпрэсіраваны ў 1950. Рэабілітаваны ў 1991.

ГАЎРЫЛОВІЧ Прохар Лявонавіч. Рэпрэсіраваны ў 1937. Рэабілітаваны ў верасні 1960.

ГЛАДКІ Фёдар Якаўлевіч, н. у 1890. Арыштаваны ў 1932. Рэабілітаваны 4.11.1957.

Наследие слуцкого края

ГУЗОЎСКІ Аляксандр Аксенцьевіч, н. у 1902. Арыштаваны ў 1937. Рэабілітаваны.

МІСЮК Іван Давыдавіч, н. у 1898 у в. Шулякі. Рэпрэсіраваны ў 1930. Рэабілітаваны ў 1952.

РУДАКОЎСКІ Іосіф Ігнатавіч, н. у 1898. Арыштаваны ў 1937. Рэабілітаваны 31.3.1962.

САНЬКО Мітрафан Іванавіч, н. у 1898 у в. Дзюдзева, дзе і пражываў, возчык Грэскага сельпо. Прыгавораны 12.11.1938 да ВМП. Расстраляны 29.11.1938 у Мінску. Рэабілітаваны 25.5.1959.

СЫЦЬКО Іван Фаміч, н. у 1874. Арыштаваны ў 1937. Рэабілітаваны.

ТАГАНОВІЧ Фёдар Іванавіч, н. у 1887. Рэпрэсіраваны ў 1937. Рэабілітаваны ў студзені 1961.

ПАЎСТЫНСКІ СЕЛЬСАВЕТ

АЛЯХНОВІЧ Франц Адамавіч, н. у 1877 у в. Навінкі, пражываў у в. Заграддзе, селянін-аднаасобнік. Асуджаны 20.6.1929 на 3 гады высылкі ў Сібір. Рэабілітаваны 12.3.1992.

БЫЛІНОВІЧ Франц Адольфавіч, н. у 1889 у в. Рабак, дзе і пражываў. Асуджаны 20.10.1937 на 10 гадоў ППЛ. Рэабілітаваны 26.8.1997.

ВЫСКВАРКА Вольга Іосіфаўна, н. у 1879 у в. Вераб'ёва, пражывала ў в. Заграддзе, сялянка. Асуджана 12.7.1929 на 3 гады высылкі ў Сібір. Рэабілітавана 24.5.1958.

ВЫСКВАРКА Ганна Міхайлаўна, н. у 1902 у в. Заграддзе, дзе і пражывала, сялянка. Асуджана 12.7.1929 на 3 гады высылкі ў Сібір. Рэабілітавана 24.5.1958.

ВЫСКВАРКА Іван Міхайлавіч, н. у 1906 у в. Заграддзе, дзе і пражываў, селянін. Асуджаны 20.6.1929 на 10 гадоў ППЛ. Рэабілітаваны 12.3.1992.

ВЫСКВАРКА Марыя Лук'янаўна, н. у 1909 у в. Вераб'ёва, пражывала ў в. Заграддзе, сялянка. Асуджана 12.7.1929 на 3 гады высылкі ў Сібір. Рэабілітавана 24.5.1958.

ВЫСКВАРКА Мікалай Міхайлавіч, н. у 1902 у в. Заграддзе, дзе і пражываў, селянін. Асуджаны 12.7.1929 на 3 гады высылкі ў Сібір. Рэабілітаваны 24.5.1958.

ВЫСКВАРКА Міхаіл Васільевіч, н. у 1879 у в. Вераб'ёва, пражываў у в. Заграддзе, селянін-аднаасобнік. Асуджаны 20.6.1929 на 5 гадоў ППЛ. Рэабілітаваны 12.3.1992.

ГАЛАГУЦКІЯ Васіль Ільіч (н. у 1873) і **Вольга Канстанцінаўна,** пражывалі ў в. Заграддзе. Рэпрэсіраваны ў 1931. Рэабілітаваны ў 1992.

ДРОБЫШ Адам Сцяпанавіч, н. у 1874 у в. Ленькі Грэскага р-на, пражываў у в. Заграддзе, селянін-аднаасобнік. Асуджаны 20.6.1929 на 3 гады ППЛ. Рэабілітаваны 12.3.1992.

ДРОБЫШ Іван Адамавіч, н. у 1907 у в. Заграддзе, дзе і пражываў, селянін. Асуджаны 12.7.1929 на 3 гады высылкі ў Сібір. Рэабілітаваны 24.5.1958.

ДРОБЫШ Магдалена Адамаўна, н. у 1906 у в. Заграддзе, дзе і пражывала, сялянка. Асуджана 12.7.1929 на 3 гады высылкі ў Сібір. Рэабілітавана 24.5.1958.

ДРОБЫШ Сцяпан Адамавіч, н. у 1900 у в. Ленькі Грэскага р-на, пражываў у в. Заграддзе, селянін-аднаасобнік. Асуджаны 20.6.1929 на 5 гадоў ППЛ. 22.9.1933 высланы ў Паўночны край на 3 гады. Рэабілітаваны 12.3.1992.

ДРОБЫШ Усціння Сцяпанаўна, н. у 1876 у в. Ленькі Грэскага р-на, пражывала ў в. Заграддзе, сялянка. Асуджана 12.7.1929 на 3 гады высылкі ў Сібір. Рэабілітавана 24.5.1958.

ЕРМАЛІЦКІ Адам Якаўлевіч, н. у 1893 у в. Рабак, дзе і пражываў, селянін-аднаасобнік. Асуджаны 20.10.1937 на 10 гадоў ППЛ. Рэабілітаваны 12.5.1961.

ЖУК Васіль Пятровіч, н. у 1889 у в. Паўстынь, дзе і пражываў. Асуджаны 2.6.1933 на 5 гадоў ППЛ. Рэабілітаваны 26.8.1961.

ЖУК Іван Дзямідавіч, н. у 1882 у в. Паўстынь, калгаснік. Асуджаны 24.10.1937 на 10 гадоў ППЛ. Рэабілітаваны 29.6.1989.

ЖУК Іван Сідаравіч, н. у 1889 у в. Паўстынь, дзе і пражываў. Асуджаны 2.6.1933 на 3 гады высылкі. Рэабілітаваны 26.8.1961.

ЖУК Пётр Апанасавіч, н. у 1884 у в. Паўстынь, дзе і пражываў. Асуджаны на 3 гады высылкі. Рэабілітаваны 26.8.1961.

ЗЕНЬЧЫК Павел Макаравіч, н. у 1886 у в. Соркава (Сорково), пражываў у в. Заграддзе, селянін-аднаасобнік. Асуджаны 20.10.1937 на 10 гадоў ППЛ. Памёр у зняволенні 20.11.1942. Рэабілітаваны 20.10.1958.

КАЗАК Ганна Аляксееўна, н. у 1920 у в. Заграддзе. Рэабілітавана.

КАЗАК Ганна Францаўна, н. у 1879 у в. Ленькі, пражывала ў в. Заграддзе, сялянка. Асуджана 12.7.1929 на 3 гады высылкі ў Сібір. Рэабілітавана 24.5.1958.

КАЗАК Ева Мартынаўна, н. у 1904 у в. Рудня, пражывала ў в. Заграддзе, сялянка. Асуджана 12.7.1929 на 3 гады высылкі ў Сібір. Рэабілітавана 24.5.1958.

КАЗАК Казімір Мартынавіч, н. у 1907 у в. Заграддзе, дзе і пражываў, селянін. Асуджаны 12.7.1929 на 3 гады высылкі ў Сібір. Рэабілітаваны 24.5.1958.

КАЗАК Людвіг Сцяпанавіч, н. у 1895 у в. Рудня, дзе і пражываў, калгаснік. Прыгавораны 17.3.1933 да ВМП. Звестак аб выкананні прыгавору няма. Рэабілітаваны 15.5.1959.

КАЗАК Марцін Сцяпанавіч, н. у 1868 у в. Рудня Грэскага р-на, пражываў у в. Заграддзе, селянін-аднаасобнік. Асуджаны 20.6.1929 на 5 гадоў высылкі ў Сібір. Рэабілітаваны 12.3.1992.

КАЗАК Міхаіл Мартынавіч, н. у 1899 у в. Гур'я Грэскага р-на, пражываў у в. Заграддзе, селянін.

Наследие слуцкого края

Асуджаны двойчы: 13.7.1929 і 11.3.1932 на 3 гады высылкі ў Сібір. Па адбыцці тэрміну пакарання пазбаўлены права пражываць у пэўных населеных пунктах СССР тэрмінам на 3 гады. Рэабілітаваны 24.5.1958.

КАЗАК Пелагея Міхайлаўна, н. у 1908 у в. Дубнікі, пражывала ў в. Заграддзе, сялянка. Асуджана 12.7.1929 на 3 гады высылкі ў Сібір. Рэабілітавана 24.5.1958.

КАЗАК Франц Міхайлавіч, н. у 1899 у в. Рудня, пражываў у в. Заграддзе, селянін. Асуджаны 20.6.1929 на 5 гадоў ППЛ. Рэабілітаваны 12.3.1992.

КАЦЕЛА Канстанцін Ігнатавіч, н. у 1889 у в. Паўстынь. Асуджаны 2.6.1933 на 3 гады пазбаўлення волі (умоўна). Рэабілітаваны 26.8.1961.

КРУКОЎСКАЯ Еўдакія Фёдараўна, н. у 1894. Асуджана 12.7.1929. Рэабілітавана 24.5.1958.

КРУКОЎСКІ Васіль Мікалаевіч, н. у 1899, пражываў на х. Сахалін. Рэпрэсіраваны ў 1929. Рэабілітаваны ў сакавіку 1993.

ЛАБКОВІЧ Сцяпан Адамавіч, н. у 1881 у в. Ленькі, пражываў у в. Заграддзе, селянін-аднаасобнік. Асуджаны 20.6.1929 на 5 гадоў ППЛ. Рэабілітаваны ў 1992.

ЛЮЦКО Ефрасіння Кандрацьеўна, н. у 1890 у в. Лесуны, пражывала на х. Паўстынь, сялянка-аднаасобніца. Асуджана 11.10.1938 на 5 гадоў ППЛ. Рэабілітавана 18.1.1961.

ЛЮЦКО Павел Антонавіч, н. у 1881 на х. Паўстынь, дзе і пражываў, селянін-аднаасобнік. Прыгавораны 11.10.1938 да ВМП. Расстраляны 31.10.1938 у Слуцку. Рэабілітаваны 18.1.1961.

МАТУСЕВІЧ Аляксандра Іванаўна, н. у 1907 у в. Рабак. Рэабілітавана.

МАТУСЕВІЧ Антон Мацвеевіч, н. у 1897. Высланы з сям'ёй у 1930. Рэабілітаваны ў 1992.

МІХНЕВІЧ Іван Сцяпанавіч, н. у 1899 у в. Сорагі, пражываў у в. Рабак, калгаснік. Асуджаны 20.10.1937 на 10 гадоў ППЛ. Памёр у зняволенні 15.1.1943. Рэабілітаваны 18.12.1959.

МІХНЕВІЧ Ілья Сцяпанавіч, н. у 1905 у в. Рабак, дзе і пражываў, калгаснік. Асуджаны 20.10.1937 на 10 гадоў ППЛ. Рэабілітаваны 15.6.1993.

ПАРХІМОВІЧ Іван Паўлавіч, н. у 1898 у в. Сорагі, пражываў у в. Рабак, калгаснік. Асуджаны 20.10.1937 на 10 гадоў ППЛ. Рэабілітаваны 25.5.1965.

ПІСАРЫК Аркадзь Мартынавіч, н. у 1910 у в. Рабак. Рэпрэсіраваны ў 1934. Рэабілітаваны ў 1961.

САЛЯНСКІ Антон Людвігавіч, н. у 1880 у в. Ярэмічы Любанскага р-на, пражываў у в. Рабак, селянін-аднаасобнік. Асуджаны 15.4.1930 на высылку ў Сібір. Рэабілітаваны 6.8.1965.

САЛЯНСКІ Міхаіл Людвігавіч, н. у 1896 у в. Сліва, пражываў у в. Рабак, селянін-аднаасобнік. Асуджаны 15.4.1930 на высылку ў Сібір. Рэабілітаваны 6.8.1965.

СТАТКЕВІЧ Мікалай Антонавіч, пражываў у в. Заграддзе. Высланы з сям'ёй у 1929. Рэабілітаваны ў 1992.

СЯЎРУК Антон Ігнатавіч, н. у 1891 у в. Рабак, дзе і пражываў, селянін-аднаасобнік. Асуджаны 20.10.1937 на 10 гадоў зняволення. Рэабілітаваны ў 1959.

ХАЎСТОВІЧ Іван Барысавіч, н. у 1902 у в. Паўстынь. Арыштаваны 8.2.1938. Расстраляны 26.3.1938 у Мінску. Рэабілітаваны 11.5.1963.

ЦВІРКО Клаўдзія Антонаўна, н. у 1937 у в. Рабак. Рэабілітавана.

ЦВІРКО Міхаіл Арсеньевіч, н. у 1930 у в. Рабак. Рэабілітаваны.

ЧАРКОЎСКІ Антон Савіч, н. у 1898 у в. Заграддзе, дзе і пражываў, калгаснік. Расстраляны 18.10.1937 у Слуцку. Рэабілітаваны 19.5.1991.

ЧАРКОЎСКІ Іван Савіч, н. у 1899 у в. Заграддзе, дзе і пражываў, калгаснік. Расстраляны 18.10.1937 у Слуцку. Рэабілітаваны 19.5.1991.

ЧАРКОЎСКІ Мікалай Савіч, н. у 1903 у в. Заграддзе, дзе і пражываў, калгаснік. Расстраляны 18.10.1937 у Слуцку. Рэабілітаваны 19.5.1991.

ЧАРКОЎСКІ Сава Мікалаевіч, н. у 1865 у в. Заграддзе, дзе і пражываў, калгаснік. Расстраляны 18.10.1937 у Слуцку. Рэабілітаваны 19.5.1991.

ЧЫЖЫК Алена Мікалаеўна, н. у 1927 у в. Заграддзе. Рэабілітавана.

ШЫШКО Аляксандр Мікалаевіч, н. у 1891, пражываў у в. Рабак. Рэпрэсіраваны ў 1937. Рэабілітаваны ў 1995.

ПЕРШАМАЙСКІ СЕЛЬСАВЕТ

АКУЛІЧ Аляксандр Якубавіч, н. у 1894 у в. Навінкі. Высланы ў 1930. Рэабілітаваны ў 1992.

АЛЯХНОВІЧ Уладзімір Міхайлавіч, н. у 1864 у в. Навінкі, дзе і пражываў, селянін-аднаасобнік. Прыгавораны 23.10.1937 да ВМП. Расстраляны 1.11.1937 у Слуцку. Рэабілітаваны 31.3.1989.

АНТОНАЎ Антон Уладзіміравіч, н. у 1893 у в. Таковішча, пражываў у пас. Крушнікі, вартаўнік Слуцкага райваенкамата. Прыгавораны 11.10.1938 да ВМП. Расстраляны 31.10.1938 у Мінску. Рэабілітаваны 30.1.1960.

АНТОНАЎ Валяр'ян Уладзіміравіч, н. у 1895 у в. Крушнік, дзе і пражываў, калгаснік. Прыгавораны 15.11.1938 да ВМП. Расстраляны 29.11.1938. Рэабілітаваны 31.8.1959.

БАРАНОЎСКІ Іосіф Усцінавіч, н. у 1899 у в. В.Баравая, дзе і пражываў, брыгадзір калгаса «Сцяг перамогі». Прыгавораны 26.1.1938 да ВМП. Расстраляны 7.9.1938 у Мінску. Рэабілітаваны 18.8.1958.

БАРЫСАВЕЦ Іван Максімавіч, н. у 1898 у в. Бранава, пражываў у в. Апаліны, старшыня Грэскага валаснога выканаўчага камітэта. Прыгавораны 3.10.1921 да ВМП. Расстраляны 14.10.1921. Рэабілітаваны 29.10.1992.

Наследие слуцкого края

ГРАК Дзмітрый Нічыпаравіч, н. у 1892 у в. Гарадзішча, пражываў у в. Ніва, калгаснік. Асуджаны 29.10.1937 на 10 гадоў ППЛ. Рэабілітаваны 18.6.1965.

ДАБРЫНЕЎСКАЯ Ванда Вікенцьеўна, н. у 1920 у пас. Навінкі, дзе і пражывала, сялянка-аднаасобніца. Асуджана 28.9.1938. Рэабілітавана 27.3.1989.

ДАБРЫНЕЎСКАЯ-ЖАЎРЫД Марыя Антонаўна, н. у 1905 у в. Шантароўшчына, пражывала ў в. Апаліны, свінарка калгаса імя Варашылава. Асуджана 25.2.1933 на 10 гадоў ППЛ. Рэабілітавана 18.12.1959.

ДЗЕХЦЯРЭВІЧ Мітрафан Якаўлевіч, н. у 1901, участковы ляснічы Гольчыцкага лясгаса. Арыштаваны ў 1937. Рэабілітаваны 26.10.1962.

ЗЯНЕВІЧ Павел Мацвеевіч, н. у 1872, калгаснік. Рэпрэсіраваны ў 1938. Рэабілітаваны ў красавіку 1989.

КАЛЯДКА Рыгор Акімавіч, н. у 1900 у в. Крушнік, пражываў у Ленінградзе, аграном. Расстраляны ў верасні 1937. Рэабілітаваны.

КАРПОВІЧ Аляксандр Якаўлевіч, н. у 1877. Арыштаваны ў 1933. Рэабілітаваны 16.1.1989.

КОРЗУН Вікенцій Маркавіч, н. у 1881 у в. Клешава, пражываў у в. Апаліны, калгаснік. Прыгавораны 25.2.1933 да ВМП з канфіскацыяй маёмасці і высылкай сям'і тэрмінам на 3 гады. Рэабілітаваны 18.12.1959.

КОРЗУН Юльян Сцяпанавіч, н. у 1904, калгаснік. Рэпрэсіраваны ў 1938. Рэабілітаваны ў маі 1989.

ЛАБКОВІЧ Міхаіл Іванавіч, н. у 1897 у в. Вынісцы, пражываў у в. Апаліны, калгаснік. Прыгавораны 25.2.1933 да ВМП з канфіскацыяй маёмасці і высылкай сям'і за межы Беларусі на 3 гады.

ЛЕШЧАНКА Палікарп Дзмітрыевіч, н. у 1894. Рэпрэсіраваны ў кастрычніку 1937. Рэабілітаваны ў ліпені 1992.

ЛОЙКА Браніслаў Люцыянавіч, н. у 1899 у в. Вакшаты Капыльскага р-на, пражываў у в. Апаліны, калгаснік калгаса імя Варашылава. Асуджаны 10.2.1933 на 10 гадоў ППЛ з канфіскацыяй маёмасці. Рэабілітаваны 18.12.1959.

МАКОЎСКІ Валянцін Міхайлавіч, н. у 1897, машыніст Кучынскай МТС. Арыштаваны ў 1937. Рэабілітаваны ў 1958.

ПІСАРЫК Марцін Фёдаравіч, н. у 1877. Рэпрэсіраваны ў 1934. Рэабілітаваны ў снежні 1960.

УЛАСЕВІЧ Павел Пятровіч, н. у 1919 у в. Кулікі. Рэпрэсіраваны ў 1946. Рэабілітаваны ў 1990.

ФЕДАРОВІЧ Іосіф Паўлавіч, н. у 1886 у в. Покрашава, пражываў у в. Апаліны, калгаснік. Прыгавораны 25.2.1933 да ВМП з канфіскацыяй маёмасці і высылкай сям'і за межы Беларусі на 3 гады. Рэабілітаваны 18.12.1959.

ФЕДАРОВІЧ Ядвіга Іванаўна, н. у 1892 у в. Вынісцы, пражывала ў в. Апаліны, сялянка, працавала на сваёй гаспадарцы. Асуджана 7.6.1933 на 3 гады высылкі ў Казахстан. Рэабілітавана 15.8.1958.

ЦВІРКО Браніслаў Іванавіч, н. у 1880 у в. Вакшаты Капыльскага р-на, пражываў у в. Апаліны, калгаснік. Прыгавораны 25.2.1933 да ВМП з канфіскацыяй маёмасці і высылкай сям'і за межы Беларусі на 3 гады. Расстраляны (дата невядома). Рэабілітаваны 18.12.1959.

ЦВІРКО Іосіф Іванавіч, н. у 1882 у в. Вакшаты Капыльскага р-на, пражываў у в. Апаліны, селянін-аднаасобнік. Асуджаны 7.6.1933 на 3 гады высылкі ў Казахстан. Рэабілітаваны 15.8.1958.

ЦВІРКО Марыя Іосіфаўна, н. у 1898 у в. Карысць Старобінскага р-на, пражывала ў в. Апаліны. Асуджана 7.6.1933.

ЮРЭВІЧ Аляксандр Канстанцінавіч, н. у 1902. Арыштаваны ў 1937. Рэабілітаваны.

ЯЦКО Іван Аляксандравіч, н. у 1898 у в. Жылін Брод. Рэпрэсіраваны ў 1937. Рэабілітаваны ў 1989.

ПОКРАШАЎСКІ СЕЛЬСАВЕТ

БУДКЕВІЧ Адам Венядзіктавіч, н. у 1912 у в. Рубеж, пражываў у в. Покрашава, нарыхтоўшчык Покрашаўскага спіртзавода. Прыгавораны 28.11.1937 да ВМП. Расстраляны 11.12.1937 у Слуцку. Рэабілітаваны 2.6.1961.

ВОЛАТ Антон Адамавіч, н. у 1896, селянін. Арыштаваны ў 1938. Рэабілітаваны 30.4.1989.

ВОЛАТ Марцін Якубавіч, н. у 1890, калгаснік. Рэпрэсіраваны ў 1937. Рэабілітаваны ў кастрычніку 1959.

ВОЛАТ Павел Данілавіч, н. у 1894 у в. Замосце, дзе і пражываў, калгаснік. Прыгавораны 5.11.1937 да ВМП. Расстраляны 11.11.1937 у Слуцку. Рэабілітаваны 20.11.1959.

ВОЛАТ Фелікс Іосіфавіч, н. у 1893, аднаасобнік. Рэпрэсіраваны ў 1934. Рэабілітаваны ў верасні 1989.

ВОЛАТ Фларыян Якаўлевіч, н. у 1894, селянін-аднаасобнік. Рэпрэсіраваны ў 1930. Рэабілітаваны ў сакавіку 1962.

ДЗМІТРЫЕНКА Адам Міхайлавіч, н. у 1912. Рэпрэсіраваны ў 1938. Рэабілітаваны ў маі 1988.

ДРОБУШ (ДРОБЫШ) Антон Андрэевіч, н. у 1895 у в. Вынісцы. Арыштаваны 6.8.1937. Памёр 21.3.1938 у Архангельскай вобл. Рэабілітаваны 5.6.1962.

ДРОБЫШ Адам Сцяпанавіч, н. у 1910 у в. Ленькі, дзе і пражываў, селянін-аднаасобнік. Асуджаны 10—11.11.1936 на 5 гадоў ППЛ з пазбаўленнем правоў на 3 гады. Рэабілітаваны 28.11.1959.

ДРОБЫШ Аляксандр Васільевіч, н. у 1904. Рэпрэсіраваны ў 1937. Рэабілітаваны ў 1980.

ДРОБЫШ Сцяпан Іпалітавіч, н. у 1893 у в. Ленькі, дзе і пражываў, селянін-аднаасобнік. Асуджаны 10—11.11.1936 на 4 гады ППЛ. Рэабілітаваны 28.11.1959.

Наследие слуцкого края
Сайт, посвященный истории Слуцкого

ЖАРСКІ Ніканор Патапавіч, н. у 1906, аднаасобнік. Рэпрэсіраваны ў 1937. Рэабілітаваны 17.9.1957.

ЗАЯЦ Аляксандр Якаўлевіч, н. у 1907 у в. Вынісцы, дзе і пражываў, сталяр. Прыгавораны 26.2.1938 да ВМП. Расстраляны 2.4.1938 у Мінску. Рэабілітаваны 9.9.1960.

ЗАЯЦ Андрэй Лаўрэнцьевіч, н. у 1882, аднаасобнік. Рэпрэсіраваны ў 1937. Рэабілітаваны ў 1989.

ЗАЯЦ Андрэй Сцяпанавіч, н. у 1879 у в. Ленькі, дзе і пражываў, селянін-аднаасобнік. Прыгавораны 7.12.1937 да ВМП. Расстраляны 23.1.1938 у Слуцку. Рэабілітаваны 20.11.1959.

ЗАЯЦ Вікенцій Казіміравіч, н. у 1881. Арыштаваны ў 1937. Рэабілітаваны 27.4.1988.

ЗАЯЦ Іван Іванавіч, н. у 1892, аднаасобнік. Арыштаваны ў 1937. Рэабілітаваны 9.5.1959.

ЗАЯЦ Іпаліт Сцяпанавіч, н. у 1901, калгаснік. Рэпрэсіраваны ў 1938. Рэабілітаваны ў снежні 1959.

ЗАЯЦ Рыгор Сцяпанавіч, н. у 1880, калгаснік. Арыштаваны ў 1937. Рэабілітаваны 12.3.1960.

ЗАЯЦ Сцяпан Якаўлевіч, н. у 1897, аднаасобнік. Рэпрэсіраваны ў 1930. Рэабілітаваны ў снежні 1960.

КАЗАК Адам Антонавіч, н. у 1887 у в. Рудня, дзе і пражываў, калгаснік. Прыгавораны 17.3.1933 да ВМП. Звестак аб выкананні прыгавору няма. Рэабілітаваны 15.5.1959.

КАЗАК Іосіф Адамавіч, н. у 1907 у в. Рудня, дзе і пражываў, калгаснік. Прыгавораны 17.3.1933 да ВМП. Звестак аб выкананні прыгавору няма. Рэабілітаваны 15.5.1959.

КАЗАК Марыя Іосіфаўна, н. у в. Рудня. Выслана ў 1930. Рэабілітавана ў 1991.

КАЗАК Павел Сцяпанавіч (Емяльянавіч), н. у 1891, калгаснік. Арыштаваны ў 1937. Рэабілітаваны 18.4.1981.

КАЗУБОВІЧ Андрэй Іосіфавіч, н. у 1898 у в. Ануфравічы, дзе і пражываў, селянін-аднаасобнік. Асуджаны 9.5.1933 на 3 гады высылкі на працоўнае пасяленне ў Казахстан. Рэабілітаваны 6.9.1961.

КАЛЯДА Адам Антонавіч, н. у 1888 у в. Вынісцы, дзе і пражываў, селянін-аднаасобнік. Асуджаны 10—11.11.1936 на 7 гадоў ППЛ з паражэннем у правах на 3 гады. Рэабілітаваны 28.11.1959.

КАЛЯДА Адам Іванавіч, н. у 1899 у в. Рудня, дзе і пражываў, калгаснік. Прыгавораны 20.9.1938 да ВМП. Расстраляны 1.10.1938. Рэабілітаваны 12.4.1960.

КАЛЯДА Антон Казіміравіч, н. у 1888 у в. Вынісцы, дзе і пражываў, калгаснік. Прыгавораны 7.12.1937 да ВМП. Рэабілітаваны 31.3.1989.

КАЛЯДА Віктар Мартынавіч, н. у 1894, аднаасобнік. Рэпрэсіраваны ў 1934. Рэабілітаваны ў верасні 1989.

КОБЕЛЬ Сцяпан Андрэевіч, н. у 1878. Арыштаваны ў 1937. Рэабілітаваны 21.7.1958.

ЛАБКОВІЧ Андрэй Андрэевіч, н. у 1885 у в. Вынісцы. Рэпрэсіраваны ў 1930-я гады. Рэабілітаваны.

ЛАБКОВІЧ Васіль Андрэевіч, н. у 1903 у в. Ленькі, дзе і пражываў, селянін-аднаасобнік. Асуджаны 10—11.11.1936 на 5 гадоў ППЛ з паражэннем у правах тэрмінам на 3 гады. Рэабілітаваны 28.11.1959.

ЛАБКОВІЧ Міхаіл Іпалітавіч, н. у 1897, калгаснік. Рэпрэсіраваны ў лістападзе 1937. Рэабілітаваны ў сакавіку 1989.

ЛАБКОВІЧ Павел Іпалітавіч, н. у 1906 у в. Ленькі, дзе і пражываў, селянін-аднаасобнік. Асуджаны 10—11.11.1936 на 4 гады ППЛ. Рэабілітаваны 28.11.1959.

ЛАБКОВІЧ Сцяпан Адамавіч. Рэпрэсіраваны ў снежні 1937. Рэабілітаваны ў маі 1989.

ЛЕШЧАНКА Адам Іосіфавіч, пражываў у в. Замосце. Рэпрэсіраваны ў 1930. Рэабілітаваны ў 1993.

ЛЕШЧАНКА Аляксандр Адамавіч, н. у 1893. Рэпрэсіраваны ў 1930. Рэабілітаваны ў 1962.

ЛЕШЧАНКА Аляксандр Іванавіч, н. у 1890 у в. Замосце, дзе і пражываў, калгаснік. Прыгавораны 5.11.1937 да ВМП. Расстраляны 11.11.1937 у Слуцку. Рэабілітаваны.

ЛЕШЧАНКА Вікенцій Казіміравіч, н. у 1883, аднаасобнік. Арыштаваны ў 1937. Рэабілітаваны 15.2.1960.

ЛЕШЧАНКА Іван Антонавіч, н. у 1887 у в. Покрашава, дзе і пражываў, калгаснік. Прыгавораны 5.11.1937 да ВМП. Расстраляны 11.11.1937 у Слуцку. Рэабілітаваны 20.11.1959.

ЛЕШЧАНКА Людвіг Васільевіч, н. у 1888 у в. Рудня, дзе і пражываў, калгаснік. Асуджаны 17.3.1933 на 10 гадоў ППЛ з высылкай сям'і ў Паўночны край тэрмінам на 3 гады. Рэабілітаваны 15.5.1959.

ЛЕШЧАНКА Міхаіл Феліксавіч, н. у 1897 у в. Рудня, дзе і пражываў, старшыня калгаса «Чырвоны Кастрычнік». Асуджаны 17.3.1933 на 10 гадоў ППЛ. Памёр у зняволенні 9.2.1942. Рэабілітаваны 15.5.1959.

ЛЕШЧАНКА Фелікс Пятровіч, н. у 1902 у в. Замосце, пражываў у в. Рудня, калгаснік. Асуджаны 17.3.1933 на 10 гадоў ППЛ з высылкай сям'і ў Паўночны край на 3 гады. Рэабілітаваны 15.5.1959.

ЛЯВОНЧЫК Мікалай Паўлавіч, н. у 1907, рабочы. Рэпрэсіраваны ў 1938. Рэабілітаваны.

МАЛАТОК Пётр Сцяпанавіч, н. у 1898, калгаснік. Рэпрэсіраваны ў сакавіку 1938. Рэабілітаваны ў 1959.

МАЛАТОК Эмілія Андрэеўна, н. у 1893, калгасніца. Рэпрэсіравана ў сакавіку 1938. Рэабілітавана ў 1959.

МІРОНЧЫК Іван Лявонавіч, н. у 1901 у в. Рудня, дзе і пражываў, калгаснік. Прыгавораны 17.3.1933 да ВМП. Звестак аб выкананні прыгавору

Наследие слуцкого края

няма. Сям'я выслана ў Паўночны край на 3 гады. Рэабілітаваны 15.5.1959.

ПАНЧКОЎСКІ Сцяпан Маркавіч, н. у 1912 у в. Вынісцы. Рэпрэсіраваны ў 1937. Рэабілітаваны ў 1992.

САНЬКО Павел Тамашавіч, н. у 1891, калгаснік. Арыштаваны ў 1933. Рэабілітаваны ў маі 1959.

СЕМЯНОВІЧ Павел Пятровіч, н. у 1903. Арыштаваны ў 1933. Рэабілітаваны 31.5.1989.

ТАРАСЕВІЧ Аляксандр Адамавіч, н. у 1894 у в. Замосце, дзе і пражываў, калгаснік. Прыгавораны 20.9.1938 да ВМП. Расстраляны 1.9.1938 у Мінску. Рэабілітаваны 7.9.1959.

ТАРАСЕВІЧ Аляксандр Аляксандравіч, н. у 1910 у в. Замосце, дзе і пражываў, калгаснік. Прыгавораны 5.11.1937 да ВМП. Расстраляны 11.11.1937 у Слуцку. Рэабілітаваны 20.11.1959.

ФЕДАРОВІЧ Вікенцій Феліксавіч, аднаасобнік. Арыштаваны ў 1938. Рэабілітаваны 21.4.1989.

ФЕДАРОВІЧ Іосіф Аляксандравіч, н. у 1894 у в. Рудня, дзе і пражываў, калгаснік. Прыгавораны 17.3.1933 да ВМП. Звестак аб выкананні прыгавору няма. Рэабілітаваны 15.5.1959.

ФЕДАРОВІЧ Нічыпар Дамінікавіч, н. у 1885 у в. Покрашава, дзе і пражываў, калгаснік. Прыгавораны 28.11.1937 да ВМП. Расстраляны 11.12.1937 у Слуцку. Рэабілітаваны 7.5.1963.

ФІЛІПОВІЧ Вікенцій Восіпавіч, н. у 1895 у в. Рудня, селянін-аднаасобнік. Рэпрэсіраваны ў 1930. Рэабілітаваны ў 1960.

ФІЛІПОВІЧ Пётр Іосіфавіч, н. у 1914 у в. Покрашава. Рэабілітаваны.

ЧАРНУШЭВІЧ Міхаіл Міхайлавіч, н. у 1900, аднаасобнік. Рэпрэсіраваны ў 1937. Рэабілітаваны ў лістападзе 1957.

ШКУРСКІ Іосіф Адамавіч, н. у 1897 у в. Вынісцы, дзе і пражываў, калгаснік. Прыгавораны 28.11.1937 да ВМП. Рэабілітаваны 17.5.1961.

ШКУРСКІ Міхаіл Васільевіч, н. у 1886. Арыштаваны ў 1934. Рэабілітаваны 16.1.1989.

ШКУРСКІ Павел Аляксеевіч, н. у 1899 у в. Вынісцы, дзе і пражываў, калгаснік. Асуджаны 28.4.1933 на 3 гады працоўнага пасялення. Рэабілітаваны 26.9.1959.

ШКУРСКІ Сцяпан Андрэевіч, н. у 1883. Арыштаваны ў 1937. Рэабілітаваны 9.9.1960.

ШУМЕЛЬЧЫК Павел Карпавіч, н. у 1900, ляснік. Арыштаваны ў 1937. Рэабілітаваны 15.6.1990.

ШЧАРБІЦКІ Браніслаў Уладзіміравіч, н. у 1897 у в. Покрашава, дзе і пражываў, калгаснік. Асуджаны 23.5.1933 на 3 гады высылкі ў Казахстан. Рэабілітаваны 12.3.1965.

ШЧАРБІЦКІ Вікенцій (Вінцель) Андрэевіч, н. у 1906, калгаснік. Рэпрэсіраваны ў 1938. Рэабілітаваны ў ліпені 1959.

ШЧАРБІЦКІ Вікенцій (Віктар) Апанасавіч, н. у 1909, калгаснік. Рэпрэсіраваны ў 1938. Рэабілітаваны ў чэрвені 1989.

ШЧАРБІЦКІ Францц Андрэевіч, н. у 1908 у в. Покрашава, дзе і пражываў, каваль. Прыгавораны 5.11.1937 да ВМП. Расстраляны 11.11.1937 у Слуцку. Рэабілітаваны 20.11.1959.

РАЧКАВІЦКІ СЕЛЬСАВЕТ

БАРКОЎСКІ Іосіф Станіслававіч, н. у 1896, пражываў у в. Прыдзіркі. Рэпрэсіраваны ў 1938. Рэабілітаваны.

БОГДАН Рыгор Лявонцьевіч, н. у 1882 у в. Рачкавічы, дзе і пражываў, селянін-аднаасобнік. Асуджаны 17.5.1929 на высылку за межы Беларускай ваеннай акругі і Смаленскай губерні тэрмінам на 3 гады. Рэабілітаваны 28.2.1992.

БРАНАВІЦКАЯ Таццяна Севасцьянаўна, н. у 1889 у в. Танежыцы, дзе і пражывала, сялянка-аднаасобніца. Асуджана 26.7.1929 на 3 гады высылкі ў Сібір. Рэабілітавана 21.2.1992.

ВАЛАДКОВІЧ Аляксандр Мікалаевіч, н. у 1886, калгаснік. Рэпрэсіраваны ў сакавіку 1933. Рэабілітаваны ў лістападзе 1960.

ВАСІЛЕНКА Андрэй Данілавіч, н. у 1910. Рэабілітаваны ў 1962.

ГАПАНОВІЧ Аляксандр Якаўлевіч, н. у 1892. Арыштаваны ў 1937. Рэабілітаваны 17.10.1958.

ГАПАНОВІЧ Дамітрый Якаўлевіч, н. у 1886, аднаасобнік. Арыштаваны ў 1937. Рэабілітаваны 4.4.1991.

ГАПАНОВІЧ Ефрасіння Піліпаўна, пражывала ў в. Танежыцы. Рэпрэсіравана ў 1931. Рэабілітавана ў 1993.

ГАПАНОВІЧ Пётр Савельевіч, пражываў у в. Танежыцы. Рэпрэсіраваны ў 1931. Рэабілітаваны ў 1993.

ГЕДРОЙД Расціслаў Васільевіч, н. у 1918 у в. Новыя Рачкавічы. Рэабілітаваны ў 1991.

ГЕРАСІМОВІЧ Рыгор Паўлавіч, н. у 1900 у в. Танежыцы, дзе і пражываў, калгаснік. Прыгавораны 25.9.1938 да ВМП. Расстраляны 29.10.1938. Рэабілітаваны 4.4.1960.

ДЗІЧКОЎСКІ Іларыён Якубавіч, н. у 1907 у в. Танежыцы. Рэпрэсіраваны ў снежні 1931. Рэабілітаваны ў 1961.

ДОЎБІК Яўстрат Іванавіч, н. у 1876. Арыштаваны ў 1933. Рэабілітаваны 19.9.1989.

ІСАЕНЯ Павел Лук'янавіч, н. у 1899 у в. Малы Рожан Чырвонаслабодскага р-на, пражываў у в. Кавержыцы. Асуджаны 28.9.1938. Рэабілітаваны 30.4.1988.

КАЛЕСНІК Іван Іванавіч, н. у 1910, калгаснік. Рэпрэсіраваны ў жніўні 1949. Рэабілітаваны ў 1968.

КАНАПЛЯНІК Мікіта Сяргеевіч, н. у 1887 у в. Танежыцы. Рэпрэсіраваны ў 1937. Рэабілітаваны ў 1960.

КАРПОВІЧ Іван Раманавіч, н. у 1897 у в. Чаплічы, дзе і пражываў, сталяр. Прыгавораны

Наследие слуцкого края

30.10.1937 да ВМП з канфіскацыяй асабістай маёмасці. Расстраляны 1.11.1937 у Слуцку. Рэабілітаваны 24.9.1960.

КРУКОЎСКІ Васіль Мікалаевіч, н. у 1899 у засценку Кавержыцы, дзе і пражываў, селянін-аднаасобнік. Асуджаны 20.6.1929 на 5 гадоў ППЛ. 9.12.1932 пазбаўлены права пражывання ў пэўных населеных пунктах СССР. Рэабілітаваны 12.3.1992.

ЛАЗОЎСКІ Адам Аляксандравіч, н. у 1908 у в. Бялевічы. Рэпрэсіраваны ў 1940. Рэабілітаваны ў 1958.

ЛЕМЕШ Апанас Іванавіч, н. у 1886. Рэпрэсіраваны ў 1933. Рэабілітаваны ў маі 1989.

ЛЕМЕШ Апанас Іванавіч, н. у 1885. Пражываў з сям'ёй у в. Малышэвічы. Высланы ў 1935. Рэабілітаваны ў 1992.

ЛОБАН Піліп Мікітавіч, н. у 1890, калгаснік. Рэпрэсіраваны ў верасні 1937. Рэабілітаваны ў снежні 1989.

МАКАРЭЙКІ Анатоль Аляксеевіч, Ганна Іосіфаўна, Марыя Анатольеўна, жылі ў в. Чаплічы. Высланы ў 1935. Рэабілітаваны ў 1992.

НОВІК Ядвіга Іосіфаўна, жыла ў в. Чаплічы. Выслана ў 1929. Рэабілітавана ў 1989.

НОВІКІ Якаў Патанавіч, Соф'я Сідараўна, жылі ў в. Танежыцы. Высланы ў 1935. Рэабілітаваны ў 1992.

ПАТАЛУЕЎ Іван Аляксандравіч, н. у 1902. Рэпрэсіраваны ў кастрычніку 1937. Рэабілітаваны ў 1961.

ПЯТНІЦА Яўген Паўлавіч, н. у 1921. Высланы ў 1929. Рэабілітаваны ў 1968.

РАМАНОЎСКІ Фёдар Сцяпанавіч, н. у 1890 у в. Пятніцы, дзе і пражываў, калгаснік. Прыгавораны 30.10.1937 да ВМП. Расстраляны 1.11.1937 у Слуцку. Рэабілітаваны 8.7.1969.

САБКО Іосіф Антонавіч, пражываў у в. Чаплічы. Высланы з сям'ёй у 1929. Рэабілітаваны ў 1992.

СЯЧКО Сцяпан Давыдавіч, н. у 1893, аднаасобнік. Рэпрэсіраваны ў 1937. Рэабілітаваны ў кастрычніку 1958.

ТАТУР Уладзімір Адамавіч, н. у 1917. Рэпрэсіраваны. Рэабілітаваны ў 1986.

ТУРАВЕЦ Мікалай Васільевіч, н. у 1940 у в. Малышэвічы. Рэабілітаваны.

УЛАСАВЕЦ Надзея Антонаўна, н. у 1935 у в. Рачкавічы. Рэабілітавана.

ЧЫГІР Андрэй Іванавіч, н. у 1896. Рэпрэсіраваны ў сакавіку 1938. Рэабілітаваны ў 1965.

ШУТ Іван Паўлавіч, н. у 1905. Арыштаваны ў 1936. Рэабілітаваны ў 1960.

ЮРКЕВІЧ Іван Рыгоравіч, пражываў у в. Чаплічы. Высланы з сям'ёй у 1931. Рэабілітаваны ў 1993.

ЯРОНСКІ Міхаіл Андрэевіч, н. у 1893 у в. Малышэвічы. Арыштаваны 22.9.1937, расстраляны 18.10.1937 у Слуцку. Рэабілітаваны 19.10.1959.

СОРАГСКІ СЕЛЬСАВЕТ

АНДРУСЕВІЧ Якаў Іванавіч, н. у 1891 у в. Сорагі, дзе і пражываў, калгаснік. Асуджаны 5.4.1933 на 10 гадоў ППЛ з высылкай у Паўночны край на 3 гады. Рэабілітаваны 11.7.1959.

АЧАПОЎСКІ Міхаіл Пятровіч. Рэпрэсіраваны ў красавіку 1933. Рэабілітаваны ў ліпені 1959.

БЕЛАЗАРОВІЧ Іосіф Мікалаевіч, н. у 1874 у в. Селішча Старадарожскага р-на, пражываў у в. Волашава. Селянін-аднаасобнік. Асуджаны 7.8.1937 на 10 гадоў ППЛ. Рэабілітаваны 22.7.1961.

ГАРБАЧЭЎСКІ Платон Паўлавіч. Рэпрэсіраваны ў лютым 1933. Рэабілітаваны ў студзені 1989.

ГЕРЧЫК Антон Рыгоравіч, н. у 1897 у в. Сорагі, дзе і пражываў, калгаснік. Асуджаны 5.4.1933 на 10 гадоў ППЛ з высылкай сям'і ў Паўночны край на 3 гады. Рэабілітаваны 11.7.1959.

ГУРЫНОВІЧ Палікарп Якаўлевіч, н. у 1888 у в. Сорагі, дзе і пражываў, калгаснік. Прыгавораны 14.2.1938 да ВМП. Расстраляны 13.3.1938 у Мінску. Рэабілітаваны 19.12.1959.

ДАМАРАД Ананій Мікалаевіч, н. у 1889. Рэпрэсіраваны ў маі 1933. Рэабілітаваны ў студзені 1989.

ЕРМАЛІНСКІ Павел Лявонцьевіч, н. у 1895 у в. Сорагі, дзе і пражываў, калгаснік. Асуджаны 5.4.1933 на 3 гады высылкі ў Паўночны край. Рэабілітаваны 11.7.1959.

ЕРМАЛІЦКІ Адам Серафімавіч, н. у 1880 у в. Рачкавічы, пражываў у в. Круглае, селянін-аднаасобнік. Прыгавораны 9.12.1937 да ВМП. Расстраляны 22.1.1938 у Слуцку. Рэабілітаваны 28.5.1959.

ЕРМАЛІЦКІ Аляксандр Якаўлевіч, н. у 1895 у в. Сорагі, дзе і пражываў, калгаснік. Прыгавораны 14.2.1938 да ВМП. Расстраляны 13.3.1938 у Мінску. Рэабілітаваны 19.12.1959.

ЕРМАЛІЦКІ Павел Лявонцьевіч, н. у 1897. Рэпрэсіраваны ў красавіку 1933. Рэабілітаваны ў ліпені 1959.

ЗАБРОЦКІЯ Арсеній Васільевіч (н. у 1885), **Вольга Паўлаўна** (н. у 1890), жылі ў в. Аступішча. Высланы ў 1930. Рэабілітаваны ў 1992.

ЗАБРОЦКІ Рыгор Паўлавіч, н. у 1898. Рэпрэсіраваны ў кастрычніку 1937. Рэабілітаваны ў лютым 1965.

ЗЯНЕВІЧ Андрэй Васільевіч, н. у 1889. Рэпрэсіраваны ў лютым 1938. Рэабілітаваны ў ліпені 1959.

ЗЯНКЕВІЧ Вячаслаў Міхайлавіч, н. у 1899 у в. Волашава, дзе і пражываў, селянін-аднаасобнік. Асуджаны 20.6.1929 на 3 гады ППЛ. Рэабілітаваны 14.3.1992.

КАПЦЭВІЧ Дакіла Іванавіч, н. у 1904 у в. Сорагі, дзе і пражываў, калгаснік. Асуджаны 5.5.1933 на 10 гадоў ППЛ з высылкай сям'і ў Паўночны край на 3 гады. Рэабілітаваны 11.6.1959.

Наследие слуцкого края

КОРБУТ Гаўрыла Сямёнавіч, н. у 1891 у в. Сорагі, дзе і пражываў, калгаснік. Асуджаны 5.4.1933 на 10 гадоў ППЛ з высылкай сям'і ў Паўночны край на 3 гады. Рэабілітаваны 11.7.1959.

МАСАКОЎСКІ Канстанцін Сцяпанавіч, н. у 1906 у в. Сорагі, дзе і пражываў, калгаснік. Прыгавораны 14.2.1938 да ВМП. Расстраляны 13.3.1938 у Мінску. Рэабілітаваны 19.12.1959.

МІХНЕВІЧ Адам Васільевіч, н. у 1889. Рэпрэсіраваны ў лютым 1937. Рэабілітаваны ў сакавіку 1990.

НЯРОНСКІ Аляксандр Андрэевіч, н. у 1900 у в. Сорагі, дзе і пражываў, калгаснік. Асуджаны 5.4.1933 на 5 гадоў ППЛ з высылкай сям'і ў Паўночны край на 3 гады. Рэабілітаваны 11.7.1959.

НЯРОНСКІ Аляксандр Фёдаравіч, н. у 1900 у в. Сорагі, дзе і пражываў, калгаснік. Асуджаны 5.4.1933 на 10 гадоў ППЛ з высылкай сям'і ў Паўночны край на 3 гады. Рэабілітаваны 11.7.1959.

ПЯТРОВІЧЫ Іван Антонавіч, Марыя Нічыпараўна, Настасся Іванаўна, жылі ў в. Мелітонава. Рэпрэсіраваны ў 1930. Рэабілітаваны ў 1993.

СЯЎРУК Адам Ігнатавіч, н. у 1889 у в. Сорагі, дзе і пражываў, калгаснік. Прыгавораны 14.2.1938 да ВМП. Расстраляны 13.3.1938 у Мінску. Рэабілітаваны 19.12.1959.

СЯЎРУК Андрыян Ігнатавіч, н. у 1887. Рэпрэсіраваны ў 1938. Рэабілітаваны ў маі 1989.

СЯЎРУК Антон Раманавіч, н. у 1885 у в. Сорагі, дзе і пражываў, калгаснік. Асуджаны 5.4.1933 на 5 гадоў ППЛ з высылкай сям'і ў Паўночны край на 3 гады. Рэабілітаваны 11.7.1959.

СЯЎРУК Васіль Аляксандравіч, н. у 1898 у в. Сорагі, дзе і пражываў, калгаснік. Прыгавораны 5.4.1933 да ВМП з высылкай сям'і ў Паўночны край на 3 гады. Расстраляны (дата выканання прыгавору невядома). Рэабілітаваны 11.7.1959.

СЯЎРУК Міхаіл Васільевіч, н. у 1919 у в. Сорагі. Рэпрэсіраваны ў 1946. Рэабілітаваны.

СЯЎРУК Павел Іосіфавіч, н. у 1892 у в. Сорагі, дзе і пражываў, селянін-аднаасобнік. Асуджаны 5.4.1933 на 10 гадоў ППЛ з высылкай сям'і ў Паўночны край на 3 гады. Рэабілітаваны 11.7.1959.

ШУБА Іосіф Іларыёнавіч, н. у 1895 у в. Сорагі, дзе і пражываў, калгаснік. Асуджаны 5.4.1933 на 10 гадоў ППЛ з высылкай сям'і ў Паўночны край на 3 гады. Рэабілітаваны 11.7.1959.

ШУБА Максім Якаўлевіч, н. у 1897 у в. Сорагі, дзе і пражываў, калгаснік. Прыгавораны 5.4.1933 да ВМП з высылкай сям'і ў Паўночны край на 3 гады і канфіскацыяй маёмасці. Расстраляны (дата невядома). Рэабілітаваны 11.7.1959.

ШУБА Сямён Васільевіч, н. у 1891 у в. Сорагі, дзе і пражываў, селянін-аднаасобнік. Прыгавораны 14.2.1938 да ВМП. Расстраляны 13.2.1938 у Мінску. Рэабілітаваны 19.12.1959.

ЯКАЎЛЕВІЧ Васіль Іосіфавіч, н. у 1886 у в. Сорагі, дзе і пражываў, калгаснік. Прыгавораны

Юрка Лістапад.

5.4.1933 да ВМП з высылкай сям'і ў Паўночны край на 3 гады. Расстраляны (дата невядома). Рэабілітаваны 11.7.1959.

СЯРАЖСКІ СЕЛЬСАВЕТ

АНЦЫПОВІЧ Мікалай Данілавіч, н. у 1930. Рэабілітаваны ў 1991.

БАРЫСАВЕЦ Аляксей Іванавіч, н. у 1889 у в. Бранава, пражываў у в. Паўлаўка, калгаснік. Асуджаны 17.11.1935 на 6 гадоў ППЛ. Памёр у лагеры. Рэабілітаваны 31.10.1968.

БАРЫСАВЕЦ Павел Іванавіч, н. у 1911 у в. Бранава, настаўнік. Рэпрэсіраваны ў 1937. Рэабілітаваны.

ВІШНЕЎСКІ Сяргей Іосіфавіч, н. у 1913 у г. Лодзь (Польшча), дарожны майстар слуцкага дарожна-эксплуатацыйнага ўчастка № 921. Прыгавораны 29.3.1938 да ВМП. Расстраляны 25.4.1938 у Мінску. Рэабілітаваны 17.9.1957.

КАЗЛОЎСКІ Антон Міхайлавіч, н. у 1897 у в. Лучнікі, дзе і пражываў, вартаўнік. Асуджаны 2.12.1937 на 10 гадоў ППЛ. 8.10.1956 тэрмін пакарання зніжаны да 5 гадоў. Рэабілітаваны 30.4.1989.

КАХАНОВІЧ Дзмітрый Тарасавіч, н. у 1887 у в. Бранавічы, дзе і пражываў, калгаснік. Асуджаны 27.11.1937 на 10 гадоў ППЛ. Рэабілітаваны 26.7.1958.

КРЫВАДУБСКІ Пётр Іванавіч, н. у 1897 у в. Бранавічы, дзе і пражываў, экспедытар. Прыгавораны 26.9.1938 да ВМП. Расстраляны 7.10.1938 у Мінску. Рэабілітаваны 18.12.1958.

КУЛЕШ Антон Фёдаравіч, н. у 1894, калгаснік. Рэпрэсіраваны ў 1937. Рэабілітаваны 11.8.1964.

КУЛЕШ Іван Мікалаевіч, н. у 1915 у в. Лучнікі, дзе і пражываў, электрамеханік. Асуджаны 10.6.1949 на 10 гадоў ППЛ з пазбаўленнем правоў на 3 гады. Рэабілітаваны 3.3.1971.

ЛІСТАПАД Юрка (Георгій Іванавіч), н. у 1897 у в. Варкавічы Слуцкага пав. Закончыў настаўніцкую семінарыю (1914), працаваў настаўнікам на Случчыне. У 1918 у Мінску закончыў 1-я Беларускія педагагічныя курсы, адзначаўся педагагічнай радай курсаў за добрае валоданне беларускай мовай і веданне гісторыі Беларусі. У 1919 працаваў у мінскіх бела-

Наследие слуцкого края

рускіх выдавецтвах. Увосень 1919 накіраваны Беларускай школьнай радай Міншчыны школьным інструктарам (рэвідэнтам) на Случчыну, дзе з дапамогай Андрэя Бараноўскага і іншых актывістаў нацыянальнага руху стварай беларускія школы. Актыўна ўдзельнічаў у працы слуцкіх беларускіх арганізацый («Папараць-кветка» і інш.). З 1921 у Заходняй Беларусі, вучыўся на Віленскіх беларускіх настаўніцкіх курсах (адначасова быў іх адказным сакратаром). Пазней інструктар беларускіх школ на Віленшчыне. З лета 1922 у Савецкай Беларусі, у 1923—1925 працаваў выкладчыкам беларусазнаўства на Слуцкіх агульнаадукацыйных педагагічных курсах. У кастрычніку 1925 арыштаваны ГПУ па абвінавачванні ў антысавецкай дзейнасці па так званай ліствападаўскай справе. Асуджаны на 5 гадоў зняволення. У 1927 вызвалены. Летам 1930 зноў арыштаваны. Але праз некалькі месяцаў выйшаў на волю. Каб пазбегнуць наступных арыштаў, у ліпені 1933 перасяліўся ў Ржэў, дзе працаваў рахункаводам. У кастрычніку таго ж года быў арыштаваны ГПУ па справе «Беларускага нацыянальнага цэнтра» і ў студзені 1934 асуджаны на 8 гадоў ППЛ. 31 сакавіка 1938 прыгавораны «тройкай» да расстрэлу.

ПРАТАСЕНЯ Сцяпан Рыгоравіч, н. у 1885 у в. Бранава, дзе і пражываў, калгаснік. Асуджаны 17.11.1935 на 3 гады зняволення. Рэабілітаваны 31.10.1968.

РУСЕЦКАЯ Таццяна Іванаўна. Рэпрэсіравана ў 1931. Рэабілітавана ў 1993.

РУСЕЦКІ Майсей Сямёнавіч. Рэпрэсіраваны ў 1931. Рэабілітаваны ў 1993.

САВАНОВІЧ Мікалай Пракопавіч, н. у 1897 у в. Бранавічы, пражываў у пас. Спаскі, брыгадзір-палявод. Асуджаны 2.12.1937 на 10 гадоў ППЛ. Рэабілітаваны 11.6.1960.

САВАНОВІЧ Павел Пятровіч, н. у 1883 у в. Лучнікі, дзе і пражываў, брыгадзір калгаса. Асуджаны 15.5.1946. Высланы на Урал. Памёр у лагеры ў 1949. Рэабілітаваны 11.5.1963.

ФЕДАРОВІЧ Адам Іванавіч, н. у 1871 у в. Лучнікі, пражываў у в. Бранавічы, селянін-аднаасобнік. Прыгавораны 10.9.1937 да ВМП. Расстраляны 17.9.1937 у Слуцку. Рэабілітаваны 28.3.1989.

ЦІХАМІРАЎ Валянцін Аляксандравіч, н. у 1945 у в. Лучнікі. Рэабілітаваны.

ЧУЙКО Фядот Савіч, н. у 1894 у в. Сорагі, дзе і пражываў, калгаснік. Асуджаны 26.9.1937 на 10 гадоў ППЛ. Рэабілітаваны 12.2.1940.

ЯРАШЭВІЧ Іван Пракопавіч, н. у 1882. Рэпрэсіраваны ў снежні 1931. Рэабілітаваны ў ліпені 1992.

ЯРАШЭВІЧ Сафрон Хірсанавіч, н. у 1896 у в. Бранавічы, дзе і пражываў, грузчык. Асуджаны 2.12.1937 на 10 гадоў ППЛ. Рэабілітаваны 22.3.1989.

Гэта не забываецца

ВЕЗЛІ МУЖЫКОЎ НА ЗЕЮ

Арыштавалі Івана Вечара ноччу. Калі ўпіхнулі ў «варанок», там ужо сядзелі аднавяскоўцы Павел Кахановіч, Канстанцін Сінькевіч і Ігнат Кунцэвіч, такія ж сяляне з в. Машчыцы. Усіх чацвярых абвінавачвалі ў нейкай «контррэвалюцыйнай змове». Судзіла іх у 1930 г. «тройка» — пазасудовы орган, які ўжо набіраўся вопыту рэпрэсій. Усіх чацвярых этапавалі на Далёкі Усход. Вечара і Кахановіча загналі на залаты руднік паблізу г. Зея Хабараўскага краю — у канцлагер.

— Тры гады, — успамінае яго сын Яўген Іванавіч, — ад бацькі не было пісьмаў. А сельскія ўлады на маці, Настассю Гаўрылаўну, глядзелі з недаверам, адмовілі ва ўступленні ў калгас, пазбавілі ўласнасці. Бедная жанчына вымушана была з сынамі хадзіць па навакольных вёсках і збіраць «кавалкі» — хто што падасць. Старэйшы, Яўген, яму ішоў дзесяты гадок, пасвіў у в. Пятніцы кароў і карміўся па дварах.

Нарэшце ў сярэдзіне 1933 г. прыйшло доўгачаканае пісьмо. Бацька паведамляў, што застаўся без зубоў, прасіў-маліў прыслаць хоць кавалачак сала, цыбулі. Маці сабрала пасылку. Цяпер ужо, пасля весткі ад бацькі, на яе сталі па-іншаму глядзець — дазволілі ўступіць у калгас.

— Сустрэўся я з бацькам праз 32 гады, — успамінае Яўген Іванавіч. — У 1962 г., пасля вядомай хрушчоўскай «адлігі». Бацька ў адным з пісьмаў прасіў забраць яго: «Я ўжо стары і слабы, вельмі сумую па сваёй вёсцы, па вас, дарагія сыны, унукі, хачу памерці ў сваёй хаце», — пісаў ён.

Сустрэў мяне знясілены хворы мужчына. У ім я з цяжкасцю пазнаў колішняга маладога, жвавага бацьку. Мы абняліся, расплакаліся. Потым бацька павёў мяне ў тую шахту, дзе ён здабываў золата. Спусціліся ў вузкую сырую нару, па ёй ледзь не на чацвярэньках праніклі ў пячору з мокрымі, запляснелымі сценамі. Калі я ўявіў сабе, як там бацька гнуў па 14 гадзін у дзень спіну, мне стала не па сабе. Па яго ўспамінах, некаторыя пажылыя

Наследие слуцкого края

шахцёры ўзімку і начавалі там на скінутых у кутку лахманах. Ахова не баялася, што яны ўцякуць — гэта ўжо былі ледзь жывыя шкілеты. Бацьку пасля адбыцця тэрміну было каля сямідзесяці гадоў, таму ён не адважыўся вяртацца дамоў. Набыў хаціну, карову, кавалак зямлі і тым жыў. А рэабілітавалі яго ў 1962 г., пасля вяртання ў родную вёску. Прэзідыум Мінскага абласнога суда сваім рашэннем ад 3 лютага таго ж года прызнаў пастанову «тройкі» ў адносінах да І.М.Вечара «пазбаўленай складу злачынства».

— Як адбілася на лёсе вашай сям'і высылка бацькі? — цікаўлюся ў Яўгена Іванавіча.

— Для маці — трагічна. Я ўжо гаварыў, што яе тры гады не прымалі ў калгас. У маі 43-га партызаны забралі ў нас каня. Яўна праглядваўся нейчы данос — маўляў, сям'я «ворага народа», няма чаго цырымоніцца. У той дзень забралі каня і ў нашай суседкі. Яна пайшла ў Чырвонаслабодскі раён, адшукала каня і прывяла назад. Пры сустрэчы расказала маці, што бачыла там і нашага Сіўку. Не раздумваючы, маці адправілася ў няблізкую дарогу. Але дамоў ужо не вярнулася. Пасля вайны я ездзіў у тыя мясціны, гутарыў з людзьмі, і мне сказалі, што партызаны расстралялі маці, западозрыўшы ў шпіянажы.

А вось як склаўся лёс Яўгена Іванавіча. Служыў да вайны ў Чырвонай Арміі. У канцы чэрвеня 41-га пад Слонімам хадзіў у контратакі на нямецкія танкі з бутэлькамі гаручай вадкасці. Вызваляў Польшчу, пад Бяла-Падляскай быў паранены, пад Кёнігсбергам — кантужаны. Пасля вайны настаўнічаў у сельскіх школах. Жыў у Слуцку. Я.І.Вечар памёр у 1995 г.

М.А.Тычына.

«ТЭРАРЫСТЫ» З БАНДАРОЎ

Хата Мікалая Дзямідавіча і Антаніны Пятроўны Васілевічаў прытулілася на ўскрайку в. Дальнія Бандары. Да гаспадароў мы завіталі ў надзеі атрымаць яшчэ адзін штрых да падзей, якія адбыліся ў 1930-я гады на Случчыне. У той час бацьку Антаніны Пятроўны — Пятра Іванавіча Трафімовіча — неабгрунтавана рэпрэсіравалі. Узрост Мікалая Дзямідавіча і Антаніны Пятроўны дазволіў ім шмат чаго запомніць з тых трагічных дзён.

— Жылі мы на адным з хутароў, жыхары якіх пазней і стварылі цяперашнюю в. Дальнія Бандары, — успамінае Антаніна Пятроўна. — У пачатку 1930 г. бацьку як «кулацкага элемента» выслалі, і ніякіх вестак ад яго мы не атрымлівалі. Малады быў, з 1905 г. Не перадаць словамі нашу радасць, калі ў адзін з вечароў 1932 г. бацька нечакана з'явіўся ў хаце. «Тат, татачка вярнуўся!» — кінулася я да яго. А ён абняў мяне, патрымаў на руках і сказаў: «Памёр твой татка, дачушка, чуеш, памёр». Тады я не зразумела яго слоў, усяго чатыры гады мне было, але запомніла іх на ўсё жыццё...

Намнога пазней Антаніна Пятроўна даведалася, што бацьку ўдалося ўцячы з месца высылкі. Ён разумеў, што яго будуць шукаць, але не мог не пабачыцца з сям'ёй. А каб маленькая дачка нікому не прагаварылася, што ён быў дома, і сказаў ёй тыя страшныя словы, якія пазней паўтарала і маці. Колькі часу ён хаваўся, каб ніхто яго не бачыў, а потым з вялікай цяжкасцю дабраўся да Ленінграда. Думаў там уладкавацца, а затым забраць да сябе сям'ю.

А.П.Васілевіч працягвала:

— Нікому не пажадаю таго, што было з намі: з сям'ёй раскулачанага. Неўзабаве нас выселілі з хаты, жылі дзе папала. Маму на працу ў калгас не бралі, давялося ёй хадзіць на чыгунку, на 95-ы кіламетр, грузіць дровы. А што ж было рабіць? У хаце, якую ў нас забралі, ніхто не жыў, у яе ссыпалі зерне. Ужо пасля вайны мы яе выкупілі ў калгасе.

А Пятру Іванавічу затрымацца надоўга ў Ленінградзе не ўдалося, прыйшлося шукаць прытулку ў іншым месцы. Пераехаў у Віцебск, уладкаваўся працаваць на вапнавым заводзе, на вывазцы торфу. Але і тут не давялося пажыць, а неўзабаве згінула апошняя надзея на сустрэчу з сям'ёй.

22 лютага 1937 г. П.І.Трафімовіча арыштавалі, а праз месяц па этапе адправілі ў Ленінград. Прыкладна ў гэты ж час былі арыштаваны таксама ўраджэнцы Бандароў браты Яўхім Кандратавіч і Мікіта Кандратавіч Лагуны.

— Сем'і братоў Лагуноў жылі ў адной хаце. Гаспадарка ў іх была добрая, трымалі некалькі кароў, іншую жыўнасць мелі. Але ж і працавалі людзі, як кажуць, дай Бог, — прыпамінае Мікалай Дзямідавіч. — Здаец-

Наследие слуцкого края

ца, у дваццаць дзевятым іх раскулачылі, жанчын з дзецьмі выслалі ў Котлас, а мужчын у іншае месца. Але да 1937 г. ім неяк удалося ўладкавацца ў Ленінградскай вобласці. Яўхім працаваў цесляром у лясгасе, а Мікіта, калі не падводзіць памяць, — дырэктарам саўгаса. Таксама жылі без сем'яў...

Паўгода іх трымалі пад следствам: допыты, вочныя стаўкі, турэмныя камеры, зноў допыты... Абвінавачванне ўсім тром было прад'яўлена найцяжэйшае. Вось радкі з дакументаў па справе П.І.Трафімовіча: «...З'яўляючыся ўдзельнікам контррэвалюцыйнай арганізацыі, сістэматычна праводзіў контррэвалюцыйную прапаганду, поўнасцю падзяляў тэрарыстычныя ўстаноўкі, ухваляў падрыхтоўку тэрактаў над Сталіным і Ждановым». З матэрыялаў следства вынікала, што адным з самых актыўных удзельнікаў контррэвалюцыйнай «арганізацыі» быў Я.К.Лагун. Яго абвінавацілі ў тым, што прапанаваў «членам арганізацыі асабіста ажыццявіць тэракт», гэта значыць, учыніць забойства Сталіна.

Зразумела, з такім абвінавачваннем на літасць разлічваць нельга было. У адзін і той жа дзень, «тэрарысты» з Бандароў былі прыгавораны да вышэйшай меры пакарання. А затым у адзін і той жа дзень, 4 верасня 1937 г., іх расстралялі ў Ленінградзе. П.І.Трафімовіч пасмяротна рэабілітаваны ў 1957 г. У тым жа годзе ў судовым парадку пацверджана неабгрунтаванасць абвінавачвання братоў Лагуноў, якія таксама рэабілітаваны пасмяротна.

Такім чынам, ніхто з нашых трох землякоў не быў ні ворагам народа, ні тэрарыстам. Яны загінулі бязвінна, стаўшы ахвярамі беззаконня і тэрору, ахвярамі свайго трагічнага часу, які не павінен паўтарыцца.

А.Жук.

Я ПАМЯТАЮ ЯГО

Гэта быў вельмі добразычлівы чалавек, які ўмеў радавацца жыццю нават тады, калі яно было не такім ужо і светлым. Платон Паўлавіч Гарбачэўскі быў суседам і сябрам нашай сям'і. Жыў бедна, у невялікай хаціне, абсаджанай ліпамі і вязамі яшчэ яго продкамі. Крыху цяслярыў, дапамагаў людзям рамантаваць жыллё, па-майстэрску плёў лапці з ліпавага лыку. Яго гонар — глыбокі калодзеж, зроблены самім гаспадаром з дубовых плашак. Блізкія суседзі, вяскоўцы, што жылі наводдаль, проста прахожыя бралі ваду з калодзежа і дзякавалі дзядзьку Платону за яе сцюдзёнасць і чысціню.

Трывожны быў тады час. «Ворагам народа» мог аказацца кожны, хто не выказаў пахвальбу ў адрас Сталіна, не здаў у тэрмін падатак. Па хлуслівым даносе чалавек прападаў без вестак. Асабліва праследваліся так званыя былыя кулакі, веруючыя і сяляне-аднаасобнікі, якія не ішлі ў калгас па сваіх рэлігійных перакананнях. Сем'яў аднаасобнікаў было ў в. Сорагі каля трыццаці. У ліку іх і наша. Непасільныя падаткі і іншыя розныя абкладанні даводзілі да разарэння. Акрамя грашовага падатку, здачы зерня і бульбы патрэбна было здаваць сала, мяса, малако, яйкі і многія іншыя прадукты. Падаткам абкладваліся нават фруктовыя дрэвы. На ўсе віды гэтых абкладанняў устанаўліваўся пэўны тэрмін выканання. Парушэнне тэрмінаў давала падставу прышыць ярлык «ворага народа».

Некалькі разоў упаўнаважаныя ноччу ўрываліся ў нашу хату. Патрабавалі хуценька паказаць квітанцыі, звяралі, ці няма пратэрміноўкі. Бацька працаваў суткамі, каб своечасова выканаць усе абкладанні. Расказваць, хто быў ноччу і аб чым пытаў, забаранялася. Людзі аб гэтым ведалі, і амаль ніхто ні аб чым не пытаў. Сяляне страшна баяліся ночы, у асобных сем'ях пачаргова дзяжурылі каля акна. «Чорны воран» з патушанымі фарамі павольна, быццам здань, рухаўся па цёмнай вясковай вуліцы. Калі мінаў хату, людзі хрысціліся.

У адну з такіх начэй, здаецца, у 1936 г., «воран» прыпыніўся насупраць хаты Гарбачэўскага. Тры чалавекі ў вайсковай форме ўвайшлі ў двор. Начную цішыню раптам парушыў моцны стук у акно і дзверы. Праз мінуту ў кузаў упіхнулі чалавека. Дзверцы зачыніліся, і машына знікла ў цемры. А раніцою людзі шэптам гаварылі: арыштавалі і павезлі Платона. І задавалі пытанне: за што? Пагаворвалі, што быццам бы ён служыў калісьці ў гусарскім войску.

Суд над арыштаванымі вяршыўся непадалёку ад в. Сорагі ў лясным масіве Смурашчына...

Мы захоўваем у сэрцы памяць аб гэтых бязвінна загінуўшых людзях.

С.Шуба.

Наследие слуцкого края

Савецка-фінляндская вайна 1939—1940 гг.

Ва ўмовах 2-й сусветнай вайны і ўзмацнення пагрозы фашысцкай агрэсіі Савецкі ўрад неадкладна спрабаваў палепшыць адносіны з Фінляндыяй. Аднак Фінляндыя пад уплывам Англіі, Францыі, ЗША і фашысцкай Германіі адхіліла прапанаваны Савецкім Саюзам дагавор аб узаемадапамозе і савецкія прапановы адсунуць на захад граніцу на Карэльскім перашыйку ў абмен на ўдвая большую тэрыторыю ў Паўночнай Карэліі. Фінляндыя ўзмацніла работы па ўмацаванні так званай лініі Манергейма, сканцэнтравала на савецкай граніцы да 15 пяхотных дывізій. Пяхоту падтрымлівалі 29 караблёў і 270 самалётаў. 30.11.1939 г. пачаліся ваенныя дзеянні. Савецкае камандаванне на фронце працягам 1500 км ад Баранцава мора да Фінскага заліва разгарнула 14-ю, 9-ю, 8-ю і 7-ю арміі. Галоўны ўдар наносіўся па Карэльскім перашыйку. 11—13.2.1940 г. савецкія войскі прарвалі абарону па лініі Манергейма. У ноч на 4 сакавіка па лёдзе Фінскага заліва абышлі і абкружылі г. Выбарг і рушылі да Хельсінкі. Гэта вымусіла ўрад Фінляндыі прасіць міру.

12.3.1940 г. у Маскве быў падпісаны савецка-фінляндскі мірны дагавор. Фінляндыя адсунула на Карэльскім перашыйку граніцу на 150 км ад Ленінграда, уступіла СССР шэраг астравоў у Фінскім заліве, частку тэрыторыі на паўастравах Сярэдні і Рабочы ў Баранцавым моры, перадала ў арэнду паўвостраў Ханка. Дагавор забяспечваў абарону Ленінграда і Мурманскай чыгункі, гарантаваў незалежнасць Фінляндыі.

Вайна працягвалася 105 дзён. У ходзе яе Чырвоная армія атрымала вопыт прарыву ўмацаванага раёна ва ўмовах суровай і снежнай зімы. Набыты баявы вопыт садзейнічаў далейшаму развіццю тактыкі і аператыўнага майстэрства савецкіх Узброеных Сіл, паляпшэнню арганізацыйнай структуры войскаў, зброі і ваеннай тэхнікі, удасканальванню кіравання войскамі і іх баявой падрыхтоўкі.

Удалося ўстанавіць прозвішчы нязначнай часткі воінаў-землякоў, якія загінулі ў гэтай вайне.

Ураджэнцы Случчыны, якія загінулі ў час савецка-фінляндскай вайны 1939—1940 гг.

ГОРАД СЛУЦК

БАНДУРА Афанасій Аляксандравіч, мал. палітрук, загінуў 23.2.1940.

БАРАДЗІН Іван Пятровіч, рад., прапаў без вестак 27.12.1939.

БАРОДЗІЧ Мікалай Сямёнавіч, прапаў без вестак.

ГЕСІК Бер Эльевіч, н. у 1916, рад., загінуў 20.12.1939.

КАРНЕВІЧ Лаўрэнцій Нічыпаравіч, н. у 1912, загінуў у 1939.

КАРОЛЬ ФёдарАнуфрыевіч, н. у 1907, прапаў без вестак 25.12.1939.

КАРПЯЛЕНЯ Іван Фёдаравіч, загінуў 25.12.1939.

ЛЯВОНЧЫК Адам Паўлавіч, рад., загінуў у верасні 1939.

МЕЛЬНІК Шолам Гершавіч, н. у 1919, лейт., прапаў без вестак.

МЕНДЗЯЛЕВІЧ Герман Лейбавіч, н. у 1912, рад., памёр ад ран 25.3.1940.

МІРОНЧЫК Гаўрыла Сямёнавіч, рад., прапаў без вестак у верасні 1940.

АКЦЯБРСКІ СЕЛЬСАВЕТ

ВЁСКА ЕЎЛІЧЫ

БАРОДЗІЧ Мікалай Сямёнавіч, прапаў без вестак.

ВАСІЛЕНКА Аляксандр Гаўрылавіч, загінуў у 1939.

ГУРБО Фрол Данілавіч, н. у 1903, прапаў без вестак у 1940.

ШЫШКО Макар Давыдавіч, н. у 1910, прапаў без вестак у 1939.

АМГОВІЦКІ СЕЛЬСАВЕТ

ВЁСКА КАЛІТА

БЫЛІНКА Палікарп Мікалаевіч, н. у 1910, загінуў у 1939.

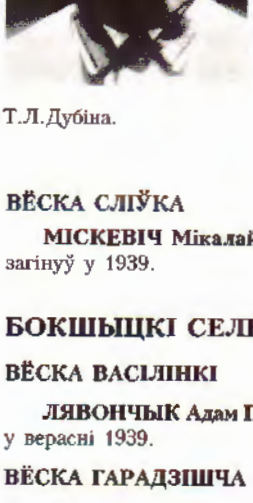
Наследие слуцкого края

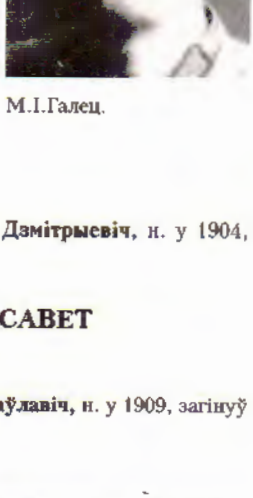
В.В.Шуманскі.

Я.П.Палазнік.

Т.Л.Дубіна.

М.І.Галец.

ВЁСКА СЛІЎКА

МІСКЕВІЧ Мікалай Дзмітрыевіч, н. у 1904, загінуў у 1939.

БОКШЫЦКІ СЕЛЬСАВЕТ

ВЁСКА ВАСІЛІНКІ

ЛЯВОНЧЫК Адам Паўлавіч, н. у 1909, загінуў у верасні 1939.

ВЁСКА ГАРАДЗІШЧА

ШУМАНСКІ Васіль Васільевіч, н. у 1914, прапаў без вестак у 1939.

ВЁСКА КУХТЫ

ПАЛАЗНІК Якаў Пятровіч, н. у 1911, загінуў у сакавіку 1940.

ВЁСКА МІХЕЙКІ

ВАЙЦАХОВІЧ Мікалай Андрэевіч, н. у 1918, загінуў у 1940.

ШЫЛОВІЧ Іван Сцяпанавіч, н. у 1907, загінуў у 1940.

ВЁСКА ПРОШЧЫЦЫ

БАРТОШЫК Серафім Апанасавіч, н. у 1905, загінуў у 1939.

ВЯСЕЙСКІ СЕЛЬСАВЕТ

ВЁСКА КРАСНАЕ СЯЛО

КАЛЕДЗІЧ Максім Кірылавіч, н. у 1905, загінуў у 1939.

ВЁСКА МЯЛЕШКІ

СЫЦЬКО Васіль Андрэевіч, н. у 1904, загінуў у 1939.

ВЁСКА ПАПОЎЦЫ

ЗАХАРЭВІЧ Нікадзім Максімавіч, н. у 1914, загінуў у 1939.

ПАЛЯШЧУК Іван Сямёнавіч, н. у 1902, загінуў у 1939.

ГРЭСКІ СЕЛЬСАВЕТ

ВЁСКА ГРЭСК

АСТРОЎСКІ Раман Цімафеевіч, н. у 1902, загінуў у 1939.

ВЁСКА МАРОЗЫ

ДУШЭЎСКІ Іосіф Сцяпанавіч, н. у 1919, загінуў у 1941.

ВЁСКА ШВЯДЫ

ВІТКА Анатолій Пятровіч, н. у 1902, загінуў у 1939.

ВЁСКА ШЫШЧЫЦЫ

БЕНЕШ Міхаіл Іванавіч, н. у 1903, загінуў у 1939.

ШСАРЫК Несцер Цімафеевіч, н. у 1903, загінуў у 1939.

ІСЕРНСКІ СЕЛЬСАВЕТ

ВЁСКА ІСЕРНА

ДУБІНА Трафім Лявонцьевіч, н. у 1906, загінуў у 1939.

ТАПЛЬ Максім Фёдаравіч, н. у 1914, загінуў у 1939.

КАЗЛОВІЦКІ СЕЛЬСАВЕТ

ВЁСКА ВЯЛІКАЯ СЛІВА

КУРДЗЮК Фёдар Прохаравіч, н. у 1907, памёр ад ран у 1940.

Наследие слуцкого края

ЧЫЖЫК Аляксандр Яўсеевіч, н. у 1906, загінуў у 1939.

ВЁСКА КАЗЛОВІЧЫ

ВАСІЛЕВІЧ Георгій Данілавіч, н. у 1908, загінуў у 1940.

ГАЛЕЦ Міна Ігнатавіч, н. у 1905, загінуў у 1940.

ЖЫВАГЛОД Дзмітрый Майсеевіч, н. у 1907, загінуў у 1940.

КУЛЕШ Канстанцін Іванавіч, н. у 1914, загінуў у 1940.

СІНЯГУБ Нічыпар Максімавіч, н. у 1908, загінуў у 1940.

ВЁСКА ЛЕСУНЫ

КАЛЯДКА Андрэй Адамавіч, н. у 1905, загінуў у 1939.

КІРАЎСКІ СЕЛЬСАВЕТ

ВЁСКА АГАРОДНІКІ

ГУР Нічыпар Мікітавіч, загінуў у 1940.

ВЁСКА ІВАНСКІЯ АГАРОДНІКІ

МУРАШКА Дзмітрый Васільевіч, н. у 1912, загінуў у 1940.

ХАЦЬКО Пётр Фаміч, н. у 1911, загінуў у 1940.

ЧЫПУРКА Васіль Антонавіч, н. у 1905, загінуў у 1940.

ЧЫПУРКА Мікалай Дзям'янавіч, н. у 1901.

ВЁСКА ІВАНЬ

НОВІК Цімафей Рыгоравіч, н. у 1905.

ВЁСКА ІГРАЁВА

СУЧОК Фёдар Федасеевіч, н. у 1906.

ВЁСКА КІРАВА

КАРАНЕВІЧ Лаўрэн Нічыпаравіч, н. у 1912, загінуў у 1939.

МІХНЮК Міхаіл Агафонавіч, н. у 1899.

МЯЛЕШКА Міхаіл Сямёнавіч, н. у 1906.

ВЁСКА КЛЯПЧАНЫ

ГУР Аляксей Ягоравіч, н. у 1919, загінуў у 1940.

ЛЯСУН Іван Лявонцьевіч, н. у 1906, загінуў у 1940.

САРАГАВЕЦ Гаўрыла Васільевіч, н. у 1918, загінуў у 1940.

САРАГАВЕЦ Іван Васільевіч, прапаў без вестак у 1940.

САРАГАВЕЦ Лаўрэнцій Пятровіч, н. у 1905, загінуў у 1940.

ВЁСКА ЛЯСПШЧА

ГРАЧОК Уладзімір Раманавіч, н. у 1913, загінуў у 1939.

Ф.І.Тагановіч.

ВЁСКА МАГЛЫШЫ

ПЕТРАКОЎ Фёдар Іванавіч, н. у 1906, прапаў без вестак.

ЛЕНІНСКІ СЕЛЬСАВЕТ

ВЁСКА ЛЕНІНА

РАЦЬКО Фёдар, н. у 1910, загінуў у 1939.

СКРУНДЗІК Сцяпан Андрэевіч, н. у 1904, памёр ад ран у 1939.

ВЁСКА НЯВЯЗЦЫ

ГУРБО Флор Данілавіч, н. у 1907, загінуў у 1939.

ГУЦЬКО Рыгор Пятровіч, н. у 1906, загінуў у 1939.

САДАЎНІЧЫ Піліп Міхайлавіч, н. у 1904, загінуў у 1939.

ВЁСКА ПАДЛЕССЕ

ЛЕМЕШ Міхаіл Іларыёнавіч, загінуў у 1939.

ВЁСКА УЛЬЯНАЎКА

ВАЙТОВІЧ Іван Нічыпаравіч, н. у 1911, загінуў у 1939.

КАРПЯЛЕНЯ Іван Фёдаравіч, загінуў у 1939.

МАЯЦКІ СЕЛЬСАВЕТ

ВЁСКА КЛЕШАВА

СЫЦЬКО Павел Іванавіч, н. у 1908, загінуў у 1939.

ВЁСКА ЛЕТКАЎШЧЫНА

ТАГАНОВІЧ Фёдар Іванавіч, н. у 1901, загінуў у 1939.

ВЁСКА МАЯК

ГАНЧАРЫК Парфен Прохаравіч, н. у 1906, загінуў у 1939.

ХРАМЦЭВІЧ Фёдар Дзянісавіч, н. у 1906, загінуў у 1939.

Наследие слуцкого края

М.М.Караленка.

С.І.Тоўкач.

ВЁСКА МУСІЧЫ

КАРАЛЕНКА Міхаіл Міхайлавіч, н. у 1900, загінуў у 1939.

ТОЎКАЧ Сяргей Ільіч, н. у 1909, загінуў у 1939.

ХЛЕБКА Мікалай Аляксеевіч, н. у 1895, загінуў у 1939.

ПОКРАШАЎСКІ СЕЛЬСАВЕТ

ВЁСКА АНУФРАВІЧЫ

НЯМКОВІЧ Міхаіл Пятровіч, н. у 1909, загінуў у 1940.

ВЁСКА ВЫНІСЦЫ

КУДЗЕЛКА Андрэй Пятровіч, н. у 1915, памёр у палоне ў 1939.

ВЁСКА ЗАМОСЦЕ

ЛЕШЧАНКА Адам Іпалітавіч, н. у 1904, загінуў у 1939 у палоне.

ЛЕШЧАНКА Вікенцій Адамавіч, н. у 1913, загінуў у 1940.

ТАРАСЕВІЧ Сцяпан Іпалітавіч, н. у 1915, загінуў у 1940.

ВЁСКА ПОКРАШАВА

ШЧАРБІЦКІ Вікенцій Браніслававіч, н. у 1920, загінуў у 1939.

РАЧКАВІЦКІ СЕЛЬСАВЕТ

ВЁСКА БЯЛЕВІЧЫ

КАЛЯДА Ануфрый Фёдаравіч, загінуў у 1940.

КОЎЧУР Мітрык Рыгоравіч, н. у 1909, загінуў у 1939.

ПРАКАПОВІЧ Канстанцін Міхайлавіч, н. у 1903, загінуў у 1939.

ПРАКАПОВІЧ Мікалай Ігнатавіч, н. у 1909, загінуў у 1939.

ПРАКАПОВІЧ Сава Сцяпанавіч, н. у 1907, загінуў у 1939.

СУХАН Самсон Максімавіч, н. у 1901, загінуў у 1939.

ВЁСКА ЛЯДНА

БАРЫСЕВІЧ Уладзімір Сямёнавіч, н. у 1911, загінуў у 1939.

БОРДАК Мікалай Міхайлавіч, загінуў у 1939.

КАЛАЦКІ Аляксандр Сяргеевіч, н. у 1914, загінуў у 1939.

КАРОЛЬ Рыгор Лук'янавіч, н. у 1913, загінуў у 1939.

КАРОЛЬ Фёдар Ануфрыевіч, н. у 1907, загінуў у 1939.

МАКАЕД Міхаіл Ціханавіч, загінуў у 1939.

САЛАНОВІЧ Уладзімір Сяргеевіч, н. у 1910, загінуў у 1939.

ВЁСКА МАЛЫШЭВІЧЫ

КАЛАЦКІ Аляксандр Сяргеевіч, н. у 1904.

КУХЦІК Захар Цімафеевіч, н. у 1904.

ШМАК Міхаіл Іванавіч, н. у 1915.

ЯКУБОВІЧ Аляксандр Цімафеевіч, н. у 1903.

ВЁСКА НОВЫЯ РАЧКАВІЧЫ

ВАСІЛЕНКА Аляксандр Гаўрылавіч.

ДЗЯМЧУК Мікалай Паўлавіч, н. у 1910.

САНЮКЕВІЧ Іван Міхайлавіч.

ШЫРЫН Аляксандр Іванавіч, н. у 1910.

ВЁСКА РАЧКАВІЧЫ

ЗІНЬКЕВІЧ Мікалай Данілавіч, н. у 1908.

НАВІЦКІ Павел Міхайлавіч, н. у 1908.

ВЁСКА ПЯТНІЦЫ

ПЯТРОЎ Васіль Іванавіч, н. у 1915, загінуў у 1939.

ВЁСКА ТАНЕЖЫЦЫ

ВАЛАДКОВІЧ Якаў Паўлавіч, н. у 1902.

ВЕЧАР Аляксандр Апанасавіч, н. у 1908.

ВЕЧАР Іван Апанасавіч, н. у 1905.

СТАТКЕВІЧ Іван Сцяпанавіч, н. у 1908, загінуў у 1940.

СТАТКЕВІЧ Павел Сцяпанавіч, н. у 1918.

СТАТКЕВІЧ Рыгор Сцяпанавіч, н. у 1904.

СЯЧКО Аляксандр Васільевіч, н. у 1904.

ВЁСКА ЧАПЛІЧЫ

ВЯРШЭНЯ Мікалай Сцяпанавіч, н. у 1896, загінуў у 1940.

Наследие слуцкого края

ВЯРШЭНЯ Уладзімір Іванавіч, н. у 1909, загінуў у 1940.

ПАЛХОЎСКІ Антон Іванавіч, н. у 1901, загінуў у 1940.

УСОВІЧ Уладзімір Піліпавіч, н. у 1926, загінуў у 1940.

ФЯДЗЮШКА Цімафей Сямёнавіч, н. у 1903, загінуў у 1940.

ПАСЁЛАК ЧАПЛІЧЫ

ПЯТРОЎСКІ Уладзімір Антонавіч, н. у 1914, загінуў у 1940.

СОРАГСКІ СЕЛЬСАВЕТ

ВЁСКА КРУГЛАЕ

БАНДУРА Афанасій Аляксеевіч, н. у 1914, загінуў у 1940.

ВЁСКА СОРАГІ

КАПЦЭВІЧ Аляксандр Васільевіч, н. у 1909, загінуў у 1940.

МАСАКОЎСКІ Іван Сямёнавіч, н. у 1914, загінуў у 1939.

ПАРХІМОВІЧ Пётр Якаўлевіч, н. у 1910, загінуў у 1939.

ТАРАСЕВІЧ Фёдар Васільевіч, н. у 1906, загінуў у 1940.

ЦІШКЕВІЧ Аляксандр Іосіфавіч, н. у 1908, загінуў у 1939.

СЯРАЖСКІ СЕЛЬСАВЕТ

ВЁСКА БРАНАВІЧЫ

КРЫВАДУБСКІ Іван Парфір'евіч, н. у 1915, загінуў у 1940.

КРЫВАДУБСКІ Сцяпан Карнеевіч, н. у 1906, загінуў у 1940.

МАКАРЭВІЧ Іван Васільевіч, н. у 1901, загінуў у 1940.

МАКАРЭВІЧ Міхаіл Хірсанавіч, н. у 1909, загінуў у 1940.

ВЁСКА ВАРКАВІЧЫ

БАБІНСКІ Міхаіл Кірылавіч, н. у 1912, загінуў у 1939.

ВАЛЕТКА Аляксей Цярэнцьевіч, н. у 1910, загінуў у 1939.

КАСЦЮКЕВІЧ Іван Васільевіч, н. у 1910, загінуў у 1939.

САВАНОВІЧ Іван Васільевіч, н. у 1920, прапаў без вестак у 1940.

ВЁСКА ЛУЧНІКІ

ДАНІЛОВІЧ Іван Піліпавіч, н. у 1906, загінуў у 1940.

І.В.Макарэвіч.

М.К.Бабінскі.

І.В.Касцюкевіч.

М.А.Крот.

А.Ф.Шпакоўскі.

М.Я.Астапчык.

Г.Я.Чуйко.

Наследие слуцкого края

КРОТ Міхаіл Аляксеевіч, н. у 1913, загінуў у 1940.

ЛІСТАПАД Іван Савіч, н. у 1910, загінуў у 1939.

ШПАКОЎСКІ Андрэй Фёдаравіч, н. у 1905, загінуў у 1940.

ВЁСКА ПАДЛІПЦЫ

АСТАПЧЫК Мікалай Якаўлевіч, н. у 1906, прапаў без вестак у 1940.

КОЎШ Павел Міхайлавіч, н. у 1914, загінуў у 1940.

ВЁСКА СЯРАГІ

ГРЫЦКЕВІЧ Васіль Карнеевіч, н. у 1920, прапаў без вестак у 1940.

ПРАКАПОВІЧ Іван Андрэевіч, н. у 1913, загінуў у 1940.

ЧУЙКО Гаўрыла Яўхімавіч, н. у 1907, загінуў у 1940.

Наследие слуцкого края

1941

1945

ІШЛА ВАЙНА НАРОДНАЯ

Вайна, пачатая 22 чэрвеня 1941 г. фашысцкай Германіяй супраць Савецкага Саюза, стала суровым выпрабаваннем для нашага народа, у тым ліку і для жыхароў Случчыны.

Палітычнае і ваеннае кіраўніцтва Германіі, кіруючыся авантурыстычнай дактрынай «маланкавай вайны», разлічвала магутнымі рассякаючымі ўдарамі буйных танкавых і матарызаваных сіл акружыць і знішчыць галоўныя сілы Чырвонай арміі, выйсці на лінію Архангельск—Волга і за 1,5—2 месяцы пераможна закончыць вайну.

На тэрыторыі Беларусі наступала буйнейшая нямецкая група армій «Цэнтр» у складзе 4-й і 9-й палявых армій, 2-й і 3-й танкавых груп; усяго 50 дывізій, у тым ліку 15 танкавых і матарызаваных, 2 матарызаваныя брыгады. Яе падтрымліваў 2-і паветраны флот — 1,6 тыс. баявых самалётаў.

Случане даведаліся пра пачатак вайны ў 12 гадзін 22 чэрвеня 1941 г. з выступлення па радыё намесніка старшыні СНК, наркома замежных спраў СССР В.М.Молатава.

Згодна з пастановай ЦК КП(б)Б ад 22 чэрвеня 1941 г. «Аб задачах і мерапрыемствах у сувязі з выступленнем па радыё намесніка старшыні СНК СССР В.М.Молатава» ў горадзе і раёне былі прыняты тэрміновыя захады па пераводзе жыцця на ваенны лад. На ўсіх прадпрыемствах, ва ўстановах, у сельсаветах, калгасах, МТС былі праведзены мітынгі і сходы, на якіх працоўныя выказвалі гнеў і абурэнне ў сувязі з вераломным парушэннем Германіяй пакта аб ненападзенні, упэўненасць у хуткім разгроме агрэсара.

Пачынаючы з 23 чэрвеня ў горадзе і раёне пачалася мабілізацыя ваеннаабавязаных. Але завяршыць яе, як і іншыя мерапрыемствы па перабудове народнай гаспадаркі на ваенны лад, з-за хуткага прасоўвання варожых войскаў поўнасцю не ўдалося.

Пачатак ваенных дзеянняў на тэрыторыі Беларусі для войскаў Заходняй Асобай ваеннай акругі (з 22 чэрвеня 1941 г. Заходняга фронту) разгортваўся трагічна. Ведучы абарончыя баі, яны пад націскам колькасна перавышаючых сіл праціўніка (на асноўных напрамках гітлераўцы стварылі трайную, а ў некаторых месцах пяцікратную перавагу) вымушаны былі адступаць. Абарона насіла ачаговы характар. Часці прыкрыцця ўступалі ў бой разрознена і неарганізавана. Паблізу напрамкаў галоўных удараў ворага не было моцных рэзерваў. Адсутнасць суцэльнага фронту давала магчымасць танкавым і матарызаваным злучэнням гітлераўцаў абыходзіць вузлы супраціўлення

Наследие слуцкого края

Помнік каля в. Кучына на брацкай магіле воінаў 14-га механізаванага корпуса, якія загінулі ў чэрвені 1941 г.

нашых войскаў і наносіць ім удары ў фланг і з тылу. У выніку гэтага часці і злучэнні Чырвонай арміі ў шэрагу выпадкаў вымушаны былі змагацца ў акружэнні ці адыходзіць на ўсход.

Слуцка-Бабруйскі напрамак прыкрывала 4-я армія Заходняга фронту, якой камандаваў генерал-маёр А.А.Карабкоў. Але яна ўжо ў прыгранічных баях панесла цяжкія страты і яе чатыры абяскроўленыя дывізіі з баямі адыходзілі да Слуцка.

Гітлераўскае камандаванне, улічваючы важнае стратэгічнае значэнне Слуцка-Бабруйскага напрамку, сканцэнтравала тут 6 матарызаваных і 4 танкавыя дывізіі 2-й танкавай групы генерала Г.Гудэрыяна, якія імкліва рваліся да Слуцка. Горад абаранялі абяссіленыя злучэнні 4-й арміі: 6-я і 42-я стралковыя дывізіі, з паўночнага захаду часці 55-й стралковай дывізіі. Але ўтрымаць Слуцк і раён ад наступаючых варожых танкаў без моцнай супрацьтанкавай абароны пры адсутнасці супрацьтанкавых сродкаў і ўзбраення было немагчыма. Толькі на бліжніх подступах да Слуцка 26 чэрвеня 1941 г. праціўніка змог спыніць мотастралковы полк 30-й танкавай дывізіі палкоўніка С.І.Багданава.

Да 2 гадзін 26 чэрвеня камандны пункт 4-й арміі быў разгорнуты ў Гулевічах. Камендант Слуцкага ўмацаванага раёна палкоўнік Дзянісаў дакладваў, што ў яго распараджэнне перададзены дзве роты і батарэя, якія ахоўвалі ваенныя гарадкі і склады 55-й дывізіі. У горадзе, па яго словах, ходзяць чуткі, што хутка ў горад уступяць немцы. Мясцовыя ўлады часткова эвакуіраваліся, а часткова знішчаюць дзяржаўную маёмасць. Многія жыхары горада, а таксама сем'і камандната саставу Слуцкага гарнізона адыходзяць лясамі да Мазыра. З учарашняга вечара паўсюдна пачаліся пажары.

Былы начальнік штаба 4-й арміі генерал-палкоўнік Л.М.Сандалаў успамінае: «Когда колонна штаба армии следовала через Слуцк, город был охвачен пожарами. Тысячи людей вместе с табунами лошадей и гуртами скота спешили к переправе через реку Случь. С чердаков домов вели стрельбу пробравшиеся в город диверсанты... Оборона на реке Случь была очень ненадежна.

Чтобы усилить ее, сделать противотанковой, Коробков приказал полковнику Тутаринову[1] выставить на западной окраине Слуцка, у шоссейного и железнодорожного мостов, два отряда механизированного корпуса. Остатки 30-й танковой дивизии во главе с полковником Богдановым отводились во второй эшелон за Слуцк и должны были седлать Варшавское шоссе в восьми километрах восточнее города. Туда же Ту-

[1]Палкоўнік І.В.Тутарынаў — начальнік штаба 14-га механізаванага корпуса.

Наследие слуцкого края

Будынкі ў Слуцку, разбураныя нямецка-фашысцкімі захопнікамі ў чэрвені 1941 г.

таринов направил батальон пехоты, сформированный из военнослужащих, отбившихся от своих частей...

В течение дня фашистские танковые дивизии при поддержке авиации несколько раз атаковали нас в районе Слуцка, но захватить город и прорваться через реку Случь не смогли. К 18 часам большие потери в танках принудили противника прекратить атаки. Это было достигнуто прежде всего благодаря героизму и самоотверженности отрядов механизированного корпуса, возглавляемых лично Иваном Васильевичем Тутариновым. Немаловажную роль сыграли и заграждения, сооруженные под руководством полковника Прошлякова[1].

В ночь на 27 июня 24-й моторизованный корпус группы Гудериана захватил северную часть Слуцка и военные городки...

С утра 27 июня противник сбил наши войска севернее и южнее Слуцка, потеснил их восточнее реки Случь и полностью овладел городом»[2].

Такім чынам, абарона пад Слуцкам, нягледзячы на прыцягненне 161-га запаснога палка і спробы выкарыстаць там рэшткі старога ўмацаванага раёна, аказалася неэфектыўнай. Пасля захопу Слуцка 3-я нямецкая танкавая дывізія генерала Модэля рушыла на Бабруйск. Услед за ёй па Варшаўскай шашы праз Слуцк з разрывам у суткі прайшлі яшчэ тры дывізіі 24-га танкавага корпуса 2-й танкавай групы Гудэрыяна. На Случчыне ўстанавіліся змрочныя часы фашысцкай акупацыі.

У горадзе і на акупіраванай тэрыторыі раёна, як і на ўсёй захопленай тэрыторыі рэспублікі, гітлераўцы ўстанавілі жорсткі акупацыйны рэжым. Асноўны яго сэнс зводзіўся да таго, каб самымі бязлітаснымі сродкамі і мерамі не дапусціць супраціўлення нашага народа, фізічна знішчыць значную частку насельніцтва краіны, а астатніх ператварыць у паслухмяных рабоў.

Яшчэ задоўга да агрэсіі верхаводы Трэцяга рэйха адобрылі распрацаваны гітлераўскім апаратам план падзелу захопленай тэрыторыі. Восенню 1941 г. падзел часова акупіраванай Беларусі быў у асноўным завершаны. Яе этнаграфічна цэласную тэрыторыю за-

[1]А.І.Прашлякоў — армейскі інжынер.
[2]Сандалов Л.М. Пережитое. М., 1966. С. 146–151.

Наследие слуцкого края

хопнікі гвалтоўна парэзалі на часткі, груба парушыўшы пры гэтым гістарычна склаўшуюся супольнасць тэрыторыі, мовы, культуры беларускага народа. Тэрыторыю рэспублікі па лініі Полацк — Барысаў на ўсходзе, Старыя Дарогі — возера Чырвонае на поўдні, па р. Зальвянка і ўсходнім узлессі Белавежскай пушчы на захадзе вылучылі ў генеральную акругу «Беларутэнія», у склад якой была ўключана і Случчына. Плошча генеральнай акругі склала толькі чвэрць тэрыторыі Беларусі з насельніцтвам 3 138 256 чалавек (па стане на 4 снежня 1941 г.). Паўднёвыя раёны Гомельскай, Палескай, Пінскай, частка Брэсцкай абласцей былі ўключаны ў рэйхскамісарыят «Украіна». Беластоцкая вобласць, паўночныя раёны Брэсцкай і частка Баранавіцкай абласцей адышлі да акругі «Беласток», якая далучалася да Усходняй Прусіі. Частку Ашмянскага, Свірскага, Відзаўскага, Астравецкага, Смаргонскага і Пастаўскага раёнаў далучылі да генеральнай акругі «Літва». Віцебскую, Магілёўскую, большую частку Гомельскай і ўсходнія раёны Мінскай абласцей аднеслі да зоны армейскага тылу групы армій «Цэнтр».

Для ўзмацнення акупацыйнага рэжыму на тэрыторыі Беларусі, у тым ліку і на Случчыне, былі створаны айнзатцкаманды, зондэркаманды, тайная палявая паліцыя (ГФП), паліцыя бяспекі і СД, жандармерыя, фельдкамендатуры, ортскамендатуры і іншыя карныя органы.

Для больш эфектыўнага ажыццяўлення сваёй злачыннай палітыкі акупанты спрабавалі заручыцца падтрымкай мясцовага насельніцтва. Для надання бачнасці мясцовага самакіравання яны стварылі марыянетачную «мясцовую» ўладу — раённыя, валасныя ўправы, у кожнай вёсцы прызначылі старастаў.

Да верасня 1942 г. у Слуцку быў створаны павет, у склад якога ўваходзілі г. Слуцк і Слуцкі раён у складзе 20 валасцей.

У верасні 1942 г. гітлераўцы стварылі слуцкую акругу — гебітскамісарыят, у якую ўваходзілі Слуцкі, Грэскі, Старадарожскі, Любанскі, Старобінскі, Вызненскі і Капыльскі паветы. Кіраўніцтва акругай ажыццяўлялі гебітскамісар Карл і яго намеснік Клюге.

Гебітскамісарыят складаўся з аддзелаў: прапаганды, працы, фінансаў, прамысловасці, аўтатранспартнага, забеспячэння нямецкага насельніцтва, цэнтральнага гандлёвага таварыства.

Галоўнай задачай аддзела прапаганды з'яўлялася абалваньванне людзей. У яго распараджэнні знаходзіліся група прапагандыстаў, радыёвузел, рэдакцыя «Газэты Случчыны», кіно, так званая тэатральная трупа.

Аддзел працы вёў улік працаздольных жыхароў, займаўся камплектаваннем рабочай сілы для прадпрыемстваў і ўстаноў, вярбоўкай людзей у паліцыю. У яго падпарадкаванні знаходзілася рамесная сталярная школа, у якую прымусова было набрана 60 падлеткаў, і г. д. Але асноўным абавязкам гэтага аддзела з'яўлялася адпраўка працаздольных жыхароў на катаржныя работы ў Германію. Праз гэты аддзел працы было вывезена ў Нямеччыну 4500 чалавек.

Фінансавы аддзел займаўся выключна выкалачваннем з жыхароў шматлікіх падаткаў. Цэнтральнае гандлёвае таварыства знаходзілася пад непасрэдным кіраўніцтвам гебітскамісара Карла, а ўзначальваў яго былы начальнік Слуцкай будаўнічай канторы. Асноўнай задачай гэтай арганізацыі з'яўлялася не развіццё гандлю і забеспячэнне насельніцтва неабходнымі таварамі, а рабаванне жыхароў для забеспячэння нямецкай арміі харчаваннем і вываз народнага дабра ў Германію.

Слуцкую гарадскую ўправу ўзначальваў былы выкладчык нямецкай мовы педвучылішча немец па нацыянальнасці Бахман, яго намеснікам быў былы начальнік рамонтнай канторы

Наследие слуцкого края

Слуцкага жылкіраўніцтва Ліхадзіеўскі. У горадзе пры дапамозе гарадской управы акупантам удалося ўвесці ў эксплуатацыю электрастанцыю, пякарню, пладовавінаробчы завод, лесапільны завод, сельскагаспадарчую майстэрню, мэблевы камбінат, які быў ператвораны ў сталярную майстэрню, маслазавод, млын № 6, гарбарны завод, бойню, каўбасную фабрыку і шэраг іншых дробных прадпрыемстваў. Уся прадукцыя, якая выраблялася гэтымі прадпрыемствамі, паступала толькі для забеспячэння нямецкай арміі. Варта заўважыць, што ўсе гэтыя прадпрыемствы працавалі не на поўную магутнасць, з вялікімі перабоямі. Напрыклад, Слуцкі масласырзавод да вайны перарабляў за суткі 37 т малака, а ў 1943 г. — не больш 5—6 т за суткі.

Для падтрымання свайго «парадку» і барацьбы з партызанамі і падпольшчыкамі гітлераўцы стварылі з мясцовых жыхароў, якія перайшлі да іх на службу, так званую дапаможную паліцыю парадку. Акрамя Слуцка, гарнізоны такой паліцыі былі створаны ва ўсіх буйных вёсках раёна. Вясейскі паліцэйскі ўчастак налічваў 60 чалавек, Раманоўскі — 75, Іванскаагародніцкі — 20, Маласліўскі — 19, Навадворскі — 12 чалавек.

Акрамя паліцэйскіх участкаў, былі створаны так званыя раённыя пасты: Заградскі нямецкі пост з 20 чалавек, які размяшчаўся ў в. Заграддзе, пост на чыгуначным мосце ў раёне в. Навадворцы.

У самім горадзе Слуцку і ў былых ваенных гарадках размяшчалася да 2000 салдат і афіцэраў.

Ва ўсіх населеных пунктах былі абнародаваны загады акупантаў з пагрозай расстрэлу за парушэнне каменданцкага часу, за ратаванне чырвонаармейцаў, дапамогу партызанам.

Гітлераўцы рабавалі прадпрыемствы горада і раёна, калгасы, сялянскія гаспадаркі. Замест разрабаваных калгасаў стварылі так званыя абшчынныя гаспадаркі. Строга сачылі за падзелам зямлі, надзяляючы ёю перш за ўсё тых, хто лаяльна ставіўся да акупацыйных улад, падтрымліваў іх. Сяляне абкладаліся вялікімі падаткамі збожжа, бульбы, мяса, малака, фуражу. У сярэднім кожны селянін са сваёй гаспадаркі павінен быў здаць 12—20 пудоў мяса, з гектара зямлі па 5—6 пудоў збожжа, ад кожнай каровы па 400 л малака, а калі меў дзве каровы, то ад другой па 600 л, з кожнай курыцы па 30 яек. Кожны жыхар горада і раёна абкладаўся падушным падаткам па 120—150 руб. Зямельная рэнта гарадскога жыхара складала да 400 руб., сельскага — 300 руб.

Харчовае забеспячэнне насельніцтва праводзілася па картках. Рабочы прадпрыемства атрымоўваў па 300 г

На адной з вуліц Слуцка. 1943 г.

Наследие слуцкого края

хлеба на дзень, а на членаў сям'і па 240 г. Мяса належала па 20 г на суткі, але яно амаль ніколі не выдавалася.

Жыццё працоўных Слуцка стала жабрацкім, сярод жыхароў лютавалі голад, нястача. У горадзе знаходзілася 8000 бежанцаў, якія ўвогуле нічым не забяспечваліся для свайго існавання.

Заробак высокакваліфікаванага рабочага складаў не болей 300 руб., за якія нічога нельга было купіць.

За гады свайго знаходжання ў Слуцку і раёне нямецка-фашысцкія захопнікі знішчылі амаль усё, што было створана мясцовымі жыхарамі за гады савецкай улады.

З першых дзён акупацыі ў горадзе гітлераўцы стварылі два гета, куды сагналі жыхароў яўрэйскай нацыянальнасці. Адно з іх было створана ў кастрычніку 1941 г. на паўднёвай ускраіне горада ў канцы вуліцы Валадарскага і называлася «Нерабочае». У яго былі сагнаны непрацаздольныя яўрэі — інваліды і жанчыны з малымі дзецьмі. Першы расстрэл яўрэяў гета адбыўся ў кастрычніку 1941 г.

28 кастрычніка ў Слуцк прыбыў нямецкі карны атрад, у склад якога ўваходзілі літоўскія нацыяналісты. Яны прыступілі да масавых расстрэлаў яўрэйскага насельніцтва. Расстрэльвалі на вуліцах, у дварах, агародах, дамах. Карнікі хапалі старых, дзяцей, жанчын, запіхвалі ў грузавыя аўтамашыны, адвозілі за 2 км на поўдзень ад в. Селішча ва ўрочышча Гараваха. Усяго ў гэты дзень было расстраляна больш як 8 тыс. мірных жахароў яўрэйскай нацыянальнасці. У 1957 г. на магіле пастаўлены абеліск. Астатнія вязьні гэтага гета былі расстраляны вясной 1942 г.

Частку спецыялістаў з «Нерабочага» гета і членаў іх сямей фашысты перавялі ў другое гета, якое мясцовыя жыхары называлі «Школішча». Яго тэрыторыя складалася з 400 дамоў па вуліцах Парыжскай Камуны, Школьнай, Бабруйскай, Першай Працоўнай, паўночнай частцы вуліцы Манахава. Гета было агароджана калючым дротам, ахоўвалася паліцыяй. У кожным доме жыло па некалькі сямей, усяго больш за тры тысячы чалавек.

Яўрэі павінны былі насіць адзенне з нашытай жоўтай шасціканцовай зоркай. Ім забаранялася самавольна пакідаць гета, мяняць месцажыхарства і кватэры, не дазвалялася карыстацца тратуарамі, наведваць культурныя ўстановы, школы. Жылі яўрэі ў цяжкіх умовах, на галодным пайку. Акупанты рабавалі жыхароў гета, адбіралі золата, срэбра і іншыя каштоўнасці. Выкарыстоўвалі яўрэяў на самых цяжкіх фізічных работах, рабочы дзень для іх працягваўся па 12—14 гадзін, многія з іх паміралі з-за нечалавечых умоў жыцця і працы, з-за адсутнасці медыцынскай дапамогі.

8 лютага 1943 г. усіх жыхароў гэтага гета фашысцкія каты расстралялі ў паўкіламетры ад мукамольнага камбіната. У 1958 г. на магіле вязняў пастаўлены абеліск.

Шматлікія канцлагеры, паліцэйска-жандарскія ўчасткі, фашысцкія засценкі, віселіцы — вось што прынеслі з сабой нямецка-фашысцкія захопнікі. Толькі з ліпеня 1941 г. да верасня 1942 г. у Слуцкім канцлагеры загінула ад голаду і розных захворванняў больш як 10 тыс. ваеннапалонных[1]. За тры гады акупацыі гітлераўцы расстралялі, закатавалі, павесілі і спалілі 26 307 савецкіх грамадзян, у тым ліку 11 150 жыхароў горада і раёна[2].

Але крывавы тэрор, разгул насілля, рабаўніцтва не зламалі волю працоўных горада і раёна да барацьбы, не пазбавілі іх веры ў хуткую перамогу.

У складаных умовах нараджаўся, рос і пашыраўся антыфашысцкі рух на Случчыне. У справе арганізацыі барацьбы ў тыле ворага з першых дзён

[1]Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь. Ф. 4683. Воп. 3. Спр. 669. Л. 72.
[2]Тамсама. Ф. 4902. Воп. 1. Спр.1. Л. 7.

Наследие слуцкого края

акупацыі вялікую ролю адыгралі падпольшчыкі-адзіночкі і падпольныя групы, якія накіроўваліся ЦК КП(б)Б. Яны на першых парах узначальвалі зараджэнне партызанскага руху на тэрыторыі рэспублікі, у тым ліку і на Случчыне. На тэрыторыі Слуцкага раёна са жніўня 1941 г. па ліпень 1942 г. дзейнічала такая група на чале з намеснікам дырэктара па палітчасці Слуцкай МТС Новікавым, якая была накіравана ЦК КП(б)Б з Гомеля. У яе склад уваходзілі намеснік дырэктара па палітчастцы Баўманскай МТС Трушко Фёдар, старшыня калгаса імя Красіна Турленя Майсей, загадчык Ісернскага ДСК Чайкун, старшыня калгаса імя Кірава Жываглод і старшыня калгаса імя Сталіна Жаўрыд. Гэта група пад кіраўніцтвам Ф.Трушко праводзіла вялікую работу сярод жыхароў Велікасліўскага, Казловіцкага і Ісернскага сельсаветаў. У ліпені 1942 г. члены групы, а таксама рахункавод калгаса «Чырвоны Сцяг» Радзюк па данасе здрадніка былі схоплены фашыстамі і пасля катавання расстраляны.

У горадзе і вёсках раёна дзейнічалі шматлікія падпольныя групы і адзіночкі-падпольшчыкі, якія праводзілі значную работу сярод жыхароў.

У 1943 г. гітлераўцы арыштавалі кіраўніка адной з падпольных груп Кузьму Пупкевіча, яго сына і жонку. Пасля катаванняў К.Пупкевіча з сынам павялі на расстрэл. Калі фашыст загадаў яму капаць магілу і даў у рукі рыдлёўку, мужны патрыёт рыдлёўкай забіў немца і разам з сынам уцёк у партызанскі атрад. Яго жонку Юлю фашысты закатавалі[1].

У канцы 1941 г. і ў пачатку 1942 г. у Слуцку і яго наваколлі ўзнікаюць тры падпольныя партыйна-камсамольскія арганізацыі. Ініцыятарамі іх стварэння і кіраўнікамі з'яўляліся А.Дз.Фамін, М.І.Багуноў, А.Ф.Баркоўскі, П.Я.Маглышаў, М.І.Відзякін, Дз.В.Каўшоў. Падпольшчыкі падтрымлівалі сувязь з партызанскімі атрадамі Камарова (В.З.Каржа) Пінскага партызанскага злучэння і імя Фрунзе партызанскай брыгады імя Варашылава Мінскай вобласці. Яны мелі 2 радыёпрыёмнікі, прымалі і распаўсюджвалі зводкі Саўінфармбюро, збіралі і перадавалі партызанам звесткі пра колькасць і дыслакацыю гітлераўскіх часцей, гарнізонаў, мерапрыемствы акупантаў. Падпольшчыкі забяспечвалі партызан дакументамі, вынеслі з нямецкай гарадской друкарні і перадалі партызанам друкарскі шрыфт, фарбу, паперу, пішучую машынку.

Група Фаміна і Багунова абмундзіравала, узброіла і ў лістападзе 1942 г. пераправіла да партызан больш за 20 ваеннапалонных, перадала народным мсціўцам 22 вінтоўкі, 2 пісталеты, 12 гранат і амаль тысячу патронаў. Група П.Я.Маглышава ў снежні 1942 г. і ў пачатку 1943 г. адправіла да партызан 127 ваеннапалонных, зброю, аўтамашыны. Падпольшчыкі летам 1942 г. пад кіраўніцтвам А.Ф.Баркоўскага спалілі аўтарамонтныя майстэрні разам з абсталяваннем і аўтамашынамі, якія былі на рамонце. У ноч на 5 снежня 1942 г. Дз.В.Каўшоў, М.С.Кокін і К.У.Мешчаракоў узарвалі сілавы трансфарматар гарадской электрастанцыі і вузел сувязі. Вясной 1943 г. Г.Дз.Сотнікаў падпаліў склад гатовай прадукцыі Слуцкай мэблевай фабрыкі.

Пры падрыхтоўцы чарговай аперацыі падпольшчыкі былі схоплены фашыстамі і пасля катаванняў расстраляны. Сярод іх М.І.Багуноў, А.Ф.Баркоўскі, М.К.Барысік, браты П.Я., Н.Я.Маглышы і іх бацька Я.Дз.Маглыш, К.У.Мешчаракоў, Н.Р.Радзюк, М.Н.Сакаловіч, К.П.Станкевіч, урач-хірург П.А.Трухан і іншыя, усяго 15 чалавек[2].

[1]Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь. Ф. 4683. Воп. 3. Спр. 669. Л. 87.
[2]Беларусь у Вялікай Айчыннай вайне 1941 – 1945 : Энцыклапедыя. Мн., 1990. С. 566.

Наследие слуцкого края

Ужо першыя партызанскія групы і атрады нанеслі адчувальныя ўдары па акупантах. У ліпені 1941 г. партызаны атрада пад камандаваннем М.І.Жукоўскага ўварваліся ў г. Слуцк, разграмілі камендатуру, вывелі са строю пошту і тэлеграф, вызвалілі вялікую групу савецкіх ваеннапалонных, раздалі насельніцтву зерне, муку з млына і прадукты харчавання з прадуктовых складоў[1].

З вясны 1942 г. партызанскі рух на Случчыне хутка пашыраўся. Пад уплывам перамогі Чырвонай арміі пад Масквой і актыўных баявых дзеянняў першых партызанскіх груп і атрадаў павялічваўся прыток патрыётаў у рады народных мсціўцаў. У партызаны ішлі мясцовыя жыхары, чырвонаармейцы, якія трапілі ў акружэнне і ў сілу розных прычын засталіся на акупіраванай тэрыторыі ці збеглі з фашысцкага палону. Да канца 1943 г. на тэрыторыі Слуцкага і суседніх раёнаў былі створаны і актыўна дзейнічалі 20 партызанскіх атрадаў, якія былі аб'яднаны ў 4 партызанскія брыгады.

У жніўні 1942 г. Мінскі падпольны абком КП(б)Б накіраваў групу партыйных работнікаў на чале з сакратаром абкома партыі І.Дз.Варвашэнем у Грэскі раён з задачай распаўсюдзіць свой уплыў на Капыльскі, Слуцкі і Уздзенскі раёны. У групу ўваходзілі А.І.Сцяпанава, І.К.Жыжык, У.І.Заяц. Група пачала дзейнічаць як міжраённы камітэт КП(б)Б Слуцкай зоны (сакратар І.Дз.Варвашэня). У маі 1943 г. І.Дз.Варвашэня выбыў за лінію фронту і абавязкі сакратара міжрайкома выконвала А.І.Сцяпанава. Міжрайкомам была праробленa вялікая работа па арганізацыі падпольных райкомаў партыі: Грэскага, Слуцкага, Дзяржынскага, Капыльскага, Краснаслабодскага, Уздзенскага, а таксама Клецкага і Нясвіжскага райкомаў. Выканаўшы задачу, Слуцкі міжрайком КП(б)Б у ліпені 1943 г. спыніў сваю дзейнасць.

У снежні 1942 г. міжрайком КП(б)Б на базе брыгады імя К.Я.Варашылава стварыў партызанскае злучэнне Слуцкай зоны (камандзір П.П.Капуста). Да снежня 1942 г. брыгада складалася з 9 атрадаў агульнай колькасцю амаль 3 тыс. чалавек. Пры фарміраванні злучэння яна была падзелена на 3: 300-ю імя К.Я.Варашылава, 27-ю імя В.І.Чапаева і 225-ю імя А.В.Суворава.

Злучэнне дзейнічала на тэрыторыі Грэскага, Слуцкага, Капыльскага, Уздзенскага і Краснаслабодскага раёнаў.

У жніўні 1943 г. партызанскае злучэнне Слуцкай зоны было расфарміравана. Да гэтага часу яно складалася з 3 брыгад (21 атрад) агульнай колькасцю больш як 4 тыс. партызан. Атрады «Баявы» і імя Аляксандра Неўскага 300-й брыгады імя К.Я.Варашылава і атрад «За Радзіму» 27-й брыгады імя В.І.Чапаева, а таксама некалькі груп з іншых атрадаў агульнай колькасцю 744 партызаны былі перададзены ў склад партызанскага злучэння Беластоцкай вобласці. Асноўныя яго сілы ўліліся ў злучэнне Мінскай вобласці.

У студзені 1943 г. загадам па партызанскім злучэнні Мінскай і Палескай абласцей на базе асобных атрадаў М.М.Розава, А.І.Патрына, А.Я.Абабкава была створана партызанская брыгада № 64 імя В.П.Чкалава (камандзір М.М.Розаў), якая на дзень злучэння з часцямі Чырвонай арміі 30 чэрвеня 1944 г. складалася з 6 атрадаў (імя Л.М.Даватара, імя М.М.Громава, «Жалязняк», імя Р.І.Катоўскага, імя С.Г.Лазо, імя 14 слуцкіх партызан (агульнай колькасцю 1115 партызан). Брыгада па рашэнні Мінскага падпольнага абкома КП(б)Б была замацавана за Слуцкім раёнам і несла поўную адказнасць за пашырэнне партызанска-

[1]Всенародная борьба в Белоруссии против немецко-фашистских захватчиков в годы Великой Отечественной войны. Мн., 1983. Т. 1. С. 148.

Наследие слуцкого края

га руху, арганізацыю масава-палітычнай работы сярод насельніцтва раёна.

Рашэннем Мінскага падпольнага абкома КП(б)Б 29 сакавіка 1943 г. быў створаны Слуцкі падпольны райком КП(б)Б. Сакратаром яго быў зацверджаны І.С.Кананоўіч. Райком базіраваўся ў партызанскай брыгадзе № 64 імя В.П.Чкалава.

1 верасня 1942 г. быў створаны Слуцкі падпольны райком ЛКСМБ (сакратары Г.М.Абухаў, з 1 кастрычніка 1943 г. П.Д.Локаць), асноўная база якога знаходзілася таксама ў партызанскай брыгадзе № 64 імя В.П.Чкалава.

Значную ролю ў пашырэнні партызанскага руху і ўзмацненні масава-палітычнай работы сярод партызан і жыхароў раёна адыграла стварэнне друкаванага органа падпольнага райкома КП(б)Б газеты «Народны мсцівец» (рэдактар М.Е.Дастанка), першы нумар якой выйшаў 1 красавіка 1943 г. Акрамя газеты ў яе друкарні друкавалася шмат лістовак, адозваў і іншых агітацыйна-прапагандысцкіх матэрыялаў. Сярод іх «Да паліцэйскіх», «Да моладзі», «Да працоўных Слуцкага раёна», «Пісьмо-адозва чэхаславацкіх салдат, якія перайшлі да партызан», і інш.

Усяго ў тыле ворага было выпушчана 78 нумароў газеты «Народны мсцівец» агульным тыражом 37 300 экзэмпляраў і 72 000 экзэмпляраў лістовак і адозваў.

Вакол газеты «Народны мсцівец» быў створаны значны аўтарскі калектыў, які налічваў больш за 120 чалавек. Найбольш актыўнымі сярод іх былі Кананоўіч, Карнееў, Абухва, Бялько, Скрылёў, Радкевіч, Радзюк, Верамейчык, Шаўцоў, Рыклін, Луцэвіч і інш. У 1943 г. рэдакцыя газеты выдала зборнік вершаў беларускага паэта А.Астрэйкі, які па заданні БШПР знаходзіўся ў гэты час у тыле ворага, пад назвай «Слуцкі пояс». Зборнік быў добра аформлены.

У атрадах брыгады № 64 імя Чкалава па стане на 1 ліпеня 1944 г. налічвалася больш за 150 агітатараў, якія за ўвесь час барацьбы ў тыле ворага правялі 453 даклады і 750 гутарак сярод партызан на розныя тэмы. Сярод партызан брыгады сістэматычна праводзіліся калектыўныя чыткі кніг і брашур, якія дастаўляліся з савецкага тылу. Гэта «Они сражались за Родину», «Героическая молодежь Ленинграда на страже города революции», «Советская женщина», «Беларусь борется», «Смерть немецким крепостникам», «Василий Теркин», «Генерал Доватор» і інш.

Партызаны брыгады сістэматычна праводзілі масава-палітычную работу сярод насельніцтва раёна і мелі вялікі ўплыў не толькі на большасць населеных пунктаў раёна, але і на г. Слуцк і гарадскі пасёлак Урэчча. За перыяд з 1 красавіка 1943 г. па 1 ліпеня 1944 г. сярод жыхароў раёна было праведзена 837 калектыўных гутарак, 113 дакладаў, 73 мітынгі па пытаннях міжнароднага і ўнутранага становішча Савецкага Саюза, пра становішча на франтах Айчыннай вайны, захаванне ўраджаю 1943 г., зварот воінаў-беларусаў да партызан, да ўсяго беларускага народа і інш. Лепшымі агітатарамі былі партызаны Чорны, Локаць, Трафімовіч, Горны, Карнееў, Рэзнікаў, Змітровіч, Конеў, Тамуркін.

Жыхары раёна былі цесна звязаны з партызанамі, бачылі ў іх асобе сваіх абаронцаў і аказвалі ім усебаковую дапамогу. Яны перадалі партызанам каля 200 вінтовак, 4 кулямёты, шмат патронаў і іншых боепрыпасаў, забяспечвалі прадуктамі харчавання і ўсім неабходным.

Адначасова з гэтым жыхары Слуцкага раёна аказвалі дапамогу ў павышэнні баяздольнасці Чырвонай арміі зборам сродкаў на пабудову танкавай калоны. Толькі ў жніўні 1943 г. яны сабралі ў фонд абароны Радзімы аблігацый дзяржаўнай пазыкі на суму

Наследие слуцкого края

44 400 рублёў, грашыма 8200 рублёў, 70 рублёў золатам і 40 серабром. Гэтыя грошы мелі не толькі матэрыяльную каштоўнасць, але яшчэ большую маральна-палітычную, бо збіраліся яны ў глыбокім тыле ворага і за кожны ўнесены рубель жахары раёна падвяргалі сябе і членаў сваёй сям'і смяротнай небяспецы. Але нашы людзі не лічыліся з небяспекай, калі размова ішла пра дапамогу Чырвонай арміі ў хутчэйшым разгроме ворага.

Вялікая работа, якая праводзілася падпольным райкомам КП(б)Б, партызанамі, давала свае вынікі. Усенародная барацьба пашыралася і мацнела. З 20 валасцей Слуцкага павета работа нямецкіх улад амаль у паловы з іх была поўнасцю паралізавана і яны знаходзіліся пад кантролем партызан. У астатніх валасныя старшыні не знаходзіліся ў сваіх валасцях, а жылі ў Слуцку ці ў іншых буйных нямецка-паліцэйскіх гарнізонах. На тэрыторыю сваіх валасцей яны маглі з'яўляцца толькі пад аховай паліцыі ці немцаў. У Грэскім раёне амаль усе воласці знаходзіліся пад кантролем партызан.

Жыхары раёна не выконвалі загадаў акупантаў, імкнуліся не выконваць пастаўкі падаткаў, сабатавалі ўсе палітычныя, ваенныя і эканамічныя мерапрыемствы гітлераўцаў. Рабочыя праводзілі дыверсіі на прадпрыемствах, выводзілі са строю машыны і абсталяванне. 24 мая 1943 г. група працаўнікоў Слуцкага масласырзавода пад кіраўніцтвам інжынера цалкам спалілі завод і пайшлі ў партызанскі атрад. На мэблевым камбінаце рабочыя спалілі склад з гатовай прадукцыяй, у ліку якой была мэбля, выраблена для кватэры гебітскамісара Карла. 6 разоў выводзілася са строю Слуцкая электрастанцыя, а ў маі 1943 г. пасля чарговай дыверсіі група інжынерна-тэхнічных работнікаў электрастанцыі на аўтамашыне на чале з галоўным інжынерам з'ехала да партызан.

У партызаны ішлі адзінкамі, групамі і нават сем'ямі. Напрыклад, у маі 1943 г. з в. Вялікая Сліва ў адзін дзень пайшлі ў партызаны 18 чалавек, з в. Нежаўка — 8 чалавек. Толькі за жнівень 1943 г. у партызанскія атрады брыгады № 64 імя Чкалава ўліліся 259 жыхароў Слуцкага раёна[1]. За гэты ж месяц са Слуцка і населеных пунктаў Слуцкага раёна збеглі больш за 240 сямей, якія шукалі паратунку сярод народных мсціўцаў. Гэтыя сем'і былі размешчаны ў партызанскай зоне. Для кіраўніцтва работай па захаванні насельніцтва і размеркаванні сямей, якія прыбылі ў партызанскую зону з размяшчэння варожых гарнізонаў, была створана спецыяльная камісія з прадстаўнікоў партызанскіх атрадаў. У лясах для такіх сямей былі абсталяваны зямлянкі, а шмат якія з іх рассяляліся па вёсках. Да канца 1943 г. пад аховай партызанскіх атрадаў знаходзілася больш за 400 сямей, якія збеглі са Слуцка і іншых фашысцкіх гарнізонаў. Іх колькасць асабліва павялічылася ў 1944 г., калі адступаючыя нямецкія войскі ўзмацнілі тэрор у раёне, праводзілі масавы вываз людзей у Нямеччыну. 27 верасня 1943 г. толькі з аднаго Ісернскага сельсавета пераехалі ў партызанскую зону 60 сямей з усёй сваёй маёмасцю. За верасень у партызанскія атрады брыгады прыбылі 110, за кастрычнік — лістапад — 285 жыхароў раёна[2].

У снежні 1943 г. у партызанскую брыгаду № 64 імя Чкалава прыбылі 676 жыхароў раёна прызыўнога ўзросту, якія штабам брыгады былі падрыхтаваны і адпраўлены за лінію фронту для папаўнення часцей Чырвонай арміі[3].

[1]Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь. Ф. 3968. Воп. 1. Спр. 2. Л. 18.
[2]Тамсама. Л. 25—26, 37, 42.
[3]Тамсама. Л. 42.

Наследие слуцкого края

У Грэскім раёне з першых дзён акупацыі на нелегальнае становішча перайшоў загадчык ваеннага аддзела райкома КП(б)Б У.І.Заяц, які з'яўляўся адным з арганізатараў партызанскага руху ў раёне. У жніўні 1942 г. ён быў уключаны ў склад міжрайкома партыі Слуцкай зоны.

2 верасня 1942 г. Мінскі абком КП(б)Б, які знаходзіўся ў Маскве, накіраваў у Грэскі раён у якасці партарганізатара І.І.Пузевіча. Мінскі падпольны абком партыі 12 сакавіка 1943 г. зацвердзіў яго сакратаром Грэскага падпольнага райкома КП(б)Б. 28 мая 1943 г. ЦК КП(б)Б зацвердзіў сакратаром Грэскага падпольнага райкома партыі У.І.Зайца. Падпольны райком КП(б)Б базіраваўся ў партызанскай брыгадзе № 225 імя А.В.Суворава.

Друкаваным органам падпольнага райкома КП(б)Б з'яўлялася газета «Сталинец», першы нумар якой выйшаў 27 чэрвеня 1943 г. Яе рэдактарам быў зацверджаны Т.М.Беразоўскі. Усяго было выпушчана 66 нумароў газеты і 100 розных лістовак агульным тыражом 76 700 экзэмпляраў.

У снежні 1942 г. прыступіў да работы Грэскі падпольны райком камсамола. Яго сакратарамі былі да 1 лістапада 1943 г. П.Я.Папоў, а з 1 лістапада 1943 г. А.М.Сурдо.

Падзеі на фронце, перамогі Чырвонай арміі ставілі перад падпольшчыкамі і партызанамі ўсё новыя задачы. Разгорнутая бітва на Курскай дузе была актыўна падтрымана і слуцкімі партызанамі. Згодна з пастановай ЦК КП(б)Б.ад 24 чэрвеня 1943 г. «Аб разбурэнні чыгункі праціўніка метадам «рэйкавай вайны» партызаны брыгады № 64 імя Чкалава толькі за жнівень 1943 г. на чыгунцы Урэчча — Слуцк перабілі 2294 рэйкі, спусцілі пад адхон 4 варожыя эшалоны, падарвалі 2 аўтамашыны, знішчылі 7 км тэлеграфна-тэлефоннай сувязі, спалілі 3 масты на гравейцы, забілі 169 і паранілі 34 гітлераўцаў[1].

Занепакоеныя дзеяннямі партызан у тыле сваіх войскаў, нямецка-фашысцкія захопнікі арганізавалі супраць іх шматлікія карныя аперацыі. У Слуцкім раёне акупантамі былі праведзены карныя аперацыі пад кодавай назвай «Свята ўраджаю І», «Свята ўраджаю ІІ», № 6, «Люты» і інш. У ходзе іх, не дамогшыся перамогі над партызанамі, гітлераўцы палілі вёскі, знішчалі ні ў чым не павінных мірных жыхароў, рабавалі маёмасць, вывозілі людзей на катаржныя работы ў Германію. Ратаваць жыхароў раёна ад знішчэння і вывазу на катаргу з'яўлялася адной з важнейшых задач партызан.

Час гаспадарання гітлераўцаў на Случчыне падыходзіў да свайго канца. 23 чэрвеня 1944 г. пачалася Беларуская наступальная аперацыя Чырвонай арміі, якая мела кодавую назву «Багратыён». Галоўныя сілы 1-га Прыбалтыйскага, 3-га і 2-га Беларускіх франтоў пасля магутнай артылерыйскай і авіяцыйнай падрыхтоўкі перайшлі ў наступленне на віцебскім, аршанскім і магілёўскім напрамках. На наступны дзень па варожых пазіцыях на бабруйскім напрамку абрушылі ўдары войскі 1-га Беларускага фронту дзвюма ўдарнымі групамі. З плацдарма ў раёне Рагачоў — Жлобін рушылі на пазіцыі ворага 3-я і 48-я арміі пад камандаваннем генерал-лейтэнантаў А.В.Гарбатава і П.Л.Раманенкі. На поўдзень ад Парыч — войскі 65-й арміі пад камандаваннем генерал-палкоўніка П.І.Батава і 28-й арміі пад камандаваннем генерал-лейтэнанта А.А.Лучынскага. На гэтым напрамку савецкія войскі ў першы ж дзень наступлення дабіліся значных поспехаў, што дало магчымасць увесці ў бітву 1-ы гвардзейскі танкавы корпус генерал-маёра танкавых войскаў М.Ф.Панова, а на наступны дзень конна-механізаваную

[1]Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь. Ф. 3968. Воп. 1. Спр. 2. Л. 18.

Наследие слуцкого края

групу пад камандаваннем генерал-лейтэнанта І.А.Пліева. Конна-механізаваная група 28 чэрвеня вызваліла Старыя Дарогі і перадавымі атрадамі выйшла на подступы да Слуцка. У цэнтры горада кругавую абарону занялі амаль два нямецкія палкі з танкамі. Досвіткам 30 чэрвеня пасля кароткай артылерыйскай падрыхтоўкі злучэнні 4-га гвардзейскага кавалерыйскага корпуса атакавалі слуцкі гарнізон праціўніка, прарвалі абарону гітлераўцаў на флангах і імкліва прасоўваліся да цэнтра горада. З усходу ў горад уварваліся танкі 219-й танкавай брыгады 1-га механізаванага корпуса. Завязаўся ўпарты вулічны бой.

У 8 гадзін 30 чэрвеня да палка пяхоты гітлераўцаў пры падтрымцы артылерыі і танкаў контратакавалі савецкіх воінаў на паўднёва-ўсходняй ускраіне Слуцка і адціснулі часці 9-й кавалерыйскай дывізіі да цэнтра горада. На дапамогу кавалерыстам быў кінуты артылерыйскі полк 15-й стралковай дывізіі 18-га корпуса 65-й арміі. Нямецкая контратака пацярпела паражэнне. З паўночнага ўсходу ў горад уварвалася 35-я мотастралковая брыгада 1-га механізаванага корпуса, а з поўдня Слуцк абышлі часці 3-га стралковага корпуса 28-й арміі.

Атакаваныя з некалькіх бакоў гітлераўцы не вытрымалі ўдару і, пакінуўшы на полі бою вялікую колькасць забітых і параненых, пачалі адыходзіць на захад.

Да 11 гадзін 30 чэрвеня Слуцк быў поўнасцю ачышчаны ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў. 8 часцям і злучэнням (10-й гвардзейскай кавалерыйскай дывізіі, 37-й механізаванай брыгадзе, 1-й асобнай знішчальна-супрацьтанкавай брыгадзе, 218-му, 431-му і 874-му штурмавым авіяцыйным палкам, 53-му асобнаму матарызаванаму пантонна-маставому батальёну і 91-му інжынерна-сапёрнаму батальёну), якія вызначыліся ў баях за г. Слуцк, было нададзена ганаровае найменне «Слуцкіх».

1 ліпеня 1944 г. часці 44-й гвардзейскай стралковай дывізіі 65-й арміі ва ўзаемадзеянні з партызанамі 225-й брыгады імя А.В.Суворава вызвалілі Грэск.

У вызваленні Случчыны вялікую дапамогу савецкім воінам аказвалі партызаны. Яны прадстаўлялі часцям Чырвонай арміі падрабязныя разведданыя, рабілі засады на шляхах адступлення нямецкіх войскаў, знішчалі жывую сілу і тэхніку ворага, захоплівалі пераправы цераз водныя перашкоды, ва ўмовах панічнага адступлення гітлераўцаў сваімі сіламі вызвалялі населеныя пункты і ўтрымлівалі іх да падыходу савецкіх войскаў, ратавалі жыхароў ад знішчэння і вывазу ў Германію.

З набліжэннем савецкіх войскаў да Слуцкага раёна, дзе гітлераўцы, выкарыстаўшы натуральную перашкоду — раку Случ, арганізавалі даволі моцную абарону і спрабавалі затрымаць наступленне часцей Чырвонай арміі, слуцкая партызанская брыгада № 64 імя Чкалава па ўзгадненні з савецкім камандаваннем заняла пераправу каля населенага пункта Пагост цераз р. Случ і сумесна з савецкімі воінамі павяла наступленне на горад і разам з імі штурмам авалодала г. Слуцк[1].

2 ліпеня ў Слуцку адбыўся мнагалюдны мітынг, прысвечаны вызваленню Случчыны ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў. На ім прысутнічалі жыхары горада, партызаны, прадстаўнікі вайсковых часцей, якія ўдзельнічалі ў вызваленні Слуцка, — усяго больш за 3 тыс. чалавек. Мітынг адкрыў сакратар Слуцкага падпольнага райкома КП(б)Б І.С.Канановіч. На ім выступілі намеснік камандуючага 28-й арміі палкоўнік Цыбін, партызаны, партызанкі, прадстаўнікі насельніцтва і лектар палітаддзела 28-й арміі маёр Данскі. У мітынгу прыняў удзел член Ваеннага

[1]Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь. Ф. 4. Воп. 33а. Спр. 599. Л. 36.

Наследие слуцкого края

савета 28-й арміі генерал-маёр П.Л.Печарыца.

У сваіх выступленнях жыхары горада выказвалі сардэчную падзяку сваёй вызваліцельніцы Чырвонай арміі і абяцалі аддаць усе сілы і здольнасці, каб хутчэй аднавіць разбураную нямецка-фашысцкімі захопнікамі народную гаспадарку, аказаць дапамогу фронту. «Мы падымем з развалін і папялішчаў наш Слуцк, зноў заквітнеюць багатым ураджаем нашы калгасныя палі. Усе сілы і сродкі мы аддадзім на падтрымку слаўнай Чырвонай арміі, для поўнага разгрому ворага», — гаварылася ў рэзалюцыі, прынятай на мітынгу[1].

Гады «гаспадарання» нямецка-фашысцкіх захопнікаў на беларускай зямлі прынеслі незлічоныя страты і пакуты нашаму народу. На тэрыторыі Случчыны фашысты спалілі поўнасцю 23 і часткова 24 вёскі, знішчылі больш за 11 500 мірных жыхароў, у тым ліку 800 жанчын, 14 тыс. ваеннапалонных, вывезлі ў фашысцкае рабства звыш 850 чалавек[2].

Вялізныя страты нямецка-фашысцкія захопнікі нанеслі жывёлагадоўлі раёна. На калгасных фермах і ў гаспадарках сялян імі было знішчана 3078 коней, 7323 дойныя каровы, 4091 галава маладняку, 8209 свіней, 7770 авечак. Былі разрабаваны і спалены амаль усе школы, 24 бальніцы, 8 ветэрынарных пунктаў, 45 кааператыўных будынкаў, 10 мельніц, 29 клубаў, 287 кароўнікаў і канюшань. У Слуцку гітлераўцы спалілі Дом Саветаў, разбурылі пошту, дзяржбанк, электрастанцыю, педвучылішча, 6 школ, кінатэатр, драмтэатр, летні сад, масласырзавод, пладова-вінаробчы завод, мясакамбінат, хлебапякарню, трыкатажную фабрыку і іншыя прадпрыемствы і ўстановы[3].

Пасля вызвалення горада і раёна ад захопнікаў патрэбны былі вялікія намаганні, самаадданая праца жыхароў Случчыны, каб аднавіць разбураную акупантамі народную гаспадарку, наладзіць нармальныя ўмовы жыцця, аказаць дапамогу фронту ў хутчэйшым заваяванні Перамогі.

Адразу пасля вызвалення раёна ў Слуцку пачаў дзейнічаць райком партыі, які ўзначальваў былы сакратар Слуцкага падпольнага райкома КП(б)Б І.С.Канановіч. Разам з гаркомам КП(б)Б і выканкомам райсавета дэпутатаў працоўных яны прыступілі да аднаўлення разбуранай гітлераўцамі за тры гады акупацыі народнай гаспадаркі. На ўсе важнейшыя пасады ва ўстановы, на прадпрыемствы, у сельскія Саветы і калгасы былі накіраваны былыя партызаны, якія самаадданa ўзяліся за справу.

У першую чаргу пачалося аднаўленне органаў савецкай улады. Ужо ў першыя дні ў раёне пачалі працаваць усе раённыя арганізацыі і ўстановы, усе выканкомы сельскіх Саветаў, калгасы, якія аб'ядноўвалі 11 272 гаспадаркі. У калгасах былі адноўлены ўсе канюшні з застаўшыміся ў наяўнасці коньмі, арганізаваны 63 малочна-таварныя фермы, у якіх налічвалася 642 дойныя каровы, 68 быкоў, 37 цялушак і 375 галоў маладняку, 10 авечкагадоўчых, 2 свінатаварныя фермы. У калгаснікаў было закантрактавана 709 цялят. Калгас імя Дзяржынскага Бокшыцкага сельсавета арганізаваў птушкагадоўчую ферму з 500 кур.

З першых дзён вызвалення быў адноўлены трактарны парк раёна, пачалі працаваць 3 МТС: Слуцкая, Баўманская і Кучынская, якія мелі на першых парах 25 трактароў, 7 плугоў, 12 складаных малатарняў, 6 трактарных сеялак.

Вялікую ўвагу райком КП(б)Б і гарвыканком надавалі аднаўленню разбураных прадпрыемстваў Слуцка. Ужо

[1]Цэнтральны архіў Міністэрства абароны Расійскай Федэрацыі. Ф.233. Воп. 2374. Спр. 41. Л. 89.
[2]Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь. Ф.845. Воп. 1. Спр. 60. Л. 80.
[3] Тамсама. Ф. 4. Воп. 33а. Спр. 274. Л. 153.

Наследие слуцкого края

на другі дзень пасля вызвалення, дзякуючы намаганням былых партызан, пачалі працаваць у горадзе хлебапякарня, цырульня, баня. У хуткім часе былі адноўлены і пачалі дзейнічаць сельскагаспадарчая, шавецкая майстэрні, масласырзавод, кравецкая арцель, майстэрня па рамонце гадзіннікаў, фатаграфія, адкрыты магазіны.

Важнейшай задачай гарадскіх улад з'яўлялася аднаўленне электрастанцыі, дырэктарам якой быў прызначаны былы партызан Бачароў. Электрастанцыя магутнасцю 500 кВт·ч была пушчана ў кароткі тэрмін. Рыхтавалася для здачы другая, больш магутная турбіна.

Адразу ж пасля вызвалення пачаў працаваць млын «Прагрэс», які даваў 1000 пудоў мукі за суткі, хуткімі тэмпамі ішлі работы па ўводзе ў дзеянне другой чаргі млына такой жа магутнасці, аднаўляўся гарбарны завод. На млыне «Усход» пачала працаваць лесапілка прадукцыйнасцю 25 кубаметраў піламатэрыялаў за суткі.

У горадзе пачалі працаваць паштамт, тэлеграф, тэлефонная станцыя, радыёвузел на 50 радыёкропак. Была ўстаноўлена тэлефонная сувязь з 6 сельсаветамі раёна, адкрыты бальніца і паліклініка, у якіх працавалі каля 100 чалавек медперсаналу. У Слуцку былі адкрыты і прыступілі да работы 6 школ, пачаўся прыём заяў навучэнцаў у педвучылішча, у якое меркавалася прыняць 500 юнакоў і дзяўчат.

Хуткімі тэмпамі рамантаваўся будынак пад кінатэатр, рамантаваліся жылыя дамы.

З першых дзён вызвалення быў адноўлены і пачаў работу партыйны кабінет пры райкоме КП(б)Б, у якім мелася бібліятэка. Яна налічвала 10 000 экзэмпляраў розных кніг.

Былыя партызаны, якія былі пасланы райкомам КП(б)Б у сельсаветы і калгасы, арганізавалі хуткую ўборку ўраджаю. Па стане на 10 верасня 1944 г. усе калгасы раёна закончылі касавіцу, сціртаванне. На 10 верасня 1944 г. было ўбрана і абмалочана зерневых з 1833 га і намалочана 16 471 ц зерня, засеяна азімых 1348 га, падрыхтавана пад пасеў 2982 га глебы.

Калгасамі раёна на гэтую ж дату было здадзена хлеба дзяржаве 11 725 ц, ці 86 працэнтаў ад плана. Палова калгасаў раёна на гэты час поўнасцю выканала свае планы здачы збожжа дзяржаве, у бліжэйшыя дні рыхтаваліся закончыць здачу і астатнія[1].

Трэба мець на ўвазе, што ўсё гэта рабілася ва ўмовах, калі працягвалася цяжкая вайна з фашысцкай Германіяй і мужчыны былі на фронце. Асноўны цяжар работ у Слуцку і раёне, як і па ўсёй Беларусі, лёг на плечы жанчын і падлеткаў. Гэта ў асноўным іх рукамі, іх самаадданай працай праводзіліся першыя работы па аднаўленні народнай гаспадаркі, разбуранай нямецка-фашысцкімі захопнікамі, наладжванні нармальных умоў жыцця, аказанні ўсебаковай дапамогі Чырвонай арміі ў хутчэйшым канчатковым разгроме ворага. «Усё для фронту, усё для Перамогі!» — быў галоўны лозунг таго часу.

Пад гэтым лозунгам жылі і працавалі случане, як і жыхары ўсёй Беларусі, аказваючы дапамогу фронту. Яны свядома ішлі на цяжкія выпрабаванні, нягоды і ахвяры за лёс Радзімы, для дасягнення Перамогі. Рабочыя і служачыя прадпрыемстваў і ўстаноў адлічвалі штомесяц у фонд абароны Радзімы аднадзённы заробак, калгаснікі за кошт грамадскіх гаспадарак і асабістых запасаў накіроўвалі чырвоныя абозы са збожжам, бульбай, агародніной, уносілі са сваіх асабістых зберажэнняў грошы і каштоўнасці на пабудову баявых самалётаў, танкаў.

Справай усяго народа, у тым ліку і жыхароў Слуцкага раёна, былі клопаты аб параненых воінах Чырвонай арміі. Над шпіталямі, якія размяшча-

[1]Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь. Ф. 4. Воп. 33а. Спр. 274. Л. 162—163.

Наследие слуцкого края

ліся на тэрыторыі горада і раёна, бралі шэфства арганізацыі, жанчыны і дзяўчаты. Яны аказвалі дапамогу ў доглядзе за параненымі, у іх культурным абслугоўванні, па рамонце і мыцці бялізны і абмундзіравання і г.д.

Адным з праяўленняў патрыятызму жыхароў Случчыны было развіццё донарскага руху. У Слуцку 60 дзяўчат сталі актыўнымі донарамі, якія рэгулярна здавалі сваю кроў для выратавання жыцця параненых[1].

Зямля Случчыны шчодра паліта крывёю сыноў і дачок усіх народаў былога Савецкага Саюза. На тэрыторыі раёна знаходзяцца больш за 70 брацкіх магіл, у якіх пахаваны звыш 1100 воінаў Чырвонай арміі, партызан, якія загінулі пры абароне і вызваленні Случчыны.

Цяжкімі шляхамі вайны ў складзе Чырвонай арміі прайшлі тысячы случан. Яны ўнеслі важкі ўклад у разгром нямецка-фашысцкіх захопнікаў і агульную перамогу над ворагам. Звыш 7 тысяч з іх аддалі сваё жыццё за свабоду і незалежнасць нашай Айчыны.

Удзячныя жыхары раёна ніколі не забудуць подзвігаў савецкіх воінаў, партызан і падпольшчыкаў, здзейсненых дзеля жыцця на зямлі. Сведчанне таго — больш за 190 помнікаў, стэл, абеліскаў, пастаўленых на ўшанаванне іх памяці. З пачуццём адказнасці і пашаны мы сёння гаворым: «Нізкі паклон табе, слаўнае пакаленне Вялікай Айчыннай вайны!..».

У.І.Лемяшонак.

Абарону трымалі...

З успамінаў Віктара Эрнэставіча Шомадзі, былога камандзіра 1-й батарэі 84-га лёгкаартылерыйскага палка 55-й стралковай дывізіі генерал-маёра артылерыі ў адстаўцы

...На зыходзе 25 чэрвеня 1941 г. злучэнні 24-га матарызаванага корпуса гітлераўцаў былі спынены часцямі 55-й стралковай дывізіі і атрадам 14-га механізаванага корпуса на рубяжы Слуцкага ўмацаванага раёна. Да раніцы 26 чэрвеня пасля моцнага ўдару авіяцыі танкавыя часці праціўніка прарваліся цераз баявыя парадкі 55-й стралковай дывізіі на рубяжы Слуцкага ўмацаванага раёна і атрада 14-га механізаванага корпуса, якія прыкрывалі Варшаўскую шашу, адцясніўшы іх на рубеж Лядна, Малышэвічі, але да 14 гадзін прасунуцца далей не змаглі. У перыяд з 14 да 15 гадзін немцы прарвалі абарону нашых войскаў на гэтым рубяжы, і атрад 14-га механізаванага корпуса з часткай сіл 55-й стралковай дывізіі адышлі на рубеж Сярагі (паўночная ўскраіна г. Слуцк), дзе злучыліся са зводным атрадам 28-га стралковага корпуса, а атрад 55-й стралковай дывізіі быў адкінуты на поўдзень ад шашы.

Задача абароны Слуцка з раніцы 26 чэрвеня была ўскладзена на камандзіра 28-га стралковага корпуса генерал-маёра В.С.Папова.

Да падыходу гітлераўцаў да Слуцка абарону тут займалі: зводны атрад 28-га стралковага корпуса — паўночную частку горада і двухкіламетровы ўчастак на поўнач ад яго; атрад 14-га механізаванага корпуса разам з батальёнам (дзве роты) 161-га запаснога стралковага палка і 120-м гаўбічным палком РГК утрымлівалі паўднёвую частку Слуцка, в. Казловічы; атрад 161-га запаснога стралковага палка — на поўдзень ад в. Казловічы; атрад 30-й танкавай дывізіі — у другім эшалоне на рубяжы вёсак Падарэссе, Валашэва, Сорагі.

Частка сіл 55-й стралковай дывізіі сканцэнтравалася ва Урэччы.

Штаб 28-га стралковага корпуса знаходзіўся ў в. Вясея, а 14-га механізаванага корпуса — у раёне в. Паўстынь.

Акрамя таго, з адступаючых груп, якія былі затрыманы 14-м механізаваным корпусам каля Слуцка, быў сфарміраваны

[1]Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь. Ф. 63. Воп. 16. Спр. 2. Л. 67.

Наследие слуцкого края

В.Э.Шомадзі ў 1941 г.

атрад з чатырох рот (без артылерыі), які па ўказанні камандуючага 4-й арміяй заняў абарону на рубяжы вёсак Амговічы, Каліта і ўвайшоў у падпарадкаванне 14-га механізаванага корпуса.

На магчымых шляхах руху праціўніка, у першую чаргу на шашы, рабіліся завалы, разбіраліся масты, перакопваліся дарогі. У атрадах 14-га механізаванага корпуса для загароды прыстасоўваліся няспраўныя машыны. Для прыкрыцця найбольш важных загарод фарміраваліся невялікія групы са стралковым узбраеннем і асобнымі супрацьтанкавымі гарматамі.

У выніку прынятых мер рубяжы, якія займалі нашы войскі, былі некалькі ўзмоцнены, і праціўнік на працягу 26 чэрвеня не змог прарваць абарону ў раёне Слуцка, нягледзячы на танкавыя атакі, якія былі падтрыманы авіяцыяй.

У ноч на 27 чэрвеня 3-я танкавая дывізія 24-га механізаванага корпуса немцаў пасля моцных артылерыйскіх удараў і налётаў авіяцыі некалькі разоў атакавала нашы войскі ў раёне Слуцка і ёй удалося адкінуць атрад 28-га стралковага корпуса на ўсход і захапіць паўночную частку горада, але яго далейшае прасоўванне было затрымана на р. Случ.

Рашэннем камандуючага 4-й арміяй з астаткаў 28-га стралковага корпуса і 161-га запаснога стралковага палка быў сфарміраваны зводны атрад, які на аўтамашынах быў перакінуты па Варшаўскай шашы на рубеж р. Пціч для арганізацыі там абароны. Адзін атрад 55-й стралковай дывізіі сумесна з 28-м стралковым корпусам займаў абарону на р. Пціч, а другі абараняў раён Глуска. З гэтага часу кіраўніцтва часцямі, якія трымалі абарону на рубяжы р. Случ, было ўскладзена на начальніка штаба 14-га механізаванага корпуса палкоўніка І.В.Тутарынава і намесніка камандзіра гэтага ж корпуса па палітычнай часткі палкавога камісара І.В.Насоўскага. Ім падпарадкаваліся тры атрады, якія да раніцы 27 чэрвеня займалі наступныя пазіцыі: перадавы атрад у складзе трох рот, пяці гармат і двух бронеаўтамабіляў сумесна з батальёнам 161-га запаснога стралковага палка займаў абарону па р. Случ ад Варшаўскай шашы да чыгункі Слуцк — Урэчча; другі атрад у складзе чатырох рот сумесна з атрадам 22-й танкавай дывізіі арганізаваў абарону на рубяжы Амговічы — Каліта; атрад 30-й танкавай дывізіі пад камандаваннем палкоўніка С.І.Багданава, які знаходзіўся ў другім эшалоне, утрымліваў вёскі Падарэссе, Вялікая Баравая, Волашава, Сорагі. Камандны пункт атрадаў размяшчаўся ў раёне в. Каліта.

На досвітку 27 чэрвеня гітлераўцы здзейснілі некалькі моцных авіяцыйных налётаў на баявыя парадкі атрадаў, якія абараняліся ў раёне Слуцка. Пасля гэтага часці 3-й танкавай дывізіі немцаў з некалькіх напрамкаў пачалі масіраваныя танкавыя атакі, якія былі падтрыманы моцным артылерыйскім і мінамётным агнём. Асобным групам танкаў праціўніка ўдалося прарвацца за р. Случ, але галоўныя яго сілы былі затрыманы нашымі атрадамі. Каля 10 гадзін гітлераўцы правялі некалькі беспаспяховых атак супраць атрадаў 14-га механізаванага корпуса і 55-й стралковай дывізіі на рубяжы вёсак Амговічы — Каліта і Урэчча, але панеслі вялікія страты і прарвацца не змаглі. Тады часці 3-й танкавай дывізіі немцаў абышлі абарончы рубеж Амговічы — Каліта з поўначы і да сярэдзіны дня выйшлі цераз Падарэссе ў раён Старых Дарог. Да 18 гадзін танкі праціўніка падышлі да р. Пціч і цераз гарэўшы мост прарваліся на яе ўсходні бераг.

У жорсткіх баях у раёне Слуцка ў адной з контратак па-геройску загінуў камандзір 55-й стралковай дывізіі палкоўнік Дзмітрый Іванавіч Іванюк, і камандаванне дывізіяй прыняў начальнік яе штаба падпалкоўнік Тэр-Гаспаран.

Наследие слуцкого края

Той незабыўны чэрвень 41-га

З успамінаў Міхася Адамавіча Тычыны, жыхара Слуцка

...Той доўгі і трывожны сонечны дзень помніцца лепей, чым тое, што было ўчора. Яно і зразумела: мне тады ішоў пятнаццаты год, памяць была «ўчэпістая», а падзеі — вельмі ўражлівыя і трывожныя.

Пасля школы я пагадзіўся за працадзень з чверцю пасвіць калгасных коней. У шэсць гадзін раніцы таго чэрвеньскага дня маці мяне пабудзіла, і я хуценька пашыбаваў да канюшні. Недзе праз паўгадзіны стрыножаны мой табун быў ужо за вёскай. Гадзін у восем ці дзевяць з боку Слуцка (туды ад нашай вёскі напрамкі 15 кіламетраў) пачуліся выбухі бомбаў. У неба ў тым баку пацягнуўся шнур чорнага дыму. Затым ужо і над нашай вёскай на невялічкай вышыні, — бо бачны былі жоўтыя канцы крылаў і чорныя крыжы на іх — сталі пралятаць на ўсход чацвёркі і шасцёркі двухматорных бамбардзіроўшчыкаў «Ю-88», а затым і адзіночныя самалёты. Па іх ні разу ні над чыгункай, што праходзіць за 4 кіламетры, ні над шашой-«варшаўкай», да якой 7 кіламетраў, ніхто не страляў. А ў небе за цэлы дзень я не ўбачыў ніводнага нашага знішчальніка. Мяне, хлапчука, які верыў, што Чырвоная армія «всех сильней», а нашы лётчыкі і самалёты лепшыя ў свеце, гэта здзіўляла і засмучала.

Тады ж, 26 чэрвеня, зрэдку ў небе высока пралятралі на захад дзевяткі нашых двухматорных бамбардзіроўшчыкаў «СБ» — без прыкрыцця знішчальнікаў. Гадзіны праз 2—3 назад вярталіся па 3—4 машыны.

Гадзін у 10—12 дня праз вёску ў бок Урэчча пачалі ісці адзіночныя і групамі, па 3—4 чалавекі, чырвонаармейцы — стомленыя, у мокрых ад поту гімнасцёрках. На пытанні майго дзядулі, дзе немцы, яны адказвалі коратка: «Уже в Слуцке». У аднаго лейтэнанта разрыўной куляй раздрабіла далонь, і вясковая акушэрка Надзя Бараноўская забінтавала яму рану. З размоў вайскоўцаў я падслухаў, што мост цераз Случ спалены, і яны раку пераплывалі. Пазней праз вёску пацягнуліся вайсковыя абозы з параненымі, а недзе гадзін у 16—17 над Слуцкам паўстала чорная сцяна дыму, а з боку в. Вясея сталі далятаць гарматныя стрэлы, кулямётныя чэргі, з неба там пікіравалі нямецкія «Ю-87», ды так нізка, што хаваліся за лесам, што стаяў у паўночным напрамку ад нашай вёскі, а потым, адбамбіўшыся, узмывалі ў неба. Да самага вечара ў тым напрамку чулася стралянніна, а потым усё сціхла.

27 чэрвеня паблізу вёсак Стары Гуткоў, Каліта, Кучына з гадзіну грымеў жорсткі бой... Я з вясковымі хлапчукамі хадзіў пазней на поле таго бою сабіраць патроны. Узбоч шашы каля пас. Кучына стаяла наша 122-міліметровая гаўбіца, побач, у канаве, блішчэлі кінутыя снарады — штук трыццаць. Непадалёку чарнелі шкілеты трох спаленых грузавікоў ЗІС-5. А на палетку, за шашой, у вочы кінуўся россып зялёных касак, процівагазавых сумак. І ўсюды — патроны ў абоймах, кулямётных лентах. Падышла жанчына і ціха прамовіла: «Вось тут, хлопчыкі, мы два дні збіралі забітых нашых салдацікаў — немцы загадалі». Мы ўбачылі брацкую магілу, дзе іх пахавалі. Над ёй стаяў высокі драўляны крыж. Сваіх немцы пахавалі ў адзіночныя магілы. І хоць карціна нямецкіх могілак парадавала нашы хлапечыя сэрцы, дамоў мы вярталіся азмрочаныя ўсім убачаным.

Подзвіг двух салдат

...26 чэрвеня раніцай перадавыя злучэнні танкавых і матарызаваных дывізій ворага ўварваліся на тэрыторыю Слуцкага раёна. Завязаліся баі каля мястэчка Леніна. Вораг падышоў ушчыльную да Слуцка.

Лічачы, што ў горадзе ўжо няма савецкіх войскаў, немцы накіравалі па Пралетарскай (цяпер Леніна) вуліцы бронетранспарцёры з пяхотай. З паветра іх падтрымлівалі эскадрыллі самалётаў-знішчальнікаў. Вось ужо бронетранспарцёры з лязганнем імчацца каля ахопленага полымем будынка былога педвучылішча.

Але што гэта? Уперадзе, каля цэнтра горада, маланкай бліснула полымя і амаль у той жа момант пад пярэднім бронетранспарцёрам з грукатам узрываецца артылерыйскі снарад. Ахопленая полымем машына хіліцца на бок, з яе вывальваюцца забі-

Наследие слуцкого края

тыя і параненыя салдаты. За першым узрывам другі, трэці, чацвёрты... Вось ужо з трох бронетранспарцёраў, загарадзіўшых вуліцу, у блакітнае чэрвеньскае неба паваліліся слупы чорнага дыму. На маставой валяюцца трупы ворага. З ідучых ззаду бронетранспарцёраў узнялася беспарадкавая страляніна. А гармата пасылала снарад за снарадам у самую гушчыню варожай калоны...

Гэта два савецкія воіны, прозвішчы іх так і засталіся невядомымі, развярнулі на рагу вуліц Пралетарскай і Валадарскага гармату і сталі біць з яе прамой наводкай па калоне нямецкіх бронетранспарцёраў.

Сустрэўшы супраціўленне, немцы вымушаны былі прыпыніць калону і накіраваць у абход, на вуліцу Урыцкага, некалькі танкаў. Два савецкія салдаты, адзін з якіх быў паранены ў галаву, расстраляўшы снарады, працягвалі весці агонь з кулямёта да апошняга патрона, пакуль чарга з варожага танка не абарвала жыцці мужных абаронцаў.

Аўтару гэтага артыкула на другі дзень давялося бачыць гармату, з якой вялі агонь салдаты, і тры спаленыя бронетранспарцёры. Мужнасць апошніх абаронцаў Слуцка бачылі браты Шацілы, якія жылі тады ў цэнтры горада. Адзін з іх загінуў на фронце...

Невядомыя салдаты былі пахаваны на рагу вуліцы Пралетарскай і пад'езда да Дома культуры. Усе тры гады акупацыі на магіле ляжаў снарад калібру той гарматы, з якой салдаты вялі агонь па ворагу. Вясной і летам чыясьці невядомая рука прыносіла на магілу жывыя кветкі. Пасля вайны астанкі герояў былі перанесены на брацкія могілкі. Жыхары Слуцка ніколі не забудуць мужных абаронцаў роднага горада.

М.Васілюк.

За сацыялістычную Радзіму. 1957. 13 сак.

Дзве сустрэчы з горадам

З успамінаў Ю.Пограбава, удзельніка баёў за Слуцк, былога танкіста 60-га танкавага палка

Франтавыя дарогі двойчы прыводзілі мяне ў Слуцк. Першы раз у чэрвені 1941 г., другі — у чэрвені 1944 г. Дзве сустрэчы з горадам засталіся ў маёй памяці на ўсё жыццё. 25 чэрвеня 1941 г. мы, танкісты 60-га танкавага палка, з баямі адступалі на ўсход. Здалёку ўбачылі горад Слуцк у полымі пажараў. Занялі абарону. Вечарам 26 чэрвеня фашыстам удалося ўварвацца ў Слуцк. У гэтым баі танк лейтэнанта Краснова, які застаўся без гаручага і боепрыпасаў, тараніў фашысцкі танк. Наш воін знішчыў некалькі варожых салдат і машын, загінуў сам смерцю героя. А раніцай 27 чэрвеня, калі фашысты захапілі амаль увесь горад, экіпаж нашай «трыццацьчацвёркі» пад камандаваннем лейтэнанта Міхаіла Жматчанкі з падбітай машыны вёў бой да апошняга снарада.

З болем у сэрцы пакідалі мы родныя гарады і вёскі. Прайшлі тры цяжкія ваенныя гады, і радасны дзень настаў. Мне выпаў гонар 30 чэрвеня 1944 г. у складзе 54-й гвардзейскай стралковай дывізіі 28-й арміі генерала Лучынскага сумесна з партызанамі вызваляць Слуцк ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў. Мы бачылі слёзы радасці на вачах людзей, бачылі калоны палонных фашыстаў. Зусім не тымі былі цяпер ужо гэтыя «заваёўнікі свету», якія ўступілі ў Слуцк 1941 года.

Мужнасць невядомага лётчыка

Ішоў шосты дзень Вялікай Айчыннай вайны. Па шасэ на Бабруйск, міма дагаравючых каля пасёлка Кучына танкаў і машын з крыжамі на бартах рухаліся на ўсход матарызаваныя калоны ворага.

Раптам неба над вёскамі Немчае і Муравішчына прачарцілі пункціры трасіруючых куль, пачулася глухое ракатанне буйнакаліберных кулямётаў. Гэта савецкі знішчальнік атакаваў 12 нямецкіх самалётаў. Завязаўся кароткі, але жорсткі бой. Нягледзячы на колькасную перавагу немцаў, савецкі знішчальнік смела атакаваў варожыя самалёты.

Вось што расказаў відавочца гэтага паветранага бою былы партызан Вялікай

Наследие слуцкого края

Айчыннай вайны Аляксандр Тарасавіч Зубарык:

— Раніцай 28 чэрвеня 1941 г. савецкі знішчальнік завязаў бой з нямецкімі самалётамі. З першай чаргі ён падпаліў адзін з «юнкерсаў». Сцярвятнік упаў у бліжэйшы лес. Праз некалькі секунд, пакідаючы хвост чорнага дыму, да зямлі пачаў падаць другі «юнкерс», потым трэці... У гэты час у бой уступілі дзве «рамы» (нямецкі двухфюзеляжны самалёт-разведчык). Трапнай чаргой знішчальнік збіў адну «раму», другую дагнаў і рубануў вінтом. «Рама» нязграбна закружылася і пайшла на пасадку. Але загарэўся і наш самалёт. Ён упаў ва ўрочышчы Жукава Балота ў моцна забалочаным месцы. Матор і абломкі машыны зніклі ў багне. Пасля вайны матор быў выцягнуты разам з астанкамі лётчыка. Больш нічога знайсці не ўдалося.

...Імя героя-лётчыка так і засталося невядомым...

М.Барысевіч.

За сацыялістычную Радзіму. 1957. 23 чэрв.

Акупацыйны рэжым

Акупацыйны рэжым, што быў устаноўлены гітлераўцамі на часова захопленай імі тэрыторыі нашай Радзімы, распрацоўваўся загадзя, яшчэ да нападу на Савецкі Саюз. Галоўныя яго накірункі былі выкладзены Гімлерам у сакрэтным мемарандуме «Некаторыя думкі пра абыходжанне з насельніцтвам на Усходзе» ад 25 мая 1940 г. У ім указвалася, што захопленыя ўсходнія тэрыторыі належыць разглядаць як аб'ект каланізацыі і германізацыі. Акупацыйная палітыка, гаварылася ў гэтым мемарандуме, павінна быць накіравана на тое, каб ператварыць актыўную масу «іншароднага насельніцтва» ў напаўпісьменных рабоў.

Асноўныя палажэнні акупацыйнага рэжыму былі даволі падрабязна выкладзены і ў шэрагу іншых сумнавядомых дакументаў, у тым ліку ў плане «Барбароса» (канчатковы варыянт выкладзены ў дырэктыве вярхоўнага галоўнакамандуючага ўзброенымі сіламі ад 18.12.1940 г.), які вызначаў стратэгію і тактыку нападу на СССР, генеральным плане «Ост» — праграме каланізацыі тэрыторыі, германізацыі, высялення і знішчэння народаў Усходняй Еўропы, у тым ліку і Беларусі, «Інструкцыі пра асобныя вобласці» да дырэктывы № 21 плана «Барбароса» (13.3.1941 г.), дырэктыве па кіраўніцтве эканомікай у акупіраваных усходніх абласцях і інш. Гэтыя дакументы намецілі практычныя мерапрыемствы па ўстанаўленні акупацыйнага рэжыму на тэрыторыі, якая падлягала захопу. У далейшым яны дапаўняліся загадамі, інструкцыямі галоўнакамандавання ўзброеных сіл і іншых ведамстваў гітлераўскай Германіі, у якіх масавы тэрор, рабаванні, гвалтаванне і забойствы ўзводзіліся ў ранг дзяржаўнай палітыкі.

Асноўны сэнс гэтых жорсткіх, нечалавечых загадаў і інструкцый зводзіўся да таго, каб самымі бязлітаснымі сродкамі і мерамі не дапусціць супраціўлення нашага народа, фізічна знішчыць значную частку насельніцтва краіны. Гэтыя дакументы поўнасцю развязалі рукі гітлераўскім катам і забойцам, вызваляючы іх ад усялякай адказнасці за здзейсненыя злачынствы.

У.І.Лемяшонак.

Дакументы сведчаць

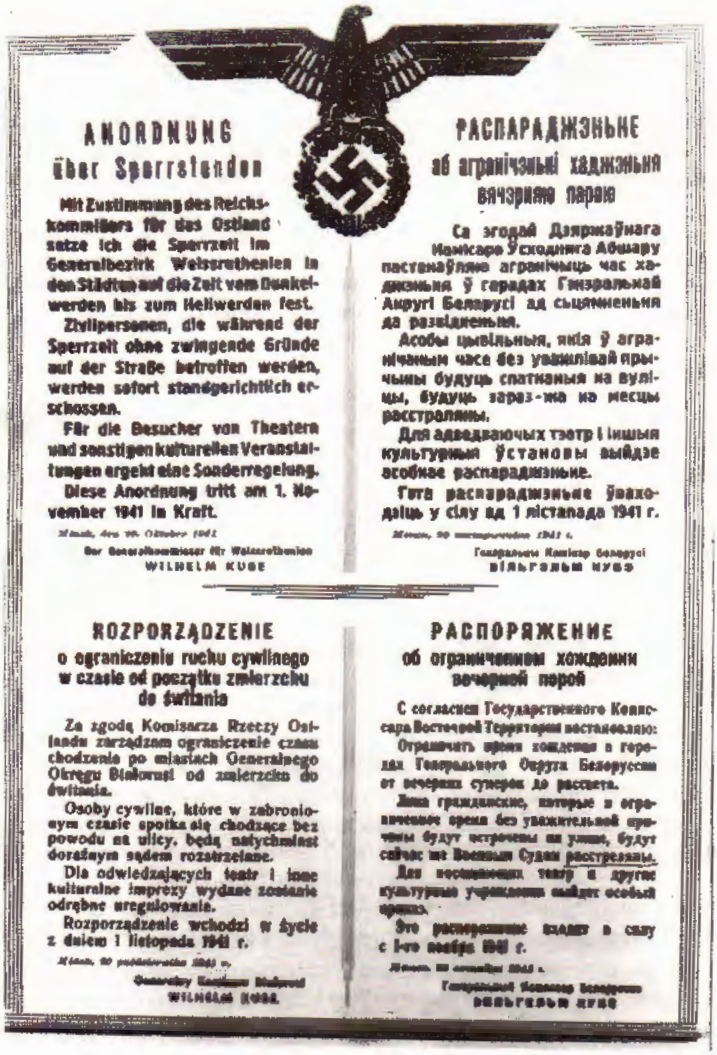
З АДМІНІСТРАЦЫЙНАГА РАСПАРАДЖЭННЯ № 1 КАМАНДУЮЧАГА ТЫЛАМ ГРУПЫ АРМІЙ «ЦЭНТР» ГЕНЕРАЛА ПЯХОТЫ ФОН ШЭНКЕНДОРФА

7 ліпеня 1941 г.

1.Аб прызначэнні бургамістраў у валасцях

1.На пасады бургамістраў у першую чаргу павінны быць прызначаны палітычна надзейныя і кваліфікаваныя асобы, па магчымасці з ліку беларусаў.

Наследие слуцкого края

ANORDNUNG
über Sperrstunden

Mit Zustimmung des Reichskommissars für das Ostland setze ich die Sperrzeit im Generalbezirk Weissruthenien in den Städten auf die Zeit vom Dunkelwerden bis zum Hellwerden fest.

Zivilpersonen, die während der Sperrzeit ohne zwingende Gründe auf der Straße betroffen werden, werden sofort standgerichtlich erschossen.

Für die Besucher von Theatern und sonstigen kulturellen Veranstaltungen ergeht eine Sonderregelung.

Diese Anordnung tritt am 1. November 1941 in Kraft.

Der Generalkommissar für Weissruthenien
WILHELM KUBE

РАСПАРАДЖЭНЬНЕ
аб агранічэньні хаджэньня
вячэрнюю парою

Са згоды Дзяржаўнага Камісара Усходняга Абшару пастанаўляю агранічыць час хаджэньня ў гарадах Гэнэральнай Акругі Беларусі ад сьцямненьня да разьвідненьня.

Асобы цывільныя, якія ў агранічэньні часе без уважлівай прычыны будуць спатканыя на вуліцы, будуць зараз-жа на месцы расстраляны.

Для адведваючых тэатр і іншыя культурныя ўстановы выйдзе асобнае распараджэньне.

Гэта распараджэньне ўваходзіць у сілу ад 1 лістапада 1941 г.

Генэральны Камісар Беларусі
ВІЛЬГЕЛЬМ КУБЭ

ROZPORZĄDZENIE
o ograniczeniu ruchu cywilnego w czasie od początku zmierzchu do świtania

Za zgodą Komisarza Rzeszy Ostlandu zarządzam ograniczenie czasu chodzenia po miastach Generalnego Okręgu Białorusi od zmierzchu do świtania.

Osoby cywilne, które w zabronionym czasie spotka się chodzące bez powodu na ulicy, będą natychmiast doraźnym sądem rozstrzelane.

Dla odwiedzających teatr i inne kulturalne imprezy wydane zostanie odrębne uregulowanie.

Rozporządzenie wchodzi w życie z dniem 1 listopada 1941 r.

Generalny Komisarz Białorusi
WILHELM KUBE

РАСПОРЯЖЕНИЕ
об ограничением хождении вечерной порой

С согласия Государственного Комиссара Восточной Территории постановляю:

Ограничить время хождения в городах Генерального Округа Белоруссии от вечерних сумерек до рассвета.

Лица гражданские, которые в ограниченное время без уважительной причины будут встречены на улице, будут сейчас же Военным Судом расстреляны.

Для посещающих театр и другие культурные учреждения выйдет особый приказ.

Это распоряжение входит в силу с 1-го ноября 1941 г.

Генеральный Комиссар Белоруссии
ВИЛЬГЕЛЬМ КУБЕ

Распараджэньне акупацыйных улад.

2.Бургамістр з'яўляецца прадстаўніком воласці.

3.Ён з'яўляецца службовым начальнікам над усімі асобамі, якія працавалі ў воласці. Ён прымае іх і звальняе з працы.

4.Бургамістр нясе адказнасць за фінансавыя справы воласці.

5.Усе жыхары, якія пражываюць у воласці паводле становішча на 21.6.1941 г., павінны быць нанава ўлічаны і перапісаны бургамістрам.

6.Бургамістры неадкладна павінны паклапаціцца аб тым, каб усе жыхары былі забяспечаны адпаведнымі дакументамі, якія засведчваюць іх асобу: прозвішча і імя, час і месца нараджэння, месца жыхарства, склад сям'і, прафесія, прабыванне і род заняткаў, сацыяльнае паходжанне, веравызнанне, нацыянальнасць, падданства.

7.Бургамістры прыцягваюць да адказнасці вінаватых за ўчыненыя акты сабатажу ў даверанай ім воласці. Яны павінны ўсімі сродкамі прадухіляць акты сабатажу. У іх абавязкі ўваходзіць ахова прадпрыемстваў, размешчаных на тэрыторыі воласці, асабліва жыццёва важных.

Наследие слуцкого края

8.Бургамістраў і іх намеснікаў у населеных пунктах, якія налічваюць да 20 000 жыхароў, прызначае мясцовы камендант, а ў населеных пунктах, у якіх звыш 20 000 жыхароў, прызначае камендант палявой камендатуры.

II Аб забароне пакідання кватэр ў начны час

1.У перыяд з 21.00 да 5.00 раніцы насельніцтву забараняецца пакідаць кватэры.

2.Выключэнні дапускаюцца па пісьмовым дазволе мясцовага каменданта для асоб, якія працуюць у начны час на жыццёва важных прадпрыемствах, дактарамі, акушэркамі, на машынах хуткай дапамогі.

3.Парушальнікі будуць найстражэйшым чынам наказывацца мясцовымі камендантамі. Як дапаможнымі мерамі пакарання могуць быць часовы арышт з абмежаваным харчаваннем, насільнае затрыманне і прыцягненне да працы.

III.Адметныя знакі для яўрэяў і яўрэяк

1.Усе яўрэі і яўрэйкі, якія знаходзяцца на занятай рускай тэрыторыі і дасягнуўшыя 10-гадовага ўзросту, неадкладна абавязаны насіць на правым рукаве верхняга адзення і сукенкі белую паласу шырынёй да 10 см з намаляванай на ёй сіянісцкай зоркай або жоўтую павязку шырынёй да 10 см.

2.Такімі павязкамі забяспечваюць сябе самі яўрэі і яўрэйкі.

3. Яўрэям катэгарычна забараняецца вітаць.

Парушальнікі будуць найстражэйшым чынам каралцца мясцовым камендантам па месцы жыхарства.

VIII. Стварэнне дапаможнай паліцыі

1. Для правядзення паліцэйскіх мер бяспекі бургамістрам даручана прыцягнуць у дапаможную паліцыю надзейных «фольксдойча», беларусаў і, калі такіх няма, тады палякаў і выкарыстоўваць гэту паліцыю са згоды з начальнікамі каманд паліцыі бяспекі.

2. Служачыя дапаможнай паліцыі, якія працуюць у цесным кантакце з мясцовымі айнзатцкамандамі паліцыі бяспекі і СД, могуць падтрымліваць сувязь толькі з мясцовымі начальнікамі паліцыі бяспечнасці і СД або прызначанымі імі органамі.

3. Служачыя дапаможнай паліцыі носяць белую нарукаўную павязку з надпісам «Дапаможная паліцыя».

4. Мясцовыя камендатуры да 20-га чысла кожнага месяца, а ўпершыню да 20.7.1941 года, паведамляюць пра колькасць і ўзбраенні дапаможнай паліцыі.

Камандуючы тылам групы армій «Цэнтр» фон Шэнкендорф, генерал пяхоты

Пераклад з нямецкай.

Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь. Ф. 4683. Воп. 3. Спр. 952. Л. 1—2, 4—5.

Падрыхтаваў У.І.Лемяшонак.

ЗАГАД НАСЕЛЬНІЦТВУ

В последнее время начали повторяться случаи саботажа на железной дороге и железно-дор.станциях. При повторении случаев на бесперебойную работу железной дороги, они будут строжайшим образом пресечены. В случае необнаружения саботажников будет привлечена к ответу и штрафу та ближайшая деревня, которая будет расположена к месту происшествия.

Приказ старостам деревень, находящихся в непосредственной близости от жел.-дор.

А. 1. Всех жителей деревни зарегистрировать.

Списки жителей сдать в комендатуру, при отсутствии таковой, сдать в ближайшую деревню, где есть комендатура.

2. П р о ж и в а н и е посторонних крестьян СТРОГО ВОСПРЕЩАЕТСЯ. Обо всех случаях немедленно сообщать в комендатуру.

3.Посторонних (чужих) людей немедленно приводить или сообщать в комендатуру.

Б. Староста обязан оповестить население о нижеследующем:

1. Каждый крестьянин, подошедший меньше чем на 200 м к железной дороге, будет без предупреждения РАССТРЕЛЯН.

2. Всякая езда и движение в 200 м зоне ВОСПРЕЩАЕТСЯ.

3. Всякие полевые работы в зоне 200 м от жел. дороги ВОСПРЕЩАЮТСЯ.

Наследие слуцкого края

В. 1. Проход в 200 м зоне и по путям разрешен только людям, работающим в Германской армии и имеющим особые повязки на рукавах с надписью и печатью, что эти люди принадлежат к Железнодорожному Корпусу.

Командующий немецкими войсками.

Фонды Слуцкага краязнаўчага музея.

АБ'ЯВА НЯМЕЦКІХ АКУПАЦЫЙНЫХ УЛАД АБ ВЯРБОЎЦЫ НАСЕЛЬНІЦТВА НА РАБОТУ Ў ГЕРМАНІЮ

15 студзеня 1942 г.

Великая Германия дает русскому и белорусскому населению, независимо от пола, в возрасте от 17 до 40 лет работу и хлеб. За труд в Германии предоставляется: продовольствие, квартиры и заработная плата в достаточном размере. Кроме этого, за особенно хорошее исполнение работы предусмотрена добавка в виде табака, напитков и т.д.

Остающиеся на их родине семьи будут обеспечиваться по их заявлению и под немецким надзором городскими или волостными управлениями.

Желающие! Немедленно явитесь для приема на работу в Германию, ведь это в вашем собственном интересе.

МЕСТО ЯВКИ: Мужское и женское население города может явиться в учреждение труда бургомистра города.

Женское сельское население, которое желает в Германии поступить на сельскую работу, может явиться в управление бургомистра.

Надзиратель ВЕЙГАНТ

Генерал-лейтенант

Фонды Слуцкага краязнаўчага музея.

НАЙБОЛЬШ БУЙНЫЯ КАРНЫЯ АПЕРАЦЫІ НЯМЕЦКА-ФАШЫСЦКІХ ЗАХОПНІКАЎ СУПРАЦЬ ПАРТЫЗАН І МІРНАГА НАСЕЛЬНІЦТВА НА СЛУЧЧЫНЕ

Назва аперацыі ці яе нумар	Час і месца правядзення аперацыі	Назва воінскіх часцей, якія праводзілі аперацыі. Колькасць знішчаных савецкіх грамадзян
№ 6 (у некаторых дакументах № 10)	Жнівень 1942 г. Любанскі, Слуцкі раёны Мінскай, Бабруйскі раён Магілёўскай вобл.	3 батальёны 203-й ахоўнай дывізіі
«Свята ўраджаю-I»	Студзень 1943 г. Пухавіцкі, Слуцкі раёны Мінскай вобл.	11 нямецкіх паліцэйскіх і ахоўных батальёнаў, батальён СС Дзірленвангера. Забіта больш за 2 тыс. чалавек, пагнана ў Германію больш за 1 тыс. чалавек
«Свята ўраджаю-II»	Студзень—люты 1943 г. Капыльскі, Слуцкі, Уздзенскі раёны Мінскай вобл.	13-ы нямецкі паліцэйскі полк СС, айнзатцгрупа Вільке. У ходзе аперацыі забіта 2325 чалавек, каля 300 чалавек захоплена для адгону на фашысцкую катаргу
«Люты»	Люты 1943 г. Лунінецкі, Ляхавіцкі раёны Брэсцкай вобл., Жыткавіцкі раён Гомельскай вобл., Слуцкі, Салігорскі, Капыльскі, Нясвіжскі раёны Мінскай вобл.	3 нямецкія паліцэйскія палкі СС, 4 ахоўныя батальёны, батальён СС Дзірлевангера. Каля 13тыс. савецкіх грамадзян расстралялі і па-зверску закатавалі фашысты ў ходзе аперацыі. Захапілі каля 17 тыс. галоў жывёлы, разбурылі і спалілі 1900 хат

Нямецка-фашысцкі генацыд на Беларусі (1941—1944). Мн., 1995. С. 359, 365—366.

Наследие слуцкого края

НАСЕЛЕНЫЯ ПУНКТЫ СЛУЦКАГА РАЁНА, ЗНІШЧАНЫЯ РАЗАМ З ЖЫХАРАМІ І АДНОЎЛЕНЫЯ ПАСЛЯ ВЯЛІКАЙ АЙЧЫННАЙ ВАЙНЫ

Назва населенага пункта	Колькасць напярэдадні вайны		Колькасць знішчаных		Дата знішчэння
	двароў	насельніцтва	двароў	насельніцтва	
Адамова	52	223	52	213	люты 1943
Чырвоная Старонка	29	111	24	75	люты 1943
Палікараўка	38	124	38	96	люты 1943
Руднаўка	13	60	13	54	люты 1943

НАСЕЛЕНЫЯ ПУНКТЫ СЛУЦКАГА РАЁНА, ЗНІШЧАНЫЯ З ЧАСТКАЙ НАСЕЛЬНІЦТВА І АДРОДЖАНЫЯ ПАСЛЯ ВЯЛІКАЙ АЙЧЫННАЙ ВАЙНЫ

Назва населенага пункта	Колькасць напярэдадні вайны		Колькасць знішчаных		Дата знішчэння
	двароў	насельніцтва	двароў	насельніцтва	
Апаліны	48	192	48	31	сакавік 1943
Баравая	17	68	16	7	красавік 1943
Вараб'ёва	20	217	20	33	студзень 1943
Вярбішчына	6	30	6	7	люты 1943
Гольчыцы	201	804	115	24	верасень 1943
Гутніца	27	110	27	6	красавік 1943
Жылін Брод	11	44	11	5	ліпень 1942
Каліта	41	178	36	2	чэрвень 1941
Кошышча	9	35	9	1	снежань 1943
Навінкі	22	89	22	1	люты 1943
Ніва	73	238	72	1	красавік 1943
Новы Гуткоў	52	223	52	2	люты 1944
Падстарэва	7	35	7	6	люты 1943
Паўлаўка	28	134	28	31	люты 1943
Пільня	17	68	17	6	люты 1943
Рудня	70	279	68	25	люты 1943
Стары Гуткоў	41	188	39	2	чэрвень 1941
Старэва	28	131	28	43	люты 1943
Строхава	50	195	50	2	сакавік 1943
Хорашава	23	94	22	–	люты 1943

Нямецка-фашысцкі генацыд на Беларусі (1941–1944). Мн., 1995. С. 40–279.

Сёстры Хатыні

Населеныя пункты Слуцкага раёна, спаленыя разам з жыхарамі ў гады Вялікай Айчыннай вайны і не адроджаныя ў мірны час

Беразінец, Першамайскі сельсавет. Вёска знаходзілася за 1 км на поўнач ад в. Жылін Брод. Да пачатку вайны жылі 37 чалавек. 23 лютага 1943 г. нямецка-фашысцкія карнікі загубілі 22 жыхары, вёску (9 двароў) спалілі. Увекавечана ў мемарыяльным комплексе Хатынь.

Гондарава, Амговіцкі сельсавет. Знаходзілася за 3 км на поўнач ад в. Ціхань. Да пачатку вайны жылі 76 чалавек. 23 лютага 1943 г. нямецка-фашысцкія карнікі загубілі 60 жыхароў, вёску (16 двароў) спалілі. Увекавечана ў мемарыяльным комплексе Хатынь.

Задоўба, Першамайскі сельсавет. Пасёлак знаходзіўся за 3 км на поўнач ад в. Жылін Брод. Да пачатку вайны жылі 9 чалавек. 23 лютага 1943 г. нямецка-фашысцкія карнікі загубілі 9 яе жыхароў, пасёлак (4 двары) спалілі. Увекавечаны ў мемарыяльным комплексе Хатынь.

Захацінава, Гацукоўскі сельсавет. Да пачатку вайны жылі 54 чалавекі. У лютым 1943 г. нямецка-фашысцкія карнікі

Наследие слуцкого края

На гэтым месцы была в. Крушнік.

загубілі 2 яе жыхароў, вёску (14 двароў) спалілі.

Кабыліна Балота, Першамайскі сельсавет. Да пачатку вайны жылі 6 чалавек. 22 лютага 1943 г. нямецка-фашысцкія карнікі загубілі 65 жыхароў, хутар (2 двары) спалілі.

Краснае, Першамайскі сельсавет. Да пачатку вайны жылі 17 чалавек. 23 лютага 1943 г. нямецка-фашысцкія карнікі загубілі 5 жыхароў, пасёлак (6 двароў) спалілі.

Крушнік, Першамайскі сельсавет. Вёска знаходзілася за 2 км на поўдзень ад в. Палікараўка. Да вайны жыў 41 чалавек. 23 лютага 1943 г. нямецка-фашысцкія карнікі загубілі 15 жыхароў, вёску (14 двароў) спалілі.

Лазараў Бор, Амговіцкі сельсавет. Да пачатку вайны жылі 32 чалавекі. 23 лютага 1943 г. нямецка-фашысцкія карнікі загубілі 20 жыхароў, вёску (8 двароў) спалілі.

Лявішча, Амговіцкі сельсавет. Вёска знаходзілася за 1,5 км на паўднёвы захад ад в. Чырвоная Старонка. Да пачатку вайны жылі 63 чалавекі. 23 лютага 1943 г. нямецка-фашысцкія карнікі загубілі 50 жыхароў, вёску (12 двароў) спалілі. У 1982 г. на месцы былой вёскі пастаўлена стэла. Увекавечана ў мемарыяльным комплексе Хатынь.

Перавалока, Покрашаўскі сельсавет. Да пачатку вайны жылі 30 чалавек. 23 лютага 1943 г. нямецка-фашысцкія карнікі загубілі 5 жыхароў, вёску (7 двароў) спалілі.

Пераходы, Першамайскі сельсавет. Вёска знаходзілася за 1,5 км на поўдзень ад в. Жылін Брод. Да пачатку вайны жыў 131 чалавек. 23 лютага 1943 г. нямецка-фашысцкія карнікі загубілі 116 жыхароў, вёску (26 двароў) спалілі. На месцы былой вёскі ў 1979 г. пастаўлены помнік — на насыпным невысокім кургане скульптура жанчыны ў жалобе. На месцы былых хат — помнікі з прозвішчамі загінуўшых. Увекавечана ў мемарыяльным комплексе Хатынь.

З успамінаў Паўла Антонавіча Жураўскага, былога жыхара в. Пераходы

23 лютага 1943 г. на досвітку, калі людзі яшчэ спалі, немцы ўрываліся ў кожны дом, расстрэльвалі сялян, а затым падпальвалі будынак. Усё трашчала і палыхала, чуліся енкі. Так загінулі і мае дзеці, а старэйшую дачушку карнікі жывой кінулі ў агонь. Так знішчылі яны ўсю вёску. Жудасна, і цяпер часта паўстае перад вачыма тая страшэнная карціна...

З успамінаў Сцепаніды Мікалаеўны Дардынскай, былой жыхаркі в. Пераходы

...У мяне было шасцёра дзяцей, іх усіх немцы расстралялі. У гэты страшэнны час на руках я трымала самага меньшанькага. Куля пранізала дзіцятка і параніла мяне ў плячо. Ад жаху, болю рухнула я на падлогу і страціла прытомнасць. Фашысты запалілі хату. Апрытомнела я, калі агонь ужо

Наследие слуцкого края

бушаваў ва ўсю. Неяк мне ўдалося выпаўзці. Твар і валасы абгарэлі, але, сабраўшы ўсе сілы, дапаўзла да лесу. Там мяне ўжо заўважылі свае людзі і падабралі.

Фадзееўка, Першамайскі сельсавет. Знаходзілася за 1 км на ўсход ад в. Палікараўка. Да пачатку вайны жылі 33 чалавекі. 23 лютага 1943 г. фашысцкія карнікі загубілі 9 жыхароў, вёску (11 двароў) спалілі. У 1975 г. на месцы былой вёскі пастаўлена стэла.

З прамовы А.Н.Цыбулькі на антыфашысцкім мітынгу

Аляксей Нічыпаравіч Цыбулька нарадзіўся ў 1907 г. у в. Белічы. Быў першым сакратаром Беліцкай камсамольскай ячэйкі. Працаваў настаўнікам, завучам у Слуцку. Яму прысвоена званне «Выдатнік народнай асветы». Памёр у 1986 г.

11 кастрычніка 1942 г. у Маскве адбыўся ўсесаюзны антыфашысцкі мітынг настаўнікаў. Ад Беларусі выступаў А.Н.Цыбулька. Быў прыняты зварот да ўсіх настаўнікаў свету — актыўна змагацца з фашысцкімі захопнікамі, уступаць у партызанскія атрады, не даваць фашыстам спакою ні днём, ні ноччу. Сярод іншых стаяў і подпіс нашага земляка.

Тэкст прамовы А.Н.Цыбулькі быў змешчаны 13 кастрычніка 1942 г. ва «Учительской газете». Мы друкуем яго ў скарачэнні ў перакладзе на беларускую мову.

Дарагія таварышы!

Я — беларускі настаўнік. Гневам і нянавісцю напаўняецца маё сэрца, калі я думаю аб тым, што брудны бот нямецкага фашыста ганьбіць зямлю роднай Беларусі.

Незлічоныя пакуты прынеслі майму народу гітлераўскія разбойнікі. Разбурэнні, смерць пануюць у раней прыгожых і квітнеючых гарадах Беларусі. Спалены і апустошаны вёскі, горкі палын расце на палях. Тысячы людзей расстраляны, павешаны. Тысячы вывезены ў фашысцкую Германію на рабскую, катаржную працу.

Фашысцкія вандалы глумяцца над рэліквіямі беларускай нацыянальнай культуры. Яны варварскі разбурылі і спалілі лепшыя нашы музеі, бібліятэкі, разрабавалі інстытуты, ператварылі школы ў казармы для салдат, у канюшні для коней. Народ ненавідзіць фашысцкіх захопнікаў. Ён ніколі не скарыцца акупантам і па-геройску змагаецца з імі, не баючыся пагроз, насілля, тэрору.

Я ганаруся тым, што ў гэтай мужнай барацьбе разам з усім народам актыўна ўдзельнічаюць беларускія настаўнікі. Тысячы іх партызаняць у лясах Беларусі, многія з'яўляюцца кіраўнікамі партызанскіх атрадаў і сваімі смелымі раптоўнымі налётамі наводзяць паніку на нямецкія гарнізоны. Настаўнікі актыўна працуюць сярод насельніцтва, выкрываючы хлуслівыя абяцанні гітлераўскіх «правіцеляў». Настаўнікі расказваюць народу праўду аб барацьбе Чырвонай арміі з ворагамі, умацоўваюць у масах гарачую веру ў хуткае вызваленне ад крывавых акупантаў.

Гітлераўцы адчуваюць сілу беларускага настаўніцтва, яны стараюцца схіліць яго на свой бок, запрашаюць настаўнікаў на работу, зрабілі спробу адкрыць некалькі школ, але з гэтага нічога не выйшла.

Страціўшы надзею ў магчымасць ператварыць настаўнікаў у сваіх прыслужнікаў, фашысты спрабуюць запалохаць іх зверскімі рэпрэсіямі...

Але ніякія пакуты і сама смерць не спыняюць герояў-настаўнікаў у іх барацьбе з ненавісным ворагам.

Няхай мой голас пачуюць настаўнікі-партызаны, якія мужна змагаюцца ў тыле ворага. Таварышы, яшчэ больш бязлітасна знішчайце фашысцкіх звяроў! Узнімайце ўвесь народ на свяшчэнную барацьбу. Верце, не далёка час вызвалення нашай роднай Беларусі ад праклятага немца...

Дакументы сведчаць

З АКТА АБ ЗЛАЧЫНСТВАХ НЯМЕЦКА-ФАШЫСЦКІХ АКУПАНТАЎ У СЛУЦКУ І СЛУЦКІМ РАЁНЕ

29 ліпеня 1943 г.

Мы, нижеподписавшиеся, представитель партизанского отряда тов. Пичулевский Николай Андреевич бригады им. Чкалова и граждане гор. Слуцка Крутелев Максим Тимофеевич, Личман Борис Афанасьевич, Лимина Александра Александровна, Поддымова Александра Алекс. составили настоящий акт в нижеследующем:

Наследие слуцкого края

Месца масавых расстрэлаў вязняў Слуцкага лагера ваеннапалонных.

Немецко-фашистские мерзавцы с первого дня своего кровавого хозяйничания на временно оккупированной ими территории начали производить кровавую расправу и произвол над мирным населением нашей Белорусской Советской Социалистической Республики. За период своего хозяйничания гитлеровские бандиты зверски замучили и расстреляли сотни и тысячи ни в чем не виновных советских граждан — стариков и детей...

...Немецко-фашистские бандиты за период с 26 июня 1941 г. по 28 июля 1943 г. в г. Слуцке и районе произвели следующее:

1. Сожжено живьем военнопленных — 6200 человек.

2. Расстреляно и повешено мужчин и женщин, стариков и детей — 14 350 человек.

3. Угнано[1] в рабство в Германию с города и района — 41 000 человек.

Отправка в рабство производилась насильственным путем через органы жандармерии и полиции. Первым приемным пунктом несчастных граждан, отправляемых в фашистскую неволю, была Слуцкая тюрьма. Здесь невольники проходили карантин... Затем их отправляли на автомашинах под охраной в Минск для погрузки в телячьи вагоны.

4. Так, например, только 7 и 8 февраля 1943 г. сожжено живьем 2340 человек и расстреляно 1800 человек. Таким образом только за два дня уничтожено фашистскими катами 4140 человек. Из них мужчин 1000, женщин 1830, стариков 760, детей 550 чел.

Во время этого злодейского акта сожжено и разрушено 124 жилых дома в северо-западной части города.

5. 6 июля 1943 г. совершенно невинную женщину, жительницу гор. Слуцка Усович Татьяну Константиновну и ее 6-летнего сына Леонтия следователь Слуцкой жандармерии Рунчик и его переводчик негодяй Бодеев вывезли на автомашине за город в район дер. Журово и там их подвергли чудовищным пыткам, а потом убили. Татьяне Усович с левой руки сорвали 4 ногтя, вырвали почти все волосы, затем выстрелили в живот. Мальчику ударом палки переломали правую ногу, а затем отрезали уши в присутствии матери, ожидая ее признания... Изуродованных их бросили на поле, через 2 дня приехали фашистские мерзавцы и зарыли трупы.

6. Тысячи крестьян других районов, приезжавших на базар и по другим делам в г. Слуцк, вылавливались жандармерией и полицией якобы партизаны, заключались в Слуцкую тюрьму, а затем вывозились за город на автомашине и расстреливались.

7. Шеф МТС (ныне ремонтные мастерские) избивает рабочих палкой и угрожает отослать на работы в Германию. 14 апреля 1943 г. он избил Новикова Степана, затем ранил в живот. 19 апреля Новиков скончался.

[1]В документе «отослано».

Наследие слуцкого края

8. Шеф мебельного комбината (ныне его владелец) избивает рабочих палкой, а затем натравливает свою собаку...

9. Шеф электростанции избивает палкой жителей города за несвоевременный взнос платы за пользование электроэнергией. 26 июля с.г. была избита до потери сознания гражданка г. Слуцка Шарамеьева Евдокия на ее же квартире за то, что она пользовалась электроутюгом, не имея на это немецкой санкции.

Таким образом за этот период гитлеровские бандиты по гор. Слуцку и району уничтожили 50 процентов жилых и общественных построек, убили и сожгли живьем 24 690 чел., из них стариков 3400, детей 4896 чел., угнали на каторгу в Германию из г. Слуцка и Слуцкого района 41 000 чел., заключили в тюрьму и концлагери 11 500 чел.

В виду производства массового убийства и сожжения тысяч советских граждан приложить подробные списки не представляется возможным.

В чем и составили настоящий акт.

Подписи.

Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь. Ф. 3968. Воп. 1. Спр. 3. Л. 21–22.

Падрыхтаваў У.І.Лемяшонак.

З АКТАЎ КАМІСІІ ПА ЎСТАНАЎЛЕННІ І РАССЛЕДАВАННІ ЗЛАЧЫНСТВАЎ НЯМЕЦКА-ФАШЫСЦКІХ ЗАХОПНІКАЎ У СЛУЦКУ

18 верасня 1944 г.

Мы, нижеподписавшиеся, комиссия в составе: председателя комиссии – начальника Слуцкого горотдела НКВД Михалькевича Каспира Бонифатьевича; заместителя председателя горсовета депутатов трудящихся гор. Слуцка Черного Алексея Васильевича; врача-хирурга Слуцкого горздрава Мурашко Игнатия Прохоровича; сотрудника Минской областной чрезвычайной комиссии Утенкова Бориса Митрофановича; ст. землеустроителя Слуцкого райзо Плешевича Николая Петровича составили настоящий акт на нижеследующее:

Нами обследовано место массового расстрела и захоронения немцами советских граждан вблизи военного городка гор. Слуцка, где обнаружены две большие ямы-могилы размерами: первая – длина 18 метров, ширина 3 метра; вторая – длина 10 метров, ширина 4 метра.

Вскрытиями ям-могил установлено: ямы полностью заполнены человеческими трупами и скелетами. Врачебно-медицинской комиссией установлено:

– трупы захоронены в 1942–44 гг.:

– среди общей массы трупов есть трупы детей и женщин;

– у большинства трупов в черепах имеются сквозные пулевые отверстия. Все трупы в обеих ямах-могилах расположены в хаотическом состоянии.

Исходя из этого, комиссия пришла к выводу, что все захороненные были расстреляны.

Для определения численности расстрелянных и захороненных нами была определена глубина и кубатура обеих ям-могил, исходя из расчета 5 трупов на кубометр, подсчитано: в двух ямах-могилах захоронено 1410 расстрелянных немцами советских граждан.

На что составлен настоящий акт.

Зав. спецчастью Бобруйского облисполкома (Л.Алферова)

21.VI-48 г.

Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь. Ф. 845. Воп. 1. Спр. 60. Л. 38.

* * *

19 верасня 1944 г.

Мы, нижеподписавшиеся, комиссия в составе: председателя комисии: начальника Слуцкого гор. отдела НКВД Михалькевича Каспира Бонифатовича;

Члены: 1. Зам. председателя городского Совета депутатов трудящихся гор. Слуцка – Черного Алексея Васильевича, 2. Врача-хирурга Слуцкого Горздрава – Мурашко Игнатия Прохоровича, 3. Сотрудника Минской областной Чрезвычайной Комиссии Утенкова Бориса Митрофановича, 4. Ст. землеустроителя Слуцкого Райзо – Плешевеня Николая Петровича составили настоящий акт на нижеследующее: Нами обследована окрестность бывшего лагеря военнопленных, который устроили фашисты в расположении военного городка гор. Слуцка. Обследованием установлены две большие ямы-могилы размерами: 1-я – длина 160 метров, ширина 4 метра, 2-я – длина 53 метра, ширина 4 метра. Обе ямы-могилы вырыты в бывшем тире для стрельбы в 200 метрах от военного городка.

Наследие слуцкого края

Помнік загінуўшым ваеннапалонным на гарадскіх могілках.

Для установления численности захороненных нами вскрыты в нескольких местах обе ямы-могилы, в которых по всей площади обнаружены человеческие скелеты в несколько рядов. Врачебно-медицинской экспертизой установлено: трупы захоронены в 1941—1943 гг.

Численность захороненных комиссия установила исходя из рассчёта на 1 куб/м пять трупов. Таким образом в двух общих ямах-могилах захоронено 12 780 трупов, из которых в первой яме-могиле размерами 160 х 4 х 3 — 9600 трупов, во второй яме-могиле размерами 53 х 4 х 3 — 3180 трупов.

Все захороненные умерли в лагере военнопленных в гор. Слуцке от голода и эпидемии сыпного тифа.

Кроме этого, комиссией установлено: в 1942 г. немцы внутри лагеря сожгли барак с больными сыпным тифом русскими военнопленными. В бараке помещалось около 600 человек.

Всего в лагере военнопленных гор. Слуцка за период с 1941—1944 гг. было замучено, расстреляно, умерло с голода и эпидемии свыше 14 000 человек, что подтверждается показаниями свидетелей.

На что составлен настоящий акт, к акту прилагаются показания свидетелей, план местности и расположение могил.

Председатель комиссии:

Члены: Черный, Мурашко, Утенков, Плешевеня

Настоящий акт заверяем:

Председатель Гор. Совета Депутатов трудящихся

Отв. Секретарь.

Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь. Ф. 845. Воп. 1. Спр. 60. Л. 40.

* * *

19 верасня 1944 г.

Мы, нижеподписавшиеся, комиссия в составе: председателя комиссии — начальника Слуцкого горотдела НКВД Михалькевича Каспира Бонифатовича; зам. председателя городского Совета депутатов трудящихся Черного Алексея Васильевича; врача-хирурга Слуцкого горздрава Мурашко Игнатия Прохоровича; сотрудника Минской областной чрезвычайной комиссии Утенкова Бориса Митрофановича; ст. землеустроителя Слуцкого райзо Плешевеня Николая Петровича составили настоящий акт на нижеследующее:

Нами обследовано место массового расстрела немцами советских граждан в г. Слуцке по ул. Монахова в саду больничного городка.

При обследовании нами обнаружено пять мест захоронения расстрелянных советских граждан, из них две ямы-могилы размерами: первая — длина 20 метров, ширина 3 метра; вторая — длина 10 метров, ширина — 2 метра; три остальных места захоронения являются зигзагообразными щелями, предназначенными для укрытия от воздушных налетов. Размерами: первая — длина 20 метров, ширина 1 метр; вторая — длина 15 метров, ширина 1 метр, третья — длина 9 метров, ширина 1 метр.

Раскрытием ям-могил и щелей комиссией установлено:

Глубина ям-могил равна 2 метрам. Ямы-могилы заполнены трупами на 1,5 метра. Глубина щелей равна 1,75 метра, щели заполнены трупами на 1 метр по всей длине.

Численность захороненных в двух ямах-могилах равна 710 трупам. В щелях захоронено 130 трупов.

Врачебно-медицинской экспертизой установлено: трупы в ямах-могилах и щелях захоронены в 1941 году в хаотическом порядке. У большинства трупов в черепе имеются сквозные пулевые отверстия, следовательно, все захороненные были расстреляны из огнестрельного оружия.

Наследие слуцкого края

Комиссией установлено: всего в саду больничного городка немцами расстреляно 840 советских граждан, что подтверждается вскрытием ям-могил и щелей, расположенных в саду, и показанием свидетелей...

Председатель комиссии: Михалькевич

Члены: Черный, Мурашко, Утенков, Плешевеня

Верно: зав. спецчастью Бобруйского облисполкома (Л.А.Алферова)

Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь. Ф. 845. Воп. 1. Спр. 60. Л. 39.

Падрыхтавала В.С.Відлога.

ЗАПІСКА НЕВЯДОМАЙ 19-ГАДОВАЙ ДЗЯЎЧЫНЫ СА СЛУЦКА, НАПІСАНАЯ Ў 1944 ГОДЗЕ*

«Бора, нас ноччу заб'юць, паганыя адчуваюць, што ім хутка канец. Я ім у твар сказала, што наша возьме. Бора, ты мяне прабач, што я цябе агарчыла. Ведаеш, не заўсёды так гаворыш і робіш, як хочацца, а я цябе так КАХАЮ, што не ўмею сказаць. Бора, я цяпер прытулілася да цябе, і нічога мяне не палохае, хай вядуць. Учора, калі вельмі білі, я пра сябе паўтарала: «Боранька, я ім нічога не сказала — не хачу, каб яны чулі тваё імя. Боранька, ты бывай, дзякуй табе за ўсё».

З АКТА РАЁННАЙ КАМІСІІ ПА ЎСТАНАЎЛЕННІ І РАССЛЕДАВАННІ ЗЛАЧЫНСТВАЎ НЯМЕЦКА-ФАШЫСЦКІХ ЗАХОПНІКАЎ У ВЁСЦЫ ЛЕНІНА СЛУЦКАГА РАЁНА

27 верасня 1944 г.

Мы, нижеподписавшиеся, комиссия в составе:

Председатель комисии: начальник Слуцкого ГО НКВД Михалькевич Каспир Бонифатович.

Члены: 1. Зам. пред. Райсовета депутатов трудящихся Воробей Адам Антонович.

2. Врач-хирург Слуцкого Горздрава Мурашко Игнатий Прохорович.

3. Землеустроитель Слуцкого райземотряда Голуб Юрий Иванович.

Составили настоящий акт на нижеследующее:

Нами обследована яма-могила, расположенная в Глинищах, рядом с русским кладбищем, м-ко Ленино Слуцкого р-на.

Обследованием установлена одна яма-могила размером длина 7 метров, ширина 4 метра.

Для установления численности захороненных нами была вскрыта яма-могила, в которой были обнаружены неразложившиеся человеческие трупы.

Врачебно-медицинской экспертизой установлено: трупы захоронены в 1942 г.

Численность захороненных комиссия установила исходя из расчета 1 куб. метр на 5 трупов. Таким образом в яме-могиле 140 трупов.

Яма-могила 7 х 4 х 1 х 5 = 140 трупов.

Среди расстрелянных обнаружены трупы женщин, детей и мужчин. У большинства трупов в черепе имеется сквозное пулевое отверстие. Следовательно, все захороненные были расстреляны из огнестрельного оружия.

На что составлен настоящий акт. К акту прилагаются показания свидетелей, план местности и расположения могил...

Настоящий акт заверяем: Пред. Слуцкого райсовета депутатов трудящихся Розов

Отв. Секретарь Финьке

Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь. Ф. 845. Воп. 1. Спр. 60. Л. 43.

З АКТА РАЁННАЙ КАМІСІІ ПА ЎСТАНАЎЛЕННІ І РАССЛЕДАВАННІ ЗЛАЧЫНСТВАЎ НЯМЕЦКА-ФАШЫСЦКІХ ЗАХОПНІКАЎ НА ТЭРЫТОРЫІ ІВАНСКААГАРОДНІЦКАГА СЕЛЬСАВЕТА СЛУЦКАГА РАЁНА

29 верасня 1944 г.

Мы, нижеподписавшиеся, комиссия в составе: председатель комиссии: начальник Слуцкого ГО НКВД — Михалькевич Каспир Бонифатович;

*Запіска была напісана на лістку, вырваным са сшытка. Упершыню была надрукавана ў газеце «Комсомольская правда» 1 студзеня 1945 г. Потым у зборніку «Гавораць загінуўшыя героі».

Наследие слуцкого края

Члены: 1. Зам. пред. Райсовета Депутатов Трудящихся — Воробей Адам Антонович. 2. Врач-хирург Слуцкого Горздрава — Мурашко Игнатий Прохорович. 3. Землеустроитель Слуцкого Райземотдела — Голуб Юрий Иванович.

Составили настоящий акт на нижеследующее:

Нами обследовано место массового расстрела немцами советских граждан в урочище «Гороваха» Ив. Огородницкого сельсовета Слуцкого р-на.

Расследованием установлено 7 ям-могил размерами: 1-я — длина 40 метров, ширина 3 метра; 2-я — длина 51 метр, ширина 3 метра; 3-я — длина 25 метров, ширина 6 метров; 5-я — длина 9 метров, ширина 3 метра; 6-я — длина 34 метра, ширина 3 метра; 7-я — длина 26 метров, ширина 3 метра.

Все ямы-могилы вырыты в глинищах и кустарнике на расстоянии от 40 до 150 метров от Екатерининского тракта.

Для установления численности захороненных, нами были вскрыты все ямы-могилы, в которых по всей площади обнаружены человеческие трупы, сложенные в несколько рядов в глубоком залегании.

Врачебно-медицинской экспертизой установлено: трупы захоронены в 1941 – 1942 гг.

Численность захороненных трупов комиссия установила исходя из расчета 1 куб./м на 6 трупов. Таким образом в 7-ми ямах-могилах захоронено 8712 человек, из которых в 1-й яме — 144 чел., 2-й — 1836 трупов, в 3-й — 1800 трупов, в 4-й — 1152 трупа, в 5-й — 324 трупа, в 6-й 1224 трупа, в 7-й — 936 трупов.

Комиссией установлено, что у большинства трупов в черепе имеются сквозные пулевые отверстия. Следовательно, захороненные расстреляны из огнестрельного оружия. Среди общей массы трупов есть трупы женщин и детей.

Кроме этого, в силосной яме дер. Селище немцы сожгли около трех тысяч советских граждан. На месте сожжения остались железные бочки из-под горючего. Таким образом, в районе Ив. Огородницкого с-совета в урочище «Гороваха» и силосной яме немцами расстреляно и сожжено 11 712 советских граждан.

На что составлен настоящий акт. К акту прилагаются показания свидетелей, план местности и расположения ям-могил.

Председатель комиссии:

Члены:

Настоящий акт заверяем: Пред. Райсовета Депутатов Труд. (Розов)

Отв. Секретарь:

Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь. Ф. 845. Воп. 1. Спр. 60. Л. 42.

Падрыхтавала В.С.Відлога.

З АКТА РАЁННАЙ КАМІСІІ ПА ЎСТАНАЎЛЕННІ І РАССЛЕДАВАННІ ЗЛАЧЫНСТВАЎ НЯМЕЦКА-ФАШЫСЦКІХ ЗАХОПНІКАЎ НА ТЭРЫТОРЫІ БЫЛОГА ГРЭСКАГА РАЁНА

30 сакавіка 1945 г.

Мы, нижеподписавшиеся, члены комиссии по расследованию и установлению злодеяний немецко-фашистских захватчиков в их составе председателя комиссии секретаря Гресского РК КП(б)Б т. Заяц Владимир Иванович, зам. председателя комиссии — председатель Гресского райисполкома т. Коледа Анатолий Матвеевич, члены комиссии: начальник Гресского РО НКВД т. Болонов Александр, военком Гресского райвоенкомата т. Кореньков Семен Тарасович, начальник Гресского НКГБ т. Наталов, зав. Гресским Райзо т. Корончик Пётр Федорович, зав. Гресским райздравотделом т. Брановец Степан Иванавич, редактор райгазеты «Сталинец» т. Березовский Тарас Михайлович, ответственный секретарь комиссии, секретарь Гресского Райисполкома т. Тишкевич Александр Александрович составили настоящий акт в нижеследующем:

Материалами следствия комиссия установила: немецко-фашистские захватчики, ворвавшись в Гресский район и подобрав себе из местных предателей сообщников, занялись поголовным истреблением советских граждан разного возраста, пола и национальности. Методы истребления применялись разные: расстрел, повешение, сожжение. Наравне со взрослыми зверскому истреблению подвергались и дети.

Очевидец варварских действий немецко-фашистских захватчиков и их сообщников по истреблению советских граждан показывает:

Наследие слуцкого края

1. Свидетель Юнец Михаил Васильевич из дер. Бор Пуховского с/с рассказывает: В феврале м-це 1942 г. в колхоз «Случь» Поликаровского с/с приехал отряд немцев и полицейских, которые оцепили дер. Рудновку, Вербищина, Переволоку, Адамова, Поликаровку и, собрав жителей этих деревень и загнав их в колхозные постройки, подожгли их вместе с живыми людьми. Из горевших построек слышны были страшные крики горевших мужчин, женщин, стариков и детей. Этот раз немецкими варварами было сожжено живыми 235 чел. советских граждан.

2. Свидетели Острейко Надежда Николаевна дер. Фадеевка Поликаровского с/с рассказывает: В 1942 г. я была арестована немцами вместе со своей семьей и когда нас конвоиры вели в м. Гресск мимо дер. Поликаровка, которая в это время горела, я сама видела как немцы расстреливали стариков и детей и трупы их бросали в огонь, а малых ребятишек заживо на штыках бросали в огонь. Такую же картину я видела в дер. Адамова. В этих двух деревнях было только сожжено немецкими извергами 241 человек советских граждан.

Комиссия считает, что по Гресскому району немецко-фашистскими властями было сожжено ни в чем неповинных советских граждан, стариков, женщин и детей до 585 человек (пятьсот восемьдесят пять) и расстреляно 1124 человека советских граждан.

Немецкими властями Гресского района путем облав насильственно вывезено в немецкое рабство 570 человек советских граждан Гресского района.

Председатель комиссии Заяц

Зам. пред. комиссии Колета

Члены комиссии: Кореньков, Болонов, Наталов, Корончик, Барановец, Березовский.

Отв. секретарь комиссии Титкевич.

Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь. Ф. 845. Воп. 1. Спр. 60. Л. 24.

Падрыхтаваў У.І.Лемяшонак.

РАШЭННЕ ВЫКАНКОМА СЛУЦКАГА РАЁННАГА САВЕТА ДЭПУТАТАЎ ПРАЦОЎНЫХ АБ ВЫНІКАХ РАБОТЫ ПА ЎДАКЛАДНЕННІ ЗВЕСТАК АБ ЗЛАЧЫНСТВАХ НЯМЕЦКА-ФАШЫСЦКІХ ЗАХОПНІКАЎ НА ТЭРЫТОРЫІ РАЁНА Ў 1941—1944 гг.

3 чэрвеня 1969 г.

Рассмотрев материалы комиссий по уточнению преступлений немецко-фашистских захватчиков на территории района в период Великой Отечественной войны, исполком районного Совета депутатов трудящихся

Р Е Ш А Е Т:

1. Считать установленным, что на территории Слуцкого района немецко-фашистскими захватчиками в 1941—1944 годах:

а) полностью уничтожено деревень — 23, в них дворов — 705, населения — 792 чел., угнано в рабство — 25 человек;

б) частично сожжено — 24 деревни, уничтожено в них населения — 396 человек, угнано в рабство — 90 человек;

Кроме указанного в остальных 177 населенных пунктах сожжено 411 дворов, уничтожено жителей — 293 чел., угнано в рабство — 46 чел.

в) на фронтах Великой Отечественной войны погибло 4498 чел. уроженцев Слуцкого района, в партизанских отрядах и в подполье погибло 250 человек.

Председатель исполкома Райсовета депутатов трудящихся В.Голуб

Секретарь исполкома Райсовета депутатов трудящихся М.Смельчук

Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь. Ф. 4683. Воп. 3. Спр. 764. Л.1.

З ДАКЛАДНОЙ ЗАПІСКІ СТАРШАГА НАВУКОВАГА СУПРАЦОЎНІКА ІНСТЫТУТА ГІСТОРЫІ ПАРТЫІ ПРЫ ЦК КПБ У.І.ЛЕМЯШОНКА НАМЕСНІКУ ДЫРЭКТАРА ІНСТЫТУТА П.П.ЛІПІЛУ

29 чэрвеня 1969 г.

с 20 по 26 июня 1969 г. выезжал в командировку по уточнению населенных пунктов Минской области, которые были уничтожены немецко-фашистскими оккупантами вместе с их жителями и не восстановлены в настоящее время[1].

[1]Гэты матэрыял рыхтаваўся па заданні першага сакратара ЦК КПБ П.М.Машэрава для падрыхтоўкі мемарыяльнага комплекса Хатынь.

Наследие слуцкого края

... В Слуцком районе таких деревень четыре: Гондарево, Переходы, Березинец, Лявище.

В дер. Гондарево жителей сжигали в каждом доме отдельно. Здесь же на пепелищах они и похоронены. Могилы огорожены и на них родственники поставили памятники с именами погибших. Вот надпись на одном из них: «Довнар Г. 74 г., Довнар М. 72 г., Довнар Л. 26 г., Алиновская М. 37 г., Гутковская Я. 22 г., Гутковская А. 9 г., Алиновский Л. 7 г. В 1943 г. убиты немцами».

На одном из памятников стоит дата 23/1-1943 г. Три могилы без памятников — старые кресты сгнили.

Дер. Левище сожжена вместе с жителями в феврале 1943 г. Имеется памятник, на котором написано: «д. Левище сожжена немецко-фашистскими захватчиками в 1943 г. Одновременно зверски убиты и сожжены семьи: Аранович Казимир Адамович, семья и родные — 10 человек.

Денисевич Мартин Яковлевич, семья — 4 человека.

Яскевич Константин Казимирович, семья 4 человека.

Неглюй Александр, семья 6 человек.

Неглюй Адам Филимонович, семья — 2 человека.

Паходня Юстин Кондронович, семья — 6 человек.

Вечная память погибшим».

Деревня Переходы уничтожена вместе с жителями 23 февраля 1943 г. Жители сжигались отдельно в каждом доме. Здесь же, на месте пепелищ, они и захоронены. Четко выделяются возвышения на местах бывших домов, посреди которых огороженные могилы, на каждой стоит массивный дубовый столб с вырезанными именами погибших.

Вот надпись на одном из них:

«Зверски убиты и сожжены немецко-фашистскими оккупантами:

Тарасевич Елена Бонифацевна

Тарасевич Иван Вас. 53 г.

Тарасевич Михаил Васильевич 42 г.

Тарасевич Софья Ипполитовна 32 г.

Тарасевич Иван Иванович 13 л.

Тарасевич Нина Ивановна 9 л.

Тарасевич Наталья Михайловна 7 год

Тарасевич Шура Михайловна 5 год

Тарасевич Михаил Иванович 3 года

Тарасевич Таня Михайловна 2 года

Трухановская Софья Ивановна 70 год».

В конце бывшей улицы деревни насыпан курган и сооружен обелиск.

Деревня Березинец. На месте бывшей деревни общая огороженная могила с крестом. Метрах в 200-х сейчас находится Слуцкий лесозавод.

...Хорошо сохранившиеся пепелища деревень Переходы Слуцкого района и Хадыка Солигорского района можно было бы использовать для создания мемориального комплекса.

В.Лемешонок.

Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь. Ф. 4683. Воп. 3. Спр. 771. Л. 147—154.

Крывавы час

З успамінаў Айзіка Майсеевіча Рывіна, 1911 г.н., і Рыгора Юдалевіча Шмярковіча, 1900 г.н., былых жыхароў Слуцка

Мы абодва нарадзіліся і выраслі ў Слуцку. Працавалі ў родным горадзе. Да пачатку Вялікай Айчыннай вайны ў Слуцку шмат пражывала яўрэяў, дзесьці каля 14 тысяч чалавек. Калі пачалася вайна, эвакуіравацца змаглі нямногія. У першыя дні акупацыі ў горадзе фашыстамі было створана гета, куды была сагнана большая частка яўрэйскага насельніцтва, якое бязлітасна расстрэльвалі. Ужо на трэці дзень акупацыі на базарнай плошчы яны забілі 15 чалавек.

Першы масавы расстрэл яўрэйскага насельніцтва адбыўся ў пачатку кастрычніка 1941 г., калі з так званага «Рабочага гета», што размяшчалася па вуліцы Вала-

Наследие слуцкого края

дарскага, было вывезена ў Гараваху (лясок непадалёку ад Слуцка) звыш 500 чалавек. У асноўным гэта былі старыя, якіх там расстралялі. Вывезлі іх падманным шляхам. Жандары перад тым, як пагрузіць іх на машыны, сказалі, што паедуць капаць за горадам бульбу. І ўсе каштоўныя рэчы (залатыя пярсцёнкі, часы, бранзалеты) яны павінны па спісу здаць на захоўванне. На машыны фашысты ўскінулі рыдлёўкі і кашы. Аднак з гэтай «бульбы» ніхто не вярнуўся.

У канцы гэтага ж месяца адбыўся яшчэ адзін расстрэл. Каля будынка гарадскога Савета фашысты выстраілі цэлую калону накрытых грузавікоў, пачалі хапаць яўрэяў і заганяць на машыны. Іх таксама завезлі ў Гараваху, дзе былі ўжо выкапаны ямы. Людзей раздзелі дагала. Лепшае адзенне адкідвалася асобна ад горшага. У гэты дзень было расстраляна каля 5, а можа і больш 5 тысяч дарослых, старыкоў і дзяцей.

У красавіку 1942 г., гэта было якраз вялікае яўрэйскае свята, з рабочага гета (вул. Валадарскага) пешшу пагналі людзей у лес. Іх было многа, некалькі соцень. Па дарозе многія падалі, іх дабівалі.

Але самы вялікі расстрэл яўрэяў пачаўся ў лютым 1943 г. На гэты раз было знішчана гета, якое размяшчалася ў раёне цяперашняй сярэдняй школы № 6 аж да фабрыкі хімчысткі. Тут знаходзілася звыш 3 тысяч чалавек. Яўрэям, якія маглі працаваць, у дзень выдавалі паёк — 200 грамаў хлеба, а на ўтрыманца ўсяго толькі 50. Мы добра памятаем, што раніцай 8 лютага да варот гета пачалі з'язджацца грузавікі. Фашысты акружылі яго з усіх бакоў. Людзей пачалі выводзіць і, як быдла, заганяць на машыны. Чуўся плач, стогны, стрэлы. На гэты раз іх завезлі ў в. Мохарты, дзе да вайны быў квасільны пункт. У першай палове дня туды было адпраўлена звыш 500 чалавек. А пасля абеду фашысты падпалілі гета. Крывавае зарыва падняло над Слуцкам. Гарэлі дамы разам з людзьмі. А той, хто хацеў выбегчы, пападанне пад кулямётныя чэргі. Тры дні бушаваў пажар. Потым тое, што засталося ад нясчасных, вывезлі на санях у Сёлкі, дзе да вайны была звалка. Людскія косці доўга валяліся аж да вясны. Толькі вясной фашысты распарадзіліся закапаць астанкі людзей.

Помнік на магіле ахвяр фашызму ва ўрочышчы Гараваха.

Для рабочых гета быў устаноўлены так званы «крывавы час». Пасля працы людзей строілі каля банка (на вуліцы Урыцкага) і бягом гналі да вуліцы Валадарскага. Там яны расчышчалі пляцоўку, потым зноў бягом — на насілках з яўрэйскіх могілак неслі помнікі на фундаменты. Людзі не вытрымоўвалі, падалі. На іх пускалі сабак, білі... Вось які «новы парадак» устанавілі карнікі на нашай роднай зямлі.

Дакументы сведчаць

З РАПАРТА КАМІСАРА СЛУЦКАЙ АКРУГІ КАРЛА ГЕНЕРАЛЬНАМУ КАМІСАРУ БЕЛАРУСІ В.КУБЭ АБ ЗНІШЧЭННІ ЯЎРЭЯЎ У СЛУЦКУ

30 кастрычніка 1941 г.

Что касается самого способа проведения акции, я должен с глубоким прискорбием отметить, что он граничил с садизмом. Сам город во время акции представлял собой ужаса-

Наследие слуцкого края

ющую картину. С неописуемой жестокостью, как со стороны немецких полицейских, так и со стороны литовских партизан, еврейское население, а также немало белорусов, были выведены из домов и согнаны в одно место. Повсюду в городе была стрельба, и на некоторых улицах валялись трупы евреев. Мало того, что с еврейским населением, в том числе и с ремесленниками, обращались по-зверски прямо на глазах у белорусского населения, но и само белорусское население точно также подвергалось избиению резиновыми дубинками и прикладами. Вырваться из облавы белорусам удавалось лишь с большим трудом. О еврейской акции я уже не говорю, скорее это напоминало революцию. И сам я, и все мои подчиненные весь день были в гуще происходящего, пытаясь спасти хотя бы некоторых. Неоднократно мне приходилось буквально с пистолетом в руке выгонять с предприятий немецких полицейских и литовских солдат. Такое же задание я дал и своим жандармам, однако из-за сильной стрельбы им часто приходилось покидать улицы, чтобы не попасть под пули. Вообще, вся картина была более чем ужасной. После полудня на улицах, тут и там, осталось множество подвод с лошадьми без хозяев, так что я должен был поручить городским властям немедленно позаботиться о повозках. Как впоследствии было установлено, это были повозки евреев, получивших от вермахта задание возить амуницию. Амуницию попросту вынули из телег и увезли, а о самих повозках забыли.

При расстреле, производившемся за городом, я не присутствовал. Поэтому о жестокостях, имевших место там, я ничего не скажу. Отмечу только, что в течение долгого времени после того, как могилы были засыпаны землей, оставшиеся в живых пытались из них выбраться. Относительно экономического ущерба замечу, что сильнее всего пострадала кожевенная фабрика. Здесь работали 26 специалистов. 15 лучших специалистов из этого числа было расстреляно, 4 других спрыгнули на ходу с машины и скрылись, еще 7 бежали и не были пойманы. Предприятие ныне едва может продолжать работу. В тележной мастерской работало 5 тележников. Из них четверо расстреляны, и теперь поддерживать производство должен один человек. Не осталось таких ремесленников, как столяры, кузнецы и т.д. До сего дня я так и не смог получить полного отчета. Как я уже упомянул вначале, семьи ремесленников следовало пощадить. Однако сегодня, по-видимому, почти во всех семьях не хватает по несколько человек. Отовсюду поступают сообщения, из которых с очевидностью следует, что в одних семьях нет самого ремесленника, в других — нет жены, в третьих отсутствуют дети. Так что почти все семьи пострадали. Сомнительно, чтобы в этих обстоятельствах оставшиеся ремесленники работали с охотой и качество их работы было соответствующим, тем более что их успели жестоко избить. Белорусское население, чье полное доверие мы завоевали, пребывает в растерянности. Хотя люди напуганы и не отваживаются открыто высказывать свое мнение, есть основание полагать, что этот день не забыт. Я считаю, что пройдет еще немало времени, прежде чем мы вернем утраченное доверие населения.

В заключение считаю нужным указать на то обстоятельство, что полицейский батальон в ходе акции занимался неслыханным грабежом, причем не только в еврейских, но и в белорусских домах. Все пригодное как, например, сапоги, кожу, ткань, золото и прочие ценности полицейские (литовские партизаны) забирали с собой. По сведениям, полученным от солдат вермахта, у евреев часто прямо на улицах срывали с рук часы, жесточайшим образом снимали кольца с пальцев. Главный казначей сообщил, что у одной еврейской девушки полиция потребовала 5000 рублей за освобождение ее отца. Эта девушка должна была обежать весь город, чтобы раздобыть деньги. В самом гетто есть отдельные бараки, которые гражданские власти заполнили вещами евреев и забили гвоздями, но полиция взломала и разграбила эти бараки. Даже в казарме, где расквартирована воинская часть, были выломаны для костра оконные рамы в двери. Хотя я во вторник, в первой половине дня, имел по поводу грабежей объяснение с адъютантом командира и в ходе этих переговоров мне было обещано, что ни один полицейский более не появится в городе, спустя несколько часов я был вынужден арестовать двух литовских партизан в полном вооружении, застигнутых за грабежом. В ночь со вторника на среду батальон покинул город и двинулся в направлении Барановичей. Население воспряло духом только тогда, когда весть об этом распространилась по всему городу.

Доклад окончен. В скором времени я прибуду в Минск, чтобы изложить дело устно. В настоящее время я больше не в состоянии проводить еврейские акции. Сначала все должно успокоиться. Я надеюсь, что в самом скором времени нам удастся установить порядок и,

Наследие онлайн

несмотря на все трудности, снова оживить экономику. Я прошу только об одном: чтобы меня навсегда избавили от встреч с этим полицейским батальоном.

Карл.

Трагедия евреев Белоруссии в 1941—1944 гг. Сборник материалов и документов. Второе исправленное и дополненное издание. Мн., 1997. Л. 90—91.

ЗАГАД НАЧАЛЬНІКА ПАЛІЦЫІ БЯСПЕКІ І СД БЕЛАРУСІ АБ ЗНІШЧЭННІ ЯЎРЭЯЎ У СЛУЦКУ

Мінск, 5 лютага 1943 г.

8 и 9 февраля 1943 г. наша служба производит в г. Слуцке переселение[1] проживающих там евреев. В этой операции примут участие персонально названные ниже сотрудники службы...

Руководит операцией оберштурмфюрер СС Мюллер.

Участники операций собираются 7 февраля 1943 г. в 11.15 в нижнем коридоре служебного здания для отъезда, который состоится в 11.30. Обед — в 10.30.

Автоколонну будет возглавлять штурмбанфюрер СС Бредер. Из состава отделов в операции участвуют следующие офицеры, унтер-офицеры и солдаты.

Отделы I—II

оберштурмфюреры СС Кауль и Бербах, гауптштурмфюреры СС Мадекер и Шнейдер, унтерштурмфюреры СС Вертхольц, Мюллер, Юнкер, Шмидт, Вихерт, штурмшарфюреры СС Краузе, Цеманн, шарфюрер СС Краузе, роттвахмайстер Альтман, роттенфюреры СС Николь, Гайчер, Грюнер, Штрессингер, Этгер, Фишер, обершарфюрер СС Геннерт, рядовой СС Крафт, вахтмайстеры Кранке, Мишке.

Отдел III

гауптштурмфюреры СС Шлегель, Фридрих, унтерштурмфюрер СС Экк, гауптшарфюрер СС фон де Гольц, роттенфюрер СС Шрамм, переводчики Юлик и Кроветц.

Территория переселения

На территории переселения имеются две ямы. У каждой ямы работает по одной группе из 10 офицеров и солдат, которые меняются каждые 2 часа: 8—10, 10—12, 12—14, 14—16.

Яма I

1-я группа

штурмбанфюрер СС Бредер (руководитель), оберштурмфюреры СС Кауль и Мербах, гауптштурмфюрер СС Шнейдер, унтерштурмфюреры СС Вертхольц. Мюллер, Юнкер, штурмшарфюрер СС Фритц, роттенфюреры СС Гайгер и Грюнер.

2-я группа

гауптштурмфюрер СС Шлегель, обершарфюреры СС Бургер, Зекингер, Брандлмайер, гауптшарфюрер СС Хюттнер, обершарфюрер СС Веллер, унтершарфюрер СС фон Толь, шарфюрер СС Рексхаузер, цугвахмайстер Эксмер, унтершарфюрер СС Хермер.

Яма II

1-я группа

оберштурмфюрер СС Мюллер, унтерштурмфюрер СС Экк, гауптштурмфюрер СС Фридрих, вахмайстер Кранке, гауптшарфюрер СС фон дер Гольц, роттенфюреры СС Шрамм, Штрессингер, Этгер, Цеманн, Фишер.

2-я группа

оберштурмфюрер СС Освальд, гауптшарфюрер СС Рюбе, унтерштурмфюрер СС Шмидт, гауптшарфюрер СС Крайманн, обершарфюреры СС Шут, Герсбергер, Поклер, унтершарфюрер СС Штратманн, обершарфюрер СС Крамер, унтершарфюрер СС Гетман.

Охрану территории переселения обеспечивает унтерштурмфюрер СС Пирре... За автотранспорт в период подготовки в Минске, на пути в Слуцк и во время перевозки евреев из гетто до территории переселения отвечает унтерштурмфюрер СС Вихер. Одновременно он же обеспечивает доставку боеприпасов. На месте переселения патроны выдают рядовой СС Крафт и роттвахмайстер Альтман.

Отдел IV

оберштурмфюрер СС Мюллер, штурмшарфюрер СС Фритц, гауптшарфюрер СС Эриг, обершарфюреры СС Бухнер, Кремер, Бургер, Зекингер, Гетман, унтершарфюреры СС фон

[1]Так фашысцкія каты называлі расстрэл яўрэяў.

Наследие слуцкого края

Толль, Рексхаузер, Зернер, оберштурмфюрер СС Освальд, обершарфюреры СС Румшевитц, Брандлмайер, унтершарфюрер СС Штратманн, переводчики Зиссас, Соколовский, Натаров, Айзуце, Горшков, Михельсон, техперсонал: Бунте, Замтц, Томсоне, Зипельс, Мешак, Ренникс, Эглитис, Кубулинс, Аушкане, Викенс.

Отдел V

гауптшарфюреры СС Крайманн, Цойшель, Кюттнер, обершарфюреры СС Веллер, Герсбергер, Шут, Поклер, гауптшарфюрер Рюбе, переводчик Красковский, вспомогательные рабочие Озольс и Плаукс.

Проведение операции в Слуцке.

Гетто

Оцепление и охрана гетто осуществляются полицией порядка. За сбор имущества евреев отвечает гауптштурмфюрер СС Мадекер, которому придаются в помощь два сотрудника (Крузе, Бухнер), два переводчика (Михельсон, Натаров)...

Сбором евреев в гетто руководит штурмбанфюрер СС Грааф. Ему придается пять отрядов... Отрядами руководят: Краузе, Николь, Генкерт, Эриг, Беллер, Цойшель. Транспортировка евреев к месту переселения производится на шести грузовых машинах... Размещением и питанием офицеров и солдат ведает оберштурмфюрер СС Кауль.

Штраух, оберштурмбанфюрер СС.

Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь. Ф. 845. Воп. 1. Спр. 206. Л. 44—47.

З ДЗЁННІКА ГАЎПТШТУРМФЮРЭРА СС ВІЛЬКЕ

Воскресенье 7.2.43. 11.30 выезд всего отряда в Слуцк на 24 машинах.

16.30 прибытие — размещение в нар. школе (Рыночная ул.)

18.00 — переговоры об операции в гетто. Новое распределение отряда до 2-х часов ночи.

Понедельник 8.2.43. 4 часа подъем, 4.30 построение. 4.45 выступление, 5 часов начало операции в гетто. Очень хорошее начало. Выгоняется 1300 евреев (говорят, что их 3100), после обеда г.к. (гебитскомиссар) Карл решается на сожжение. (Примерно 300—400 евреев выходят из своих бункеров). Майор д-р Куфриту удален из гетто.

Бригаденф (юрер) фон Готтберг в гетто, оберфюрер Гартманн.

20 часов выступление в обратный путь. Спал как убитый.

Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь.Ф. 845. Воп. 1. Спр. 206. Л. 54.

Падрыхтаваў У.І.Лемяшонак.

Гісторыя газетным радком

На старонках газеты «Народны мсціўец», органа Слуцкага падпольнага РК КП(б)Б

11 красавіка 1943 г.

РЭЖЫМ РАБСТВА, ТЭРОРУ І НАСІЛЛЯ

Нельга пералічыць зверскія ўчынкі гітлераўскіх кравапіўцаў, нельга пералічыць імёны нашых людзей, якія загінулі ад рукі нямецкіх катаў. Яны, ап'янеўшыя ад народнай крыві, шукаюць новых повадаў, каб знішчыць беларускі народ.

У акупіраваных немцамі раёнах ходзіць эпідэмія тыфусу. Усё насельніцтва, захварэўшае на тыф, немец бязлітасна знішчае. Так, у г. Слуцку ім спалена каля 2000 чалавек.

Сэрца сціскаецца ад болю, калі бачыш, што робіць вораг з нашым народам...

25 красавіка 1943 г.

НА ПРАВАХ РАБОЎ

У германскую няволю мяне забралі прымусова. Мы ехалі тыдзень. Вагонаў ніхто не адкрываў. Харчавання не давалі. Толькі калі нявольнікі, разламаўшы вагон, уцякалі, тады ў вагон, як звяры, урываліся немцы і білі да паўсмерці тых, хто застаўся.

Нас завезлі ў горад Хэмнес. У лагеры ўжо было 9 тысяч мужчын, жанчыны былі ў другім лагеры. Ён быў агароджаны калючым дротам, кругом стаялі кулямёты, ноччу лагер асвятлялі пражэктары.

Спалі на сырой зямлі ў сваім адзенні. У 5 гадзін раніцы ўсіх паставілі ў калону

Наследие слуцкого края

і пад канвоем пагналі на работу — вазіць на сабе тачкі зямлі. Такая катаржная работа працягвалася да 7 гадзін вечара.

Абяссіленыя, збітыя гумавымі палкамі, пад вартай звярталіся мы ў лагер. Па дарозе многія гублялі сілы, падалі і больш не ўставалі: іх прыстрэльвалі. Увесь час галадалі. На суткі выдавалі па 230 грамаў хлеба, спечанага з сушаных буракоў і бульбяной шкарлупы, і конаўку гарачай вады. Ад такой працы штодзённа паміралі 50—70 чалавек. Так загінулі Васіль Белавус, Статкевіч і Барысенка з Любаншчыны. На правах рабоў, катаржнікаў жывуць і працуюць нашы браты і сёстры, прымусова ўвезеныя ў Германію.

З рызыкай для жыцця мне ўдалося ўцячы з фашысцкай няволі. Зараз са зброяй у руках знішчаю праклятага ворага за зверскія здзекі над нашым народам.

В.Несцераў, партызан.

3 чэрвеня 1943 г.

ТАКІМ СТАЎ СЛУЦК

... Зусім другім стаў Слуцк цяпер. Фашысцкія варвары разбурылі, зруйнавалі прыгожыя пабудовы горада. Глядзіш і не верыш сваім вачам, што гэта ранейшы Слуцк. Замест прыгожых дамоў — груды развалін, руіны, папялішчы, заросшыя бур'янам і чартапалохам.

Горад абязлюдзеў. Сотні людзей кінуты ў турмы, многія расстраляны, павешаны і спалены. Тысячы случан увезены ў нямецкае рабства. Астаўшыеся ў жывых гараджане церпяць голад, здзекі і пабоі фашысцкіх катаў.

Слуцк стаў горадам смерці, голаду. У пакутах і муках случане ні на мінуту не трацяць надзей на вызваленне ад фашысцкіх разбойнікаў. Многія з іх уходзяць у партызанскія атрады, каб бязлітасна знішчаць немчуру.

Паддымаў.

6 чэрвеня 1943 г.

РАБСКАЯ ПРАЦА

120 чалавек рабочых працуюць на слуцкім мэблевым камбінаце. Большасць з іх гэта падросткі 14—16 гадоў. Гаспадар камбіната немец Саксамаер немаверна здзекуецца з рабочых. У гэтага ката ёсць сабака аўчарка. За малейшы праступак, а часта і без віны, ён збівае рабочых, сабака кусае іх. Нядаўна Саксамаер збіў рабочага Алісейчыка Пятра, аўчарка парвала вопратку і пакусала яго. 7 дзён Пётр не мог падняцца.

Па спіне кожнага рабочага пахадзіў кнут...

М.Курасава.

13 чэрвеня 1943 г.

НОВЫЯ НАМЕРЫ ЛЮДАЕДАЎ

... На Случчыне фашысты ўжо закатавалі і забілі дзесяткі тысяч нявінных людзей. Сляды сваіх крывавых злачынстваў яны імкнуцца захаваць. Але ад народа нічога не захаваеш, ён ведае ўсё. Яму вядома, што больш як тысячы савецкіх грамадзян забілі і закапалі фашысцкія каты ў саўгасе Вясея (маёнтак Махорты), тысячы людзей закатавалі, расстралялі і закапалі жывымі ў Жураўскім лесе, у Слуцку на двары быўшых дзетясляў па Манахавай вуліцы, у ціры 11 палка, каля скотабазы, у Бязверхавічах, на амговіцкіх могілках і г.д.

Зараз у Слуцку фашысцкія людаеды рыхтуюцца да новага масавага знішчэння людзей. Яны ўжо пабудавалі гета каля шашы Масква — Варшава, абгарадзілі яго дротам у 7 радоў, пакапалі ямы-рвы для новых нявінных ахвяр.

Свае каварныя намеры гітлераўцы хочуць скрыць, для чаго яны праводзяць у горадзе мітынгі, пускаюць у ход хлусню, ашуканства і правакацыю...

Іван К.

20 чэрвеня 1943 г.

У ЗАСЦЕНКАХ ФАШЫСЦКАЙ ТУРМЫ

Камеры слуцкай турмы заўсёды перапоўнены. Нямецкія бандыты штодзённа сюды кідаюць лепшых сыноў і дачок Случчыны, каб пасля зверскіх распраў і нечалавечых здзекаў спыніць іх жыццё. Кожны дзень гітлераўскія галаварэзы вывозяць з турмы дзесяткі людзей у Журава і там іх расстрэльваюць. Знішчэнне людзей гітлераўцы ўсякімі спосабамі ўкрываюць. Яны гавораць, што ўвезеныя з турмы людзі адпраўлены ў Германію ці на далейшае следства ў Мінск і г.д.

Мне нядаўна ўдалося вырвацца ад смерці з фашысцкіх кіпцюроў. За час знаходжання ў турме я перанёс многа пабояў, здзекаў, увесь час галадаў. Кат турмы Калантай штодзённа ўрываецца ў камеры і гумавай палкай збівае да паўсмерці нявольнікаў. Я з'яўляўся сведкай, калі кат-

Наследие слуцкого края

бандыт збіў да непрытомнасці слуцкага папа Шахновіча, урача Трухана...

Гітлераўцы ўвялі такі парадак, што кожны нявольнік за катаванні і здзекі плаціць фашысцкім катам па 10 рублёў у суткі....

Барыс М.

4 ліпеня 1943 г.

... Над Случчынай распрасцерлі свае крывавыя рукі гітлераўскія бандыты. Акруговы камісар Карл, яго разбойніцкая банда, розныя эзесы, саксамаеры, каптайны, грынервельдэры, бірманы п'юць кроў случан, уводзячы «новы парадак».

... Нядаўна фашысцкія душагубы наляцелі на вёску Кублішча і па-бандыцку расстралялі 8 сялянскіх сямей — 35 невіноўных старыкоў, жанчын і дзяцей.

На месцы стаяўшых дамоў вёскі Адамова — папялішчы, на якіх стаяць крыжы. У агні згарэла 274 чалавекі.

У Грэскім раёне немцы спалілі ў агні 350 сялян з вёскі Палікараўка, 70 сялян вёскі Фадзееўка, насельніцтва вёсак Беразінец і Жылін Брод.

Згарэўшыя ў агні не могуць нам расказаць аб сваіх муках. Але мы знаем, як маленькія дзеці абнімалі маленькімі ручкамі шыю мацеры і як маці ўжо з загарэўшыміся на галаве валасамі апошні раз прыціскала да грудзей малютку, развітваючыся з ёй у полымі агню...

17 кастрычніка 1943 г.

... З вёсак Вяліка-Сліўскага сельсавета немцы забралі 358 кароў, 104 свінні, 137 авец, 442 куры, 117 тон хлеба, 353 тоны бульбы, 57 каней. Бандыты пазайздросцілі на наша адзенне, абутак. Ад сялян забрана 100 кажухоў і аўчын, 12 адзеялаў, 150 цёплых шапак, 10 жаночых мехавых пальто, 225 жаночых плацяў.

Раней у вёсцы была школа, бальніца, радзільны дом, клуб. Зараз іх няма. Усё знішчана разбойнікамі-немцамі.

Васіль С., селянін.

* * *

...Нямецкія драпежнікі да паследняй ніткі абрабавалі калгас, жыхароў вёскі ... забралі 142 каровы, 27 авец, 17 свіней, 223 птушкі, 167 тон хлеба, 342 тоны бульбы, 14 лепшых каней, 12 калёс. Не размінуліся грабежнікі і з маёмасцю сялян. Яны забралі 17 веламашын, 182 аўчыны, 21 кажух і іншае адзенне, абутак... Па-зверску расправіліся з 58-гадовым Фёдарам Жываглод, Пятром Жываглод, Райкіс, Мендэлевіч, Віннік Я. Угналі з родных мясцін у нямеччыну 13 чалавек...

Барыс В.,
селянін вёскі Казловічы

* * *

... Слуцк ператвораны ў разбойніцкае логава, у пляц шыбеніц і расстрэлаў. Многія будынкі ператвораны ў турмы. Шматпавярховае памяшканне педагагічнага тэхнікума кожны дзень папаўняецца ні ў чым не павіннымі случанамі.

19 снежня 1943 г.

Днямі гітлераўскія мярзотнікі ўтварылі новае злачынства над мірным насельніцтвам вёскі Крупенікі. Нямецкія душагубы ўварваліся ў вёску, забралі ўсе рэчы і маёмасць, сялян пагрузілі на машыны, на вуліцу выгналі ўсё насельніцтва. Пад пагрозай смерці гітлераўцы пасадзілі на машыны мужчын, жанчын, старыкоў, дзяцей і вывезлі з вёскі.

Каля Слуцка людаеды па-зверску расправіліся з бязвінным мірным насельніцтвам. Старыкоў і дзяцей расстралялі, а працаздольных угналі на катаргу ў Германію.

11 ліпеня 1943 г.

ФАШЫСЦКІЯ МАХЛЯРЫ

... У Слуцку створана фашысцкая «ўстанова», названая «Акруговая біржа працы». На справе гэта не біржа працы, а біржа ганебнага ашуканства насельніцтва Случчыны, біржа прымусовай пастаўкі рабоў на катаржныя работы ў Германію. Я працаваў на гэтай біржы круговым «вербаўшчыком», і мне вядомы ўсе жульніцкія прадзелкі махляроў фашысцкай біржы.

Нас, работнікаў біржы, на сакрэтнай нарадзе немцы папярэдзілі, каб мы распаўсюджвалі хлусню аб тым, што народу ў Германіі жывецца багата і шчасліва.

Мне і Казубскаму Барысу было даручана выяўляць фізічна здаровых людзей, складаць на іх спіскі і накіроўваць у паліцыю і пры яе дапамозе вылаўліваць моладзь і адпраўляць у Германію. З інструктажа я даведаўся, што на катаргу ў Германію павінна быць адпраўлена 25 працэнтаў працаздольнага насельніцтва Случчыны.

Ужо адпраўлена са Слуцкага раёна толькі за 1943 г. 2400 хлопцаў і дзяўчат. Уся адпраўка ўтваралася прымусова.

Наследие слуцкого края

«Завербаваныя» ведалі, што яны едуць на катаргу, пагэтаму многія стараліся адкупіцца. Рабапрадавец, галоўны махляр біржы Геккер бярэ падкупы золатам, гарэлкай, салам...

А.Лемеш.

18 ліпеня 1943 г.

.. Нібы на медагляд, немцы выклікалі ў Слуцк 35 чалавек з Вялікай Слівы і 11 чалавек з Нежаўкі. Добра знаючы намеры фашысцкіх разбойнікаў, сяляне гэтых вёсак на медпункт не пайшлі. Тады нямецкі афіцэр разам са старастай Вялікай-Сліўскай воласці зрабілі аблаву на сялян гэтых вёсак, прыехаўшых на базар. Злавілі 15 чалавек і загналі ў турму для адпраўкі ў Германію.

Такія аблавы ў Слуцку бываюць часта.

Дзіма К.

Змагаліся ў тыле ворага

На акупіраванай нямецка-фашысцкімі захопнікамі Случчыне ўжо ў першыя месяцы вайны, як і прадугледжвала дырэктыва ЦК КП(б)Б, пачалі ўзнікаць падпольныя і баявыя групы для барацьбы з акупантамі. «Новы парадак» гітлераўцаў, здзекі, рабаванне і знішчэнне людзей паскорылі гэты працэс. І ўжо ў хуткім часе ў горадзе і на тэрыторыі раёна дзейнічала добра наладжаная сістэма патрыятычнага падполля, разгарнулася партызанская барацьба.

МЕЖРАЙОННЫЙ КОМИТЕТ КП(б)Б СЛУЦКОЙ ЗОНЫ (8.1942—7.1943)

В августе 1942 года Минский подпольный обком КП(б)Б направил группу партийных работников во главе с секретарем обкома партии И.Д.Варвашеней в Гресский район с задачей распространить свое влияние на Копыльский, Слуцкий и Узденский районы. В группу входили: А.И.Степанова, И.К.Жижик, В.И.Заяц. Группа стала действовать как межрайонный комитет КП(б)Б Слуцкой зоны[1].

В марте 1943 года межрайком КП(б)Б утвердил И.К.Жижика секретарем Копыльского райкома КП(б)Б. Вместо него в состав межрайкома был введен командир партизанской бригады им. К.Е.Ворошилова Ф.Ф.Капуста.

В мае 1943 года И.Д.Варвашеня выбыл за линию фронта.

В июне 1943 года обязанности секретаря межрайкома партии исполняла А.И.Степанова.

Межрайком КП(б)Б Слуцкой зоны 7 апреля 1943 года утвердил состав организованных им подпольных райкомов партии: Гресского, Дзержинского, Копыльского, Краснослободского, Слуцкого, Узденского, а также Клецкого и Несвижского и уполномоченного межрайкома по Ляховичскому району Барановичской области.

Межрайком КП(б)Б прекратил свою деятельность в июле 1943 года

СОСТАВ МЕЖРАЙКОМА КП(б)Б

Секретарь — Варвашеня Иван Денисович («В.Петров»; 8.1942—4.1943).

И.о.секретаря — Степанова Александра Игнатьевна (6.1943—7.1943).

Члены межрайкома: Жижик Иван Климентьевич (8.1942—20.3.1943), Заяц Владимир Иванович (8.1942—7.1943), Степанова Александра Игнатьевна (8.1942—7.1943), Шестопалов Николай Анисимович (21.12.1942—7.1943), Капуста Филипп Филиппович (20.3.1943—7.1943).

Печатный орган межрайкома КП(б)Б — газета «Патриот Родины».

Выпускалась с 1 января 1943 года. Решением Минского подпольного обкома КП(б)Б от 26 июня 1943 года издание газеты прекращено. Материальная ее часть (типография и др.) передана Копыльскому райкому.

Редактор — Клюйко Константин Николаевич.

Подпольные партийные органы Компартии Белоруссии в годы Великой Отечественной войны (1941—1944): Краткие сведения об организации, структуре и составе. Мн., 1975. С. 155—156.

[1]Состав межрайкома КП(б)Б был представлен на утверждение в ЦК КП(б)Б В.И.Козловым 30 августа 1942 года.

Наследие слуцкого края

СЛУЦКИЙ ПОДПОЛЬНЫЙ МЕЖРАЙКОМ ЛКСМБ (18.7.1942–22.11.1943)

18 июля 1942 года ЦК ЛКСМБ сформировал в советском тылу и направил через линию фронта в Минскую область межрайонный подпольный комитет для руководства комсомольской работой в городе Слуцке, Гресском, Копыльском, Краснослободском, Любанском, Слуцком, Старобинском, Стародорожском и Узденском районах. На месте Слуцкий межрайком пополнился новыми членами.

В ноябре 1943 года межрайком был упразднен. Комсомольской работой в Слуцкой зоне стал руководить Минский подпольный обком комсомола.

Межрайком базировался в партизанских формированиях Слуцкой зоны.

СОСТАВ ПОДПОЛЬНОГО МЕЖРАЙКОМА ЛКСМБ

Секретари: Попов Петр Емельянович[1] (18.7.1942—22.11.1943), Пармон Сергей Игнатьевич (1.1.1943—22.11.1943).

Члены межрайкома: Клезович Иван Андреевич — заместитель секретаря (18.7.1942—22.11.1942), Обухов Генрих Михайлович[2] (1.8.1942—1.2.1943), Богушевич Николай Семенович (21.3.1943—22.11.1943), Чижов Николай Александрович (1.2.1943—22.11.1943).

Связной ЦК ЛКСМБ с межрайкомом — Дешевой Николай Федорович (18.7.1942—1.3.1943).

Подпольные комсомольские органы Белоруссии в годы Великой Отечественной войны (1941—1944): Краткие сведения об организации, структуре и составе. Мн., 1976. С. 191—192.

СЛУЦКИЙ ПОДПОЛЬНЫЙ РАЙКОМ КП(б)Б (29.3.1943—30.6.1944)

Образован Минским подпольным обкомом КП(б)Б 29 марта 1943 года. Секретарем его был утвержден И.С.Кононович.

Райком КП(б)Б базировался в партизанской бригаде № 64 им. В.П.Чкалова (комбриг Н.Н.Розов, сентябрь 1943 — март 1944 года П.И.Смирнов; комиссар А.В.Львов, с июня 1943 года И.С.Кононович).

СОСТАВ ПОДПОЛЬНОГО РАЙКОМА КП(б)Б

Секретарь — Кононович Ипполит Сильвестрович (29.3.1943—30.6.1944).

Члены райкома: Львов Алексей Васильевич (29.3.1943—26.8.1943), Степанова Александра Игнатьевна (29.3.1943—10.1943), Ковалев Сергей Иванович (14.4.1943—15.6.1943), Гуринович Семен Иванович (20.4.1943—30.6.1944), Коронович Степан Федорович (17.8.1943—31.12.1943), Воротников Владимир Андреевич (31.12.1943—30.6.1944), Достанко Николай Евкович (23.4.1944—30.6.1944).

Печатный орган подпольного райкома КП(б)Б — газета «Народны мсцівец».

Редактор — Достанко Николай Евкович.

Подпольные партийные органы Компартии Белоруссии в годы Великой Отечественной войны (1941—1944): Краткие сведения об организации, структуре и составе. Мн., 1975. С. 175—176.

СЛУЦКИЙ ПОДПОЛЬНЫЙ РАЙКОМ ЛКСМБ (1.9.1942—30.6.1944)

С августа 1942 года комсомольской работой в районе руководили уполномоченный ЦК ЛКСМБ по Слуцкому району П.И.Урбан и его помощник И.Н.Стесик. Комсомольским организатором в Слуцком районе с июня 1942 года работал П.Д.Локоть. Подпольный райком комсомола приступил к работе 1 сентября 1942 года. Его основная база находилась в 64-й партизанской бригаде им. В.П.Чкалова (командиры Н.Н.Розов, П.И.Смирнов, комиссары А.В.Львов, И.С.Кононович) в Слуцком районе.

СОСТАВ ПОДПОЛЬНОГО РАЙКОМА ЛКСМБ

Секретари: Обухов Генрих Михайлович (1.9.1942—1.10.1943), Локоть Петр Демьянович (1.10.1943—30.6.1944), секретарь по пропаганде — (1.9.1942—1.10.1943), Трофимович Алексей Алексеевич — секретарь по пропаганде (1.10.1943—30.6.1944).

Члены райкома: Урбан Петр Иванович (1.9.1942—1.12.1942), Радкевич Михаил Михайлович (12.4.1943—30.6.1944), Шепель Анатолий Дмитриевич (12.4.1943—30.6.1944), Жук Петр Семенович (12.4.1943—1.8.1943), Тамуркин Николай Тимофеевич (1.6.1943—30.6.1944).

Подпольные комсомольские органы Белоруссии в годы Великой Отечественной войны (1941—1944): Краткие сведения об организации, структуре и составе. Мн., 1976. С. 213—214.

[1]П.Е.Попов одновременно работал секретарем Гресского подпольного райкома ЛКСМБ.
[2]Г.М.Обухов одновременно являлся секретарем Слуцкого подпольного райкома комсомола.

Наследие слуцкого края

ГРЕССКИЙ ПОДПОЛЬНЫЙ РАЙКОМ КП(б)Б (12.3.1943—29.6.1944)

В 1941 году на нелегальное положение перешел заведующий военным отделом райкома КП(б)Б В.И.Заяц, который явился одним из организаторов партизанского движения в Гресском районе. В августе 1942 года он был включен в состав межрайкома партии Слуцкой зоны.

2 сентября 1942 года Минский обком КП(б)Б (в Москве) направил в Гресский район парторганизатором И.И.Пузевича. Минский подпольный обком партии 12 марта 1943 года утвердил его секретарем Гресского подпольного райкома КП(б)Б. 28 мая 1943 года ЦК КП(б)Б утвердил секретарем Гресского подпольного райкома партии В.И.Зайца.

Подпольный райком КП(б)Б базировался в партизанской бригаде им. А.В.Суворова (комбриг Л.П.Стефанюк, с июня 1943 года И.В.Арестович, с сентября А.М.Коледа; комиссар П.И.Разувакин, с июня 1943 года И.М.Рожков, с августа В.И.Заяц).

СОСТАВ ПОДПОЛЬНОГО РАЙКОМА КП(б)Б

Секретари: Пузевич Иосиф Иванович (12.3.1943—28.5.1943), Заяц Владимир Иванович (28.5.1943—29.6.1944).

Члены райкома: Басакович Антон Михайлович (12.3.1943—17.8.1943), Коледа Анатолий Матвеевич (12.3.1943—12.5.1943, 30.6.1943—29.6.1944), Разувакин Павел Ильич (12.3.1943—30.6.1943), Юдицкий Иван Сафронович (12.3.1943—29.6.1944), Арестович Иван Васильевич (12.5.1943—29.6.1944), Скивицкий Григорий Александрович (12.5.1943—29.6.1944), Минович Антон Тимофеевич (17.8.1943—29.6.1944), Пузевич Иосиф Иванович (30.6.1943—29.6.1944).

Печатный орган подпольного райкома КП(б)Б — газета «Сталинец».

Редактор — Березовский Тарас Михайлович.

Подпольные партийные органы Компартии Белоруссии в годы Великой Отечественной войны (1941—1944): Краткие сведения об организации, структуре и составе. Мн., 1975. С. 162—163.

ГРЕССКИЙ ПОДПОЛЬНЫЙ РАЙКОМ ЛКСМБ (1.12.1942—1.7.1944)

До создания подпольного райкома комсомола комсомольской работой в районе руководил (с августа 1942 года) Слуцкий подпольный межрайком комсомола, секретарь которого П.Е.Попов одновременно являлся уполномоченным ЦК ЛКСМБ по Гресскому району и секретарем Гресского подпольного райкома комсомола. На этой должности П.Е.Попов оставался до ноября 1943 года. Уполномоченным ЦК ЛКСМБ по Гресскому району работал также П.И.Урбан (8.1942—12.1942). Гресский подпольный райком комсомола как коллегиальный орган приступил к работе в декабре 1942 года. Его основная база находилась в 225-й партизанской бригаде им. А.В.Суворова (командиры Л.П.Стефанюк, И.В.Арестович, А.М.Коледа, комиссары П.И.Разувакин, И.М.Рожков, В.И.Заяц) в Гресском районе.

СОСТАВ ПОДПОЛЬНОГО РАЙКОМА ЛКСМБ

Секретари: Попов Петр Емельянович (1.12.1942—1.11.1943), Сурдо Аркадий Николаевич (1.11.1943—1.7.1944), Березовский Тарас Михайлович — секретарь по пропаганде (1.12.1942—29.6.1943), Юрьев Тимофей Игнатьевич — секретарь по пропаганде (29.6.1943—1.7.1944).

Члены райкома: Сурдо Аркадий Николаевич (1.1.1943—1.11.1943), Березовский Тарас Михайлович (29.6.1943—1.7.1944), Юрьев Тимофей Игнатьевич (12.1942—29.6.1943), Урбан Петр Иванович (1.12.1942—1.1.1944), Гаврилович Павел Анисимович (19.4.1943—1.7.1943), Крицкий Казимир Люцианович (19.4.1943—30.5.1943), Лях Дмитрий Митрофанович (4.1943—5.9.1943, погиб).

Подпольные комсомольские органы Белоруссии в годы Великой Отечественной войны (1941—1944): Краткие сведения об организации, структуре и составе. Мн., 1976. С. 200—201.

Партызанскія фарміраванні, якія дзейнічалі на тэрыторыі Слуцкага раёна

64-я БРИГАДА им. В.П.ЧКАЛОВА

Создана в январе 1943 г. приказом по партизанскому соединению Минской и Полесской областей на базе отдельных отрядов Н.Н.Розова, А.И.Патрина, А.Е.Абабкова. Позже они соответственно

Наследие слуцкого края

названы им. М.М.Громова, им. Л.М.Доватора, «Железняк». В мае—августе 1943 г. организованы отряды им. Г.И.Котовского, им. С.Г.Лазо, им. 14-ти слуцких партизан.

Бригада действовала в Любанском, Слуцком, Стародорожском и Старобинском районах.

Соединилась с частями Красной Армии 30 июня 1944 г. в составе 6 отрядов общей численностью 1115 партизан.

Командиры бригады: Розов Николай Николаевич (январь 1943—сентябрь 1943, март 1944—июнь 1944), Смирнов Петр Иванович (сентябрь 1943—март 1944, и.о.).

Комиссары: Львов Алексей Васильевич (январь 1943—июнь 1943), Кононович Ипполит Сильвестрович (июнь 1943—июнь 1944).

Начальник штаба — Воротников Владимир Андреевич (январь 1943—июнь 1944).

Отряд им. Л.М.Доватора

Организован в августе 1941 г. из партийно-советского актива Любанского района и группы советских военнослужащих, попавшей в окружение. В конце 1941 г. к отряду присоединились группы Н.Я.Шикунова и А.Т.Чайковского. 24 августа 1943 г. ему присвоено имя Л.М.Доватора. До января 1943 г. действовал самостоятельно.

На день соединения с частями Красной Армии насчитывал 135 партизан.

Командиры отряда: Патрин Алексей Иванович (август 1941—август 1943), Буев Владимир Степанович (август 1943—март 1944), Баранов Григорий Яковлевич (март 1944—июнь 1944).

Комиссары: Чайковский Корней Тихонович (сентябрь 1942—январь 1943), Жуков Иван Николаевич (январь 1943—август 1943), Кореневич Степан Федорович (август 1943—июнь 1944).

Начальники штаба: Буев Владимир Степанович (август 1942—август 1943), Попов Петр Иванович (август 1943—июнь 1944).

Отряд им. М.М.Громова

Образован в сентябре 1941 г. в Любанском районе из группы военнослужащих, местных коммунистов и комсомольцев. В декабре 1941 г. к нему присоединилась

Партызаны брыгады імя Чкалава ў час адпачынку.

Наследие слуцкого края

группа военнослужащих П.И.Столицы. 14 августа 1943 г. отряду присвоено имя Героя Советского Союза летчика Михаила Михайловича Громова. До января 1943 г. действовал самостоятельно.

На день соединения с частями Красной Армии насчитывал 307 партизан.

Командиры отряда: Розов Николай Николаевич (сентябрь 1941 – январь 1943), Смирнов Петр Иванович (январь 1943 – сентябрь 1943), Кудашев Алексей Иванович (сентябрь 1943 – март 1944), Столица Петр Иосифович (апрель 1944 – июнь 1944).

Комиссары: Львов Алексей Васильевич (ноябрь 1941 – январь 1943), Столица Петр Иосифович (январь 1943 – апрель 1944), Мысливчик Николай Григорьевич (апрель 1944 – июнь 1944).

Начальники штаба: Стекленев Николай Фомич (январь 1943 – август 1943), Ковалев Сергей Иванович (август 1943 – сентябрь 1943), Романов Николай Константинович (сентябрь – июнь 1944).

Отряд «Железняк»

Создан в июле 1942 г. на базе инициативной группы, выделенной в июне 1942 г. отрядом Н.Н.Розова, и из патриотов Любанского района. 24 августа 1942 г. отряду присвоено имя «Железняк». До января 1943 г. действовал самостоятельно.

На день соединения с частями Красной Армии насчитывал 200 партизан.

Командиры отряда: Абабков Анатолий Ефремович (июль 1942 – октябрь 1943), Тараканов Владимир Сергеевич (октябрь 1943 – ноябрь 1943, и.о.), Никитин Анатолий Леонидович (ноябрь 1943 – июнь 1944).

Комиссары: Тараканов Владимир Сергеевич (июль 1942 – сентябрь 1943), Шепель Анатолий Дмитриевич (сентябрь 1943 – январь 1944), Шевцов Федор Степанович (январь 1944 – июнь 1944).

Начальники штаба: Чеглаков Василий Павлович (июль 1942 – ноябрь 1943), Королев Михаил Никифорович (ноябрь 1943 – июнь 1944).

Отряд им. Г.И.Котовского

Сформирован в мае 1943 г. из жителей д. Переспа Любанского района и инициативной группы, выделенной бригадой в марте 1943 г.

Уручэнне ўзнагарод партызанам атрада імя Катоўскага брыгады імя Чкалава. 1943 г.

Наследие слуцкого края

На день соединения с частями Красной Армии насчитывал 145 партизан.

Командир отряда — Букий Дмитрий Дмитриевич (май 1943—июнь 1944).

Комиссар отряда — Корнеев Дмитрий Корнеевич (май 1943—июнь 1944).

Начальник штаба — Веревкин Николай Григорьевич (май 1943—июнь 1944).

Отряд им. С.Г.Лазо

Организован в августе 1943 г. из жителей дд. Пласток Любанского и Уречье Слуцкого районов.

На день соединения с частями Красной Армии насчитывал 121 партизана.

Командиры отряда: Стекленев Николай Фомич (август 1943—апрель 1944, погиб), Кузнецов Илларион Андреевич (апрель 1944—июнь 1944).

Комиссары: Кузнецов Илларион Андреевич (сентябрь 1943—апрель 1944), Гришков Иван Филиппович (апрель 1944—июнь 1944).

Начальники штаба: Кобзарь Макар Филиппович (август 1943—октябрь 1943), Чеглаков Василий Павлович (ноябрь 1943—июнь 1944).

Отряд им. 14-ти слуцких партизан

Образован в августе 1943 г. из партизанских групп Н.Д.Белько и М.И.Луцевича, которые действовали с начала 1942 г. в дд. Иссерно, Процавичи Слуцкого района, и жителей окрестных деревень.

На день соединения с частями Красной Армии насчитывал 155 партизан.

Командиры отряда: Белько Николай Данилович (август 1943—апрель 1944, погиб), Корако Прохор Ефимович (апрель 1944—июнь 1944).

Комиссар — Змитрович Федор Ефимович (август 1943—июнь 1944).

Начальник штаба — Новицкий Александр Иванович (август 1943—июнь 1944).

225-я БРИГАДА им. А.В.СУВОРОВА

Создана в декабре 1942 г. приказом штаба партизанского соединения Слуцкой зоны на базе отрядов им. А.В.Суворова, им. С.М.Буденного и им. М.В.Фрунзе бригады им. К.Е.Ворошилова. Позже организованы отряды им. Ф.Э.Дзержинского, им. С.М.Кирова, им. Н.А.Островского, им. К.К.Рокоссовского, им. В.П.Чкалова и им. 26-летия Октября. В конце сентября 1943 г. отряды им. С.М.Кирова, им. Ф.Э.Дзержинского, им. С.М.Буденного, им. К.К.Рокоссовского переданы на формирование 95-й бригады им. М.В.Фрунзе.

Бригада действовала в Гресском и Слуцком районах.

Соединилась с частями Красной Армии 29 июня 1944 г. в составе 5 отрядов общей численностью 1040 партизан.

Командиры бригады: Стефанюк Леонид Петрович (декабрь 1942—июнь 1943), Арестович Иван Васильевич (июнь 1943—сентябрь 1943), Коледа Анатолий Матвеевич (сентябрь 1943—июнь 1944).

Комиссары: Разувакин Павел Ильич

Партызаны брыгады імя Суворава прымаюць прысягу. 1942 г.

Наследие слуцкого края

(декабрь 1942 — июнь 1943), Рожков Иван Митрофанович (июнь 1943 — август 1943), Заяц Владимир Иванович (август 1943 — июнь 1944).

Начальники штаба: Прыгунов Кузьма Андреевич (февраль 1943 — сентябрь 1943), Тимошенко Митрофан Матвеевич (сентябрь 1943 — июнь 1944).

Отряд им. А.В.Суворова

Образован в июле 1942 г.

В мае 1942 г. по заданию Минского подпольного обкома КП(б)Б из отряда М.П.Константинова выделилась организаторская группа во главе с В.И.Зайцем, которая в июле на базе подпольных групп, действовавших в Гресском районе с 1941 г., создала отряд. До 9 декабря 1942 г. отряд действовал в составе бригады им. К.Е.Ворошилова.

На день соединения с частями Красной Армии насчитывал 209 партизан.

Командиры отряда: Стефанюк Леонид Петрович (июль 1942 — декабрь 1942), Шпаковский Владимир Евстафьевич (декабрь 1942 — январь 1944), Шпаковский Иван Федорович (январь 1944 — июнь 1944).

Комиссары: Заяц Владимир Иванович (июль 1942 — август 1942, июнь 1943 — сентябрь 1943), Качков Петр Васильевич (август 1942 — ноябрь 1942), Емельянов Нил Денисович (ноябрь 1942 — июнь 1943), Богушевич Николай Семенович (сентябрь 1943 — июнь 1944). Начальники штаба: Шпаковский Владимир Евстафьевич (август 1942 — декабрь 1942), Тимошенко Митрофан Матвеевич (январь 1943 — август 1943), Меньшиков Анатолий Иванович (сентябрь 1943 — декабрь 1943), Соколовский Юлиан Иосифович (декабрь 1943 — июнь 1944), Кулеш Иван Устинович (июнь 1944).

Отряд им. М.В.Фрунзе

Сформирован в октябре 1942 г. в результате объединения прибывших по заданию ЦК КП(б)Б и советского тыла отряда «Истребитель» (организован в июле 1942 г.; командир — Степанов Николай Степанович, комиссар — Минович Антон Тимофеевич) и групп: диверсионных Пузевича, И.Г.Филимоненко, А.А.Хоняка, инициативной И.В.Арестовича, выделенной бригадой им. К.Е.Ворошилова, и диверсионно-разведывательной Н.А.Куприянова. До 8 декабря 1942 г. отряд действовал в составе бригады им. К.Е.Ворошилова.

На день соединения с частями Красной Армии насчитывал 318 партизан.

Командиры отряда: Арестович Иван Васильевич (октябрь 1942 — июнь 1943), Айларов Алексей Андреевич (июнь 1943 — ноябрь 1943), Прыгунов Кузьма Андреевич (ноябрь 1943 — июнь 1944).

Комиссары: Куприянов Н.А. (октябрь 1942 — февраль 1943), Коледа Анатолий Матвеевич (февраль 1943 — сентябрь 1943), Прыгунов Кузьма Андреевич (сентябрь 1943 — ноябрь 1943), Корончик Петр Федорович (ноябрь 1943 — февраль 1944), Юдицкий Иван Софронович (февраль 1944 — июнь 1944).

Начальники штаба: Тороп Кирилл Степанович (октябрь 1942 — ноябрь 1942, и.о.), Прыгунов Кузьма Андреевич (ноябрь 1942 — февраль 1943), Минович Антон Тимофеевич (февраль 1943 — июнь 1943), Сертаков Сергей Степанович (июнь 1943 — июнь 1944).

Отряд им. Н.А.Островского

Создан 3 августа 1943 г. в Гресском районе на базе инициативной группы во главе с Б.И.Богдановичем, А.Березовским, Г.К.Светицким (погиб), выделенной бригадой 28 мая 1943 г.

На день соединения с частями Красной Армии насчитывал 168 партизан.

Командиры отряда: Богданович Борис Иванович (август 1943 — сентябрь 1943), Шпаковский Иван Федорович (сентябрь 1943 — январь 1944), Шпаковский Владимир Евстафьевич (январь 1944 — июнь 1944).

Комиссары: Шпаковский Иван Федорович (август 1943 — сентябрь 1943, и.о.), Михайлов Алексей Михайлович (сентябрь 1943 — февраль 1944), Корончик Петр Федорович (февраль 1944 — июнь 1944).

Начальник штаба: Ходосов Анатолий Афанасьевич (август 1943 — июнь 1944).

Отряд им. В.П.Чкалова

Организован 1 сентября 1943 г. из партизан, выделенных отрядом им. А.В.Суворова.

На день соединения с частями Красной Армии насчитывал 116 партизан.

Наследие слуцкого края

Командир отряда — Забудько Василий Григорьевич (сентябрь 1943 — июль 1944).

Комиссары: Столер Семен Яковлевич (сентябрь 1943 — декабрь 1943), Царик Игнатий Николаевич (декабрь 1943 — июнь 1944).

Начальники штаба: Тимошенко Митрофан Матвеевич (сентябрь 1943), Филиппов Сергей Михайлович (сентябрь 1943 — декабрь 1943), Лизюков Евгений Ильич (декабрь 1943 — февраль 1944), Гапонов Тимофей Яковлевич (февраль 1944 — июнь 1944).

Отряд им. 26-летия Октября

Образован в начале декабря 1943 г. на базе инициативных групп, выделенных 30 сентября 1943 г. отрядами им. А.В.Суворова, им. В.П.Чкалова, им. Буденного.

На день соединения с частями Красной Армии насчитывал 204 партизана.

Командир отряда — Гаврилович Павел Анисимович (сентябрь 1943 — июнь 1944).

Комиссар — Столер Семен Яковлевич (декабрь 1943 — июнь 1944).

Помнік каля в. Ленькі на месцы бою групы партызан (са жніўня 1943 г. — атрад імя М.А.Астроўскага), якія 10.6.1943 г. знішчылі нямецкі дот, яго варту, захапілі зброю і боепрыпасы.

Начальники штаба: Яроцкий Михаил Михайлович (декабрь 1943 — март 1944), Витко Антон Афанасьевич (март 1944 — июнь 1944).

95-я БРИГАДА им. М.В.ФРУНЗЕ

Создана 27 сентября 1943 г. приказом штаба партизанского соединения Минской области из отрядов им. С.М.Кирова, им. Ф.Э.Дзержинского, им. С.М.Буденного, им. К.К.Рокоссовского, выделенных 225-й бригадой им. А.В.Суворова. Позже образован отряд им. А.М.Матросова.

Бригада действовала в Гресском и Слуцком районах.

Соединилась с частями Красной Армии 29 июня и 2 июля 1944 г. в составе 5 отрядов общей численностью 1032 партизана.

Командир бригады — Арестович Иван Васильевич (сентябрь 1943 — июнь 1944).

Комиссар — Минович Антон Тимофеевич (сентябрь 1943 — июнь 1944).

Начальник штаба — Потапенко Семен Петрович (сентябрь 1943 — июнь 1944).

Отряд им. С.М.Буденного

Образован в марте 1942 г. группой партийно-советских работников и молодежи д. Прусы Копыльского района. До мая 1942 г. действовал самостоятельно, затем — в составе бригады им. К.Е.Ворошилова. С декабря 1942 по сентябрь 1943 гг. — в составе 225-й бригады им. А.В.Суворова.

На день соединения с частями Красной Армии насчитывал 207 партизан.

Командиры отряда: Изюмский Михаил Николаевич (март 1942 — август 1943), Коновалов Гавриил Андреевич (август 1943 — июнь 1944).

Комиссары: Янковский Михаил Григорьевич (март 1942 — октябрь 1942), Разувакин Павел Ильич (октябрь 1942 — декабрь 1942), Скивицкий Григорий Александрович (декабрь 1942 — апрель 1944), Лукашевич Федор Викентьевич (апрель 1944 — июнь 1944).

Начальники штаба: Забудько Василий Григорьевич (март 1942 — июнь 1942), Скивицкий Григорий Александрович (июнь 1942 — декабрь 1942), Баричев Алексей Федорович (декабрь 1942 — август 1943), Кругликов Герасим Литманович (август 1943 — декабрь 1943), Панчук Георгий Андреевич (декабрь 1943 — май

Наследие слуцкого края

1944), Ясюченя Николай Харитонович (май 1944 – июнь 1944).

Отряд им. Ф.Э.Дзержинского

Сформирован 19 июня 1943 г. в 225-й бригаде им. А.В.Суворова из партизан 2-й роты отряда им. М.В.Фрунзе.

На день соединения с частями Красной Армии насчитывал 236 партизан.

Командир отряда: Лизюков Евгений Ильич (июнь 1943 – декабрь 1943), Кочанов Иван Игнатьевич (декабрь 1943 – июнь 1944), Айларов Алексей Андреевич (июнь 1944).

Комиссары: Минович Антон Тимофеевич (июнь 1943 – сентябрь 1943), Юдицкий Иван Софронович (сентябрь 1943 – декабрь 1943), Кругликов Герасим Литманович (декабрь 1943 – июнь 1944).

Начальники штаба: Просеной Андрей Павлович (июнь 1943 – октябрь 1943), Махлай Михаил Тимофеевич (октябрь 1943 – декабрь 1943), Цветков Михаил Алексеевич (декабрь 1943 – июнь 1944).

Отряд им. С.М.Кирова

Организован 19 июня 1943 г. в 225-й бригаде им. А.В.Суворова из партизан 3-й роты отряда им. М.В.Фрунзе.

На день соединения с частями Красной Армии насчитывал 266 партизан.

Командир отряда — Макаревич Николай Иванович (июнь 1943 – июнь 1944).

Комиссар — Артеменко Иван Федотович (июнь 1943 – июнь 1944).

Начальники штаба: Барейченок Андрей Германович ((июнь 1943 – март 1944, погиб), Бусел Владимир Павлович (март 1944 – июнь 1944).

Отряд им. К.К.Рокоссовского

Создан 19 сентября 1943 г. на базе инициативной группы (12 чел.), выделенной 225-й бригадой им. А.В.Суворова 5 июня 1943 г., и из жителей Гресского района. 27 сентября 1943 г. включен в состав 95-й бригады им. К.К.Рокоссовского.

На день соединения с частями Красной Армии насчитывал 160 партизан.

Командир отряда — Фомин Александр Дмитриевич (сентябрь 1943 – июнь 1944).

Комиссар — Родченко Виктор Дмитриевич (сентябрь 1943 – июнь 1944).

Начальник штаба — Конник Александр Кузьмич (сентябрь 1943 – июнь 1944).

Отряд им. А.М.Матросова

Образован в декабре 1943 г. из партизан, выделенных отрядами им. С.М.Кирова и им. Ф.Э.Дзержинского.

На день соединения с частями Красной Армии насчитывал 125 партизан.

Командир отряда — Локонцев Иван Семенович (декабрь 1943 – июнь 1944).

Комиссары: Лукашевич Федор Викентьевич (декабрь 1943 – апрель 1944), Скивицкий Григорий Александрович (апрель 1944 – июнь 1944).

Начальники штаба: Лапец Иван И. (декабрь 1943 – апрель 1944), Чесаков Александр Дмитриевич (апрель 1944 – июнь 1944).

БРИГАДА им. К.Е.ВОРОШИЛОВА

Создана в мае 1942 г. на базе отдельных отрядов им. С.И.Буденного, им. Г.И.Котовского, им. Н.А.Щорса, им. В.И.Чапаева. Позже организованы отряды им. Г.К.Жукова, им. М.В.Фрунзе, «Боевой» и влит отдельный отряд им. А.В.Суворова. В декабре 1942 г. на основании распоряжения начальника ЦШПД Слуцкий подпольный межрайком КП(б)Б развернул бригаду в партизанское соединение Слуцкой зоны, а из ее отрядов создал новые бригады: 300-ю им. К.Е.Ворошилова, 225-ю им. А.В.Суворова и 27-ю им. В.И.Чапаева.

Бригада действовала в Узденском, Дзержинском, Копыльском, Гресском, Слуцком, Краснослободском районах.

На день расформирования насчитывала около 3 тыс. партизан. Командир бригады — Капуста Филипп Филиппович (май 1942 – декабрь 1942).

Комиссар — Жижик Иван Климентьевич (июль 1942 – декабрь 1942).

Начальник штаба — Игнащенко Петр Захарович (май 1942 – декабрь 1942).

101-я БРИГАДА им. АЛЕКСАНДРА НЕВСКОГО

Создана в июне 1943 г. на основании приказа штаба партизанского соединения Минской области из отдельных отрядов В.Т.Меркуля (позже им. И.В.Сталина) и Д.Т.Гуляева (позже им. Д.Т.Гуляева), 4-го (позже им. Н.И.Бондаровца), им. И.Н.Хорсеева. Одновременно были организованы отряды им. П.С.Ломейко, им. Н.Петренко. Позже создан отряд им. И.М.Бондаренко.

Наследие слуцкого края

Командиру бригады Д.Т.Гуляеву присвоено звание Героя Советского Союза.

Бригада действовала в Старобинском районе.

Соединилась с частями Красной Армии 1 июля 1944 г. в составе 4 отрядов общей численностью 1300 партизан.

Командиры бригады: Гуляев Дмитрий Тимофеевич (июнь 1943—сентябрь 1943, погиб), Курильчик Николай Демьянович (сентябрь 1943—июль 1944).

Комиссар — Меркуль Василий Тимофеевич (июнь 1943—июль 1944).

Начальники штаба: Поляков Сергей Михайлович (июль 1943—сентябрь 1943, погиб), Игнащенко Петр Захарович (сентябрь 1943—июль 1944).

ОТДЕЛЬНЫЙ ОТРЯД М.И.ЖУКОВСКОГО

Образован в июле 1941 г. в Краснослободском районе из партийно-советского актива во главе с секретарем райкома КП(б)Б М.И.Жуковским и группы пограничников, попавших в окружение. Отряд насчитывал около 60 партизан. В боях с противником понес большие потери и в ноябре перестал существовать.

Помнік каля в. Панічы на месцы гібелі Дз.Ц.Гуляева.

Командир отряда — Жуковский Максим Иванович (июль 1941—сентябрь 1941, погиб).

ОТДЕЛЬНЫЙ ОТРЯД М.П.КОНСТАНТИНОВА

Сформирован в июле 1941 г. из группы партийно-советского актива Гресского района во главе с В.И.Зайцем и не вышедшей из вражеского тыла группы военнослужащих под руководством М.М.Либенкова. В сентябре 1941 г. к отряду присоединилась группа военнослужащих во главе с генерал-майором М.П.Константиновым. Вначале действовал самостоятельно, в марте 1942 г. влился в партизанское соединение Минской области.

В октябре 1942 г. расформирован.

Командиры отряда: Либенков Михаил Михайлович (июль 1941—сентябрь 1941), Константинов Михаил Петрович (сентябрь 1941—март 1942), Коновалов Павел Михайлович (март 1942—июль 1942), Скляр Даниил Абакумович (июль 1942—).

Комиссар — Заяц Владимир Иванович (июль 1941—май 1942).

ОТДЕЛЬНЫЙ ОТРЯД «АРТУР»

Начал организовываться в апреле 1942 г. на базе диверсионно-разведывательной группы (9 чел.) И.Ф.Золотаря, прибывшей из советского тыла.

Отряд действовал в Борисовском, Смолевичском, Крупском, Толочинском, Оршанском районах и в г.Минске.

Соединился с частями Красной Армии 2 июля 1944 г. общей численностью более 300 человек.

Командир отряда — Золотарь Иван Федорович («Артур») (апрель 1942—июль 1944).

ОТДЕЛЬНЫЙ ОТРЯД «МЕСТНЫЕ»

20 марта 1942 г. в тыл противника вышла диверсионно-разведывательная группа (23 чел.). Прибыв в Логойский район, она пополнилась местными партизанами и развернулась в отряд.

Командиру отряда С.А.Ваупшасову присвоено звание Героя Советского Союза.

Наследие слуцкого края

Отряд действовал в Логойском, Смолевичском, Борисовском, Червенском, Пуховичском, Узденском районах Минской области.

Соединился с частями Красной Армии в июле 1944 г.

Командир отряда — Ваупшасов Станислав Алексеевич (март 1942—июль 1944).

ОТДЕЛЬНЫЙ СЛУЦКИЙ ОТРЯД

Организован в июле 1941 г. из партийно-советского актива Слуцкого и Копыльского районов. В декабре 1941 г. группа отряда (50 чел.) вышла за линию фронта.

Командир отряда — Пашун Ф.А. (июль 1941 — декабрь 1941).

Партизанские формирования Белоруссии в годы Великой Отечественной войны (июнь 1941—июль 1944). Краткие сведения об орг. структуре партизанских соединений, бригад (полков), отрядов (батальонов) и их личном составе. Мн., 1983. С. 408; 414—417, 425—428, 440; 446—448; 509—510.

ГРУПА ПАЛІТРУКА КУРГАНАВА

Арганізавана ў ліпені 1941. Дзейнічала ў раёне в. Жылін Брод Слуцкага р-на. Была звязана з падпольнай групай Грэскай бальніцы, якую ўзначальваў Ю.Войчык. Камандзір групы старшы палітрук В (У). С.Курганаў, які загінуў у лістападзе 1941 у баі каля в. Пераходы.

ГРУПА ЛЕЙТЭНАНТА ФУРМАНАВА

Створана ў ліпені 1941 з ліку воінаў Чырвонай Арміі, трапіўшых у акружэнне. Дзейнічала ў Слуцкім раёне. Камандзір лейтэнант Фурманаў. У лістападзе 1941 г. накіравалася на ўсход з мэтай прабрацца да фронту.

СПЕЦГРУПА «ЮЖНЫЕ» НКДБ БССР

Пачынала фарміравацца ў кастрычніку 1943 г. у Маскве. Дзейнічала на акупіраванай тэрыторыі Слуцкага, Грэскага, Капыльскага і Старадарожскага раёнаў з 13 кастрычніка да 1 ліпеня 1944 г. Базіравалася пры партызанскай брыгадзе імя В.П.Чкалава. Налічвала 17 чалавек. Камандзір — капітан Левых Мікалай Ксенафонтавіч, нам. камандзіра па дыверсійнай рабоце Ц.Я.Ермаловіч. Група займалася ў першую чаргу зборам разведданых, праводзіла дыверсійную работу, інфармавала насельніцтва аб стане на франтах. Членамі групы былі падарваны тры паравозы, бронемашына, танк, 6 грузавых аўтамашын, тры масты, 1250 м чыгуначнага палатна, знішчана 70 фашыстаў, з іх 7 афіцэраў. 1 ліпеня 1944 г. злучылася з часцямі Чырвонай Арміі.

Фонды Слуцкага краязнаўчага музея.

Арганізатары і кіраўнікі падполля і партызанскага руху на Случчыне

АРАСТОВІЧ Іван Васільевіч, нарадзіўся 4.12.1909 г. у в. Рабак. У Чырвонай Арміі з 1931 г. Удзельнік вызвалення Заходняй Беларусі ў 1939 г. З чэрвеня 1941 г. на Заходнім фронце. У жніўні 1941 г. па заданні Мінскага падпольнага абкома КП(б)Б займаўся арганізацыяй партызанскага атрада. З чэрвеня 1942 г. кіраўнік дыверсійнай групы, памочнік камандзіра. З кастрычніка 1942 г. камандзір партызанскага атрада, у чэрвені — верасні 1943 г. — партызанскай брыгады 225-й імя А.В.Суворава, у верасні 1943 г. – чэрвені 1944 г. — партызанскай брыгады 95-й імя М.В.Фрунзе, адначасова член Грэскага падпольнага РК КП(б)Б. У 1944—1963 гг. быў на савецкай і гаспадарчай рабоце. Узнагароджаны ордэнамі Чырвонага Сцяга, Чырвонай Зоркі (двойчы), Айчыннай вайны I ступені, медалямі. Памёр 30.7.1978 г.

ВАЙЦАХОВІЧ Сяргей Рыгоравіч, нарадзіўся 20.3.1903 г. у в. Сярагі. У 1932 г. закончыў Камуністычны універсітэт Беларусі. Быў на партыйнай рабоце, з красаві-

С.Р.Вайцаховіч.

Наследие слуцкого края

У.І.Заяц.

І.С.Кананоўіч.

А.І.Сцяпанава.

А.Дз.Фамін.

ка 1941 г. сакратар Пінскага абкома КП(б)Б. З 23.4.1943 г. да ліпеня 1944 г. другі сакратар Пінскага падпольнага абкома КП(б)Б. У 1944—1947 гг. сакратар Пінскага абкома КП(б)Б. Яго імем названа вуліца ў Пінску. Памёр 3.9.1977 г.

ЗАЯЦ Уладзімір Іванавіч, нарадзіўся 22.9.1911 г. у в. Гацук. З 1930 г. на партыйнай і гаспадарчай рабоце. З ліпеня 1941 г. у тыле ворага, арганізатар і кіраўнік Грэскага партыйна-камсамольскага падполля, адначасова камандзір партызанскай групы, з ліпеня 1941 г. камісар атрада, у жніўні 1942 г. — ліпені 1943 г. член Слуцкага падпольнага міжрайкома КП(б)Б, у маі 1943 г. — чэрвені 1944 г. сакратар Грэскага падпольнага РК КП(б)Б, у жніўні 1943 г. — чэрвені 1944 г. камісар партызанскай брыгады 225-й імя А.В.Суворава. Пасля вайны да 1964 г. знаходзіўся на партыйнай, савецкай, адміністрацыйна-гаспадарчай рабоце. Узнагароджаны ордэнамі Леніна, Чырвонага Сцяга, Айчыннай вайны І ступені, медалямі. Памёр 5.7.1980 г.

КАЛЯДА Анатоль Мацвеевіч, нарадзіўся 13.3.1905 г. у в. Шыцчыцы. Быў на савецкай рабоце ў Грэскім раёне. З чэрвеня 1941 г. у Чырвонай арміі. У жніўні 1942 г. камандзір аддзялення ўзвода ў партызанскім атрадзе, з лютага 1943 г. камісар атрада. У верасні 1943 г. — чэрвені 1944 г. камандзір партызанскай брыгады 225-й імя Суворава. Адначасова член Грэскага падпольнага РК КП(б)Б. У 1944—1979 гг. быў на савецкай і адміністрацыйна-гаспадарчай рабоце. Узнагароджаны ордэнамі Чырвонага Сцяга (двойчы), Айчыннай вайны І і ІІ ступеней, медалямі.

КАНАНОВІЧ Іпаліт Сільвестравіч, нарадзіўся 21.4.1908 г. у в. Кукавічы Капыльскага раёна. Скончыў ВПШ пры ЦК КПСС (1953). З 1935 г. на савецкай і партыйнай рабоце. З лістапада 1941 г. на фронце. У лістападзе 1942 г. — ліпені 1944 г. член Мінскага падпольнага абкома КП(б)Б. З сакавіка 1943 г. упаўнаважаны БШПР, у сакавіку 1943 г. — чэрвені 1944 г. сакратар Слуцкага падпольнага РК КП(б)Б, адначасова з чэрвеня 1943 г. камісар партызанскай брыгады 64-й імя В.П.Чкалава. Пасля вайны сакратар Слуцкага райкома, Бабруйкага абкома КП(б)Б, старшыня Гродзенскага аблвыканкома, намеснік старшыні камісіі дзяржаўнага кантролю Савета Міністраў БССР. З 1963 г. на прафсаюзнай рабоце. Член ЦК КП(б)Б у 1952—1966 гг., член Рэвізійнай камісіі КПБ у 1949—1971 гг. Дэпутат Вярхоўнага Савета СССР у 1958—1962 гг., Вярхоўнага Савета БССР у 1951—1959 гг. Памёр 2.10.1974 г. Імем І.С.Кананоўіча названа вуліца ў Слуцку.

СЦЯПАНАВА Аляксандра Ігнатаўна, нарадзілася ў 1906 г. у Ленінградзе. Да Вялікай Айчыннай вайны працавала другім сакратаром Слуцкага райкома КП(б)Б, была членам Мінскага абкома партыі. З ліпеня 1941 г. член Мінскага падпольнага абкома партыі. Са жніўня 1942 г. па ліпень 1943 г. член міжрайкома КП(б)Б Слуцкай зоны. У чэрвені — ліпені 1943 г. выконвала абавязкі сакратара міжрайкома, з сакавіка па кастрычнік 1943 г. адначасова член Слуцкага падпольнага райкома КП(б)Б. У пасляваенныя гады на партыйнай і савецкай рабоце. Узнагароджана ордэнамі Леніна, Чырвонага Сцяга, Айчыннай вайны І ступені, медалямі. Памерла ў 1973 г.

ФАМІН Аляксандр Дзмітрыевіч, нарадзіўся ў 1911 г. у г. Вятлуга Ніжагарод-

Наследие слуцкого края

скай вобл., Расія. У 1929 г. закончыў мясцовую школу. Працаваў намеснікам сакратара райкома камсамола, служыў у Чырвонай арміі. Быў камандзірам узвода, батарэі, начальнікам штаба асобнага конна-артылерыйскага дывізіёна. У свой час яму давялося служыць у дывізіі, якой камандаваў Г.К.Жукаў (у 1933—1937 гг. дывізія дыслацыравалася ў Слуцку). У Вялікую Айчынную вайну адзін з кіраўнікоў партыйна-камсамольскай падпольнай групы ў Слуцку. З лістапада 1942 г. камандзір партызанскага атрада імя К.К.Ракасоўскага партызанскай брыгады імя М.В.Фрунзе.

У пасляваенны час актыўна ўдзельнічаў у аднаўленні разбуранай гаспадаркі Случчыны. Быў намеснікам старшыні райвыканкома, намеснікам дырэктара па палітчастцы Слуцкай МТС, старшынёй калгаса «Праўда», дырэктарам гархарчпрамкамбіната. У 1982 г. пайшоў на адпачынак, але прымаў актыўны ўдзел у грамадскай рабоце. Узнагароджаны ардэнамі Чырвонага Сцяга, Айчыннай вайны II ступені, многімі медалямі. Памёр у 1986 г.

Дакументы сведчаць

З ПАВЕДАМЛЕННЯ САВЕЦКАГА ІНФАРМБЮРО АД 18 ЖНІЎНЯ 1941 г.

Партизанские отряды, действующие в зоне г. Слуцка, оккупированного немцами, создают исключительные трудности для фашистов. Изо дня в день партизаны уничтожают немецкие транспорты с боеприпасами, горючим и продовольствием, истребляют немецких разведчиков, связистов, отставших от своих частей немецких солдат и даже отдельные подразделения фашистской армии. Немецкое командование неоднократно предписывало военному коменданту Слуцка ликвидировать партизанские отряды как «совершенно нетерпимые, особенно в районе прохождения важнейшей шоссейной магистрали». Меры, принимавшиеся комендантом, ни к чему не привели. В начале августа фашистский комендант был вынужден доложить командованию, что «партизанские отряды растут количественно, вооружение их улучшается: нападение на наши транспорты и войска совершаются в самых неожиданных местах и своим отчаянным характером опрокидывают всякое представление о нормальных военных операциях». Получив это донесение, германское командование вновь обязало коменданта в «десятидневный срок полностью ликвидировать все партизанские отряды, чего бы это ни стоило».

Сообщение Советского информбюро. М., 1944. Т. 1. С. 154.

ПАСТАНОВА БЮРО СЛУЦКАГА ГАРКОМА КПБ АБ ПРЫЗНАННІ ДЗЕЙНАСЦІ ПАРТЫЙНА-КАМСАМОЛЬСКІХ ПАДПОЛЬНЫХ ГРУП У СЛУЦКУ Ў 1941—1943 гг.

22 студзеня 1976 г.

Бюро горкома КПБ отмечает, что на основании воспоминаний непосредственных участников и документов, имеющихся в архивах, установлено, что в г. Слуцке в период его временной оккупации немецко-фашистскими захватчиками действовали подпольные группы, созданные в д. Новодворцы, на авторемонтных мастерских, узле связи и городской электростанции.

Инициаторами создания подпольных групп в г. Слуцке явились коммунисты А.Д.Фомин, М.И.Богунов, А.Ф.Борковский, комсомольцы П.Я.Маглыш, Н.И.Видякин и Д.В.Ковшов.

В октябре 1941 года сформировалось ядро подпольной группы в прилегающей к городу деревне Новодворцы во главе с коммунистами А.Д.Фоминым и М.И.Богуновым, в которую затем вошло 18 человек. Эта группа действовала до марта 1943 года.

С декабря 1941 года по март 1943 года на авторемонтных мастерских действовала комсомольская группа П.Я.Маглыша в составе 8 человек.

С декабря 1941 года по декабрь 1942 года на узле связи и городской электростанции действовала партийно-комсомольская группа, созданная Н.И.Видякиным и Д.В.Ковшовым в составе шести человек.

Общее руководство деятельностью подпольных групп осуществлялось главным образом командованием партизанского отряда Комарова (В.З.Коржа) через А.Д.Фомина, который лично знал и имел связь с руководителями других групп П.Я.Маглышем и Н.И.Видякиным.

Наследие слуцкого края

В то же время каждая группа в отдельности имела связь с партизанскими отрядами, дислоцировавшимися в лесах Слуцкого и соседних районов.

Бюро горкома КПБ постановляет:

1. Признать деятельность подпольных групп в г. Слуцке, созданных в д. Новодворцы, на авторемонтных мастерских, на узле связи и городской электростанции.

2. Считать непосредственными руководителями групп:

— партийно-комсомольской, созданной в д. Новодворцы, — Фомина Александра Дмитровича и Богунова Максима Ивановича;

— комсомольской, действовавшей на авторемонтных мастерских, — Маглыша Петра Яковлевича;

— партийно-комсомольской, действовавшей на узле связи и городской электростанции, — Видякина Николая Ивановича и Ковшова Дмитрия Витальевича.

3. Утвердить справку о деятельности и списки состава подпольных групп, представленные комиссией содействия сбору воспоминаний участников событий времен Великой Отечественной войны.

4. Просить Минский обком КПБ утвердить настоящее постановление.

Секретарь Слуцкого горкома КПБ А.Мартысюк

Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь. Ф. 4902. Воп. 1. Спр. 1. Л. 5—6.

ПАСТАНОВА БЮРО МІНСКАГА АБКОМА КПБ АБ СЛУЦКАЙ ПАДПОЛЬНАЙ ПАРТЫЙНА-КАМСАМОЛЬСКАЙ АРГАНІЗАЦЫІ (кастрычнік 1941 — сакавік 1943 гг.)

26 кастрычніка 1976 г.

1. Признать на основании документов и материалов, представленных Слуцким горкомом КПБ, Слуцкую подпольную партийно-комсомольскую организацию (октябрь 1941—март 1943 гг.).

2. Направить материалы о деятельности подпольной организации и списки ее членов в партийный архив Института истории партии при ЦК КПБ.

3. Поручить Слуцкому горкому КПБ продолжить работу по уточнению списочного состава подпольной организации.

Секретарь Минского обкома КП Белоруссии И.Поляков

Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь. Ф. 4902. Воп. 1. Спр. 1. Л. 1.

З ДАВЕДКІ РАЁННАЙ КАМІСІІ АБ ДЗЕЙНАСЦІ ПАДПОЛЬНЫХ ПАРТЫЙНА-КАМСАМОЛЬСКІХ ГРУП У г. СЛУЦКУ Ў ПЕРЫЯД ЯГО ЧАСОВАЙ АКУПАЦЫІ 1941—1944 гг.

...К концу 1941 г. и в начале 1942 г. в городе, а затем и в деревнях района возникают подпольно-патриотические организации.

Инициаторами создания их в г. Слуцке явились коммунисты А.Д.Фомин, М.И.Богунов, А.Ф.Борковский, комсомольцы П.Я.Маглыш, А.И.Видякин и Д.В.Ковшов...

ПОДПОЛЬНАЯ ПАРТИЙНО-КОМСОМОЛЬСКАЯ ГРУППА ПОД РУКОВОДСТВОМ А.Д.ФОМИНА И М.И.БОГУНОВА (октябрь 1941 г. — март 1943 г.)

В июле 1941 г. часть, в которой служил А.Д.Фомин, попала в окружение в районе г. Могилева... Фомин решил идти в Слуцк, где жила его теща...

В середине сентября 1941 г. в поисках связи с партизанами А.Д.Фомин со своим соседом Дубинко Василием отправляется в д. Летковщина к родственникам Дубинко — Липницкому Антону Леопольдовичу, коммунисту, бывшему работнику Вилейского облисполкома.

Через несколько дней в д. Летковщина к Липницкому пришел бывший зав. военным отделом Гресского РК КПБ Заяц Владимир Иванович, оставленный в районе для организации подпольной и партизанской борьбы. Липницкий познакомил А.Д.Фомина с В.И.Зайцем.

В.И.Заяц порекомендовал А.Д.Фомину пока оставаться в г. Слуцке, подбирать надежных людей для подпольной работы и отправки в партизаны...

В конце сентября Фомин встретил своего бывшего сослуживца по 21-му казачьему

Наследие слуцкого края

кавалерийскому полку Богунова Максима Ивановича («Митяй»)... Богунов М.И. сообщил Фомину, что в д. Козловичи живут знакомые им обоим командиры Советской Армии Трофимович Алексей Алексеевич и Лобанов Константин.

Примерно в то же время Фомин встретил оставшегося в г. Слуцке бывшего военнослужащего Сотникова Георгия Дмитриевича, а в октябре 1941 г. Барковского Александра Федоровича, которые также изъявили желание вести активную борьбу с оккупантами.

В ноябре 1941 г. на квартире у Барковского А.Ф. собрались коммунисты: Фомин А.Д., Богунов М.И., Барковский А.Ф., Хирин П.И. На этом совещании обсудили вопрос об организации подпольной работы. Общее руководство подпольной работой было возложено на Фомина А.Д. На Богунова было возложено руководство подпольщиками в д. Новодворцах. Фомину также было поручено к весне 1942 г. еще раз встретиться с В.И.Зайцем и договориться с ним о приеме в партизанский отряд группы патриотов, подготовленной подпольной организацией.

В октябре 1941 г. М.И.Богунов знакомит А.Д.Фомина с семьей Станкевичей, проживающей в д. Новодворцы. Станкевич Константин Павлович, его жена Надежда Михайловна, и ее сестра Морозова Нина Михайловна дают согласие войти в подпольную организацию, а их квартира становится конспиративной квартирой организации. Второй конспиративной квартирой была квартира А.А.Трофимовича в д. Козловичи.

В конце 1941 г. Богунов М.И.познакомил А.Д.Фомина с комсомольцем Радюком Николаем Герасимовичем, который к этому времени создал вокруг себя группу патриотов из комсомольцев и молодежи д. Новодворцы...

Таким образом уже к середине октября 1941 г. сформировалось ядро организации в составе А.Д.Фомина, М.И.Богунова, А.Ф.Борковского, К.П.Станкевича, В.М.Кадыша...

В декабре 1941 г. на квартире у К.П.Станкевича в Новодворцах происходит встреча А.Д.Фомина с Ф.Ф.Дубовиком, прибывшим в г. Слуцк по поручению начальника разведки партизанского отряда В.З.Коржа (Комарова) Гаврилы Петровича Стешица. После этой встречи устанавливаются постоянные прочные связи с партизанским отрядом В.З.Коржа.

В декабре 1941 г. на квартире у Борковского происходит встреча и знакомство А.Д.Фомина с Петром Яковлевичем Маглышем, руководителем подпольной комсомольской организации в г. Слуцке, ядро которой составляли рабочие бывшей машинно-тракторной мастерской...

В феврале 1942 г. была попытка установить связь с Минским подпольем. С этой целью туда посылался Григорий Орел, но эта попытка не увенчалась успехом...

К лету 1942 г. в состав подпольной организации входило 18 человек, в т. ч. членов и кандидатов в члены партии –5, членов ВЛКСМ – 7, беспартийных 6 человек.

Таким образом, по своему составу это была партийно-комсомольская подпольная организация.

Осенью 1941 г. К.П.Станкевич, работавший на немецких военных складах в д. Новодворцы, познакомился с одним из военнопленных, работавших на этих складах. Это был Пак Абрам Борисович (псевдоним Шпак Владимир Петрович). А.Б.Пак был руководителем большой группы военнопленных (до 20 человек), которые искали связи с партизанами с целью перехода в партизанский отряд...

В течение зимы военнопленные раздобыли два пистолета и шесть гранат. Ядро группы Пака А.Б. составляли Стрелец Иван Данилович – политрук, Максименко Иван (он же Шер Аркадий) – лейтенант, Бектемиров Николай – лейтенант, Зелинский Евгений.

Группа под руководством Н.Радюка собрала 22 винтовки, 2 пистолета, 12 гранат и около 1000 патронов. Все это пошло на вооружение тех патриотов, которые направлялись в партизанские отряды.

Подпольной организации удалось в 1942 г. и в начале 1943 г. осуществить несколько диверсионных актов. А.Ф.Борковский работал автомехаником в немецких авторемонтных мастерских.... Летом 1942 г. он и его товарищи сожгли помещение мастерских вместе с оборудованием и находившимися в ремонте автомашинами...

В ночь с 6 на 7 ноября 1942 г. А.Д.Фомин, А.Ф.Борковский и А.А.Трофимович вывесили в Слуцком городском парке Красный флаг, который развивался на 4-метровом шесту до полудня 7 ноября...

Наследие слуцкого края

Весной 1943 г. подпольщик Сотников Г.Д. поджег склад с готовой продукцией на Слуцкой мебельной фабрике...

Летом 1942 г. в целях получения информации о предполагаемых карательных и иных мероприятиях полиции и оккупантов подпольная организация приняла решение послать на работу в Слуцкую полицию подпольщиков Николая Радюка и Михаила Соколовича. Выполняя задание подпольной организации, они проделали большую работу, своевременно информировали организацию о мероприятиях полиции, о дислокации и численности немецких гарнизонов, доставая бланки необходимых документов...

В полиции Н.Радюк «прослужил» до марта 1943 г., а затем во избежание ареста ушел в партизанский отряд Губина. Погиб в бою с оккупантами 19 ноября 1943 г. в д. Колки Гомельской области. М.Соколович по доносу предателя был арестован и расстрелян оккупантами вместе в М.И.Богуновым, П.Я.Маглышем и др. по пути из Слуцка в Минск.

Большую патриотическую работу проводил член подпольной организации Александр Романович Прохоров, который работал переплетчиком Слуцкой городской типографии, открытой немецкими властями...

Патриотическая деятельность Прохорова продолжалась до мая 1944 г., когда он был арестован, а затем отправлен на каторжные работы во Францию...

22 ноября 1942 г. подпольщики вывели из Слуцка большую группу (более 20 человек) военнопленных и доставили их в партизанский отряд В.З.Коржа. Вместе с этой группой в отряд ушел и А.Д.Фомин. Руководство оставшимися подпольщиками возглавил М.И.Богунов...

По заданию командования партизанского отряда В.З.Коржа подпольщики совместно с группой П.Я.Маглыша готовили крупную диверсию с целью уничтожения верхушки оккупационных властей в Слуцке, в т. ч. гебитскомиссара, начальника жандармерии, начальника окружной полиции и других... Но операция сорвалась. Начались аресты. Сначала был арестован Врублевский, затем П.Я.Маглыш, М.Н.Соколович, А.Ф.Борковский, а позднее почти все члены подпольной организации П.Маглыша.

Избежавшие ареста подпольщики М.И.Богунов, К.П.Станкевич, А.М.Станкевич, Н.М.Морозов, Н.Г.Радюк ушли в партизаны... М.И.Богунов решил вернуться в Новодворцы, чтобы вывезти в партизанскую зону семью В.М.Кадыша. Но по пути из Новодворцев попал на полицейскую засаду и был арестован вместе с женой и двумя детьми Кадыша, а затем расстрелян вместе с группой П.Я.Маглыша у д. Самохваловичи по пути в Минск.

После этого в Слуцке остались и продолжали работу лишь Г.Д.Сотников, А.Р.Прохоров, П.И.Хирин, с которыми А.Д.Фомин продолжал поддерживать связь и направлять их работу. В мае 1943 г. ушли в партизанский отряд Г.Д.Сотников и П.И.Хирин, а в мае 1944 г. был арестован А.Р.Прохоров.

Будучи в партизанских отрядах слуцкие подпольщики также проявили себя настоящими патриотами. А.Д.Фомин командовал партизанским отрядом им. Рокоссовского бригады им. Фрунзе и был награжден орденом Красного Знамени.

А.А.Ходосов был начальником штаба отряда им. Н.Островского бригады им. Суворова и награжден орденом Отечественной войны I степени.

Орденом Отечественной войны I степени был награжден также В.М.Кадыш.

А.А.Трофимович был партизаном, а затем секретарем Слуцкого подпольного РК ЛКСМБ. Награжден медалью «За отвагу» и «Партизану Отечественной войны» I степени.

А.Б.Пак был командиром взвода разведки отряда. Награжден орденом Красной Звезды.

Г.Д.Сотников был партизаном отряда им. Н.Островского бригады им. Суворова. Награжден тремя медалями.

Медалями были награждены ставшие партизанами подпольщицы А.М.Станкевич и Н.М.Морозова.

КОМСОМОЛЬСКАЯ ГРУППА П.Я.МАГЛЫША
(декабрь 1941 г.— март 1943 г.)

Великая Отечественная война застала Петра Яковлевича Маглыша под г. Белостоком, где он проходил службу в армии... Будучи раненым попал в плен, но вскоре бежал. В октябре или в начале ноября 1941 г. появился в г. Слуцке и устроился на работу в немецкие авто-

Наследие слуцкого края
Сайт, посвященный истории Слуцкого

Сям'я Маглышаў. Стаіць справа П.Я.Маглыш.

ремонтные мастерские (на базе Слуцкой МТС), где работал его отец Я.Д.Маглыш... П.Я.Маглыш включается в подпольную борьбу. Первыми его помощниками становятся отец и сестра Надежда...

В начале 1942 г. П.Я.Маглыш устанавливает связь с партизанским отрядом Дунаева (Тараховича И.Н.) и в марте 1942 г. проводит совместно с группой партизан операцию по экспроприации Слуцкого банка... Во время этой операции было захвачено награбленное фашистами золото, серебро, большое количество советских денег. Все это затем было отправлено на «Большую землю» в фонд обороны страны. На эти средства была построена авиаэскадрилья «Партизан Слуцка».

В мае 1942 г. П.Маглыш вместе с А.Д.Фоминым осуществляют поездку в Старобинский район в дер. Сухая Миля, где лично встречаются с В.З.Коржом и начальником разведки отряда Стешицем...

В феврале 1942 г. группа П.Маглыша осуществила крупную диверсию — поджог немецкого автогаража...

В декабре 1942 г. П.Маглыш на трех немецких автомашинах отправляет в партизанский отряд 32 военнопленных, которые благополучно прибыли туда и стали партизанами.

В начале 1943 г. еще одна большая группа военнопленных была освобождена на разъезде 95-го километра и отправлена вместе с захваченными автомобилями в партизанский отряд им. Фрунзе.

В ноябре 1942 г. группа Маглыша осуществила взрыв склада на мелькомбинате...

ПАРТИЙНО-КОМСОМОЛЬСКАЯ ГРУППА Н.И.ВИДЯКИНА—Д.В.КОВШОВА, ДЕЙСТВОВАВШАЯ НА ЭЛЕКТРОСТАНЦИИ И УЗЛЕ СВЯЗИ (декабрь 1941 г. — декабрь 1942 г.)

К началу декабря 1941 г. начала складываться подпольная группа на узле связи. Здесь работали расконвоированные военнопленные радиотехники Дмитрий Ковшов, Леонид Голов, Владимир Нилус...

Вскоре Д.В.Ковшов знакомится с бывшим летчиком Н.И.Видякиным, который бежал из лагеря военнопленных и жил нелегально под фамилией Боколенков. Видякин входил в группу, которая готовилась уйти к партизанам. Руководил группой старший политрук, фамилию которого установить не удалось. В состав группы входило до 20 человек... К концу января 1942 г. все приготовления были закончены... Но из-за какой-то случайности часть членов группы, в их числе и старший политрук, провалилась. Последовали аресты и расстрелы. Н.И.Видякину и Д.В.Ковшову пришлось на время вернуть работу. Летом 1942 г.

Наследие слуцкого края

М.І.Відзякін.

Дз.В.Каўшоў.

Видякин устроился работать механиком на табачную фабрику....

В конце ноября 1942 г. в г. Слуцк вместе с М.Д.Пшеничновым прибыла связная М.И.Батурина и передала Д.В.Ковшову задание подпольного обкома КП(б)Б) взорвать электростанцию и узел связи. Для этой цели она привезла 7 магнитных мин...

Видякин поручил произвести минирование основных узлов электростанции дежурному технику главного щита Н.С.Кокину и технику химической очистки воды К.В.Мещерякову... 5 декабря 1942 г. все мины были заложены. Как и предусматривалось, две мины были поставлены под силовые трансформаторы, одна — на коленчатый вал дизеля и одна — под цистерну с нефтью.

На узле связи Д.В.Ковшов заложил две мины в аккумуляторную, добавив к ним 8 кг толу...

...Гебитскомиссар Слуцка доносил в Минск генеральному комиссару Белоруссии Кубэ: «В ночь с 6 на 7 декабря 1942 года в Слуцке произошло два взрыва: около 20 часов сильный взрыв и около 1 часа ночи взрыв меньшей мощности. Взрывы произошли на электростанциях. Обе сильно повреждены. Трансформаторная подстанция полностью разрушена...

В докладной, очевидно, умышленно изменялась дата проведения операции и не упоминается, что полностью разрушен также и узел связи.

На следующий день начались аресты. Инженера электростанции Пикуса и работников почты А.Голова и В.Нилуса, которые не ушли в партизаны, расстреляли без всякого расследования их вины...

Н.И.Видякин до января 1943 г. был связным партизанского отряда им. Кирова бригады им. Фрунзе. 8 февраля 1943 г. прибыл в партизанскую бригаду им. Суворова. В октябре 1943 г. был отправлен на «Большую землю», зачислен в 142-й гвардейский штурмовой авиационный полк и погиб в бою 1 июля 1944 года...

Выводы:

На основании вышеизложенного районная комиссия содействия сбору воспоминаний участников событий времени Великой Отечественной войны делает заключение, что в городе Слуцке и прилегающей к нему деревне Новодворцы в 1941 – 1943 годах действовали как наиболее организованные три подпольные группы:

— партийно-комсомольская группа под руководством А.Д.Фомина и М.П.Богунова (октябрь 1941 – март 1943 гг.);

— комсомольская группа П.Я.Маглыша (декабрь 1941 – март 1943 гг.);

— партийно-комсомольская группа Н.И.Видякина и Д.В.Ковшова (декабрь 1941 – декабрь 1942 гг.)...

Предлагаемую справку комиссия считает документом, в сжатой форме отражающим действия трех наиболее организованно оформленных подпольных групп в городе Слуцке.

Комиссия:

Криваль М.С. — зав. отделом пропаганды и агитации райкома КПБ.

Дубовик В.В. — секретарь райкома ЛКСМБ

Ляпустин А.А. — зам. председателя горисполкома

Коледа Н.В. — зам. председателя райисполкома

Никольский М.А. — директор ШРМ № 1 г. Слуцка

Кирюхин Г.А. — научный сотрудник краеведческого музея

Стукало П.К. — начальник IV отделения горвоенкомата

Пранович П.К. — работник райотдела КГБ

Тишкевич В.Н. — зам. редактора районной газеты «Шлях Ильича».

Секретарь Слуцкого райкома КПБ А.Мартысюк

Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь. Ф. 4902. Воп. 1. Спр. 1. Л. 7–28.

Наследие слуцкого края

СПІС ЧЛЕНАЎ ПАДПОЛЬНЫХ ГРУП, ЯКІЯ ДЗЕЙНІЧАЛІ Ў СЛУЦКУ Ў 1941—1943 гг.

1. ПАРТИЙНО-КОМСОМОЛЬСКАЯ ГРУППА А.Д.ФОМИНА — М.И.БОГУНОВА

1. БОГУНОВ Максим Иванович, р. в 1914 г. в д. Поповка Кошарского р-на Ростовской обл., русский, член КПСС с 1940 г., военнослужащий.

Октябрь 1941 год. Вместе в А.Д.Фоминым был одним из организаторов и руководителей подпольной организации. Проводил патриотическую работу среди молодежи в д. Новодворцы. Вместе со Станкевичем слушал и распространял сводки Совинформбюро, помогал отправлять красноармейцев, бежавших из лагеря военнопленных в партизанский отряд. В марте 1943 г. попал на полицейскую засаду у д. Козловичи, когда вез семью Кадыша в партизанский отряд, был арестован и расстрелян гитлеровцами.

2. БОРКОВСКИЙ Александр Федорович, р. в 1907 г. в д. Веска Краснослободского р-на Минской обл., белорус, член КПСС с 1930 г., военнослужащий.

Октябрь 1941 год. Работал в немецких авторемонтных мастерских, распространял среди рабочих советские газеты и листовки. Осуществлял диверсионные акты. В июне 1942 года участвовал в поджоге мастерских. В марте 1943 года арестован гитлеровцами и расстрелян по дороге в г. Минск.

3. КАДЫШ Василий Минович, р. в 1909 г. в д. Новодворцы Слуцкого р-на, белорус, кандидат в члены КПСС с 1940 г., рабочий вагоно-ремонтного завода в г. Минске.

Октябрь 1941 г. Работая на немецких продовольственных складах в Новодворцах рабочим, вступил в связь с группой советских военнопленных (А.Б.Пака), передавал им сводки Совинформбюро, готовил их к уходу в партизанский отряд. Принимал участие в приобретении радиоприемника. С лета 1942 года на его квартире была явка для партизанских связных. 2 февраля 1943 г. ушел в партизанский отряд В.Губина.

4. МОРОЗОВА Нина Михайловна, р. в 1913 г. в д.Новодворцы Слуцкого р-на, белоруска, беспартийная, домохозяйка.

Октябрь 1941 г. Вместе со своей сестрой Станкевич Н.М. являлась хозяйкой явочной квартиры. Во время встреч подпольщиков и работы радиоприемника обеспечивала охрану дома от проникновения посторонних. В марте 1943 года вместе с семьей Станкевич ушла в партизанский отряд Губина.

5. ПАК Абрам Борисович, р в 1918 г. в с. Купель Волочисского р-на Винницкой обл., еврей, член ВЛКСМ, военнослужащий.

Декабрь 1941 год. Участвовал в распространении сводок Совинформбюро среди военнопленных, работавших на складе, и в организации их ухода в партизанский отряд. В ноябре 1942 года вместе с группой военнопленных убыл в партизанский отряд им. Ленина.

6. ПРОХОРОВ Александр Романович, р в. 1910 г. в г. Осиповичи Могилевской обл., белорус, беспартийный, столяр-переплетчик Слуцкого гарнизонного Дома Красной Армии,

Декабрь 1941 год. Работая в немецкой типографии переплетчиком, Прохоров А.Р. снабжал подпольщиков бумагой, шрифтом, мастикой, которые затем переправлялись партизанам. Кроме того, передавал фамилии авторов антисоветских статей, печатавшихся в оккупационной газете, бланки паспортов, продовольственные талоны. Передал Фомину канцелярскую печатную машинку. В мае 1944 года был арестован и направлен на работу в Германию, а затем во Францию.

7. РАДЮК Александр Герасимович, р. в 1922 г. в д. Новодворцы Слуцкого р-на, белорус, член ВЛКСМ с 1938 г., рабочий.

В феврале 1942 года в составе подпольной комсомольской группы Н.Радюка вошел в состав организации. Принимал активное участие в сборе оружия, распространении сводок Совинформбюро и листовок среди жителей д. Новодворцы. Пдготовил к уходу в партизаны патриотов — жителей д. Новодворцы Бобуревич И.Е., Кулик С.П., Хиль В.И. В мае 1943 года ушел в партизанский отряд.

8. РАДЮК Николай Герасимович, р. в 1924 г. в д. Новодворцы Слуцкого р-на, белорус, член ВЛКСМ с 1939 г., учащийся.

Октябрь 1941 г. Создал подпольную группу в составе 5 человек, которая в феврале 1942 года вошла в состав подпольной партийно-комсомольской организации. Связь с группой поддерживалась через М.И.Богунова. По заданию организации поступил служить в слуцкую полицию, получал там необходимую информацию о действиях полиции, которая затем

Наследие слуцкого края

передавалась в партизанский отряд Комарова. Распространял советские газеты, листовки, сводки Совинформбюро. 1 марта 1943 года ушел в партизанский отряд Губина Полесского соединения. Погиб в бою 19 ноября 1943 г.

9. РАДЮК Евгений Герасимович, р. в 1927 г. в д. Новодворцы Слуцкого р-на, беспартийный, колхозник.

В июле 1942 г. вместе с братьями вошел в подпольную организацию. Принимал активное участие в сборе оружия и распространении сводок Совинформбюро и выполнял поручения по связи между подпольщиками. В марте 1943 года ушел в партизанский отряд. Умер в 1964 году.

10. РАДЮК Леонид Герасимович, р. в 1929 г. в д. Новодворцы Слуцкого р-на, белорус, беспартийный, учащийся.

В июле 1942 года вместе с братьями вошел в подпольную организацию. Принимал участие в сборе оружия, распространении сводок Совинформбюро и др. советских материалов. В марте 1943 года ушел в партизанский отряд.

11. СТАНКЕВИЧ Константин Павлович, р. в 1905 г. в д. Шуляки Слуцкого р-на, белорус, беспартийный, военнослужащий.

Октябрь 1941 г. Работал среди советских военнопленных на немецких складах, обеспечил их подготовку и отправку в партизанский отряд. С мая 1942 года на его квартире находился радиоприемник, через который принимались, записывались, а затем распространялись сводки Совинформбюро и другие сообщения советского радио. С июня 1942 г. на его квартире была явка для связных партизанских отрядов Комарова и Губина. Погиб в бою 24 января 1944 года.

12. СТАНКЕВИЧ Надежда Михайловна, р. в 1910 г. в д. Новодворцы Слуцкого р-на, белоруска, беспартийная, домохозяйка.

Октябрь 1941 г. Вместе с мужем Станкевичем К.П. принимала активное участие в работе подпольной организации. Являлась хозяйкой явочной квартиры, где также хранился радиоприемник. Во время совещаний руководителей организации и их встреч с партизанскими связными обеспечивала охрану дома от проникновения посторонних. Ушла в партизанский отряд Губина вместе с мужем и детьми в марте 1943 года.

13. СОТНИКОВ Георгий Дмитриевич, р. в 1918 в г. Покотиловка Талды-Курганской обл., русский, член ВЛКСМ, военнослужащий.

Октябрь 1941 г. После установления связи с А.Д.Фоминым достал радиоприемник и установил его на квартире Александра Федоровича, где жил сам. Принимал сводки Совинформбюро и распространял их среди населения. Летом 1942 г. по заданию Фомина купил в еврейском гетто второй радиоприемник за 1500 марок, который был установлен сначала на чердаке производственного здания завода «Пролетарий» («Металлист»), а затем в квартире Станкевича К.П. В мае 1943 г. организовал поджог склада готовой продукции мебельной фабрики. В мае 1943 г. убыл в партизанский отряд им. Островского.

14. СОКОЛОВИЧ Михаил Никитович, р. в 1919 г. в д. Новодворцы Слуцкого р-на, белорус, член ВЛКСМ с 1936 г., военнослужащий.

Будучи в рядах Советской Армии попал под Киевом в окружение и в ноябре 1941 г. пришел на родину в д. Новодворцы, где через А.Радюка в феврале 1941 года был привлечен к подпольной работе, а затем вместе с А.Радюком направлен на работу в Слуцкую полицию. В начале марта 1943 года был арестован и расстрелян.

15. ТРОФИМОВИЧ Алексей Алексеевич, р. в 1916 г. в д. Козловичи Слуцкого р-на Минской обл., белорус, член ВЛКСМ с 1936 г., военнослужащий.

Октябрь 1941 г. Проводит агитационно-массовую работу среди патриотически настроенной молодежи д. Козловичи. В мае 1942 г. вместе с А.Д.Фоминым ходил на связь в партизанский отряд Комарова (Коржа В.З.) в д. Сухая Миля. С мая 1942 г. на его квартире была установлена явка, куда приходили партизанские связные (Александр Шаула и др.). В январе 1943 г. ушел в партизанскую бригаду им. Чкалова.

16. ФОМИН Александр Дмитриевич, р. в 1911 г. в г. Ветлуга Горьковской обл., русский, член КПСС с 1939 г., военнослужащий — офицер Советской Армии.

Октябрь 1941 г. Руководитель подпольной партийно-комсомольской организации, один из ее организаторов. Выбыл 22 ноября 1942 года в партизанский отряд Коржа В.З. (Комарова) в Старобинский район. В течение 1943 года по заданию командования партизан неоднократно приходил в г. Слуцк на связь с подпольщиками.

Наследие слуцкого края

17. ХИРИН Петр Иванович, р. в 1911г., русский, член КПСС, военнослужащий.

Октябрь 1941 г. Вместе с Прохоровым А.Р. достал пишущую машинку, передавал руководителям подпольной организации бумагу, типографскую краску, шрифты. Ушел в партизанский отряд им. Суворова в сентябре 1943 года.

18. ХОДОСОВ Анатолий Афанасьевич, р. в 1916 в г. Красная Стрелица Хомутовского р-на Курской обл., член ВЛКСМ с 1934 г., военнослужащий.

Май 1942 г. Занимался сбором оружия (раздобыл две винтовки с патронами) и подготовкой советских патриотов к уходу из города в партизанский отряд. В феврале 1943 года убыл в партизанский отряд Комарова (Коржа В.З.).

II. КОМСОМОЛЬСКАЯ ГРУППА П.Я.МАГЛЫША

19(1). БОРИСИК Мария Кузьминична, р. в 1924 г. в д. Михейки Слуцкого р-на, белоруска, член ВЛКСМ с 1940 г., учащаяся.

Август 1942 г. Член подпольной группы. Распространяла сводки Совинформбюро, листовки, осуществляла связь между подпольщиками. Арестована и расстреляна оккупантами в марте 1943 года.

20(2). МАГЛЫШ Петр Яковлевич, р. в 1919 г. в д. Ворковичи Слуцкого р-на, белорус, член ВЛКСМ с 1936 г., военнослужащий.

Декабрь 1941 г. Руководитель и организатор подпольной антифашистской группы в авторемонтных мастерских (МТМ). Арестован и расстрелян оккупантами в марте 1943 года.

21(3). МАГЛЫШ Яков Дмитриевич, р. в 1888 г. в д. Ворковичи Слуцкого р-на, белорус, беспартийный, рабочий Слуцкой машинно-тракт. маст. (МТМ).

Декабрь 1941 г. Активный участник подпольной антифашистской группы. Вместе с сыном участвовал в проведении многих диверсий против оккупантов (поджог автомобильного гаража, освобождение и отправка советских военнопленных к партизанам и др.). Арестован и расстрелян оккупантами в марте 1943 года.

22(4). МАГЛЫШ Надежда Яковлевна, р. в 1912 г. в д. Ворковичи Слуцкого р-на, белоруска, член ВЛКСМ с 1928 г., служащая.

Декабрь 1941 г. Активный член подпольной группы. Вместе с братом участвовала в организации антифашистской борьбы, подборе единомышленников, доставала и переправляла к партизанам медикаменты, с декабря 1942 года осуществляла связи с партизанским отрядом Коржа. Убита оккупантами при аресте 9 марта 1943 года на улице Ленина в г. Слуцке.

23(5). МАГЛЫШ Екатерина Тимофеевна, р. в 1891 г. в д. Ворковичи Слуцкого р-на, белоруска, беспартийная, домохозяйка.

Декабрь 1941 г. Хозяйка явочной квартиры, в которой с октября 1942 года по февраль 1943 года находился радиоприемник и проходили встречи подпольщиков и партизанских связных. В марте 1943 в связи с разгромом подпольной группы прекратила работу.

24(6). ТРУХАН Павел Алексеевич, р. в 1910 г. в д. Сельцо Старобинского р-на Минской обл., белорус, беспартийный, врач Слуцкой горбольницы.

Август 1942 г. Член подпольной группы. Передавал медикаменты и перевязочные материалы для партизанского отряда Коржа, давал фиктивные справки о болезни гражданам города с тем, чтобы освободить их от угона на фашистскую каторгу. Арестован и расстрелян оккупантами в марте 1943 года.

III. ПОДПОЛЬНАЯ ПАРТИЙНО-КОМСОМОЛЬСКАЯ ГРУППА Н.И.ВИДЯКИНА – Д.В.КОВШОВА

25(1). ВИДЯКИН Николай Иванович, р. в 1914 г. в с. Дегилевка Рузаевского р-на Мордовской АССР, русский, член ВЛКСМ, военный летчик, мл. лейтенант.

Руководитель и организатор подпольной группы. Принимал участие в разработке всех операций. Проводил широкую устную антифашистскую пропаганду, организовывал распространение листовок в городе. Подготовил исполнителей диверсии на электростанции, лично инструктировал их о порядке проведения операции. После ухода непосредственных исполнителей диверсии в партизанскую бригаду им. Калинина стал связным партизанского отряда им. Кирова, бригады им. Фрунзе. В ноябре 1943 года был переправлен на «Большую землю», зачислен в 142 гвардейский штурмовой авиационный полк и погиб в бою 15 июля 1944 года.

26(2). ЕВДОКИМОВА (ГУЗ) Анна Михайловна, р. в 1917 г. в д. Верхняйская Якшинского р-на Кемеровской обл., русская, член ВЛКСМ, дежурная щитового управления.

Наследие слуцкого края

Июнь 1942 г. — член подпольной группы. К подпольной работе была привлечена Кокиным Н.С., который работал на электростанции дежурным техником на главном щите управления. Распространяла листовки в городе, вела устную антифашистскую пропаганду, через знакомых добывала соль, бумагу, керосин, медикаменты, мастику, которые затем через Кокина и других лиц переправлялись в партизанский отряд.

Принимала активное участие в проведении диверсий на электростанции в сентябре и в декабре 1942 года. Затем была связной партизанских отрядов им. Лазо и им. Громова бригады им. Чкалова.

27(3). КОВШОВ Дмитрий Витальевич, р. в 1920 г. в д. Истра Московской обл., русский, член ВЛКСМ, техник Московского радиоцентра Купавна.

Июнь 1942 года — руководитель группы. Руководил подпольной группой с июня по декабрь 1942 года. Работал техником на узле связи, слушал радиопередачи из Москвы, рассказывал подпольщикам их содержание, распространял листовки и советские газеты, лично отремонтировал и передал два радиоприемника в партизанские бригады им. Чапаева и им. Фрунзе. Лично пронес магнитные мины на территорию электростанции и передал их Кокину и Мещерякову, сам же осуществил диверсию на узле связи. Затем ушел в партизанский отряд им. Пархоменко бригады им. Калинина.

28(4). КОКИН Николай Степанович, р. в 1913 г. в г. Смоленск, русский, канд. в члены КПСС, военный техник 2-го ранга.

Июнь 1942 года — член подпольной группы из числа военнопленных, работал дежурным техником распределительного щита на электростанции, вовлечен в подпольную группу Видякиным Н. В свою очередь привлек к подпольной работе Гуз А.М.,у которой некоторое время жил на квартире. Передавал ей листовки и газеты для распространения в городе, вел устную антифашистскую пропаганду, передавал партизанам через Видякина Н.И. медикаменты, бумагу, керосин, мастику и др. 5 декабря 1942 года заминировал два силовых трансформатора, цистерну с нефтью, коленчатый вал двигателя вспомогательной электростанции. После совершения диверсии вместе с другими участниками ушел в партизанский отряд им. Пархоменко, бригады им. Калинина.

29(5). МЕЩЕРЯКОВ Константин Владимирович, р. в 1919 г. в г. Бийск Алтайского края, русский, член ВЛКСМ, не установлено.

Мещеряков К.В. из числа военнопленных, работал техником химической очистки воды на электростанции. К подпольной работе привлечен Видякиным Н.И. Вместе с Кокиным Н.С. в сентябре 1942 г. слили масло из емкостей, предназначенное для доливки трансформаторов, что привело к остановке электростанции. 5 декабря 1942 года заложил четыре магнитные мины на электростанции и после совершения диверсии вместе с другими участниками ушел в партизанский отряд им. Пархоменко бригады им. Калинина. Погиб в бою 10 июля 1943 года.

30(6). РОДЧЕНКО Надежда Дмитриевна, р. в 1912 г. в д. Ныхаевка Миловского р-на Ворошиловградской обл., украинка, беспартийная, повар столовой в г. Слуцке.

Июнь 1942 г. — член подпольной группы. Распространяла листовки в г. Слуцке, осуществляла сбор информации среди населения города, вела наблюдение за местами дислокации вражеских гарнизонов. Способствовала установлению связи группы с партизанским отрядом им. Суворова.

КОМИССИЯ:

М.Криваль — заведующий отделом пропаганды и агитации РК КПБ
В.Дубовик — секретарь райкома ЛКСМБ
А.Ляпустин — заместитель председателя горисполкома
Н.Коледа — заместитель председателя райисполкома
Г.Кирюхин — научный сотрудник краеведческого музея
М.Никольский — директор ШРМ № 1 города Слуцка
П.Пранович — работник райотдела КГБ
П.Стукало — начальник IV отделения горвоенкомата
В.Тишкевич — зам. редактора райгазеты «Шлях Ільіча»
Секретарь Слуцкого Райкома КПБ (А.Мартысюк)

Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь. Ф. 4902. Воп. 1. Спр. 1. Л. 30—38.

Наследие слуцкого края

З УСПАМІНАЎ АЛЯКСАНДРА ДЗМІТРЫЕВІЧА ФАМІНА, БЫЛОГА ПАДПОЛЬШЧЫКА СЛУЦКА, КАМАНДЗІРА ПАРТЫЗАНСКАГА АТРАДА ІМЯ К.К.РАКАСОЎСКАГА

8 сакавіка 1945 г.

О СЛУЦКОМ ПОДПОЛЬЕ

26 июня 1941 года немецко-фашистские войска захватили город Слуцк.

Внезапный захват города не позволил многим советским людям эвакуироваться в советский тыл или вступить в ряды действующей Советской Армии. Кроме того, в городе нашло себе приют большое количество убежавших из плена военнослужащих, а также раненые бойцы и командиры, которых укрывали от немцев жители города. Убийство и массовые расстрелы советских людей начались с первых дней хозяйничания немцев в городе. Сначала немцы расстреливали людей в самом городе, около тюрьмы на ул. Монахова, затем перенесли место расстрела на урочище Гореваха в 7 км западнее города. На каждом телеграфном столбе, домах и заборах немцами были расклеены тысячи объявлений, которые грозили каждому смертной казнью, кто не будет выполнять приказы немецких властей, кто будет укрывать солдат и командиров Советской Армии, кто вздумает бороться против немецкой армии. В январе м-це 1942 г. неизвестный советский человек вошел в жандармское управление города Слуцка, увидел одного жандарма, ударил кулаком, свалил его с ног и начал его избивать с возгласами: «Вот вам Москва», «Вот вам Россия», «Отступайте, проклятые фашисты». На другой день нападающий был повешен на телеграфном столбе с привязанной к нему дощечкой с надписью: «Я наказан за то, что поднял руку против немца».

С наступлением весны в лесах вокруг города Слуцка партизанская борьба стала более активной. Почти ежедневно в бывшую мебельную артель города поступают от немцев заказы на изготовление гробов.

В апреле м-це 1942 г. немцы направляют в Любанский район крупные военные части, двигающиеся на фронт на борьбу против партизан. Свыше двадцати дней немцы прочесывали, окружали и блокировали леса — но тщетно и безрезультатно. Все же для устрашения и для показа населению, что они жестоко расправились с «любанскими бандитами», немцы взяли где-то на складе несколько подвод сгруженного оружия, провезли его по городу и показали несколько пленных, колхозников, взятых из лесных деревень.

В начале мая м-ца 1942 г. на Пролетарской улице города было повешено свыше 30 человек советских граждан, у каждого повешенного на груди висела дощечка с надписью «Я — партизан», «Я помогал партизанам», «Я укрывал партизан».

Обеспокоенные развернутой партизанской борьбой немцы этими виселицами хотели устрашить народ, ослабить его волю к борьбе против захватчиков. Но не разгадали душу советского человека фашисты. Террор и виселицы еще больше поднимали ненависть к захватчикам и не устрашили людей. Десятками уходили они в леса, в партизанские отряды.

Еще в самом начале оккупации в городе и районе существовали многочисленные подпольные группы, некоторые из них имели радиоприемники, принимали сводки Совинформбюро, распространяли их среди населения. Но группы действовали разрозненно — многие не могли найти связи. Более активной подпольной организацией была группа, в которую входили Маглыш Петр, Борковский Александр, Дубовик Федор, Станкевич Константин, Богунов Дмитрий, Кадыш Василий и я, Фомин Александр. Маглыш и я в июне м-це 1942 года в Старобинском районе, уйдя из города в лес, в р-не д. Сухая Миля встретились с представителями отряда Комарова (Корж). Рассказав о положении в городе и районе, о том, что многие хотят с оружием в руках бороться против немецко-фашистских захватчиков, но еще никак не могут найти себе применение, командование предложило нам вернуться в район города и развернуть там более активную подпольную работу. Представители отряда для связи с нами периодически будут проникать в город и посещать нашу явочную квартиру, которая была установлена в г. Слуцке на Колхозной улице, № 13, — квартира Маглыша Петра. Кроме этого, Маглыш был научен простейшим способам диверсионной работы. Пришлось вернуться обратно в район гор. Слуцка, взяв с собой партизанской литературы. Вскоре, через несколько дней, на квартиру Маглыша прибыл представитель отряда Комарова сельский врач д. Долгое Старобинского р-на Кучинская и партизан отряда Васильева Александр Шауло. Кроме диверсий, которые нужно было организовать Маглышу, мне было поручено войти в связь с военнопленными и организовать их побег в партизан-

Наследие слуцкого края

ский отряд. Через Богунова и Станкевича пленным мною было переправлено несколько листовок и газета «Известия» за 29 июня 1942 г. Побег был организован, и в ночь с 21 на 22 ноября пленные прибыли в Орликовские леса, захватив с собой даже со склада оружие. Через два дня побег совершили в этом же направлении военнопленные, работающие в расположении Слуцкого моторо-ремонтного завода, которые разгромили их охрану, взяли с собой оружие, завели три автомашины и прибыли в лес. После побега военнопленных немецкий комендант города собрал всех ранее отпущенных и не успевших убежать военнопленных и угнал из Слуцка в Барановичи.

На 7 ноября 1942 г. нашей подпольной группой были вывешены несколько красных флагов, и один минированный с двухметровым полотнищем на четырехметровом древке мною был поставлен в центре города на городском стадионе, который развевался до 12 часов дня 7 ноября. На флаге было написано на белорусском и немецком языках «Да здравствует Советская Белоруссия!», «Смерть немецким оккупантам!».

ГИБЕЛЬ ПОДПОЛЬЩИКОВ

После побега военнопленных оставаться в городе и в деревнях района мне было слишком трудно и опасно.

С несколькими товарищами пришлось уйти в отряд и оттуда руководить подпольем. Маглыш собирался уйти в лес, в партизаны, наделав в городе много шума. Им уже была ранее сожжена авторемонтная мастерская и склад, готовился поджог и вывоз документов из гебиткомиссариата и жандармерии. Все для этого было подготовлено. Но главная фигура этой операции, работающая в полиции «капралом», Врублевский, который должен быть начальником караула в гебиткомиссариате, перед заступлением на пост передал не вполне надежным и проверенным «полицаям» листовки с обращением Правительства БССР ко всем, кто служит немцам, о переходе на борьбу с немцами. Полицаи передали листовки начальнику полиции, после чего операция и организация была провалена. Начались аресты. Арестован Маглыш Петр и его отец, врач-хирург Трухан, Ворковский и другие, всего 15 человек. Вскоре всех их повезли в город Минск на военно-полевой суд. Недоезжая до г. Минска, на шоссе в Самохваловичах Маглышу удалось развязать себе руки и нескольким товарищам, броситься на охрану, но силы оказались неравные. Слуцкие подпольщики, возглавляемые Петром Маглышем, погибли в неравной борьбе.

Но партизанам связь с городом необходима. Из города для партизан необходимо достать нужное для борьбы оружие, боеприпасы, медикаменты, сведения о противнике, его намерениях, а также помочь вырваться советским людям. В городе также нужно было противопоставить наглой фашистской агитации свою, советскую, правдивую о положении на фронте, в Советском Союзе, чего ждут тысячи горожан.

С прибытием в партизанскую бригаду им. Суворова Гресским подпольным райкомом партии была мне поставлена задача, — выполняя Постановление февральского Пленума ЦК КП(б)Б о более смелом проникновении в город, создать в Слуцке новую подпольную организацию, которая бы работала по заданию подпольного райкома. Кроме этого, секретарь райкома т. Заяц обязал меня во что бы то ни стало добыть в Слуцке типографского шрифта, мастики и бумаги для развертывания работы многотиражного органа подпольного райкома газеты «Сталинец». Задание райкома я сумел быстро выполнить. Вследствие провала подпольной организации Маглыша необходимо было учесть уроки и давать подпольщикам отдельные задания, не знакомя их с другими, также работающими по заданиям партизан. В немецкой типографии работал рабочим советский гражданин Прохоров. Он дал мне подписку, что будет работать на партизан и выполнять их любое задание. За пять дней после получения задания Прохоровым было похищено у немцев 20 кгр. шрифта, 20 килограмм мастики и 100 кгр. бумаги, которую пришлось на подводе доставить в партизанскую бригаду им. Суворова. В течение целого года Прохоровым направлялась в лес бумага, так необходимая для развертывания агитационной работы.

Выполняя постановление райкома КП(б)Б о создании нового партизанского отряда мною принимались все меры для ведения большой агитационной работы в г. Слуцке и деревнях, прилегающих к городу. Город регулярно получал советские газеты, тысячи листовок, которые наклеивались на видных местах, передавались из рук в руки.

Когда в Слуцк прибыла словацкая дивизия, буквально через несколько дней в ее часть было направлено множество листовок, воззваний и обращений к словацким солдатам, пос-

Наследие слуцкого края

ле чего большое количество словацких солдат пошли в партизаны, а дивизия в целом отказалась бороться против партизан и была вскоре отправлена в Словакию.

Поражение немецких войск на советско-германском фронте поколебало немецких вояк. Осенью 1943 г. в бригаду им. Фрунзе прибыло поодиночке три немца и среди них офицер по фамилии Баер (инженер в прошлом) родом из Кельна. Свой приход в партизанский отряд им. Рокоссовского немец Баер ознаменовал пригоном грузовой автомашины с 10 тысячами винтовочных патронов, доставил 25 ручных гранат, 2 автомата, 4 винтовки, 800 кг бензина и др. Командование отряда проверило его на одной боевой операции. Около м. Уречье партизаны отряда, используя знание немецкого языка и офицерскую выправку Баера, захватили без единой потери ДЗОТ, уничтожили его гарнизон, захватили все оружие и боеприпасы.

Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь. Ф. 4683. Воп. 3. Спр. 654. Л. 1—6.

ВСТРЕЧА СО СЛОВАКАМИ

В мае месяце 1943 г. из Хойник прибыла словацкая дивизия с целью борьбы с партизанами. Разместилась она в основном в 14-м военном городке и других. Жители Слуцка сообщили, что таких солдат они еще не видели: очень хорошо относятся к нашему народу, в открытую ругают немцев, проходя строем по городу, распевают нашу песню «Катюша». В больничном городке г. Слуцка, в детском отделении произошло первое знакомство со словаками. Они доложили, что в Хойницком районе, где они стояли, много словаков ушло в партизаны. Ушел и их начальник штаба полка. Боясь ухода других, их перебросили в Слуцк. Я об этом подробно доложил подпольному райкому партии, был составлен текст-воззвание к словацким солдатам. Вскоре словаки из этих листовок узнали, что в этих местах много партизан и сказали, что их борьба с партизанами будет очень пассивной: «Действуйте, мы вас не тронем». И действительно, когда все словацкое соединение вышло на борьбу с партизанами в район Уречья, мимо их позиций прошли сотни партизан — огня по ним они не открывали. Вскоре десятки словаков ушли из Слуцка, ушли в партизанские отряды, готовился к переходу целый батальон, но, боясь полного разложения, немцы по тревоге подняли словацкое соединение и перебазировали в район Минска. От словацких солдат мы получили много оружия, включая автоматы, а также много патронов и гранат. Уход их со Слуцка не позволил нам выполнить ряд мероприятий.

Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь. Ф. 4902. Воп. 1. Спр. 1. Л. 120—121.

Падрыхтаваў У.І.Лемяшонак.

ДАНЯСЕННЕ КАМАНДАВАННЯ ПАРТЫЗАНСКАЙ БРЫГАДЫ ІМЯ А.В.СУВОРАВА ПРА ДЫВЕРСІЮ ПАДПОЛЬШЧЫКАЎ НА МАСЛАСЫРАЗАВОДЗЕ Ў СЛУЦКУ 23 МАЯ 1943 г.

Не раней 1 ліпеня 1944 г.

Начальником штаба отряда им. Островского Ходосовым Анатолием Афанасьевичем через связных были завербованы работники маслосыродавода в г. Слуцке механик завода Асветимский, пом. механика Шишкин и слесарь-электрик Сидоренко работать на партизан и выполнять задания командования отряда.

В момент, когда эти работники Асветимский, Шишкин и Сидоренко подозревались немецкими властями в работе с партизанами, начальником штаба отряда Ходосовым была поставлена задача взорвать завод и переходить в партизанский отряд. Для выполнения этого задания им через связных была передана маломагнитная мина. Диверсия совершилась путем короткого замыкания линии высокого напряжения при помощи часового механизма. Всего было сделано 18 точек короткого замыкания в более уязвимых местах завода. Кроме того, под водонапорной башней была установлена магнитная мина электрического действия с целью взорвать водонапорную башню и убить немецкого шефа, квартира которого находилась рядом с водонапорной башней.

По уходу рабочих с завода механик Асветимский, пом. механика Шишкин, слесарь-электрик Сидоренко остались на заводе под предлогом проверки водонапорной сети. В это время места каждой точки (точки были подготовлены раньше) замыкания полили бензином для лучшего воспламенения и установили часы. Часовой механизм был установлен на 23.00 23 мая 1943 года, а сами с завода вышли в 20.00.

Наследие слуцкого края

Ровно в 23.00 23 мая 1943 г. произошел взрыв, водонапорная башня обрушилась, в каждой точке возникли очаги пожаров.

В результате диверсии маслосырозавод сгорел, все механическое оборудование выведено из строя.

Асветимский, Шишкин, Сидоренко, выполнив задание, 24 мая 1943 г. прибыли в партизанский отряд.

Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь. Ф. 3500. Воп. 4. Спр. 183. Л. 18, 38, 41.

Падрыхтавала В.С.Відлога.

Баявыя памочнікі партызан

С первыми заморозками в родной дом явился Митрофан Филимонович Герасимович с двумя пистолетами, топографической картой. Глухими стежками пришел он из глусских лесов, где попал в окружение. Патриоты стали тянуться к нему. Он предложил им приступить к активной борьбе с немцами и их прихвостнями.

Договорились печатать листовки и распространять их среди населения. На складе бывшей МТС подобрали металлические валики, шестеренки, затем сделали деревянный стол, раму, выгравировали текст «Смерть фашистам» с карикатурой на Гитлера.

Выгравировать доску оказалось делом несложным. Петр Герасимович* был профессиональным художником и мастером деревянной гравюры. Быстро нашлась сухая груша. Заготовили торцовые доски. В мастерских бывшей МТС нашлась хорошая сталь. Из нее изготовили гравировальные штихели. Отыскалась и краска — остатки от политотдельской типографии. Готов был и печатный станок. Можно было начинать работу. Однако чертеж станка был неточен, допущены ошибки в расчетах. Пробный оттиск получился растянутым. Стол и верхний валик двигались с разными скоростями. Пришлось станок спрятать в огороде, прикрыв разным хламом. Ничего не оставалось другого, как печатать листовки вручную. Первую, вторую и третью партии листовок, оттиснутых вручную в гумне Николая Герасимовича, отца Петра, отнесли в Слуцк. Митрофан Герасимович передал пачку листовок Петру Феофиловичу, Александру Федоровичу и Виктору Федоровичу Амельковичам. Часть из них он распространил среди военнопленных и в гарнизоне словацкой воинской части...

Весной 1942 года полицейские нагрянули в деревню Старчицы, произвели повальный обыск и нашли радиоприемник. Арестовали бывшего замполита Танежицкой МТС Михаила Ивановича Кунчевского и по дороге в Красную Слободу расстреляли. Иван Курлович, прятавший радиоприемник, избежал расстрела.

К этому времени число патриотов-единомышленников увеличилось. Фельдшер Михаил Семенович Гапанович, житель деревни Чаплицы Константин Алексеевич Герасимович и тракторист бывшей Танежицкой МТС Терентий Тимофеевич Засадыч, как и другие, обзавелись оружием. Кроме пистолетов добыли несколько винтовок, гранат, ракетницу, бинокль, чистые бланки слуцкой управы, паспорта, образцы печатей разных немецких организаций.

В апреле 1943 года над патриотами нависла угроза ареста. Внезапно в деревню Танежицы нагрянула слуцкая полиция. Она оцепила дом Митрофана Филимоновича и, не застав его на месте, потребовала указать, где он. Выскользнув незаметно из дома, шестилетний племянник Володя быстро примчался к сестре Митрофана Анне, где он в это время находился, и сообщил, что полиция оцепила дом и требует его. Огородами Митрофан Филимонович пробрался на другой конец деревни, затем в Старчицы, а оттуда в лес.

В тот же день в деревне Чаплицы схватили Константина Алексеевича Герасимовича. Через несколько дней арестовали и Михаила Семеновича Гапановича. Не ожидая ареста, ушли в лес патриоты из Слуцка Петр Феофилович, Александр Федорович и Виктор Федорович Амельковичи, а также Терентий Засадыч из Танежиц. В Танежицах остались Петр Герасимович и

*Герасімовіч Пётр Мікалаевіч, вядомы беларускі мастацтвазнаўца і графік, нарадзіўся ў в. Танежыцы.

Наследие слуцкого края

Василий Гапанович. Они скрывались недалеко от дома.

Прошла неделя, вторая. Полиция не являлась. Значит предатель назвал не все фамилии. Петр и Василий оставались связными. Они по-прежнему выполняли поручения Митрофана Герасимовича, который часто с ними встречался.

30 мая 1943 года патриоты были потрясены гибелью группы партизан во главе с Митрофаном Герасимовичем. Группа нарвалась на засаду старобинской полиции. В бою погибли Митрофан Филимонович Герасимович, Петр Феофилович, Александр Федорович и Виктор Федорович Амельковичи, Терентий Тимофеевич Засадыч и Нина Антоновна Новик. Утром родные подобрали тела убитых и похоронили.

С приходом в зону Краснослободского района 12-й кавалерийской бригады имени Сталина для танежицких патриотов начался новый период. Однажды бригада расположилась в деревне Танежицы. Начальник особого отдела Григорий Николаевич Ладутько и уполномоченный особого отдела 755-го отряда Алексей Михайлович Варыгин установили связь с Петром Герасимовичем и Василием Гапановичем и дали поручение им — подыскать надежных людей в Слуцке, Малышевичах, Семежеве и других населенных пунктах, расположенных вдоль варшавского шоссе. Петр и Василий активно взялись за работу и вскоре установили тесные контакты с врачами из Слуцка Ольгой Васильевной Макаревич и Яниной Францевной Энчик, бывшим бухгалтером горфо Александром Длугашевским, столяром бывшей Слуцкой МТС Виктором Губчиком и его женой Надеждой; из Чаплицкого поселка — с Дмитрием Моторкиным; из деревни Малышевичи — с Владимиром Войткевичем; с бухгалтером немецкого имения в деревне Старчицы — Степаном Аполайко.

Перед этими товарищами стояла задача — выявлять вражескую агентуру в зоне городских поселков Красная Слобода, Старобин, города Слуцка, местечка Семежево, собирать сведения о передвижении противника по железной дороге Осиповичи — Барановичи и шоссе Москва — Варшава, а также о гарнизонах противника, их вооружении и укреплении. В целях предотвращения и провала связь с каждым в отдельности поручили осуществлять только Петру Герасимовичу и Василию Гапановичу.

Нам нужны были подлинные документы фашистских оккупационных властей. Александр Длугашевский отлично справился с этой задачей, добыв чистые бланки слуцкой управы, гебитскомиссариата и управления Небенштелле (управление государственными сельскохозяйственными имениями) с помощью знакомых девушек, работавших в этих организациях. Ему же удалось достать образцы круглых печатей и красную мастику, которой, как правило, пользовались немцы. Петр Герасимович с образцов изготовил печати. Оттиски их даже через лупу нельзя было отличить от оригиналов. Теперь можно было снабжать необходимыми документами товарищей, направлявшихся в опасный путь...

В середине октября в Танежицы приехал уполномоченный особого отдела 755-го отряда Алексей Варыгин и встретился с Герасимовичем и Гапановичем. Он передал им листовки и газеты, письмо от Григория Ладутько. Варыгин попросил их попутно с разведкой и распространением листовок добыть для бригады немного соли и мыла.

Ольга Васильевна Макаревич и Янина Францевна Энчик работали в Слуцкой больнице, обслуживавшей гражданское население. Медикаментов отпускалось в обрез. В городе аптек не было. Количество больных не уменьшалось, а с каждым днем все увеличивалось. Выход один — накапливать постепенно. Сегодня — йодная настойка, завтра — вата, бинты, пластырь, на третий день — сульфидин, марганцовокислый калий, на четвертый — глюкоза, стрептоцидовая пудра и другое. Нашлись немецкие врачи, готовые поменять медикаменты на яйца, мед, сало. Приходилось покупать и на оккупационные марки, которыми снабжал разведчиков особый отдел бригады.

Когда через неделю Моторкин и Герасимович приехали в Слуцк, Ольга Васильевна и Янина Францевна подготовили коробки с медикаментами. Разведчики передали слуцким товарищам листовки и газеты, уложили в солому коробки с медикаментами, прикрыли их сверху немецкими брошюрами и двинулись в обратный путь. Проехали благополучно.

Друкуецца паводле кн.: Мальцев С.И. Когда опасность рядом. 2 изд. Мн., 1977. С. 185—195.

Наследие слуцкого края

«Прачытай і перадай другому»

Пад такім грыфам з'яўляліся ў гады Вялікай Айчыннай вайны лістоўкі, звароты да насельніцтва, падпольныя газеты і іншыя выданні на Случчыне. Іх чакалі ўсе. З 1 студзеня 1943 г. пачала выходзіць газета «Патрыёт Радзімы» — орган Слуцкага міжрайкома партыі. У красавіку таго ж года Слуцкім падпольным райкомам партыі быў наладжаны выпуск раённай газеты «Народны мсціевец». Рэдактарам быў М.Е.Дастанка.

У вераб'ёўскіх лясах вясной 1943 г. пачала выходзіць газета «Сталінец» — орган Грэскага падпольнага райкома партыі. Спачатку рэдактарам быў П.С.Цвірка, потым Т.М.Беразоўскі. З чэрвеня 1943 г. газета пачала выходзіць рэгулярна, адзін раз у тыдзень. Яе тыраж быў 1000—1500 экземпляраў. Праз дзень-два выпускаліся лістоўкі з паведамленнямі Саўінфармбюро.

Для выданняў партызанскіх друкарняў выкарыстоўвалася любая папера. На звычайным лістку вучнёўскага сшытка надрукаваны быў зварот «Да моладзі Грэскага раёна», а на вокладцы сшытка — лістоўка «Моладзь Случчыны». Пускаліся ў ход абгортачная папера, шпалеры, розныя бланкі і г.д.

Партызанская друкарня. Куток экспазіцыі Слуцкага краязнаўчага музея.

На старонках партызанскіх газет змяшчаліся матэрыялы з заклікамі да ўсенароднай барацьбы супраць захопнікаў, матэрыялы, якія раскрывалі звярыную сутнасць акупантаў. «Зверствы гітлераўцаў» — пад такім загалоўкам у газеце «Народны мсціевец» пісалася: «...У вёсцы Белічы нямецкія каты на 6 аўтамашын набралі мірных жыхароў як заложнікаў, лёс іх застаўся невядомы. У вёсцы Цараўцы гітлераўскія людаеды расстралялі 85-гадовага Мікіту Караневіча і 65-гадовую Вольгу Караневіч». Змяшчаліся таксама загады, прамовы членаў урада, весткі з фронту і інш. У газеце «Народны мсціевец» было надрукавана пісьмо ўрэцкіх партызан да працоўных Случчыны. У ім расказвалася аб крывавых здзеках фашыстаў над мірнымі жыхарамі Урэчча.

Не толькі гранатай і куляй білі ворага народныя мсціўцы. Яны білі фашыстаў трапным словам, карыкатурай, вострым партызанскім гумарам. На старонках газеты «Народны мсціевец» змяшчаліся карыкатуры-малюнкі партызана А.Залатога, якія, як правіла, суправаджаліся трапнымі радкамі:

Эх, прыйшло Адольфу гора,
Хоць з Еўропы кінься ў мора,
Яно хутка так і будзе,
Досыць свет капціць паскудзе!

Друкаваліся вершы беларускіх паэтаў — Я.Купалы, Я.Коласа, А.Астрэйкі і іншых, а таксама народных мсціўцаў, якія спрабавалі свае сілы ў літаратуры. Партызан атрада «Жалязняк» В.Харытонаў пісаў:

Врагу, случанин, дерзко мсти
Своей несокрушимой силой!
Лютому зверю на пути
Пусть будет Случчина
могилой!

Вялікае месца ў прапагандзе і агітацыі займалі лістоўкі, простыя і даступныя, яны хутка адгукаліся на тэму дня. Толькі ў друкарні газеты «Народны мсціевец» іх было выпушчана 72 тыс. экземпляраў.

Партызанскі друк адыграў вялікую ролю ў барацьбе з фашызмам.

В.С.Відлога.

Наследие слуцкого края

Лістоўка клікала на подзвіг

Праз нялёгкія выпрабаванні ў час вайны давялося прайсці Аляксандру Рамановічу Прохараву, але ён застаўся верны свайму абавязку.

Склалася так, што А.Р.Прохараў застаўся ў Слуцку, занятым фашыстамі. Сустрэча з былым ваеннаслужачым П.Хірыным, якога Прохараў ведаў яшчэ да вайны, дапамагла яму знайсці сваё месца ў той грозны час. Прохараў уладкаваўся на работу ў друкарню, праз некаторы час з дапамогай Хірына сустрэўся з А.Дз.Фаміным, і была ўстаноўлена сувязь з партызанамі.

Гітлераўцы збіліся з ног, але так і не змаглі даведацца, як трапілі лістоўкі ў горад. Праўда, яны звярнулі ўвагу на паперу: такая была ў друкарні. Учынілі допыт А.Прохараву, які працаваў там, але нічога не маглі даведацца, і адпусцілі яго.

Не адна лістоўка была надрукавана на паперы, якую здабываў А.Прохараў. Удзельнік партызанскай барацьбы А.І.Бродскі расказваў, што матэрыялы і папера з друкарні траплялі і на Капыльшчыну.

Г.Яўсееў.

Гісторыя газетным радком

Па старонках газеты «Сталінец», органа Грэскага РК КП(б)Б

8 верасня 1943 г.

Поспехі Чырвонай Арміі на франтах Айчыннай вайны, гераічныя і бессмяротныя подзвігі яе байцоў і камандзіраў натхняюць партызан атрада Барыса* на баявыя подзвігі ў барацьбе з ворагам.

Група партызан пад кіраўніцтвам тав. Т. замініравала дарогу Слуцк — Урэчча. На падложаную партызанамі міну ўз'ехала нямецкая аўтамашына. У выніку ўзрыва знішчана аўтамашына, 2 жандары і 3 паліцэйскія, якія ехалі на ёй.

Другая група партызан гэтага атрада пад кіраўніцтвам камсамольца тав. П. таксама замініравала дарогу, па якой праходзіла аўтакалона машын ворага. На міне ўзарвалася адна аўтамашына з каштоўным ваенным грузам.

Сурдо,
нам. камісара па камсамолу.

* * *

Натхнёныя поспехамі Чырвонай Арміі на франтах Вялікай Айчыннай вайны нашы аднасяльчане імкнуцца як найлепш закончыць гаспадарчы год. Мы ўжо закончылі ў асноўным уборку і часткова абмалацілі ўраджай. Наступіла пара сеяць. І сеяць трэба як найбольш, бо новы ўраджай будзем убіраць без страху перад нямецкімі акупантамі. Яны дажываюць апошнія дні, і недалёка той час, калі фашысцкую погань наша Чырвоная Армія выганіць з Беларусі.

Цяпер у нас разгарнулася падрыхтоўка глебы і сеў азімых. Мы заклікаем усіх сялян нашага раёна засеяць у тэрмін і як найбольш азімых. Застаўшыйся ад пасеву хлеб патрэбна захаваць для Чырвонай Арміі і партызан. Мы на агульным сходзе пастанавілі — ні грама хлеба немцам.

Павел І., Донісь Т., Лазар Л.,
Віктар Л., Лёдзя Л., Павел Т.,
сяляне вёскі Б.

18 кастрычніка 1943 г.

РЫХТУЕМСЯ ДА СУСТРЭЧЫ
З РОДНАЙ ЧЫРВОНАЙ АРМІЯЙ

Поспехі Чырвонай Арміі на франтах Айчыннай вайны натхняюць партызан атрада імя Фрунзе на яшчэ большую барацьбу з азвярэлай немчурой. Камандзір аддзялення Васіль К. з групай партызан на дарозе Урэчча — Кучын знішчылі нямецкую аўтамашыну, матацыкл і забілі 14 немцаў, у тым ліку дваіх афіцэраў.

* * *

Партызаны і партызанкі атрада імя Суворава, прачытаўшы зварот Мінскага Абласнога Камітэта КП(б)Б да партызан і партызанак, да ўсіх працоўных часова акупіраванай немцамі Мінскай вобласці, прызвалі партызан і партызанак нашай зоны падрыхтаваць падарункі да свята, мацней біць па тылах ворага.

Абавязацельствы партызан падмацоўваюцца канкрэтнымі справамі. Камандзір

*Маецца на ўвазе атрад імя М.А.Астроўскага 225-й брыгады імя А.В.Суворава.

Наследие слуцкого края

аддзялення Васіль Л. з групай партызан у 5 чалавек на днях замініраваў адзін участак шашы Слуцк — Мінск. На міне ўзарвалася нямецкая аўтамашына з салдатамі.

Група партызан Уладзіміра Ч. парвала 3400 метраў сувязі, ўзяла з сабой 800 метраў палявога кабеля, узарвала мост на дарозе Слуцк — Мінск і перакапала шашу. У выніку праведзенай аперацыі рух немцаў быў спынены на 10 гадзін.

Партызаны і партызанкі атрада жывуць баявым жыццём, яны днём і ноччу наносяць удары па ворагу. Народныя мсціўцы заяўляюць: «Мы прыкладаем усе сілы, каб яшчэ больш помсціць ворагу, гэтым мы дапаможам наступаючай Чырвонай Арміі наблізіць час вызвалення нашай Беларусі ад нямецка-фашысцкіх акупантаў».

Т.Беразоўскі.

* * *

Моладзь вёскі С. аказвае вялікую дапамогу народным мсціўцам у іх барацьбе з ворагам. Яна перадае звесткі аб прасоўванні праціўніка, аб яго намерах і планах. Акрамя гэтай работы маладыя хлопцы і дзяўчаты гэтай вёскі перадалі партызанскаму атраду 48 вінтовак, 4 кулямёты, 6 бінокляў, 100 пар абмундзіравання...

Пяркоўскі.

* * *

У нас покуль яшчэ арудуюць немцы і паліцэйскія, якія гавораць, што немцы і надалей будуць тут. Але мы гэтаму не верым, мы верым, што скора нас вызваліць Чырвоная Армія ад гэтай пакуты. У глыбокім тыле, хаваючыся ад немцаў, мы падрыхтоўваем падарункі воінам Чырвонай Арміі і дастойна іх сустрэнем.

Дуня К., жыхарка м. Грэск.

Падрыхтавала В.С.Відлога.

Грэскае партыйна-камсамольскае падполле

Дзейнічала з ліпеня 1941 г. да чэрвеня 1944 г. у Грэскім раёне пад кіраўніцтвам Грэскага падпольнага РК КП(б)Б (з сакавіка 1943). Арганізатар і кіраўнік У.І.Заяц. Каля 80 чалавек, у т. л. 10 камуністаў і 4 камсамольцы, 4 групы: у бальніцы в. Грэск — кіраўнік Ю.Г.Войчык, в. Стараселле — А.В.Вадап'ян, в. Гацук — Заяц, в. Вобчае (Сялецк) — І.І.Каско. Падпольшчыкі вялі сярод насельніцтва палітычную работу, распаўсюджвалі зводкі Саўінфармбюро, перадавалі партызанам звесткі пра рух варожага транспарту, папярэджвалі іх пра карныя аперацыі акупантаў, памагалі зброяй, медыкаментамі. Сістэматычна парушалі тэлефонную сувязь праціўніка, спалілі некалькі мастоў на шашэйных дарогах, напалі на апорны пункт акупантаў у в. Вобчае, захапілі абоз з прадуктамі і пераправілі партызанам 3 т збожжа, 4,5 т бульбы, 6 пудоў солі, пусцілі пад адхон эшалон з жывой сілай і тэхнікай ворага.

У барацьбе з ворагам загінулі: Аляксандр Аляксандравіч Бурак, Анатоль Аляксандравіч Бурак, А.М.Бурак, Е.І.Бурак, Ю.Г.Войчык, А.А.Дземідовіч, Л. Кавалёва, А.А.Каляда, А.В.Каляда, Ю.М.Каляда, А.М.Каспяровіч, А.В.Клебановіч, І.В.Клебановіч, В.А.Нямковіч, У.І.Рухлевіч, Ф.Р.Тарасевіч, А.П.Хацько.

А.Б.Рогаў.

Беларусь у Вялікай Айчыннай вайне 1941—1945: Энцыклапедыя. Мн., 1990. С. 181.

Канстанцінаўцы

У жніўні 1941 г. у Вароніцкіх балотах была ўтворана партызанская група. Яе арганізаваў былы загадчык аддзела Грэскага РК КПБ В.І.Заяц. У групу ўваходзіў таксама былы інструктар Грэскага РК КПБ Т.М.Беразоўскі. Неўзабаве група партызан напаткала групу байцоў і камандзіраў на чале з генерал-маёрам Міхаілам Пятровічам Канстанцінавым. Генерал Канстанцінаў быў у першыя дні вайны паранены і аказаўся ў тыле ворага. Калі крыху падлячыўся, з групай байцоў рушыў на ўсход. Гэтая дарога і прывяла іх да першых грэскіх партызан.

Аб'яднаная група налічвала 17 чалавек. Амаль усе мелі зброю. Размясціліся на ўзвышшы, якое акружалі балоты. Былі зямлянкі, назіральны пункт, адкуль праглядваліся ўсе падыходы. Падтрымлівалася цесная сувязь з жыхарамі навакольных вёсак, якія забяспечвалі групу прадуктамі.

Праз Т.М.Беразоўскага была ўстаноў-

Наследие слуцкого края

лена сувязь з падпольнай антыфашысцкай арганізацыяй у Грэску, якой кіраваў урач Юрый Войчык. Актыўнай памочніцай яго была медсястра Ірына Каліноўская. Падпольшчыкам удалося накіраваць у лес дзесяткі чалавек, многія з якіх сталі потым героямі партызанскай барацьбы. Гэта кулямётчык Іван Чалыгін, разведчык Аркадзій Малчанаў, Пётр Лахно, Анатолій Нікалаеў і інш. Па ініцыятыве бальнічнай падпольнай арганізацыі ў грэскіх лясах з ліку параненых салдат Савецкай Арміі быў створаны партызанскі атрад «Бальнічны». Узначаліў яго палітрук Віктар Курганаў. Атрад трымаў цесную сувязь з падпольшчыкамі праз Ірыну Каліноўскую.

М.П.Канстанцінаў.

Восенню 1941 г. у падпольную арганізацыю акрамя Войчыка і Каліноўскай увахадзілі медсёстры Феня Тарасевіч, Марыя Пяткевіч, Ліда Кавалёва, Зіна Маскалевіч. Сярод іх быў і афіцэр Савецкай Арміі М.М.Лебянкоў. Пасля выздараўлення ён быў перапраўлены ў групу Канстанцінава.

У пачатку лютага 1942 г. у Грэск прыбылі гестапаўцы, а ўслед за імі — карны атрад. Гестапаўцам удалося арыштаваць Феню Тарасевіч, Ліду Кавалёву, Галю Жук. Пасля жудаснага здзеку падпольшчыц расстралялі. Юрый Войчык быў арыштаваны ў Слуцку 11 чэрвеня 1942 г. Ён ехаў за медыкаментамі для партызан. Праз два дні яго ў ліку 32 іншых патрыётаў гітлераўцы расстралялі. Ірына Каліноўская пайшла ў групу генерала Канстанцінава.

Дзейнасць групы генерала Канстанцінава не давала спакою немцам ні днём, ні ноччу. Фашысты пачалі пошукі партызан. Даведаўшыся, што адзін з партызан — Тарас Беразоўскі — бывае ў сваіх бацькоў, фашысты пайшлі на хітрыкі. Калі Т.М.Беразоўскі прыйшоў да бацькоў за прадуктамі, у хату зайшлі два чалавекі, апранутыя ў цывільную вопратку. Яны назваліся партызанамі з Капыльскага раёна, гаварылі, што іх атрад разбіты немцамі, і прасілі праз Беразоўскага звязацца з мясцовымі партызанамі. Беразоўскі западозрыў нядобрае, адказаў, што пра партызан нічога не ведае. Тады яго папрасілі, каб ён правёў іх у суседнюю вёску. Па дарозе Беразоўскі заўважыў у прыдарожных кустах узброеных людзей, многія з якіх былі апранутыя ў нямецкую форму. Яны растлумачылі, што апранутыя многія ў нямецкую форму для маскіроўкі. Але Беразоўскі здагадаўся, што гэта ворагі. І калі адзін закурыў і прапанаваў Беразоўскаму, той прыпыніўся, узяў цыгарэту. Нямецкі прыслужнік чыркнуў запальніцай і паднёс яе да цыгаркі Беразоўскага. Беразоўскі з усей сілы ўдарыў ворага і кінуўся наўцёк да лесу. Правакацыя не ўдалася.

Тады гітлераўцы вырашылі знішчыць групу Канстанцінава з дапамогай права-

Помнік каля в. Крывая Града ў гонар партызанскага атрада М.П.Канстанцінава.

Наследие слуцкого края

катара. Аперацыю па ліквідацыі групы партызан немцы назначылі на 14 лютага 1942 г. На досвітку з Грэска выйшаў атрад немцаў. Ворагі рухаліся па дарозе Асіповічы — Бабоўня. Дайшоўшы да в. Палікараўка, яны павярнулі на лясную дарогу, у той бок, дзе, на іх думку, размясцілася партызанская група. Немцы былі апрануты ў белыя халаты, а іх праваднік, здраднік і правакатар — у простую вясковую вопратку.

Партызанскі назіральнік, які амаль пастаянна сядзеў на хвоі, паведаміў пра набліжэнне ворагаў. Партызаны падрыхтаваліся да сустрэчы, падпусцілі немцаў на блізкую адлегласць і адкрылі агонь. Ніводнаму гітлераўцу не ўдалося выратавацца ад трапных партызанскіх куль.

Неўзабаве пасля гэтага група Канстанцінава пакінула грэскія лясы і перайшла ў Любанскі раён, дзе ўлілася ў адзін з атрадаў партызанскага злучэння Мінскай вобласці.

У.Кулік.

Шлях Ільіча. 1967. 12 снеж.

У семнаццаць юнацкіх гадоў

Грозны 1941 год. Разбурэнні, смерць, голад прынеслі захопнікі на Случчыну.

Аляксею Караку тады было семнаццаць. Цёмнай ноччу ў хаце Каракі збіраліся аднагодкі Аляксея. Часта прыходзілі сюды камсамольцы Іван Капацэвіч, Міша Карака. Хлопцы шчыльна завешвалі посцілкамі вокны, дамаўляліся, што рабіць.

Расла сям'я камсамольцаў-падпольшчыкаў у в. Ісерна. Няраз, калі вёску ахутвала цемень, ціха скрыпелі вароты гумна, што стаяла крыху наводшыбе ад хаты Іосіфа Пекара. Тут збіраліся падпольшчыкі. Месца зручнае — побач рэчка, хмызнякі.

— Першае наша заданне, — сказаў Мікалай Бялько, — дастаць зброю, што ў рацэ Случ каля моста. Потым будзем выконваць даручэнні партызан.

Часта ісернскіх падпольшчыкаў наведвалі лясныя салдаты.

Камсамольцаў Мікалая Бялько, Аляксея Караку, Іосіфа Пекара, Івана Капацэвіча, Сяргея Бялько, Мікалая Караку, Мікалая Самусевіча, Віктара Караку, Мішу Караку, Івана Шаблыку ведалі многія жыхары, але пра іх падпольную дзейнасць толькі здагадваліся.

Фашысцкія агенты напалі на след.

— Цяпер, хлопцы, наша дарога ў партызаны, заставацца ў вёсцы небяспечна, — сказаў Мікалай Бялько.

На лясной паляне сабраліся юныя падпольшчыкі. Тут былі і многія аднавяскоўцы. Усе згадзіліся арганізаваць новы партызанскі атрад. Назвалі яго імем 14 слуцкіх партызан. Камандзірам стаў Мікалай Бялько.

Пачаліся вогненныя дарогі партызанскага атрада. Білі фашыстаў і ў Слуцкім, і ў Любанскім, і ў Старобінскім, і ў Старадарожскім раёнах. Мужнасцю заўсёды вызначаўся камандзір атрада Мікалай Данілавіч Бялько. Толькі незадоўга перад вызваленнем Беларусі жыццё партызанскага камандзіра абарвала варожая куля.

За смерць баявога сябра жорстка помсцілі ворагу партызаны. Многія з атрада імя 14-ці слуцкіх партызан дайшлі з баямі да Берліна, штурмавалі рэйхстаг...

У.Цішкевіч, М.Сеўрук.

Шлях Ільіча. 1967. 28 кастр.

Ямпальскія патрыёты

Гарбуноў Віктар, два браты Габа — Аляксей і Іван, Жукавы Дзмітрый і яго жонка, Каплан Соф'я, Кулыгін Ігнат, Белы Мікалай, Федаркоў Мікалай, Салавей Надзея — усе яны з Ямпаля. Нянавісць да гітлераўцаў прывяла іх у рады барацьбітоў з ворагам. Лясным салдатам добра была вядома падпольная дзейнасць хутарскога хлопчыка Колі Федаркова. Ён дастаўляў народным мсціўцам друкарскі шрыфт, фарбу, паперу і ўсё іншае для выпуску падпольнай газеты. Трынаццацігадовы Коля Федаркоў праславіўся як выдатны лясны салдат.

Патрыётамі Радзімы на хутары былі таксама сястра Федаркова — Ніна Андрэеўна са сваім мужам Аляксеем Антонавічам Габа і інш. А што ведаюць у нас пра гэта, або аб трагедыі, якая здарылася на гэтым хутары ў верасні 1943 г.?

Наследие слуцкого края

... Астраўком у вялікім калгасным садзе выглядаў хутар з некалькіх доўгіх драўляных дамоў. Стук у шыбы вокнаў па начах не палохаў жыхароў. Яны ведалі, што гэта просіць дапамогу хто-небудзь з цярпеўшых бедства людзей. Нікому з іх не адмаўлялі ў дапамозе, хоць ведалі, якой небяспецы падвяргаюць сябе.

Многія з жыхароў хутара былі падпольшчыкамі. Яны падтрымлівалі сувязь з гарадамі, працуючы па заданні партызанскага атрада імя Ракасоўскага. Здабывалі і перадавалі вінтоўкі, патроны, іншыя боепрыпасы. Акрамя таго, накіроўвалі ў лес акружэнцаў і тых, хто вырваўся з палону, зрабілі свае кватэры месцамі сувязі партызан са Слуцкім падполлем.

Былы камандзір партызанскага атрада імя К.К.Ракасоўскага А.Дз.Фамін расказаў пра тое, як 3 мая 1943 г. з партызанамі Анатолем Афанасьевічам Ходасавым і Рыгорам Кандратавічам Свянціцкім на х. Ямпаль узялі ў палон трох паліцаяў, якія былі ў поўным узбраенні.

Знікненне паліцаяў выклікала перапалох у ворагаў. Хтосьці данёс, што іх схапілі на хутары. Абстаноўка складалася такая, што далей заставацца партызанскім сувязным у Ямпалі было нельга. У адну з ліпеньскіх начэй 1943 г. 8 жыхароў хутара, абышоўшы гітлераўскія засады і пасты, раніцай апынуліся ў размяшчэнні партызанскага атрада імя Ракасоўскага.

Не вярнуліся ў родныя хаты з вайны Ігнат Кулыгін, Аляксей Габа, Дзмітрый Жукаў, Фёдар Лысенка, Мікалай Белы. Іх прозвішчы ў мармуры і граніце помнікаў. Адзіная жывая сведка ямпальскай трагедыі былая партызанка Вялікай Айчыннай вайны, інвалід першай групы Надзея Іванаўна Салавей расказвае:

— Пасля таго як мужчыны падаліся ў партызаны, хутар усё больш часта сталі наведваць паліцаі. Карнікі нечакана наляцелі на Ямпаль, акружылі дамы і нікога не выпускалі адсюль. Усіх жыхароў сагналі да месца стаяўшых трох аўтамашын і сілком пагрузілі ў кузавы. На кожнай па баках сядзелі са зброяй напагатове ворагі.

У тую раніцу мяне дома не было. Начавала ў сяброўкі і, калі выйшла ад яе і накіравалася на хутар, на цяперашняй вуліцы 14 партызан сустрэла машыну з людзьмі. «Нашы!» — крыкнула я і пабегла за імі. Сястра Аня са слязамі крыкнула мне: — «Усіх забралі, усіх! Запомні гэты дзень! Адпомсці!»

Адзін з паліцаяў вырашыў праявіць да мяне «добрыя пачуцці» і стаў адрываць мае рукі ад кузава, гаворачы: «Шалёная, адыдзі, табе жыць надаела?»

Сэнс гэтых слоў я зразумела пазней, калі следам за машынамі пабегла да турмы, якая паглынула маіх сясцёр з маленькімі дзецьмі на руках, старых жанчын Сцефаніду і Марыю Гарбуновых, маладых жанчын Ганну і Ніну Габа, Соф'ю Каплан і іншых. Каля дваццаці чалавек жыхароў Ямпаля былі кінуты ў гэты дзень за турэмныя краты, а пазней расстраляны.

Праз расчыненыя вароты Надзя ўбачыла на турэмным двары акрываўленую Матрону Салавей, жанчыну, якая замяніла ёй маці. Надзі і году не было, калі асірацела. Бацька — Іван Іванавіч пасля смерці жонкі ажаніўся з Матронай. Яна і выгадавала Надзю і яе трох сясцёр, а калі настаў час ў школу пайсці, дзяўчынка пераехала жыць у Ямпаль.

Як толькі на Случчыне пачалі дзейнічаць партызаны, Матрона са сваім мужам сталі сувязнымі. Матрону схапілі паліцаі на Мінскай шашы, калі яна ішла з даручэннем камандавання партызан атрада імя Ракасоўскага да ямпальскіх патрыётаў, і кінулі ў турму. Колькі гітлераўцы ні катавалі жанчыну, нічога ад яе пра партызан не даведаліся. Івана Іванавіча Салаўя схапілі жандары ў час баявой аперацыі. Яго і жонку Матрону павесілі ў адзін дзень.

— З дапамогай сувязных народных мсціўцаў, — працягвала расказ Надзея Іванаўна, — я 28 верасня 1943 г. стала радавой партызанскага атрада імя Ракасоўскага брыгады № 95 імя Фрунзе. Мяне прызначылі ў гаспадарчую роту.

Знясіленая горам дзеўчына пасля прастуды доўга хварэла. У в. Ржаўка, дзе стаяла партызанская ахова, яна праляжала больш за месяц. І калі абставіны складваліся так, што не хапала людзей для выканання тэрміновых заданняў, Надзея Салавей станавілася ў баявыя рады. У ліпені 1944 г., калі родную Беларусь ачысцілі ад гітлераўцаў і партызаны злучыліся з часцямі Чырвонай арміі, Надзея Салавей пачала працаваць у народнай гаспадарцы...

С.Дубярштэйн.

Шлях Ільіча. 1976. 1 вер.

Наследие слуцкого края

Шлях да партызан

Нелегок был путь к партизанам и медицинской сестры Ирины Гордеевны Калиновской, моей первой помощницы. Родилась она в местечке Старосельцы Белостокской области. Каторжной была жизнь белорусов под гнетом помещичье-буржуазной Польши. Тяжело было белорусским детям получить образование, еще труднее — найти работу. Родители Ирины решили наперекор всем трудностям вывести дочь «в люди». Способная девочка окончила Старосельскую среднюю школу, поступила в фельдшерское училище в Вильно. За учебу надо было платить, а денег родители не имели. Ирина пошла работать санитаркой в городскую больницу.

Несмотря на все трудности, Ирина успешно окончила фельдшерское училище, поступила работать в Белостокскую городскую больницу, а перед самой войной перешла в военный госпиталь. Самым большим событием в жизни молодого фельдшера было установление советской власти в районах бывшей Западной Белоруссии. Теперь она наконец смогла забрать к себе родителей, зажить счастливо. Но счастье это было недолгим. Началась война. В первый же день в госпиталь стали поступать раненые, а 26 июня был получен приказ эвакуироваться.

Ирина сопровождала машину с ранеными в Минск. Были уже недалеко от города, когда узнали страшную весть: в столице враг, дорога перерезана немецкими танками. Те, кто мог самостоятельно передвигаться, ушли через леса и болота на восток. Но в машине были и тяжелораненые. Ирина решила остаться с ними, разделить их участь.

Захватив машину, немцы направили ее в Слуцк. Так они очутились в селе Шищицы. Здесь добрые люди накормили раненых и их смелую проводницу, переодели всех в гражданскую одежду и посоветовали Ирине везти людей в Гресскую больницу. Сказали, что главврач больницы Юрий Георгиевич Войчик в беде не оставит.

Ирина послушалась совета. Юрий Георгиевич действительно тепло принял раненых, разместил их по палатам вместе с больными местными жителями. Предложил работать Ирине в больнице санитаркой. Жить она стала у медсестры Фени Тарасевич, матери троих детей. Работала самоотверженно, делала все, чтобы поскорее поставить на ноги своих раненых. Но позже стала выполнять и другие обязанности.

Юрий Георгиевич Войчик создал подпольную группу, куда кроме Ирины вошли и другие медработники: Лида Ковалева, Аня Соболевская, Феня Тарасевич, Мария Паткевич, Галина Жук, Иван Клебанович со своей семьей. Подпольщики стали понемногу активизировать свои действия.

В обязанности Ирины входило держать связь с людьми, которые доставали оружие для бойцов, направляемых после выздоровления к партизанам. Винтовки и боеприпасы она получала в деревне Поликаровка у подпольщиков Виктора Тишкевича и Василия Матусевича. Оружие приносила домой в разобранном виде. А ночью приходили выздоравливающие, собирали его и уносили в больницу. Ирине не раз приходилось спать на койке, где под матрацем лежало оружие.

В сентябре 1941-го бывшие раненые организовали под Греском партизанский отряд. Командиром стал Виктор Курганов. В армии он был политруком. Комиссаром — Алексей Тишкевич. С этим небольшим отрядом Ирина держала постоянную связь, информировала его о всех намерениях и делах фашистов в гресском гарнизоне.

В начале октября немцы привезли в больницу тяжелораненого лейтенанта Михаила Михайловича Лебенкова. Прикрывая отход партизан, он был ранен в грудь и руку, потерял сознание и был схвачен фашистами. Положение раненого казалось безнадежным. Несколько суток он не приходил в сознание, но каждый день немцы справлялись о состоянии лейтенанта. Они надеялись получить от него сведения о расположении партизанского отряда и его численности. Весь персонал больницы ухаживал за Лебенковым, делал все, чтобы спасти ему жизнь. И он выжил, стал поправляться. А в своих докладах немецкому офицеру главврач сообщал, что раненый в плохом состоянии, вот-вот умрет.

Когда лейтенант пришел в себя, Юрий Георгиевич рассказал ему о подпольной

Наследие слуцкого края

группе, попросил помочь установить связь с партизанским отрядом. Лебенков дал пароль для явки, указал местонахождение отряда. На встречу с комиссаром была направлена Ирина. Встретились они в деревне Гацуки. Ирина рассказала комиссару о том, что Лебенков у них в больнице, поправляется, но не сегодня-завтра немцы могут взять его на допрос.

Тут же был разработан план возвращения Лебенкова в отряд. Ирина должна была переправить его из больницы в деревню Камень. Лебенков благополучно вернулся к своим.

На следующий день главврач доложил немцам, что больной убежал. Гитлеровцы заподозрили неладное. Они установили слежку за Ириной. Чтобы отвести подозрение от остальных членов группы, Юрий Георгиевич разрешил ей уйти в партизаны. Решение оказалось своевременным.

Друкуецца паводле кн.: Д р у я н И. Клятву сдержали. Мн., 1975. С. 115—118.

Байер раскрывает тайны

Как-то командир одного из отрядов Александр Фомин получил записку. «Шефа машинно-тракторной станции обер-лейтенанта Байера словно подменил кто, он начал лояльно относиться к местным жителям», — писала слуцкая подпольщица Валентина Алейник. Фомин, в недавнем прошлом армейский офицер, отнесся к сообщению подпольщицы настороженно. Посоветовался с Арестовичем. Тот сказал, что надо присмотреться к немцу. В Слуцк послали партизан-связных. Они передали подпольщикам задание командира бригады — как можно ближе познакомиться с Байером, выяснить его взгляды и намерения.

Валентина Алейник работала в местной больнице. Ей приходилось часто обращаться к шефу машинно-тракторной станции по разным делам: то помочь в заготовке дров, то достать нужные лекарства, то выделить для врача автомашину. Таким образом они познакомились. Байер не скрывал страха, когда говорил о наступлении советских войск, которые начали освобождать восточные районы Белоруссии. Как-то он высказал даже мысль, что навряд ли Германии удастся остановить натиск Красной Армии.

— Пропала Германия, — с отчаянием проговорил он.

— А стоит ли об этом жалеть, господин обер-лейтенант? — спросила подпольщица.

— Вам, конечно, нечего жалеть. Вы рады. А каково мне?

— Вы никогда не задумывались, что вместо нынешней Германии может быть создана другая, не похожая на эту?

— Какая же?

— Ну хотя бы такая, которая не будет больше посылать вас в чужие страны...

Байер долго молчал, опустив голову.

— Народ устал, — наконец сказал он. — Никому нет дела до новой Германии.

— Напрасно вы так считаете. Настоящие немецкие патриоты думают иначе.

— Я не знаю таких патриотов.

Подпольщица, усмехнувшись, сказала:

— Вам могут помочь найти к ним дорогу.

Байер только пожал плечами.

Ночь Алейник провела у соседей, опасаясь, что обер-лейтенант арестует ее. Но Байер не собирался этого делать. Назавтра он позвал Валентину к себе и, когда подпольщица переступила порог кабинета, приветливо пригласил ее сесть.

— Я мог бы передать вас в руки оккупационных властей, — начал он задумчивым голосом, — но ваша смерть не спасет ни меня, ни мою Германию. Кто же будет ее строить?

— Есть патриоты, которые поведут за собой немецкий народ. Присоединяйтесь к ним, господин обер-лейтенант. Тогда вам не придется с тревогой думать о завтрашнем дне.

Вскоре подпольщица передала в штаб бригады новую записку: «Байер дал согласие на встречу».

В Слуцк отправился Александр Фомин. Встреча была назначена в доме № 13 по улице Вечеркевича. После короткого знакомства обер-лейтенант сказал Фомину:

— Мое решение перейти на вашу сторону обдумано до конца, и я хочу доказать это делом. Так вот, меня переводят отсюда: я назначен на должность руко-

Наследие слуцкого края

водителя хозяйства, которое раньше принадлежало Киселевичской МТС, что рядом с Бобруйском. Дайте мне шофера, и мы попробуем что-нибудь привести партизанам.

В Бобруйск Байер поехал с Николаем Анохиным. А вскоре, как и было условлено, обер-лейтенант «случайно» наскочил на партизанскую засаду у деревни Кучино, и наши бойцы взяли его в плен. В качестве трофея партизанам досталась автомашина, груженная оружием, боеприпасами и продуктами питания.

В штабе бригады Байер рассказал, что в районе Кельна, где он недавно побывал в отпуске, видел большое военное строительство. Знакомые офицеры говорили ему, что там возводятся стартовые площадки для обстрела Лондона «чудо-снарядами». Идут разговоры о том, что новые снаряды-ракеты будут применены и на Восточном фронте. Обер-лейтенант передал также сообщение о том, будто Гитлер готовит специальный десант для нападения на Тегеран, где в скором времени соберутся руководители союзных держав.

Сообщение Байера вскоре подтвердил и другой немецкий военнослужащий — Рудольф М., инженер по образованию. До того как попасть в Белоруссию, Рудольф М. служил в ракетных войсках на территории Германии. Он многое знал и о стартовых площадках снарядов-ракет «ФАУ-2», и о самих ракетах.

Подпольный обком партии передал ценные сведения начальнику Центрального штаба партизанского движения П.К.Пономаренко. Байера и Рудольфа М. самолетом отправили в Москву.

Но фронт требовал от партизан не только разведданных. По указанию штаба Западного фронта народные мстители провели ряд операций по разрушению мостов на дорогах. Так, за пять дней августа 1942 г. было взорвано шесть мостов на Варшавском шоссе и на шоссе Осиповичи — Бобовня. Был также взорван железнодорожный мост на участке Слуцк — Уречье. В сентябре того же года партизаны уничтожили восемь мостов через реки Случь и Весейку, а в ночь на 5 декабря Коновалов, Шестиков, Осокин, Носов и Сурда спалили мосты у Красной Горки и Бокшиц, что на шоссе Минск — Слуцк.

В 1943 г. партизаны Арестовича приняли участие в «рельсовой войне». В соответствии с планом, который был разработан штабом нашего соединения, бригада совершила тяжелый переход к своему участку на железной дороге Брест — Москва. На рассвете 11 августа партизаны заняли позиции вдоль перегона между станциями Фаниполь и разъездом Волковичи. Смелой атакой была выбита из дзотов охрана дороги. Минеры подложили под рельсы взрывчатку. Загремели взрывы. Около тысячи рельсов были выведены из строя. Трое суток понадобилось гитлеровцам, чтобы восстановить движение на этом участке железной дороги.

Партизаны-фрунзенцы ни на один день не давали покоя врагу. Иван Васильевич Арестович был сторонником небольших по масштабу, но дерзких и стремительных налетов на противника. И нередко он комплектовал до десятка групп по нескольку человек и рассылал их на задания во все концы района. Случалось, что в один и тот же день в одном месте взрывался мост на шоссе, в другом горел вражеский продовольственный склад, в третьем партизанская засада уничтожила автомашины неприятеля, в четвертом появлялись листовки во вражеском гарнизоне. Все это сильно тревожило фашистов. Немецкий комендант Слуцка не раз доносил в Минск о большом скоплении партизан в гресских лесах, хотя там действовали две средние по размерам бригады — имени Фрунзе и имени Суворова. Вот несколько выдержек из боевого журнала фрунзенцев.

28 ноября 1942 г. Рота под командованием Н.Макаревича разгромила фашистский гарнизон на торфозаводе «Радичево» близ Слуцка, захватила продовольственный склад и освободила 38 советских военнопленных. Роты под командованием Е.Лизюкова и Н.Степанова разгромили немецкое имение в деревне Весея Слуцкого района, захватили большое количество скота — коров, лошадей, овец, свиней. Часть скота была роздана населению.

5 декабря 1942 г. Группа партизан проникла в Слуцк и сожгла склад мельницы «Прогресс».

15 декабря 1942 г. Рота под командованием Георгия Авдюкевича устроила засаду на дороге Уречье — Кучино. В бою было уничтожено 15 гитлеровцев, в том числе 5

Наследие слуцкого края

офицеров, сожжены легковая и грузовая автомашины, захвачены трофеи.

8 ноября 1943 г. Группа партизан во главе с начальником штаба Прыгуновым проникла во вражеский гарнизон в деревне Горки, сняла ночные караулы и уничтожила немало фашистов. 14 гитлеровцев было захвачено в плен.

19 января 1943 г. Рота Е.Лизюкова совершила налет на языльский гарнизон. Вскоре налет был повторен и гарнизон полностью разгромлен.

Гитлеровское командование не могло примириться с поражениями и большими потерями. Несколько раз предпринимались крупные карательные экспедиции против партизан. В конце января 1943 г. для блокады леса были брошены многочисленные подразделения пехоты при поддержке авиации, танков и артиллерии. Фрунзенцы то в одном месте, то в другом навязывали карателям бои, изматывали их силы, а потом, совершив смелый ночной маневр, вышли возле деревни Застаричи в тыл противнику и неожиданным ударом разгромили одно из его подразделений. Массовый героизм проявили партизаны бригады имени Фрунзе и во время блокадных боев в июне 1944 г. Народные мстители помогли частям Красной Армии освободить город Слуцк.

Друкуецца паводле кн.: Мачульский Р.Н. Вечный огонь. 3 изд. Мн., 1978. С. 301—304.

На Мінскай шашы

Пахмурнай майскай раніцай па Мінскай шашы нетаропкай хадою ішлі два хлопцы ў паношанай сялянскай вопратцы. Адзін нёс на плячы касу, а другі — граблі. Міма, абдаваючы дымам і гарам, праносіліся калоны нямецкіх грузавікоў.

Зброя патрэбна была як паветра. У нашай партызанскай групе «Іваныча» было ўжо чалавек 20, а зброі не хапала. Ішоў 1943 год. Тое, што засталося са зброі на палях бітвы, партызаны падабралі. Патрэбна было ўзбройвацца за лік ворага. З гэтай мэтай і папрасілі ў начальніка штаба Рыгор Свінціцкі і разведчык Васіль Рудкоўскі дазволу на «свабоднае паляванне». Разлік быў такі: спыніць на шашы нямецкую аўтамашыну, перабіць экіпаж і ўзяць зброю. Справа была рызыкоўная. Але хлопцы на ўсё гатовы.

...Час ішоў да паўдня, паток машын стаў радзець. Нарэшце за паваротам партызаны ўбачылі грузавік, які стаяў на абочыне дарогі.

— Вось гэты будзе наш! — усхвалявана сказаў Рыгор Свінціцкі.

Падышоўшы бліжэй, убачылі сядзеўшага ў кабіне афіцэра. Салдат-шафёр стаяў на каленях, мяняючы задняе кола ў машыне. У кузаве быў нагружаны калючы дрот.

— Ты бі шафёра, а я афіцэра, — сціснуў локаць Рудкоўскага Свінціцкі. — Страляць разам, ва ўпор!

Параўнаўшыся з машынай, Рыгор выхапіў пісталет і рвануў ручку кабіны.

— Іх бін афіцэр! — у жаху крыкнуў фашыст, паказваючы рукой на пагоны.

— Тым лепш! — адказаў партызан і выстраліў.

Убачыўшы зброю ў руках сялян, шафёр кінуўся бегчы і пасля стрэлу Рудкоўскага рухнуў у канаву.

У кабіне хлопцы ўзялі дзве вінтоўкі і пісталет забітага обер-лейтэнанта. Спаліць машыну не паспелі — удалечыні паказалася чарговая калона. Да рэчкі, за якой была партызанская зона, некалькі кіламетраў чыстага поля. І наўрад ці смельчакам удало́ся б выратавацца. Але недалёка пасвіліся коні. Разрэзаўшы нажом путы, Рудкоўскі дапамог таварышу сесці на каня, ускочыў сам — выручыў спрыт цыркавога артыста. Народныя мсціўцы хутка памчаліся да лесу. І калі на шашы ўзнялася страляніна, партызаны былі ўжо ў сваёй зоне.

Абодва адважныя партызаны не дажылі да Перамогі. Смерцю храбрых загінулі яны ў баях з акупантамі. Пахаваны каля в. Жылін-Брод у брацкай магіле, куды мы, іх баявыя таварышы, прыносім кветкі ў светлы дзень Вялікай Перамогі.

Б.Багдановіч, былы камандзір групы «Іваныча» партызанскай брыгады імя Суворава.

Шлях Ільіча. 1982. 3 ліп.

Наследие слуцкого края

Партызанская хроніка

...Конные разведчики донесли, что гарнизон в Белой Луже получил подкрепление и, по-видимому, что-то готовит. Вскоре прибыли артиллеристы с тремя пушками.

Мы выслали несколько разведывательных групп в район Буда Греская и в район деревни Шищицы узнать, что делается в гарнизонах противника. Возвратившись, они доложили, что оккупанты готовятся к выступлению. Оставались неясными только направления их выступлений.

Теперь днем и ночью возле вражеских гарнизонов лазили наши разведчики.

Партизанами бригады имени Суворова были получены новые данные: гарнизоны Греска и Слуцка тоже готовятся к карательным действиям против партизан и населения...Было ясно, что немцы решили произвести нападение одновременно всеми окружавшими партизанскую зону гарнизонами.

Преградить оккупантам дорогу мы выслали все три роты, а группу Кузнецова оставили для обороны лагеря. И вот в трех местах в лесу Княжий Ключ завязались бои. Потеряв около трех десятков убитыми, противник отступил.

...С юга от Слуцка и Старых Дорог фашисты начали наступление на бригаду имени Фрунзе. С запада от Греска, Белой Лужи, Шищиц, Буды Греской против нашего отряда и бригады имени Суворова выступили три полка пехоты с танками и пушками.

Для удобства руководства обороной комбриг Коледа передал в мое распоряжение два отряда: имени Фрунзе и имени Суворова. Усиленные группы разведчиков вступили в перестрелку с передовыми подразделениями противника. Мы с командирами приданных отрядов решили выдвинуться вперед, к берегу реки Случь. К рассвету достигли шоссе Осиповичи — Бобовня. В районе сожженного моста мы остановились.

Здесь приняли решение занять линию обороны на флангах отряда имени Фрунзе и имени Суворова, а наш отряд должен был расположиться по обеим сторонам шоссе. Западный берег Случи и подступы к сожженному мосту заминировали.

Над нашими головами пронеслись две эскадрильи бомбардировщиков с черными крестами. Сзади нас грохнули взрывы, и опять наступила тишина. Мокрые, только что переплывшие на лошадях реку, прискакали разведчики Васильева и Терновский. Валя быстро направилась к нам, в ее сапогах хлюпала вода.

— Из Шищиц вышли гитлеровцы, с ними танки и артиллерия, — быстро доложила она.

Передав через связных последние приказания командирам, я сел на своего Орлика и поехал осматривать линию обороны. Все лежали, укрывшись под деревьями, в ямах, замаскировавшись. В канаве находились минометные и противотанковые расчеты. Рядом, возле станкового пулемета, словаки Штефан Качалка и Рудольф Заяц что-то разъясняли своим бойцам. Подойдя к Рудольфу, я спросил:

— Не отступите?

— Ни за что!

— Этот сектор очень важен. Подпускайте противника до самого моста...

На другом берегу послышался гул моторов. Рудольф с Качалкой залегли у пулемета, а я поскакал на командный пункт.

Далеко между болотами вилось белой лентой шоссе. Вскоре на нем одна за другой показались несколько точек. В бинокль я увидел, что к нам приближались вражеские мотоциклисты. Они ехали медленно, оглядывая близлежащие кусты. Но вот они въехали на минное поле. Там поднялся столб земли и пыли. Один из мотоциклистов быстро развернулся, выпустил несколько очередей и помчался назад. В то же время на шоссе показались три танка и самоходная пушка. Первый танк остановился около разбитого мотоцикла, потом дал газ и устремился вперед. Под его гусеницами разорвалась мина. Танк вздрогнул всем корпусом, завертелся на месте, затем заглох. Остальные танки и две пушки открыли огонь по нашему расположению: за танками развернулась пехота.

Снаряды разрывались позади нас. Мы не отвечали. Гитлеровцы продвинулись к реке. Самоходная пушка, объехав поврежденный танк, приблизилась к мосту. Я подал команду: «Огонь!»

Ударили минометы, противотанковые ружья. Огонь партизан прижал гитлеровцев к земле. От танков отскакивали ярко

Наследие слуцкого края

светящиеся искры. Враг огрызнулся огнем, попятился назад и начал окапываться. Я опять посмотрел в бинокль.

Далеко на шоссе показалась автоколонна. Она остановилась. Солдаты выпрыгнули из машины. Заметив противника, Козлов, посмотрев в бинокль, выбрался из укрытия и побежал к пулеметчикам, которые находились возле шоссе. Пулеметчики открыли меткий огонь по автоколонне. Солдаты противника бросились было врассыпную, и гитлеровским офицерам пришлось немало потрудиться, чтобы восстановить порядок. Через поле, прикрываясь кустами, подходили к реке новые силы гитлеровцев. Перед нами стояла более чем в три раза превосходящая численным составом и боевой техникой группировка. Кругом свистели пули, рвались снаряды.

...Гитлеровцы начали общее наступление. Первые вражеские подразделения переправились через реку, но, не успев закрепиться на нашем береге, были уничтожены. Бой затих. Мы немного перекусили. С наступлением сумерек выслали разведчиков... На рассвете противник открыл артиллерийский огонь... Неожиданно артиллерия замолкла. Гитлеровцы на всех участках вновь начали атаки. Они бросились к реке...

Под вечер разведчики сообщили, что противник крупными силами закрыл нам отход через шоссе Бобруйск — Слуцк и Минск — Слуцк. Других путей к отступлению у нас не было. Необходимо пробиться силой.

...Как только наши отряды стали отходить, фашисты бросились в атаку, стали нажимать на группу прикрытия, но наскочили на мины и, потеряв три подводы с боеприпасами, с десяток своих солдат и проводника, отстали. Нам удалось оторваться.

В районе деревни Кошели остановились на отдых. Через час прибыла бригада имени Суворова. Несмотря на тяжелые бои, настроение было бодрое, боевое... Мы двинулись вперед, в Воробьевский лес. В пути наша разведка выяснила, что немецкие войска снимаются, значит карательная операция заканчивается.

В Гресском районе мы встретились с партизанами бригады имени Фрунзе, которые рассказали, что в ночь на 3 июня бригада отошла за шоссе Осиповичи — Бобовня.

На рассвете следующего дня с целью дезорганизовать противника и сорвать его планы бригада силами отрядов имени Буденного, Рокоссовского и Дзержинского перешла в наступление в районе деревень Обчее и Селец. Это наступление было неожиданным для гитлеровцев, и бригада, воспользовавшись растерянностью противника, оторвалась от него, зашла в тыл вражеской группировке, нанесла ей сильные удары.

Так, 9 июня 1944 г. группа партизан отряда имени Рокоссовского в районе деревни Жилин Брод отбила у противника большой обоз, взяла в плен несколько гитлеровцев.

На следующий день рота партизан отряда имени Кирова напала на вражескую автоколонну на участке дороги Мелитоново — Щитковичи в районе деревни Красная и уничтожила десять автомашин, при этом было убито и ранено восемнадцать гитлеровцев. Подразделения бригады имени Фрунзе, оказавшись в тылу наступавших против партизан вражеских войск, дезорганизовали их своими смелыми и энергичными действиями.

Бригада имени Суворова прорвалась на запад в Воробьевский лес. Задуманная немецко-фашистским командованием операция по уничтожению партизанских отрядов и бригад на территории четырех районов Белоруссии, как и предыдущие операции, провалилась.

Друкуецца паводле кн.: В а у п ш а с о в С.А. Партизанская хроника. 2 изд. Мн., 1971. С. 365—382.

Браты-партызаны

Калі пачалася калектывізацыя, Іван Жук з першых дзён арганізацыі ў Паўстыні калгаса старанна працаваў на калектыўнай гаспадарцы. Былы батрак стаў актывістам. Яго паважалі аднавяскоўцы.

Але вось надышоў 1941 год. Чорная хмара фашысцкай навалы навісла над нашым мірным домам.

...Са Слуцка Іван і яго брат Фёдар вярнуліся дадому: у ваенкамаце ўжо ніко-

Наследие слуцкого края

га не было. Вечарам сталі раіцца, што рабіць.

— Склаўшы рукі сядзець не будзем, — сказаў Іван. — Будзем змагацца!

У хуткім часе Івану і Фёдару ўдалося ўстанавіць сувязь з партызанамі. Яны збіраюць зброю, дапамагаюць партызанам харчамі, вопраткай. Затым пераходзяць да больш актыўнай барацьбы з ворагам. Ад іх рук узляцела ў паветра не адна варожая машына. Дзесяткі акупантаў знайшлі сабе магілу.

У в. Заграддзе стаяў атрад фашыстаў. Па чыгункі ім дастаўлялі на ваганетцы прадукты, боепрыпасы. У сакавіку 1943 г., даведаўшыся, што ў Заграддзе павінна быць дастаўлена вялікая колькасць такога грузу, Іван і Фёдар вырашылі ўзарваць ваганетку. Заклалі добрую порцыю толу, і ён зрабіў сваю справу.

Злавіць падрыўнікоў паліцэйскім і немцам у гэты дзень не ўдалося. Аднак паліцаі цвёрда заяўлялі, што выбух на чыгунцы — справа рук толькі Івана і Фёдара, і пачалі пільна сачыць за іх хатай.

На наступны дзень, у нядзелю, жонка Івана — Варвара на золку разам з іншымі жанчынамі пайшла ва Урэчча на базар. А праз некаторы час паліцаі схапілі Івана і Фёдара. Іх завялі ў памяшканне былой школы і пачалі збіваць, патрабуючы выдаць партызан. Аднак браты трымаліся цвёрда. Ніводнага слова не пачулі ад іх ворагі.

Вяртаўшыяся з Урэчча паўстынцы, у тым ліку і цяжарная жонка Івана, убачылі, як па вясковай вуліцы вялі збітых, са звязанымі рукамі, Івана і Фёдара. За імі неслі крэслы. Для чаго яны былі патрэбны, людзі здагадаліся. Варвара страціла прытомнасць...

Фёдару ўдалося развязаць рукі, і ён кінуўся ўцякаць. Сем немцаў пусціліся наўздагон, пачалі страляць. Але злавіць Фёдара ім не ўдалося. Лёгка паранены фашысцкай куляй, ён дабег да лесу і зарыўся ў мох. Ворагі вырашылі, што забілі партызана, і не адважыліся ісці далей.

Яшчэ больш за год помсціў Фёдар фашыстам і загінуў летам 1944 г. у адным з цяжкіх баёў.

Івана гітлераўцы павесілі.

А.Дубіцкі.

За сацыялістычную Радзіму. 1958. 5 мая.

Лёс Марыі Елавец

...1942 год. Ужо які дзень Маша з братам і маці знаходзілася на Капыльскай вуліцы ў мястэчку Леніна пад наглядам гітлераўцаў. З гета дазвалялася выходзіць толькі на работу. Адлучышся куды, напаткаюць карнікі — расстраляюць. Адчувалася нядобрае, трывожнае, але што і як рабіць, куды кінуцца — не ведалі.

7 чэрвеня 1942 г., калі над мястэчкам Леніна неба на ўсходзе ледзь-ледзь зачырванелася, да Капыльскай вуліцы набліжаліся карнікі. Яны акружылі хаты і сталі выганяць жыхароў — старых, дзяцей, жанчын. Брэх гітлераўскіх сабак ранішняя цішыня разнесла па населенаму пункту, рассеяла па навакольных палях. Трывожна забіліся сэрцы ў тых, хто па волі лёсу стаў сведкам страшэннай трагедыі. Васемнаццацігадовая дзяўчына Маша паспела ўцячы.

Далёка засталіся ўжо могілкі, не бачна і лашчыны — месца страшэнных падзей, дзе назаўсёды засталіся ляжаць яе маці і брат ды яшчэ каля 200 расстраляных. Ёй адной удалося выратавацца, каб адпомсціць фашысцкім вылюдкам за смерць родных і блізкіх.

Укрыццём для дзяўчыны стаў стог мінулагодняй саломы. Калі летняя ноч спаўзла на зямлю, Маша дабралася да адной з хат у пас. Крошня, што ля Рачкавіч. Лёгкі стук у дзверы. Выйшаўшы насустрач мужчына сярэдніх гадоў гасцінна запрасіў:

— Зайдзі, дачка, адпачні...

Гэта быў Алесь Раманавіч Мартынчык. Душэўны, сапраўды наш, савецкі чалавек. Мартынчык, рызыкуючы сваім жыццём і жыццём усіх членаў сям'і, схаваў «ущякачку». Інакш не мог ён паступіць, ведаючы, што чалавеку пагражае смерць ад фашысцкіх катаў. Калі Алесю Раманавічу ўдалося высветліць, як дабрацца да партызан, якія дзейнічалі на Капыльшчыне, ён пераправіў яе ў лес.

Вёска Какорычы на Капыльшчыне — месца, дзе Марыя Елавец уступіла ў партызанскі атрад, які потым вырас у брыгаду імя Суворава. Неўзабаве ёй давялося прыняць баявое хрышчэнне. Карнікі прыехалі

Наследие слуцкого края

ў в. Раёўка, каб «супакоіць» жыхароў. Партызаны завязалі бой у Савіцкім лесе. Санітарка Елавец захапіла першы трафей — вінтоўку з патронамі, з якой не разлучалася да самага дня сустрэчы партызан з рэгулярнымі часцямі Чырвонай Арміі.

...Бой у Лаўскім лесе. Партызаны, сярод якіх была і Марыя Елавец, вялі цяжкія баі з гітлераўскімі акупантамі. У Лавах знаходзіліся рацыя і шпіталь. Фашысты прарвалі абарону і сталі набліжацца да вёскі. Ахова рацыі (у нарадзе была і М.Елавец) разам з двумя сувязістамі павінны былі эвакуіраваць рацыю. Гразнучы па калена ў снезе, партызаны выканалі загад камандавання: рацыя была выратавана.

Дванаццаць разоў удзельнічала Марыя Міронаўна Елавец у баях. На чыгунцы яна асабіста знішчыла каля двух кіламетраў ліній сувязі, удзельнічала ў засадах па знішчэнні варожых аўтамашын. З групай партызан з-пад носа гітлераўцаў вывезла ў атрад вінтоўкі, снарады і іншыя боепрыпасы.

Летам 1944 г. пад магутнымі ўдарамі Чырвонай Арміі нямецка-фашысцкія акупанты паспешна адступалі на Захад. Разам з савецкімі войскамі гераічна змагаліся і народныя мсціўцы ў тыле ворага.

Настаў радасны дзень 28 чэрвеня 1944 г. Партызанская брыгада імя Суворава непадалёку ад в. Палікараўка сустрэлася з часцямі Чырвонай Арміі. Побач з танкістамі, пехацінцамі, артылерыстамі крочаць байцы ў цывільным. Сярод іх дзяўчына ў белай блузцы з вінтоўкай у руках. Кінааператары знялі гэту сустрэчу на плёнку, і яна ўвайшла ў гістарычны паўнаметражны фільм «Вызваленне Савецкай Беларусі». Дзяўчына — гэта былая партызанка Марыя Міронаўна Елавец. За трыццаць гадоў, якія мінулі пасля вызвалення Беларусі ад гітлераўцаў, у яе адбылося многа радасных змен. Пасля заканчэння ў 1959 г. кааператыўнага тэхнікума Елавец-Шуцерман стала працаваць у гандлі...

Яе баявыя гераічныя подзвігі ў гады Вялікай Айчыннай вайны адзначаны шасцю ўрадавымі ўзнагародамі. Ордэн салдацкай Славы III ступені знайшоў Марыю Міронаўну праз дваццаць гадоў пасля заканчэння Вялікай Айчыннай вайны.

С.Дубярштэйн.

Шлях Ільіча. 1974. 5 вер.

Аўтамат «ГЦД»

Аўтамат «ГЦД» добра служыў партызанам атрада імя Громава, які дзейнічаў у гады вайны на Случчыне.

ГЦД — гэта імя, прозвішча канструктара Георгія Ціханавіча Дзмітрыенкі, былога партызана.

— Што тычыцца аўтамата, то, сапраўды, я зрабіў яго разам з таварышамі ў вясковай кузні на Любаншчыне, — расказвае Георгій Ціханавіч.

Не хапала зброі.

— А што, калі самім зрабіць, напрыклад, аўтамат такі, як у вас, — сказаў аднойчы Георгій Ціханавіч камандзіру атрада імя Громава.

— Справу гаворыш, — адказаў той.

Зброевая майстэрня партызанскай брыгады імя Чкалава.

Наследие слуцкого края

У свой час Дзмітрыенка вучыўся ў тэхнікуме, пазнаёміўся з апрацоўкай металу, а будучы ў арміі — яшчэ перад вайной, займаўся рацыяналізацыяй. Усё гэта згадзілася. За металам справа не стала — яго хапала навокал. А інструмент знайшоўся ў мясцовых жыхароў.

Падоўгу разбіраў і збіраў партызан камандзірскі аўтамат. А потым — за справу. Кожух зрабіў са звычайнай аўтамабільнай помпы, вось трактарнага плуга пайшла на выраб затвора.

Вядома, не лёгка было зрабіць аўтамат. Але жаданне даць зброю таварышам дапамагала пераадольваць цяжкасці. І вось аўтамат ужо зроблены. Ён вытрымаў выпрабаванне, і з ім пайшоў у бой Г.Дзмітрыенка. А потым такі аўтамат з'явіўся і ў іншых партызан.

Аднойчы ў атрадзе пабываў В.І.Казлоў, камандзір партызанскага злучэння. Ён з цікавасцю агледзеў партызана, падзякаваў яму, параіў наладзіць масавы выпуск. А першы ўзор забраў для адпраўкі ў Маскву, на «Вялікую Зямлю», як казалі тады.

Камандзір узвода Г.Дзмітрыенка часта выходзіў на аперацыі, а ў вольны ад баявых заданняў час майстраваў зброю. Ён, акрамя аўтаматаў, рабіў ружэйныя гранатамёты.

Адважна ваяваў партызан. На яго рахунку, як гаворыцца ў характарыстыцы, выданай камандаваннем, 34 падбітыя і ўзарваныя аўтамашыны, 116 забітых і раненых гітлераўцаў і іх прыслужнікаў-паліцэйскіх. Ордэнам Чырвонай Зоркі адзначаны баявыя справы Г.Дзмітрыенкі.

Пасля вайны — служба ў арміі. А потым — мірная праца.

І такім чынам, быў такі аўтамат «ГЦД», як называлі яго партызаны. Калі вы хочаце ўпэўніцца ў гэтым, наведайце Слуцкі краязнаўчы музей. На адным са стэндаў — аўтамат партызана, а на прыкладзе выпалены надпіс «Г.Ц.Дзмітрыенка».

Г.Яўсееў.

Шлях Ільіча. 1974. 17 вер.

Юныя партызаны

...Юныя героі змагаліся з ворагам і ў нас на Случчыне. У падпольных антыфашысцкіх арганізацыях у асноўным была моладзь, большасць яшчэ падлеткі.

У патрыятычную групу Мікалая Радзюка, якая была створана ў верасні 1941 г.у в. Навадворцы, увайшлі два малодшыя браты Мікалая — 16-гадовы Яўген і 14-гадовы Лёня, а таксама 14-гадовая Людміла Ласевіч. Яны выконвалі складаныя заданні: расклейвалі ў зонах варожых гарнізонаў лістоўкі, агітацыйныя плакаты, даставалі для партызанскага атрада тол, медыкаменты, узрыўчатку, зброю. Людміла была яшчэ і сувязной партызанскага атрада Губіна. Па заданню партызан звязалася з галоўным урачом Слуцка Трухан, які даваў ёй патрэбныя лекі, перавязачны матэрыял. Хутка Людміла вымушана была застацца ў партызанскім атрадзе, бо фашысты пачалі яе шукаць.

У час блакады партызанскага злучэння ў раёне Чорнага балота Людміла абмарозіла ногі. У пасляваенны час яна закончыла Беларускую сельскагаспадарчую акадэмію, працавала ў Мінску.

З верасня 1941 г. на тэрыторыі Случчыны ў раёне в. Гутніца дзейнічала разведгрупа Заходняга фронту, кіраўніком якой быў М.К.Коган. У склад гэтай групы ўваходзілі 14-гадовы Толя Гужаў (Орлік) і Валодзя Фралоў (Снігір). Толя Гужаў быў разведчыкам-сувязным. Кожны дзень па бездарожжу ён адмяраў дзесяткі кіламетраў. ...Аднак Орлік марыў сустрэцца з ворагам у адкрытай бітве. Каля в. Жылін Брод разам з партызанамі ён удзельнічаў у баявой аперацыі.

Удзельнік бою А.А.Айлараў успамінае, што ў рукапашнай сутычцы Толя Гужаў знішчыў фашыста, які цэліўся ў камандзіра атрада. За храбрасць і рашучасць камандзір падарыў Орліку «вальтэр» (мініяцюрны пісталет), з якім ён не разлучаўся ніколі. Гэта была яго ракавая памылка. У пачатку лістапада 1942 г. Толя наткнуўся ў в. Амговічы на паліцэйскі патруль. Яго абшукалі і знайшлі «вальтэр». ...Толю Гужава адправілі ў гестапа. Прайшоўшы страшэнныя катаванні і крывадушныя абяцанкі следчага, Толя Гужаў быў расстраляны.

А колькі юных патрыётаў было ў партызанскіх атрадах, дыслацыраваных непасрэдна на Случчыне. Іван Матусевіч — ён у 10 гадоў ужо быў партызанам брыгады

Наследие слуцкого края

Л.Ласевіч.

У.Фралоў.

Р.В.Родчанка.

І.М.Матусевіч.

В.І.Ткачоў.

М.А.Шыманоўскі.

С.В.Ляшчэня.

І.А.Гельфанд.

імя Суворава. Рыгор Родчанка, Мікалай Шыманоўскі партызанілі ў атрадзе імя Ракасоўскага брыгады імя Фрунзе. У сваёй аўтабіяграфіі Рыгор Родчанка пісаў аб тым, што ў 12 гадоў быў у партызанскім атрадзе, удзельнічаў у баях пад Старобінам у пачатку 1943 г., пад в. Калінаўка Любанскага раёна ў лютым 1943 г., а ў маі 1943 г. пад в. Шчыткавічы.

У пасляваенны час Р.Родчанка працягваў вучобу, стаў настаўнікам і краязнаўцам... І гэта не ўсе імёны юных патрыётаў, якія нароўні з дарослымі змагаліся з фашыстамі. Віктар Ткачоў — партызан атрада імя Кірава брыгады імя Фрунзе, Сяргей Ляшчэня — разведчык, падрыўнік атрада імя Заслонава, Іосіф Гельфанд — партызан атрада імя Кутузава брыгады імя Кірава — усе яны мужна змагаліся з захопнікамі.

Н.Барысавец.

Слуцкі край. 1994. 6 ліп.

Медыкі — актыўныя ўдзельнікі партызанскай барацьбы ў грэскіх лясах

В годы Великой Отечественной войны в гресских лесах дислоцировались десятки партизанских отрядов и бригад. В результате их активных боевых действий была очищена от гитлеровцев большая зона, простиравшаяся на десятки километров южнее Минска. В ней находили себе укрытие от фашистов тысячи жителей Гресского, Слуцкого, Стародорожского, Узденского, Пуховичского и др. районов. С юга зону надежно прикрывали бригады им. Суворова и им. Фрунзе. В партизанских соединениях находилось немало медицинских работников, которые, кроме участия в боевых операциях, выполняли свой профессиональный долг — боролись за жизнь и здоровье советских людей. О некоторых из них хочется рассказать.

Морозной декабрьской ночью 1942 г. группа партизан в количестве 28 чел. из

Наследие слуцкого края

отряда им. Фрунзе направлялась к шоссе Слуцк — Бобруйск. Возглавлял группу командир роты Георгий Авдюкевич. Вместе с бойцами на задание шла и медицинская сестра Ирина Кудрицкая. ...На рассвете между деревнями Рабак и Круглое показалось шоссе. Выбрали место для засады, замаскировались и стали ждать. Около полудня показались машины с офицерами и солдатами. Завязался бой. В этом бою фашисты потеряли 20 человек убитыми, были захвачены большие трофеи, оружие, боеприпасы. Медицинская сестра И.Кудрицкая вынесла из-под обстрела и оказала медицинскую помощь раненым партизанам Дубову, Юрьеву, Ермакову, Цвирко, командиру роты Авдюкевичу. Не одну бессонную ночь провела она в партизанских землянках-госпиталях, выхаживая раненых и больных, помогла возвратить в строй десятки народных мстителей.

В бригаде им. Фрунзе медицинскую помощь раненым оказывали врачи Любовь Михайловна Арестович и Елизавета Альбертовна Рогатинская. Бригаду обслуживал партизанский госпиталь, который располагался вблизи д. Шантаровщина Гресского р-на. Начальником медицинской службы была Л.М.Арестович. Вместе с ней медицинское обслуживание партизан осуществляли врачи М.В.Арестович, фельдшер М.Сачишина, медсестры И.Кудрицкая и А.Бочарова.

Ближайшим соседом бригады им. Фрунзе была бригада им. Суворова. В ней медицинскую помощь бойцам и населению оказывала группа медиков — бывших подпольщиков г. Слуцка. С сентября 1943 г. медицинскую службу бригады возглавлял врач Виталий Никифорович Полещук. В первые месяцы войны он работал хирургом военного госпиталя, участвовал в первых неравных боях с фашистами. С небольшой группой бойцов вырвался из окружения и сумел установить связь с партизанами. В 1942 г. по их заданию устроился врачом в Слуцкой больнице. Вместе с ним начал работать его однополчанин врач И.Г.Варченя. В Слуцкую подпольную группу медиков входили также врачи Нина Котловская, Александр Чиркин, Ольга Макаревич, Янина Энчик, Надежда Михневич. Используя свое положение, они спасали людей от угона в Германию.

Вспоминается такой случай. В 1943 г. оккупанты согнали в Слуцкую тюрьму более 750 местных жителей для отправки в Германию на каторжные работы. Нужно было любой ценой помешать немцам сделать это. Для обсуждения предстоящей операции собрались на квартире у врача А.Чиркина. Немцы страшно боялись заноса тифа в Германию, и кто-то предложил распространить версию о появлении случаев тифа среди заключенных. Для этого было выявлено несколько человек с повышенной температурой. Врач Н.Михневич взялась подтвердить «тиф» лабораторно. Вскоре врачам Полещуку, Котловской, Макаревич, Энчик и Варчене удалось попасть в состав специальной комиссии, созданной городской управой для осмотра лиц, намеченных к отправке в Германию. В первый день осмотра ими было отобрано 10 человек с подозрением на «тиф». Лаборатория подтвердила «диагноз». Тотчас же все 750 человек были освобождены, а немцы в страхе стали проводить дезинфекцию тюрьмы, административных зданий, казарм. Однако в правильности выводов комиссии вскоре усомнился главврач больницы. Вызвало подозрение, что ни у одного из «пострадавших» не развилась картина тифа. В лечебные учреждения Слуцка зачастили гитлеровцы. Оставаться в городе дольше было нельзя. Врачи Полещук, Варченя, братья Иван и Николай Жогло ушли в партизаны. Не успевших скрыться врачей Котловскую, Макаревич, Энчик немцы арестовали. Патриоты на допросах вели себя мужественно, а у фашистов не было веских доказательств их вины. Вскоре оставшиеся на свободе друзья помогли им вырваться на свободу и уйти к партизанам.

Хирургический инструментарий, медикаменты и перевязочный материал, добытый подпольщиками у немцев, впоследствии очень пригодились в партизанском отряде.

Врачом В.Полещуком в партизанском отряде «26 лет Октября» был разработан и представлен на рассмотрение командования план по медицинскому обслуживанию партизан всей бригады им. Суворова. План был одобрен. Отряду им. Фрунзе предстояло построить лесной госпиталь, обеспечить транспортом и продовольствием раненых бойцов.

Наследие слуцкого края

Через несколько дней в отряде развернулось строительство лесного госпиталя. Невдалеке от штаба бригады на возвышенном месте под вековыми соснами были сооружены три добротные землянки. Одна из них, с большими окнами, обращенными на юг, предназначалась для операционной. Удалось даже провести электрическое освещение, используя для этого трофейные аккумуляторы. Каждая землянка для лечения раненых и больных строилась добротно.

Боевыми помощниками Полещука были врач Вера Пятницкая и медсестра Зоя Полещук.

В отрядах бойцов обучали оказывать первую медицинскую помощь, накладывать повязки на различные участки тела, останавливать кровообращения и т.д. В ротах готовились санинструкторы, изготовлялись средства для переноса раненых. Действовала четкая система медицинского обслуживания партизан. В каждом отряде работали врачи. Так, в отряде Суворова работала врач Любовь Корзенко, в отряде Островского — Степан Броновец, в отряде им. «26 лет Октября» — Мария Коледа.

Партизанские госпитали бригад им. Суворова и им. Фрунзе вернули в строй более 500 раненых партизан, оказывали медицинскую помощь семьям и всем жителям партизанской зоны. В них осуществлялся амбулаторный прием, оказывалась экстренная хирургическая помощь, через аптечную службу население снабжалось медикаментами.

В снабжении партизан медикаментами и перевязочным материалом помогали партизанские связные — Лида Кондратенко и Софья Пашкевич.

Большую помощь местному населению оказывала врач Л.М.Арестович. Вместе со своими помощниками А.Бочаровой, П.Горбацевич, Ю.Аранович и другими вела она амбулаторный прием жителей деревень Шантаровщина, Жилин Брод, Новинки, Нива, Гольчицы и др...

...После изгнания немецко-фашистских захватчиков врачи, бывшие партизаны, активно включились в работу по восстановлению медицинской сети республики. В.Н.Полещук до 1947 г. работал главврачом Гресской райбольницы, а затем заведовал хирургическим отделением 1-й Минской городской клинической больницы. Его боевой друг С.И.Броновец возглавил райздравотдел сразу же после освобождения Греска. Л.М.Арестович возглавила Смолевичскую райбольницу, а потом была педиатром республиканской больницы. В Минске работала И.Кудрицкая.

В.Ф.Терещенко.

Здравоохранение Белоруссии. 1979. № 7. С. 9 — 12.

Партызанскі стаматолаг

У многіх населеных пунктах Случчыны ў гады Вялікай Айчыннай вайны актыўна дзейнічалі падпольныя камсамольска-маладзёжныя патрыятычныя групы. Актыўны ўдзел прымалі юнакі і дзяўчаты і з в. Вялікая Сліва. Яны паведамлялі партызанскаму камандаванню не толькі цэнныя звесткі аб планах і задумах ворага, але і перадавалі народным мсціўцам зброю, медыкаменты, перавязачны матэрыял. Актыўным пастаўшчыком медыкаментаў быў камсамолец-медык Леанід Васільевіч Самусевіч. У Слуцку яго многія ведалі, і хаця горад было наведваць небяспечна, ён часта сустракаўся з патрыётамі, дабываў неабходныя прэпараты і перапраўляў іх у лес. Збіраў ён і неабходныя інструменты для абсталявання зубнога кабінета. Іншы раз прыходзілася купляць іх за прадукты харчавання.

Разам са сваім баявым таварышам Канстанцінам Станкевічам, аднавяскоўцамі Сяргеем Ярашэвічам, Іванам Самусевічам, Ціханам Ярашэвічам, Мітрафанам Русаком Леанід Самусевіч распаўсюджваў лістоўкі, зрываў задумы нямецка-фашысцкіх захопнікаў. Стала вядома, што гітлераўскі стаўленік староста воласці падрыхтаваў дакументы на моладзь в. Вялікая Сліва для адпраўкі яе ў Германію. У тую ж ноч маладыя патрыёты разграмілі будынак воласці, знішчылі дакументы. А раніцай пусцілі чутку, што гэта зрабілі партызаны.

На гэты раз усё абышлося, але акупацыйныя ўлады пачалі глядзець на Вялікую Сліву як на ненадзейную вёску. Яны ўстанавілі строгі кантроль за падазронымі людзьмі, і хаця патрыёты дзейнічалі асцярожна, гітлераўцам удалося даведацца, што ў вёсцы дзейнічае падпольная арганізацыя,

Наследие слуцкого края

якая мае сувязь з партызанамі. Першай ахвярай стала сям'я Ціхана Ярашэвіча. Сам ён здолеў выратавацца, але яго бацьку, маці, сястру расстралялі. Такі ж удзел чакаў і сям'ю Самусевічаў. Сястра Марыя, якая жыла далёка ад вёскі на торфапрадпрыемстве «Радзічава», даведалася ад сувязных аб небяспецы і папярэдзіла іх. Калі на вёску напалі гітлераўскія бандыты, многія жыхары здолелі схавацца. Захопленых 47 чалавек мужчын і жанчын, старых і дзяцей фашысты расстралялі. Гэтай жа ноччу 13 юнакоў пайшлі ў партызаны. Яны пакляліся адпомсціць ворагу за кроў і слёзы родных і блізкіх і са зброяй у руках уліліся ў дружную баявую сям'ю мсціўцаў партызанскага атрада «Жалязняк».

У партызанскай зоне ў в. Заельнае з'явілася новая лячэбная партызанская ўстанова — зубаўрачэбны кабінет. У прасторнай палове хаты была ўстаноўлена сапраўдная бормашына, на чыстых падстаўках, пакрытыя марляй, ляжалі неабходныя інструменты.

Я і зараз помню, як зайшоў у гэту хату, асцярожна пастукаў у дзверы, якія ўпрыгожвала таблічка «Зубаўрачэбны кабінет». Мяне прыветліва сустрэў малады высокі ў белым халаце чалавек. Гэта быў Леанід Васільевіч Самусевіч. Мне як рэдактару Слуцкай падпольнай газеты неабходна было пагутарыць з тымі, хто застаўся жывым пасля распраў гітлераўцаў.

Мы пазнаёміліся. Я расказаў яму, што выпускаю газету і лістоўкі. Прыемна было чуць словы падзякі за газеты, якіх, як адзначыў Леанід Васільевіч, чакалі днём і ноччу, якія дапамагалі дыхаць, улівалі жыццё ў нашы сэрцы.

Леанід Васільевіч аказваў медыцынскую дапамогу не толькі партызанам свайго атрада, але і партызанам суседняга атрада імя 14 Слуцкіх партызан, створанага з падпольнай групы студэнтам Мінскага медыцынскага інстытута Мікалаем Данілавічам Бялько. Яго атрад ужо правеў рад аперацый, у якіх не раз удзельнічаў і Леанід Самусевіч. Партызаны былі ўдзячны свайму ўрачу і папаўнялі яго кабінет новымі інструментамі. Медыкі-патрыёты асабліва клапаціліся аб тым, каб у лясной паліклініцы не толькі аказвалі медыцынскую дапамогу, але можна было абсталяваць зубапратэзную лабараторыю. Тут былі ўсе неабходныя інструменты і матэрыял для пратэзавання.

Леанід Васільевіч прымаў актыўны ўдзел у баявых аперацыях брыгады. Удзельнічаў пад Слуцкам у рэйкавай вайне. Аднойчы разам з групай Ціхана Ярашэвіча падарвалі фашысцкую аўтамашыну і знішчылі 7 фашыстаў.

Суровае выпрабаванне на долю партызан выпала вясной 1944 г. Фашысты кінулі супраць партызан вялікія наземныя і паветраныя сілы. Пачалася блакада. Партызаны вымушаны былі адступіць у Загальскія балоты. Леанід Васільевіч разам з вінтоўкай нёс зубаўрачэбны інструмент.

У няроўным баі паў смерцю храбрых яго сябар Мікалай Данілавіч Бялько. Там жа яго і пахавалі. І толькі пасля вызвалення Слуцка цела слаўнага сына Случчыны было перанесена і пахавана ў брацкай магіле 14 Слуцкіх партызан.

У час варожай блакады Леанід Васільевіч захаваў зубаўрачэбны інструмент і працягваў дапамагаць партызанам. Пасля вызвалення Беларусі Л.В.Самусевіч загадваў у Слуцку зубаўрачэбным аддзяленнем паліклінікі, а потым узначаліў Мінскую стаматалагічную паліклініку. Да партызанскіх узнагарод прыбавіліся і працоўныя. За поспехі ў развіцці аховы здароўя ён узнагароджаны медалём «За доблесную працу. У азнаменаванне 100-годдзя з дня нараджэння Уладзіміра Ільіча Леніна», Граматай Вярхоўнага Савета БССР. Партызанскага стаматолага і зараз добра памятаюць на Случчыне.

М.Е.Дастанка, былы рэдактар слуцкай падпольнай газеты «Народны мсціўец».

Здравоохранение Белоруссии. 1979. № 7. С. 12—13.

Дакументы сведчаць

З ГІСТОРЫІ ПАРТЫЗАНСКАЙ БРЫГАДЫ ІМЯ А.В.СУВОРАВА МІНСКАЙ ВОБЛ. АБ БАЯВОЙ АПЕРАЦЫІ ПАРТЫЗАН АТРАДА ІМЯ М.В.ФРУНЗЕ, ПРАВЕДЗЕНАЙ 15 СНЕЖНЯ 1942 г.

Проведенной разведкой отряда им. Фрунзе было установлено, что по вторникам из гор. Слуцка в мест. Уречье направляются 2 грузовые и 1 легковая автомашины с оружием и

Наследие слуцкого края

боеприпасами в сопровождении 2 мотоциклов для вооружения новомобилизованной полиции в гарнизонах. Командир отряда Арестович отдал приказ командиру 1-й роты лейтенанту Авдюкевичу ротой организовать засаду, уничтожить немецкую охрану, захватить оружие, боеприпасы и уничтожить автомашины. 14 декабря 1942 г. лейтенант Авдюкевич с ротой выступил на выполнение приказа командира отряда в количестве 28 чел., имея на вооружении 2 ручных пулемета, 2 автомата и 24 винтовки. По прибытии на дорогу Кучино – Уречье тов. Авдюкевич избрал место для расположения засады: основное ядро расположив на высоте севернее отметки 169,9, 800 м в опушке леса, 1-е отделение во главе с командиром отделения Тарасевичем (5 чел. с ручным пулеметом) оставил для прикрытия со стороны Слуцка на дороге Уречье – Кучино, на опушке леса, что восточнее дер. Круглое 800 м, 2-е отделение, состоявшее из 6 чел. с ручным пулеметом, расположил на южной опушке леса, 1 км южнее отметки 169,9 с задачей прикрывать засаду от возможного подкрепления немцев со стороны мест. Уречье во время боя. Двух партизан расположил против ядра с задачей, в случае если немцы залягут в кювете, выбить их гранатами и огнем из винтовок. 15 декабря в 16.00 появились движущиеся со стороны гор. Слуцка 2 автомашины, 1 из них легковая, другая 5-тонная грузовая. Подпустив их на 30 м, командир роты Авдюкевич приказал засаде (основному ядру) открыть огонь по машинам противника из всех видов оружия. В момент обстрела немцы забаррикадировались мешками муки, которую везли на автомашине и открыли огонь по засаде, в результате чего бой затянулся и продолжался в течение часа. Результат боя: убито немцев 18, убежали 2, но (они) были убиты отделением прикрытия, что прикрывали со стороны Слуцка. Всего убито 20 немцев, из них 5 офицеров, сожжены легковая и грузовая автомашины, сгорело продовольствие, мука и военное имущество. Взяты трофеи: 2 автомата, 8 винтовок, 5 пистолетов, 1 тыс. патронов, 15 пар обуви, 2 ящика мыла и прочее имущество. В этом бою было ранено 5 партизан, 1 из них, партизан Дубов, был тяжело ранен и по дороге умер.

Всем участникам засады командованием отряда была объявлена благодарность, награждение ценными подарками и личным оружием.

Командир бригады им. Суворова Коледа

Комиссар бригады им. Суворова Заяц

Нач. штаба бригады им. Суворова Тимошенко

Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь. Ф. 3500. Воп. 4. Спр. 183. Л. 14, 38, 41.

Падрыхтавала В.С.Відлога.

ПРАТАКОЛ ПАСЯДЖЭННЯ МІЖРАЁННАГА КАМІТЭТА КП(б)Б СЛУЦКАЙ ЗОНЫ

21 снежня 1942 г.

Присутствовали: тт. Варвашеня, Шестопалов, Степанова, Жижик, Капуста.

I. СЛУШАЛИ: О выпуске многотиражной газеты (Вносит т. Варвашеня).

ПОСТАНОВИЛИ: 1. В связи с наличием полиграфической базы и запаса бумаги приступить к изданию с 1 января 1943 г. многотиражной газеты — органа межрайонного комитета.

2. Наименовать газету «Патриот Родины».

3. Установить ориентировочный тираж газеты в 800 – 1000 экземпляров формата районной газеты на две стороны.

4. Просить ЦК КП(б)Б утвердить данное решение.

II. СЛУШАЛИ: О редакторе многотиражной газеты «Патриот Родины» (т. Варвашеня).

ПОСТАНОВИЛИ: Утвердить редактором многотиражной газеты «Патриот Родины» т. Клюйко Константина Николаевича, члена ВКП(б) с 1926 г., до войны работавшего вторым секретарем Брестского райкома КП(б)Б.

Секретарь межрайонного комитета КП(б)Б Варвашеня

Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь. Ф. 4. Воп. 33а. Спр. 274. Л. 88а.

СА СПРАВАЗДАЧЫ ПАРТЫЗАНСКАГА ЗЛУЧЭННЯ СЛУЦКАЙ ЗОНЫ АБ БАЯВОЙ ДЗЕЙНАСЦІ ЗА СНЕЖАНЬ 1942 г.

Диверсионная группа соединения 6.12.42 г. в г. Слуцке взорвала центральную и вспомогательную электростанции. Разрушены силовые трансформаторы и дизеля вспомогательной

Наследие слуцкого края

электростанции. Взорвана цистерна с 30 т нефти. Работа предприятий города приостановлена.

6.12.42 г. в г. Слуцке взорван радиоузел и почтово-телеграфная станция. Уничтожены все приборы и оборудование.

Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь. Ф. 3500. Воп. 3. Спр. 48. Л. 279.

З ТЭЛЕГРАМЫ ПАРТЫЗАН СЛУЦКАЙ ЗОНЫ ВЯРХОЎНАМУ ГАЛОЎНАКАМАНДУЮЧАМУ І.В.СТАЛІНУ

6 студзеня 1943 г.

Мы, народные мстители, действуя в Слуцкой зоне Минской области, следуя патриотическому почину колхозников Советского Союза, собрали на постройку боевых самолетов для Красной Армии: золотом царской чеканки — 1252 руб. 50 коп., золотых вещей весом 800 грамм, американских долларов — 255 и 60 тыс. рублей советскими денежными знаками.

Пересылая эту сумму государственному банку СССР, мы просим построить боевые самолеты «Белорусский партизан».

Сбор средств продолжается.

Штаб партизанского соединения Варвашеня, Капуста, Игнащенко, Шестопалов, Еременко, Стефанюк.

Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь. Ф. 3500. Воп. 4. Спр. 158. Л. 33.

З ВЫСТУПЛЕННЯ КАМІСАРА СЛУЦКАЙ АКРУГІ КАРЛА НА НАРАДЗЕ АКРУГОВЫХ КАМІСАРАЎ, НАЧАЛЬНІКАЎ ГАЛОЎНЫХ АДДЗЕЛАЎ ГЕНЕРАЛЬНАГА КАМІСАРЫЯТА БЕЛАРУСІ Ў МІНСКУ 8—10 КРАСАВІКА 1943 г.

9 красавіка 1943 г.

Я хотел бы вкратце остановиться на основных задачах, поскольку они актуальны. Еще в октябре месяце я указывал на трудности. К сожалению, с октября ничего не изменилось, а положение еще больше ухудшилось. Партизаны совершают нападения даже на районные центры, один районный центр полностью исчез с лица земли. Во время таких нападений партизаны убивают служащих районных управлений.

В январе—феврале была проведена крупная полицейская акция против партизан, которая, несмотря на весьма активные действия полиции, не принесла больших успехов. Было уничтожено, возможно, несколько тысяч партизан, однако это не играет никакой роли. Положение этим не улучшилось. Партизаны вышли из своих убежищ, так что сейчас мы не можем появляться в районах. Они рассеялись по всему округу, их встречаешь только группами по 10, 20 и до 50 человек. Работать становится все труднее, особенно в сельскохозяйственном секторе.

В свое время мы выполнили поставки на 80 процентов. На сегодня мы добились выполнения лишь на 70 процентов, что в большей части было достигнуто с помощью операций. При этом было захвачено только 8000 голов крупного рогатого скота, забрано у населения буквально все, некоторые деревни исчезли с лица земли. Эти операции так подействовали на крестьян, что они не только добровольно сдали все, что должны были сдать, но даже и сверх налога, даже отчасти сдали и семенное зерно, так что нам придется еще кое-что возвратить им. Пожалуй мы выполним поставки на 80 процентов, на что мы далеко не могли надеяться.

Я еще хотел бы указать на то, чтобы сложилось правильное впечатление, что из земли должно быть выжато все возможное. Партизаны отняли у нас 66 000 тонн зерна, древесины, картофеля, в таких же огромных количествах — ровно 25 000 голов скота, лошадей и овец. Если бы не было партизан, то мы, пожалуй, смогли бы выполнить еще столько же, сколько предусмотрено нам планом, и сверх того смогли бы лучше обеспечить население.

Несколько слов о весеннем севе. Весенний сев — это сегодняшняя наша главная забота, так как от весеннего сева зависит, сможем ли мы или нет собрать позже урожай. Подготовка к весеннему севу проходит хуже, чем в прошлом году. Партизанская обстановка иная. Главный недостаток заключается в том, что у нас нет лошадей. В этом отношении особенно плохо обстоит дело в Слуцке. Во время последней полицейской акции полиция забрала у меня еще 350 лошадей. На четыре хозяйства приходится одна лошаденка. Это недопустимо. В моем ок-

Наследие слуцкого края

руге имелось 20 государственных имений, из которых 19 уничтожены партизанами. Осталось только одно имение, расположенное на окраине Слуцка. Нет зданий, скота, собственно, там ничего больше нет. Но землю надо обрабатывать, мелкие крестьяне должны обрабатывать и землю имений! Отдельные крестьяне имеют по 5 га земли, но многих крестьян нет, так что даже небольшие земельные наделы должны обрабатываться другими крестьянами.

Партизанская опасность во всем округе очень велика! Надо бороться с распространяемыми слухами, под влиянием которых крестьяне уходят в партизаны. Партизаны приходят в деревни и запрещают крестьянам работать. Крестьяне вообще не осмеливаются обрабатывать землю. Местные полицейские — это величайшие грабители. Они воруют все, что попадает под руку, и делают все, что хотят.

Вкратце о промышленных предприятиях.

В отдельных районах вообще больше нет промышленных предприятий, за исключением города Слуцка. Промышленные предприятия в большинстве разрушены партизанами или находятся под сильной угрозой партизан. В Слуцке предприятия еще работают. В связи с ликвидацией евреев я сразу потерял 1400 рабочих, всех специалистов, ремесленников и т.д. Но я собрал ремесленников со всего округа. Несмотря на все потери из-за евреев, промышленное производство в Слуцке налажено. Промышленная продукция прежняя. Евреи были отличными ремесленниками. Мои теперешние ремесленники слишком примитивны, их надо еще обучать. Трудности в промышленном производстве в основном заключаются в недостаточном количестве инструментов, машин, оборудования и т.д. Мы не можем доставлять сюда лес, не можем выехать в лес, нет лошадей.

Сейчас я получил заказ от вермахта на изготовление 30 000 шт. ж/д шпал. Для этого мне необходимо ровно 6000 погонных метров леса, на вывозку которого необходимо 10 000 телег.

В моем округе имеются некоторые крупные предприятия и несколько кустарных предприятий. Мы окружены партизанами, и смогу ли я ввести в действие эти предприятия, это вопрос времени. На одном крупном предприятии партизаны взорвали машины. Партизаны препятствуют вводу в строй предприятий. Для моих трех крупных предприятий необходима постоянная полицейская охрана.

В прошлом году мы добыли 74 000 тонн торфа. Мы сможем обеспечить промышленность торфом, если для трех крупных предприятий будут выделены полицейские силы. Торф представляет такую же ценность, как и зерно, без него промышленность не может работать.

К вопросу о подготовке молодых специалистов. Я открыл у себя учебную столярную мастерскую по немецкому образцу, молодежь занимается спортом и т.д., как в «Гитлерюгенде». Этим я добился хороших успехов. Столярная мастерская работает хорошо. Затем имеется учебная мастерская для 40 юношей, которые обучаются ремеслу бондарей. Планируется открыть учебную мастерскую металлических изделий. Таким путем может быть разрешен вопрос подготовки специалистов, являющийся острым вопросом для Слуцкого окружного комиссариата.

Об упорядоченном управлении больше не может быть и речи. Едва ли еще где есть старосты деревень и старосты волостей, а поэтому вынуждены были объединить многие волости. Почти не осталось больше постоянных старост волостей, они тот час же расстреливаются партизанами, а поэтому их необходимо постоянно менять. Из имеющихся в округе школ работает только 20 процентов, так как учителя или похищены или же убиты.

Пераклад з нямецкай мовы.

Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь. Ф. 4683. Воп. 3. Спр. 978. Л. 213—217.

З ПРАТАКОЛА № 1 ПАСЯДЖЭННЯ СЛУЦКАГА ПАДПОЛЬНАГА РАЙКОМА КП(б)Б

14 красавіка 1943 г.

Присутствовали: Кононович, Розов, Львов, Ковалев.

СЛУШАЛИ: Об утверждении состава редколлегии газеты «Народны мсцівец».

ПОСТАНОВИЛИ: Утвердить членами редакционной коллегии газеты «Народны мсцівец» тт. Достанко Николая Евковича, Локтева Петра Демьяновича, Кулешова Ивана Васильевича.

Редактором газеты «Народны мсцівец» утвердить Достанко Николая Евковича.

Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь. Ф. 4. Воп. 33а. Спр. 274. Л. 2.

Наследие слуцкого края

З ПРАТАКОЛА № 6 ПАСЯДЖЭННЯ СЛУЦКАГА ПАДПОЛЬНАГА РАЙКОМА КП(б)Б

27 мая 1943 г.

I. СЛУШАЛИ: О росте партизанских отрядов бригады им. Чкалова и активизации боевых действий по освобождению Слуцкого района (информирует командир бригады т. Розов).

РК КП(б)Б считает:

1. Учитывая в настоящий момент благоприятные условия для дальнейшего расширения партизанского движения – наличие больших резервов для роста партизанских отрядов и желание значительного количества населения Слуцкого района взяться за оружие и с оружием в руках вести борьбу с немецко-фашистскими захватчиками, рост партизанских рядов в бригаде им. Чкалова неудовлетворительным, так как бригада в целом за апрель и май месяцы 1943 г. выросла только на 75 человек, в основном за счет вновь организованного в мае месяце отряда т. Букий.

2. Несмотря на то, что за апрель и май месяцы действия партизанских отрядов и групп бригады на территории Слуцкого района значительно усилились, однако РК КП(б)Б считает, что боевые действия партизанских отрядов и групп на территории Слуцкого района недостаточны. Партизанские бригады и отдельные группы не всегда проникают в отдельные населенные пункты района. Совершенно слабо поставлена работа по проникновению в город Слуцк и городской поселок Уречье.

Слуцкий подпольный РК КП(б)Б постановляет:

1. Поручить тт. Кононовичу, Розову и Львову в течение трех дней наметить конкретные мероприятия по дальнейшему росту партизанских рядов бригады, а также на базе имеющихся партизанских отрядов бригады растить новые партизанские отряды и группы из населения Слуцкого района.

2. Обязать всех командиров, комиссаров и секретарей партийных организаций отрядов, РК ЛКСМБ неотложно каждому отряду организовать учет и работу, а также подготовку имеющихся резервов среди населения Слуцкого района, для чего каждый отряд в зоне своего действия должен организовать повседневную работу с населением и активизировать свои боевые действия по разгрому немецко-полицейских гарнизонов, немецких учреждений как в городе, так и на периферии, срывать все проводимые мероприятия немецко-фашистскими властями.

3. Считать совершенно недопустимым, что до настоящего времени еще работают Сороговская, Мелешковская, Козловичская, Повстыньская, Исернская, Цалевичская, Белицкая и Иваново-Огородницкая волости.

4. Принять к сведению заявление т. Розова, что все отряды бригады, начиная с 1 июня будут работать только лишь по освобождению Слуцкого района, города Слуцка, городского поселка Уречье и м. Любань, для чего из каждого отряда будут выброшены боевые группы непосредственно ближе к городу Слуцку и Уречью с местом их там дислокации.

5. РК КП(б)Б обращает внимание всех командиров и комиссаров отрядов, секретарей партийных организаций на всемерное усиление боевой деятельности отрядов по освобождению Слуцкого района и дальнейшему расширению партизанского движения среди населения Слуцкого района.

II. СЛУШАЛИ: О мероприятиях по парализации всех предприятий немецкого хозяйства в городе Слуцке и городском поселке Уречье (информирует т. Бельский).

РК КП(б)Б отмечает:

Считать совершенно недостаточным действия партизанских отрядов бригады им. Чкалова по разрушению немецкого хозяйства как в городе Слуцке, так и в районе.

РК КП(б)Б постановляет:

1. Поручить начальнику штаба бригады тов. Воротникову, оперуполномоченному бригады тов. Филько разработать практические мероприятия по парализации всех предприятий немецкого хозяйства в гор. Слуцке и городском поселке Уречье.

2. Обязать командиров и комиссаров партизанских отрядов систематически готовить и проводить диверсии на немецких предприятиях города Слуцка, городского поселка Уречье, а также в других населенных пунктах района; для выполнения данного вопроса необходимо усилить проникновение в город и на предприятия, где проводить систематическую работу среди рабочих, работающих на немецких предприятиях, готовя их к проведению разного рода диверсий.

Наследие слуцкого края

3. РК КП(б)Б требует от секретарей партийных организаций отрядов установить систематический контроль и оказывать необходимую помощь в проведении диверсионных работ по разрушению работающих немецких предприятий с расчетом полной парализации всех отраслей немецкого хозяйства в Слуцком районе.

Секретарь Слуцкого РК КП(б)Б Кононович

Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь. Ф. 4. Воп. 33а. Спр. 274. Л. 39—40.

Падрыхтаваў У.І.Лемяшонак.

ПАЛІТДАНЯСЕННЕ САКРАТАРА ГРЭСКАГА ПАДПОЛЬНАГА РАЙКОМА КП(б)Б І.І.ПУЗЕВІЧА МІНСКАМУ ПАДПОЛЬНАМУ АБКОМУ КП(б)Б АБ ПАРТЫЙНАЙ, МАСАВА-ПАЛІТЫЧНАЙ РАБОЦЕ І БАЯВОЙ ДЗЕЙНАСЦІ ПАРТЫЗАН І ПАДПОЛЬШЧЫКАЎ РАЁНА Ў МАІ 1943 г.

5 чэрвеня 1943 г.

I. Оргвопросы:

За отчетный период проведено 3 заседания РК КП(б)Б. Обсудили письмо тов. Пономаренко на имя командира соединения и уполномоченного ЦК КП(б)Б. Обсудили постановление V пленума ЦК КП(б)Б от 28 февраля 1943 г. 3 а) о проведении 1 Мая в отрядах и среди населения района, б) о весенне-посевной кампании.

По первым двум документам были приняты решения, направленные на расширение партизанского движения, на усиление боевой деятельности отряда, на расширение партийной и комсомольской работы в отрядах и в районе. С документами ознакомлены на партийных собраниях все коммунисты.

РК КП(б)Б предложил партийным организациям, командирам и комиссарам отрядов руководствоваться в своей повседневной работе, жизни, боевой деятельности этими документами.

В связи с тем, что в партизанской зоне района (Первомайский, Поликаровский, Селецкий, Покрашевский сельсоветы) в деревнях было по 1—3 лошади, а при таком положении создавалась угроза, что крестьяне не засеют землю и отряды не будут иметь одной из основных баз питания, РК КП(б)Б специально занимался этим вопросом, и часть лошадей отрядов была отдана крестьянам. Земля была запахана. Семьям, спасшимся от фашистского террора (Поликаровский сельсовет), оказана помощь не только лошадьми, но и роздана часть коров, отнятых у немцев в Слуцке, Греске, Покрашеве.

II. Партийно-политическая работа среди населения:

а) среди населения района распространено листовок, газет, первомайского приказа тов. Сталина и сводок последних известий больше 2 тыс. экз. Особое внимание обращалось на засылку литературы в Греск, Слуцк и населенные пункты, в которых размещены немецкие и полицейские гарнизоны.

б) В деревнях партизанской зоны членами РК и агитаторами, выделенными для этой работы, комиссарами отрядов проведены беседы на темы: «1 Мая и текущий момент», «Первомайский приказ тов. Сталина», «Нота тов. Молотова от 11 мая 1943 г.», «Гитлеровская грабармия будет разбита».

Народ с охотой идет и слушает беседы агитаторов, читает газеты, листовки и сводки Совинформбюро. Коммунисты, комсомольцы тесно связаны с народом и непрерывно ведут политическую работу. Народ помогает партизанам в разоблачении замыслов врага, сообщает о немецких засадах, выполняет поручения по разведке как немецких гарнизонов, так и полицейских участков.

В мае в дер. Сыроватна Селецкого сельсовета для разведки был послан шпион гресской жандармерией и полицией.

Крестьяне при разговоре со шпионом разоблачили его, связали и доставили в отряд.

Среди населения района собрано средств на оборону Родины в начале мая 19 220 руб. деньгами, 32 250 руб. облигациями, 10 тыс. немецкими марками, 15 руб. золотой монетой, 14 руб. серебром.

Дополнительно собрано 3644 руб. деньгами, 27 350 руб. облигациями, 2 золотых кольца.

Всего собрано 22 864 руб. деньгами, 59 600 руб. облигациями, 15 руб. золотом, 14 руб. серебром, 2 золотых кольца.

Учительница Лях внесла 1500 руб. облигациями и 150 руб. деньгами, священник Сло-

Наследие слуцкого края

бухо Яков Федорович, 72-летний старик, из своих личных средств внес 200 руб. деньгами и 180 руб. облигациями.

III. Проводится работа по разложению полицейских участков и «добровольцев»... в немецких гарнизонах. Особенно широко проводит эту работу отряд им. Фрунзе. Благодаря проведенной работе в мае из покрашевского полицейского участка перешли в отряд 7 полицейских с оружием, убив уходя 3 немцев. Работу проводил комиссар отряда Коледа А.

Из уречского гарнизона перешло 2 «добровольца» и 3 полицейских. Работу проводил командир отделения Манякин.

IV. Немецкими властями в районе проводится мобилизация молодежи в полицию. РК КП(б)Б выпущена листовка «Кто пойдет к немцам на службу — тот погибнет». Среди полиции и населения распространена листовка «К полицейским и бургомистрам». В результате проведенной работы молодежь утекает из немецкого плена и идет в отряды. Так, за май отряд им. Фрунзе вырос на 121 чел., отряд им. Суворова на 40 чел., отряд им. Буденного на 26 чел. Выросло и вооружение отрядов. За май отряд им. Фрунзе приобрел 1 станковый пулемет, 2 ручных пулемета, 2 автомата, 53 винтовки, 1 пистолет. Отряд им. Буденного приобрел 1 ручной пулемет, 13 винтовок. Отряд им. Суворова приобрел 1 автомат, 18 винтовок, 1 пистолет.

V. Боевая работа отрядов:

а) Отряд им. Фрунзе 9 мая 1943 г. держал бой с гарнизоном, охранявшим Леньковский мост по «варшавке». В результате боя истреблено 4 гитлеровца, 3 ранено, остальные разбежались. Взяты трофеи: винтовок — 2, патронов — 5 тыс., гранат ручных — 24, дисков к пулемету РПД — 12. Отряд потерь не имел.

В ночь с 22 на 23 мая отряд наступал одновременно на дзоты по дороге Варшава — Москва у дер. Старое Гудково и Муравишино. В результате боя у дер. Старое Гудково убито 6 немцев и 2 ранено. Со стороны Слуцка немцы выслали подкрепление — 3 машины солдат. У Омгович подкрепление было встречено засадой. Ружейно-пулеметным и автоматным огнем 1-го взвода 3-й роты подкрепление было рассеяно. Здесь немцы потеряли 16 убитыми и 10 ранеными. Кроме этого, у дер. Муравишино немцы потеряли 5 убитыми и 3 ранеными. Наши потери 3 убитых и 3 раненых. В числе убитых пал смертью героя командир 1-й роты коммунист ст. лейтенант Ивашкевич И.Ф. В эту же ночь на «варшавке» взорван бетонный мост против дер. Калита. Кроме этого, 9 мая сожжено 8 мостов по насыпной дороге Слуцк — Гольчицы.

С 22 на 23 мая разрушено телеграфно-телефонной линии вдоль «варшавки» общим протяжением 1 км в 2 местах: западнее Волошево и западнее Гудково. 28 мая разрушено телефонно-телеграфной линии вдоль «варшавки» на протяжении 0,75 км у дер. Нов. Гудково. 15 мая разрушено телеграфно-телефонной линии вдоль гравийки Слуцк — Минск между Покрашево и Шищицы протяжением 0,5 км.

13 мая 1943 г. по «варшавке» у дер. Большая Медведня 2-м взводом 2-й роты сделана засада. Засадой уничтожена 1 грузовая машина, 1 легковая и 1 грузовая машины подбиты. Немцев убито 5 чел. Отряд потерь не имел. 20 мая сожжен и разрушен торфозавод «Энергия» Слуцкого района. 8 мая 1943 г. в 2.00 восточнее 1 км стн. Руденск подорван эшелон с живой силой и артиллерией противника. В результате крушения разбиты паровоз, 2 платформы с 75-мм пушками и 6 вагонов с живой силой. Движение на этом участке железной дороги было приостановлено на 13 часов.

б) Отряд им. Буденного 29 мая 1943 г. в 18.00 по гравийной дороге Слуцк — Минск, между Шищицы и Буда-Гресской засадой отряда уничтожена 1 легковая машина, убито 4 немца. Отряд потерь не имеет.

Пущено под откос ж.-д. эшелонов — 3 (1 эшелон с углем). Результаты (крушения) 2 других эшелонов пока не установлены. Сожжен мост на гравийной дороге Слуцк — Минск в дер. Бокшицы 18 мая 1943 г. Движение было прекращено на 1 сутки.

в) Отряд им. Суворова. 16 мая 1943 г. в 2.00 в 2 км от стн. Негорелое диверсионной группой отряда пущен под откос воинский эшелон. Разбиты паровоз, 14 вагонов с живой силой, 7 платформ с техникой. Разбита автомашина на гравийке Шацк — Лоша 20 мая 1943 г. По гравийной дороге Минск — Слуцк в районе дер. Леньки 26 мая 1943 г. сожжен мост (5 м). По этой же дороге 5 мая 1943 г. в районе дер. Гацук уничтожено 2 км связи, в районе дер. Леньки — 1 км.

г) Вновь организуемым отрядом Богдановича (группой) 5 мая из склада «ОТ» гитлеровцев изъято оружия: 3 пистолета парабеллум, 2 браунинга, 1 наган, 150 шт. патронов. За пропажу оружия немцы арестовали 2 немцев, охранявших склад. 13 мая произведено нападение на пост мебельного комбината гор. Слуцка. В результате отобрана 1 винтовка и 15 шт. патронов.

Наследие слуцкого края

25 мая сожжен Слуцкий маслозавод. 29 мая убит на минском шоссе, южнее дер. Кухты, немецкий штабсфельдфебель и ранен 1 солдат. Взяты трофеи 2 винтовки.

VI. Партийные организации отрядов в мае роста не имели. В отряде им. Фрунзе подготовлено к приему лучших бойцов и командиров 9 чел.

В комсомол принято за май 18 чел.

По Гресскому району РК ЛКСМБ создано 8 подпольных организаций по 3 чел. и (привлечено к работе) 9 одиночек.

Секретарь Гресского РК КП(б)Б Пузевич

Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь. Ф. 4. Воп. 33а. Спр. 497. Л. 1–3, 3 адв.

Падрыхтавала В.С.Відлога.

ПРАТАКОЛ № 6 ПАСЯДЖЭННЯ ГРЭСКАГА ПАДПОЛЬНАГА РК КП(б)Б

26 чэрвеня 1943 г.

Присутствовали: Пузевич И.И., Юдицкий И.С., Арестович И.В., Скивицкий и член межрайонного комитета КП(б)Б Заяц В.И.

СЛУШАЛИ: О выпуске газеты.

ПОСТАНОВИЛИ: Выпустить районную газету — орган Гресского РК КП(б)Б под заголовком «Сталинец».

Издавать газету четыре раза в месяц по воскресеньям. Просить обком КП(б)Б утвердить данное решение.

СЛУШАЛИ: О редакторе газеты «Сталинец».

ПОСТАНОВИЛИ: Редактором газеты «Сталинец» назначить Березовского Тараса Михайловича.

Просить обком КП(б)Б утвердить наше решение.

Секретарь Гресского РК КП(б)Б Пузевич

Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь. Ф. 3958. Воп. 1. Спр. 1.

ДАКЛАДНАЯ ЗАПІСКА СЛУЦКАГА АБЛАСНОГА КАМІСАРА ГЕНЕРАЛЬНАМУ КАМІСАРУ БЕЛАРУСІ АДНОСНА ЗАХАВАННЯ ЎРАДЖАЮ

не раней 2 ліпеня 1943 г.

Я возвращаюсь к своему письму от 2.7.43 г. Работы по уборке сена уже начались, но требуемая охрана еще не прибыла. Чтобы сохранить урожай, в связи с беспокойным положением в Слуцкой области, мне надо следующие силы:

1. Для каждого окружного старосты передвижная охотничья команда в числе 60 чел. (5 округов по 60 чел. = 300 чел.).

2. Команда для обмолота для следующих совхозов:

Некрашие и Старица — Лепухи —	150 чел.
Кочковичи, Борки — Белиничи —	40 чел.
Тишковичи и Щичевичи —	40 чел.
Цековка и Савиче — Клемонте —	100 чел.
Каповичи и Рымье —	100 чел.
Вгаптичи и Старшицы —	80 чел.
Итого:	510 чел.

Кроме того, необходима организация около 15 укрепленных пунктов, каждый по 70 чел., т. к. иначе крестьянство не сможет провести уборку урожая. Я прошу принять во внимание, что в области нет места, которое было бы свободно от партизан. Для этого потребуется еще 15 х 70 = 1050 чел.

В общей сложности требуется 1800 – 1900 чел., иначе урожай соберем не мы, а партизаны.

После переговоров со здешним СС и полицейскими руководителями они могут поставить только охотничьи команды, для окружных старост, в то время как здешний пехотный полк, штаб которого расположен в Слуцке, не может поставить ни одного человека, в чем я лично удостоверился.

Окончательный результат таков, что вы должны поставить около 500 – 1600 чел. Кроме того, в Слуцке расположен полк словаков численностью около 3500 чел., который, однако, ни в коем случае не желает поступить в наше распоряжение...

Наследие слуцкого края

Я считаю, что охрана урожая настолько важна, что необходимо, чтобы Вы позаботились о соответствующем приказе словацкому полку. Таким образом я буду иметь достаточные силы. Более подробно отзываться о катастрофическом положении в области здесь не следует. Следует подчеркнуть, что положение с каждым днем ухудшается. Приходится лишь сожалеть, что наши предостережения высшим инстанциям не принимаются к сведению.

Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь. Ф. 3968. Воп. 1. Спр. 3. Л. 96.

З ПАСТАНОВЫ ГРЭСКАГА ПАДПОЛЬНАГА РАЙКОМА КП(б)Б АБ ПАДРЫХТОЎЦЫ І ПРАВЯДЗЕННІ ЎБОРКІ ЎРАДЖАЮ Ў РАЁНЕ, ЗАБЕСПЯЧЭННІ ПРАДУКТАМІ ХАРЧАВАННЯ ПАРТЫЗАН І НАСЕЛЬНІЦТВА

30 ліпеня 1943 г.

Заслушав доклад члена РК тов. Пузевича о подготовке и проведении уборочной кампании, РК КП(б)Б отмечает, что в этом году уборочная кампания в оккупированных районах будет проходить в условиях ожесточенной борьбы белорусского народа с немецкими фашистами. Гитлер и оккупационные власти ставят своей задачей побольше взять хлеба и других продуктов для своей голодной армии. Задача партийных организаций партизанских отрядов оказать населению максимальную помощь в проведении уборочной кампании под лозунгом: «Убрать хлеб в сжатые сроки, ни одного килограмма немецким оккупантам», мобилизовав население на выполнение задач, поставленных V пленумом ЦК КП(б)Б.

РК КП(б)Б постановляет:

1. Обязать инструкторов РК, командиров и комиссаров отрядов, секретарей партийных и комсомольских организаций провести во всех деревнях партизанской зоны беседы, собрания о проведении уборочной кампании в самые сжатые сроки под лозунгом: «Ни одного килограмма хлеба немецким оккупантам».

2. Предложить редактору райгазеты «Сталинец» широко развернуть на страницах газеты агитацию за организованное проведение уборки и организацию саботажа в выполнении поставок зерна и других продуктов с тем, чтобы ни один килограмм хлеба не был вывезен из района немецкими фашистами.

3. Для практического руководства и оказания помощи в проведении уборочной кампании в деревнях партизанской зоны назначить наблюдательные посты во главе с опытными коммунистами, обязав последних взять на учет посевы зерновых семей, уничтоженных фашистами, полицейских и выехавших из данной местности с тем, чтобы этот хлеб был убран отрядами и семьями партизан.

4. Обязать командиров и комиссаров отрядов одновременно с уборкой хлебов организовать свозку снопов в лес, где организовать просушку и обмолот.

5. В связи с тем, что в район завезены отремонтированные тракторы и сложные молотилки, предложить командиру и комиссару отряда им. Фрунзе тт. Айларову и Пузевичу немедленно послать диверсионные группы для уничтожения последних, не дав возможности организовать обмолот зерна в немецком хозяйстве, а также принять меры для уничтожения зерновых на полях и в гумнах этого хозяйства.

6. Список закрепления деревень за отрядами для проведения уборки утвердить, предложив командиру бригады тов. Арестовичу издать в связи с этим приказ по бригаде.

РК требует от командиров, комиссаров отрядов, секретарей партийных и комсомольских организаций, всех коммунистов принять необходимые меры к проведению уборочной кампании в сжатые сроки и обеспечения партизанских отрядов, семей партизан хлебом и другими продуктами, не дав возможности немецким оккупантам вывезти из района ни одного килограмма хлеба.

Секретарь Гресского РК КП(б)Б Заяц

Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь. Ф. 4. Воп. 33а. Спр. 497. Л. 30.

З ПРАТАКОЛА № 12 ПАСЯДЖЭННЯ СЛУЦКАГА ПАДПОЛЬНАГА РАЙКОМА КП(б)Б

17 жніўня 1943 г.

...5. СЛУШАЛИ: Об организации нового Уречского партизанского отряда (информирует ком. бригады т. Розов).

ПОСТАНОВИЛИ:

1. В связи с тем, что из городского поселка Уречье прибыло в партизанскую бригаду им.

Наследие слуцкого края

Чкалова 62 человека, способных носить оружие, согласиться с предложением командира бригады т. Розова об организации нового Уречского партизанского отряда.

2. Принять предложение командира бригады т. Розова об утверждении командиром Уречского партизанского отряда начальника штаба партизанского отряда Смирнова тов. Стекленева Николая Фомича...

Просить Минский подпольный обком КП(б)Б утвердить тов. Стекленева Н.Ф. командиром вновь организованного Уречского отряда.

3. Поручить тов. Розову и тов. Кононовичу до 20.8.43 г. укомплектовать вновь организованный Уречский отряд необходимым командно-политическим составом, влив в этот отряд группу старых партизан 10–12 человек.

Секретарь Слуцкого подпольного РК КП(б)Б Кононович

Члены РК КП(б)Б Розов, Гуринович, Короневич

Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь. Ф. 4. Воп. 33а. Спр. 274. Л. 45–47.

З ПРАТАКОЛА № 13 ПАСЯДЖЭННЯ СЛУЦКАГА ПАДПОЛЬНАГА РАЙКОМА КП(б)Б

26 жніўня 1943 г.

...СЛУШАЛИ: Об урожае 1943 года (докладывает т. Кононович).

ПОСТАНОВИЛИ: В соответствии с решением ЦК КП(б)Б и Минского подпольного обкома КП(б)Б «Об урожае 1943 г.» Слуцкий подпольный райком КП(б)Б постановляет:

1. Обязать всех секретарей парт. организаций и комиссаров партизанских отрядов бригады № 64 им. Чкалова, секретаря Слуцкого подпольного РК ЛКСМБ провести широкую массово-разъяснительную работу среди крестьян Слуцкого района в зоне действия каждого партизанского отряда об урожае 1943 года и намерениях немецко-фашистских оккупантов в этом вопросе. Средствами повседневной массово-разъяснительной работы призвать крестьян района быстро убрать и надежно спрятать хлеб, чтобы не досталось врагу ни грамма хлеба.

2. Редактору районной газеты «Народны мсцівец» тов. Достанко систематически на страницах газеты освещать ход борьбы за урожай 1943 года. Призвать крестьян убранный хлеб надежно прятать и не давать немецким оккупантам. Оказывать помощь крестьянам в уборке урожая и показывать борьбу партизанских отрядов за хлеб. Систематически выпускать листовки, призывающие к борьбе за хлеб и разоблачающие все намерения немецких оккупантов.

3. а) Командирам и комиссарам партизанских отрядов, секретарям партийных организаций применить все меры борьбы, чтобы сорвать все планы и расчеты немцев на белорусский хлеб.

б) На каждом шагу истреблять весь заготовительный аппарат представителей районной управы и сельхозкомендатуры, направленных немцами по заготовке хлеба.

в) Нападать на немецкие обозы с хлебом и уничтожать их, а захваченный хлеб раздавать крестьянам. Пункты заготовок, организованные немцами, сжигать. Хлеб с земель немецких имений и усадеб забирать и использовать для партизан, а при невозможности забрать, сжигать в скирдах и амбарах.

4. Заготавливая хлеб для нужд партизанских отрядов на зиму, необходимо опираться на широкую поддержку населения и не допускать в этом отношении администрирования по отношению к крестьянам.

5. Секретарям партийных организаций, комиссарам партизанских отрядов, секретарю РК ЛКСМБ провести специальное совещание партийно-комсомольского актива в отрядах об урожае 1943 г. Направить партийно-комсомольский актив в деревни для широкого разъяснения населению о значении борьбы за урожай 1943 года.

6. Для проведения этой почетной и ответственной задачи райком партии устанавливает для каждого партизанского отряда бригады № 64 им. Чкалова зоны действия:

а) Партизанский отряд им. Громова: деревни Хатиново, Княжная Могила, Нежаровка, Крупеники, гор. поселок Уречье, Мерешино, Заградье, Бандары, Малая Сливка, Казловичи, Лясуны, Ячево, Подерские Огородники, Кажаны, совхоз Мохорты, Михлейки, Прощицы, Весея, гор. Слуцк.

б) Партизанский отряд им. Доватора: населенные пункты Кировского и Бокшицкого сельсоветов Слуцкого района.

в) Партизанский отряд «Железняк»: Доросино, Паличи, Высокое, Нижевка, Волоты, совхоз

Наследие слуцкого края

Некраши, Великая Слива, Дубники, Лесище, Сераги, Храново, Брановичи, Бокшицы, Ушаловичи, гор. поселок Уречье, гор. Слуцк.

г) Партизанский отряд им. Котовского: деревни Замошье, Брянчицы, Новые Беличи, Беличи, Млынка, Болотчицы, Чижовка, Белевичи, Евличи, Машицы, Тересполь, Невязцы, Ульяновка, Морги, Крушники, Кажушки, Словинск, Перевоз, Ленино, Подлесье, гор. поселок Уречье, г. Слуцк.

д) Партизанский отряд им. Лазо: гор. поселок Уречье, Полстынь, Крупеники, Сорочи, Рабак, Кублище, Волошево, Новогрудково, Рижица, населенные пункты Старевского, Омговичского и Мелешковского сельсоветов.

е) Партизанский отряд им. «14 Слуцких партизан»: Доросино, Паничи, Каты, Б.Быково, М.Быково, Исерно, Працавичи, Играево, Царомцы, Квасиничи, Новы Двор, Огородники, Новодворцы, Журово, Иваново-Огородники, Безверховичи, Селище, Сераги, Подлипцы, Старцевичи, Маньков, Средники, Шаловичи, Лапатичи, Васловцы, гор. Слуцк.

7. Секретарям парт. организаций и комиссарам отрядов о ходе реализации этого мероприятия информировать РК КП(б)Б специальным донесением каждого 30-го и 14-го числа.

Слуцкий подпольный РК КП(б)Б обращает внимание всех секретарей парторганизаций, комиссаров и командиров отрядов, секретаря РК ЛКСМБ, что борьба за урожай 1943 года должна стоять в центре внимания во всей повседневной работе партизанских отрядов.

Секретарь Слуцкого подпольного РК КП(б)Б Кононович

Члены РК КП(б)Б Розов, Гуринович, Короневич

Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь. Ф. 4. Воп. 33а. Спр. 274. Л. 50—51.

З ПРАТАКОЛА ПАСЯДЖЭННЯ ГРЭСКАГА ПАДПОЛЬНАГА РАЙКОМА КП(б)Б

30 жніўня 1943 г.

СЛУШАЛИ: Обращение воинов-белорусов к партизанам и партизанкам, ко всему белорусскому народу*.

(Докл. т. Заяц)

ПОСТАНОВИЛИ: Придавая огромное политическое значение обращению воинов-белорусов до партизан и партизанок, до всего белорусского народа, РК КП(б)Б постановляет:

1. Обязать инструкторов РК, комиссаров отрядов, секретарей первичных парторганизаций, совместно с партийно-комсомольским активом не позже 15 сентября провести во всех отрядах и на селе собрания, на которых изучить обращение воинов-белорусов к партизанам и партизанкам, ко всему белорусскому народу, а также ответное письмо с тем, чтобы это обращение еще более укрепило у партизан и партизанок, всего населения р-на любовь и преданность нашей Родине, к т. Сталину и ненависть к немецко-фашистским захватчикам.

2. Список товарищей, закрепленных за отрядами и населенными пунктами для проведения этой работы, утвердить.

3. Обязать редактора райгазеты «Сталинец» тов. Березовского на страницах газеты освещать ход изучения обращения воинов-белорусов к партизанам и партизанкам, ко всему белорусскому народу. В отрядах и на селе, приводя отдельные выступления партизан и населения, прививать уверенность в народе в разгроме немецких фашистов, в приходе Красной Армии.

4. РК КП(б)Б требует от инструкторов РК, комиссаров отрядов, секретарей первичных парторганизаций и всех коммунистов всю работу проводить под лозунгом: «Все на борьбу против нашего общего врага — ненавистных немецких захватчиков, добившись массового

*9 жніўня 1943 г. у газеце «Савецкая Беларусь» быў надрукаваны зварот воінаў-беларусаў да партызан і партызанак, да ўсяго беларускага народа з заклікам узмацніць удары па варожых тылах, усімі сродкамі дапамагаць Чырвонай арміі вызваляць савецкую зямлю ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў. Зварот падпісалі 300 воінаў-беларусаў, у яго абмеркаванні прынялі ўдзел 25 тыс. салдат і афіцэраў Чырвонай арміі Зварот быў надрукаваны ўсімі падпольнымі газетамі, шырока абмяркоўваўся партызанамі і мірнымі жыхарамі. Вынікам гэтага абмеркавання з'явілася пісьмо ў адказ на зварот воінаў-беларусаў, якое падпісалі дзесяткі тысяч партызан і жыхароў рэспублікі.

Наследие слуцкого края

прилива молодежи в партизанские отряды, создания на селе резервов для партизанских отрядов.

5. О проделанной работе информировать РК КП(б)Б к 15.9.43 года.

СЛУШАЛИ: Письмо Секретаря Минского Обкома КП(б)Б тов. Васильева (В.И.Козлова) «О проведении мероприятий по разложению организуемых фашистских организаций «Союз Молодежи Белоруссии».

(Докл. т. Заяц)

ПОСТАНОВИЛИ: Заслушав и обсудив письмо Секретаря Минского Обкома КП(б)Б тов. Васильева о проведении мероприятий по разложению организуемых фашистских организаций («Союз Молодежи Белоруссии») РК КП(б)Б постановляет:

1. Поручить секретарю РК КП(б)Б т. Заяц не позднее 5.9.1943 года провести собрание секретарей партийных и комсомольских организаций, на котором разъяснить вредную сущность этой подлой фашистской организации.

2. Предложить инструкторам РК, комиссарам отрядов, секретарям партийных и комсомольских организаций, совместно с партийно-комсомольским активом провести в деревнях среди молодежи собрания, беседы, с разъяснением вредной сущности этой фашистской агитации, приняв меры по вовлечению молодежи в партизаны и резервы партизанских отрядов, не допуская создания этих фашистских организаций, приняв меры по разложению имеющихся организаций СМБ.

3. Обязать редактора районной газеты «Сталинец» тов. Березовского в очередном номере поместить передовую, а также выпустить специальную листовку с разъяснением коварных методов вербовки молодежи в эту фашистскую агитацию.

4. РК КП(б)Б обязывает инструкторов РК, комиссаров отрядов, секретарей партийных и комсомольских организаций всю работу проводить под лозунгом «Юноши и девушки временно оккупированных районов, все как один в партизанские отряды на защиту своей священной Родины».

Секретарь РК КП(б)Б Заяц

Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь. Ф. 3958. Воп. 1. Спр. 2. Л. 104–105.

ДАКЛАДНАЯ ЗАПІСКА САКРАТАРА ГРЭСКАГА ПАДПОЛЬНАГА РАЙКОМА КП(б)Б У.І.ЗАЙЦА МІНСКАМУ ПАДПОЛЬНАМУ АБКОМУ КП(б)Б АБ АБМЕРКАВАННІ ЗВАРОТУ ВОІНАЎ-БЕЛАРУСАЎ

Гресский РК КП(б)Б сообщает, что по обсуждению обращения воинов-белорусов до партизан и партизанок, до всего белорусского народа проделано следующее:

30 августа этот вопрос был поставлен на заседании РК КП(б)Б, где было принято решение, были выделены и закреплены за отрядами и населенными пунктами агитаторы из партийно-комсомольского актива.

С выделенными агитаторами было проведено инструктивное совещание, после чего партийно-комсомольский актив был направлен в отряды и населенные пункты Гресского и частично Слуцкого районов.

Митинги и собрания проведены во всех партизанских отрядах, а также в 42 деревнях Селецкого, Поликаровского, Первомайского, Гацуковского, Пуковского, Трухановичского и Покрашевского сельсоветов Гресского района, а также в Старевском и Амговицком сельсоветах Слуцкого района. Всего собрано подписей на ответном письме партизан и населения около 2000.

Митинги и собрания проходили исключительно на большом политическом уровне и сопровождались массовым приливом молодежи в партизанские отряды, организацией Красных обозов с хлебом для партизан.

Во время проработки обращения в тот же день прибыло в партизанские отряды из Пуковского сельсовета 29 чел., Первомайского сельсовета 23 чел., Гацуковского сельсовета 17 чел., Покрашевского сельсовета 13 чел. Более 30 процентов молодежи прибыли в отряды со своим оружием.

Крестьяне деревень Селецкого сельсовета организовали Красный обоз с хлебом для партизан.

На собраниях крестьяне деревень Пуково, Гольчицы, Каличицы и других тт. Солодуха, Васильцов, Лях, Рудоковский и другие высказывали любовь и преданность нашей Родине и ненависть к немецко-фашистским захватчикам.

На собраниях крестьяне приветствовали обращение воинов-белорусов, с большой ак-

Наследие слуцкого края

тивностью подписывали ответное письмо, а те, которые отсутствовали, приходили в другие деревни, чтобы подписать ответное письмо.

Народ с нетерпением ждет поскорее встретиться со своей родной Красной Армией и просит партизан организовать охрану деревень, урожая, скота от немецко-фашистских захватчиков.

По этому вопросу приняты меры, выделены инициативные группы по организации на местах партизанских отрядов. Одна группа в количестве 5 человек послана в Пуковский сельсовет.

Подробно о проделанной работе по этому вопросу будет сообщено дополнительно.

Секретарь Гресского РК КП(б)Б Заяц

Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь. Ф. 3958. Воп. 1. Спр. 4. Л. 1.

СА СПРАВАЗДАЧЫ КАМАНДАВАННЯ ПАРТЫЗАНСКАЙ БРЫГАДЫ ІМЯ А.В.СУВОРАВА АБ БАЯВОЙ ДЗЕЙНАСЦІ ЗА ЖНІВЕНЬ 1943 г.

...Бригада за август месяц выросла в личном составе на 166 чел. В вооружении — на 2 станковых пулемета, один ручной пулемет, 61 винтовку и один автомат.

Собрано в фонд обороны страны:

Облигаций на сумму 33 135 руб.

Сов. знаками — 12 220 руб.

Серебра — 9 р. 50 коп.

Звонкой монеты — 14 р. 60 к.

Изъято отрядом имени Буденного через свою агентуру из банковой кассы окружного комиссара г. Слуцка золота: часов без механизма, золотых монет, колец, цепочек, брошей, браслетов, медальонов, зубов и коронок. Всего золота весом 636 граммов 300 миллиграммов.

Все золото передано в фонд обороны страны.

Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь. Ф. 3500. Воп. 4. Спр. 183. Л. 91—93.

З ДАКЛАДНОЙ ЗАПІСКІ КАМІСАРА ПАРТЫЗАНСКАГА АТРАДА ІМЯ 14 СЛУЦКІХ ПАРТЫЗАН СЛУЦКАМУ ПАДПОЛЬНАМУ РК КП(б)Б

9 кастрычніка 1943 г.

3 октября 1943 г. среди личного состава отряда проработано обращение Минского областного комитета партии к партизанам и партизанкам, ко всем трудящимся временно оккупированной немцами Минской области...

Партизаны и партизанки отряда единодушно одобрили обращение и заверили, что их борьба с врагом будет жестокая. После проработки этого документа тт. Люцко Ф., Горбач Д., Карако И., Андриевский и ряд других товарищей вышли в Слуцкий район, чтобы проработать этот документ среди населения района. Обращение проработано в следующих населенных пунктах: Даралено, Нежевка, Исерно, Працавичи, Каты, Быков и других. Трудящиеся д. Каты, Исерно, Працавичи и др. обязались сдать зерно партизанам. Гражданин дер. Каты тов. Кадыш сказал: «Ни одного грамма хлеба и мяса врагу. Мы будем работать все лето на укрепление партизанских отрядов, чтобы нам не соромно было встретить воинов Красной Армии».

7 октября 1943 г. на общем собрании граждан д. Азломль... выступившие партизаны остановились на задачах партизан и партизанок, населения в связи с приближением частей Красной Армии...

Выступивший гражданин Плешавеня отметил: «...что коварного врага мы будем бить так, как его били наши отцы и деды... Били их, кто чем, били вилами, топорами, бичами и победили». В духе ненависти к врагу высказался и гражданин Щербаченя Самусь: «Мы еще больше сплотимся вокруг наших мужественных народных мстителей и будем бить врага везде, где только он покажется, чтобы наблизить час расплаты с врагом и тем самым радостно встретить гордых воинов Красной Армии».

Комиссар отряда Змитрович

Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь. Ф. 3968. Воп. 1. Спр. 3. Л. 122—123.

Наследие слуцкого края

З ДАКЛАДНОЙ ЗАПІСКІ САКРАТАРА ПАРТЫЙНАЙ АРГАНІЗАЦЫІ ПАРТЫЗАНСКАГА АТРАДА ІМЯ ЛАЗО РАДКЕВІЧА САКРАТАРУ СЛУЦКАГА ПАДПОЛЬНАГА РАЙКОМА КП(б)Б КАНАНОВІЧУ АБ АБМЕРКАВАННІ ЗВАРОТУ МІНСКАГА ПАДПОЛЬНАГА АБКОМА КП(б)Б ДА ПАРТЫЗАН, ПАРТЫЗАНАК І НАСЕЛЬНІЦТВА ВОБЛАСЦІ Ў СУВЯЗІ З УСТУПЛЕННЕМ ЧЫРВОНАЙ АРМІІ НА ТЭРЫТОРЫЮ БЕЛАРУСІ

11 кастрычніка 1943 г.

Обращение обсуждено путем зачтения со всеми партизанами отряда им. Лазо, а также с населением дер. Пласток.

Выступили от партизан 4 человека (т. Щукин, Рабарчук, Яцевич, Черетун С.), от населения — 2 человека (т. Лосик, Монтик).

В своих выступлениях партизаны обязались с большей настойчивостью вести борьбу с немецко-фашистскими захватчиками, повысить боевые действия...

Выступившие крестьяне (т. Лосик, Монтик) сказали: «Мы счастливы, что Красная Армия вступила на территорию Белоруссии. Окажем всемерную помощь партизанам чем только можем. Ни одного грамма хлеба и других продуктов не получит от нас враг. Все спрячем. Скот угоним в лес. Будем уничтожать отступающих гитлеровцев всякими средствами и где бы они не показались.

Работа по обсуждению обращения в зоне действия, согласно дислокации, продолжается.

Секретарь парторганизации отряда им. Лазо Радкевич

Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь. Ф. 3968. Воп. 1. Спр. 3. Л. 118.

З ПРАТАКОЛА № 19 ПАСЯДЖЭННЯ СЛУЦКАГА ПАДПОЛЬНАГА РАЙКОМА КП(б)Б

28 кастрычніка 1943 г.

СЛУШАЛИ: О фактах неправильного отношения к населению со стороны отдельных партизан отрядов имени «14 Слуцких партизан», им. Громова (докладывает т. Филько комиссарам и секретарям парторганизаций отрядов)...

Установлено, что в следствие отсутствия систематической, повседневной массово-воспитательной работы и преступления революционной бдительности в некоторых отрядах бригады... установлены факты неправильного отношения к населению, принявших форму прямого грабежа мирного населения и личной наживы со стороны отдельных дезорганизаторов партизанского движения...

Такие факты неправильного отношения к населению в дальнейшем не могут быть терпимыми.

Исходя из вышеизложенного Слуцкий подпольный РК КП(б)Б постановляет:

1. Поручить опер. уполномоченному бригады т. Филько в трехдневный срок произвести расследование фактов неправильного отношения к населению и виновных привлечь к ответственности по закону военного времени.

2. За ослабление партийно-политической массово-воспитательной работы в отряде и допущение фактов неправильного отношения к населению комиссар партизанского отряда им. «14 Слуцких партизан» тов. Змитрович заслуживает строгого партийного взыскания, но учитывая его признание и обещание в практической работе не допускать подобных фактов и устранить факты неправильного отношения к населению — ограничиться вынесением т. Змитровичу предупреждения.

3. Указать секретарю парт. организации т. Сикорскому на его неудовлетворительное руководство партийно-политической работой в отряде и непринятия своевременных мер по устранению фактов неправильного отношения к населению.

4. Всем комиссарам и секретарям парторганизаций отрядов в центре внимания всей партийно-политической работы ставить вопрос массово-воспитательной работы, повышение революционной бдительности и на основе этого вести беспощадную борьбу со всякого рода проявлениями антиморального состояния, разоблачать в лице бойцов и среди населения дезорганизаторов партизанского движения и посредством этого добиться безусловного выполнения решений V пленума ЦК КП(б)Б от 28 февраля 1943 г.

5. Райком партии требует от всех командиров, комиссаров и секретарей парт. организаций отрядов бригады по каждому факту неправильного отношения к населению с чьей бы

Наследие слуцкого края

то ни было стороны принимать самые строгие меры воздействия по законам военного времени.

6. Данное решение обсудить на закрытых парт. собраниях парторганизаций, а в партизанских отрядах среди всего личного состава по этому вопросу провести беседы и разъяснить, что допущение фактов неправильного отношения к населению ослабляет партизанское движение и обостряет население против партизан.

Секретарь Слуцкого подпольного РК КП(б)Б Кононович

Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь. Ф. 4. Воп. 33а. Спр. 274. Л. 56.

З ДАКЛАДНОЙ ЗАПІСКІ САКРАТАРА ГРЭСКАГА ПАДПОЛЬНАГА РАЙКОМА КП(б)Б У.І.ЗАЙЦА МІНСКАМУ ПАДПОЛЬНАМУ АБКОМУ КП(б)Б

31 кастрычніка 1943 г.

За сентябрь и октябрь месяцы в партизанские отряды принято 465 чел. Приобретено оружия у населения: винтовок 162, пулеметов 3, автоматов 3, наганов и пистолетов 11. Создано резервов 450 чел. Поступило в отряды трофейного оружия: винтовок 6, автоматов 2, пистолетов 4.

Кроме этого, решением РК от 30 октября было создано 6 инициативных групп по организации новых партизанских отрядов, с задачей охватить партизанским движением все сельские Советы района. Были подобраны и утверждены командиры и комиссары групп... За короткое время инициативные группы сильно выросли как по количеству, так и вооружении. Например, группа отряда им. Суворова, командир группы тов. Гаврилович, комиссар Липницкий, которая была послана 1 октября в количестве 15 чел., за 10 дней приняла 30 чел., приобретено 12 винтовок, один ручной пулемет. Создано резервов 180 чел.

Инициативная группа отряда им. Кирова, командир тов. Локанцев, комиссар тов. Кулешов, за это же время приняла в группу 22 чел., приобретено у населения оружия: винтовок 7, автоматов 1.

Инициативная группа отряда им. Чкалова, командир группы тов. Дубовик, комиссар группы тов. Гокобо за это же время приняла 22 чел., приобретено у населения 10 винтовок.

На очередном заседании РК из отдельных групп, подкрепивши их вооружением, будут организованы новые отряды.

Таким образом, на сегодняшний день 8 сельсоветов района полностью охвачены партизанским движением и 4 сельсовета частично. В деревнях партизанской зоны созданы резервы для отрядов, назначены коменданты, выставляются посты из партизан и местного населения...

Необходимо отметить большую работу, проделанную инструкторами райкома партии. Инструкторы РК тов. Коледа и Тарасевич выбыли в Гацуковский сельсовет и мобилизовали в партизаны молодежь с трех деревень, из которых до этого не было в отрядах ни одного человека. Например, были взяты из дер. Езерцы в партизаны 9 чел., из дер. Большие Гацуки 6 чел. Впоследствии оказалось, что все 9 чел., взятых из дер. Езерцы, прибыли в отряд со своим оружием. Кроме того, из этой же деревни взяли у населения еще 18 винтовок.

Инструкторы РК тт. Столер и Корончик взяли в отряды молодежь из деревень Пуково, Сунан Пуковского сельсовета в количестве 19 чел. Из них пришло в отряды со своим оружием 11 человек...

Массово-политическая работа среди населения проводится регулярно через агитколлективы, которые имеются при каждом партизанском отряде в количестве 10—15 чел., а всего агитаторов утверждено 92 чел. Агитаторы регулярно выезжают в деревни, проводят с населением собрания, беседы, разъясняют населению сводки Совинформбюро, о победах Красной Армии...

При райкоме партии бесперебойно работает радио, по которому принимаются сводки Совинформбюро (информация) по Советскому Союзу, иностранная хроника. Отремонтировано 2 радиоприемника, с которыми делаем выезды в деревни. Сделано уже 3 выезда. Население от старого до малого с большим вниманием слушали радиопередачи из Москвы. Присутствовало каждый раз по 100—130 чел. Население просит почаще выезжать с радио в деревни.

Распространение печатной продукции проводится регулярно через инструкторов РК

Наследие слуцкого края

и агитаторов по всему району. Редакция и типография полностью укомплектована необходимым штатом работников, которые и обеспечивают регулярный выпуск райгазеты «Сталинец», листовок и проч. За сентябрь м-ц выпущено 8200 экз. Редакция через отряды обеспечивается бумагой, шрифтом и проч. в достаточном количестве. Например, отрядом Дзержинского было передано редакции шрифта 18 кг, отрядом Суворова 10 кг. Редакция полностью обеспечена шрифтом. Имелось лишнего шрифта 8—10 кг, который передан Узденскому райкому партии.

Парторганизациями проведена большая разъяснительная работа по сохранению населения, скота и имущества от немецких фашистов. В результате чего население большинства деревень Селецкого, Поликаровского, Гацуковского, Шищицкого и Пуковского сельсоветов прячется в лесах, угнали скот, увезли продукты в леса.

В первых числах октября м-ца, когда Красная Армия вступила на территорию Белоруссии, фашистами был проведен зверский акт над населением Гресского района, а именно, в м. Греск было расстреляно 67 семейств, в дер. Леньки 9 семейств, в дер. Покрашево 7 семейств, в дер. Ануфравичи 7 семейств, всего 90 семейств. Было расстреляно более 300 душ мужчин, женщин и детей. Фашисты предполагали расстрелять 300 семейств бывшего советского и колхозного актива, но более 200 семейств убежали в лес...

Население смотрит на партизан как на своих защитников от немецких фашистов...

Районная комсомольская организация насчитывает 340 чел., из них 48 девушек. За два м-ца принято в комсомол 65 чел. Несоюзной молодежи в отрядах района 260 чел. В районе насчитывается 25 подпольных (территориальных) комсомольских организаций с общим количеством членов — 59 чел. Комсомольцы являются передовыми во всех боевых операциях...

За последнее время в связи с успешным продвижением Красной Армии, начался массовый переход полицейских, добровольцев и проч. В отряд им. Фрунзе за один раз прибыло 18 чел. полицейских, в отряд им. Суворова прибыло 4 полицейских...

Отряды полностью подготовлены к зиме. Заготовлено и вывезено на партизанские базы в достаточном количестве зерна, картофеля и других продуктов.

Секретарь Гресского РК КП(б)Б Заяц

Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь. Ф. 3958. Воп. 1. Спр. 4. Л. 5—8.

З ДАКЛАДНОЙ ЗАПІСКІ САКРАТАРА ГРЭСКАГА ПАДПОЛЬНАГА РАЙКОМА КП(б)Б У.І.ЗАЙЦА САКРАТАРУ МІНСКАГА ПАДПОЛЬНАГА АБКОМА КП(б)Б В.І.КАЗЛОВУ

30 снежня 1943 г.

В настоящее время противник в районах Слуцк, Греск, Леньки, Шищицы, сосредоточив крупные силы пехоты и броневиков, проявляет активность против партизан и населения.

11 декабря с.г. противник численностью около 100 чел. с тремя броневиками с двух направлений ворвался в партизанскую зону в районе деревни Пуково Гресского района. Стоявшая в этой деревне засада отряда им. 26-летия Октября после непродолжительного боя отошла в лес. Войдя в Пуковский сельсовет, противник полностью сжег дер. Лапухи, Кандратовичи и частично дер. Пуково. Всего уничтожено около 150 дворов колхозников. Население этих деревень со скотом и имуществом скрывается в лесах. Противником в этих деревнях было захвачено 13 чел. мирных граждан, которые были расстреляны и сожжены в огне.

22 декабря с.г. противник численностью около 1500 чел. с пятью броневиками с трех направлений ворвался в партизанскую зону в районах деревень Страхово, Рудня, Пильня Поликаровского сельсовета. В этих деревнях наши засады вели бои с превышающими силами противника и под давлением противника отошли. В боях участвовали все отряды бригады им. Суворова, но не имея противотанковых средств и достаточного количества боеприпасов, не смогли задержать наступающего противника и вынуждены были отойти.

Противник ворвался и полностью сжег деревни Рудню, Апалины, Борки, Нивище, Кошище, Навинки, Страхово и Пильню. Всего сожжено 210 дворов колхозников. Население этих деревень скрывается в лесах.

В этих деревнях противником было схвачено 22 чел. мирных жителей, исключительно стариков и детей, которые по-зверски замучены и сожжены в огне. Противник в этих де-

Наследие слуцкого края

ревнях был не более одного часа и после уничтожения деревень отошел в направлении Слуцк — Греск.

После ухода противника партизаны и колхозники вошли в дер. Пильня для тушения пожара и услышали в огне звуки человека. Подойдя ближе, они увидели горящего и стонущего в огне еще живого человека, который был немедленно выхвачен из огня. Это оказалась 9-летняя девочка из дер. Пильня Швыдрик Ядя Васильевна, которой фашисты отрубили руку, вонзили в спину кинжал и живьем бросили в огонь. Около нее обгоревшие лежали ее мать, две малолетние сестры и брат.

Во время этих боев убито 4 партизана и 2 ранено. Будучи тяжело раненным, партизан т. Пенязь при приближении противника, взорвал себя гранатой, а партизан т. Казючиц В.Р., попавший в окружение немцев, расстрелял все патроны и из винтовки убил себя. Около убитого т. Казючица на груди лежала винтовка, в ней выстреленный патрон, снятый валенок с правой ноги и на лице ожог от выстрела.

Во время боев с противником израсходовано много боеприпасов, в особенности отрядами бригады им. Суворова. У отдельных партизан осталось по несколько патронов.

Бригада им. Суворова имеет одну пушку и одно противотанковое ружье.

По сведениям разведки противник в настоящее время активизируется в районах Прощиц, Леньки, Шищицы, Грозово.

Убедительно прошу вас оказать помощь высылкой противотанковых ружей и боеприпасов через группу, которую мы посылаем нарочно, а также тола и питания к радио.

Секретарь Гресского РК КП(б)Б Заяц

Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь. Ф. 3958. Воп. 1. Спр. 4. Л. 41.

СА СПРАВАЗДАЧЫ КАМАНДАВАННЯ ПАРТЫЗАНСКАЙ БРЫГАДЫ ІМЯ М.В.ФРУНЗЕ ГРЭСКАМУ ПАДПОЛЬНАМУ РАЙКОМУ КП(б)Б АБ БАЯВОЙ ДЗЕЙНАСЦІ БРЫГАДЫ ЗА СНЕЖАНЬ 1943 г.

ОБЩИЕ СВЕДЕНИЯ

За декабрь м-ц 1943 г. силами бригады путем минирования шоссейных дорог и обстрелом ружейно-пулеметным огнем колонн автомашин противника уничтожено 19 автомашин и 2 бронемашины, при этом убито 136 и ранено 45 гитлеровцев. Уничтожено линии связи противника на шоссейных дорогах Слуцк — Минск и Слуцк — Бобруйск протяжением 54 км 600 м, из них четырехжильного подземного кабеля 6 км 800 м.

На шоссейных и грунтовых дорогах уничтожено и сожжено 7 мостов, взорвано 86 рельс на ж. д. Слуцк — Уречье на участке в районе д. Заградье — Мерешино. Уничтожен дзот противника на гравейной дороге Уречье — Кучино в районе д. Рабак, при этом убито 10 гитлеровцев. Взяты трофеи: ручной пулемет — 1, винтовок — 8, патронов 1000 шт.

Проведено митингов и собраний среди населения Гресского, Слуцкого и Старо-Дорожского районов — 45.

По личному составу за декабрь месяц бригада выросла на 59 чел. По вооружению: ручных пулеметов — 1, винтовок — 31, автоматов — 3, патронов 3000 штук...

...Путем минирования шоссейных дорог на минах взорвано 8 автомашин противника.

Путем обстрела из засад уничтожено и частично повреждено 33 автомашины, а также взорвана одна бронемашина и сожжена автоцистерна с бензином.

Уничтожено на главных магистралях противника телефонно-телеграфной линии связи 62 600 м.

При взрывах автомашин, а также из засад и в стычках с противником убито 134 и ранено 80 гитлеровцев.

Свои потери: бригада имеет убитых 14 чел. и раненых 6 чел., при этом утеряно оружия: винтовок — 11 (захвачено противником).

Проведено митингов и собраний среди населения Слуцкого, Гресского и Старо-Дорожского районов — 70...

Командир бригады ст. л-т Арестович

Комиссар бригады политрук Минович

Начальник штаба бригады старшина Потапенко

Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь. Ф. 3958. Воп. 1. Спр. 4. Л. 47, 62.

Наследие слуцкого края

З ДАКЛАДНОЙ ЗАПІСКІ САКРАТАРА ПАРТЫЙНАЙ АРГАНІЗАЦЫІ ПАРТЫЗАНСКАГА АТРАДА ІМЯ К.К.РАКАСОЎСКАГА ГРЭСКАМУ ПАДПОЛЬНАМУ РАЙКОМУ КП(б)Б

...Для сохранения населения от угона в Германию, а также скота и запасов продовольствия проведено собрание в деревнях Ржавка, Жилинка, Подсадок, Зеленая Дубровка, Дубровка, Кальчицы, Островок и Селецк, где предупреждено население, как поступать в случае прихода немцев в эти деревни. Каждая деревня имеет лагерь в лесу, где находится большинство запасов продовольствия.

В городе Слуцке отряд имеет 5 чел. из местного населения для наблюдения за крупными зданиями и предприятиями, которые должны минировать при отступлении немцы...

За IV квартал 1943 г. в отряд прибыло новых партизан — 32 чел., приобретено у населения 14 винтовок , 350 патронов, 12 гранат. Добыто у противника 5 автоматов, 4 винтовки, 1 револьвер, 4 тыс. патронов.

Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь. Ф. 3958. Воп. 1. Спр. 7. Л. 38—39.

З ДАКЛАДНОЙ ЗАПІСКІ САКРАТАРА ГРЭСКАГА ПАДПОЛЬНАГА РАЙКОМА КП(б)Б У.І.ЗАЙЦА МІНСКАМУ ПАДПОЛЬНАМУ АБКОМУ КП(б)Б АБ УЗМАЦНЕННІ ПАРТЫЗАНСКАГА РУХУ Ў РАЁНЕ

2 студзеня 1944 г.

...Райком партии и парторганизации провели большую работу по росту партизанского движения. Население полностью подготовлено для активной вооруженной борьбы с немецкими захватчиками. Партизанские отряды не в состоянии взять всех в отряды, так как ощущается острый недостаток оружия и боеприпасов. Созданы в деревнях большие резервы для партизанских отрядов.

Райком партии считает крайне необходимым в скорейшем времени подбросить в район вооружения, боеприпасов, а также просит обком КП(б)Б оказать содействие в отправке из Гресского района военнообязанных в количестве 700—800 человек за линию фронта для пополнения рядов Красной Армии...

Во всей проводимой партийно-массовой работе большую роль сыграла районная редакция газеты «Сталинец» регулярным выпуском газеты и листовок, которые распространяются по всему району, а также доставляются в Греск, Слуцк и другие гарнизоны противника.

В декабре м-це сделано 6 выездов с радио в Пуковский и Гацуковский сельсоветы. В дер. Пуково во время радиопередачи из Москвы присутствовало около 300 чел. Население с исключительным вниманием слушало радиопередачи и просило почаще выезжать с радио к ним. В последнее время выезд в деревни прекратили ввиду отсутствия питания к радио, о чем просим обком КП(б)Б оказать помощь высылкой питания к радио.

Боевая деятельность отрядов в последнее время выражалась в активизации молодежно-комсомольских, диверсионно-охотничьих групп, усилением на дорогах засад, которые занимались уничтожением автомашин, повозок, связи, а также мелких групп противника.

В декабре м-це противник начал проявлять активные действия против партизан. 11 и 22 декабря противник вел бои с партизанами и уничтожил 9 деревень, о чем вам подробно сообщалось специальной докладной.

В декабре м-це созданы два новых партизанских отряда, из которых отряд им. 26-летия Октября находится за шоссе Слуцк — Минск на расстоянии более 20 км от остальных отрядов района. В связи с тем, что на западной стороне шоссе Слуцк — Минск находится большая часть района, решением РК от 28.12.43 г. для усиления боевых действий и охраны деревень и населения послан туда вновь организованный отряд им. Матросова. Считаю необходимым еще больше усилить ту часть района посылкой еще одного отряда и создания там бригады.

В настоящее время в деревнях Слуцкого и Гресского районов расположены крупные силы противника...

Все население Селецкого, Поликаровского, Первомайского, Пуковского и частично Грозовского, Горностаевского, Гацуковского и Покрашевского сельсоветов скрывается в лесах.

Райкомом и парторганизациями проведена большая разъяснительная работа по борь-

Наследие слуцкого края

бе с мародерством, пьянством и неправильным отношением к населению, в результате чего партизаны и население составляют одно целое. Население видит в партизанах своих защитников от ненавистных немецко-фашистских захватчиков...

В партизанских отрядах имеется 20 первичных комсомольских организаций, в которых насчитывается 433 комсомольца...

В районе имеется 42 подпольных (территориальных) комсомольских организаций, в которых насчитывается 85 чел.

В порядке подготовки и проведения 25-й годовщины Белорусской ССР райкомом партии проведена большая работа как в отрядах, так и в деревнях района... Во всех отрядах и 71 населенном пункте района силами агитаторов были проведены собрания. Собрания прошли исключительно на высоком политическом уровне. Были организованы на собраниях выступления партизан и населения.

Выступившая на собрании дер. Гальчицы гражданка Саланович Г. заявила, что мы помогаем и будем помогать партизанам всеми силами и средствами для скорейшего разгрома ненавистной немчуры. Я ничего в жизни не хотела бы, чтобы скорее увидеть свою родную Красную Армию. Но мы твердо уверены, что этот час недалек, и мы все готовимся к встрече Красной Армии с подарками, которые мы уже подготовили.

На собрании в дер. Меденое Кракосевич Фома заявил, что все наши крестьяне подготовлены к встрече Красной Армии. Мы твердо знаем, что Красная Армия недалеко от нас. Мы будем не жалея сил помогать партизанам в борьбе с ненавистным врагом.

Аналогичные выступления были на всех собраниях. Все выступающие выражали любовь и преданность нашей Родине и ненависть к немецко-фашистским захватчикам.

Готовясь к достойной встрече [Красной Армии], отряды значительно усилили боевую деятельность. Молодежно-комсомольская группа отряда им. Чкалова (ст. группы тов. Мысник) уничтожила за одну неделю 4 автомашины противника.

Командир взвода комсомолец т. Кныш с группой комсомольцев пустил под откос немецкий воинский эшелон с живой силой и техникой противника.

Молодежно-комсомольская группа отряда им. Буденного уничтожила 9 автомашин, отряда им. Чкалова — 8 автомашин противника и т. д.

Было бы сделано гораздо больше, но усилению боевой деятельности отрядов мешал недостаток боеприпасов и тола.

Секретарь Гресского РК КП(б)Б Заяц

Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь. Ф. 3958. Воп. 1. Спр. 4. Л. 42—44.

ПАСТАНОВА ГРЭСКАГА ПАДПОЛЬНАГА РАЙКОМА КП(б)Б АБ ЗАЦВЯРДЖЭННІ САСТАВУ СТАРШЫНЬ СЕЛЬСКІХ ВЫКАНКОМАЎ РАЁНА

13 сакавіка 1944 г.

Утвердить состав председателей сельских исполкомов Гресского района в нижеследующем:

1. Председателем Поликаровского сельисполкома тов. Статкевича Антона Павловича, рождения 1914 года, происходит из крестьян-середняков д. Адамово Поликаровского сельсовета, по национальности белорус, беспартийный, образование 6 классов. В партизанском отряде с марта м-ца 1943 года. В настоящее время работает начальником разведки отряда имени Фрунзе.

2. Председателем Первомайского сельисполкома тов. Драгина Василия Семеновича, рождения 1910 года, происходит из крестьян-середняков д. Кольчицы Первомайского сельсовета Гресского р-на, по национальности белорус, кандидат ВКП(б) с 1940 года, образование 4 класса. В партизанском отряде с марта м-ца 1943 года. В настоящее время работает командиром отделения отряда имени Кирова.

3. Председателем Селецкого сельисполкома тов. Коско, партизана отряда имени Берия, ранее работавшего на этой работе, кандидата ВКП(б) с 1939 года.

4. Председателем Покрашевского сельисполкома тов. Ерешевича Петра Максимовича, рождения 1902 года, по национальности белорус, беспартийный, рабочего совхоза Покрашево. В партизанском отряде с октября м-ца 1943 года.

5. Председателем Шищицкого сельисполкома тов. Демидович Софию, члена ВКП(б) с 1940 года, ранее работавшую на этой же работе. В настоящее время проживает в партизанской зоне д. Межилище Селецкого сельсовета.

Наследие родного края

6. Председателем Гресского сельисполкома тов. Карповича Антона Антоновича, рождения 1913 года, происходит из крестьян-середняков д. Клешево Гресского р-на, по национальности белорус, член ВЛКСМ, образование 4 класса. В партизанском отряде с сентября м-ца 1943 года.

7. Председателем Гацуковского сельисполкома тов. Дубовика Анатолия Николаевича, кандидата ВКП(б) с 1943 года. Белорус, происходит из крестьян-середняков д. Гацук Гресского р-на. В партизанском отряде с октября м-ца 1942 года.

8. Председателем Пуковского сельисполкома тов. Каледа Павла Матвеевича, рождения 1907 года, по национальности белорус, происходит из крестьян-середняков д. Шищицы Гресского р-на, беспартийного. В партизанском отряде с марта м-ца 1943 года.

9. Председателем Трухановичского сельисполкома тов. Борисовца Александра Николаевича, рождения 1910 года, происходит из крестьян-середняков д. Летковщина Гресского р-на, кандидат ВКП(б) с 1939 года. Образование 4 класса. В партизанском отряде с декабря м-ца 1943 года.

10. Председателем Грозовского сельисполкома тов. Сушинскую Анну Павловну, рождения 1907 года, белоруска, член ВКП(б) с 1927 года, ранее работала секретарем Грозовской парторганизации и директором маслозавода. В партизанском отряде с октября м-ца 1942 г.

11. Председателем Мусичского сельисполкома тов. Корбута Павла Ивановича, рождения 1907 года, белорус, член ВКП(б) с 1940 года, образование 5 классов, ранее работавшего на этой же работе. В партизанском отряде с сентября м-ца 1943 года.

12. Председателем Горностаевского сельисполкома тов. Уласевича, члена ВКП(б), ранее работавшего секретарем первичной парторганизации этого же сельсовета. Инвалид. В настоящее время проживает в партизанской зоне д. Горностаево Гресского р-на.

Секретарь Гресского РК КП(б)Б Заяц

Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь. Ф. 3958. Воп. 1. Спр. 2. Л. 78.

ПАСТАНОВА ГРЭСКАГА ПАДПОЛЬНАГА РАЙКОМА КП(б)Б АБ УЗМАЦНЕННІ ПАЛІТЫКА-ПРАПАГАНДЫСІЦКАЙ РАБОТЫ СЯРОД ЖЫХАРОЎ РАЁНА

20 сакавіка 1944 г.

Красная Армия успешно продвигается вперед, изгоняя немецких захватчиков со временно оккупированной советской территории. Под ударами советских войск немецкая армия с каждым днем приближается к своей катастрофе.

Красная Армия вступила на территорию советской Эстонии, Бессарабии и освободила более 30 районов Белорусской ССР. Близится время полного очищения советской территории от немецких захватчиков и окончательного разгрома фашизма.

Видя свою неминуемую гибель, немецкие изверги стараются побольше увезти награбленного имущества и продуктов из оккупированных районов в свою голодную Германию. Немцы начали увозить все награбленное имущество из г. Слуцка, Уречья, Греска и др. Ложью и обманом своей пропаганды, через предателя белорусского народа «президента» Островского, под угрозой расстрела, немцы стараются путем «мобилизации» увезти советских людей на каторгу в Германию.

В деревнях, расположенных вблизи м. Греск, немцам удалось насильно взять и вывезти в Германию мужчин и женщин от 20- до 45-летнего возраста. С деревень Пуковского, Гацуковского и др. с/советов частично молодежь ушла и скрывается в лесах.

Отдельные командиры и комиссары отрядов, секретари первичных парторганизаций совершенно недостаточно проводят работу по срыву «мобилизации», прекратили рост партизанских отрядов и ничего не делают по разложению полицейских и добровольческих формирований немцев.

РК КП(б)Б постановляет:

1. Обязать командиров и комиссаров отрядов, бригад, секретарей парторганизаций усилить политико-пропагандистскую работу среди населения, делая не менее двух раз в неделю выезды в деревни для проведения собраний, на которых разъяснить населению об успехах Красной Армии, о лжи фашистской пропаганды, мобилизуя население на активную борьбу с немецким фашизмом.

2. Предложить редактору райгазеты «Сталинец» т. Березовскому выпустить специальные газеты и листовки, в которых разъяснить населению об успешном продвижении Крас-

Наследие слуцкого края

ной Армии на запад, об неминуемой гибели немецкого фашизма, призывая население и «мобилизуемых» переходить с оружием в руках на сторону партизан для борьбы с немецкими захватчиками.

3. Обязать командиров и комиссаров отрядов, бригад, секретарей партийных и комсомольских организаций усилить работу по разложению вражеских гарнизонов, по срыву «мобилизации», недопуская увозить советских граждан на каторгу в Германию. Для проведения этой работы выделить вполне подготовленных коммунистов и комсомольцев.

4. Поручить секретарю РК КП(б)Б т. Зайцу провести 21 марта с. г. совещание начальников и уполномоченных ОО (особых отделов) отрядов, бригад им. Суворова и Фрунзе по этому и другим специальным вопросам.

5. Обязать нач. 00 бригад тт. Пузевича и Гуриновича для усиления работы особых отделов подобрать в отрядах зам. уполномоченных 00 и представить их на утверждение РК КП(б)Б.

6. РК КП(б)Б считает, что важнейшими задачами в настоящее время являются разложение вражеских гарнизонов, проведение мероприятий по срыву мобилизации и требует от командиров и комиссаров отрядов, бригад, секретарей первичных парторганизаций обратить особое внимание на проведение данной работы.

7. О проделанной работе каждую декаду информировать РК КП(б)Б.

Секретарь Гресского РК КП(б)Б Заяц

Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь. Ф. 3958. Воп. 1. Спр. 2. Л. 84.

З ПРАТАКОЛА № 30 ПАСЯДЖЭННЯ СЛУЦКАГА ПАДПОЛЬНАГА РК КП(б)Б

21 сакавіка 1944 г.

Присутствовали: Кононович, Гуринович, Воротников, Достанко.

СЛУШАЛИ: О мерах борьбы по срыву немецких мероприятий по организации «Белорусской Краевой обороны».

...Под могучими ударами Красной Армии немецко-фашистские полчища все дальше и дальше откатываются на запад, неся при этом невозместимые потери в живой силе, технике и вооружении.

В тылу врага славные народные мстители — белорусские партизаны повсеместно истребляют живую силу и технику врага.

Немецко-фашистским бандитам не удалось, как это они думали, разгромить и уничтожить партизанское движение. Немцы и их прихвостни почувствовали, что они бессильны в борьбе с широким массовым народным движением. Немецкие фашисты и их прислужники из так называемой «белорусской рады», видя свою скорую, неизбежную гибель, прибегли к новым провокациям, к новому обману народа, выбросив, как им присуще, новый трюк — организацию «Белорусской Краевой обороны» против партизан и прибегают к мобилизации населения в эту «оборону».

В связи с этой очередной стряпней Слуцкий подпольный РК КП(б)Б постановляет:

1. Командирам, комиссарам, секретарям партийных организаций отрядов и Слуцкому подпольному РК ЛКСМБ всю свою работу направить на срыв проводимых мероприятий противника по организации «Белорусской Краевой обороны». Повсеместно вести работу среди населения с целью недопущения мобилизации мужчин в это фашистское формирование.

2. Начальнику особого отдела бригады тов. Фелько и оперуполномоченным отрядов заслать своих людей в г. Слуцк, гор. пос. Уречье и в волости Слуцкого района по своим зонам действия с задачей парализации всех проводимых мероприятий по мобилизации.

3. С целью разоблачения этого очередного немецкого вымысла, обмана белорусского народа обязать редактора газеты «Народны мсцівец» тов. Достанко организовать выпуск периодических листовок по этому вопросу, а также для этой цели широко использовать газету «Народны мсцівец». Комиссарам и секретарям парторганизаций отрядов направить в населенные пункты, леса, болота (места землянок и шалашей*) коммунистов, комсомольцев для разъяснения сути коварного обмана нашего народа и срыва всякими средствами проводимой немцами мобилизации. В свои зоны действия Слуцкого района для проведения этой работы выслать от каждого отряда специальные агитгруппы.

*Маецца на ўвазе месцы, дзе пад аховай партызан хаваліся ад фашысцкіх акупантаў мясцовыя жыхары.

Наследие слуцкого края

4. Командирам и комиссарам отрядов своими боевыми действиями отрядов не допускать насаждения гарнизонов противника в населенных пунктах зоны действия. Устраивать засады и уничтожать немецкие экспедиции, которые разъезжают по проведению мобилизации по населенным пунктам. Не давать противнику грабить и увозить население в немецкое рабство.

5. О всех принятых мероприятиях и боевых действиях отрядов доносить РК КП(б)Б и штабу бригады.

6. Данное решение обсудить на партийных собраниях отрядов.

Секретарь Слуцкого подпольного РК КП(б)Б Кононович

Члены: Гуринович, Воротников, Достанко

Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь. Ф. 3968. Воп. 1. Спр. 2. Л. 57.

ПАСТАНОВА ГРЭСКАГА ПАДПОЛЬНАГА РАЙКОМА КП(б)Б АБ ВЫКАНАННІ РАШЭННЯ АД 20 САКАВІКА 1944 г. АДНОСНА ЗРЫВУ МАБІЛІЗАЦЫІ Ў ТАК ЗВАНУЮ ПРАФАШЫСЦКУЮ БЕЛАРУСКУЮ КРАЯВУЮ АБАРОНУ

11 красавіка 1944 г.

РК КП(б)Б отмечает, что парторганизациями и особыми отделами отрядов проведена большая работа по срыву «мобилизации», объявленной гитлеровским обер-бандитом из Белорусской «рады» Островским.

Редакцией подпольной газеты «Сталинец» были выпущены специальные газеты, листовки, обращения правительства и ЦК КП(б)Белоруссии, которые были реализованы во всех с/советах и немецких гарнизонах Гресского и Слуцкого районов через специально командированные по этому вопросу группы партийно-комсомольского актива.

Кроме этого были выпущены специальные повестки, которые были вручены семьям, насильно взятых гитлеровцами в «краевую оборону».

В результате проведенной работы молодежь из отдаленных от района сельсоветов Первомайского, Поликаровского, Селецкого не явилась на сборные пункты. Из сельсоветов Пуковского, Гануковского, Горностаевского, Шищицкого и Покрашевского молодежь в большинстве также не явилась по вызову полиции и скрывается в лесах.

Гитлеровцам удалось только в м. Греск и в ближайших к району деревнях взять насильно по провокационной мобилизации до 500 человек, которые частично отправлены в города Слуцк, Барановичи, а остальные находятся под охраной в м. Греск.

Наряду с этим необходимо отметить, что совершенно недостаточно проведена работа по связи и переходу «мобилизованных» на сторону партизан. Парторганизациями и особыми отделами отрядов не представлены списки «мобилизованных».

РК КП(б)Б постановляет:

1. Обязать командиров и комиссаров отрядов, бригад, уполномоченных особых отделов, секретарей партийных и комсомольских организаций повседневно заниматься работой по связи и разложению фомирований немцев, составить списки насильно взятых граждан в «краевую оборону», добиться массового перехода их на сторону партизан.

2. Для усиления политико-пропагандистской работы по району по срыву провокационной мобилизации и для охраны населения западной части района послать на западную сторону шоссейной дороги Слуцк—Минск отряды «26-летия Октября» бригады им. Суворова и им. Матросова бригады им. Фрунзе. Всю ответственность за состояние политической работы этих отрядов возложить на члена РК КП(б)Б т. Скивицкого, освободив его от обязанности комиссара отряда им. Буденного, возложив на него обязанности комиссара отряда им. Матросова.

3. Обязать командиров и комиссаров отрядов, бригад, секретарей первичных парторганизаций пополнять отряды за счет молодежи, насильно взятой гитлеровцами «в краевую оборону» и скрывающейся в лесах от «мобилизации», создавая из них саперные группы по уничтожению связи, раскопки дорог и пр.

4. РК КП(б)Б предлагает командирам и комиссарам отрядов, бригад, секретарям первичных парторганизаций и уполномоченным отрядов усилить в дальнейшем работу по разложению немецких формирований и переходу «мобилизованных» на сторону партизан, считая эту работу как одну из важнейших задач.

Наследие слуцкого края

5. О проделанной работе каждую декаду информировать РК КП(б)Б.

Секретарь Гресского РК КП(б)Б Заяц

Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь. Ф. 3958. Воп. 1. Спр. 2. Л. 92.

ДЫРЭКТЫЎНАЕ ПІСЬМО САКРАТАРА МІНСКАГА ПАДПОЛЬНАГА АБКОМА КП(б)Б В.І.КАЗЛОВА САКРАТАРУ СЛУЦКАГА ПАДПОЛЬНАГА РАЙКОМА ПАРТЫІ І.С.КАНАНОВІЧУ

22 июня 1943 г. подлый фашист Кубе утвердил устав и оповестил в окружных газетах об организации фашистской организации молодежи Белоруссии (СБМ).

Союз ставит своей задачей охватить молодежь от 10—20 лет. Для руководства союзом учреждается шеф и руководящий штаб.

Обком КП(б)Б предлагает вам провести следующие мероприятия:

а) Проведите совещание парторгов и комсоргов, на котором разъясните вредную сущность организации этой гнусной фашистской организации.

б) Силами коммунистов и комсомольцев, партийно-комсомольских организаций проведите в городах и селах беседы, собрания молодежи с разъяснением на этих собраниях и беседах вредной сущности этой фашистской организации.

в) Примите все меры по вовлечению всей молодежи в партизанские отряды и резервы для партизанских отрядов.

г) При организации засылайте специальных своих людей в эти организации для разложения их и убийства фашистских руководителей этих организаций.

д) Поместите специальные передовые в газетах и выпустите специальные листовки с разъяснением коварных методов вербовки фашистов в эту фашистскую организацию с целью отравления нашей советской молодежи кровавой людоедско-фашистской политикой воспитания.

е) Всю работу проведите под лозунгом: «Юноши и девушки временно оккупированных районов Белоруссии, — все как один в партизанские отряды на защиту своей священной Советской Родины!»

Периодически информируйте о ходе этой работы обком КП(б)Белоруссии.

Секретарь Минского обкома КП(б) Белоруссии Васильев*

Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь. Ф. 3968. Воп. 1. Спр. 1. Л. 58.

ДЫРЭКТЫЎНАЕ ПІСЬМО САКРАТАРА ЦК КП(б)Б П.К.ПАНАМАРЭНКІ САКРАТАРАМ ПАДПОЛЬНЫХ РАЙКОМАЎ ПАРТЫІ, КАМАНДЗІРАМ І КАМІСАРАМ ПАРТЫЗАНСКІХ БРЫГАД І АТРАДАЎ У СУВЯЗІ СА СПРОБАМІ ЗРЫВУ АКУПАЦЫЙНЫМІ ЎЛАДАМІ ВЕСНАВЫХ ПАСЯЎНЫХ РАБОТ

Немецко-фашистские захватчики, видя неизбежность своей гибели и то, что им в скором времени придется бежать с территории Белоруссии, — пытаются сорвать весенние полевые работы местного населения, обрекая его на голодовку. В связи с этим предлагаю:

Подпольным партийным органам и командованию партизанских бригад и отрядов принять меры к тому, чтобы возможно большая посевная площадь была обработана и засеяна, для чего:

1. Развернуть разъяснительную работу среди местного населения, добиваясь обсеменения в период весеннего сева возможно большей посевной площади.

2. Оказать населению помощь в тягловой силе, при возможности используя имеющихся у партизан лошадей, где это возможно из невооруженных партизан создать посевные бригады для помощи населению в проведении полевых работ.

3. Использовать на полевых работах также и часть вооруженных партизан, свободных от выполнения боевых заданий.

4. В местах, где это необходимо, прикрывать полевые работы населения специально выделенными отрядами и заставами. 27.4.44 г.

Пономаренко, № 3445

Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь. Ф. 3968. Воп. 1. Спр. 1. Л. 42.

---

*Подпольная мянушка В.І.Казлова.

Наследие слуцкого края

ПАСТАНОВА ГРЭСКАГА ПАДПОЛЬНАГА РАЙКОМА КП(б)Б АБ ПАДРЫХТОЎЦЫ І ПРАВЯДЗЕННІ ВЕСНАВОЙ ПАСЯЎНОЙ КАМПАНІІ

18 красавіка 1944 г.

Весенняя посевная кампания 1944 года проходит в условиях Отечественной войны, когда наша Красная Армия успешно продвигается на запад, очищая от немецко-фашистских захватчиков советскую территорию и каждый день приносит все новые и новые победы.

Сельское хозяйство СССР успешно справляется со своими задачами. Все отрасли нашего сельского хозяйства несмотря на военные условия не только не пришли в упадок, а, наоборот, продолжают успешно развиваться. Ярким показателем подъема сельского хозяйства СССР в условиях войны является увеличение посевных площадей. Советский народ делает все, чтобы скорее освободить своих братьев и сестер временно оккупированных районов от немецкой кабалы. Это видно из того, с какой самоотверженностью рабочие и крестьяне Советского Союза трудятся на фабриках, заводах, на колхозных полях. Это видно из того, с какой огромной любовью наш народ оказывает помощь советским людям, пострадавшим от гитлеровского разбоя.

Наши колхозы и совхозы «честно и аккуратно снабжают население и Красную Армию продовольствием и нашу промышленность сырьем» (Сталин).

Весенняя посевная кампания в оккупированных немцами районах будет проходить в условиях ожесточенной борьбы белорусского народа с немецко-фашистскими захватчиками.

Видя свою неминуемую гибель, гитлеровские разбойники будут стараться сорвать весеннюю посевную кампанию, в особенности в деревнях партизанской зоны.

Задача партийных организаций, командования отрядов, бригад оказать максимальную помощь населению партизанской зоны в тяговой силе и семенах, обеспечить весенним севом всю площадь под яровые культуры.

РК КП(б)Б постановляет:

1. Обязать командиров и комиссаров отрядов, бригад, секретарей первичных парторганизаций провести во всех деревнях партизанской зоны собрания, на которых разъяснить населению о необходимости полного обеспечения весеннего сева, оказав населению помощь в тяговой силе и семенах.

2. В связи с тем, что в партизанской зоне имеется много партизанских семей из других с/советов, а также семей, бежавших от немцев из городов и других районов, предложить командирам и комиссарам отрядов, секретарям первичных парторганизаций в 3-дневный срок взять на учет эти семьи, оказав им необходимую помощь в семенах и тяговой силе с тем, чтобы каждая семья засеяла не менее 2 га земли яровыми культурами и картофелем.

3. Обязать командиров и комиссаров отрядов, секретарей первичных парторганизаций обеспечить силами отрядов засев яровыми культурами не менее 10 га на каждый отряд, использовав для этого невооруженных партизан и партизанок.

4. Предложить редактору райгазеты «Сталинец» т. Березовскому в очередном номере газеты поместить статью с призывом к населению полностью обеспечить засев площади под яровые культуры, освещая в газете ход весенней посевной кампании.

5. Обязать командиров и комиссаров бригад на период весеннего сева выдвинуть в своих направлениях засады с таким расчетом, чтобы дать возможность населению партизанской зоны провести весеннюю посевную кампанию, обеспечив охрану и контроль, представив свои мероприятия по этому вопросу в РК КП(б)Б.

Секретарь Гресского РК КП(б)Б Заяц

Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь. Ф. 3958. Воп. 1. Спр. 2. Л. 97.

Падрыхтаваў У.І.Лемяшонак.

ЗАГАД ПА ПАРТЫЗАНСКАЙ БРЫГАДЗЕ ІМЯ М.В.ФРУНЗЕ МІНСКАЙ ВОБЛАСЦІ АБ ВЫНІКАХ БОЮ З ГІТЛЕРАЎЦАМІ Ў ВЁСЦЫ ПЕРАХОДЫ ГРЭСКАГА РАЁНА 19 КРАСАВІКА 1944 г.

21 красавіка 1944 г.

Противник, сконцентрировав силы до 500 человек из гарнизонов: Слуцк-жандармерия и полиция 66-го батальона жандармерии, а также 8-я и 9-я роты 537-го полка связи; Греск — полиция, имея на вооружении минометы, пулеметы, автоматы, гранатометы, а также рации

Наследие слуцкого края

для управления группировками, 19 апреля 1944 года в 7.00 переправился через р. Случь и предпринял наступление с трех направлений: Нисподянка — Сыроватна, Горелые Мосты — Рудица, Горелые Мосты — Крушник.

Отрядам бригады были поставлены задачи: отряду им. Матросова выступить в район Задоуба 2-я, удержать переправу с сыпанки Рудица — Поликаровка на гравейку Осиповичи — Бобовня; отряду им. Дзержинского — занять оборону на гравейке в районе Круглое с задачей оказать поддержку отряду им. Матросова выходом во фланг противнику. Отряду им. Рокоссовского была поставлена задача занять оборону на опушке леса восточнее дер. Переходы и не дать возможности противнику ворваться в лес; отряду им. Кирова — закрыть подступы противнику в районе дер. Медяное.

Противник с направления Горелые Мосты достиг дер. Переходы и занял их, откуда под прикрытием сильного минометного и ружейно-пулеметного огня повел наступление на опушку леса, где находилась засада отряда им. Рокоссовского. При поддержке с фланга отрядом им. Островского партизаны с криками «За Родину!», «Ура!» бросились в контратаку, которая дошла до рукопашной схватки.

Не выдержав контратаки партизан, гитлеровцы поспешно отступили, потеряв убитыми 35 и ранеными до 25 своих солдат и офицеров.

Отрядом им. Рокоссовского захвачены в плен полицейские и трофеи: ручных пулеметов — 3, автоматов — 2, дисков к РП — 14, дисков к автоматам — 12, винтовочных патронов — 400 шт., гранат — 15. Захвачены документы и топографические карты.

Отрядом им. Островского захвачено: ручных пулеметов — 1, винтовок — 3, гранатометы и др.

Всем участникам операции объявляю благодарность.

Представляю к правительственной награде: нач. штаба отряда им. Рокоссовского мл. лейтенанта Коника Александра Кузьмича, командира 1-й роты капитана Гаана Александра Ивановича, командира отделения Габа Александра Антоновича, партизана Шибаловича Георгия Ефимовича.

Награждаю: командира 1-й роты капитана Гаана Александра Ивановича — личным оружием; политрука 1-й роты Гаврилюка Афанасия Григорьевича — личным оружием; партизана Головенко Сергея Филипповича — часами; партизана Гарника Леонида Афанасьевича — часами; партизана Белого Николая Константиновича — часами; партизана Кривчука Ивана Семеновича — часами; командира отделения Гордиенко Якова Павловича — часами.

В этом бою пал смертью храбрых партизан отряда им. Рокоссовского Паронин.

Приказываю: командованию отряда им. Рокоссовского похоронить партизана Паронина с партизанскими почестями.

Ходатайствую перед органами Советской власти об оказании материальной помощи семье погибшего партизана.

Особо отмечаю умелое руководство операцией командира отряда ст. лейтенанта Фомина Александра Дмитриевича и комиссара отряда Родченко Виктора Дмитриевича и награждаю их личным оружием.

Командование бригады выражает твердую уверенность в том, что весь личный состав бригады впредь будет наносить еще более мощные удары по врагу, этим самым окажет большую помощь наступающей Красной Армии и ускорит час окончательного разгрома немецких извергов.

Смерть немецким оккупантам!

Настоящий приказ довести до всего личного состава бригады.

Командир бригады ст. лейтенант Арестович

Комиссар бригады политрук Минович

Начальник штаба бригады старшина Потапенко

Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь. Ф. 4062. Воп. 1. Спр. 29. Л. 45—46.

Падрыхтавала В.С.Відлога.

СА СПРАВАЗДАЧЫ СЛУЦКАГА ПАДПОЛЬНАГА РАЙКОМА КП(б)Б МІНСКАМУ АБКОМУ КП(б)Б АБ ПРАВЕДЗЕНАЙ РАБОЦЕ ЗА ПЕРЫЯД З ЧЭРВЕНЯ 1943 г. ПА МАЙ 1944 г.

За чэрвень — ліпень 1943 г.:

...Среди бойцов и командиров партизанских отрядов в июле м-це проведено 7 общеотрядных и ротных собраний, 7 докладов и бесед. Проведено 2 совещания радистов отрядов.

Наследие слуцкого края

Редакцией слуцкой газеты «Народны мсцівец» за период ее работы с апреля по 1 августа 1943 г. выпущено 17 965 экз. газеты «Народны мсцівец» и листовок. Газета выходит каждое воскресенье общим тиражом 250–350 экз. За один только июнь м-ц издано и выпущено 1900 экз. газеты и 8700 экз. листовок. Листовки выпускались на темы:

«Вести с фронта», «Вести с Советской Родины», «К полицейским и лицам, находящимся на службе у немцев», «К молодежи Слуцкого района», «К трудящимся Слуцкого района», «К чехам и словакам», был размножен первомайский приказ тов. Сталина и много других...

За июль партийными группами отрядов спущено под откос 4 вражеских эшелона с живой силой, вооружением и техникой врага, при этом разбито 4 паровоза и 31 вагон. Разбито 9 и выведено из строя 15 вражеских автомашин. Уничтожено 14 мостов, из них 2 железнодорожных. Уничтожен один молочный пункт в дер. Врянчицы. Разгромлено 2 немецких волости (Сароговское, Повстынское). Убито вражеских солдат и офицеров и их прислужников 240 чел., из них 2 офицера...

За июнь и июль 1943 г. отрядами бригады проведена исключительно большая работа по освоению Слуцкого района. В течение этого периода времени основные действия партизанских отрядов проходили на территории Слуцкого района. Только за последние 10 дней проведено 8 боев с полицейско-фашистскими мерзавцами. Партизаны отрядов бригады свободно проникают в большинство населенных пунктов Слуцкого района. Установлены хорошие взаимоотношения с местным населением деревень, городского поселка Уречье и гор. Слуцка. Население района с уважением относится к партизанам действующих отрядов и видит в лице партизан действительных представителей Советской власти и партии в тылу врага.

...За июнь и июль м-цы 1943 г. в Слуцком районе создано 9 подпольных комсомольских организаций (дер. Козловичи, Березовка, Хотиново, Липники, Бондари, Нежаровка, Слива, Нежевка, Язель).

Создано 3 антифашистских подпольных организаций (гор. Слуцк – 150 чел., м. Уречье – 20 чел., Исерно – 57 чел.). За этот период среди населения проведено более 270 докладов, лекций, бесед на темы: «О международном положении», «О положении на фронтах Отечественной войны», «О задачах населения района в борьбе с врагом». В большинстве населенных пунктов района были проведены митинги, беседы по первомайскому приказу тов. Сталина. Население района регулярно получает слуцкую газету «Народны мсцівец» и выпускаемые редакцией газеты листовки. Только за июль месяц 1943 г. распространено среди населения района 1900 экз. газеты «Народны мсцівец», 6800 экз. разных листовок, изданных нашей редакцией, и много агитационной центральной литературы, поступающей из-за фронта...

Наша газета и выпускаемые нами листовки своевременно доходят до населения городов и деревень Слуцка, пользуются среди населения большой популярностью. В г. Слуцке на базаре за газету «Народны мсцівец» и наши листовки платят по 50 руб. Немецко-фашистскую литературу население района ненавидит... При появлении наших партизан в деревнях население всегда спрашивает: «Дайте, пожалуйста, нам листовочку или газету».

Население района всегда держится в курсе всех событий... Вся работа среди населения проводится агитаторами партизанских отрядов, которых по бригаде насчитывается более 155 чел. Лучшие из них: тт. Черный, Вдовин, Титович, Статкевич, Трахимович, Душанин, Ярошевич, Плешевец, Корягин, Радкевич, Тагиль и Шевцов.

...Усилилась тяга в партизанские отряды населения Слуцкого района. В партизанский отряд тов. Абабкова[1] только из одной деревни Б.Слива в один день пришло более 18 чел., из дер. Лясуны в отряд тов. Смирнова[2] в один день пришло 12 чел.

Население района старается оказывать всевозможную помощь партизанам: за июль месяц сдано партизанским отрядам бригады № 64 им. Чкалова местным населением 51 винтовка и 1 ручной пулемет, 1 миномет и несколько тысяч патронов. Городское население Слуцка снабжает нас в достаточном количестве бумагой. Из гор. Слуцка и м. Уречье вывозят с немецких баз соль, крупу, муку, табак и ряд других предметов и продуктов питания.

Население всячески старается саботировать проводимые мероприятия немецко-фаши-

[1]Маецца на ўвазе атрад «Жалязняк», камандзірам якога з ліпеня 1942 г. па кастрычнік 1943 г. быў А.Я.Абабкаў.
[2]Маецца на ўвазе атрад імя М.М.Громава, камандзірам якога са студзеня 1943 г. па верасень 1943 г. быў П.І.Смірноў.

Наследие слуцкого края

стских властей: по всем населенным пунктам Слуцкого района населением на сегодняшний день не выплачены немецким властям денежные платежи и сдача сельхозпродуктов за 1941—1942 гг., не говоря уже о 1943 г. Население помогает партизанам в разведке, уничтожении железнодорожных коммуникаций, сооружений...

...Для того чтобы держать население района под своей пятой, немецко-фашистские изверги в Слуцком районе держат около десятка немецко-полицейских гарнизонов: гор. Слуцк: чехословаков — 3000 чел., полицейских — 250 чел., немецкий батальон охраны — 200 чел., гарнизон Уречье: литовцев — 120 чел., добровольцев — 150, немцев — 120 чел., полицейских — 30 чел.

Гарнизон Романово: полиции — 80 чел., немцев — 20 чел., Погост: полиции — 50 и немцев — 30 чел. Гарнизон Весея при имении Мохарты: полиции — 60 чел., Заградский райпост — 16 чел. немцев, Малая Слива — 19 чел. немцев, Новодворцы — 12 чел. немцев.

Нужно отметить, что активные действия партизанских отрядов бригады № 64 им. Чкалова в Слуцком районе в июле 1943 г. заставили немецко-полицейские гарнизоны сидеть в опорных пунктах и не проявлять особой активности...

За август 1943 г.:

...За отчетный период редакционной коллегией и типографией газеты «Народны мсцівец» издано газеты общим тиражом 2050 экз., 4850 экз. листовок на разные темы. Газеты и листовки своевременно доходили до партизанских отрядов и населения...

За август 1943 г. в населенных пунктах Слуцкого района для населения проведено 103 доклада, 37 митингов, более 150 бесед.

...Крестьяне дер. Палично в августе 1943 г. сдали партизанскому отряду им. Котовского в порядке подарков 40 овец. Крестьяне дер. Пекличи решили сдать этому же отряду 5 тонн хлеба. Крестьяне других деревень сдают партизанам из урожая 1943 г. по 40—50 пудов хлеба.

В августе 1943 г. трудящимися Слуцкого района сдано в фонд обороны облигаций на 44 400 руб., деньгами 8200 руб., 70 руб. золота, 40 руб. серебра, 27 винтовок и более 2000 патронов...

В июле при помощи крестьян дер. Хотиново и Нежаровки с немецких складов гор. поселка Уречье вывезено для отрядов бригады 1200 кг соли, 600 кг крупы, 1400 кг муки, много медикаментов. В августе при помощи крестьян дер. Большая Слива, Исерно со складов гор. Слуцка вывезено для партизан 100 кг соли и более 100 кг бумаги.

...Только за один август месяц влилось в ряды народных мстителей — в партизанские отряды бригады № 64 им. Чкалова 259 чел. граждан Слуцкого района.

Крестьяне, рабочие и служащие в партизанские отряды уходят не только в одиночку, но и группами, и такие факты являются не единичными. 5 августа 1943 г. из гор. поселка Уречье только в один день ушло более 100 чел., принеся с собой 17 винтовок, много патронов и гранат. 22 августа 1943 г. из Исернского сельсовета ушло в партизаны 33 чел., захватив с собой 8 винтовок...

Райком партии совместно с командованием бригады № 64 им. Чкалова в августе 1943 г. создали 2 новых партизанских отряда из граждан Слуцкого района: Уречский партизанский отряд им. Лазо — 135 чел., и Слуцкий партизанский отряд им. «14 Слуцких партизан» — 34 чел. Партизаны Уречского отряда им. Лазо через газету «Народны мсцівец» обратились с письмом к населению Слуцкого района подниматься на борьбу с ненавистным врагом.

...Гитлеровцы на крестьян накладывают непосильные поставки сельхозпродуктов: в 1943 г. каждый крестьянин из своего надела должен сдать оккупантам 70—80 пудов хлеба, 12 пудов мяса, 400 литров молока от одной коровы. Помимо этого немецкие изверги делают повсеместные налеты на деревни и отбирают у крестьян все, что попадает им под руку. 4 августа 1943 г. в гор. пос. Уречье гитлеровские бандиты утворили кровавую расправу над мирными жителями: все имущество 43 семей гор. пос. Уречье забрали, а самих жителей — мужчин, женщин, стариков и детей — расстреляли. Всего за 4 августа по гор. пос. Уречье расстреляно более 150 чел. Среди зверски замученных семей доцент микробиологии Марзон, мать 2 маленьких детей, ветеринарный врач — старик Собин и др.

9 августа 1943 г. гитлеровские мерзавцы ворвались в дер. Паничи, убили ни в чем не повинных старика и старуху, избили до полусмерти 25 чел. крестьян, сожгли 5 домов, ограбили крестьян...

Наследие слуцкого края

В августе, по неполным данным, из населенных пунктов Слуцкого района и гор. Слуцка убежало более 240 семей, ища себе защиту среди народных мстителей. Эти семьи размещены в партизанской зоне.

В августе 1943 г. в районе деревень Крупники, Мордвиловичи, Хотиново, Нежаровка, Доросино бригада № 64 им. Чкалова вела бои с 4 гарнизонами противника в количестве 2500 чел. В этом бою истреблено 85 гитлеровцев, из них 2 офицера. 9 августа бригада в полном составе производила операцию по уничтожению железнодорожного полотна на железной дороге Уречье—Слуцк. За один день уничтожено 1589 рельсов, а всего за август месяц уничтожено 2294 рельса, подорвано и спущено под откос 4 вражеских эшелона. Выведено из строя телеграфной связи 7,5 км, сожжено мостов на гравейной дороге 3. Уничтожено немцев, литовцев и фашистских прислужников 169 чел. и ранено 34 чел. Подорвано 2 автомашины.

По состоянию на 1 сентября 1943 г. в бригаде насчитывается 973 чел., из них женщин — 59. За август месяц в бригаду прибыло 259 человек...

За сентябрь 1943 г.:

...В течение сентября в деревнях Слуцкого района, в гор. Слуцке и гор. пос. Уречье проведено 15 митингов, посвященных обращению воинов-белорусов к партизанам и партизанкам, ко всему белорусскому народу. Обращение [ответное письмо] населением принималось на митингах со слезами на глазах. Обращение подписали более 1000 чел. За это время проведено 25 бесед о положении на фронтах и международной обстановке, о сохранении урожая 1943 г., об успешном наступлении Красной Армии и капитуляции Италии...

Партизанские отряды регулярно снабжаются газетой «Народны мсцівец» и издаваемыми редакцией листовками. На поступающие в отряды центральные газеты организовывается коллективная читка. В бригаде работают 3 радиоприемника, ежедневно принимаются сводки Совинформбюро и своевременно доводятся до каждого партизана и населения. Повседневную и систематическую работу среди партизан проводят агитаторы, которых по бригаде насчитывается 127 человек. Для усиления партийно-политической и массово-воспитательной работы в отрядах введены политруки рот.

За сентябрь среди населения Слуцкого района и гор. Слуцка распространено: брошюр 127 экз., газет «Народны мсцівец» 2350 экз., листовок, выпущенных редакцией газеты «Народны мсцівец», 6650 экз.

...Население в лице народных мстителей видит своих защитников и всемерно помогает им. За отчетный период населением сдано в партизанские отряды 47 винтовок, 1 пулемет, более 1500 патронов. Жители деревень Талица, Борки, Поповцы, Мелешки, Баравуха, Круглое и др. беспрерывно снабжают партизан продуктами питания, одеждой, ходят в г. Слуцк и дают партизанам сведения о противнике. Только за последние дни крестьяне добровольно сдали отрядам много хлеба. Из г. Слуцка населением вывезено для отряда им. Громова и Уречинскому партизанскому отряду им. Лазо около 3 тонн соли, 100 кг бумаги. Слуцкому отряду им. «14 Слуцких партизан» передано из г. Слуцка много ценных медикаментов. За этот же период крестьяне сдали в фонд обороны страны облигации на сумму 24 310 руб.

Ежедневно из г. Слуцка, гор. пос. Уречье и деревень уходят десятки семей. Только 27.9.1943 г. из одного Исернского с/совета переехало в партизанскую зону 60 семей со всем своим имуществом. Партизанские отряды бригады за месяц приняли в свои ряды 110 чел.

В г. Слуцке гитлеровские головорезы пошли на новые злодеяния. 20 сентября начались массовые аресты всех русских, проживающих в г. Слуцке и его окрестностях... За 10 дней своего разгула эти бандиты заполнили безвинным народом слуцкую тюрьму и бывшее педагогическое училище. 14.9.1943 г. в дер. Царовцы расстреляно 11 чел. мирных граждан. В тот же день в дер. Новодворцы арестовано 7 семей гражданского населения.

...В результате проведенной работы из немецко-полицейских отрядов и учреждений ежедневно десятками полицейские и «добровольцы» уходят в партизанские отряды. Из слуцкого и уречского гарнизонов только в отряды нашей бригады во второй половине сентября перешло 35 добровольцев и 15 полицейских. Работники слуцкого комиссариата Попов, Гулькевич забрали у слуцкого гебитскомиссара Карла из его квартиры личный автомат, пистолет, очки и ушли в партизанский отряд «Железняк»... В полицейских гарнизонах и немецко-фашистских учреждениях в настоящее время царит паника и полное разложение.

Наследие слуцкого края

...За отчетный месяц партизанскими отрядами бригады им. Чкалова подорвано рельс 887 штук, подорвано и сожжено автомашин 13, спущено эшелонов противника — 6, разбито 6 паровозов, вагонов пассажирских — 28, товарных — 7, платформ — 11... Убито немцев и их прислужников 324, ранено 203. Подорвана 76-мм пушка. Уничтожено мостов на железнодорожных и шоссейных магистралях 4. В Слуцке сожжен один склад с зерном...

За октябрь 1943 г.:

Райком партии в проведении массово-политической работы ставил задачи проведения широкой разъяснительной работы об успешном наступлении Красной Армии, обсуждения среди населения района обращения Минского подпольного обкома КП(б)Б и Правительства Белоруссии*. По этим вопросам в населенных пунктах района проведено 36 митингов и 71 беседа.

За отчетный месяц в населенных пунктах района распространено 7700 экз. газеты «Народны мсцівец», 4300 экз. разных листовок...

Население Слуцкого района по-прежнему оказывает всевозможную помощь партизанским отрядам бригады. Крестьяне Исернского и Доросинского с/советов отряду им. «14 Слуцких партизан» в октябре добровольно сдали 8 тонн хлеба, более 45 голов рогатого скота, из г. Слуцка доставили 350 кг соли. Населением сдано партизанским отрядам 8 винтовок, 1500 штук патронов, на 18 230 руб. облигаций, 2 ручных пулемета. В отряды бригады за отчетный период прибыло из резерва отрядов 163 человека.

...В последних числах октября немецкими бандитами в г. Слуцке расстреляно 53 чел. мирных жителей. В дер. Мордвиловичи сожжено 44 дома, в дер. Крупники 10 домов.

Насильно увезено в немецкое рабство из дер. Лески 7 семей...

За отчетный период в результате работы с немецко-полицейскими гарнизонами перешло в партизанские отряды бригады полицейских — 16 чел., «добровольцев» — 22 чел. Они принесли с собой один пулемет, 11 винтовок, один пистолет, 1000 патронов.

...За отчетный период спущено под откос 2 воинских эшелона. Разбито 2 паровоза, 19 вагонов с живой силой и техникой противника, при этом уничтожено 130 немецких солдат и охраны, сопровождавшей груз. Подорвана 31 автомашина. Уничтожен один самолет. Взято трофеев: 6 пулеметов, 4 винтовки, 1 автомат, 2,5 тыс. патронов... Уничтожено 14,3 км связи противника. Разрушено 5 мостов. Уничтожено в Слуцке 200 тонн бензина... Всего за месяц отрядами бригады уничтожено немецких солдат и офицеров, полицейских и агентов гестапо 223, ранено 92.

За ноябрь 1943 г.:

...За отчетный месяц партизанами бригады подорвано 4 вражеских эшелона, разбито 4 паровоза, 15 вагонов, 9 платформ, 2 цистерны с горючим. Подорвано вражеских автомашин — 52, сожжено 5 мостов. Убито немцев и их прислужников — 418, ранено 124.

В г. Слуцке произведен взрыв в гостинице, где помещались 35 гитлеровцев, произошел взрыв в помещении жандармерии.

...За ноябрь месяц в Слуцком районе с населением проведено 25 митингов, 46 докладов и 88 бесед; распространено 2300 экз. газеты «Народны мсцівец», 800 экз. листовок и 3700 экз. лозунгов ЦК КП(б)Б, посвященных 26-й годовщине Октябрьской революции.

...Населением в ноябре месяце сдано 20 винтовок, один пистолет и 500 штук патронов. Вынесена из г. Слуцка касса ЦТО в сумме 52 688 руб. В партизанские отряды вновь пришло 52 чел. из населенных пунктов района.

...В ноябре месяце гитлеровскими бандитами в Слуцком районе в дер. Пабушево сожжено 26 домов, в дер. Амговичи — 28 домов.

...За отчетный период в отряды бригады им. Чкалова пришло из немецко-полицейских гарнизонов 8 «добровольцев» и 3 полицейских.

За декабрь 1943 г.:

...В декабре месяце 1943 г. редакцией газеты «Народны мсцівец» выпущено 5 номеров газеты общим тиражом 2500 экз. и 8 выпусков разных листовок 6750 экз.

...Проведено 13 митингов, 18 докладов, 283 беседы и 5 собраний.

...За декабрь партизанским отрядам бригады сдано населением 5 винтовок, 200 кг соли, 100 кг бумаги, много продовольствия и обмундирования.

---

*Маецца на ўвазе зварот урада Беларускай ССР і ЦК КП(б)Б да беларускага народа ад 23 верасня 1943 г. у сувязі з уступленнем Чырвонай Арміі на тэрыторыю Беларусі і пастанова Мінскага падпольнага абкома КП(б)Б ад 5 кастрычніка 1943 г. аб абмеркаванні гэтага звароту сярод партызан і насельніцтва вобласці.

Наследие слуцкого края

...За декабрь из Слуцкого района прибыло 676 чел., которые штабом бригады подготовлены для отправки за линию фронта в качестве пополнения Красной Армии.

...10 декабря гитлеровские бандиты учинили кровавую расправу над населением дер. Крупеники Слуцкого района. Все население этой деревни подлые бандиты насильно вывезли в Барановичский концлагерь, стариков, старух, а также и маленьких детишек, и зверски истребили.

16 декабря в Исернском с/совете Слуцкого района фашисты насильно увезли 12 чел. граждан в германское рабство. В конце декабря месяца 1943 г. в г. Слуцке по улице Карла Либкнехта гитлеровскими душегубами зверски расстреляны 70 ни в чем не повинных граждан.

...За отчетный период из немецко-полицейских гарнизонов добровольно пришло в отряды 23 «добровольца».

В ночь с 26 на 27 декабря 1943 г. отрядом им. «14 Слуцких партизан» разгромлен немецкий гарнизон в дер. Беличи Слуцкого района, который состоял из 250 немцев и 250 «добровольцев». Уничтожено немецких солдат и офицеров 38, ранено 15, разгромлены все склады, захвачены штабные документы, 11 винтовок, 9 лошадей, 5 седел, много шинелей, одеял и другого имущества.

...За отчетный период бригадой спущено 5 эшелонов, разбито 47 вагонов, 19 платформ с техникой, уничтожено 3 танка, одна бронемашина и несколько мотоциклов, убито немцев — 243, ранено 140.

Группой отряда им. «14 Слуцких партизан» (старший тов. Прима) в районе Каты обстрелян и подбит самолет противника. Самолет загорелся и упал в районе Уречского аэродрома, экипаж самолета сгорел.

Подорвано на минах 26 автомашин противника... Уничтожено 6 повозок..., взорвано 315 рельсов..., уничтожено 6,5 км телефонно-телеграфной связи.

Отрядом им. Лазо выведено из строя котельное отделение электростанции гор. Слуцка.

...За отчетный период прибыло 681 чел., из них мужчин 666, женщин — 15.

За отчетный период убыло: мужчин — 678, женщин — 5. В количество убывших входят:

1. Созданные резервные роты, личный состав которых предназначен для отправки за линию фронта в количестве 676 чел.
2. Погибло при выполнении боевых заданий — 2 чел.
3. Расстреляно за дезертирство — 1 чел.
4. Послано в распоряжение штаба соединения — 5 женщин.

За отчетный период бригада пополнилась следующим вооружением: винтовок — 12, автоматов — 11, ручных пулеметов — 2, пистолетов — 2.

За март 1944 г.:

...За отчетный период за мародерство, факты неправильного отношения к местному населению расстреляно 2 партизана.

...Распространено среди населения 70 экз. центральных газет, 17 экз. разных журналов, 70 экз. газеты «Звязда», 1400 экз. газеты «Народны мсцівец». Агитаторами среди населения района проведено 67 бесед.

...Отряды бригады за март 1944 г. от населения Слуцкого района получили 120 кг соли, 50 кг бумаги, ежедневно получают разведданные о противнике.

...За месяц выпущено 4 номера газеты «Народны мсцівец» общим тиражом 1400 экз. и 2900 листовок.

...Созданная в Белоруссии «Белорусская центральная рада» во главе с обербандитом Островским учинила новые провокации: объявила мобилизацию в так называемую «Краевую оборону» всего мужского населения от 16 до 55 лет. За неявку грозит смертная казнь.

За февраль — март 1944 г. по Слуцкому району мобилизовано, примерно, с помощью полицейских и добровольческих отрядов до 9000 чел. Часть из них отправлена в направлении Барановичи — Бобруйск, а часть находится в концлагере в г. Слуцке. В основном мобилизация в так называемую «Краевую оборону» по Слуцкому району закончена. В гор. Слуцке из мобилизованных сформированы 4 роты. Мобилизованные обмундированы в немецкую форму, носят эмблемы на головном уборе и на рукаве (штык, лопата и крест). Приведены к присяге...

Все мобилизованные в «Краевую оборону» содержатся в концлагере под охраной... Моральное состояние мобилизованных подавленное. Большинство из них ожидает скорей-

Наследие слуцкого края

шего получения оружия для того, чтобы уходить в партизанские отряды. Один командир роты по фамилии Клезович, с которым у нас имеется связь, заявил: «Как только вооружу роту, то я сразу же с ротой уйду к партизанам». Второй командир роты — лейтенант, фамилия для нас пока неизвестна, родом из г. Пропойска Могилевской области, 14.3.1944 г. построил свою роту и сказал: «Товарищи, вы кто куда, а я ухожу к партизанам». После такого его заявления рота разбежалась.

На призывные пункты и лагеря мобилизованных нами заслано 12 чел. агитаторов для проведения работы по разложению этих формирований. По вопросу срыва мобилизации в «Краевую оборону» нами выпущены листовки-обращения Слуцкого РК КП(б)Б к населению Слуцкого района, в газете «Народны мсцівец» систематически ведется разъяснительная работа о провокационной сущности данной мобилизации.

Для ведения повседневной работы по срыву мобилизации в «Краевую оборону» из отрядов бригады в Слуцком районе работает 12 агит. групп.

За отчетный период бригадой в составе отрядов им. Громова, им. Доватора и им. Лазо разгромлен немецко-добровольческий гарнизон в дер. Яменск, при этом убито немцев и добровольцев — 16, ранено — 9.

...Убито из засад при подрыве автомашин, при разгроме гарнизонов и других диверсиях немцев и их прислужников — 234 чел., ранено 112 (из вышеуказанного числа один оберлейтенант и военный инженер).

Всего за отчетный период подорвано 1 бронепоезд, 24 автомашины, 9 повозок, 4 моста, уничтожено 13,5 км связи, убито немцев и их прислужников — 234, ранено — 112, взято в плен — 5.

В бригаде на 1-е число отчетного месяца числилось 1332 чел., из них женщин — 96.

За отчетный период прибыло 62 чел., убыло 185 чел. Из них убито в боях с немецко-фашистскими захватчиками — 6, отправлено за линию фронта по болезни — 5, расстреляно за трусость и мародерство — 3, переведено в другие отряды и бригады — 13, умерло по болезни — 2, отпущено к семьям — 67, откомандировано — 22, взято в плен немцами — 5, пропало без вести — 5, дезертировало — 57 чел...

За апрель 1944 г.:

...За отчетный период редакцией газеты «Народны мсцівец» выпущено 4 номера газеты общим тиражом 1275 экз. и 5 номеров разных листовок общим тиражом 3750 экз...

...За апрель месяц население района сдало партизанам отрядов бригады более 200 кг соли, 80 кг бумаги и ряд других предметов.

В результате проведенной работы население района не верит немцам во всех их затеях. За апрель месяц из «Краевой обороны» пришло в леса более 150 чел. Формирования «Краевой обороны» разложены и морально неустойчивы. В городе [Слуцке] из мобилизованных в «Краевую оборону» сформировано 3 батальона общей численностью до 1500 чел.

...В апреле месяце 1944 г. немецко-фашистские захватчики провели ряд новых злодеяний, расстрелов. Сотни новых граждан угнали в фашистское рабство и на оборонительные работы. В г. Слуцке закрыты все предприятия и мастерские, а рабочая сила и служащие выгнаны на оборонительные работы вокруг г. Слуцка.

...За апрель подпольными организациями выведено 13 чел. добровольцев и военнопленных и переданы в наши партизанские отряды. Сожжено 8 автомашин ЗИС-5, сожжен склад с горючим — 8 т, один вещевой склад с вещимуществом и обмундированием. В депо Слуцкой электростанции взорван один паровоз, при этом убит 1 немец и 1 полицейский...

...За отчетный период проведено более 20 боев с немецкими карательными экспедициями. Подорвано эшелонов — 4, уничтожено паровозов — 5, разбито вагонов — 17, платформ с техникой — 10. Уничтожено автомашин — 30, повозок — 12, взорвано мостов — 1, уничтожено танкеток — 1, самолетов — 1. Уничтожено связи — 7 км, сожжено 9 тонн горючего, один автогараж и один склад с вещимуществом.

За апрель месяц 1944 г. убито 523 и ранено 716 немецких солдат, офицеров и их прислужников.

Отряды бригады на 1 апреля имели личного состава 1209 чел., из них женщин — 96 чел.

За отчетный период прибыло 304 чел., убыло 185 чел. Из них убито в боях с немецкими захватчиками 30 чел., пропало без вести 95 чел., отпущено к семьям 34 чел., отчислено из отрядов 5 чел. Дезертировало 16 чел., расстрелян 1 чел., умер по болезни 1 чел., отправлено за линию фронта на лечение 3 человека.

Наследие слуцкого края

За май 1944 г.:

...За май месяц 1944 г. редакцией газеты «Народны мсціўец» выпущено 4 номера газеты общим тиражом 1400 экз., листовок общим тиражом 1400 экз., первомайский приказ т. Сталина — 500 экз., разгром немецких войск в Крыму — 600 экз., обращение к населению в деле проведения весеннего сева — 300 экз...

...За отчетный период подорвано эшелонов — 1, разбито паровозов — 1. Подорвано автомашин — 10, повозок — 1, сожжено мостов — 1, уничтожено связи — 3100 метров, убито немцев и их прислужников — 176, ранено — 192 чел.

Бригада на 1 мая 1944 г. насчитывала 1054 чел. За отчетный период прибыло 35 чел., убыло 52 чел. Из них убито в боях с немецко-фашистскими захватчиками — 9 чел., захвачено в плен — 5 чел., пропало без вести — 22 чел. Дезертировало 10 чел. Откомандировано в другие бригады 1 чел., умерло от тифа и других болезней 5 человек.

...Во второй половине мая немецкими палачами в Слуцке убито 37 чел. мирных жителей лишь за то, что они являлись родственниками партизан.

...В гор. Слуцке все общественные здания заминированы. Сам город превращен в сплошные окопы и блиндажи. Ликвидирован городской базар и на месте его делают аэродром, сносят не только отдельные дома, но даже целые улицы.

Секретарь Слуцкого подпольного РК КП(б)Б Кононович

Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь. Ф. 3968. Воп. 1. Спр. 2. Л. 11—55.

Падрыхтаваў У.І.Лемяшонак.

СА СПРАВАЗДАЧЫ САКРАТАРА МІНСКАГА ПАДПОЛЬНАГА АБКОМА ЛКСМБ П.Е.ПАПОВА САКРАТАРУ ЦК ЛКСМБ М.В.ЗІМЯНІНУ АБ ДЗЕЙНАСЦІ ПАДПОЛЬНЫХ КАМСАМОЛЬСКІХ АРГАНІЗАЦЫЙ МІНСКАЙ ВОБЛАСЦІ ЗА ПЕРЫЯД З 1 САКАВІКА ПА 30 КРАСАВІКА 1944 г.

20 мая 1944 г.

...В Гресском районе комсомольцы-агитаторы распространили 2,5 тыс. газет и листовок, провели с мирным населением 120 собраний и бесед. Кроме того, был проведен агитрейд с радиоприемником по району. Радио прослушало около 1300 чел... В Слуцком районе работало 8 комсомольских агитгрупп. Агитационной работой охвачено более 10 деревень района.

В Гресском районе комсомольско-молодежными диверсионными группами в марте пущено под откос 3 эшелона, подорвано на минах 17 автомашин, уничтожено до 15 км связи противника. Комсомольская диверсионная группа отряда им. Чкалова бр. им. Суворова под руководством Николая Мисника пустила под откос воинский эшелон. Комсомолец Мисник имеет на своем счету 7 спущенных эшелонов, 28 подорванных автомашин и пушку противника. Комсомольско-молодежная диверсионная группа этого же отряда под руководством командира отделения комсомольца Подгалого пустила под откос воинский эшелон с живой силой. Комсомольско-молодежными группами отряда им. Фрунзе подбито и уничтожено 7 автомашин и порвано до 5 км телефонно-телеграфной связи противника. Недавно принятый в члены ВЛКСМ тов. Кровин (словак) в бою с противником убил 1 немца и 1 ранил.

За отчетный период комсомольцы и молодежь бригады им. Чкалова (Слуцкий РК ЛКСМБ) пустили под откос 3 эшелона, путем минирования уничтожили 42 автомашины, 14 повозок, танкетку противника, порвали 15 км связи и сожгли 4 моста на шоссейных дорогах... Группой комсомольцев Загоровского Ивана сожжен самолет противника, сделавший вынужденную посадку в районе совхоза «Жалы». Комсомольско-молодежными диверсионными группами отряда им. Доватора во главе с т. Войтенко и Риклиным спущены под откос 2 воинских эшелона противника. Диверсионная группа комсомольца Урсова путем минирования уничтожила 2 автомашины противника.

Слуцкие подпольщики убили 8 представителей «БЦР» и ранили 4 немецких офицеров. Хорошо работает Гресская подпольная организация (комсорг Владимир Костецкий), передавшая много гранат и патронов, списки двух полицейских гарнизонов.

Секретарь Минского подпольного ОК ЛКСМБ Попов

Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь. Ф. 3953. Воп. 1. Спр. 17. Л. 1—12.

Падрыхтавала В.С.Відлога.

Наследие слуцкого края

ДЫРЭКТЫЎНАЕ ПІСЬМО МІНСКАГА ПАДПОЛЬНАГА АБКОМА КП(б)Б САКРАТАРАМ ПАДПОЛЬНЫХ РАЙКОМАЎ ПАРТЫІ, КАМАНДЗІРАМ І КАМІСАРАМ ПАРТЫЗАНСКІХ БРЫГАД І АТРАДАЎ МІНСКАЙ ВОБЛАСЦІ АБ ПАДРЫХТОЎЦЫ І ПРАВЯДЗЕННІ СЕНАЎБОРАЧНАЙ КАМПАНІІ

11 чэрвеня 1944 г.

Красная Армия готовится к предстоящим боям за полное изгнание немецких захватчиков со всей советской земли. Близок час освобождения Минской области от немецко-фашистского ига. В этих условиях, наряду с необходимостью усиления боевых действий партизанских отрядов, важное хозяйственно-политическое значение приобретает успешное проведение сенокошения и сеноуборки в районах, временно оккупированных немцами. Сено необходимо будет в большом количестве как для снабжения Красной Армии, так и для восстановления животноводства.

В целях успешного проведения сенокошения и сеноуборки подпольный обком КП(б)Б предлагает провести следующие мероприятия:

1. Обсудить вопрос проведения сенокошения и сеноуборки в районе на заседаниях РК КП(б)Б с участием командиров, комиссаров партизанских бригад и отрядов, секретарей партийных организаций и принять, исходя из условий района, все меры за выкос наибольшего количества сена.

2. В населенных пунктах, в лесах и болотах, где скрывается население, провести беседы и собрания крестьян. Через подпольную печать, на собраниях и в беседах призвать население провести своевременную, доброкачественную уборку всех сенокосов как заливных, так и суходольных, в том числе и болотных, этим подготовив Красной Армии, наряду с другими подарками, максимальное количество доброкачественного сена и заготовить достаточное количество сена для восстановления животноводства.

3. Распределить среди крестьян или организовать коллективную уборку тех лугов, которые оставались нераспределенными, а также сенокосов совхозов (где предоставится возможность), крестьянских хозяйств, семьи которых погибли от немецких палачей. Распределить и выкосить сенокосы семей полицейских, которые скрываются в немецких гарнизонах. Привлечь к уборке сенокосов все население, всех женщин, в том числе и семьи скрывающихся от немцев в партизанской зоне, наделив их участками сенокоса.

4. Возложить ответственность за своевременное и доброкачественное проведение сенокошения и уборку всей площади сенокосов, включая болотные по каждому населенному пункту, на председателей деревень и прикрепленных от партийной, комсомольской организаций или партизанского отряда уполномоченных.

5. В опасных местах партизанскими отрядами повседневно, путем засад, прикрывать сеноуборку, вовремя предупреждать население об опасности. Выделить часть невооруженных партизан для оказания помощи в проведении сенокошения красноармейскими, партизанскими и другими семьями, которые не имеют трудоспособных мужчин. Силами невооруженных партизан, на свободных участках сенокосов, провести сенокошение для нужд партизанских отрядов.

Секретарь Минского подпольного обкома КП(б)Б Бельский

Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь. Ф. 3968. Воп. 1. Спр. 1. Л. 54.

ПАСТАНОВА ГРЭСКАГА ПАДПОЛЬНАГА РАЙКОМА КП(б)Б АБ ПРАВЯДЗЕННІ СЕНАЎБОРАЧНАЙ КАМПАНІІ

26 чэрвеня 1944 г.

Красная Армия перешла в наступление по всему Белорусскому фронту и успешно продвигается вперед. Слышна канонада фронта. Близок час освобождения Гресского района от немецко-фашистского ига. В этих условиях, наряду с необходимостью усиления боевой деятельности отрядов, важное хозяйственно-политическое значение приобретает успешное проведение сенокошения и сеноуборки в населенных пунктах района. Сено необходимо будет в большом количестве как для снабжения Красной Армии, так и восстановления животноводства.

Придавая большое политическое значение успешному проведению сенокошения и сеноуборки, РК КП(б)Б ПОСТАНОВЛЯЕТ:

1. Обязать командиров и комиссаров отрядов, бригад, секретарей первичных партий-

Наследие слуцкого края

ных и комсомольских организаций провести не позже 1 июля с.г. собрания, на которых разъяснить населению о необходимости проведения своевременной и доброкачественной уборки сенокосов, приняв меры к уборке наибольшего количества сена, которое необходимо будет для снабжения Красной Армии и восстановления животноводства.

2. Предложить командирам и комиссарам отрядов, секретарям первичных парторганизаций немедленно совместно с председателями деревень распределить все запасные сенокосы, наделив сенокосами все семьи, проживающие в нас. пункте, привлечь к уборке сенокосов все население, скрывающееся от немцев в партизанской зоне.

3. Обязать редактора райгазеты «Сталинец» тов. Березовского в очередном номере газеты поместить статью, призывающую население провести своевременную и доброкачественную уборку всех сенокосов, подготовив этим самым наряду с другими подарками Красной Армии максимальное количество доброкачественного сена.

4. Предложить командирам и комиссарам отрядов, секретарям первичных парторганизаций не позже 1 июля 1944 г. выделить от партийных и комсомольских организаций уполномоченных, на которых совместно с председателями деревень возложить ответственность за своевременное и доброкачественное проведение сенокошения и уборку всей площади сенокосов..

5. Обязать командиров и комиссаров отрядов, секретарей первичных парторганизаций провести силами невооруженных партизан сенокошение для нужд отрядов, оказав помощь в сенокошении семьям красноармейцев, партизан и другим семьям, не имеющим трудоспособных мужчин.

6. Предложить командирам и комиссарам отрядов, бригад наметить мероприятия по охране населения, занимающегося сеноуборкой в опасных местах, путем засад, вовремя предупреждая население о приближении противника.

Секретарь Гресского РК КП(б)Б Заяц

Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь. Ф. 3958. Воп. 1. Спр. 3. Л. 39.

СПРАВАЗДАЧА СЛУЦКАГА АКРУГОВАГА КАМІСАРА КАРЛА ГЕНЕРАЛЬНАМУ КАМІСАРУ БЕЛАРУСІ АБ ЭВАКУАЦЫІ З АКРУГІ ПАД УДАРАМІ ЧЫРВОНАЙ АРМІІ Ў ЧЭРВЕНІ 1944 г.

10 ліпеня 1944 г.

Представляя нижеследующий отчет об эвакуации из Слуцкого округа, хочу заметить, что о планомерной эвакуации из Слуцкого округа не может быть и речи, так как занятие противником города и округа в четверг 29 июня 1944 г. было таким внезапным и неожиданным.

До понедельника 26.6.1944 г. я ничего не слышал об изменившейся обстановке на фронте. В этот день, во второй половине, мне позвонил военный комендант города-крепости Слуцка полковник Тимм, замещающий на период отпуска генерала Ноеймара, и попросил зайти к нему. В ходе непродолжительной беседы он сообщил мне, что передовые части противника прорвали фронт под Бобруйском, но в остальном фронт сплошной и нам в Слуцке нечего опасаться. В первой половине следующего дня, во вторник 27.6.1944 г., на мой телефонный звонок мне подтвердили ту же самую обстановку — на фронте безо всяких изменений. Но когда вскоре после обеда ко мне явились сельскохозяйственные руководители из Старых Дорог и рассказали, что противник уже занял половину города и они, не думая ни о какой эвакуации, вынуждены были в спешном порядке бежать из города, я снова направился к военному коменданту, у которого застал также одного офицера из генерального штаба. На мой вопрос о положении на фронте мне разъяснили, что слабые передовые танковые части противника прорвались по шоссе из Бобруйска до Старых Дорог, но наши войска смогли отрезать их, и положение на фронте не дает никакого повода для беспокойства. Однако чтобы не быть застигнутым врасплох, вечером все части были приведены в полную боевую готовность. В течение дня я неоднократно пытался связаться по телефону с генеральным комиссаром в Минске, но все напрасно. Примерно в 22-00 из генерального комиссариата поступила первая радиограмма о подготовке к эвакуации. В эту же ночь я поставил в известность о полученной радиограмме военного коменданта и просил его держать меня в курсе событий на фронте. Рано утром, между 4—5 часами, в среду 28.6.1944 г., я отправился к военному коменданту Слуцка, который мне вновь подтвердил, что обстановка на фронте не изменилась и о новых прорывах противника не может быть и речи. В 6-00 того же дня я

Наследие слуцкого края

собрал у себя всех руководителей предприятий и сельскохозяйственных руководителей, с которыми обсудил вопрос осуществления эвакуации.

Если даже запасы сырья и текстильных товаров были не слишком велики, то вывоз их был связан с трудностями в том смысле, что не было ж/д вагонов. В этот день смогли отправить лишь один вагон текстильных товаров фирмы Троль, а также примерно 130 тонн муки автотранспортной колонной вермахта, которая проходила порожняком через Слуцк и следовала в Брест.

На дорожно-транспортную колонну я не мог больше рассчитывать, так как последняя в первой половине дня без моего ведома, хотя я рано утром отдал приказ начальнику колонны зондерфюреру Либшу постоянно находиться в моем распоряжении, покинула Слуцк в направлении Бреста.

Как было установлено позже, все автомашины были загружены личным имуществом, мебелью и прочим барахлом вместо того, чтобы загрузить их ценным добром.

Я прошу привлечь к военному суду зондерфюрера Либша. Когда в течение среды, несмотря на обнадеживающие заверения военного коменданта, обстановка на фронте казалась мне все же более подозрительной, что было связано со все более крупными автоколоннами вермахта, проходящими через город с эвакуируемым добром и частично самовольными побегами из города местного населения на запад, я еще раз во второй половине дня обсудил создавшееся положение с военным комендантом и офицером генерального штаба. И опять мне было сказано о прочном положении на фронте и что только по эту сторону Старых Дорог прорвались слабые вражеские танковые силы, которые, однако, ведут себя спокойно. На остальном фронте, в особенности на южном направлении до Припятских болот, противник не продвинулся. Мне ясно было сказано, что Любанский район полностью очищен от противника и там царит полный покой. На мое замечание о том, что я все же считаю целесообразным эвакуацию «самооборонцев» и их семей и с согласия коменданта полиции округа отдал приказ в этом отношении, после за и против с моим мнением согласились. После этого, примерно в 18-00, после предварительного разговора с комендантом полиции округа я поручил районным старостам и в особенности районным сельскохозяйственным руководителям собрать служащих «самообороны» и их семьи в районных центрах и затем общей колонной под руководством полиции, по указанию коменданта окружной полиции, выступить в направлении Барановичи. Спустя несколько часов, в полночь со среды на четверг, после моего разговора по телефону с заместителем генерального комиссара, я решил, получив вечером согласие от командующего генерала 2-й армии, приступить к общей эвакуации. При этом было договорено, что на следующий день, то есть в четверг 29.6.1944 г., весь округ будет эвакуирован, а важные военные предприятия, как электростанция, склады и т.п. будут взорваны. Сам я предложил генералу побыть у него дня 2—3, на что получил его согласие. Согласно договоренности за разрушения в районных центрах промышленных и других объектов отвечал я, в то время как разрушения в Слуцке должен был произвести вермахт. По этому вопросу был разработан план разрушения города Слуцка, который был передан капитану Шнайдеру, ответственному за исполнение плана. В течение всей ночи со среды на четверг полным ходом осуществлялась эвакуация. Так, например, во всех районах были преданы огню все предприятия, мельницы, электростанции, молочные пункты, склады. Уничтожены были все документы районных управлений, а также финансовые документы. Наличные денежные суммы, в частности Белорусского банка, были изъяты и находятся у меня. На всю эвакуацию мы располагали считанным временем, так как, вопреки заверениям военного командования о прочном положении фронта, противник уже утром, около 8-00 в четверг 29 июня 1944 г., примерно 20 танками атаковал город с востока и юга, подвергая его артобстрелу. Кроме того, у ворот города располагалось около 2000—3000 русских кавалеристов, продвинувшихся с юга с Любанского района, того района, который считался полностью очищенным от противника. Русскими танками была перерезана также шоссейная дорога Минск—Слуцк возле леса под деревней Шищицы. Несмотря на обстрел города, я продолжал работы по эвакуации, так как не был в курсе событий на фронте. Между 9—10 часами, после того все больше и больше немецких частей в спешном порядке проходило через город на запад, я неоднократно пытался связаться по телефону с командующим генералом, однако связь не работала. Только в 10-00 ко мне прибыл офицер из полевой комендатуры, который сообщил мне об угрожающей обстановке и просил как можно быстрее оставить город. До 10-30 я лично отправил все свои автомашины, которые были на ходу. При этом замечу, что одна грузовая автомашина, на которую

Наследие слуцкого края

были погружены личные вещи семи моих служащих, в том числе и весь мой багаж, осталась стоять, так как в последнюю минуту русский шофер исчез. Мой шофер-немец вскочил в эту машину, чтобы угнать ее, однако через несколько сот метров, на выезде из города, машина остановилась, так как бежавший русский шофер вывел из строя бензобак и автомашина оказалась непригодной. Тащить ее на буксире в условиях дорожных заторов оказалось невозможным, и машина была брошена. Только после того, как все автомашины уже были в пути: полиция, СД, полевая комендатура и др., я выехал на своей автомашине из города под обстрел танков. Вскоре после этого вражеская авиация подвергла город бомбардировке, и он представлял из себя пылающий факел. В этот же вечер налет на город совершила немецкая авиация. На следующий день после оставления нами города я узнал, что командующий генерал оставил город в 7-00 утра и оборудовал свою штаб-квартиру западнее города Слуцка.

В качестве сборного пункта для своих сотрудников, в особенности работавших в районах, я еще заранее определил город Слоним. Сюда и прибыл вечером я, а большая часть сотрудников прибыла туда еще в полдень. Недоставало только сельскохозяйственных руководителей Гресского, Копыльского и Старобинского районов. Они прибывали постепенно в течение 1—2-х дней, так как прямые дороги в это время уже были заняты противником и им пришлось объезжать проселочными дорогами, а иногда и по полям. Все районные сельскохозяйственные руководители оставили свои районные центры вместе с полицией и обозом местных жителей. Обозы сопровождали и охраняли служащие полиции. Общее число эвакуированных во всех обозах составляет примерно 3000 чел. с лошадьми, скотом и т.д. Все районные старосты с семьями, а также большая часть местных служащих окружного комиссариата эвакуированы. Однако следует заметить, что большая часть сельского населения, в том числе многие «самообороны» отказались эвакуироваться, заявляя, что лучше умереть дома, чем оставить свой родной клочок земли. Все они были разоружены. Из числа служащих «самообороны» большая часть заранее сбежала, а поэтому только частично была разоружена.

Пераклад з нямецкай мовы.

Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь. Ф. 4683. Воп. 3. Спр. 971. Л. 242—247.

Падрыхтаваў У.І.Лемяшонак.

СА СПРАВАЗДАЧЫ КАМАНДАВАННЯ ПАРТЫЗАНСКАЙ БРЫГАДЫ № 64 ІМЯ В.П.ЧКАЛАВА АБ УЗАЕМАДЗЕЯННІ З ЧАСЦЯМІ ЧЫРВОНАЙ АРМІІ

Взаимодействие с Красной Армией начало осуществляться с 1942 г. Оно выразилось в подрыве железнодорожного моста на р. Птичь, подрыве железнодорожных рельс, с целью вывести железнодорожную линию из строя, тем самым сорвать перевозки войск и техники к линии фронта.

Сустрэча партызан брыгады імя В.П.Чкалава (сядзіць справа камандзір брыгады М.М.Розаў) з воінамі Чырвонай арміі, удзельнікамі вызвалення Случчыны. 1944 г.

Наследие слуцкого края

Была выведена из строя железнодорожная линия Лунинец – Калинковичи, Слуцк – Уречье. Эти железнодорожные линии не могли работать в течение 15 – 20 суток, то есть в тот период, когда происходило наступление Красной Армии.

Бригада при соединении с Красной Армией имела задачу первую: оседлать дорогу, как шоссейную, так и железную Любань – Сосны, и не дать противнику отойти и подбросить подкрепление. 29 июня 1944 г. к 12-00 эта задача была выполнена. К 29 июня 1944 г. к 14.00 бригада получила по рации другую задачу – овладеть м. Погост с последующей задачей овладеть г. Слуцк.

Своей боевой разведкой через поселок Красный Берег на деревню Митявичи бригада столкнулась с противником и нанесла ему удар слева. В это время разведывательный батальон 28-й армии через дер. Зажевичи подошел своими разведгруппами справа. Таким образом, был нанесен внезапный удар по противнику, который после небольшого сопротивления разбежался.

Бригадой взято в плен 14 немцев. Кроме того, мелкие группы (до взвода), действующие в Слуцком районе 28 июня 1944 г., разбили два обоза противника: один из них численностью до 26 подвод при двух ПТО и трех минометах. Убито 12 немецких солдат и офицеров, взят весь обоз и передан Красной Армии.

Фонды Беларускага дзяржаўнага музея гісторыі Вялікай Айчыннай вайны. Інв. № 37925.

Падрыхтаваў У.І.Лемяшонак.

Наследие слуцкого края

Родныя вы нашы.
У смутку вялікім схіліўшы галовы,
стаім перад вамі.
Вы не скарыліся лютым забойцам
у чорныя дні фашысцкай навалы.
Вы смерць прынялі,
ды полымя сэрцаў вашай любові
да нашай Радзімы
навек незгасальна.
Памяць пра вас у нас назаўсёды,
як неўміручая наша зямля
і як вечнае яркае сонца над ёю!

Наследие слуцкого края

АХВЯРЫ ВАЙНЫ

Загінуўшыя партызаны, удзельнікі антыфашысцкага падполля, асобы, якія актыўна садзейнічалі партызанскаму руху і падполлю, члены іх сем'яў, мірныя жыхары — ахвяры фашысцкага тэрору

ГОРАД СЛУЦК

За гады нямецка-фашысцкай акупацыі ў горадзе было знішчана 13 887 чалавек мірнага насельніцтва. У 1941 г. 840 чалавек расстраляна ў бальнічным садзе на вул. Манахава. У жніўні гэтага ж года ў двары дома № 15 на вул. Манахава было расстраляна 140 камуністаў. На жаль, прозвішчаў усіх загінуўшых устанавіць не ўдалося. Пошук працягваецца.

АКУЛОВІЧ Пётр Уладзіміравіч, н. у 1911, партызан, загінуў 29.5.1944, пахаваны ў Любанскім р-не.

АСВЯЦІНСКІ Антон Іванавіч, н. у 1912, загінуў 18.11.1943, пахаваны ў в. Міхейкі.

АЧАПОЎСКІ Уладзімір Сяргеевіч, н. у 1915, работнік банка, расстраляны ў жніўні 1941.

БАГУНОЎ Максім Іванавіч, адзін з кіраўнікоў партыйна-камсамольскага падполля ў Слуцку. У сакавіку 1943 быў арыштаваны і расстраляны разам з членамі падпольнай групы П.Маглыша каля м. Самахвалавічы.

М.І.Багуноў.

А.Ф.Баркоўскі.

БАНДАРЭЎСКІ Калман Гіршавіч, расстраляны ў Мінску.

БАРКОЎСКІ Аляксандр Фёдаравіч, н. у 1907, партызан, загінуў 10.3.1943, пахаваны ў Слуцку.

БАРЫСІК Марыя Кузьмінічна, н. у 1924, член падпольнай групы П.Маглыша ў Слуцку. Распаўсюджвала лістоўкі, зводкі Саўінфармбюро, ажыццяўляла сувязь з партызанамі, арыштавана і расстраляна ў сакавіку 1943 каля м. Самахвалавічы.

БАТУРЫН Іван Пятровіч, н. у 1911 (муж падпольшчыцы Надзеі Маглыш), працаваў манцёрам, расстраляны за сувязь з партызанамі ў 1941.

БАХАНОВІЧ Рыгор Пятровіч, н. у 1898, дырэктар школы, расстраляны ў жніўні 1941.

БАХАНЦАЎ Савелій Емяльянавіч, н. у 1911, начальнік чыгуначнага раз'езду «95-ы кіламетр», расстраляны ў жніўні 1941.

БРАТКОЎСКІ, расстраляны ў жніўні 1941.

ВАРАБЕЙ Сяргей, настаўнік СШ № 3, расстраляны ў жніўні 1941.

ВАСІЛЕВІЧ Міхаіл Дзмітрыевіч, партызан, загінуў у лістападзе 1943, пахаваны ў в. Вялікая Сліва.

ВАХІТАЎ Хусаін Губайдулавіч, н. у 1917 у Башкірскай АССР, партызан атрада імя Громава 64-й брыгады імя В.П.Чкалава, загінуў 29.8.1943.

ВЕРАМЕЙЧЫК Іван Іванавіч, н. у 1918, партызан, загінуў 2.5.1944, пахаваны ў в. Міжрэчча Пухавіцкага р-на.

ВІГДОРЧЫК Сцефаніда Львоўна, н. у 1907, партызанка атрада імя В.П.Чкалава, прапала без вестак 14.4.1944.

Наследие слуцкого края

ВІДЗЯКІН Мікалай Іванавіч, н. у 1914 у в. Дзігілёўка Гузаеўскага р-на Мардоўскай АССР, лётчык. Адзін з кіраўнікоў падпольнай групы, якая дзейнічала ў Слуцку (снежань 1941 – снежань 1942). На фронце з першых дзён Вялікай Айчыннай вайны. Самалёт яго быў збіты, і Мікалай Іванавіч трапіў у палон. Сумесна з Дз.Каўшовым арганізаваў падпольную групу. З 1943 знаходзіўся ў партызанскай брыгадзе імя А.В.Суворава.

У кастрычніку 1943 быў перапраўлены за лінію фронту. Змагаўся ў адным з штурмавых авіяпалкоў, загінуў 15.7.1944.

ГАБА Ганна, расстраляна за сувязь з партызанамі ў 1943.

ГАБА Ніна, расстраляна за сувязь з партызанамі ў 1943.

ГАЙШУН Мікалай Мікалаевіч, н. у в. Пятровічы Бабруйскага р-на Магілёўскай вобл., партызан, памёр ад ран у шпіталі ў Слуцку 8.7.1944.

ГАРБУНОВА Марыя, расстраляна за сувязь з партызанамі ў 1943.

ГАРБУНОВА Сцефаніда, расстраляна за сувязь з партызанамі ў 1943.

ГОЛАЎ Леанід, член падпольнай групы Відзякіна-Каўшова ў Слуцку. Да вайны працаваў тэхнікам у Ташкенце. У 1941 трапіў у палон і знаходзіўся ў лагеры ваеннапалонных у Слуцку. Працаваў на электрастанцыі, пасля дыверсіі на ёй арыштаваны і расстраляны ў 1942.

ГОРЫЧ Васілій Сямёнавіч, н. у 1909, партызан, загінуў 18.3.1944.

ГРЫШКО Міхаіл Сцяшанавіч, н. у 1925 у в. Сунай Капыльскага р-на, партызан, загінуў 3.5.1944.

ГУЖАЎ Анатоль Мікітавіч, н. у 1927 у г. Люберцы Маскоўскай вобл., разведчык групы М.К.Когана – «Купрыянава», расстраляны ў Слуцку 26.8.1943.

З успамінаў Уладзіміра Аляксеевіча Фралова, сябра А.М.Гужава, жыхара г. Люберцы Маскоўскай вобл.

В ночь на 3 сентября 1942 года с подмосковного аэродрома поднялся двухмоторный транспортный самолет и взял курс на запад. Пятеро разведчиков по заданию командования летели в тыл врага. Старшим был Н.К.Коган — «Куприянов». Ему предложили возглавить группу разведчиков, которым предстояло добывать сведения о действиях противника в районе Слуцка. Последнее время по данным командования в маленьком белорусском городке, расположенном на железнодорожной ветке между Барановичами и Могилевом, стало оживленнее.

Среди разведчиков были: радистка Клавдия Петровна Сафронова (подпольный псевдоним «Зорька»), разведчица Галя Спиридонова («Стрелка») и мы — самые юные, пятнадцатилетние ребята из Люберец Толя Гужев («Орлик») и я, Володя Фролов («Снегирь»). Перед самым полетом к нашей группе подошла женщина, энергичная, в кожаной куртке — летном реглане. Кто-то шепнул: «Гризодубова». В ее потеплевших глазах прочиталось: «Как же вы, мальчишки, такие маленькие и туда...»

И вот мы летим. Все идет благополучно. И огонь вражеских зениток у линии фронта вреда не причинил. Когда самолет достиг заданной точки у Гресского лесничества, в кабине загудела сирена. Через открытые люки мы прыгнули в густую темноту. На место сбора я не попал. Парашют зацепился за сучья высокой ели. Так я проболтался почти до рассвета, пока меня не обнаружил Толя. Сообразительный и смелый, он забрался на дерево и прыгнул на купол. Так мы и приземлились оба.

Группа сразу же начала действовать. На Большую землю полетели радиограммы с разведданными. Но не все получалось так, как было задумано. Еще на инструктаже «Куприянову» было рекомендовано всех устроить в Слуцке. Но прописаться в городе удалось только радистке-«Зорьке». Я и «Стрелка» устроились работать в Амговичах при полицейском участке. Нелегко приходилось Толе Гужеву. Разведчик-связной, он каждый день, часто по бездорожью, впроголодь, отмерял десятки километров. Порой за сутки надо было побывать у радистки в Слуцке, на базе в лесу, у партизан, встретиться с нужными людьми в селах — добровольными помощниками разведчиков. При этом нельзя было дать обнаружить себя врагу или навести его на след законспирированных товарищей и радиостанции. Но Толя никогда не жаловался на тяготы. Он четко выполнял задания и гордился оказанным доверием. И в то же время ему хотелось встретиться в открытом бою с ненавистными захватчиками.

...В школе одноклассники уважали Толю. Живой, сухощавый, с выразительными, чуть заостренными чертами лица, ладно скроенной фигурой паренек был общительным и отличался твердым характером, независимостью поступков. У Толи часто

Наследие слуцкого края

болела мама, и многие домашние заботы он брал на себя. Он хорошо учился и в кипучей общественной жизни люберецкой СШ № 4 заметно проявились его энергия, старание и увлеченность. Он выпускал газету, занимался в литературном и драматическом кружках. Весной 1941 г. Толя с успехом играл трудные для его возраста роли в сценах пьес «Борис Годунов» и «Принцесса Турандот». Будущее рисовалось ему наполненным романтическими событиями. Он мечтал о мореходке, о дальних плаваниях и экзотических странах. Но вопрос «Кем быть?» неожиданно решила война. Тысячи юных добровольцев осаждали тогда военкоматы с просьбами зачислить их в ряды защитников Родины. В их числе был и четырнадцатилетний Толя, которому было отказано. Однако он не успокоился и осенью 1941-го сбежал на фронт, подступивший к Москве. Ему даже удалось пострелять, но в первом же затишье из части, к которой пристроился Толя, нарочный доставил его в Люберцы. Толя продолжал учебу в школе, вступил в комсомол, но мысль о фронте не давала ему покоя. Он подал заявление с просьбой послать его в партизанский отряд. Райком комсомола поддержал желание Толи и ходатайствовал об удовлетворении его просьбы. В ожидании решения Анатолий проходил военную подготовку на курсах всеобуча при райвоенкомате, осваивал подрывное дело, овладевал стрелковым оружием. К радости Анатолия его вскоре зачислили в состав разведгруппы Н.К.Когана.

Так оказался Толя в Белоруссии. И вот с разрешения командира А.Гужев принимает участие в боевых действиях партизан. В те дни каратели задумали очистить район от народных мстителей. С полсотни фашистов, прорвавшихся к деревне Жилин Брод, встретил партизанский огонь. Участник боя А.А.Айларов говорил, что в завязавшейся после первых выстрелов рукопашной схватке Толя уничтожил фашиста, который целился в командира отряда. За мужество и отвагу, находчивость моему другу вручили в качестве заслуженного трофея миниатюрный пистолет.

Третьего ноября 1942 года Толя пошел в село Амговичи на связь с товарищами. Что-то показалось подозрительным в поведении незнакомого паренька заместителю начальника местной полиции. Он кликнул подмогу. Прибежали полицаи, обыскали Толю и в голенище сапога нашли пистолет. Прямо на улице началась жестокая кулачная расправа. Избивая Толю, предатели допытывались, кто он, куда идет, с кем связан? В тот момент Толя мельком увидел своих товарищей и, отводя от них беду, твердо говорил одно и то же: он беженец, пистолет нашел в траве у деревни Жилин Брод, в Амговичах никого не знает.

Толю доставили в Слуцк, в гестапо. Его зверски пытали, но он утверждал то же самое. Гестаповцы связали в одну цепь факты: сброшенный 2 месяца назад десант, номерной пистолет, активизация сопротивления в районе. Юному патриоту сулили «горы золотые». А знал он многое: адреса, пароли, явки, базу, партизан. И от него зависела полностью судьба всей группы.

В песне, которую Толя очень любил петь (а дошла она еще с гражданской войны), были слова:

«Мальчишку взяли под Иркутском,
ему 16 лет всего.
Как жемчуга на чистом блюдце,
блестели зубы у него.
Враги пытали и твердили:
признайся сам,
И били мальчика прикладом
по белоснежным жемчугам».

И Толя Гужев, как тот герой из песни, не разжал зубов под страшными пытками.

Моего боевого друга, друга детства, расстреляли фашисты ранним холодным ноябрьским утром. Посмертно он был награжден орденом Отечественной войны II степени.

ГУРЛЕНЯ Мацвей, старшыня калгаса імя Красіна, расстраляны ў жніўні 1941.

ДАБЫЧЫН Іван Аляксандравіч, партызан, загінуў 17.1.1944 у в. Муравішчына.

ДВАРЭЦКІ Казімір Іванавіч, н. у 1925, партызан, прапаў без вестак у кастрычніку 1943.

ДЗЕРБЯНЁВА Еўдакія Анісімаўна, н. у 1917 у в. Яфрэмава Тушынскага р-на Кіраўскай вобл., медсястра, расстраляна за сувязь з партызанамі ў Слуцку 4.12.1943.

ДЗЁМІН Сцяпан Цімафеевіч, партызан, загінуў у 1944.

ДУБОВІК Генадзь Лук'янавіч, н. у 1916 у в. Покрашава, партызан атрада імя М.В.Фрунзе, загінуў 14.2.1944.

ДУБОВІК Ф., член падпольнай групы П.Маглыша, расстраляны ў сакавіку 1943 каля Самахвалавіч.

Наследие слуцкого края

ЕРМАЛОВІЧ Аляксандр Васільевіч, н. у 1911, партызан атрада імя Р.І.Катоўскага брыгады № 64 імя В.І.Чапаева, загінуў 2.7.1944 у Слуцку.

ЖАЎРЫД, старшыня калгаса імя Сталіна, расстраляны ў жніўні 1941.

ЖЫВАГЛОД Міхаіл Фёдаравіч, н. у 1925, расстраляны ў жніўні 1941.

ЖЫВАГЛОД Фёдар Ільіч, н. у 1889, старшыня калгаса імя С.М.Кірава, расстраляны ў жніўні 1941.

ЖЫВАЛКОЎСКІ, расстраляны ў жніўні 1941.

ЖЫГАНТОВІЧ Вася, расстраляны за сувязь з партызанамі 18.9.1943.

ЖЫГАНТОВІЧ Ерамей Іванавіч, расстраляны за сувязь з партызанамі 18.9.1943.

ЖЫГМІНТОВІЧ Міхаіл Уласавіч, н. у 1925, партызан, загінуў 16.2.1944.

ЗАХАРЭВІЧ Мікалай Іванавіч, н. у 1909, сувязны атрада імя Дунаева 27-й партызанскай брыгады імя В.І.Чапаева, загінуў у маі 1942, пахаваны ў Слуцку.

ЗАЯЦ Юлій Аляксандравіч, партызан, камандзір аддзялення атрада, загінуў 6.5.1944 у Налібоцкай пушчы.

ІВАНОЎ Іван Арцёмавіч, н. у 1909, нам. нач. чыгуначнай ст. Слуцка, расстраляны ў жніўні 1941.

ІВАШЫН Сямён Ільіч, н. у 1921 у в. Шырокае Днепрапятроўскага р-на, партызан атрада імя К.К.Ракасоўскага брыгады імя М.В.Фрунзе, загінуў 8.12.1943.

ІЛЬНЫХ Леанід Рыгоравіч, н. у 1919, загінуў 30.9.1942.

КАВАЛЁЎ Р.Д., выкладчык педвучылішча, расстраляны ў жніўні 1941.

КАЛЯДА Міхаіл Захаравіч, настаўнік, працаваў у гарана, расстраляны ў жніўні 1941.

КАНАНОВІЧ Андрэй Антонавіч, расстраляны ў жніўні 1941.

КАНАНОВІЧ Марыя, заг. фермы, расстраляна ў жніўні 1941.

КАПЛАН Соф'я, расстраляна ў 1943 за сувязь з партызанамі.

КАРЖЭВІЧ Емяльян Якаўлевіч, н. у 1914, партызан, загінуў, пахаваны ў м. Сіняўка.

Калі пачалася Вялікая Айчынная вайна, служыў у Чырвонай арміі. Часць, у якой быў Е.Я.Каржэвіч, трапіла ў акружэнне, і ён быў узяты ў палон. Удалося ўцячы, і ў пачатку 1942 Е.Каржэвіч дабраўся да родных у Слуцк. Выйшаў на сувязь з партызанамі. У сакавіку быў арыштаваны і адпраўлены фашыстамі ў лясны лагер. Там забіў немца-ахоўніка і са зброяй, якую захапіў, дабраўся да партызан.

КАРЖЭВІЧ Іван Якаўлевіч, н. у 1931, расстраляны ў жніўні 1941.

В.С.Літоўкін.

КАЧАНОЎ Іван Ігнатавіч, н. у 1918, кам. партызанскага атрада імя Ф.Э.Дзяржынскага (з 1.12.1943 па чэрвень 1944, да гэтага — партызан брыгады № 64 імя В.П.Чкалава, камандзір аддзялення ўзрода). У чэрвені 1944 быў цяжка паранены, памёр ад ран 9.7.1944.

КІРАХНА Андрэй Сямёнавіч, партызан, загінуў 27.9.1943.

КОНЕЎ Сямён Парамонавіч, н. у 1913 у Салдацкім р-не Курскай вобл., партызан, загінуў 2.7.1944.

КРОПАНЕЎ Барыс Іванавіч, н. у 1919, партызан, загінуў у 1943.

КРЫВАДУБСКІ Іосіф Марцінавіч, н. у 1927, працаваў на чыгунцы, расстраляны ў жніўні 1941.

КУНТЫШ, старшыня калгаса, расстраляны ў жніўні 1941.

ЛАГУН Сафон Паўлавіч, сувязны партызанскай брыгады № 64 імя В.П.Чкалава, загінуў 17.9.1943, пахаваны ў Слуцку.

ЛАСЕВІЧ Аляксандр Еўдакімавіч, н. у 1912, партызан, загінуў, пахаваны ў Слуцку на гарадскіх могілках.

ЛІТОЎКІН Васіль Сямёнавіч, н. у 1917 на Украіне, член падпольнай групы П.Маглыша, працаваў загадчыкам аптэкі, расстраляны ў сакавіку 1943 каля Самахвалавіч.

ЛІТОЎСКІ Васілій Сямёнавіч, н. у 1917, партызан, загінуў 24.1.1944.

ЛЮЦКО Іван Захаравіч, н. у 1923, партызан атрада імя 14-ці Слуцкіх партызан брыгады імя В.П.Чкалава, загінуў 16.1.1944, пахаваны ў Слуцку.

ЛЯВОНЧЫК Міхаіл Раманавіч, н. у 1897, партызан, загінуў 20.10.1943, пахаваны ў Слуцку.

ЛЯЎКОВІЧ Міхаіл Рыгоравіч, загінуў у час бамбёжкі ў 1941.

МАГЛЯНСКАЯ Ніна Уладзіміраўна.

МАГЛЫШ Надзея Якаўлеўна (сястра П.Маглыша, па мужу Батурына), н. у 1912 у в. Варкавічы. Закончыла Лучнікоўскую школу, у 1931 — курсы медыцынскіх сясцёр, працавала ў дзіцячай кансультацыі. Мела траіх дзяцей. Самая малодшанькая дачушка нарадзілася ў 1939. У 1941 за сувязь з партызанамі

Наследие слуцкого края

быў расстраляны яе муж. З першых дзён Н.Маглыш была актыўным членам падпольнай групы, якую арганізаваў і ўзначальваў брат. Займалася зборам медыкаментаў і іх перапраўкай да партызан, ажыццяўляла сувязь з партызанскім атрадам В.З.Каржа. У выніку раскрыцця групы была арыштавана. Забіта каля турмы ў Слуцку 9.3.1943. Дзяцей Надзеі выхавала яе маці Кацярына Цімафееўна.

З успамінаў Ксеніі Рыгораўны Кастровай, жыхаркі г. Слуцк

У сакавіку 1943 г. (на жаль не памятаю, які гэта быў дзень) да маёй сястры Ані прыйшла яе сяброўка Кацярына Маглыш з просьбай дапамагчы тайна пахаваць яе дачку Надзею. Аня адказала, што ў яе не хопіць рашучасці і смеласці для гэтай справы, і накіравала Кацярыну да мяне. Я, убачыўшы гора гэтай жанчыны, пагадзілася.

З Кацярынай мы пайшлі на ўскрай могілак, дзе, як падказалі людзі, у яму была скінута з воза паліцаямі і немцамі забітая Надзея. Яма была засыпана ўсялякім смеццем і бітым шклом. Мы адкапалі яму — Надзея ляжала ўніз галавой. Калі мы яе выцягнулі, то ўбачылі, што яна моцна пабіта, мусіць, прыкладам у вісок. Вочы яе былі адкрыты, жывот увесь прастрэлены наскрозь, шарсцяная сукенка і шубка былі ў крыві. Мы загарнулі цела Надзейкі ў прасцінку, разраўнялі яму і пахавалі яе.

Пазней, калі горад быў вызвалены ад фашыстаў, Надзею перазахавалі, на магіле ўстанавілі помнік.

Помнік на магіле Н.Я.Маглыш на гарадскіх могілках.

МАГЛЫШ Пётр Якаўлевіч, н. у 1919 у в. Варкавічы, да вайны жыў у Слуцку. Кіраўнік і арганізатар падпольнай антыфашысцкай групы, якая дзейнічала ў снежні 1941 — сакавіку 1943 у Слуцку. Арыштаваны і расстраляны ў сакавіку 1943 каля Самахвалавіч.

МАГЛЫШ Якаў Дзмітрыевіч, н. у 1888 у в. Варкавічы. Перад вайной пабудаваў у горадзе хату, дзе жыў з сям'ёй. Працаваў на машынна-трактарнай станцыі. Калі сын Пётр арганізаваў падпольную групу, стаў актыўным яе удзельнікам. Разам з сынам праводзіў многія дыверсіі супраць акупантаў — падпал аўтамабільнага гаража, вызваленне палонных з лагера, адпраўка іх да партызан і г.д. Дом Якава Дзмітрыевіча і яго жонкі Кацярыны Цімафееўны стаў явачнай кватэрай. Тут часта збіраліся падпольшчыкі, слухалі радыёперадачы, абмяркоўвалі розныя пытанні. У сакавіку група была раскрыта, і Якаў Дзмітрыевіч разам з сынам арыштаваны. Расстраляны ў сакавіку 1943 каля м. Самахвалавічы.

МАРОЗАЎ Аляксей, партызан атрада імя К.Я.Варашылава брыгады Будзённага, загінуў.

МАТУСЕВІЧ Іван Міхайлавіч, н. у 1900, сувязны атрада Ф.Э.Дзяржынскага партызанскай брыгады № 95 імя М.В.Фрунзе, загінуў 14.3.1943, пахаваны ў Слуцку.

МАТУСЕВІЧ Пётр Міхайлавіч, н. у 1885, сувязны атрада Ф.Э.Дзяржынскага партызанскай брыгады № 95 імя М.В.Фрунзе, загінуў 14.3.1943, пахаваны ў Слуцку.

МІНЧЭНЯ Сяргей, н. у 1922, партызан, загінуў 7.5.1944.

МЯЦЕЛЬСКІ Міхаіл Нікіфаравіч, н. у 1912, супрацоўнік органаў бяспекі г. Баранавічы, расстраляны ў жніўні 1941.

НІКАЛАЕВІЧ Мікалай Мацвеевіч, н. у 1897, партызан, загінуў 26.2.1944 у в. Сокалы Чэрвеньскага р-на.

Наследие слуцкого края

НІЛУС, адвакат, расстраляны ў жніўні 1941.

НІЛУС, пажарнік, расстраляны ў жніўні 1941.

НОВІК Васіль Іванавіч, н. у 1898, партызан, загінуў 5.5.1942.

НОВІК Георгій Аляксандравіч, н. у 1923 у Слуцку. У 1941 закончыў слуцкую СШ № 1. У першы дзень вайны пайшоў у ваенкамат з просьбай, каб адправілі на фронт, але атрымаў адмову. Яму было даручана высочваць нямецкіх дэсантнікаў. Георгій дзяжурыў на гарадскіх могілках. Раптам заўважыў групу немцаў, якія былі пераапранутыя ў форму чырвонаармейцаў. Юнак пачаў за імі сачыць, але быў заўважаны фашыстамі. Загінуў 25.6.1941.

НОВІКАЎ Іван Пятровіч, н. у 1911, дырэктар Слуцкай МТС, расстраляны ў жніўні 1941.

НОВІКАЎ Міхаіл Андрэевіч, н. у 1923, партызан, загінуў 21.2.1944.

ОДЗІНА Вера, расстраляна ў чэрвені 1941.

ПАШУН Францц Андрэевіч, член бюро Слуцкага РК КПБ, нач. міжрайаддзела НКУС. Быў пакінуты для работы на часова акупіраванай тэрыторыі. Загінуў у 1942.

ПЕКАР Марта Паўлаўна, н. у 1908, партызанка, загінула 18.3.1944.

ПЕРАПЁЛКА, майстар на чыгунцы, расстраляны ў жніўні 1941.

ПІКУС Уладзімір, член падпольнай групы М.Відзякіна — Дз.Каўшова. У 1942 пасля дыверсіі на Слуцкай электрастанцыі арыштаваны і расстраляны.

ПІНЧУК Аляксандра Аляксандраўна, член Слуцкага РК КПБ, старшыня РК Чырвонага Крыжа, расстраляна разам з малалетняй дачкой у чэрвені 1941.

ПРАКАПОВІЧ Уладзімір Паўлавіч, н. у 1927, партызан, загінуў 1.4.1944.

РАБІНКА Андрэй Паўлавіч, н. у 1908, член Слуцкага падпольнага РК КП(б)Б, прапаў без вестак.

РАГОЖЫН Якаў, хірург гарадской бальніцы, член падпольнай групы П.Маглыша, расстраляны ў сакавіку 1943 каля м. Самахвалавічы.

РАСІЦКІ, загадчык вугальнага склада, расстраляны ў жніўні 1941.

РАЧЫНСКАЯ (РАЧКОЎСКАЯ) Вера, падпольшчыца, расстраляна летам 1942.

РЫЖЫКАЎ Мікіта, расстраляны ў 1941.

САКАЛОВІЧ М.І., член падпольнай групы П.Маглыша, расстраляны ў сакавіку 1943 каля м.Самахвалавічы.

САЛАВЕЙ Іван Іванавіч, сувязны партызанскага атрада імя К.К.Ракасоўскага, павешаны ў 1943 разам з жонкай.

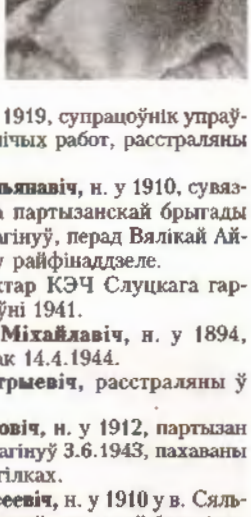
САЛАВЕЙ Матрона (жонка І.І.Салаўя), сувязная партызанскага атрада імя К.К.Ракасоўскага. У 1943, калі яна ішла з даручэннем ад партызан да ямпальскіх падпольшчыкаў, была схоплена паліцаямі. Змешчана ў слуцкую турму. Яе катавалі, а потым павесілі разам з мужам.

Г.А.Новік.

П.А.Трухан.

А.Ц.Урублеўская.

САНЬКО Фёдар, н. у 1919, супрацоўнік упраўлення № 94 ваенна-будаўнічых работ, расстраляны ў жніўні 1941.

САФОНАЎ Іван Емяльянавіч, н. у 1910, сувязны атрада імя Катоўскага партызанскай брыгады № 64 імя В.П.Чкалава. Загінуў, перад Вялікай Айчыннай вайной працаваў у райфінаддзеле.

СЕМЯНОВІЧ, інспектар КЭЧ Слуцкага гарнізона, расстраляны ў жніўні 1941.

СКРЫПКО Андрэй Міхайлавіч, н. у 1894, партызан, прапаў без вестак 14.4.1944.

СЫЦЬКО Лёў Дзмітрыевіч, расстраляны ў жніўні 1941.

ТКАЧОЎ Антон Пятровіч, н. у 1912, партызан атрада імя А.В.Суворава, загінуў 3.6.1943, пахаваны ў Слуцку на гарадскіх могілках.

ТРУХАН Павел Аляксеевіч, н. у 1910 у в. Сяльцо Мінскай вобл. Урач Слуцкай гарадской бальніцы, член падпольнай групы П.Маглыша. Камплектаваў аптэчкі для партызан, ажыццяўляў перадачу іх у партызанскі атрад В.Каржа, жыхарам горада і раёна выдаваў фіктыўныя справаўкі аб хваробе з мэтай вызвалення іх ад вывазу на катаржныя работы ў Германію. У выніку правалу групы арыштаваны і расстраляны ў сакавіку 1943 каля м. Самахвалавічы.

ТРУШКО Фёдар Савельевіч, намаліт Баўманскай МТС, расстраляны ў жніўні 1941.

УРУБЛЕЎСКАЯ Аляксандра Ціханаўна, сувязная партызанскага атрада імя І.В.Сталіна, павешана ў сакавіку 1944.

Наследие слуцкого края

ФІЛІПЧУК, старшыня Лучнікоўскага сельпо, расстраляны ў жніўні 1941.

ЦЫГАНОК Дзмітрый Барысавіч, партызан, загінуў 6.4.1943.

ЧАПЛІНСКАЯ Алена Адамаўна, падпольшчыца. У 1942–1943 працавала правізарам у Слуцкай аптэцы. Калі ў 1943 былі арыштаваны некаторыя работнікі аптэкі, яна пераехала ў Грэск. Праз некалькі дзён была схоплена гестапаўцамі і дастаўлена ў турму, загінула.

ЧАПЛІНСКІ Якім, жыхар г. Слуцка, расстраляны ў Грэску за сувязь з партызанамі.

ЧАРАТУН, загадчык клуба ў в. Ісерна, расстраляны ў жніўні 1941.

ЧЫПЧЫН Ашэр (Восіп), адвакат, расстраляны ў жніўні 1941.

ШАБЛЫКА Максім Сідаравіч, н. у 1916, партызан, прапаў без вестак 15.4.1944.

ШАРАВАР Сяргей Раманавіч, партызан, загінуў у 1942.

ШВЕДАК Міхаіл Гіршавіч, студэнт, загінуў у час бамбёжкі ў Мінску.

ШВЕНСКІ Юдзель Рыгоравіч, н. у 1910, партызан, загінуў у кастрычніку 1943.

Грамадзяне яўрэйскай нацыянальнасці, расстраляныя нямецка-фашысцкімі захопнікамі ў г. Слуцк, і загінуўшыя вязні слуцкага канцлагера

Шмат яўрэяў загінулі ў Слуцкім гета. Асноўнымі месцамі іх знішчэння сталі ўрочышча Гараваха (недалёка ад шашы Слуцк–Брэст), былы маёнтак Мохарта (800 м на поўдзень ад шашы Слуцк–Старыя Дарогі за р. Вясейка), у канцы вул. Манахава недалёка ад вытворчага металаапрацоўчага аб'яднання.

АГАРОДНІКАЎ Шавель, расстраляны ў 1943.

АЙОЛА Ніна, н. у 1923, расстраляна ў 1943.

Помнік на вуліцы Манахава на магіле ахвяр фашызму, якія загінулі ў Слуцкім гета.

З успамінаў Л.А.Лук'янцавай (Сацук), жыхаркі г. Слуцк

З Нінай мы вучыліся ў адной школе. Калі пачалася вайна, яна закончыла 10 класаў. Бацькі яе былі зубнымі ўрачамі. Сям'я жыла на вул. Капыльскай. Калі фашысты стварылі гета, іх хата аказалася непадалёку ад гэтага месца. У 1943 г. у час масавага знішчэння яўрэяў бацькі далі Ніне золата і сказалі, каб яна ўцякала, ратавалася. Самі ж прынялі атруту. Але дзяўчыне ўцячы не ўдалося. Фашысты яе схапілі, а потым забілі.

АПЕЛЬСІН.

АС Ліза, н. у 1923.

АСТРОЎСКІ Вульф, расстраляны ў 1941.

БАМШТЭЙН (маладая жанчына), павешана ў 1943.

БЕРТАР Соф'я і трое яе дзяцей.

БЛАНШТЭЙН Залман, н. у 1881, расстраляны.

БЛАНШТЭЙН Хана, н. у 1881, расстраляна.

БОРД Гіта і двое яе дзяцей.

БОРД Міхаіл (муж Гіты).

БРАФМАН Еўна, яго жонка і двое дзяцей.

БУСЕЛ, муж і жонка.

БЯРКОВІЧ Эдуард, расстраляны ў 1943.

БЯРКОЎСКАЯ Віхна Якаўлеўна, н. у 1880.

БЯРКОЎСКАЯ Гіся, н. у 1907.

БЯРКОЎСКАЯ Рахіль, н. у 1907.

БЯРКОЎСКАЯ Рыва Х., н. у 1922.

БЯРКОЎСКІ Хаім Файвелевіч, н. у 1875.

Наследие слуцкого края

ВАЙНЕРЫ, муж і жонка.

ВАЛЬФСОН Геня, н. у 1929, расстраляна ў лютым 1944.

ВАЛЬФСОН Л., н. у 1929, расстраляны ў лютым 1944.

ВАЛЬФСОН Шлёма, н. у 1932, расстраляны ў лютым 1944.

ВАЛЬФСОНЫ, муж і жонка, расстраляны ў лютым 1944.

ВЯЧЭГІН Іцка Абрамавіч, расстраляны ў лютым 1941.

ВЯЧЭГІНА Сіма, расстраляна ў 1941.

ГАЛЕНСОН Пейша Гіршавіч.

ГАЛЕНСОН Хаім Гіршавіч, расстраляны разам з жонкай і дзецьмі.

ГАНЕВІЧ Ісак Майсеевіч, расстраляны, пахаваны ў в. Леніна.

ГАНЕВІЧ Майсей Лейбавіч, расстраляны, пахаваны ў в. Леніна.

ГАНЕВІЧ Соф'я Майсееўна, расстраляна, пахавана ў в. Леніна.

ГАРЦМАН Беня, расстраляны ў 1942.

ГАРЦМАН Віхна, жонка Бені, і іх дзеці: **Бася, Давід і Мойша**, расстраляны ў 1942.

ГЕСІК Арон Эльевіч, н. у 1925, расстраляны ў 1942.

ГЕСІК Голда Ісакаўна, н. у 1901, расстраляна ў 1942.

ГЛАГОЎСКАЯ Хая Гіршаўна, спалена ў лютым 1942.

ГОЛЬЦМАН Любоў.

ГОЛЬЦМАН Рува, яе сын.

ГОПІН Іосіф Абрамавіч, н. у 1934.

ГОПІН Ісак Абрамавіч, н. у 1932.

ГРАЗОЎСКАЯ Маня.

ГРЫМБЛАТ Хася, н. у 1883.

ГУРЭВІЧ Лейба Гіршавіч, н. у 1895.

ГУРЭВІЧ Цыля Лейбаўна, н. у 1894.

ЗАЙДАС Аркадзь Яўхімавіч, н. у 1883, расстраляны ў 1943.

ЗАЙДАС Ліза, н. у 1937.

ЗАЙДАС Сіма Юдзелеўна, н. у 1902, расстраляна ў 1943, пахавана ў брацкай магіле ў канцы вул. Манахава.

ЗАЙДАС Фаіна, н. у 1906.

ЗАЙДАС Хаім Іосіфавіч, н. у 1900, расстраляны ў 1943 разам з дзецьмі: **Юляй, Маняй, Пецяй, Додзікам, Юрыем**, пахаваны ў брацкай магіле ў канцы вул. Манахава.

ЗАЙДАС Яўхім Аркадзьевіч, н. у 1903, расстраляны ў 1943.

ЗАРХІН Ерухім.

ЗАРХІНА Лыбе, жонка Ерухіма.

ЗАРХІНА Соня, іх дачка.

КАЛБАСНІК Фаіна і двое яе дзяцей.

КАМІНСКАЯ і два яе браты.

КАНТАРОВІЧ, сям'я.

Міхаіл Борд з жонкай Гітай.

З.В.Кантэр.

КАНТЭР Залман Вульфавіч, н. у 1889, расстраляны ў 1943.

КАНТЭР Рахіль Львоўна, н. у 1891, расстраляна ў 1943.

КАРАБЕЛЬНІКАВА Беця Якаўлеўна, загінула ў 1941.

КАРАБЕЛЬНІКАВА Рыва.

КОСБЕРГ Гітля Саламонаўна, н. у 1876, забіта ў 1942 (маці вядомага канструктара ў галіне ракетабудаўніцтва С.А.Косберга).

КУДАНОЎСКІ Гірша, расстраляны ў 1942.

КУМКЕСЫ, брат і сястра.

КУСТАНОВІЧ, н. у 1923.

ЛАБШТЭЙН Клара, н. у 1912.

ЛАБШТЭЙН Любоў, н. у 1881.

ЛАБШТЭЙН Мая, н. у 1936.

ЛАБШТЭЙН Меер Э., н. у 1917.

ЛАБШТЭЙН Навум Э., н. у 1903.

ЛАБШТЭЙН Фаіна Э., н. у 1906, а таксама двое яе сыноў.

ЛАБШТЭЙН Хана Э., н. у 1922.

ЛАБШТЭЙН Элья, н. у 1876.

ЛАБШТЭЙН Юдэіф Э., н. у 1925.

ЛАПІН Зэлік, н. у 1887.

ЛАПІН Зяма Зэлікавіч.

ЛАПІНА Марыя Зэлікаўна, н. у 1916.

ЛАПІНА Тамара Зэлікаўна.

ЛАПІНА Хая, н. у 1889.

ЛЕВІН Раман Завелевіч, расстраляны ў 1941, пахаваны ў брацкай магіле ў в. Леніна.

ЛЕВІНА Бэла Львоўна, н. у 1866, расстраляна ў 1941, пахавана ў брацкай магіле ў в. Леніна.

ЛЕВІНА Міня Барысаўна, н. у 1911, расстраляна ў 1941 разам з дзецьмі **Золікам, Фімам, Любай**, пахаваны ў брацкай магіле ў в. Леніна.

ЛІЎШЫЦ Блюма Абрамаўна.

ЛІЎШЫЦ Галіна.

ЛІЎШЫЦ Мара, дачка Галіны.

ЛІЎШЫЦ Фаіна Абрамаўна.

ЛЯВІЦІН Мордух Якаўлевіч, яго маці і сястра.

ЛЯВІЦІНА Соня, н. у 1927.

Наследие слуцкого края

МАБЕЛЬСОН Мотка, яго жонка і дзеці.

МАЗІК Муся, н. у 1923, яе маці і малодшая сястра.

МАЙЗЕЛЬ і двое дзяцей, расстраляны ў 1942.

МАНЮК Алкон Залікавіч, н. у 1900, расстраляны ў ліпені 1941.

МЕДНІК Давід Вольфавіч.

МЕДНІК Ізраіль Шавелевіч, расстраляны ў 1941.

МЕДНІК Маня.

МЕДНІК Моцік Абрамавіч.

МЕЕРГОД Шавель, расстраляны ў 1943.

МЕЛЬНІК Гершан Калманавіч, н. у 1893, расстраляны ў 1943.

МЕЛЬНІК Самуіл Гершанавіч, н. у 1932, расстраляны ў 1943.

МЕЛЬНІК Тайба Вульфаўна, н. у 1893, расстраляна ў 1943.

МІНДЗЯЛЕВІЧ Соф'я Майсееўна, расстраляна ў 1941.

МІНЦ Мілца.

МЛОДЗІНАВА Перла Гіршаўна, расстраляна ў 1943.

МЛОДЗІНАЎ Веніямін, расстраляны ў 1943.

МОТРА Алена Эльеўна, расстраляна ў 1943.

МОТРА Лэйка, н. у 1914, расстраляны ў 1941.

МОТРА Фаіна Гіршаўна, н. у 1884, расстраляна ў 1943.

МОТРА Элья Мейеравіч, н. у 1877, расстраляны ў 1941.

НАДЭЛЬСОН Арон і яго жонка.

НАЙКРУГ Ілья Хаймавіч, н. у 1924, расстраляны ў 1944.

НАЙКРУГ Соф'я Хаймаўна, н. у 1912, расстраляна ў 1943.

НАЙКРУГ Таццяна Хаймаўна, н. у 1910, расстраляна разам з сынам у 1941 ва ўрочышчы Гараваха.

НАЙКРУГ Эстэр Лейзераўна, н. у 1887, расстраляна ў 1941 ва ўрочышчы Гараваха.

НЭЙМАН Айзік.

НЭЙМАН Мар'яна.

НЭЙМАНЫ, муж і жонка, забіты ў 1941.

ОНГЕЙБЕРГ Малка.

ОНГЕЙБЕРГ Марыя, н. у 1903, расстраляна ў 1942 разам з трыма дзецьмі.

ОНГЕЙБЕРГ Мота.

ОНГЕЙБЕРГ Раіса Рыгораўна і яе чацвёра дзяцей, расстраляны ў 1942.

ОНГЕЙБЕРГ Сіма.

ОНГЕЙБЕРГ Соф'я Мацвееўна.

ОНГЕЙБЕРГ Сямён, н. у 1900, расстраляны ў 1941.

ОНГЕЙБЕРГ Цыра.

ПАКАМЕСТАВА Юдас Маркаўна, н. у 1908, яе дачка і сын, забіты ў 1943.

ПЕКЕР Айзік Аронавіч.

ПЕКЕР Эльза, яго жонка і дзеці **Буня, Маня, Хая.**

ПІНЧУК Айзік.

ПІНЧУК Маня.

ПІНЧУК Разалія.

ПІНЧУК Фаіна.

ПРАСКОЎСКАЯ, яе ўнучка **Эла,** 4 гады.

РАЖАНСКАЯ Іда.

РАЖАНСКІ Борах Іосіфавіч.

РАЖАНСКІ Гірсал Іосіфавіч, яго жонка і чацвёра дзяцей.

РАЖАНСКІ Іосіф.

РАЖАНСКІ Шолам Іосіфавіч, яго жонка і чацвёра дзяцей.

РАЗРАН Бейля Вульфаўна, н. у 1900, расстраляна ў 1943.

РАЗРАН Віхна, дачка Бейлі, н. у 1933, расстраляна ў 1943.

РАЗРАН Рыва Міхайлаўна, дачка Бейлі, н. у 1926, расстраляна ў 1943.

РАЗРАН Сора, дачка Бейлі, н. у 1935, расстраляна ў 1943.

РАЗРАН Сямён Міхайлавіч, сын Бейлі, н. у 1930, расстраляны ў 1943.

РАЙКЕС Сіма.

РАЙКЕС Юдзель.

РОХАЛЬ Геля, 18 гадоў, яе бацька і брат.

РЫШАС Брайна Вульфаўна, н. у 1896, расстраляна ў 1943.

РЫШАС Велвул Барысавіч, н. у 1929, расстраляны ў 1943.

РЫШАС Мэра Барысаўна, н. у 1921, расстраляна ў 1943.

РЫШАС Эстэр Барысаўна, н. у 1926, расстраляна ў 1943.

РЭЗНІК Іда, н. у 1923, расстраляна разам з бацькамі, братам і сястрой у 1941.

РЭЗНІК Сіма Абрамаўна, расстраляна ў 1941.

СЁМКІНА.

СЛУЦКІН Барыс Ізраілевіч, расстраляны ў 1941.

СЛУЦКІН Ізраіль, расстраляны ў 1941.

СЛУЦКІН Шалом Ізраілевіч, расстраляны ў 1941.

СЛУЦКІНА Рахіль Вульфаўна, расстраляна ў 1941.

СТРАЛЕЦ Шэйл, расстраляны ў 1942.

ТОМБАК Любоў Ёселеўна, н. у 1907, расстраляна ў 1941. **ТОМБАК Натан,** яе муж, н. у 1907, расстраляны ў 1941, і іх дзеці: **ТОМБАК Рахіль,** н. у 1930, **ТОМБАК Соня,** н. у 1932, **ТОМБАК Фаня,** н. у 1936.

ТРАЙЧАНСКАЯ Дора Еўлеўна, н. у 1923, расстраляна ў 1941. **ТРАЙЧАНСКАЯ Рахіль,** яе маці, н. у 1898, расстраляна ў 1943 разам з дачкой і сынам.

ФАЛЕВІЧ Рытар, расстраляны ў 1942.

ФАЛЕВІЧ Фаіна, н. у 1872, расстраляна ў 1942.

Наследие слуцкого края

ФЯДЗЮК Давід Беркавіч, расстраляны ў 1942.

ФЯДЗЮК Ітка, яго жонка, расстраляна ў 1942, і іх дзеці **Мар'яша** і **Хаім.**

ХІНІЧ Любоў Шавельеўна, расстраляна ў 1941.

ШВЕЙДЗЕЛЬ Ізраіль, спалены ў 1943, пахаваны ў брацкай магіле ў канцы вул. Манахава.

ШВЕЙДЗЕЛЬ Міхаіл, расстраляны ў 1941.

ШВЕЙДЗЕЛЬ Песя, спалена ў 1943, пахавана ў брацкай магіле ў канцы вул. Манахава.

ШМУЙЛОВІЧ Вольга Навумаўна, н. у 1922, спалена ў 1943, пахавана ў брацкай магіле ў канцы вул. Манахава.

ШМУЙЛОВІЧ Марыя, маці Вольгі, н. у 1898, спалена ў 1943, пахавана ў брацкай магіле ў канцы вул. Манахава.

ШМУЙЛОВІЧ Навум Невахавіч, бацька Вольгі, н. у 1898, расстраляны ў 1941 ва ўрочышчы Гараваха.

ШМЯРКОВІЧ Эстэр Юдзелеўна, н. у 1922, студэнтка медінстытута, расстраляна ў 1943, пахавана ў брацкай магіле ў канцы вул. Манахава.

ШНАЙГМАН.

ШНАЙДЭР, н. у 1923.

ЭПШТЭЙН Віхна Рахмілаўна, н. у 1928, расстраляна ў 1943.

ЭПШТЭЙН Гаўрыіл Гіршавіч і двое дзяцей.

ЭПШТЭЙН Груня, яе дачка.

ЭПШТЭЙН Давід Рахмілавіч, н. у 1918, расстраляны ў 1943.

ЭПШТЭЙН Пейсах Рахмілавіч, н. у 1918, расстраляны ў 1943.

ЭПШТЭЙН Рахміil Вульфавіч, н. у 1895, расстраляны ў 1943.

ЭПШТЭЙН Сахнэ Рахміілавіч, н. у 1923, расстраляны ў 1943.

ЭПШТЭЙН Соня, жонка Якава і двое іх дзяцей.

ЭПШТЭЙН Фейга.

ЭПШТЭЙН Ханіна Рахміілаўна, н. у 1925.

ЭПШТЭЙН Хоня, н. у 1896, і сямёра яго дзяцей, расстраляны ў 1941.

ЭПШТЭЙН Якаў Гіршавіч.

ЯРХА Майя, н. у 1940.

ЯРХА Нойма, н. у 1895.

ЯРХА Рахіль, н. у 1924, **ЯРХА Саламон Львовіч,** яе муж, н. у 1890, іх дзеці: **ЯРХА Соня,** н. у 1928, **ЯРХА Фаня,** н. у 1930, расстраляны ў 1942.

ЯЎНА Мацвей Беркавіч, н. у 1905, забіты ў 1943, пахаваны ў брацкай магіле ў канцы вул. Манахава.

ЯЎНА Раіса Беркаўна, расстраляна ў 1943, пахавана ў брацкай магіле ў канцы вул. Манахава.

ЯЎНА Соф'я Беркаўна, расстраляна ў 1943, пахавана ў брацкай магіле ў канцы вул. Манахава.

Я.Г.Эпштэйн з жонкай Соняй.

ЯЎНА Якаў Беркавіч, н. у 1895, расстраляны ў 1943 разам з жонкай, пахаваны ў брацкай магіле ў канцы вул. Манахава.

* * *

За гады нямецка-фашысцкай акупацыі больш за 14 тысяч чалавек загінулі ў лагеры ваеннапалонных, які знаходзіўся ў Слуцку на вул. Карла Лібкнехта (цяпер Віленская). Сярод вязняў у першыя гады вайны былі воіны Чырвонай Арміі, потым — мірнае насельніцтва: жанчыны, дзеці, старыя. Пасля вызвалення астанкі вязняў былі перазахаваны на гарадскіх могілках.

На жаль, прозвішчы ўсіх загінуўшых вязняў не ўстаноўлены. Вядомы толькі некаторыя:

АЎДЗЕЕВА Тамара Іванаўна, н. у 1917, настаўніца з Магілёва, памерла ў 1943.

БУРАВА Алена Мікалаеўна, н. у 1906 у в. Масейкава Смаленскай вобл., памерла ў 1943.

БУРАЎ Аляксандр Васільевіч, н. у 1928 у в. Масейкава Смаленскай вобл., памёр у 1943.

ВАСІЛЬЕВА Ульяна Пятроўна.

ВАСЮКОЎ Аляксандр Канстанцінавіч, н. у 1926 у в. Масейкава Смаленскай вобл., памёр у 1943.

ВАШЧЫЛАЎ Саша, н. у 1938 у в. Дорахі Віцебскай вобл., памёр у 1943.

ІВАНОВА Аляксандра Рыгораўна, жыхарка в. Уколава Смаленскай вобл., памерла ў 1942.

З успамінаў Таццяны Цімафееўны Івановай, 1926 г.н.

В 1942 г. немцы сожгли нашу деревню, а жителей угнали в неволю. Наша семья, мама и трое детей, были привезены фашистами в концлагерь города Слуцка. Лагерь был большой, огражден колючей проволокой в пять рядов, на определенном расстоянии друг от друга возвышались вышки, было здание из красного кирпича. К ограждению подходить не разрешалось —

Наследие слуцкого края

Е.М.Карпянкова.

А.М.Пенязь.

сразу стреляли. Охраняли лагерь немцы и полицаи. В нем было много военнопленных, но еще больше — женщин и детей. Каждый день узники умирали от холода, голода и болезней. Спали на нарах, укрывались кто чем, в основном своим тряпьем. Кормили один раз в сутки — баландой, приготовленной из листьев капусты и гороховой шелухи, давали маленький кусочек хлеба, замешанного наполовину с опилками. Были вши, крысы, мыши. Люди болели тифом, дизентерией. Обычно больных убирали из общего помещения и относили в отдельное, запирали там, т.е. оставляли умирать. Рядом с лагерем были вырыты рвы, которые и заполнялись умершими или расстрелянными. Рвы засыпались по мере их наполнения трупами. Наша мама не выдержала, заболела и умерла, после чего была сброшена в этот ров. Мы, дети, остались одни. В 1943 г. нас немцы вывезли в другой лагерь, в Вилейку.

КАРПЯНКОВА Еўдакія Максімаўна, памерла ў 1944.

КАРПЯНКОЎ Віця, яе сын, н. у 1936 у в. Узвалье Смаленскай вобл., памёр у 1944.

МАДЗЯРАВА Акуліна Глебаўна, н. у Смаленскай вобл., памерла ў 1943.

НІКАЛАЕВА Ганна, вывезена з х. Пунішчы Пскоўскай вобл., расстраляна.

НІКАЛАЕВА Ніна, дачка Ганны Нікалаевай, памерла з голаду.

РАБРОВА.

РАБРОЎ Мікалай, яе сын.

РУМЯНЦАЎ, н. у 1935, памёр.

СКУРАТАВА Марыя, н. у 1941 у в. Пляханы Віцебскай вобл., памерла з голаду ў 1943.

СКУРАТАВА Нюра, н. у 1939, яе сястра, памерла ад голаду ў 1943.

СМІРНОВА Іра, н. у 1938 у пас. Знаменскае Аленінскага р-на Калінінскай вобл., памерла.

СМІРНОВА Сіма, яе сястра, н. у 1934, памерла.

СМІРНОВА Юля, яе сястра, н. у 1936, памерла.

СМІРНОЎ Толя, яе брат, н. у 1940, памёр.

ЯФІМАВА, памерла.

АМГОВІЦКІ СЕЛЬСАВЕТ

ВЁСКА АМГОВІЧЫ

БАЗУН Іван Сцяпанавіч, н. у 1900, загінуў у 1942 у партызанах.

КАЗЛОЎСКІ Васіль Парфенавіч, н. у 1922, загінуў у партызанах.

ПЕНЯЗЬ Аляксандр Васільевіч, расстраляны ў в. Кучына.

ПЕНЯЗЬ Аркадзь Мікітавіч, н. у 1923, загінуў у 1944 у партызанах.

Дзеля жыцця на зямлі

Яму не было яшчэ і пятнаццаці, калі застаўся сіратой. Аркадзь вучыўся ў Амговіцкай школе, зарабляў адначасова на жыццё. Пасля заканчэння школы працаваў настаўнікам у Любанскім раёне, быў сакратаром мясцовага сельсавета.

Наступіў грозны 1941 год. Ён парушыў усе жыццёвыя планы юнака. Пры першай магчымасці Аркадзь Пенязь пайшоў у партызанскі атрад імя М.В.Фрунзе брыгады імя А.В.Суворава. Нямала страт, выпрабаванняў давялося перажыць побач з сябрамі па зброі, якія цанілі, паважалі Аркадзя, нягледзячы на яго маладосць. Куды б ні пасылаў юнака камандзір узвода Леанід Тарасевіч, Аркадзь заўсёды выконваў заданне.

...Вясна 1944 г. Вёска Гольчыцы. Ноч. Гітлераўцы арганізавалі карную экспедыцыю супраць партызан. Узвод Л.Тарасевіча ахоўваў партызанскі лагер. Разведчыкі заўважылі ворагаў і паведамілі ў партызанскі атрад. Узвод жа заняў абарону недалёка ад Гольчыцкага лясніцтва. Аркадзь Пенязь быў у перадавым дазоры. Жыхары Гольчыц, адчуваючы небяспеку, кінуліся ў лес. Іх праследавалі і фашысты, і паліцаі, якія набліжаліся да партызанскага паста. Адступаць не было куды. Але і стрымліваць доўга націск варожай групы аднаму не пад сілу.

Успыхнула ракета, і раздалася кулямётная чарга. Паранены Аркадзь упаў на зямлю. Яго акружылі. І тады юнак узарваў гранату. Так загінуў мужны партызан, знішчыўшы групу гітлераўцаў.

Наследие слуцкого края

Партызаны пахавалі героя на могілках в. Амговічы. У апошні шлях свайго земляка праводзілі ўсе мясцовыя жыхары.

ПЕНЯЗЬ Барыс Паўлавіч, расстраляны ў 1943.

ПЕНЯЗЬ Зоя Мікітаўна, н. у 1929, расстраляна ў сакавіку 1943.

ПРАСТАК Іван Іванавіч, н. у 1886, расстраляны ў кастрычніку 1942.

ПРАСТАК Мікалай Іванавіч, н. у 1923, расстраляны ў кастрычніку 1942.

ПРАХАРЭВІЧ Алесь Іосіфавіч, н. у 1902, расстраляны ў верасні 1942.

ПРАХАРЭВІЧ Іван Паўлавіч, н. у 1915, расстраляны ў верасні 1942.

ВЁСКА ГОНДАРАВА

Жыхары вёскі, расстраляныя і спаленыя жывымі 23 лютага 1943 г.:

АЛІНОЎСКАЯ Антаніна.
АЛІНОЎСКАЯ Марыя.
АЛІНОЎСКІ Іван.
АЛІНОЎСКІ Людвіг.
АНДРУХОВІЧ Алена Аляксандраўна.
АНДРУХОВІЧ Аляксандр Аляксеевіч.
АНДРУХОВІЧ Аляксандра Аляксееўна.
АНДРУХОВІЧ Аляксандра Ігнатаўна.
АНДРУХОВІЧ Антон Ігнатавіч.
АНДРУХОВІЧ Ганна Аляксандраўна.
АНДРУХОВІЧ Ганна Іванаўна.
АНДРУХОВІЧ Зінаіда.
АНДРУХОВІЧ Ірына Аляксандраўна.
АНДРУХОВІЧ Фёкла.
АРАНОВІЧ Вольга.
АРАНОВІЧ Зінаіда.
АРАНОВІЧ Яніна.
АРАНОВІЧ Яўген.
БАГДАНОВІЧ Алена.
БАГДАНОВІЧ Вікенцій.
БАГДАНОВІЧ Вячаслаў.
БАГДАНОВІЧ Іван.
БАГДАНОВІЧ Марыя.
БАГДАНОВІЧ Марыя.
БАГДАНОВІЧ Міхаіл.
ДОЎНАР Алена.
ДОЎНАР Баляслаў.
ДОЎНАР Вікенцій.
ДОЎНАР Вікторыя.
ДОЎНАР Гілярый.
ДОЎНАР Канстанцін.
ДОЎНАР Лідзія.
ДОЎНАР Ліна.
ДОЎНАР Людміла.
ДОЎНАР Марыя.
ДОЎНАР Пётр.
ДОЎНАР Станіслава.
ДОЎНАР Сцяпан.
ДОЎНАР Уладзіслава.
ДОЎНАР Яніна.
ПАЛЬЧЫК Аляксандра.
ПАЛЬЧЫК Вера.
ПАЛЬЧЫК Вінцусь.
ПАЛЬЧЫК Ганна.
ПАЛЬЧЫК Леаніда.
ПАЛЬЧЫК Сафія.
СІНКЕВІЧ Аляксандра Мікалаеўна.
СІНКЕВІЧ Лізавета Кузьмінічна.
СІНКЕВІЧ Настасся Іванаўна.
ШЫЛОВІЧ Валерый Аляксеевіч.
ШЫЛОВІЧ Клара Аляксееўна.
ЧАБАН Аляксандра.
ЧАБАН Валянціна.
ЧАБАН Вера.
ЧАБАН Вольга.
ЧАБАН Зінаіда.
ЧАБАН Марыя.
ЧАБАН Сямён.
ЧАБАН Уладзімір.
ЧАБАН Фядора.

Помнік ахвярам фашызму на месцы спаленай в. Гондарава, якая не адрадзілася пасля вайны.

Наследие славного края

ВЁСКА ГУТНІЦА

МАТУСЕВІЧ Іван Міхайлавіч, расстраляны.
МАТУСЕВІЧ Пётр Міхайлавіч, расстраляны 14.3.1943.
СЫЦКО Леў Дзмітрыевіч, расстраляны.

ВЁСКА КУЧЫНА

ГРЭК Канстанцін Якаўлевіч, н. у 1914, расстраляны.
ГРЭК Мікалай Якаўлевіч, н. у 1905, расстраляны.

ВЁСКА ЛАЗАРАЎ БОР

Жыхары вёскі, расстраляныя і спаленыя жывымі 23 лютага 1943 г.:
АКІНЧЫЦ Броня Аляксандраўна.
АКІНЧЫЦ Уладзімір Іванавіч.
АЛЕНСКАЯ Алена Адамаўна.
АЛЕНСКАЯ Алена Юльянаўна.
АЛЕНСКАЯ Галіна Фёдараўна, н. у 1940.
АЛЕНСКАЯ Сафія Іванаўна.
АЛЕНСКАЯ Юлія Андрэеўна.
АЛЕНСКІ Адам.
АЛЕНСКІ Іван Адамавіч.

Помнік ахвярам фашызму на месцы спаленай в. Лявішча, якая не адрадзілася пасля вайны.

АЛЕНСКІ Іван Іосіфавіч.
АЛЕНСКІ Мікалай Фёдаравіч, н. у 1941.
ВЯРБІЦКАЯ Аляксандра Дзям'янаўна, н. у 1931.
ВЯРБІЦКАЯ Ганна Аляксандраўна, н. у 1904.
ВЯРБІЦКІ Дзям'ян Раманавіч, н. у 1889.
КІСЕЛЬ Аляксандра Іосіфаўна.
КІСЕЛЬ Міхаліна.
ЦЫАНЕЛЮС Казімір.
ЦЫАНЕЛЮС Марыя.

ВЁСКА ЛЯВІШЧА

Жыхары вёскі, расстраляныя і спаленыя жывымі 23 лютага 1943 г.:
АРАНОВІЧ Ала Ільінічна, н. у 1930.
АРАНОВІЧ Алена Ільінічна, н. у 1940.
АРАНОВІЧ Аляксандра Казіміраўна, н. у 1910.
АРАНОВІЧ Антон Аляксандравіч, н. у 1931.
АРАНОВІЧ Ганна Ільінічна, н. у 1936.
АРАНОВІЧ Генадзь Ільіч, н. у 1938.
АРАНОВІЧ Казімір Аляксандравіч, н. у 1875.
АРАНОВІЧ Канстанцін Аляксандравіч, н. у 1933.
АРАНОВІЧ Леанід Мікалаевіч, н. у 1940.
АРАНОВІЧ Марыя Казіміраўна, н. у 1901.
АРАНОВІЧ Ніна Аляксандраўна, н. у 1933.
АРАНОВІЧ Разалія Ільінічна, н. у 1940.
АРАНОВІЧ Сцефаніда Пятроўна, н. у 1880.
ДЗЕНІСЕВІЧ Вольга Іванаўна, н. у 1908.
ДЗЕНІСЕВІЧ Мартын Якаўлевіч, н. у 1906.
ДЗЕНІСЕВІЧ Ніна Мартынаўна, н. у 1933.
НЯГЛЮЙ Адам Казіміравіч, н. у 1892.
НЯГЛЮЙ Алімпіяда Васільеўна, н. у 1930.
НЯГЛЮЙ Аляксандр Уладзіміравіч, н. у 1933.
НЯГЛЮЙ Аляксандра Фёдараўна.
НЯГЛЮЙ Анелія Іванаўна, н. у 1894.
НЯГЛЮЙ Валянціна Уладзіміраўна, н. у 1938.
НЯГЛЮЙ Леанід Уладзіміравіч, н. у 1930.
НЯГЛЮЙ Мікалай Уладзіміравіч, н. у 1935.
НЯГЛЮЙ Разалія Васільеўна, н. у 1934.
НЯГЛЮЙ Фёдар Васільевіч, н. у 1922.
НЯГЛЮЙ Яўгенія Аляксандраўна, н. у 1924.
НЯГЛЮЙ Яўгенія Васільеўна, н. у 1932.
ПАХОДНЯ Анастасія Фёдараўна, н. у 1902.
ПАХОДНЯ Антон Юстынавіч, н. у 1934.
ПАХОДНЯ Вольга Міхайлаўна, н. у 1908.
ПАХОДНЯ Ганна Юстынаўна, н. у 1930.
ПАХОДНЯ Ганна Фёдараўна, н. у 1900.
ПАХОДНЯ Марыя Юстынаўна, н. у 1938.
ПАХОДНЯ Павел Юстынавіч, н. у 1934.
ПАХОДНЯ Уладзімір Міхайлавіч, н. у 1910.
СІКІРЫЦКАЯ Ала Аляксандраўна, н. у 1937.
СІКІРЫЦКАЯ Анастасія Іванаўна.
СІКІРЫЦКАЯ Ганна Піліпаўна, н. у 1898.
СІКІРЫЦКАЯ Клаўдзія Аляксандраўна, н. у 1935.
СІКІРЫЦКІ Павел Аляксандравіч, н. у 1933.

Наследие слуцкого края

ЯСКЕВІЧ Генадзь Цімафеевіч, н. у 1930.
ЯСКЕВІЧ Канстанціна Казіміраўна, н. у 1906.
ЯСКЕВІЧ Клаўдзія Цімафееўна, н. у 1930.
ЯСКЕВІЧ Сцефаніда Цімафееўна, н. у 1928.

ВЁСКА НОВЫ ГУТКОЎ

Жыхары вёскі, расстраляныя ў в. Кучына ў 1941 г.:
АНОЦКІ Андрэй Цімафеевіч, н. у 1905.
АНОЦКІ Пётр Цімафеевіч, н. у 1903.
МАНЦУР Сцяпан В.

ВЁСКА РУБЕЖ

БУЛЫНКА Антон, расстраляны ў 1941.
ТРЫГУБОВІЧ Іван Якаўлевіч, н. у 1900, расстраляны.

ВЁСКА СТАРЫ ГУТКОЎ

БАЛВАНОВІЧ Аляксандра Сяргееўна, н. у 1893, расстраляна ў 1941.
БАЛВАНОВІЧ Мікалай Данілавіч, н. у 1884, расстраляны ў 1943.
БЯЛЬКЕВІЧ Антон Максімавіч, н. у 1902, расстраляны ў 1943.
КАСЦЮКЕВІЧ Сяргей Цімафеевіч, н. у 1927, загінуў у 1944 у партызанах.

ВЁСКА СТАРЭВА

ЛЯНЕВІЧ Іван Сцяпанавіч, н. у 1925, загінуў у партызанах каля в. Муравішчына.
СТАЖЫНСКІ Гаўрыла Адамавіч, н. у 1890, расстраляны ў 1941.

БОКШЫЦКІ СЕЛЬСАВЕТ

ВЁСКА ВАСІЛІНКІ

КРЫВАЛЬ Іван Сяргеевіч, н. у 1903, загінуў у 1942 у Слуцку.

ВЁСКА ГАРАДЗІШЧА

ГРАК Марыя Іосіфаўна, н. у 1920, павешана ў 1942 у Слуцку.
ЛЯВОНЧЫК Рыгор Васільевіч, н. у 1916, партызан, загінуў 26.6.1944.

ВЁСКА НОВАЯ НІВА

САЛАВЕЙ Сямён Сцяпанавіч, н. у 1900, расстраляны ў 1943 за сувязь з партызанамі.

ВЁСКА УЛАНАВА

БАРЭЙЧАНКА Андрэй Германавіч, н. у 1912, партызан, загінуў 11.3.1944 у Старадарожскім р-не.

ВЯСЕЙСКІ СЕЛЬСАВЕТ

ВЁСКА БЯРОЗАЎКА

МАРОЗ Антаніна Міхайлаўна, н. у 1922, расстраляна ў 1944 у в. Шышчыцы.

І.С.Крываль.

МАРОЗ Лявонцій Самсонавіч, н. у 1905, расстраляны ў 1944.
ШЫЛОВІЧ Сцяпан Дамітрыевіч, н. у 1922, расстраляны ў 1944 у в. Шышчыцы.

ВЁСКА ВЯСЕЯ

АЛЕШКА Іван Мартынавіч, н. у 1917, расстраляны ў 1942 у Слуцку.
ЖЫВІЦКІ Антон Іванавіч, н. у 1911, расстраляны ў 1944.
ЗУБОВІЧ Пётр Міхайлавіч, н. у 1910, расстраляны ў 1943 у Слуцку.
КАРЦЕЛЬ Вольга Антонаўна, н. у 1922, расстраляна ў 1942.
ПАЛАЗНІК Іван Васільевіч, н. у 1928, расстраляны ў 1943.

ВЁСКА КАМОРА

Жыхары вёскі, расстраляныя ў 1943 г.:
ЗАЯЦ Аляксандр Пятровіч, н. у 1928.
ЗАЯЦ Уладзімір Пятровіч, н. у 1920.

ВЁСКА КРАСНАЕ СЯЛО

Жыхары вёскі, спаленыя жывымі ў 1942 г.:
АЖЭЎСКІ Даніла Гаўрылавіч, н. у 1889.
ГЕРАСЮК Даніла Ігнатавіч, н. у 1889.

ВЁСКА МУРАВІШЧЫНА

ДУБОВІК Генадзь Лук'янавіч, н. у 1916, расстраляны ў 1944.
ТАРАН Уладзімір Усцінавіч, н. у 1913, расстраляны ў 1943.

ВЁСКА МЯЛЕШКІ

ПАПІХІН Леў Янкелевіч, н. у 1923, расстраляны ў 1941.
ПАПІХІН Муліт Янкелевіч, н. у 1920, расстраляны ў 1941.
ПАПІХІНА Роза Янкелеўна, н. у 1930, замучана ў гета ў 1942.
ПАПІХІНА Фаіна Янкелеўна, н. у 1926, замучана ў гета ў 1942.

Наследие слуцкого края

В.А.Нямковіч.

А.В.Каляда.

А.А.Каляда.

М.В.Каляда.

ВЁСКА НАБУШАВА

КАВАЛЬСКІ Станіслаў Пятровіч, н. у 1904, расстраляны ў 1943.

ЛОБАН Макар Сафронавіч, н. у 1901, расстраляны ў 1941 у в. Волашава.

ПАШКЕВІЧ Уладзімір Раманавіч, н. у 1912, расстраляны ў 1941 у в. Волашава.

ПАШКЕВІЧ Фёдар Дзмітрыевіч, н. у 1906, расстраляны ў 1943.

ПАШКЕВІЧ Фёдар Мітрафанавіч, н. у 1914, расстраляны ў 1941 у в. Волашава.

ХАЎСТОВІЧ Канстанцін Палікарпавіч, н. у 1912, расстраляны ў в. Волашава.

ГАЦУКОЎСКІ СЕЛЬСАВЕТ

ВЁСКА АЗЯРЦЫ

БУРАК Уладзімір Мікалаевіч, н. у 1924, загінуў у партызанах у 1943 каля в. Селецк.

КАЗЮЧЫЦ Апанас Фёдаравіч, н. у 1880, расстраляны ў 1943 у Слуцку.

КАЗЮЧЫЦ Васіль Раманавіч, н. у 1907, загінуў у 1943 у партызанах каля в. Селецк.

КАЗЮЧЫЦ Настасся Якаўлеўна, н. у 1882, спалена ў 1943.

КАЗЮЧЫЦ Соф'я Пятроўна, н. у 1924, загінула ў 1943.

МАТУСЕВІЧ Соф'я Аляксандраўна, н. у 1940, спалена ў 1943.

ВЁСКА БЕЛЫ БОР

БУРАК Аляксандр Міхайлавіч, н. у 1902, загінуў у канцлагеры Трасцянец.

БУРАК Аляксандра Сямёнаўна, прапала без вестак.

БУРАК Анатоль Аляксандравіч, н. у 1924, загінуў у канцлагеры Трасцянец.

БУРАК Аўдоцця Ігнатаўна, памерла ў 1943 ад катаванняў.

БУРАК Канстанцін Аляксандравіч, н. у 1926, загінуў у канцлагеры Трасцянец.

КАЗЮЧЫЦ Ігнат Рыгоравіч, н. у 1913, расстраляны ў 1943.

КАЛЯДА Ірына Ільінічна, н. у 1864, расстраляна ў 1943.

КАЛЯДА Канстанцін Апанасавіч, н. у 1923, расстраляны ў 1943.

НЯМКОВІЧ Васіль Аляксандравіч, н. у 1907, памёр у 1942 пасля катаванняў.

РУСАКОВІЧ Іван Трафімавіч, загінуў у 1942.

ВЁСКА БУДА ГРЭСКАЯ

Жыхары вёскі, расстраляныя ў 1943 г.:
ДУШЭЎСКІ Мікалай Антонавіч, н. у 1911.
КАЛЯДА Уладзімір Васільевіч, н. у 1931.
КАЛЯДА Хрысціна Паўлаўна, н. у 1894.

ВЁСКА ГАЦУК

Жыхары вёскі, расстраляныя ў 1942 г.:
КАЛЯДА Васіль Аляксандравіч, н. у 1940.
КАЛЯДА Мікалай Аляксандравіч, н. у 1939.
КАЛЯДА Сцяпан Іванавіч, н. у 1930.

ВЁСКА ЗАЛЕССЕ

КАЛЯДА Аляксандр Васільевіч, н. у 1921, загінуў у 1943 у партызанах.

КАЛЯДА Антон Аксёнавіч, н. у 1910, загінуў у 1943 у партызанах.

КАЛЯДА Міхаіл Васільевіч, н. у 1924, загінуў у 1943 у партызанах.

КАЛЯДА Міхаіл Юльянавіч, н. у 1924, загінуў у 1943 у партызанах.

КАЛЯДА Таццяна Іванаўна, расстраляна ў 1942.

КАЛЯДА Юльян Мікалаевіч, н. у 1894, загінуў у 1943 у партызанах.

ВЁСКА ЗАХАЦІНАВА

Жыхары вёскі, расстраляныя ў 1943 г.:
БЕРАЗОЎСКАЯ Соф'я Іванаўна, н. у 1874.
ДАВІДОЎСКІ Сямён Уладзіміравіч, н. у 1926.

Наследие слуцкого края

ГРЭСКІ СЕЛЬСАВЕТ

ВЁСКА ВАРАБ'ЁВА

Жыхары вёскі, спаленыя жывымі ў 1943 г.:
БЕРАЗОЎСКАЯ Ганна Гаўрылаўна.
ГУРНОВІЧ Варвара Цімафееўна.
ГУРНОВІЧ Надзея Піліпаўна, н. у 1920.
ДАМАРАЦКАЯ Галіна Антонаўна.
ДОЎНАР Надзея Адамаўна.
ДОЎНАР Ніна Аляксандраўна, н. у 1924.
ДОЎНАР Рэня Аляксандраўна, н. у 1928.
ДОЎНАР Тамара Аляксандраўна, н. у 1932.
ДУБОВІК Алена Іванаўна.
ДУБОВІК Валянціна Ясеўна.
ДУБОВІК Іван Мікалаевіч.
ДУБОВІК Марыя Паўлаўна.
ДУБОВІК Міхаіл Ясевіч.
ДУБОВІК Соф'я Ясеўна.
ДУБОВІК Ульяна Мікалаеўна.
КАНТАРОВІЧ Міхаіл, расстраляны ў 1942 у в. Грэск.
КАНТАРОВІЧ Самусь Хонавіч, расстраляны ў 1942 у в. Грэск.
КАНТАРОВІЧ Хоня, расстраляна ў 1942 у в. Грэск.
КАРЖАНЕЦ Валянціна Іванаўна.
НОВІК Канстанцін Паўлавіч.
ЧАРНУШЭВІЧ Валянціна Пятроўна.
ЧАРНУШЭВІЧ Зоя Ананьеўна.
ЧАРНУШЭВІЧ Ніна Пятроўна.
ЧАРНУШЭВІЧ Уладзімір Пятровіч.
ЧАРНУШЭВІЧ Яўгенія Пятроўна.

ВЁСКА ГРЭСК

БАРЫСАВЕЦ Міхаіл Рыгоравіч, н. у 1910, расстраляны ў 1941.
ГАЛЯС Ягор Фёдаравіч, н. у 1912, расстраляны ў 1943.
КАВАЛЕНКА Васіль Аляксеевіч, н. у 1917, расстраляны ў 1941.
ЛОСІК Ксенія Данілаўна, н. у 1898, расстраляна ў 1942 у Слуцку.
ЛОСІК Марыя Кузьмінічна, н. у 1929, расстраляна ў 1942 у Слуцку.
ЛОСІК Мікалай Кузьміч, н. у 1925, расстраляны ў 1942 у Слуцку.
ЛОСІК Надзея Кузьмінічна, н. у 1927, расстраляна ў 1942 у Слуцку.
ПГУЛЕЎСКАЯ Ганна Іванаўна, н. у 1920, расстраляна ў Слуцку.
ПУЗЕВІЧ Іосіф Іванавіч, загінуў у чэрвені 1944 у партызанах.

У школу не вярнуўся

...21 чэрвеня 1941 г. у дырэктара Грэскай сярэдняй школы Іосіфа Іванавіча Пузевіча дзень быў вельмі напружаны: ішлі апошнія экзамены, патрэбна было вырашыць пытанні, звязаныя з выпускным вечарам і інш. На нядзелю было прызначана фатаграфаванне выпускнікоў. У 11 гадзін раніцы сабраліся ўсе — і школьнікі, і настаўнікі. Пачалося фатаграфаванне. Пачалося, але не закончылася. Пачулі страшэнную вестку — вайна!

Дырэктар школы развітаўся з выпускнікамі і настаўнікамі. Яго праводзілі на фронт. Праводзілі і чакалі хуткай перамогі над ворагам, вяртання ў школу. Але вайна зацягнулася. Іосіф Іванавіч ваяваў на Бярэзіне, адбіваў атакі фашыстаў пад Оршай, Смаленскам, удзельнічаў у баях пад Масквой. Не раз глядзеў смерці ў вочы, быў цяжка паранены. У 1942 г. пасля шпіталю быў выкліканы ў ЦК КПБ.

Яму прапанавалі адправіцца ў тыл ворага. Раздумваць доўга не давялося.

Я — камуніст, куды патрэбна для Радзімы, партыі, туды і пайду, — цвёрда сказаў Іосіф Іванавіч.

Так Іосіф Іванавіч Пузевіч у другой палавіне 1942 г. прыбыў у Грэскі раён. Тут ён быў адным з сакратароў падпольнага райкома партыі, начальнікам асобага аддзела партызанскага атрада імя М.В.Фрунзе, а затым — партызанскай брыгады імя А.В.Суворава. Тут ён сустрэў баявых таварышаў А.М.Каляду (начальнік асобага аддзела, а затым — камандзір партызанскай брыгады імя А.В.Суворава), У.І.Зайца (сакратар Грэскага падпольнага райкома партыі, камісар партызанскай брыгады), І.В.Арастовіча (камандзір партызанскага атрада, а затым камандзір партызанскай брыгады імя М.В.Фрунзе). Разам з імі Пузевіч наладжваў цесныя сувязі з падпольшчыкамі Слуцка і Грэска.

Добрыя планы меў І.І.Пузевіч. Ён марыў пасля перамогі вярнуцца ў родную школу, працягваць выхаванне маладога пакалення. Толькі не дажыў Іосіф Іванавіч да дня вызвалення. Не дажыў 25 дзён. Ён загінуў у час блакады, якую праводзілі акупацыйныя ўлады з дапамогай кадравых вайсковых часцей у чэрвені 1944 г. у Варонецкіх балотах. Загінуў у барацьбе з ворагам.

П.Цвірка, былы партызан.

САНЬКО Мацвей Міхайлавіч, н. у 1868, закатаваны ў 1943 у слуцкай турме.
САРАДЗІНСКІ Уладзімір, н. у 1915, расстраляны ў Слуцку.

Наследие слуцкого края

М.П.Стральцоў.

С.С.Перапёлка.

П.А.Пратасеня.

П.Ф.Гапановіч.

СТАНКЕВІЧ Вольга Пятроўна, н. у 1906, расстраляна ў Слуцку.

СТАНКЕВІЧ Марыя Паўлаўна, н. у 1935, расстраляна ў Слуцку.

СТАНКЕВІЧ Святлана Паўлаўна, н. у 1940, расстраляна ў Слуцку.

СЯРГЕЕЎ Іван Канстанцінавіч, н. у 1913, расстраляны ў 1942.

ВЁСКА ШЫШЧЫЦЫ

ВАШЧАБРОВІЧ Несцер Сільвестравіч, расстраляны ў 1943.

ВАШЧАБРОВІЧ Таццяна, расстраляна ў 1943.

РЫЖКОЎСКІ Аркадзь Мікітавіч, н. у 1900, расстраляны ў 1943 у Слуцку.

ЗНАМЕНСКІ СЕЛЬСАВЕТ

ВЁСКА БАРОК

ПРАТАСЕНЯ Мацвей Савіч, н. у 1907, расстраляны ў 1942.

ВЁСКА ВАНЬКОЎШЧЫНА

БАРАНОЎСКІ Алесь Іосіфавіч, н. у 1910, загінуў у 1943 у партызанах.

СТРАЛЬЦОЎ Мікалай Пятровіч, н. у 1923, загінуў у 1942 у партызанах.

ВЁСКА ЗНАМЯ

КУРЛОВІЧ Пётр Міхайлавіч, н. у 1904, расстраляны ў 1943.

МЯЦЕЛЬСКІ Мікалай Апісімавіч, н. у 1923, расстраляны ў 1943 у Слуцку за сувязь з партызанамі.

НОПІЧ Міхаіл Іванавіч, н. у 1903, загінуў у 1943 у партызанах.

НЯДЗЕЛЬКА Мікалай Міхайлавіч, н. у 1924, загінуў у 1943 у партызанах.

ПЕРАПЁЛКА Сяргей Сямёнавіч, н. у 1896, расстраляны ў 1941.

ПРАТАСЕНЯ Аляксей Яфімавіч, н. у 1905, расстраляны ў 1944.

ПРАТАСЕНЯ Павел Аляксандравіч, н. у 1915, загінуў у 1943 у партызанах.

ЦВЯРКОЎ-БУРЭЙКА Іван Мікалаевіч, н. у 1912, расстраляны ў 1943.

ВЁСКА СЯРЭДНІКІ

БАРОДЗІЧ Антон Яфімавіч, н. у 1893, расстраляны ў 1943.

ВАРАНЬКО Міхаіл Пятровіч, н. у 1918, расстраляны ў 1941.

ГАПАНОВІЧ Пётр Фядотавіч, н. у 1910, расстраляны ў Слуцку.

ХАТЭНКА Аляксей Рыгоравіч, н. у 1918, загінуў у 1943 у партызанах.

ІСЕРНСКІ СЕЛЬСАВЕТ

ВЁСКА ІСЕРНА

ГАРЫЧ Яфім Сямёнавіч, н. у 1906, расстраляны ў 1943 у в. Кляпчаны за сувязь з партызанамі.

ДЗЕМІДОВІЧ Іосіф Аляксандравіч, н. у 1916, расстраляны ў 1943 за сувязь з партызанамі.

КАРАКА Яфім Мікалаевіч, н. у 1901, расстраляны ў 1944 за сувязь з партызанамі.

ПРЫМА Трафім Міхайлавіч, н. у 1902, памёр у 1944 у партызанах.

КАЗЛОВІЦКІ СЕЛЬСАВЕТ

ВЁСКА БЛІЖНІЯ БАНДАРЫ

ІГНАТОВІЧ Пракоп Ігнатавіч, н. у 1910, расстраляны ў 1943.

ВЁСКА ВЯЛІКАЯ СЛІВА

Жыхары вёскі, расстраляныя ў 1943 г. за сувязь з партызанамі:

ВАСІЛЕВІЧ Наталля Георгіеўна, н. у 1918.

ГАЛЕЦ Васіль Яўхімавіч, н. у 1915.

Наследие слуцкого края

ГАЛЕЦ Настасся Яўхімаўна, н. у 1920.
ГАЛЕЦ Таццяна Іосіфаўна, н. у 1918.
ГАЛЕЦ Фёдар Яўхімавіч, н. у 1912.
МАКАРЭНКА Мікалай Мікалаевіч, н. у 1890.
МУРАШКЕВІЧ Вольга Трафімаўна, н. у 1925.
МУРАШКЕВІЧ Марыя Трафімаўна, н. у 1922.
МУРАШКЕВІЧ Трафім Мікітавіч, н. у 1885.
МУРАШКЕВІЧ Фядора Рыгораўна, н. у 1885.
НАВАДВОРСКАЯ Яніна Станіслававўна, н. у 1913.
ПАПОЎСКАЯ Фядора Сямёнаўна, н. у 1913.
ПЫШНІК Міхаіл Сцяпанавіч, н. у 1898.
РАДЗЮКЕВІЧ Любоў Георгіеўна, н. у 1925.
РУСАК Іван Якаўлевіч, н. у 1903.
РУСАК Ілья Якаўлевіч, н. у 1886.
САМУСЕВІЧ Агаф'я Архіпаўна, н. у 1900.
САМУСЕВІЧ Варвара, н. у 1892.
САМУСЕВІЧ Іван Самуілавіч, н. у 1935.
САМУСЕВІЧ Самуіл Сямёнавіч, н. у 1901.
САМУСЕВІЧ Сцяпан Сямёнавіч, н. у 1875.
ЧЫЖЫК Агрыпіна Піліпаўна, н. у 1903.
ЧЫЖЫК Вольга Фёдараўна, н. у 1905.
ЧЫЖЫК Іван Маркавіч, н. у 1913.
ЧЫЖЫК Мікалай Рыгоравіч, н. у 1932.
ЧЫЖЫК Надзея Маркаўна, н. у 1924.
ЧЫЖЫК Сцяпан Ермалаевіч, н. у 1886.
ЧЫЖЫК Фядора Цімафееўна, н. у 1884.
ЧЫЖЫК Цімафей Фёдаравіч, н. у 1900.
ЧЫЖЫК Яўхім Іосіфавіч, н. у 1902.
ЯРАШЭВІЧ Алена Сямёнаўна, н. у 1903.
ЯРАШЭВІЧ Ганна Дзянісаўна, н. у 1873.
ЯРАШЭВІЧ Мікалай Фёдаравіч, н. у 1926.
ЯРАШЭВІЧ Сямён Кузьміч, н. у 1873.

* * *

ДУБІНА Ніна Захараўна, н. у 1922, закатавана ў 1942.

Ніна Захараўна Дубіна нарадзілася і вырасла ў в. Валаты. З пачаткам вайны знайшла сваё месца сярод тых, хто актыўна змагаўся з ворагам. Некаторы час медыцынская сястра Дубіна была падпольшчыцай, а калі ўстанавілі сувязь з партызанамі атрада імя Фрунзе, дзе ўрачом была Любоў Мікалаеўна Бім, адразу стала ў яго рады. Неаднаразова яна ўдзельнічала ў баявых аперацыях, як медсястра выратоўвала жыццё партызан.

...Партызанскі ўзвод пад камандаваннем бясстрашнага Яцука (ён быў родам з Дзяржыншчыны) адпраўляўся на заданне. Ніна, як заўсёды, выказала жаданне пайсці на баявую аперацыю. У ваколіцах в. Адамова партызанам давялося сустрэцца і трымаць няроўны бой з фашыстамі. На полі бою смерцю храбрых загінуў камандзір узвода Яцук, яго за кулямётам замяніла Ніна Захараўна. У гэтым баі Н.З.Дубіна загінула.

ВЁСКА ДАЛЬНІЯ БАНДАРЫ

ВАСЮКЕВІЧ Фёдар Цітавіч, н. у 1917, загінуў у 1942 у партызанах.

ВЁСКА КАЗЛОВІЧЫ

ЖЫВАГЛОД Пётр Майсеевіч, н. у 1909, расстраляны ў 1942 у в. Журава.

ЖЫВАГЛОД Фёдар Ільіч, н. у 1890, расстраляны ў 1942 у Слуцку за сувязь з партызанамі.

ЛАГУН Лаўрэнцій Паўлавіч, н. у 1903, расстраляны ў 1942 у Слуцку за сувязь з партызанамі.

ЛАГУН Сафрон Паўлавіч, н. у 1906, расстраляны ў 1942 у Слуцку за сувязь з партызанамі.

ЦЯЦЕРНІК Георгій Фёдаравіч, н. у 1904, расстраляны ў 1943 у Слуцку.

ВЁСКА ЛЕСУНЫ

КАЛЯДКА Пётр Міхайлавіч, н. у 1918, загінуў у 1943 у партызанах.

КАЛЯДКА Фёкла Георгіеўна, н. у 1907, загінула ў 1944 у партызанах.

РАДЗЮК Антон Васільевіч, н. у 1906, расстраляны ў 1941 у Слуцку.

РАДЗЮК Васіль Васільевіч, н. у 1906, загінуў у 1944 у партызанах.

РАДЗЮК Ціхан Трафімавіч, н. у 1914, загінуў у 1944 у партызанах.

ВЁСКА ЯЧАВА

ЖУК Сяргей Пракопавіч, н. у 1912, расстраляны ў 1943 у Слуцку.

ЖУКАЎ Фёдар Рыгоравіч, н. у 1910, расстраляны ў 1941 у Слуцку.

ЗАХАРЭВІЧ Карней Мікалаевіч, н. у 1904, расстраляны ў 1943 у Слуцку.

ІЛЮКЕВІЧ Емяльян Мікалаевіч, н. у 1905, расстраляны ў 1944 у Слуцку.

ІЛЮКЕВІЧ Уладзімір Емяльянавіч, н. у 1922, расстраляны ў 1943 у Слуцку.

ПАПЯЛЬШ Павел Піліпавіч, н. у 1908, расстраляны ў 1942 у Слуцку.

ПАХАДНЯ Міхаіл Лявонцьевіч, н. у 1910, расстраляны ў 1942 у Слуцку за сувязь з партызанамі.

ПУПКЕВІЧ Іван Антонавіч, н. у 1925, расстраляны ў 1943 у в. Мялешкі.

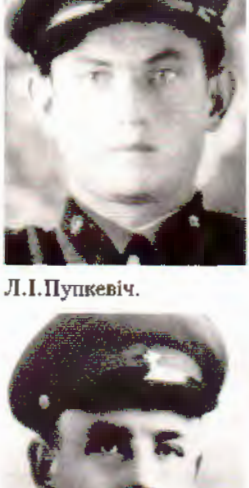
ПУПКЕВІЧ Кузьма Іванавіч, н. у 1912, расстраляны ў 1943 у Слуцку.

ПУПКЕВІЧ Лявонцій Іванавіч, н. у 1922, расстраляны ў 1943 у в. Мялешкі.

ПУПКЕВІЧ Павел Пятровіч, расстраляны ў 1943 у Слуцку.

ПУПКЕВІЧ Павел Сямёнавіч, расстраляны ў 1942 у Слуцку за сувязь з партызанамі.

Наследие слуцкого края

Л.І.Пупкевіч.

А.М.Троцкі.

Я.Ф.Акрушка.

Б.Г.Дзянісаў.

І.П.Новік.

РУСАК Мартын Данілавіч, н. у 1894, расстраляны ў 1942 у Слуцку.

СІНЯГУБ Яўген Іванавіч, н. у 1922, расстраляны ў 1942 у Слуцку за сувязь з партызанамі.

ТРОЦКІ Ануфрый Міхайлавіч, н. у 1904, расстраляны ў 1943 у Слуцку.

ТРОЦКІ Мікалай Ануфрыевіч, н. у 1920, расстраляны ў 1942 у Слуцку.

ЯКІМОВІЧ Мікалай Раманавіч, н. у 1925, забіты ў 1944.

КІРАЎСКІ СЕЛЬСАВЕТ

ВЁСКА ВЯЛІКАЕ ЖУРАВА

АФАНАСЕНКА Іосіф Іосіфавіч, н. у 1916, загінуў у партызанах.

МАСКАЛЕНКА Мікалай Рыгоравіч, загінуў у 1943 у партызанах.

ВЁСКА ІВАНСКІЯ АГАРОДНІКІ

АКРУШКА Яўген Фёдаравіч, н. у 1918, загінуў у 1942 у партызанах.

ЛЮЦКО Іван Захаравіч, н. у 1923, забіты ў 1944 у Слуцку.

ЛЮЦКО Фёдар Георгіевіч, н. у 1915, загінуў у 1944 у партызанах.

ВЁСКА КІРАВА

БАЛОШКА Рыгор Піліпавіч, н. у 1922, загінуў у 1943 у партызанах у в. Панічы.

ЖЫГМЯНТОВІЧ Міхаіл Васільевіч, н. у 1928, загінуў у 1944 у партызанах у Любанскім р-не.

ЖЫГМЯНТОВІЧ Ульяна Цярэнцьеўна, н. у 1904, загінула ў 1944 у партызанах у Любанскім р-не.

КАРАНЕВІЧ Андрэй Сямёнавіч, загінуў у 1943 у партызанах.

КУЛЕШ Іван Мікітавіч, н. у 1916, загінуў у 1943 у партызанах.

МАЦЮШЧАНКА Мікалай Якаўлевіч, н. у 1919, загінуў у 1944 у партызанах у Старобінскім р-не.

СТОЦКІ Міхаіл Паўлавіч, загінуў у 1943 у в. Майскае Жлобінскага р-на.

ШАБЛОЎСКІ Васіль Іосіфавіч, загінуў у партызанах.

ВЁСКА КЛЯПЧАНЫ

ДАВІДОВІЧ Трафім Пракопавіч, н. у 1917, загінуў у 1943 у партызанах у Любанскім р-не.

ДЗЯНІСАЎ Барыс Гаўрылавіч, н. у 1926, загінуў у 1943 у партызанах у Любанскім р-не.

НОВІК Іван Пятровіч, н. у 1911, загінуў у 1942 у партызанах у в. Старына.

ВЁСКА НАВАДВОРЦЫ

БАГУНОЎ Максім Іванавіч, н. у 1914, падпольшчык, загінуў у 1943.

КОРЗУН Аляксандр Сямёнавіч, н. у 1915, расстраляны ў 1943 за сувязь з партызанамі.

КОРЗУН Мікалай Сямёнавіч, н. у 1912, расстраляны ў 1943 за сувязь з партызанамі.

КОХАН Міхаіл Якімавіч, н. у 1918, расстраляны ў 1943 за сувязь з партызанамі.

ЛАСЕВІЧ Аляксандр Еўдакімавіч, н. у 1912, загінуў у 1944 у партызанах.

РАДЗЮК Аляксандр Герасімавіч, н. у 1922, загінуў у 1943 у партызанах у в. Варажылава Гомельскай вобл.

Наследие слуцкого края

РАДЗЮК Мікалай Герасімавіч, н. у 1924, загінуў у 1943 у партызанах у в. Колкі Гомельскай вобл.

З дзённіка М.Г.Радзюка

...19 жніўня 1941 г. *Фронт далёка. Прафашысцкія газеткі паведамляюць, што нямецкія войскі занялі Смаленск, стаяць на подступах да Ленінграда і Кіева... Знайшоў тры гранаты з запаламі і яшчэ 4 запалы, крыху патронаў.*

27 лютага 1942 г. *Цвёрда рашыў на лета падацца ў партызаны.*

28 лютага. *Вечарам аднавяскоўцы У.І.Хіль, І.І.Кохан і С.П.Кулік прынеслі мне наган, які яны знайшлі пад мостам у час работы.*

8 красавіка. *Я, Ілья К. і Шура К. склалі кароткі план нашага адыходу ў партызаны.*

19 мая. *Подлыя нямецкія каты павесілі ўчора 33 савецкіх патрыётаў. Адзін з іх кінуўся быў на плот, каб уцячы, але куля дагнала яго. Быў адзін хлапец гадоў семнаццаці. Калі яго падвялі да шыбеніцы, ён крыкнуў: «Сволачы! Усіх нас не перавешаеце! Савецкі народ адпомсціць за нас! Бывайце, таварышы!»*

21 жніўня. *Сёння ноччу над горадам праляцеў савецкі самалёт. Як прыемна было слухаць песню яго маторaў, якая сведчыла, што Чырвоная Армія жыве і наносіць удары па ворагу.*

26 жніўня. *Ноччу партызаны спалілі 5 складоў у Слуцку.*

24 лістапада. *Вечарам даведаўся ад хлопцаў, што 15 ваеннапалонных пайшлі ў партызаны, захапіўшы з сабой адабраныя ў фашыстаў вінтоўкі, кулямёт, пару коней, прадукты.*

27 лістапада. *Міша С. расказаў, што ўчорашнім 15 ваеннапалонных былі падрыхтаваны М.Багуновым. Ён абяцаў пазнаёміць мяне з ім для таго, каб разам змагацца супраць захопнікаў.*

29 лістапада. *Нягледзячы на мяцеліцу, я накіраваўся ў горад для выканання задання, даручанага мне падпольнай арганізацыяй. Заданне выканана.*

1 сакавіка 1943 г. *Я еду ў партызаны. Дабраўся да в. Нежайка. Сустрэча з Багуновым. Пачаліся партызанскія будні.*

2 красавіка. *Жэні Ласевіч далі заданне атруціць прадукты ў нямецкай афіцэрскай сталовай. Сваё заданне яна выканала з поспехам. 6 гадаў памерла, а 20 ледзь адкачалі.*

29 мая. *Прыняў першае баявое хрышчэнне ў в. Колкі, якую брыгада Кулікоўскага ачысціла ад нямецкіх наймітаў.*

15 ліпеня. *Сёння прыняў партызанскую прысягу.*

24 ліпеня. *Разам з групай у колькасці 10 чалавек накіраваліся на падрыў чыгункі. Мая задача — замаскіраваць міну. Уся прыдарожная паласа завалена лесам, падысці вельмі цяжка. Але мы пераадолелі перашкоду. Праз мінут 5 міна была закладзена. Толькі шашкамі падарвалі тэлеграфныя слупы і некалькі рэек.*

А.Г.Радзюк.

М.Г.Радзюк.

15 верасня. *Камандаванне атрада накіравала мяне з групай у чатыры чалавекі ў Слуцкі раён на спецзаданне. Ужо тройчы падвяргаўся смяротнай небяспецы, усё адзенне на мне пасечана асколкамі гранаты. Праз пастуха Шуру Корзуна даведаліся, што немцы рыхтуюць для адпраўкі на фронт некалькі сот тон сена. Даручылі Корзуну спаліць яго. Далі яму порах, бутэльку з гаручай вадкасцю. Ён з заданнем справіўся паспяхова. У другі раз я з Васілём Кадышам спыніў дзве падводы з сенам. Возчыкам прапанавалі злезці, а самі паехалі на сенасклад. Па дарозе ў вазы запхнулі міны з запальваючым рэчывам. Сена скінулі на складзе і паехалі назад. Немцы на нас і ўвагі не звярнулі. Праз некалькі гадзін на складзе ўспыхнуў пажар. Згарэла 50 тон сена.*

19 верасня. *За выключэннем адзінак, пераважная большасць жыхароў горада працуе на карысць партызан. Камісар горада выдае ўсё новыя і новыя загады па барацьбе з партызанскім рухам. Усе больш расстрэльвалі і вешалі ў Слуцку. Штодзённа дзесяткі сем'яў ідуць у партызаны.*

24 верасня. *Сёння ў маім жыцці памятны дзень: камандаванне атрада назначыла мяне камандзірам другога аддзялення першага ўзвода. Забяспечыў адпраўку сям'і ў партызаны.*

23 кастрычніка. *З групай у 3 чалавекі адправіўся на падрыў чыгункі ў раён паміж Пціччу і Калінкавічамі. На наступны дзень спрабавалі падысці да дарогі каля в. Мышань, але безвынікова.*

25 кастрычніка. *Па дарозе на в. Міхнавічы сустрэлі двух ваеннапалонных, якія збеглі з-пад варты са станцыі. Аднаго ўзялі з сабой, другога пакінулі ў вёсцы. Як толькі сцямнела, мы пачалі дзейнічаць. Падыход да чыгункі пралягаў па чыстым полі. Не дайшлі да палатна метраў 20, як пачуўся грукат колаў і шум паравоза. Залеглі, прапусцілі цягнік. Толькі прайшоў першы, як пачуўся ўдалечыні грукат другога эшалона. Мы кінуліся да палатна. Толькі заклалі міну, як паказаліся фары паравоза. Паспелі*

Наследие слуцкого края

М.М.Сакаловіч.

адбегчы метраў на 200, раздаўся выбух. Вагоны паляцелі пад адхон.

6 лістапада. *Рашылі злавіць намесніка начальніка паліцыі гарнізона Колкі. Вечарам падышлі да яго хаты. Святла ў вокнах не было, і мы рашылі чакаць. Праз мінуту паліцай выйшаў на двор. Я падбег да яго і загадаў узняць рукі ўверх. Ён кінуўся бегчы. Я націснуў на спускавы курок аўтамата — асечка! Валодзя Хіль выстраліў услед, але было позна. Тады мы вывесілі чырвоны сцяг і замініравалі дом.*

15 лістапада. *На шашэйнай дарозе ад Мышанкі да Пцічы заклалі 2 міны. Падарвалася аўтамашына і падвода з немцамі. Забіта 9 салдат, 6 коней.*

16 лістапада. *Зрабіўшы пад'ём у 3 гадзіны раніцы, пайшлі на заданне ў паліцэйскі гарнізон Колкі...*

На гэтым дзённік Мікалая Радзюка абрываецца. 21 лістапада, пры выкананні задання ў паліцэйскім гарнізоне Колкі, ён быў забіты. Пасмяротна ўзнагароджаны ордэнам Айчыннай вайны II ступені.

Дзённік захоўваецца ў фондах Слуцкага краязнаўчага музея.

САКАЛОВІЧ Міхаіл Мікітавіч, н. у 1919, расстраляны гестапаўцамі ў 1943.

САКАЛОВІЧ Фёдар Мікітавіч, н. у 1915, загінуў у 1943 у партызанах на Віцебшчыне.

ВЁСКА НОВЫ ДВОР

КАЗЛОЎСКІ Мікалай Станіслававіч, н. у 1920, загінуў у 1943 у партызанах.

НОВІК Міхаіл Андрэевіч, н. у 1923, загінуў у 1944 у партызанах.

ВЁСКА ПРАЦАВІЧЫ

ДАБРАЛЕТ Дзмітрый Сяргеевіч, н. у 1916, загінуў у 1941 у партызанах.

ПЕКАР Марта, расстраляна ў сакавіку 1944.

УРУБЛЕЎСКАЯ Аляксандра Ціханаўна, расстраляна ў сакавіку 1944.

УРУБЛЕЎСКАЯ Зінаіда Іванаўна, расстраляна ў сакавіку 1944.

ВЁСКА УСТРАНЬ

ЛАМЕЙКА Іван Георгіевіч, н. у 1906, загінуў у 1944 у партызанах.

ЛЕНІНСКІ СЕЛЬСАВЕТ

ВЁСКА ЛЕНІНА

Жыхары яўрэйскай нацыянальнасці, расстраляныя гітлераўцамі ў 1942 г.:

ГАНЕВІЧ Майсей Лейбавіч, н. у 1890.

ДОРСКАЯ Соф'я Маркаўна, н. у 1886.

КУШАЛЕЎСКАЯ Роза Гілераўна, н. у 1875.

ЛЕВІН Борух Завелеў, н. у 1879.

ЛЕВІН Бярна Гіршаў, н. у 1882.

ЛЕВІН Генах Бяркавіч, н. у 1932.

Помнік ахвярам фашызму ў в. Леніна.

Наследие слуцкого края

ЛЕВІН Зэлік Рубінаў, н. у 1930.
ЛЕВІН Рубен Завелеў, н. у 1895.
ЛЕВІНА Бейлька Лейбаўна, н. у 1879.
ЛЕВІНА Елька Беркаўна, н. у 1926.
ЛЕВІНА Любоў Беркаўна, н. у 1927.
ЛЕВІНА Любоў Рубінаўна, н. у 1926.
ЛЕВІНА Міня Борухаўна, н. у 1909.
ЛЕВІНА Шуля Абрамаўна, н. у 1900.
ЛЬВОВІЧ Абрам Бенцыянавіч, н. у 1930.
ЛЬВОВІЧ Бенцыян Самуілавіч, н. у 1895.
ЛЬВОВІЧ Гірш Бенцыянавіч, н. у 1927.
ЛЬВОВІЧ Фаня Моткава, н. у 1900.
ЛЬВОВІЧ Цыля Самуілаўна, н. у 1911.
ЛЮБЕЦКАЯ Бася Майсееўна, н. у 1929.
ЛЮБЕЦКАЯ Дзвейра Майсееўна, н. у 1927.
ЛЮБЕЦКАЯ Ента Міхораўна, н. у 1925.
ЛЮБЕЦКАЯ Леся Шахнаўна, н. у 1900.
ЛЮБЕЦКАЯ Сара Мордухаўна, н. у 1900.
ЛЮБЕЦКАЯ Шахна Міхораўна, н. у 1928.
ЛЮБЕЦКІ Айзік Міхолаў, н. у 1932.
ЛЮБЕЦКІ Ёсель Майсеевіч, н. у 1925.
ЛЮБЕЦКІ Майсей Элеў, н. у 1897.
ЛЮБЕЦКІ Міхаіл Элеў, н. у 1900.
МАРГОЛІН Зелін Хацкевіч, н. у 1886.
МАРГОЛІНА Соня Зелекаўна, н. у 1926.
МАРГОЛІНА Хана Янкелеўна, н. у 1889.
МІНАКЕР Борух Міхолаў, н. у 1934.
МІНАКЕР Ента Міхолаўна, н. у 1929.
МІНАКЕР Майсей Міхолаў, н. у 1931.
МІНАКЕР Міхаіл Мордухаў, н. у 1904.
МІНАКЕР Песя Файвелеўна, н. у 1901.
МІРСКАЯ Ітка Лейбаўна, н. у 1915.
МІРСКАЯ Любоў Майсееўна, н. у 1933.
МІРСКАЯ Сара Зусеўна, н. у 1874.
МІРСКАЯ Фаня Янкелеўна, н. у 1907.
МІРСКАЯ Хана Майсееўна, н. у 1930.
МІРСКІ Еня Вульфаў, н. у 1910.
МІРСКІ Майсей Лейбавіч, н. у 1904.
МЛОТАК Лея Захараўна, н. у 1919.
МЛОТАК Міня Фалікаўна, н. у 1888.
МЛОТАК Эля Ёселеўна, н. у 1910.
ПАСТРОН Залман Шлемаў, н. у 1911.
ПАСТРОН Марыя Хоніна, н. у 1930.
ПАСТРОН Рэля Абрамаўна, н. у 1881.
ПАСТРОН Соф'я Шлемаўна, н. у 1918.
ПАСТРОН Хана Шлемаўна, н. у 1914.
ПАСТРОН Хоня Гілераў, н. у 1905.
ПАСТРОН Эля Абрамаўна, н. у 1906.
ПАСТРОН Эця Хоніна, н. у 1934.
ПАСТРОН Яўсей Хонін, н. у 1939.
ПЕКЕР Арон.
ПЕКЕР Гіта Ізраілаўна, н. у 1905.
ПЕКЕР Дора Лейбаўна, н. у 1931.
ПЕКЕР Ізраіль Лейбавіч, н. у 1928.
ПЕКЕР Лейба Майсееў, н. у 1902.
ПЕКЕР Лея, н. у 1923.
ПЕКЕР Ліба.
ПЕКЕР Матля, н. у 1923.
ПЕКЕР Мейра.
ПЕКЕР Сімха.
ПРАКАПЕНЯ Іван Фёдаравіч, н. у 1903.
СІНАЙСКАЯ Малка Аронаўна, н. у 1908.
СІНАЙСКАЯ Песя Еліна, н. у 1934.
СІНАЙСКАЯ Фейга, н. у 1866.
СІНАЙСКІ Еля Бін, н. у 1902.
ФІШКІН Іцка Шмуйлаў, н. у 1921.
ФІШКІНА Рося.
ШКЛЯР Мордух Майсеевіч, н. у 1875.
ШКЛЯР Хана Гілераўна, н. у 1875.
ШТАРКЕР Алег Уладзіміравіч, н. у 1936.
ШЭЎКІН Лейаар Мордухаў, н. у 1926.
ШЭЎКІН Мордух Іцкаў, н. у 1875.
ШЭЎКІНА Лея Абрамаўна, н. у 1884.
ШЭЎКІНА Роза Мордухаўна, н. у 1921.
ЯСЕВІЧ Сямён Міхайлавіч, н. у 1910, загінуў у 1943 у в. Леніна.

ВЁСКА НЯВЯЗЦЫ

ЖАЛЕЙКА Міхаіл Іванавіч, н. у 1924, загінуў у 1941 у Слуцку.
КАНАНОВІЧ Марыя Апанасаўна, загінула ў 1942 у Слуцку.

ВЁСКА СЛАВІНСК

ПАЎЛОВІЧ Марыя Сямёнаўна, загінула ў 1942 у Слуцку.
ШАЙПАК Марыя Іосіфаўна, загінула ў 1942 у Слуцку.

ВЁСКА ШАЛАВІЧЫ

ЛОЙКА Іосіф Антонавіч, н. у 1925, расстраляны ў 1943 у в. Сяроднікі.

МАЯЦКІ СЕЛЬСАВЕТ

ВЁСКА БОРКІ

РАДЗЮКЕВІЧ Марыя Адамаўна, н. у 1912, расстраляна.
ЯНОВІЧ Марыя Мікалаеўна, н. у 1910, вывезена ў Германію, дзе і загінула ў 1946.

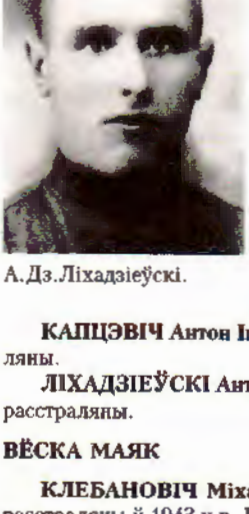
ВЁСКА ВЕТКА

БРАНАВЕЦ Іван Цімафеевіч, н. у 1906, расстраляны ў 1944 у в. Леткаўшчына.
НАВУМАВА Ніна Навумаўна, н. у 1924, загінула ў 1943.
ФУРМІНСКІ Антон Сафропавіч, н. у 1925, расстраляны ў 1943 у в. Грэск.
ХРОМАЎ Васіль Мікалаевіч, н. у 1918, расстраляны ў 1943 у в. Грэск.

ВЁСКА КЛЕШАВА

ВАНЬКЕВІЧ Мікалай Паўлавіч, н. у 1924, падарваўся на варожай міне.

Наследие слуцкого края

А.Дз.Ліхадзіеўскі.

В.А.Лешчанка.

М.М.Хлебка.

КАПЦЭВІЧ Антон Іванавіч, н. у 1908, расстраляны.

ЛІХАДЗІЕЎСКІ Антон Дзмітрыевіч, н. у 1919, расстраляны.

ВЁСКА МАЯК

КЛЕБАНОВІЧ Міхаіл Васільевіч, н. у 1918, расстраляны ў 1943 у в. Грэск.

МЯЦЕЛЬСКАЯ Ганна Сямёнаўна, н. у 1906, расстраляна ў 1944.

Помнік ахвярам фашызму ў в. Кублішча.

ВЁСКА МУСІЧЫ

ЛЕШЧАНКА Віктар Адамавіч, н. у 1912, расстраляны ў 1942.

ХЛЕБКА Максім Максімавіч, н. у 1912, расстраляны ў 1943.

ВЁСКА ШУЛЯКІ

КАРПОВІЧ Адам, н. у 1892, расстраляны ў 1943.

СІНІЦКІ Іван Іосіфавіч, н. у 1920, расстраляны ў 1942 у в. Сярагі.

СЫЦЬКО Аляксандр Аляксандравіч, н. у 1923, расстраляны ў 1943 у в. Грэск.

ПАЎСТЫНСКІ СЕЛЬСАВЕТ

ВЁСКА ЗАГРАДДЗЕ

ЕЗАВІТ Фама Фядосавіч, н. у 1890, расстраляны ў 1941.

ХАЦЬКО Іван Цімафеевіч, н. у 1893, расстраляны ў 1942.

ВЁСКА КУБЛІШЧА

17 чэрвеня 1943 г. нямецка-фашысцкімі акупантамі былі расстраляны:

КУЛАКОЎСКАЯ Сцепаніда, сыны **Віктар** і **Анатоль**.

МАХНОВІЧ Уладзімір Васільевіч, маці **Аксіння**, дачка **Алена**.

РАМАНЕНЯ Дар'я, дочкі **Аўдоля, Праскоўя**, унукі **БАРАНАЎ Яўген, БАРАНАВА Людміла**.

РАМАНЕНЯ Сцяпан Андрэевіч.

РАСІЧ Анастасія Іванаўна, сыны **Фёдар, Аляксандр**, дочкі **Зоя, Ніна**.

РАСІЧ Даніла Сцяпанавіч.

ХАРКОЎСКАЯ Алена.

ХАРКОЎСКАЯ Алена, дочкі **Соф'я, Марыя**, сын **Уладзімір**.

ХАРКОЎСКАЯ Зінаіда Мікалаеўна, дочкі **Марыя, Надзея**.

ХАРКОЎСКІ Мітрафан Платонавіч.

Наследие слуцкого края

ХАРКОЎСКІ Пятрон Платонавіч.
ХАРКОЎСКІ Сямён Платонавіч.
ШЫЛОВІЧ Наталля Сцяпанаўна, сын **Аляксандр.**

ВЁСКА МЕРАШЫНО

ЖАЎРЫД Іван Уладзіміравіч, н. у 1903, расстраляны ў 1942.
ЖУК Цімафей Ігнатавіч, н. у 1901, расстраляны ў 1942 у Слуцку.
РАМАНЕНЯ Іван Фёдаравіч, н. у 1897, расстраляны ў 1942.
РАМАНЕНЯ Пётр Фёдаравіч, н. у 1900, расстраляны ў 1942.

ВЁСКА ПАЎСТЫНЬ

ВЯРОЎКА Аляксандр Антонавіч, н. у 1910, расстраляны ў 1942.
ВЯРОЎКА Аўдоцця Пятроўна, н. у 1911, расстраляна ў 1942.
ЖУК Іван Пятровіч, н. у 1910, павешаны ў 1942.
ЖУК Мікалай Іванавіч, н. у 1916, загінуў у 1944 у партызанах.
ЖУК Павел Піліпавіч, н. у 1905, расстраляны ў 1942.
ЖУК Павел Пятровіч, н. у 1905, расстраляны ў 1942.
ЖУК Фёдар Паўлавіч, загінуў у 1944 у партызанах.
ЖУК Якаў Максімавіч, н. у 1910, расстраляны ў 1943.

ВЁСКА РАБАК

АНДРУСЕВІЧ Аляксандр Фёдаравіч, н. у 1904, расстраляны ў 1943.
АРАСТОВІЧ Пётр Сцяпанавіч, н. у 1903, загінуў у 1944 у партызанах.
ГУТКОЎСКАЯ Алена Сямёнаўна, н. у 1897, загінула ў 1944 у партызанах.
ГУТКОЎСКІ Іван Сямёнавіч, н. у 1904, загінуў у 1944 у партызанах.
МІХНЕВІЧ Мікалай Іванавіч, н. у 1925, загінуў у 1943 у партызанах.
ПУПКЕВІЧ Ілья, расстраляны ў 1942.
ПУПКЕВІЧ Юлія, н. у 1904, расстраляна ў 1941.
ШУБА Мікалай Нікіфаравіч, н. у 1925, загінуў у 1943 у партызанах.

ПЕРШАМАЙСКІ СЕЛЬСАВЕТ

ВЁСКА АПАЛІНЫ

ДУБОВІК Пётр Цімафеевіч, н. у 1908.
ЛЕШЧАНКА Іван Андрэевіч.
ЛЕШЧАНКА Лазар Якаўлевіч, н. у 1912.
ЛОЙКА Ганна Францаўна, н. у 1903.
НЯРОНСКАЯ Зінаіда Аляксандраўна, н. у 1924.
НЯРОНСКАЯ Ірына, н. у 1912.
НЯРОНСКІ Аляксандр Львовіч, н. у 1910.
ПЯТРОЎСКАЯ Аляксандра, н. у 1890.
ПЯТРОЎСКАЯ Леаніда Арсеньеўна, н. у 1927.
ПЯТРОЎСКІ Даям'ян, н. у 1886.
СЕМЯНОВІЧ Валянціна Максімаўна, н. у 1925.
СЕМЯНОВІЧ Ніна Сямёнаўна, н. у 1915.
СЕМЯНОВІЧ Язэп Марцінавіч, н. у 1910.
СЦЕПАНОВІЧ Пелагея Сямёнаўна, н. у 1911.
ТАРАСЕВІЧ Аліпіа Іванаўна, н. у 1912.
ТАРАСЕВІЧ Аляксандр Уладзіміравіч, н. у 1930.
ТАРАСЕВІЧ Сяргей Уладзіміравіч, н. у 1930.
ТАРАСЕВІЧ Уладзімір Кандратавіч, н. у 1912.
ФІЛІПЧЫК Вольга Мікалаеўна, н. у 1925.
ФІЛІПЧЫК Вольга Хведараўна, н. у 1894.
ФІЛІПЧЫК Мікалай Мікалаевіч, н. у 1890.
ФІЛІПЧЫК Павел Мікалаевіч, н. у 1912.
ФІЛІПЧЫК Таццяна Мікалаеўна, н. у 1927.
ЦІШКЕВІЧ Пётр Андрэевіч, н. у 1908.
ШКУРСКІ Іосіф, н. у 1901.
ШУМЕЛЬЧЫК Аляксандр Фларыянавіч, н. у 1922.
ШУМЕЛЬЧЫК Лідзія Фларыянаўна, н. у 1927.
ШУМЕЛЬЧЫК Марыя, н. у 1907.
ШУМЕЛЬЧЫК Пётр Фларыянавіч, н. у 1918.
ШУМЕЛЬЧЫК Софія Фларыянаўна, н. у 1927.
ШУМЕЛЬЧЫК Фларыян, н. у 1902.

* * *

Жыхары в. Апаліны, вывезеныя ў час вайны ў Германію, чый лёс невядомы.:

ГУБЧЫК Андрэй Іванавіч, н. у 1910.
ГУРБАНОВІЧ Вольга Тамашаўна, н. у 1915.
КАЛЯДА Сцяпан Станіслававіч, н. у 1910.
ЛАБКОВІЧ Іван Іванавіч, н. у 1922.
ЛЕШЧАНКА Андрэй Максімавіч, н. у 1913.
ЛЕШЧАНКА Андрэй Пятровіч, н. у 1913.
ЛІСАКОВІЧ Іван Аляксандравіч, н. у 1915.
СЕМЯНОВІЧ Павел Марцінавіч, н. у 1910.
СЦЕПАНОВІЧ Фёдар Мінавіч, н. у 1915.

ВЁСКА БАРАВАЯ

БЯРНАЦКАЯ Марыя Ігнатаўна, н. у 1905.
БЯРНАЦКІ Мікалай Пятровіч, н. у 1930.
ЛАПЕЦ Ірына Андрэеўна, н. у 1896.
ЛЯХ Андрэй Васільевіч, н. у 1901.
ЛЯХ Ганна Баляслававўна, н. у 1909.
ЛЯХ Фёкла Пятроўна, н. у 1905.
ЧУМАК Хведар Паўлавіч, н. у 1890.
ЯЦКА Еўдакія Антонаўна, н. у 1893.
ЯЦКА Іван Аляксандравіч, н. у 1895.

ВЁСКА БЕРАЗІНЕЦ

Жыхары вёскі, расстраляныя і спаленыя жывымі 23 лютага 1943 г.:

БУЛЫНКА Вольга Іванаўна.
БУЛЫНКА Вячаслаў.
БУЛЫНКА Лідзія Марцінаўна.

Наследие слуцкого края

БУЛЫНКА Марцін Марцінавіч.
БУЛЫНКА Міхаіл Марцінавіч.
БУЛЫНКА Хвядора.
ІЕДКА Антон Іосіфавіч.
ІЕДКА Вольга.
ІЕДКА Зінаіда Іосіфаўна.
ІЕДКА Іосіф Аляксандравіч.
ІЕДКА Лідзія Рыгораўна.
ІЕДКА Марыя.
ЛІСОЎСКАЯ.
ЛІСОЎСКАЯ Валянціна.
ЛІСОЎСКАЯ Марыя.
ЦВІРКО Аляксандр.
ЦВІРКО Анеля.
ЦВІРКО Ганна Фадзееўна.
ЦВІРКО Леакадзія Фадзееўна.
ЦВІРКО Софія.
ЦВІРКО Фадзей.
ЦВІРКО Хведар Аляксандравіч.
ЦВІРКО Ясь.

ВЁСКА ГОЛЬЧЫЦЫ

АДАМОВІЧ Іван Ігнатавіч, н. у 1906.
АЛЕКСАНДРОВІЧ Мікалай Віктаравіч, н. у 1914.
БУГАРЭВІЧ Васіль Цімафеевіч, н. у 1903.
БУРАК Марыя Мікалаеўна, загінула ў 1943 у партызанах.
ГАРБАЦЭВІЧ Раман Емяльянавіч, н. у 1895.
ГУБЧЫК Адарка Радзівонаўна, н. у 1905.
ГУБЧЫК Любоў Яўхімаўна, н. у 1929.
ГУБЧЫК Надзея Яўхімаўна, н. у 1931.
ГУБЧЫК Яўхім Хведаравіч, н. у 1903.
ГУЗНЕЙ Ефрасіння Арцёмаўна, н. у 1903.
ГУЗНЕЙ Іван Іванавіч, н. у 1925.
ГУЗНЕЙ Іван Сцяпанавіч, н. у 1897.
ГУРЫНОВІЧ Пётр Міхайлавіч, н. у 1898.
ГУТКОЎСКАЯ Ірына Дамітрыеўна, н. у 1918.
ЖАЎРЫД Таццяна Яраславаўна, н. у 1906.
ЗАХАР'ЕВА Вольга Дамітрыеўна, н. у 1912.
ЗАХАР'ЕВА Марыя Хведараўна, н. у 1916.
ІВАНОЎСКІ Дзяніс Іванавіч, н. у 1902.
КРОТ Аляксандр Радзівонавіч, н. у 1928.
КРОТ Аніота Дамітрыеўна, н. у 1921.
КРОТ Ефрасіння Міхайлаўна, н. у 1900.
КРОТ Іван Іванавіч, н. у 1919.
КРОТ Іван Цімафеевіч, н. у 1895.
КРОТ Карней Сямёнавіч, н. у 1909.
КРОТ Марыя Маркаўна, н. у 1916.
КРОТ Міхаіл Раманавіч, н. у 1914.
КРОТ Пімен Сцяпанавіч, н. у 1891.
КРОТ Сцяпан Іосіфавіч, н. у 1930.
КРОТ Цімафей Мікітавіч, н. у 1910.
КУПЧЭНЯ Марыя Тарасаўна, н. у 1911.
МАХЛАЙ Пётр Цімафеевіч, н. у 1904.
ПАРХІМОВІЧ Марыя Захараўна, н. у 1912.
ПАРХІМОВІЧ Юлія Захараўна, н. у 1910.
ПАЎЛЮКЕВІЧ Сцяпан Рыгоравіч, н. у 1896.
РУБСКІ Пётр Фёдаравіч, н. у 1914.
РУДАКОЎСКІ Іосіф Міхайлавіч, н. у 1906.
САКАЛОЎСКІ Іван Карпавіч, загінуў у 1943 у партызанах.
САКАЛОЎСКІ Уладзімір Карпавіч, н. у 1916.
ТАРАН Іван Захаравіч, н. у 1903.
ФІЛІПОВІЧ Васіліна Фамінічна, н. у 1891.
ФІЛІПОВІЧ Пётр Андрэевіч, н. у 1887.
ФІЛІПОВІЧ Сяргей Сяргеевіч, н. у 1917, загінуў у 1943 у партызанах.
ШКУРСКАЯ Анця Мікітаўна, н. у 1910.
ШКУРСКІ Сцяпан Адамавіч, н. у 1910.
ЯРМАК Арцём Арцёмавіч, н. у 1918.
ЯРМАК Іван Парфенавіч, н. у 1907.
ЯРМАК Яфім Іванавіч, н. у 1884.
ЯЦКА Пелагея Дзмітрыеўна, н. у 1903.

* * *

Жыхары в. Гольчыцы, вывезеныя ў час вайны ў Германію, чый лёс невядомы:

БОЙКА Даніла Васільевіч, н. у 1902.
БОЙКА Іван Васільевіч, н. у 1900.
БУРАК Марыя Васільеўна, н. у 1926.
ГУЗІК Мацвей Максімавіч, н. у 1903.
ЕРМАКОЎ Гардзей Пятровіч, н. у 1903.
КАЗЮЧЫЦ Антон Сцяпанавіч, н. у 1905.
КРОТ Васіль Юстынавіч, н. у 1907.
КРОТ Дзям'ян Дзям'янавіч, н. у 1912.
КРОТ Іван Мікітавіч, н. у 1915.
КРОТ Іван Сямёнавіч, н. у 1920.
КРОТ Цімафей Нічыпаравіч, н. у 1905.
КРОТ Цімафей Самуілавіч, н. у 1914.
МАХЛАЙ Іван Ціханавіч, н. у 1903.
МІЦКЕВІЧ Уладзімір Іванавіч, н. у 1912.
ПАРХІМОВІЧ Іван Ануфрыевіч, н. у 1912.
РУДАКОЎСКІ Іван Міхайлавіч, н. у 1909.
САЛАНОВІЧ Дзмітрый Максімавіч, н. у 1905.
СНІТКО.
ЧЭХ Антон Паўлавіч, н. у 1907.
ЧЭХ Віктар Паўлавіч, н. у 1910.
ЯРМАК Іван Дзмітрыевіч, н. у 1915.
ЯРМАК Цімафей Дзмітрыевіч, н. у 1910.

ВЁСКА ЖЫЛІНКА

АЧАПОЎСКАЯ Вольга Піліпаўна, н. у 1900.
АЧАПОЎСКІ Андрэй Аляксандравіч, н. у 1896.

ВЁСКА ЗАДОЎБА

АЛЕНСКАЯ Ідалія.
БАГУШКЕВІЧ.
БАГУШКЕВІЧ Аляксандра.
БАГУШКЕВІЧ Марыя.
БАГУШКЕВІЧ Мікалай.
БАГУШКЕВІЧ Уладзімір.
СТАСЕВІЧ Алена.
ЧЫГОРСКАЯ Аляксандра.
ЧЫГОРСКАЯ Анастасія.

Наследие слуцкого края

ХУТАР КАБЫЛІНА БАЛОТА

Жыхары хутара, расстраляныя і спаленыя жывымі 23 лютага 1943 г.:

КАМІНСКАЯ.
КАМІНСКАЯ Аляксандра.
КАМІНСКАЯ Анета.
КАМІНСКІ.
КОРБУТ Мікалай.

ВЁСКА КАЛЬЧЫЦЫ

АКУЛОВІЧ Васіль Андрэевіч, н. у 1912.
ДАЙЛІД Аляксей Рыгоравіч, н. у 1925, загінуў у 1943 у партызанах.
ДРАГУН Аляксей Сямёнавіч, загінуў у 1942 у партызанах.
ДРАГУН Дамітрый Емяльянавіч, н. у 1906, у час вайны вывезены ў Германію, лёс невядомы.
КАЗАК Фядосся Васільеўна, н. у 1872.
КАНАНОВІЧ Аляксей Іванавіч, н. у 1905.
КАНАНОВІЧ Ганна Аляксееўна, н. у 1938.
КАНАНОВІЧ Ганна Мікалаеўна, н. у 1903.
КАНАНОВІЧ Фёдар Кузьміч, н. у 1914, у час вайны вывезены ў Германію, лёс невядомы.
СТРАХОВІЧ Аляксандр Герасімавіч, загінуў у партызанах.
УЛАСЕВІЧ Іван Паўлавіч, н. у 1870.

ВЁСКА КОШЫШЧА

АЛЬХОВІК Пётр Мікалаевіч, н. у 1914.
ДУБОВІК Вячаслаў Іванавіч, н. у 1925.

ВЁСКА КРАСНАЕ

Жыхары вёскі, расстраляныя і спаленыя жывымі 23 лютага 1943 г.:

БАЛАХОЎСКІ Іосіф Пятровіч.
РАБЦЭВІЧ.
РАБЦЭВІЧ Марыя.
РАБЦЭВІЧ Уладзімір і трое яго дзяцей.

ВЁСКІ КРУШНІКІ

ДОЎНАР Адам Антонавіч.
ДОЎНАР Марыя.
КОРЗУН Валянціна Іванаўна.
КОРЗУН Вольга Лук'янаўна.
КОРЗУН Ганна Іванаўна.
КОРЗУН Зінаіда Анатольеўна.
КОРЗУН Іван Канстанцінавіч.
КОРЗУН Ксенія Іванаўна.
КОРЗУН Надзея Рыгораўна.
КОРЗУН Ніна Анатольеўна.
КОРЗУН Павел Канстанцінавіч.
САКАЛОЎСКАЯ Марыя Якаўлеўна.
ЯСІМЧЫК Аляксандр Ільіч.
ЯСІМЧЫК Аўдоцця Іванаўна.
ЯСІМЧЫК Ілья Нікіфаравіч.
ЯСІМЧЫК Ліза Францаўна.

ВЁСКА КУЛІКІ

КОРШАК Захар Дзям'янавіч, н. у 1903, у час вайны вывезены ў Германію, лёс невядомы.
КОРШАК Захар Цімафеевіч, н. у 1892, расстраляны ў 1944 за сувязь з партызанамі.
ЛЕШЧАНКА Васіль Дзям'янавіч, н. у 1903.
ЛЯХ Дзмітрый Мітрафанавіч, н. у 1918, загінуў у 1943 у партызанах.
МЕЛЯШКЕВІЧ Юльян Вікенцьевіч, н. у 1913, загінуў у 1943 у партызанах.

ВЁСКА НАВІНКІ

АКУЛІЧ Надзея Мацвееўна, н. у 1914.
СКРЫДЛЕЎСКІ Аляксандр Юльянавіч, н. у 1926, загінуў у партызанах.
ШВЫДРЫК Вольга Пятроўна, н. у 1910.

ВЁСКА НІВА

КРАЎЧАНКА Рыгор Сцяпанавіч, н. у 1897.
ЛАПЕЦ Іван Мікітавіч, н. у 1912.
ЛАПЕЦ Рыва Вульфаўна, н. у 1918.
ФЕДАРОВІЧ Рыгор Уладзіміравіч, н. у 1915.

* * *

Жыхары в. Ніва, вывезеныя ў час вайны ў Германію, чый лёс невядомы:

АКСІНОВІЧ Васіль Паўлавіч, н. у 1907.
ІВАНОВІЧ Уладзімір Пятровіч, н. у 1909.
ЛАПЕЦ Іван Мікітавіч, н. у 1903.
ФЕДАРОВІЧ Рыгор Іванавіч, н. у 1907.

ВЁСКА ПАЛІКАРАЎКА

Жыхары вёскі, расстраляныя і спаленыя 23 лютага 1943 г.:

БАРЫСЕВІЧ Вольга Іванаўна.
БАРЫСЕВІЧ Марыя Казіміраўна.
БАРЫСЕВІЧ Станіслава Віктараўна.
БЕРАЗОЎСКАЯ Алена Раманаўна.
БЕРАЗОЎСКАЯ Аляксандра Марцінаўна.
БЕРАЗОЎСКАЯ Марыя Сцяпанаўна і двое яе дзяцей.
БЕРАЗОЎСКІ Іосіф Францавіч.
БЕРАЗОЎСКІ Мікалай Раманавіч.
БРАНАВІЦКАЯ Алена Валяр'янаўна і яе сын.
ВІННІК Галіна.
ВІННІК Яніна Іосіфаўна.
ГЕРМАН Марыя Адамаўна.
ДАБРЫНЕЎСКАЯ Вольга Фамінічна.
ДАБРЫНЕЎСКАЯ Марыя Пятроўна і трое яе дзяцей.
ДАБРЫНЕЎСКІ Антон Пятровіч.
ДАБРЫНЕЎСКІ Пётр Іванавіч.
ДЗЕМІДОВІЧ Адам Мікалаевіч.
ДЗЕМІДОВІЧ Алімпіяда Цімафееўна.
ДЗЕМІДОВІЧ Аляксандра Іванаўна.
ДЗЕМІДОВІЧ Валянціна Адамаўна.

Наследие слуцкого края

ДЗЕМІДОВІЧ Валянціна Канстанцінаўна.
ДЗЕМІДОВІЧ Валянціна Паўлаўна.
ДЗЕМІДОВІЧ Вольга Дзянісаўна.
ДЗЕМІДОВІЧ Ганна.
ДЗЕМІДОВІЧ Генадзь Паўлавіч.
ДЗЕМІДОВІЧ Зіновій Канстанцінавіч.
ДЗЕМІДОВІЧ Канстанцін Сяргеевіч.
ДЗЕМІДОВІЧ Леанід Паўлавіч.
ДЗЕМІДОВІЧ Марыя Дзям'янаўна.
ДЗЕМІДОВІЧ Надзея Сямёнаўна.
ДЗЕМІДОВІЧ Ніна Сямёнаўна.
ДЗЕМІДОВІЧ Разалія Адамаўна.
ДЗЕМІДОВІЧ Софія Тамашаўна.
ЗАХАРЧЫК і двое яе дзяцей.
КАМІНСКАЯ Аляксандра Іосіфаўна.
КАМІНСКІ Войцік Адамавіч.
КАНДРАЦЕНЯ Аляксандра Міхайлаўна.
КАНДРАЦЕНЯ Аляксандр Сямёнавіч.
КАНДРАЦЕНЯ Вольга Міхайлаўна.
КАНДРАЦЕНЯ Зінаіда Сямёнаўна.
КАНДРАЦЕНЯ Ірына Сямёнаўна.
КАНДРАЦЕНЯ Марцін Сямёнавіч.
КАНДРАЦЕНЯ Марыя.
КАНДРАЦЕНЯ Марыя Міхайлаўна.
КАНДРАЦЕНЯ Марыя Пятроўна.
КАНДРАЦЕНЯ Надзея Іосіфаўна.
КАНДРАЦЕНЯ Ніна Міхайлаўна.
КАНДРАЦЕНЯ Софія Міхайлаўна.
КАРПОВІЧ Надзея Іосіфаўна.
КОРБУТ Ганна Сямёнаўна.
МАТУСЕВІЧ Ада Юльянаўна.
МАТУСЕВІЧ Валянціна Захараўна.
МАТУСЕВІЧ Вольга Захараўна.
МАТУСЕВІЧ Казімір.
МАТУСЕВІЧ Канстанціна Казіміраўна.
МАТУСЕВІЧ Леаніда Казіміраўна.
МАТУСЕВІЧ Марыя Іванаўна.
МАТУСЕВІЧ Марыя Іосіфаўна.
МАТУСЕВІЧ Марыя Казіміраўна.
МАТУСЕВІЧ Паліна Сямёнаўна.
МАТУСЕВІЧ Станіслава Аляксандраўна.
МАТУСЕВІЧ Тамара Аляксандраўна.
МІСЮЧЭНКА Валянціна Валер'еўна.
ПАЗНЯК Алімпіяда Ігнатаўна.
ПАЗНЯК Ануфрый Адамавіч.
ПАЗНЯК Валянціна Ануфрыеўна.
ПАЗНЯК Леаніда Ануфрыеўна.
ПАЗНЯК Марцін Адамавіч.
ПАЗНЯК Ніна Марцінаўна.
ПУЦЯТА Ядвіга Адамаўна.
РАДЗЮКЕВІЧ Леакадзія Іосіфаўна.
РАДЗЮКЕВІЧ Марыя Антонаўна.
САКАЛОЎСКАЯ Вольга Хведараўна і двое яе дзяцей.
ФЕРАНОВІЧ Валянціна Эдуардаўна.
ФЕРАНОВІЧ Ванда.
ФЕРАНОВІЧ Юзэфа.
ХОНСКАЯ Алена Антонаўна.
ХОНСКАЯ Аляксандра Майсееўна.
ХОНСКАЯ Мальвіна.
ХОНСКАЯ Марыя Мікалаеўна.
ХОНСКАЯ Нюра.
ХОНСКІ Мікалай Іосіфавіч.

ВЁСКА ПЕРАХОДЫ

Жыхары вёскі, расстраляныя і спаленыя 23 лютага 1943 г.:

АДАМОВІЧ Іван Іванавіч.
АДАМОВІЧ Юлія Тодараўна і двое яе дзяцей.
АМБРАЖЭВІЧ Аляксандр Баляслававіч.
АМБРАЖЭВІЧ Ганна і чацвёра яе дзяцей.
АМБРАЖЭВІЧ Сцепаніда.
АСТРОЎСКАЯ Аляксандра.
АСТРОЎСКАЯ Ксенія і чацвёра яе дзяцей.
АСТРОЎСКАЯ Сцепаніда і чацвёра яе дзяцей.
АСТРОЎСКІ Іван Пятровіч.
АСТРОЎСКІ Уладзімір Юстынавіч.
БЕРАЗОЎСКАЯ Серафіма Аляксандраўна.
БЯНЬКОЎСКАЯ Караліна.
БЯНЬКОЎСКІ Іван.
ВАСІЛЕВІЧ Адольф.
ВАСІЛЕВІЧ Вікторыя.
ВАСІЛЕВІЧ Яніна Адольфаўна.
ГАЛЯС Барыс.
ГАЛЯС Вольга Андрэеўна.
ДАРДЫНСКАЯ Ніна Сямёнаўна.
ДАРДЫНСКАЯ Разалія Сямёнаўна.
ДАРДЫНСКІ Анатоль Сямёнавіч.
ДАРДЫНСКІ Антон Сямёнавіч.
ДАРДЫНСКІ Уладзімір Сямёнавіч.
ДАРДЫНСКІ Хведар Сямёнавіч.
ЖУРАЎСКАЯ Антоля.
ЖУРАЎСКАЯ Ванда Паўлаўна.
ЖУРАЎСКАЯ Марыя Іосіфаўна.
ЖУРАЎСКАЯ Сцепаніда Пятроўна.
ЗАГАРОЎСКАЯ Вольга.
ЗАГАРОЎСКАЯ Леаніда.
КАРПОВІЧ Арсен.
КАРПОВІЧ Марыя і трое яе дзяцей.
КАРПОВІЧ Міхаліна і двое яе дзяцей.
КАРПОВІЧ Палікарп.
КАРПОВІЧ Таццяна Мацвееўна і яе дачка.
КАШКАН Анастасія і чацвёра яе дзяцей.
КАШКАН Мікалай Ануфрыевіч і двое яго дзяцей.
КАШКАН Фядора Іосіфаўна і двое яе дзяцей.
ЛЯНЕВІЧ Арсен Іванавіч.
ЛЯНЕВІЧ Надзея і трое яе дзяцей.
ПУЦЯТА Ганна і чацвёра яе дзяцей.
РУБСКАЯ Анастасія Аляксандраўна.
РУБСКАЯ Вікторыя Сцяпанаўна.
РУБСКАЯ Ефрасіння.
РУБСКАЯ Леаніда і двое яе дзяцей.
РУБСКАЯ Надзея Сцяпанаўна.

Наследие слуцкого края

РУБСКІ Аляксандр Сцяпанавіч.
РУБСКІ Генадзь Сцяпанавіч.
РУБСКІ Сцяпан Хведаравіч.
САВІНКО Віктар.
САВІНКО Марыя і яе дзіця.
САМУШОВА Алена і трое яе дзяцей.
САМУШОЎ Дзмітрый.
ТАРАСЕВІЧ Алена.
ТАРАСЕВІЧ Ганна.
ТАРАСЕВІЧ Іван Васільевіч.
ТАРАСЕВІЧ Міхаіл Васільевіч.
ТАРАСЕВІЧ Софія і шасцёра яе дзяцей.
ЦІХАН Алена Іванаўна.
ЦІХАН Алена Уладзіміраўна.
ЦІХАН Генадзь Уладзіміравіч.
ЦІХАН Максім.
ЦІХАН Надзея Фёдараўна.
ЦІХАН Разалія Уладзіміраўна.
ЦІХАН Уладзімір Максімавіч.
ЦІХАН Феня Уладзіміраўна.

ВЁСКА РЖАЎКА

АКУЛОВІЧ Хрысціна Пятроўна, н. у 1913.
ЮРЭВІЧ Аляксандр Андрэевіч, н. у 1910, расстраляны ў 1943 у Слуцку.

ВЁСКА СТРОХАВА

ЛЕШЧАНКА Марыя Палікарпаўна, н. у 1910, у час вайны вывезена ў Германію, лёс невядомы.
ЦІШКЕВІЧ Леанід Андрэевіч, н. у 1906.

ВЁСКА ТАКОВШЧА

ЯНОВІЧ Дзям'ян Уладзіміравіч, н. у 1892.
ЯНОВІЧ Софія Якаўлеўна, н. у 1918.

ВЁСКА ФАДЗЕЕЎКА

Жыхары вёскі, расстраляныя і спаленыя 23 лютага 1943 г.:
ІЕДКА Пелагея Андрэеўна.
МАТУСЕВІЧ Марыя Іванаўна.
САКАЛОЎСКАЯ Вольга Мацвееўна.
САКАЛОЎСКАЯ Ганна Юльянаўна.
САКАЛОЎСКАЯ Леакадзія Паўлаўна.
САКАЛОЎСКАЯ Людміла Паўлаўна.
САКАЛОЎСКАЯ Надзея Іосіфаўна.
САКАЛОЎСКІ Аляксандр Іосіфавіч.
САКАЛОЎСКІ Генадзь Паўлавіч.
САКАЛОЎСКІ Канстанцін Паўлавіч.

ВЁСКА ШАНТАРОЎШЧЫНА

АДАМОВІЧ Іван Іванавіч, н. у 1903.
АДАМОВІЧ Міхаіл Васільевіч, н. у 1893.
ДАРЭЎСКАЯ Міхаліна Кандратаўна, н. у 1898.
ЗАГАРОЎСКАЯ Антаніна Пятроўна, н. у 1899.
ЗАГАРОЎСКІ Іван Адамавіч, н. у 1898.
МАТУШЭЎСКІ Павел Сцяпанавіч, н. у 1897.
ЮРЭВІЧ Марыя Антонаўна, н. у 1896.

ПОКРАШАЎСКІ СЕЛЬСАВЕТ

ВЁСКА АДАМОВА

Жыхары вёскі, расстраляныя і спаленыя ў 1943 г.:
АЛЬШЭВІЧ Васіль Андрэевіч, н. у 1941.
АЛЬШЭВІЧ Іван Андрэевіч, н. у 1941.
АЛЬШЭВІЧ Ядвіга Іосіфаўна, н. у 1918.
БРАНАВІЦКАЯ Аляксандра Андрэеўна, н. у 1928.
БРАНАВІЦКАЯ Анэта Юльянаўна, н. у 1896.
БРАНАВІЦКАЯ Леаніда Андрэеўна, н. у 1926.
БЫЛІНА Адам, н. у 1906.
БЫЛІНА Аксеня, н. у 1906.
ВЕЧАР Алена Бенадысеўна, н. у 1889.
ВЕЧАР Алена Пятроўна, н. у 1888.
ВЕЧАР Аляксандра Андрэеўна, н. у 1905.
ВЕЧАР Аляксандра Іосіфаўна, н. у 1933.
ВЕЧАР Антон Якаўлевіч, н. у 1902.
ВЕЧАР Ганна Арсеньеўна, н. у 1937.
ВЕЧАР Іосіф Якаўлевіч, н. у 1888.
ВЕЧАР Лідзія Арсеньеўна, н. у 1926.
ВЕЧАР Марыя Паўлаўна, н. у 1902.
ВЕЧАР Мікалай Арсеньевіч, н. у 1939.
ВЕЧАР Міхаіл Антонавіч, н. у 1933.
ВЕЧАР Надзея Арсеньеўна, н. у 1930.
ВЕЧАР Ніна Арсеньеўна, н. у 1935.
ВЕЧАР Павел Іосіфавіч, н. у 1928.
ВЕЧАР Сцяпан Антонавіч, н. у 1935.

Помнік ахвярам фашызму ў в. Адамова.

Наследие слуцкого края

ГРАБОЎСКАЯ Ніна Віктараўна, н. у 1940.
ГРАБОЎСКАЯ Ніна Сцяпанаўна, н. у 1910.
ДУБОВІК Аляксандр Васільевіч, н. у 1940.
ДУБОВІК Аляксандра Мікалаеўна, н. у 1918.
ДУБОВІК Дзяніс Паўлавіч, н. у 1915, прапаў без вестак у 1944.
РАТОМСКАЯ Надзея Георгіеўна, н. у 1912.
РАТОМСКІ Віктар Ежыкавіч, н. у 1938.
ТРЫГУБОВІЧ Эмілія Віктараўна, н. у 1867.
ЦВІРКА Алена Георгіеўна, н. у 1914.
ЦВІРКА Анастасія Пятроўна, н. у 1896.
ЦВІРКА Анатоль Іванавіч, н. у 1937.
ЦВІРКА Антаніна Іванаўна, н. у 1888.
ЦВІРКА Валянціна Аляксандраўна, н. у 1942.
ЦВІРКА Зянон Рыгоравіч, н. у 1887.
ЦВІРКА Надзея Ільінічна, н. у 1916.
ЦВІРКА Ніна Іванаўна, н. у 1940.
ЦВІРКА Рыгор Антонавіч, н. у 1940.
ЦВІРКА Серафіма Дзянісаўна, н. у 1910.
ЦВІРКА Сцяпан Рыгоравіч, н. у 1885.
ЦВІРКА Юзэфа Іванаўна, н. у 1887.

ВЁСКА АДАМОВА II

Жыхары вёскі, расстраляныя і спаленыя ў 1943 г.:
АКУЛІЧ Аляксандра Канстанцінаўна, н. у 1903.
АКУЛІЧ Іосіф Юльянавіч, н. у 1928.
БАЛОШКА Міхаіл Цярэнцьевіч, н. у 1937.
БАЛОШКА Сцепаніда Тарасаўна, н. у 1910.
БАЛОШКА Цярэнцій, н. у 1910.
БЕРАЗОЎСКАЯ Аляксандра Андрэеўна, н. у 1896.
БЕРАЗОЎСКАЯ Валянціна Аляксандраўна, н. у 1937.
БЕРАЗОЎСКАЯ Галіна Аляксандраўна, н. у 1941.
БЕРАЗОЎСКАЯ Ганна Антонаўна, н. у 1886.
БЕРАЗОЎСКАЯ Ганна Дзянісаўна, н. у 1914.
БЕРАЗОЎСКАЯ Ніна Аляксандраўна, н. у 1937.
БЕРАЗОЎСКАЯ Софія Паўлаўна, н. у 1900.
БЕРАЗОЎСКІ Аляксандр Антонавіч, н. у 1914.
БОЙКА Аксеня Іванаўна, н. у 1906.
БОЙКА Алена Раманаўна, н. у 1928.
БОЙКА Аляксандр Раманавіч, н. у 1930.
БОЙКА Іван Раманавіч, н. у 1926.
БОЙКА Раман Васільевіч, н. у 1906.
БУЛЫНКА Аркадзь Андрэевіч, н. у 1930.
БУЛЫНКА Міхаіл Андрэевіч, н. у 1922.
БУЛЫНКА Надзея Андрэеўна, н. у 1928.
БУЛЫНКА Ніна Андрэеўна, н. у 1932.
БУЛЫНКА Сцепаніда Савельеўна, н. у 1896.
БУЛЫНКА Фёдар Андрэевіч, н. у 1926.
ВАСІЛЕЎСКАЯ Эвяліна Віктараўна, н. у 1889.
ВАСІЛЕЎСКАЯ Яніна Станіславаўна, н. у 1933.
ВАСІЛЕЎСКІ Станіслаў Станіслававіч, н. у 1935.
ДРОБУШ Аляксандра Кірылаўна, н. у 1916.
ДРОБУШ Віктар Віктаравіч, н. у 1938.
ДРОБУШ Віктар Уладзіміравіч, н. у 1910.
ДРОБУШ Соф'я Віктараўна, н. у 1936.
ЖАГАЛКОВІЧ Альжбета Сідараўна, н. у 1886.
ЖАГАЛКОВІЧ Васіль Васільевіч, н. у 1937.
ЖАГАЛКОВІЧ Васіль Вікенцьевіч, н. у 1882.
ЗАЛЕСКАЯ Агаф'я Аляксандраўна, н. у 1896.
ЗАЛЕСКІ Тарас Іванавіч, н. у 1882.
КАСПЯРОВІЧ Антон Віктаравіч, н. у 1935.
КАСПЯРОВІЧ Анэля Палікарпаўна, н. у 1896.
КАСПЯРОВІЧ Валянцін Віктаравіч, н. у 1933.
КЛІШЭВІЧ Юзэфа, н. у 1880.
КОРБУТ Дзяніс Іванавіч, н. у 1882.
КОРБУТ Лізавета Іванаўна, н. у 1907.
КОРБУТ Марыя Іосіфаўна, н. у 1880.
КОРЗУН Алена Іванаўна, н. у 1888.
КОРЗУН Алена Іпалітаўна, н. у 1913.
КОРЗУН Алена Канстанцінаўна, н. у 1908.
КОРЗУН Аляксандра Мікалаеўна, н. у 1938.
КОРЗУН Аляксей Паўлавіч, н. у 1926.
КОРЗУН Андрэй Паўлавіч, н. у 1928.
КОРЗУН Антаніна Адамаўна, н. у 1940.
КОРЗУН Антон Ільіч, н. у 1914.
КОРЗУН Валянціна Антонаўна, н. у 1939.
КОРЗУН Віктар Антонавіч, н. у 1941.
КОРЗУН Віктар Іванавіч, н. у 1930.
КОРЗУН Віктар Паўлавіч, н. у 1930.
КОРЗУН Вольга Іосіфаўна, н. у 1926.
КОРЗУН Вольга Пятроўна, н. у 1894.
КОРЗУН Еўдакія Цімафееўна, н. у 1882.
КОРЗУН Іван Дзянісавіч, н. у 1905.
КОРЗУН Іван Іванавіч, н. у 1928.
КОРЗУН Іван Іосіфавіч, н. у 1928.
КОРЗУН Ілья Пятровіч, н. у 1880.
КОРЗУН Іосіф Іванавіч, н. у 1886.
КОРЗУН Лёня Іванаўна, н. у 1928.
КОРЗУН Лёпя Паўлаўна, н. у 1926.
КОРЗУН Лідзія Іосіфаўна, н. у 1924.
КОРЗУН Марыя Антонаўна, н. у 1914.
КОРЗУН Марыя Ларыёнаўна, н. у 1888.
КОРЗУН Марыя Іпалітаўна, н. у 1910.
КОРЗУН Марыя Канстанцінаўна, н. у 1905.
КОРЗУН Мікалай Якаўлевіч, н. у 1908.
КОРЗУН Ніна Адамаўна, н. у 1938.
КОРЗУН Ніна Мікалаеўна, н. у 1936.
КОРЗУН Павел Ільіч, н. у 1905.
КОРЗУН Соф'я Паўлаўна, н. у 1924.
КУЧУРА Аляксандра Антонаўна, н. у 1889.
ЛЕШЧАНКА Валянціна Паўлаўна, н. у 1940.
ЛЕШЧАНКА Варвара Васільеўна, н. у 1913.
ЛЕШЧАНКА Ніна Паўлаўна, н. у 1934.
ЛЕШЧАНКА Роза Паўлаўна, н. у 1936.
ЛУПІНОВІЧ Анастасія Тарасаўна, н. у 1904.
ЛУПІНОВІЧ Лідзія Канстанцінаўна, н. у 1926.
ЛЯТУН Архіп Мікалаевіч, н. у 1880.
ЛЯТУН Фядора Ільінічна, н. у 1882.
МАХНАЧ Вольга, н. у 1907.

Наследие слуцкого края

МАХНАЧ Надзея Сцяпанаўна, н. у 1934.
МАХНАЧ Соф'я Сцяпанаўна, н. у 1924.
МАХНАЧ Сцяпан Савельевіч, н. у 1894.
МУРАЧКОЎСКАЯ Вольга, н. у 1926.
МЫСЛІЦКАЯ Лёня Паўлаўна, н. у 1938.
МЫСЛІЦКАЯ Соф'я Адамаўна, н. у 1914.
МЫСЛІЦКІ Віктар Паўлавіч, н. у 1942.
МЫСЛІЦКІ Іван Паўлавіч, н. у 1940.
РАДЗЮКЕВІЧ Яўген Пятровіч, н. у 1928.
РЫМАШЭЎСКАЯ Аляксандра Арсеньеўна, н. у 1930.
РЫМАШЭЎСКАЯ Анастасія Канстанцінаўна, н. у 1889.
РЫМАШЭЎСКАЯ Анэта, н. у 1888.
РЫМАШЭЎСКАЯ Ганна Канстанцінаўна, н. у 1906.
РЫМАШЭЎСКІ Арсеній Канстанцінавіч, н. у 1907.
РЫМАШЭЎСКІ Іпаліт, н. у 1888.
РЫМАШЭЎСКІ Канстанцін, н. у 1886.
РЫМАШЭЎСКІ Міхаіл Арсеньевіч, н. у 1932.
САЛАВЕЙ Віктар Філімонавіч, н. у 1937.
САЛАВЕЙ Вольга Якаўлеўна, н. у 1910.
САЛАВЕЙ Кацярына Іванаўна, н. у 1882.
САЛАВЕЙ Пелагея Васільеўна, н. у 1897.
СІВЕЦ Еўдакія Мікалаеўна, н. у 1888.
СТАТКЕВІЧ Агаф'я Кірылаўна, н. у 1900.
СТАТКЕВІЧ Адам Уладзіміравіч, н. у 1923.
СТАТКЕВІЧ Анатоль Іванавіч, н. у 1922.
СТАТКЕВІЧ Аркадзь Віктаравіч, н. у 1940.
СТАТКЕВІЧ Вера Іванаўна, н. у 1919.
СТАТКЕВІЧ Вера Паўлаўна, н.у 1923.
СТАТКЕВІЧ Віктар Іванавіч, н. у 1904.
СТАТКЕВІЧ Ганна Нічыпараўна, н. у 1910.
СТАТКЕВІЧ Ганна Паўлаўна, н. у 1898.
СТАТКЕВІЧ Ефрасіння Канстанцінаўна, н. у 1880.
СТАТКЕВІЧ Іван Аляксандравіч, н. у 1939.
СТАТКЕВІЧ Іван Іванавіч, н. у 1942.
СТАТКЕВІЧ Іван Міхайлавіч, н. у 1938.
СТАТКЕВІЧ Іван Сідаравіч, н. у 1904.
СТАТКЕВІЧ Леакадзія Аляксандраўна, н. у 1942.
СТАТКЕВІЧ Марыя Іванаўна, н. у 1902.
СТАТКЕВІЧ Марыя Мікалаеўна, н. у 1911.
СТАТКЕВІЧ Марыя Іосіфаўна, н. у 1907.
СТАТКЕВІЧ Міхаіл Міхайлавіч, н. у 1936.
СТАТКЕВІЧ Надзея Віктараўна, н. у 1938.
СТАТКЕВІЧ Ніна Антонаўна, н. у 1936.
СТАТКЕВІЧ Соф'я Сільвестраўна, н. у 1880.
СТАТКЕВІЧ Таццяна Аляксандраўна, н. у 1936.
СТАТКЕВІЧ Юлія Паўлаўна, н. у 1893.
СТАТКЕВІЧ Юлія Якаўлеўна, н. у 1906.
СТАТКЕВІЧ Юсціна Мікалаеўна, н. у 1893.
СУРМАЧЭЎСКІ Феліцыян Фядосавіч, н. у 1884.
ТРАЯНОЎСКАЯ Аляксандра Паўлаўна, н. у 1898.
ТРАЯНОЎСКАЯ Марыя Міхайлаўна, н. у 1930.
ТРАЯНОЎСКАЯ Ніна Міхайлаўна, н. у 1932.
ТРАЯНОЎСКІ Віктар Міхайлавіч, н. у 1928.
ТРАЯНОЎСКІ Міхаіл Іванавіч, н. у 1896.
ХАЦЬКО Валянціна Міхайлаўна, н. у 1937.
ХАЦЬКО Ніна Міхайлаўна, н. у 1939.
ЦВІРКА Анастасія Пятроўна, н. у 1896.
ЦВІРКА Анатоль Іванавіч, н. у 1937.
ЦВІРКА Антаніна Іванаўна, н. у 1888.
ЦВІРКА Валянціна Аляксандраўна, н. у 1942.
ЦВІРКА Зянон Рыгоравіч, н. у 1887.
ЦВІРКА Надзея Ільінічна, н. у 1916.
ЦВІРКА Ніна Іванаўна, н. у 1940.
ЦВІРКА Серафіма Дзянісаўна, н. у 1910.
ЦВІРКА Сцяпан Рыгоравіч, н. у 1885.
ЦВІРКА Юзэфа Іванаўна, н. у 1887.
ЦІМОШАК Васіль Ільіч, н. у 1889.
ЦІМОШАК Малання, н. у 1889.
ШАШОК Аляксандра Зянонаўна, н. у 1910.
ШАШОК Варвара Арцёмаўна, н. у 1932.
ШАШОК Васіль Арцёмавіч, н. у 1930.
ШАШОК Віктар Арцёмавіч, н. у 1940.
ШАШОК Галіна Арцёмаўна, н. у 1940.
ШАШОК Марыя Арцёмаўна, н. у 1936.
ШАШОК Надзея Арцёмаўна, н. у 1942.

ВЁСКА АНУФРАВІЧЫ

БАРЧЭЎСКАЯ Ганна Емяльянаўна, н. у 1921.
БЫЧОК Віктар Паўлавіч, н. у 1931.
БЫЧОК Вольга Сцяпанаўна, н. у 1937.
БЫЧОК Марыя Сцяпанаўна, н. у 1928.
БЫЧОК Павел Васільевіч, н. у 1901.
БЫЧОК Палагея Якаўлеўна, н. у 1908.
БЫЧОК Соф'я Адамаўна, н. у 1906.
БЫЧОК Уладзімір Паўлавіч, н. у 1929.
ГЕРМАНОВІЧ Вольга Пятроўна, н. у 1925.
ГЕРМАНОВІЧ Пётр Яфімавіч, н. у 1901.
ГЕРМАНОВІЧ Ульяна Лук'янаўна, н. у 1905.
ГЕРМАНОВІЧ Ульяна Фёдараўна, н. у 1868.
МЯЦЕЛЬСКАЯ Валянціна Міхайлаўна, н. у 1936.
МЯЦЕЛЬСКАЯ Вольга Аляксееўна, н. у 1922.
МЯЦЕЛЬСКАЯ Надзея Міхайлаўна, н. у 1938.
МЯЦЕЛЬСКАЯ Наталля Кандратаўна, н. у 1900.
МЯЦЕЛЬСКАЯ Ніна Міхайлаўна, н. у 1928.
МЯЦЕЛЬСКІ Іван Міхайлавіч, н. у 1923.
МЯЦЕЛЬСКІ Міхаіл Прохаравіч, н. у 1893.
НЯМКОВІЧ Валянціна Дзянісаўна, н. у 1935.
НЯМКОВІЧ Ганна Сцяпанаўна, н. у 1920.
НЯМКОВІЧ Дзяніс Якімавіч, н. у 1905.
НЯМКОВІЧ Іван Сцяпанавіч, н. у 1930.
НЯМКОВІЧ Мікалай Дзянісавіч, н. у 1932.
НЯМКОВІЧ Пелагея Аляксееўна, н. у 1907.
НЯМКОВІЧ Соф'я Іосіфаўна, н. у 1906.
НЯМКОВІЧ Сцяпан Рыгоравіч, н. у 1897.
СПІРЫДА Віктар Якаўлевіч, н. у 1940.

Наследие слуцкого края

СПІРЫДА Зінаіда Якаўлеўна, н. у 1936.
СПІРЫДА Міла Віктараўна, н. у 1918.
ХРАМЦЭВІЧ Пётр Філімонавіч, н. у 1905.
ХРАМЦЭВІЧ Таццяна Цімафееўна, н. у 1905.

ВЁСКА ВЫНІСЦЫ

ДРОБЫШ Ганна Анісімаўна, н. у 1889, расстраляна ў 1943.
ЛАБКОВІЧ Браніслава Францаўна, н. у 1926.
ЛАБКОВІЧ Валянціна Дамінікаўна, н. у 1926.
ЛАБКОВІЧ Дамінік Андрэевіч, н. у 1900.
ЛАБКОВІЧ Марыя Міхайлаўна, н. у 1944.
ЛАБКОВІЧ Наталля Аўгусцінаўна, н. у 1905.
ЛАБКОВІЧ Ніна Дамінікаўна, н. у 1930.
ЛАБКОВІЧ Пётр Дамінікавіч, н. у 1936.
ЛАБКОВІЧ Рыгор Міхайлавіч, н. у 1942, расстраляны ў 1942.
ЛАБКОВІЧ Сцяпан Дамінікавіч, н. у 1934.
ЛАБКОВІЧ Юрый Сцяпанавіч, н. у 1900.
ШКУРСКАЯ Сцепаніда Міхайлаўна, расстраляна ў 1944.

ВЁСКА ЗАМОСЦЕ

БЕНЕШ Максім Якаўлевіч, н. у 1892, расстраляны ў 1942.
ВОЛАТ Даніла Антонавіч, н. у 1870, расстраляны ў 1942.
ЛЕШЧАНКА Альфон Адамавіч, н. у 1928, расстраляны ў 1943.
ПАЗНЯКЕВІЧ Аляксандр Паўлавіч, н. у 1923, загінуў у 1944 у партызанах.

ВЁСКА ЛЕНЬКІ

ДРОБЫШ Кацярына Лаўрэнцьеўна, н. у 1900.
ДРОБЫШ Леакадзія Цімафееўна, н. у 1924.
ДРОБЫШ Лідзія Цімафееўна, н. у 1934.
ДРОБЫШ Надзея Цімафееўна, н. у 1930.
ДРОБЫШ Соф'я Сцяпанаўна, н. у 1890.
ДРОБЫШ Цімафей Васільевіч, н. у 1898.
ЗАЯЦ Ганна Васільеўна, н. у 1900.
ЗАЯЦ Казімір Сцяпанавіч, н. у 1928.
ЗАЯЦ Сцяпан Адамавіч, н. у 1898.
ЗАЯЦ Сымон Сцяпанавіч, н. у 1930.
ЗАЯЦ Уладзімір Рыгоравіч, н. у 1927.
КОБЕЛЬ Іосіф Францавіч, н. у 1883.
КОБЕЛЬ Кацярына Іосіфаўна, н. у 1883.
КОБЕЛЬ Лідзія Дамітрыеўна, н. у 1920.
КОБЕЛЬ Мікалай Сцяпанавіч, н. у 1940.
КОБЕЛЬ Сцяпан Іосіфавіч, н. у 1914.
КУЛІК Мікалай Міхайлавіч, н. у 1919, расстраляны ў 1942.
ЛАБКОВІЧ Альберт Сцяпанавіч, н. у 1918.
МАЛАТОК Рыгор Сцяпанавіч, н. у 1905.
НЯМКОВІЧ Сцяпан Мікалаевіч, н. у 1906.
ШОСТАК Пімен Данілавіч, н. у 1902.

ВЁСКА ПОКРАШАВА

КАЛЯДА Сцяпан Андрэевіч, н. у 1908, загінуў у 1943 у партызанах.
ЦІШКЕВІЧ Аляксандр Марцінавіч, н. у 1907, загінуў у 1943 у партызанах.

ВЁСКА РУДНАЎКА

АСТРОЎСКІ Міхаіл Мацвеевіч, н. у 1916.
БЕРАЗОЎСКАЯ Валянціна Міхайлаўна, н. у 1940.
БЕРАЗОЎСКАЯ Леаніда Іосіфаўна, н. у 1910.
БЕРАЗОЎСКАЯ Ніна Міхайлаўна, н. у 1942.
ВАСІЛЕЎСКАЯ Алена Апанасаўна, н. у 1912.
ВАСІЛЕЎСКАЯ Соф'я Вікенцьеўна, н. у 1903.
ВЕЧАР Аляксандр Парфіравіч, н. у 1936.
ВЕЧАР Надзея Аляксандраўна, н. у 1912.
КОРЗУН Аляксандра Паўлаўна, н. у 1939.
КОРЗУН Анэта, н. у 1889.
КОРЗУН Анэта Ільінічна, н. у 1910.
КОРЗУН Варвара Міхайлаўна, н. у 1905.
КОРЗУН Віктар Іванавіч, н. у 1885.
КОРЗУН Віктар Ільіч, н. у 1905.
КОРЗУН Вольга Міхайлаўна, н. у 1926.
КОРЗУН Вольга Пятроўна, н. у 1920.
КОРЗУН Вольга Фёдараўна, н. у 1903.
КОРЗУН Ганна Міхайлаўна, н. у 1930.
КОРЗУН Ефрасіння Іванаўна, н. у 1888.
КОРЗУН Іван Віктаравіч, н. у 1930.
КОРЗУН Іван Сафронавіч, н. у 1938.
КОРЗУН Лук'ян Іванавіч, н. у 1903.
КОРЗУН Любоў Віктараўна, н. у 1938.
КОРЗУН Марыя Мікалаеўна, н. у 1918.
КОРЗУН Міхаіл Лук'янавіч, н. у 1905.
КОРЗУН Надзея Міхайлаўна, н. у 1929.
КОРЗУН Ніна Віктараўна, н. у 1928.
КОРЗУН Ніна Міхайлаўна, н. у 1932.
КОРЗУН Павел Лук'янавіч, н. у 1916.
КОРЗУН Соф'я Віктараўна, н. у 1932.
КОРЗУН Юлія Цімафееўна, н. у 1902.
КОРЗУН Яўгенія Антонаўна, н. у 1887.
МУРАЧКОЎСКАЯ Анастасія, н. у 1904.
МУРАЧКОЎСКАЯ Надзея Максімаўна, н. у 1930.
МУРАЧКОЎСКАЯ Яўгенія Максімаўна, н. у 1934.
МУРАЧКОЎСКІ Аляксандр Максімавіч, н. у 1932.
МУРАЧКОЎСКІ Іван Максімавіч, н. у 1928.
МУРАЧКОЎСКІ Мікалай Максімавіч, н. у 1936.
СЫЦЬКО Алена Аляксандраўна, н. у 1911.
СЫЦЬКО Ганна Іосіфаўна, н. у 1940.
СЫЦЬКО Іосіф Іосіфавіч, н. у 1911.
СЫЦЬКО Мікалай Іосіфавіч, н. у 1938.
СЫЦЬКО Міхаіл Іосіфавіч, н. у 1936.
ТРАЯНОЎСКАЯ Анэта Паўлаўна, н. у 1903.

Наследие слуцкого края

ТРАЯНОЎСКАЯ Зінаіда Мікалаеўна, н. у 1937.
ТРАЯНОЎСКІ Уладзімір Мікалаевіч, н. у 1928.

ВЁСКА РУДНЯ

ВОЛАТ Вера Ігнатаўна, н. у 1894, расстраляна ў 1943.
ВОЛАТ Іосіф Паўлавіч, н. у 1896, расстраляны ў 1943.
КАЗАК Мікалай Іосіфавіч, н. у 1925, прапаў без вестак у 1944.
КАРПОВІЧ Мікалай Іосіфавіч, н. у 1895, загінуў у 1943 у партызанах.

РАЧКАВІЦКІ СЕЛЬСАВЕТ

ВЁСКА БЯЛЕВІЧЫ

СЫМАН Сямён Мінавіч, н. у 1900, закатаваны фашыстамі ў 1942.

ВЁСКА НОВЫЯ РАЧКАВІЧЫ

ДОЎБІК ВольгаАнуфрыеўна, н. у 1914, расстраляна ў Слуцку.
КАЗАКОЎ Сямён Сяргеевіч, расстраляны ў ліпені 1941.

ВЁСКА РАЧКАВІЧЫ

ЧЫПІР Міхаіл Данілавіч, н. у 1906, расстраляны ў 1941.

ВЁСКА ЧАПЛІЧЫ

ВЯРШЭНЯ Мікалай Раманавіч, н. у 1919, расстраляны ў 1943 за сувязь з партызанамі.
ВЯРШЭНЯ Праскоўя Цімафееўна, н. у 1889, расстраляна ў 1943.
ГЕРАСІМОВІЧ Канстанцін Аляксеевіч, н. у 1910, расстраляны ў 1944.

СОРАГСКІ СЕЛЬСАВЕТ

ВЁСКА АСТУПШЧА

БАЛВАНОВІЧ Аляксандр Аляксандравіч, н. у 1880, расстраляны ў 1943.

ВЁСКА ВОЛАШАВА

БЕЛАЗАРОВІЧ Іван Іосіфавіч, н. у 1900, расстраляны ў 1941.
НЯРОНСКІ Цярэнцій Піліпавіч, н. у 1890, расстраляны ў 1941.

ВЁСКА КРУГЛАЕ

ВАПАХ Аляксандр Аляксандравіч, загінуў у 1941

Жыхары вёскі, расстраляныя ў 1943 г.:
ГРУДЗІНСКІ Іван Дамітрыевіч, н. у 1920.

А.І.Касцюкевіч.

Н.П.Савановіч.

ЕРМАЛІЦКІ Адам Люцыянавіч, н. у 1923.
ЕРМАЛІЦКІ Казімір Адамавіч, н. у 1926.
ЗЯНЕВІЧ Андрэй Андрэевіч, н. у 1927.
КУНЦЭВІЧ Вячаслаў Афанасьевіч, н. у 1927.
МІРОНЧЫК Іосіф Якаўлевіч, н. у 1930.
СУШЧЫНСКАЯ Ганна Міхайлаўна, н. у 1904.
ХМЕЛЬ Фёдар Міхайлавіч, н. у 1927.
ЯСЮЧЭНЯ Леанід Гаўрылавіч, н. у 1928.

ВЁСКА СОРАГІ

ДУБОВІК Сцяпан Мікалаевіч, н. у 1910, загінуў у 1942 каля в. Кучына.
ЕРМАЛІЦКІ Даніла Адамавіч, н. у 1900, расстраляны ў 1943 каля в. Языль.
МІХНЕВІЧ Дар'я Ніканораўна, загінула ў 1942 каля в. Кучына.
ПАРХІМОВІЧ Марыя Сямёнаўна, загінула ў 1942 каля в. Кучына.
ЯЛЬНІЦКІ Аляксандр Барысавіч, н. у 1910, забіты фашыстамі.

СЯРАЖСКІ СЕЛЬСАВЕТ

ВЁСКА БРАНАВА

БАРЫСАВЕЦ Фёдар Трафімавіч, н. у 1896, расстраляны ў 1941 у Слуцку.
КАВАЛЕНКА Рыгор Андрэевіч, н. у 1915, загінуў ў 1942 у партызанах.

ВЁСКА БРАНАВІЧЫ

КАХАНОВІЧ Пракоп Дзмітрыевіч, н. у 1898, расстраляны ў 1942 ва ўрочышчы Гараваха.

ВЁСКА ВАРКАВІЧЫ

Жыхары вёскі, расстраляныя ў 1941 г.:
БАБІНСКІ Ігнат Кірылавіч, н. у 1901.
БАСАЛЫГА Анастас Сямёнавіч, н. у 1916.
КАСЦЮКЕВІЧ Аляксандр Ігнатавіч, н. у 1898.

ВЁСКА ЛУЧНІКІ

Жыхары вёскі, расстраляныя ў 1944 г.:
САВАНОВІЧ Надзея Паўлаўна, н. у 1923.

Наследие слуцкого края

З.І.Шахновіч.

А.А.Савановіч.

ШАХНОВІЧ Захар Іванавіч, н. у 1919.

ВЁСКА ПАДЛІПЦЫ

Жыхары вёскі, расстраляныя ў Слуцку ў 1943 г.:
ГРЫГАРЭВІЧ Дзмітрый Данілавіч, н. у 1916.
ПУНЧЫК Анатоль Пятровіч, н. у 1922.
САВАНОВІЧ Арцём Аляксеевіч, н. у 1903.

ВЁСКА СЯРАП

Жыхары вёскі, расстраляныя ў Слуцку ў 1942 г.:
ВАЙЦАХОВІЧ Рыгор Парфір'евіч, н. у 1909.
ГРЫЦКЕВІЧ Сава Васільевіч, н. у 1896.
КАВАЛЁЎ Рыгор Дзянісавіч, н. у 1910.
ШКЛЯРЭЎСКІ Іван Васільевіч, н. у 1903.

Воіны Чырвонай арміі, якія загінулі пры абароне і вызваленні Слуцка і Слуцкага раёна і пахаваны на іх тэрыторыі

АБРАМКОВ Степан Кузьмич, ряд., умер от ран 6.8.1944.

АБРАХИМОВ Х., р. в 1911, ряд., умер от ран 29.7.1944.

АБУДЛАЕВ Данил, р. в 1921, ряд., умер от ран 29.7.1944.

АВИЦОВ Алексей Трофимович, р. в 1908, ефр., умер от ран в июле 1944.

АГАРКОВ Александр Дмитриевич, р. в Куйбышевской обл., погиб 26.6.1944.

АДАРЫЧЕВ Тихон Егорович, р. в с. Сахновка Бородулихинского р-на Семипалатинской обл., ст. серж. 17-й гв. тб, умер от ран 26.7.1944.

АДОПРИХА, серж., погиб в 1944.

АЗИЗОВ Татадин Хусейн, р. в 1911 в г. Баку, ряд., умер от ран 13.7.1944.

АМИНОВ Абдурахман, серж., погиб в 1944.

АНЕКЕЕВ Егор Михайлович, р. в 1919, погиб 5.7.1944.

АНДРЕЕВ Петр Иосифович, серж., погиб 30.6.1944.

АНДРИАНОВ Петр Борисович, р. в 1922, ряд., умер от ран 29.7.1944.

АНДРИЕВСКИЙ Петр Федотович, ряд. 295-го гв. сп, погиб 30.6.1944.

АНИНЬЕВ Ефим Кириллович, р. в 1924, ряд., умер от ран 29.7.1944.

АНИЩЕНКО Петр Антонович, р. в 1900 в Краснодарском крае, ряд., умер от ран 10.7.1944.

АНТИКЯН Георг Агасиевич, р. в 1921 в г. Ленинакан, ряд., погиб 30.6.1944.

АНТОНЫЧЕВ Василий В., умер от ран в июле 1944.

АНУФРИЕВ Сергей Яковлевич, мл. серж., погиб 30.6.1944.

АНЦЫФЕРОВ Иван Иванович, серж., умер от ран 28.10.1945.

АПОСТОЛОВ Николай Макарович, ряд. 151-го отп, погиб 30.6.1944.

АРХИПОВ Николай Андреевич, ряд. 295-го гв. сп, погиб 30.6.1944.

АФАНАСЬЕВ Николай Иванович, р. в 1923, ряд., умер от ран 29.7.1944.

АХТЯМОВ Габдул Салямович, р. в 1900, ряд., погиб 30.6.1944.

БАБИН Владимир Ильич, ряд. 291-го гв. сп 96-й гв. Краснознаменной Иловайской сд, погиб 30.6.1944.

БАБНИК Николай Алексеевич, р. в 1923, ряд., умер от ран в июле 1944.

БАРАНОВ Владимир Матвеевич, р. в Гомельской обл., ряд., умер от ран 3.7.1944.

БАРАНОВ Михаил Алексеевич, р. в 1917 в Липецкой обл., серж. 219-й сбр, погиб 30.6.1944.

БАСОВ Виктор Серафимович, р. в 1926, серж., погиб 30.6.1944.

БАТЫРБАЕВ Султан Гордеевич, р. в 1924, ряд. 132-го гв. сп, погиб 1.7.1944.

БЕЗМАГАРЫЧНЫЙ Яков Трофимович, ряд. 295-го сп, погиб 29.6.1944.

БЕКЕТОВ Павел Иванович, р. в 1912, ст. лейт. 46-й развед. авиаэскадрильи, погиб 23.7.1941.

БЕЛОКОНЬ Гавриил Яковлевич, р. в 1910 в Краснодарском крае, ряд., погиб 30.6.1944.

БЕЛОУС Владимир Данилович, р. в 1925 в с. Быцылово Раздельнянского р-на Одесской обл., Украина, умер от ран 15.7.1944.

БЕЛЫЙ Василий Архипович, умер от ран 24.5.1945.

БИКБОВ Шибуна Шаршович, р. в 1925, ряд., умер от ран 29.7.1944.

БОГАТЫРЬ Александр Андреевич, р. в с. Речки Гошанского р-на Ровенской обл., ряд. 96-го гв. сп, погиб 30.6.1944.

Наследие слуцкого края

БОГДАНОВ Григорий Савельевич, р. в 1919 в д. Сухоруково Смоленской обл., серж., погиб 12.9.1941.

БОГОДУНОВ Иван Иванович, серж., умер от ран в июле 1944.

БОГУШЕВИЧ Федор Михайлович, ряд., погиб 26.6.1941.

БОЗВЕРНЬЕВ Василий Михайлович, р. в 1924, ряд., умер от ран 29.7.1944.

БОЛОТИН Михаил Федорович, р. в с. Сосновка Руднянского р-на Волгоградской обл., ряд., умер от ран 7.11.1944.

БОЛОТНЕВ Николай Серафимович, р. в 1925, ряд., погиб 30.6.1944.

БОНДАРЕНКО Иван Прокофьевич, р. в 1905 в Белгородской обл., ряд., погиб 27.6.1944.

БОРОВИН, ряд. Кубанской казачьей кд, погиб в 1944.

БОРОДАВКА Григорий Фомич, р. в 1926, ряд. 208-го ап, умер от ран 29.8.1944.

БУБЛИС Станислав Ульянович, серж., умер от ран в июле 1944.

БУДКО Василий Антонович, р. в 1928, серж., умер от ран 29.7.1944.

БУЛАКОВ Леонид Глебович, ряд., погиб 30.6.1944.

БУЛАХ Тимофей Павлович, ряд. 554-го сп, умер от ран 4.7.1944.

БУЛГАКОВ Василий Михайлович, р. в 1922, ряд., умер от ран 27.9.1945.

БУРАНОВ Абдурахлон, р. в 1917 в Самаркандской обл., ряд., погиб 30.6.1944.

БУРЬЯН Василий Иванович, ряд. конного депо № 34, умер от ран 3.4.1945.

БУТЕНКО Александр Иванович, р. в Красноярском крае, ряд. 96-й сд, погиб 30.6.1944.

БУХТАРОВ Степан Филиппович, р. в 1918, ряд., погиб 29.6.1944.

ВАЛЮК Андрей Федорович, ряд., погиб в 1944.

ВАРШЕЕВ Иван Сергеевич, погиб 6.8.1944.

ВАСИЛЕНКО Наталья Пименовна, р. в 1924 в Криничанском р-не Днепропетровской обл., ряд. Кубанской казачьей кд, погибла 4.7.1944.

ВАСИН Виктор Михалович, р. в 1925, ряд., умер от ран 29.7.1944.

ВАШЕНОК Андрей Иванович, р. в 1908, умер от ран 10.1.1945.

ВЕРЕМЕЕНКО Михаил Никифорович, р. в 1909 в Алтайском крае, ряд., погиб в 1944.

ВЕРХОВЕЦКИЙ Григорий Константинович, р. в 1901, погиб 27.6.1944.

ВЕСЮКИН, умер от ран в июле 1944.

ВИЗИРЕНКО Петр Антонович, р. в 1912 в Николаевской обл., ряд., умер от ран 22.7.1944.

ВИНОГРАДОВ Никита Лаврентьевич, ряд. 295-го гв. сп, погиб 26.6.1944.

ВОЛКОВ Абас Абубакирович, гв. кап. 36-го кп 10-й гв. кд, погиб 28.6.1944.

И.И.Головащенко.

ВОЛКОВ Василий Федорович, р. в 1925, ряд., умер от ран в июле 1944.

ВОЛКОВ Иван Яковлевич, мл. серж., погиб 24.6.1941.

ВОРОБЬЕВ Виктор Семенович, ст. серж., погиб 27.6.1944.

ВОРОБЬЕВ Иван Федорович, погиб 6.7.1944.

ВРУБИН Михаил Касьянович, р. в 1909, ст. серж., умер от ран в июле 1944.

ВЫБОРНЫХ Александра Петровна, р. в 1924, мл. серж., умерла от ран 29.7.1944.

ВЯЗОВ Михаил Андреевич, р. в 1916, майор, погиб в 1944.

ГАДЖИБАЛАЕВ Мирзали Баладаевич, р. в с. Ергуч Хачмасского р-на, Азербайджан, ряд. 151-й тб, погиб 30.6.1944.

ГАМОЮН Тихон Дмитриевич, р. в Николаевской обл., погиб в 1944.

ГАНЖА Сергей Иванович, р. в 1908, серж., погиб 29.6.1944.

ГАРИЕВ Хаджи, погиб в 1944.

ГАШКОВСКИЙ Тимофей Андреевич, р. в 1915, мл. лейт., умер от ран в июле 1944.

ГЕРМАНОВИЧ Иван Андреевич, ряд. конного депо № 34, умер от ран 31.1.1945.

ГЕРУС Иван Иванович, серж., погиб 30.6.1944.

ГОГОБЕРИДЗЕ Семен Мелкиседенович, р. в 1906 в Грузии, лейт., умер от ран 29.7.1944.

ГОДЛЕВСКИЙ Дмитрий Станиславович, р. в с. Андреевка Барвенковского р-на Харьковской обл., ряд. 291-го гв. сп, погиб 2.7.1944.

ГОЛОВАЩЕНКО Илья Иванович, р. 3.8.1903 в ст. Воровсколесская Курского р-на Ставропольского края. Член КПСС с 1931. С 1922 в Красной армии. Окончил Тверскую кавалерийскую школу в 1931. На фронте с первых дней Великой Отечественной войны. Участник Белорусской операции 1944. 26 июня, выйдя к р. Птичь, кавалерийский полк под командованием подполковника И.И.Головащенко форсировал реку и, отбивая контратаки противника, удерживал плацдарм, обеспечив успешное форсирование реки основными силами дивизии. Затем, вме-

Наследие глубокого края

С.И.Горбенко.

сте с другими войсковыми подразделениями, полк И.И.Головащенко разгромил вражеский гарнизон в г.п. Глуск. Принимал участие в боях за Слуцк, где 2.7.1944 погиб. Именем И.И.Головащенко названа одна из улиц Слуцка.

ГОЛОВКО Петр Алексеевич, р. в 1920, ст. лейт., умер от ран 14.7.1944.

ГОНТЗАРЬ Владимир Васильевич, р. в 1919, лейт., умер от ран 29.1.1945.

ГОРБАТОВ Николай Митрофанович, мл. лейт., погиб 2.7.1944.

ГОРБЕНКО Семен Ермолаевич, р. в 1902 в с. Беляевка Беляевского р-на Оренбургской обл., ряд., на фронт ушел добровольно, умер от ран 25.6.1944.

ГОРБЕНКО Семен Иванович, р. 15.2.1900, умер от ран 29.7.1944.

ГОРБУНОВ Петр Григорьевич, р. в 1899, ряд., умер от ран в июле 1944.

ГОРЛОВ Михаил Александрович, р. в 1915, ряд., погиб 1.7.1944.

ГРОМОВИЧ Михаил Леонтьевич, ряд. 884-го сп, погиб в июне 1944.

ГРЫЗЛОВ Александр Сергеевич, ряд. Кубанской казачьей кд, погиб 30.6.1944.

ГУДКОВ Иван Ильич, р. в 1918, кап., умер от ран 29.7.1944.

ДЕНКИН Гавриил Максимович, мл. серж. 291-го сп, погиб 30.6.1944.

ДЕРБЕНЕВ Иван Петрович, р. в 1924, ряд., умер от ран 29.7.1944.

ДЖИОЕВ Харитон Давидович, ряд., погиб 3.7.1944.

ДЖУРБАЙ Беграли, р. в 1906, ряд., умер от ран в июле 1944.

ДМИТРИЕВ Александр Петрович, р. в 1922 в д. Луковицы Бежаницкого р-на Псковской обл., ефр., погиб 1.7.1944.

ДМИТРИЕВ Егор Данилович, р. в 1897, ряд., умер от ран 18.8.1944.

ДОКТОРОВ С.Я., кап., погиб в 1944.

ДОРОШ Григорий Павлович, р. в с. Чернечны Яр Диканьского р-на Полтавской обл., ряд. 544-го сп, погиб 4.7.1944.

ДРЕСИСОВ, серж., погиб в 1944.

ДРОБОТОВ Михаил Андреевич, р. 25.2.1922 в д. Бирюково Свердловского р-на Ворошиловградской обл., летчик-штурмовик, ком. звена 1-й эскадрильи 431-го штурмового авиаполка, погиб 29.6.1944.

Полет в бессмертие

О М.А.Дроботове и его подвиге вспоминают:

Валентина Андреевна, сестра М.А.Дроботова:

Родился Миша в 1922 г. в селе Бирюково в семье служащего, коммуниста ленинского призыва Дроботова Андрея Мефодьевича. Наша мама, Александра Максимовна, занималась воспитанием троих детей, домашним хозяйством.

В детстве Михаил увлекался авиамоделированием и мечтал стать летчиком. Он хорошо учился, закончил десять классов в городе Свердловске в 1940 г. Очень любил музыку и умел играть на баяне, фортепьяно, гитаре, балалайке, но предпочтение отдавал мандолине. Одновременно Михаил увлекся рисованием. У него хорошо получались портретные рисунки, но любовь к авиации победила все увлечения. В 1941 г. он поступил в Ворошиловградское авиационное училище, которое закончил в 1943 г. Сразу же был направлен на фронт. С фронта писал домой жизнерадостные письма.

Ю.Казаков, бывший воздушный стрелок 431-го штурмового авиаполка:

К лету 1944 г. Михаил Дроботов имел около ста боевых вылетов. На его счету числилось много уничтоженной боевой техники и живой силы врага. Некоторые его вылеты на разведку отличались необыкновенной смелостью и даже дерзостью по тактическим приемам их выполнения.

Михаил относился к числу лучших летчиков и пользовался огромным авторитетом и уважением в полку. Он погиб, выполнив 105-й боевой вылет... А ведь парню было всего 22 года!

П.Г.Плохов, бывший командир полка:

Вылет на станцию Слуцк состоялся утром 29 июня 1944 г. От этого вылета зависел успех важной оперативно-стратегической операции на одном из участков фронта. Маршрут был рассчитан точно на полный радиус действия, примерно на 180—

Наследие слуцкого края

190 километров. Ведущим группы из 12 самолетов назначили командира первой эскадрильи капитана Дмитрия Ивановича Смирнова, Героя Советского Союза, а заместителем ведущего был лейтенант Дроботов. Прикрывали штурмовиков восемь истребителей ЛА-5.

Боевое задание штурмовики выполнили успешно, только над целью погиб экипаж Дроботова. Комсомольский билет Михаила уцелел, и мы получили его потом от слуцких комсомольцев.

Григорий Васильевич Баламуткин, Герой Советского Союза:

Вылет был сложным и ответственным. Поэтому в состав группы включили самых опытных летчиков. Требовалось в тылу врага нанести штурмовой удар по технике и живой силе противника, скопившейся на железнодорожной станции Слуцк, вывести ее из строя.

Вечером 28 июня командир полка и штурман провели детальный разбор предстоящего вылета, а рано утром 29 июня группа вылетела на задание. К цели подошли с северо-запада на высоте 1800 — 1900 метров. Внизу, в дымке, были видны развалины Слуцка. На станции обнаружили несколько эшелонов с техникой и живой силой. Небо было безоблачным, солнце только поднималось на востоке.

По заданию предстоял один, но эффективный заход на цель. Ведущий группы дал команду к атаке, и все самолеты в крутом пикировании устремились к цели.

С высоты 900 метров сбросили бомбы, реактивные снаряды, затем открыли пушечно-пулеметный огонь. На высоте 400 метров увидели, что загорелся самолет Дроботова, но летчик продолжал вести прицельную стрельбу, пока самолет не врезался в землю.

Михаил до конца выполнил свой дóлг. Он мог бы выброситься с парашютом, но предпочел смерть немецкому плену. Станцию окутали клубы дыма — это пылали вражеские эшелоны.

Позднее работники госпиталя, который располагался неподалеку, обнаружили обломки самолета и останки экипажа. Они же прислали в полк и ордена Дроботова, удостоверения личности его и воздушного стрелка старшины Александра Соколова. Самолет Дроботова был подбит

М.А.Дроботов.

И.И.Егоров.

ответным огнем противника уже на малой высоте.

Ю.К.Крангач, летчик:

Тот день, помнится, был солнечным. Взлетали парами и собирались на маршруте. На железнодорожной станции стояло несколько эшелонов. Удар наносили по ним. Я видел разрывы «эрэсов» и возникшие от них пожары, потом добавились разрывы бомб, и все завершил пушечно-пулеметный огонь.

Самолет Михаила Дроботова уже горящим продолжал пикировать, расстреливая врагов из пушек и пулеметов. Упал он вблизи горящих эшелонов. Мы все тяжело перенесли эту утрату. Михаил Дроботов и Александр Соколов навечно прописаны в городе Слуцке. Одна из улиц носит имя М.А.Дроботова.

ДУБОВ Александр Иванович, р. в Оренбургской обл., лейт. 295-го сп, погиб 30.6.1944.

ДУБОВКИН Александр Иванович, р. в 1913.

ДЮБЕНКО Николай Васильевич, ряд., умер от ран 12.7.1944.

ДЬЯЧЕНКО Алексей Александрович, р. в Николаевской обл., ряд. 544-го сп, погиб 4.7.1944.

ДЬЯЧУК Сергей Васильевич, р. в 1922, ряд., умер от ран 29.7.1944.

ЕВСЕЙЧУК Алексей Владимирович, р. в д. Черновка Свободненского р-на Амурской обл., ряд. 291-го сп, погиб в 1944.

ЕВСЮКОВ Петр Яковлевич, р. в 1909, ряд., погиб 8.7.1944.

ЕГОРОВ Иван Ильич, р. в 1913 в д. Крохино Ярославской обл., умер от ран 29.7.1944.

ЕЛФИМОВ Владимир Павлович, р. в 1925 в Башкирии, ряд., погиб в 1944.

ЕМЕЛЬЯНДЕВ Федор Васильевич, р. в 1913, ряд., умер от ран в июле 1944.

Наследие слуцкого края

И.Ф.Клюев.

ЕРЕМЕНКО Иван Константинович, р. в 1929, умер от ран в июле 1944.

ЕРЕМЕНКО Иларион Архипович, ряд., погиб 30.6.1944.

ЕРИН Петр Егорович, р. в 1898, погиб в 1944.

ЕРМОЛОВ Николай Васильевич, р. в Белгородской обл., старш., погиб 4.7.1944.

ЕРМОЛОВИЧ Александр Васильевич, р. в 1911, лейт., погиб 2.7.1944.

ЖАЛЬКО Кирилл, ряд., умер от ран в июле 1944.

ЖАШЕНОВ Жаппар, ефр. 96-го сп, погиб 30.6.1944.

ЖМАТЧЕНКО Михаил, лейт., погиб 27.6.1941.

ЖУЛЬНОВ М.М., гв. полк, умер от ран 29.7.1944.

ЖУРАВЛЕВ Геннадий Яковлевич, р. в 1925, мл. серж., погиб 30.6.1944.

ЖУРАВЛЕВ Павел Петрович, умер от ран 30.8.1944.

ЗАБАНОВ Николай Завдынович, р. в 1902, гв. лейт. 231-го сп 96-й сд, погиб 30.6.1944.

ЗАЗУЛЯ Андрей Кириллович, р. в 1899 в Ставропольском крае, ряд., умер от ран в июле 1944.

ЗАЙЛЮК Леонид Иванович, р. в 1895, мл. серж., умер от ран 29.7.1944.

ЗАЙМАК Леонид Иванович, р. в 1895 в Николаевской обл., мл. серж., погиб 7.7.1944.

ЗАСЯЕТСКИЙ, погиб в 1944.

ЗВЕРЯКОВ Виктор Куприянович, р. в Краснодарском крае, ряд., погиб 28.6.1944.

ЗЛОБИН Алексей Сергеевич, р. в 1918 в д. Высоково Волхомского р-на Костромской обл., кап. 1318-го иап, погиб в июле 1944.

ЗОНЬ Митрофан Гаврилович, р. в 1915, ряд., погиб в июле 1944.

ЗУБ Филипп Сергеевич, р. в 1919, кап., умер от ран в июле 1944.

ИВАКИН Павел Матвеевич, р. в г. Орджоникидзе, мл. лейт., погиб 30.6.1944.

ИВАНЕНКО Платон Семенович, р. в Черниговской обл., ряд., умер от ран 18.8.1944.

ИВАНОВ Иван Павлович, р. в д. Борки Костромской обл., ряд., погиб 4.7.1944.

ИВАНОВСКИЙ Николай Сидорович, серж., умер от ран 18.8.1944.

ИВАНЮК Дмитрий Иванович, полк., ком. 55-й сд, погиб в 1941.

ИВАЩЕНКО Иван Кир., р. в 1900, ряд., умер от ран 29.7.1944.

ИЛЬИН Иван Иванович, р. в 1914, серж., погиб 25.6.1941.

ИМАНОВ Магамед Сулейманович, р. в с. Дилагарда Физулганского р-на, Азербайджан, ряд. 40-го гв. кавалерийского казачьего Кубанского полка, погиб 30.6.1944.

ИЩЕНКО Василий Максимович, р. в 1920, ряд. 32-го гв. кавалерийского казачьего Кубанского полка, погиб 30.6.1944.

КАВИЦКИЙ Георгий Евгеньевич, р. в 1904, лейт., погиб 1.7.1944.

КАЗАКОВ Александр Илларионович, р. в 1905, серж., умер от ран 11.7.1944.

КАЗАКОВ Николай Тимофеевич, р. в 1926, погиб 3.7.1944.

КАЙГОРОДОВ Александр Михайлович, ст. лейт., погиб 30.6.1944.

КАПУСТИН Николай Иванович, умер от ран в июле 1944.

КАРДАШ Василий Никитович, ряд., погиб 30.6.1944.

КАРНАЕВ Ананий Петрович, майор, погиб в 1944.

КАСИМОВ Ниази Касимович, серж., погиб 30.6.1944.

КАСТОРНЫЙ Александр Иванович, р. в Луганской обл., лейт., умер от ран 26.7.1944.

КАЧУРА Сергей Иванович, погиб в 1944.

КВИТКО Кирилл Емельянович, стрелок, умер от ран 12.7.1944.

КЕТТЕРЕР Губерт Фердинандович, погиб 27.4.1944.

КИРЕЕНКО Архип Данилович, ряд., умер от ран в 1945.

КИРИЛЕНКО Григорий Сергеевич, р. в Николаевской обл., ряд. 295-го сп, погиб 26.6.1944.

КИСЕЛЕВ Василий Алексеевич, старш., умер от ран 29.7.1944.

КИСЕЛЕВ Павел Иванович, р. в 1918, ряд., погиб в 1944.

КЛИМОВ Николай Феофанович, р. в 1923 в Липецкой обл., ряд., умер от ран в 1945.

КЛЫШТА Максим Павлович, ряд. 162-го сп, погиб 1.7.1944.

КЛЮЕВ Иван Федорович, р. в 1906 в д. Сватово Московской обл., ряд., умер от ран 4.2.1945.

КОБЕЦ Александр Иванович, р. в 1908 в г. Майкоп, майор 125-го савп, погиб 23.6.1941.

КОБЗЕЕВ Иван Григорьевич, р. в 1907, ряд., погиб в 1944.

Наследие глубокого края

КОБУЗЕВ Павел Иванович, ряд. 219-й тбр, погиб 30.6.1944.

КОВАЛЕВ Иван Романович, р. в Смоленской обл., мл. серж., погиб.

КОЖАНОВСКИЙ Степан Константинович, ряд., умер от ран 3.6.1945.

КОЗЛОВ Евгений Макарович, р. в 1918 в г. Запорожье, военврач 3-го ранга 32-го гв. кп, погиб 30.6.1944.

КОЛЧАНОВ Николай Еремеевич, р. в 1925 в д. Удаленка Котельничского р-на Кировской обл., ряд., погиб в 1944.

КОМАРОВСКИЙ Филипп Николаевич, р. в д. Зыково Смоленской обл., ряд. 363-го обс, погиб в июле 1944.

КОПЫТОВ Александр Степанович, р. в 1920, погиб в июле 1944.

КОРНЕЕВ Яков Григорьевич, р. в 1918, ст. серж., погиб в июле 1944.

КОРНИЕНКО Тимофей Михайлович, ряд. 148-го сп, погиб в 1944.

КОРОЛЕВ Александр Александрович, ряд., погиб в 1941.

КОРОЛЕВ Иван Никитович, ряд., погиб в 1944.

КОРОЛЬЧУК Иван М., р. в 1905, умер от ран в июле 1944.

КОСОБРЮХОВ Владимир Иванович, р. в ст. Спокойная Отрадненского р-на Краснодарского края, ряд. 554-го сп, погиб в 1944.

КОТЕЛЬЦЕВ Григорий Кузьмич, ст. лейт., пропал без вести в 1941.

КОШЕВОЙ, умер от ран в июле 1944.

КОШУК Иван Павлович, ряд., погиб в 1944.

КРАСНОВ, лейт., ком. танка, погиб 26.6.1941.

КРИВЕНКО Василий Степанович, р. в 1904 в Ставропольском крае, ряд., погиб в 1944.

КРЫЛОВ Петр Алексеевич, р. в 1913, ст. лейт., умер от ран 25.10.1945.

КРЮКОВ Иван Ефимович, р. в 1918, мл. серж., погиб в 1944.

КУДЕВИЧ Петр Яковлевич, р. в 1919 в д. Шеволи Лиозненского р-на Витебской обл., ряд., погиб в 1944.

Из воспоминаний Ивана Яковлевича Кудевича, брата П.Я.Кудевича

Мы родились в семье рабочего, и детство наше проходило, как и у многих ребят нашего поколения. Петя после окончания семи классов уехал в город Витебск, где стал работать на фабрике имени КИМ. В 1939 г. он был призван в армию. Служил в г. Проскурово в кавалерии. Когда началась война, наша семья оказалась на оккупированной территории, и писем от Пети до октября 1943 г. мы не получали. Но вот

М.М.Куликов.

пришло долгожданное письмо: «Дорогая мама и братик Ваня. Бьем фашистов. Был ранен в левую руку и находился в госпитале. Скоро опять еду на фронт...» Через несколько дней после этого письма получаем письмо от командира части, где пишет он: «...Ваш сын Кудевич Петр Яковлевич храбрый воин и отважен, пользуется авторитетом среди бойцов». А далее следуют слова благодарности матери, Лукерье Олимповне, за воспитание сына. В декабре 1943 г. пришло второе письмо от брата, в котором он сообщает, что ранен опять и очень тяжело — в легкие. А через некоторое время, это был уже 1944 г., пришла похоронка с горькими словами: «...Ваш сын умер от тяжелых ран и похоронен в г. Слуцке».

КУЗНЕЦОВ Дмитрий Иванович, р. в 1903, мл. серж., погиб в 1944.

КУЛИКОВ Михаил Михайлович, р. 25.6.1905 в г. Сызрань Куйбышевской обл., полк., ком. 37-й мбр, погиб 26.7.1944.

Из воспоминаний В.П.Миронова, Героя Советского Союза

Впервые я встретился с Михаилом Михайловичем Куликовым на Украине в г. Павлоград. Это был февраль 1944 г. Его как лучшего заместителя командира бригады только что назначили командиром. Мне часто приходилось проверять подразделения его бригады. Они отличались всегда образцовым порядком, бойцы получали отличные оценки по боевой подготовке. В этом была большая заслуга комбрига М.М.Куликова, который слыл опытным человеком в военных и житейских делах.

Михаил Михайлович родился в рабочей семье в Сызрани. В 1921 г. он стал

Наследие слуцкого края

И.Л.Лебедев.

служить в рядах Красной армии. До начала Великой Отечественной войны в 1941 г. успел окончить Военную академию имени Фрунзе. А потом — фронтовые дороги, которые пролегли через многие города России, Украины, Белоруссии.

С Украины бригада Куликова в полной боевой готовности прибыла на 1-й Белорусский фронт и заняла позицию между Жлобином и Речицей, готовая к наступлению на Старые Дороги, Слуцк, Барановичи... Так как командующий 1-м Белорусским фронтом К.К.Рокоссовский решил в полосе 28-й армии Лучинского создать конно-механизированную группу из кавалерийского корпуса С.М.Кривошеина, М.М.Куликову довелось организовывать взаимодействие пехоты и кавалерии.

В ходе Белорусской операции 1944 г. я выполнял обязанности командира механизированной бригады, которая действовала рядом с бригадой М.М.Куликова. Поэтому нам часто приходилось согласовывать свои боевые действия. Особенно его внимание было сосредоточено на руководстве действиями танкового полка, который делал обходный маневр вокруг Слуцка и ворвался в город. Помню, как строго требовал он от меня обеспечить действия левого фланга его бригады огнем артиллерии нашей бригады и не отставать от его танкистов.

При встречах я всегда на груди комбрига видел ордена Красного Знамени и Красной Звезды.

После освобождения Слонима и Пружан Михаил Михайлович Куликов вывел свою бригаду с боями в Каменецкий район Брестской области. Там мы опять действовали совместно. 25 июля 1944 г. ночью подошли к деревне Пелищи. Три раза атаковали позицию немцев, но все безуспешно. Враг отвечал частым пулеметным и пушечным огнем. Деревня горела. Тогда мы собрались втроем — Куликов, я и командир танкового полка нашей бригады Бартовский. Оценив обстановку, мы решили обойти Пелищи с юга и до рассвета прорваться к деревне Видомли, чтобы отсечь друг от друга белостокскую и брестскую группировки врага.

Решение это было осуществлено при поддержке полка самоходок. За час до рассвета наши части достигли восточной окраины Видомли, захватили безымянную высоту, а также заняли дорогу Брест — Белосток. Задача была выполнена успешно. Но утром фашисты перебросили из Бреста артиллерию и пехоту. Силы оказались неравными. После ожесточенной пушечной дуэли мы стали отходить к Пелищам. В это время и погиб комбриг Михаил Михайлович Куликов. Похоронить его решили в Слуцке, в городе, имя которого с гордостью носила 37-я механизированная танковая бригада после его освобождения. Так навсегда комбриг М.М.Куликов остался в слуцкой земле, где ему пришлось воевать.

КУЛИКОВ Федор Федорович, р. в с. Рубановка Великолепетихского р-на Херсонской обл., серж. 54-го гп, погиб 1.7.1944.

КУЛИНЦЕВ Илья Александрович, р. в Алтайском крае, ряд., погиб 30.6.1944.

КУЛЬПАЧ Григорий Андреевич, р. в Ровенской обл., ряд. 291-го сп, погиб 30.6.1944.

КУЛЬПАЧ Остап Архипович, р. в Ровенской обл., ряд. 291-го сп, погиб 30.7.1944.

КУРАКИН Егор Иванович, р. в 1914, ряд., погиб в 1944.

КУРДАС Павел Павлович, ряд., погиб 29.6.1944.

КУТЬКО Василий Николаевич, р. в 1923 в Новосибирской обл., ст. серж., погиб 29.6.1944.

ЛАВРИКОВ Николай Алексеевич, р. в 1919, мл. лейт., погиб в 1944.

ЛАВРИНЕНКО Федор Иванович, умер от ран 5.8.1944.

ЛАЗАРЕВ Иван Петрович, р. в 1921, мл. серж., погиб в 1944.

ЛАТЫШ Василий Иванович, р. в с. Б.Рогозянка Золочевского р-на Харьковской обл., ряд., погиб в 1944.

ЛАШЕВСКИЙ Андрей Федорович, ряд., погиб в 1944.

ЛЕБЕДЕВ Иван Леонтьевич, р. в 1900 в с. Богородицкое Снигиревского р-на Николаевской обл., ряд. 26-го сп, погиб 30.6.1944.

Наследие слуцкого края

ЛЕВАНОВ Иван Тимофеевич, лейт., погиб.

ЛЕВОНЯН Вайк Амаякович, р. 15.6.1923 в с. Гнищик Ехегнадзорского р-на, Армения, в семье крестьянина. Член КПСС с 1943. Окончил в 1940 Ереванский педагогический техникум. В Красную армию призван в декабре 1941 и направлен на фронт.

Командир орудия 530-го истребительного противотанкового полка (28-я армия, 1-й Украинский фронт) ст. сержант Левонян отличился 30.4.1945 г. в бою в районе дер. Куммерсдорф южнее Берлина. Когда расчет орудия был окружен противником, организовал круговую оборону, отразив более 10 вражеских атак. Затем кончились боеприпасы, но Левонян поднял расчет в рукопашный бой и вывел его из окружения. Звание Героя Советского Союза было присвоено за этот бой 27.6.1945 г. Награжден орденами Ленина, Красной Звезды, Славы III степени, медалью. Погиб 27.6.1945 г. Похоронен на городском кладбище в Слуцке.

На Родине героя в пос. Арпи Ехегнадзорского р-на перед школой установлен бюст В.А.Левоняна. Его именем названы улицы в Слуцке и Ехегнадзоре.

В.А.Левонян.

ЛЕНИН Яков Фролович, ряд., умер от ран в июле 1944.

ЛИМАР Сергей Иванович, умер от ран 29.7.1944.

ЛИПИН Сергей Иванович, р. в 1920 во Владимирской обл., серж., погиб 30.6.1944.

ЛОГИНОВ Федор Федорович, ряд. 291-го сп, погиб 30.6.1944.

ЛОЖЕЧНИКОВ Николай Алексеевич, погиб в 1944.

ЛОЗИЦКИЙ Зиновий Андреевич, р. в Черкасской обл., ряд. 96-го сп, погиб 29.6.1944.

ЛУГОВОЙ Андрей Яковлевич, р. в Краснодарском крае, ряд., погиб 28.6.1944.

ЛУППОВ Михаил Иванович, р. в Кировской обл., ст. серж., погиб в 1944.

ЛЫКОВ Иван Иванович, умер от ран 12.9.1944.

МАВРУСОВА Анастасия Ивановна, р. в 1923, ряд., умерла от ран в июле 1944.

МАКАРОВ Леонид Иосифович, ст. лейт., погиб 2.7.1944.

МАКРИЙ Диомид Иокимович, ряд., погиб.

МАКСИМОВ Константин Андреевич, р. в 1914 в Петрограде, ком. батареи, погиб в 1941.

МАМОНОВ Андрей Григорьевич, р. в 1909, ряд., умер от ран 29.7.1944.

МАРТЫНЕНКО Федор Павлович, ряд., погиб в 1944.

МАРФИЯНСКИЙ Николай Кузьмич, р. в 1924 в с. Максимовка Щербакульского р-на Омской обл., ряд. 291-го сп 96-й сд, погиб 30.6.1944.

МАСЛАНИН, гв. серж., погиб в 1944.

Памятник В.А.Левоняну на городском кладбище.

Наследие слуцкого края

МАТВЕЕНКО, лейт. 36-го кп, погиб в 1944.

МЕЛЕШИЧЕВ Владимир Иванович, ст. лейт., погиб.

МЕЛЬНИКОВ Алексей Иванович, р. в 1904, ряд., умер от ран 3.8.1944.

МИКАНАЕВ Курейшен Малах-оглы, р. в 1904 в Белоканском р-не, Азербайджан, ряд., погиб в 1944.

МИТИН Георгий, умер от ран 3.9.1944.

МИХАЙЛОВ Константин Иванович, р. в 1924, ряд., умер от ран 29.7.1944.

МИХАЛЕВ Илья Федорович, р. в 1919 в Смоленской обл., кап. 125-го сап, погиб 1.7.1944.

МИХАЛЕНКО Михаил Дмитриевич, р. в 1918, серж., умер от ран в июле 1944.

МИХЕЕВ Илья Федорович, р. в 1919 в Смоленской обл., кап. 125-го сап, погиб 1.7.1944.

МИХЕЕВ Петр Сергеевич, р. в 1925 в Архангельской обл., ряд., погиб в 1944.

МНАЦАКОНОВ Ерват Сергеевич, ряд. 96-го сп, погиб 30.6.1944.

МОНИС Давид Пинхасович, ст. серж. 119-го ап 50-й гв. сд, умер от ран 15.8.1945.

МОРОЗОВ Василий Васильевич, умер от ран 19.9.1944.

МОСКАЛЕНКО, умер от ран 29.7.1944.

МОСКАЛЮК Николай Ф., р. в 1900, ряд., погиб в 1944.

МУХАМЕДОВ, серж., погиб в 1944.

МУХТАРОВ Ахмед Иврович, р. в 1918 в Киргизии, стрелок, погиб в 1944.

МЫШКО Петр Филиппович, ряд., погиб.

НАЗАРОВ Афанасий Петрович, р. в Кокчетавской обл., мл. серж., погиб 27.6.1944.

НАЗЫРОВ Касыбай, ком. отделения 291-го сп, погиб 30.7.1944.

НАЛИВАЙКО Иван Лукич, р. в 1915, майор, погиб 29.7.1944.

НАСОНОВ Николай Анисимович, ряд., умер от ран 16.9.1945.

НАУМИН Агап, р. в 1911, умер от ран в июле 1944.

НЕЛЕПКО Владимир Павлович, р. в г. Орел, ефр., умер от ран 12.7.1944.

НЕМКИН Михаил Андреевич, ряд. 291-го сп, погиб 30.6.1944.

НЕПОМНЯЩИЙ Георгий Борисович, ряд., погиб 30.6.1944.

НОСЕВИЧ Иосиф Семенович, боец 30-го гв. кавалерийского казачьего Кубанского полка, погиб 30.6.1944.

НЫРКОВ Федор Дмитриевич, ряд. 30-го гв. кавалерийского казачьего Кубанского полка, погиб 30.6.1944.

ОБУХОВ Василий Алексеевич, р. в Запорожской обл., старш., погиб в 1944.

ОДИНЦОВ Константин Прокопьевич, р. в 1914, серж. 439-го иап, погиб 30.6.1944.

ОЗИЛОВ Балта, р. в 1922, ряд., погиб 29.6.1944.

ОРЛОВ Алексей Семенович, р. в 1895, ряд., погиб в 1944.

ОСТАВНЕНКО Александр Лукич, р. в 1910, ряд., погиб в 1944.

ОСТРОУХОВА Мария Алексеевна, р. в 1921 в г. Черкесск Ставропольского края, старш., умерла от ран 13.7.1944.

ОТОРВИН Марк Павлович, кап., погиб 1.7.1944.

ПАВЛЮК Владимир Савельевич, ряд., погиб 30.6.1944.

ПАНИН Максим Яковлевич, р. в 1895, погиб в 1944.

ПАНТЕЛЕЕВ Иван Павлович, ряд., умер от ран 29.8.1944.

ПАТРИКОВ Николай, умер от ран в июле 1944.

ПЕРЕКАЛЬСКИЙ Николай Никитович, р. в 1918 в Москве, ряд., погиб в 1944.

ПЕРЕРВА Василий Иванович, р. в 1924, ряд., погиб 11.7.1944.

ПЕТРЕНКО Алексей Дмитриевич, р. в 1911 в Краснодарском крае, ряд., умер от ран 15.7.1944.

ПЕТУХОВ Михаил Спиридонович, р. в Свердловской обл., ряд. 138-го кп, погиб 29.6.1944.

ПЕШЕНИКОВ Афанасий, р. в 1914, ряд., умер от ран 29.7.1944.

ПИСКАЛОВ Василий Илларионович, погиб в 1944.

ПЛОТНИКОВ Петр Игнатьевич, р. в Липецкой обл., старш., погиб 30.6.1944.

ПОДОЛЬСКИЙ Аркадий Борисович, ряд., погиб 30.6.1944.

ПОДОСИННИКОВ Егор Павлович, р. в 1907, ряд., погиб 30.6.1944.

ПОДРУЧНЫЙ Никанор Тимофеевич, р. в Черкасской обл., ряд., погиб в 1944.

ПОДШИВАЛОВ Александр Михайлович, р. в 1923 в Удмуртии, ряд. 92-го сп, погиб.

ПОЖИДАЕВ Александр Егорович, р. в с. Избище Семилукского р-на Воронежской обл., ряд., погиб 30.6.1944.

ПОЗДНЯКОВ Федор Сергеевич, р. в 1897 в Нижнеломовском р-не Пензенской обл., лейт. кп, погиб.

ПОНЕДЕЛЬНИКОВ Николай Федорович, р. в Куйбышеве, ст. серж., погиб 30.6.1944.

ПОНКРАТОВ Василий Никифорович, р. в 1919, ст. лейт., погиб.

ПОНОМАРЕВ Василий Дмитриевич, р. в Брянской обл., лейт. 139-го мп, погиб 1.7.1944.

ПРАЧИШНИКОВ Николай Иванович, р. в 1895, ряд., умер от ран в июле 1944.

ПУТАЧЕВ Виктор Архипович, р. в 1916, погиб в Слуцке в лагере военнопленных, перезахоронен 23.2.1990 на городском кладбище.

ПУЗАНОВ Семен Павлович, р. в 1913, ст. серж., погиб в 1944.

Наследие слуцкого края

ПУЛАТОВ Юлдаш, ряд., погиб 10.7.1944.

ПУРЦЕЛАДЗЕ Петр Александрович, р. в 1919 в Грузии, лейт. 10-го кп, погиб 28.6.1944.

ПШИК Григорий Емельянович, р. в Николаевской обл., умер от ран 30.8.1944.

РАДКЕВИЧ Андрей, р. в 1906, погиб 23.6.1941.

РАДЫЧЕВ Петр Васильевич, р. в Воронежской обл., ряд., погиб 30.6.1944.

РАЗМАТУЛАЕВ Абдулла, р. в Узбекистане, ряд., погиб 30.6.1944.

РАЗНОВ Иван М., р. в 1897, ряд., погиб в 1944.

РАХИМОВ Уразгали, ряд. 96-го сп 291-й сд, погиб 30.6.1944.

РОМАНЕНКО Александр Петрович, ряд., погиб 30.6.1944.

РОМАНОВИЧ Иван Андреевич, ряд., погиб.

РУДЯХА Николай Ильич, р. в с. Прудянка Золочевского р-на Харьковской обл., ряд. 96-го сп, погиб 30.7.1944.

РЯБОКОНЬ Анатолий Григорьевич, р. в 1924 на Украине, ряд. 554-го сп 152-й сд, погиб 4.7.1944.

САВИНЫХ Дмитрий Яковлевич, р. в 1914, погиб.

САВЧЕНКО Петр Кондратьевич, р. в 1920, умер от ран 29.7.1944.

САМОЙЛОВ Николай Михайлович, р. в 1926 в Тульской обл., ряд., погиб в 1944.

САНЧИКОВ Иван Васильевич, умер от ран в июле 1944.

САРУНЯМ Арминат, р. в 1921, мл. серж., умер от ран в июле 1944.

САТРУЛАЕВ Николай, р. в 1926, ряд., умер от ран 29.7.1944.

САХАЙБУДАКОВ Михаил М., р. в 1909, ряд., погиб в 1944.

САЯКИН Василий Федорович, р. в 1910, ряд., умер от ран в июле 1944.

СВОЮКОВ Петр Яковлевич, р. в 1909, ряд., умер от ран в июле 1944.

СЕЙЧЕНКО Петр Кондратьевич, ряд., погиб 13.6.1944.

СЕРБИЧ Николай Никитович, р. в 1922, кап. 177-й отд. роты, умер от ран 20.7.1944.

СЕРГЕЕВ Иван Васильевич, р. в 1903, серж., умер от ран в июле 1944.

СЕРЕДА Петр Ильич, р. в 1914, ряд., умер от ран 15.7.1944.

СЕРМДЮК Владимир Семенович, р. в 1906, ряд., умер от ран в июле 1944.

СИДОРЕНКО Валентин Николаевич, р. на Украине, старш. 160-го гв. сп, погиб в 1944.

СИНЕНКО Михаил Романович, р. в 1914, ряд., погиб 30.6.1944.

СИЧИНОВ Михаил Терентьевич, ст. серж. 295-го сп, погиб 30.6.1944.

СКВОРЦОВ, погиб в 1944.

СМАГА Андрей Васильевич, р. в с. Зуевцы Миргородского р-на Полтавской обл., ряд., умер от ран 8.11.1945.

СМАЛЬЧУК Александр Петрович, ряд., погиб.

СМЕСЯКОВ Иван Андреевич, р. в 1902, ряд., погиб в 1944.

СМИРНОВ Иван Иванович, р. в 1921, мл. серж., умер от ран в июле 1944.

СМОЛЕНКОВ Андрей Данилович, р. в 1915, ряд., погиб в 1944.

СОКОЛОВ Александр Александрович, р. в 1919 в г. Талдом Московской обл., ст. серж., воздушный стрелок 431-го шап, погиб 29.6.1944.

СОЛОВЬЕВ Степан Максимович, р. в 1926, ряд., умер от ран в июле 1944.

СОРОКА Денис Романович, р. в 1902, ряд., погиб в 1944.

СТАБРОВ Александр Егорович, р. в 1908, серж. 42-го пп, умер от ран 22.7.1944.

СТАТЕЙКИН Алексей Акимович, ст. серж., погиб 30.6.1944.

СТЕПНИЙ Геннадий Федорович, р. в Донецкой обл., ст. лейт., погиб 2.7.1944.

СТЕПАНОВ Александр Дмитриевич, р. в д. Н. Рождественка Нижнеингашского р-на Красноярского края, ряд. 295-го сп, погиб 27.6.1944.

СТЕПАНОВ Иван Харитонович, р. в 1910, старш., погиб 30.6.1944.

СТЕПАНОВ Михаил Федорович, р. в 1924 в г. Сырдарья, Узбекистан, лейт., умер от ран 15.7.1944.

СТРОЧЕНКОВ Федор Семенович, ряд. 439-го полка, погиб 30.6.1944.

СТУДЕНЦЕВ Дмитрий Харитонович, р. в ст. Алексеевская Тихорецкого р-на Краснодарского края, ряд., умер от ран 7.8.1944.

СУЛТАНОВ Нуру Полад-оглы, р. в Ахсуинском р-не, Азербайджан, ст. серж. 151-й тбр, погиб 30.6.1944.

СУРЕЯКОВ Иван Андреевич, р. в 1902, погиб в 1944.

СУХОЙ Виктор Васильевич, р. в 1907, ряд., погиб в 1944.

ТАБАКОВ Виталий Федорович, р. в Семипалатинске, погиб 30.6.1944.

ТАРАСОВ, майор, умер от ран в июле 1944.

ТАТОШКИН Михаил Фадеевич, р. в 1925 в Павловском Посаде Московской обл., серж., погиб 3.7.1944.

ТИВАНОВ Иван Карпович, р. в 1924, ряд., погиб в 1944.

ТИМОШЕНКО Мартин Устинович, р. в 1919 в д. Углы Рогачевского р-на Гомельской обл., ряд., погиб в 1941.

ТИХОНОВ Иван Герасимович, серж., погиб 30.6.1944.

ТИХОНОВ Иван Карпович, р. в 1921, ряд., умер от ран 29.7.1944.

ТИХОНОВ Николай Васильевич, р. в 1914 в Ростовской обл., ряд., погиб в 1944.

Наследие слуцкого края

М.И.Хабаров.

ТКАЧЕНКО Александр Михайлович, р. в 1915, ряд., умер от ран в июле 1944.

ТОДОЛЬСКИЙ Аркадий Борисович, ряд. 291-го сп 96-й сд, погиб 30.6.1944.

ТОНИКЯН Маграк Григорьевич, р. в 1900, серж., умер от ран в июле 1944.

ТОРМАСИН Иван Дмитриевич, р. в 1905 в Тамбовской обл., ряд., погиб 30.6.1944.

ТУПИКИН Сергей Николаевич, р. в Ростовской обл., ст. серж. 32-го гв. полка, погиб 30.6.1944.

УЧИТЕЛЬ Ефрем Иосифович, р. в 1911, ряд., умер от ран в июле 1944.

ФЕДЮК Дмитрий Иванович, р. в 1915 в Винницкой обл., ряд. 295-го сп, погиб 30.6.1944.

ФИЛИППОВ Дмитрий Михайлович, р. в д. Сусоинки Пыталовского р-на Псковской обл., ряд., умер от ран 1.10.1945.

ФИЛИППОВ Сергей Алексеевич, р. в 1924, серж., погиб в 1944.

ХАБАРОВ Михаил Иванович, р. в 1921, погиб в 1941.

ХАМАСЮК Дмитрий Моисеевич, р. на Украине, ряд., погиб 30.6.1944.

ХАРЧЕНКО Василий, р. в 1913, ряд., умер от ран в июле 1944.

ХОДЖАЕВ Каримж, р. в Ильичевском р-не Андижанской обл., ряд. 96-й сд, погиб в 1944.

ХОРОШЕВ Александр Васильевич, р. в с. Воскресенка Волжского р-на Куйбышевской обл., мл. лейт. 151-го осп, погиб в 1944.

ХРЫКИН Гавриил Дмитриевич, умер от ран 26.8.1944.

ЦВОЙТОВ Виктор Дмитриевич, р. в 1928, старш., погиб в 1944.

ЧЕВИЛОВ Петр Тимофеевич, р. в 1923, ряд., погиб в 1944.

ЧЕРЕДНИЧЕНКО Иван Власович, ряд. 32-го кавказского кп, погиб 30.6.1944.

ЧУТОК Павел Леонтьевич, р. в 1898, ряд., умер от ран в июле 1944.

ШАЛЮГИН Василий Тимофеевич, р. в 1898, ряд., погиб в 1944.

ШАНДЫБА Никифор Федорович, р. в 1900, ряд., умер от ран в июле 1944.

ШАНИН Максим Яковлевич, р. в 1895, ст. лейт., погиб в 1944.

ШАРАГИН Иван Степанович, погиб в 1944.

ШАХМЕТОВ М., р. в 1913 в Башкирии, стрелок, пропал без вести в 1944.

ШВЕДКОВ Василий Григорьевич, ряд., погиб в 1944.

ШЕЛЮХИН Василий Алексеевич, серж., умер от ран 7.8.1944.

ШЕМЕЛЕНКО Дмитрий Михайлович, р. в 1918, стрелок, пропал без вести в июле 1944.

ШЕПОТЬКО, погиб в 1944.

ШИЛОВ Петр Федорович, р. в 1924 в с. Ильинское Слободского р-на Кировской обл., ряд. 32-го Кубанского кп, погиб 30.4.1944.

ШИРЯЕВ Федор Михайлович, р. в д. Березовка Березовского р-на Кемеровской обл., ст. серж., умер от ран 18.7.1944.

ШИРЯКОВ Федор Михайлович, р. в 1922, ст. серж., погиб в 1944.

ШМАКОВ Александр Николаевич, р. в 1911, серж., погиб в 1944.

ШПИГАК Михаил Андреевич, умер от ран в июле 1944.

ШУЛАНОВ Тимофей Егорович, р. в 1907, ст. серж., умер от ран в июле 1944.

ШУНИН Федор Ефимович, ряд. 30-го Кубанского кп, погиб в 1944.

ШУРУПОВ Андрей Гаврилович, р. в 1925, водитель танка, погиб 30.6.1944.

ЩЕРБИНЯ Илья Григорьевич, р. в 1911, ряд., погиб в 1944.

ЩЕРБИЦКИЙ Николай Игнатьевич, р. в 1910, ряд., умер от ран в 1945.

ЩИРЫ Анатолий Яковлевич, ряд. 34-го конного депо, умер от ран 10.3.1945.

ЮДИН Иван Тимофеевич, ряд., погиб в 1944.

ЮРЕКОЛЬСКИЙ Н.Н., р. в 1918, ряд., погиб в 1944.

ЯКОВЛЕВ Алексей Иванович, р. в 1904, мл. серж., погиб 11.7.1944.

ЯКОВЛЕВ Владимир Владимирович, р. в 1925, ряд., погиб в 1944.

ЯКОВЛЕВ Николай Дмитриевич, р. в Омской обл., ряд. 96-го сп, погиб в 1944.

ЯНКЕЛЕВИЧ Александр Аркадьевич, р. в 1914, ряд., погиб в 1944.

АКЦЯБРСКІ СЕЛЬСАВЕТ

АФАНАСЬЕЎ Аляксандр Васільевіч, рад., загінуў у 1944.

БАРЫНАЎ Васіль Іванавіч, н. у 1911, загінуў у 1944.

БАЦЕЧКА Кузьма Зіноўевіч, маёр, загінуў у 1944.

Наследие слуцкого края

БЕЗАРАЎ Аляксандр Пятровіч, н. у 1924, лейт., загінуў у 1944.

БЛІНОЎ Цімафей Яўтэнавіч, мал. сярж., загінуў у 1944.

БОЙКА Піліп Харытонавіч, н. у 1925, рад., загінуў у 1944.

БУТАКОЎ Іван Праконавіч, н. у 1912, рад., загінуў у 1944.

ВАКУЛІН Мікалай Іванавіч, н. у 1921, рад., загінуў у 1944.

ВАЛЕЕЎ Кашаф, н. у 1921, рад., загінуў у 1944.

ВАНЮШЫН Іван Сямёнавіч, н. у 1902, рад., загінуў у 1944.

ГУШЧЫН Міхаіл Іванавіч, рад., загінуў у 1944.

ЗАМЯЦІН Аляксандр Васільевіч, рад., загінуў у 1944.

ЗІМІН Міхаіл Міхайлавіч, мал. сярж., загінуў у 1944.

ІШМЕЦЬЕЎ Уладзімір Васільевіч, н. у 1921, старш., загінуў у 1944.

КЛЯПЧУК Клім Сяргеевіч, рад., загінуў у 1944.

КНЯЗЕЎ Міхаіл Іванавіч, сярж., загінуў у 1944.

КРАЙНОЎ Аляксандр Пятровіч, сярж., загінуў у 1944.

КУЦЯБІН Аляксей Данілавіч, рад., загінуў у 1944.

ЛОЖКІН Вісарыён Дзямідавіч, н. у 1916, сярж., загінуў у 1944.

МУРЫЛЁЎ Цімафей Фёдаравіч, рад., загінуў у 1944.

МУХА Еўдакім Фядотавіч, рад., загінуў у 1944.

НІКІЦІН Аляксандр Аляксандравіч, н. у 1925, рад., загінуў у 1944.

НІКІЦІН Іван Аляксандравіч, рад., загінуў у 1944.

ПАРШЫН Іван Аляксеевіч, рад., загінуў у 1944.

ПАРЫШКУРА Міхаіл Міронавіч, рад., загінуў у 1944.

ПРАСОЛАЎ Мікалай Сяргеевіч, лейт., загінуў у 1944.

САЛІВАН Мікалай Піліпавіч, рад., загінуў у 1944.

СМЯТАНІН Яўген Савельевіч, н. у 1924, мал. лейт., загінуў у 1944.

СТРАЛЬЧЭНЯ Лілія Ігнацьеўна, н. у 1918, партызанка, загінула ў 1942.

ТАПРОЎ Базар, рад., загінуў у 1944.

ТРУШАКІН Васіль Аляксандравіч, сярж., загінуў у 1944.

ТУРК Анатоль Міхайлавіч, яфр., загінуў у 1944.

УМАРОЎ Ільман Джабаравіч, рад., загінуў у 1944.

ШАВЯКОЎ Іван Якаўлевіч, рад., загінуў у 1944.

ШНЫТКІН Сцяпан Паўлавіч, рад., загінуў у 1944.

ШЧАРБІНА Іван Пятровіч, загінуў у 1944.

ЮРЧАНКА Канстанцін Афанасьевіч, мал. лейт., загінуў у 1944.

АМГОВІЦКІ СЕЛЬСАВЕТ

ВАСІЛЬЕЎ Леанід Іванавіч, сярж., загінуў у 1944.

ГОЛУБЕЎ Васілій Аляксандравіч, яфр., загінуў у 1944.

ДОБЫЧЫН Іван Аляксандравіч, н. у 1914, партызан, загінуў у 1944.

ЖУК Архіп, партызан, загінуў у 1943.

ЗАЛАТАПУПАЎ Аляксандр Іванавіч, сярж., загінуў у 1944.

ЗЫК Андрэй Сцяпанавіч, н. у 1910, партызан, загінуў у 1944.

ІВАШКЕВІЧ Іосіф Францавіч, н. у 1907, ст. лейт., загінуў у 1943.

ІЛЮКЕВІЧ Іван Цімафеевіч, н. у 1924, партызан, загінуў у 1944.

КАЛІНКО Іван Дамітрыевіч, рад., загінуў у 1944.

КАНСТАНЦІНАЎ Васілій Мікалаевіч, сярж., загінуў у 1944.

КВЯТНОЙ Васілій, юрыст 3-га рангу, загінуў у 1941.

КОРШУН Міхаіл Антонавіч, партызан, загінуў у 1943.

МАСАКОЎСКІ Георгій Рыгоравіч, н. у 1924, партызан, загінуў у 1943.

ПАВАЛЯЕЎ Віталь Ільіч, ст. сярж., загінуў у 1944.

ПАПРУЖНЫ Васіль Харынавіч, рад., загінуў у 1944.

ПАРХІМОВІЧ Міхаіл Трафімавіч, н. у 1922, партызан, загінуў у 1943.

ПІНЧУК Фёдар Аляксандравіч, рад., загінуў у 1944.

САВАТАРАЎ Іван Рыгоравіч, загінуў у 1944.

САРОКА Уладзімір Іванавіч, н. у 1923, партызан, загінуў у 1944.

СТАЛБОЎ Аляксандр Аляксандравіч, рад., загінуў у 1944.

СУКАЧ Міхаіл Трафімавіч, н. у 1910, партызан, загінуў у 1944.

ТУШКАНАЎ Іван Пятровіч, лейт., загінуў у 1944.

ФАДЗЕЕЎ Іван Авяр'янавіч, н. у 1906, партызан, загінуў у 1943.

ФАМІН Даніла Мікітавіч, загінуў у 1944.

ФІЛІПЕНЯ Радзівон Іванавіч, н. у 1912, кам. узвода.

ЦВІРКО Іван Ульянавіч, н. у 1905, партызан, загінуў у 1943.

ЦВІРКО Іосіф Лук'янавіч, н. у 1922, партызан, загінуў у 1944.

ШАЛАМАЎ Аляксей Васільевіч, рад., загінуў у 1944.

ШАРАБАР Макар Трафімавіч, н. у 1925, рад., загінуў у 1944.

ШУЛЯКОЎСКІ Аляксандр Міхайлавіч, н. у 1925, партызан, загінуў у 1943.

Наследие слуцкого края

ШЫЛОВІЧ Аляксандр Фёдаравіч, партызан, загінуў у 1943.

ШЫЛОВІЧ Генадзь Аляксандравіч, н. у 1927, партызан, загінуў у 1943.

ШЫЛОВІЧ Іван Навумавіч, н. у 1917, партызан, загінуў у 1944.

БЕЛІЦКІ СЕЛЬСАВЕТ

АМЯЛЬКОВІЧ Аляксандр Фёдаравіч, н. у 1917, партызан, загінуў у маі 1943.

АМЯЛЬКОВІЧ Віктар Фёдаравіч, н. у 1926, партызан, загінуў у маі 1943.

АМЯЛЬКОВІЧ Пётр Феафілавіч, н. у 1920, партызан, загінуў у 1943.

КУЛЬБІЦКІ Адам Андрэевіч, н. у 1891, партызан, загінуў у 1943.

СТРАПАН Мікалай Іванавіч, н. у 1912, ст. лейт., загінуў у 1941.

Чатыры чырвонаармейцы (прозвішчы не вядомы), загінулі ў 1943.

Помнік на брацкай магіле савецкіх воінаў і партызан у в. Боркі Вясейскага сельсавета.

БОКШЫЦКІ СЕЛЬСАВЕТ

АРЭШКІН В.В., загінуў у 1944.

АСВЯЩІНСКІ Антон Іванавіч, н. у 1912, партызан, загінуў 18.7.1943.

БАЛОЦІН Леанід Сямёнавіч, н. у 1922, партызан, загінуў 5.9.1943.

БЛЕБУШ Ілья Якаўлевіч, сярж., загінуў 28.6.1944.

ГУРЫНОВІЧ Аляксей Іванавіч, н. у 1922, партызан, загінуў 23.12.1943.

ДАРАГАБІД Давыд Міхайлавіч, н. у 1910, рад., загінуў 2.7.1944.

ДУБОВІК Дзяніс Мікалаевіч, н. у 1914, партызан, загінуў 5.9.1943.

ЛЮБЕЦКІ Іван Іванавіч, загінуў у 1941.

ЛЯХ Дзмітрый Мітрафанавіч, н. у 1918, партызан, загінуў 5.9.1943.

МАРДЗЕР Рыгор Майсеевіч, н. у 1911, лейт., загінуў 2.7.1944.

МЕЛЯШКЕВІЧ Юльян Вікенцьевіч, н. у 1913, партызан, загінуў 7.3.1943.

МОНЧЫК Павел, партызан, загінуў у 1944.

ФЕДАРЭНКА Апанас Сцяпанавіч, н. у 1915, рад., загінуў 7.7.1944.

ЦЯЛЬНЫХ Іван Міхайлавіч, н. у 1924, сярж., загінуў 2.7.1944.

ВЯСЕЙСКІ СЕЛЬСАВЕТ

ВАСІЛЬЕЎ Міхаіл Рыгоравіч, н. у 1907, партызан, загінуў у 1944.

ВОРТ Зянон Дзянісавіч, н. у 1919, партызан, загінуў у 1944.

ЗАБРОДСКІ Сцяпан Міхайлавіч, н. у 1907, партызан, загінуў у 1943.

ЗАЙЦАЎ Іван Фёдаравіч, сярж., загінуў у 1944.

КОНЕЎ Мікалай Рыгоравіч, н. у 1910, партызан, загінуў у 1943.

МІХАЙЛЕНКА Дзмітрый Мікалаевіч, н. у 1901, рад., загінуў у 1944.

МІХНЕВІЧ Уладзімір Палікарпавіч, партызан, загінуў у 1943.

САЛАНОВІЧ Уладзімір Мікалаевіч, партызан, загінуў у 1944.

ХАРЧУК Уладзімір Мікалаевіч, рад., загінуў у 1944.

ГАЦУКОЎСКІ СЕЛЬСАВЕТ

БАЛАБАКА Павел Уладзіміравіч, н. у 1924, партызан, загінуў у 1944.

БАРТАНОВІЧ Казімір Іосіфавіч, н. у 1925, партызан, загінуў у 1944.

БЫЛІНА Станіслаў Іосіфавіч, н. у 1913, партызан, загінуў у 1944.

ГРЫБ Васілій Васільевіч, н. у 1914, партызан, загінуў у 1943.

Наследие слуцкого края

ДЗЯМІДЧЫК Аляксандр Андрэевіч, н. у 1914, партызан, загінуў у 1944.

КОРЗУН Іван Рыгоравіч, н. у 1908, партызан, загінуў у 1944.

КРАЎЧАНКА Нікіфар Іванавіч, н. у 1906, партызан, загінуў у 1943.

МАКЕЕЎ Міхаіл Іванавіч, падпалк., загінуў у 1941.

МІНАШКІН Уладзімір Мікалаевіч, н. у 1913, партызан, загінуў у 1943.

МІСЮЧЭНКА Павел Мікалаевіч, н. у 1924, партызан, загінуў у 1944.

МІХНО Сцяпан Рыгоравіч, рад., загінуў у 1943.

ПРАКАПОВІЧ Уладзімір Паўлавіч, н. у 1927, партызан, загінуў у 1944.

ФЕДАРОВІЧ Казімір Мітрафанавіч, н. у 1920, партызан, загінуў у 1944.

ЦЫБУЛІН Міхаіл Якаўлевіч, н. у 1918, рад., загінуў 29.6.1941.

ГРЭСКІ СЕЛЬСАВЕТ

ГАНЧАРЭНКА Мікалай Еўфанавіч, н. у 1917, ст. лейт.

ГЛУХАЎ Міхаіл Яўсеевіч, мал. сярж., загінуў у 1944.

ГОХАЎ Юрый Емяльянавіч, ст. сярж., загінуў у 1944.

ДУБОВІК Мікалай Аляксандравіч, н. у 1914, партызан, загінуў у 1944.

ЗАХАРАЎ Рыгор Іванавіч, н. у 1921, загінуў у 1941.

КАВАЛЕНКА Антон Яфімавіч, н. у 1921, партызан, загінуў у 1944.

КАЛМЫКОЎ Пётр Іванавіч, старш., загінуў у 1944.

КАРНЕЙЧЫК Станіслаў Аляксандравіч, н. у 1923, партызан, загінуў у 1943.

РЭВІН Іван Дзмітрыевіч, сярж., загінуў у 1944.

САРОКІН Дзяніс Ігнатавіч, рад., загінуў у 1944.

ЦЕРАЗЕЎ Мікалай Сцяпанавіч, н. у 1925, рад., загінуў у 1944.

ЦЮКАЕЎ Аляксей Міхайлавіч, н. у 1923, загінуў у 1944.

ЗНАМЕНСКІ СЕЛЬСАВЕТ

КАШТАН Міхаіл Іванавіч, н. у 1923, партызан, загінуў у 1943.

ТКАЧОЎ Антон Пятровіч, н. у 1912, рад., загінуў у 1943.

ХАХЛЯНЦАЎ Сяргей Герасімавіч, н. у 1919, партызан, загінуў у 1943.

ІСЕРНСКІ СЕЛЬСАВЕТ

БАЛАШКО Рыгор Піліпавіч, н. у 1922, партызан, загінуў у 1943.

Помнік на брацкай магіле савецкіх воінаў у в. Белая Лужа Гацукоўскага сельсавета.

Помнік на магіле невядомага савецкага воіна ў лесе каля в. Гацук.

Наследие слуцкого края

БАШУРА Кастын Захаравіч, н. у 1913, партызан, загінуў у 1943.

КОЗАК Мікалай Фёдаравіч, н. у 1925, партызан, загінуў у 1943.

КРЫШТАЛЬ Іван Гаўрылавіч, н. у 1921, партызан, загінуў у 1943.

ПРАТАСЕВІЧ Аляксандр Макаравіч, н. у 1922, партызан, загінуў у 1944.

САПТАЎ Сабур Галімавіч, н. у 1916, рад., загінуў у 1943.

САМУСЕВІЧ Мікалай Паўлавіч, н. у 1922, партызан, загінуў у 1943.

ХРЫСТАФОРАЎ Віктар Яфімавіч, н. у 1921, партызан, загінуў у 1943.

ЧАЙКУН Рыгор Арсеньевіч, н. у 1907, партызан, загінуў у 1943.

КАЗЛОВІЦКІ СЕЛЬСАВЕТ

АГАБАБОЎ Рыгор Міхайлавіч, кап., загінуў у 1944.

АЎСЯНІКАЎ Яўхім Фёдаравіч, рад., загінуў у 1944.

ВАСІЛЕВІЧ Міхаіл Дзмітрыевіч, партызан, загінуў у 1943.

Помнік на брацкай магіле савецкіх воінаў у в. Шышчыцы Грэскага сельсавета.

ВАСІЛЕНКА Наталля Піменаўна, н. у 1924, загінула ў 1944.

ВІШНЕЎ Павел Пятровіч, загінуў у 1944.

ГЕРАСІМАЎ Ігнат Данілавіч, н. у 1908, рад., загінуў у 1944.

ГОЛЫШАЎ Васіль Сяргеевіч, сярж., загінуў у 1944.

ГОРБАЧ Мікалай Кірылавіч, н. у 1904, партызан, загінуў у 1943.

ГРЫДАСАЎ Георгій Міхайлавіч, н. у 1917, лейт., загінуў у 1944.

ДЗЯМІДАЎ Уладзімір Пятровіч, рад., загінуў у 1944.

ДЗЯМІШ Барыс Пятровіч, яфр., загінуў у 1944.

ДУНАЕЎ Пётр Ісаевіч, н. у 1902, ст. сярж., загінуў у 1944.

КАМІСАРАЎ Андрэй, загінуў.

КАНІЎЧАНКА Андрэй Мікітавіч, рад., загінуў у 1944.

КАРЧЭЎСКІ Васіль Рыгоравіч, рад., загінуў у 1944.

КРАСНОЎ Ільля Рыгоравіч, сярж., загінуў у 1944.

КРАЎЦОЎ Мікалай Пятровіч, ст. сярж., загінуў у 1944.

КРЫЎЦОЎ Анатоль Андрэевіч, мал. лейт., загінуў у 1944.

ЛАПШЫН Аляксей Аляксандравіч, н. у 1925, сярж., загінуў у 1944.

ЛЕБЕДЗЕЎ Яўген Іванавіч, ст. сярж., загінуў у 1944.

ЛІШКІН Аляксандр Іванавіч, мал. сярж., загінуў у 1944.

ЛЮБІМАЎ Аляксандр Аляксандравіч, рад., загінуў у 1944.

ЛЯВОНАЎ Павел Іванавіч, ст. сярж., загінуў у 1944.

МАРДАСАЎ Павел Іванавіч, ст. сярж., загінуў у 1944.

МЕЛЬНІК Рыгор Васільевіч, маёр, загінуў у 1944.

МУРАШКЕВІЧ Іван Арцёмавіч, н. у 1922, партызан, загінуў у 1943.

МЯДЗВЕДЗЕЎ Іван Сяргеевіч, загінуў у 1944.

ПАЎЛУШКІН Міхаіл Цімафеевіч, рад., загінуў у 1944.

РУСІН Ягор Васільевіч, рад., загінуў у 1944.

РЭЗВАН Іван Мікалаевіч, ст. сярж., загінуў у 1944.

САЛЬНІК Цярэнцій Віктаравіч, рад., загінуў у 1944.

СВІНАЛУПАЎ Сямён Палікарпавіч, старш., загінуў у 1944.

СІМАНАЎ Мікалай Пятровіч, сярж., загінуў у 1944.

СУЧОК Іван Тарасавіч, н. у 1916, партызан, загінуў у 1943.

Наследие слуцкого края

УКОЛАЎ Еўдакім Фёдаравіч, н. у 1902, рад., загінуў у 1944.

ЧАРНЫШОЎ Дзмітрый Сцяпанавіч, рад., загінуў у 1944.

ШАМІРАЎ Фёдар Макаравіч, рад., загінуў у 1944.

ШОРАХАЎ Сямён Аляксеевіч, н. у 1894, рад., загінуў у 1944.

ЮРЭВІЧ Якаў Харытонавіч, н. у 1916, рад., загінуў 28.2.1944.

КІРАЎСКІ СЕЛЬСАВЕТ

БОРШЧ Пётр Сямёнавіч, чырвонаармеец, памёр ад ран 2.7.1944.

ВАЛЕЕЎ Гаяс Абдулханавіч, н. у 1917, рад., загінуў у 1944.

ДЗЕРГАЧОЎ Іван Канстанцінавіч, кап., загінуў 30.6.1941.

Бой быў няроўны

Стаяў ясны чэрвеньскі дзень. На небе ні воблачка. Толькі б любавацца прыгажосцю дня. Але было не да гэтага падлеткам з в. Іванскія Агароднікі Анатолю Брую, Мікалаю Караневічу, Мікалаю Дубовіку і Аляксандру Алешку. Вайна прыйшла ў іх родную вёску. Аб гэтым напомніў і гул самалётаў, якія з'явіліся ў поўдзень.

Некалькі фашысцкіх «месераў» атакавалі чырваназорную машыну. Відаць, нашы лётчыкі вярталіся з задання. Сілы былі няроўныя... І вось ужо стала бачна, як савецкі самалёт загарэўся, пачаў зніжацца над самай вёскай. Раптам машына быццам ажыла, рэзка набрала вышыню. Праз некалькі хвілін яна ўпала ва ўрочышчы Заячнік на беразе р. Лакнея. Усё стала зразумела: лётчык зрабіў усё, каб самалёт не ўпаў на дамы.

Рабяты пабеглі да самалёта. Экіпаж загінуў. Анатоль Бруй знайшоў дакументы. «Дзергачоў Іван Канстанцінавіч», — прачытаў ён. Запомніў гэта імя назаўсёды. Падаспеўшыя гітлераўцы адабралі ў хлапцоў дакумент лётчыка.

Ішлі гады. Жыхары Іванскіх Агароднікаў увесь час успаміналі адважны экіпаж, але не ведалі, хто яны былі і адкуль.

Лёсам лётчыкаў па просьбе юных следапытаў зацікавіўся Слуцкі гарваенкамат. Пачаўся пошук. У выніку ўстаноўлена, што капітан Іван Канстанцінавіч Дзергачоў — камандзір эскадрыллі 24-га авіяпалка 13-й авіядывізіі — 30. 6.1941 г. не вярнуўся з баявога задання. Такое паведамленне атрымалі і яго родныя, якія жылі ў Курскай вобласці.

Толькі дзякуючы пошукам стала вядома, хто ён — І.К.Дзергачоў. Устаноўлена месца гібелі лётчыка. А хто ж яшчэ ўваходзіў у склад экіпажа? У той дзень 30 чэрвеня ў часць не вярнуліся з баявога задання І.І.Ратушны і А.А.Доўнар.

Г.Яўсееў.

ДОМНІЧ Якаў Ізраілевіч, н. у 1910, партызан, загінуў у 1943.

ІВАНОЎ Яўген Пятровіч, партызан, загінуў у 1943.

КАВАЛЕНКА Іван Фёдаравіч, рад., загінуў у 1944.

КУЧАВА Таццяна Міхайлаўна, н. у 1900, рад., загінула ў 1944.

РАЗБАХ Якаў Піліпавіч, рад., загінуў у 1944.

РЭЎКО Іван Паўлавіч, рад., загінуў у 1944.

САЙКО Мікалай Пятровіч, загінуў у 1944.

УСАТЫ Іван Дзмітрыевіч, н. у 1918, загінуў у 1942.

ФЁДАРАЎ Г.А., мал. лейт., лётчык, загінуў 30.6.1941.

Мемарыяльная дошка каля в. Навадворцы Кіраўскага сельсавета на месцы гібелі лётчыка Г.А.Фёдарава.

Наследие слуцкого края

ХАЎСТОВІЧ Антон Анастасьевіч, н. у 1922, партызан, загінуў у 1944.

ШАБЛОЎСКІ Васіль Іосіфавіч, партызан, загінуў у 1943.

ЛЕНІНСКІ СЕЛЬСАВЕТ

ВАРОНІН Канстанцін Гаўрылавіч, ст. сярж., загінуў у 1944.

ГАРУНОЎ Прохар Яфімавіч, н. у 1914, ст. лейт., загінуў у 1944.

ДАРАЩЭНКА Леанід Сяргеевіч, рад., загінуў у 1944.

ДЗЕМЧАНКА Іван Іванавіч, н. у 1901, яфр., загінуў у 1944.

ДЗЯКАЎ Мікалай Мікалаевіч, н. у 1910, мал. лейт., загінуў 2.7.1944.

ДУБАВОЙ Павел Авяр'янавіч, рад., загінуў у 1944.

ЕЛІСЕЕЎ Мікалай Іванавіч, н. у 1925, рад., загінуў у 1944.

ІСАКАЎ Басар Абасавіч, рад., загінуў у 1944.

КАСТРЫКІН Іван Трафімавіч, рад., загінуў у 1944.

КУЗІН Міхаіл Андрэевіч, рад., загінуў у 1944.

САБЛІН Пётр Аляксеевіч, яфр., загінуў у 1944.

УСЕНКА Міхаіл Іванавіч, лейт., загінуў у 1944.

МАЯЦКІ СЕЛЬСАВЕТ

АБРАМЧЫК Мікалай Канстанцінавіч, н. у 1922, партызан, загінуў у 1944.

АБУШЫК Сцяпан Якаўлевіч, н. у 1924, мал. сярж., загінуў у 1944.

КАРАЛЁЎ, партызан, загінуў у 1944.

НОВІКАЎ Г.А., партызан, загінуў у 1944.

СЛЮНКІН Міхаіл Ларыёнавіч, рад., загінуў у 1944.

ПАЎСТЫНСКІ СЕЛЬСАВЕТ

ЖУК Іван Парфенавіч, н. у 1898, кап., загінуў у 1944.

ЯКАЎЛЕЎ Арэфій Цімафеевіч, партызан, загінуў у 1943.

ПЕРШАМАЙСКІ СЕЛЬСАВЕТ

АМБРАЖЭВІЧ Аляксандр Міхайлавіч, н. у 1903, партызан, загінуў у 1943.

АМЯЛЬЧЭНЯ Іосіф Ануфрыевіч, н. у 1918, партызан, загінуў у 1943.

АНІФЕР Валянцін Аляксандравіч, н. у 1924, партызан, загінуў у 1944.

АРЛОЎ Іван Міхайлавіч, яфр., загінуў у 1944.

АСТАШЭНКА, партызан, загінуў у 1944.

АСЯТРОВА Лілія Іванаўна, н. у 1920, партызанка, загінула ў 1944.

БАЛАХОЎСКІ Іосіф Андрэевіч, н. у 1906, партызан, загінуў у 1943.

БАРАНОЎСКАЯ Надзея Сямёнаўна, н. у 1902, партызанка, загінула ў 1944.

БАРЭЙША Аляксандр Іванавіч, н. у 1923, загінуў у 1943.

БЕРАЗОЎСКІ Андрэй Захаравіч, партызан, загінуў у 1944.

БЕРАЗОЎСКІ Міхаіл Захаравіч, н. у 1913, партызан, загінуў у 1944.

БОЙКА Яфім Ананьевіч, н. у 1920, партызан, загінуў у 1943.

БРЫЧАВА Марыя Аляксандраўна, н. у 1923, партызанка, загінула ў 1944.

БУРАК Сцяпан Дзмітрыевіч, н. у 1914, партызан, загінуў у 1944.

ВЕСЯЛОЎСКІ Васіль Кандратавіч, н. у 1918, партызан, загінуў у 1944.

ГАЛЯС Аляксандр Барысавіч, н. у 1911, партызан, загінуў у 1944.

ГЛУХАЎ Міхаіл Іванавіч, н. у 1918, загінуў у 1944.

ДАВІДОЎСКІ Адам Мікалаевіч, н. у 1918, партызан, загінуў у 1944.

ДЗЯМІДОВІЧ Казімір Андрэевіч, н. у 1924, партызан, загінуў у 1944.

ДРАГІН Аляксей Сямёнавіч, н. у 1906, партызан, загінуў у 1944.

ДУБАЎ, партызан, загінуў у 1944.

ДУБАЧАК Уладзімір Паўлавіч, н. у 1922, лейт., загінуў 1.7.1944.

ДУБІНА Ніна Захараўна, н. у 1923, рад., загінула ў 1944.

ЕЎДАКІМАЎ Ігар Аляксандравіч, н. у 1925, партызан, загінуў у 1944.

ЖУК Іван Лявонцьевіч, н. у 1909, партызан, загінуў у 1943.

ЖУК Рыгор Міронавіч, н. у 1911, партызан, загінуў у 1944.

ЖЫЛІЦКІ Якаў Яфрэмавіч, н. у 1921, партызан, загінуў у 1944.

ЗУБАЎ Іван Міхайлавіч, н. у 1920, партызан, загінуў у 1943.

ІВАНОВІЧ Іван Кузьміч, н. у 1922, партызан, загінуў у 1944.

ІЛЬМІНСКІ Іван Георгіевіч, н. у 1917, партызан, загінуў у 1943.

КАЗЮЧЫЦ Васіль Раманавіч, н. у 1901, партызан, загінуў у 1943.

КАЗЮЧЫЦ Ігнат Рыгоравіч, партызан, загінуў у 1944.

КАЛЯДА Аляксандр Васільевіч, н. у 1920, партызан, загінуў у 1944.

КАЧАН Мікалай Канстанцінавіч, маёр, загінуў у 1944.

КЛІНБОК Лаазар Майсеевіч, н. у 1923, партызан, загінуў у 1944.

КУРГАНАЎ Віктар Сцяпанавіч, н. у 1914, партызан, загінуў у 1941.

Наследие слуцкого края

ЛАСЦЕНКА Іван Фёдаравіч, н. у 1890, партызан, загінуў у 1944.

ЛЕЎЧАНКА Іосіф Якаўлевіч, рад., загінуў у 1944.

ЛІЦВІНЦАЎ Васіль Арсеньевіч, н. у 1919, партызан, загінуў у 1944.

МЕЛЯШКЕВІЧ Юльян Вікенцьевіч, н. у 1913, партызан, загінуў у 1943.

МЕНШЫКАЎ Анатоль Іванавіч, н. у 1918, ст. лейт., загінуў у 1944.

Крок у неміручасць

Афіцэр Чырвонай арміі, потым камандзір узвода партызанскага атрада імя М.В.Фрунзе брыгады А.В.Суворава — вось скупыя звесткі, якія ўдалося сабраць пра А.І.Меншыкава. Не давялося яму дажыць да дня перамогі. Але памяць аб ім будзе заўсёды ў сэрцах удзячных людзей.

У лютым — красавіку 1944 г. брыгады імя А.В.Суворава і імя М.В.Фрунзе разам з іншымі брыгадамі Мінскага партызанскага злучэння вялі баі з нямецкімі рэгулярнымі войскамі, якія спрабавалі блакіраваць партызан у паўднёвай частцы Мінскай вобласці. У гэтай карнай экспедыцыі ўдзельнічалі дзве дывізіі і некалькі асобных варожых часцей і батальёнаў. Супраць партызан было кінута многа артылерыі, танкаў і авіяцыі.

Вялікі бой на Случчыне ў раёне вёсак Адамова і Старая Смалярня, на дарозе Асіповічы—Бабоўня, трымаў атрад імя Фрунзе. 29 лютага два ўзводы атрада занялі абарону на ўскрайку лесу.

Адным узводам камандаваў А.І.Меншыкаў. Але фашысты зайшлі ў тыл партызан і адцяснілі іх у поле, а потым пайшлі ў атаку. Іх сустрэў шквал агню. Знаходзячыся амаль у акружэнні, на зусім адкрытай мясцовасці, партызаны мужна абараняліся і нават нанеслі гітлераўцам такі ўдар, што тыя адступілі. Парадзелі і шэрагі народных мсціўцаў. Карнікі зноў кінуліся ў атаку. І тут застрачыў партызанскі кулямёт. Шмат загінула гітлераўцаў. Паранены кулямётчык М.І.Саплякоў, адыходзячы да бліжэйшага лесу, працягваў весці агонь. Як толькі закончыліся патроны, да Саплякова накіраваліся тры гітлераўцы. «Возьмуць жывым, — мільганула думка ў партызана. — Не здамся!» І раптам перад ім узняўся паранены ў абедзве нагі камандзір узвода А.І.Меншыкаў. З воклічам «Смерць ворагам!» ён пачаў страляць з пісталета. Два гітлераўцы былі забіты, адзін паранены. Каб не трапіць у рукі карнікаў, апошнюю кулю А.І.Меншыкаў пусціў сабе ў сэрца.

Пахавалі героя-камандзіра А.І.Меншыкава, партызан Аляксандра Страховіча, Гапона, Ніну Дубіну ў брацкай магіле каля в. Палікараўка.

МІХНЕВІЧ Мікалай Іванавіч, н. у 1923, партызан, загінуў у 1943.

МОШКА Іван, н. у 1918, партызан, загінуў у 1944.

МУСАЕЎ Давыд, н. у 1919, партызан, загінуў у 1944.

НАВУМЕНКА, н. у 1921, старшына.

НАСЕВІЧ Іосіф Сямёнавіч, н. у 1905, партызан, загінуў у 1944.

НІКАНОВІЧ Уладзімір Якаўлевіч, н. у 1925, партызан, загінуў у 1944.

НЯРОНСКІ Георгій Адамавіч, н. у 1924, партызан, загінуў у 1944.

НЯРОНСКІ Павел Мацвеевіч, н. у 1924, партызан, загінуў у 1944.

ОНЬКАЎ Васіль Аляксандравіч, н. у 1920, партызан, загінуў у 1944.

ПЕНКІН Пётр Давыдавіч, н. у 1914, ст. сярж., загінуў у 1944.

ПРАКОФ'ЕЎ Валянцін Мікалаевіч, н. у 1921, сярж., загінуў у 1944.

ПУЗЕВІЧ Іосіф Іванавіч, н. у 1911, партызан, загінуў у 1944.

ПУКАЧ Іван Георгіевіч, н. у 1918, партызан, загінуў у 1943.

ПУЦЯТА Уладзімір Ігнатавіч, партызан, загінуў у 1944.

РАМАНЕНКА Марыя Кірэеўна, н. у 1923, партызанка, загінула 11.3.1944.

Навечна ў памяці

8 сакавіка 1944 г. Міжнародны жаночы дзень. Партызаны атрада імя Кірава адзначылі яго не днём, а вечарам. Была прыгатавана смачная вячэра. А пасля яе адбыўся канцэрт мастацкай самадзейнасці. Спявалі, танцавалі, чыталі вершы. Усім канцэртам кіравала маладая, прыгожая дзяўчына. Жаннай, так звалі яе, усе захапляліся. Яна ў гэты вечар шмат спявала, танцавала.

А тым часам у фашысцкіх гарнізонах ішла падрыхтоўка да наступлення на партызан. Ворагі хацелі захапіць іх знянацку, ноччу. Партызаны праз сувязных даведаліся аб планах фашыстаў.

Наступленне пачалося 11 сакавіка. Частка партызан была пакінута для абаро-

Наследие слуцкого края

ны лагера, атрад пад камандаваннем Мікалая Макарэвіча быў накіраваны насустрач гітлераўцам.

Удзельнічала ў баявой аперацыі і Жанна. Атрад сутыкнуўся з праціўнікам за в. Застарычы. На ўчастку, дзе знаходзілася другая рота, склалася крытычнае становішча — гітлераўцы абышлі яе з фланга.

— Хлопцы, дапаможам Барысу! — крыкнула Жанна.

Так партызаны называлі свайго камандзіра. З левага фланга кінуліся на дапамогу байцы першай роты. Вось упаў Саша Мятлушка, смяротна паранены кулямётчык. Жанна падпаўзла да кулямёта і зрабіла ўсё, каб адбіць варожую атаку. Шмат партызан загінула ў гэтым баі. Сярод іх была і Жанна. Пахавалі яе з воінскімі ўшанаваннямі ва ўрочышчы Клятное каля шашы Асіповічы — Бабоўня. На слупку з пяціканечнай зоркай партызан-падлетак выпаліў: «Раманенка Марыя Кірэеўна, баявая сяброўка камандзіра».

Жанна Марыя Раманенка... Хто яна?

Сапраўднае імя — Марыя Кірэеўна Раманенка. Нарадзілася яна ў 1923 г. у пасёлку Закат Суражскага раёна Бранскай вобласці ў сям'і беднага селяніна. Шасцёра дзяцей гадавалі бацькі. У 1935 г. памёр бацька. Усе клопаты аб сям'і ляглі на плечы маці, Фёклы Міхайлаўны.

Будавалася краіна. На будоўлю ў Магнітагорск паехаў сын Фёклы Міхайлаўны Пётр. У хуткім часе забраў ён да сябе ўсю сям'ю.

Марыя хадзіла ў школу, на піянерскіх зборах звонка спявала песні. Вечарам, калі за сталом збіралася ўся сям'я, любіла слухаць размовы дарослых — пра завод, пра аэраклуб, дзе займаўся другі яе брат Аляксей. Але неўзабаве грымнула вайна. Маша паспела закончыць толькі восем класаў. Стала вучыцца на токара, каб працаваць у механічным цэху. Браты пайшлі на фронт, ірвалася за імі і Маша. Яе не бралі. Тады аднесла яна ў камітэт камсамола заяву, паабяцалі паспрыяць.

І вось пачатак ліпеня 1942 г. Марыю Раманенка ЦК ВЛКСМ адклікаў з работы і накіраваў у глыбокі тыл праціўніка, у Беларусь. З гэтага часу і пачалося знаёмства Івана Фёдаравіча Арцёменкі, кіраўніка спецгрупы, з камсамолкай Марыяй Раманенка. Пасля вайны ён успамінаў: «20 ліпеня партызанка Марыя дала клятву на вернасць Радзіме, а 1 жніўня разам з таварышамі перайшла лінію фронту. Цяжкім быў шлях да месца назначэння нашай групы. У кожнага з членаў групы, а іх было шаснаццаць чалавек, за плячыма карабін, мех з толам, патронамі, гранатамі. Ішлі пешшу. І вось мы нарэшце на месцы назначэння на тэрыторыі Грэскага раёна. Спачатку Марыя была партызанкай атрада імя Фрунзе, потым — атрада імя Кірава. Партызаны называлі яе Жаннай, за храбрасць і мужнасць далі імя гераіні Францыі — Жанны д'Арк. Яна ўдзельнічала ў многіх баявых аперацыях і вельмі крыўдзілася, калі яе не ўключалі ў групу, якая ішла на баявое заданне».

Тры з паловай месяцы не дажыла Жанна Марыя да вызвалення Беларусі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў.

У вядомага беларускага мастака Івана Нічыпаравіча Стасевіча ёсць цудоўная карціна «У беларускіх балотах». Сюжэт карціны такі: па гаці група партызан вырываецца з варожага кальца. Нясуць кулямёт, параненых сяброў. Сілы пакідаюць партызан. Змарнелыя, слабыя, але на тварах рашучасць: прабіцца, выйсці з варожай блакады, у што б там ні было. У цэнтры палатна маладая жанчына з параненым у галаву хлопчыкам на руках.

Правобразам гэтай жанчыны паслужыла Жанна Марыя Раманенка. Успамінаючы пра сваю першую сустрэчу з Жаннай, Іван Нічыпаравіч расказаў: «Быў я сувязным у партызан. Сувязь са мной трымалі Аркадзь Кукліцкі і Міхаіл Валатковіч. Аднойчы я цяжка захварэў. І хлопцы прывялі да мяне сімпатычную дзяўчыну і сказалі: «Гэта наш доктар». Зрабіла яна мне ўкол, змазала твар і ўсё цела нейкай маззю, прыгаворваючы пры гэтым: «Цярпі, Ванечка, цярпі, партызанам будзеш». Дзякуючы ёй, я хутка выздаравеў. Але ў вёсцы заставацца было небяспечна, і партызаны забралі мяне ў атрад, дзе зноў я сустрэўся з Жаннай. Чалавекам вялікай душы была Жанна. Нават таму ўжо, што з-за мяне, трынаццацігадовага хлапчука, рызыкавала жыццём».

Іван Нічыпаравіч Стасевіч — гэта той самы партызан-падлетак, які выпальваў на надмагільным слупку прозвішча Марыі.

В.С.Відлога.

Наследие слуцкого края

З пісьма А.Яшынай, сястры М.К.Раманенка, і М.Бурак, яе сваячкі, дасланага ў Слуцк у 1969 г.

...Мы прыязджалі з г. Магнітагорск на Случчыну, каб ускласці вянок на магілу нашай роднай Жанны Марыі Раманенка. Яна аддала свае маладое жыццё за Савецкую Радзіму ў барацьбе з нямецка-фашысцкімі захопнікамі. Загінула Жанна 11 сакавіка 1944 г.

Мы пабывалі на брацкай магіле, дзе пахавана наша Жанна і яе баявыя таварышы па зброі, у былым зімнім лагеры партызанскага атрада імя Кірава і іншых памятных месцах Случчыны. Нас суправаджаў былы камісар партызанскага атрада І.Ф.Арцёменка. На месцы мы ўбачылі, што брацкія магілы воінаў і партызан утрымліваюцца ва ўзорным стане. На брацкай магіле каля в. Жылін Брод заўсёды жывыя кветкі.

Мы ганарымся працоўнымі подзвігамі і мужнасцю случан, якія вызначыліся ў гады вайны і хутка залячылі нанесеныя гораду і раёну раны. Вялікае ўражанне пакінуў горад Слуцк, які вырас на папялішчы. Нас парадавалі яго шырокія зялёныя вуліцы, прыгожыя шматпавярховыя дамы.

Нам даводзілася гутарыць са случанамі. Спадабалася ваша гасціннасць, шчырасць, высокая культура, дабрыня.

Шчыра дзякуем вам. Сардэчна ўдзячны піянерам і школьнікам, якія ўтрымліваюць у парадку магілы, дзе пахаваны воіны і партызаны. Вялікае дзякуй І.Ф.Арцёменку, які пазнаёміў нас са Случчынай.

РУДАКОЎСКІ Васіль Дзмітрыевіч, н. у 1919, партызан, загінуў у 1943.

РЫМАШОЎ Фёдар Ксенафонтавіч, н. у 1918, партызан, загінуў у 1943.

САВІНКА Уладзімір Іванавіч, партызан, загінуў.

СЕЧКА Аляксандр Канстанцінавіч, н. у 1922, партызан, загінуў у 1944.

СМАЛЯНІНАЎ Анатоль Юлаевіч, н. у 1921, партызан, загінуў у 1944.

СМОЛЬСКІ Пётр Аляксандравіч, н. у 1922, партызан, загінуў у 1944.

СУДНІК Іосіф Ульянавіч, н. у 1919, рад., загінуў у 1944.

ТАРАБАШ Дзмітрый, н. у 1913, партызан, загінуў у 1944.

ТАРАН Міхаіл Васільевіч, н. у 1919, партызан, загінуў у 1944.

ТРАНІХІН Аляксандр Пятровіч, н. у 1920, партызан, загінуў у 1944.

ФАЛЕЙ Мікалай Мікалаевіч, н. у 1920, партызан, загінуў у 1943.

ХАРЫТОНЧЫК Рыгор Цімафеевіч, н. у 1911, партызан, загінуў у 1944.

ХОДАШ Рыгор Ісаевіч, н. у 1910, ст. лейт., загінуў у 1944.

ХОРАШАЎ Іван Зіноўевіч, н. у 1916, партызан, загінуў у 1944.

ХУТАРНЫ Віктар Астапавіч, рад., загінуў у 1944.

ЦАЛУЙКА Паша Рыгораўна, н. у 1914, партызанка, загінула ў 1944.

ШАЎРЭЙ Міхаіл Ігнатавіч, н. у 1914, партызан, загінуў у 1944.

ШАШОК Пётр Ісакавіч, н. у 1923, партызан, загінуў у 1943.

ШТЫКАЎ Уладзімір Купрыянавіч, н. у 1918, партызан, загінуў у 1943.

ЮШКЕВІЧ Сцяпан Васільевіч, н. у 1914, рад., загінуў у 1943.

Помнік на брацкай магіле невядомых савецкіх воінаў у в. Ленькі Покрашаўскага сельсавета.

Наследие слуцкого края

Помнік на брацкай магіле савецкіх воінаў у в. Лядна Рачкавіцкага сельсавета.

ЯРМІЛАЎ, партызан, загінуў у 1944.
ЯЦУК Сяргей Іванавіч, партызан, загінуў.

ПОКРАШАЎСКІ СЕЛЬСАВЕТ

БУРАК Уладзімір Мікалаевіч, н. у 1922, партызан, загінуў у 1943.
ВІТКО Міхаіл Цімафеевіч, н. у 1910, партызан, загінуў у 1943.
ГУБІН Андрыян Макаравіч, н. у 1913, ст. лейт., загінуў у 1944.
КАВАЛЁЎ Емяльян Емяльянавіч, ст. лейт., загінуў у 1944.
ПАЗНЯКЕВІЧ Аляксандр Паўлавіч, н. у 1927, партызан, загінуў у 1944.
СВЯНЧЫЦКІ Рыгор Кандратавіч, н. у 1913, партызан, загінуў у 1943.
ТЭЛЬНІК Іван Міхайлавіч, н. у 1924, сярж., загінуў у 1944.

РАЧКАВІЦКІ СЕЛЬСАВЕТ

БАЙГУЛЕНКА Павел Савельевіч, н. у 1905, рад., загінуў у 1944.
БАРСЕГЯН Рыгор Егішавіч, н. у 1925, рад.
БУНКІН Аляксей Восіпавіч, рад., загінуў у 1944.
ГЕРАСІМЕНКА П.П., рад., загінуў у 1944.
ГРАЧЫХА Ігнат Станіслававіч, н. у 1924, мал. сярж., загінуў у 1944.
ГУСАЧЭНКА Рыгор Іванавіч, н. у 1925, мал. сярж., загінуў у 1944.
ДОЛБІК Піліп Фёдаравіч, н. у 1914, партызан, загінуў у 1944.
ДУБІНА В.Л., партызан, загінуў у 1944.
ЗАЛАТАРОЎ Аляксандр, н. у 1910, рад., загінуў у 1944.
ІЎЛІЕЎ Рыгор Васільевіч, кап., загінуў у 1944.
КАЗАК Сцяпан Мікітавіч, рад., загінуў у 1944.
КАЛІМУЛІН Нігматула, н. у 1898, загінуў у 1944.
КАСЬЯНАЎ Павел Васільевіч, рад., загінуў у 1944.
КОТ Кузьма, н. у 1919, рад., загінуў у 1944.
КРАЎЦОЎ Іван Яўгенавіч, н. у 1925, мал. сярж., загінуў у 1944.
КРАЎЦОЎ Міхаіл Рыгоравіч, рад., загінуў у 1944.
КРОТАЎ П.К., рад., загінуў у 1944.
КРУЦЬКО Мікалай Анісімавіч, лейт., загінуў у 1944.

З пісьма М.Круцько, брата М.А.Круцько, які загінуў пры вызваленні в. Лядна

...Я глыбока ўдзячны жыхарам в. Лядна за памяць пра чырвонаармейцаў, якія загінулі за светлае будучае. Удзячны вам, браты-беларусы, за праяўленае пачуццё адзінай сям'і. Як на фронце, так і ў партызанскім краі плячом у плячо ішлі ў бой прадстаўнікі ўсіх нацыянальнасцей нашай Радзімы.

Толькі пачуццём вялікай любові да сваіх братоў — прадстаўнікоў іншых народаў — можна растлумачыць сардэчны клопат лядненцаў аб магілах чырвонаармейцаў і камандзіраў Чырвонай арміі. За гэта вам, дарагія таварышы, нізкі зямны паклон.

КУЗАЎЛЁЎ Пётр Кандратавіч, н. у 1910, кап., загінуў у 1944.
ЛЯНДУС Іван Піліпавіч, н. у 1925, мал. сярж., загінуў у 1944.
МАРТЫНАЎ Фёдар Антонавіч, н. у 1910, рад., загінуў у 1944.
МІХАЛЬСКІ Дзмітрый Іванавіч, ст. сярж., загінуў у 1944.
НАЛЕТАЎ Герасім Васільевіч, рад., загінуў у 1944.
НАРКЕВІЧ, партызан, загінуў у 1944.
НЕДАВЕС Васіль Лявонцьевіч, рад., загінуў у 1944.

Наследие слуцкого края

НЕШАРЭТ Фёдар Сідаравіч, ст. сярж., загінуў у 1944.

НОВІК Ніна Антонаўна, партызанка, загінула ў 1943.

НЯНАХАЎ Міхаіл Захаравіч, загінуў у 1944.

САЛАЎЁЎ Васіль Аляксандравіч, рад., загінуў у 1944.

САЛАЎЁЎ Павел Еўсцігнеевіч, рад., загінуў у 1944.

УСАЎ Генадзь Міхайлавіч, рад., загінуў у 1944.

ХАРЧАНКА Ягор Канстанцінавіч, сярж., загінуў у 1944.

ХРЫСЦЕНКА Мікалай Фёдаравіч, лейт., загінуў у 1944.

ЦЕРНАВЕНКА Пётр Кірылавіч, н. у 1900, рад., загінуў у 1944.

ЦЕСЛЯ Іван Сямёнавіч, н. у 1903, рад., загінуў у 1944.

ЦІТОЎ Мікалай Пятровіч, рад., загінуў у 1944.

ЦЮХНЕНКА Іван Ціханавіч, н. у 1902, мал. сярж., загінуў у 1944.

ШАНЧАНКА Іван Паўлавіч, рад., загінуў у 1944.

ШПАКОЎСКІ Васіль Апанъевіч, рад., загінуў у 1944.

СОРАЖСКІ СЕЛЬСАВЕТ

ЕРМАКОЎ Аляксандр Якаўлевіч, мал. сярж., загінуў у 1944.

КАНДРАЦЕНКА Уладзімір Аляксандравіч, мал. сярж., загінуў у 1944.

КАРАТКОЎ Мікалай Аляксандравіч, мал. сярж., загінуў у 1944.

КРУКАЎ Уладзімір Аляксандравіч, мал. сярж., загінуў у 1944.

УСАЎ Сямён Паўлавіч, н. у 1916, рад., загінуў у 1944.

СЯРАЖСКІ СЕЛЬСАВЕТ

АЛЯКСЮК Аляксандр Іванавіч, н. у 1911, партызан, загінуў у 1944.

Помнік на брацкай магіле савецкіх воінаў і партызана ў в. Танежыцы Рачкавіцкага сельсавета.

БАЙДАК Антон Лук'янавіч, н. у 1913, лейт., загінуў у 1944.

БАНДАРЭНКА Марыя, партызанка, загінула ў 1943.

ЗВЕРАКОЎ Віктар Купрыянавіч, н. у 1926, загінуў 28.6.1944.

КЛІНАЎ Аляксандр Аляксеевіч, н. у 1919, партызан, загінуў у 1943.

КРАВЕЦ Леў Рыгоравіч, н. у 1921, партызан, загінуў у 1943.

СКАРАЧЭННІ, ПРЫНЯТЫЯ Ў КНІЗЕ «ПАМЯЦЬ»

в. (д.) —	вёска (деревня)
ВМП —	вышэйшая мера пакарання
вобл. (обл.) —	вобласць
Воп. —	вопіс
г. —	год, горад
гл. —	глядзі
Л. —	ліст
лейт. —	лейтэнант
мал. (мл.) —	малодшы
н. (р.) —	нарадзіўся
пас. —	пасёлак
ППЛ —	папраўча-працоўны лагер
р. —	рака
рад. —	радавы
р-н —	раён
с. —	сяло
С. —	старонка
Спр. —	справа
с/с —	сельсавет
ст. —	стагоддзе, старшы, станцыя
стралк. —	стралковы
сярж. —	сяржант
Т. —	том
Ф. —	фонд

Наследие слуцкого края

Змест

Да чытача 17

Ад часоў першабытных — 1917

ЗЯМЛЯ НАШЫХ ПРОДКАЎ 21
У сутоках Случы і Бычка (25). Каля вытокаў дзяржаўнасці (31).

У СКЛАДЗЕ ВЯЛІКАГА КНЯСТВА ЛІТОЎСКАГА І РЭЧЫ ПАСПАЛІТАЙ 33
Радавод князёў слуцкіх (40). Набегі крымскіх татар на Случчыну (42). З Хронікі Быхаўца (46). Паданне пра абарону Слуцка (47). Жанчына-легенда (47). Гісторыя невядомага партрэта (55). З дыярыуша Еўлашоўскага (57). Паход Севярына Налівайкі на Беларусь (57). Вызваленчая барацьба супраць феадалаў Рэчы Паспалітай (58). З гісторыі слуцкіх выбранцаў (59). Гандлёвыя сувязі Слуцка (61). Тэатр Радзівілаў у Слуцку (63). Мастакі са Слуцка. XVII—XVIII ст. (66). Бібліятэка лацінскай кнігі ў Слуцку (67). Слуцкі дыярыуш (69). Слуцк у гады Паўночнай вайны (71).

У СКЛАДЗЕ РАСІЙСКАЙ ІМПЕРЫІ 73
Айчынная вайна 1812 года (83). Паўстанне 1863 года (86). Старэйшая школа Беларусі (102). З гісторыі Слуцкай гімназіі (106). Слуцкая духоўная семінарыя (110). З гісторыі музычнага жыцця (112). Скарбы продкаў (112). Жамчужына майстэрства (114). Першыя аптэкі (116). Аўтобус у Слуцку (116). Прамысловыя прадпрыемствы дарэвалюцыйнай Случчыны (117). Знакамітыя землякі (120). Мастакі XIX ст. — нашы землякі (127). Шляхі жыцця праходзілі праз Слуцк (129).

1917—1941

НА КРУТЫМ ПАВАРОЦЕ ГІСТОРЫІ 139
Слуцкі Савет рабочых і салдацкіх дэпутатаў (153). Першы ваенком Слуцкага павета (153). За шчасце простага чалавека (158). Чэкіст з Васілінак (161). Камсамольцы ў падполлі (163). Еўліцкая камсамольская ячэйка (167). Юнацтва неспакойнае маё (167). У агні баёў народжаны (168). Баявая маладосць (169). Беларуская справа пад час польскай акупацыі 1919—1920 гг. (179). Слуцк 1920—1921 гг. (182). 26 слуцкіх партызан (184). У барацьбе супраць захопнікаў (187). Варкавіцкая ячэйка дзейнічала (189). Падзеі на Случчыне ў 1920 г. (192). Гісторыя газетным радком (196). Удзельнікі 1-й сусветнай і грамадзянскай войнаў, рэвалюцыйных падзей на Случчыне (198). «Папараць-кветка» (205). Каспяровіч на Случчыне (210). Краязнаўчы рух на Случчыне (212). Гісторыя Случчыны на старонках часопіса «Наш край» (214). З публікацый пра даследаванне Случчыны ў газеце «Савецкая Беларусь» (230). Якуб Колас і Случчына (234). Так ствараліся калгасы (237). Развіццё прамысловасці (239). Каля вытокаў самадзейнага тэатра (246). Сустрэча з С.М.Будзённым (247). Г.К.Жукаў у Слуцку (247). Вернутыя імёны (250). Савецка-фінляндская вайна 1939—1940 гг. (281).

1941—1945

ІШЛА ВАЙНА НАРОДНАЯ 287
Абарону трымалі... (301). Той незабыўны чэрвень 41-га (303). Подзвіг двух салдат (303). Дзве сустрэчы з горадам (304). Мужнасць невядомага лётчыка (304). Акупацыйны рэжым (305). Сёстры Хатыні (309). Крывавы час (318). Гісторыя газетным радком (322). Змагаліся ў тыле ворага (325). Арганізатары і кіраўнікі падполля і партызанскага руху на Случчыне (335). Баявыя памочнікі партызан (350). «Прачытай і перадай другому» (352). Гісторыя газетным радком (353). Грэскае партыйна-камсамольскае падполле (354). Канстанцінаўцы (354). Ямпальскія патрыёты (356). Шлях да партызан (358). Байер раскрывает тайны (359). На Мінскай шашы (361). Партызанская хроніка (362). Браты-партызаны (363). Лёс Марыі Елавец (364). Аўтамат «ППД» (365). Юныя партызаны (366). Медыкі — актыўныя ўдзельнікі партызанскай барацьбы ў грэскіх лясах (367).

АХВЯРЫ ВАЙНЫ 408
Загінуўшыя партызаны, удзельнікі антыфашысцкага падполля, асобы, якія актыўна садзейнічалі партызанскаму руху і падполлю, члены іх сем'яў, мірныя жыхары — ахвяры фашысцкага тэрору (408). Воіны Чырвонай арміі, якія загінулі пры абароне і вызваленні Слуцка і Слуцкага раёна і пахаваны на іх тэрыторыі (440).

Наследие слуцкого края

Прадстаўнікі грамадскасці г. Слуцка і Слуцкага раёна, якія прымалі актыўны ўдзел у падрыхтоўцы рукапісу кнігі «Памяць. Слуцкі раён. Слуцк»:

В.Ф.Арлоўскі, С.Л.Глухіх, Г.А.Залеская, У.М.Касцюк, І.І.Касянюк, Л.У.Лазоўская, І.А.Мурашка, А.М.Пятровіч, Л.Г.Радзюк, А.А.Чарнашчок, Г.Я.Шахновіч, Л.У.Шкурская.

Супрацоўнікі выдавецкага цэнтра БЕЛТА, якія працавалі над кнігай:

Г.К.Кісялёў — галоўны рэдактар, Л.М.Драбовіч — намеснік галоўнага рэдактара, З.І.Малейка — вядучы рэдактар, В.І.Багдановіч, Л.І.Рудніцкая — рэдактары-стылісты.

Фота: М.Астаповіча, Л.Калядзінскага, Ф.Корзуна, А.Лешчанкі, А.Трафімовіча, С.Юхніна, з фондаў Слуцкага краязнаўчага музея, з асабістых архіваў.

Картограф Г.Р.Шыкунова.

Аб'яднаная раённая і гарадская камісія па стварэнні гісторыка-дакументальнай хронікі выказвае падзяку ўсім, хто прымаў удзел у выданні гэтай кнігі.

Наследие слуцкого края

Памяць: Гіст.-дакум. хроніка Слуцкага р-на і г. Слуцка. У 2 кн.
П15 Кн. 1-я. — Мн.: БЕЛТА, 2000. — 464 с.: іл.

ISBN 985-6302-27-7.

Першая кніга хронікі ахоплівае гістарычны перыяд ад старажытнасці да ліпеня 1944 г., калі набліжаўся час вызвалення Случчыны ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў. У яе ўключаны гісторыка-эканамічныя і біяграфічныя нарысы, артыкулы пра знакамітых землякоў, выкарыстаны дакументы і матэрыялы з дзяржаўных і асабістых архіваў, музеяў, друкаваных крыніц, публікацыі з кніг і газет, успаміны.

Прыводзяцца звесткі пра жыхароў раёна, што сталі ахвярамі палітычных рэпрэсій, а таксама спісы загінуўшых у Вялікую Айчынную вайну партызан, удзельнікаў антыфашысцкага падполля, асоб, якія актыўна садзейнічалі партызанскаму руху і падполлю, членаў іх сем'яў, мірных жыхароў — ахвяр фашысцкага тэрору, воінаў Чырвонай арміі, якія загінулі пры абароне і вызваленні Слуцка і Слуцкага раёна і пахаваны на іх тэрыторыі.

Кніга будзе карыснай усім, хто цікавіцца гісторыяй свайго роднага краю.

ББК 63.3 (4 Беи)

Навукова-папулярнае выданне

ПАМЯЦЬ

Гісторыка-дакументальная хроніка Слуцкага раёна і горада Слуцка У 2 кнігах. Кніга 1-я

Рэдактары:
Я.І.Бараноўскі, З.І.Дзямешка, У.І.Лемяшонак, Б.В.Ульянка
Мастацкі рэдактар
А.В.Лапін
Тэхнічны рэдактар
А.В.Кажухар
Карэктары:
Г.Т.Глушчанка, Л.С.Зіза, Л.І.Кароткіх, Н.В.Клопава, Е.П.Фешчанка
Падрыхтоўка арыгінал-макета:
А.В.Маісеенка, М.Э.Малярэвіч
Камп'ютэрны набор:
С.А.Долгая, З.У.Марцінчык, В.В.Гонтзар, Н.К.Сакалова

ISBN 985-6302-27-7

Выданне падрыхтавана выдавецкім цэнтрам БЕЛТА.
Падпісана да друку з арыгінал-макета 22.09.2000.
Фармат 70x100 1/16. Папера афсетная.
Гарнітура Кудрашоўская энцыклапедычная.
Друк афсетны. Ум. друк. арк. 37,7. Ум. фарб.-адб. 44,2.
Ул.-выд. арк. 46. Тыраж 5000 экз. Заказ 1746.
Падатковая льгота — Агульнадзяржаўны класіфікатар Рэспублікі Беларусь АКРБ 007-98, ч.1; 22.11.20.600.
Беларускае тэлеграфнае агенцтва.
Ліцэнзія ЛВ № 60 ад 29.11.1997.
Рэспубліка Беларусь. 220030, Мінск, вул. Кірава, 26.
Мінская фабрыка каляровага друку.
220024, Мінск, вул. Каржанеўскага, 20.

Наследие слуцкого края

